FRANCKESCHE STIFTUNGEN

Alte Drucke

PSALMI || DAVIDIS || VVLGATA EDITIONE, || CALENDARIO HEBRÆO, SYRO, GRÆCO, LATINO, || ARGVMENTIS ET COMMENTARIIS, GENVINVM ET PRIMA-||rium Psalmorum ...

Génébrard, Gilbert

Parisiis, 1587

Nutzungsbedingungen
Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.
Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.
Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use
All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.
Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.
For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-154978

Visual Library

16 B. 7.
112. b. 12

PSALMI

DAVIDIS

VVLGATA EDITIONE,

CALENDARIO HEBRÆO, SYRO, GRÆCO, LATINO,

ARGVMENTIS ET COMMENTARIIS GENVINVM ET PRIMARIUM Psalmorum sensum, Hebraïsmósque locupletiùs, quàm priore editione aperientibus,

A G. GENEBRARDO THEOLOGO PARISIENSI, diuinarum, Hebraïcarúmque literarum professore Regio instructi.

TERTIA EDITIO.

Abrah. Calovius D.

PARISIIS,

Ex Officina P. l'Huillier, via Iacobæa, sub signo Oliuæ.

M. D. LXXXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

CAROLO LOTHARINGO CARDINALI VAVDEMONTIO, G. GENEBRARDVS THEOLOGVS PARISIENSIS.

QVONIAM Theoſophiæ ſpatia commodo ordine conficere, tandémque tuis diuinarum rerum ſtudiis colophonem adiicere inſtituiſti, vt Cardinalitium ſplendorem extraordinariis quibuſdam decoribus (illuſtriſsime Cardinalis) illuſtriorem efficias: operæpretium facturus videor, ſi illud conſilium tuo nomini honorificum, Cardinalium Lotharingorum propriũ, Vaudemontiorũ Principum ſtemmatibus dignum, Eccleſiæ Galliæ ſalutare, aliqua ratione fulciam, firmémque. Præter humanas diſciplinas Græcis literis fœliciter es tinctus. Diui Thomæ Scholaſticorum facilè principis ſcitis, præceptíſque, ſeriò te imbuiſti. In Scholaſtica Theologorum facultate valdè excellis. θεότυπω delibaſti. Eia, macte animo, penè attigiſti nauigationis adeò admodum difficilis ac vaſtæ portum. Sed quoniã non ignoras, Theticem in qua verum non iã diſputãdo inquiritur, ſed quæſitũ, & quaſi poſitum cõſtitutúmque diſcitur, tribus tanquã partibus cõſtare: antiquitatis, Eccleſiaſticæ præſertim notitia Patrũ varia multiplicíque lectione, ſcripturarum intelligentia, interpretationéque: ſuccidas aliquot horas quotidie tuis grauiſſimis alioqui negotiis oportet, quibus ætatis florẽ in his omnibus acuratè exerceas, ac quicquid primis Encyclopædiæ inſtitutionib⁹ deeſt, his ſecũdis venuſtè expleas. Taceo linguarũ peritiã, quia nõ dubito quin alia cũ Latina & Græca tẽpeſtiuè cõiuncturus ſis. In primis autẽ nunc interpretationis Scripturarũ illicẽ tuis muſis apponere volui, dũ reliqua partim fercula excipiès: quoniã, quãta ſit Verbi Dei dignitas, quanta præſtantia, quanta vis & deliciæ, habes ſanè perſpectũ. Præterea vt te inuitẽ ad ſimplicẽ eius ſenſum, quem ſi primùm, ac potius nobiſcũ perſequêre, reliquos deinceps ſpõte naturæ, nullóque negotio conſequeris. Allegoricus enim, myſticus, anagogicus, ethicus, & ſi qui alij ſint, ex hoc, tanquã è radice per ſe erũpunt, ac germinãt, indéq; vt è ſemine, copioſè luxurioſéq; manãt. Cuiuſmodi tibi plurima in poſterum dare, dicare, offerre, in animo habeo, quòd cõditionis æquè ac fides, virtutíſq; Caroli Cardinalis Lotharingi patrui tui, & illuſtriſſimæ gentis veſtræ ornamenti, hæres ex aſſe videare. Nã qui me adoleſcentẽ eſt cõplexus, víxq; è iuuentute egreſſum, cathedra regia exornauit, quidni illius immortali memoria recreer, ac ſuauiter perfundar? Facigitur tantiſper dũ tibi Caroli illius Cardinalis magni, Carole Cardinalis nepos maxime, alios fœtus ad tuum inſtitutũ vergentes lãbo, noſtros in Dauidis Regis Pſalteriũ cõmentarios, iã tertia editione, & forma præſtantiore in Chriſtianorum manus prodeuntes, tua fortaſſis amplitudine & ingenio inferiores, ſed tamen Principi ad Dei ter opt. max. cõgreſſus piè ſuſpiranti accõmodatiſſimos, candidiſſimè accipias. Aliorũ enim nonnullos his menſibus perlambiſſem, niſi me à meis muſis regium mandatũ auulſiſſet, ac in Italiam abriperet. Vale ex itinere, menſe Iunio 1587.

AD SANCTISSIMVM PATREM GREGORIVM DECIMVM-TERTIVM TOTIVS ECCLESIÆ PRINCIPEM, PONTIFICEMQUE MAXIMUM G. GENEBRARDI Theologi Parisiensis, Diuinarum Hebraicarúmque literarum Professoris Regij, in suos Psalmorum Commentarios,

PRAEFATIO.

DIVINITVS *factum arbitror, Pater sanctissime atque optime, vt sepositis cæteris Scripturæ libris à Septuaginta interpretibus olim conuersis, Ecclesia illorum duntaxat Psalmos & in vsum receperit & aliorum omnium, quæ multę vtique fuere ad Diui vsque Hieronymi tempora, versionibus commodissimè anteposuerit. Nam hi non modo puriores & incorruptiores in hoc diuino opere, diuina prouidentia, se præstiterunt, verum etiam posteris omnibus, cùm rectius vertendi, tum sanctius Spiritus sancti mentem concipiendi viam rationémque præclusere. Quin & excelluerunt pietatis ignibus, mysteriorum representatione, sententiarum pondere, intellectuum acumine, interpretationis veritate. Vt enim fortassis concesserim nonnulla quędam in eis reperiri, quæ fidelius, facilius, commodius, addam etiam rectius, ab ipsis quidem, vel forsan ab aliis reddi potuerint, vt nihil est ex parte beatum & perfectum, maximè in tanta sacrorum oraculorum profunditate & altitudine, ad quam etiam ipse Isaac, deinde Prophetæ caligauerunt & cum regio Propheta diuinorum vatum principe hac orationis formula sibi precandum putauerunt, Reuela oculos meos, & intuebor mirabilia de lege tua: at si conferantur cum creberrimis & maximis aliorum, præsertim recentiorum interpretum, erratis, paucissima continent vel menda vel peccata, eáque non tanti facienda, quin debeant ipsi superiore loco semper existere, ac multis gradibus istos antecedere, qui Hebraïcam veritatem & fidem in eorum dedecus, falsa quadam ducti persuasione (vt temerarium est, miniméque sanum hoc hominum genus) ostentare non desinunt. In quo se ab ea ipsa longè alienissimos linguarum peritis, doctísque, qui quidem non sint nouitatis, diuersarumque partium oestro perciti, disertius clariúsque demonstrare non possunt. Perinde inuidos, maleuolos, superbos, indoctos soleo istiusmodi homines & frequenter dicere, & non ineptè, mea quidem sententia, appellare. Et enim inuident tot, tantis, támque vetustis & præclaris viris in media Hebræorum schola natis, educatis, auctis, instructis ac informatis propriæ natiuæque linguæ peritiam, quam tamen sibi in puerili & peregrino sciolorum ludo glorioßissimè, ne dicam absurdè & impudenter, audeant arrogare. Maleuolentiæ & odij liuore veteres illos persecuntur, quos prospiciunt summã apud omnes, etiam Apostolos, qui ipsorum verba, integrósque versuum tum ambitus tum circumscriptiones, non modo sententias, libenter vsurpant ac proferunt, authoritatem semper adeptos: nec animaduertunt paucos nævos minus sufficere ad eleuandam detrahendámque de Ecclesia, Sanctorum existimationem, in hoc præsertim interpretandarũ scripturarũ genere, in quo quemadmodũ Deus est incomprehensibilis, ita & eius verbũ plenè perfectéque nequit comprehendi, quantumuis qui ingenio, eruditione, intelligendi facultate & copia atque adeo gratia diuina polleat. Quanta autẽ est superbia cuncta velle cõprehensione*

moduló-

dodulóque mentis ſuę metiri, quantum ſupercilium è tenui atque perexiguo ingenij ſui captu me probatis per tot ſæcula ſcriptoribus iudicium ferre; denique quàm inconſultum audáxque facinus, quicquid in eis neſcitur, neu capitur aut intelligitur, tanquam inſcitè dictum aut verſum improbare, mutare, corrigere, reiicere; Indoctos verò miſerè eſſe oportet, qui non eos percipiunt in paucis duntaxat locis, iiſque obſcurioribus & ſpinoſioribus de induſtria ſe inuoluiſſe, ſęque potius inſinuaſſe, quàm clarè & definitè expreſſiſſe, ne eorũ locorum interpretationis ac ſenſuum, prout ſanè cuique videretur liberũ iudiciũ & intelligentiã adimerent, quã variam & multiplicem in archetypo eſſe ſentiebant: ne pluribus præclaris ſententiis, in quas Hebraica interdum & referuntur & accipiuntur, vt fit in ſcriptis reconditioribus, quicquam decerperent, ne denique ad primigeniam linguam, vnde certior longè atque exploratior ſumi poteſt explanatio, ſtudioſiores non allicerent, quæ in alienã transfuſa & quaſi percolata de ingenito ſibi ſucco & ſplendore, déque vi & varietate ſolet plurimũ amittere. Tam enim eſt ampla, tam auguſta diuinę vocis maieſtas, tã ſępe copioſa diuinę ibi locutionis facunditas, vt vel vnico verbulo multiplicem intelligentiam, ac vnamquamque piis animis ſuauiſſimam complectatur & pariat. Sed interim tamen aſperrimis illis locis ſenſum commodiſſimum attulerunt Septuaginta noſtri Seniores, quem & Hebręa verborum ſententiarũque comprehenſio contextus, ſermonis, ductus facilè dilucidéque patitur, & Rabbini aliqui præcipuè veteres, adhibuerunt ſequutique ſunt, atque plena manu complexi. Cuius rei iudices non omnino inepti eſſe poſſumus, cùm ętatis magnam partem in Hebraïcis diſcendis docendíſque conſumpſerimus, & regij illarum litterarum profeſſoris perſonã, vt non Catholicis erudiendis idoneam, vt qui non niſi robuſtiſſimo opimóque cibo paſcãtur, at certè aduerſariis, qui ne lac quidem poſſunt præ infantia concoquere, formidabilem, denos iam annos in hoc doctiſſimorum Pariſienſis academię theatro ſuſtineamus. Vtinã eadem puritate illos ac reliquos veteris teſtamenti codices haberemus. Idem profecto, opinor, de ipſis non ſolum cenſeremus, quos & fidiſſimos interpretes & ſanctiſſimos Prophetas ſuſcipimus, veneramr, colimus, verumetiam Sancta Dei Eccleſia hoc ipſum præſcriberet, quam idcirco oportuit D. Hieronymi verſionem, veterrimam illam quidem, ſi ad hæc noſtra reſpicimus tempora, ſin ad Aegyptia, nouam certè, vt & eam appellat inſcribitque D. Gregorius, vnus è tuis tui fauſti nominis, Beatiſſime Pater, in Romana ſede maioribus, vt Archetypo, è quo eruditè ab eodem Hieronymo ſumpta eſt, pulcherrimè cõgruentem & fide reliquas ſuperantem, in eorum locum ſufficere, ac legendam omnibus Chriſtianorum Latini orbis Eccleſiis diuinitus proponere. De iſtius corruptelæ labíſque cauſa, & mendarum, quæ in cæteris, extra Pſalmos, 70. interpretum libris obrepſêre, in promptu nihil habeo dicere. Putarim tamen Ptolemæis Aegypti regibus, Antiochis Syriæ Iudeæque tyrannis, Demetriis mundi Phiſoſophis, intra trecentos plus minus ante Seruatorem noſtrum annos, temporis vetuſtatem ſitu, carie, blattis, tineis ob contemptum fortaſſis etiam ſacrarum rerum, gentibus vel ante inauditarum, vel non valde placentium, prima exempla exediſſe, tranſcribentium dehinc oſcitantiã eadem ipſa transformaſſe atque adeo deformaſſe, ſciolorum corrigere conantium audaciam temeritatémque vitiaſſe & peruertiſſe, hominum deinceps & quidem veræ religionis & nominis, non tam ſtudioſè & auide illos, vt Pſalmos, verſantium in manibus, incogitantiam atque ſegnitiem menda illa non curaſſe, rémque eam totam, vt fert ſæpe hominum ſocordia, prorſum neglexiſſe. Noſtrum verò Pſalmorum opus, quoniam maximo ſtudio & fructu publicè priuatimque terebatur, legebatur, cantabatur ab omnibus pietatis cultoribus, partim humana induſtria & conſilio, partim diuina virgula conſeruatum eſſe incorruptius. Quod ex eo perſpicimus quoniam ſententiam primæui fontis, è quo manauit, optimè, vt docui, ac efficaciſſimè, quanquam nõ ſemper ad literam, complectitur. Septuaginta enim non tam ad verbum quàm ad ſenſum conuerterunt, & (quod itidem Ritius de D. Hieronymo

ſcribit) plerunque verborum proprietatem, peculiarémque dictionum ſignificationem & naturam deſeruerunt, vt magis ſenſui, mentíque ſcriptoris ſui primarij intenderent. Quocirca vix hic vllum eorum locum reperio, cuius ſententiam non ferat etiã Hebræa litera, & aliquis è præſtantioribus illis veteris Academiæ doctoribus, quos Rabbinos appellant, non afferat. Vt mirer recentiores potius laborauiſſe de eis reiiciendis, mutandis, diſpungendis, corrigendis, quàm intelligendis, appendendis, percipiendis: prius cogitauiſſe de noua editione condenda, quàm de hac vetere per Hebræas diſciplinas, Hebræos Rabbinos, ac interpretes, maximè veteres, tum & Hebraiſmos nempe Hebræorum dicendi modos & formulas, pernoſcenda. Multo honeſtius atque laudabilius ſui luminis tenuitatem & ingenij ſtuporem accuſaſſent cum Euripide de ſcriptis Heraclitii auctoris planè obſcuri ita apud Laertium loquente,

ἃ μὲν σωῦκα γενναῖα, δοκέω δὲ ἃ μὴ σωῦκα.

Quæ intellexi præclara ſunt, opinor autem & quæ non intellexi.

Hunc enim ingenui animi candorem hi, qui verè ſunt pij, & ingenui ſolent in probatis aliorum operibus afferre, quemadmodum Auguſtinus, alicubi referens ſe, quæ intelligit ſacris in vorum luminibus, inſignia præſtantiáque omnia agnoſcere, ſuſcipere, comprobare, cætera, quæ minus intelligit, adorare, colere, venerari: & ſancti illi Epiſcopi apud Sozomenum Iulliani Apoſtatæ temerarium iſtud de libris Apollinarij aduerſus Græcos philoſophos dictũ, quo eos quidem libros ſtultè improbabat, in eum ipſum eleganter retorquentes, ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως, εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως, hoc eſt (vt relicta colluſione rem ipſam enucleemus) legiſti quidem, ſed non intellexiſti. Nam ſi intellexiſſes, neque deluſiſſes neque damnaſſes. Cuiuſmodi temeritatis reos teneri hæreſum omnium temporum, & maximè noſtræ tempeſtatis anteſignanos & ſectatores, vt noſtris hominibus oſtenderem, ſimùlque veram & genuinam Pſalmographi mentem aperirem, prætermiſſis allegorijs, quæ hic alioqui, vt in cæteris diuinis paginis, ſanctiſſimæ ſunt ac dulciſſimæ, lucubratiunculam hanc iuſſitui, eamque, beatiſſime Pater, ad tuos poſtes appendere, ac in tuo ſacrato nomine apparere volui, non modo vt plus dignitatis illa conſequatur, verum etiam vt Chriſti hoſtes, quibus propter Diui Petri cathedram & virtutem diſplices, vehementius vram, item vt ſi inſtitutum hoc meum tuæ ſanctitati allubeſcit, illam deinceps interpretandi docendíque viam & rationem in reliquos Scripturæ, præſertim veteris libros ſeruem ac ſequar, quò homines nouitatum cupidi, potiſſimùm aduerſarij noſtri, inſtitutionis pię & veteris, veterumque Eccleſiæ librorum & doctorum profani contaminatores intelligant, ac ſi quid ſanæ mentis habent, planè perſpiciant, ſeſe in eo, in quo aliquid eſſe, quin & plurimùm valere ſe putant, prorſus nihil eſſe, ſéque fruſtra bellum noſtræ editioni indicere, tandémque ipſam pernoſcant per omnia pulcherrimè ſuo archetypo congruere, aut certe longè minus ab ipſo diſcrepare, quàm recentiorum quorumlibet verſiones, iſtorum præſertim, quid hac noſtra memoria ſeſe vulgo eo nomine plurimum efferunt ac oſtentant: & eadem opera admoneantur vti linguis non tam ad condendas nouationes, quàm ad comprehendenda diſcẽdáque ſanctiſſima antiquorum monimenta, locóſque in eis inuolutiores illarum linguarum beneficio euoluendos. Linguarum enim fateor cognitionem eſſe neceſſariam, ſeorſum in Sacrarum literarum ſtudio, ad multarum ſanè rerum præſtantiſſimarum & maximarum notitiam, adeo vt me cum D. Hieronymo contentionis perſuaſionisve noſtrorũ quorundam egregios illos fontes tum Hebræos tum Græcos, vnde præcipua noſtræ religionis manarũt capita, vel arguentium, vel pro nihilo aut minimo putãtium, valde pudeat. Etenim deprauatę religionis & hæreſeos homines illos aduerſum ſe legunt, & Catholicus illorum cognitione orbatus, quid pro ſe ſit aut faciat, minus intelligit. Tua vnius auctoritas, Sanctiſſime Pater, cuius iudicio ſto, cuiúſque cenſuræ me meáque omnia in perpetuum ſubijcio, libẽterque ſubmitto, me ad tantæ molis perficiundum opus & negotiũ pormouere poteſt, quod vt velis faxíſque, te omnibus precibus ac votis precor obteſtorque

que & imploro, ne videlicet in vanum pergam tantum temporis & laboris spatium percurrere, ac vt ea potestate, qua vulgatam Ecclesiæ editionem præmunis, fulcis & firmas aduersus inuerecundos Gnosticorum impetus, & oppugnationes, nos, nostràque editionem illam illustrãtia & è fontibus explanantia, aut etiam confirmantia tueare ac defendas, in fidémque tuam manúmque sanctissimam recipias. Obsecro Deum Opt. Max. eiusque filium dominum nostrum, vt tuę imprimis sanctitati Spiritus sui sancti dona & largiãtur semper affatim & perpetuent: præbeant dein Tertulliani nostri optata, nempe vitam diuturnam, principatum fælicem, domum semper tutam, senatum fidelem, populum probum, forte, exercitus contra Turcas, & alios crucis inimicos, Ecclesiam quietam & pacatam, tempora pura, quæque à sectis longissimè absint & hæresibus, ab omníque Christianæ Reip. cui tu vnus præes, detrimento secura & integra. Postremo venturi sęculi fructum tibi præstent, voluptatémque illam æternam, ad quam omnes pij aspirant ac tendunt. Atque ita hic mihi, Sanctiß. Pater, tuos Apostolicos pedes animo & cogitatione deosculari liceat ex vrbe Parisiorum, Calendis Februarij, anni 1582.

CLARISSIMO ET REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI D. IOANNI BAPTISTÆ CASTELLIO ARIMINENSI *Episcopo S. R. E. apud Christianissimum Regem nuncio* G. GENEBRARDVS *Theologus Parisiensis diuinarum Hebraicarúmque literarum Professor Regius.*

EX quo primam meorum in Psalmos commentariorum editionem Gregorio summo Pontifici dedicaui, Reuerendissime Episcope, mihi duo ab hæreticis obiecta sunt. Vnum, quòd id in gratiam & assentionem Pontificis fecerim. Alterum, quòd me frustra exercuerim, quum vulgata interpretatio, in quam commentarios conscripsissem, & cum fontibus contulissem, nec sit interpretum septuaginta, nec solidæ apud eruditos (se ita imperitissimi isti nebulones inscribunt) auctoritatis. Sciebam equidem non eis defuturas artes, quibus se opponerent tam sanctis studijs & conatibus, verùm eo consilio primũ institui, vt eos grauius percellerẽ, quos inuidia disrumpi infœlicissiméque perire æquissimũ est. Quidni enim tam magno, tam probo, tam Apostolico Pontifici dedicarem, quod vtilitatem allaturum videtur vniuersæ Ecclesiæ, cui ille optimè, vt quidem ferunt corruptissima tempora, præest, vt etiam isti coguntur confiteri, ne bellum cunctis virtutibus, pietati, literis penitus indixisse existimentur? Nec vero id, quemadmodum isti inuidè & maleuolè criminantur, vt deserto veri patrocinio quicquam in ipsius gratiam committerem. Nam cum mihi duntaxat notus sit virtutis fama & cathedræ celebritate, cumque eius cani alteri sæculo propinqui sint, quid aliud, obsecro, ab ipso expectare possim, quàm vt, vbi ad superos migrauerit, mei adhuc in his miseris & infœlicibus locis exulantis apud Dominum recordetur, ac illud diuini Cypriani ad Corneliũ summum consimiliter antistitem impleat. Si quis istinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, nec pro fratribus & sororibus nostris, apud misericordiam Patris, cesset vnquam oratio. Eum interim interpellaui & iterum (velint, nolint) interpello, pro ea authoritate, qua per vniuersum terrarum orbem pollet, vt, si iudicat huiusmodi laborem aduersus hæreticorum λογομαχίαν esse aptum atque opportunũ, hoc negotij nostrorum aliquibus mandet, vt reliquos Bibliorum libros eadem methodo perlustrent, ac præcipuis Hebræorum Græcorumque antiquitatibus scriptura comprehensis doceant frustra istos lin-

guas prætexere ad minuẽdam & eleuandam noſtrorum interpretum conuerſionem. Cum enim ſint ac fuerint prorſum imperiti, in diſciplinis & linguis perpetuo infantes, quemadmodum aliqua in quẽdam Apoſtatã lucubratiuncula docui, in vna maledicentia exercitati, ſolis mendacijs compti, fronte meretricia tantummodo compoſiti, ac vbi maximè aliquid ſapere videntur, tum plus habeant oſtentationis, quam doctrinæ, plus vanitatis, quàm iudicij: ſperamus in Domino, vt ſic illorum commenta in ſacros libros, non modo abſurda & ab omni recta ratione auerſa, cuiuſque ingenij mentiſque hominibus appareant, verum etiam aboleantur penitus. Haud enim difficile erit noſtrorũ ſolidas notas cũ iſtorũ nugationibus conferenti, perſpicere germanã ſentẽtiã, purã, natiuã, ſimplicẽ, cohærentẽ, ſublatis allegorijs, quibus tantopere indignantur craſſi iſti, nunquã ad ſublimia & cæleſtia animũ attollentes Pſychici, penes nos cõſiſtere: ipſos verò cũ ſuis Grãmaticationibus Scripturæ mentẽ, contextum, conſequentiã, vim, fructũ denique perdidiſſe.

Alterius autem obiectionis mendacium futilitatémque oſtendo, ac doceo noſtram Pſalmorũ editionem non minus eſſe Septuaginta quàm Catholicam, addo vt eos vehementius obſtupefaciam, non tam eſſe Septuaginta, quàm Apoſtolicam, proindéque indubitatæ apud Chriſtianos auctoritatis. Cuncti Bibliorum interpretes citra controuerſiam fuere Apoſtolis inferiores, præter Septuaginta, qui eos trecentis plus minus annis ſuperarunt: nempè Aquila, Theodotio, Symmachus, quintæ & ſextæ editionis auctores, è quibus omnibus ſua Octapla conflauerat Origenes. Vetus igitur & ſæculi Apoſtolici interpretatio aut nulla erat, aut ipſorum erat Septuaginta, quodque præſtantioris eſt notæ, tantæ apud eos dignitatis, vt ab ipſis probata, vſurpata, commendata ad nos manauerit. Ab his probatam commẽdatamque nemo dubitauerit, qui in ipſorũ Actis à D. Luca confectis legerit, ad illam Paulum, Theſſalonicenſes & Græcos, apud quos concionabatur, vt Græcè duntaxat inſtitutos, tranſmiſiſſe: qui apud Areopagitam, Ignatium, Clementẽ Romanum, & cæteros Apoſtolici æui ſcriptores animaduerterit, Apoſtolos eius lectionem & cãtum Eccleſijs ſolenniter tradidiſſe: qui Euangeliſtas ipſos in ſuis ſcriptis deprehenderit, præ hac literam Hebraïcam deteruiſſe, & quantum ad allegationes, paucioris feciſſe. Vſurpatam ab ijſdem videre eſt vel in hoc vnico opere. Quod ad hunc modum per inductionem probo. Hi è Pſalmo ſecundo *Quare fremuerunt gentes & populi meditati ſunt inania. Aſſiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum, aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius*, Actorum quarto citant, quum ex Hebræo magis ad verbum potuiſſent dicere, *Quare tumultuatæ ſunt gentes*, deinde, *Et principes arcanum inierunt ſimul*. Quin & vim faciunt in verbo *Conueniendi*. Conuenerunt enim verè, inquiunt, in ciuitate iſta aduerſum ſanctum puerum tuum Ieſum, quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Iſraël. Ex eodem. *Reges eos in virga ferrea*, Ioannes Apocalypſeos ſecundo & 19, quum non ſic habeatur in fonte, ſed, *Conteres eos*. E Pſalmo 4. *Iraſcimini & nolite peccare*, Paulus quarto ad Epheſios, quum ex Hebraico vertant, *Contremiſcite*. Ex octauo, *Ex ore infantium & lactẽtium perfeciſti laudem*, Chriſtus Mathæi 21, quum Archetypus habeat. *Fundaſti robur*. Ex eodem, *Minuiſti eum paulominus ab Angelis*, ſecundo ad Hebræos, quum ad verbum ſit *à Dijs*, & vt Nouatores temerè interpretantur, *á Deo*. E decimo quinto, *Prouidebam Dominum* & quæ ſequuntur omnia, Actorum ſecundo & decimo tertio, vbi pro *Lingua mea*, fons legit *Gloria mea*, pro *Corruptionem*, ſi credẽdũ ſit hodiernis interpretibus, *Foueam* vel *ſepulchrum* pro *replebis me iucunditate cum vultu tuo*, ſatietas lætitiarum cum vultu tuo, E decimo octauo, *in omnem terram exiuit ſonus eorum*, decimo ad Romanos, vbi pro *Sono* dictio *Kau* lineam vel regulam ſignificat. E vigeſimo primo, *Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*, Matthei vigeſimo ſeptimo & Ioannis decimo nono, quum Verba fontis ſint futuri temporis, *diuident, mittent*. E trigeſimo, *In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum*, Lucæ vigeſimo tertio, quum ad verbum, *Depono* vel *Deponam* E trigeſimo primo, *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum*, ad Romanos quarto, quum ad vocabula ſic fuiſſet citandum, *Beatitudines* (ſunt) *dimiſſi præuaricatione, tecti peccato, beatitudines hominis, cui non cogitat Dominus iniquitatem*. E trigeſimo tertio totum illum locum *Quis eſt homo qui vult vitam &c*, Petrus prioris Epiſtolę capite tertio mutatur ab hac editione, cum pro, *Preces eorum* archetypus habeat *clamorem eorum*, pro, *ſuper iuſtos*, ad iuſtos, pro. *ſuper facientes mala* in facientibus malum, & nonnulla alia, exiguailla quidem, ſed tamen à fontis vi & notatione variantia. E trigeſimo nono, *In capite libri ſcriptum eſt de me* decimo ad Hebræos, pro, *in volumine libri*, itẽ *corpus autem aptaſti mihi*, pro, *aures fodiſti mihi*. E quadrageſimo quarto, *Præ conſortibus ſiue participibus tuis*, primo eiuſdem Epiſtolæ capite, cùm fons ſonet, *Præ ſocijs tuis*. E quinquageſimo, *vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris*, ad Romanos tertio, pro. *purus ſis, quum tu iudicas*. E quinquageſimo ſecundo *omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt*: eodem capite cùm Hebraicè, *Omnis receſſit, ſimul abominabilis factus eſt*. E ſexageſimo octauo, *fiat menſa eorũ in laqueum & in retributiones & in ſcandalum*, ad ipſoſmet capite vndecimo, cùm hodie magno conſenſu

consensu vertant, *& paces in scandalum*, ineptè tamen, vt suo loco docui, & mox, *Dorsum eorum semper incurua*, cum Hebræa sonent, *Et lumbos eorum assidue nutare fac*. Ex eodem, *fiat habitatio eorum deserta*, Actorum primo, vbi propriè *Palatium eorum*. E Nonagesimo, *Angelis suis &c.* vbi propriè *super palmis*, & *in lapide*. E nonagesimo quarto, *Si vocem eius audieritis* vsque ad finem Psalmi tertio & quarto ad Hebræos citat Apostolus non modo secundum nostrorum verborum cõtextũ, verum etiã distinctionẽ, quũ iudicio Masoretarũ, *Hodie si vocem eius audieritis*, annectatur præcedẽtibus & versũ claudat: Apostolo autẽ & ipsis Septuaginta incipiat & sequẽtibus adhæreſcat. Quantum autem ad voces iuxta Hebræos esset legendum, *in die tentationis*, *loco*, *secundum diem tentationis*. *Tædio affectus sum* vel *iurgatus*, loco *offensus*, vel *proximus fui*, vtrũq; enim designat προσώχθισα, *Semper* vero, quam vocem expẽdit Apostolus, in Archetipo neutiquam reperitur. E nonagesimo sexto, *Adorate eum omnes Angeli eius* primo capite eiusdem epistolæ, vbi *dij* simpliciter. E centesimo primo *initio tu Domine terram fundasti*, & cætera, ibidem cùm Fons careat illo elogio *Domine*, quod interim de industria attulit Apostolus, etsi ab interpretibus interpositum & præter literam, insertum, vt suo seruiret instituto, ac eo Christi æternam diuinámque substantiam Angelica multo præstantiorem esse concluderet. Eadem ratio eius, *Tu autem idem ipse es*. Nam non tam efficax argumentum hæc fontis verba suppeditabant, *Tu autem ipse*. Taceo pro *opertorium* illic aliquanto minus vniuersè legi *indumentum*. E centesimo octauo, *& episcopatum eius accipiat alter*. Actorum primo, vbi Hebraicè *Præfecturam eius*. Quæ versio tantum apud Apostolos valuit, vt ex ea Episcoporum nomen in Ecclesia reliquerint, & in Ecclesiasticam Hierarchiam intulerint, etiã inter Syros, Abissinos, Indos, Oriẽtales denique omnes, quorũ alioqui lingua est Hebraicę finitima. Nã vsque hodie Apostolorum successores Episcopos Græca voce appellant, non *Pekidim*, alióve suæ linguæ elogio. E centesimo nono, *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*, Matthæi vigesimo secundo, & 1. ad Corinth. 15. Atqui Hebraicè, *dictum Domini ad Dominum meum, sede ad dexteram meã*, & mox *iuxta negotium Melchisedech*, vbi Paulus ad Hebræos 7. Nobiscum non solum legit *secundum ordinem Melchisedech*, verũetiam inde ingentia mysteria deducit. E 115. *Credidi, propter quod locutus sum*, cum Septuaginta legit Apostolus 2. Cor. 4. & in ea lectione vim facit: cùm tamẽ ad verbum videatur exponendum, *Credidi quia loquar*. Totum Psalmũ 116. ad Rom. 15. prorsus ad literam eorumdem interpretum posuit, vt ad Hebræos 13. cap. versum Psalmi 117. *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*, qui tamen in veritate Hebraica paulo aliter habeat, careátque epitheto *Adiutor*. Denique non aliter, nec ex alia editione vnquam quicquam ipse & alij Apostoli proferunt, nisi fortassis ex memoria, dum verborum non satis recordantur. Nam ne tunc quidem sequuntur literam Hebraicã, sed sentẽtiam, quã sanè sua ipsorum cõuersione, nõ vulgata, neque alterius, quæ illa tempestate nulla erat alia, repræsentant. Ob eam enim rationem, verbi gratia, Paulus non procul è principio Epistolæ ad Hebræos promit è Psalmo 103. *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*, quũ Hebræi ęquè ac Græci *ignem vrentem* siue *ardentem* canant. Et ad Ephesios 4. è Psalmo 67. assumit, *Ascẽdit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*, quum ex vtrorũque codicibus fuisset interpretandũ, *Accipit dona in hominibus*. Vtrobique videlicet intelligentiã duntaxat est amplexus Apostolus, ac simul optimũ genus interpretandi siue transferendi esse docuit, non perpetuo verba verbis reddere, non dictionum & syllabarum vestigia nimis sollicitè captare, non vocularũ ponderibus pertinacius vbique insistere, sed interdum, & quidẽ relicta vocabulorũ proprietate, soli seruire perspicuitati, ac modestè ad rerũ momenta atque vires deflectere. In humanis quidẽ literis, prout recta ratio, in diuinis vero prout spiritus diuinus dictauerit. Harũ enim enũtiatio & prophetia propria interpretatione non rectè fit, sicuti Spiritus sancti inspiratione, nõ humana volũtate allatæ sunt aliquãdo scripturæ, quẽadmodũ scriptura reliquit Petrus Apostolorũ maximus. Hæc autẽ lubens apud te cõmemoro, quòd te sentiam huiusmodi sanctis meditationibus pasci, nec vocũ nouitatibus, quas magno numero impostores isti otio literario abutentes in sacras literas inuexerũt, capi ac vt simul in manus nostrorũ tuã pietatẽ & eruditionẽ diligẽtiũ aliquod meæ erga tuã C. obseruãtię symbolũ perueniat, cùm meo, tũ totius nostri Theologici ordinis nomine. Te enim omnes amamus & colimus, atque Spiritũ sanctũ obsecramus, vt Põtifices perẽniter tuæ virtutis & exẽpli internuntios ad nos transmittant, qui plus temporis & operæ impẽdãt rebus cœlestibus, quàm tẽporariis. Adiecisti enim ad ornamẽta superiorũ nostrę memoriæ nũtiorũ, quòd hi delectati politicarũ Ecclesię necessitatũ procurationibus illis, quidem probè, vt licuit per singulares nostrorũ aulicorũ strophas atque peruersitates, perfũcti sunt, verùm quia in aliis, & quidem potioribus, minus acuratè laborarunt, tua est laus propria quòd primo loco ponis eius res spirituales & æternas. Non negligis quidẽ humanas & polliticas. Nihil enim est tam paruum in Christi regno, quod non mereatur assiduam illius sententię Hieremianæ meditationem, *Maledictus omnis, qui facit opus Domini negligenter*, hoc præsertim sæculo, quo aulici.

Virtutémque Deúmque procul mucrone repellunt.

(Ne sint vtinam Episcopi, quorsum enim illi cum Palatio, vt Christum, Ecclesiã, gregémque prodeant, & ex illorum crucibus fœlicitentur.) At quia hæ diuinis ancillari debent, vt Agar Saræ, vt Bala Racheli, vt Zelpha Liæ, tuum institutum est multo diuinius & numini, cuius es minister studiosissimus, propinquius. Hoc me vnicum pellexit, vt hoc munusculo, quod confido voluptatem aliquam Catholicis allaturum, tibi etiam priuatim probatum iri & acceptum, meũ erga te studium testarer, tuam erga me beneuolentiam fouerem, per tuam amplitudinem secundam hanc editionem Maximo Pontifici offerrem, per eandem postremo, latratus canum ad solam Pontificis commemorationem rabidius furentium, fortius securiusque præterirem. Vale, Deumque habe propitium, è nostro Musæo Calendis Februarij. 1582.

CHRISTIANÆ PIETATIS STVDIOSO.

NOVISSIMVM Theomori Bezæ propudium me tua causa impulit, Christiane Lector, ad hoc diuinissimum opus commentariolis illustrandum. Istum enim, vt illud tibi è manibus eriperet, inque eius locum suas quisquilias sufficeret, præfari non puduit Græcum, proindéque Latinum è Græcis repræsentatum malè ex Hebræo fuisse cõuersum, deinde nunquam adhuc eo, quo decuit, fructu publicè ac priuatim fuisse lectum & cantatum ab vllis Christianis cœtibus: Præterea non modo aberratum in eo fuisse à genuina auctoris sententia, verum etiam de eruendo aliquo cõmodo sensu frustra fuisse à doctissimis desudatum. Deinde consectandarum allegoriarum studio, vt reliquos etiam veteris Testamenti libros, ita Psalmos miserrimè fuisse contaminatos. Quoniam igitur hæc sunt quatuor Bezanæ vesaniæ, reprehensionisque capita, vt ea in re dissimulem. D. Augustinum cæterósque diuinos interpretes impudentissimè ac sceleratissimè vituperatos, expono simplicem & genuinum literæ sensum, quem iste propter idiotismorum & disciplinarum necessariarum ignorationem cõmodum erui posse inficiatur. Doceo nostros interpretes, (Nam fuêre Septuaginta duo, vt habet Aristeas illius historiæ Græcus auctor oculatus, nempè ex quáque tribu seni) Hebraico fonti conuenienter vertisse in obscurioribus locis, relicta verborum proprietate, fructu copiosissimo sententiam expressisse, Hebraismorum, Syriacismorum, Arabismorum, antiquæ poësis & phrasis inscientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla videatur benè accommodata sententiæ explicatio, vbi eruditis est singularis atque eximia. Postremo esse sacrilegæ temeritatis prius damnare veterum sapientiam, quàm intelligere. Istum autem atque istiusmodi nebulones, vt ad hunc modum iudicarent, multa fefellerunt. Primùm, quia Septuaginta non semper vertunt ad verbum, sed in locis obscurioribus ad sensum prout Spiritui sancto expedire visum est ad gentium, præsertim Græcarum ædificationem, vt etiam Hebræi notarunt, seorsum R. Iacob Bar Selomo Collectaneornm Talmudicorum libro primo, & Iosippus initio suæ historiæ, adeo vt ei vehementius intenti, quemadmodum multis locis testatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deserant circa quam nimis anxiè languentes sæpe veritatem & consequẽtiam sententiæ, si verborum, literarúmque aucupia, vt cum Cicerone loquar, spectentur, videntur amittere.

Secundo, quia non semper amplectuntur Masoretarum iudicium, à quibus habemus vocalium puncta, accentuum notas, versuum membrorúmque distinctiones. Nam nec necesse est sequi eos in omnibus, quippe qui ea nonnunquam sine iudicio affigunt, quæ secũdum vetustiorum lectionem correcta, præstantiorem & Spiritu sancto digniorem intelligentiam præbent, & ad recentiorum Rabbinorum interpretationem examinata etiam aliud canunt, quàm isti existimẽt. Quin & Ben Aser & Ben Neptali Masoretarum principes, in se iurari noluerunt, sæpiusculè dissentientes, cuique liberum iudicium certis notis se relinquere tradiderunt. Ex quo Abben Ezra, Kimhi etiam ipse, ac plerique alij interdum alterum alteri præferunt, interdum neutrum sequuntur. Adde his nostros 70. interpretes superiores esse septingentis annis minimùm, vt idcirco non communicatis consiliis potuerint nonnunquam aliter, & quidem rectius, distinguere vel pungere. Alioqui non solet esse in vocabulis siue thematis & radicibus differentia, cum hoc duntaxat occurrat, vt finis præcedentis versus, per Masoretas debeat referri ad sequentis caput atque principium. Verùm hæc non immutant sententiam, in scriptis præsertim poëticis, in quibus ratione metri, non sententiæ notularum istarum fit expressio.

Tertio, secuti sunt modum interpretandi apud se vsitatum, vt nonnulla obiter insererent de suo, quæ iniciatis mysteria Religionis indicarent, aliqua etiam ad perspicuitatem submutarent, alia emolirent. Sic Ionathan Ben Vziel Sic Onkelos, Sic Akiba, Sic R. Ioseph cæcus.

Quarto

Quarto, egerunt multis locis Prophetas, diuinorúmque hominum, non modo interpretum, personam sustinuerunt, vt proinde dum videntur maximè ab Hebraïco dissentire, tum maximè consentiant, quod isti Spiritu Sancto exuti nequeunt cernere.

Quinto, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ recentibus Rabbinis ignota sunt, vt numeros Psalmographi, phrases antiquas, tropos sui temporis, captationes vocabulorum Syriacorum, Arabicorum, Persicorum, colluſiones, morum & institutorum traditiones &c.

Sexto submutationes literarum per Siruph & Ethbas & Alphabetariam aliam reuolutionem tenuerunt, qua litera literæ mutuo succedit apud Reuchlinum lib. 3. Cabbalæ. Qua & veteres vsos, etiam Hieremiam, docet Mercerus in Abbreuiationibus Hebræorum, & R. Attaia in 24. Psalmum, vel si mauis vigesimum quintum. Quam ob causam לב *lec* pro *Leb*, *corde* Ps. 4. acceperunt, Beth & Caph non tãtũ ob similitudinem confundentes, verum etiam per *Aibach*, quo duorum primorum nouenariorum literæ in se inuicem commeant.

Septimo se accommodarunt nonnunquam, prout à Diuino spiritu mouebantur, ad Græcorũ vsum & locutiones, quod his verterent, & apud eos præuio Apostolorum munere fungerentur, vt iam in his Grecismi non minus, quàm in cæteris locis Hebraismi considerari debeant, vt Ps. 7. *manus* pro *gressus*. 67 *clerí pro ollæ*. 15. *Saturitas* pro *Macie*, 91. *bene patientes* pro *virentes*. &c.

Octauo nostri hi veteres interpretes, quia examinãtur, expenduntúrque ex vno Kimhi & paucissimis alijs, quibus perpetuò honorificum visum fuit à superioribus dissidere, vt famam apud posteros sibi conciliarent, ab istis male audiunt, qui nouitijs duntaxat delectantur. Atqui illi sæpe dormiunt, magisque sunt grammatici, quàm Theologi, præsertim R. Kimhi, qui proinde à Iudæis negligitur, tãtùm habetur pro, Medacdec. i. grammatico, etiam si κατ' ἐξοχὴν apud istos, malè quidem feriatos interpretes, intelligatur *Docti* nomine. In istorum enim annotationibus *Doctus inter Hebræos*, est Kimhi, qui inter eos tamen censetur indoctissimus, quantum ad rem & sententiam & Theologiã pertinet. Hos autẽ vnos isti legunt, siue quia alios, vt pote obscuriores & abstrusiores non intelligunt, siue quia his contenti sunt, quos vident, suo ingenio cõgruenter, longissimè à receptis Maiorum interpretationibus discedere,

Nono falso putant Hebraicam veritatem siue fontem consistere in punctis, non in literis, nec vident puncta inuentum esse humanum: & quidem Iudæorum, iam post quadringentos plus à Christo annos dispersorum, & cõtra Christum Christianámque pietatem maleuolentissimè affectorum. Ideo enim istorum quidam Ceuallerius Iudæi cuiusdam gener, non tam grammaticus, quàm Grãmaticorum interpolator & plagiarius pertinacissimè & stolidissimè defendit puncta simul cum lege in mõte Sinai data, eorum originem, effigiem, picturam, sonum à Deo ἀμέσως iam à primis illis sæculis repetens, nec animaduertit Septuaginta, Origenem, Hieronymum, infinitos alios vetustiores non fuisse cæcos, qui tamen literas sine punctis vllis viderint, séque ita perpetuo vidisse posteris, non obscura argumenta præbuerint. Post illorum igitur sæcula adinuenta sunt, vt constans fert Hebræorum historia, anno videlicet templi per Vespasianos euersi 436, id est, Christi 476, vel 478, cùm Orientis imperium administraret Zeno Isaurus, Occidentis Augustulus, thronum autem Apostolicum Simplicius. In cuius rei testimonium, quando legem Iudæi in Synagogis ostentant solenniter, eã sine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è suo armario, quod Hecal vocitant, proferunt. Atqui opportunius fortasse Epimenidis, aut potius mortuorum somnum dormijssent Masoretę, quàm quando Tiberiadem Palæstinæ, vt Elias Leuita narrat, conuenerunt, vt ex vno legis Pasuc multos versus conficerent, accentibus partim distinguentibus, partim continuantibus scripturam vniuersam inciderent, literas punctis, similibúsque minutijs afficerent. Nam sic extinxerunt veterem grammaticam, vocales, pronuntiationem, iudicium, diligentiam atque studium. Nam, verbi gratia, veteres Hebræi nescierunt, quid sit P Durum, cum duntaxat agnoscerent Pé Raphé siue φ, vt Hieronymus in 11. Danielis testatur & res est, cum vsque hodiè Rabbini Pe Raphé siue Pe Arabum antiquum P, appellent. Scheua pronuntiauerunt per A, tres solummodo constituerunt vocales אהי quas Sepher Ietsira proinde prolationis matres vocat, cum tamen eis hodie omnem isti vocalitatem adimant, cámque solis punctis tribuant, etiam si nulla sit expeditior & breuior ad legendos Rabbinos via, quam vt antiqua illa sententia reuocetur. Quin & primi illi punctorum inuentores septem motionibus siue punctis contenti fuêre, nec memorarunt Camets hatuph, Hiric katon, Kibbúts, in quibus explicandis hodie magnam canonum pronuntiationis partem consumunt.

Decimo non distingunt inter Hebræos siue Hebraicam veritatem, & Masoretas. Quantũ autem interfit ex his rursum conspici potest. Hebræi sunt sancti, sunt Theologi, sine punctis &

motionibus scripserunt, sua puris & simplicibus literis expressserunt. Masoretæ, sunt eorum profani interpretes, puri Grammatici, distinctionibus, accentibus, motionibus, punctis, illos partim illustrarũt, partim obscurarũt, vt solent interdũ interpretes suis imaginationibus & sẽsis addictiores, vel gloriæ cupidiores, vt aliquid non dictũ dicere, & veterũ, etiã si illi Spiritus sãcti illuminatione claruerint, suggilatione sibi famã cõparare videãtur. Masoreth enim nihil aliud est, quàm traditio Grammatica de punctis, accentibus, syllabis, vocabulis & similibus minutijs: ac in eo differt à Cabbalá, quòd hæc quidem traditio sit verùm Theologica, déque rerũ & verborum secretiore enuntiatione. Hoc tamen vno maxime laudandi sunt, quòd literas planè intactas nobis reliquerunt, nec, quamuis Grammaticorum supercilio, vt pulchrè à Laurentio Valla scribitur, nihil sit superbius, nihilque improbius, & ad libros emendandos, vel corrumpendos potius, magis audax, vllum ius & imperium sibi in contextum assumpserunt, nec in eo quicquam sibi immutandum censuerunt, sat verò habuerunt suum iudicium vel margini, vel interlineari albo committere, illísque locis probandum vel improbandum posteritati tradere. Atque ita eorum eleuatio, siue etiam vituperatio nihil veritati Hebraïcæ, nihil Fonti detrahit, vt qui in literis, non punctis consistat.

Postremo non cernunt eosdem Masoretas confudisse versus ac miscuisse, vt proinde metrica veterum carminum ratio perierit, quæ temporibus Septuaginta integra erat, atque perspicua, Quare cùm isti quærunt cur Septuaginta discesserint ab hodiernis versuum distinctionibus & clausulis, atque per aliam distinguendi viam incesserint, perinde faciunt ac si quærerent, cur aliquis per publicam & consuetam viam ambulet, nec ea relicta, diuerticula insolita & improbata sectetur. Sic enim potius interrogandum erat, cur Masoretæ, quibus trita & nota esse debuit veterum dimensio, & carminis forma atque genus, à Septuaginta discesserint, ac maiorũ distinctiones reliquerint, nec se eis ducendos tradiderint, quibus hæc perspecta erant & liquida. Nam vt dicantur attendisse ad sententiæ incisa & membra, non ad metri & dimensionum rationem, at in poësi aliud sensus postulat aliud metrum & dimensio, propter quam interdum sensus vnius versus in sequentem incumbit & ingreditur. Quod sanè extra poëtas oliquando accidit, vt 2. Par. 30, versu. 18, qui clauditur per כיצר, *pro*: vt proinde Kimhi eum in sequentem extendat, *Pro, omni (qui) cor suum præparat &c.* Adde veteres Versus appellasse singula membra sententiam per se commodam efficientia, vt mentem attollerent ad pondus cuiuslibet propositionis per se considerandum, ac declararent nihil tam esse tenue & exiguum in Scriptura, quod Versus nomẽ & laudem non mereatur.

Quod autem Beza ista minime intelligit, & ab vtriusque etiam, id est, veteribus interpretibus & recentibus abest longius, ac indoctè atque præposterè, versu simul ac prosa Psalmos nouissimè expresserit, non est valde mirandum. Nam nihil sit Hebraicè, vt ipse ingenuè agnoscit, dum non fontem Hebraicum non suam ex Hebræis, sed Henrici Molleri versionem secutum se ait. Eam autem quorsum cæteris anteposuerit, ipse videat. Certè de eo probè censere non potest, quoniam è veritate Hebraïca harum rerum iudicium pendet, non ex linguæ imperitorum opinione, censura, voluntate. Itaque quæ aliquando ea lingua balbutit, habet è dictatis quorumdam esurientium grammaticulorum, qui ita Geneuæ eam docent, vt & ipsi doctoribus opus habeant, vel è versionibus Molleri, Campensis & aliorum, vel ex annotationibus Pagnino & Vatablo affictis, vnde hoc ei sæpe contingit, quod de istius furfuris hominibus alicubi scripsit Hieronymus, vt alienis videns oculis, cuiusque interpretis errorem saniori intelligentiæ anteponat. Quin & mirabilius est, cur Spiritus sancti expers, citra quem interpretatio scripturarum planè friget, & Theologiæ rudis, quæ ad iudicandum de expositionum puritate requiritur, & lingua primaria exutus, quam ne ipse negauerit ad suum consiliũ necessariam, ausus sit negotium istud suscipere, præsertim post diuinissimos illos Poëtas Ariam Montanum, Mattheum Toscanum, rebus omnibus ad tantum opus perficiendum ornatos, Et cum hi è Dauide Hebræo Dauidem Latinum luculentè fecerint, non eos viderit luminibus obfuturos, atque homines alicuius nasi esse prælaturos versus ex Hebræo. i. de fonte, eósque planè Horatianos & Virgilianos versibus profani, veternosi, iámque confecti poëtæ è Molleri riuo, vtcunque antiquã & eruditam poësim redolentibus. Accedit, quòd ad fulciendã carminis sui ruinam apta pariter & inepta rapit attonitus, quemadmodũ Poëtis quibusdã Lucianus exprobrat. Vbi aliquis merito quærat, quid nũc illud, quod in sua ad reprehẽsiones Castalionis respõsione tã superbè detrectauit: Dico (inquit, ad se nõ respiciẽs) dico oportuisse te, vt sacras literas interpretari posses, quatuor minimùm linguarũ petitũ esse, Hebraicę, videlicet Gręcę, Latinę & Gallicę. Dico etiã opportuisse te in his ita esse versatũ, vt eorũ mentẽ & sententiã ad vnguẽ teneres. O Satanicã impudentiã, cur igitur suũ iudicium nõ sequitur? Nonne illud est Apostoli, Hereticũ deuita, cũ sit proprio iudicio condẽnatus? con

tus? consulit, imo verò dicit, edicítque, ne quis sacras literas interpretetur nisi lingua Hebraica plenè imbutus, & interim profanè accedit ad Psalmos, id est, scripturarum epitomen versu prosáque interpretandos, ne ea quidem tinctus. Sed nec video pro Latina interpretatione cur oportuerit Castalionẽ magis peritum esse linguæ Gallicę, quàm vel Vasconicæ vel etiam Tartaricæ, quum reliquorum interpretum, de quibus agitur siue veterum, siue recentium nullus Gallus, extiterit, vel probè gallicè sciuerit. In eo item bellè habet quod non tantum Gallicas suas cantilenas dãnat, damnãdásque prefatur, addita ioculari excusatione δυπερῳ φρονπίδις ουφέπερῳ, qua eos non solum Græce ridet, qui sua causa Gallicè, etiam vsque ad ignes & gladios insaniuerunt, extremóque supplicio affici voluerunt, verumetiam suum magistrum, per quam nouissime profecit, & sua Gallica, peruersè reddita cognouit, ingratus discipulus flagellat, atque ita in lucem edit, vt tanti laboris & iudicij palmam ad se vnum rapiat. Nam & cum se paululum immutare, & interdum emollire profitetur. Quasi verò siue benè siue malè verterit Mollerus Hebraicæ gnarus, à Beza eius linguæ ignaro corrigi recensérive debeat aut iustè possit. Qui deinceps nobis certò constare poterit Bezam in proxima Latinorum suorum editione à se ipso non discessurum, neque de illis idem facturum, quod nunc de suis Gallicis, vt si alter Mollerus exoriatur, qui ipsi videatur rectius iuterpretari, non ipsum suorũ istorum pudeat, quæ vsque adeo interim extollit, vt præ illis cæteras interpretationes in manibus hominum hactenus sine fructu versatas dicat, cum præsertim ingenio sit ad hæresim & nato & facto, id est, instabili ac incerto, è nescientibus ea, de quibus affirmat, è semper discentibus & nunquã ad scientiam peruenientibus, vt de istiusmodi pronunciat Apostolus. Apage ergo Belluas? Meliora verba de sanctis & doctis viris, quæso. Sed nec possum non conqueri, quòd illuc nouos & peregrinos Deos inducat, nec Deum Dauidis, sed Iouem Gentilium perpetuo inuocet cum Castalione à se alioqui oppugnato. Se fortasse tuebitur, quod non Iouem, sed Iouam & sine crasi Iehouam, vt à suo hoste Castalione differre videatur, nominet. Atqui nihil aut minimum interest in nominibus propriis Iehosua, an Iosua, Virgilium an Vergilium, dicas scribásve, Poblicolam, an Publicolam, Sillam an Sullam. Vnus enim idem semper significatur. Deinde vnde manare potuit Iouæ vocabulum in istam inuocationem, *Iouа exaudi nos*, nisi à Ioue finitimo nomine, cum *Iouа*, siue *Iehouа* neque sit vocabulum Christianum, neque Iudaicum, quibus populis Deus verus duntaxat suis nominibus innotuit. Nos Christiani à nullis Apostolis & patribus didicimus Deum vnquam sic fuisse appellatum, etiam si olim Dionysius, Hieronymus, Theodoritus, Rabanus Maurus, Ioachimus Abbas, nostra memoria Reuclinus & infiniti alij integros libros de Dei nominibus Latinè Græcéque scripserint, ac Hebraicas voces suis sonis expresserint. Iudæi ad hunc vsque diem inficiantur se vllum huius prolationis habere diuinum vocabulum, detestantur item profanationem istorum qui Deum ista nuncupatione afficiunt. Nam hoc (inquiunt) non latuisset, cum omnes nostros maiores, tum minores vniuersos, præsertim R. Mosem Ægyptium, R. Ioseph, R. Albonem, R. Iacob, R. Mosem authorem, Abraham, Abben Ezram, Lyranum, Paulum Burgensem, Ritium, Felicem è Iudaïsmo ad Christum conuersos, quorum alij de cunctis Dei nominibus Hebraicis, alij de Skem hammephoras quod iste in Iehouam transformat, ex professo opuscula, Syntagmata, capita, vel tractatus condiderunt. Taceo cæteras clarissimas rationes à me alibi de hoc copiosè commemoratas, quas quia agnoscit & probat, inuidia in Castalionem deriuata, Danæus quidam excucullatum istius mancipium quodam Sabelliano ad me responso pro cunctis Ministris de Sabellij furore damnatis & conuictis, (pag. 10.) debuit Beza pro suo regno (Nam inter istos regnat, vt inter cæcos strabo) vel responsi illius editionem proscribere, vel certè post illam resipiscere. Sed rectè. Sic enim extrema eius primis consentiunt. Quemadmodum prima ætate Iouem suis carminibus celebrauit & cecinit, ita nunc extrema Iouam, nescio quem Deum neque Christianis neque Iudæis cognitum, vnica literula à Ioue differentem canit & inuocat. Quocirca non intempestiuè hæc rythmica aliquis ex tempore cecinit,

Beza è Paganismo ad Caluinismum transiit,
Beza è Caluinismo ad Paganismum rediit.

Esse enim detestandum Gentilium errorem nomen nouum, incertum, peregrinum, inusitatum Deo imponere docet contra Celsum Origenes, vt fileam ab inferis reuocari Varronis spiritum Deum Iudæorum Iouem putantis & tale delirium mundo persuadere conantis, ad Dei veritatem obruendam, quemadmodum multis testa-

tur & deplorat Augustinus libro primo de consensu Euangelistarum c.21. & seq.& libri sexti capite sexto, itémque septimi capite quinto de Ciuitate. Alij addiderunt subesse etiam venenum Caluiniticum de αὐτοθέῳ & αὐτσοίῳ, vt Dei filius,cui verè quoque, propriè competit nomen tetragrammaton,à se diuinam essentiam,non à Patre consecutus videatur. Horum te monitum lector Christiane volui, vt scias, quo loco istius mimi Bezæ psalmi habendi sint,ne etiam tibi sinas è manibus euelli hanc editionem, sed eam prius discas intelligere & cæteris omnibus præponere, quàm reprehendere & improbare. Veni, vide, lege & iudica. Nullius enim iudicium eiuro, eorum saltem qui hac lingua imbuti sunt. Istorum enim tinctorum & duntaxat ex lexicis, vel Grammatistis literatoribus sapientium quis nescit leuicula atque adeo peruersa & præpostera solere esse iudicia. Vale & precibus nos Deo commenda, cuius gloriæ hîc desudauimus.

CVM olim initio Ecclesiæ Psalterium recto ordine recitaretur & per 7. διασήματα, pro numero dierum Hebdomadis, adiunctis lectionibus sacræ scripturæ, Homiliis Sanctorum Patrum,breuibus collectarum formulis: cœpit ordinari pro dierum & festorum occasionibus sub ann. Christi 370. Breuiarij enim institutio DD. Damaso, Hieronymo, & Ambrosio tribuitur à Sigeberto in chronicis, & Radulpho Tungrensi. Alligatio etiam ad illius quotidianam recitationem Pelagio secundo sub ann. 590. cuius successor Gregorius Magnus versiculum, *Deus in adiutorium meum, &c.* præmiserit. Inde ann. 1096. contra Sarracenos & Turcas Claromontanum Concilium Vrbano secundo præsente, Horas Virginis concinnauit.

G. GENEBRARDVS THEOL. ET REGIVS PROFESSOR AD EVNDEM.

CAlendario SS. Latino historicorum testimoniis illuminato, Hebræum, Græcum, Syrum atque adeo Orientale à nobis conuersa libuit præponere, vt Ecclesiarum toto orbe & quouis tempore concordiam contra nostros Nouatores, in diuorum festis recolendis,aliisque similibus, liceat conspicere, simul & illustrium virorum,qui per varias mundi partes celebrantur, catalogum in manibus habere. Nam vt impiorum recordatio meretur perire cum sonitu, ita memoria iusti debet cum benedictione pie inuio latéque conseruari. Ex quo factum: vt & huiusmodi tabulas, in quibus nomen, locus, dies mortis, præsertim passionis martyrum omnium per singulos vel anniuersarios dies commemorandorum,notarentur, Maiores nostri studiosè diligentérque parauerint. Quin etiam ad id notarios instituerint qui postea abierunt apud Græcos, in Scholasticos, apud nos in otiosos Protonotarios,vti rerum vanescente vsu, vmbra aliquando supereſſe solet, maximè quæ ad opes & honores facit. Hanc maiorum diligentiam testatur Magnus Gregorius ad Eulogium Alexandrinum Patriarcham lib. 7. Epist. 29. & multo ante, Cyprianus ad suum clerum lib. 3. Epist.6. Quorum vestigia sequutus, hæc tibi nunc propono. Vtinam ad Dei Opt. Max. laudem & tuum aliquem fructum. Vale ac nobis Deum precibus concilia. Calendis Augusti. Anno 1581.

CALENDA-

CALENDARIVM HEBRÆORVM AD INTELLIGENDAM SCRIPTVRAM ET SYNAGOGÆ RITVS VTILISSIMVM.

TIZRI, totus ferè festus ob collectos fructus, habet dies 30.
Dies horas 11. Nox totidem. September Latinis, vel potius lunatio Septembris.
Nam Hebræorum menses lunares. Vnde in duos Latinorum cadunt.

1 Ros hassana, principium anni, festum tubarum siue clangoris Leu. 23. Num. 29.
2 Pœnitentia.
3 Ieiunium Godoliæ, ieiunium septimi. Nam tum occisus est Godolias filiꝰ Ahicam, filij Sapham, & Iudæi qui cum eo erant in Maspha.
5 Ieiunium, quòd eo die mortui 20. homines de Israël & R. Akiba filius Ioseph vinctus.
7 Ieiunium, ob decretum in patres nostros gladium & famem.
10 Ieiunium expiationis.
15 Tabernaculorum festum, siue Scenopegia, dierum septem.
21 Hosanna Rabba, ceu septima Tabernaculorum.
22 Octaua Tabernaculorum, Aatséreth.
23 Gaudium legis & benedictio, quo festo recolunt testamentum & mortem Mosis legislatoris.
Dedicatio templi Salomonis 3. Reg. 8.
Aequinoctium autumnale.

MARHESVAN, October, vel potius Luna Octobris, nullum proprium habet festum, habet dies 29.
Dies horarum est 11. & semis.
Nox hora. 12. & semis.

1 Neomenia.
6 Die incipiunt ieiunium ob excæcatum Sedechiã regem Iuda & eius filios interfectos à Nabugd.
Sectiones de Vita Sara & natiuitate Isaac.

KISLEV, Nouember, Luna Nouembr. habet dies 30.
Dies horas 10. & semis.
Nox 13. & semis.

1 Neomenia.
7 Ieiunium ob combustum à Rege Ioachim volumen, quòd scripserat Baruch dictante Ieremia.
25 Die dedicatio siue Encæni.
Mac. 1. Lumina vel luminarium festum Iosepho lib. 12. Antiq. cap. 10. diebus octo, ob lumen religionis à Macedonibus extinctæ recuperatum.
Petitio pluuiæ, quæ Ioré Heb. appellatur, prima & temporanea, item pluuia semẽtis.
Tempus serendi in Iudæa.

TEVET, December.
Luna Decembrea habet dies 29.
Dies minimus habet horas 10.
Nox maxima 14.
1 Neomenia.
8 Ieiunium, quòd illo die lex in Græcum versa sit tempore Ptolemæi regis, & tenebræ occuparint mundum triduo. (*Hinc Iudæos Alexãdriæ 70. Interpretum memoriam coluisse anniuersario festo, Philo tradit lib. 1. de Vita Mosis.*)
9 Ieiunium, cuius doctores nostri non indicarunt causam.
10 Ieiunium decimi, quando admouit manum suam Rex Babylonis, ad obsidendam & expugnandam Hierosolymam.
Solstitium hybernum.

SHEVET, Ianuarius,
Luna Ianuarij nullum proprium habet festum habet dies 30.
Dies horas 10. & semis,
Nox 13. & semis.

1 Neomenia.
Principium anni arborum.
8 Ieiunium, quoniam tunc mortui sunt iusti, qui extiterant diebus Iosue.
23 Ieiunium, Nempe quia congregati sunt omnes Israëlitæ aduersus tribum Beniamin, & propter concubinam in Gabaa, & simulachrum Michæ.
Solstitium hybernum, anno intercalari

ADAR, Februarius,
Luna Februarij habet dies 29.
Dies horas 11. & semis,
Nox 12. & semis.

1 Neomenia
Teruma 1. primitiæ.
Die 7. mortuus est Moses magister noster.
Quare & ieiunium.
Nono decreuerunt ieiunium ob Domum. Sammai & domum Hillel inter se sectas & diuisas.
13 Ieiunium Esther.
14 Sortium festum minus,

15 Sortium maius. (*Dies Mardochæi 2. Mach. vlt.*)
Dedicatio templi Zorobabelij, Ezræ 6.

VEADAR, Secundus Februarius, quando annus est 13. mensium, vnoquoque vel triennio, vel biennio, Nempe septies, intra nouemdecim annorum cyclum, quibus Luna suo reditu circulum plenè absoluit. Habet autem dies 30.

1 Neomenia.
Ieiunium Ester incipit die 11.

NISAN, Martius,
Luna Martij habet dies 30.
Dies horas 12.
Nox totidem.

1 Neomenia, Ieiunium, quòd eo die mortui sint Aaronis filij.
10 Die Ieiunium, ob mortem Mariæ & puteum obturatum.
14 PASCHA, in memoriam liberationis Aegyptiacæ.
21 Septima Paschæ.
22 Octaua Paschæ.
26 Ieiunium ob mortuum Iosue.
Dedicatio tabernaculi Mosis, Exod. 40.
Aequinoctium Vernum.
Petitio Pluuiæ, quam Malkós appellant, Tardam, serotinam, Vernam, messi mox futuræ commodissimam.

IIAR, Aprilis,
Luna Aprilea nullum habet peculiare festum, habet dies 29.
Dies horas 12. & semis,
Nox horas 11. & semis.

1 Neomenia
10 Ieiunium, quòd eo obierit Heli sacerdos capta fœderis arca.
29 Ieiunium, quòd eo obdormierit Samuel, illùmque planxerit domus Israël.
Messis in Iudæa ineunte mense Aprili. (*Sic Plinius lib. 18. cap. 18. peragi messem in Aegypto mense Maio, cuius mensis sexto die celebrabatur Pentecoste. i. dies Primitiuorum Num. 28. v. 26. quòd eo die panes è nouis frugibus offerrentur.*)

SIVAN, Maius,
Luna Maij habet dies 30.
Dies horas 13.
Nox 11.

1 Neomenia.
6 Pentecoste, siue festum Hebdomadarum, in memoriam datæ legis.
13 Octauæ magna celebritas.
23 Ieiunium, quòd 10. tribus tunc desierint primitias portare Hierosolymam diebus Ieroboam Nebati filij.
25 Ieiunium ob interfectum magistrum nostrum Simeonẽ Gamalielis filium, & Magistrũ Ismaëlem Elisei f. & Magistrum Haninam Saggan siue Sacerdotem secundum.
27 Ieiunium, propter combustum R. Haninam Tardionis F. simul cum legis libro.

TAMMVZ, Iunius,
Luna Iunij, habet dies 29.
Dies maximus horas 14.
Nox breuissima horas 10.

1 Neomenia.
17 Ieiunium Quarti, ob tabulas legis fractas, item quia eo die Sacrificiũ iuge desiit & Epistemon legem combussit, Idolo in templo collocato: ἐνδελεχισμός Iosepho lib. 6. de bello Iud. cap. 8. (sic enim illic legendum.)
Solstitium æstiuum. Tantus est æstus, vt non pluat in Iudæa vel rarissimè, toto hoc & sequenti mense. Hieronym. imò verò tota æstate, Ioseph. lib. 3. de bello Iudaico cap. 13.

AB, Iulius,
Luna Iulij, habet dies 30.
Dies horas 13. & semis,
Nox 10. & semis.

1 Neomenia. Ieiunium, quòd eo Aaron magnus sacerdos è vita excesserit.
9 Ieiunium Quinti ob incensam eo die Hierusalem & templum primò à Chaldæis secũdo à Romanis. Itẽ quòd illo capta ab iisdem Ro. sit Bethera & vrbs excisa. Denique quòd Mosis principatu, nono die Iunij decretum à deo manauerit, Patres nostros non ingressuros terram.
18 Ieiunium, quòd eo extructa sit lucerna occidentalis diebus Achaz.

ELVL, Augustus nihil habet proprium, habet dies 29.
Dies horas 12. & semis,
Nox 11. & semis. Complectitur totam Augusti lunationem, siue Lunæ cursum.

1 Neomenia.
7 Ieiunium, quoniam tunc exploratores terræ detrahentes, plaga extincti sunt, Num. 14.
Propitiationes.

Sic præter festa singulis annis dies 26. habẽt, quos ex lege Ieiuniis dicatos scribunt in libel. Taanith. Quibus addiderunt Magistri singulis Hebd. ieiunia secundi diei & Quinti. 1. Lunæ & Ionis. tribus de causis, propter excidium templi, propter combustam legem, denique quod Rabsace nomẽ Dei blasphemauerit. Aliqui etiam 40. dies sibi temperant à vino & carnibus, quòd tandiu Moses & Elias ieiunauerint, in Itinerario R. Beniamin.

Finis Hebraici Calendarij.

CALEN-

CALENDARIVM SYRORVM CVM GRÆCIS HABET COMMVNIA, ISTHÆC PROPRIA.

NOVEMBER.

Dominica prima ante natalem, de templi dedicatione & consecratione Episcopi.
Simonis & Petri.
Dominica 2. Encæniorum.
Dominica 3. de Annuntiatione Zachariæ.
Dominica 4. annuntiatio Virginis.

DECEMBER.

Dominica 5. Visitatio Elizabeth.
Dominica 6. Natiuitas Ioan. Baptistæ.
Dominica 7. Reuelatio Ioseph sponsi Virginis.
Dominica 8. Antenatalitium.
25 Natalis Domini.
26 Virginis puerperæ.
27 Innocentium.
Dominica prima post Natalem.

IANVARIVS.

1 Circuncisio.
2
3
4
5
6 Epiphania, quæ & luminarium.
Ea nocte aqua consecratur in totum annum.
7 Decollatio Ioan. Baptistæ.
Antoninus Magnus.
Efraim.
Gregorius Theologus, Basilius magnus.
Niniuiticum ieiunium.

FEBRVARIVS.

2 Christi præsentatio.
Dominica pro defunctis sacerdotibus.
Dominica pro defunctis Christianis.
Dies Dominici sex sequentes, ieiunij appellantur.

MARTIVS.

Cyrillus Hierosolymit.
Suscitationis Lazari.
Dominica Hosanna.
Passio Christi.
Hebdomada
Secretorum.
Annuntiationis siue descensus Christi ad inferos.
Dominica magna.
Hebdomada candidatorum inter Pascha & Quasimodo
Dominica nona.
Commemoratio Thomæ & Philippi.

APRILIS.

Auri feriæ de sanato claudo à Petro ad portam speciosam.

MAIVS.

Ascensio.
Crucis festum.
Pentecoste.

IVNIVS.

Petri Apostoli.
Pauli Apostoli.
Apostolorum festum.

IVLIVS.

318 Patrum & Regum fidelium commemoratio.

AVGVSTVS.

Festum tabernaculorum transfigurationis domini.
Festum genitricis Dei.

SEPTEMBER.

Festum S. Crucis

OCTOBER.

Iacobus Alphæi Apostolus.
Iacobus frater domini Hierosolymorum episcopus.

FINIS.

CALENDARIVM GRÆCORVM TOTIVS ANNI, QVOD MENOLOGIVM VOCANT, CONTINENS MEMORIAS *sanctorum, quos Græci quotannis, diebus Anniuersariis celebrant. Annum auspicantes à mense Septembri, G. Genebrardo interprete.*

SEPTEMBER habet dies 30
Dies habet horas 12.
Nox horas 12.

1 Symeon Stylites.
2 Mammas mart. & Io. ieiunator.
3 Antimas martyr, Nicomediēsis episc. & magnus Euthymius.
4 Babylas Antiochenus & Moses legislator.
5 Zacharias Baptistæ parens.
6 Commemoratio miraculi facti à S Michaële Archangelo, Colossis aut Chonis.
7 Profestum Natiuitatis virginis, & Sozō martyr
8 Festum Natiuitatis Mariæ.

9 Ioachim & Anna, & Seuerianus martyr.
10 Menedora, Metrodora, & Nympodora martyres.
11 Theodora Alexandrina.
12 Autonomi martyris officium remittitur in diē præcedentem, quòd hoc die repetatur festū Natiuitatis.
13 Encænia templi cuiusdam. Profestum S. Crucis Cornel. Centurio.
14 Exaltatio sanctæ Crucis.
15 Nicetas.
16 Euphemia.
17 Sophia & filiæ eius tres, Fides, Spes, Charitas.
18 Eumenius episcopus.
19 Trophimus, Sabbatius, Dorymedon martyres.
20 Eustathius martyr, & socij.
21 Codrates siue Quadratus Apost. Ionas. octa. exal. S. Crucis.
22 Phocas martyr.
23 Conceptio Ioannis Baptistæ.
24 Tecla martyr mulierum prima.
25 Euphrosyne.
26 Translatio Ioannis Euangelistæ.
27 Callistratus martyr & socij.
28 Chariton confessor
29 Cypriacus Anachoreta.
30 Gregorius martyr Armeniæ.

OCTOBER habet dies 31.
Dies habet horas 11.
Nox horas 13.

1 Ananias è Septuaginta discipulis. S. Romanus Melodus.
2 Cyprianus & Iustina martyres.
3 Dionysius Areopagita martyr.
4 Hierotheus episc. Athenarum.
5 Charithena virgo marty.
6 Thomas Apostolus.
7 Sergius & Bachus martyres.
8 Pelagia.
9 Iacobus Alphei Apostolus.
Andronicus eremita.
10 Eulampius & Eulampia martyres.
11 Philippus Apostolus, vnus è septem Diaconis.
Theophanes graptus & poëta, Episcopus Niceæ. Notandum post vndecimum diē huius mensis ineunte Dominico cani officium.
Septimæ Synodi Niceæ, aduersus Ieconomacos Copronymum & Episcopos ei fauentes execrabili quodam conciliabulo.
12 Martyres Probus, Tarachus, Andronicus & Cosmas Poëta.
13 Carpus & Papylus martyres.
14 Nazarius, Geruasius, Prothasius & Celsius marty.
Cosmas Hagiopolites, poëta Meumæ Episc.
15 Lucianus Presbyter magnæ Antiochiæ martyr.
16 Longinus martyr Centurio.
17 Osee Propheta. Andreas à Copronymo cæsus, martyr.
18 Lucas Apostolus & Euangelista
19 Ioel Propheta. Varus martyr.
20 Artenius martyr.
21 Hilarion magnus.
22 Abercius par Apostolus Hierapolitanus episc. mirificus. Septem pueri Ephesini martyres.
23 Iacobus frater Domini Apost.
24 Arethas martyr & socij.
25 Martianus & Martyrius martyres & Notarij.
26 Demetrius martyr. Cōmemoratio magni terræ motus.
27 Nestor martyr.
28 Terentius, Neoniles martyres. Stephanus Sabbaites poëta.
29 Anastasia Romana martyr. Abramius Abbas.
30 Zenobius & Zenobia martyres.
31 Stachys, Amplius & socij Apost. Epimachus mart

NOVEMBER habet dies 30.
Dies habet horas 10.
Nox horas 14.

1 Cosmas & Damianus miraculorum effectores, medici gratuiti.
2 Acindinus, Pegasius, Aphthonius, Elpidephorus, & Anempodistus martyres.
3 Acepsima, Aithala & Ioseph martyr.
4 Ioannicius magnus, Nicander episcopus Myrēsis martyr.
5 Galaction & Episemes martyres.
6 Paulus Archiepiscopus Constantinopolis confessor.
7 Triginta tres martyres Melitenenses. Lazarus Galesij montis incola & eremita.
8 Michaël princeps exercitus, & cæteri Angeli incorporei. *Eadem die etiam conuentus defunctorum celebrabatur. lib. 1 Iuris Orientalis in const. Manuelis Comneni.*
9 Onesiphorus martyr. Porphyrius & Matrona.
10 Erastus, Olympas & socij Apostoli.
11 Menas, Victor & Vincentius & Stephana martyres, Theodorus Studites, confessor.
12 Io. Patriarcha Alexandrinus, Eleemosynarius Nilus confessor.
13 Ioannes Archiepisc. Cōstātinop. Chrysostomus.
14 Philippus Apostolus.
15 Gorias, Samonas, Abibus mart.
16 Matthæus Apostolus & Euangelista.
17 Gregorius Neocęsariēsis miraculorum effector.
18 Plato & Romanus martyres.
19 Barlaam martyr. Abdias Propheta.
20 Profestum præsentationis virginis in templo, Proculus episcopus Constantinop. Gregorius decapolites.
21 Festum præsentationis.
22 Philemon Apostolus & socij.
23 Gregorius Agrigentinus episcopus, Amphilochius Iconij episcop.
24 Caterina martyr & virgo. Mercurius Martyr.
25 Clemēs Romanus Papa, & Petrus Alexandrinus martyres
26 Alypius Sionites.
27 Martyr Iacobus Persa.
28 Stephanus iunior Martyr.
29 Martyres Paramonus & Philomenes & Acacius Climacus.

30 Andreas primus ad Apostolatum vocatus.

DECEMBER habet dies 31.
Dies habet horas 9.
Nox horas. 15.

1 Nahum Propheta.
2 Abacuc Phopheta.
3 Sophonias Propheta.
4 Barbara virgo & martyr. Ioannes Damascenus.
5 Sabba abbas.
6 Nicolaus episcopus Myrensis miraculorum effector.
7 Ambrosius Mediolani episcop.
8 Patapius abbas.
9 Conc. B. Annæ Dei & Domini auiæ.
10 Menas, Hermogenes, & Eugraphus mart.
11 Daniel Stylites.
12 Spiridon miraculorum effector.
13 Eustratius, Auxentius, Eugenius, Mardarius & Orestes martyres.
14 Thyrsus, Lucius, Philemon, Apollonius, Arianus martyres.
15 Eleutherius martyr, Paulus Latrensis abbas.
16 Haggeus Propheta.
17 Daniel Propheta, & tres pueri Ananias, Azarias, Misaël.
18 Sebastianus martyr & socij.
19 Bonifacius martyr.
20 Professum natiuitatis Domini nostri, Ignatius mart. Theophorus.
21 Iuliana Nicomediensis martyr.
22 Anastasia venenorum depultrix martyr.
23 Decem martyres Cretenses.
24 Eugenia martyr.
25 Natiuitas Domini & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.
26 Puerperium S. Dei genitricis. Euthimius martyr Sardēsis episc. Dominico die post Christi natiuitatem. Commemoratio fit Ioseph sponsi Virginis, Dauidis regis. Iacobi fratris Domini.
27 Stephan. Apostolus protomartyr & Archidiaconus.
Graptus confessor, Theophanes frater ipsius poëta.
28 Bis decem millia martyrum in Nicomedia vstorum.
29 S. Innocentes in Bethlehem ab Herode occisi ad millia quatuordecim. Marcellus abbas monasterij nō dormientium.
30 Anysia virgo & martyr. Zotĩcus orphanorum domicilij presbyt.
31 Melana Romana, cuius tamen officium celebratur die præcedenti, quoniam isto recolitur Christi natiuitatis festum.

IANVARIVS habet dies 31.
Dies horas 10.
Noctes horas 14.

1 Circuncisio, Basilius.
2 Sylvester papa Romanus.
3 Malachias & Gordius martyr.
4 70. Discipuli & Theretistus.
5 Theopemptus, & Theonas martyres. Syncletica.
6 Theophania Christi, diuinusque Saluatoris baptismus.
7 Ioannes Baptista.
8 Domneca Georgius Chozebites. Æmylianus confessor.
9 Polyeucus martyr.
10 Gregorius Nyssænus. Domitianus episcopus Melitæ, Martianus presbyt.
11 Theodosius cænobiarcha.
12 Tatiana martyr.
13 Hermylus & Stratonicus mart.
14 Sancti abb. montis Sinai & Raithi.
15 Paulus Thebeus & Io. Calybites.
16 Catena Petri Apostoli.
17 Antonius magnus.
18 Athanasius & Cyrillus Alexandrini Archiepisc.
19 Macharius Ægyptius.
20 Magnus Euthymius.
21 Maximus cōfessor, Neophytus martyr, Eugenius, Canidius, Valerianus & Aquila martyres.
22 S. Apostolus Timotheus, Anastasius Persa martyr.
23 Clemens Ancyranus, Agathangelus martyres.
24 Sancta Xena.
25 Gregorius Constantinopolis Archiepiscopus Theologus.
26 Xenophon cum sua coniuge & liberis.
27 Translatio reliquiarum sancti Ioannis Chrysostomi.
28 Effraim Syrus.
29 Translatio reliquiarum Ignatij Theophori martyris
30 Hippolytus martyr, Basilius mágnus, Gregorius Theologus, Ioannes Chrysostomus.
31 Cyrus & Io. medici mirifici, qui gratis medicinam faciebant.

FEBRVARIVS habet 28. dies aut 29.
Dies habet horas 11.
Nox tredecim.

1 Tryphon martyr, profestum hypapantæ.
2 Hypapante domini nostri Iesu Christi.
3 Simeon qui Christum vlnis excepit.
4 Isidorus Pelusiota.
5 Agatha virgo & martyr.
6 Bucolus Smyrnę Episcopus.
7 Parthenius Lampsacenus Episcopus.
8 Theodorus martyr, Zacharias Propheta.
9 Nicephorus martyr.
10 Charalampes martyr.
11 Blasius martyr.
12 Meletius Antiochus Archiepiscopus.
13 Martianus Abbas.
14 Auxentius eremi cultor.
15 Onesimus Apostolus.
16 Pamphilus martyr & socij.
17 Theodorus Tyro
18 Leo Rom. Papa.
19 Archippus Apostolus.

20 Leo Catanæ episcopus.
21 Timotheus Symbolensis & sanctus Eustathius Anthiochenus.
22 Inuentio reliquiarum sancti Eugenij martyris. Troterius.
23 Polycarpus martyr Smyrnensis episcopus.
24 Prima & secunda inuentio capitis præcursoris Domini.
25 Terasius Archiepiscopus Constantinopolitanus.
26 Porphyrius Gazæ Archiepiscopus & Symsi.
27 Vrgeopius cõfessor decapolita, Gelasius senior.
28 Basilius cõfessor socius Sãcti Procopij monachi.
29 Cassius Romanus.

MARTIVS, dies habet 31.
Dies horas habet 11.
Nox totidem.

1 Eudocia virgo & martyr.
2 Nestor & Theodotus martyr Cyrenę episcopus.
3 Eutropius, Cleonicus & Basilicus martyres.
4 Gerasimus ad Iordanem Eeremita.
5 Conon martyr.
6 Quadraginta duo martyres.
7 Chersonis episcopi, martyres Basilius, Effraim, Capito.
8 Theophylactus Nicomediæ Episcopus, cõfessor.
9 Quadraginta paludis Sebastenæ martyres.
10 Quadratus martyr & socij.
11 Sophronicus Patriarcha Ierosol.
12 Theophanes Sigrianæ Episcopus confessor.
13 Translatio reliquiarum Nicephori Patriarchæ Constantinopolit.
14 Sanctus pater noster Benedictus & Alexander Pydneus martyr.
15 Agapius martyr & sex socij martyres. Olympas.
16 Sabi anus & Papas mart. Rhodij.
17 Alexius vir Dei.
18 Cyrillus Hierosolymorum Episcopus.
19 Chrysanthus & Daria.
20 Virgines septem. sancti patres in monasterio sancti Sabbæ interfecti.
21 Iacobus episcopus confessor.
22 Basilicus Ancyranus martyr.
23 Nicon martyr & 200. eius discipuli cum eo occisi.
24 Zacharias. Profestum annuntiationis.
25 Annuntiatio virginis deiparæ Dominæ nostræ.
26 Congressus Gabrielis Angeli.
27 Matrona Thessalonicensis
28 Stephanus miraculorum effector, & Hilarion iunior.
29 Marchus Erethusiorum episcopus, Cyrillus diaconus & alij sub Iuliano tyrãno pietatem exercentes. Barrachesius.
30 Io. Climacis siue scalæ auctor.
31 Hypatius Ancyrę episcopus miraculorũ effector.

APRILIS habet dies 30.
Dies habet horas 13.
Nox horas 11.

1 Maria Ægyptiaca.
2 Titus miraculorum effector.
3 Nicetas monasterij Mediciæ ductor.
4 Ioseph hymnorum scriptor, & Georgius.
5 Theodatus & Agathopas mart.
6 Eutychius Constantinopolitanus Archiepiscopus. Claudius
7 Georgius episcopus Melitinæ.
8 Herodion, Agabus, Ruffus & Socij Apostoli.
9 Eupsychius martyr.
10 Terentius, Pompeius & socij mart.
11 Antipas episcopus Pergami Asiæ martyr.
12 Basilius Episcop. Pariæ confessor.
13 Artemon martyr.
14 Martinus Papa Romanus confessor.
15 Aristarchus, Pudeus, & Traphimus Apostoli.
16 Crescens. Chionia, Agapa, Hircene martyres,
17 Symeon Persa episcopus & Acacius Melitinæ episcopus.
18 Saba Gothus. Io. Sancti Gregorij discipulus decapolitanus
19 Ioannes Palæolaurites.
20 Theodorus Trichinensis.
21 Ianuarius & socij martyres. Theodorus Pergensis martyr.
22 Theodorus Syceotes.
23 Georgius miraculorum effector martyr.
24 Saba martyr. Sancta Elizabeth miraculorum effectrix.
25 Marcus Apostolus & Euangelista.
26 Basilius martyr Amasiæ episcopus,
27 Symeon Domini frater, siue consanguineus martyr.
28 Iason 11. Sosipater Apostoli. Dadas, Maximus, & Quintilianus martyres.
26 Nouem martyres Cyziceni & Memnon mirificus.
30 Iacobus Ioannis Theologi frater Zebedęi filius

MAYVS habet dies 31.
Dies habet horas 14.
Nox horas. 10.

1 Hieremias Propheta.
2 Translatio reliquiarum Athanasij magni.
3 Timotheus & Maura martyres.
4 Pelagia virgo, & mart. Olbianus.
5 Hirene martyr.
6 S. Iob, qui multa contra Satanam certamina sustinuit.
7 Cõmemoratio signi crucis quod in cœlo apparuit Hierosolimis sub noctis tertium, Imperatore Constantino à Sancto Caluariæ monte per stellas vsque ad Oliuarum montem.
S. Martyris Acatij memoria.
8 Ioannes Theologus Apostolus & Euangelista virgo, qui super pectus Domini recubuit, dilectus.
9 Esaias Propheta. Christophorus martyr.
10 Simon zelotes Apostolus.
11 Mocion martyr. Natalis dies Constantinopolis.
12 Epiphanius Cypri Episcopus, Germanus Patriarchs Constantinopolitanus.

13 Gliceria martyr.
14 Hisidorus martyr.
15 Pachimius magnus eremita.
16 Theodorus Pachomij discipulus eremita. Alexander.
17 Andronicus Apostolus, & socij.
18 Martyres Petrus, Dionysius & socij. Theodotus Ancyranus, & septem eius socij martyres. Sancta Euphrasia.
19 Patricius Prusæ martyr & socij.
20 Thalaleus martyr.
21 Constantinus & Helena Imperat.
22 Basiliscus martyr.
23 Michaël Syndoarum episcopus, confessor.
24 Simeon eremita.
25 Tertia inuentio capitis sancti Præcursoris.
26 Carpus Apostolus vnus de septuaginta discipulis.
27 Terapon martyr. Helladus martyr.
28 Nicetas episcop. Calcedonensis.
29 Theodosia Virgo & martyr.
30 Haacius Abbas monasterii Dalmatarum.
31 Hermias Apostolus. Hermæus. martyr.

IVNIVS habet dies 30.
Dies habet horas 15.
Nox horas 9.

1 Iustinus Philosophus & martyr. Iustinus alter martyr & socij.
2 Nicephorus Constantinopolitanus Patriarcha confessor.
3 Lucilianus martyr. Lucianus martyr.
4 Metrophanes Patriarcha Constantinopolitanus.
5 Dorotheus Tyri Episcopus martyr. Eustathius.
6 Bisarion mirificus, abbas, & S. Hilarion iunior de monasterio Dalmatarum.
7 Theodorus Episcopus Ancyranus martyr.
8 Thedorus exercitus ductor martyr.
9 Cyrillus Alexandrinus Archiepiscopus.
10 Timotheus Prusę Episcopus martyr. Antoninus.
11 Bartolomæus & Barnabas Apostoli.
12 Onuphrius & Petrus athonitus Eremitæ.
13 Aquilina virgo & martyr. Tryphilus Leontiæ Cypri Episcopus.
14 Heliseus Propheta. Methodius Patriarcha Constantinopolit.
15 Amos Propheta.
16 Tychon miraculorum patrator Episcopus.
17 Manuel, Sabel, & Ismaël martyres.
18 Leontius marty.
19 Iudas frater Domini Apostolus. Zosimus.
20 Methodius pataræ Episcopus martyr.
21 Iulianus Tarcensis martyr.
22 Eusebius Samosatensis Episcopus martyr.
23 Agrippina virgo & martyr.
24 Natiuitas Ioannis Baptistæ Domini præcursoris.
25
26 Dauid Thessalonicensis.
27 Samson hospitalis.
28 Translatio ossium S. Ioannis & Cyri.
29 Petrus & Paulus sancti & præcipui Apostoli.
30 Collectio duodecim Apostolorum.

IVLIVS habet dies 31.
Dies habet horas 14.
Nox horas 10.

1 Cosmas & Damianus, mirifici, medici gratuiti, qui Romæ martyrio coronati sunt.
2 Depositio venerandæ vestis & zonæ Virginis in Blachernis Constantinopolitano templo.
3 Hyacinthus martyr. Anatholius Patriarcha Constantinopolitanus.
4 Andræas Cretæ Episcopus.
5 Martha S. Symeonis Thaumastoritis mater, Athanasius abbas montis Athos.
6 Sisoes magnus Eremita.
7 Thomas Maleensis. Acacius Climacus. Cyriaca virgo & mart.
8 Procopius martyr.
9 Pancratius Tautomeniæ Episcopus martyr. Pater muthius.
10 Quadraginta quinque martyres, qui Nicopoli Armeniæ passi sunt.
11 Euphemia virgo & martyr Calcedonensis pro futura confessione 630. patrum.
12 Proclus & Hilarius martyres. Michaël Maleinus abb.
13 Collectio Archãgeli Gabrielis memoria Ioseph Thessalonici confessoris. Stephanus Sabaites.
14 Iustus Aquila Apostolus.
15 Cyricus & Iulitta martyres.
16 Athenogenes martyr & decem eius discipuli. Memoria patrum Nicenorum 318. Patrum Secundę Synodi Constantinopolitanę 150. Tertiæ Ephesinæ 200. Quartæ Calcedonensis 630. Quintæ 160. Sextę 170.
17 Marina virgo & martyr.
18 Hyacinthus Amastrideus Aemilianus martyr.
19 Dius Eremita. Macrina magni Basilij soror.
20 Helias Propheta.
21 Simeon Eremita & Ioannes collega, Propheta Ezechiel. Phronimus.
22 Maria Magdalena. Translatio reliquiarum Phocæ martyris.
23 Theophanus, Theephilus & socij martyres,
24 Christina virgo & martyr. Parasceuæ virgo & martyr.
25 Dormitio Sanctæ Annæ Deiparæ genitricis. Memoria sanctarum mulierum, Olympiadis & Eupraxiæ.
26 Hermolaus & socij martyres.
27 Pantheleemon martyr.
28 Prochorus Nicanor. Timon & Parmenas Apostoli & Diaconi.
29 Callinicus martyr.
30 Silas & Siluanus Apostoli.
31 Eudocimus. Profestum processionis venerandæ & viuificæ Crucis.

AVGVSTVS habet dies 31.
Dies habet horas 13.
Nox horas 11.

1 Processio venerandæ & viuificæ Crucis. Memoria septem martyrum Machabæorum, & Salomæ eorum matris, & doctoris eorum Eleazari.

CALENDARIVM GRÆCORVM.

Translatio reliquiarum Stephani protomartyris & Archidiaconi.

3 Sancti patres Isacius, Dalmata & Faustus.
4 Septē dormiētes Ephesini pueri. Eudocia martyr.
5 Profestum transfigurationis Domini nostri Iesu Christi. Eusignius martyr.
6 Transfiguratio Domini & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.
7 Domitius martyr, & eius discipuli.
8 Aemilianus Cyzicenus confessor.
9 Mathias Apostolus.
10 Laurentius Archidiaconus & martyr
11 Evplus Archidiaconus & martyr.
12 Photius & Anicetus martyres. Hoc etiam die canitur officium sancti patris, & confessoris Maximi.
13 Maximus confessor. hoc die absoluitur festum D. Maximi.
14 Micheas Propheta, Profestum siue peruigilium dormitionis Virginis.
15 Dormitio Domine nostrę Dei genitricis, & semper virginis Mariæ.
16 Transflatio ex Edessa, non manufactæ imaginis Domini nostri Iesu Christi. Diomedes mart.
17 Mycon martyr.
18 Florus & Laurus martyres.
19 Andreas exercitus ductor, martyr.
20 Samuël Propheta.
21 Thaddeus Apostolus Bassa. cū filiis suis martyr.
22 Agathonicus martyr.
23 Lupus martyr.
24 Euthyches martyr, Ioannis Theologi Discipulus.
25 Reductio reliquiarum Bartolomæi Apostoli.
26 Hadrianus & Natalia martyres cum sociis.
27 Pœmen Abbas.
28 Mo ses Æthiops Abbas.
29 Decolatio Ioannis Baptistę Domini præcursoris.
30 Alexander, Ioannes, Paulus iunior Patriarchæ. Constantinopolitani. Fantinus.
31 Depositio zonę sanctæ Dei genitricis.

FINIS.

TABVLA FESTORVM MOBILIVM.

Anni Dñi.	Lite.	Aur. num.	Epa-cta.	Septuage-sima.	Dies Ci-nerum.	Pascha.	Ascensio. Domini.	Penteco-stes.	Corpus Christi.	Dominica pri ma Aduentus.
1588	c b	12	ii	14 Febr.	2 Martij	17 Aprilis	26 Maij	5 Iunij	16 Iunij	28 Nouemb.
1589	A	13	xiij	29 Ianua.	15 Februa.	2 Aprilis	11 Maij	21 Maij	1 Iunij	27 Nouemb.
1590	g	14	xxiiii	18 Febr.	7 Martij	12 Aprilis	31 Maij	10 Iunij	21 Iunij	3 Decemb.
1591	f	15	v	10 Febr.	27 Febr.	14 Aprilis	23 Maii	2 Iunij	13 Iunij	1 Decemb.
1592	e d	16	xvi	26 Ianua.	12 Febr.	29 Martij	7 Maij	17 Maij	28 Maij	29 Nonemb.
1593	c	17	xxvii	14 Febr.	3 Martij	18 Aprilis	27 Maij	6 Iunij	17 Iunij	27 Nouemb.
1594	b	18	viii	6 Febr.	23 Febru.	10 Aprilis	19 Maij	29 Maij	9 Iunij	3 Decemb.
1595	A	19	xix	22 Ianua.	8 Febr.	26 Martij	4 Maij	14 Maij	25 Maij	3 Decemb.
1596	g f	1	j	2 Febr..	28 Febru.	14 Aprilis	23 Maij	2 Iunij	13 Iunij	1 Decemb.
1597	e	2	xii	18 Ianua	19 Febru.	6 Aprilis	15 Maij	25 Maij	5 Iunij	30 Nouemb.
1598	d	3	xxiii	11 Febr.	4 Febru.	22 Martij	30 Apr.	10 Maij	21 Maij	29 Nouemb.
1599	c	4	iiii	7 Febr.	24 Febru.	11 Aprilis	20 Maij	30 Maij	10 Iunii	28 Nouemb.
1600	b A	5	xv	30 Ianua.	16 Feb.	2 Aprilis	11 Maij	21 Maij	1 Iunii	3 Decemb.
1601	g	6	xxvi	18 Febr.	7 Martij	22 Aprilis	31 Maij	10 Iunij	21 Iunii	2 Decemb.
1602	f	7	vii	3 Febr.	20 Febr.	7 Aprilis	16 Maij	26 Maij	6 Iunij	1 Decemb.
1603	e	8	xviii	26 Ianua.	12 Febru.	30 Martij	8 Maij	18 Maij	29 Maij	30 Nouemb.
1604	d c	9	xxix	15 Febr.	3 Marti)	18 Aprilis	27 Maij	6 Iunij	17 Iunij	28 Nouemb.
1605	b	10	x	6 Febr..	23 Febr.	10 Aprilis	19 Maij	29 Maij	9 Iunij	17 Nouemb.
1606	A	11	xxi	22 Ianua	8 Febru.	26 Martij	4 Maij	14 Maij	25 Maij	3 Decemb.
1607	g	12	ii	11 Febr.	28 Febru.	15 Aprilis	24 Maij	3 Iunij	14 Iunii	2 Decemb.
1608	f e	13	xiii	3 Febr.	20 Febru.	6 Aprilis	15 Maij	25 Maij	5 Iunij	30 Nouemb.
1609	d	14	xxiiii	15 Febr.	4 Martij	19 Aprilis	28 Maij	7 Iunij	18 Iunij	29 Nouemb.
1610	c	15	v	7 Febr.	24 Febru,	11 Aprilis	20 Maij	30 Maij	10 Iunij	28 Nouemb.
1611	b	16	xvi	30 Ianua.	16 Febru.	3 Aprilis	12 Maij	22 Maij	2 Iunij	27 Nouemb.
1612	A g	17	xxvii	16 Febr.	7 Martij	22 Aprilis	31 Maij	10 Iunij	21 Iunij	2 Decemb.
1613	f	18	viii	3 Febr.	20 Febru.	7 Aprilis	16 Maij	26 Maij	6 Iunij	1 Decemb.
1614	e	19	xix	26 Ianua.	12 Febru.	30 Martij	8 Maij	18 Maij	29 Maij	30 Nouemb.
1615	d	1	j	15 Febr.	4 Martij	19 Aprilis	28 Maij	7 Iunij	18 Iunij	29 Nouemb.
1616	c b	2	xii	31 Ianua.	17 Febru.	3 Aprilis	12 Maij	22 Maij	2 Iunii	27 Nouemb.
1617	A	3	xxiii	22 Ianua.	8 Febru,	26 Martij	4 Maij	14 Maij	25 Maii	3 Decemb.

Sanctorum feriæ.				Anni Domini	Principes sub quibus sancti.	Auctores de quibus scripserunt.
	I.		IANVARIVS habet dies XXXI.			
Caled.	1	A	Circumcisio Domini.	1	Sub Cæsare Augusto.	*Luc. 2.*
Non. 7	2	b	Macarij presbyteri Alexandrini.	314	Sub Constantino magno.	*Trip. hist. lib. 7. & 8.*
Non. 6	3	c	Antheri papæ & martyris.	239	Sub Maximo.	*Euseb. Platina.*
Pridie	4	d	Titi discipuli Pauli epis. Cretensis.	94	Sub Traiano.	*Fasciculus. Petrus de Nat.*
Nonis	5	e	Telesphori papæ & martyris.	139	Sub Antonio Pio.	*Platina, Ioan. Stella.*
Idus 8	6	f	Tres Magi offerunt Iesu dona.	1	Sub Cæsare Augusto.	*Matth. 2. Niceph.*
Idus 7	7	g	Cleti papæ & martytis.	80	Sub Domitiano.	*Euseb Nicephor. Plat.*
Idus 6	8	A	Erhardi epis. Frisingensis Bauar.	453	Tempore Childerici regis Franc.	*Ianuens.*
Idus 5	9	b	Iuliani monachi Antiocheni.	358	Sub Valentiniano.	*Tripart. histor. lib. 8. & 9.*
Idus 4	10	c	Pauli eremitæ Thebani.	260	Sub Aureliano.	*Hieronymus.*
Idus 3	11	d	Iginij papæ & martyris.	144	Sub Antonio Pio.	*Ioan. Stella. Platin.*
Pridie	12	e	Nicanoris diaconi & mar. Cyp.	45	Sub Claudio.	*Petrus de Natalibus.*
Idibus	13	f	Hilarij episc. Pictauiensis claret.	348	Post Constantinum Mag.	*Euseb. Nicephorus*
Cal. 19	14	g	Felicis in Pincis martyris.	280	Sub Diocles.	*Paulinus, Martyrolog.*
Cal. 18	15	A	Mauri abbatis, discipuli S. Ben.	536	Sub Iustiniano.	*Palmerius. Florent. Pet.*
Cal. 17	16	b	Marcelli papæ & martyris.	304	Sub Maxentio.	*Stella. Platina, Vincentius.*
Cal. 16	17	c	Antonij eremitæ Ægyptij.	314	Sub Constantino Magno.	*Athanasius. Euagr.*
Cal. 15	18	d	Priscæ virg. & martyris, Rom.	45	Sub Claudio.	*Fasciculus temporum, Anton.*
Cal. 14	19	e	Pontiani martyris Spoletani.	154	Sub Antonino Vero.	*Pet de Martyrib.*
Cal. 13	20	f	Sebastiani martyris Narbon.	284	Sub Diocletiano.	*Ado. Isuardus.*
Cal. 12	21	g	Agnetis virginis & marr. Rom.	360	Sub Valentiniano.	*Ambrosius, Ianuensis.*
Cal. 11	22	A	Vincentij martyris Hispani.	300	Sub Maximiano.	*Contractus, Vincen.*
Cal. 10	23	b	Emerentianæ virg. & mar. Rom.	360	Sociatur martyrio Agnet.	*Ambrosius.*
Cal. 9	24	c	Timothæi apost. episc. Ephesini.	50	Sub Nerone.	*Niceph. Euseb. Fasciculus.*
Cal. 8	25	d	Conuertitur Paulus Tharsus.	34	Sub Caio Calligula.	*Hieronym. Act. 9. 22.*
Cal. 7	26	e	Polycarpi epis. Smyrnensis mart.	150	Sub Marco Ant. & Lucio Aurel.	*Euseb.*
Cal. 6	27	f	Ioannis Chrisost. ep. Constantin.	400	Sub Arcadio & Honor.	*Hist Tripart.*
Cal. 5	28	g	Carolus Magnus. imper. moritur.	815	Sepultus in Aquisgrano.	*Eginhart.*
Cal. 4	29	A	Valerij episcopi Treuerensis.	65	Sub Vespasiano.	*Sigibertus, Anton. Vin.*
Cal. 3	30	b	Iuliani episcopi Cenomanensis.	65	Sub eodem.	*Petrus de Natal. Vincen.*
Pridie	31	c	Fabiani martiris Trecassini.	266	Sub Aureliano.	*Fasciculus. Isuardus.*
	II.		FEBRVARIVS habet dies XXVIII.			
Caled.	1	d	Ignatij epis. Antiocheni martyr.	101	Sub Traiano. Rom.	*Euseb. lib. 3. cap. 36.*
Non. 4	2	e	Mariæ purificatio.	1	Sub Cæsare Augusto.	*Luc. 2.*
Nou. 3	3	f	Blasij episc. Sebastensis martyris.	282	Sub Diocletiano.	*Ianuensis. Petrus de.*
Pridie	4	g	Phileæ episc. Thebani martyris.	240	Sub Maximino	*Euseb. lib. 8. cap. 10.*
Nonis	5	A	Agathæ vir. & mart. Catin. Sicil.	253	Sub Decio.	*Petrus de. Ianuen. Isuard.*
Idus 8	6	b	Dorotheæ vir. & mart. Cæs. Cap.	282	Sub Diocletiano.	*Vincent Petrus de Nat.*
Idus 7	7	c	Augurij episcopi Hiberniæ.	361	Sub Valentiniano.	*Beda, Isuard.*
Idus 6	8	d	Corinthæ virg. & mart. Alexand.	247	Sub Decio.	*Hist. Ecclesiast. lib. 6. cap. 31.*
Idus 5	9	e	Appoloniæ virg. & mar. Alexand,	247	Sub Decio.	*Euseb. lib. 6. cap. 31. Bapt. Mant.*
Idus 4	10	f	Scholasticæ virg. Nursiæ Italiæ.	535	Sub Iustiniano.	*Gregor. 2. dialog. cap. 33. 34.*
Idus 3	11	g	Euphrosynæ virg. Alexandrinæ.		Incerto numero temporis.	*Vinc. lib. 16. 76.*
Pridie	12	A	Eulaliæ virg. & mart. Barsinon.	262	Sub Daciano.	*Hieronym. Petrus de Na.*
Idibus	13	b	Damasi papæ, tempore D. Hieron.	371	Sub Gratiano.	*Niceph. Platina, Gennad.*
Cal. 16	14	c	Valentini presbyteri, mart. Rom.	46	Sub Claudio.	*Fasciculus. Vincent.*
Cal. 15	15	d	Cratonis martyris Romani.	46	Sub eodem.	*Isuardus.*
Cal. 14	16	e	Iulianæ virg. & mart. Nicomed.	280	Sub Maximino.	*Petrus de Natal.*
Cal. 13	17	f	Polocronij episc. Babylonis mar.	253	Sub Decio.	*Isuardus in Martyrologio.*
Cal. 12	18	g	Simeonis episc. Hierosolym. mar.	94	Sub Traiano.	*Euseb. Niceph. Hier. Gennad.*
Cal. 11	19	A	Reg. 3. corpora, Coloniæ translata.	1174	Sub Friderico.	*1. Fasciculus. Ioan. Nauclerus.*
Cal. 10	20	b	Innumerabiles martyr. Tiri.	281	Sub Diocletiano.	*Euseb. lib. 8. cap. 7.*
Cal. 9	21	c	Hilarij papæ, post Leonem 1.	465	Sub Zenone.	*Platina, Ioan. Stella.*
Cal. 8	22	d	Petrus cathed. Antiochiæ sedis.	36	Sub Caio Caligula.	*Niceph. Antonin.*
Cal. 7	23	e	Papiæ ep. Hierosol. discip. S. Ioan.	100	Sub Traiano.	*Hieronym. Ioan. Trith.*
Cal. 6	24	f*	Mathias apost. mart. in Iudæa.	74	Sub Vespasiano.	*Anonymus, Abdias.*
Cal. 5	25	g	Septuaginta duo mart. Syrmij.	283	Sub Maximiano & Diocles.	*Isuardus.*
Cal. 4	26	A	Nestoris episc. Pamphil. martyr.	249	Sub Decio.	*Petrus de Natal. Vincent.*
Cal. 3	27	b	Leandri ep. Hispal. Gothorum apo.	599	Sub Phoca.	*Gregor. Isuard.*
Pridie	28	c	Romani monachi, tempore S. Bened.	535	Sub Iustiniano.	*Gregorius Turonensis.*

* *Ann. Bissextili f. ex 6 Calend. repetes, sine geminabis.*

III. MARTIVS habet dies XXXI.

Calen	1	d	Albini episcopi Andegauensis.	810 Sub Carolo Magno. *Isuardus, Petrus.*
Non. 6	2	e	Simplicij papæ.	471 Sub Zenone. *Ioan. Stella, Petrus Venetus.*
Non. 5	3	f	Kunegund. Imp. vxor Henr. 1.	1005 Sepulta in Bamberg. Eccles. *Ianuensis.*
Non. 4	4	g	Lucij papæ & martyris.	258 Sub Volusiano. *Platina.*
Nou. 3	5	A	Eusebij papæ & martyris.	309 Sub Maxentio. *Idem.*
Pridie	6	b	Fridolini confessor. Scoti, Secon.	500 Sub Anastasio. *Nauclerus.*
Nonis	7	c	Perpet. & Felicit. mart. Tiburtin.	254 Sub Valeriano & Galieno. *Petr. Venet.*
Idus 8	8	d	Pontij diaconi diui Cypriani.	255 Sub Galieno. *Hieronym. de Viris illustrib.*
Idus 7	9	e	Quadraginta milit. mar. Sebastæ.	313 Sub Licinio. *Basilius homil. 20.*
Idus 6	10	f	Alexandri papæ & martyris.	119 Sub Adriano Ælio. *Platina, Nicephor.*
Idus 5	11	g	Guilhelmus puer in Anglia mart.	1154 Sub Friderico primo. *Fascic. Vincent.*
Idus 4	12	A	Gregorij p. 1. cognomine Magni.	590 Sub Phoca. *Palm. Florent. Platin.*
Idus 3	13	b	Euphrasiæ sanctimonialis Theb.	720 Sub Theodosio Catholico. *Vinc. Pet. Ven.*
Pridie	14	c	Quadraginta nouem mart. Rom.	50 Sub Nerone. *Nicephor. Euseb. Vincent.*
Idibus	15	d	Longini militis ex prouin. Isau,	45 Sub Claudio. *Ianuensis, Vincent Antonin.*
Cal. 17	16	e	Heriberti episcopi Colonienſis,	1021 Sub Henrico primo. *Herm. Contract.*
Cal. 16	17	f	Gertrudis virginis Niuelensis.	643 Sub Constante. *Petrus Venetus.*
Cal. 15	18	g	Patrici ep. Hibern. Scotorum ap.	430 Sub Theodosio secundo. *Beda. lib. 2 tom. 3.*
Cal. 14	19	A	Ioseph Nazareni nutricij Domini.	1 Sub Cæsare Augusto. *Matth. 1. Luc. 1. 2.*
Cal. 13	20	b	Archippi discipuli Pauli Apost.	36 Sub Caligula. *Colossen. 4 Hieronym.*
Cal. 12	21	c	Benedicti Nursienſis, ab. Cassin.	534 Sub Iustiniano primo. *Mat. Plam. Gregor.*
Cal. 11	22	d	Fr. Nicolaus in Vndetu. obijt.	1502 Sub Friderico III. *Henr. Glarean. Fasciculus.*
Cal. 10	23	e	Serapionis Alexandrini abbatis.	247 Sub Decio. *Euseb. lib. 6. cap. 34. Nicephor.*
Cal. 9	24	f	Quadragesimale iciunium.	Ex Apostol. traditione. *Aug. Hier. ad Marcel.*
Cal. 8	25	g	Mariæ conceptio, filij Dei annunc.	Sub Augusto Cæsare. *Luc. 1. Iuuencus.*
Cal. 7	26	A	Ludgeri episc. monaster. vvestph.	762 Sub Constantino quinto. *Fascic.*
Cal. 6	27	b	Tychici ep. Colophon. dis. Paul.	37 Sub Caligula. *Coloss. 4 Nicephor. Euseb.*
Cal. 5	28	c	Sixti papæ tertij, post Celestinum.	436 Sub Theodosio II. *Plat. Ioan. Stella. Venet.*
Cal. 4	29	d	Eustasij abb. Limari, discip. Col.	631 Sub Eraclio. *Isuardus, Beda tom. 3.*
Cal. 3	30	e	Ioannis Anachoretæ Aegyptij.	720 Sub Theodosio 1. *Sigib. Tripart. histor.*
Pridie	31	f	Balbinæ virginis Romanæ.	119 Sub Adriano Ælio. *Petrus Venetus.*

IIII. APRILIS habet dies XXX.

Calen	1	g	Hugonis episcopi Gratianopoli.	1107 Sub Henrico IIII. *Vincent. Cont. Naucl.*
Non. 4	2	A	Mariæ Ægyptiacæ pœnitentis.	270 Sub Claudio. *Ioan. Petrus Venetus.*
Non. 3	3	b	Agapes, Chionis, Iren. vir mar.	282 Sub Diocletiano & Maximiniano. *Idem*
Pridie	4	c	Ambrosij episc. Mediolanensis.	364 Sub Valentin. & Theodosio. *1. Paulinus.*
Nonis	5	d	Vincentij confessoris ord. præd.	1240 sub Friderico II.
Idus 8	6	e	Irenæi episcopi Lugdunensis.	175 Sub Marco Antonio. *Idem, Nicephor.*
Idus 7	7	f	Cœlestini papæ post Bonifacium 1.	428 Sub Theodosio secundo. *Ioan, Stel. Venet.*
Idus 6	8	g	Dionysij episcopi Corinthiorum.	170 Sub Marco Ant. & Lucio Aurel. *Trit.*
Idus 5	9	A	Procori nepotis S. Steph. protom.	34 Sub Tiberio. *Act. 6, Hieron. Nicephor.*
Idus 4	10	b	Apollonij martyris Alexandrini.	174 Sub Commodo. *Euseb. Hieron. Nicephor.*
Idus 3	11	c	Philippi episcopi Cretensis.	170 Sub Marco Ant. & Luc, Aurel, *Nicephor.*
Pridie	12	d	Iulij papæ primo, post Marc. 11.	344 Sub Constantio Arriano. *Ioan. Stella.*
Idibus	13	e	Resurrectio Christi.	* Sub Pilato & Herode. *Euangelistæ quatuor.*
Cal. 18	14	f	Tiburtij & Valeriani mart. Rom.	174 Sub Commodo. *Her. Contract, Vinc.*
Cal. 17	15	g	Olympiadis, & Maxi. mart. Persi.	253 Sub Decio. *Vincentius, Petrus Venetus*
Cal. 16	16	A	Onesimi mar. ep. Corō. dis. Pau.	39 Sub Caligula. *Coloss. 4, Phile. 1. Vincent.*
Cal. 15	17	b	Aniceti papæ & mart. post Pinm. 1.	159 Sub Antonino Pio. *Platin. Euseb. Prosper.*
Cal. 14	18	c	Mapplici Mart. Aphricani.	240 Sub Gordiano *Cyprian. lib. epist. 6.*
Cal. 13	19	d	Reuelatur caput S. Ioā. Baptistæ.	444 Sub Valentiniano II. cum Martia. *Idem, Vinc*
Cal. 12	20	e	Sulpitij & Seueriani mart. Rom.	94 Sub Traiano: *Isuard. Antonin. Vincen.*
Cal. 11	21	f	Simeonis episcopi Seleuciæ.	305 Sub Constantino Magno. *Petrus Venet.*
Cal. 10	22	g	Gaij papæ & mart. post Eutychi.	284 Sub Diocletiano. *Platina, Ioan. Stella.*
Cal. 9	23	A	Georgij martyris Cappado.	282 Sub eodem cum Maxim. *Isuardus.*
Cal. 8	24	b	Milleti episcopi Britanni.	600 Sub Gregorio 1. *Beda in Hist. Angl.*
Cal. 7	25	c	Marci Euang. Apost. Alexand.	64 Octauo Neronis anno *Petrus Venetus.*
Cal. 6	26	d	Litania maior instituitur.	594 Per Gregorium Magnum. *Lib. 11. reg. cap. 2.*
Cal. 5	27	e	Anastasij papæ, post Syricium,	404 Sub Arcadio. *Platina Ioannes Stella.*
Cal. 4	28	f	Vitalis martyris Rauennatis.	50 Sub Nerone. *Ianuensis Isuardus.*
Cal. 3	29	g	Petrus Monach. ab hæreticis mar.	1252 Sub Henrico sexto, Mediol. *Vincent. Ant.*
Pridie	30	A	Litania minor instituit in Gallia.	464 Sub Zenone, per Mamert. epis. Vien. Gall.

V. MAYVS habet dies XXXI.

Calend.	1	b	Philippi & Iacobi Apoſt. Iacobus.	63 Sub Nerone. *Euſeb. Phil. ſub Claud anno 54.*
Non. 6	2	c	Athanaſij epiſcopi Alexandrini.	314 Sub Magno Conſtant. *Euſeb. Tripar.*
Non. 5	3	d	Crux Domini inuenitur per Helenem	326 Sub Conſtantino filio eius. *Ruſinus. Ambr.*
Non. 4	4	e	Monicæ matris S. Auguſtini epiſc.	376 Sub Theodoſio Catholico. *Aug. lib. 9. conf.*
Non. 3	5	f	Conuertitur Auguſtin. per Amb.	377 Sub Gratiano cum Valentiniano *Idem.*
Pridie	6	g	Ioannes ante portam Latinam.	83 Sub Domitiano. *Tertullianus.*
Nonis	7	A	Cyriaci epiſc. Hieroſolymitani.	315 Sub Magno Conſtantino. *Petrus Venet.*
Idus 8	8	b	Apparitio S. Michaël. in Apul.	494 Sub Gelaſio papa, primo. *Vinc. Anton.*
Idus 7	9	c	Gregorij Nazianzeni epiſcopi.	390 Sub Valentino & Theodoſio. *Trithen.*
Idus 6	10	d	Gordiani & Epimachi mart.	354 Sub Iuliano apoſtata. *Ianuenſ. Vincent.*
Idus 5	11	e	Mamerti epiſc. Viennenſ. Galliæ.	464 Sub Zenone. *Faſciculus, Ianuenſis.*
Idus 4	12	f	Pancratij martyris Phrygiæ.	287 Sub Diocletiano *Ambroſ. Gregorius.*
Idus 3	13	g	Gangolfi martyris Burgundiæ	680 Sub Conſtantino IIII. *Sigib. Otto epiſc.*
Pridie	14	A	Epiphanij epiſ. Salaminenſ. Cypr.	390 Sub Honorio & Arcadio. *Trith. Euſeb.*
Idibus	15	b	Sophiæ, & filiarum martyrum.	144 Sub Antonino Pio. *Vincent. Anton.*
Cal. 17	16	c	Peregrini primi epiſ. Antiſiod.	144 Sub eodem. *Faſcicul. Petrus Venetus.*
Cal. 16	17	d	Iuuenalis epiſ. Hieroſolimitani.	454 Sub Valentiano. *Idem, Nicephorus.*
Cal. 15	18	e	Torpetis martyris Piſani.	50 Sub Nerone. *Vincent. Iſuard. Gennad.*
Cal. 14	19	f	Potentianę virginis Romanæ.	124 Poſt Adrianum Ælium. *Vinc. Sigibert.*
Cal. 13	20	g	Babylę virginis martyris Roma.	251 Sub Galieno *Euſeb. Tripart. hiſtor. Nicephor.*
Cal. 12	21	A	Hoſpitij incluſi & confeſſ.	564 Sub Childeberto rege. *Paulus Diac. lib. 3.*
Cal. 11	22	b	Caſti & Æmilij martyr. Aphric.	241 Sub Gordiano. *Cyprian. ſerm. de lapſ.*
Cal. 10	23	c	Deſiderij epiſcopi Lingonenſis.	411 Sub Honorio. *Vincent. lib. 20. cap. 1.*
Cal. 9	24	d	Ioannę matronæ, vxoris Chuſæ,	34 Sub Tiberio. *Luc. 8. Iſuardus,*
Cal. 8	25	e	Vrbani primi, papæ & martyris,	222 Sub Aurelio Antonino. *Platin. Ioan. Stella.*
Cal. 7	26	f	Eleutherij papæ & martyris.	177 Sub Seuero. *Idem, Platina.*
Cal. 6	27	g	Quadrati Athenienſ. diſcip. apo.	102 Poſt Traianum. *Trithen.*
Cal. 5	28	A	Guilhelmi ducis Aquitanię.	806 Sub Carolo Magno. *Petr. Venet. Sigib.*
Cal. 4	29	b	Felicis papę & martyris.	272 Sub Aureliano. *Ioan. Stella Platina.*
Cal. 3	30	c	Maximi epiſcopi Aquenſis.	84 Poſt Titi temporis obiit. *Vincentius.*
Pridie	31	d	Petronillę virginis Galileæ.	35 Sub Tiberio. *Ianuenſis, Iſuardus.*

VI. IVNIVS habet dies XXX.

Calend.	1	e	Nicomedis mart. diſc. Petri Apo.	41 Sub Claudio. *Iſuard. Petr. Ven. Gennad.*
Non. 4	2	f	Marcellini & Petri mart. Romæ.	283 Sub Diocletiano. *Ianuenſis, Vincentius.*
Non. 3	3	g	Eraſmi epiſc. & mart. Lucridini.	283 Sub eodem *Petrus Venetus, Antoninus.*
Pridie	4	A	Chriſti corp. feſtum inſtituitur.	1264 Per Vrbanum IIII. *Stella, Vinc. Durandus.*
Nonis	5	b	Bonifacij epiſ. Mogunt. m. Vtricēſ.	738 Sub Leone III. *Faſcicul. Iſuard. G. Victel.*
Idus 8	6	c	Benigni presb. mart. Diuionenſis.	171 Sub Aureliano. *Vinc. Petrus Venetus.*
Idus 7	7	d	Luciani presbyt. mart. Antioch.	280 Sub Maximiano. *Hier. de Viris illuſtr.*
Idus 6	8	e	Medardi epiſ. Nouionenſis Galliæ.	537 Sub Iuſtiniano. *Pet. Venet. Otto Friſing.*
Idus 5	9	f	Primi & Feliciani martyr. Rom.	281 Sub Dioclet. & Maxim. *Vinc. Anton.*
Idus 4	10	g	Baſilidis & Sociorum martyr.	273 Sub Aureliano. *Iſuardus.*
Idus 3	11	A	Barnabę Apoſt. mart. Cypr.	50 Sub Nerone. *Hieron. Nice. Euſeb. Gennad.*
Pridie	12	b	Baſilidis Cyrini, Nabot. mart. Roma.	282 Sub Dioclet. & Maximia. *Contr. Petr. Ven.*
Idibus	13	c	Antonij Monachi de Padua.	1221 Sub Ludouico IIII. *Antoninus.*
Cal. 18	14	d	Valeriani & Ruffini mar. Remenſ.	284 Sub Maxim. & Prę ſide Rictiou. *Sigib.*
Cal. 17	15	e	Viti modeſti, Creſcent. mart. Sicul.	283 Sub Diocl. & Maximi. *Ianuenſ. Vincent.*
Cal. 16	16	f	Ferutij Diaconi, diſcipul. Irenęi.	175 Sub Marco Antonio. *Pet. Venet. Iſuard.*
Cal. 15	17	g	Paulę virginis & mart. Hiſpaniæ.	286 Sub Diocletiano & Maxim. *Idem.*
Cal. 14	18	A	Marci, Marcelli mart. Mediol.	287 Sub eiſdem. *Vincent. Ambroſ. Antonnius.*
Cal. 13	19	b	Geruaſij, Protaſij mart. Mediola.	51 Sub Nerone. *Ambroſ. Gregor. in Dial.*
Cal. 12	20	c	Syluerij papę & martyris.	534 Sub Iuſtiniano I. *Ioan Stella. Plat.*
Cal. 11	21	d	Albani martyris Maguntini.	424 Sub Theodoſio. I. *Faſc. Otto Friſ.*
Cal. 10	22	e	Decem millia martyr. Alexandriæ.	116 Sub Adriano & Antoni. *Ianuenſ. Vinc.*
Cal. 9	23	f	Paulini epiſc. Nolani Campaniæ.	425 Sub Theodoſio I. *Anton. Proſp. Gennad.*
Cal. 8	24	g	Ioannes Bapt. naſcitur ex ſterili.	Sub Cæſare Auguſto. *Lucæ I.*
Cal. 7	25	A	Eligij epiſc. Nouionenſis Galliæ.	630 Sub Heraclio *Herm. Contract. Sigibert.*
Cal. 6	26	b	Ioannis & Pauli martyrum. Romæ.	354 Sub Iuliano Apoſtata. *Adon in Martyr.*
Cal. 5	27	c	Septem dormientium Epheſinorum.	53 Sub Nerone. *Paul. Ven. Ianuenſis.*
Cal. 4	28	d	Creſcent. diſc. Pauli ap. Mogunt.	39 Moritur ſub Caligula. *Otto Friſ. Sigib.*
Cal. 3	29	e	Petrus & Paulus mart. Romę.	70 Sub Nerone. *Abdias Iul. Aphri. Euſeb.*
Pridie	30	f	Lucinę virg. diſc. Petri Apoſtoli.	70 Sub eodem. *Vincent. Iſuard. Petr. Venet.*

VII. IVLIVS habet dies XXXI.

Caled.	1	g	Theobaldi epiſcopi Viennenſis.	1050 Sub Henrico II. *Nauder. Sigib. G. Vicel.*
Non. 6	2	A	Marie viſitationis feſtum inſtit.	1388 Sub Vrbano ſext. *Ianuenſ. Faſcicul.*
Non. 5	3	b	Proceſſ. & Martiniani mar. Rom.	53 Sub Nerone. *Vinc. Iſuard. Pet. Venetus.*
Non. 4	4	c	Vdalrici epiſcopi Auguſtini.	924 Sub Rege Conrado, & Ioan. x. *Contract.*
Non. 3	5	d	Anshelmi epiſc. Cantuarienſis.	1090 Sub Henrico ſecundo. *Palmer. Florent.*
Pridie	6	e	Goaris confeſſoris Aquitan.	574 Sub Mauricio. *Petrus Venet. VVandelbertus.*
Nonis	7	f	Panteni presby. Alex. diſci. Marc.	39 Sub Caligula. *Niceph. Caliſt. Gennadius.*
Idus 8	8	g	Kyliani epiſcopi Herbipolenſis.	630 Sub Heraclio. *Herm. Contract. Ioan. Naucl.*
Idus 7	9	A	Cyrilli epiſ. Alexandrini martyris.	432 Sub Theodoſio Catholico. *Ioan. Trithen.*
Idus 6	10	b	Septem fratrum martyr. Rom.	145 Sub Antonio. Pio. *Ianuenſ. Petrus Venet.*
Idus 5	11	c	Pij papæ & mart. poſt Hyginum.	147 Sub Aurelio Commodo. *Plat. Stell. Ven.*
Idus 4	12	d	Hermog. epiſc. & mart. Aquileg.	53 Sub Nerone. *Nicephorus, Martyrolog.*
Idus 3	13	e	Henrici primi Imperatoris.	1007 Sepultus Bambergæ. *Nauder. Vicel.*
Pridie	14	f	Phocæ epiſc. & martyr. in Ponto.	94 Sub Traiano. *Vincent. Niceph. Calliſtus.*
Idibus	15	g	Margaretæ virg. & mar. Antioch.	243 Sub Decio, & eius præfecto Olibrio. *Ian.*
Cal. 17	16	A	Caput Io. Bap. ad Ambienſes tranſ.	747 Sub Conſtantino quinto. *In Cyprian. Faſcic.*
Cal. 16	17	b	Alexius confeſſor. Romanus obijt.	398 Sub Arcadio & Honorio. *Ianuenſis*
Cal. 15	18	c	Materni ep. Treuer. diſc. S. Petr.	51 Sub Nerone. *Sigibertus. G. Vicelius.*
Cal. 14	19	d	Arſenij Anachoretæ Thebani.	397 Sub Arcadio & Honorio. *Iſuardus.*
Cal. 13	20	e	Titi epiſc. Cretenſ. diſcip. Paul.	64 Sub Galba & Vitellio. *Euſeb. Nicephorus.*
Cal. 12	21	f	Arbogaſti epiſc. Argentinenſis.	639 Sub Dagoberto rege Francorum. *Palm. Fl.*
Cal. 11	22	g	Magdalenæ pœnitentis Galil.	84 Moritur in Maſſilia ſub Tito. *Ianuenſis.*
Cal. 10	23	A	Apollinaris ep. Rauen. martyris.	74 Sub Veſpaſiano. *Euſeb. Niceph. Abdias.*
Cal. 9	24	b	Chriſtinę virg. martyr. in Tyro.	285 Sub Diocletian. & Maxim. *Petr. Venet.*
Cal. 8	25	c	Iacobus Maior Ap. mart. Hieroſ.	36 Sub Herode. Agrip. *Act. 12. Anony. Abd.*
Cal. 7	26	d	Chriſtophori martyr Chananæi.	354 Sub Iuliano Apoſtata. *Pet. Ven. Ianuenſis.*
Cal. 6	27	e	Ruffi mart. Capuæ diſcip. Apolli.	74 Sub Veſpaſiano. *Niceph. Vincentius.*
Cal. 5	28	f	Pantaleonis martyr. Nicomed.	288 Sub Maximiano. *Herm. Contract. Vincent.*
Cal. 4	29	g	Nazarij ſociorumque mar. Mediol.	54 Sub Nerone. *Ambr. Vincent. Antoninus.*
Cal. 3	30	A	Abdon & Sennis martyr. Rom.	53 Sub eodem. *Ianuenſis, Iſuardus.*
Pridie	31	b	Germani epiſc. Antiſiodorenſis.	422 Sub Catholico Theodoſio. *Otto Friſing.*

VIII. AVGVSTVS. habet dies. XXXI.

Caled.	1	c	Vinculis cingitur S. Petrus Apoſt.	36 Sub Herode Agrippa. *Actorum 12.*
Nō. 4.	2	d	Stephani papæ & martyris.	291 Sub Galieno & Decio. *Ioan. Stella, Platina.*
Non. 3.	3	e	Inuentio reliquarum S. Steph. mar.	417 Sub Honorio. *Nicephorus, Vincentius*
Pridie	4	f	Iuſtini philoſophi, & mar. Rom.	150 Sub Antonio Pio. *Ioan. Trithen. Hieron.*
Nonis	5	g	Oſualdi regis Bernitiorum mar.	643 Sub Coſtantino III. *Beda de geſtis Ang. lib. 3.*
Idus. 8.	6	A	Sixti II. papę & martyris.	244 Sub Decio. *Euſebius, Nicephorus, Platin.*
Idus. 7.	7	b	Afrę mart. Auguſtę Vindelic.	284 Sub Diocletiano. *Petrus de Nat. Naucl.*
Idus. 6.	8	c	Cyriaci martyris Romani.	285 Sub eodem. *Iſuardus, Ianuenſis.*
Idus. 5.	9	d	Romani militis & martyr. Rom.	244 Sub Decio. *Martyrologium, Vincent.*
Idus. 4.	10	e	Laurentij diacon. & mart. Rom.	244 Sub eodē. *Ambroſius lib. 1. offic. cap. 41. Georg.*
Idus. 3.	11	f	Tiburtij martyris Romani.	284 Sub Diocletiano & Maxim. *Pet. Venet.*
Pridie	12	g	Clara virgo canonicatur Aſſiſij	1254 Per Alexandrum IIII. *Faſcit. Pe. Venet.*
Idibus	13	A	Hippolyti martyris Romani.	244 Sub Decio. *Ianuenſis, Antoninus, Vinc.*
Cal. 19	14	b	Euſebij epiſcopi Vercellenſis.	365 Sub Valente. *Hieronym. Nicephor. Vincent.*
Cal. 18	15	c	Marie aſſumptionis feſtum inſtit.	364 Per Damaſum papam. *Durand. Faſcic.*
Cal. 17	16	d	Theodoli epiſcopi Sedunenſis.	487 Sub Clodoueo rege Francorum. *Sigib.*
Cal. 16	17	e	Mametis pueri mar. Cęſ. Capp.	171 Sub Aureliano. *Petrus de Natalibus.*
Cal. 15	18	f	Agapiti martyris Pręneſtini.	171 Sub eodem. *Idem, Herm. Contract. Vinc.*
Cal. 14	19	g	Ludouici epiſcopi Tholoſani.	1294 Canonizatur à Ioanne 22. *Ereu. Minerum.*
Cal. 13	20	A	Bernardi abbatis Clareuallenſis.	1154 Sub Frederico I. & Eugenio III. *Palm.*
Cal. 12	21	b	Anaſtaſij martyris, Salonę.	172 Sub Aureliano. *Iſuardus Vincentius.*
Cal. 11	22	c	Symphoriani martyris.	171 Sub eodem. *Ianuenſis, Herm. Contract.*
Cal. 10	23	d	Zachęi epiſc. Hieroſolymitani.	68 Sub Galba. *Euſeb. Niceph. Epiphanius.*
Cal. 9	24	e	Bartholomei Apoſt. ſvri. marr.	70 Sub eodem, in India. *Abd. Iul. Aphrican.*
Cal. 8	25	f	Ludouici regis Chriſt. Francorum.	1227 Sub Innocentio IIII. *Palm. Otto Friſing.*
Cal. 7	26	g	Zepherini papę & martyris.	208 Sub Caracalla. *Platina, Nicephorus.*
Cal. 6	27	A	Gebhardi epiſcopi Conſtantienſ.	995 Sub Ottone tertio. *Herman. Contract.*
Cal. 5	28	b	Auguſtini epiſcopi Hipponenſis.	400 Moritur ſub Theod. & Valent. *Proſper.*
Cal. 4	29	c	Decollatur Ioannes Baptiſta.	31 Sub Herode Antipa. *Matth. 14. Marc. 6.*
Cal. 3	30	d	Felicis & Audacti martyr. Rom.	284 Sub Diocletiano & Maxim. *Pet. Venet.*
Pridie	31	e	Paulini epiſcopi Treueris.	359 Sub Conſtantio. *Tripart. lib. 5. cap. 15. 16.*

IX. SEPTEMBER habet dies XXX.

Calen.	1	f	Verenæ virginis, ex Thebaida.	288 Sub Diocletiano & Maximiano. *Martyrol.*
				Tempus ignoratur. *Vinc. lib. 14. cap. 35.*
Non. 4	2	g	Antonini martyris Syri.	53 Sub Nerone. *Rom. 16. Hieronym. Euſebius.*
Non. 3	3	A	Phœbæ virginis, diſcipulæ Pauli.	284 Sub Diocletiano. *Nicephorus.*
Pridie	4	b	Theodoſiæ vir. & mar, Cæſ. Pale.	172 Sub Aureliano. *Petrus Venetus, Iſuardus.*
Nonis	5	c	Herculani martyris Romani.	617 Sub Heraclio. *Faſciculus, Martyrogium.*
Idus 8	6	d	Magni confeſſoris in Scuia.	244 Sub Olibrio præfecto Decij. *Petrus Venetus,*
Idus 7	7	e	Reginæ virginis & mart. Auguſt.	5214 Ab initio mundi. *Faſciculus temporum.*
Idus 6	8	f	Nascitur virgo Maria.	283 Sub Diocletiano. *Ianuenſis, Iſuardus.*
Idus 5	9	g	Gorgonii martyris Nicomed.	465 Sub Zenone. *Platina, Ioan. Stella, Venetus.*
Idus 4	10	A	Hilarii papæ, poſt Leonem primum.	281 Sub Diocletiano & Maxim. *Nau. Her. Cont.*
Idus 3	11	b	Felix & Regula martyr. Tiguri.	420 Sub Arcadio & Honorio. *Ioan. Trithen.*
Pridie	12	c	Maximi epiſcopi Taurinenſis.	240 Sub Voluſiano. *Nicephorus, Euſeb. Trithen.*
Idibus	13	d	Pamphili martyris Cæſar. Paleſt.	614 Sub Heraclio. *Faſciculus, Durand. Ianuenſis.*
Cal. 18	14	e	Exaltatur ſancta Crux.	85 Sub Domitiano. *Petrus Venetus. Antoninus.*
Cal. 17	15	f	Nicomedis mar. diſc. Pet. apoſt.	279 Sub Caro & Numeriano. *Idem, Ianuenſis.*
Cal. 16	16	g	Euphemiæ virg. & mar. Chalced.	760 Sub Pipino rege Francorum. *Palm. Piſan.*
Cal. 15	17	A	Lamberti epiſ. & mar. Leodienſis	282 Sub Diocletiano & Maximiano. *Iſuardus.*
Cal. 14	18	b	Ferreoli Martyris Viennenſis.	283 Sub eiſdem. *Idem Herman. Contractus.*
Cal. 13	19	c	Ianuarii epiſc. & mar. Beneuent.	82 Sub Veſpaſiano Tito. *Nicephorus, Hegeſip.*
Cal. 12	20	d	Tobiæ epiſcopi Hieroſolimitani	60 Tempore Vitellij, *Anony. Abdias, Niceph.*
Cal. 11	21	e	Matthæus Ap. & Euang. in æth.	289 Sub Dioclet. apud Sedunenſes. *Sigib. Vin.*
Cal. 10	22	f	Mauritius cum ſociis ex Theb. paſ.	70 Claret ſub Vitell. & Galb. *Abd. Nic. Eub.*
Cal. 9	23	g	Lini papæ & mar. 1. poſt Petrum.	52 Ante tempora Neronis. *Petrus Venetus.*
Cal. 8	14	A	Tecla virg. martyriſatur in Icon.	60 Sub Nerone. *Luc. 24. Hieronymus, Nicephor.*
Cal. 7	25	b	Cleophas ex ſeptuaginta diſcip.	259 Sub Cornelio papa. *Euſebius, Trith. Pontius.*
Cal. 6	26	c	Cypriani epiſc. & mart Carthag.	282 Sub Dioclet & Maximia. *Vincent. Anton.*
Cal. 5	27	d	Coſma & Dam. mar. in ægæa.	974 Sub Ottone primo. *Naucler. Georg. Vicel.*
Cal. 4	28	e	VVenceſlai ducis Bohëmiæ mart.	500 Sub Anaſtaſio. *Ianuenſis, Durandus.*
Cal. 3	29	f	Michaelis feſtum inſtituitur.	425 Sub Honorio & Theodoſio. *Proſp. Trithen.*
Pridie	30	g	iHeronymus doctor Striden. obijt.	

X. OCTOBER habet dies XXXI.

Calen.	1	A	Remigij ep. Remenſis Francorum.	471 Sub Clodoueo rege Francorum. *Her Con.*
Non. 6	2	b	Leodegarij epiſc. Eduenſis mart.	680 Sub Conſtantino 1111. *Ianuenſis, Otto Friſ.*
Non. 5	3	c	Criſpi & Caij mar. Ath. diſc. Pau.	59 Sub Vitellio apud Corint, *Act. 18. Rom. 14*
Non. 4	4	d	Franciſcus monachus Italus obijt.	1226 Sub Frederico, Aſſi. *Regino abb. Prum.*
Non. 3	5	e	Conſtantis, Alexand. mar. Thebaid.	286 Sub Dioclet. & Maximiano. *Vinc. Ianuenſis*
Pridie	6	f	Fidis virg. & martyr. Agenenſis.	287 Sub eiſdem præſide Daciano. *Pet. Venet.*
Nonis	7	g	Marci papæ, poſt Sylueſtrum.	336 Sub Conſtantino Magno. *Platina, Stella.*
Idus 8	8	A	Pelagij pœnitentis Antiochenæ.	270 Sub Caro, Numeriano. *Faſc. Martyrolog.*
Idus 7	9	b	Dionijſij, Roſt. Eleut. Lutetiæ.	96 Sub Domitiano. *Euſeb. Nic. Ter. Trith.*
Idus 6	10	c	Gereonis, ex Theb. Colon.	301 Sub Diocletiano. *Vinc. Iſuardus.*
Idus 5	11	d	Burckardi epiſc. Vormacienſis.	1020 Sub Henrico 1. *Otto Friſ. Trith. G. Vicel.*
Idus 4	12	e	4976. martyrum & confeſſorum.	479 Sub Hunerico rege. *Victor. lib. 2. perſ. VVand.*
Idus 3	13	f	Carpi diſc. Paul. ap. Troadis mar.	59 Sub Vitellio. *Dionyſ. Areop. Nic. Trith.*
Pridie	14	g	Calixti papæ & mar. poſt Seuer.	217 Sub Alexandro. *Platina, Stella, Venetus.*
Idibus	15	A	Aureliæ virginis Argentinenſis.	450 Sub Valentiniano. *Her. Contract. Iſuard.*
Cal. 17	16	b	Galli abbatis Scoti.	631 Sub Heraclio. 1. *Her. Contract. Naucler.*
Cal. 16	17	c	Heronis epi. Antioch. dif. Ignatij.	105 Sub Traiano. *Euſeb. Niceph Gennad.*
Cal. 15	18	d	Lucæ Euangeliſtæ Syri.	74 Moritur ſub Tito Veſp. *Euſeb. Niceph Vinc.*
Cal. 14	19	e	Ianuarij ſociorumque mar. Neapo.	299 Sub Maximiano. *Her. Contract. Anton.*
Cal. 13	20	f	Capraſij martyris Agenenſis.	289 Sub eodem, præſide Daciano. *Pet. de Nat.*
Cal. 12	21	g	Vrſula cum ſodal. martyr. Colon.	450 Sub Valentiniano. *Otto Friſ. G. Vicel.*
Cal. 11	22	A	Seueri epiſcopi Rauennatis.	200 Sub Caracalla. *Petrus Venet. Vincentius.*
Cal. 10	23	b	Seuerini epiſcopi Colonienſis.	384 Sub Theodoſio Cathol. *Trit. Ott. Fri. Vicel.*
Cal. 9	24	c	Ioannis Damaſceni monachi.	300 Sub eodem. *Trithen. Regino abbas.*
Cal. 8	25	d	Criſpini Criſpiniani m. Sueſſion.	285 Sub Diocletiano. *Ianuenſis, Iſuardus.*
Cal. 7	26	e	Rogatiani & Pliciſſimi mart.	258 Sub Decio. *Cyprianus lib. 4. epiſt. 1.*
Cal. 6	27	f	Demetrij mar. apud Theſſalonian.	288 Sub Maximiano. *Petrus Venet Vincent.*
Cal. 5	28	g	Simonis & Iudæ apoſt. Simon.	94 Sub Traiano. Iudas 65. ſub Vitel. *Abd.*
Cal. 4	29	A	Narciſſi epiſc. Gerund. & Auguſt.	284 Sub Diocletiano. *Her. Contract. Naucle.*
Cal. 3	30	b	Serapionis epiſcopi Antiocheni.	182 Sub Commodo, *Euſeb. Hieron. de Vir. illuſt.*
Pridie	31	c	VVolgangi epiſc. Ratiponenſis.	984 Sub Ottone 11. *Ianuenſ. Naucler. Contract.*

XI. NOVEMBER habet dies XXX.

Caled.	1	d	Omnium Sanct. festum institutur.	613 Per Bonifacium. III. *Durand. Vinc. Stella, Ven.*
Non. 4	2	e	Animarum commemoratio instituta.	614 Per eundem. *Antoninus.*
Non. 3	3	f	Theophili martyris in Cęsarea.	243 Sub Decio. *Nicephorus, Vsuardus.*
Pridie	4	g	Quarti epis. Berythorum, Romani.	94 Sub Traiano *Rom. 16. Nicephorus, Epiphan.*
Nonis	5	A	Malachiæ episcopi Hiberniæ.	1143 Sub Eugenio pont. I. *Bernard. Otto Frising.*
Idus 8	6	b	Leonardi confes. Aquitani mor.	404 In Bauaria sub Anastasio. *Nauel. Ianuensis.*
Idus 7	7	c	VVillibrordi episcopi Traiectensis.	714 Sub Tiberio III. *Beda, lib 5. hist. Angl. cap. 12.*
Idus 6	8	d	Quatuor coronantur mar. Romæ.	285 Sub Diocletiano & Max. *Adon in mart.*
Idus 5	9	e	Theodori martyris Romani.	187 Sub eodem. *Petrus Venetus, Ianuensis.*
Idus 4	10	f	Lebuini confess. Dauentrini Frisiæ.	734 Sub Leone pont. III. *Otto Fris. Beda, Fasc.*
Idus 3	11	g	Martini Episcopi Turonensis.	282 Sub Theodosio. *Seue. Sul. Gregorius Turon.*
Pridie	12	A	Brixij episc. successoris Martini.	382 Sub eodem. *Greg. Turon. Isuar Otto Frising.*
Idibus	13	b	Martini papæ I. exulis Constantin.	643 Sub Constantio III. *Pontificale, Platina.*
Cal. 18	14	c	Verani episc. Gaualitani Galliæ	365 Sub Valente. *Petrus de Natal. Martyrolog.*
Cal. 17	15	d	Felicis episc. Nolani Campaniæ.	287 Sub Maximino. *Vincentius, Antoninus.*
Cal. 16	16	e	Othmari confessoris Suæui.	853 Moritur in Stain. sub Leo. pap. IIII. *He. Cōt.*
Cal. 15	17	f	Aniani episcopi Aurelian. Gall.	404 Sub Honorio. *Fasciculus, Petrus de Natal.*
Cal. 14	18	g	Pontiani papæ & martyris.	231 Sub Maximino. *Platina, Ioannes Stella.*
Cal. 13	19	A	Elizabeth Landgrauiæ Hessiæ.	1226 Moritur Friderico II. *Ianuens. Pet. Ven.*
Cal. 12	20	b	Odonis abbatis Cluniacensis.	1043 Sub Henrico I. & II. *Fascicul. Petrus de Nat.*
Cal. 11	21	c	Præsentationis Mariæ festum instit.	1474 Paulus II. *Durandus, Ianuensis.*
Cal. 10	22	d	Ceciliæ virg. & mart. Romanæ.	224 Sub Vrbano I. pontifice. *Fasciculus, Platina.*
Cal. 9	23	e	Clementis papæ & martyris.	92 Sub Traiano. *Eusebius, Abd. Egesip. Niceph.*
Cal. 8	24	f	Chrysogoni martyris Rom.	283 Sub Diocletiano. *Her. Contr. Petrus Venetus.*
Cal. 7	25	g	Catharinæ virg. mart. Alexand.	205 Sub Maxentio. *Bapt. Mant. Vincent. Anton.*
Cal. 6	26	A	Conradi episcopi Constantiensis.	874 Sub Ottone I. *Herm. Contract. Nancler.*
Cal. 5	27	b	Petri episc. Alexandrini martyr.	279 Sub Maximino. *Eusebius lib. 9. Nciephorus.*
Cal. 4	28	c	Sosthenis Corinthij discip. Pauli.	52 Sub Nerone. *Martyrologium.*
Cal. 3	29	d	Saturnini, Crisāti, Darij Tolosæ.	53 Sub eodem. *Ianuens. Vinc. Petrus Venetus.*
Pridie	30	e	Andreas Apost. passus in Achaia.	9 Post tempora Neronis. *Abd. Anony. Niceph.*

XII. DECEMBER habet dies XXXI.

Caled.	1	f	Chrysanthi & Dariæ.	283 Sub Numeriano. *Isuardus.*
Non. 6	2	g	Babianæ virg. & martyr. Rom.	353 Sub Iuliano Apostata. *Petrus Venetus.*
Non. 5	3	A	Lucij confess. regis Brit. disc. Tim.	59 Post Neronem, moritur Curię apud Rhęt.
Non. 4	4	b	Barbarę virg. & mart. Nicom.	283 Sub Dioclet. & Max. *Petrus Venetus.*
Non. 3	5	c	Crispinæ virg. & mart. Aphrican.	281 Sub eisdem. *Idem, Antoninus.*
Pridie	6	d	Nicolai episc. Myrensis Luciæ.	343 Sub Constantino. *Ioannes Diaconus.*
Nonis.	7	e	Agathonis martyris Alexandrini.	249 Sub Decio. *Dion Alex. 6. hist. Eccles. cap. 31.*
Idus 8	8	f	Conceptionis Mariæ fest. instit.	1466 Sub Sixto quarto. *In extrauagantibus.*
Idus 7	9	g	Leocadiæ virg. & mart. Toletan.	281 Sub Mazimiano. *Petrus Venetus.*
Idus 6	10	A	Melchiadis papæ & martyris.	311 Sub Galerio. *Platina, Ioannes Stella.*
Idus 5	11	b	Damasi papæ tempore Hieronymi.	406 Sub Valentiniano. *Idem, Niceph. Durand.*
Idus 4	12	c	Pauli epis. Narbonensis, dis. Pauli.	51 Sub Nerone. *Niceph. Petrus Venetus.*
Idus 3	13	d	Luciæ virg. & mart. Syracusanæ.	244 Sub Decio. *Vinc. Isuard. Ianuensis.*
Pridie	14	e	Quatuor temporum ieunia.	Ex Apostol. traditione. *Leo serm. I. mens. 10.*
Idibus	15	f	Valeriani episc. Aphricani exulis.	353 Sub Iuliano apostata. *Niceph. Isuard.*
Cal. 17	16	g	Nicasij episcopi Remensis.	631 Sub Heraclio. *Idem, Sigibert. Nauclerus.*
Cal. 16	17	A	Lazari rediuiui episc. Massilienſis.	84 Sub Domitiano *Vincent. Petrus Venetus. Gregor. Turon. lib 10. hist. Franc.*
Cal. 15	18	b	Gratiani episcopi Turonensis	251 Sub Decio. *Lib. 6. hist. Eccl. cap. 31.*
Cal. 14	19	c	Nemesij martyris Ægyptii.	60 Sub Nerone. *Coloss. 4. disc. Paul. Gennad.*
Cal. 13	20	d	Aristarchi episc. & mar Apamiæ.	63 Post Neronem. *Abdias, Anonym. Euseb.*
Cal. 12	21	e	Thomæ Apostoli Indorum.	283 Sub Decio. *Dion Alex. 6. hist. Eccl. cap. 31.*
Cal. 11	22	f	Chiridonis martyris Alexandrini.	593 Sub Phoca. *Gregor. 4. Dialogorum, cap. 14.*
Cal. 10	23	g	Seruolli paralytici Romani.	281 Sub Diocletiano. & Max. *Martyrolog.*
Cal. 9	24	A	Gregorii presb. Spoletani mart.	1 Sub Cæsare Augusto. *Lucæ 2.*
Cal. 8	25	b	Nascitur CHRISTVS in Bethleem.	34 Sub Tiberio. *Act. 7. Eusebius, Egesippus.*
Cal. 7	26	c	Stephani protomartyr. diacon.	100 Sub Traiano. *Abdias, Anonym. Hyeron.*
Cal. 6	27	d	Ioannes Euangelist. in Asia obiit.	1 Sub Herode Ascalonita. *Matthæi 2.*
Cal. 5	28	e	Innocentes pueri Galil. trucid.	1159 Sub Friderico I. *Petrus de Natalibus.*
Cal. 4	29	f	Thomæ episc. Cantuarienſis mart.	60 Sub Nerone. *Act. 20. 21. 2. Thimoth. 4.*
Cal. 3	30	g	Trophimi episc. Arel. disc. Pauli.	351 Claruit sub Constantino Magno. *Platina.*
Pridie	31	A	Syluestri papæ post Melchiaden.	

ANNI BISEXTILIS REPERIENDI MODVS.

SI de toto anni numero duos Priores numeros ſubduxeris, & reliquus fuerit à quaternario diuiduus, annus erit biſextilis. vt

Ab anno 1580. ſi ſubducantur 1500. reliquus erit 80. qui quoniam à quaternario diuiduus eſt, dicitur biſextilis. Anni 1581. 1582. 1583. non ſunt biſextiles: quia ſubductis ab iis 1500. reliqui ſunt à quaternario indiuidui. Itaque

Si quaternarius, numerum ab illa ſubductione reliquum non diuidens, reliquerit vnitatem, annus eiuſmodi erit à biſextili primus, ſi binarium, ſecundus, ſi ternarium, tertius.

DE ANNO ET PARTIBVS EIVS.

Annus menſes habet duodecim, hebdomadas duas & quinquaginta, & diem vnum, dies verò trecentos ſexagintaquinque, & ſex horas.

Ex quot diebus conſtet vnuſquiſque menſis.

Triginta Aprilis, Iuni, Septémque, Nouémque.
Vno plus alij, viginti Februus octo:
At ſi biſſextus fuerit, ſuperadditur vnus.
Et tunc biſſexto Martij conſcribe Calendas.

De numero Nonarum ac Iduum ſingulorum menſium.

Sex Nonas Maius, October, Iulius & Mars:
Quatuor at reliqui, dabit Idus quilibet octo.

Cætera apud Macrob. lib. 1. Sat. c. 14. & 16. & Cenſorinum de die Natali. Sic Græci menſem partiuntur in tres partes ἰσάμηνον inchoatã ſiue inſtantem. μεσοῦντα mediam, vel ἀπὸδεκάτης ſupra decem, λήγοντα deſinentem, vel ἕνην. Vide Pollucem lib. 1. cap. 7. & Gazam lib. de Menſibus.

De æquinoctiis Anni & Solſtitiis.

Lampert, Gregori, nox eſt æquata diei.
Vitus, Lucia, ſunt duo Solſtitia.

De quatuor anni temporibus.

Dat Clemens hyemem, dat Petrus Ver cathedratus.
Æſtuat Vrbanus, autumnat Symphorianus.

Ieiunia quatuor temporum Anni.

Poſt Crux, poſt Cineres, poſt Spiritus atque Lucia.
Sit tibi in Angaria quarta ſequens feria.

Qualitates quatuor partium Anni.

Æſtas ſicca, calens, Autumnus ſiccus & algens.
Friget & humet Hyems, calidum Ver ſuit humenſque.

Duodecim ſigna Zodiaci.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libráque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piſces.

INSTITVTIO CHRISTIANA.

Cap. 1. de Fide, quæ eſt habitus infuſus quo crédimus reuelatis.

Symbolum Apoſtolorum.

CREDO in Deun Patrem omnipotentẽ, creatorẽ cæli & terræ. Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum. Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto. Natus ex Maria virgine. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus. Deſcendit ad inferos: tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Credo in ſpiritum ſanctum. Sanctam Eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem. Remiſſionem peccatorum. Carnis reſurrectionem. Vitam æternam. Amen.

Cap. 2. de Spe.

Oratio dominica.

PAter noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra panem noſtrum quotidianũ da nobis hodie: & dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: & ne nos inducas in tentationem: ſed libera nos à malo. Amen.

Salutatio Angelica.

AVe Maria, gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu mulieribus, & benedictus fructus ventris tui Ieſus. Amen.

Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc, & in hora mortis noſtræ, Amen.

Cap. 3. de Charitate.

Decem Dei præcepta ſiue Decalogus. Exod. 20. Leuit. 16. Deut. 5.

Præfatio Decalogi Abben Ezra.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA ÆGYPTI, DE DOMO SERVITVTIS.

Præcepta decem, octo negantia, duo affirmantia. Abben Ezra.

1 Non habebis deos alienos coram me. Nec facies tibi idolum & ſculptile, nec vllam ſimilitudinẽ, vt adores ea. *Sic exponitur iſtud præceptum Leuit. 26. v. 1. & apud Tert. lib. 2. cont. Marcionem.*
2 Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum. Non enim habebit inſontem Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra.
3 Memento vt diem Sabbathi ſanctifices.

Secunda Tabula.

4 Honora patrem tuum & matrem tuam, vt bene ſit tibi & longæuus ſis ſuper terram.
5 Non occides.
6 Non mechaberis.
7 Non furtum facies.
8 Non loqueris contra proximum falſum teſtimonium,
9 Non concupiſces vxorem proximi tui:
10 Nec deſiderabis domum eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

Præter Decalogum lex duplex.

1 *Lex ſcripta, quæ continentur ſacris libris vtriuſque teſtamenti.*
2 *Lex non ſcripta, quæ traditiones complectitur, vel Apoſtolicas, nempe quod ſemper, quod vbique, quod ab omnibus ferè receditum obſeruatúmque fuit: vel Eccleſiaſticas, Patrum ſcilicet & conciliorum decreta in Eccleſia iam olim relicta.*

Consilia Euangelica.

Virginitas, Viduitas, Cælibatus, Paupertas, Obedientia, Euangelizatio gratuita, Abstinentia voluntaria à carnibus & vino, Vota, & eius generis alia, quorum actio laudabilis, omissio ante votum vel præceptum culpæ expers.

Cap. 4. de Sacramentis.

Septem Ecclesiæ Sacramenta.

Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, siue Absolutio, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium.

Eiusdem quinque præcepta.

1 *Statutos Ecclesiæ festos dies, ab operibus seruilibus abstinendo, celebrare.*
2 *Sacrum Missæ officium diebus feriis reuerenter audire. Aliqui hæc duo in vnum contrahunt & pro secundo ponunt soluere decimas & primitias.*
3 *Quadragesima quatuor anni temporibus, & vigiliis secundum morem Ecclesiæ ieiunare: & feria sexta, & Sabbatho à carnibus abstinere.*
4 *Peccata sacerdoti approbato confiteri & sacrosanctam Eucharistiam circa festum Paschæ sumere, idque saltem semel in anno.*
5 *Diebus ab Ecclesia interdictis nuptias non celebrare.*

Cap. 5. de Virtutibus & Vitiis, eorúmque adiunctis.

Virtutes Theologicæ, siue Christianæ 3.

Fides, Spes, & Charitas.

Virtutes Cardinales seu Morales

Prudentia, Temperantia Iustitia & Fortitudo.

Dona Spiritus Sancti 7.

Sapientia, Intellectus, Consilium, Fortitudo, Scientia, Pietas, & Timor Domini.

Fructus Spiritus Sancti 12.

Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia & Castitas.

Fructus, siue opera carnis his opposita.

Æmulatio, Ira, Rixæ: Sectæ, Homicidia, Inimicitiæ, Veneficia, Idolorum seruitus, Impudicitiæ, & his similia Galat. 5.

Præcepta Charitatis duo, in quibus est posita legis plenitudo.

1 *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.*
2 *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.*

Opera misericordiæ spiritualia 7.

1 *Docere ignorantem.*
2 *Corrigere peccantem.*
3 *Consilio iuuare indigentem.*
4 *Consolari afflictum.*
5 *Ferre patienter iniurias.*
6 *Remittere offensam.*
7 *Orare pro viuis & defunctis, & pro persequentibus.*

Corporalia 7.

1 *Pascere esurientem.*
2 *Potare sitientem.*
3 *Colligere hospitem.*
4 *Operire nudum.*
5 *Visitare infirmum.*
6 *Visere eos qui sunt in carcere, captiuum redimere.*
7 *Sepelire mortuum.*

Beatitudines 8.

1 *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorũ.*
2 *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*
3 *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*
4 *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*
5 *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiã consequẽtur.*
6 *Beati mundo corde, quonium ipsi Deum videbunt.*
7 *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*
8 *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Vt iis contraria habentur. Luc. 6.

Septem peccata mortalia.

Superbia, Auaritia, Luxuria, Inuidia, Gula, Ira, & Pigritia.

Septem virtutes his contrariæ.

Humilitas, Liberalitas, Castitas, Charitas, Abstinentia, Patientia, Diligentia.

Tres pœnitentiæ partes.

Contritio, Confessio, Satisfactio. Quam peccati vindictam vocat D. Greg. lib. 6. cap. 15. in primum Regum.

Confessionis formula.

CONfiteor Deo omnipotenti, beatæ Mariæ semper virgini, beato Michaëli archangelo, beato Ioanni Baptistæ, sanctis apostolis Petro & Paulo, & omnibus sanctis, & vobis fratres: quia peccaui nimis cogitatione, verbo, & opere, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa: ideo precor beatam Mariam semper virginem, beatum Michaëlem archangelum, beatum Ioannem Baptistam, sanctos apostolos Petrum & Paulum, & omnes sanctos, & vos fratres orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

MIsereatur nostri omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis nostris, perducat nos ad vitam æternam. Amen.

INdulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens & misericors Dominus: Amen.

Satisfactionis opera.

Oratio, Elemosyna, Ieiunium, Restitutio & eiusmodi fructus pœnitentiæ, qui dicuntur satisfactorij non per se, sed per Christi meritum quod sibi quisque fide & fidei fructu, siue opere applicat.

Sex peccata in Spiritum sanctum.

Desperatio, Inuidere fratri charitatem & virtutes, Impugnare agnitam veritatem, Præsumere de salute & peccatorum remissione absque pœnitentia,, Citra metum vllum Dei obstinate peccare. Extrema impœnitentia.

5. peccata in cælum clamantia.

Homicidium, Genes. 4 Vsura, Exod. 22. Seleucus contra naturam, Genes. 18. & 19. Mercedis fraudatio, Iac. 5. Viduarum, Pupillorum, Peregrinorum, & similium direptio, Exod. 3. & 22.

Modi communicandi cum peccatis alienis 9.

1 *Iussio.*
2 *Consilium.*
3 *Consensus.*

4 *Fructum capere ex rebus malè partis.*
5 *Adulari.*
6 *Improborum suscipere patrocinium.*
7 *Conniuere ad peccata*
8 *Irritare.*
9 *Celare rem subductam.*

Cap. 6. de statu alterius sæculi.

Nouissima memoranda.

Mors, Iudicium extremum, Infernus, Regnum cælorum. Ad quod Purgatorium est quidam transitus, vt contra Infernum refugij ciuitas.

Duo angelorum genera.

1 *Angeli boni in bono obstirmati, qui hominum sunt studiosi.*
2 *Angeli mali in malo obdurati, qui humani generis hostes.*
3 *Illis electi erunt similes, istis impij.*

Beatitudo in quo consistat.

Beatitudo sita est in Dei visione, fruitione, delectatione.

Duplex.

Vna Animi, altera Corporis.

Corpus enim per resurrectionem receptum perficietur 4. dotibus.

Claritate, Impatibilitate, Agilitate, Subtilitate. Reliquum nec oculus vidit, nec in cor hominis ascendit, quod Deus præparauit diligentibus se in quorum numero nos habeat, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

FINIS.

G. GENEBRARDVS, THEOLOGVS PARISIENSIS, DIVINARVM ET HEBRAICARVM LITERARVM PROfessor Regius, Lectori pietatis studioso.

DVm maiora & prolixiora in Sacrę scripturę libros paramus (Aduersarta enim in obscuriores eius omnes locos animo complectimur) accipe breuissima in singulos Psalmos argumenta, ita opinor, apposita, vt, si ad ea mentem adiicias, & singula cuiusque Psalmi membra reuoces, tibi elucescant auctoris sensa, mens, ars etiam tanta, vt non scopas dissolutas, sed orationem pulcherrimè cohærentem, alia ex aliis artificiosissimè contexentem, suauissima mysteria mirabili sapientia infundentem legere videaris, nisi fortasse quando aliquid, vel imperfectius, vel obscurius à nostris Septuaginta, è quibus hęc nostra Latina editio deriuata est, vertitur: quemadmodum fieri non potest, quin in tanta mysteriorum profunditate, hominum quantumuis doctorum, vt noctuę in sole, oculus alicubi caliget. Accedit præstantis esse artificis artem, vbi quàm maxima est, occultare. Quod in oraculis propheticis Spiritus S. facit, cùm ad studiũ, & diligentiã nostrã excitandam, quæ solet languere, vbi res ardua nimiũ nudè & simpliciter proponitur, tum propter varios viri sancti motus, atque affectus, qui dum eos conatur celeriter exprimere, ne vllus excidat, multa abrumpere, & cogitanda relinquere cogitur. Quare loquentis affectus sunt ei induendi, qui enucleatè cupit vniuersa percipere, siue gratiæ agantur, siue querimonia habeatur, siue laudatio proferatur, siue precatio fundatur. Hæ enim quatuor sunt precipuæ huius operis partes, è quarum aliqua pro materiæ diuersitate Psalmi singuli nomen adipisci possunt. Cætera, quæ pertinent ad inscriptiones, vsum, vocum proprietatem & energiam, primarium literæ sensum, quæ in nostris prælectionibus anni 1577. & 1578. examinauimus, in hæc commentaria conferimus, vt si ea tibi grata & vtilia fuisse cognouerimus, nos excites ad paria in reliquas Scripturæ partes suscipiẽda, ac intelligas vulgatã Ecclesiæ editionem cæteras Hebraica, Græcaque fide, veritate, Doctrina, vt plurimum, superare. Vale, fruere, & Deum pro nobis exora. Ann. 1581. Mense Februario.

INDEX PSALMORVM ALPHABETICVS, CVIVS PRIOR NVMERVS PSALMI ORDINEM, POSTERIOR *Libri paginam signat*.

A

AD Dominũ cũ tribularer. Psal. 119. *fol.* 401
Ad te Domine leuaui. 22. 70
Ad te Domine clamabo. 24. 76
Ad te leuaui oculos. 122. 408
Afferte Domino filij dei. 28. 77
Attendite populus meus. 77. 220
Audite hoc omnes gentes. 48. 131

B

Beatus vĩr qui non abijt. 1. 1
Beatus vir qui intelligit. 40. 112
Beatus vir qui timet dominum, 111. 353
Beati quorum remissæ sunt. 31. 85
Beati immaculati in via. 118. 372
Beati omnes qui timent dominum. 127. 415
Benedic anima mea domino. 102. 312
Benedic anima mea domino. 103. 315
Benedicam domino in omni tempore. 33. 91
Benedictus dominus Deus. 143. 456
Benedixisti domine terram tuam. 84. 250
Bonum est confiteri domino. 91. 280

C

Cantate domino canticum. 95. 291
Cantate domino canticum. 97. 267
Cantate domino canticum. 149. 474
Cœli enarrant gloriam. 18. 51
Confitebor tibi domine. 9. 22
Confitebor tibi domine. 110. 358
Confitebor tibi domine. 137. 438
Confitebimur tibi Deus. 74. 212
Confitemini domino & inuoc. 104. 323
Confitemini domino quoniam. 105. 331
Confitemini domino quoniam. 106. 339
Confitemini domino quoniam. 117. 366
Confitemini domino quoniam. 135. 431
Conserua me domine. 15. 38
Credidi propter quod locutus sum. 115. 364
Cùm inuocarem exaudiuit me. 4. 9

D

De profundis clamaui. 129. 419
Deus, deus meus respice. 21. 59
Deus auribus nostris audiuimus. 43. 118
Deus noster refugium. 45. 126
Deus deorum dominus. 49. 136
Deus in nomine tuo saluum. 53. 147
Deus repulisti nos. 59. 161
Deus deus meus ad te de. 62. 166
Deus misereatur nostri. 66. 175
Deus in adiutorium meum intende. 69. 193
Deus iudicium tuum regi da. 71. 197
Deus venerunt gentes in. 78. 234
Deus stetit in synagoga. 81. 242
Deus quis similis erit. 82. 244
Deus vltionum dominus. 93. 284
Deus laudem meam ne tacueris. 108. 348
Dilexit quoniam exaudiet Dominus. 114. 363
Diligam te domine fortitudo. 17. 45
Dixit insipiens in corde. 13. 34
Dixit iniustus vt delinguat. 35. 79
Dixit custodiam vias meas. 38. 106
Dixit insipiens in corde. 52. 146
Dixit dominus domino meo. 109. 353
Domine quid multiplicati. 3. 7
Domine ne in furore tuo. 6. 16
Domine deus meus in te speraui. 7. 17
Domine dominus noster quam. 8. 20
Domine quis habitabit in 14. 37
Domine in virtute tua. 20. 57
Dominus regit me. 22. 65
Domini est terra. 23. 67
Dominus illuminatio. 26. 74
Domine non est exaltatum. 130. 420
Domine probasti me. 138. 439
Domine clamaui ad te. 140. 448
Domine ne in furore tuo. 37. 104
Dominus deus salutis meæ. 87. 259
Domine refugium tuum. 89. 271
Domine exaudi orationem meam. 101. 305
Domine exaudi orationem meam. 142. 454
Dominus regnauit, decorem. 92. 283
Dominus regnauit, exultet. 96. 295
Dominus regnauit, irascantur. 98. 298

E

Ecce quàm bonum & quam. 132. 425
Ecce nunc benedicite. 133. 427
Eripe me de inimicis meis. 58. 158
Eripe me domine ab homine. 139. 446
Eructauit cor meum verbum. 44. 121
Exaltabo te domine. 29. 80
Exaltabo te deus. 144. 460
Exaudi domine iustitiam. 16. 42
Exaudi deus orationem meam. 54. 148
Exaudi deus deprecationem. 60. 163
Exaudi domine orationem meam. 63. 168
Exaudiat te dominus. 19. 55
Expectans expectaui dominum. 39. 109
Exultate iusti in domino. 32. 88
Exultate deo adiutori. 80. 239
Exurgat deus & dissipet. 67. 177

F

Fundamenta eius in montibus. 86. 256

I

In conuertendo dominus capt. 125. 411
In domino confido. 10. 29
In exitu Israel de Ægypto. 113. 357
In te domine speraui. 30. 82
In te domine speraui. 70. 193
Inclina domine aurem tuam. 85. 254
Iubilate deo omnis terra. 65. 173
Iubilate deo omnis terra. 99. 302
Iudica me domine, quoniam. 25. 73
Iudica domine nocentes. 34. 93
Iudica me deus, & discerne. 42. 117

L

Lætatus sum in his quæ dicta sunt. 121. 404
Lauda anima mea dominum. 145. 463
Lauda Hierusalem. 147. 466
Laudate pueri dominum. 112. 355

Laudate dominum omnes gentes.	116.	366
Laudate nomen domini,	134.	428
Laudate dominum quoniam bonus.	146.	464
Laudate dominum de cælis.	148.	469
Laudate dominum in sanctis.	150.	476
Leuaui oculos meos in montes.	120.	403
M		
MagnusDominus & laudabilis.	47.	129
Memento domine Dauid.	131.	422
Miserere mei deus secundum.	50.	140
Miserere mei deus,quoniam.	55.	152
Miserere mei deus, miserere mei.	56.	154
Misericordias domine in æternum.	88.	263
Misericordiam & iudicium.	100.	303
N		
Nisi quia dominus erat.	123.	409
Nisi dominus ædificauerit.	126.	413
Noli æmulari in malignantibus.	36.	99
Nonne deo subiecta erit.	61.	164
Notus in Iudæa deus, in Israël.	75.	214
O		
Omnes gentes plaudite.	46.	128
P		
Paratum cor meum.	107.	346
Q		
Quàm bonus Israël deus.	72.	201
Quàm dilecta tabernacula.	83.	247
Quare fremuerunt gentes.	2.	4
Quemadmodum desiderat ceruus	41.	114
Qui regis Israël intende.	79.	235
Qui habitat in adiutorio.	90.	277
Qui confidunt in domino.	124.	410
Quid gloriaris in malitia	51.	144
S		
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute.	128.	417
Saluum me fac domine.	11.	31
Saluum me fac deus, quoniam.	68.	187
Si vere vtique iustitiam loq.	57.	155
Super fluminaBabylonis illic sed.	136.	445
T		
Te decet hymnus deus in Syon.	64.	170
V		
Venite exultemus domino.	94.	288
Verba mea auribus.	5.	13
Voce mea ad dominum cl.	76.	217
Voce mea ad dominum cl.	141.	452
Vsque quo domine obliuiscris me.	12.	33
Vt quid deus repulisti.	73.	206

VESPERÆ OMNIVM DIERVM, CVM COMPLETORIO.

Feria prima ad Vesperas.

Dixit dominus domino meo.	Psal. 109.	*fol.* 353
Confitebort tibi domine.	110.	358
Beatus vir qui timet dominũ.	111.	353
Laudatepueri dominum.	112.	355
In exitu Israel de Ægypto.	113.	357

Feria secunda ad Vesperas.

Dilexi quoniam exaudiet domi.	114.	363
Credidi propter quod locutus.	115.	364
Laudate dominum omnes gentes.	116.	366
Confitemini domino quoniam bonus.	117.	366
Leuaui oculos meos in montes.	120.	403

Feria tertia ad Vesperas.

Lætatus sum in his quæ dicta.	121.	404
Ad te leuaui oculos meos.	122.	408
Nisi quia dominus erat in nob.	123.	409
Qui confidunt in domino.	124.	410
In conuertendo dominus captiuitatem.	125.	411

Feria quarta ad Vesperas.

Nisi dominus ædificauerit domum.	126.	413
Beati omnes qui timent dominum.	127.	415
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute.	128.	417
De profundis clamaui.	129.	419
Domine non est exaltatum.	130.	420

Feria quinta ad Vesperas.

Memento domine Dauid.	131.	422
Ecce quàm bonum.	132.	425
Laudate nomen Domini.	134.	429
Confitemini domino, quoniam.	135.	431
Super flumina Babylonis.	136.	435

Feria sexta ad Vesperas.

Confitebor tibi domine.	137.	438
Domine probasti me.	138.	439
Eripe me domine ab homine malo.	139.	446
Domine clamaui ad te.	140.	448
Voce mea ad dominum.	141.	452

Sabbato ad Vesperas.

Benedictus dominus Deus meus, qui.	143.	456
Exaltabo te Deus meus rex	144.	460
Louda anima mea dominum.	145.	463
Laudate dominum, quoniam bonus est.	146.	464
Lauda Hierusalem dominum.	147.	466

Ad Complectorium.

Cùm inuocarem exaudiuit me.	4.	9
In te domine speraui non confundar.	70.	193
Qui habitat in adiutorio.	90.	277
Ecce nunc benedicite.	133.	427

FINIS.

PSALMORVM ORDO BIBLICVS.

1	BEatus vir qui non abijt.	*fol.* 1
2	QUare fremuerent gentes.	4
3	Domine quid multiplicati.	7
4	Cum inuocarem, exaudiuit.	9
5	Verba mea auribus percipe.	13
6	Domine ne in furore tuo.	16
7	Domine deus meus in te ſperaui	17
8	Domine dominus noſter,	20
9	Confitebor tibi domine.	22
10	In dominoconfido.	29
11	Saluum me fac domine.	31
12	Vſque quo domine obliuiſceris me	33
13	Dixit inſipiens in corde ſuo.	34
14	Domine quis habitabit in taber.	37
15	Conſerua me domine, quoniam.	38
16	Exaudi domine iuſtitiam meam.	42
17	Diligam te domine fortitudo.	45
18	Cæli enarrant gloriam Dei.	51
19	Exaudiat te dominus in die.	55
20	Domine in virtute tua læta bitur.	57
21	Deus deus meus reſpice in.	59
22	Dominus regit me, & nihil.	65
23	Domini eſt terra, & plenitudo.	67
24	Ad te domine leuaui animam.	70
25	Iudica me domine, quoniam ego.	73
26	Dominus illuminatio mea.	74
27	Ad te domine clamabo.	76
28	Afferte domino filij dei.	77
29	Exaltabo te domine, quoniam.	80
30	In te domine ſperaui, non confundar.	82
31	Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.	85
32	Exultate iuſti in domino.	88
33	Benedicam dominum in omni tempore.	91
34	Iudica domine nocentes me.	93
35	Dixit iniuſtus vt delinquat.	97
36	Noli æmulari in malignantibus.	99
37	Domine ne in furore tuo.	104
38	Dixi cuſtodiam vias meas.	106
39	Expectans expectaui dominum.	109
40	Beatus vir qui intelligit.	112
41	Quemadmodum deſiderat ceruus.	114
42	Iudica me deus, & diſcerne.	117
43	Deus auribus noſtris audiuimus.	118
44	Eructauit cor meum verbum.	121
45	Deus noſter refugium & virtus.	126
46	Omnes gentes plaudite manibus.	128
47	Magnus dominus & laudabilis.	129
48	Audite hoc omnes gentes.	131
49	Deus deorum dominus.	136
50	Miſerere mei deus ſecundum.	140
51	Quid gloriaris in malitia.	144
52	Dixit inſipiens in corde ſuo.	146
53	Deus in nomine tuo ſaluum me fac.	147
54	Exaudi deus orationem meam.	148
55	Miſerere mei deus, quoniam concul.	152
56	Miſerere mei deus, miſerere mei.	154
57	Si verè vtique iuſtitiam loquimini.	155
58	Eripe me de inimicis meis.	158
59	Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti.	161
60	Exaudi deus deprecationem meam.	163
61	Nonne deo ſubiecta erit anima.	164
62	Deus deus meus ad te de luce.	166
63	Exaudi deus deus orationem meam.	168
64	Te decet Hymnus in Syon.	170
65	Iubilate deo omnis terra.	173
66	Deus miſereatur noſtri, & bened.	175
67	Exurgat deus, & diſſipentur.	177
68	Saluum me fac deus, quoniam.	187
69	Deus in adiutorium meum intende.	193
70	In te domine ſperaui, non confundar.	*ibid.*
71	Deus iudicium tuum regi da.	197
72	Quàm bonus Iſraël deus, his.	201
73	Vt quid deus repuliſti in finem.	206
74	Confitebimur tibi deus, confit.	212
75	Notus in Iudæa deus in Iſrael.	214
76	Voce mea ad dominum clamaui.	217
77	Attendite populus meus legem.	220
78	Deus venerunt gentes in hæredit.	234
79	Qui regis Iſrael intende, qui ded.	235
80	Exultate deo adiutori noſtro.	239
81	Deus ſtetit in ſynagoga deorum.	242
82	Deus quis ſimilis erit tibi ne taceas.	244
83	Quàm dilecta tabernacula tua.	247
84	Benedixiſti domine terram.	250
85	Inclina domine aurem tuam.	254
86	Fundamenta eius in montibus ſanctis	256
87	Dominus ſalutis meæ, in die.	259
88	Miſericordias domini in æternum.	263
89	Domine refugium tu factus es nobis.	271
90	Qui habitat in adiutorio altiſſimi.	277
91	Bonum eſt confiteri domino.	280
92	Dominus regnauit, decorem.	283
93	Deus vltionum dominus, deus.	284
94	Venite exultemus domino iubilemus.	288
95	Cantate domino canticum nouum.	291
96	Dominus regnauit, exultet terra.	295
97	Cantate domino canticum nouum.	297
98	Dominus agnauit, iraſcantur.	298
98	Iubilate deo omnis terra, ſeruite.	302
100	Miſericordiam & iudicium cantabo.	303
101	Domine exaudi orationem meam.	305
102	Benedic anima mea domino, & omnia.	312
103	Benedic anima mea domino, domine.	315
104	Confitemini domino, & inuocate.	323
105	Confitemini domino, quoniam bonus.	331
106	Confitemini domino, quoniam bonus.	339
107	Paratum cor meum deus, paratum.	346
108	Deus laudem meam ne tacueris.	348
109	Dixit dominus domino meo, ſede.	353
110	Confitebor tibi domine in toto corde.	358
111	Beatus vir qui timet dominum.	353
112	Laudate pueri dominum, laudate.	355
113	In exitu Iſraël de Ægypto.	357
114	Dilexi, quoniam exaudiet dominus.	363
115	Credidi propter quod locutus ſum.	364
116	Laudate dominum omnes gentes.	366
117	Confitemini domino quoniam bonus	*ibid.*
118	Beati immaculati in via, qui ambul.	372
119	Ad dominum cùm tribularer clam.	401
120	Leuaui oculos meos in montes vnde.	403
121	Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi.	404
122	Ad te leuaui oculos meos.	408

123	Nisi quia dominus erat in nobis.	409
124	Qui confidunt in domino, sicut mons.	410
125	In conuertendo dominus captiuitatem.	411
126	Nisi dominus ædificauerit domum.	413
127	Beati omnes qui timent dominum.	415
128	Sæpe expugnauerunt me à iuuentute.	417
129	De profundis clamaui ad te domine.	419
130	Domine non est exaltatum cor meum.	420
131	Memento domine Dauid, & omnis.	422
132	Ecce quàm bonum, & quàm iucundum.	425
133	Ecce nunc benedicite domino.	427
134	Laudate nomen domini, laudate.	428
135	Confitemini domino quoniam bonus.	431
136	Super flumina Babylonis illic sedimus.	435
137	Confitebor tibi domine in toto corde.	438
138	Domine probasti me & cognouisti me.	439
139	Eripe me domine ab homine malo.	446
140	Domine clamaui ad te, exaudi me.	448
141	Voce mea ad dominum clamaui.	452
142	Domine exaudi orationem meam.	454
143	Bendictus dominus deus meus.	456
144	Exaltabo te deus meus rex.	460
145	Lauda anima mea dominum, laud.	463
146	Laudate dominum, quoniam bonus est.	464
147	Lauda Hierusalem dominum.	466
148	Laudate dominum de cœlis.	369
149	Cantate domino cantjcum nouum.	474
150	Laudate dominum in sanctis eius.	476

FINIS.

Coppie du Priuilege du Roy.

HENRY Par la grace de Dieu Roy de France & de Poulogne. A nos amez & feaux les gẽs tenãs noz Cours de Parlemẽt à Paris, Tholouſe, Rouan, Bordeaux, Dijon, Aix, Grenoble, & Bretaigne, Baillifs, Preuoſts, Seneſchaux deſdits lieux, Lyon, Poitiers, Orleãs, Tours, Bourges, Angers Champagne, & à tous nos autres iuſticiers ou leurs, lieutenans ſalut & dilection, Noſtre biẽ amé Pierre l'Huillier marchant Libraire Iuré, en noſtre vniuerſité de Paris nous a fait entendre que ayant en l'an mil cinq cens quatre vingts obtenu de nous permiſſion & priuilege pour ſept ans, eſtant cy attaché ſous noſtre contreſeel, de faire imprimer trois liures, l'vn intitulé *Pſalmi Dauidis vulgata editione cum Commentarijs G. Genebrardi Theologi Pariſienſis diuinarum* Hæbraicarùmque *literarum Profeſſoris Regij*. L'autre du meſme autheur. *Annotationes & Hebraiſmorum Explicationes in ſacros omnes veteris & noui Teſtamenti Libros*. Le troiſieme *Franciſci Iordani Theologi Pariſienſis ad Lambertum Daneum Sabellianiſmo doctrinam de S. Trinitate inficientem Reſponſio cum Præfatione* Dudit autheur deſquels liures ledit l'Huillier auroit fait imprimer *Pſalmi Dauidis vulgata editione* du ſuſdit autheur *Cum argumentis & commentariis* rouge & noir en moyen volume & peu apres tout noir en meſme volume & marge & depuis n'agueres ledit Genebrard auroit reueu corrigé & en pluſieurs endroits au dedãs augmẽté de beaucoup ſeſdits commẽtaires ſur ledit *Liber Pſalmorum* qu'il auroit encores baillés audit l'Huillier pour les faire imprimer en tels characteres & volume ou marge qu'il voirroit bon eſtre, lequel liure auec leſdits Commentaires ainſi reueu corrigé & augmẽté par ledit Genebrard ledit l'Huillier feroit volontiers imprimer & mettre en lumiere. Mais il doute que pour le fruſtrer de ſes labeurs & grands frais & miſes qu'il a faites & fera à ceſte occaſion les autres libraires ou imprimeurs le vouſiſſent ſemblablement imprimer & expoſer en vente ſãs ſon vouloir & conſentement ſ'il ne luy eſtoit ſur ce par nous pourueu de remede conuenable, humblement requerant iceluy. Pource eſt il qu'inclinans liberallement à ladite ſupplication & requeſte & pour aucunement releuer ledit l'Huillier des frais qu'il luy a conuenu & conuiendra faire pour mettre leſdits liures en lumiere. Nous à ces cauſes en confirmant noſtre premier priuilege auons par ces preſentes de nouueau & de rechef permis & accordé, permettons & accordons audit l'Huillier qu'il puiſſe faire imprimer leſdits liures en telle marge & tels caracteres & tant de fois que bon luy ſemblera durant le temps & terme de ſix ans prochains & conſecutifs à conter du iour que leſdits liures ſeront paracheuez d'imprimer auec deffences à toutes perſonnes de quelque eſtat & qualité qu'ils ſoient d'iceux liures faire imprimer, expoſer en vente chãger ou trafiquer tant aux foires eſtablies en France qu'aillieurs ſans le conſentement dudit l'Huillier ſur peine de confiſcation deſdits liures qui auroiẽt eſté mis en vente, tant en public qu'en particulier & de ſix cens eſcus d'amende applicable vn tiers à nous, vn tiers au denonciateur & l'autre tiers audit l'Huillier, ſans aucune diminution pour chacun liure ou exemplaire qui ſera trouué, & de punition corporelle tant de la premiere & ſeconde, que de la preſente & troiſieme edition ſans qu'il ſoit permis

mis d'imprimer ou faire imprimer lesdits liures à part ou separement ny les inserer en autres liures ou volumes en quelque sorte ou maniere que ce soit du susdit autheur autre q̃ ledit l'Huillier encor' que lesdits liures fussẽt imprimez auec cõmẽtaires, sommaires annotatiõs autremẽt reueus & corrigez que ceux cy dudit autheur és villes n'estant en l'obeissance, n'entendons n'y ne voulons qu'ils se vendent ny eschãgẽt en nostre dit royaume durant ledit temps de six ans faisant deffences tres-expresses à tous Libraires & autres de quelque qualité, païs & nation qu'ils soient, nos subiets ou personnes interposees de quelques lieux & part qu'ils soient auec fausses marques faux & supposez noms des lieux & des villes vẽdre & eschãger, tenir, achepter, soit en public ou en priué, lesdits liures ny aucũ extrait d'iceux, ny aucune chose entreprẽdre au preiudice d'icelles sur les mesmes peines q̃ dessus, lesquels liures estãs imprimez & exposez en vẽte cõtre la teneur des presẽtes. Voulõs incontinẽt estre pris, saisis & mis en nos mains par le premier de nos iuges & officiers sur ce requis en cõtraignãt ceux qui auront esté trouué saisis ou qui auront vendu & transporté de declarer & nommer le lieu, les personnes de qui ils auront eu lesdits liures pour estre procedé contre eux extraordinairement, Voulons & nous plaist qu'en mettant ou faisant mettre pour ledit l'Huillier au commencement ou à la fin desdits liures vn brief ou extrait sommaire de ces presentes, elles soient tenues pour suffisammẽt signifiees & veues à la cognoissance de tous, comme si expressemẽt & particulieremẽt elles leurs auoiẽt esté signifiees. Si vous mãdõs & à chacun de vous endroit soy, & cõme il est cõtenu cy dessus nos presents Priuilege, congé & permission vous faites & laissez ledit l'Huillier & ceux qui auront droit de luy, iouir & vser plainement & paisiblement sans leur faire ou donner aucun empeschement au contraire, lequel si fait mis ou dõné leur estoit, reparez & remettez, faites incõtinẽt & sans delay reparer & mettre au premier estat & deu, & à ce faire souffrir & obëir & contraignez & faites contraindre par toutes voyes deues & raisonnables à tous ceux qui pource seront à contraindre, car tel est nostre plaisir, nonobstant oppositions ou appellations quelconques & sans preiudice d'icelles, pour lesquelles ne sera differé, & quelques lettres à ce contraires. Donné à Paris le vingthuitiesme iour d'Aoust mil cinq cens quatre vingts & six, & de nostre regne le trezieſme.

Par le Roy en son Conseil.

HABERT.

EXTRAIT DES REGISTRES DE PARLEMENT.

VEues par la Cour les lettres patentes du Roy, données à Paris le vingthuitieme iour d'Aouſt mil cinq cens quatre vingt ſix ſoubſignees par le Roy en ſon Conſeil Habert contenans permiſſion à Pierre l'Huillier marchant Libraire Iuré en l'Vniuerſité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer en conſequence du premier priuilege du vingtquatrieme Iuin mil cinq cens quatrevingts à faire imprimer & vendre, vn liure intitulé. Pſalmi Dauidis vulgata editione cum com-

mentariis G. Genebrardi Theologi Parisiensis Diuinarum Hebraicarúmque litera rum Professoris Regij. *Reueu, corrigé & en plusieurs endroits au dedans augmenté pour le temps de six ans auec deffences à tous autres de les pouuoir imprimer ou vendre sans le consentement dudit l'Huillier cõme plus au long le contiennẽt lesdittes lettres, requeste par iceluy l'Huillier presentee afin de la verification desdites lettres de priuilege, conclusions du Procureur general du Roy, & tout consideré.*

Ladite Cour en enterinant lesdittes lettres ordonné que ledit l'Huillier competant iouira de l'effet & contenu en icelles.

Fait en Parlement le vingtcinquiéme d'Octobre mil cinq cens quatrevingts sept.

Signé MAIGNER.

VEu *les lettres patentes du Roy obtenues par Pierre l'Huillier Libraire Iuré en l'vniuersité de Paris tendans à faire imprimer vn Liure intitulé* Psalmi Dauidis &c. cum Commentarijs G. Genebrardi &c. *Du vingthuitiesme iour d'Aouſt mil cinq cens quatre vingts six, signees par le Roy en son conseil, Habert, enregistrees au Chastelet de Paris de l'ordonnance de monsieur le Lieutenant Ciuil & du consentement de monsieur le Procureur du Roy le douzieme Octobre mil cinq cens quatre vingt sept.*

Signé SEGVIER.

DE VILLEMONTEE.

LIBER PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Pios beatos, impios contrà esse miseros.

PSALMVS DAVIDIS PRIMVS.

BEATVS vir, qui non ábiit in cõsilio impiôrum, & in via peccatôrum non stetit: & in cáthedra pestiléntiæ non sedit.

2 Sed in lege Dómini volûntas eius: & in lẽge eius meditábitur die ac nocte.

3 Et erit tanquam lignum, quod plantâtum est secus decûrsus aquârum: quod fructum suum dabit in témpore suo.

4 Et folium eius non défluet: & ómnia quæcûnque fáciet, prosperabûntur.

5 Non sic ímpij, non sic: sed tanquam puluis, quem próijcit ventus à fácie terræ.

6 Ideo non resûrgent ímpij in iudício: neque peccatôres in concilio iustôrum.

7 Quóniam nouit Dóminus viam iustôrum: & iter impiôrum perîbit.

Inscriptio huius operis vulgata apud Hebræos, est *Sepher Tehillim*, & contractè *Tillim*, iam ab antiquo apud Euſ. lib. 6. hiſt. c. 23. σὐφηρ θιλλὼμ .i. liber laudationum cum lætitia & iubilo, siue, vt rectè interpretatur Hieronymus, Hymnorum, à maiori parte. Nam & querelas, & lamentationes, & gratiarum actiones, & petitiones, & imprecationes, & narrationes, & prophetias continet. Sic liber Prouerbiorum Salomonis, qui tamen sententias non prouerbiales continet, sed & scita sapientum atque ænigmata.

1 Caret inscriptione. Sed non desinit esse Dauidis prẽfantis in librũ à se partim conditum, partim ex alijs collectum & in hunc ordinem quinque librorum digestum. Sic secundus eundem habet auctorem, Act. 4 Sic deinceps, qui non præferent nomen auctoris, Dauidis erunt, vel iuxta alios, eius, cuius nomen proximé præcesserit. feruntur enim decem aut vndecim sacri Psalmorum auctores, ex Hieronym. & Hebræorum Trad. nisi quòd hi loco Salomonis Adamum & Melchisedec nominent. Nam in nouem reliquis conueniũt, Mose, Dauide, tribus filiis Choræ, Asapho, Ethane, Hemane, & Ieduthun. *Beatus*, ad verbum. Beatitudines illius viri (sunt) .i. vir ille est multis modis beatus, nempé in hoc mundo, & in altero est beatissimus & fœlicissimus, vt eius propriæ esse videantur beatitudines, & ad eum singulariter pertinere. Nã duplex beatitudo, cęlestis & temporaria. *Impiorum*. Impij in Deũ. Nam sic dicuntur contẽptores Dei & religionis, qui Deũ non colunt, vel plures colunt ex Euthymio. *Resaim*, inquietos animo & conscientia, quasi inconstantes in fide & religione, Hebræi interpretantur: quales sunt (inquiunt) omnes auari, rapaces, homicidæ. Aliqui putant esse verbũ forense significãs *Reos, fontes*, è Psal. 108. cum indicatur exeat *Rasa*. i. fons, condemnatus, vt opponatur *Saddic, iusto*. *Peccatores, Hattaim*, in homines & in semetipsos, nempè

qui habitum peccandi contraxerunt, qui consuetudine vsum prauè agendi, & quasi facultatem sibi pepererunt, vt sponte deinceps magis, quàm iudicio ad peccata ruant. Denique scelerati, qui non peccant per imprudentiam, sed sponte, etiam si veram religionem ore profiteantur. *Derisores*, quos hic pestes .i. pestilentes (Gallicè *des pestes*) Septuaginta appellant, in Deum & homines, vt hæretici, vt Athei. *Abiit*, ambulauit propriè. Est autem gradatio, tam in nominibus Consilij, Viæ, Cathedræ, & fortasse impiorum, peccatorum, & pestilentium, quàm in verbis Ambulandi, Standi, Sedendi. Kimhi tamen censet nudam esse copiam, ad maiorem perspicuitatem. Metaphoricus est versus de non sequendis impiorum consiliis. 2. viis. i. actionibus, moribus, viuendi ratione. 3. consortiis & sermocinationibus. Qui se ab impiis separat, nec sequitur eorum consilia, actiones, doctrinam, est beatissimus. *Pestilentiæ*, λοιμῶν pestium, pestilentium hominum & derisorum, qui humana diuináque rident. Quod ferè restringunt ad Pseudoprophetas & doctores pestilentis & impiæ doctrinæ, vt non modò declinandas doceat amicitias & societates impiè consulentium, & viuentium, verùm etiam docentium. Cathedra pro doctrina sæpe, vt notat Hieronym. Soleo ego Scripturam in sua amplitudine relinquere, vt ad plurima pateat, quemadmodum in Philosophia propositiones vniuersæ & generales, in Mathematicis Axiomata, & communes sententiæ. Nec tamen incommodè Barnabæ Apostolo apud Clementem lib. 2. Strom. Gentes sunt *consilium impiorum*, Iudaica opinio, *via peccatorum*, Hæreses *pestilentiæ Cathedra*. his enim tribus generibus veteres, vt Synesius, impios omnes præter Atheos concluserunt.

2 *In lege Domini*, in eius præceptis, quorum alia sunt de fide & religione, alia de actione. Per legem Domini hic aliqui intelligunt vniuersam Scripturam, alij legem Mosis, quam Deus dedit populo suo. At quia illiterati hanc non possunt continuò meditari, & Beatitudo communis est indoctis pariter ac doctis, malo vt hic notet simplicia mandata Dei, quæ versantur circa credenda, colenda, agenda, vitanda. *Voluntas*, voluptas & delectatio, Psal. 112. desiderium, studium, negotium, חפץ, *Hephetz*, hæc omnia significat, vt in Ecclesiaste sæpiùs. *Meditabitur*, se exercebit, efficaciter cogitabit, solicitus scilicet de ea cognoscenda & perspicienda, יגה, Hagá, vehementiùs, quàm, נפה, *tsaphá*, contemplari, speculari. Includit enim iugem quandam agitationem mentis, & quasi curam ac sollicitudinem, quæ erumpat sæpè ad oris motum & summissam vocem, dum opus est etiam ad opus. Hinc illud, Os iusti meditabitur sapientiam, id est, loquetur, resonabit. Et Esa. 8. מכשפים, *Maghim*, Magi, Philosophi, Sapientes, qui se in disciplinis exercent atque occupant. Rectè per μελεταῖς. Nam μελετὴ, vehemens animi cogitatio & diuturna, quæ frequenter exeat in oris murmur, atque adeò opus. *Die ac nocte*, Prouerbialis locutio. Vide prouerbium, Dièsque noctésque. Hinc Flaccus, nocturna versate manu, versate diurna. Pro ferè semper, omni studio & conatu, maxima temporis parte, quoad humana industria patitur.

3 *Et erit*. Et, emphatica particula. Sanè erit sicut arbor non syluestris, non sterilis, sed fructifera & plantata iuxta fluenta & riuos, qualis est oliua, palma, &c. Aliis *&* pro *nam*, vt reddat rationẽ, cur talis sit beatus. Arborem Hebræi etiam appellant lignum. Sic gallicè, *bois de haute fustaye*. i. arbores. *Secus decursus*, iuxta, super riuos propriè. plurali numero. quasi loquatur de arbore plantata ad plures riuos, quasi ad diuortia siue diuergia aquarũ, vbi aqua in diuersas partes vergit: nam *Palag* diuidere significat. *Tempore suo*. æstate vel autumno, tẽpore cuique speciei arborum accommodato & opportuno, tempestate sua, dum tempus est fructificationis. Arbores enim ad varia suas habent tempestates. Chald. sicut arbor, cuius fructus matureſcet. Quemadmodum arbor fructum suum edit, quando carpi debet, tempestate videlicet messis & maturitatis, sic pius tempore suo, id est, cum erit opportunum, proferet fructum suæ pietatis. i. virtutes & bona opera, vel si malis similitudinem conferre ad ætatem futuri sæculi & remunerationis, feret fructum pietatis suæ vitam æternam ac beatam, reportabitque finem fidei propriæ, animæ suæ salutem (1. Pet. 1.) tempore mortis vel consummationis sæculi. *Suo*, æstiuo vel autumnali, aut potius ea parte æstatis, quæ proxima est autumno, quando viget canicula, ὀπώρᾳ Græcis. Qua anni parte propriè colliguntur fructus. Vnde & eam excipiebat festum Tabernaculorum decimo quinto mensis Tizri siue lunationis Septembris, quod proinde festum Asiph, collectionis (fructuum & vuarũ) dicebatur. Nam post collectos fructus celebrabatur, vt Pentecoste post collectas fruges sexto Siuan siue lunationis Maij. Quod Græcis dicitur μετόπωρον, tẽpus post fructus collectos, vt ὀπώρᾳ succorum & fructuum hora siue tempus. Hinc fructuum alij æstiui, alij autumnales, nisi sint

πρωϊμος & præcoces quodam artificio vel cauſa extraordinaria.
4 *Defluet*, decidet vel marceſcet. folium eius perpetuò erit viride, Ierem. 17. nec conſumetur fructus eius. Ezech. 47. *Quæcunque faciet* vir ille ſcilicet pius. Hic enim eſt alius pietatis fructus. 1. Pius eſt beatus. 2. Floret & fructum edit tempore commodo. 3. In omnibus proſperatur. Poſſis ſuperiorem verſum referre ad æternæ, hunc ad præſentis vitæ præmium. Pietas enim habet promiſſionem vitæ vtriuſque. 1. Tim. 4. Vide benedictiones Leu. 26. Deut. 28. Alij minus aptè ad arborē referunt. Hinc Chald. & omne germen eius proficit.
5 *Non ſic impij*, ſup. ſunt, vel erunt: non ſic proſperabuntur. Antitheſis. Impij celeriter, leuiq́ue negotio, quaſi vento, violenter & infœliciter delebuntur atque diſparebunt, tanquam puluis, quem ita per aërem propellit & raptat ventus, vt breui nuſquam appareat, vt potè in auras euaneſcens. *Non ſic*. Hæc epizeuxis non eſt in Heb. ſed appoſita ad vim fontis exprimendam: vt intelligeremus impios multis modis eſſe miſeros & infœlices etiam in terra, dum non diu eodem ſtatu res eorum permanent, multáque patiuntur. *Puluis*. מץ, *Motz*, propriè palea minutiſſima, & leuiſſima, præſertim quæ in altum à vento raptatur & diſpergitur, quaſi emunctio de granis frumenti, ſcobes, quiſquiliæ, gluma, acer, cui impij tanquam inutiles & ſine aliquo fructu etiam comparantur, Eſa. 17. &c. Math. 3.
6 *Non reſurgent impij in iudicio*. Iuſtorum, ſcilicet per hypozeuma è poſteriore membro. Quando iudicabuntur, abſoluentur, munerabuntur iuſti, impij non conſiſtent præ metu, non ſeſe efferent, non erigēt caput, vt nunc, non prodire audebunt coram tribunali Dei, vel non cōſiſtent cum iuſtis, inter iuſtos locum non habebunt. Perſiſtit autem in ſimilitudine, qua improbos cōtulit cum puluere. Vt enim puluis à vēto diſijcitur, ſic impij in iudicio non apparebunt. Aliqui putant Metaphoram ſumi à foro, in quo qui cauſam amittunt, cadere cauſa dicuntur. Chald. propterea non conſiſtent impij, in die magni iudicij (extremi.) Alij referunt ad beatam Reſurrectionem. Non enim ad eam reſurgent impij, ſed ad pœnas ſempiternas, que mors ſecunda dicitur, Apoc. 20. æterna alibi. Verbum קום *Kum*, ſurgere & ſtare. Vnde & vſurpatur de viuificatione mortuorum, vt apud Kimhi Pſal. 143. quo ſenſu hic videtur accipere. Improbi, (inquit Kimhi) non reſurgent, ſed peribit anima ipſorum vnà cum corpore die mortis illorum. Alludit autem ad hereſin quorundam Rabbinorum, qui negāt reprobos reſurrecturos. At Dauid hîc iſtis minimè patrocinatur. Nam ſubiunxit in iudicio, & concilio iuſtorum. Aliud autem eſt aſſerere, Non reſurgent in iudicio iuſtorum, aliud non reſurgent ſimpliciter. *In concilio*. Concilium hîc cœtum & congregationem ſignificat. Quare debet ſcribi per C, vt Hebræo עדת *aadath*, reſpondeat. Suprà verò verſu. 1. per S, vt עסת, *aaſath*. etſi Græcè ſit eadem vox, ſed ambigua, Συλλή.
7 *Nouit*. Verbum Noſcendi apud Hebr. pro curam gerere, recognoſcere, &c. ſumitur. Dominus probat, gratam habet, curat, recognoſcit. i. benè fortunat, munerat (ſic Gall. *recognoit*) viam. i. viuendi rationem, ſtudia, opera iuſtorum. De notitia, non ſimplicis intelligentiæ, ſed beneuolentiæ & approbationis, de qua Apoſt. 2. Tim. 2. cognouit Dominus, qui ſunt ſui! Impij autem cum ſua viuendi ratione peribunt. Sic Pſal. 36. 67. 96. 128. *Peribit*. infœlicem exitum conſequetur. Abibunt impij in interitum ſempiternum, ad perniciem æternam peruenient, tollentur de medio infœliciter, per Metonymiam. Vel, vt nuda ſit Metaphora, *iter*. i. viuendi ratio, modus, actiones, cogitationes, ſtudia, conatus vniuerſi impiorum peribunt. i. plenè delebuntur, non modò non perpetuabuntur, non modò ſuos fines non aſſequentur, non modò euaneſcent ſine fructu, verùm etiam luctuoſum exitum conſequentur. Omnis enim eorum gloria marceſcet, &c. Iac. 1.

ARGVMENTVM.

Fruſtrà homines, præſertim reges & principes, ſeſe Chriſti regno opponere. Nam eum eſſe vniuerſum regem à Deo patre conſtitutum, cui ſit parendum, ſi ſalui eſſe velint. Act. 4.
Victoria Chriſti contra mundum, mundique principes.

PSAL. II.

QVARE fremuêrunt Gentes: & pópuli meditâti ſunt inánia?

2 Aſtitêrũt reges terræ, & príncipes conuenêrunt in vnum aduêrſus Dóminum: & aduêrſus Chriſtum eius.

3 Dirumpâmus víncula eôrum: & proiiciâmus à nobis iugum ipſôrum.

4 Qui hábitat in cœlis irridêbit eos: & Dóminus ſubſannàbit eos.

5 Tunc loquétur ad eos in ira ſua: & in furôre ſuo conturbâbit eos.

6 Ego autem conſtitûtus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius: prædicans præcêptum eius.

7 Dóminus dixit ad me, Filius meus es tu: ego hódie génui te.

8 Póſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditâtem tuam: & poſſeſſiônem tuam términos terræ.

9 Reges eos in virga férrea: & tanquam vas figuli confrînges eos.

10 Et nunc reges intellígite: erudímini, qui iudicâtis terram.

11 Seruîte Dómino in timôre: & exultâte ei cum tremôre.

12 Apprehéndite diſciplînam, nequándo iraſcâtur Dóminus: & pereâtis de via iuſta.

13 Cùm exárſerit in breui ira eius: beâti omnes, qui confídunt in eo.

Secundus Pſalmus Apoſtolo Act. 13. Quia tamen illic nonnullis in codicibus legitur, *Sicut in Pſalmo primo ſcriptum eſt*, teſte D. Hieronymo in primum Pſ. Beda, Hilario, Oecumemo, nonnulli exiſtimãt, eſſe partem primi Pſalmi, ideóque (inquiunt) eadem voce *Beati* finit, qua primus incipiebat, & Hieronymus addit eodem loco apud Hebræos primum & ſecundum vnum eſſe Pſalmum, quod in Apoſtolorum quoque actibus comprobetur. In qua ſententia verſari partem veterum Rabbinorum Kimhi com. in hunc docet. Sed hoc puto falſum, primum, quia in vulgatis Hebræis, Græcis, Latinis, Syris, Arabicis, Æthiopicis exemplaribus & interprêtibus hic à ſuperiore diſtinguitur. 2. quoniã Paulus illo loco ſecundũ emendatos & publicatos codices habet, *Sicut in ſecundo Pſalmo ſcriptum eſt*. Huícque contextui omnes, ſuperioribus exceptis, ſeorſum Chryſoſtomus, Theophylactus, editio Syriaca cõſonãt. 3. quod omnem vincit dubitationem, quoniam vtriuſque argumentum planè differt. Obſeruandũ enim in vniuerſo ſcripturarum corpore, maximè in Pſalmis & Canticis ſentẽtiam eſſe cohærentem & cõnexam, non more Satyrico diſſolutam & diſcinctam, vel fanaticè ab equis ad aſinos delatam vt indocti ſiue etiam intempeſtiui Allegoriarum ſectatores exiſtimant. Verum de hoc Pſ. 4. Nam cuncti de ſumma partitionis Pſalmorum conueniunt, ſed non de modo partiendi.

1 *Quare*, quorſum, ad quid, in quem finem, quo conſilio, vt dicat cauſam finalem. q. d. fruſtrà gentes id facient. Alij, quam ob cauſam, quid mouet, quid impellit gentes, vt fremant, vel tumultuentur (*Ragas* vtrunque ſonat) vt efficientem ſiue mouentem. q. d. ſine cauſa tumultuantur, nullam habent cauſam omninò, cur id faciant. Admiratur hac interrogatione ſtultitiam hominum contra Chriſtum conſpirantium, cùm ipſorum conatus futuri ſint irriti & inanes. *Inania*, inanes & vanos conatus. Arnobius arctius, inanes ciborum diſtinctiones & Sabbatorum ferias.

2 *Aſtiterunt*, ſeſe ſtatuerunt, propriè, in vnum coïerunt, conſpiratunt. *Conuenerunt*, conſultarunt ſimul, prop. concilia coëgerunt, deliberarúntque contra Deũ & eius Filiꝝ. *Chriſtum*, verum Meſſiam etiam intelligunt Abben Ezra è recentioribus Rabbinis, & vetuſtiores omnes, vt fatetur R. Selomo.

3 μίμησις. Vnde Aug. Hebræi & Chaldęus ſub נתקה, conuenerunt, inquam, dicendo. dirumpamus vincula eorum. i. quæ ipſi in nos volunt inijcere, & iugum, cui nos cupiunt ſubijcere. Sic impij legem Dei & Chriſti, ſiue Euangelium vocant, cùm ſit iugum ſuaue, & vinculum, onúſque leue. q. Excutiamus iugum & imperium Dei & Chriſti eius, neque ei ſubdamur. Nolumus hunc regnare ſuper nos. Luc. 19. Non ſuſcipiamus vincula & iugum,

quibus

quibus nos volunt innectere,veluti boues.Metaphora à belluis,quæ vinculis quibuſdam ad cornua nectuntur. Eorum legibus quibus ſubditi, tanquam vinculis alligantur, ne pareamus. Non tam rectè alij poſt Tert. Hilarium, Arnobium, Theodoritum,Euthymium, putant eſſe verba piorum. Diſrumpamus vincula & iugum (laqueos vertunt,vel funes)infidelitatis ipſorum. עבות, *aabóth*, craſſi funes propriè.

4 *Qui habitat*, qui ſedet, Prop.i. qui præſidet,tanquam iudex pro tribunali ius dicturus.Vel qui habitat, qui permanet in cœlis, vt enarrat Kimhi. Vaticinatur irritos fore conatus Iudæorum & Paganorum. *Iaſab*, ſedere & habitare. Deus eſt vbique actu, & eſſentialiter, nedum per virtutem & præſentiã: at illic duntaxat habitat, vbi eſt per gratiam, vt in probis, vel etiam gloriam,vt in cœlis,in quibus ſuam eſſentiam,maieſtatem,gloriam & potentiam. i.ſe facie ad faciem, & abſque humano medio cernendum præbet. *Irridebit*. Anthropopathia. Nam hi humani affectus in Deo non ſunt niſi ſecundum effectus & actiones, & indicanticonſiliorum humanorum & moliminum diſſipationem.

5 *Tunc* .i. tempore harum conſpirationum & perſecutionum, ſiue quando tempus ſupplicio opportunum appetiuerit. Aliqui Hebræorum exponunt nouè.Tunc occidet fortes eorum in furore ſuo.Vt *Vajedabber* ſignificatum ſumat à *deber,peſtis*,non à *Dabar,verbum,loquela*, quo modo ſumitur 2. Par. 22.v. 9. Et *Elemo* à nomine *Elim,fortes* 2. Reg. 25. ſimplicior eſt noſtra verſio. *Conturbabit*, vel terrebit.

6 *Conſtitutus ſum*,Vaticinatur de Chriſti regno,quod ei vt homini à patre eſt traditum. Euthym. *Naſacti*, fuſus ſum,id eſt,vnctus,inauguratus,prępoſitus ſum.Non deſinit eſſe paſſiuæ ſignificationis, & ſi ſit coniug. Kal. Nam Kal propriè eſt inſtituta pro verbis neutris & abſolutis. Ita nihil neceſſe eſt vertere, vnxi ſiue conſtitui regem meum, regem, quem ego ad regnum prouexi,quaſi ſint verba patris de filio.Trãſitio enim ſiue Heteroſis nimis eſſetabrupta, quamuis idem perpetuò maneat ſenſus. Nec mouere debet Iod, in מלכי *Malki*, quaſi ſit affixum primæ perſonæ. Paſſim enim eſt in hoc opere paragogicum. Quin & fortaſſe alluſit ad *Malki ſedec*, vt ex dimidiato eius nomine colligamus hic agi de illo Rege, cuius typus eſſet Melkiſedec. *Sion*. Eccleſiam, cuius initium,fundamentum & mater eſt Sion. Erat autem Sion mons Hieruſalem bijugus, in cuius vno colle erat arx Dauidis, in altero templum. Vtroque enim magiſtratu, Eccleſiaſtico & Politico Eccleſia continetur, munitur & viget. *Eius*. Heb. meum. Idem ſcilicet mons eſt ſacer Patri & Filio. *Prædicans*, narrabo propriè, vt narrem Dei ſtatutum & decretum. Vbi obſerua אל *El* poſſe eſſe nomen Dei, vt à Maſoretis notatum ſit peruerſè per Segol,loco Tſeri.Vel ſi ſit præpoſitio latinè vacare,Narrabo præceptum(eius),(vt) narrem ſtatutum (eius) ſum conſtitutus Rex ab ipſo. Nam non tantùm Rex, ſed & Sacerdos. Pſal. 109.

7 *Ego hodie*. Hoc tuæ è virgine natiuitatis die, quo te primogenitum meum introduxi in orbem terrarum, *genui te*. Naſci feci te, in lucem mirabiliter eduxi te, vel creaui, ex Euthymio:vt hoc pertineat ad Chriſti temporariam generationem. Act.13.Heb.1.& 5.Sic gignere non eſt de ſua ſubſtantia producere, ſed in lucem nouo quodam modo proferre, vt Hebræi docent in Deras. Nam ſecundum humanam naturam Deus filium non genuit,ſed vel creauit ſine humano ſemine de virginis ſubſtantia,vel in lucem extra ordinem communem protulit.Sic *Hodie* ſignificat præſentem vitam,vt Heb.3.& Pſ. 94. & *Gignere*,creare,de aliena ſubſtantia producere, non ſua. Poſſit etiam pertinere ad æternam, vt Gignere propriè ſumatur. Chriſtus enim eſt filius Dei naturalis & conſubſtantialis, eſſentiam eius hodie .i. ab æterno per generationem conſecutus. Tunc *Hodie* ſymbolum Æternitatis, in qua nulla dierum viciſſitudo, ſed perpetuum hodie,nullo initio incipiens,nullo fine concluſum, nullam habens præteriti vel futuri ſucceſſionem, ſed eſſe ſtabile, ſine alia temporis differentia, quaſi momentum vnum perenniter conſiſtens. Quocircà maximè proprius loquendi modus de Æternitate, eſt per præſens, vt ex eius, Temporiſque differentijs notum eſt. Tertia explanatio Chryſoſtomi & Hilarij minus cohæret, vt *Gignere* ſit à mortuis ſuſcitare, & *Hodie* notet diem reſurrectionis, ſiue tempus, quo Chriſtus ab inferis reſurrexit: quia Act. 13. Deus illum ſuſcitaſſe dicitur, ſicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Nam ἀναστήσας, illic non *reſuſcitans* ſimpliciter ſignificat, ſed *excitans, in lucem edens, ac ex vtero virgineo proferens*, vt Act.3. & 7. Deut.18. Quoniam Prophetam ſuſcitabit vobis Deus, &c. Propriè autem fons habet, *Peperi te*. Nam *Ialad* in kal hoc propriè ſonat, in Hiphil autem *holid* gignere. Gen. 4. Quaſi in hoc ſummo myſterio Deus functus

sit officio non tantum Patris, sed etiam Matris. Quoniam Pater genuit è sua essentia diuina, tanquàm è vulua & vtero, non aliunde filium. Vide psal. 109. Ne in hac sancta generatione matrem matrisve vuluam præter Deũ requiras aut somnies. Omnia enim in illa simplicia sunt, pura, & ab omni fluxu libera. Sic interim Cæcilius locutus est apud Noniũ (sine mysterio tamen) Chalcis ait hic vicinus se eas peperisse nobis: & Cicero 2. Tuscula. Oenei partu edita, & Homerus ὃν τέκε δῖος ζεύς, quem peperit Iupiter.

8 *Dabo tibi*, secundum humanam naturam. Theoph. in 1. ad Heb. vt Deus enim innatum habet vniuersorum imperium, vt homo decreto Patris accipit. Cyrill. lib. 11. in Ioan. Theodor. hîc. *Hæreditatem tuam.* Transitiuè. In hæreditatem tuam, pro tua hæreditate, vt sint tua hæreditas per fidem & agnitionem tui. Nam non est Appositio, sed transitio ad alterum Accusatiuum. Sic *Et possessionem tuam*, in tuam possessionem, pro tua possessione. Vocatio Gentium prædicitur, ex qua Ecclesia, quæ olim erat Iudaica, deinceps euasit Catholica, id est, omnium gentium & populorum.

9 *Reges eos.* רעעם. *Tirhém*, à רעה, *Raghá*, pasces eos propriè, ποιμανεῖς, pastoraliter reges, quam lectionem & interpretationem sequitur Ioannes Apoc. 2. & 19. Masoretæ aliis punctis legunt, *Terohém* à רעע *Raghagh*. Ex quo vulgò interpretantur. Conteres eos, ob duritiem imperij. *In virga ferrea*, sceptro ferreo, rigido, duro, inuicto, cuius acri verbere eorum insolentia conteratur, duriter & rigidè te cum eis geres & crudeliter. Alludit ad pedum siue baculum pastoralem, vt persistat in Metaph. Apoc. 2. & 19. Cui minimè possint resistere, cui omninò sit succumbendum. Sic vocat potentem iustitiam & supplicium. Incommodè aliqui Verbum Dei accipiunt, ex Esa. 11. Etiamsi eius maximam fuisse vim compertum sit è mundi conuersione. *Vas figuli*, quod refici non potest, Hier. 19. Regna mundi sunt similia vasis figulinis & non diu duraturis. Regnum autẽ Domini stabit in æternum, vniuersáque alia consumet & dissipabit. Dan. 2.

10 *Nunc*, tempestiuè, maturè, quando opportunum est, dum pœnitentiæ locus & tempus conceditur, quandiu licet, vel hoc tempore prædicationis Euangelicæ. *Intelligite*, sapite, prudenter agite, resipiscite, & agnoscite hunc regem. *Erudimini*, corrigimini, castigate vos, ô terræ iudices. Chal. recipite eruditionem. Apostrophe ad Magistratus, quos priùs dixit Regi Christo se opponere, & tacitè eorum conuersionem vaticinatur, de qua Esa. 49.

11 *Exultate ei*, in eo, cum veneratione & honore debito, cum reuerentia, maxima mentis attentione, cura, sollicitudine, & obedientia. Timor & tremor hæc designant, vt Phil. 2. Ephes. 6. Chald. Orate in tremore. Nam *Ei* desideratur, sed rectè interpositum, explicationis gratia.

12 Ad verbum, osculamini puritatem, quod hîc sequuntur Septuag. sed ἐμφατικώτερον, Osculamini filium, complectimini, adorate in subiectionis & obedientiæ signum, id est, Messiam, vt etiam Abben Ezra docet. Excipite illum honorificè, amanter cum plausibus & acclamationibus, vt soletis reges, ne pereatis de via iusta, id est, de via quę ducit in cœlum: de bonorum præmiis, vel de via recta, plana, æquabili, tuta & prospera, è qua excidentes, in certa pericula & infœlicitates præcipitemini, per loca inuia & præcipitia oberretis. Est autem allusio ad veterẽ adorandi morem. Vnde Hieronymus verterat, Adorate. Quam versionem rectè ipse defendit Apologia prima contra Ruffinum. Veteres enim ex Apuleio, Minutio Fœlice, Plinio lib. 28. c. 2. Hieronymo ipso, Iob 31. & Comm. in Osee c. 13. solebant deosculari manum in adorãdo & capita submittere, quod se beatus Iob elementis ac Idolis feciſse negat, vers. 27. capitis 31. *Disciplinam*, institutionem & purã doctrinã huius regis vel filij, quam verbo docuit, & exẽplo confirmauit. Sic sensus eodẽ recidit. *Dominus*, refert Deũ Patrem. At quia deest in Hebræo, aliqui hoc membrũ referunt ad Filium. Osculamini filium ne forte irascatur, ipse scilicet Filius. *Iusta*, Additũ ad explicationem, de via vitæ æternæ, de bonorum remuneratione, & fœlicitate, vel de via plana, de fœlici vitæ instituto, vel de via recta & gratiæ. Via vitæ institutum, ratio per Metaphoram passim. Aliqui nihil subaudiunt, sed accipiunt *De* pro *In*. Ne pereatis in via, id est, subitò, ne in media via absumamini, ne Dei subitus furor vos perdat, quando adhuc in itinere consistitis. R. Ioseph cæcus Chaldæus Metaphrastes, ne amittatis viam. Gall. *A fin que ne perdiez le chemin.*

13 Epiphonema, per quod solet suos Psalmos concludere, loco Epilogi. Cùm pòst paululum,

lum, ſiue cum vel parum exarſerit ira eius, ſiue in hoc ſiue in futuro ſæculo, ô quàm beati, qui in ipſo fiduciam ſuam conſtituunt. Nam hi ſalutem conſequentur. Ioan. 3. *In breui*, paulò pòſt, citò, celeriter, ſubitò. מעט, *Kimhád* etiam ad quantitatem pertinet. Cùm paulùm, cùm vel tantillũ exarſerit ira eius. *In eo*, filio. Alij non tam appoſitè ad Deũ Patrem referunt. Notatum ſemel eſto hoc in opere, paſſim beatitudinem & cætera dona tribui Spei, quę in Pauli Epiſtolis, Fidei, alibi Charitati aſſignentur. Nẽpè Dauid extollit Spem, quoniã ei res erat cum fidelibus, quibus iam Spes eſt maximè neceſſaria in his mundi caſibus, ad acquirendam beatitudinem & cæteras promiſſiones. Paulus fidem vrget, quia verba faciebat apud infideles, vel etiam fideles recens conuerſos, qui erant alliciendi ad fidem, tanquam cæterarum diuinarum virtutum ianuam. Interim quoniam vtrique eadem attribuuntur, argumentum eſt fidem nudam neque beare, neque ſine Spe & Charitate tanta bona ſibi applicare. Item Spem eſſe neceſſariam, quæ nec fide nec charitate orbetur. Denique tria hæc eſſe σωτήρια, ac ad eundem beatitudinis, iuſtitiæ, gratiæ effectum concurrere: verùm nunc vnam, nunc alteram vrgeri pro inſtituti ratione.

ARGVMENTVM.

Deum, vt ſe ab exercitu hoſtili defendat, vti facere conſueuit, precatur. Congruit Chriſto.

1 Pſal. Dauid cùm fugeret à facie Abſalon filij ſui. 2. Reg. 14. III.

DOmine quid multiplicâti ſunt qui tribulant me: multi inſurgunt aduêrſum me.
3 Multi dicunt ánimæ meæ: Non eſt ſalus ipſi in Deo eius.
4 Tu autem Dómine ſuſcêptor meus es: glôria mea, & exaltans caput meũ.
5 Voce mea ad Dóminum clamaui: & exaudiuit me de mõte ſancto ſuo.
6 Ego dormîui, & ſoporâtus ſum, & exurrexi: quia Dóminus ſuſcêpit me.
7 Non timêbo míllia pópuli circundântis me: exûrge Dómine, ſaluum me fac Deus meus.
8 Quóniam tu percuſsîſti omnes aduerſântes mihi ſine cauſa: dentes peccatôrum contriuîſti.
9 Dómini eſt ſalus: & ſuper pópulum tuum benedíctio tua.

---

1 *Dauid*, τῷ Δαβίδ, Datiui caſus. Lamed quidem apud Hebræos cum nominibus propriis, & in poſſeſſionibus, indicat genitiuum caſum. Qua in ſignificatione non eſt dubium inter Rabbinos, quin hîc & aliis ferè titulis accipiatur, & ſi aliàs ſit articulus Datiui, vel præpoſitio *Ad*. Tamen Septuag. perpetuò reddunt per datiuum, vt doceant ſecus hîc fieri, quàm in humanis. In iſtis enim idem eſt ſcriptor & auctor, in his verò ſcriptor eſt Dauid, auctor Sp. Sanctus interiùs dictans, & interiùs illuminãs, ipſique Dauid Pſalmos reuelans, è Pſ. 44. Vt ergo primo auctori primum locum concederent, Dauidem autem tanquam inſtrumentum, & quaſi illuſtratum, atque edoctum à Deo oſtenderent, *Pſalmus* (inquiunt) *ipſi Dauid*, non, *ipſius Dauid*. Pſalmus videlicet ipſi Dauidi datus, vel dictatus, vel reuelatus à Dei ſpiritu. Qua ratione non Euãgelium Matthæi, ſed κατὰ τὸν ματθαῖον dicimus, cuius ſcilicet ſcriptor ſit Matthæus, non auctor. Auctoritas enim ad Sp. Sanctũ deferenda eſt, qui locutus eſt per Prophetas & Apoſtolos, nec modo rem ipſam ſiue doctrinam, verum etiam verba ipſa dictauit, ſe accommodando tamen ſtylo, & modo dicendi ſingulorum. Idcirco enim, alij aliis terſius & efficacius ſcripſerunt, differentique ſtylo. Poſſit etiam dici eſſe Hebraiſmum, nempè Datiuum pro Genitiuo.
2 *Quid*, ad quid, cur. *Má* pro *lamma*. Vel quàm, quantùm, pro Cámma. O quàm multi ſunt, Domine, qui me arctant, anguſtant, affligunt.
3 *Animæ meæ*. mihi ipſi per Synecdochẽ. Alij per Idiotiſmũ, de aĩa mea, de me. *Nõ eſt*. Mimeſis hoſtiũ. *Eius*, in Deo, qui ab ipſo colitur & agnoſcitur, nõ à nobis. Hoc autẽ Pronomẽ deſideratur in Fõte, ſed rectè additũ explicationis cauſa, quòd Piorũ perſecutiones oriãtur ex

perſequentium atheiſmo vel certè impietate, Deique contemptu Pſ. 13. *Ipſi*. ל ló maſculini generis, & refertur vel ad ſenſum. Nam *animæ meæ* valet *mihi* aut *de me*. Vel ad Animam. *Nephes* enim interdum maſculinè vſurpatur, vt Eſ. 32. v .6. Hunc autem verſum in Heb. primùm claudit *Séla*, deinde verſ. 5. & 9. quouſque ſemel & ſeptuagies in toto opere occurrat, & ter in Abacuk. Mihi videtur nota non tantùm Muſica, verùm etiam exclamationis & attentionis, vt tunc eleuetur mens & cogitatio .q.d. O magnam blaſphemiam, an ſic licet Dei prouidentiam tam apertam in dubium vertere. Quinta æditio vocem Hebræam σίλα retinet. Septuag. Theodotio, Symmachus eam modò prætermittunt, modò διάψαλμα interpretantur, quaſi nihil ad ſententiam conferat, ſed ſit ſimplex nota muſicę & concentus. Hanc enim ideò Græcam vocem Suidas ἐναλλαγὴν μέλους, alij noſtrorum commutationem metri, alij pauſationem ſpiritus, alij alterius ſenſus exordium, alij rythmi diſtinctionem, alij cuiuſdam muſicæ varietatis exordium eſſe docuerunt. Quæ omnia quidem Hieronym. ad Marcellam, tom. 3. ſugillat. Non minus tamen Hebræi inter ſe variant. R. Kimhi tradit eſſe vocis, deinde mentis ad conſiderandam ſentētiam eleuandæ notulam, à *Salal* eleuauit, quaſi *Séla* pro *Sélla*, ll. geminata muſicum intendendæ vocis ſignum. Anonymus pauſam, in qua tunc pulſaretur inſtrumentum muſicum: Talmuditæ, Chaldæus, Hieronymus, Aquila, genus aſſeuerandi, quo iam dicta æterna eſſe pronúncientur, *in æternum*, *in ſæcula*, *ſemper*. R. Abraham affirmationem ad confirmanda ſuperiora, *verè*, *profectò*, *ita eſt*. Quod hodie Iudæi ferè in ſuis precibus ſequuntur.

4 *Suſceptor*. Adiutor, protector, defenſor. Sic verſ. 6. *Suſcepit*, adiuuit, ſuſtentauit, protexit. Quæ notio eſt ferè verbi huius toto hoc Græco & Latino opere. Ad verb. Clypeus circum me. Vbi obſeruandum, *clypeum*, *ſcutum* plerumque reddi à Septuag. per ἀντιλήπτορα vel ὑπερασπιστὴν, aut ſimile aliquid, quemadmodum & *Petram* per firmamentum vel fortitudinem & alia eiuſmodi, vt Metaphorarum perſpicuitati ſeruiatur. *Gloria mea*, per Auxeſin, glorificator meus, à quo gloriā ſpero, vel qui me glorificat. *Et exaltans*, erigēs caput meum, adiuuans, ne ſuccumbam ponderi afflictionis. Alij, ad dignitatem me euehens. Nam à caula ad aulam, deinde à plectro ad principatum, denique à principatu ad ſceptrum fuit ſublatus. Alij, faciens vt erecto capite incedam. i. lætus & hilaris, contra illud Gen. 4. Cur concidit facies tua .i. cur triſti vultu & demiſſo incedis. Tanta fœcunditas Metaphorarum linguæ.

5 *De monte ſancto ſuo*. De cælo ſublimi & alto ſanctitati eius dicato, de ſublimi throno gloriæ tuæ, in quo inſides in tua maieſtate & ſanctitate, in Angelorū medio, quem denique tibi ſanctificaſti & conſecraſti. Eſa. 66. 2. Par. 3. v. vlt. Peruenítque oratio in habitaculum ſanctitatis in cœlum. Vbi *Nos*, in habitaculum ſanctum cæli. q.d. cœlitùs miſit auxilium. Alij de templo poſito in monte Moria, quod erat ſymbolum cœli, atque adeò Eccleſiæ, Eſa. 2. de quibus ſolet exaudire. Sed illud nondum erat extructum, vt ad illud manus ſupplices tenderet. Niſi fortaſſè Propheticè. Alij de propitiatorio, quod cum Arca erat in monte Sion in tentorio, quod conſtruxerat Dauid 1. Par. 15.

6 Accubui & dormij ſecurè, ſine metu, & vt Latinè dicitur, in vtrámque aurem, donec ſurgerem, tumque ſurrexi placidè. Propter illorum inſidias & aggreſſiones, non deſij liberè & intrepidè fungi munijs vitæ naturalibus, dormiendo, ſtertendo, expergiſcendo, & ſimilia agendo, quando libuit. Et id, quia Dominus adiuuit me atque protexit. q. d. hoc negotium euaſi, atque ſi fuiſſem extra omne periculum. Continuat exauditionis beneficium. Exaudiuit me deprecantem, ac ſecurè & confidenter die noctéque verſari dedit. Hæc enim locutio ſummam ſecuritatem ſuauiter quieſcētis deſignat. Alij non tam cohærēter per Antitheſin, Dormitionem & ſomnum referunt ad tempus calamitatis & crucis, exurrectionem verò ad tempus liberationis & ſalutis. Ego quidem ſum graui perſecutionum ſomno oppreſſus, at ex illo emerſi & quaſi euigilaui, quia, &c. Quin & poſt Aug. Inſtinū cōtra Tryph. & Arnobium exiſtimant alluſum ad Chriſtum dormientem. i. mortuum, & diuina potentia reſurgentem. Eius enim perſonam & typum paſſim Dauid gerit. *Suſcepit* ſuſtentauit prop. Vnde & Græcè ἀντιλήψεται ſuſcipiet, de quo rectè Auguſtinus. Hoc animaduertēdum in vna ſententia & præteriti temporis verbum poſuit & futuri, vt in Prophetis ſæpe, quo vtrumque ſignificetur. Quia ea, quæ futura prophetantur, ſecundum tempus futura ſunt, at ſecundum ſcientiam prophetantium, iam pro factis habentur. Miſcentur & præſentis temporis verba &c. Adde hoc fieri ex linguæ vſu ad actus continuitatem & promiſſionum certitudinem.

Sine

8 *Sine cauſa*, fruſtrà vel temerè. Inſcitè recentiores vertunt, *in maxilla*. Nam eſt Apocope poëtica, לחי *lehí* pro לחיים *lehinam*, vt דל, *Dal*, pro דלת *Deleth*, oſtium, Pſ. 140. verſ. 3. & kes כס pro כסה *kiſſe* Soliũ. Exod. 17. vide quid ſit inſcitiam & temeritatẽ habere ducem. Nam etſi eorum interpretatio ferri poſſit, at miſerandum eſt valdé veterum ſapientiam antè damnare, quàm intelligere. Præterea eſt idem ſenſus. Ita eorum rabiem cohibuiſti, tam grauem alapam infregiſti, vt eos proſtraueris, nec me potuerint deuorare, quemadmodum expetebant 2. Reg. 18. *Dentes*, vires, potentiam, vim, impetum. Metaphora de ſummo ſupplicio & ictu, à feris ſumpta, quæ in dentibus ſummum habent robur, ſeque ijs tanquam armis tuentur. Eſt autem Auxeſis. Quid dico percuſſiſti, imò vero alapa dentes improborum excuſſiſti & contriuiſti.

9 Domini eſt ſaluare, & populo ſuo benedicere: hoc eius eſt proprium, non alterius. *Salus*, pro ſaluatione & præſidio ſalutari: *Benedictio*, fauor & omnium bonorum copia. Quam nonnulli aſtringunt ad cœleſtia bona per Chriſtum parta. Pax & diuina beneficia Euthy. Sic autem Hebræi appellant bonorum multiplicationem diuinitus, Deíque gratia euenientem, vt ex oppoſito Maledictionem non bonorum priuationem ſimpliciter, ſed malorum multiplicationem diuinitus Deíque iudicio contingentem, diuinam quandam vltionem & νέμεσιν.

ARGVMENTVM.

Hoſtes hortatur vt Deum colant, cuius bonis multiplicantur, à Deo autem contra ipſos ſibi opem poſcit. Congruit Chriſto.

1 In finem in carminibus, Pſalmus Dauid. IIII.

CVM inuocârem exaudîuit me Deus iuſtítię meæ: in tribulatiône dilatâſti mihi.

3 Miſerére mei: & exaûdi oratiônem meam.

4 Filij hóminum vſque quo graui corde? vt quid diligitis vanitâtem, & quæritis mendácium?

5 Et ſcitôte quóniam mirificâuit Dóminus ſanctum ſuum: Dóminus exáudiet me, cùm clamáuero ad eum.

6 Iraſcímini, & nolîte peccâre: quæ dicitis in córdibus veſtris, & in cubílibus veſtris, compungímini.

7 Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Dómino: multi dicũt, Quis oſtêndit nobis bona?

8 Signâtum eſt ſuper nos lumen vultus tui Dómine: dedîſti lætítiam in corde meo,

9 A fructu frumênti, vini, & ólei ſui, multiplicâti ſunt.

10 In pace in idîpſum: dórmiam & requiêſcam.

11 Quóniam tu Dómine ſinguláriter in ſpe conſtituîſti me.

---

1 *In finem*. εἰς τὸ τέλος, de ijs, quæ ad finem & extremum ſæculorum referuntur. i. ad tempora Chriſtiana, quæ. 1. Io. 1. nouiſſima appellantur, quòd ijs nulla alia ſint ſucceſſura, ſed duntaxat expectanda ſit ſæculi conſummatio. Sic Septuag. perpetuò ad myſterium reddiderunt. *Lamnatſeah*, *Vincenti*: quia hæc inſcriptio, vt è Talmudicis docet R. Kimhi, Præfat. in Pſalmos, refertur, לעתיד לבוא, *ad futurum venire*. Ita enim loquuntur de Meſſiæ ſæculo. Quibus ſuffragantur Græci, vt Theodori. in Pſ. 17. *In finem* (inquit) ponitur, quoniam vaticinationem etiam de gentium vocatione, Iudæorumque abalienatione continet, quæ multis pòſt ſæculis euenerunt. Denique vbi eſt *lamnatſeah*, non propter ſe ſimpliciter,

ſed propter Chriſtum, Eccleſiam, alios, vt afflictos, vt ægrotos omnium temporum Pſalmus ſcribitur, ne quis ad inſcriptionem duntaxat reſpiciat & accommodet. Nam in his magis aliorum perſonam gerit, quàm ſuam. Ad literam interim *Vincentem* Hebræi appellant Archimuſicum, vel præſulem, corypheum, præcentorem, cuius eſt, canendi peritia cæteros vincere. Hinc 2. Par. 11. præpoſitum operarum ſignificat. Reliquæ Pſalmorum inſcriptiones, vt ſæpè difficiliores, quàm vt breuibus ſcholijs poſſint repræſentari, à nobis prætermittentur: ſed nec multum faciunt ad literæ argumentum, vt quæ ferè ad muſicam antiquam nobis adhuc ignotam pertineant, ſintque tanquam Pſalmorum claues ad modulum cantui præſcribendum, vti noſtrarum Antiphonarum initia, ac declarent modos ſiue tonos & concentum illius Muſicæ, vel inſtrumenta, ad quæ eſſent decantandi. Rariùs enim ſiue hiſtoriam, ſiue tempus, ſiue occaſionem indicant. Et cùm id ſit, vt Pſ. 28, 29, 51, non è titulis huiuſmodi, continua eorum intelligentia perpetuò ſequitur. Nam vel per digreſſionem poëticam, aut Rhetoricam, aliò ſæpè excurritur, vel per quendam Spiritus Prophetici impetum & raptum, myſteria, quorum hiſtoria erat typus, obiter monſtrantur. Contra ſciolos, qui ad hiſtoriam omnia torquent, ac ex ieiunis & ſterilibus titulis vniuerſam ſententiam hauriunt, neque animaduertunt eiuſmodi inſcriptiones, ſæpè non tam materiam exprimere, quàm occaſionem dare, vt commodus & ſponte naſcens tranſitus fiat à temporali re ad ſpiritualem, à typo ad veritatem, à litera ad ſpiritum, à cortice ad myſterium, ſicque omnia optimè cohæreant, nec vlla ſit veluti ſcoparum diſſolutio.

2 *Exaudiuit me.* Reſpondit mihi propriè, עָנָנִי, *hanáni*, per Patath in præterito, vt idem dicat in vtroque hemiſtichio, immutata tantùm perſona per Enallagen. Non incommodè etiam Maſoretæ legunt per Tſeri, *hanéni*, vt ſit Imperat. Cùm inuocaro, exaudi me, ſiue, reſponde mihi. *Deus iuſtitiæ meæ*, Deus qui me iuſtificat & abſoluit & vindicat ab hoſtium oppugnationibus, Deus mei iuris, meæque cauſæ defenſor & tutor. *Dilataſti mihi.* Conſtructio Hebraica, pro, *me*: quo caſu legitur in Romano Pſalterio. Ex anguſtijs, in latitudinem gaudij perduxiſti me. Vel, ſub. viam, locum. id eſt, dum eſſem in loco arcto, anguſto, & periculoſo, mihi feciſti latam viam, per quam facilè & ſine periculo euaderem, atque ita me mirabiliter liberaſti, & recreaſti. Alij ſub. cor, vel ſpiritum. Relaxaſti anguſtias cordis mei. In conſolatione & gaudio, ſpiritus intra ſe dilatatur, vt mœrore conſtringitur & arctatur, ac quaſi in anguſtum cogitur.

3 *Mei*, relapſi in conſimiles anguſtias & mala, clamantiſque aduerſus eos, qui me oppugnant, ignominiaque & contumeliis afficiunt. *Exaudi*, Audi, propriè. Aliud verbum quàm ſuprà. Exaudire apud Sept. duobus Hebraïcis conſonat, Reſpondendi, & Audiendi, vt oſtendant hæc humana in Deo dicere non externos affectus, ſed effectus.

4 Conuertit ſermonem ad homines, à quibus præſertim oppugnabatur. *Filij hominum.* בְּנֵי אִישׁ, virorum. Pauperiores ſolent magis eſſe pij, & ingenio ad Chriſtum amplectendum promptiore. Vnde Pauperes, epithetum piorum paſſim in his Pſalmis & Prophetis. O potentes, ô clari & nobiles, quouſque obſtinato aduerſum me animo & voluntate eritis, quouſque pertinaciter me vexabitis & aduerſabimini? vel in genere, quouſque obtuſo, craſſo, carnali, animali, deorſum ad ſenſum, materiata & terrena ruente animo eritis, vt ſolent grauia: non ſpirituali, non ſubtili, non leui, qualis ad cœleſtia & ſublimia aſpirat? *Graui corde*, ſup. eritis. Semel obſeruatum eſto Hebræos paſſim loqui cum Eclipſi verbi Subſtantiui, vel eius loco vſurpare pronomina. Sic cùm ad verbum vertitur, Vſquequò gloria mea, ignominiæ, ſub. erit. Vbi gloriam ſuam appellat Deum, vt Pſal. 105. vel maieſtatem ſuam regiam. Quouſque me contumelia afficere ſtudebitis: vel, quouſque Deum decus meum ignominia afficietis? Vbi credibile eſt Septuag. כבודי לכלמה legiſſe, partim alijs punctis, partim diuiſo poſteriore vocabulo, *Kebude leb lamma, Graues corde, vt quid*, propter affinitatē, Caph habito pro Beth, quòd id ſequentibus magis congrueret. Nam dum Maſoretę legunt *Kebodi liclimma*, *Gloria mea ignominiæ*, in ſequenti membro, *Diligitis vanitatem*, coguntur per Zeugma repetere, *vſquequo*, quouſque delectabimini vana ſpe mei lædendi, vel etiam perdendi, & fictis mendacibuſque aduerſum me calumnijs. Nec verò ſemper alienum eſt, vnum vocabulum in duo diuidere. Nam & Maſoretæ partiti ſunt in duas dictiones, quod in vnicam coaluerat, tribus locis, vt notat *Neh.* 2. Abben Ezra. Neh. 2. verſ. 14. Exod. 4. verſ. 2. Eſ. 3. verſ. 15. etiamſi in primo res non id videretur requirere. *Vanitatem* & *mendacium* terrena, vel idola & impios, fictitios, falſos cultus.

Mirificauit

5 *Mirificauit*. Doctiùs quàm separauit,segregauit,selegit, etsi scribatur per ס, non ש. Passim enim literæ Eheui permutantur inter se. Mirificauit (nam & Plautus mirificandi verbo vtitur ad hunc sensum) Mirum fecit, miris affecit beneficiis,admirabilem & celebrem reddidit sanctum suum, id est, me Dauidem à se sanctificatum & consecratum. Quin & separauit ad multa præclara munera & functiones, vt Rom.1. Segregatus in Euangelium. Iam de se loquitur in tertia persona,idque fortasse,quoniam etiam Christo ,& piis singulis competit. *Sanctum.hhasid*,pius,beneficus,bonus. Theodoritus innocentem intelligit, quia nihil criminis admiserat contra inimicos. ὅσιον solent vertere 70. quoniam sancti se solent exercere in cunctis beneficentiæ operibus. Deinde vox *Hasid* à Græca non abludit,à qua Esseni Hasidei dicuntur 1.Mac.7.id est,חסידים *Hasidim*,pij,probi. *Suum*, לו, *ló*,suum.ל, indicare solet Genitiuum possessionis .Posset etiam verti *Sibi*, in suum decus & gloriam.

6 Hypothetica Hebræorum formula per Imperatiuum. Si irascimini,nolite peccare, id est, iram perficere. In ira ne perseuerate,sol ne occidat super iracundiam vestram. Eph . 4. רגז, *Rigaz* enim etiam irasci significat,non tantùm contremiscere,maximè apud Syros & Chaldæos, quorum verba & significationes sæpè vsurpant Dauid, Salomon,Iob , & reliqui Hebræorum poëtæ. Irato forsan estis in me animo,at iræ illius impetum cohibete, quum nihil vobis nocuerim, sed prodesse perpetuò paratus sim . Si mihi irascimini , nolite tamen peccare , & malum inferre, quin iram compescite . *Contremiscite* etiam congruit. Contremiscite à Domino,eum pauete,& ne peccetis,præsertim in me,qui Dei sum seruus & præco.Non tantùm ira est cohibenda & moderanda, verùm etiam contremiscendum ad Dei voces,pauenda & timenda eius offensio . Initium enim sapientiæ timor Domini , & beatus homo, qui semper est pauidus . Prou.28. *Quæ dicitis* (De iis,) quæ cogitatis etiam noctu , perperam scilicet & contra me & Deum , compungimini: Dolete,pœnitentiam agite , ab iis desistite, ea ne perficite.Nam de potestate Relatiui est excitandum Antecedens phrasi Græca & Hebræa . *Et* autem expletiua particula in Fonte desideratur, in quo ad uerb. Dicite in corde vestro super cubilibus vestris, & silete,q.d. Si in corde dixeritis, si cogitaueritis in tenebris, mali aliquid videlicet (Nam talia solent esse opera tenebrarum) tacete, desistite,ne ea perficite . Tacita est hypothesis , qualis initio versus . Recogitate taciti apud vos opera vestra, ea priuatim examinate, & agite pœnitentiam in silentio & metu . Chal. dicite orationem ore vestro,& petitionẽ in corde vestro, & orate super cubili vestro & mementote diei mortis semper . Aliqui *in cubilibus vestris* iungunt cum sequentibus, cum quiete & otio dolete. Euthym. *in cordibus vestris*, interdiu, *Et in cubilibus*,noctu vel in solitudine & otio . *Compungimini*, dolete de peccato, ne illud in vobis regnet.Rom.6. Tacete,quiescite Prop.Nam vt taciti pacatique resipiscant & à cœptis desistant hortatur.

7 *Sacrificium iustitiæ*, Iustitiam , quæ est veluti sacrificium. Iustitiæ sacrificium appellat iustitiam ipsam,siue iusta & sancta opera,quibus nihil Deo gratius offerri possit. Vt Ps. 49. sacrificium laudis, sacram ipsam Dei laudem, & confessionem, hostiam laudis. i. interprete Apostolo,Heb. 13. fructum labiorum confitentium Deo. Sicque illud opponit sacrificio pecudum, siue pecudibus sacrificio destinatis,quibus olim resipiscentiam vel pietatem testari solebant,quoniam hoc est corporale, carnale & extrà positum,istud spirituale,animi,& intrà positum. Iustitia enim & virtus sunt de bonis animi, non de externis: sunt de bonis nostris, non alienis & fortunæ . Offerte, inquit, Deo iustitiam, ceu sacrificium quoddam,ceu rem aliquam sacram: illi eam consecrate & dedicate, sancta iustitiæ & virtutis opera facite. Hinc Chal. Domate concupiscentiam vestram,& reputabitur vobis sicut sacrificia iustitiæ, & sperate in Deo. Quid si etiam de sacrificio altaris iustificante & salutari? Nam quo Hebraismo vers. 2. *Deus iustitiæ*, est Deus iustificans , eodem *sacrificium iustitiæ* , significare possit sacrificium , non modò in se iustum , sed quod etiam iustificet , & infundat Spiritum sanctum,iustitię omnis auctorem & causam in nobis.q.d.Offerte sanctam Eucharistiam victimam pro peccatis , sæpius ea vtimini , &c. *Multi dicunt* . Per Prolepsin occupat impiorum opinionẽ,qui Deum & monita de Deo negligunt,nisi promissa oculis vsurpent & Numinis præsentiam palpent. 2. Pet. 3. Multi dubitantes de Deo , Deique prouidentia, dicunt,Quis ostendet nobis bona? (quis videre nos faciet bonum,ad verb.) quis nobis de bonis prouidebit, quis conferet nobis beneficia,quis fœlicia rependet,vt propterea laboremus de sacrificijs iustitiæ faciendis, & spe in Domino locanda? quis illa curabit? Respondet sequentibus duobus versibus. Ostendit Deus nobis bona duplicia : vnum spirituale , dum signauit

ſuper nos lumen vultus ſui: alterum externum & temporarium, dum homines frumento, vino, oleo & ſimilibus ad vitam vtilibus multiplicauit.

8 *Signatum eſt ſuper nos lumen.* Tu es Domine apertè, qui nobis oſtẽdis bona. Super nos fauor tuus eleuatus eſt, palàm poſitus, inſtar ſigni erectus, vel etiã impreſſus, qui te cognoſcendum exhibeat, qui te bonorũ omniũ auctorẽ oſtendat, qui nobis ſit dux viæ, planè demonſtrans quid agere, quid fugere debeamus. Valdè iſti impij ſunt, qui ex tuo fauore, gratia & benignitate, non intelligunt te bonorum omnium ſuppeditatorem atque cauſam. q.d. Temerè hoc iſti quærunt, cùm ſignum lucidiſſimùm prouidentiæ tuæ, tanquam à te ſublatum vexillum, ſit fauor & beneficia tua quotidiana erga nos. Præſertim Chriſti miſſio & Euangelium. Tacita enim eſt vaticinatio de vocatione omnium ad cognitionem Chriſti luminis, ad reuelationem gentium, & Euangelij tenebras mundi diſcutientis, per quod oſtendit & exhibuit bona hominibus. Hinc poſtea Dauid ſe gaudere ait, hominibus exorta eſſe copioſè frumentum, vinum & oleum, Sacramẽtorum ſymbola. Et ſic Nazarenus orat. in Epiph. partim de Baptiſmi ſiue Fidei lumine, partim de Spiritus ſancti gratia intellexit. Noſtri ferè de lumine naturali, quam rationem appellamus, vel potiùs imagine Dei nobis impreſſa, per quam vigemus ratione, intelligentia, conſilio, memoria, & inſitis notionibus ſcientiarum, ac artium ſeminarijs. Hæc ſatis oſtẽdũt ſummum aliquod eſſe bonum, à quo in nos bona omnia manent & deriuentur. *Signatum eſt*, נסס, *Niſſa*, in præt. Niphal, ita tamen, vt redoleat ſignificatum ſigni, vexilli. i. נס, *Nes*, Quæ lectio præſtat. Alioqui eſſet interrogatio ſine reſponſione. Alij tamen legunt per modum precis in Imp. Kal. *Neſa*, valdè irregulariter. Tum enim Samech. ponetur pro ס, & ק pro ח. Eleua velut vexillum lucem vultus tui & charitatem, erige ſuper nos fauorem tuum. Colluſtra nos luce & ſerenitate vultus tui, vt precetur pro Chriſti aduentu. Signa, propriè, ſuper nos lumen vultus tui. Nam vt vox Heb. deſcendat à נסא, *naſa tulit, eleuauit*, mutatis א in ס, eſt durius, ne ſimul fiat mutatio duarum radicalium. Lego ergo נסס *Neſe, ſigna*. vel in præterito Niphal, *Niſſa* cum Septuag. ἐσημειώθη *ſignatum eſt*, vt נסס & נסס, *Naſſa* & *Naſas* idem polleant. Neque enim eſt inſolens, vt radix eadem reperiatur in duobus ordinibus. Signari autem hîc non tam eſt ſigillari, imprimi, quàm eleuari, & attolli vt ſignum, indicari, apparere clarè, perſpicuũ & euidens fieri, vt. 2. Theſſ. 3. διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτο σημειοῦσθε, hunc per epiſtolam indicate, manifeſtate.

8. & 9. *Dediſti lætitiam in corde meo.* Quòd ſupple, vel quia, vel quando. *A fructu frumenti, vini & olei multiplicati ſunt.* Nam debet hoc hemiſtichium conſtrui cum ſequenti, per Eclipſin particulæ ב, vel כ vel מהשר, vt Pſal. 56. verſ. 6. & 12. Hebræi ſcilicet poëtæ paſſim tranſiliunt literas Moſè Vecaleb, & particulas ijs æquipollentes. Sanè gaudeo, quòd eis fruges opéſque multas præbeas, vt intelligant tua in ipſos beneficia, neque occaſionem habeant dicendi, Quis oſtendet nobis bona? Bonorum enim multiplicatio Deum oſtendit. Ad verb. Dediſti lætitiam in corde meo, à tempore (quo) frumentum eorum & muſtum eorum multiplicata ſunt. Vbi aliqui recentiorum *A tempore*, interpretantur, præ tempore, vt Hebræa Præp. *Min* comparatè accipiatur, hoc ſenſu. Mihi lætitiam attuliſti, quæ ſuperat lætitiam temporis meſſis & vindemiæ, prouerbiali comparatione qua vtitur Eſaias c. 9. Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in Meſſe. Sed nouè & alienè. Nam hic eſt ſecundum reſponſionis membrum. *Olei.* Additum Propheticè à Septuag. propter myſterium. Neque enim Deus ſolùm præbet vinum & frumentum, materiam Euchariſtiæ, ſed & Oleum ſiue Chriſma, cuius vſus eſt maximus in Sacramentis, è Dionyſ. Areopagita in Eccleſ. Hierarchia, & Arnobio. His autem omnibus ritè conſecratis, homines multiplicantur & augentur ſpiritualibus bonis in Eccleſia. Prætereà Iudæa præſertim Galilæa, oleo & oliuis abundabat, ex Ioſepho.

10 *In pace*, ſecurè, ſine metu, & quaſi in vtrámque aurem. *In idipſum*, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, in idem, in eodem loco. i. ſimul cum eis, vt Pſ. 33. & 120. Simul cum eis, quantumuis hoſtibus, pacificè & quietè dormiam, inter eos quamuis impios & atheos, maleque de prouidentia ſentientes, ſecurus Dei defenſione cubabo & dormiam, quoniam &c. Redit ad vexatores ſuos, à quibus liberari ſe verſ. 3. precatus fuerat. q. d. Non meam quietem, non meum ſomnum illi ſuis machinis interturbabunt, non me perdẽt, quoniam &c. Alij ſimul, pariter, vt & Hebræum *Iahdáu*. Dormiam ſimul & requieſcam tranquilliſſimè, nullis triſtibus inſomnijs me inter dormiendum exercentibus ac terrentibus, quicquid illi contra me & Deum perſtrepant, & tumultuentur. Hebraïſmus, de quo Pſ. 3. verſ. 6. Nam non

omnes

Antithesis τοῦ *Multi dicunt*. q.d. Quantum ad me attinet, non, vt illi, dubitabo de Dei beneuolentia & benignitate, neque anxiè huiusmodi quæstionibus agitabor, sed securè dormiam in Dei spe, placidè in eius prouidentia conquiescam. Quoniam tu solus, cæteris me deserentibus, in bona spe constituisti, præsidētémque ac securum reddidisti. Docet se Dei præsidio & prouidentia esse æquè securum, ac si maximo exercitu & custodibus stiparetur. 11 Ratio cur quietè & placidè dormiturus sit. Quoniã, *Singulariter*, solummodo, κατα μόνας sine alio, cæteris me in malis relinquentibus, & sua ope destituentibus, solus me in tuto collocasti, hanc meam requiem & conseruationem tibi vni debeo. Spes, siue Bétah, hic pro securitate, quam quietem præcedenti v. appellabat. Alii in vulgato significatu, pro certa bonorum expectatione & confidentia.

ARGVMENTVM.

Deum orat, vt malignos malis, innocentes bonis afficiat.

1 In finem, pro ea quæ hæreditatem consequitur, Psal. Dauid. V.

VErba mea aúribus pércipe Dómine: intéllige clamôrem meum.
3 Intênde voci oratiônis meæ: rex meus & Deus meus.
4 Quóniam ad te orâbo, Dómine mane exaúdies vocem meam.
5 Mane astâbo tibi & vidêbo: quoniam non Deus volens iniquitâtem tu es.
6 Neque habitâbit iuxta te malign⁹: neque permanébunt iniûsti ante óculos tuos.
7 Odisti omnes qui operântur iniquitâtem: perdes omnes qui loquûntur mendacium.
8 Virum sanguinum & dolôsum abominábitur Dóminus: ego autem in multitúdine misericórdiæ tuæ,
9 Introîbo in domum tuam: adorâbo ad templum sanctum tuum in timôre tuo.
10 Dómine deduc me in iustitia tua propter inimîcos meos, dírige in conspêctu tuo viam meam.
11 Quóniam non est in ore eôrum véritas: cor eôrum vanum est.
12 Sepûlchrũ patens est guttur eôrũ: linguis suis dolôsè agêbãt, iudica illos Deus.
13 Décidant à cogitatiónibus suis, secûndũ multitúdinẽ impietatũ eôrum expêlle eos: quóniam irritauêrunt te Dómine.
14 Et lætêntur omnes, qui sperant in te: in ętérnum exultâbunt, & habitâbis in eis.
15 Et gloriabûntur in te omnes, qui dí ligunt nomen tuum: quóniam tu benedîces iusto.
16 Dómine, vt scuto bonæ volûntatis tuæ: coronâsti nos.

1 Periphrasis Ecclesiæ, itémque animæ fidelis & piæ.
2 *Clamorem. haghighi* meditationem meam Prop. quæ est cordis atque adeo orationis, siue precis præcipuus clamor.
3 *Orationis*. Clamoris Prop. *Rex meus*, Christe. Nam Regis nomen solet attribui filio, potius quàm Patri. Quamuis autẽ Dauid rex esset in terris, Regẽ tamen & Dominũ in cœlis se habere asserit, cuius potestati sit subiectus. Nẽpè regẽ regũ & dominũ dominãtiũ 1. Tim. 6.
4 *Manè*, maturè, tẽpestiuè, citò, primo quoque tempore: vel potius, prima orationis hora, quamprimùm precatus te fuero, quamprímùm ad precẽ conuenero. Prima orationis hora erat manè, vnde matutinum sacrificiũ, quod erat vespertino solemnius, non tantùm quia à Ioue principium, verum etiam quoniam huic præcipuè succesſura erat Christiana Liturgia, præcipuus religionis cultus, matutinis horis celebrandus.

5 *Manè astabo tibi*, ad precandum scilicet, *& videbo* (te, per Zeugma) Manè antè alia negotia diuino tuo conspectui me per meditationem & precem offeram, curis purus & liber. Tuæ maiestati spectandæ, tuis diuinis rebus contemplandis matutino tempore insistam, interero matutinis sacris, in quibus res diuina fit liberiùs & puriùs. Hinc ad ver. Manè instruam siue ordinabo tibi (precem) & speculabor (te) quasi intentis oculis respiciam: contemplabor & videbo tuum templum, tuum cultum, te in tuo templo visam. Et sic Eclipsim siue Zeugma restituit Cyprian° in fine libri de oratione Dominica. Mane astabo tibi & cõtemplabor te. Indèque matutinarum vsum elicit, quod ab Apostolicis temporibus repetẽdum etiam indicat Plinius ad Traianum lib. 10. Epist. & antelucanas horas appellat. Tempus autem orationis apud Iudæos erat mane, meridie & vesperi. Vnde sacrificium matutinũ, meridianum siue minha, & vespertinũ. Et si autem Deus non videatur, siue in mysteriis siue alibi oculis corporis, sed animi facultatibus & fide: Videndi tamen verbum appositè docet præsentiam corporalem esse in templis exhibendam Deo, ac illic in re diuina & sacris solennibus per typos, imagines, species externas, & sacramenta in oculos incurrentia, Deum quodammodò videri. Hinc Ex. 18. Comederunt panẽ cum eo coram Domino. i. coram arca vel tabernaculo Domini. Et 1. Reg. 4. venit Deus in castra, id est, arca Dei per Metony. res pro loco vel signo, signum pro re interiùs suam vim exhibente &c. Adde gratias spirituales illic penè sensibiliter percipi. Videre ergo hîc, respectu Dei, est animo cernere, respectu templi & sacrorum solennium, corpore & oculis corporis. Ob quas causas Iosuè 24. & steterunt corã Deo. i. Dei arca, & populus è sacris rediens, se vidisse ait Deum apud Augustinum de Genesi ad literam. *Quoniam*. subiicit aliquot causas cur studeat pietati, vsque ad v. 8. Nempè quoniam Deus pius est, purus &c. *Non Deus volens*. Deus non vult mala esse, vel fieri, sed duntaxat permittit, idque ne homo suæ naturæ libertatem amittat, sitque deterioris conditionis, quàm aliæ res, quas sic ipse administrat, vt eas sinat propriis motibus agi, ducique: Item propter bonum Vniuersi, & per accidens, vt inde aliquod bonum exoriatur. Et si enim priuatus rector, malum ex iis, quorum gerit curam, quantum potest, debeat excludere, quod è malo bonum elicere non possit: Deus tamen vniuersalis rector, siue prouisor, qui è singulis malis plurima bona potest educere, vt ex persecutione Tyrannorum patientiam Martyrum, ex operibus hæreticorum purgationem siue probationem fidei iustorũ, non debet omnia mala impedire, ne bona plurima deesse contingat Vniuerso. Exempli gratia, natura singularis quorumlibet impedit, quoad potest, indiuidui sui damnum & interitum: quare animalia singula se ab huiusmodi student vendicare. At natura vniuersalis permittit animalia occidi, vt videlicet homines alantur, & in vita conseruẽtur: vt & hoc modo Vniuersi. i. rerum species perpetuentur.

6 *Iuxta te*, tecum. *Himmechá. Malignus*. Hebræa etiam neutrum genus hîc patiuntur. Malignum, malignitas, malum. *Permanebunt*, poterunt cõsistere. Ad ver. non se constituent, non se sistẽt insani. q. d. non audebunt comparere ante tuam maiestatem & tribunal. Insani verè sunt siue *holelim* qui se dedunt iniustitiæ & improbitati.

7 *Iniquitatem*. vel, vanitatem. *Mendacium* contra proximum, vt ei noceant. Nam mendacia quæ appellantur officiosa vel iocosa, vt nõ sint sine culpa, at non cum magna. Lege Aug. in hunc locum & lib. quæstionum Gen. c. 44. & 45. & lib. de Mendacio. Item Pet. Longobardum 3. sent. dist. 38. & Gratianum 22. q. 2.

8 *Virum sanguinum*, sanguinolentum, sanguinarium, percussorem. *Ego autem*: Hoc hemistichium cadit in sequentem versum: ideò virgula tantùm debet notari, & in Hebræo versum inchoat. Vbi quærant aliqui fortassè, cur nostra editio ab Hebraica sæpius in distinguendo variet. Respondeo, quia Masoretæ confuderunt versus & miscuerunt, partim nimis suorum sensorum studiosi, partim ignari metricæ Psalmorum rationis, quæ proinde perierit, cùm tempore Septuag. esset integra & perspicua, nec viderunt in poësi aliud sæpè sensum, aliud metrum siue dimensionem requirere. Quod olim ita Terentio, Pindaro, & aliis accidit, vt necdum sciam, an vbique rectè versus sint ab Erasmo, aliisque restituti. Quin & quantum ad sensum, Septuag. interdum rectiùs distingunt: quare Apostolus Heb. 3. in eorum periodo ad Psalmum 94. totum suę disputationis pondus constituit. Adde ante Masoretas Scripturam caruisse incisorum & clausularum notulis, vt proinde liberius earum constituendarum esset iudicium, & aliquando rectius. Sed de hoc alibi.

Ad

9 *Ad templum*. Sic Heb. לְ. *El*, *ad*, *versus*, id est in templo tuo, vel si sumus absentes, versus templum tuum. Vt Daniel c. 6. in terra captiuitatis positus, apertis fenestris cœnaculi sui contra Hierusalem, (id est, versus Hieruſ. vel ex eius regione) genua flectebat & adorabat, confitens Domino: vt discamus suspirare ad Sanctorum communionem. *In timore*, cum timore, & veneratione tui, reuerenter. Dicendo, supple, quod sequitur, vt & Kimhi notat.

10 *In iustitia tua*, per semitam iustitiæ tuæ, & rectè viuendi rationes. Erudi me, institue me, iuua me, vt ambulem in via iustitiæ & virtutis. Doce me tuam iustitiam. Doce me iustè viuere, & cum virtute: fac sim virtutis studiosus. *Propter inimicos*, Insidiatores Prop. propter inimicorum meorum calumnias, vt nihil mihi possint exprobrare, ne me possint carpere & trahere in aliquam perdendi me occasionem: ne mihi possint iustam calumniam intendere, & iure criminari, vt Psal. 12. Ne fortè dicat inimicus meus, prævalui aduersus eum. Hæc enim affirmatio vim habet negationis. Qui iustè viuit, tutus est ab inimicorum criminationibus. *In conspectu tuo viam meam*, ante te, mea consilia & actiones, vt tibi placeant. Obscuriùs, & per Hypallagen Hebraicè. in cõspectu meo viam tuam, id est dirige me in viam tuam. At sententia prorsus vna. Via enim nostra in conspectu Dei dirigitur, quando via Dei & lex ante conspectum nostrum est recta & æquabilis, vt ab ea minùs aberremus. q.d. Fac sequar tua monita, fac insistam tuis legibus & institutis: dirige viam tuam in cõspectu meo, siue ante me, ne labar, ne corruam vel etiam impingam.

11 Nam nihil aliud expetunt, quam accusandi & perdendi ansam. *Veritas*, rectum, rectitudo propriè, vt veritas hîc non tam opponatur falsitati, quàm vanitati & iniustitiæ, nec tam pertineat ad intelligentiam, quàm ad mores. *Vanum est*. Prauitates, vel confractiones propriè. Cor eorum (siue vt Heb. Medium eorum) est prauissimum, vel planè intentum confringendis & vexandis hominibus. Cor pro cogitatione Metonym.

12 *Patens*, apertum, Eructans virulentiam, fœtidos & detestandos sermones proferens, exhalans fœtorem & halitum sycophantiæ. Vel guttur per metonym. pro sermone. *Dolosè*, blandè, adulatoriè, leniter Prop. Ad verb. Linguam suam leniunt, ad lenitatem & blanditias componunt, vt per blandas benedictiones faciliùs incautos fallant. Lingua vtuntur ad dolos, ad dolosè decipiendum & circumscribendum. *Iudica*, in malam partem, vlciscere, euerte, disperde. Eò hoc iudicium spectare Hebræa & Chaldæa declarant, Vasta, in solitudinem redige.

13 *A cogitationibus*, à consultationibus propriè, frustrentur suis consiliis. *Expelle*, subuerte. *Irritauerunt*, rebellarunt in te Prop. Chald. Rebelles fuerunt verbo tuo. *Domine* ad numerum additur à 70. hic V. 15. *Omnes* interiicitur præter Fontem ad Emphasim.

14 *In eis*, cum eis in æternum, per Zeug. vt eos protegas. Hinc Heb. obumbrabis eos, obteges. Allusione ad tabernacula, quæ arcent æstum & cæteras aëris iniurias.

15 *Gloriabuntur*, propriè, gestient lætitia, mirè lætabuntur. *In te*, de tua benignitate, de tuis beneficiis. *Nomen tuum*. Nomen Dei, aliquando maiestatem, potentiam, & alia eius epitheta significat. Exod. 33. Phil. 2. aliquando Deum ipsum, Ioel. 2. Rom. 10. Deut. 28. *Benedices*, iustum fortunabis, replebis omnibus bonis, maximis afficies beneficiis & prosperitate.

16 Veluti scuto & armatura fauoris benignitatisque tuæ circundabis, vndique obuallabis & proteges nos. Spiritum sanctum intelligit Cyrillus lib. 9. c. 48. in Ioan. Nec immutatur sententia, si vertas ad verb. Vt scuto beneplacito (tuo) coronabis nos, vel iuxa Masoretarum puncta, *eum*, iustum scilicet. נ, *Nu*, cum daghes hoc posterius designat, at sine daghes *Nos*.

ARGVMENTVM.

Deum orat, vt se & à morbo, & à peccato sanet: exauditus autem, inimicis insultat.

1 In finem in carminibus. Psalmus Dauid pro octaua. VI.

DOmine ne in furôre tuo árguas me: neque in ira tua corrípias me.

3 Miserêre mei Dómine, quóniam infirmus sum: sana me Dóminé, quóniam conturbata sunt ossa mea.

4 Et ánima mea turbâtaest valde: sed tu Dómine vsquêquo?

5 Conuertêre Dómine, & éripe ánimam meam: saluum me fac propter misericórdiam tuam.

6 Quóniam nõ est in morte, qui memor sit tui: in infêrno autem, quis confitébitur tibi?

7 Laborâui in gémitu meo, lauâbo per síngulas noctes lectum meum: lácrymis meis stratum meum rigâbo.

8 Turbâtus est à furôre óculus meus: inueterâui inter omnes inimícos meos.

9 Discédite â me omnes qui operámini iniquitâtem: quóniam exaudîuit Dôminus vocem fletus mei.

10 Exaudîuit Dóminus deprecatiônẽ meam: Dóminus oratiônem meam suscêpit.

11 Erubêscant & conturbêntur vehemênter omnes inimici mei: conuertântur & erubêscant valde velôciter.

---

1 Per *Octauam*, extremam iudicij diem multi accipiunt. Arnobius diem dominicum. Hebræi malunt esse genus Odæ vel instrumenti musici.

2 *Corripias*, castiges vt merui, abiiciendo, sed potius paternè puniendo, Iere.10. Nam pœna cum furore Domini est intolerabilis: non deprecatur prorsus pœnam, sed eam vult paterna castigatione mitigari. August. & Gregorius furorem referunt ad inferni, iram ad purgatorij pœnas. Chald. ne in furore tuo percutias me.

3 *Infirmus*, imbecillus, fragilis corpore & animo, excisus propriè. *Conturbata sunt*, territa sunt, obstupuerunt. Sic sequen. & 11. Adhibe mihi medicinam, quia iam dolor ad ossa vsque peruasit. Quin & animæ meæ vires & facultates debilitatæ sunt vehementer, vt iam nihil agere valeam, præcipuum corporis mei robur mihi ademptum est. Vel ossa pro toto corpore, per Synecdochen. Totum meum corpus commotum est & obstupefactum doloris magnitudine & acerbitate, vt alibi, exultabunt ossa humiliata, id est, membris & corpore exultabo. Mysticum est illud Theodoreti, Ossa esse ratiocinationes, quòd per ossa animal dirigatur.

4 *Valde*, metu iræ tuæ, vel potiùs sensu calamitatum præsentium. *Sed tu Domine vsquequo?* Id patieris, vel quid simile per Aposiopesin, ob πάθος. Quousque sic me perturbatum & miserum relinques?

5 *Conuertere*. Reconciliare, placare, mihi esto pacatus, redi ad me. Est etiam hic Aposiopesis pathetica, vt subaudiatur *ab ira*, vel *ad me*.

6 *In morte*. In loco & statu mortis, non est qui te cõmemoret, qui tui faciat mentionem in bonũ, ad te scilicet adorandum & colendũ. Hebræi appellant sæpe mortẽ, statum mortuorum in altero sæculo. Mortuos autem intelligunt eos qui sunt in perditionis statu. Nã sanctos, quorum animæ in manu Dei sunt, dormientes vel viuẽtes appellant, non mortuos: vel hoc ipso, quòd officiis multis magnam vtilitatem conferant in Ecclesiã, 4. Reg. 13. 2. Mach. *Quis confitebitur tibi?* Quis palàm & publicè celebrabit, laudabit, efferet te? Idem sensus in illo Ezechiæ, Esa. 38. Nã in inferno voces sunt blasphemantiũ Deum, non celebrantiũ. Quinetiam simpliciter est poëticum πάθος, vt Ps. 87. & 113. Non mortui, Domine, laudabunt te, sed nos qui viuimus, vt propter mali acerbitatem, tantùm respiciat ad statum mortuorum externum, & vulgò apparentem. Hebræi autem Synecdochicῶς ista solent exponere de corporibus, non de toto homine, quòd anima non moriatur. In morte ergo non est tui memoria. Mortui. i. corpora mortua, non te confitentur, neque memorant, quia sensu carent, nedum intellectu. Aug. de salutari pœnitentia, quia in hac vita tantùm est conuersionis tempus, vt historia Epulonis & Lazari ostendit. Luc 16.

7 *Laborauí*. Laborare hîc est affligi, fatigari ex Heb. fatigatus sum gemendo & suspirãdo, fatisco præ gemitibus & suspiriis. *Lauabo*, madefaciam largiter adeò, vt præ copia lachrymarum la-

rum lauari possit fletu meo. In Heb. Hyperbole elegans, Vrinabo, mergam, natare faciam, id est, meo fletu opplebo lectum meum, etiam noctibus, quod tempus tamen est quietis.

8 *Turbatus.* Vox *Haseså* etiam vertitur, caligauit, corrosus est, velut à tineis (ab eis enim sumitur metaphara) obtenebratus est, detritus est. *A furore* tuo, propter furorem tuum, siue propter morbum furore tuo immissum, vt initio Psalmi, in furore tuo ne arguas me. Alij ad precantem referunt. Quasi caligat oculus meus, præ indignatione mea, præ ira è maximo mœrore à me concepta. Quod Hieronym. sic expressit, Caligauit præ amaritudine oculus meus. Possit esse hypozeugma. *A furore* inimicorum meorum, propter furorem inimicorum meorum turbatus sum. Eclipses variis modis concipiuntur & explentur. *Inueteraui*, quasi senio defeci inter tot insultantes hostes. Hebræa figuratè referuntur ad oculum: illic enim pars pro toto per Synecdoch. Inueterauit, consenuit (oculus meus) inter omnes meos vexatores, siue consumptus est, defecit præsentibus, obseruantibus & gaudentibus inimicis meis. Tristitia tanta confectus sum, vt canuerim, vt canos contraxerim, ante senectutis meæ tempus, maximo inimicorum meorum gaudio & spectaculo. Deinde 9. spe se erigit, sermone ad inimicos conuerso. *Discedite*, &c. *Inter*. Hebetata est acies oculorum meorum præ metu hostium, vel videntibus inimicis meis & consciis. Aliqui, propter inimicos meos.

9 Per Apostrophen ad impios verba exauditæ precis. Discedite igitur, &c. *Quoniam exaudiuit.* fructus finisque precis exaudiri. Quod imitati sunt inter dum Pagani, in suis precationibus, affirmantes exorata, quæ precabantur. Ouid. lib. 2. de Pont. Eleg. 1.

Quod precor eueniet. Sunt certa oracula vatum,
Nam Deus optanti prospera signa dedit.

Et Horatius in carmine sæculari, *Hæc Iouem sentire.*

Vbi vetus interpres, Ego Chorus reporto domum spem bonam, certámque, Iouem hæc scire, hæc velle, hæc sentire. Hic enim finis sacri carminis, & in hæc verba deuotio soluebatur, quando diceret Chorus Iouem preces & vota exaudiuisse, & cæteros Deos, atque spe certa domum reuerti.

10 *Suscepit.* Suscipiet Heb. acceptam habebit & gratam.

11 *Valde velociter*, in momento, subitò, repentè, simulatque audierint hoc nuntium. Incommodè recentiores hîc, vt aliis multis in locis, vertunt pronuntiatiuè. *Erubescent, conturbabuntur, conuertentur & erubescent.* Non enim aduertunt, præterita & futura esse omnium modorum pro sententiæ commoditate & particularum exigentia atque appositione, *vt*, *dum*, *vtinam*: Futura autem esse plurimùm Imperatiui vel Optatiui modi, primò in precationibus, vt in his Psalmis: sec undò in mandatis & præceptis, vt, *Non occides*, id est, ne occidas: Tertiò, quandò expressè Imperatiuus præcessit. Nam posteriora tempora, & modi à præcedentibus concipiuntur, eorúmque rationem æmulantur. Hæc ex Elia in Bahur aduersum Gnosticos.

ARGVMENTVM.

Pro se contra Saulem orat, vt ipse ob suam innocentiam seruetur, ille verò ob pertinaciam pœnas luat.

1 Psal. Dauid, quem cantauit Domino pro verbis Chusi filij Iemini. VII.

DOmine Deus meus in te sperâui: saluum me fac ex ómnibus persequéntibus me, & líbera me.

3 Nequândo rápiat, vt leo, ánimam meam: dum non est qui rédimat, neque qui saluum fáciat.

4 Dómine Deus meus si feci istud: si est iníquitas in mánibus meis,

5 Si réddidi retribuéntibus mihi mala: décidam meritò ab inimîcis meis inânis.

6 Persequâtur inimîcus ánimam meam, & comprehêndat, & concûlcet in terra vitam meam: & glóriam meam in púluerem dedûcat.

7 Exûrge Dómine in ira tua: & exaltâre in fínibus inimicôrum meôrum.
8 Et exûrge Dómine Deus meus in præcêpto, quod mandâsti: & synagôga populôrum circúndabit te.
9 Et propter hanc in altum regrédere: Dóminus iudicat pópulos.
10 Iúdica me Dómine secúndum iustítiam meam: & secúndum innocéntiam meam super me.
11 Consumêtur nequítia peccatôrum & díriges iustum: scrutans corda & renes Deus.
12 Iustum adiutórium meum à Dómino: qui saluos facit rectos corde.
13 Deus iudex iustus, fortis, & pátiens: nunquid iráscitur per singulos dies?
14 Nisi conuêrsi fuéritis, gládium suũ vibrâuit: arcum suum tetêndit, & parâuit illum.
15 Et in eo parâuit vasa mortis: sagîttas suas ardéntibus effêcit.
16 Ecce partúrijt iniustítiam, concêpit dolôrem: & péperit iniquitâtem.
17 Lacum apéruit, & effôdit eum: & íncidit in fóueam, quam fecit.
18 Conuertêtur dolor eius in caput eius: & in vérticem ipsíus iníquitas eius descêndet.
19 Confitêbor Dómino secúndùm iustítiam eius: & psállam nómini Dómini altíssimi.

---

1 *Psalmus. Sigaión*, propriè oblectatio, genus carminis ab oblectando. Sic enim se consolabatur in rebus aduersis. Chus, siue Chusi Æthiops. & sic Aquila & Hieronymus vertũt. Sic Saulem Beniaminium obscurè designat, quasi hominem atrum & malum, qua locutione poëta Latinus, *Hic niger est, hunc tu Romane caueto*, id est prauus, vt cum Callimachus & Naso suum inimicum vocarunt Ibin. Adde *Iemini* fuisse tritauum Saulis. 2. Reg. 5.
2 *Speraui*, Aliqui putant esse præteritum pro præsenti *Spero*. Sed maior est vis in præterito. Nam etiam includit præsens, & habitum animi non actum significat.
3 *Nequando*, ne fortè. *Animam meam*. Me per Synecdochen, vel vitam meam, per Metonym. Vtráque significatio passim locum habet in hac lingua. Sic apud Cicer. Catil. 4. anima pro vita, & amittere animam, id est, vitam, dixit Salustius.
4 *Istud*, quod mihi imponitur, quod de me spargitur, vt reddar odiosus populo. Aposiop. Crimen perduellionis ei obiiciebatur. *Iniquitas*, quam de me suspicatur Saul. De innocentia facti loquitur, non Personæ. Alioqui omnes sumus peccatores & gratia Dei indigemus.
5 *Retribuentibus mihi*, in malum. Nocentibus mihi, lædentibus me. Nam *mala* regitur à verbo *red...di*: vel construitur cum vtroque per Zeugma, ne lacessitus quidem, vindictam persecutus sum, malum bono vincire conatus. Quia vindictam priuatam prohibuisti, Deut. 32. Hoc vocabulum sæpe impropriè vsurpatur, pro tribuere. Alioqui qui malum aut bonum primus infert, is tribuere dicitur, retribuere verò, siue reddere, qui datis parem vicem tribuit, quíque beneficiorum aut iniuriarum vicissitudinem reddit. ס֝ל *Shalam* etiam significat pacificum esse: vnde verti possit. Si reddidi pacifico meo malum (id est, habenti mecum pacẽ) & oppressi angustãtem me vanè siue immeritò, vt hoc Aduerbium *Vanè* construatur cum proximo Participio, non cum Verbo. *Decidam*, ne eos comprehendam. Optatiuè. Sim frustratus spe illos vincendi, si feci istud. vt Psal. 5. vers. 13. Me inimici mei frustrentur expectatione mea, bonis, quæ à te ô Domine expecto. *Inanis*, vacuus, inani spe affectus. Ad verb. Etiam premam vel stringam vel spoliem inimicos meos inaniter. Masoretæ maluerunt sententiam diuidere, & Vau notare per Camets, vt esset conuersiuum, fierétque redditio in sequenti versu. (*Si*) & oppressi vel spoliaui inimicum meum frustrà, persequatur ille vitam meam. Alij etiam vertunt (*Sed*) liberaui arctantem me gratis. Vt quando Dauid Saulem ab hostibus eripuit, & cum occidere potuisset, pepercit. 1. Reg. 24. & 26.
6 Se deuouet, si teneatur crimine sibi imposito, vitæ amissione & famæ. *Conculcet*, adimat mihi vitam turpiter. *In terra*, Heb. in terram, sternat in terram & conculcet. *Gloriam* decus, *honorem*, famam, existimationem meam. Aliqui regij fastigij spem. Alij animam metaphoricè,

ricè,quod sit hominis gloria & dignitas. *In puluerẽ*, deprimat & deiiciat ignominiosissimè, velut in nihilũ redigat. Puluerem vocat humilem & abiectã conditionem,vt Psal. 113.vers. 6.vel sepulchrum. Primum prosternat in terram, deinde habitare faciat in puluere.

7 *Exaltare*. Sublimem & excelsum te ostende, potentiam declara in finibus regionibus, & quasi transitibus inimicorum meorum, eos scilicet mihi subigendo, sternendo, & in terram deijciendo. *In finibus*, in transitibus, propriè,Dum transeunt in nos. Alij non tam apositè,in indignationibus. Nam עבר *Habar*, & transire, & irasci.

8 *In præcepto*. Pro præcepto quod mandasti, propter legem quam posuisti, & vt tueare decretum, quod sanxisti, exurge. Tum multi populi ad te confluent, téque stipabunt vt liberatorem,viudicem & patronum, & sequentur cultum tuum. Vel, secundum præceptum & iudicium, quod mandasti. Præsta quod faciendum aliis præcepisti, nempè vt neminem sinant iniustè opprimi: Vt subaudiatur altera particula ב. secundũ,iuxta. Fac mihi iudicium, qui iudicium & iustitiam præcepisti. Chald. Accelera mihi iudicium, quod mandasti. Eclipses scilicet variè implentur. Possit *in* sumi pro *per*. Per præceptum. In adiurationibus & obtestationibus vtuntur præp. ב, in,vt nos Pręp. *Per. Synagoga populorũ*, è multis populis collecta. Periphrasis Ecclesiæ.

9 *Et propter hanc*, Synagogam, & cœtum fidelium. *In altum*, in tribunal & solium iudicij tui, redi, vbi Domine iudicas populos. Est enim mutatio personæ. Quandiu differt supplicia impiorum, videtur reliquisse iustitiæ suæ solium. Ad illud reuertitur, quando infert.

10 *Super me*. Quæ sup. super me est, quæ est in me. i. qua innocentia & integritate sum præditus: non simpliciter, sed comparatè. Non sibi (inquiunt Græci) tribuit vniuersalem iustitiam, sed eam duntaxat, qua ab ijs, quos nunquam læserat, violabatur, id est, loquitur de iustitia sua erga Saulem,dum ei nihil nocuit. 1. Reg. 24. non erga Deum,in quem omnes sumus iniusti & peccatores Ps. 142.

11 *Consumetur*. Peribit iniquitas impiorum, ô Deus,qui scrutaris corda & renes,id est,mentes,& animi affectus. Metonymicè. Nam affectuum & cupiditatum sedes est in renibus,vt cogitationum in corde. Optanter in fonte. Consumatur quæso,& dirigas iustum,siue stabilias, ô Deus renum & cordium scrutator. Sed in futurum indicatiui submutarunt, vt ostenderent huiusmodi contra impios preces sæpe esse prædictiones & prophetias, potius quàm imprecationes, id est, pium non semper imprecari, sed prædicere euentura inimicis Ecclesiæ, Euthym. passim.

12 *Iustum*. Masoretæ iungunt cum fine proximi versus, non tam aptè, *Deus iuste*, deinde versum ordiuntur, *Adiutorium siue scutum meum super Domino*. Clypeus meus Deo nititur. Clypeus meus Deus est, id est, protectio, defensio, præsidium, suprà enim ita locutus est. Sed mutat locutionem, vt fiduciam suam, quam in Dei præsidio habebat, simul demonstraret.

13 *Fortis & patiens*. Periphrasis nominis El, vnius è Decem diuinis. Huic enim vni in Hebræo ista duo in nostra editione Græca & Latina respondent. *Nunquid* hanc particulam interposuerunt, vt docerent Hebraica esse per interrogationem accipienda. q.d.non. Alij tamen enuntianter. Et Deus irascens quotidie (impiis)id est,omnibus temporibus. Per iram, Pœnas intelligit Euthym. Ira enim non est in Deo,per modum passionis,siue perturbationis, sed quatenus ab eo in impios manat. Sic Chald. irascitur tota die contra impium. Alij minas. q.d.minatur diu antequam puniat, vt liceat per tempus resipiscere.

14 Hypotyposis Dei irati, Nisi resipuerit impius, gladium suum acuet Deus, scilicet. Etsi aliqui referant ad Saulem. *Vibrauit*,acuet Prop. ad vibrandum videlicet.

15 *In eo*, arcu. Euthymius, in eo supplicij genere. Alij in arcu, gladio & cæteris prædictis. Heb. כלי *Velo* patitur alias interpretationes. Nempe sibi ipsi, apud se parauit instrumen ta & tela mortifera. *Vasa mortis*,tela lethalia, instrumenta mortifera. *Ardentibus*, ardenter persequentibus. Sic Virgil. Instant ardentes Tyrij. Et, ardet in arma magis. Ita nihil necesse Neotericos vertere,Persequentibus,cum Chald. Contra eos,qui ardẽter iustos persequuntur,sagittas fabricabit. Contra ardentes, violentos,ira, odio, libidine inflammatos. Sic 1. Tim. 1. Iusto lex non est posita, id est, contra iustum. Vox Hebræa *Dalaq* & ardere & persequi.

16 *Parturiit*, cogitauit Euthym. De impio,qui molitur varia,metaphoram à grauida & fouea ducit. In hac autem Hypotyposi hominis est Hysterologia. Primum enim est concipe-

re, ſecundum parturire ſiue eniti, poſtremum parere. Eſt ergo ſenſus, quem Hieronymus expreſſit: Ecce parturijt iniuſtitiam, poſtquàm dolorem ſiue afflictionem de alieno bono concepit, tandemque peperit. Qui ordo etiam in agendo ſeruatur. Nam improbus concipit primum dolorem (i. afflictionem, qua afficiat iuſtum, actiuè) Inde meditatur, ac velut parturit nocendi artes & occaſiones: denique erumpit in actum, & veluti parit, atque perficit iniquitatem conceptam, indéque diu agitatam & conſtitutam.

17 Secunda ſimilitudo exitij. *Lacum*. Scrobem & foſſam excidit quidem, in quam probi labantur: at ipſe iuſto Dei iudicio, probis ſaluis, in eam decidet. Sic appellat tecta & arcana conſilia Saulis, quæ ſint conſultoribus & auctoribus ſuis pernicioſa, q.d. Studijs, artibus, conſilijs & operibus ſuis, impius perit. *In foueam*, in perditionem, quam aliis ſtruxit.

18 *Dolor*. Actiuè, afflictio, ſtudium & conatus nocendi, ipſum potius quàm iuſtos lædet: vt Haman, Eſt. 7. Perſas Danielem leonibus obiicientes, Dan. 6. Babylonios tres pueros in fornacem rapientes, Dan. 3. *Iniquitas*, violentia, vel iniuria, qua me afficere conatur.

19 Celebrabo Dominum palàm propter iuſtitiam, qua impios iuſtè punit, pios liberando, vel gratias agam. Nam *Confiteri*, & laudare publicè & agere gratias.

ARGVMENTVM.

Dei magnitudinem prædicat à miris eius operibus, præſertim hominis, atque adeò Chriſti exaltatione. Pſal. eſt Propheticus.

1 In finem pro torcularibus, Pſalmus Dauid. VIII.

DOmine Dóminus noſter: quàm admirábile eſt nomen tuum in vniuêrſa terra.

3 Quóniam eleuâta eſt magnificéntia tua ſuper cœlos.

4 Exore infántium & lacténtium perfecîſti laudem propter inimîcos tuos: vt déſtruas inimîcum & vltôrem.

5 Quóniam vidêbo cœlos tuos, ópera digitôrum tuôrum: lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti.

6 Quid eſt homo, quòd memor es eius: aut filius hóminis, quóniam viſitas eum?

7 Minuîſti eum paulóminus ab ángelis, glória & honôre coronâſti eum: & conſtituíſti eum ſuper ópera mánuum tuârum.

8 Omnia ſubiecîſti ſub pédibus eius, oues & boues vniuêrſas: ínſuper & pécora campi.

9 Vólucres cœli, & piſces maris: qui perámbulât ſémitas maris.

10 Dómine Dóminus noſter: quàm admirábile eſt nomen tuum in vniuêrſa terra.

---

1 *Torcularibus*. A forma ſic quoddam Muſicum inſtrumẽtum vocatum dicunt, Heb. *Gittíth*. à qua vox Gallica, *Guiterne*, non valde abludit. Quanquam in his non admodum, anxiè ſe habendum eſt, quoniam tituli & inſcriptiones Pſalmorum, modum duntaxat canendi oſtendebant. Adi initium Pſalmi 4. ſuprà.

2 *Dominus*. Domini noſtri, pluraliter, ob tres diuinas perſonas. *Nomen tuum*, quàm glorioſa, magnifica, illuſtris memoria tui, gloriæ celebritas, fama & dignitas. Aliqui, Virtus tua & poteſtas. Nam, *Nomen* Heb. tã latè patet. Poſſit notatio retineri, víſq; vocabuli, vt ſit alluſio ad Gen. 32. verſ. 28. Quid quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Agnitio nominis tui eſt admiranda. Tu, qui Deus (יהוה Iahuè) nominaris, es ſupra modum mirabilis. Dei nomen & vocabulum includit omnem perfectionem atque præſtantiam, ſummum bonum, ſupremam cauſam, vniuerſam, alterius non indigam, &c. *Admirabile* autem congruit. Nam inter ea eſt, quæ de Deo enuntiari natura duce, ſiue naturæ lumine demõſtrat Ariſtoteles 12. Metaphyſico. Subſtantia prima, æterna, immobilis, ſuapte natura actus, omnis materiæ & poteſtatis patientis expers, mouens inſtar rei expetendæ & adamatæ, neceſſaria ſimpliciter,

pliciter,immutabilis,principiũ,princépſq; cauſa,à qua cœlũ & natura vniuerſa dependeãt, n optimo ſemper ſtatu manens, omnia ſciens, contemplans, & quidem perfectiſſimè, infinita,omni magnitudine ſiue mole vacans, diuiſionis expers, denique deus admirabilis. Quibus fidei & ſcripturarum lumen præſtantiora & ſaluti viciniora ſuperſtruit eſſe Trinũ, lumen inacceſſum, omnipotentẽ fontẽ omnis boni & perfecti, creatorem viſibilium omnium & inuiſibilium,miraculorum effectorem, cauſam rerum liberrimam, non primam modo,ſed & proximam & immediatam,non vniuerſam tantum,ſed & propriam, cõſeruatricem,proſpectricem,remuneratorem,legis,& Euangelij datorem,ſcripturarum inſpiratorem, &c. ad quæ philoſophus naturæ luce pertingere non poteſtdiſtinctè.

3 *Quoniam eleuata eſt*. Obſcuritatem Hebraicam illuminarũt.Ibi enim eſt Infinitiuus pro Indicatiuo. Quoniam (vel qui) ponere (id eſt, poſuiſti) maieſtatem tuam ſuper cœlos, (ſuperiorem cœlis, vltra cœlos,)id eſt, ſupra modum, ſupra fidem,in immenſum. Nam quod cœlos excedit, non tam amplum eſt & vaſtum, quàm immenſum. Tam ampla eſt tua maieſtas, vt omnia vbique repleat, omnia excedat, etiam ipſos cœlos. Sublimior eſt cœlis, extenditur longè latéque extra cœlos. Genus Hyperbolæ Hebraicæ,quæ hanc ſuperat, It clamor cœlo. Nam parum congruenter linguæ, *In cœlis*, vt ſit ſententia. Argumenta tuæ gloriæ & maieſtatis ſunt ea, quæ apparent in cœlis. *Magnificentia*, maieſtas. Non enim hic dicit actionem,ſed qualitatem.

4 *Ex ore*. Aſyntheton (Et) ex ore. Altera ratio, cur Dei nomen mirabile. Vel narrat ſimpliciter,in quibus appareat Dei magnificentia & virtus, maximè in terra,non certè in potentibus, non in nobilibus, non in fortibus, ſed infirmis,ignobilibus, contemptibilibus, 1.Cor.1.Tales enim primùm amplexi ſunt Chriſtum,confeſſi ſunt,& ad cæteros detulerũt. *Laudem*, tuam & Chriſti tui aptam confeciſti. Explicant metaphoram Heb. Fundaſti(tuã) fortitudinem, id eſt, firmaſti, ſtabilem declaraſti, perfectè laudabilem feciſti potentiam tuam, dum ex ore infantium gloriam tuam exprimis. Nam fortitudo Dei non fundatur, neque ſtabilitur propriè ab aliquo,ſed per infantes, infirmos & imbelles,idiotas & ſimplices eam fundare dicitur,quando per illorum teſtimonia commendat,& laudabilem efficit. Eſt enim alioqui eſſentialiter & neceſſariò fortis ac potens. Quare & ſic citatur, Matth. 21. vbi ad literam infantes & lactentes, id eſt, ſugentes vbera materna,videntur intelligi. Totus enim ille Chriſti in Hieruſalem ingreſſus deſcribitur,vt plenus miraculis. Adde laudes à fortitudine & viribus duci. Alij infantes interpretantur ſimplices, pauperes & idiotas metaphoricè. Auguſtinus Apoſtolos ipſos, quos conſtat fuiſſe rudes & illiteratos. *Vt deſtruas*,vt condemnes,vt pudore & ignominia afficias,vt confundas. 1. Cor.2. Vel etiam vt perdas & vlciſcare hoſtes tuos, & qui tuæ gloriæ præcones inſectantur, cuiuſmodi erant Scribæ & Phariſæi, id eſt, vt iuſtam rationem habeas, haberéque te oſtendas eos delendi & perdendi.Nam vniuerſè id in Fonte, *Ad ceſſare faciendum*,vt ceſſare facias impugnationes minas,verba,blaſphemias hoſtis tui,& ſe vlciſcentis. *Vltorem*,vlciſcentem ſe prop.Epithetũ potentjs & faſtuoſi, qui iracundus eſt,ſuis affectibus & furoribus indulget,vt brutum ſolo naturæ impetu ad rem moleſtam abreptum.

5 Cohęret cum ſequenti 6. Quoniam videbo cœlos, quoniam intromittar in cœlum,vt illic te & tua opera propiùs contempler:quanti eſt homo, vt ſic eius memineris,ac in cœlos volueris eum peruenire? Miratur Dei gratiam, qui hominem tam vilem & abiectum eò dignetur euehere. Recentiores in præſenti, & de mirabili Dei opificio in vſum hominum producto. Quando, quoties video cœlos. *Digitorum*, id eſt,potentiæ per metaph.vt Exo.8. Quanquam poſſit eſſe myſterium Filij & Spiritus Sãcti,qui ſunt Dei patris quaſi digiti, per quos omnia facta ſunt vt conſubſtãtiales & vires naturales. Sic in Eſaia tribus digitis appendit cœlum Deus,id eſt. Diuina eſſentia ſiue Deitas Patre,Filio & Spiritu Sancto omnia portat & continet. *Lunam*.Solem prætermiſit, quoniam noctu ad lunam & ſtellas iſta condebat. *Fundaſti*, fixiſti in ſuis cœlis & orbibus.

6 *Quid*. Per Mioſin, quantula res homo. *Filius hominis*.Sic hominem vocant per contemptum. Tamen Auguſt.diſtinguit, vt indicet Chriſtum filium Virginis factum, *Homo* autem cæteros mortales.*Quoniam viſitas eum*. Quoniam cum tam ſtudioſé curas,ac tanta prouidentia proſequeris.Aliqui ad excellentiã hominis, inqua initio conditus eſt,vt orbi præeſſet, reſtringunt. *Viſitare*, eſt ornare,affectu complecti & officiis.

7 Probat à perſona Chriſti in genere,hominis dignitatem & præſtantiam. Minuiſti eum,

in persona scilicet Christi,(transit enim à specie ad indiuiduum siue personam.Heb 2.)pauliſper infra Angelorum honorem & gradum. ἐν βραχύτητι, breui & modico tempore passionis,Heb. 2. Aliqui, Modicò minuisti,id est, re modica,nempe forma seruili & humana, mortali & patibili.*Paulominus*,parum minuisti,parua re.Hoc maxime homo ab Angelo differt, quòd habeat corpus. Detrahe corpus, & erit spiritus, siue spiritalis substantia. Paulò minorem feciſti eum Angelis,quòd ei corpus vltra Angelos præbueris:vel pauliſper,pauco tempore, nempe vitæ istius, quæ breuissima est comparatione futuræ, in qua perpetuò homo sanctus erit,Angelis æqualis pro suo modulo.Luc 20. vel certè similis Mat. 23. Nam מעט, *Meat*,& ad tẽpus, & ad qualitatẽ. *Ab Angelis*,infra Angelos. A diis, ad verb. feciſti eũ secundũ à Diis siue diuinis Angelis paulóque minorem. Sic Elohim sumi hoc loco Chaldæus,R.Moses in More, Kimhi,& reliqui ferè Hebræi docent,quamuis sola authoritas Septuag. & Pauli sufficiat.Temerè ergo Nouatores nostri *à Deo* interpretantur: maximè cùm non paululum, sed infinitè,homo Deo sit minor. *Gloria & honore coronasti*, decoraſti propriis gratiis & donis singularibus,imagine & similitudine tui,filiorũ adoptione,vitæ beatæ & immortalis participatione,propria prouidentia,rerum dominio,&c. *Constituisti*,Ad verb. Dominari feciſti.Dediſti ei potestatem super omnia tua opera. Matt.28.

8 *Omnia*.Electos. Ephes.1.Omnem carnem,Ioan. 17. Quæ sub terra sunt. Phil.2. Omnes gentes & terminos terræ, Psal. 2. Omnes potestates in cœlestibus,Eph.1.& 1. Pet. 3. Ita vt nihil excipiatur, quod ipsi non sit subiectum. Heb.2 Nisi ille, qui subiecit ipsi omnia,1. Cor. 15. idque secundum humanam formam. Nam secundum Verbi potentiam indifferenter omnia, quæ habet Pater,etiam habet Filius. *Sub pedibus eius*,sub dominatu humanitatis eius.Sedul. *Oues*,per distributionem superiorem Prolepsim illustrat. *Et pecora*,quinetiam animalia fera & agrestia, in campis & agris, non domi & in stabulis versantia: quæ cicurari non possunt,aut feritatem abiicere. *Oues & boues*, bestias cicures & domesticas. Synecdochicῶς.

9 *Qui perambulant* (quorum vnusquisque), transit propriè è R.Selomo,de omnibus quæ in aquis degunt. Aeria etiam & aquatilia ei subiecit, ad quorum loca & elementa natura conditionéque sui corporis, non videatur posse peruenire.

10 Eodem Epiphonemate concludit, quo cœperat, præ benignitatis Dei erga hominem stupore,siue ad Christum, siue ad vniuersum humanum genus respicias.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Deo,quod se,& alios afflictos ab hostium iniuria tueatur,orat vt id perpetuò faciat, impios euertens,& pios inope defendens. Quare hic Psalmus in duos apud Heb. secatur.

1 In finem pro occultis filij, Psalmus Dauid. IX.

CONfitêbor tibi Dómine in toto corde meo: narrâbo ómnia mirabília tua.

3 Lætâbor & exultâbo in te: psallam nómini tuo Altíssime.

4 In conuertêndo inimîcum meum retrôrsum: infirmabûntur, & perîbũt à fácie tua.

5 Quóniam fecîsti iudîcium meum & causam meam: sedîsti super thronum, qui iúdicas iustítiam.

6 Increpâsti Gentes & périit ímpius, nomen eôrum delêsti in ætêrnum & in séculum séculi.

7 Inimîci defecêrunt frámeæ in finem: & ciuitâtes eôrum destruxîsti.

8 Périit memória eôrum cum sónitu: & Dóminus in ætêrnũ pérmanet.

9 Parâuit in iudício thronum suum, & ipse iudicâbit orbem terræ in æquitâte:iudicâbit pópulos in iustítia.

10 Et factus est Dóminus refúgium paúperi: adiûtor in opportunitátibus, in tribulatiône.

Et

11 Et ſperent in te, qui nouêrunt nomen tuum: quóniam non dereliquîſti quærêntes te Dómine.
12 Pſállite Dómino, qui habitat in Sion:annunciâte inter Gentes ſtúdia eius.
13 Quóniam requîrens ſánguinem, eôrum recordâtus eſt,non eſt oblîtus clamôrem paúperum.
14 Miſerêre mei Dómine:vide humilitâtem meam de inimîcis meis.
15 Qui exáltas me de portis mortis:vt annúntiem omnes laudatiônes tuas, in portis filiæ Sion.
16 Exultâbo in ſalutâri tuo: infixę ſut Gentes in intéritu,quem fecêrunt.
17 In láqueo iſto,quem abſcondêrũt: comprehênſus eſt pes eôrum.
18 Cognoſcâtur Dóminus iudícia fáciens: in opéribus mánuum ſuârum comprehênſus eſt peccâtor.
19 Conuertântur peccatôres in infêrnum:omnes gentes, quæ obliuiſcûntur Deum.
20 Quóniam non in finem oblíuio erit páuperis:patiéntia páuperum non períbit in finem.
21 Exûrge Dómine,non confortêtur homo:iudicêntur Gentes in conſpêctu tuo.
22 Conſtítue Dómine legiſlatôrem ſuper eos:ſciant Gentes,quóniam hómines ſunt.

Pſal. 10. ſecundum Hebræos.

23 Vt quid Dómine receſsîſti longè: déſpicis in opportunitátibus,in tribulatiône?
24 Dum ſupêrbit impius, incénditur pauper : comprehendûntur in conſiliis,quibus cógitant.
25 Quóniam laudâtur peccâtor in deſideriis ánimæ ſuæ: & iniquus benedicitur.
26 Exacerbâuit Dóminum peccâtor: ſecûndum multitúdinem iræ ſuæ non quęret.
27 Non eſt Deus in conſpêctu eius: inquinâtę ſunt viæ illius, in omni témpore.
28 Auferûntur iudicia tua à facie eius: ómnium inimicôrum ſuôrum dominábitur.
29 Dixit enim in corde ſuo : Nõ mouébor à generatiône in generatiônem,ſine malo.
30 Cuius maledictiône os plenum eſt & amaritudine & dolo: ſub lingua eius labor & dolor.
31 Sedet in inſidiis cum diuitibus: in occûltis, vt interficiat innocêntem.
32 Oculi eius in paúperem reſpíciunt: inſidiâtur in abſcóndito, quaſi leo in ſpelûnca ſua.
33 Inſidiâtur vt rápiat paúperem : rápere paúperem,dum áttrahit eum.
34 In láqueo ſuo,humiliábit eum: inclinábit ſe, & cadet, cum dominâtus fúerit paúperum.
55 Dixit enim in corde ſuo , oblîtus eſt Deus:auêrtit faciem ſuam, ne vídeat in finem.
36 Exûrge Dómine Deus,& exaltêtur manus tua:ne obliuiſcâris paúperum.
37 Propter quid irritâuit impius Deũ: dixit enim in corde ſuo , Nõ requîret.
38 Vides,quóniam tu labôrem & dolôrem conſideras:vt tradas eos in manus tuas.
39 Tibi derelictus eſt pauper:órphano tu eris adiûtor.
40 Cóntere brachium peccatoris & malîgni; quęretur peccâtum illius, & non inueniêtur.
41 Dóminus regnâbit in æternum & in ſéculum ſéculi: períbitis Gentes de terra illius.
42 Deſiderium paúperum exaudiuit Dóminus:præparatiônem cordis eô-

rum audîuit auris tua.
43 Iudicâre pupîllo & húmili: vt non appônat vltrà magnificâre se homo super terram.

---

1 *Pro occultis.* Rectè, si vnica dictione legatur A*almuth.* vt & legunt R. Selomo, R. Kimhi, Aquila, Theodotio: at in nonnullis exẽplaribus legitur duabus A*al-Muth.* vnde veteres Hebræi, Chaldæus, Symmachus, Hieronymus interpretantur *super morte filij*,, quò Christus intelligatur. Alii initium fuisse carminis, ad cuius melodiam & consonantiam fuerit decantandus Psalmus, alii certum instrumentum musicum.

2 Palàm & publicè celebrabo te, vel, gratias tibi agam. Confiteri, in publico profiteri, celebrare, gratias palam agere. *Mirabilia*, miracula omnipotentiæ tuæ, bonitatis symbola. vel admirabiles tuas erga me actiones & studia.

3 Non solum animo lætabor, sed & corpore gestiam. *In te*, in tua clemẽtia, benignitate, ope. *Psallam*, fidibus canam tuum nomen, tuámque maiestatem carminibus celebrabo, id est, te. *Altissime.* Vocandi casus. Est enim Elion, vnum è 10. diuinis nominibus. O celsissime, ó supreme Deus.

4 Quando retrò verteris caput & principem inimicorum meorum, (Saülem, Sathanã &c.) reliqui debilitabuntur, imò verò peribunt ante te. Auxesis. *Infirmabuntur*, corruent propriè. reliqui scilicet. Ideo enim mutat numerum. Et si alii putent *inimicum* singulariter dictum per Synecdochen pro inimicis. A *facie tua*, ne amplius à te videantur, & ante te impia gerant, Alii, tua potentia & viribus, non meis.

5 Quoniam me es vltus, nunc pro iusti iudicis tribunali sedisti, ac iusti iudicis partes es executus. *Causam meam*, vindictam meam, דין, *Din*, iudicium, quo quis absoluitur, vel damnatur. Sic *Nixn*, & causa, & vindicta. *Qui iudicas iustitiam.* iusta, vel iustè, in iustitia, secundum iustitiam. Passim apud Heb. Substantiua pro Aduerbiis.

6 *Increpasti*, perdidisti, per Metalepsin. Deus increpat & obiurgat immissione grauium pœnarum & terrorum.

7 *Inimici.* In Septuag. est Genitiui casus, vt construatur cum sequenti Substant. & sic etiam aliqui Rabbinorum intelligunt. Frameæ siue gladii inimici mei in perpetuum periêre. Iuxta Hebræum possit etiam esse Vocatiui. O hostis, desiêre (tuæ) vastationes, tandem finem accepêre. De diabolo intelligit Athanasius. *Frameæ*, genus gladii, חורבות *Horaboth*, quidem per Hateph camets, solet significare deserta, vastitates & solitudines, sed rectiùs hîc gladios idem quod H*araboth* per Hateph pathah. Quo puncto etiam legit Donas Labrati, & ita reperisse se in libro peruetusto scribit. *Ciuitates.* non tantum hostis gladios & arma, omnémque nocendi potestatem, verum etiam ciuitates, quibus confidebant, destruxisti, vt memoria illorum, cum ipsis perierit. *In finem*, in perpetuum, vt de restitutione nulla sit spes, & sic Heb. *Eorum*, eius. Enallage Numeri poëtica.

8 *Cum sonitu*, celerrimè & citissimè. Sic explicarunt Emphasim Fontis, Periit memoria eorum, ipsorum, siue (&) ipsi, id est, cum ipsismet, tam ipsi, quàm ipsorum memoria & vestigia. Quanquam המה *hama* legi possit, non H*emma ipsi* à rad. *hama hamitha. sonuit*, cum Eclipsi Præp. (cum) sono, (cum) fremitu.

9 *In iudicio.* Præpos. *In* Latinè redundat, vt sæpè aliâs. Adornauit, aptauit, firmauit, & muniuit iudicio, iure & iustitia suum solium & tribunal, ne quis putet se iudicem posse corrumpere, & à recto auertere: aut Deum posse nisi quod æquum & iustum est semper iudicare. Thronus enim Dei ex iustitia constat. Basil. Vel ל designat motum, vt sæpè aliâs, ad iudicium, siue ad iudicandum, vt vertit Hieronym. stabiliuit thronum suum. *In æquitate*, æquè & iustè. Sic Aduerbia qualitatis repræsentant.

10 *Refugium*, Misgab locus editus & munitus, in quem cõfugitur. Ideo Hiero. vertit exaltationẽ. *Pauperi*, attenuato, oppresso. *In opportunitatibus*, opportuno tempore & necessario, nempè (nam se exponit) in tribulationibus & afflictionib⁹ eorum. Opportunè Symmachus vel tempore necessitatis. Tunc enim opportunissimum & gratissimum solet esse liberantis auxilium. Sic infrà v. 23.

11 *Nomen*. Nominis Dei notatione intelliguntur cunctæ eius proprietates, bonitas, iustitia, potentia, misericordia &c. *Quærentes*, inuocantes.

Psallite,

12 *Psallite*,psalmos canite. *In Sion*, non solùm,quia illic colitur,verumetiã quia illic communicat suas gratias,per Sacramenta,sacrificia,verbum Dei, & oracula.Vel Sion, intellige Ecclesiam fidelium,neque enim Deus loco includitur.Euthy. Deus habitare dicitur in Sion,quia in Ecclesia est per gratiam, sèque fruendum præbet,extra non item. *Studia*, עלילותיו *Haliloth*,studia,adinuentiones, opera,dispensationes,voluntatem & gesta eius insignia.

13 *Requirens*,vlciscens,vt in Genesi,sanguinem vestrum requiram. Quoniam Deus, qui requirit & vindicat sanguinem.i. cædes & neces, vindictam exposcendo, recordatus est eorum,id est,quærentium te scilicet,vt ordo sit inuersus.*Pauperum*,afflictorum, humilium.

14 *Humilitatem meam*,afflictionem meam (quæ est) *de inimicis meis*, ἐκ τῶν ἐχθρῶν, quam ab inimicis meis patior,quæ humilitas est ab inimicis meis,quam mihi afferunt inimici mei. In huiusmodi subaudiunt Relatiuum.

15 *Portis mortis*.Qui retrahis me de ingressu mortis & limine, de periculis morti proximis,è mortis faucibus.Porta mortis, articulus & ianua lethi, extremum periculum, ad quod introitus,ingressusve ad mortẽ protinus sequitur. *Omnes*,quibus scilicet te apud me laudabilem præbuisti,id est,omnia tua erga me laudanda opera.Nam alioqui ps.105.v.2. Quis auditas faciet omnes laudes eius.Dei benefacta omnia erga humanum genus & singulos nemo narrare possit,at quisque accepta à Deo beneficia omnia, & id vniuersè tamen & imperfectè narrare fortasse possit.Vt has duas scripturas Chaldæus conciliet,mauult vertere in datiuo,*Omnibus*.satis est, vt dicas esse hyperbolẽ,de qua Ps.72.v. vlt.*Laudatione*.Metonymicè facta tua laudãda.*In portis Sion*,In conuentu Ecclesiæ frequentissimæ . Elegans Antithesis,in ingressu,in publico cœtu & cõuentu,palàm & publicè,quia in portis publica iudicia & cõuentus fieri solebãt.Chald.Narrabo omnibus miracula tua in ingressibus portarũ Ecclesiæ Sion.Est autem Antithesis ad portas mortis.*Filiæ Sion*, populi vel ciuitatis Sion: Populum enim,habitatores,& ciuitatem,appellant filiam,Metaphoricè,quasi fœtum loci.

16 *Tuo* à te mihi præstita salute . In hoc probi duntaxat vitam sibi prorogari optant & expetunt,vt Deum colant ac laudent.Exultabo in tua seruatione & tutela. Demersæ sunt gentes in foueam à se factam: in perniciem,quam mihi parabant, impulsæ sunt, & cecidерunt.Vox *Sahhath*,foueam & interitum significat.

17 *Quem absconderunt*,quem clàm tetenderunt,quo insidiabantur.Metaphora à venatoribus, qui lupis foueas fodiunt,vel ab aucupibus,qui auibus laqueos tendunt.

18 *Iudicia faciens*,vltiones, impios puniens.Cognoscetur in vltionibus,quas fecerit . Doctè Eclipsin reddiderunt.Cognoscitur Dominus (כּחֹתֵר quando) iudicia fecit, innocentes seruando,pestilentes perdendo.*Comprehensus*, illaqueatus est propriè impius in peccatis suis. Mox autem transilierunt duas voculas,*Higgaion Sela*,quasi indices concentus,vel attentionis . Nam absque illis sensus est perfectus, maximè absque *Sela*, quæ passim spargitur per hoc opus,& ab illis solet verti διάψαλμα Vide Psal. 3.Vulgò tamen vertunt, *Meditatio in sæculum*,id est quisque meditabitur & loquetur de hac aperta Dei vltione & iudicio. Vel, Res in perpetuum digna est meditatu de interitu impii & Domini iudiciis. Chaldæus autem, Gaudebunt iusti in æternum.

19 Non tantùm luant pœnas in hoc mundo,sed & in infernum descendant. Sic imprecatur zelo iustitiæ,non amore vindictæ,vt cognoscatur Dominus iudicia faciens. Nec istud opponitur charitati Christianæ:nam Charitas respicit bonum publicum & commune,non vnius vel paucorum. Item Deum, cui isti implacabiliter aduersantur.q.d. quotquot non conuertantur,neque resipiscunt, æternum pereant . Cætera ps.12. Hic Scôla in *Deras* exponitur Gehinnon.i.Gehenna.Talmudici dicunt τὸ ך fini additum, ad significandum, quòd non solùm ad infernum descendunt.i.Gehẽnam,sed etiam ad inferiorem inferni gradum. Hæc contra Nouatores,qui Seol pro Sepulchro solent exponere.

20 *Patientia*,Spes afflictorum & humilium non erit inanis in perpetuum.Spes est species expectationis ad patientiam inducentis.

21 *Confortetur*,præualeat.*Homo* ad Antichristum restringunt August.& Euseb.de Demõst. Euang.*Iudicentur*,pœnas luant,puniantur in tuo tribunali.

22 Impone tyrannum eorum ceruicibus, cuius fœuitia se homines esse,& multis ærumnis calmitatibúsque obnoxias Gentes intelligant.*Legislatorem*,Aliqui in bonũ,Spiritum sanctũ eos erudientẽ de sua miseria.Vel secũdũ Euthymiũ & Theodoritũ,Christũ,Aptius in malũ

Tyrannum,vel calamitatem,quæ homines docet Deum & virtutem colere.Vnde Aug. & Hiero.Antichriſtum interpretantur. מורה *Moré* per Segol, Doctor, Magiſter. Impone eis rectorem,qui eos plagis & acerbis legibus doceat humiliter de ſe ſentire,& ſuam miſeriam agnoſcere.Malunt alii cũ Chaldæo,*timorem*,legendo per Camets,*Morá*, & ה vſurpando pro ה Incute eis timorẽ.*Homines*,infinitis modis miſerabiles.*Enos*,Hominẽ miſerum & ærumnoſum,laboribus & miſeriis obnoxium ſignificat.Sciant ergo gentes ſe eſſe miſeras & infœlices.Mortales,bullas, res nihili.*Sela*,vt conſiderent homines,quo ſint in ſtatu.

23 *Pſal.*10.*ſecundum Hebræos*..Hîc incipit decimus Pſalmus iuxta recentiores Hebræos, non veteres.Nondum enim id certò conſtitutum erat tempore R.Dauid Kimhi. i. ante annos 300.Primùm,quòd aliqui Pſalmi carentes titulo,qui argumento eſſent iidem cum ſuperiore,ab aliquibus appendices ſuperiorum perpetuò exiſtimati ſint.Secundò, quia Maſoretæ hic in inueſtigando centum quinquaginta Pſalmorum numero & diſtributione, vt in multis aliis rebus,inter ſe diſſenſerunt,ac vt in Decalogo conſenſerunt omnes decem Dei præcepta extare,illum tamen denarium numerum variè inueſtigarunt & conſtituerunt,vt adhuc lis maneat ſub iudice,quemadmodum docet R.Abraham Abbẽ Ezra in 20. Exod. & Deut.5.ita & hic agnoſcunt omnes centum & quinquaginta Pſalmos, de ſumma partitionis conueniẽtes,ſed de modo partiendi differunt,nec ante illud tempus quicquam certò definierunt,ne ſupra Antiquitatem iudicium ſibi ſumerent, vel ſaperent, néve rationibus & argumẽtis Doctorũ in vtrámque partẽ derogarẽt.Nam apertè R.Dauid Kimhi, partem Rabbinorũ docuiſſe ſcribit *Beatus Vir* pſ.1.& *Quare fremuerunt*,pſ.2.vnicũ eſſe pſalmũ,ac ad illud illuſtrãdum obſeruaſſe veteres cunctas ſectiones Dauidi charas incipere à Beatitudine, diſineréque in Beatitudinẽ,qualis hic Pſalm° qui incipit *Beatus vir*,& finit *Beati omnes qui cõfidunt in eo*.Rurſũ Pſalmũ 115.*Non nobis Domine*,ait in quibuſdã exemplaribus eſſe partẽ ſuperioris *In exitu Iſraël*,nec Pſalmum per ſe conſtituere,quod hodie iſti magno ſupercilio inficiantur.Et Lyranus natione Iudæus,Pſalmum 42. *Iudica me Deus*, nõ diſtingui apud Hebræos à Pſ.41.neque numerum per ſe efficere.Quod nec ipſius æmulus Paulus Brugẽſis, è Iudaiſmo ſimiliter conuerſus,reprehendit,qui leuiora multò in eo ſolet carpere.Nempè illis temporibus variabant Arithmeticæ exemplarium notæ,vt & hodie in plurimis Iudæorum manu ſcriptis. Ne igitur prudens temerè ab iſtis, de noſtrorũ diſtributione ſe abripi patiatur cum nec Maſoretæ, nec Rabbini nobis aduerſentur vſpiam. Sed nec moueatur Pſalterio, quod D.Hieronymo tribuitur.Nam eſt corruptum infinitis additionibus, mutationibus, detractionibus alicuius Nouatoris in Iudaïzantium noſtri temporis gratiam, & ſic Frobenio exhibitum ann.1516.quamuis minimè cum vetuſtis Hieronymi codicibus conueniret à Brunone Amarbachio,adiectis etiam aliis corruptelis,induſtria Conradi Pelicani (tunc quidem Franciſcani,ſed iam proximam excucullationem olentis) vti ipſe Bruno in præfatione confitetur.Hęc autem diſſentio excurrit vſque ad pſ.147. in quo rurſum conuenitur, etſi pſ.114. & 117.iterum varietur.*Vt quid*.ad Verb.Quare ſtas in longinquo,cur occultas te tempore opportuno.Sic deſpicere,eſt diſſimulare,non videre,& quaſi deorſum aſpicere,& non ad rem illam,quæ ante oculos poſita eſt.

24 Dum ſuperbè agit impius,incenditur,vritur, torquetur pauper. Impij ſuperbè vexant inopes,& affligunt.Metaphora ab iis qui vruntur.Vel, perſecutionem patitur. Vtrumque ſonat *Dalak*.Sic ignis pro afflictione & perſecutione,Pſ.16.& 2.Cor.11. Quis ſcandalizatur, & ego nõ vror,i.affligor,mœrore afficior.& apud Comicum Vro hominem,i.vexo crucióque.*Comprehenduntur*.confuſio ſiue Enallage numeri. Comprehenduntur pauperes in conſiliis quibus cogitant,impii ſcilicet,eos lædere.Vel potius,Dum ſuperbit impius,cruciatur quidem pauper, at comprehenduntur(impii)in ſuis conſiliis.Impiorum conſilia ſunt ipſis pernicioſa.Hebræi etiam deprecanter exponunt. Comprehendantur (impii)in conſiliis, quæ cogitant aduerſus probos,ſuis fraudibus iuſto Dei iudicio pereant. Ita hîc *quibus* pro *quæ*,ſumi poſſit:Vt hîc vſum Græci ſermonis noſter interpres ſeruarit.Nam Græci ſæpè Relatiuum ponunt in caſu Antecedentis.Hinc Pſal.Roman.In cogitationibus, quas cogitãt.

25 *Laudatur*,gloriatur,laudat deſideria, ſtudia,& affectus ſuos prauos. *Benedicitur*,in deſideriis animæ ſuæ, per Zeugma. Heb. Laudat impius deſiderium animæ ſuæ, & auarus benedicit (ſuam cupiditatem.). Idem dicit per ἐπεξήγησιν, Se beatum prædicat & fœlicem. Nec Fonti tam congruenter Meropaſſiuè,*laudetur & benedicitur*, ab aliis videlicet.

Auarum

Auarum, iniquum expoſuerunt 70. quoniam auaritia eſt iniquitatis radix 1. Tim. 6. & δαιμόνων κρατίστη vt ait Euripides.

26 Præ multa & tumida ira ſua nō quæret (Dominum, per Zeugma,) Quare Chald. in arrogantia ſpiritus ſui non requiret Deum, dicens in corde ſuo, Non ſunt manifeſtæ ante Deum omnes cogitationes meæ. Aliquibus eſt Mimeſis, vt impius dicat, Nō quæret (Deus ſcilicet) vt puniat. Sic Quærere erit vindicare, vlciſci, vt Requirere ſup. verſ. 13. Eſt clemens, non eſt tam iracundus, quàm vulgò putatur. *Multitudinem*. Altitudinē naſi, propriè. Præ ſuperbia naſi non curat (Deum) præ arrogantia, quam motu naſi oſtendit. Superbia, vt Latinè dicitur Supercilium Metaph. ab oculorū ſuperioribus pilis, ita hîc altitudo naſi, à naſi eleuatione & motu. Palàm & externis ſignis ſuam contra Deum impudentiam oſtendit.

27 *Non eſt Deus*. Dei prouidentia, vel metus. Ad verb. Non Deus omnes cogitationes eius. Cogitat perpetuò non eſſe Deum ſpectatorem, vel vindicem humanarum actionum. *Inquinatæ ſunt*, turpes. Praua, polluta, fœda, profana ſunt omnia eorum opera. Perpetuò turpiter agunt & improbè contra probos, *Iahhilu* pro *Iahhellu* ab חלל *hhalal* polluit, profanauit. Nam Quieſcain & duplicantia ſæpe confunduntur præſertim apud Prophetas & Poëtas. Alij יחילו *Iahhilu*, in modum parientium tortæ ſunt & verſatæ: Tum enim viſcera omnia mulieris non ſolùm diſcruciantur, ſed & fœdantur. Alij actiuè torquent, (alios ſcilicet) eorum viæ & opera. Idem ſenſus. Malo in inquinandi & profanandi ſignificatu, iuxta illud Pauli Tit. 1. Omnia munda mundis. Coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ſed inquinatæ ſunt eorum mens & conſcientia. Et mox, ſunt abominabiles & increduli & ad omne opus bonum reprobi. Impius inquinat vias & actiones ſuas quouis tempore. Nam nihil boni agit, non quòd omnia opera impiorum vel infidelium peccata ſint, ſi quando præſtent aliquid operis moraliter boni, ſed quòd ne hoc quidem agant, aut vix agant. Sunt enim ſæui pauperibus, iniuſti, rapaces &c.

28 Iura, præcepta & leges tuas negligit, neque conſiderat, quin & omnes inimicos ſuos tyrannide premit. Hîc etiā dūtaxat ſenſum exprimunt. Ad verb. Altitudo (ſunt) iudicia tua. i. ſunt altæ & remotæ ab eius conſpectu leges tuæ, quas faciendas iudicaſti: vel, præ altitudine & interuallo eas neſciunt cernere & conſiderare, lōgius à ſe remota tua iudicia putat, quàm vt de eo ſumas ſupplicium. Aliqui putāt *Marom* eſſe epithetum Dei. O altitudo, ô Deus, qui in altis habitas, ô excelſe, iudicia tua ſunt ex aduerſo cōſpectus eius, ea non intuetur, neque cernit. *Omnium*. Conſtructio Græca, vt verſ. 34. pro, omnibus inimicis ſuis. In Fōte eſt Metaphora à ventis, qui cùm flant, dominantur in aëre. In omnes inimicos ſuos flabit, eos flatu proſternet, vel ſufflabit. i. deſpuet & contemnet.

29 *Non mouebor*, ab hac poteſtate mea, nunquā ero miſer & calamitoſus. Maior ſum, quàm cui poſſit fortuna nocere. *Sine malo*, ſup. ero, perſiſtā, vel quid affine. q. d. non continget mihi malū & noxa, ero in perpetua fœlicitate. Sibi pollicetur perpetuam proſperitatē. Poſſit regi à ſubintellecto Pronomine *Ego*, ex parte anteriore. Ego qui ſum ſine malo, qui ſum fœlix & florens rebus proſperis, nunquā mouebor & deiiciar ab eiuſmodi. Quare Heb. interponitur אשר *asher*, qui ſine malo ſum. Græci videntur aliter diſtinguere, *Non mouebor*, deinde *à generatione in generationem ſine malo* (ero).

30 Non ſolum eorum opera ſunt ſcelerata, ſed & os ſiue oratio. *Maledictione* vel ex Fōte iuramento, propriè enim Ala id ſignificat. In ore fert iuramētum, perpetuò iurat & Dei nomen in vanum aſſumit. Blaſphemiam mauult Chald. At Euthy. *Maledictione* cū omnibus maledicit, *amaritudine*, cū iracundè ad omnes loquitur, *dolo*, cum non ex corde. *ſub lingua*. Subeſt eius linguæ labor & dolor, quibus alios vexat, Actiuè. Habet hæc perpetuò in ore, hoc vnū loquitur, hoc vnū meditatur. De lædendis, labore, doloréque afficiendis viris bonis & quietis ſemper agitat. *Sub* pro *in*. Qui vim præp. retinent Cor interpretantur, quod ſitum eſt ſub lingua.

31 Sedere ſolet in angulis pagorum, vnde ex latibulis obſeruet pauperē. Nā Heb. habetur, In inſidiis villarū ſiue pagorū. i. clàm in villis & pagis diuitū atque nobiliū. *In occultis*, in locis occultis & deſertis. Pertinet ad ſequētia, vt & Hieronimꝰ vertit, & Auguſtinus diſtinxit.

32 *In pauperem*, in perniciem pauperis.

33 *Pauperem*, afflictum. *Rapere*, vt rapiat, inquam, pauperem, quando attrahit eum in rete ſuum. Eſt Anaphora, & regitur à Verbo *Inſidiatur*.

34 *In laqueo ſuo*. Hypotypoſis ſiue deſcriptio inſidiatoris, laqueo ſuo vel intra laqueum ſuum (ſi præp. *In* Latinè non abundet) humiliare ſolent pauperem & miſerum. Inclinare

vero & incuruare se, se humilem exhibere pauperi, vel ab eo diuertere, vt *Cadat*, pauper, quando venerit in ipsius dominatum. Masoretæ non necessariò iungunt præcedentibus. Dum attrahit eum laqueo suo, vel in laqueum suum. Nam Hebraica vtrumque patiuntur. Deinde per se legunt sequentia. *Humiliabit eum.* Hic autem duntaxat secuti sunt sensum. In Fonte enim est poetica Hypotyposis insidiatoris. In laqueum suum eum pertrahet, deprimet se, incuruabit se, & veluti procidet humi, ne videatur, quo tempore pauperes habebit in manu & potestate. i. Quando pauperes propè attigerint eius casses & vanabula, ne retro cedant, néve ab ipso caueant, latitabit, nec ante se proferet, quàm eos ex improuiso teneat oppressos. Metaphora à venatoribus, qui dum feras capere student, se comprimunt, incuruántque, vt violétiùs & certiùs insiliendo prædam capiant. Ad verb. Humiliabit (impius) incuruabit se, & cadet in fortia eius (fortes eius casses) exercitus attritorum (turba miserorum.) *Pauperum.* Mutat numerum per Enallagen, pro *Pauperis.* Non dixerat *Eum*, & *Cadet* singulariter. Heb. *Hhelcaim* pauperis. vel exercitus, congregatio pauperum, siue attritorum, si nomen sit compositum è duobus *Hhel* & *Caë*.

35 Impius impunitatem, inficiendo prouidentiam Dei, sibi promittit. *Oblitus est*, omnium eorum, quæ fecimus. *Auertit* (aut) auertit, Epanorthosis. Se veluti corrigit. Oblitus est Deus, aut certè auertit faciem suam, ne nostra malefacta in finem, id est, vnquam, videat. Sic vers. 26. *In finem*, in perpetuum.

36 *Exaltetur manus tua*, ad feriendum. Vnde Heb. Eleua manum tuam, feri & percute manu extenta & eleuata, vt plaga sit durior. Gestus feriẽs. Manũ pro potentia accipit Euthymius.

37 *Propter quid*, quam ob causam, cur, διὰ τί; ex rei indignitate. *Non requiret*, sup. nostra malefacta, id est, non vleiscetur, vt sup. vers. 13. Alii, non curabit opera nostra. Nam existimat Deum negligere, quæ in mundo geruntur.

38 Hysterologia siue constructio inuersa, vt, *Quoniam tu laborem & dolorem considéras*, sit per modum Parenthesis. Vides, prospicis vt tradas eos in manus tuas, quoniam tu laborem, &c. Quoniam istos cernis labore & dolore cruciare probos, vides te ipsos traditurum in tuam manum & potestatem, vt conficias & vleiscare. Tradere in manus suas, est ad iudiciũ trahere, & suo tribunali exhibere iudicandos. Vel, quadam Antithesi. *Quoniam*, ritu Græco & Hebraico cõtinuatiua erit particula, nõ causalis. Vides quòd tu laborẽ & dolorẽ (quem aliis inferunt, actiuè) consideras. Isti dicunt te non requisiturum ipsorum opera. Atqui vides. i. scis, te considerare & contemplari eorum laborem (de quo suprà vers. 30. Sub lingua eius labor & dolor) vt supplicium de illis sumas. Isti existimant te non cernere sua peccata, atqui vides ea, vt vindictam sumas suo tempore. Antithesis, etiam respicere potest versum illum 30. perpetuò loquuntur vexationem aliorum, tu viciſſim consideras, quo modo illos vexes, laboré doloréque afficias. Vt *Labor & dolor* vtroque versu Actiuè accipiantur.

39 *Tibi*, tuæ fidei & tutelæ dimissus ac reseruatus, vt ei sis adiutor.

40 *Brachium*, vires & potestatem eius frange. *Quæretur*. Tum eorum peccatum & improbitas si quæratur, non extabit. Funditùs enim extirpabitur impius. Tum si quis illa quærat, non inuenientur, quia iam perierit impius, te conterente. Ad verb. quæres peccatum illius, & non inuenies. (impium, scilicet, vel peccatum impij.) Aliqui parum aptè, Inquires in impietates illius, quoad nulla sit impunita.

41 *Gentes*, ô impii, ô increduli. Quos profanos vel barbaros Latini appellant, incredulos & alienos à Dei religione, hos Scriptura Gentium nomine designat.

42 *Desiderium*, preces, quibus desiderat auxiliũ, vel vota & pios motus animi. *Præparationem*, ad precem scilicet & gratiam Dei. Vox Kon etiam notat firmitatem & constantiam, qua scilicet duratur in aduersis. i. patientiam. Actio porrò in Fonte tribuitur Deo, à quo est velle & perficere, *Præparásti* (vel *firmásti*) *cor eorum, auscultauit auris tua*. Nam futura Fontis pro præteritis per regulam Ps. 6. v. vlt. Non solum autem gratia, remissio peccatorum, iustificatio sunt à Deo, sed & præparatio, siue dispositio, iuxta illud prosperi, sine gratia non curritur ad gratiã. Quare iustificatio rectè gratuita prædicatur etsi præcedentem requirat ex parte nostri præparationem, quoniam etiam ipsa præparatio gratuita est, gratis enim & Dei gratia, dono & munere infunditur.

43 *Iudicare*. Infinitiui modi, Heb. & Græcè, id est, ad iudicandum, vt iudices pupillum & oppressum, vt eis ius dicas & patrocineris. Sic Luc. 1. Illuminare his qui in tenebris, id est, ad illuminandum, vt illuminet & splendeat his, &c. *Magnificare*, rectiùs quàm cõterere, terrefacere,

terrefacere,percutere.Et ſi *Arats* vtrumque ſignificet. Vt deinceps deſinat magnificare ſe, ſuperbire, & contemptim perſequi probos. *Super terram.* Eclipſis Relatiui. Homo(qui eſt) ſuper terram,homo terrenus,homo de terra natus: Hinc Heb. homo de terra.Parum Hebraicè Euthymius, Inter homines.

ARGVMENTVM.

Se, ſuique similes quòd Deo fidant, in tuto eſſe:impios autem & peccatores, malè perituros.

1 In finem. Pſalmus Dauid, X. Heb. 11.

IN Dómino cõfído: quómodo dícitis ánimæ meæ, tranſmîgra in montem,ſicut paſſer?

3 Quóniã ecce peccatôres intendêrunt arcum: parauêrũt ſagîttas ſuas in phâretra, vt ſagîttent in obſcûro rectos corde.

4 Quóniam quæ perfeciſti,deſtruxêrunt:iuſtus autem quid fecit?

5 Dóminus in templo ſancto ſuo: Dóminus in cælo ſedes eius.

6 Oculi eius in paúperem reſpíciunt: pálpebræ eius intérrogant filios hóminum.

7 Dóminus intérrogat iuſtum & impium:qui autem díligit iniquitâtem, odit ánimam ſuam.

8 Pluet ſuper peccatôres láqueos: ignis & ſulphur, & ſpíritus procellârũ, pars cálicis eôrum.

9 Quóniam iuſtus Dóminus, & iuſtítias dilêxit: æquitatem vidit vultus eius.

2 *Tranſmigra in montem.* In locũ montoſum,tutũ,excelſum,& munitũ,è quo te retrahere nequeat hoſtis, ſiue ille ſit Saul,ſiue alius.Fuge,& quære tuta auxilia.Eſt autem μίμησις amicorũ, quæ totis duobus ſequẽtibus verſibus cõtinuabitur.Nam quinto his Dauid reſpondere incipiet.*Sicut.* Doctè reſoluerunt הרכם *HarKem*,in duo vocabula *Har-Kemó*, vt Abben Ezra in ſuo Mozné.Abſurdè enim recentiores *Kém* putant ſumi in vulgata ſignificatione *veſtrum*. Nam qualis interpretatio,Immigra montem veſtrum paſſer. *Paſſer, Tsippor*, quamlibet auiculã notat. Sicut auicula latebras quærẽs ab aucupibus,vel auibus rapacibus petita.

3 Ætiologia conſilii.Prima autem ratio, cur ei fugiendum ſit, quoniam ei iamiam paratum eſt exitium. Eodem redit,ſi per ſubiectionem reſpondeant.Quæris ô Dauid,qua ratione tibi fugam conſulamus. Reſpondemus primùm,quia ecce iam peccatores aptauerunt ſagittas ſuas neruis arcuum,ad te transfigendum,ſicubi occurras,deinde,quoniã quæ perfeciſti deſtruxerunt,ſe tibi paratos nocere palam demonſtrantes, denique, quia nihil tale commeruiſti,quale tibi moliuntur. *In pharetra.* Heb.Super neruum.Sententia eodem reuertitur. *In obſcuro*,ex proditione & inſidiis. Græcè ἐν σκοτομήνῃ in obſcurilunio, quando Luna obſcura eſt.

4 Altera,quia palàm cum ipſo exercent inimicitias deſtructis iis,quæ ipſe confecerat.Quæ perfeciſti,ô Dauid,quæ rectè egiſti,quæ fundamenta poſuiſti tuæ potentię & dignitatis in aula regia,euerterunt: firmamenta & præſidia, quibus nitebare, tua in Regem & Remp. officia labefactarunt,tibi ſuis artibus regem infeſtum reddiderunt.Tu autem, qui iuſtus es, quid tale commeruiſti?Fuge ergo.Sic 1.Reg.26.Dauid ad Saulem. Qui feci, aut quod malum in manu mea? *Quæ perfeciſti*,ad verb.Poſitiones (ea quæ poſuiſti) deſtruuntur. Paſſiua enuntiatio non immutat intelligentiam. Per *Haſſatoth* autem, ſiue poſitiones, alij fundamenta,alii retia accipiunt:Symmachus & Hierony. leges, quibus extinctis nulla eſt poteſtas reſiſtendi impiorum ſtudiis.q. d. Sunt legum violatores. *Iuſtus autem*. Dauidem alloquuntur,in tertia perſona.Tu autem,qui es iuſtus,quid mali feciſti,quid admiſiſti, vt te ſic perſequantur?q. d. Nihil.

5 Per Subiectionem reſpondet,innocẽtes bono & forti animo eſſe debere, quòd Deus rebus humanis prouideat,vt probos ſubleuet,improbos puniat. *Dominus*,ſup.eſt.Eſt in cœlo,

ſancto ſuo domicilio,vnde omnia tuetur & proſpicit.*Dominus in cœlo*.Hebraiſm°, quo Nominatiuus abſolutè pro Genitiuo *Domini* ponitur. Cadit enim in ſequens Relatiuum *Eius*: cuiuſmodi multa reperias in Scriptura.

6 *In pauperem*,in afflictum & miſerum, in eum,qui perſecutionem patitur. Hoc addiderunt ad apertiùs connectendam ſubiectionem Interrogationi.*Interrogant*,diligenter reſpiciunt, attendunt,examinant,ſciunt,quaſi exploratos norunt.vt Sap.6.Altiſſimus interrogabit opera veſtra(attẽdet,examinabit)& cogitationes veſtras ſcrutabitur. Sic 1. Pet.3. Nunc ſaluos vos facit non carnis depoſitio ſordium,ſed conſcientiæ bonæ interrogatio, (examinatio).In fonte P*robant*,eadem notatione, explorant,examinant,id eſt, pernoſcunt, perfectè ſciunt.Anthropopathωs, per oculos & palpebras Dei vim cuncta intelligentem exprimit, quaſi eis fixis & à ſua natura mutatis firmiter vnumquenque ſpectet . Aphappè enim dicuntur à continua velitatione.Interrogare autem, & vt in Hebræo eſt, probare per Metalepſin ſignificat liquidò & penitùs ſcire,& vt Latini etiam loquuntur, exploratũ habere,perueſtigare:quoniam diligens interrogatio & exploratio fit, vt rem pernoſcamus. Metaphora à iudicibus,qui per examinationem & interrogationem ea quæ ſunt in homine cognoſcunt.Hinc ſæpè Deus probans corda & renes,id eſt,liquidò ea cognoſcens,perueſtigans,ſcrutans.Sic ſequenti verſu:

7 *Dominus interrogat* , probat,exploratum habet,pernoſcit iuſtum & impium, & eorum opera.Nouit planè qui ſint iuſti,qui iniuſti:inquirit diligẽter,quo ſint animo & vita,ne quis ſe putet poſſe eius notitiam effugere. *Animam ſuam*,id eſt,ſalutem animę ſuæ. Vt Prou.29. Metonymicè.Nam iniuſtitia eſt mortis acquiſitio, Sap.1.Stimulus ſiue centrum mortis eſt peccatum,1. Cor.15. id eſt, peccatum eſt id, quod pũgit & infigit mortem . Relinquit enim mortem pro punctionis & aculei impreſſi ſigno. Hebræi interpretantur in Nominatiuo, *Anima ſua*,ſiue ipſius Dei,odit (eum) qui diligit iniquitatem. Sed ſententia reciprocatur. Anima enim Dei (id eſt,Deus ipſe)odit eum qui diligit iniquitatem, & qui diligit iniquitatem,odit animam ſuam,id eſt,animæ ſuæ ſalutem.Voluerunt autem Septuag. explicare effectum odii diuini,quæ eſt animarum pernicies: item docere in Deo non eſſe propriè animam . Sicut enim non eſt corpus, corporiſve particeps,ita neque animam habet, ſed totus eſt actus,totus anima,totus mens,totus oculus. &c.

8 P*luet*,tanquam pluuiam magna vi & abundantia demittet. Cum Scriptura grauiſſimam pœnam ſignificare vult,exemplum ducit è Sodoma & Gomorrha, quæ ſulphure & igne cœleſti deflagrarunt.Geneſ.19.Alludit etiam ad Ægyptiorum tempeſtates, & Chananæorum. Ioſ.10 . Exod.14. P*ars calicis eorum* ſunt.Hæc ſunt eorum ſors,hæc portio, quæ illis debetur . Hæc veluti hæreditate conſequentur.Metaphora à Sympoſiarchis & modificatoribus,qui partem vini vnicuique conuiuæ aſſignabant. Aliqui pro mercede meritis debita. Ignis & ſulphur ignem alens & ſpiritus procelloſus ſiue ventus atrox eum exuſcitans, illis erunt pro mercede . Nam Hebræis calix Metaphoricè ſignificat præmium vel ſupplicium, id eſt,quicquid boni aut mali à Deo hominibus contingit.Pars autem ſiue portio,non particulam hæreditatis vel mercedis,ſed totam hæreditatem & mercedem, ſiue hæreditariam ipſam ſortitionem,vt Pſal.15.141.118.Hinc Deut.32.Pars Domini populus eius,id eſt,hæreditas, poſſeſſio Domini.

9 Epiphonema. *Iuſtitias*,iuſtos,& iuſta eorum opera. *Æquitatem*,vel æquum,rectum hominem.*Vidit*,amat.Hinc vultum dicitur auertere ab iis, quos odit. *Eius*. Heb. Eorum. Patris ſcilicet,Filii,& Spiritus ſancti.Eſt enim perſpicuum myſterium S.Trinitatis , ad quod obducendum fruſtra aiunt יי , *Mó*,etiam eſſe ſingularis numeri.Nam alibi ſing. numeri , niſi ob hoc myſteriũ,notari nõ poſſit.Rectè itaque R.Iaphet citante Abben Ezra, myſterium indicari ait,quod Abraham (Gen.20.)inſinuauit his verbis,eduxerunt me Dii(i.tres diuinæ perſonæ) de domo Patris mei. Nam ad verb. rectum viderunt facies eorum, id eſt,perſonæ eorum,vt Græcè τὰ πρόσωπα,*quæ* nomina, nempe פנים P*anim* Heb. πρόσωπονGræcè,perſona Latinè,inde poſtea transferuntur ad diuina ſuppoſita, καὶ τὰ ὑφιστάμενα.

ARGVMENTVM.

Petit vt ſeruetur,quòd impiorum regnum omnia occupet.Idem precatur piis ceteris,Dei promiſſam vrgens.

1 In finem pro octaua.Pſalmus Dauid. XI. Hebr. 12.

Saluum

SAluum me fac Dómine, quóniam defêcit sanctus: quóniam diminûtæ sunt veritâtes à filiis hóminum.

3 Vana locûti sunt vnusquísque ad próximum suum: lábia dolôsa, in corde, & corde locûti sunt.

4 Dispêrdat Dóminus vniuêrsa lábia dolôsa: & linguam magníloquã.

5 Qui dixêrunt, Linguam nostram magnificábimus: lábia nostra à nobis sunt, quis noster Dóminus est?

6 Propter misériam ínopum & gémitum paúperum: nunc exúrgam, dicit Dóminus.

7 Ponam in salutâri, fiducialiter agam in eo.

8 Elóquia Dómini, elóquia casta: argêntum igne examinâtum, probâtum terræ, purgâtum séptuplum.

9 Tu Dómine seruâbis nos: & custódies nos à generatiône hac in æternum.

10 In circuitu ímpii ámbulant: secúndum altitúdinem tuam multiplicâsti filios hóminum.

---

1 *Pro octaua*. recurre ad initium Psal. 6.

2 *Diminutæ sunt*. ὀλιγόθησαν paucæ sunt. Sed maior vis in Fonte, *passu* desierunt, defecerunt. *Veritates*, fidelitates. Nulla est fides siue fidelitas inter homines. Veraces, Adiectiuè nonnulli. Desierunt veraces inter homines. Omnes falsitati, dolis, mendaciis & imposturis student. Oseæ 4.

3 *Labia*. Verba labiis prolata, sermones adulatorios & fallaces. Metonym. instrumentum pro re. *Dolosa*. Blanditiarum propriè. Sic. v. 4. quæ lenibus & blandis verbis se insinuant ad fallendum & circumueniendum. *Corde & corde*, fictè, duplici corde, ficto & simulato. Aliud habent in ore, aliud in pectore, vt cor duplex habere videantur, vnum interiùs latens, peruersum, alterum foris apparens, & verbis ostentatum quasi rectum.

4 *Et*, deest in Heb. & Græco. Sed rectè interponitur ad explicandum Asyntheton, quod in hac lingua inter duo est creberrimum, ne videretur Appositio. Deus non solum perdit loquentes superbè, verum & loquentes humiliter, & blãdè, quando animus comparatus est ad fraudẽ, de quibus illud Ecclesiastici, est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. *Magniloquam*, loquentem superbè, insolenter se efferentem contra probos, superba iactantem, gloriantem de suis rebus, factis, potentia, cum Dei contemptu, proferentem impunè blasphemias, excindat, propriè. Gall. *Couper la langue*.

5 *Magnificabimus*, roborabimus, inualescere faciemus. *Labia à nobis*. Sermo noster est in nostra potestate & liber. vt neque de dictis, neque de factis alicui nobis reddenda sit ratio. *Quis noster*. Quis nobis dictare & imperare possit silentium, quis prohibere, ne in illos linguas laxemus? Cur ergo non loquamur quicquid nobis visum fuerit. Indicat sibi nocentiores fuisse linguas, quàm spicula. Ad verb. Nobiscum (sunt). labia nostra habemus in promptu. Ea exercere & laxare possumus pro arbitrio, nemine coërcente, & ad silentium cogente. Sic se improbi confirmare & cohortari ad malum solent, vt sine metu peccent. Perstringit etiam literatos & eruditos, qui putãt sua eloquẽtia & scientia posse legem Dei & Ecclesiã obliterare, quales sunt inflati hæretici Catholicos pro illiteratis habentes, & spem victoriæ in sua facundia vel potius garrulitate & constituẽtes. q.d. habemus labia, quibus obscuremus & disiiciamus religionem & c. Mysteriũ Apostolorum & aliorum idiotarum, qui superbiam Philosophorum & Rhetorum vicerunt verbi & prædicationis stultitia, 1. Cor. 1. & 2. Quare de infidelibus & atheis hæc Chald. interpretatur. Hos enim per Negantes radicem intelligit, denique hæc quadrant in Tyrannos, superbos Dominos & hæreticos.

6 *Miseriam*, desolationem, vastitatem, vastationem Prop. *Nunc*, de repentè. Notula repentinæ accelerationis ad auxilium. Cum tempus opportunum fuerit Euthy. Chal. Nunc exurgam ad iudicium.

7 In ſalute eum conſtituam, ſaluum eum faciam, παῤῥησιάσομαι, liberè & confidenter loquar cum eo, familiariter me ipſi communicans. Hebraicam perſonæ Enallagen in ſimplicem locutionem verterunt, *Fiducialiter aget cum eo*. Et magis ad verbum, *afflabit illi*, vt Latinè afflare, & reflare fortunam, fauebit ei, vel, loquetur ei familiariter, cum ſuauiter conſolabitur. Vbi iam de pauperibus ſingulariter loquitur, per Heteroſin. Poſſit etiam æquipollere τῷ *Dicit Dominus*, Nunc exurgam, dicit Dominus, nunc ponam eum in ſalute, inquiet ei.

8 Eloquia Dei hæc & huiuſmodi promiſſa veræ certáque ſunt, infallibilia, & ab omni falſitatis labe pura, argento diligentiùs excocto & repurgato ſimilia. Proinde quis ei iſta promittenti tutò poſſit credere. Se conſolatur à promiſſorum Dei, quæ eloquia appellat, conſtantia. *Probatum terræ*, τῆς γῆς, Datiui caſus, pro ἐν τῇ γῇ, in vaſe vel camino terreo, in fornace argillacea. Metonymicè. Vnde Heb. cõflatum in opere terræ, id eſt, vaſe chymico, infundibulo, vt Chald. interpretatur בעלילי *Baalil*, à בעל, operari. Alienius quibuſdam ל eſt radicale, vt ſonet Dominum. Conflatum (à) Domino terræ. *Caſta*, pura, ſancta, irreprehẽſibilia, munda, quaſi argentum igne excoctum, abiectis ſcoriis & fæcibus. De certitudine diuinarum promiſſionum. Ne quis caſtitatem hîc accipiat, quæ luxuriæ & voluptati opponitur. Vel excellentiſſima, pretioſiſſima, vt argentum diligentiſſimè expurgatum & excoctum. Nam quò eſt purius, eò excellentius. *Septuplum*. Sæpiùs, quouſque ad purum conflatum ſit, nihilque alienæ commixtionis habuerit. Numerus certus pro incerto. Ex hoc loco ineptè Melancton Alchymiam vaniſſimam artem commendare conatus eſt.

9 *Nos*. Rectè ad perſpicuitatem. Nam affixum *Em*, *Eos*, refert pauperes & inopes verſus ſexti, vt indicat Chaldæus. Poſteriore, loco, *Nos*, Hebraicè legitur, *Eum*, id eſt, me pauperem, vt de ſe loquatur in tertia perſona. Quamquam נו *Nu*, etiam cum Daghes interdum reſpõdeat Pronomini *Nos*. *A generatione hac*, ab hominibus huius peruerſæ ætatis, Metonym. Chal. ab ætate hac praua.

10 *In circuitu*, ad nocendum vndique circundant probos. *Secundum altitudinem*, ſecundum alta & profunda tua iudicia, *Multiplicaſti*, multos & potentes eſſe pateris homines impios, à quibus innocentes oppugnentur. Secundum alta tua iudicia augentur impii. Quos proximè impios vocabat, nunc appellat filios hominum, & opponit filiis Dei. vt Gen. 6. Multitudo & potentia impiorũ (nam Græcè eſt ἐπολυώρησας, & opponitur τῷ ὀλιγωρεῖν contemnere) referenda eſt ad iudiciorum Dei abyſſos, Sic Apoc. 2. altitudines Satanæ, alta & profunda eius conſilia & aſtus. Non alienè aliqui in bonum, vt filios hominum probos appellet. Impii quidem omnia circunquaque obtinent ad innocentes opprimendos. At tu multiplicaſti filios hominum, qui tibi curæ ſunt, neque ſinis opprimi ſecundum tuam altitudinem, pro tua maieſtate, gall. *ſelon ton alteſſe & grandeur*. ſic aliis verbis idem, quod proximè, enuntiabit. Ad verb. Secundum altitudinem (tuam) epulatio filiis hominum (eſt) id eſt, pro altis & profundis tuis conſiliis & decretis ſuppetunt impiis epulæ & opes ad indulgendum genio & voluptatibus. Senſus hic ſimpliciſſimus eſt, à noſtris etiam Septuag. expreſſus. Alienius alii, *ſecundum exaltari viliſſimos filiorum hominum*, vel, *ſecundum exaltari opprobria filiis hominum*. vel, *cùm exaltati fuerint, vilitas eſt filiis hominum*. vel denique, *cùm exaltati fuerint epulones filiis hominum*. זלות *Zulloth*, deſpectus, epulationes. Septuag. legere potuerunt verbaliter, *Zallotha*, epulas inſtruxiſti, & paraſti. Quæ notatio eſt fortaſſe rectior, quàm Maſoretarum. Poetæ breuiùs loquendo, multas gignunt interpretationes & difficultates.

ARGVMENTVM.

A Deo petit, vt ſe ab inimico defendat, vt à morte liberatus, eius beneficentiam cantet.

1 In finem, Pſalmus Dauid. XII. Heb. 13.

Vſquêquo

VSquêquo Dómine obliuiſcêris me in finem? vſquêquo auêrtis fáciem tuam à me?
3 Quándiu ponam cõſilia in ánima mea: dolôrem in corde meo per diem?
4 Vſquêquo exaltábitur inimîcus meus ſuper me? réſpice, & exaûdi me, Dómine Deus meus.
5 Illúmina óculos meos, ne vnquam obdórmiam in morte: néquãdo dicat inimîcus meus, Præuálui aduêrſus eum.
6 Qui tribulant me: exultâbunt ſi motus fúero: ego autem in miſericórdia tua ſperâui.
7 Exultâbit cor meũ in ſalutâri tuo: cãtâbo Dómino, qui bona trîbuit mihi: & pſallã nómini Dómini altiſſimi.

---

2 *Vſquequo*, quandiu, vſque ad quod tẽpus in hac mea perſecutione. Sic mox, vbi habemus. *Quandiu*, eadem eſt vox, *Aad ána*. Quam quater Hebræorum magiſtri repetitam per Anaphoram tradunt propter quatuor imperia, quæ præcipuè diuexarunt Eccleſiam, & delere conati ſunt. Babylonicum, Perſicum, Græcum, Romanum, è quibus ſe ſeruari petat. *In finem*, in perpetuum, prop. vt & paſſim hoc opere . Perpetuóne Domine, quouſque tandem, &c. *Auertis*, abſcondes, propriè.

3 *Cõſilia*. Curas & ſollicitudines varias, anxias cogitationes & ancipites. Vnde per ἐπεξήγησιν ſubiicit. Quandiu ponam dolorem in corde meo per diem, quandiu mens mœrebit, & fatigabitur animus ob hoſtiles inſulationes. *Dolorem*, (&) dolorẽ. Aſyntheton apud Hebræos inter duo crebrum. Sic autem appellat anxietatem & anguſtiam animi ob perſecutionis grauitatem, & diuinæ conſolationis abſentiam. *Per diem*, interdiu, vel, per ſingulos dies.

4 *Super me*, contra me. Vſquequo torquebit & deprimet me. Quouſque ſe efferet & extollet aduerſum me, ſibi me ſubiiciet. Vel, pluſquam ego, ſupra me, quouſque me erit ſublimior & potentior. Vt Pſ. 16. v. 21. ☞ *Supra* & *contra*, id eſt nunc in bonum, nunc in malum. *Reſpice*. Antitheta ſuperiorum. Nam *Reſpice* refertur ad *Auertis faciem*. *Exaudi* ad *Vſquequo obliuiſceris*, *Illumina* ad *conſilia*, quæ cruciabant & tenebant dubium & ancipitem. Auguſt.

5 *Illumina*, à malorum tenebris . Luce perfunde me, fulgore tuo diſſipa, & fuga oculorum meorum mala & tenebras , méque his calamitatibus eripe. Spiritum meum redde vigilantẽ & circonſpectũ, vel *Oculos meos*. i. mẽtis meæ illumina, vt contempler te, vt ſpectẽ ſalutis meæ neceſſaria, quando mihi erit moriendum. *Ne vnquam obdormiam in morte*. Pergit in Metaphora: Ne ſuccumbam mortis angoribus, ne in mortis agonia ſim ſine tui deſiderio, cogitatione & ſenſu: ne vnquam miſerè & infœliciter moriar. Alii, ne ab inimicis interficiar. Malo ne ſim velut mortuus, ſine ſenſu, cogitatione & agnitione tui. Beati enim mortui, qui in Domino moriuntur, id eſt, in Domini agnitione, fide, confeſſione, & in conſideratione rerũ ad ſalutem pertinentiũ . Obdormire in morte, eſt ſecurè mori, citra Dei metum & cogitationem: in ea, veluti graui veterno corripi , vt nihil pii cogites. Vnde ad verb . Dormiã mortem . Chald. ne fortè peccem & dormiam cum his , qui meruerunt mortem æternam ſcilicet. Mors dicitur obdormitio & ſomnus ob futuram carnis reſurrectionem . Nam reſurgentes veluti è ſomno excitantur. Aliqui frigidiùs. faue mihi, ne vnquam moriar, vel potius enecer aut interficiar. Chaldæus Hebraica ſic intellexit, ne dormiam mortẽ i. mortis ſomnum, ſomnum æternum , de quo Ierem. 39. Inebriabo Babylonios, vt ſopiantur & dormiant ſomnum ſæculi (ſempiternum) & non conſurgant , dicit Dominus . Nam circũſcripto eſt perpetui exitii. Quam non agnoſcunt qui putant huiuſmodi phraſi duntaxat *Moriendi* verbum circũſcribi, & quidẽ citãtes illud Poëtę *Nox eſt perpetua vna dormienda* . Plus enim ſignificatur, nẽpè mors æterna ſiue gehẽnæ *Inimic⁹* . Tyrãn⁹ . R. Kimhi. Fomes peccati, vel peccatũ. R. Hataia. Ego Satanã, qui in mortis punćto ſæuiùs nos oppugnat, intelligo. q. d. ne fortè me poſſit ante tuũ tribunal iuſtè criminari, accuſare, & cauſa eſſe ſuperior. Sic paſſim multa precatur contra inimicos, quod vt ferè accipiatur de viſibilibus & externis, pro Pſalmi argumento & occaſione: precandò tamen ad inuiſibiles animũ præcipuè debemus conuertere , vel viſibiles quidem , ſed qui hoſtes non ſint priuati, ſed publici, qui non tam ſint noſtri, quàm Dei inimici, ex profeſſo inimicitias cum eo, eius regno & fide exercentes,

Gal.5.ſine quia pro noſtris externis ſecundum Chriſtianam inſtitutionem orandum ſit, Math.5.ſiue quoniam inuiſibiles ſunt illorum incentores, inuiſibilibúſque labefactatis viſibilium exigua ſit vis ac poteſtas,ſiue quia cũ iſtis nobis lucta ſit perpetua,inteſtina, & periculoſiſſima. Adde duo eſſe genera imprecationum. Aliæ enim ſunt vniuerſæ,aliæ propriæ & perſonales. Illæ ſunt omnium aduerſus peccati corpus, hæ ſolorum Prophetarum, qui Dei ſpiritu reguntur & ſciunt, quinam peccati corpus foueant ac tales diras mereantur. Sic Noé maledixit Chanaã nepoti. Sic Eliſeus 40.pueris,qui ipſum habebãt ludibrio. Arnob.in 34.pſ.& alibi paulò aliter,non ſolum(inquit)non maledicere,verum etiam pro inimicis orare iubémur. Vnde iſta,Iudica Deus nocentes me,& c.non contra carnem & ſanguinem (id eſt contra homines)ſed contra ſpiritus aëris huius, qui quotidie bella committunt,competere putes. Chald.Illumina oculos meos in lege tua,ne vnquam peccem, & dormiam cum his,qui meruerunt mortem,& non dicat fomesprauus,Dominatus ſum ei.

6 Si motus fuero. Si deiectus fuero de meo ſtatu,de mea conſtantia & virtute,de tua gratia & auxilio. Ad verb. Si nutauero,ſi vel tantillũ me ad lapſum declinantem viderint, ſi vel lapſui propinquum ſenſerint, nedum prolapſum. Poſſit etiam exponi, Si lapſus fuero, ſi cecidero,ſi periero. Chald.ſi declinauero à ſemitis tuis.

7 In ſalutari tuo. In ſalute & præſidio tuo,propter tuam ſaluationem,liberationẽ. In Chriſto Arno.qui eſt ſalus noſtra & ſalutaris.i.ſaluator,*Qui bona tribuit mihi.* Eclipſin Fontis repleuerũt. Quoniã retribuit ſuper me(beneficia). Sic Chald. Laudes dicã corã Deo,quia mecum magnificè egit. Quæ ſequuntur, per appendicem appoſita ſunt præter Fontem, vt doceremur iſta non modò dici de oris cantu, ſed etiam inſtrumentotum muſicorum pulſatione. *Nomini Domini altiſſimi.* Domino altiſſimo. Nam ſic loquuntur de Deo, honoris cauſa, per circumlocutionem. Adde nomen Dei,& Deum poni pro eodem,quòd Deus propter ſimplicitatem eſſentiæ ſit nomen ſuum, & nomen ipſius ipſe,vt loquuntur Cabbalici.

ARGVMENTVM.

Quòd impiorum plena ſint omnia, optat Chriſti aduentum, velut bonis ſalutem allaturum.

1 In finem. Pſalmus Dauid. XIII. Heb.14.

DIxit inſipiens in corde ſuo:Non eſt Deus.
3 Corrûpti ſunt, & abominábiles facti ſunt in ſtúdiis ſuis: non eſt qui fáciat bonum:non eſt vſque ad vnum.
4 Dóminus de cœlo proſpêxit ſuper filios hóminum: vt vídeat ſi eſt intélligens, aut requîrens Deum.
5 Omnes declinauêrunt, ſimul inútiles facti ſunt:non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.
6 Sepûlchrum patens eſt guttur eôrum:linguis ſuis dolôsè agébant, venênum áſpidum ſub lábiis eôrum.
7 Quorum os maledictiône & amaritûdine plenum eſt: velôces pedes eôrum ad effundêndum ſánguinem.
8 Contritio & infelícitas in viis eôrum,& viam pacis non cognouêrunt: non eſt timor Dei ante óculos eôrum.
9 Nónne cognôſcent omnes, qui operântur iniquitâtem: qui déuorant plebem meam,ſicut eſcam panis?
10 Dóminum non inuocauêrunt: illic trepidauêrunt timôre,vbi non erat timor.
11 Quóniam Dóminus in generatiône iuſta eſt:conſilium ínopis confudîſtis,quóniam Dóminus ſpes eius eſt.
12 Quis dabit ex Sion ſalutâre Iſrâel? cùm auérterit Dóminus captiuitâtem plebis ſuæ: exultâbit Iacob, & lætábitur Iſraël.

Inſi-

2 *Insipiens*, ἄφρων mente carens,amens.Heb.*Nabal*,à *defluendo,decidendo,vacando*,nebulo, qui mente, virtute omni & sapientia vacat,ratione & cerebro vacuus, non insipiens propriè, sed sceleratus,qui stultitiam cum improbitate habet coniunctam,vanus in rebus omnibus, cui omnia defluunt.Nequam,vnde *Nebala* nefas,de scelere stupri.Gen.34.*Non est Deus*.Non est qui prouideat,non est Dei prouidentia. *Elohim* enim Iudicem sonat, ac prouidentiam respicit,non essentiam ,id est, non Deum significat, quatenus est primum ens, rerum opifex,& causa,sed quatenus iudex, moderator,prouidens. Quare & iudices, rectores, magistratus,etiam hoc inscribuntur nomine,Exod.22. &c.Iam nomen tetragrammaton pertinet ad Dei essentiam . Est ergo sensus.Apud se cogitat,etiam si non loquatur,sentit,differit impius non esse Deum,qui iudicet quenquam ex suis factis,Deum, qui attendat, consideret,curet hominum res,actiones,opera,Deum,qui præmiis pœnisve benè malève agentes afficiat . Quare ruit ad omnia flagitia securus de supplicio.Hinc sequitur, *Corrupti sunt*,&c. longa enumeratione eorum,quibus impii se commaculant propter iudicii, prouidẽtiæque Dei inficiationem . Sic Chald.Non est potestas Dei in terra.Pauci enim sunt, qui putent nullum prorsus esse Deum,id est, nullam primam causam, nullum primum ens, quique cum Dei prouidentia,eius etiam essentiam negent.Nam illud est de communibus naturæ notionibus.vt 12. Metaph.indicat Aristoteles,& 1. de Nat.deorum, Cicero.

3 *Corrupti sunt*,intellectu & voluntate.Mutat numerum,vt & collectiuè & distributiuè doceat omnes esse corruptos, peccasse & egere gratia Dei.Sic tractat hunc locum Paulus Rom.3.*In studiis*,consiliis & actionibus,dum à nullo scelerum genere abstinent . Actiuè in Heb.corruperunt, abominabile fecerunt studium(suum)siue opus.Chald. corruperunt opera sua & execrati sunt bonum. *Non est vsque*.Ad Auxesin hoc repetiuerunt è vers. 5. Hic autem incipit enumerare fructus Atheismi,qui valdè sunt probis & quietis noxii, vt contrà fidei fructus sunt actiones virtutis,pietatis & iustitiæ. Gal.6. cuique publicè & priuatim vtiles .

4 *De cœlo*,tanquam è specula , quid agant homines prospexit , & deprehendit omnes esse peruersos.*Prospexit*,quasi ex eminenti loco & longinquo aspexit. Anthropopathœs . Diligenter nunc considerat,vt rependat suo tempore,& pro cuiusque fide ac factis.*Si est intelligens*.Deum,per Hypozeugma,An sit Deum intelligens & cognoscens , vt ei obediat.In genere docet impios destitutos esse ratione & iudicio.*Requirens Deum*,Dei mandata,leges,iustitiam . Chald.quærens eruditionem à conspectu Dei.(à Deo.)Diligenter Deus prospicit an sit intelligens quispiam , sẽque requirens, vt ei adsit, faueat, bona & gratiam tribuat. Nam *videre* iustos dicitur , Deus,vt *nosse* psalmo 1.quatenus eos beneficiis cumulat.

5 *Declinauerunt*.Recesserunt,propriè, à Deo scilicet.In Fõte singulariter.*Omnis recessit*.quod aliqui nimiùm subtiliter expendunt,vt sit Metaphora à vino,quando in vappam resoluitur, vt & Hosc.4.recessit vinum eorum . Sic subtiliùs , quod sequitur vertunt, *Rancidi facti sunt*, vt iam hoc sit à cibis translatum.Nam verba Heb.hanc non habẽt vim.*Inutiles*, abominabiles sunt propriè,computruerunt , fœtuerunt , sine fructibus fidei,sine bonis operibus. *Non est vsque ad vnum* . Ne vnus quidem.Heb.Est autem Hyperbole,quoniam Deus singulis ætatibus suos habet electos,à quibus colatur & inuocetur.Vel loquitur de insipientibus illis , de quibus instituerat , qui omnes à maximo vsque ad minimum in operibus suis corrupti sunt,de quibus Ephes.4.desperantes (id est , fide & spe destituti) tradiderunt semetipsos impudicitiæ,ad operationem omnis immunditiæ.Sola enim fides & Dei timor , veluti virtutis retinacula, à peccando homines cohibent,Prou.15. Ad hunc Idiotismum non satis attendens Augustinus exponit *Vnum*,Christum. q.d.Omnes peccauerunt , vsque ad vnum Christum,siuè vno Christo excepto . Verè quidem,sed non appositè.

6 Isti tres versus sequentes nec sunt in Hebræo, nec in Græco,nec in carmine Apollinaris, Interiecti autem sunt in Latinis codicibus ex Paulo, Rom. 3. qui (inquit Hieronym.in hunc locum,& Proœmio in 16.Com.Esaiæ)de variis Scripturarum locis hoc testimonium texuerat. Nempè primus versus est è Psal.5.& 139.Alter è Psal.9.& Esa.59.vel Prou.1. Tertius ex eodem Es.loco,& Psal.35.Ne quis propterea putet aliquid de Hebraicis vel Græcis codicibus fuisse detractum. Dolosè *agebant*,ad dolos vtebantur.

8 *Contritio & infœlicitas*.Actiuè,Es.59.Toti sunt in conterendis & infœlicitate siue calamitate afficiendis vexandisque hominibus.Aliqui passiuè, sed alieniùs, de contritione, qua conteruntur & confringuntur,non qua conterunt, & de infœlicitate qua sunt infœlices,

non quam inducunt. *In viis eorum.* In eorum vitæ instituto est, vt confringant & vexẽt. *Viam pacis*, vitam pacificam, quietam & pacatam oderunt. Non norunt pacificè viuere.

9 *Nónne cognoscent*, me irámque meam aduersum peccata, vel diuinam vltionem. Nónne sentiant vim & potestatem meam. Est enim Aposiopesis. q.d. sentient suo tempore, suo magno malo. *Qui deuorant.* De magnatibus loquitur, qui opprimunt populum. *Plebem meam, ammi* populum meum, pauperes, pios præsertim tenuiores. Apertè Exod. 22. v. 24. Si pecuniam mutuam dederis *hammi eth ani* populo meo (nempè) pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum. Nam eth ani expositiuè subiicitur cum articulo. Ita in scrip. Deus agnoscit pro populo suo pauperes, & sic eos appellat, non diuites, quasi illorum proprius sit rex, tutor, pater, defensor, docet autem in tanta peccantium multitudine & turba se sibi perpetuo seruare reliquias, sed quæ crucibus & prædæ potentiorum subiaceant. *Sicut escam*. i. auidè, cupidè. Quanta auiditate, voluptate, impunitate solet deuorari frustum panis à famelicis. Quare pro nihilo ducunt pauperes deuorare, neque magis commouentur, quàm si cibum sumerent. Alii similitudinem referunt ad quotidianas & assiduas populi deprædationes, quemadmodum panis quotidie editur. In Heb. subaudienda est particula. (sicut) comedunt panem. (perinde ac si) comederent panem.

10 *Vbi non erat timor*, timoris causa & occasio, Metonym. vt Ps. 30. vers. vbi nullũ est periculum. Hoc doctè supplendum existimarunt, vt & Chald. Ibi timuerunt timore mendaci, quod non decebat timere. Neque enim agitur de quolibet timore, sed vano.

11 Ratio, cur timeant vbi nulla causa timendi. Quia vident Deum bonis adesse, vnde prius hemistichium hunc versus est appendix præcedentis, vt apparet ex Fonte. *In generatione iusta.* Fauet ætati iustæ, cum hominibus iustis versatur, eis adest. Generatio toto hoc opere ferè significat sæculum, & homines alicuius sæculi & ætatis, nõ nationem & cœtum. Aliqui vertunt, In generatione iustorum, iustos autem fideles & pios intelligit Euthy. *Consilium inopis.* Initium versus in Fonte, & est Apostrophe in impios. Cõsilium, quo videlicet Dei opem in quo vno confidit patienter inops spectat propositum eius de benè agendo, piéque viuendo illusistis, vituperastis, vt habet Chald. stultum, ridiculum, pudendum existimatis, hoc solo nomine, quia in Deo sperat. *Quoniam*, eò quòd posuerit in Deo spem suam: ac in eo consiliorum suorum fundamenta collocarit. Sic Matth. 27. & Sap. 2. impii suæ irrisionis causam hauriunt è simplici piorum in Deum confidentia. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si vult.

12 *Quis dabit.* Modus optandi Hebraicus, per Epiphonema. Vtinam ab his malis saluetur Israël. Cùm omnia sint corrupta, vtinam prodeat ex Sion salus Israëli promissa, vel Saluator Israëlis Christus. Eius enim aduentum optat ex Sion, Esa. 2. vt per eum deprauata natura vel mundus restituatur. Nam Apostolus non tantum ad Iudæos, sed etiam ad omnes homines refert Rom. 3. τὸ σωτήριον, aliqui putant Septuag. vsurpasse Adiectiuum neutrũ pro Substãtiuo σωτηρία. Ego censeo de industria Propheticè sic passim vertisse, vt intelligeremus illa pertinere ad personam Christi, non ad nudam Dei actionem & conseruationem. Nam Adiectiua significant subiecta cum accidentibus, vt Abstracta, ipsa duntaxat accidẽtia. Id colligo ex Paulo qui sic loquitur Act. vlt. Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, & Simeon, Luc. 2. Quia viderunt oculi salutare tuum. Christum, non tantum salutem, sed & salutarem atque salutiferum. Quare & Hebræi versum istum interpretãtur de dieb⁹ Messiæ. *Cùm auerterit*, vel trãquillauerit. Shab, vtrũque sonat. Respõdet interrogationi. Eueniet, quod opto, quãdo populus Israël, captiuitate & seruitute per Christũ liberatus exultabit ac lætabitur. Vel potius est Ætiologia, siue ratio sui optati. Vtinã ex Sion existat salus Israëlis. (Nam) cùm eam restituerit Dominus, excussa populi sui captiuitate, exultabit Iacob, &c. *Captiuitatem*, qua populus eius premitur ab huiusmodi impiis eũ vt escam panis deuorantibus, vers. 9. Ita appellat miseram conditionem nostri exilii & peregrinationis in vita præsenti. Vel peccati & mortis æternę. Est enim duplex captiuitas, cuius vtriusque liberator est Christus. A priore liberat, cùm è miseria vel seruitute tẽporaria eruit, perfectè autem quando etiam ad libertatem gloriæ filiorum Dei perducit, è qua modò exulamus. A posteriore quando nos à peccatis & tyrannide Satanę asserit in statum gratiæ & filiorum Dei adoptionem, per fidem, baptismum, & reliqua fidei sacramenta. Sumus enim alioqui ob peccatum captiui Satanæ, inferni mortis, peccati ipsius.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Puros & innocuos terra ſancta, vel potius cœlo & æterna quiete, potituros.

1 Pſalmus Dauid. XIIII. Heb. 15.

DOmine quis habitâbit in tabernáculo tuo? aut quis requiêſcet in monte ſancto tuo?

3 Qui ingréditur ſine mácula: & operâtur iuſtitiam.

4 Qui lóquitur veritâtem in corde ſuo: qui non egit dolum in lingua ſua.

5 Nec fecit próximo ſuo malum: & oppróbrium non accêpit aduêrſus próximos ſuos.

6 Ad níhilum dedûctus eſt in conſpêctu eius malîgnus: timêntes autem Dóminum glorificat.

7 Qui iurat próximo ſuo & non décipit, qui pecúniam ſuam non dedit ad vſûram: & múnera ſuper innocêntem non accêpit.

8 Qui facit hæc: non mouébitur in æternum.

---

2 Per tabernaculum Dei, & montem ſanctum, Iudęam Recentiores intelligunt. Tu ad literam accommodatiùs montem illum cœleſtem & tabernaculum ceu domicilium Dei ſempiternum: ſiue quia non tantum eſt beneficium permanere in terra aliqua, ſiue quia ad ea fruendum non opus eſt tanta virtute. Non alienè etiam accommodant ad Eccleſiam, quę eſt tabernaculum Dei viuentis, & mons eius ſanctus Eſ.2. vt is dicatur futurus ciuis Eccleſię, qui probitati ſtuduerit. Nam tales ad eam vocari ſolent ac in ea retineri ne ad hæreſes & impias alias religiones tranſeant. Nonnulli item diuidunt, ac intelligunt per Tabernaculum militantem Eccleſiam, vti illud erat templum caſtrenſe & quaſi tentorium, per montem ſanctum, fixum & immobilem, Eccleſiam triumphantem & cœleſtem, ſed ſimpliciùs, vti dixi, vt pro eodem. i. cœlo vtrumque accipiatur. *Quis*. Chald. quis dignus eſt vt habitet, quis dignus vt requieſcat. *In monte ſancto tuo*, in cœlo tibi ſacrato. Ad verb. ſanctitatis tuę, id eſt, tuo, qui es ſanctiſſimus.

3 Superiori interrogationi reſpondet, vt Chriſtus Matt.19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mãdata. Nam vt gratis nos iuſtificauerit, & ad vitam æternam vocauerit, ſtipulatus eſt tamen, vt ſimus integri. Beati ſi hæc feceritis & c. Ioan.13. Iac.1. *Sine macula*, perfectè, integrè, prop. qui perfectè viuit perfectione viæ, non patriæ. i. quantum ferre poteſt humana imbecillitas. Alioqui nullus ſine peccati macula in hac via. i. vita mortali. Hoc autem aliqui referunt ad Dei interdicta, vt quod ſequitur de operatione iuſtitiæ ad præcepta, ſed rectiùs vt hic verſus cum prima parte ſequentis ſit de virtutibus & officiis, quæ præſtare debeat aſcenſurus in cœlum, deindè ſequentur vitia, quibus carere debeat. Duæ enim ſunt iuſtitiæ partes, facere bonum, & declinare à malo. pſ.

4 *In corde ſuo*, apud ſe. non ore tantum, ſed ex animo, non fucatè, vt Eph. 4. veritatem vnuſquiſque loquatur cum proximo ſuo. *Qui non*. Iam vitia enumerat à quibus cauendum ſit. *Egit dolum*, qui non doloſè loquitur, qui non detraxit, detulit, traduxit, ad Verb. Cordis primo meminit, deinde linguę, poſtremo actionum, Euthym.

5 *Nec fecit*. Alterum non læſit opere, nec verbis. Priore loco Hebraice eſt *Réa* proximus, ſocius, poſteriore *Karob* propinquus. Sed 70. non diſtinxerunt, vt nec Kimhi, qui proinde hic proximus inquit, & propinquus (ſiue *Réa* & *Karob*) appellantur omnes, quibuſcũ nobis eſt negotium. Latinè Alter. Hinc illud Fontis Eſter 1.v. 19. Regnum eius tradat rex ſociæ eius meliori illa, Noſter doctè tranſtulit Regnum illius altera quę melior ſit illa, accipiat, ſecutus Ioſephum, qui dixerat pro ſocia eius, ſiue proxima ἑτέραν γυναῖκα. Quò pertinet illud Moſis: Non dices falſum teſtimonium aduerſus *Rebeca*, ſocium ſiue proximũ tuũ. i. aduerſus alterũ, ſiue is amicus ſit ſiue non, ſiue notus, ſiue ignotus. Atque ita cõtra Phariſæos Chriſtus expoſuit Mat.5. locum Moſis, Diliges proximũ tuũ. i. alterũ in genere, quod ſecutº Paulº Ro. 13. v.8. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκεν. *Et opprobriũ*. Dedecº proximis ſuis nõ imponit, neq̃ imponi patitur. *Non accepit*. nõ audit. Ad verb. nõ ſuſtinuit, nõ tulit, nõ paſſus eſt proximũ opprobrio affici. Hebraicè עַל *contra & ſuper*, vt duplex ſit ſenſus, qui neque contra proximum tollit probrum, neque ſuper eo accipit. i. neque ſuſtinet ei fieri probrum.

6 In cuius conſpectu nihili factus & deſpectus eſt malignus, quantumuis potẽs ſit & diues, reuerentes autem Dominum, etiam ſi mundo ſint contemptui, honore afficit. *Malignus*, abominabilis, reiectus propriè, reprobus.

7 Qui iurat proximo ſuo, & iuramentum non reuocat, neque mutat. Fides, cuicunque data fuerit, non eſt fallenda, maximè quando iuramento eſt confirmata. Tanta debet eſſe Numinis religio & reuerentia. Nec allegandum illud Comici, Mentem iniuratam gero. Si quid excipiendũ, Ambroſius Offic. lib. 3. cap. 10. docet. *Proximo* רעהו *harẽa*, ſocius, proximus. Habet autem hic He Haiediá, poſt ל præter leges, carminis cauſa, vt alibi interdum contingit, teſte Kimhi. Quod cùm minus aduerterent Recentiores, ſubtiliùs atque adeò alieniùs vertunt in Infinitiuo Hiphil, *Malefacere*, vel *conterere*, vt de firmitate voti & iuramenti ſancti, de qua Num. 3. hæc per Eclipſin, dicantur. Qui iurat (ſe) cõtriturum (ſeipſum, vel corpus ſuum) qui iurat ſe malefacturum (ſibi ipſi, vel ſuo corpori) & non mutat (id eſt, neque reuocat iuramentũ) in cœlo non quieſcet. Nã iuriſiurandi & voti religio non violãda. Quod ſumpſerunt è Chaldæo, Qui iurat, vt ſe affligat, & non mutat. *Ad ꝛſuram* ſumptum è Deut. 23. Nehem. 5. *ſuper* contra. & Deut. 27. Maledictus, qui accipit munera.

8 *Non mouebitur in æternum*, nunquam labetur, vel nunquam peribit è monte ſancto. Nunquam deiicietur de Dei tabernaculo, ſemper monte ſancto perfruetur. Hæc principio Pſalmi reſpondent.

ARGVMENTVM.

Chriſtus Deum Patrem orat, vt ſe piorum ſtudioſum & impiorum oſorem conſeruet. Gratias deinde agit, quod ab eo ſit è mortuis excitandus, & perpetua fœlicitate donandus.

1 Tituli inſcriptio ipſi Dauid. XV. Heb. 16.

CONſẽrua me Dómine quóniam ſperâui in te: dixi Dómino, Deus meus es tu, quóniam bonôrum meôrum non eges.

3 Sanctis qui ſunt in terra eius: mirificâuit omnes voluntâtes meas in eis.

4 Multiplicâtæ ſunt infirmitâtes eôrum: poſt ea acceleraûerunt.

5 Non congregâbo conuentícula eôrum de ſanguínibus: nec memor ero nóminum eôrum per lábia mea.

6 Dóminus, pars hæreditâtis meæ & cálicis mei: tu es qui reſtítues hæreditâtem meam mihi.

7 Funes cecidêrunt mihi in præclaris: étenĩ hæréditas mea pręclara eſt mihi.

8 Benedîcam dóminum qui tríbuit mihi intellêctum: ínſuper & vſque ad noctem increpuêrunt me renes mei.

9 Prouidêbam Dóminum in cõſpêctu meo ſemper: quóniam à dextris eſt mihi, ne commóuear.

10 Propter hoc lætâtum eſt cor meũ, & exultâuit lingua mea ínſuper, & caro mea requiêſcet in ſpe.

11 Quóniam non derelînques ánimã meam in infêrno: nec dabis ſanctum tuum vidêre corruptiônem.

12 Notas mihi fecîſti vias vitæ, adimplêbis me lætítia cum vultu tuo: delectatiônes in déxtera tua vſque in finem.

---

2 *Conſerua me*, ab inimicis meis. *Quoniam* (&) quoniam. (&) quòd. Aſyntheton. Dixi apud me Domino hæc duo, Deus meus es tu, (&) quòd non eges meis bonis, id eſt, ſacrificiis, rebus, muneribus, operibus, vel iuxta alios, meritis, probiſque actionibus, quibus etſi Deus delectetur, & præmium det, non indiget tamen: vt proinde ob meam duntaxat ſpem, rogem conſeruari. In Heb. eſt Apoſtrophe ad animam ſuam, id eſt. ſeipſum vt Pſ. 41. v. 7. & Eclipſis Coniunctionis & Verb. Dixiſti (ô anima mea) Domino, Deus meus es tu (&) bonum meum non ſuper reſcadit, aut quid ſimile.) Vel bonum meum haud quaquam pro te. Id eſt, vt doctè Septuag. intellexerunt, dixi ego apud me τῶν ἁγίων τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάσωσε πάντας τοὺς θελήματας μου ἐν αὐτοῖς.

Bonum

Bonum meum tibi nihil confert,non est in tuum vsum, vt proinde eius non indigeas,sed contrà potiùs bona tua super me,mihi conferunt plurimùm,eorúmque valdè egeo.Lucretius lib.1. etsi Epicureus de Dei natura.Ipsa suis pollens opibus nihil indiga nostri. Vnde *Saddai* q.αὐτάρκης& seipso contentus.Quod Apostolus lib.6.constit. c. 20. ita expressêrunt ὑμᾶς θυσιῶν δέεται θεὸς ἀνενδεὴς ὑπάρχων τῇ φύσει. A nobis Deus in precatione requirit præcipuè fiduciã,res nostras nõ nisi secũdariò.Hinc primùm legitur respexisse ad Abelẽ.i.Abelis pietatẽ & fidem, deinde ad eius munera,Gen.3.Alii subtiliùs,Bonũ meum non(nisi) super te(est.)vt Chald.Bonum meum non procedit nisi à te. & Hieronym. Benè non est mihi sine te.Kimhi Bonum meum nequaquam super te est.i. nequaquam te obligat & deuincit. Itaque quod boni mihi facies,gratuitò facis.

3 Transpositio Hebraica.In ipsis sanctis,qui in terra versantur,omnes meas voluntates mirificauit,miram fecit meam erga ipsos beneuolentiam & charitatem. Eos vnicè diligo, omnis mea voluptas in eis est.Prou. 8. Vnde Sanctis, qui erant in cœlo, relictis, ad hos in terram descendit.Luc.15. *Mirificauit*.Hebraicè est Nomen.Et(in) mirificis & præclaris voluntas mea est.Sed docere voluerunt vnde ista claritas & admirabilitas proficiscerẽtur, nẽpè à Deo,non ab ipsis.

4 *Infirmitates eorum*.Inimicorum scilicet.Relatiuum sine Antecedente [illegible]u linguę.Infirmitates autem vocat vitia,peccata,errores.Sic Gallicè,*Leurs pauuretez sont augmentees*. i. *leurs abus, leurs pechez*.Hebræi per Liptoten,vt tenuiter loquatur de re graui, restringunt ad Idola & impietates,quas solent variis nominibus contemptim & inuidiosè appellare, *Post ea*. Duobus vocabulis μετὰ ταῦτα, post eas res,post ea peccata & impios cultus accelerauerunt & cucurrerunt:magno ardore ad ea exequẽda properant. Rectiùs autem אחר per Pathah, *Ahar, post*,quàm Masoretæ per Tseri,*Acer,alius*.Nam cunctæ interpretationes, quę ad istorum lectionem retinendam excogitantur,sunt coactę,& nimis Eclipticæ.Vt(Post)alium(Deum) accelerauerunt. Item, Alieno (Deo) donauerunt, id est,obtulerunt oblationes.Item(Qui ad)alterum (Deum) accelerant,&c.

5 Non tibi libabo sacrificia legalia nec libenda docebo ps.49. *Eorum conuenticula*, συναγωγὰς eorum ad sacra conuentus & coitiones,quę sunt de sanguinibus. i. ad libandum sacrificia cruenta,non cogam.Abstinebo ab his cogendis ad talia Mosaica sacrificia. Non hoc eos docebo,sed vitæ & sacrorum puritatem.Hinc Heb. Non libabo libamina eorum de sanguinibus.i.sanguinea & cruenta. Nam præpositio, De,מ inseruit Genitiuis possessionis. Sic de abrogatione cultuum legis loquetur.Ex quo rectè Aug.& eum secuti interpretes, de carnalibus sacrificiis & sanguinibus pecorum.Sanguines etiam possunt significare cædem. q.d.Eorum conuenticula duntaxat instituuntur de cæde,de me & aliis interficiendis: hęc eorum sunt libamina,hę hostiæ.Ea igitur non colligam,non ero auctor,vt colligantur, vt quæ sint cruenta & sanguinaria parricidia.Pronomen *Eorum*,aliqui referunt ad idola, quæ infirmitates appellabat.Eorum cruenta libamina non conficiam. Septuag. tropum exposuerunt. Nam ad libandum conuenire solent homines. *Nec ero memor nominum eorum*, conuenticulorum, idololatrarum,vel inimicorum meorum. Neutros dignos existimabo mea commemoratione & memoria.Euthym. non eos amplius vocabo populum Dei,vel vineam aut hęreditatem.Iuxta eos,qui Pronomen referunt ad idola, ne quidem Idolorum nomen vsurpabo, quæ inuocant & per quæ iurant. Ad verb.neque tollam nomina eorum super labia mea.i.nõ accipiam,sed abstinebo ab eorum nominibus penitùs vsurpandis. Sic Eph.5.fornicatio ne quidem nominetur in vobis.*Tollere* etiam *nomen* Hebræos est iurari, vt in decalogo,non tolles nomẽ Dei tui in vanum,id est iuxta veteres Rab.non iurabis,quamuis generaliùs interpretetur R. Mose,non vsurpabis,non commemorabis,non in ore habebis nomen Dei vanè & perperam. Quo sensu hic Dauid vel potius Christus inquiet, non vel potius iurabo per Deos ipsorum.

6 *Dominus*, est mihi pro diuitiis & bonis omnibus,pro legitima possessione & conditione. Cætera repudio. Antithesis. Ostendit sibi vnum Deum sufficere, sęque prętер eum nihil quærere. *Pars hæreditatis*, pars mea hęreditaria. Sic duo Substantiua vsurpantur pro Substantiuo & Adiectiuo. Eodem Hebraismo, *Pars calicis mei*, pars mea calicea, & pocillaris,pars,quã bibam,vt meã.i. retributio mea. Calix pro retributione & mercede

passim, vt Ps.10. Apoc.14. *Tu es, qui restitues*, compositum pro simplici, vt retribuere pro tribuere, qui statues, stabilies, firmabis, ne quis mihi eam possit eripere, sustẽtabis, fulcies propriè. Tu, qui te mihi possidendum & fruendum dedisti, nõ patieris, vt me quis hac possessione deturbet. Græci hæreditate Ecclesiam intelligunt. Eam veluti perditam & profligatam inter gentes, restitues mihi. Alii, regnum Dei, siue regni Dei possessionem.

7 *Funes*. Sors, siue hæreditas accidit mihi, *In præclaris*, in Deo, cuius possessione & sorte nihil contingere possit præclarius. q.d. In partem hæreditariam mihi obuenit, quod est omnium præstantissimum, quod nolim cum vlla alia re commutare. Nempè Deus, Dei gratia, eiusque regni possessio, cùm alii opes, alii honores, alii humanam sapientiam, alii delicias, alii eiusmodi alias vanitates soleant sibi pro hæreditate & summo bono eligere. Vel in excellẽtibus, & vniuersi humani generis flore. In dulcibus, in suauibus propriè. Nihil autem Deo, Deique religione suauius & amabilius. At mox, *Præclara*, pulchra, speciosa. Hinc Chald. Sed & hæreditas mea complacuit mihi. Funes vocat hæreditatem & portionem, Metaphora ab agris, qui funibus vel perticis mensurantur. Ios.10. Hinc Ps.77. funiculus distributionis. Allusione ad Iosue 13. & sequentibus capitibus, vbi terra Chanaan per sortes in singulas tribus diuiditur. Harum autem vocum congeries, partis, portionis, sortis, possessionis, hæreditatis, funium, eodem fere tendentium, & Deum verum designantium, ad Auxesim pertinet. *Etenim*, & quidem mihi, vel & quidem quantum ad me attinet, quicquid aliis illa sit, mihi est præclara. Scio multos non huius fore sententiæ & animi, at mihi interim est preclara & cunctis bonis charior.

8 *Intellectum*, consilium. Vnde Heb. qui consuluit mihi (vt hanc hæreditatem eligerem) & *vsque ad noctem*, etiam noctu me erudit. i. suam erga me beneuolentiam & fauorem omni tempore, etiam aduerso perpetuat. Vel potius, celebrabo Dominum, qui me suo consilio regit, qui mihi sua sapientia adest, die noctéque qui me docet, hanc hæreditatẽ perpetuo eligere. *Vsque* non tollit noctem. i. non excluſiuè sumitur, sed incluſiuè vt loquuntur, vt nec Gallicè, *iusques au feu il a maintenu celà*. i. etiam in igne, per medium ignem, q.d. etiam noctu, etiam per noctem, quo tempore videor oppressus somno & à cogitatione alienus. Et sic habetur in Fonte, *Noctibus*. quo Hebraismo & Gallicismo explicantur multa, quæ videntur obscura, vt donec ponam scabellum pedum tuorum, donec peperit filium suum primogenitum incluſiuè, non excluſiuè) i. postquam posuero, postquam peperit. *Increpuerunt*, ἐπαίδευσαν erudierunt me renes mei, nocte me ad pietatem incitarunt. Admonitio vel inspiratio Spiritus sancti sæpius fit noctu, quo tempore diuinæ visiones plerunque factæ sunt Gen.26.32.46. Dan.2. & 7. Ps.7. & 77. Laudabo Dominum, qui mihi benè solet consulere, vt etiam noctibus, quando vaco à negotiis, & me quieti trado, renes mei erudiãt me & doceant, quid sit suscipiendum, quid faciendum: qui me illuminat Spiritu suo sancto, qui me docet arcanis inspirationibus. Significat Patrem sibi nunquam defuisse Spiritu suo, noctibus etiam suggessisse optima consilia, cogitationes, affectus. Renes Scriptura in præcipuis animi iustrumentis numerat: vnde Metonymicôs eos vsurpat pro mente & eius affectibus: increpare autem, pro erudire, admonere, dirigere.

9 Dominum mihi iugiter proponebam, cum habebam ob oculos tanquam scopum. προὠρώμην Per Dominum aliqui Metonymicè intelligunt mandatum Domini de Euangelio prædicando, & moriendo pro peccatis hominum. Ioan.6.12.14.17.18. A *dextris*, A dextris esse. vsu Scripturæ est paratum esse ad auxilium, assistere, vt Psal.108 & 109. *Ne commouear*, ne maneam in morte, vel vt me iuuet & defendat.

10 De Christi resurrectione, Act.2.8.13. *Exultauit*, præ gaudio immẽso cantat. *Lingua mea*. Ad verb. gloria mea, Epithetum animę & mentis, quæ est corporis humani gloria, ps.29. v. vlt. hominisque pars melior ac honoratior. Vel linguæ, vt declaret non tantùm se intus lætari, sed linguam quoque suam, adeò vt in hymnos erumpat. Et sanè Apostoli *Linguam* citant Act.2. & 13. quòd translationem 70. penè semper complecterentur. *Caro*. Corpus meum requiescet in spe, resurrectionis scilicet, glorificationis, & sessionis ad dexteram. Vel *In spe*, confidenter, citra metum corruptionis.

11 *Animam meam*. Nam Christus anima descendit ad inferos, præcipuè ad eam partem, quã Sinum Abrahæ Euangelium vocat ad soluendos inferni Patrum dolores (Act.2.) eósque liberandos. Nempè vt victor, nõ vt debitor. Vnde duo hîc sunt insignia Recentiorũ errata.

Primum,

Primum,quòd Seol pro ſepulchro, cùm propriè infernum animarum ſignificet,vt 3. de Trinitate ẽ Talmudicis & Rabbinis docui.Secũdum,quod animam pro corpore,& vt impurius Beza loquitur,pro cadauere accipiant,indoctè allegantes Leuit.c.21.v.1.Nam illic & ſimilibus locis paucis Anima nõ pro corpore,ſed per ſynecdochẽ pro homine mortuo vel poti⁹ per Metonymiã pro hominis mortui funere ſumitur,pro cuius anima fiebat ſupremũ illud officium, vbi eſt myſterium curæ antiquæ viuorum pro mortuis, & mortuorum animabus. Moſes enim animam appellat officium ſupremum peractum pro mortuo, neque reſpicit corp⁹ ſiue cadauer,quoniã eius cauſa, illa parẽtalia nõ tã ſolẽniter fuiſſent peracta. Ob animam,inquit,Leu.21.v.1.ne cõtaminetur ſacerdos i.ob hominis mortui funus & exequias,in quibus pro anima eius parẽtabatur.Leu.19.v.28.Inciſionẽ ob animã nõ facietis in carne veſtra,vbi Onkalos,læſionem pro mortuo ne faciatis in carne veſtra: & noſter,ſuper mortuo ne incidatis carnes veſtras,id eſt pro mortui anima.Nam his locis,vti dixi, anima nõ ſimpliciter ſignificat mortuum,ſed animam mortui,pro qua iſta peragebantur.Nam & Amorrhei pro requie animarum ſe incidebant, putantes id ipſis prodeſſe: quemadmodum & Romani pro iiſdem februabant,& diem animarum celebrabãt apud Ioſephum in Antiq. & Feſtum.Sic Aggei 2.v.14.Pollutus anima,id eſt facta homines mortui,cuius funus inſtituitur.Vnde non reperitur in hac notione,niſi quãdo agitur de funeribus & exequiis,quaſi illa fierent propriè propter animam & in fauorem animæ,non corporis. Quod pluribus explicare libuit, vt illuminarẽ ſententiæ Moſis paucis perſpectã,& ab iſtis corruptã ac nefariè ad ſanctiſſimum Chriſti corpus tranſlatam, quod proinde *Cadauer* auſi ſunt per ſuum Bezam nominare,citatis in locis nihil cũ hoc commercii habentibus.*Videre*, ſentire metaphoricè experiri,per explicationem ſenſuum pati.Non modo autem corpus Chriſti in ſepulchro corruptelam non ſenſit, ſed nec ſentire potuit,vt cæteris corporibus ſolet accidere, ob verbum hypoſtaticè in ipſo habitans. Athan.apud Theodor.. lib.3. Polymcophi pag.72.In morte enim hypoſtaſis nõ eſt diſſoluta,dum quod ſemel aſſumpſit natura Chriſti diuina,nunquam id dimiſit.*Corruptionem*.Vocem *Sahath* ſic ſolent interpretari R. Abraham & Hebræi doctiores.Non patieris,vt ego,quem ſanctificaſti, ſentiam corruptionem, vt meum corpus in ſepulchro corrumpatur,putreſcat,& in puluerem redigatur. Hoc non competit Dauidi,cum eius corpus in ſepulchro corruptum ſit Act.2. Chriſto igitur, quem prius reſurgere oportuit.Hinc in Medras Tillũ etiam caro eius habitabit tutò.Ait R. Iſaac, quod non dominabitur in eum poſt mortem ſcolex aut vermis.Qui *Foueam* vertunt,pugnãt cum euẽtu.Nam Chriſtus ſanctus Dei foueam vidit,dum in ea hæſit circiter triduum corpore. Hinc articuli fidei,Sepultus eſt(corpore) deſcendit ad inferos (anima.)

12 Id eſt,me ad vitam reuocaſti.Vias enim vitæ appellat reſurrectionem & glorificationem corporis mortui,quòd his progrediamur ad vitam perfectam,æternam & beatã. *Cum vultu tuo*,cum tuo aſpectu & iucundiſſima præſentia,cum aſpectu faciei tuæ ſiue eſſentiæ,in cuius viſione conſiſtit præcipua beatitudinis ratio.Illic enim eſt ſatietas perfecta & plena iucunditas. *Delectationes* ſunt vel erunt in dextera tua ſemper. In dextera tua ſunt perennes voluptates,in qua me collocabis. Chriſtus enim ſedet ad dexteram Patris,id eſt, potiora eius bona, opes & incomprehenſibilem maieſtatem. Nam hæc locutio metaphorica eſt. Aliis,in dextera tua,id eſt, in promptu. Sed *dextera* vſu ſcripturæ ſymbolum bonorum & fœlicitatis.

ARGVMENTVM.

Obſecrat ne perſecutionibus obruatur. Inimicos quidem in hac vita fortunari,ſe verò gloriam æternam expectare.

1 Oratio Dauid. XVI. Hebr. 17.

EXâudi Dómine iuſtítiam meam: intên de deprecationem meam.
3 Aúrib⁹ pércipe oratiônem meam,nõ in lábiis dolôſis.
4 De vultu tuo iudícium meum pródeat:óculi tui vídeant æquitâtes.
5 Probâſti cor meum,& viſitâſti nocte: igne me examinâſti, & non eſt inuênta in me iníquitas.
6 Vt non loquâtur os meum ópera hóminum: propter verba labiôrum tuôrum,ego cuſtodîui vias duras.
7 Pérfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueântur veſtígia mea.
8 Ego clamâui, quóniã exaudîſti me Deus: inclîna aurem tuam mihi, & exâudi verba mea.
9 Mirífica miſericórdias tuas: qui ſaluos facis ſperântes in te.
10 A reſiſténtibus déxterę tuæ: cuſtôdi me,vt pupîllam óculi.
11 Sub vmbra alârum tuârum prótege me:à fácie impiôrum, qui me afflixêrunt.
12 Inimîci mei ánimam meam circundedêrunt:ádipem ſuum concluſêrunt,os eôrum locutûm eſt ſupérbiã.
13 Proiiciêntes me,nunc circundedêrunt me: óculos ſuos ſtatuêrunt declinâre in terram.
14 Suſcepêrunt me ſicut leo parâtus ad prædam:& ſicut cátulus leônis hábitans in ábditis.
15 Exûrge Dómine,præuêni eum, & ſupplânta eum: éripe ánimam meam ab ímpio,frámeam tuam ab inimîcis manus tuæ.
16 Dómine, à paucis de terra díuide eos in vita eôrum:de abſcónditis tuis adimplêtus eſt venter eôrum.
17 Saturâti ſunt filiis: & diuiſêrunt relíquias ſuas páruulis ſuis.
18 Ego autem in iuſtítia apparêbo conſpêctui tuo: ſatiâbor cùm apparúerit glória tua.

---

2 *Iuſtitiam meam*,iuſtam petitionem, vel iuſtam cauſam erga meos aduerſarios, de qua verſ.5.bonam meam cauſam & precem exaudi,attende clamori meo.
3 *Non in labiis*,ab omni dolo alieniſſimam orationem,non doloſam, & fictam. Relatiuum more Hebraico ſubauditur: quæ non fictis & fallacibus labiis profertur,quam fundo ſerio & ex intimo pectore, vt cor labiis reſpondeat, animo ſyncero & citra hypocriſim.
4 *De vultu tuo*,à conſpectu tuo,à te, ſic circumloquuntur. *Iudicium meum*,Ius meum, iuſtæ meę cauſæ, diſceptatio & defenſio. Meam cauſam æquam vultu placido diſcepta.Me tuere à meis oppugnatorib⁹,*Iudiciũ* pro vltione & defenſione ſæpius in hac lingua.A te iudice ius meum, vel vltio mea exeat,me de meis hoſtibus vlciſcere & defende. *Videant*, faueant iis, quæ ęqua ſunt, æquę meæ cauſæ & iuri.
5 Metaphora. Vt aurum igne perſpiciunt, ſic tentationibus & rebus aduerſis me explorâſti,& me ſine fuco & ſimulatione deprehendiſti cognita meæ cauſæ bonitate. *Probaſti*, cordis affectus pernouiſti.Prouocat ad Deum.Noctis autem meminit, quia illa eſt commodior ad ſcelera agitanda & molienda, quando vacui ſumus negotiis, ſoli, & ab hominibus ſemoti.q.d.Etiam nocte periculum feciſti de mea innocentia, quo tempore promptiores ſumus ad mala.Quod alii tamen poſt Auguſtinum interpretantur de viſitatione afflictionum. Nam nox earum eſt Symbolum,quòd obſcuritas omnia mala augere ſoleat,& tenebræ formidabiles ſint.*Igne*,cruce & rebus aduerſis,quæ piis ſunt,ſicut auro ignis. Senſus eſt ſidè expreſſus.Ad verb.Conflaſti me,non inueniſti malignitatem (prauam cogitationem, prop.)meam.Non tranſibit,vel,ne tranſeat,os meum ad opera hominum.In verbo labiorum tuorum ſeruaui vias perruptoris,*Non in me iniquitas*.Non ſimpliciter, ſed comparatè ad aduerſarios, vt Saulem, Abſalom &c.Docet enim ſe nihil nocuiſſe illis, vt ab eis debeat perſecutionem ſuſtinere.
6 Ab operibus hominum(nomen generis ad deteriorem partem) & à via peruerſorum ego mihi

mihi tempero propter verbum tuum. Vt non loquar humana opera, carnalia, carnem sapientia, ego custodiui vias duras & peruersas, ne eas facerem. i. cuitaui, caui, ob tuorum verborum sententiam, & quia illud præcepisti. Vel, repressi vias duras & violentorum hominũ. Metaphora à custodiis & præsidiis militum. Annectuntur fini superioris versus in Heb. Nõ est inuenta in me iniquitas, ita vt ne loquar quidem opera hominum. i. vitia & peccata, quibus obnoxii sunt homines. i. carnales, vt 1. Cor. 3. Nónne homines estis? Ac sic connectit Euthymius. Ideo me examinasti, vt ego ad te conuersus, non humana opera, sed tua commemorem beneficia. Si in vulgata notatione intelligis verbum Custodiendi, vias duras vocabit arduas, difficiles & laboriosas, quales sunt virtutis, cùm vitii sint faciles, iucundæ, & delicatæ. Hinc litera Pythagoræ, & Heb. vias perruptoris & violenti: vt in Euang. Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Rabbinis ferè *Custodiui*. i. caui, vias latronis, & studia eius qui me à recto trahere conabatur.

7 *Perfice*. sustenta prop. tene. *Vt non moueantur*. Vt nõ excidãt à tuis præceptis, vt nõ sequãtur, quæ deteriora sunt, Euthy. Gressus, Metaphoricè, cõsilia & actiones. q.d. Ne me labi sinas.

8 *Quoniam exaudisti me*. Quoniam exaudire iam olim me es solitus. Præteritũ pro præsenti.

9 *Mirifica*, mirabiliter ostende, miris vtere miserationibus tuis ad me eruendum. Hic opus est eximia misericordia, quia periculum est maximum.

10 *Dexteræ tuæ*, potentiæ tuæ. i. ab impiis. Ad verb. ab insurgentibus in dexteram tuam. i. potentiam & robur. Masoretæ annectunt præcedentibus. *Vt pupillam*, vt rem longè charissimam. Heb. vt nigrum puppæ oculi. בת *Bath*, filia, puppa. Sic autem appellatur pupilla, quasi tenera & chara, vt filia vel puella. Custodi me tenerrimè, & maximè sollicitè.

11 *Alarum*. Alæ Dei sunt potentia, misericordia, & præsidium. Metaphora ab auibus. Sub protectionem tuam me recipe, vt gallina pullos suos.

12 Constructionem Hebraicam ad Græcam reuocarunt. Inimici mei in (siue pro) anima circundederunt super me. *Adipem suum concluserunt*, præ pinguedine corporis sensus & meatus præcluserunt, vel pinguedinem in sua cute, intra se continuerunt, se pinguefecerunt, se ita molliter curarunt, vt maxima pinguedo in ipsorum corpore inclusa sit. Sunt voluptatibus & ventri dediti. Euthy mius autem, adipem intra seipsos clauserunt, ne transmitterent misericordiam. Misericordia enim à corde & visceribus dicitur descendere. Nodum in scirpo quærunt, qui vertunt, cum Eclipsi: Adipe suo concluserunt (corpus suum:) vel mutata distinctione, Adipe eorum concluserunt os suum, lõcuti sunt cum superbia. Simplicitas enim Fontis nostra tantùm patitur. *Os eorum*. Alii iungunt cum præcedentibus, Adipe concluserunt os suum. Tam benè pasti sunt, vt eorum ora non appareãt, præ faciei pinguedine.

13 *Proiicientes me*. Exponunt illud Fontis, in gressibus nostris circundederunt me, gressibus nostris obseruatis obsederunt me, præcluserunt omnem viam euadendi. Machinantur meum exitium. Ad illud appellunt omnes suas cogitationes, studia & conatus. *Declinare*, deflectere ad diligenter obseruandos, vel etiam euertendos gressus meos: vel potius, ne videant meam miseriam & plagas, sicque ad miserationem commoueantur. Vsurpat Noster interpres hoc verbum sæpiùs actiuè. Statuerunt & cõposuerunt oculos suos ad me in terram deiiciendum & prosternendum. Vel, oculos ita composuerunt, vt ad terram declinent & niteant, ritu prauorum, qui aspectu solent esse illiberali, & in terram defixo, neque volunt misereri, aut redire in gratiam: Vt sit gestus hominum inhumanorum, qui nolunt ad miserum oculos conuertere, ne fortè commoueantur.

14 *Susceperunt*. Etiam hîc per Verbum vim Nominum expressérunt, & contrà. Et similitudo eius sicut leonis (qui) appetit prædari. *In abditis*, in latibulis, ad ouiculis insidiandum.

15 *Præueni eum*, occupa conatus eius, eósque impedi. *Supplanta*. Supplantare, pede suppositio in terrã deiicere. Gall. *faire trebuscher*. Aliâs, decipere. Plantis pedum subiice, sterne eum, incurua & deiice. *Frameam tuam*. Asyntheton. (&) frameam tuam. i. gladiũ, quo protegis tuos, eripe. Ille enim opprimitur, circũsidetur, arctatur ab inimicis manus tuæ. i. ab inimicis tuę potentiæ & roboris. Hebræi malunt esse hîc aliquot Appositiones: quarum prima sit, *Ab impio framea tua*. ab impio, qui est tua framea, & gladius: vt Iob. 19. hinc apud Esaiam c. 10. Assyrii dicuntur virga furoris Domini. Baculus ipse est. In manu eorum indignatio mea. His enim velut vltore gladio vtitur ad puniendos sceleratos vel exercendos probos. Sic & Hierony. enarrauit. *Framea* interpretãtur in Ablatiuo, quòd ipsorũ Nomina sint indeclinabilia.

Sed congruit,vt frameam & gladium Dei,tutelam & opem diuinam vocet,vel in Ablatiuo cripe me ab impio framea tua,id est, per tuam frameam, quæ tua est potentia & defensio. Sic & Symmachus,ἐν τῇ ῥομφαίᾳ. Deinde in,*Ab inimicis manus tuæ*, secundam appositionem faciunt, ac legunt in Ablatiuo,ab inimicis manu tua,qui tibi sunt vice manus, & quorum opera vteris ad castigandos alios.

16 Prius hoc hemistichium Masoretæ satis temerè obscurarunt propter duo duntaxat puncta,vt vix vnus interpretum sentiat cum altero. Nam חלקם notassent in Piel per Pathah & Daghes,cum Septuag.legissentque *Hallekém,diuide eos*,non nominaliter *Helkam*, *diuisio, portio eorum*,excluisissent infinita Rabbinorum commenta. Ergo iuxta Sept. atque adeò simplicem literam. A paucis terræ hominibus & mundanis, qui istos fulciunt & sustentant, diuide eos & separa,dum adhuc viuunt:illos terræ potentes scilicet de vita tollendo, vel ab istorum partibus abalienando, impii,ni firmentur paucorum terræ potentium præsidio & opibus,valde sunt debiles & imbecilli,ac celeriter pereunt. Rogat igitur,vt isthæc præsidia tollat. Heb. Ab hominibus paucis sęculi,vel de sęculo,id est,in mundo potẽtibus,vel mundo addictis. (*Methim*,non significat homines simpliciter,sed homines paucos numero, vt Gen.34.v.penult.)iuxta Rabbinos autem,*Portio illorum in vita eorum* (est) vt Antithesis inciat. Alii per paucos de terra intelligunt electos & iustos,qui pauci sunt comparatione reproborum. vt Chald.qui sic vertit:Et iustorum, qui deuouerunt animas suas propter te in mortem,de terra pars in vita æterna. Et Euthymius, à probis qui pauci sint, distingue eos, ne cũ eis conuersentur. *In vita eorum*. Aliqui iungunt cũ sequentibus. *Et de absconditis*. Antithesis. Illi thesauris tuis & opib⁹ repleti sunt,satiati sũt & cõtẽti prole & bonis,quæ ei relinquant,plura non requirunt. At ego per iustitiam expecto videre faciem tuam,& satiari gloria tua. Abscondita opes & bona appellat, quę solent abscondi. Dicuntur verò Domini, quia dantur à Domino. Ventrem verò desiderium eorum,quod explet Deus opibus, quæ ab ipso proficiscuntur, & in thesauro ipsius absconduntur,vt eas promat,quibus volet & quando volet.

17 Multos habent liberos, & hęreditatem siue opes suas relinquunt liberis. *Paruulus* nepotibus ac posteris.

18 Antithesis *In iustitia*, per iustitiam & virtutem,per iusta & sancta opera. *Apparebo*,videbo faciem tuam propriè, & satiabor in euigilare similitudinem tuam(imaginem, speciem) id est, per simplicissimam nostrorum resolutionem,cùm euigilauerit,emerserit,apparuerit pulchritudo, species & gloria tua,quæ hodie sopita est & obscura. Summa fœlicitas est videre faciẽ Dei, & satiari cœlestibus bonis. Similitudinem dixit, quia non plenè comprehendetur Dei gloria propter eius infinitam maiestatem. Vsurpatur interim Euigilandi verbũ, vt non tantùm respiciatur ad gloriam animi,verùm etiam ad corporis resurrectionem. Alii, cum exurrexerit similitudo tua, id est, homo ad similitudinem tuam creatus, Metonimicè. Longius Chaldæus & Hieronymus resoluunt per primam personam. Cùm euigilauero in similitudine tua,vel in gloria similitudinis tuę, id est, cum glorioſè & tui similis resurrexero. Erimus enim illi similes 1.Ioan. 3.& apparebimus etiam nos cum illo in gloria Col.3.facie ad faciem 2. Cor.15.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd ex maxima rerum desperatione, opem, quam poeticè describit, victoriam & regnum in se & semine suo sit consecutus. Multa hìc soli Christo conueniunt.

1 In finem puero domini Dauid, qui locutus est Domino verba cantici huius, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius,& de manu Saul, & dixit.2. Reg.22.a.2. XVII. Heb. 18.

Diligam

Diligam te Dómine fortitûdo mea: Dóminus firmamêntum meum, & refúgium meum, & liberâtor meus.
3 Deus meus adiûtor meus:& ſperâbo in eum.
4 Protêctor meus, & cornu ſalûtis meæ:& ſuſcêptor meus.
5 Laudans inuocâbo Dóminum: & ab inimîcis meis ſaluus ero.
6 Circundedêrunt me dolôres mortis:& torrêntes iniquitâtis conturbauêrunt me.
7 Dolôres infêrni circundedêrunt me,præoccupauêrunt me láquei mortis.
8 In tribulatiône mea inuocâui Dóminum:& ad Deum meum clamâui.
9 Et exaudîuit de templo ſancto ſuo vocem meam:& clamor meus in cõſpêctu eius,introîuit in aures eius.
10 Commôta eſt & contrémuit terra:& fundamênta móntium conturbâta ſunt, & commôta ſunt: quóniã irâtus eſt eis.
11 Aſcêndit fumus in ira eius,& ignis à fácie eius exârſit: carbônes ſuccênſi ſunt ab eo.
12 Inclinâuit cœlos, & deſcêndit: & calîgo ſub pédibus eius.
13 Et aſcêndit ſuper Chérubin: & volâuit:volâuit ſuper pennas ventôrum.
14 Et póſuit ténebras latíbulum ſuũ: in circúitu eius tabernáculum eius, tenebrôſa aqua in núbibus áëris
15 Præ fulgôre in conſpêctu eius nubes tranſiêrunt: grando, & carbônes ignis.
16 Et intónuit de cœlo Dóminus, & Altíſſimus dedit vocem ſuam: grando,& carbônes ignis.
17 Et miſit ſagîttas ſuas, & diſſipâuit eos: fúlgura multiplicâuit, & conturbâuit eos.
18 Et apparuêrunt fontes aquârum: & reuelâta ſunt fundamênta órbis terrârum.
19 Ab increpatiône tua Dómine:ab inſpiratiône ſpíritus iræ tuæ.
20 Miſit de ſummo, & accêpit me: & aſſumpſit me de aquis multis.
21 Erípuit me de inimîcis meis fortíſſimis, & ab his qui odêrunt me: quóniam confortâti ſunt ſuper me.
22 Præuenêrunt me in die afflictiônis meę: & factus eſt Dóminus protêctor meus.
23 Et edûxit me in latitúdinem: ſaluum me fecit, quóniam vóluit me.
24 Et retríbuet mihi Dóminus ſecúndùm iuſtítiam meam: & ſecúndùm puritâtem mánuum meârum retríbuet mihi.
25 Quia cuſtodîui vias Dómini: nec ímpiè geſſi à Deo meo.
26 Quóniam ómnia iudícia eius in cõſpêctu meo:& iuſtítias eius non répuli à me.
27 Et ero immaculâtus cum eo:& obſeruâbo me ab iniquitâte mea.
28 Et retríbuet mihi Dóminus ſecúndùm iuſtítiam meam: & ſecundùm puritâtem mánuum meârum in conſpêctu oculôrum eius.
29 Cum ſancto ſanctus eris:& cum viro innocênte ínnocens eris.
30 Et cum elêcto elêctus eris: & cum peruêrſo peruertêris.
31 Quóniam tu pópulum humilem ſaluum fácies: & óculos ſuperbôrum humiliâbis.
32 Quóniam tu illúminas lucêrnam meam Dómine: Deus meus illúmina ténebras meas.
33 Quóniam in te erípiar à tentatiône:& in Deo meo tranſgrédiar murũ.

34 Deus meus impollûta via eius, eloquia Dómini igne examinâta: protêctor eſt ómnium ſperântium in ſe.
35 Quóniam quis Deus præter Dóminum? aut quis Deus præter Deum noſtrum?
36 Deus qui præcînxit me virtûte: & póſuit immaculâtam viam meam.
37 Qui perfêcit pedes meos tanquam ceruôrum: & ſuper excêlſa ſtátuens me.
38 Qui docet manus meas ad prælium: & poſuîſti vt arcum æreum bráchia mea.
39 Et dedîſti mihi protectiônem ſalûtis tuæ: & déxtera tua ſuſcêpit me.
40 Et diſciplîna tua corrêxit me in finem: & diſciplina tua ipſa me docêbit.
41 Dilatâſti greſſus meos ſubtus me: & non ſunt infirmâta veſtígia mea.
42 Pérſequar inimîcos meos, & comprehêndam illos: & non conuêrtar, donec deficiant.
43 Confrîngam illos, nec póterunt ſtare: & cadent ſubtus pedes meos.
44 Et præcinxîſti me virtûte ad bellum: & ſupplantâſti inſurgêntes in me ſubtus me.
45 Et inimîcos meos dedîſti mihi dorſum: & odiêntes me diſperdidîſti.
46 Clamauêrunt, nec erat qui ſaluos fáceret: ad Dóminum, nec exaudîuit eos.
47 Et commínuam eos, vt púluerem ante fáciem venti: vt lutum plateârum delêbo eos.
48 Erípies me de contradictiónibus pópuli: conſtítues me in caput Géntium.
49 Pópulus, quem non cognôui, ſeruîuit mihi: in auditu auris obedîuit mihi.
50 Filii aliêni mentîti ſunt mihi, filii aliêni inueterâti ſunt: & claudicauêrunt à ſémitis ſuis.
51 Viuit Dóminus, & benedîctus Deus meus: & exaltêtur Deus ſalûtis meæ.
52 Deus, qui das vindîctas mihi, & ſubdis pópulos ſub me: liberâtor meus de inimîcis meis iracúndis.
53 Et ab inſurgéntib⁹ in me exaltâbis me: à viro inîquo erípies me.
54 Proptérea confitêbor tibi in natiônibus Dómine: & nómini tuo pſalmum dicam.
55 Magníficans ſalûtes regis eius, & faciés miſericórdiam Chriſto ſuo Dauid: & ſemini eius vſque in ſeculum.

---

2 *Diligam.* רחם, *Raham*, diligere, ſed magis Chaldaicè, quàm Hebraicè. Nempè, vt alibi docuimus contra indoctos vetuſtatis correctores, poëtę vicinas dialectos vſurpant metri cauſa, vel emphaſeōs, & aliquando Prophetę obaliud myſterium. Nouè ergo vertunt aliqui, De miſericordia exquiram te, vel miſericordiam quęram tuam, maximè cùm hîc ſit coniugationis Kal, non Piel, *Firmamentum*, ſaxum ceu propugnaculum, in quo tutus ſum. Suauia in hoc procœmio multa epitheta vſque ad verſ. 5. ad captandam Dei beneuolentiam, & ſe in ſpe confirmandum.
3 Hęc Dei epitheta in Hebræo Metaphoricè enuntiantur, pro, *Refugium*, munitio, turris, *adiutor*, petra, rupes, *protector*, clypeus, *ſuſceptor*, munimentum, locus eleuatus & tutus. Sic amplificat multa congerie Dei in ſe beneficia.
4 *Cornu ſalutis*, cornu ſalutiferum, firmitas & robur inuictum ad me ſaluandum. Metaphora ab animalibus cornutis, quæ in cornibus robur habent. *Suſceptor*, adiutor, protector.
5 *Laudans*. Paraſceue ad Narrationem. Porrò ſiue legas *Mehallel* in Benoni Piel, *laudans*, ſiue *Mehullal* in Paul, *laudatus* cum Maſoretis, idem perpetuò eſt ſenſus. Nam, laudatum inuocabo te Domine, id eſt, cum laude, precibus laude mixtis implorabo tuam opem. Vnde

hic

hic liber *Tehillim* q.laudum,à magna parte.

6 Narratio periculorum allegorica.*Dolores mortis*,maximi,quales ſolent eſſe in morte.*Heble* ſunt,maximè cum Segol,etiam funes, vincula. Immutabitur Metaphora, ſed non ſenſus. Funes,qui trahunt ad mortem,*Torrentes iniquitatis*, impetus & violentiæ iniquorum, iniqui eorum concurſus.Subitæ,temporariæ & impetuoſæ improborum incurſiones, Euthym. Inundationi aquarum confert vel ementiorem impetum perſequentium.Alii congregationes,turmæ improborum.*Belial*, non iniquitatem, ſiue iniquum hominem aliqui interpretantur, ſed Diabolum,qui ſic nominatur,2.Cor.6.

7 *Dolores inferni*,dolores maximi & vehementiſſimi, quales ſolent eſſe in inferno,Funes,gehennæ eodem ſenſu.Vt proxim.v.*laquei mortis*,inſidiæ mortiferæ. Periculorum magnitudine exaggerat liberationis gloriam & beneficium .

9 *De templo ſancto ſuo* , de cœlo , vt Deut.33.& ſic Kimhi. Non enim manufactũ dicit, quia tunc temporis non erat erectum.Poſtea enim Salomõ ipſum condidit.Theod. Ad hoc denotandum,præter Fontem interpoſuerunt Epithetum *Sancto Introiuit*, peruenit.

10 Poëtica hypotypoſis vehemẽtiſſimæ & valdè horribilis tempeſtatis, per verſus duodecim,ad impetum &vim iræ diuinę exprimendum & exaggerandum.Celeriter & ex improuiſo aduenit in meam opem Deus,vectus Cherubim, alatis veluti animalibus , cum terræ motibus,nubibus,nimbis,fulguribus , tonitrubus , grandinibus,ventis, imbribus , tempeſtatibus,cæteriſque telis ſuis,quibus vti ſolet ad concutiendos, vel etiam perdendos mortales. Sic Deum deſcribit iratum ſuis aduerſariis,omnia perturbando,miſcendo,fulminando,aliáque ſigna ſuæ indignationis exhibendo.q.d.Comparauit ſe ad me fortiter liberandum ex ipſorum manibus,ac ſequentes motus excitauit,qui etſi ad literam omni ex parte non contigerunt,tamen docent Deum propter Dauidem viſibiliter apparuiſſe , euidentibus ſignis ſuam demonſtrando præſentiam, & veluti armis corporalibus occurrendo. Vt pro Ioſué contra Chananæos,c.10.pro Iſraële contra eoſdem,1.Reg.12.& ægyptios,Exod. 14.pro ipſo Dauide contra Philiſtęos,2.Reg.5.vt cùm iratus populo,quòd regem petiiſſet, ex improuiſo tonat.1.Reg.7.*Terra*. Metaphoricè. Commoti ſunt hoſtes Dauidis ad conſpectum furentis Dei, etiamſi eſſent fortes , inſtar terræ & montium.*Conturbata*, concuſſa, *eſt*,erat.

11 Spirauit fumum & ignem è naribus præ iræ contra hoſtes meos vehementia. Nam fumum ignis ſequi ſolet.*Exarſit*,deuorat prop.abſumit,omnia ſcilicet . *ab eo*,igne.Hyperbole. Tantus ignis emanauit è Dei naribus,vt ab eo carbones extincti potuerint ſuccẽdi & igneſcere.Vel.*ab eo*,Deo inflammato & excandeſcente. Carbones fulgura aliqui interpretantur.Omnipotentiam ſuam in Meteoris declarat fulgura eiaculans in impios pſ. 139.

12 *Inclinauit*,demiſit,depreſſit. Gall:*Il a abaiſſé les cieux*.Vt celeriùs adeſſet, cœlos veluti contraxit verſus terras . Celeritatis ſtudio non eos aperuit ad deſcendendum,ſed inclinauit ſecum & in terras traxit.Sic & inclinari cœli videntur cum apparent nubes terræ viciniores. Talis Dei inclinatio & deſcenſus ad prouidentiam eius pertinet,tempeſtiuè bonos tuentẽ, improbos vlciſcentem,vt Geneſ.11.Sic apud Homerum & Ariſtophanẽ Iupiter καταβάτης quaſi quoties intonaret,ad nubes, ſuum currum agitans, deſcenderet, atque inde fulmina in mortales iacularetur.*Caligo* , caliginoſus aër & nimbus , fuit ſcilicet. Alludit ad Dei aduentum in montem Sinai.Nam in eum deſcendit caligine circumfuſus,ne ſui ſplendor perſtingeret Iſraelitas in montibus radicibus hærentes.Exod.19.

13 Tribuit currum & quadrigam Deo,cum Ezech.1.Volatum item ſuper alas ventorum,& aſcenſum ſuper Cherubim pennigeros, ad celerrimam Dei tutelam & præſentiſſimam opem repræſentandum . Sic Poëtæ fragorem citum nubium,qui dum,æther intonuit,ſentitur , curru Iouis excitari cecinêre.*Aſcendit*,vt ſceleriter adeſſet,equitauit prop.vexit ſe ſuper *Cherubim*, non ſuper vnum . Cherub. ſed plures,vt pernicior & volucrior eſſet vectio. ῥώκα πετηνὰ vocat Ioſeph . Cherub . ſing.Cherubim Plurale.*& volauit* , quaſi ventum pro alis habens. Item Cherubim vt animalia pennigera,in Ezechiele & Apocalypſi deſcribuntur,quibus Dei quadriga agitetur. Sic Iridi & Mercurio deorum nuntiis Poetæ alas aſſignant.Porrò 70.Aquila, & alii interpretes,immò & ipſe Paulus Heb.9. τὰ χερουβὶμ neutro genere & plurali numero trãſtulerunt,non quòd eius ſint generis apud Hebræos, aut quòd Hebræi genus neutrum habeant,ſed quia in Angelis non eſt ſexus.Item iuxta linguæ Græcæ proprietatem , quę propria vocabula terminationis pręſertim ſibi inuſitatæ diuerſis

appellat generibus & præsertim neutris,vt docetHier.Ezech.9. Idem esto iudicium de Latina. Hinc rectè Heb.9.Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium,& in Ecclesiastica Sacri Canonis præfatione,Beata Cherubim & Seraphim. Nam ridiculum est , quod aliqui excusant Græcos,quòd subaudiant πνεύματα, Latinos percellant, quod commodum substãtiuum neutri generis subaudire nõ possint, nisi ἴσως, animalia.Quidni enim Flamina subaudirent. Flamen enim pro spiritu est neutri generis. Verum nulla subauditione opus est i.quia huiusmodi nomina Cherubim, Seraphim, sunt per se substantiua,item quia hoc est vtrique linguæ proprium, vt peregrina sexu carentia præsertim indeclinabilia neutro enuntiet,vt Talmud.Targum. quo modo Deum appellant neut. Numen, τὸ θεῖον, τὸ δαιμόνιον, & Angelos Flamina, πνεύματα, τὰ νοερά, τὰ νοητά.

14 In hoc descensu latuit in densis & obscuris tenebris : circum se in modum tugurii habens aquas tenebrosissimas & densissimas nubes (has enim per tenebras intelligit.) Rursum circum eum tabernaculum eius(fuit) tenebrosa aqua,nubes densa & obscura.Nempè cœlum obduxit nubibus, obscurauit aquis,pluit,tonauit, fulminauit, grandinauit, ninxit. Hæc autem caligo & tenebrosa aqua tabernaculo Dei circumfusa,eius essentiam,gloriam, potentiam,maiestatem,nulla ratione aut cogitatione posse comprehendi significat. Venit ergo tectus tenebris, ne videretur, sicque securiùs feriret, & circumfusus densa nubium aqua, quæ tamen non potuit concludere & cohibere eius fulgorem.Vnde Vers.15.

15 Præ fulgore Dei effuso ex illa aqua tenebrosa,& per illam transparente, nubes transierunt, id est, per aërem ierunt,discussæ sunt, celeriter motæ, & velut tela contra hostes directæ propter eius fulgorem ipsas huc illuc disiicientem:simul & grando & carbones ignis dissipati sunt & disiecti in eius conspectu & præsentia,aduersus eos,in modum sagittarum. Periphrasis Fulminis. Nam præ fulgurum micantium splendore obscuritas nubium discutitur,& igniti carbones grandine permixti contra hostes apparuerunt. *Eius*. construitur cũ *Nubes* è fonte,non cum *in conspectu*.Nubes eius,id est,ab ipso excitatę & productæ præ splẽdore maiestatis eis pellucent & micant (per aërem) *Carbones ignis*.fulmina & meteora ignita transierunt,emicuerunt scilicet per Zeug.vel dissipata sunt per Eclipsim.

16 Tonitru terret & fugat eos. *Vocem suam*, terribilia tonitrua de supernis illis nubibus, è quibus sibi tabernaculum & cœlum quoddam constituerat. *Grando & carbones ignis*, Intonuerunt,vel dederunt vocem per Zeugma.Hęc omnia scribuntur poëticè. Nubes,grando, carbones igniti,tonitru,fulgura,& reliquæ sagittæ,pœnæ sunt & supplicia grauissima, quæ Deus sceleratis infligit.

17 Crebris sagittis suis & fulguribus attonitos reddidit hostes meos.Vt apud Claudianũ,è cœlo tibi militat æther.Tonitrua,grandines,fulgura,pluuiæ extraordinariæ sunt signa potentis & irati Dei. *Conturbauit* perdidit,deiecit.

18 Harum tempestatum vi apertæ cõfractæque sunt fontium scatebræ,quæ solent latere in montium,collium,& rupium concauitatibus, & retecta mundi fundamenta,id est, subterranea profundè in terræ visceribus defixa ad vsque mundi centrum,per hiatum & apertionem terræ denudata sunt & aperta,vt occultissima quæque terrarum paterent, harum tempestatum vi,vt sequitur. Est hyperbole maximæ rerum confusionis & exundationis. *Fontes*,Aphikè effusiones,decursus.At Kimhi,valles plenæ aquis.

19 *Ab*, id est, per, vel propter, vt sæpè aliâs hoc opere. Per increpationem & minas tuas Domine,per flatum ventorum ira tua excitatorum. *Ab inspiratione*, flatu venti vehementis à te immissi.

20 *Misit de summo*.Ita de sublimi cœlo, quod inhabitat,misit opem,& cœlitùs assumpsit me,quasi manu porrecta extraxit propriè,de aquis,id est, calamitatib⁹ periculísque multis, tanquam malorum vndis.Vel,iuxta Chald.de populis plurimis.

21 *Quoniam confortati sunt super me*,plus quàm ego,præ me,quoniam fortiores me erant multò.*Super*,passim inseruit comparationibus.Iam loquitur absque figura & simpliciter, se liberatum à multis hostibus qui fuerint velut aquæ inundantes.

22 *Præuenerunt*, priusquam cogitarem talia,adorti sunt,dolis comprehenderunt, præoccupando in me imparatum insurrexerũt: inuaserunt me nihil tale cogitantem. *Et factus est*. At,verum factus est.*Et*, particula passim aduersatiua.*Protector* , sustentaculum, fulcrum prop.2. Reg.22 & 23.

In

23 *In latitudenem*, in latum & ſecurum locum: ex animi anguſtijs in magnum gaudium, quaſi locum ſpacioſiſſimum. *Me voluit*, dilexit, me habuit acceptum, mihi fauit, me eſt gratia, fauore & beneuolentia proſecutus. Chald. Quoniam voluntas eius fuit in me. Ad verb. deſiderauit me.

24 *Iuſtitiam*, integritatem, iuſtam cauſam.

25 *A Deo meo*, contra Deum meum.

26 *Iudicia*, mandata. *Iuſtitias*, præcepta, quaſi eis parere nollem, minimè ſum aduerſatus. *Hukkoth*. leges Dei ceremoniales prop.

27 *Cum eo*, apud eum, erga eum. Immaculatè & integrè me cum eo geram. *Et obſeruabo me*. i. cauebo, abſtinebo. Sic Gall. *Ie me garderay*. *Mea*, quam commiſi. Vitabo peccata ante commiſſa, vel quibus ſum obnoxius, & ad quæ ſum procliuis. Cauebo ne deinceps peccem, & iniqua, vt olim, agam. Ero deinceps cautior in meis peccatis.

28 *In conſpectu*, quæ ſub. Rependet mihi pro puritate actionum mearum, quæ nota eſt illi. Repetit verſum 24. vt conſideremus attentiùs, vnumquemque à Deo recipere ſecundum ſua opera, non fidem tantum.

29 Apoſtrophe ad Deum per Epiphonema. Ita ô Domine, cum pijs, integris & ſimplicibus eſſe ſoles ſimplex, benignus & integer. Ad verb. Cum pio ſiue benefico pius eris & miſericors, cum perfecto ſiue integro perfectus, cum puro purus, & cum tortuoſo peruerſum te facies.

30 Cum vulpe eſt vulpinandum, cum Crete cretizandum. Malo nodo malus parandus eſt cuneus. Ita, ô Domine, cum electo. i. puro & bono, purus & bonus eris, cum peruerſo & vafro, te velut peruerſè & vafrè geres. Iuxta illud Apoſtoli, Apprehendet aſtutos in aſtutia ipſorum. i. diſſipabis & perdes eos cum ſuis conſilijs. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem, in probos autem bonitatem, ſi permanſerint in bonitate. Rom. 11. *Peruerteris*, peruerſus eris, peruerſum te præbebis. i. ſeuerum vltorem & durum vindicem, vt peruerſitas eius meretur. Leu. 26. Ad verb. *Tithpattal*, peruertes tète, peruerſum luctatorem te facies. Vnde *Naphtul* lucta. Metaph. ſumpta à luctatoribus qui flectunt, obliquant & variè torquent corpus, vt alterum ſubuertant.

31 Pulchra Antitheſis.

32 Quoniam res meas proſperas lumine tuo, tua præſentia & fauore illuſtras, illuſtra eodem fauore & gratia tenebras. i. calamitates & aduerſa mea. Hæc omnia ſunt poëtica. Lumen, lucerna, lampas, ſymbola gloriæ, rerum proſperarum & fœlicium: caligo, tenebræ, vmbra mortis, aduerſarum & infœlicium. Euthymius Lucernam intellectum exponit, quod ſit animæ oculus, & lucerna hominem dirigens. *Illuminas*, proſperas, fœlicitate afficis.

33 *In te*, per te, tuo præſidio & fauore. *In Deo meo*, per Deum. Ad verb. In Deo meo currã, vel rumpã antemurale. i. confringam, perrumpam, ſiue percurram abſque noxa, vincẽdo vel exiliendo murum, qui mihi obijcitur ad ſalutem intercludendam. גדוד *Hel*, ſignificat etiam exercitum. Curram vel rumpam exercitum. i. rumpam aciem quãtumuis inſtructam.

34 *Deus meus impolluta via eius*. Emphaſis linguæ, de qua Pſ. 10. verſ. 5. pro, Impolluta eſt via Dei mei, aut, Deus meus impollutam (integram) habet viam. Integrum eſt eius conſilium. Abſolutè enim vtuntur Nominatiuis, vt poſtea cadant in pronomen ſequens. Sic Gall. *Mon Dieu, ſa voix eſt pure & entiere*. *Eloquia*. Promiſſa Domini ſunt certiſſima, puriſſima, ſine fallacia & fraude, veluti purgata ab omni fæce doli, ab omni labe falſitatis. Confert cum Pſal. 11. Vel excellentia, pretioſáque, quale eſt aurum puriſſimũ & exquiſitiſſimè igne purgatum.

35 *Præter Dominum*. In fonte ponitur nomen tetragrammaton, quod Dei cenſetur proprium, eiúſque eſſentiam & eſſentiales proprietates incudere, יהוה *Iahuéh*. *Quis Deus*. Primo loco *Elóah*, iudex, ſecundo *Tſur*, petra, vel formator, diuina quidem nomina, ſed appellatiua. Ad extremum, *præter Elohenu*, Deos ſiue iudices noſtros. i. Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, quorum vnuſquiſque Deus eſt & iudex noſter. Nam *Elohim* eſt etiam Appellatiuum, vt proinde & de Angelis, & de Magiſtratibus enuntietur. Ita in hoc verſu ſunt quatuor diuina nomina, vnum proprium, tria appellatiua.

36 Explicat qualis, quantúſque ſit Deus ſuus. Deus eſt, qui me viribus accinxit, & qui meos mores, vitam, factã pura & integra reddidit. Alijs *Præcinxit*. i. virtute bellica roborauit. Quia de prælijs hoſtilibus agebatur. *Virtute*, fortitudine, qui me fortem reddidit.

37 *Perfecit*. Posuit prop. Qui effecit pedes meos ceruinos. i. celeres, agiles & veloces tanquam ceruorum ad euadendum de periculis & persecutionibus. *Et super excelsa*, rupes, ne canes eò possent conscendere. Sic solet ceruus, vt tutò sibi esse liceat.

38 Qui brachia mea fortissima reddidisti ad feriendũ hostes meos. Vel quibus arcũ æreum confringere possem. Pugnandi excellentiam & facultatem Deo acceptam fert. Mutat autem personam per Enallagen. *Aereum* fortissimum. Calibeum interpretatur Kimhi, quod arcus hodie ex Calibe fiant, præduro ferro & aliquoties recocto. Sed obseruandum antiquitùs omnia ferè ex ære fuisse fabricata siue propter ferri penuriam, siue ad elegantiam. Nam & Atheneus ensium & tibialium ex ære effectorum, citato Alceo, meminit & apud Homerum & Hesiodum χάλκεα τεύχεα ærea arma. μέλας γὰρ οὐκ ἔσκε σίδηρος. Nigrum enim non erat ferrum, inquit Hesiodus. Vbi interpretes Tzetzes & Proclus in armorum fabricatione ære vsos, adhibito ad id solidandum temperamento, quod temperamentum cum defecisset, ad ferrum tandem deuentum esse docent. Quò pertinet tabernaculum Mosis & templum Salomonis, in quorum rebus nulla erat ferrea, ne quidem claui, paxilli, mallei &c. sed omnis ærea, vbi alioqui vtendum erat ferro. 3. Reg. 6. v. 7. Malleus & securis & vllum ferramentum non sunt audita in domo, cum ædificaretur. Facessat igitur emendatio cuiusdam Geneuensis Ceuallerij, Arcus calibeus, vt *Nehoset* non æs significet, sed calibem, genus ferri, vanissimis contra antiquitatem rationibus.

39 *Suscepit me*. adiuuit me, tutata est, fulsit propriè, sustentauit. Toto hoc libro Suscipere & Assumere, significant adiuuare, protegere, defendere.

40 Integer hic versus paraphrasim continet breuis huius hemistichij, *Et mansuetudo tua multiplicauit me*. Mansueta tua disciplina & institutio me in perpetuum erexit, rectum, probum, sapientem cumulatè reddidit. ענוה, *Hanaua*, humilitationem etiam significat. Cùm me humiliasti, cùm affecisti malis, & crucibus, auxisti me, rectitudine scilicet & doctrina. Hoc posterius magis secuti sunt Septuag.

41 *Subtus me*, in loco meo. In quocunque sim loco & sede, in lato spatio & securo posuisti pedes meos, ne impingerent. *Dilatasti*, latum locum & spatiosum fecisti gressibus meis. Effecisti, vt quocunque irem, liberè & sine metu pateret mihi iter latum & inoffensum. *Non sunt infirmata vestigia mea*: non nutarunt tali mei propriè, non lapsa sunt crura.

42 *Et non conuertar*, non pedem referam, donec eos consumam: non redibo ab illis persequendis, donec deficiant. Hic incipit canere victorias suas per posteros, maximè per Christum, qui hostes suos Iudæos ac Gentiles subegit, partim perdendo, partim conuertendo.

43 *Confringam*, cædam, percutiam prop. & non poterunt surgere. Sic Christus fregit Satanam, mortem, inferos, mundum, vt nullam habeant vim recuperandæ potestatis.

44 *Supplantasti*, plantis pedum meorum suppositi, Sic sup. Ps. 16.

45 *Dedisti mihi dorsum*, in fugam vertisti. Nam fugientes terga vertunt.

46 *Ad Dominum*. Construendum cum verbo *Clamauerunt*.

47 *Vt puluerem*. de extrema hostium calamitate. *Delebo eos*. Chald. Conculcabo eos. Tumque aperta est Metaphora. Heb. Exinaniam, euacuabo, effundam eos. q. d. Cadauera eorum in cumulos eijciam & dispergam. Metaph. à luto, quod in aceruos congeritur, & extra viam eijcitur siue effunditur.

48 *De contradictionibus*, seditionibus, contentionibus, rixis, rebellionibus, iniurijs. Nam Christo his cunctis modis restitit populus Iudaicus.

49 *Populus quem non cognoui*. Periphrasis Gentium. *In auditu auris*, ad primum auditum, ad solum nominis mei rumorem, statim postquàm audijt Euangelij prædicationem. Sibi tribuit quod erat implendum in suo semine, qui est Christus. Vnde ad finem vsque de Christo, vt de se, loquitur. Facta filiorum suorum, ad se patres pertinere non immeritò putant. Qui ad Dauidis historiam respiciunt, interpretantur de rebellione Israëlitici populi & subactione Moabitarum, Ammonitarum, Philisteorum, Syrorum, Mesopotamiorum, quibus domitis princeps Gentibus constitutus sit, quas non cognouerat.

50 *Filij alieni*, Sic appellant Hebræi spurios & nothos, apud quos *Alieni* est Genitiui casus, cum Eclipsi. Filij alieni viri. i. viri, qui non est verus maritus, vel pater. Filij (inquit) meretricij, id est, Iudæi, qui & natio adultera dicuntur in Euangelijs, ob improbitatem fidei & morum, mentiti sunt mihi, negarunt mihi fidem & obedientiam, me renuntiarunt. Fidem mihi datam solenniter, fregerunt. Sanctè promiserant, in mea vnctione regia se,

me

me & posteros meos semper habituros pro regibus. Atqui, Nolumus, dixerunt, hunc regnare super nos: &, Non habemus regem nisi Cæsarem. Luc.19.& Ioan. 18. *Inueterati sunt*, in veteri statu, in veteribus moribus & opinionibus pertinaciter manserunt, senuerunt in prauitatibus suis, in vetere homine remanserunt, vt Aug. vel ad interitum properarunt. Nam quod antiquatur & senescit, prope interitum est. Heb. 8. Hebræi legunt ijsdem quidem literis, sed diuersis punctis. Defluxerunt, conciderunt, vel defluent, cõcident, à נבל, *Nabal*. Lectio Septuag. præstat, à נבה, *Balá*, inueterauit. *Claudicauerunt à semitis*. errauerunt de via à Patribus vsurpata, & per manus ad se transmissa, dum Christum promissum reiecerũt. Rabbini referunt ad pœnam, non ad errorem fidei & religionis, quia ad verbum, Et timuerunt, siue, & timebunt à clausuris suis. i. è locis, in quibus se absconderant, vt essent in tuto. Vt חרג, *Harag*, sit timere, pauere. At cùm alibi non legatur, & sententia sit rectior, non video, cur non potiùs significet claudicare.

51 *Viuit Dominus & benedictus Deus meus*, est. Formula. q. interiectio benedictionis & gratiarum actionis. q.d. Deus meus non est vitæ expers sicut idola, Deus meus benedictus est, beatus & felix. Alijs pia est acclamatio, Viuat dominus, benedictus sit & laudatus exaltetur. i. colatur palã ab omnibus. *Deus meus*, petra mea prop. *Exaltetur*. celebretur ab omnibus.

52 *Qui das vindictas*, vt vindicem inimicos meos, qui tribuis potestatẽ vlciscendi. *Iracundis*. Propheticè. Epithetum præter Fontem ob furiosum hostium animum, quem persecutionibus multis testati sunt vsque ad Constantinum.

53 *Exaltabis me*, superiorem me facies. Aliqui, euches me ad dexteram tuam.

54 Confitetur Deum Dauid inter Gentes per suos Psalmos, qui ab eis religiosè canuntur: item per Christum filium suum, qui Gentium rex, inter eas Deum Patrem canit, & celebrat, & celebrandum docet.

55 *Magnificans*, ô Domine, qui magnificas salutem regis tui, qui saluas & liberas regem tuum magnificè. Sic & Euthy. *Faciens*, ô qui facis misericordiam Christo tuo. Pendet enim è superiori. *Et semini eius*, Christo. Galat. 4. Fecit autem Deus misericordiam Christo, dum eum mirabiliter eripuit de persecutionibns Iudæorum & Gentium, illisque frustrà nitentibus regem constituit, eiusque regnum, id est, Ecclesiam, in terra firmauit. Ita misericordias Dauidi vncto suo factas continuauit in posteros eius, & in Christo perfecit. *Sui* & *suo*. pro *tui* & *tuo*. Nam cum vocãdi formulis sæpè in hac lingua est Enallage & cõfusio personarum.

ARGVMENTVM.

Deum, cùm ex cœlestium rerum opificio, tùm è diuina lege cognosci: cognitum precatur, vt sibi omnia per errorem vel conscientiam commissa, remittat. Psalmus insignis contra Atheos.

1 In finem Psalm. Dauid. XVIII.

Cæli enârrant glóriam Dei: & ópera mánuũ eius annúnciat firmamêntum.

3 Dies diei erûctat verbum: & nox nocti índicat sciéntiam,

4 Non sunt loquêlæ, neque sermônes: quorum non audiântur voces eôrum.

5 In omnem terram exîuit sonus eôrum: & in fines orbis terræ verba eôrũ.

6 In sole pósuit tabernáculum suum: & ipse tanquam sponsus procêdens de thálamo suo.

7 Exultâuit vt gigas ad currêndam viam: á summo cœlo egréssio eius.

8 Et occûrsus eius vsque ad summum eius: nec est qui se abscóndat à calôre eius.

9 Lex Dómini immaculâta conuértens ánimas, testimónium Dómini fidêle, sapiéntiam præstans páruulis.

10 Iustítiæ dómini rectæ, lætificân-

tes corda: præcêptum Dómini lúcidum,illúminans óculos.
11 Timor Dómini ſanctus , pérmanens in ſéculum ſéculi:iudícia Dómini vera,iuſtificâta in ſemetîpſa.
12 Deſiderabília ſuper aurum & lápidem pretiôſum multum: & dulciôra ſuper mel & fauum.
13 Etenim ſeruus tuus cuſtôdit ea: in cuſtodiêndis illls retribútio multa.
14 Delícta quis intélligit? ab occûltis meis munda me : & ab aliênis parce ſeruo tuo.
15 Si mei non fúerint domináti, tunc immaculâtus ero : & emundâbor à delîcto máximo.
16 Et erunt vt compláceant elóquia oris mei: & meditátio cordis mei in conſpêctu tuo ſemper.
17 Dómine adiûtor meus: & redêmptor meus.

---

2 Cœleſtium rerum contemplatione facilè peruenitur ad Dei notitiam.Sic Rom.1. Hinc Aug. ſerm.55.in Ioan.& d.Thom. 1.parte, q.12.art.12. locutio Dei quæ ex natura habetur nos tria docet.1.Deum eſſe aliquem,2.eum eſſe primam cauſam,3. differre à rebus aliis illiſque cunctis infinitè ſupereminere.Eſt autem Proſopopœia.Nam cœli non enarrant propriè,neque oratione ſua exponunt,cum non ſint animati,vt falſò R.Moſè & nonnulli Philoſophi putant,ſed enartare homines faciunt Dei maieſtatem,potentiam,ſapientiam ex ſuo motu perpetuo,eleganti ſtructura, potentibus influxibus, aliiſque rebus & effectis. Sic reliqua. Nam ordine docet nullam eſſe rem, nullum tempus, nullam linguam, nullum locum,nullam denique ſanctę legis particulam,in qua non luceat Dei maieſtas. *Opera*. Firmamentum,cœlum,æther,docet quanta & quàm inſignis ſit operatio & fabrica eius. Docet Deum rerum eſſe opificem,res eius eſſe opera,Nam ordo eſt inuerſus, & *opera* reguntur à parte poſteriore.Vnde cum in Heb.ſit ſingularis numeri *Opus eius*, ad conſtructionem indicandam numeri mutatio à noſtris interpretibus facta eſt. *Firmamentum*,expanſio propriè. Vaſtus cœlorum ambitus & extenſio.Aërem exponit Chaldæus, qui inter cœlum & terram latiſſimè eſt expanſus.In illo mirabilia meteora cernuntur,quæ & ipſa docent & prædicant Dei opera & effectus admirandos.Sic multi Gen.1.Firmamentum ſiue expanſionẽ, (Nam illic quoque eſt רקיע Rakíah) ſeparantem aquas ſuperiores ab inferioribus, accipiunt pro Aëre, qui ſeparat nubes à mari,fluuiis,& reliquis aquis inferis. 70 magis putarunt eſſe cœlum.Nam στερέωμα non dici poteſt de aëre,vt qui ſit fluxiſſimus, infirmiſſimus,minimè στερεός, ſolidus & fixus, de cœlo optimè, quippè quod ſit ſolidum ſubſtantia & ſitu Iob.37. His aſſentiuntur veteres Rabbini,apud quos Rakíah,epithetum cœli,non aëris.Allegoricè Rom.10.cœli Apoſtoli,ſol Chriſtus,tabernaculum Dei Eccleſia, lex Euangelium, &c.
3 Altera Proſopopœia.Singulis diebus & noctibus innoteſcere Deum & annuntiari, ac viciſſitudinem dierum & noctium tam ratam & conſtantem declarare Dei vim & poteſtatem. Dies vnus diei alteri,nempè ſubſequenti,loquitur verbum Dei,& nox præcedens nocti ſequenti indicat ſcientiam & cognitionem eius:ita vt quaſi de die in diem, & de nocte in noctem,de Deo verbum & ſcientia propagari,& in omne ęuum continuè tranſmitti videantur.Nam *Dei*,in vtroque hemiſtychio per Zeugma repetendum:idque paſſiuè,verbum ſiue ſermonem de Deo,ſcientiam Dei(de Deo)q. d. Dies diebus aliis fundit,ad dies alios perenniter tranſmittit ſermonem de Deo,loquitur in ſæcula de Deo , Deúmque eſſe, qui omnia condiderit & moderetur.Metonymia etiam quadrat. Ea quæ diebus & noctibus contingunt,vt proſpera & aduerſa, variáque alia Dei iudicia,verbum Dei declarant, & de eo ſermonem faciunt.Sublimiùs aliqui de filio Dei & Verbo increato. q. d. Dei λόγος operatorius & cognitio habetur per dierum & noctium viciſſitudinem,tam rato ordine & conſtantia decurrentem,vt tantorum operum laus non poſſit tribui vel temeritati, vel naturæ,vel alii cauſæ. Perpetuæ viciſſitudinis dierum & noctium contemplatione , Deus cum ſuo verbo,quo omnia procreauit,cognoſcitur.Iuxta alios etiam,Verbum Dei vocat, quo dixit,& facta ſunt.Geneſ.1.Dei ergo verbo & mandato intelligitur cœlos eſſe effectos, ex illa dierum & noctium viciſſitudine & ſucceſſione. *Scientiam*,notitiam Dei, vel ſapientiam.

Quorum

4 *Quorum*. Desideratur in Heb. sed est subaudiendum. Ponitur autem pro Ablatiuo *Quibus*, per quos sermones: vel secundum alios pro Datiuo, Quibus, id est, à quibus. Per Antiptosin poëticam casus pro casu. Non sunt linguæ, neque sermones, quibus non audiantur voces cœlorum. Nulla natio tam est barbara, quæ cœlum contemplans, ad opificis eius notitiam & prædicationem non possit perduci. Metonymia, Loquelæ & sermones, pro hominibus cuiusque linguę & sermonis. Vel potius est Hebraismus, quo posterius Relatiuorum redundat, priore *Quorum*, in illud *Eorum*, cadente. Hęc quæ dicimus de cœlorum & huiusmodi aliarum rerum eructatione, non sunt loquelæ neque sermones, quorum voces non audiantur, id est, non sunt sermones obscuri & submissi, sed clari & aperti, id est, apertè & intelligenter cœli, dies item ac noctes enuntiant Deum, apertam de eo emittunt vocem, clarè eum confitentur vbique terrarum è suis effectis, mirabilique fabrica a copificio. Cuius sententiæ mox ratio subiicitur. Quoniam eorum sermonum sonus in omnem terram pertingit, in terrarum omnium oras & fines verba eorum perueniunt. Tam fortes & contentæ sunt illæ loquelæ, vsque adeo sublimes & acuti sunt illi sermones. Sic passim apud Hebræos occurrunt duo Relatiua pro vno, posteriore vel redundante, vel emphatico.

5 *Sonus eorum*, Per Prosopopœiam, loquuntur suo modo cœli Deum vbique terrarum. Hebraicè, linea eorum & structura (ad lineam cõfecta.) Qua metaphora Cœli moles ad amussim fabrefacta indicare dicitur infinitam opificis pręstantiam. Sed Sept. more suo ad sensum respiciunt, & locutionem emolliunt secuti sententiam proximi versus, vt Dauid more suo se explicet, qualem insinuat Apostolus Rom. 10. de prædicatione Apostolorum. Vel יף Kau, pro יף Kol per Apocopem poëticam. Chald. In omnem terram extensi sunt effectus eorum.

6 *In sole*. Hypallage. Solem posuit in tabernaculo suo, id est, in cœlis. Vnde Heb. Soli posuit tentorium in eis. Sed respexerunt ad mysterium, quo in Christo vero sole Deus erat, ac veluti domicilium suum habebat, mundũ reconcilians sibi, 1. Cor. 4. In sole, inquit, Deus habitat, suum domicilium habet, vnde glorioscè illustris, maiestate plenus apparet. q. d. sol, in quo Deus insidet, siue per quem excurrit per totum mundũ, ipsum loquitur, ostendit &c. Vbi nota tria præcipuè hîc consideranda proponi de sole, formositatem, celeritatem, & caloris vehementiam. Solis deinde pulchritudinem comparat sponso, vim & impetum giganti siue forti viro: thalamo hemispherium inferius, è quo ab occasu rediens in ortum, iubar suum splendidè refundit, & pulcher ad nos reuertitur.

7 A *summo cœlo*, ab extremo cœlorum exoritur, ab vltimo Orientis puncto. Alieniùs, à maxima eleuatione, id est, meridiei puncto.

8 *Obcursus*. Compositum pro simplici, Cursus, conuersio. Circuitus Solis est vsque alterum eius extremum, id est, vltimum Occidentis punctum. *Nec est qui se*. Nullus mortalium, vbicunque habitet, expers est caloris eius salutaris. Etiamsi agat sub axibus gelidissimis, & ab ipsius curriculo remotissimis, vim & fomenta tam ipsius in se, quàm in sua regione & rebus sentit. Generalius genus, id est, neutrum etiã Fons patitur. *Nec est se abscondens*, nec est quod se abscondat. Nec quicquam est, quod non eius calidam efficacémque virtutem persentiat. Omnia enim sui caloris virtute contingit, licet alia plus alia minus, suáque calefaciendi foucẽdique vi penetrat abditissima quæque, etiam terrarum profundissima, in quibus infinita pretioscè & mirificè generet ac producat. Effectus Solis illic sunt pretiosi & mirabiles.

9 Altera Psalmi pars, in qua lex Domini, Testimonium, Iustitiæ, Pręceptum, Timor, Iudicia sunt re idem, etsi ratione differant, vt audies Ps. 118. Per legem autem aliqui intelligunt totam Scripturam sacram, non eam Scripturæ partem, quæ est de agendis & cauendis, vel etiam credendis. *Immaculata*, perfecta propriè. Docens non tantùm, facienda, verùm & credenda, colenda &c. *Conuertens*, à malo, & erroribus, reuocans in viam, corrigens, reducens. Vox *Mesibath*, etiam *Tranquillans*. Nam & lex Domini conscientiam tranquillat, pacat, recreat & reficit animam, & sic loquitur ps. 34. vers. 21. vbi nos, Restitue animã meam à malignitate eorum. *Fidele* certum, verax, non fallens. Deus enim certò stat promissis. *Paruulis*. Docens pueros & ex Paulo stultos 2. Cor. 2. Ex paruulis homines reddit sapientes. Paruulos vocat simplices & idiotas, vt Matth. 11. Abscõdisti hæc à sapientibus, & reuelasti paruulis. Heb. פתי *Pethi*, simplex, docilis, credulus. Commendat legem Dei ab effectibus, quòd sit irreprehensibilis, veram sapientiam præstet &c.

10 *Iustitiæ*,mandata. *Rectæ*.rectum iter ad vitam docentes. *Lucidum*, purum, mundum propriè. *Oculos* cordis,id est,intellectum: mentes hominum cæcas Dei ignoratione. Quin & boni & mali discrimen patefacit Rom.7.

11 *Timor*.Metonymia.Præcepta Domini docentia Dei timorem,casta sunt & pura,quorum fructus est perpetuus. Nam durat in cœlo, & migrantem è corpore hominem sequitur. *Sanctus* ἅγιος legit Noster interpres,At rectiùs Clemens Alex.Strom.lib.7.ἁγνὸς Castus, sincerus. Nam Heb. טהורה *Teora* mundus,purus,*Permanet*. Homedeth laad in participio, stans in æternitatem. Vnde in quibusdam exemp.*Permanens*.vt sint duo fructus Timoris Domini.Primus est vt purum hominem & peccatis vacuum reddat,alter vt fœlicem in perpetuũ. *In sæculum sæculi*. Periphrasis æternitatis,quæ nihil aliud est quàm sæculorum perpetuatus ordo & series.Hinc in Fonte lahad in æternitatem. *Iudicia*, accipi possunt non pro præceptis,quibus ostendit,quid iudicet agendum, sed pro decretis & actis Domini & exemplis misericordiæ & iræ,quibus punit scelera & virtutes compensat. Quicquid gerit, quicquid iudicat & decernit,id est, opera prouidentiæ,quæ continentur præmiis & pœnis, prosperitatibus & calamitatibus,sunt vera simul ac iusta. *In semetipsa*,per se,& suapte naturâ.Heb.pariter, id est, ad vnum omnia, nullo dempto:à maximo ad minimum vsque citra exceptionem recta sunt & iusta. Sept. ἐς τὸ αὐτὸ, in idem,similiter.sunt simul æqua & iusta. Porro fasciculi myrrhæ auctor Gen.12. notat tres hos versus 9.10. 11.de lege legisque præceptis perfici decem dictionibus,pro numero decem præceptorum siue decalogi & decem rationum,quibus Deus omnia administrat (Sephiroth vocant) & decem dictorum quibus omnia Gen.1. condidit & instituit.

12 *Super*,vltra aurum,plusquam mel. & c. *Lapidem pretiosum*. paz obrizum,aurum recoctum & purissimum,Gemmas item pretiosas. *Multum* πολὺν. רב *Rab*, Adiectiuè, non Aduerbialiter. *Et fauum*.Heb.& succum,siue distillationem fauorum.Repetitio superiorum, nam mel est fauorum liquor.

13 *Seruus tuus*.Ego,qui sum seruus tuus. Loquitur de se in tertia persona,suo exemplo probans diuinæ legis effectus.*Custodit ea*,נזהר בהם *Nizhar bahem*. Clarus fit, cautus, sedulus in illis(obseruandis.)Chald.Diligens in eis.Possit verti,illuminatur per ea, admonetúrque, vt sciat quid agendum,credendum,sperandum, amandum. *Retributio*.merces, præmium æternum.Etsi enim credentibus in Christum gratis remissio peccatorum & iustitia concedatur, tamen vita æterna non gratis solum, sed etiam ex operibus primam illam iustificationem gratuitam subsequentibus tribuitur,& nihilominus gratuita esse & dici non desinit. (gratia enim Dei vita æterna, Ro.6.)quoniam illa opera iustificationem sequentia non sufficiunt, item quia sunt longè infra retributiones. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam, Rom.8.denique quia illorum operum radix est gratia. Nam citra eam non sunt merita,& propter eam merita sunt.Vnde cum ex meritis dari dicitur, ex gratia dari affirmatur,meritum enim species est gratiæ,videlicet opus ex & in gratia factum. cæterũ,ne non concurrere videamur ad vocantis & monentis gratiam, siue ad adeptionem vitæ æternæ,scriptura etiam asserit vitam æternam esse retributionem, & alibi tribui secundum opera,reddi ex operibus,ex iustitia & c. nempè quoniam opera ex pacto conuento Dei operantis cum operariis ex denario diurno rationem quandam habent iustitiæ. Mat.26.

14 *Delicta*,errores propriè, qui committuntur in legem,quis potest enumerare, cùm tot & tanti sint?Hac exclamatione declarat misericordiam Dei necessariam esse, quæcunque fuerit hominum virtus & obedientia. *Ab occultis*, ab iis quæ me latent, ab occultis delictis, vel erroribus. *Ab alienis*,masculinè.Ab alienis hominibus,id est,prauis atque peruersis, quorum alieni sunt mores,parce mihi,libera & serua me.Alienos appellat tyrannos, & insignitè improbos.Gall.*Estranges,d'estrange façon*.Vt Ps.53.vers.3.vel etiam infideles, alienæ & peregrinæ religionis.Vulgò, ab alienorum hominum peccatis.Si quid(ait)cum aliorum peccatis communicaui,parce.Vnde D.Augustinus neutro genere accipit,Hebræi legunt per ז *Zedim*,non ז *Zarim*.A superbis prohibe seruum tuum,siue libera.In neutro *Aliena*,appellare etiam possit Crimina, quasi rei alienas & stupendas A peccatis mihi parce méque libera aliquantò grauioribus & extraordinariis.Tria peccatorũ genera attingit,quæ sibi remitti velit in-

lit Infirmitatis, Ignorationis, Malitiæ ſiue præſumptionis, quę Rabbini vocant זדונים *Bemezib*, per ſuperbiam.

15 *Mei*, mihi, in me, μου Genitiui caſus, non Nominatiui. Et eſt Græciſmus, quo verba Dominandi regunt Genitiuum. Si alieni iſti, ſiue ſuperbi, non fuerint in me dominati, ſi mihi non præualuerint, ſi pro ſuo imperio & magnitudine me non induxerint ad aliquid contra Deum agendum, ſi ad eorum gratiam, vel ad eorum imperium & dominatum nihil peccacati commiſerim, tunc integer ero, & mundus veniam à maximis & multis peccatis & delictis. Eſt enim ſingulare pro plurali per Synecdochem. Apud D. Auguſtin. Sublata ambiguitate legitur, Dominata neutro genere, vt ſuprà. Nam quando improbi imperant, coguntur probi multa facere per impatientiam, exemplum, adulationem, &c. Ne grauiùs ab eis vexentur. Orat ne ſe ſubiiciat infidelibus regibus & tyrannis, ſub quibus cogatur multa committere contra Deum & religionis puritatem. Hinc Hebraicè per לא *Al*, particulam prohibentis: Ne quæſo mihi dominentur, tunc integer ero. Peccata autem dominari dicuntur, cum præualent, & hominem ex vno flagitio in alterum detrudunt Rom. 7. ſiue peccandi nimis frequenti conſuetudine, ſiue mis cęco deſideriorum carnis impetu. Quali locutione peccatum regnare in carnalium membris Paulus dixit. *Maximo*, multo. *Rab*, vt ſuprà verſ. 12. & 13. Eſtque Synecdoche numeri. Etſi Aug. reſtringat ad ſuperbiam, peccatorum maximum & Fontem.

16 *Eloquia oris mei*, oratio mea tibi erit grata & accepta. Sic & cogitatio mentis meæ. Eam enim gratè exaudies, ô Domine adiutor meus, &c. Vel deprecanter, Sint vt complaceant eloquia, &c.

17 *Adiutor*. In Fonte per Metaphoram, *petra mea*, id eſt, fortitudo.

ARGVMENTVM.

Precatio ſiue votum pro pio principe ad bellum proficiſcente, vt Deum habeat propitium. Chriſto tribuitur contra Satanam.

1 In finem. Pſal. Dauid. XIX. Heb. 20.

EXaúdiat te Dóminus in die tribulatiônis: prótegat te nomen Dei Iacob.

3 Mittat tibi auxílium de ſancto: & de Sion tueâtur te.

4 Memor ſit omnis ſacrifícii tui: & holocaûſtum tuum pingue fiat.

5 Tríbuat tibi ſecûndùm cor tuum: & omne conſilium tuum confirmet.

6 Lætabimur in ſalutâri tuo: & in nómine Dei noſtri magnificábimur.

7 Impleat Dóminus omnes petitiônes tuas: nunc cognôui quóniam ſaluum fecit Dóminus Chriſtum ſuum.

8 Exaúdiat illum de cœlo ſancto ſuo: in potentátibus ſalus dexteræ eius.

9 Hi in cúrribus, & in equis: nos autem in nómine Dómini Dei noſtri inuocábimus.

10 Ipſi obligâti ſunt, & cecidêrunt: nos autem ſurréximus & erêcti ſumus.

11 Dómine ſaluum fac regem: & exaûdi nos in die, qua inuocauérimus te.

2 *Protegat*. eleuet te prop. In tuto conſtituat, in loco edito & altè ſummoto à periculis collocet. *Nomen Dei Iacob*, id eſt, Deus nominatus & inuocatus à Iacob: vt nomen ſignificet nominationem. Significare etiam poſſit virtutem & poteſtatem. Virtus Dei Iacob te protegat. Vtroque modo exponitur illud Chriſti, Baptizantes eos in nomine Pàtris, Filii & Spiritus ſancti, id eſt, inuocatione, vel virtute. Aliqui Hebræorum, nomen Dei Iacob, nomen Dei

tetragrammaton, cuius vi olim fiebant miracula. Alii, Deus ipse Iacob: quia (inquiũt) Deus est nomen suum, & nomen suum est Deus ipse, propter summam & perfectam simplicitatem. Hæc obserua, quoniam variè nominis Dei fit in his Psalmis mentio.

3 *De sancto*, loco scilicet: de sanctuario, de loco arcæ. Abben Ezra. de Ecclesia, in qua exaudit, & non extrà. Aliqui, de cœlo, vt vers. 8. *Tueatur*, sulciat prop. sustentet.

4 *Sacrificii*, oblationis tuæ farinaceæ & incruentę prop. Duo enim erant genera sacrificiorum in lege. Vnum incruentum adumbrans altaris nostri sacrificium, alterum cruentum corporis Christi in cruce oblationem delineans. *Pingue*. Habeatur pro pingui sacrificio, sit gratum, acceptum, efficax, quo denique placetur. Eodem sensu Heb. In cineret, quamquam etiam *Dasan* densum & pingue esse significet. In cinerem redigat Deus, allusione ad ignem cœlitùs aliquoties missum, vt deuoraret holocausta, & in cinerem conuerteret. Genes. 4. 15. Iud. 13. 3. Reg. 19. vel ad ritum, quo hostiæ comburebantur super altare cum Dei acceptatione q. d. faciat ex eo cinerem, non respuat sed consumat igne suo sacro supra altare, vt solet sacrificia. Abben Ezra Exod. 27. *Sela*.

5 *Secundum cor tuum*, quæcunque desideras. *Confirmet*, impleat, perficiat.

6 *In salutari tuo*, in defensione tua, in salute, quam attuleris. *In nomine*, in inuocatione, vt sup. vers. 2. *Magnificabimur*, triumphabimus. Ad verb. vexillabimus, vexillum erigemus siue explicabimus. Metaph. à victoribus, vel glorioſis ducibus, vel putarunt esse metathesim poëticam נדגל pro נגדל *Nedagghel*, pro *Negaddel*.

7 *Nunc cognoui*. Sacerdos siue Ecclesia inter solennia sacra vaticinatur, vel saltem sperat regem bello superiorem fore.

8 *In Potentatibus*, potentia & viribus Dei salus (sit) dexteræ eius. Regis scilicet. Vel dextera eius saluet eum potentissimè, Vt *Eius*, referatur ad Deum. Saluatio dextera Dei sit potens. Defensio eius sit cum potentia & fortitudine. Cui Rabbini magis fauent. Nam iungunt reciprocè cum præcedentibus. Exaudiat illum in potentiis salutis dexteræ suæ. i. potenti sua dextera. Possit pronuntiatiuè accipi per Eclipsin *Est*, non autem *Sit*. cum viribus, potentia & fortitudine (est) salus dexteræ eius, salus per dexteram eius contingens.

9 Verba Inuocandi & Memorandi apud Heb. construuntur cum Præpositione. Latinè sic, Hi currus, & hi equos, nos autem nomẽ Dei inuocabimus atque memorabimus. (In Heb. enim verbum Memorandi siue Recordandi ponitur) Curribus & equis hostes confidunt, eos inclamant, de eis mentionem omnem vel præcipuam faciunt: nos contrà Dei inuocatione nitimur, vt. 1. Mach. 3. & 4. Iud. 7. 2. Paral. 14.

10 *Obligati*. vincti, inflexi, constricti, prostrati, viribus destituti sunt. Heb. incuruati sunt, succubuerunt, eodem sensu. Hinc quidam putant legendum *Obliquati*.

11 *Regem*. Rectè in Accusatiuo. Nam Athnah non perpetuò distinguit, præsertim in hoc libro, Prouerbiis & Iob. 2 quia hîc currit ad Reuia vocis sequentis המלך *Hammelech*. 3, Apposuerunt accentus Masoretæ pro libito. Itaque non obligant. 4. Consequentia orationis hîc esse precationem pro rege docet. Tamen Recentiores sic distingunt, per Zeugma. Domine saluum fac, (nos). Rex exaudiat nos in die qua inuocabimus. Sic Chal. Verbum Dei (nota mysterium de Dei λόγω) redime nos, Rex fortis excipe precem nostram in die inuocationis nostræ.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd Christum regem multa gloria affecerit, eiúsque hostes sit tandem perditurus.

1 In finem, Psalmus Dauid XX. Heb. 21.

Domine

DOmine in virtûte tua lætábitur rex: & ſuper ſalutáre tuum exultâbit vehemênter.

3 Deſidérium cordis eius tribuîſti ei: & voluntâte labiôrum eius non fraudâſti eum.

4 Quóniam præuenîſti eum in benedictiónibus dulcédinis: poſuiſti in cápite eius corónam de lápide pretiôſo.

5 Vitam pétiit à te & tribuîſti ei: longitúdinem diêrum in ſéculum, & in ſéculum ſéculi.

6 Magna eſt glória eius in ſalutâri tuo: glóriam & magnum decôrem impônes ſuper eum.

7 Quóniam dabis eum in benedictiônem in ſéculum ſéculi: lætificâbis eum in gaúdio cum vultu tuo.

8 Quóniam rex ſperat in Dómino: & in miſericórdia Altíſſimi non commouébitur.

9 Inueniâtur manus tua ómnibus inimîcis tuis: déxtera tua inuéniat omnes, qui te odêrunt.

10 Pones eos, vt clibânum ignis, in témpore vultus tui: Dóminus in ira ſua conturbâbit eos, & deuorâbit eos ignis.

11 Fructum eôrum de terra perdes: & ſemen eôrum à filiis hóminum.

12 Quóniam declinauêrũt in te mala: cogitauêrunt conſilia, quæ non potuêrunt ſtabilíre.

13 Quóniam pones eos dorſum: in relíquiis tuis præparâbis vultum eôrum.

14 Exaltâre Dómine in virtûte tua: cãtábimus & pſallêmus virtûtes tuas.

---

2 *Virtute tua*, tua potentia & ope. *Super ſalutare*, in ſalute ſiue defenſione tua.

3 *Voluntate labiorum*, Sic Ioan. 11. Scio pater, quia ſemper me exaudis. Quicquid enim Chriſtus corde deſiderauit, vel ore rogauit, Deus impleuit cumulatè, hodiéque implet. Quare *Séla*, ad finem Verſus in Heb. ponitur. Ad Verb. prolationem labiorum ipſius non prohibuiſti ei. Séla.

4 *Præueniſti*, promptè & liberaliter cumulaſti eum largis & prolixis beneficiis, priùs dediſti ei, quàm peteret: nempè ab ipſo primo conceptus puncto, benedictiones & gratias ſuauiſſimas & excellentiſſimas. *Dulcedinis*. Gratiæ. Ad verb. boni ſiue bonitatis. Benedictionibus optimis, vel largiſſimis & ampliſſimis. *Poſuiſti*, conſtituiſti eũ regem, & iudicem cœli & terræ, atque in throno gloriæ collocaſti, vt ſedeat ad dexteram tuæ maieſtatis. *Coronam*, regium diadema. Sic inſcribit glorioſam humanę formę maieſtatem, & potentiam. Chriſto enim data eſt corona diuina. Phil. 2. Pſ. 8. in qua ſcriptum eſt, Rex regum & Dominus dominantium. Apoc. *De lapide pretioſo*. Alii, de obrizo, de auro puriſſimo. vt ℔ *Paz*, ſit aurum pretioſiſſimum & præſtantiſſimum. q.d. regnum à te conſecutus eſt excellentiſſimum. Eiuſmodi enim corona eſt Regni nota & inſigne. Videtur alludere ad coronam victi regis Ammonitarum auream & lapide pretioſo mirabilem ad Dauidem delatam 1. Par. 20. 2. Reg. 12.

5 *Vitam petiit*, vt reuocaretur ſcilicet à morte ad vitam immortalem. Quod ſequitur, eſt Periphraſis vitæ æternæ. Chriſtus enim reſurgens à mortuis iam non moritur, &c.

6 *In ſalutari tuo*, quando eum ſaluaſti, & pro hac corporata vita, æternam in throno diuinæ maieſtatis ei præbuiſti.

7 *In benedictionem*, vt ſit benedictus in ſeſe, aliis autem benedictionis & fœlicitatis omnis auctor ac cauſa, id eſt, vt ſit aliis benedictioni. Quare reſpectum putat Kimhi ad illud Geneſeos, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. q.d. conſtitues, vt ſit benedictio & fœlicitas hominum, vt per eum cæteri benedicantur ac beentur. Ieiunè, qui interpretantur, Pones eum in benedictiones, cumulabis eum omni benedictionum genere. Nam non vult hunc regem tantum fore benedictum & beatum, verum etiam benedictionem cæteris allaturum. Alioqui. *Benedicendi*, verbo more ſuo vſus eſſet, non *ponendi* ſiue *dandi in benedictiones*.

Possessiuè Euthymius, vt benedictionibus affluat & sanctitate participet. Alias passiuè, vt sit benedictioni, vt ab hominibus benedicatur & collaudetur. *Cum vultu tuo.* Aspectu vult⁹ tui magnam lætitiam capiet. Nam clarissima tui visione vltra cæteros perfruetur, quà etiam homo. Alii, fauorabilem vultum ei præbebis.

8 *Et*, etiam, sanè. *In misericordia*, per misericordiam & auxilium Dei non demouebitur de suo throno, regióque statu, non decidet sua spe, neque ea frustrabitur. Sic *Et*, expletiuum est, vel emphaticum. Simplicius copulat superioribus sequentia. Quoniam rex sperat in Domino, inque eius misericordia, ideò non commouebitur. Nam Athnah non exactè distinguit in hoc libro.

9 Inueniat manus tua omnes inimicos tuos, eos, quantumuis se ipsi abscondant, assequatur & cædat. De Iudæorum abiectione. *Inimicis.* Datiuus resoluendus per Ablatiuum cum Præpos. Ab inimicis tuis. Inimici tui inueniant manum tuam, potentiam, vel plagam manus tuę. Curiosius aliqui, Sufficiet manus tua inimicis tuis, dextera tua sufficiet odio habentibus te. Nam, vt commodus sit sensus, nempè hic, Manus tua satis erit potens & valida ad puniẽdos hostes tuos: tamen מצא *Matsa*, inuenire propriè significat. Rectiùs ergo vel Chaldæo teste, Apprehendat plaga manus tuæ cunctos inimicos tuos, & vltio dexteræ tuę contingat omnibus, qui te oderunt. *Tuis*, qui tuo regi obedire detrectant. *Manus.* Sinistra tua. Nomen generis restringitur ad deteriorem partem, maximè quando commemoratur præstantior. q.d. Sinistra simul ac dextera eos cæde, vtraque manu percute, vt citiùs & grauiùs conficiantur.

10 *Pones eos, vt Clibanum*, inflammabis eos, exures & cremabis, vti incenditur Clibanus, siue fornax ardens. Perdes eos vt ligna, quæ in ignem coniiciuntur. *Vultus tui.* Vultus Metonymicè, pro ira. Nam ira in vultu cernitur. Eos, quando iraſcêris, veluti igne consumes. *Conturbabit*, deglutiet propriè. Hinc Chal. Deus igni inflammabit eos, & consumet eos incendio gehennę. *Ignis.* Vehemens tua indignatio, vt Psal. 77. vers. 26. Ardor tuæ vindictæ. De igne inferni, vel de conflagratione Hierusalem & templi.

11 Fructum & semen eorum, filios & totam progeniem appellat. Significat Iudæos cum sua posteritate perituros. *A filiis*, ex numero hominum.

12 *Declinauerunt*, Actiuè, vt suprà Ps. 16. vers. 13. inclinauerunt, imposuerunt, intenderunt in te mala: conati sunt te malis onerare, atque adeò obruere. Metaphora ab iis, qui baiulis onera imponũt. *Te*, id est, tuos, Tribuit Deo, quod Dei cultorib⁹ cõpetit. Sic in Actis, Paule, Paule, quid me persequeris, id est, meos. *Stabilire*, perficere praua & dolosa sua consilia.

13 *Quoniam pones eos dorsum.* Humerum propr. Fugabis eos, in fugam vertes, humeros obiicere, terga dare coges, vt à dorso vulnera excipiant. *In reliquiis tuis*, in his quos tu reliqueris, & residuos feceris è tanta strage. Gall. *de tes restes.* q. d. Deus vltionem suam diriget in reliquias id est, posteros eorum, veluti liberos & nepotes. Vox Heb. non tantum residuum, reliquias, vt Ios. 13. v. 16. sed etiam neruos & chordas arcuum significat, vt Ps. 10. v. 3. *Præparabis vultum eorum*, sub. ad sagittas, vel ad plagas. Est enim Eclipsis, vt docet R. Kimhi. q.d. Dorsum & vultum eorum ita compones & aptabis, vt ferire & impetere iaculis tam à dorso, quàm à fronte valeas. Reliquias telis iaculisque persequêris, & rectà in eorum vultum collineabis. Ad verb. In neruis (siue reliquiis) tuis aptabis in vultum eorum (sup. sagittas) Sagittas tuas tendes contra vultum eorum. A tergo & à fronte contra eos laxabis tela tua.

14 *In virtute*, in fortitudine tua, misso scilicet filio. Sic *Virtutes*, potentiam.

ARGVMENTVM.

Christus Patrem in cruce obsecrat, enumeratis suæ perpessionis appendicibus, vt sibi adsit. Sese in vitam reuocatum, eius laudes toto mundo propagaturum. Congruit morbo desperatis.

1 In finem, pro susceptione matutina, Psal. Dauid. XXI. Heb. 22.

Deus

DEus Deus meus réſpice in me: quare me dereliquîſti? longè à ſalûte mea verba delictôrum meôrum.
3 Deus meus clamâbo per diem, & non exaúdies: & nocte, & non ad inſipiéntiam mihi.
4 Tu autem in ſancto hábitas, Laus Iſraël.
5 In te ſperauêrunt patres noſtri: ſperauêrunt, & liberâſti eos.
6 Ad te clamauêrunt & ſalui facti ſunt: in te ſperauêrunt, & non ſunt confûſi.
7 Ego autem ſum vermis & non homo: oppróbrium hôminum & abiectio plebis.
8 Omnes vidêntes me, deriſêrunt me: locûti ſunt labiis, & mouêrunt caput.
9 Sperauit in Dómino, erípiat eum: ſaluum fáciat eum, quóniam vult eum.
10 Quóniam tu es qui extraxîſti me de ventre: ſpes mea ab vbĕribus matris meæ, in te proiêctus ſum ex vtero.
11 De ventre matris meæ Deus meus es tu: ne diſcéſſeris à me.
12 Quóniam tribulátio próxima eſt: quóniam non eſt qui ádiuuet.
13 Circundedêrunt me vítuli multi: tauri píngues obſedêrunt me.
14 Aperuêrunt ſuper me os ſuum: ſicut leo rápiens & rúgiens.
15 Sicut aqua effûſus ſum: & diſpêrſa ſunt ómnia oſſa mea.
16 Factum eſt cor meum tanquam cera liquêſcens: in médio ventris mei.
17 Aruit tanquam teſta virtus mea, & lingua mea adhêſit faúcibus meis: & in púluerem mortis deduxîſti me.
18 Quóniam circundedêrunt me canes multi: conſilium malignántium obſêdit me.
19 Fodêrunt manus meas & pedes meos: dinumerauêrunt ómnia oſſa mea.
20. Ipſi verò conſideraûerunt & inſpexêrunt me: diuiſêrunt ſibi veſtimênta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.
21 Tu autem dómine ne elongáueris auxílium tuum â me: ad defenſiônem meam cónſpice.
22 Erue â frámea Deus ánimam meã: & de manu canis únicam meam.
23 Salua me ex ore leônis: & à córnibus vnicórnium humilitâtem meam.
24 Narrâbo nomen tuum frátribus meis: in médio eccleſiæ laudâbo te.
25 Qui timêtis Dóminum laudâte eum: vniuêrſum ſemen Iacob glorificâte eum.
26 Tímeat eum omne ſemen Iſrael: quóniam non ſpreuit, neque deſpêxit deprecatiônem paúperis.
27 Nec auêrtit fáciem ſuam à me: & cùm clamârem ad eum, exaudîuit me.
28 Apud te laus mea in Eccléſia magna: vota mea reddam in conſpêctu timéntium eum.
29 Edent paúperes, & ſaturabûntur: & laudâbunt Dóminum, qui requîrunt eum: viuent corda eôrum in ſéculum ſéculi.
30 Reminiſcêntur & conuertêntur ad Dóminum: vniuérſi fines terræ.
31 Et adorâbunt in conſpêctu eius: vniuerſæ familiæ Géntium.
32 Quóniam Dómini eſt regnum: & ipſe dominábitur Géntium.
33 Mãducauêrunt & adorauêrũt omnes pingues terræ: in cõſpêctu eius cadent omnes, qui deſcẽdunt in terram.
34 Et ánima mea illi viuet: & ſemen meum ſéruiet ipſi.

35 Annuntiábitur Dómino generátio ventûra:& annuntiabûnt cœli iustítiam eius pópulo, qui nascêtur, quem fecit Dóminus.

---

1 *Pro susceptione*,pro Christi exceptione matutina,quo pacto scilicet exceptus & oppugnatus sit à Iudæis manè,vt ἀντίλημψις hîc contradictionem,oppugnationẽ significet.Rectiùs in vulgatiore significatu,*pro auxilio matutino*.Precatur enim cõtra Iudęos pro auxilio,quod non est consecutus,nisi ipso Resurrectionis mane.Manè enim resurrexit.Hinc Heb.pro robore aurorę,pro robore matutino.*Aiieleth*,etiam ceruam significat.Quare vulgò vertunt, Super cerua auroræ. Sic Ceruam Christum vocabit, quòd eum Iudæi tanquam ferę à summo mane exagitarint & infestarint. Vnde canum,leonum,vnicornium meminit vers.14.18.22.23. Totum enim hunc Psalmum ad Christum pertinere etiam docet antiquissima Hebręorum Glossa,ante 2000.annos ferè scripta.

2 *Respice in me*. Interpositum à Septuag.ad perficiendum πάθος.*Quare dereliquisti me*, meæ humanitatis tutelam & propugnationem,meæ carnis defensionem & auxilium.q.d.cur destituisti me auxilio,tuum influxum,vim & actionem suspẽdens,ac si essem diuinitate orbatus, purúsque homo?Cur me meis humanis viribus,quæ admodum sunt imbecillę, relinquis? In Christo enim tempore passionis nulla fuit redundantia consolationis superiorum virium ad inferiores.Carthusianus de Orthod.fide, Art.56. Quin & est passus quiescente Verbo,quod propterea tamen non fuit otiosum,quoniam affuit naturæ patienti, vt in passionẽ cõsentiens,& sustẽtans hypostaticè humanã naturã.Est autẽ querimonia de magnitudine doloris, nõ diffidentiã,sed crucis acerbitatem & vehementiã exprimẽs,vt humanę naturæ statum & conditionem explanet,vtque non se ac res suas à Deo negligi,sed auxilium paternum differri significet.Hinc Hierony. hîc inquit, humanitas loquitur. Nam in passione Christus derelictus pro parte carnis. Quod repetit Aug.de gratia noui test.c.6. contra blasphemas Caluinitarũ,hinc colligentium Christum in cruce desperasse vel desperantis vocem emisisse,& ad desperationem vsque terrores mortis & dolores inferni, flammásque & supplicium infernale post mortem sustinuisse. tot enim in hunc locum locutionibus delirant.*Verba delictorum meorum*,παραπτωμάτων, quæ fundo pro delictis meis. Putauerunt Sept.in Hebræo esse Metathesin poëticam שגה, *Shaág*, *rugiit*,pro תעה *Shagá*,*errauit* cùm Hebræi hodie simpliciter interpretentur, verba rugitus mei. q. d. quãtumuis clamem & rugiam,non liberor, non saluor, sed maneo derelictus. Non videor impetraturus liberationem,quamuis eam petam multis clamoribus & rugitibus.Sed Metathesis etiam congruit.Salus remota est à verbis,quę fundo propter delicta mea,id est,quæ mihi causa totius generis humani imputantur.Nostra enim peccata sibi propria,suáque fecit, eorum vt pœnas penderet.Hæc & similia de Christo dicuntur κατ' οἰκείωσιν καὶ ἀναφοράν. Hîc enim personam nostram vsurpat,& in nostrum ordinem aggregat,qui delictis sumus constricti. Damasc. li.4. Orthod.c.20. post Iustinum Mart. Theodoritum, Athanasium, Nazanzenum, Cyrillum,Ambrosium,Hieronymum.Quò pertinet illud Aug.de gratia noui test.c.6. totum hunc versum dici partim ex persona Christi,quòd ad formam Christi attinet, partim ex persona sui corporis,quod est Ecclesia,vt sit vox Ecclesiæ in Christo patientis vel in quo patitur nostra infirmitas. *Meorum*, quæ ego expianda suscepi.Es.53.decies repetitur Christum peccata aliena expiasse suáque fecisse.

3 *Et nocte* (clamabo) *& non ad insipientiam mihi*. Idque non propter meam stultitiam & insipientiam,idque non propter mea peccata, sed aliorum,atque adeò totius generis humani. Sic queritur Ps.68.Quæ non rapui,tunc exoluebam.& 58. Irruerũt in me fortes, neque iniquitas mea,neque peccatum meum,id est, nulla mea iniquitate & culpa.Si me clamantem propter meam stultitiam & culpam non exaudires,equidem minimè quererer. Nunc cum clamem,non propter vllam meam insipientiam, sed alienam, cur Domine non exaudies. Gall.,*Et de nuict,& ce n'est pour ma folie*.Ad ergo pro *ob*,*propter*.vt Ps.119.v. 3. Frigidè alii: Et non ad stultitiam mihi erit vel reputabitur hic clamor,vt me omninò desertum desperem: me non stultitiæ propterea arguent,&c.*Mihi*,quæ in me est.Vel est Datiuus possessionis Hebraïcus, pro Genit.vt in Græcis Psalmorum inscriptionibus, Psalmus Dauidi, id est, Dauidis, vel Dauidicus. Faciliùs versum fuisset, sed non fortasse efficaciùs,*Et non est silentium mihi*.

mihi. Ne quidem nocte sileo, & desisto à te inuocando. Vel, *& non est excisio siue stupor mihi*, vel meus, vt ſ indicet Genitiuum: ídque non propter meum stuporem. Quod postremum sunt hic sequuti Septuaginta.

4 Et tamen tu in sancto (in cœlis) habitas, vnde cunctos prospicere, & te inclamantes exaudire soles, atque adeò ad iuuandum prosilire: in cœlo sancto loco sedes, nec descendis siue accurris (*Gall. & tu y demeures*) nec quicquam videris curare mala, quæ patior. Illic nunc præter morem desides, permanes, securus quiescis, nec te moues ad opitulandum, nec progrederis ad exaudiendum, nihil veluti curans & sollicitus de meis malis, neque inde pedem efferens, vt me liberes ô laus Israël, (Dupliciter) ô Deus, quem Israelitæ laudant, colunt, ac celebrant. Item passiuè, in quo laudatur, gloria & honore afficitur Israël, fidelisque populus, eius decus & ornamentum. Nam posthabitis reliquis gentibus, addixit se populo Israelitico, ac illũ multis miraculis & beneficiis exornauit Rom. 9. Habitare est morari, tardare, desidere, non prodire, non sese mouere propter alicuius clamorem. Vnde יָשַׁב *Iashab*, etiam sedere significat, permanere.

5 *Liberasti eos*, externo & admirando modo.

6 *Non sunt confusi*. Sunt enim exauditi & liberati. Confundi est rem speratam vel petitam non impetrare.

7 *Vermis*, abiectissimus & contemptissimus coram mortalibus, imbecillimus, & plenè expositus hominum proculcationi. Vermi similis, abiectus & contẽptus, sine specie & decore. Es. 53. Psal. 108. *Et non homo.* וְלֹא *Is*, vir. Quam Emphasim Chaldæus expressit. Ego autem sum vermis & debilis, & non fortis, portans vituperia hominum. *Abiectio plebis*, cõtemptus populi.

8 *Locuti sunt labiis*, blasphemias scilicet. Aperuerunt contra me labia. Ad verb. Dimiserunt siue laxarunt labium (ad blasphemias.) Eclipsin agnoscit Chaldęus, Garriunt malum labiis suis. *Mouerunt caput*, præ contemptu. Nutu capitis me illuserunt, contemptim & effusè irriserunt, dicendo supp. Matt. 27.

9 *Speravit*, &c. Ad verb. deuoluit se in Dominum, se totum ei commisit. Mimesis blasphema. Exprobrant enim non peccata, sed pietatem. Sic Satan omnem in Deum spem excutere, & Dei promissa in ludibria conuertere conatur. *Quoniam vult eum*, quoniam eum diligit & beneuolentia prosequitur, quoniam in ipso complacuit. Postquàm eius est tam cupidus, vt ipse iactat. Matt. 27.

10 *Extraxisti*, vt vnicus meæ humanæ originis pater atque auctor, me citra humanam opem & concursum eduxisti è materno vtero, miro item modo, saluis videlicet claustris virginalibus. Alii, propugnasti, de periculis eruisti, & liberasti ab ipsamet vulua. E præteritis beneficiis benè sperat de futuris. *Spes mea*. Ad verb. Sperare me fecisti super vbera matris meæ. *In te*, ἐπὶ σε super te, vt & Heb. In tuam fidem & tutelam proiectus sum. q. d. tuæ tutelæ ab vtero commissus sum, ab infantia, tuæ curæ demandatus. Nam *te*, hoc loco est Accusatiui casus. Sic loquitur Petrus, 1. Pet. 5. Omnẽ sollicitudinem proiice in ipsum. Metaphora fortasse ab obstetricibus. Super tuas manus prodiens ex vtero eiectus sum, ita vt me eis susceperis obstetricis loco. Nonnulli translationem deducunt à pueris proiectitiis, siue expositiis. Proiicere enim significat exponere etiam apud profanos, vt Plautum in Cistellaria, Ego proiieci eam, alia mulier sustulit. Aliqui, *In te*, per te, tua virtute eductus sum ex vtero materno, non humana. Nã nisi Deus seruaret & aleret infantulos in ventre, mille modis perirent & suffocarentur. Hinc illud Iob, Visitatio tua custo diuit spiritum meum. Sic Chal. In tuo robore leuaui me à viscеribus ventris matris meæ.

11 *Ne discesseris*. Ne elongaueris te.

12 Hypotyposis passionis Domini poetica, vt nos eius magnitudo à peccatis deterreat.

13 *Vituli, tauri pingues*. Iudęi & milites instar istorum animalium petulantes & efferati. Canes mox. vers. 18. Vnicornes, qui mansuefieri nequeunt. vers. 23. *Pingues*. Basan Heb. in qua regione ob bonitatem pastionis armenta erant pinguissima, & prævalida. Queritur de multitudine & sæuitia hostium, significans Iudæos & pontifices pingues & efferatos ventres.

14 Aperto & hiante ore sicut leo in me irruerunt vt me laniarent. Nam non solum leo aspectu, verum etiam oris rictu & rugitu formidabilis. Amos 3.

15 *Sicut aqua*. Ob sanguinis effusionem, qui confosso multis vulneribus corpore totus penè effluxerat. Vires corporis sicut aqua effusa diffluxerunt & resolutæ sunt. Humore viscido sum destitutus, qui reliquos humores conglutinat, *effusus sum*, id est, liquefactus penè in aquam. *Dispersa sunt*. separata sunt, ab inuicem diuisa, inopia succi & humoris viscosi vix sibi cohærentia, vel, distracta à se inuicem, & è suis locis mota præ tormentorum acerbitate.

16 *Liquescens*. Nihil refert vtrum construatur cum *Cera*, an cum *Cor*. Nam in Heb. vt in Latino, cum vtroque conuenit genere, & Athnah non distinguit. *Ventris*, viscerum meorum propriè. Nec venter hîc sumi debet arctè, pro illa parte, in qua sunt cibi & stercora. Nam in eius medio cor non est, sed pro parte corporis superiore vsque ad collum.

17 *Tanquam testa*, quæ solis calori exposita exarescit. *Virtus mea*, vitalis vigor & succus, per quem vita sustinetur, robur meum, vt quod sit defectum sanguine & omni vitali succo. *Faucibus meis*. Palato, vt loqui nequeã præ siti, præ nimia siccitate, quę ex natiui humoris defectu oritur. *In puluerem mortis*, in mortem & sepulchrũ. q.d. ex tanta calamitate, nihil aliud expecto, quàm mortem. Hyperbole. Alioqui sup. Ps. 15. Non dabis sanctum tuum sentire corruptionem, nempè vt in sepulchro in pulueris corruptelam redigatur.

18 *Canes*, impuri homines & impudentes, vt apud Apostolum, videte canes, & in Euang. nõ est sanctum dandum canibus, sic infra v. 22. & apud Comicum, Ain verò canis? Vnde apud Homerum graui contumelia hostis dicitur κυνώπις. *Concilium*, congregatio malè agentium, per c. עדת, *adáth*.

19 *Foderunt*. Hebraicè gemina est lectio, *Caarú*, foderunt, & *Caari*, sicut leo. Locus quidem in posteriore est corruptus, sed αὐτοματῶς, fortuitò & casu, quasi per se & sponte propter nimiam affinitatem duarum literarum Iod & Vau, quæ adhuc olim erat maior in manuscriptis, dum inter se duntaxat parua longitudine differunt. Alioqui Iudæi locum non corruperunt de industria, sed variè lecti & scripti, alteram siue lectionem siue scripturam, id est, nostram agnoscunt & interpretantur. Alteram verò, id est, deteriorem, vt quæ suam ipsorum perfidiam prætegat, sequuntur. Nam quòd nostram agnoscant, apparet è magna Masora, quam in Epitomem contraxit R. Iaacob Ben Haim in exemplaribus Venetianis, pag. 898. col. 4. tomo vltimo, Massecheth Aleph.

נקנת ספריס ידוייקיס כתוב כארו וקרי כארי.

In aliquibus (inquit) libris emendatis scribitur *Caarú*, & legitur *Caari*. Deinde è Glossa Hebræa ad illud capitis 23. Numero. כארי *sicut leo*, quę notat in exemplaribus correctis hîc scribi *Caaru, non Caari*, & quando scribitur *Caari*, legi tamen *Caaru*. Denique è vetustis Psalteriis Hebraicis, imò & recentibus emendatis vt Gerardus Veltuyckus in appendice libri Sebile Tóhu docet, cuiusmodi vnum auum suum habuisse, se fida conscientia testari profitetur Ioannes Isaac è Iudaismo conuersus lib. 2. Defensionis veritatis Hebraicæ. Qui norunt Masoretarum formulas de Keri & Ketib, ista intelligunt. Nempè, vt pingui minerua loquamur, scriptum quidem esse *foderunt*, à Dauide videlicet, sed legi *sicut leo*, puta à Iudæis, propter affinitatem vocabulorum, quæ in Fonte cernitur. Item in emendatis codicibus scribi *foderunt*, in margine autem, *sicut leo*. Ex quo intelligitur vnum relicto altero irrepsisse è margine in contextum, magno Iudæorum suffragio, vt longius à crucifixionis mysterio abscederent. Nec tamen propterea locum corruptum dixerim, sed variæ esse lectionis, quod ipsi appellant, *Keri vktib*, vt quę contigerit, non ex hominum malitia, verùm casu, & legitima occasione, dum fieri non potest, quin interdum propter literarum, dictionum, sententiarum rationem, consequentiam, similitudinem & conuenientiam aliqua varietas per temporum interualla, & transcribentium diuersitates influat. Alioqui nouum testamentum in plerisque locis, tam Græcè quàm Latinè, dicas esse corruptum nedum omnes auctores, dum aliqua exemplaria, verbi causa, Rom. 12. habent, τῷ κυρίῳ δουλεύοντες, vt legit noster, alia, cáqueplura καιρῷ. Et sic in infinitis aliis, quorum causa typographi notas variæ lectionis vna cũ cõtextu cogũtur vel ad marginẽ, vel ad calcẽ emittere. Et si enim vna sit aduentitia, vel potius irreptitia, altera natiua & germana, tamen quia sæpè dubitatur vtra sit genuina, cogimur iudicium nostrũ suspendere, & vranque recipere, ac interpretari.

Quod

Quod tamen hoc loco non fit. Nam citra controuersiam genuina lectio est *Caaru*, siue *Caru*, foderunt, ὤρυξαν Septuag. foderunt,& fixerunt, Hieronym. irreptitia *Caari*, sicut leo. Quare & illa plana est ac facilis, hæc obscura & Ecliptica. *Sicut leo, circumdederunt*, sup. per zeugma, *manus meas & pedes meos*: vel iuxta Chaldæam paraphrasin, *Mordent* (per Eclipsin) sicut *leones manus meas & pedes meos*. sensu interim eodem recidente, nisi quòd fixionis & clauorum mysterium non tam apertè patet. Corruptam autem non concesserim, quia Masoretæ religione tacti & dei numine atque prouidentia, literas nusquam attigerunt siue alterarunt, in punctis duntaxat & aliis notulis suum iudicium & inuenta secuti. Omitto nonnullos docere hoc mendum non esse Masoreticum, sed quorundam indoctorum Iudæorum à 600. annis, qui cùm in Masoreth non essent exercitati, & Keti & Kerib propter varia & dubia cõfectum nescirent, vocabulum in margine notatum textui inseruerint, siue quia vtrum legerent, parui interesse existimabant, siue quia magis vrgebantur voce *Caarú*, quàm *Caari*, nihil interim in margine relinquentes, quod veram, germanam, & primigeniam lectionem ostenderet. Præterea, vt quis mordicùs retineat *Caari*, nihil tamen effecerit aduersus nostrum ὤρυξαν. Nam etiam parua Masora in hunc locum, vocem כארי, per Camets reperiri hic duntaxat, & Es. 38. in Ezechiæ Cantico, & id *Bithré lissanaiiá*, id est, duabus glossis & significationibus docet. Itaque cùm in Esaia significet *Sicut leo*, oportet hic aliud significare. Quid verò aliud obsecro, quàm *foderunt*, ne sententia sit imperfecta & ecliptica, néue à sua radice extirpetur? Etsi enim res Grammatica non id videatur pati, at multò ab eius regulis alieniores sunt pleræque aliæ voces, quæ proinde *Zaroth* (extraneæ) appellantur, de quibus integros tractatus scripserunt R. Abrahã & Elias Leuita. *Dinumerauerunt*, dinumerare possunt extensa, ἀριθμητικῶς. In prima persona Heb. Dinumero, dinumerauerim, dinumerare possim. Ita in cruce sum distentus, vt omnia mea ossa dinumerẽ, si velim, per Eclipsin particulæ ו (vt) numerem. Sed actionem tribuerunt spectatoribus 70. Quoniam Christus hac distensione & distractione artuum, tantum cruciatum sentiebat, vt ipsi non vacaret ossa sua numerare.

20 *Considerauerunt*, me, per hypozeugma. Me, scilicet sic manibus & pedibus confossum, & ossibus luxatum, cùm contemptu contemplati sunt, oculos pascentes tali spectaculo, Luc. 23. Nisi malis repetere præcedentia, manus, pedes, ossa. Heb. considerabunt, respicient, diuident, mittent. Sed Sept. Propheticè verterunt per præterita, ac si passio Christi iam fuisset perfecta ob rei certitudinem. Item quia præcesserant præterita. Sic enim in hac lingua præcedentia tempora dant significationem sequentibus. *Inspexerunt*, toruè respexerunt, vel spectarunt meum malum cum voluptate. ἐπισθῶν sic accipitur in Abdia. *Diuiserunt*. Milites Christi crucifixores partiti sunt inter se vestimenta Christi superiora, id est *Begadim*. & pro tunica interiore, id est, *lebus*, quę sic contexta erat, vt scindi posset, dissui non posset, sortiti sunt. Matt. 24. Ioan. 19.

21 *Conspice*. Heb. Festina. Hactenus cruciatuum descriptio. Petit iam liberari.

22 A *framea*, à gladio, id est, morte violenta Metonymicè. *De manu*, de potestate rabidorum meorum hostium. *Canis*, enim per Synecdochen sing. pro plurali. *Vnicam meam*, id est, animam, quam habeo vnicam, non multas (vt in Basiliẽsi Concilio definitum est.) Ita R. Kimhi, vt sit epithetum poëticum animæ. Græcè τὴν μονογενῆ, vnigenitam meam. Aliqui *vnicam*, id est, solitariam, omni ope destitutam, ab hominibus desertam. Alij, vnicè charam, vel vitam meam.

23 *Leonis*. Synecdoche, singulare pro plurali. Leonum, Iudæorum crudelium. Aliqui Caipham intelligunt, quem constat primas tenuisse in hoc scelere. Nonnulli Diabolum, vt caput & principem huius crucis. Sed propriè ab eo non sibi timebat Christus, quia illum sciebat in se non habere quicquam, Ioan. 14. A *cornibus vnicornium*, id est, à cruce. Nam cornu vnicornis, crucis solius figuram refert. Iustinus Martyr contra Tryphonem. Quod innuere videtur Ælianus, dum scribit animal esse ferocia indomabile, equi magnitudine, iubis & pilis fuluis, pedibus inarticulatis, aprina canda, voce absona, cornu vno in fronte, nigro, versuris constante, non leni, in mucronem desinente, durissimo. Nam per versuras transuersum crucis fortassis intelligit. Precatur autem, vt se ad vitam immortalem per resurrectionem reuocet. *Humilitatem meam*, עניתני *Hanithani*, afflictionem meam, & miseriam. Vulgò putant esse præteritum, *Respondisti mihi*.

Sed ſentẽtia minus cohæret,& affixũ י *Ni* etiã iungitur cũ nominibus,maximè imperfẽtis.
24 *Fratribus meis*,Apoſtolis.Matt.28.Nuntiate fratribus meis,vt eant in Galilæam,ibi me videbunt.Vel hominibus in genere. Hinc enim Apoſtolus Heb.2. colligit eiuſdem naturæ nobiſcum conſortem Chriſtum fuiſſe,quos fratres appellet, non tantum ſpirituali cognatione coniunctos,verum etiam propinquitate carnali.*In medio Eccleſiæ*.Act.1. Per dies quadraginta apparuit eis,loquens de regno Dei. *Laudabo te*. Dicendo ſcilicet, quod ſequitur. Nam Hebræi in ſuis μαιστσιν illam vocem ſubaudiunt. Sic ſup. verſ.8.& Pſ.2.verſ.2.
25 Hinc etiã deinceps Chriſtus loquitur de ſua reſurrectione,Patris glorificatione,populorum conuerſione,Eccleſiæ ædificatione,Apoſtolorum prædicatione,Sacramentis,&c.Non tam appoſitè aliqui putant iam deinceps Dauidem loqui,& ſermonem Chriſti excipere.
26 *Deprecationem*.תענות,*Henuth* etiam ſonat afflictionem,humiliationem, vt Hanith,verſ.23. *Pauperis*,meam,qui ſum pauper,miſer,& omni humano auxilio deſtitutus,qui me exinaniui,forma ſerui & mortali aſſumpta.Phil.2.
27 *A me*.Immutarunt Heteroſin ad perſpicuitatem.Ab eo, ſcilicet paupere, dum clamaret ipſe,exaudiuit eum. Nec contempſit me, qui ſum pauper.Facies Dei hîc deſignat fauorem & gratiam, iucundum & ſerenum Dei conſpectum,Anthropopathωs, non imperſcrutabilem eius eſſentiam & gloriam,vt Exod.33.aut iram aduerſus peccata,vt Pſ.37.50.*Exaudiuit*, liberando à morte per reſurrectionem & collocationem ad dexteram. Phil.2. Nam etſi Chriſtus non fuerit exauditus quantum ad euaſionem crucis,martyrii, mortis, calamitatũ, pro quibus videbatur deprecari,fuit tamen,quantum ad ęqualitatẽ vel etiam effectum potiorem.Docemur in genere precari Deum,vt nobis adſit,ſuccurrat,liberet &c.At modum liberandi & opitulandi,relinquere ipſius prouidentiæ & iudicio.
28 *Apud te*. παρὰ σοῦ, à te.Et ſic Hebraicè interpretatur R. Dauid. A te hoc habeo, vt te laudem in magna & frequenti Eccleſia.Quòd me tam miſericorditer ſaluaueris,dediſti mihi materiam laudandi te in magno cœtu & frequentia,palàm & publicè. Noſter legit σοὶ, apud te eſt laus mea,eodem ſenſu,id eſt,laudis meæ materia,Metonymicè.Vt te laudem publicè,eſt in te poſitum, & in ſalute,quam mihi afferes.Te laudabo in Eccleſia magna,id eſt, Iudæorum & Gentium. Eccleſia parua eſt Synagoga vetus,vt quæ conſtaret ſolis ferè Iudæis: Magna recens,vt quę ſit Catholica,id eſt, ex vniuerſis gẽtibus. Simpliciùs verteretur, de te laus mea in Eccleſia multa. *Rab*,& multum & magnum. *Vota mea*, vt diuulgationem Euangelij.Aug.ſacrificiũ Euchariſtiæ corporis & ſanguinis Domini. *Eum* te.ſecundæ perſonæ in tertiam mutatioob reuerentiam.
29 *Edent*,de ſacramento altaris loquitur.*Pauperes*.Epithetum fidelium paſſim. Vnde Chromatius in 5.Matt. coniungit cum Beati pauperes ſpiritu.*Animi* etiam modeſtos & humiles notat.*Corda*,animi eorum beata immortalitate immortales erunt.vt Ioan.6.Qui ex hoc pane manducauerit,viuet in ęternum. *Eorum*.Etiam hic ſeruierunt perſpicuitati.Nam Heb. cor veſtrum,cor veſtrum viuet,id eſt,immortalitate afficietur,vel voluptate ſumma, fœlicitate.Nam viuere etiam pro recreari,refici,è mœroribus, reuiuiſcere, è malis conualeſcere & emergere.Gen.44.& vixit ſpiritus Iacob.cuius contrarium de Nabal,& mortuum eſt cor eius.Hinc vita pro fœlicitate,ſecuritate,lætitia apud Salo. In ſerenitate vultus regis vita.
30.31.& 32 De conuerſione gentium vaticinatur.*Gentium* gentibus, Syntaxis Græca, qua verba Dominandi regunt genitiuum.
33 Verſ.29.prædixit pauperes agnituros Deum, & comeſturos de ſacrificiis, nam illi primùm amplexi ſunt Euangeliũ.Nunc idẽ vaticinatur de pinguibus, id eſt,potẽtibus & principib⁹ terræ, qui ſecuti ſunt,vt ſacrificiũ eſſet cõmune.Denique,inquit,ſe ei ſummitẽt, participes fient ſacramentorum,præſertim Euchariſtiæ,& reliquorum beneficiorum Euangelii, ſe ei incuruabunt omnes, qui deſcendunt in terram.i.omnes mortales:vel iuxta alios, pauperes,qui in ærumnis velut in puluere iacent.Vel denique, mortui,qui audient vocem filii Dei,Ioan.5.quo alluſiſſe putãt Apoſtolum Phil.2. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur terreſtrium,cœleſtium,infernorum.*Omnes*,plurimi,Hyperbolicè:vel omnes præordinati & electi,vt Ioan.6.Erunt omnes dociles, ſiue docti à Deo.
34 Perpetuò illi per reſurrectionem viuam: neque amplius moriar. Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Viuit autem Deo. Rom. 6. *Illi*. apud illum,vel Datiuus commodi, id eſt, ad eius gloriam & decus, in illius laudẽ:ſiue ad eum glorificandum & celebrandum.Viuere etiã poſſit ſignificare, vita beata & æterna

& ęterna perfrui,vt Pſ.68. Quęrite Deum & viuet anima veſtra. Scio recentiores Rabbinos aliter legere, ſed ſatis incõmodè. Nam lectio veterũ apertior per affixum Iod,vt deinde ה, idem ſit ac ו,vt alibi ex obſeruatione Maſoretarum. Quinetiam poteſt eſſe Heteroſis perſonæ. Et animam eius (pauperis,de quo ſup.verſ.26.id eſt,meam) ipſi(.i.ſibi) viuificabit. Sic autem Maſoretæ intelligunt, per mutationem numeri & eclipſim, Genua flectent omnes deſcendentes in terram & (*qui*) *animam ſuam non viuificauit* .i. viuificauerunt, neque potuerunt in viuis conſeruare. Atqui retenta etiam hac lectione eſſet ſimplicius referre perpetuò ad Chriſtum. *Et animam ſuam non viuificauit* Chriſtus,id eſt, quia animam ſuam non dubitauit profundere pro humano genere redimendo,vt Eſ.53.*Semen meum*. Metaphoricè,poſteritas,Rom.14.& Phil.2.filii per Euangelium renati,& in nomine eius credentes, qui non ex ſanguine, neque ex voluntate viri,ſed ex Deo nati ſunt. Ioan. 1. Semine incorruptibili per verbum Dei viui & permanentis in æternum regenerati.1.Pet.1.per baptiſmum regeniti,Theod. Aliqui reſtringunt ad Apoſtolos,per quos Euangelium ſparſum eſt, vt Eſ.1.*Meum*. Hoc Pronomẽ in Fonte deſideratur. Itaque Eclipſin aliter reſtauauit Chaldæus,Semen Abrahæ ſeruiet coram Deo. Sic etiam omnes fidèles intelliguntur,regenerati è ſemine ſpirituali, Verbo Dei.

35 *Annuntiabitur Domino*,narrabitur,appellabitur, aſcribetur, numerabitur Domino ætas Chriſtum ſecutura. Illa ætas appellabitur Chriſtiana,& populus Domini. Sic Pſ.101. Populus qui creabitur,de Chriſtiano. Numerabitur,propriè. Nam ספר *ſaphar*,vt in Piel ſup.verſ. 19.numerare,ita iam in Pual,numerari. Metaphora ab iis qui recenſent exercitum. Alii,annuntiationem ſiue Euangelium ſuſcipiet,Euãgelizabitur Domino. Quod ſecutus eſt Chaldæus. Annuntiabit(ſemen Abrahæ) virtutem fortitudinis Dei,generationi venturę. Simpliciùs,Numerabitur Domino (in numerum ſubditorum eius referetur & recenſebitur ſemen meum)in generationem(id eſt,in perpetuum.) *Ventura*. Hîc quidem incipit verſus in exemplaribus Maſoretarum,at eodem fertur ſententia. Venient & annuntiabunt (ſemen meum)iuſtitiam eius populo nato,quoniam fecit(eum)vel,cùm fecerit(eum ſcire hæc miranda.) Alii aliud ſubaudiunt,*Quoniam fecit*, iuſtitiam ſc. quoniam pręſtitit omnia, quę ad hominum ſalutem pertinebant. *Cœli*. Proſopopœia. Vel per Metonymiam, cœleſtes homines,Apoſtoli,& Apoſtolici. Vt Pſ.18.iuxta Allegoriam Apoſtoli,Rom.10. In Fonte deſideraturquidem, ſed quoniã in eo ſubauditur *ſemen meum*,è verſ.34.idem canitur. Semen enim Chriſti ſpirituale ſunt Apoſtoli, eorúmque ſucceſſores. *Iuſtitiam eius*,qua Deus eſt iuſtus,& iuſtificat gratis per fidem impium,Chriſti paſſi merito. Iuſtitiam,quam ipſe præſtabit,beneficia quæ ipſe conferet. Quę ſumma eſt Euangelii inculcata ab Apoſtolis. *Populo qui naſcetur*, ætati ſecuturæ,quã Dominus ornauerit,& cumulauerit multis beneficiis & gratiis. (*Facere*, ſiue עשׂה *Haſá*,parare,ornare, aptare, vt in lib. Numerorum,Dominus, qui fecit Moſem & Aaron) Populo fideli,qui ex Deo naſcetur, Ioan. 1.& per Euangelium renaſcetur,1. Pet.1. quem fecit Dominus, & non homo. Nam non naſcimur Chriſtiani, ſed efficimur.

ARGVMENTVM.

Celebrat beneficia à Domino accepta. Se per eum tutum fuiſſe, & ſemper fore. Pſalmus Propheticus ſtylo bucolico.

1 Pſalmus Dauid. XXII. Heb. 23.

DOminus regit me,& nihil mihi déerit : in loco páſcuæ ibi me collocâuit.

3 Super aquam refectiônis educâuit me : ánimam meam conuêrtit.

4 Dedûxit me ſuper ſémitas iuſtítiæ: propter nomen ſuum.

5 Nam etſi ambuláuero in médio

vmbræ mortis : non timêbo mala, quóniam tu mecum es:
6 Virga tua & báculus tuus:ipſa me conſoláta ſunt.
7 Parâſti in coſpêctu meo menſam: aduêrſus eos qui tríbulant me.
8 Impinguâſti in óleo caput meũ: & calix meus inébriás quã præclârus eſt?
9 Et miſericórdia tua ſubſequêtur me:ómnibus diêbus vitæ meæ.
10 Et vt inhábitem in domo Dómini:in longitúdinem diêrum.

---

2 *Regit me.* ποιμαίνει pascit prop. Sed noster sic est interpretatus, ne quis ad alimenta restringeret, de quibus Psalmus videtur loqui. Vnde & Iudæi eum totum solent ad benedictionem cibi vsurpare, cum tamen de eo priuatim postea dicat. Alias bucolicas Metaphoras simpliciùs repræsentarunt, quæ alioqui sic habent, ad docendam veri pastoris erga suos prouidentiam Es. 40. Eze. 34. Ioan. 10. Dominus pastor meus (est) non deficiam (egebo.) In caulis graminis stabulat me, super aquas quietas deducit me. Vel in futuro, stabulabit, deducet. Sic vers. 3. Educabit, (conducet) conuertet. 4 deducet. 6 consolabuntur. 7 parabis. *In loco pascuæ*, in vberibus & valde graminosis & herbosis pascuis: diuinarum scilicet scripturarum, & verborum. Deum pastorem facit, se ouem: pascua verba Dei, aquam Spiritum sanctum.

3 *Super aquam refectionis*, super aquam reficientem & pascentem, non tantùm potabilem, sed & pinguefacientem: non tantùm aptam potui, sed & saginationi, ad eam enim aliquas aquas conferre apparet ex Plinio lib. 2. histo. cap. 103. vbi scribit in agro Falisco Clitumni flu. aquam potatam candidas facere boues, addit Seruius in 2. Georg. Virg. albos fœtus creare. Heb. super aquam quietum & tranquillitatum, leniter fluentem, non periculosam. Sic autem vocat Spiritus sancti gratias & consolationes, vt Ioan. 4. & 7. *Animam meam conuertit*, ab errore ad se reduxit, quæ errabat à recta viuendi & credendi ratione. Pergit in ouis Metaphora, quæ sæpè à caulis errans, à pastore reducitur. Rectè etiam vertitur, Tranquillat, tranquillam reddit. שוב *Shab* enim vtrumque includit.

4 *Super semitas iustitiæ*, per actiones iustas, per semitas æquabiles, non rigidas, & scabras, vt pergat in Allegoria. *Propter nomen suum*, propter semetipsum. Nomen passim refertur ad essentiam Dei, vt qui sit nomen suum, & cuius nomen sit ipse Deus, ê Cabbalicis, propter perfectam videlicet simplicitatem. Prima iustificatio est sine nostris vllis meritis.

5 *Vmbra mortis.* In locis periculosis, in quibus ante oculos est mortis discrimen. Sic appellant densissimam vmbram & tenebras, deinde accipiunt pro extremo vitæ discrimine. *In medio*, In vale aliqui, eodem sensu. Nam in valibus oues pascentes in lupos nonnunquam incidunt. Quanquam בתוך *Ghé*, pro גו *Go*, id est, medio, reperiatur.

6 Virga & baculus hic accipiuntur pro sustentatione & fulcimento, & quasi scipione, quo nitimur: vt Latinè baculus & scipio senectutis, vel pro ratione, gubernatione, pastoris cura. q. d. tuum erga me studium mihi est solatio. Nam alludit ad pedum pastorale. Alij, vt Chaldæus, pro castigatione & disciplina, qua pij ad virtutem, vt baculo pastorali, oues errantes ad viam diriguntur, vel etiam corrigũtur 1. Co. 4. Castigationes (inquit) tuę rectæ, & lex tua, ipsa me consolata sunt. *Baculus*, fulcrum propriè. *Consolata sunt.* Ita & Heb. At Græcè παρεκάλεσαν non tantùm significat, *consolata sunt*, sed & *aduocauerunt*, *admonuerunt*. *Euthy.* vnde paracletus consolator & aduocatus.

7 *Mensam* ad me reficiendum in his persecutionibus me macerantibus, & vitæ necessaria detrahentibus. Tum me alis liberaliter & suauiter, imò vt vers. 8. sumptuosè, lautè, magnificè, & ad voluptatem. Vtebantur enim vnguentis ad conuiuia sumptuosa & magnifica. *Mensam*, corporis & sanguinis Domini nostri ferè, post Cyprianum epist. 63. ad Cæcilium. Ex hac enim mensa sacræ Eucharistiæ innumeras consolationes & delicias spirituales haurimus. Didymus autem de mensa cœlesti, de qua Christus: Ego dispono vobis regnum, sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. De deliciis futuri sæculi. Luc. 22.

Oleo:

8 *Oleo*. Ad reficiẽdam valetudinem & vires, ad recreandum odoris fragratia cerebrum, ad me refrigerandum in his malis, in hoc calamitatum æstu. Vnguentum etiam oleum appellãt Hebræi, nempe quia illa odorum commixtio & temperatio fieri non solebat, nisi oleo addito, præsertim oliuarum. Insinuat autem sacramenta alia, in quibus est vsus chrismatis, & vnctionis. Aliquibus *Oleum*, est Spiritus sanctus, vt Psal. 44. q.d. Lætificasti me bonis spiritualibus, Aug. vt enim vnguentum caput, sic Spiritus sanctus mentem reficit & saginat. Alludit ad vnguenta olim in conuiuijs adhibita Ecclesiastis cap. 9. vers. 8. Luc. 7. vers. 48. oleo caput meum non vnxisti. Plautus in Bacchid. *I, hac intrò, vbi sit tibi lepide, victibus, vino, atque vnguento*. Alij putãt respectum ad oleum sanctum, quo Samuel Dauidis caput perfudit, dum eum regẽ crearet. *Calix*. ad me refocillãdum & detrahẽdas curas, quibus in his persecutionibus agitor. *Inebrians*, irrigans, lætificans, consolatione plenus exuberans, redundãs excellentissimo liquore. Mensa & calix est altaris sacramentum. Metaphora ducta à splendidissimis conuiuijs, vbi poculã & calices exuberantes proponuntur. *Quàm præclarus est*. Profectò bonus est, ad verb. Quæ quia Masoretæ ad sequentia referre videntur, dum in his versum inchoant, sic alij vertunt: Profectò bonum & misericordia subsequentur me.

9 Hæc iam de beneficijs spiritualibus. Quæ quorsum pertineant, vers. 10. docet. Vt me (inquit) exerceam quotidie in timore & cultu Domini.

10 *In domo Domini*, in cœlesti domicilio. Hebræi exponunt de loco arcæ. Aliqui vertunt, Et redibo in domum Domini. Verùm שב. *Shab*, idem quod שכן *Iashab*, habitauit, per Aphæresin poëticam. *In longitud.* in æternum.

ARGVMENTVM.

Deum toti terræ imperare: in eius autem cœlestem mõtem innocentes ingressuros, si quidem Christus triumphans portas aperuerit. Psalmus Propheticus.

1 Psalmus Dauid prima Sabbathi. XXIII. Heb. 24.

DOmini est terra, & plenitûdo eius: orbis terrârum & vniuêrsi, qui hábitant in eo.

3 Quia ipse super mária fundâuit eum: & super flúmina præparâuit eum.

4 Quis ascêndet in montem Dómini: aut quis stabit in loco sancto eius?

5 Innocens mánibus & mundo corde: qui non accépit in vano ánimam suam, nec iurâuit in dolo próximo suo.

6 Hic accípiet benedictiônem à Dómino: & misericórdiam à Deo salutâri suo.

7 Hæc est generátio quæréntium eum: quæréntium fáciem Dei Iacob.

8 Attóllite portas príncipes vestras, & eleuámini portæ æternâles: & introíbit rex glóriæ.

9 Quis est iste rex glóriæ? Dóminus fortis & potens, Dóminus potens in prælio.

10 Attóllite portas príncipes vestras, & eleuámini portæ æternâles: & introíbit rex glóriæ.

11 Quis est iste rex glóriæ? Dóminus virtûtum ipse est rex glóriæ.

---

1 *Prima Sabbati*. i. Dominica, qua die Christus resurrexit. Hoc præter Fontem quòd isto die caneretur, vel quòd mysterium esset de Christo resurgente, indeque post 40. dies in cœlum cum triumpho ascendente.

2 Duos versus prẽmittit quæstioni institutæ, vt doceat ad cœlum vel Ecclesiam vocari non solos Israëlitas, sed & totum orbem. Est itaque tacitum vaticinium de orbis .i. gentium & populorum conuersionibus. Christi resurgentis (inquit Euthy.) effecta est vniuersa terra, quæ antea Dæmonum potestate tenebatur. Vt sit Metonymia, pro terræ & orbis incolis.

Paulus latius. Nam 1. Co. 10. hinc confirmat nullum cibi genus esse immundum, quia Domini est terra & plenitudo eius. Contra Manichæos, qui eius Dominum, malum Deum esse docuerunt.

Plenitudo. Sic Hebræi vocant quicquid aliqua re continetur.

3 *Super maria*. Terram mari fluuijsque supereminentem cõdidit. Nam etsi aqua naturaliter debuerit superfundi terræ, tamen ad conseruationem vsumque animantium coniecta est in terræ alueos & concauitates, vt contra naturæ ordinem iam terra supereminеat. Alioqui hominibus nullus esset habitandi locus, vel ipsi vt pisces in aqua natarent. Vnde & littora sunt vicino mari altiora. Ita Abben Ezra, & cæteri ferè Rabbini ex 1. cap. Genes. Quod plurimum Dei omnipotentiam commendat. Nam situs aquæ ei minimè naturalis est, sed diuinus dum ordinem ipsius Deus sua voluntate die creationis tertio peruertit, & terram situ locoque altiorem constituit. R. Ben Bilham mauult *Super*, significare hic *Iuxta*. Nam terra non est procul à mari & fluminibus. Græci multi ad literam exponunt, fortasse delusi à Thalete Milesio, qui asserebat aquæ terram tanquam ratem, struémve lignorum innatare, apud Aristot. lib. 2. de cœlo, cap. 13. vel Platone, qui somniabat quendam esse fontem tartarum in medio terræ, cui terra esset superinfusa. Aiunt enim post Chrys. terram aquæ toti subiacere, tanquam fundamento suapte natura fluxo & instabili, at Dei virtute constanti & fixo. Verum multo rectius ex Basilij Hexaemero, terra pro fundamento voluntatem & imperium Dei habet. Vnde Iob eam supra nihilum fundatam canit. *Præparauit*, direxit, stabiliuit, firmauit. *Kon* hæc omnia includit. Quare apud Septuag. Præparandi verbum, alijs etiam locis sic accipitur.

4 De monte Moria, & templo, locoque arcæ Hebræi, cum arca introduceretur, & collocaretur in templo vel in tabernaculo post oblatum à Dauide holocaustum 1. Par. 16. vers. 1. Tu de cœlo, vel Ecclesia. Hoc autem mirabundus quærit, quoniam naturaliter hoc fieri non potest, siue quia corpus nostrum natura est graue & deorsum tendit, siue quia tanto itinere fatigaremur. Nam iuxta Geometras Astronomos etiam confectis quotidie 10. milliaribus Germanicis siue 40. Italicis .i. Leucis Gallicis 20. quatuor mille, vel iuxta R. Isaac Gen. 8. quingentis annis eò minimè peruenirемus. Quæ iam locum non habent, vbi Deus corpus nostrum dotibus glorioſis repararit, vel animam corpore exutam motibus istis animalibus & tardigradis non subiecerit. *Stabit*, permanebit. Aliqui, sed nimis angustè, ministrabit ei in templo. Stare enim dicuntur sacerdotes & qui seruiunt altari vel prophetæ, ex quo illud Eliæ, Viuit Dominus, in cuius suspectu ego sto.

5 *Manibus*, operibus, factis. Metonym. quòd manus sint operum & actionum instrumenta. *Corde*, cogitationibus. *In vanum*, perperàm, frustrà, temerè, vt non se occupet in his rebus, quarum causa cõditus est. Qui non vtitur anima sua ad malum, vel ad vanitatem. i. ex Aug. ad res vanas neque permanentes. De peccatis omissionis. Cætera membra huius versus ad tria commissionis peccata spectant. i. opera, cogitationes, verba. *Animam suam*. נפשו, *Naphsõ*, verterunt, vt hodie scribitur in cunctis exemplaribus. Quam lectionem sequitur Chald. Qui non (inquit) iurant falsò ad damnationem animæ suæ. Corrigunt quidem Scribæ, & legunt *Naphsi*, animam meam, sed nimis audacter, vt proinde explodendi veniant Recentiores, qui sic vertunt, Qui non accepit. (i. iurauit) in vanum animam meam (i. me) vt anima tribuatur Deo siue humano more, secundum quem & nares, manus, pedes habere dicitur, siue genere loquendi Hebraico, quo Deus inducitur interdum iurare per animam suam .i. per seipsum. Quin & falsò hoc attribuunt *leticcun Sopherim* correctioni Scribarum. Nam Elias disertè ad radices Kimhi in *Naphas*, Multi (inquit) errant putantes scribi *Naphsõ*, & legi *Naphsi*: nam non nisi est Vau paruum, adeo vt lectio congruat scripturæ. *In dolo*, dolosè, malitioſè, vel falsõ. *Proximo suo*, additum ad explendam Fontis Eclipsin.

6 *Et misericordiam*. Iustitiam, prop. Græcè Eleemosynam, benignitatem. Sicque verterunt contra Pelagianos, quoniam iustitia hęc, quę fit pijs à Domino, est genus misericordiæ, non mera iustitia, dum eorum bona opera misericorditer acceptat, & muneratur. Rom. 6. Gratia Dei vita æternà: & apud Augustinum, sua dona in nobis coronat. Sic Dan. 4. peccata tua eleemosynis redime. Vbi Heb. Iustitijs. Quò aliqui referunt Mal. 3. Sol iustitiæ .i. benignitatis. Sol, qui benignè lumen & calorem suum impertit. Alij *Iustitiam* .i. fructum siue mercedem suæ virtutis & iustitiæ.

7 *Hæc*. Hęc ætas, quæ Dei misericordiam consequitur, est eorum, qui quærunt Deum, q.d.

q. d. hæc illa ætas consequitur Dei misericordiam, & benedictionem, quæ Deum quærit. *Faciem Dei*, Ad verb. Faciem tuam ô Iacob. Quæ ad Ecclesiam siue Iacob Apostrophe vim mysterij minimè immutat. Quærere enim faciem Dei, & quærere faciem Ecclesiæ, se necessariò consequuntur. Quanquam fortassè pro θεῦ, verterunt σοῦ. Adde in Heb. posse esse Eclipsin Propos. *In*, faciem tuam (ô Deus, in) Iacob (in Ecclesia.) Qualis Eclipsis recepta in illo loco Esaiæ 49. *Seruus meus es tu (in) Israël, quia in te glorificabor*, illum mirè illustrat cõtra Iudaizantes. Nam tota sectio est de Christo, nõ Israële, siue Israelitico populo.

8 Ascensio Christi per dialogum Angelorum partim in cœlo consistentium, partim Christum in ea comitantium, vel etiam piorum, qui resurrexerant cum Christo explicatur, è Dionys. de cœlest. Hierarch. Iustino contra Tryph. & patribus omnibus. Attollite igitur, inquiunt Angeli Christum ad cœlos ascendentem præcedentes, ô principes, ô portarum custodes, portas vestras, vt glorificè introeat rex glorioßißimus, quem sequatur hæc generatio. Quibus consonat Chaldæus, Attollite portę domus sanctitatis capita vestra, & eleuamini portæ sæculi, erigite portæ paradisi horti Eden capita vestra, & eleuẽtur gradus sęculi, vt ingrediatur rex gloriæ. Heb. Attollite ô portę capita vestra. Sed Septuag. per Hypallagen secuti sensum, explicarunt Prosopopœiam, vt esset Apostrophe ad Angelos cœli principes, custodes, & quasi atrienses, de Christi ascensu cum comitatu Patriarcharum, Prophetarum, & Sanctorum aliorum. Rabbinis hoc non capientibus prædicit ædificationem templi, hortans pios, vt seruent diligentiùs legem legisque cultus & cęremonias. O principes, attollite portas templi vestri, &c. Simpliciùs, si de Ecclesia, cohortatio est Psalmographi siue Apostolorum ad principes populorum, vt Christo & eius Euangelio se subijciant & locum dent. Cum igitur tanta his maneant paratáque sint, & tales ascẽsuri sint in cœlum, attollite, ô principes, portas vestras ad recipiẽdum regem gloriæ, & ô vos portæ ęternæ .i. portæ Ecclesię in æternum duraturæ, non vt Mosis aliquando perituræ, concedite amplum ingressum huic regi, sic Ps. 67. vers. 5. Iter facite ei qui ascendit super occasum. Si de cœlo, *Portæ æternales*. Ad verb. portæ sęculi, mansuræ in sęculum, vel portę cœli, quæ in æternum fuistis clausæ. Nam ante Christum nondum pijs propalata erat cœlorum via, Heb. 9. sed in sinum Abrahæ descendebant, locum quidem refrigerij, sed inferorum tamen partem. In eos iam nobis Christus iter patefecit. Aperitote vos in altum & latum ingressuro in sua victori Domino. Rabbinis opponit portarum templi Salomonici æternitatem. i. stabilitatem & diuturnum fixumque statum instabilitati Tabernaculi Mosaici, quod hactenus fuerat sine certa sede in Silo, Gabaon, Nobe, &c. Sic & arca ante structum tẽplum subinde mutauit locum. *Rex gloriæ*, Christus qui dicitur rex gloriæ 1. Co. 2. vers. 8. non solum quia rex est glorioßus, & gloria ac claritas eius est propria, verumetiam quia gloriam tribuit, qua notatione Iac. 2. Christus Glorię nuncupatur.

9 Admirantur Angeli portarum custodes Christi hominis maiestatem & triumphum, quibus alij mox respondent. Si ad Ecclesiam referas, principes & gentes admirantur tanti regis prędicationem, ac quęrunt quis sit ille rex glorię tantopere ab ipsis celebratus, quibus illi respondẽt, esse Deum fortem, potentiorem Dæmonibus, &c. *In prælio*, cum Satana, morte, inferno, peccato, idolis, de quibus memorabilem victoriam reportauit. Iuxta Rabbinos, cum Pharaone, Syris, Sennacherib, & alijs populi sui hostibus, de quibus triumphauit. Exo. 15. Dominus, quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius, & passim Dominus exercituum, bellorum. &c.

10 Versum quidem octauum Hebręi censent esse Prosopopœiam de arca introducenda in sancta sanctorum, illic vt esset augustiùs, sanctiùs ac tutiùs, cùm ante Salomonis templum, hominum in eam accessus nimis esset vulgaris & profanus. At hunc decimum intercalari iam docent de aduentu secundo gloriæ, tempore Messiæ. Consule Abben Ezram.

11 *Dominus virtutum*. Christus dominus virtutum, siue exercituum, id est, Angelorum & hominum piorum, quos pro exercitibus habet ad suam maiestatem circunfundendam, suosque iussus exequendos. Vel alijs verbis enuntiat, quod dixerat vers. 9. potens in prælio. Quin & *Tsaba*, quicquid cœlo terráque continetur Gen. 2. Ita Dominus Tsebaoth. i. rerum omnium creatarum, quibus cum libet vtitur, tanquam copijs & exercitibus ad suum imperium.

ARGVMENTVM.

Rogat, vt ex inimicis liberetur, peccatis absolutus, periculis tum ipse, tum populus eripiatur.

1 In finem. Psalmus Dauid XXIIII. Heb. 25.

AD te Dómine leuâui ánimam meam: Deus meus in te cõfido, non erubêscã. 3 Neque irrídeant me inimîci mei: étenim vniuêrsi, qui sústinent te, non confundêntur.

4 Confundântur omnes inîqua agêntes: superuácuè.

5 Vias tuas Dómine demônstra mihi: & sémitas tuas édoce me.

6 Dírige me in veritâte tua, & doce me: quia tu es Deus saluâtor meus, & te sustínui tota die.

7 Reminíscere miserationum tuârum Dómine: & misericordiârum tuârum, quæ à século sunt.

8 Delícta iuuentûtis meæ: & ignorántias meas ne memíneris.

9 Secúndum misericórdiam tuã memênto mei tu: propter bonitâtem tuam Dómine.

10 Dulcis & rectus Dóminus: propter hoc legem dabit delinquéntibus in via.

11 Díriget mansuêtos in iudício: docêbit mites vias suas.

12. Vniuêrsæ viæ Dómini misericórdia & véritas: requiréntibus testamêntum eius & testimónia eius.

13 Propter nomen tuum Dómine propitiáberis peccáto meo: multum est enim.

14 Qui est homo qui timet Dóminum? legem státuit ei in via, quam elêgit.

15 Anima eius in bonis demorábitur: & semen eius hæreditâbit terram.

16 Firmamêntum est Dóminus timéntibus eũ: & testamêntum ipsius, vt manifestêtur illis.

17 Oculi mei semper ad Dóminum: quoniam ipse euêllet de láqueo pedes meos.

18 Réspice in me, & miserêre mei: quia únicus & pauper sum ego:

19 Tribulatiônes cordis mei multiplicâtæ sunt: de necessitátibus meis érue me.

20 Vide humilitâtem meam, & labôrem meum: & dimítte vniuersa delícta mea.

21 Réspice inimîcos meos, quóniam multiplicâti sunt: & ódio inîquo odêrunt me.

22 Custôdi ánimam meam & érue me: non erubêscam, quôniam sperâui in te.

23 Innocêntes & recti adhæsêrunt mihi: quia sustínui te.

24 Libera Deus, Israël, ex ómnibus tribulatiónibus suis.

---

1 Versus huius in Hebræo scripti sunt Alphabeti ordine, ob sententiæ excellentiam, vt Ps. 33. 36. 110. 111. 118. 145.

2 *Leuaui*, extuli ad attêtè precãdum. Forma siue perfectio orationis est in mẽtis eleuatione. *Non erubescam*, ne excidã mea spe. Ea spes ne me fallat. ℵ *Al* enim est particula Prohibendi.

3 *Neque*, Et ne lætentur de me, de meis calamitatibus. *Qui sustinent te*, qui sperant in te, qui patienter te ferunt. Sustinere illud significat toto ferè hoc opere, vt vers. 6. & 23. *Non confundentur*, non excident, non frustrabuntur, non fallentur sua spe. Confundi hoc importat vbique apud Hebræos.

4 *Superuacuè*

4 *Sũperuacuè*, qui iniqua agũt temerè, ſine cauſa, malitioſè, non per errorẽ, vel infirmitatem.
5 *Vias*, præcepta. vt verſ. 11. & paſſim Pſal. 118.
6 *Dirige me in veritate tua*, in vero tuo verbo, ne per falſa & erronea peregriner. Veritas hîc ſignificat veram doctrinam, ac veluti fidem religionis. Infrà verſ. 12. promiſſionum præſtationem & conſtantiam. Quæ duæ ſignificationes ſunt diligenter diſtinguendæ per vniuerſam Scripturam. Reſpondet enim Latinorum fidei, quæ nunc ſignificat firmam opinionem, è Ciceronis Partit. ſicque ad virtutem Theologam transfertur, qua reuelatis credimus: nunc fidelitatem, id eſt, promiſſorum conſtantiam & veritatem, vt fiat quod dictum eſt, ex eodem Off. 1. *Suſtinui*, cum patientia expectaui. Sic verſ. 23.
7 *Quæ à ſæculo*, quas à principio orbis conditi, patribus exhibuiſti, vt proinde Pſal. 88. miſericordiæ antiquæ vocentur, non nouæ.
8 *Iuuentutis*, pueritiæ meæ, prop. Nam נעוריו *Nehurim*, pueritia, à *Naar*, puero, Nempè à pueritia peccamus, quando primum rationis vſus ſeſe in nobis explicat. Quod tempus ferè in ſeptimum annum conferunt. At quia vſus rationis in altero eſt celerior & maior pro ratione naturæ & ingenij, rectiùs Marcus Alexandrinus ad Theodorum Balſamonem interrogatione 48. tradit, mares anno quidem 14. fœminas 12. obligari iuxta leges Eccleſiæ ad confeſſionem (quam ἐξαγόρευσιν vocat) verùm eaſdem conſulere, vt poſt ſextum annum per confeſſionem emundentur & ſanctificentur. Chryſ. autem lib. 3. contra vituperatores Monaſticæ. A prima (inquit) ætate inchoandum eſt dimicare contra peccatum, cùm decem annorum eſſe cœperimus. Ex ea quippè ætate eorum omnium, que peccauimus, rationem reddituri, pœnaſque daturi ſumus. Quod inſinuant pueri illi, qui quod Heliſeum irridere auſi ſunt, Vrſis deuorandi permiſſi memorantur 4. Reg. Nicetas verò in 40. orationem Nazianzeni, ratio ſiue delectus boni & mali in pueris ad plenum perducitur, cum conſcientiæ iudicium & ſenſuum organa ſecundum naturam agere incipiunt. Hoc autem circa duodecimum annum contingit. *Ignorantias*, præuaricationes prop.
10 *Dulcis*, χρηστὸς, benignus, vtilis. Sic Heb. *Tob*, bonus, beneficus. *Legem dabit*, præceptorum & legis ſuæ cognitionem. docebit viam eos, qui delinquunt & peccant. Docebit peccatores, viam pœnitentiæ ſcilicet, vt Hebræi exponunt, vel in genere, benè pieque viuendi. Verbum Docendi ſiue Inſtruendi, Periphraſticè ſolent vertere. verſ. 14. legem ſtatuit (docet. inſtruit) Pſal. 26. & 118. Legem pone mihi (doce me) vt oſtendant, quo pacto præcipuè Deus homines doceat, nempè per ſuam legem Prophetis & Apoſtolis dictatam, ſiue per Scripturam.
11 *Manſuetos*. Epithetum piorum. *In iudicio*, in via iudicij, virtutis & ſalutis. Ad iudicium, vt iudicium & æquitatem diſcant & perficiant. Hîc dirigere in iudicio ſiue in iudicium, eſt docere iudicium & iuſtitiam, vt verſ. 6. dirigere in veritate, docere veritatem.
12 *Viæ*, actiones, cogitationes, conſilia, quibus agit & diſponit res omnes, ſunt miſericordiæ & veritatis plena. Se Deus gerit erga pios miſericorditer & fideliter. Miſericordia gratis beneficium promittit. Veritas promiſſum exhibet. Vt Eſa. 55. Non enim viæ meæ viæ veſtræ. Nam quantum diſtant cœli à terra, tantum viæ meæ à vijs veſtris. Sic Ezech. 18. Iob. 19. Alias viæ Domini ſunt eius præcepta & leges, vt ſuprà verſ. 5. *Miſericordia & veritas*. Hebræi ſic diſtingunt, vt R. Leui in 24. Geneſ. Miſericordia eſt gratia, cùm homini benè fit gratuitò, & nullis ipſius meritis. Veritas dicitur poſt promiſſiones, cum illæ præſtantur. Hinc veritas Dei eſt promiſſorum eius exhibitio, Rom. 15. fidem ſiue fidelitatem vocant. *Requirentibus*, erga requirentes teſtamentum. i. legem fœdere & teſtamento ſancitam, fidelitas. Deus enim eos non fallit, neque eorum ſpem è promiſſionibus eius cõceptam fruſtratur. *Et teſtimonia*, καὶ τὰ μαρτύρια. Præcepta enim dicuntur teſtimonia, quòd Dei voluntatem teſtentur. Intelligit autem vniuerſam legis doctrinam, in qua fœdus inijt cum ſuo populo.
13 *Multum eſt enim*. Peccatum meum ſcilicet. Quia peccata mea ſunt multa & magna, mihi eris propitius propter tuum nomen duntaxat, non propter me, cuius merita nimis exigua ſunt, vt tantam peccatorum molem & multitudinem poſſint obtegere, teque demereri. Vel *Multum eſt enim*, nomen tuum, Meam iniquitatem remittes, quia nomen tuum eſt ingens & magnum, quia multa & magna nominis tui vis, gratia & gloria. Hoc enim Adiectiuum (*Rab*) in Heb. cum vtroque conſtrui poteſt. Ad quam relinquendam ambiguitatem, עון *Hauon* verterunt peccatum (ἁμάρτημα) in neutro genere, non iniquitatem in fœmin. vt ſolent, & vox ſonat. *Multum*, pro magno etiam paſſim.

14 *Quis est*, quantus est, quàm beatus, quantum fœlix, admiranter, non interroganter. מי *Mi* hoc interdum significat, vt מה *Ma*, quid, id est, quantum, quàm. Amos. 7. vers. 2. מי יקום quis, id est, qualis vel cuiusmodi exurget Iacob, (ex ærumnis & calamitatibus) vt illic indicat Kimhi, qui illum locum sic explanat, Quomodo poterit surgere Iacob, cum istis Domini decretis, cùm paruus sit, paucúsque relictus è tanto numero: vel quantus, id est, quàm infœlix. Sic. 1. Par. 17. Quis ego Domine Deus, & quæ domus mea .i. quàm paruus, quantulus, quantuli pretij & dignitatis. Ex quo respondet quinque modis esse fœlicem .i. Habet Deum doctorem, 2. animam bonis cumulatam, 3. liberos benedictos, 4. Deum firmatorem & protectorem. 5. Verbi Dei manifestationem. In vulgato intellectu responsio subauditur. Quis est homo qui timet Dominum. q.d. nullus, vel pauci. Interim si quis sit sequentia quinque bona consequetur. *Legem statuit*. Primus fructus timoris Domini. Docet eum viam, quam cupit seruari, vt vers. 10. vel iuxta aliquos, quam ipse eligat, quam debeat eligere. Vt Nominatiuus sit non Dominus, sed homo timens Dominum.

15 *In bonis*. Non solum cumulabitur beneficijs spiritualibus, verum etiam corporalibus. De bonis venturi sæculi exponit Chaldæus. Anima eius beata erit in cœlis. Fortassis quia Hebraicè pro *Demorabitur*, pernoctabit, permanebit in nocte, id est, morte. Pernoctare est etiam diu permanere. Alij duo fructus.

16 *Firmamentum*. Sod pro *Iesod* accipiunt Septuag. per Aphæresin poëticam. Alioqui Sod significat arcanum, secretum: *Iesod* fundamentum, fulcrum. Hinc Recentiores, Secretum Domini timentibus eum, id est, ex Chaldæo, Secretum Domini manifestum sit ijs, qui timẽt Dominum. Eis sua arcana & mysteria reuelat, vt confirmet quod dixerat, Deum esse doctorem & magistrum timentium se: vt secretum designet legis doctrinam. Quartus & quintus fructus timoris Dei, de quo Matth. 13. vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum. *Et testamentum ipsius*, est sup. vt manifestetur illis, ad eos docendos. Testamentum Domini pertinet ad reuerentes obseruantesque Domini docendos & erudiẽdos. *Berith* vulgo fœdus in genere exponitur. Sed Septuag. Propheticè restrinxerunt ad speciem, ad fœdus testamentarium, per Synecdochen. Quia fœdus Dei erat testamenti formula ob mortem pecudum in veteri populo, Christi in nouo, intercedentem. Quare his patrocinatur Paulus Heb. 9. Quod dictum sit aduersus Hebraiculos, temerè quæ non intelligunt carpentes, sed nec Grammaticorum tropos cognoscentes.

18 *Vnicus*, omni ope destitutus. *Et pauper*, id est, afflictus.

19 *Multiplicatæ*, dilatatę prop. id est, occuparunt singulas cordis mei partes. *De necessitatibus*, de angustijs prop. periculis, negotijs periculosis & molestis.

20 *Humilitatem*, miseriam. *Dimitte*, tolle prop.

21 *Odio iniquo*, iniquè, iniustè, violenter, & citra meam culpam concepto. Ad verb. Odio violentiæ (violento) odio in violentiam, rapinam, iniuriam prorumpente.

22 *Non erubescam*. ne erubescam obsecro, deprecanter, vt vers. 2. Ibi enim est eadem particula Al, prohibendi.

23 *Innocentes*. Ad verb. Innocentia siue integritas & rectitudo custodient me. Vel deprecanter, custodiant me, adhæreant mihi, me muniant. Quod Septuag. intellexerunt Metonymicè, abstractum pro cõcreto, vel etiam legerunt commodioribus punctis *Tam veiashar, innocens & rectus:* non cum Masoretis, *Tom veiosher, innocentia & rectitudo*. *Adhæserunt*, sunt socij mei.

24 *Israël*. Accusatiui casus. Postquàm pro se orauit, precatur pro vniuerso populo quadam charitatis exuperantia. Vnde præter literas Alphabeti ἐκ περισσείας per hunc versum à Pe litera inchoatum, cõcludit monens pro vniuersa Ecclesia esse orandum, neque ori parcendum. Nam Pé os, oris, à quo verbum orandi deducitur, & P*allál* Heb. incipit.

ARGVMENTVM.

Petit, ne se innocentem in improborum numero habeat. Contra calumnias & persecutiones. Congruit Martyribus.

1 In finem. Psalmus Dauid XXV. Heb. 26.

IVdica me Dómine, quóniam ego in innocéntia mea ingrêſſus ſum : & in Dómino ſpêrás non infirmâbor.

3 Proba me Dómine, & tenta me: vre renes meos & cor meum.

4 Quóniam miſericórdia tua ante óculos meos eſt: & complácui in veritâte tua.

5 Non ſedi cum concílio vanitâtis: & cũ inîqua geréntibus non introîbo.

6 Odîui eccléſiam malignántium: & cum ímpijs non ſedêbo.

7 Lauâbo inter innocêntes manus meas: & circũdabo altâre tuũ Dómine.

8 Vt áudiam vocem laudis: & enârrem vniuêrſa mirabília tua.

9 Dómine dilêxi decôrem domus tuæ, & locum habitatiônis glóriæ tuę.

10 Ne perdas cum ímpiis Deus ánimá meam: & cum viris ſánguinum vitam meam.

11 In quorũ mánibus iniquitâtes ſunt: déxtera eôrum replêta eſt muneribus.

12 Ego autẽ in innocéntia mea ingrêſſus ſum: rédime me, & miſerêre mei.

13 Pes meus ſtetit in dirêcto: in eccléſiis benedîcam te Dómine.

---

2 *Iudica*, meæ innocentiæ eſto iudex & diſceptator aduerſum meos aduerſarios. Vindica, defende. *Infirmabor*, labar prop. mouebor, vt legit Aug.

3 Totus verſus Metaphoricus ab argentarijs, qui aurum & argentum probant, tentant, examinant, an ſit fallax & adulterinum. Sic ô Domine, qui ſcutaris interiora, proba me, & meam innocentiam, cognoſce calumnias mihi fieri iniuſtè: tenta, periculum fac de me. Vre .i. funde, examina & explora meum cor (mentem & cogitationem) & renes meos (affectus, animi motus, ſenſuſque intimos) & experire an mentiar, an ſim in culpa eorum, de quibus mihi imponunt calumnias. Alij de purificatione. Tanquam argentarius camino me proba & purga, probatum & purum redde. Excoque renes meos & cor meum, vt quicquid in me eſt impurum, alienum & vitioſum, abſumatur, expurgetur, ac exuratur. Vre ea, ne quicquam in me impuri remaneat, crucibus & rebus aduerſis: iuxta illud Auguſtini, hîc vre, hîc ſeca, vt illic parcas. *Tenta*, proba, experire. Sic Deut. 13. quoniã tentat vos Dominus Deus. Alias ad malum ſollicitare, vt Iac. 1. Deus neminem tentat & Deus intentator malorum eſt .i. non ſollicitat ad mala. Significat etiam facto temerario Deum prouocare, vt Mat. 4. Non tentabis Dominus Deum tuum.

4 *In veritate tua*. In veritate, quam tu præcepiſti, in lege tua vera, in tuis præceptis veris, nihil habentibus falſi & mendacij. Vel, in certitudine tuorum promiſſorum mihi placui, in ea ambulabo, & incedam. Hoc enim veritas ferè ſignificat, quando iungitur cum miſericordia. Ad verb. ambulaui in veritate tua.

5 *Cum concilio vanitatis*, cum viris vanis & mendacibus non ſum verſatus. Ad verb. cum populo vanitatis. Ergo Concilium hîc ſignificat cœtum vanorum hominum. *Iniqua gerentibus*, cum occultantibus ſeſe prop. i. cum verſutis & vafris, qui cordis prauitatem vultu tegunt & ſimulant. Vel cum inſidiantibus. Qua ſententia Chald. cum occultantibus ſe ad nocendum, non veniam.

6 *Eccleſiam*, cœtum improborum hominum.

7 *Inter innocentes*. Ad verb. in puritate. i. cum puritate & innocentia vel aquis puris & mundis. Lotis aqua viua & incorrupta, manibus, accedebatur ad ſacra, immo & pedibus, quantum ad ſacerdotes munus ſuum incepturos, vt docet R. Leui Leuit. 16. quę ablutio appellabatur *Kiddus Iadaim veraglaim*. Sanctificatio manuum & pedum, vt totius corporis *Tebila*, balneatio. Alludit ergo ad legis purificationes inter cætera inſtitutas, vt intelligeremus ad ſacra & ſacrorum participationem requiri non tantum munditiam animi, ſed etiam corporis, & contrà. Alludit ergo ad legis purificationes, Eſt autem. votum. Si me iudicaueris, & me liberaueris ab aduerſarijs, offeram puro corde & corpore victimas, non foris tantùm, ſed intus, &c. Lauabo manus innocentia & puritate, & non tantùm aquis legalibus. Manus ſignificant actiones & opera. Metonymicè. Studebo vitæ innocentiæ, & obſeruabo

ſacra à te mandata. Piorum vtar conſuetudine, ne impiorum conſortio commaculer: cum innocentibus viuam, vt contraham puritatem

8. *Vt audiam vocem laudis*, tuæ. Nam ſolenni ritu ad victimas à Laicis oblatas Pſalmis & hymmis laudabant Deum, & ſacra peragebant Sacerdotes & Leuitæ. Maſoretæ, Vt audire faciam. Vt perſonem & canam, vt clara voce celebrem tuam laudem. Satis nouè. Nam ישמ֗ע ſine punctis magis habet vultum Infinitiui Kal, quàm Hiphil. *Mirabilia*, opera tua admirãda.

9. *Decorem*, cultum & ornatum templi tui, domum tuam decoram & auguſtam. Ad verb. Habitaculum, templum, in quo Deus tanquam in domo ſua habitat.

10 *Cum viris ſanguinum*, cum homicidis & ſanguinarijs & cum impijs, ne me in gehennam colligas, ne me perdas, vt moriar eorum morte, & in æternum peream. Kimhi in Pſal. 27.

11 *Manibus*, actionibus, Metonym. *Muneribus*, Metonymicè, munerũ corruptelis, vel vſuris.

12 *Redime*, è calamitatibus eruè.

13 *In directo*, in rectitudine, in recta via, in loco ſalutari & tuto. Rectè conſtitit pes meus, non nutauit ad ſcelera, neque à iuſtitiæ vero tramite deerrauit. *In Eccleſiis*, palàm & publicè. In medio piorum conuentu celebrabo & colam. Chald. in congregationibus iuſtorum.

ARGVMENTVM.

Se eſſe tutum aduerſus omnem vim, modo in Dei domo, id eſt, Eccleſia permaneat, & à Deo contra aduerſariorum iniurias defendatur.

1 Pſalmus Dauid, priuſquam liniretur. XXVI. Heb. 27.

DOminus illumináti o mea & ſalus mea: quẽ timêbo?

3 Dóminus protêctor vitæ meæ: à quo trepidâbo?

4 Dum appróp iant ſuper me nocêntes: vt edant carnes meas.

5 Qui tribulant me inimîci mei: ipſi infirmâti ſunt & cecidêrunt.

6 Si conſiſtant aduêrſum me caſtra: non timêbit cor meum.

7 Si exûrgat aduêrſum me prælium: in hoc ego ſperâbo.

8 Vnam pétij à Dómino, hanc requîram: vt inhábitem in domo Dómini, ómnibus diêbus vitæ meæ.

9 Vt vídeam voluntátem Dómini: & víſitem templum eius.

10 Quóniam abſcôndit me in tabernáculo ſuo: in die malôrum protêxit me, in abſcóndito tabernáculi ſui.

11 In petra exaltâuit me: & nunc exaltâuit caput meũ, ſuper inimîcos meos.

12 Circuîui, & immolâui in tabernáculo eius hóſtiam vociferatiônis: cantâbo, & pſalmum dicam Dómino.

13 Exaûdi Dómine vocẽ meã, qua clamâui ad te: miſerêre mei, & exaûdi me.

14 Tibi dixit cor meum, exquiſîuit te fácies mea: fáciẽ tuã Dómine requîrã.

15 Ne auêrtas fáciem tuam à me: ne declînes in ira à ſeruo tuo.

16 Adiûtor meus eſto, ne derelînquas me: neque deſpícias me Deus ſalutâris meus.

17 Quóniam pater meus & mater mea dereliquêrunt me: Dóminus autem aſſûmpſit me.

18 Legem pone mihi Dómine in via túa: & dírige me in ſémita recta, propter inimîcos meos.

19 Ne tradíderis me in ánimas tribulántium me: quóniam inſurrexêrunt in me teſtes iníqui, & mentîta eſt iníquitas ſibi.

20 Credo vidêre bona Dómini in terra viuentium.

21 Expêcta Dóminũ, viríliter age: & cõfortêtur cor tuũ, & ſuſtine Dóminum.

1 *Priuſquàm liniretur*. Additũ à Septuag. è traditionibus, de vnctione Dauidis ad regnũ, quę fuit triplex, per Samuelem, 1. Reg. 16. per viros Iuda, 2. Reg. 2. per Seniores Iſraël, 2. Reg. 5.

2 *Illuminatio*, tutela, præſidium, defenſio, proſperitas, lux in tenebris afflictionum vel errorum, eſt ſup.

Protector

3 *Protector.* Eclipsis etiam verbi Sustantiui, *est.*

4 *Super me,* contra me propinquant, me inuadunt improbi, vt me totum deuorent & perdant, vt me crudeliter occidant. *Propinquare* pro præliari, irruere, *edere carnes* pro ardenter & ferociter conficere & consumere.

5 *Infirmati sunt,* impegerunt, corruerunt, propriè.

6 Per castra & prælium intelligit, quicquid potest terrorem incutere.

7 *In hoc,* quod dixi, Dominus illuminatio mea & salus mea. Kimhi. Possit tamen simpliciter referri ad prælium. In hoc prælio ego sperabo me consecuturum victoriam, me triumphum reportaturum.

8 *Vnam,* sup. petitionem. Potuisset verti vnum, in neutro genere. Nam fœminea, rariùs masculina, vsurpant pro neutris & absolutis Latinorum & Græcorum. *Vt inhabitem.* Nempè tristius putabat se exclusum ingressu sanctuarij, & solenni sacrorum vsu, quàm domus suæ.

9 *Voluntatem.* Voluptatē rectiùs, & vt legit Aug. delectationē. Græcè τερπνότητα. Heb. dulcedinē Domini, dulcē Domini fauorē, beneuolentiā, vel voluptatē & gaudium æternę beatitudinis. *Et visitem,* quæram, explorem prop. *templum eius,* locum arcæ, vel cœlum ipsum, vbi animæ cum Angelis dulcedine perfruuntur. Vtramque interpretationem affert R. Kimhi.

10 Fructus ingressus templi. Deus tuetur suos in Ecclesia, extrà Dei fauor & tutela tantùm est generalis, singularis rariùs. Ne quis ergo se ab ea per hæresim, & impias religiones separet. *Tabernaculo,* de tabernaculo fœderis, è vers. 12. i. templo vel Ecclesia. Alludit ad Mosem, qui ad tabernaculum confugiens, tutus fuit à seditiosorum impetu, Num. 14. Possit esse Metaphora militaris. Opto ventitare in templum eius. Quoniam me defendit, opponens veluti tabernaculum suum & tentorium hostibus me obsidentibus, & me in interiora domus suæ abscondens, ne me inde possint extrahere vel capere.

11 *In Petra,* in rupe, in loco excelso, in quo tutus sim. q.d. in locum altum, tutum & securum ab hostibus me sustulit. *Super,* contra, vt vers. 4. vel supra hostes meos, vt eis sim potentiór & maior, vt sim rex.

12 *Circuiui,* loca religiosa. Iungunt ferè Hebræi cum præcedentibus per Eclipsim: Super inimicos meos (qui sunt) in circuitibus meis. Citra Eclipsim malo, circum me & (i. etiam) immolabo. Sperat se iterum rediturum in templum ex exilio. *Hostiam vociferationis,* clangoris prop. sacrificium adhibitis hymnis & clangore tubarum, sacrificia laudis. Sic appellat victimam solennem & celebrem, cum multo sacro apparatu, publicam, (non priuatam) in qua altè voce musica canitur, vel etiam instrumentis musicis (ad differentiam priuatarum & bassarum, vt loquimur.) Alioqui priuatas fuisse hostias minusque solennes docet Iosephus lib. 3. Ant. cap. 10. pro morbis vitandis, & omnibus alijs necessitatibus, & Talmudici, apud quos duplicia sunt *kodasim.* i. sancta, quædam sancta sanctorum, quibus erat præscriptus certus locus, ritus solennior, tempus, quædā *Kallim* (sancta) leuia, quę participari poterant extra templum, vt agnus Paschæ, Toda, quorum non tam religiosa erat obseruatio, neque certus locus & tempus. Sic Moses instituit sacrificia quædam fieri cum iubilatione & tubarum clāgore. Num. 10. Dauid autē citharas & alia instrumenta adiunxit. 1. Par. 16.

14 *Tibi dixit cor meum,* te precatum est, de te cogitauit. *Exquisiuit.* Planam sententiam obscurarunt Masoretæ, legendo *Bakkeśú,* pro *Bikkeśú.* i. imperatiuum pro simplici præterito. Exquirite faciem meam. *Recordor te,* in corde meo dixisse, quærite faciem meam. Nostra multo sunt simpliciora, repetendo *te,* per zeugma. *Faciem tuam,* te. Sic de Deo circumloquuntur honoris causa. Alij, sanctuarium, quæ nota erat præsentię Dei, per quam se quodammodò videndum exhibebat. Euthy. protectionem & custodiam.

15 *Faciem tuam.* Iam facies hic significat fauorem, gratiam, sensum fauoris, experimentum gratiæ. *In ira,* per iram ne abscede à me. Sic Chrysostom. monet passim apud Apostolum *iram* sumi. Locutus est in Prophetis, Heb. 1. per Prophetas. Masoretæ eodem sensu יִי, *Tat,* actiuè legunt non *Tet.* Ne declinare (à te errare) facias in ira seruum tuum.

16 *Esto.* Fuisti, prop. *Salutaris, saluator.*

17 Cōgruit hic Psalmus pupillis & orphanis, quos per mortem parētes deserunt. *Assumpsit,* collegit prop. in tutelā suam recepit & curam. Se expositio nedum pupillo cōparat. *Asaph,* collegit, me sustulit veluti de platea vt me aleret. Tollere & sustullere Latini dicūt. Vnde pueros expositos, quos quis tollit in domum, Talmudici tractatu de sponsalibus *Asaphim* appellant. Nempe, inquit Baal Haruch, puellos qui tolluntur de platea, neque norunt patrem aut matrem suam.

18 *Legem pone mihi in via*, viam tuam doce me, & præcepta. Vide Psal. 24. vers. 10. *Propter inimicos meos*, vt inimici mei videant me tibi esse curæ, & tabescant.

19 *In animas*, in libidines, volũtatem & potestatem. Anima pro desiderio, cupiditate, libidine, sæpè Metonymicè. R. Kimhi. *Et mentita est iniquitas sibi*, apud se, in me, siue contra me, per Zeugma. Auxeſi significat ipsos mendacia studiosè priùs contra se meditatos, quàm ea in medium proferrent. Iniqui multa falsa sibi contra me confinxerunt, & locuti sunt iniquitatem, & mendacium. Aliqui, *sibi*, in suam perniciem. q.d. seipsos læserunt. Sed ad verb. Surrexerunt in me testes falsitatis, & flans (loquens) violentiam siue iniuriam.

20 In his malis credo me visurum bona Domini in terra viuentium, sic me consolor. Heb. est Aposiopesis. Nisi credidissem videre bona Domini, perijssem sup. vel quid simile. Rabbi Iacob, in Collectaneis Talmud, subaudit, deturbassent me ab ipsius Dei metu, mihi excussissent Dei cultum & religionem. *In terra viuentium*, in cœlesti regione, in vita æterna 2. Pet. 3. Alij, in terra ac vitali, in qua vita hæc mortalis degitur, sicut inferi sunt terra mortuorum. vt Psal. 51. Emigrabit de terra viuentium. & Esa. 53. Abscissus est (Christus) de terra viuentium. q.d. in his calamitatibus non despero de vita.

21 Seipsum alloquitur, seque ad patientiam & perseuerantiam cohortatur, è Deuter. 31. vel ad animam suam sermonem conuertit, vt Psal. 114. Alijs generalis est exhortatio ad omnes.

ARGVMENTVM.

Christus à Deo patre poscit, ne se in inferis retineat, peccatorum loco habens, sed illis punitis, se & Dei populum perpetuò seruet. Mysterium resurrectionis suæ indicat.

1 Psalmus huic Dauid. XXVII. Heb. 28.

AD te Dómine clâmabo, Deus meus ne síleas à me: nequándo táceas á me: & assimilâbor descéndéntibus in lacũ.

3 Exâudi Dómine vocem deprecatiônis meæ, dum oro ad te: dum extôllo manus meas ad templum sanctum tuũm.

4 Ne símul trahas me cum peccatóribus: & cum operántibus iniquitâtem ne perdas me.

5 Qui loquûntur pacem cum próximo suo: mala autem in córdibus eôrum.

6 Da illis secûndùm opera eôrum: & secûndùm nequítiam adinuentiônum ipsôrum.

7 Secûndùm ópera mânuum eôrum tríbue illis: redde retributiônem eôrum ipsis.

8 Quóniam non intellexêrunt ópera Dómini, & in ópera mánuum eius: déstrues illos, & non ædificâbis eos.

9 Benedîctus Dóminus: quóniam exaudîuit vocem deprecatiônis meæ.

10 Dóminus adiûtor meus, & protêctor meus: & in ipso sperâuit cor meũ, & adiûtus sum.

11 Et reflóruit caro mea: & ex voluntâte mea confitêbor ei.

12 Dóminus fortitûdo plebis suæ: & protêctor saluatiônum Christi sui est.

13 Sáluum fac pópulum tuum Dómine, & bénedic hæreditâti tuæ: & rege eos, & extôlle illos vsque in ætêrnum.

---

1 *Hinc* pro articulo Græco τῷ. Quare in Fonte tantum legitur, Dauidis scilicet Psalmus.

2 *Deus meus*, petra mea per Metaph. *Nequando*, ne fortè. Ne si fortè taceas à me, me negligas, mihi

mihi non respondeas, similis sim mortuis descendentibus in orcum, moriar, & peream. q. d. si deserueris me, similis ero ijs, qui iacent in sepulchro. Ergo *& assimilabor*, idem quod *vt assimiler*. In hac lingua Præterita & Futura sunt omnium modorum, pro particularum adiunctione. Vel *Et*, pro alioqui. Vide Psal. 142. vers. 8. *In lacum*, foueam, puteum, id est, infernum, vel potiùs sepulchrum.

3 *Ad templum*. Ad Debir, in quo erat arca 3. Reg. 6. vers. 5. i. ad secretiorem templi locum, oraculum & adytum propriè. Sic suæ precationis ardorem exprimit. Quo modo Daniel versus Hierosolimitanum templum in captiuitate orabat. c. 6. & 9.

4 *Ne Simul* .i. in eundem locum, in eundem casum, *Trahas me*, in lacum, in infernum siue perditionem, è sequentibus. Vel ad mortem, quia trahere in hoc significatu sumitur Iob 21. v. penult. quod alibi, ne colligas me, nisi quod trahimur propriè inuiti, colligimur etiam volentes. Sic autem legendum, non *tradas*, è Græco & Heb. Ne trahas me, ad mortem scilicet, ne quæso moriar eorum morte. i. ne in æternum pereã. Nam eorum mors æterna. Mors piorum caduca est, & quidam veluti transitus ad meliorem vitam. Vnde Balaam, Num 24. Moriatur anima mea morte iustorum. *Ne perdas me* interpositum ad explendum πάθος.

6 *Adinuentionum*, studiorum, factorum ipsorum in me.

7 *Retributionem*, redde talionem, quam merentur ipsi.

8 *Et in opera manuum eius*, non intellexerunt, per Zeugma. Vnde hîc est colon, & *In* Latinè redundat. *Et non ædificabis*, non assumes in gratiam. Non eos restaurabis. Destrues illos sine spe futuræ restaurationis. Metaph. ab ædificijs.

9 *Benedictus*, laudandus, laudabilis est, vel laudatus sit, laudetur. Hæc sunt iam Prophetica, *Dérec Nebuá*, inquit R. Dauid. Quare Septuag. vers. 11. pro *Exultauit cor meum*, verterunt, *refloruit caro mea*, ἀνέθαλεν σαρξ μου, respicientes ad sensum & mysterium resurrectionis Christi.

10 *Adiutor, protector*. Metaphorę sunt in Fonte. Fortitudo mea & clypeus. Sic vers. 13.

11 *Resloruit*, resurrexit. vt sup. vers. 9. Item quia è lętitia cordis valetudo & bona habitudo carnis exoritur, sic verterunt, quod habetur in fonte, *Exultauit cor meum*. Ex *voluntate*, animo spontaneo, prompto & alacri, voluntariè (vt Psal. 53.) & liberè psalmo meo celebrabo eum. Heb. ex cantico meo .i. voluntario meo cantico, sponte & hilariter, veluti canendo. Canticum, signum interioris animi hilaritatis & gaudij.

12 Mimesis. Pendet enim versus è superiore. Cantico meo confitebor ei, eum celebrabo, dicendo sup. Dominus fortitudo, &c. *Saluationum*, salutum. Protexit salutem Christi sui. i. meam. De se loquitur in tertia persona. Fortis est saluator Christi regisve sui.

13 *Domine* à Latino interprete interpositum ad numeros. *Rege*, pasce propriè. Quòd Dei rectio non sit tyrannis.

ARGVMENTVM.

Pios ad Deum gloria afficiendum hortatur, qui tam terrifica voce, siue tonitru, suam potentiam ostendat. Verbo Dei competit. Est enim Prophet. De conuersione Gentium per Dei verbi efficaciam.

1 Psal. Dauid in consummatione tabernaculi. XXVIII. Heb. 29.

AFférte Dómino filij Dei: afférte Dómino fílios aríetum.

3 Affférte Dómino glóriam & honórem, afférte Dómino glóriam, nómini eius: adoráte Dóminum in átrio sancto eius.

4 Vox Dómini super aquas, Deus maiestátis intónuit: Dóminus super aquas multas.

5 Vox Dómini in virtúte: vox Dómini in magnificéntia.

6 Vox Dómini confringéntis cedros: & confrínget Dóminus cedros Líbani.

7 Et commínuet eas tanquam vítulum Líbani: & dilêctus quemádmodum fílius vnicórnium.

8 Vox Dómini intercidéntis flammam ignis, vox Dómini concutiéntis desêrtum: & commouêbit Dóminus desêrtum Cades.

9 Vox Dómini præparántis ceruos, & reuelábit condênsa: & in templo eius

omnes dicent glóriam.
10 Dóminus dilúuium inhabitâre facit: & ſedébit Dóminus rex in ætêrnũ.
11 Dóminus virtûtem pópulo ſuo dabit: Dóminus benedîcet pópulo ſuo in pace.

---

1 *In conſummatione tabernaculi*. Hæc addita ſunt è cabala. Dauid ſcilicet in tabernaculi, quod Arcæ Domini præparaſſe & tetendiſſe traditur, 1. Par. 15 conſummatione Spiritus ſancti radio illuſtratus hęc cecinit de mirabilibus myſterijs venturi tabernaculi, cuius illud erat typus. In hodiernis exemplaribus legitur *in exitu tabernaculi* ἐξοδίου σκηνῆς. Quare Theodor. putat fuiſſe cõditum à Dauide cum arcam reduceret. Baſilius autem de egreſſu ſacerdotum & leuitarum è tabernaculo, vt memores ſint eorum quæ ad cultum diuinum præparari debent. In Hexaplis Origenis vtrumque deſiderabatur.

2 *Afferte filios arietum*, agnos ad ſacrificia, victimas ex agnis. Duplicem vocis, *Elim*, ſignificationem repręſentarunt duplici interpretatione: Ne quis putet hoc hemiſtichium eſſe obelo transfigendum. *Elim*, dij & arietes. Filij autem deorum (ſic enim Heb.) pij quos Deus Pater, Filius & Spiritus ſanctus adoptionis gratia dignati ſunt. Chaldęus Angelicos choros exponit, Tribuite Domino laudes chori Angelorum, qui filij Dei dicuntur Iob 2. & 38. per adoptionem videlicet & creationem. Nam ſolus Chriſtus filius Dei eſt per generationem & propagationem naturalem. Alij, proceres, principes.

3 *Afferte*, tribuite. Sed Afferendi verbum congruit, vt doceamur Deum non tantùm ore eſſe colendum, ſiue oris & laudis ſacrificio, verum etiam opere, ſiue ſacrificio iuſtitiæ, & iuſtarum actionum, nec tribuendas ei modo laudes & preces, ſed & bona atque ſancta opera. *Honorem*, fortitudinem prop. Eum fortiſſimum confitemini, & honore digniſſimum. *In atrio*, in templo. Ad Verb. In magnificentia ſanctitatis, in templo pleno maieſtatis & glorię diuinæ, vel in magnifico ſanctuario. Alij decora & ſplendida ſanctitate, prout ſanctè decet. Aliqui putant 70. legiſſe *Behadrath* בהדרת per ת Nam חדר *hhéder* eſt atrium, conclaue, ſed nihil eſt neceſſe, cum ſoleant duntaxat reſpicere ad ſententiam, vt Pſal. 95. verſ. 9.

4 Ratio cur Deus adorandus omnique honore afficiendus, nempe quia præſtans, plenus maieſtatis, potentiſſimus. Nam hoc docetur ab effectis inſignibus, vſque ad Pſalmi finem. *Vox Domini*, tonitru à Domino productum, è medio nubium percipitur, & inter denſas pluuias. De Meteoris & ijs quæ fiunt in cœlo, vel alibi & præcipuis fragoribus aëris terræve, quorum effectio mirabilis eſt, ſic loqui ſolet Scriptura, quòniam illorum cauſæ ſunt ita occultæ, vt immediatè, & proximè, & ex tempore à Deo fieri videantur, neque creatam vllam habere cauſam. Hinc in Iob, Deus pater niuis & glaciei. Item, Producens ventos de theſauris ſuis. Item, Syluæ Dei &c. Etſi autem *vox* ſiue ſimpliciter vt Ex. 20. verſ. 18. Populus videbat voces, ſiue cum accedit vocabulum *Domini* propriè ſignificet tonitru cœleſte & fulmen, tamen etiam hic extendi poteſt ad ſonitus, quos terra edit. Nam nihil aliud eſt in terra tremor, quàm in nube tonitruum, vt Plinius inquit, hinc Treb. Pollio, Auditum tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante, quo motu multæ fabricæ ſunt deuoratæ, multi terrore mortui, de quo poſſint intelligi verſus hic aliquot. *Maieſtatis*. vel, in, cum maieſtate. *Super aquas multas*, vt ſupra maria. Aquis multis incumbit, & ſuper eas tonat. De pluuijs denſis, alij, de maribus & pelagis. Vel ſupra aquas, pluſquam aquæ multæ. Nam tonitru eſt ſonorum & vehemẽtius aquis multis, & ſonitum bombúmque edit terribiliorem. Iuxta Allegoriam, Voce Domini prædicatio Euangelij adumbratur, quę quantum valuerit, apparuit in celeri mundi conuerſione. Hinc duo Apoſtoli Bené Reghés, filii tonitrui Mar. 3.

5 *In virtute*, in potentia. Tonitru eſt præpotens & magnificum, terribiliter incedit, quippè quod maria & terras tremefaciat, & imbrium infinitam copiam profundat. 6. & frangat altiſſimas cedros, & denſiſſimarum ſyluarum arbores.

6 *Vox*, fulmen, vel tonitru ſternit maximas cedros profundiſſimè fixas, frangítque. Quod poſſit accipi de terreſtri tonitru .i. terræ motu. Eſt vbi *vox Domini*, ſignet fulmen, quod cõiunctum eſſe ſolet cum tonitru. *Confringentis*, Oratio clariùs enuntiaretur, ſi mutaretur in Nominatiuum. Confringens, &c, de quo mox verſ. 8. *Libani*. Quo in monte erat ſylua cedris inſignibus & alijs arboribus celſitudine præſtantibus nobilis. Metaphora arborum & montium comprehenditur, quicquid in hoc mundo excelſum & ſublime eſt.

7 Comminuet

7 Comminuet Dominus per ſuum tonitru ſiue cæleſte,ſiue terreſtre mira facilitate arbores Libani,vtvt firmas & rigidas,ac ſi eſſent molles & teneræ, inſtar vitulorum in Libano paſcentium. Ad verb. Exilire faciet,è ſuo loco, quod aliqui accipiunt de terræ motu. *Libanum.* Rabbini conſtruunt in Accuſatiuo cum ſequentibus,Libanum & Sirionem (mõtes ſyluoſos)tanquam filium vnicornium(repete,exilire facit comminuit.) Feriúntque ſummos fulmina montes. *Et dilectus*, id eſt,at,ſed(aduerſatiuè) dilectus .i.Iſraël erit fortis, pulcher, lætus,alacer ad euadendum, q.d. celeriter euadet, & exiliet alacriter è mediis periculis vt pullus vnicorniũ è mare & fœmina vnicornibus ſatus,pernicitate vigens. Deut.33. ὁ ἡγαπημένος ὡς υἱοὶ μονοκεράτων. Heb. *Sirion* שריון per aphęreſin pro ישרון Ieſurun, vel per metatheſin, dilectus ſiue directus,vt Eſ.44.v.2.& Deut.32.v.15.vbi Ieſurum dicitur recalcitrare & Dei obliuiſci. Ieſurũ diminutiuè pro Iſraël quaſi Iſraëlulus,vt Latinè Corculũ,Dilectũ vertunt, vbi aliqui malè corrigunt *Directum.* Nam *Iaſar* non tantũ ſignificat rectũ eſſe, ſed & placere, arridere, probari alicui. Sic alluditur ad Deut.33.quo loco Ioſeph tauro pulcherrimo comparatur, & eius robur cornibus Rhinocerotis,tauri Indici, q.d.in his mõtibus Iſraël dilectus Dei ſimilis erit vnicornium pullo,qui eſt robuſtus & celer ad euadenda ſyluarum diſcrimina. Vel eſt epithetum Domini, *Et dilectus* Dominus, quemadmodum vnicornis, cuius cornu expetitur & ad medicinam & ad opificia, erit ſupple, vel,apparebit, videbitur, quídue ſimile. Vi Verbi Dei denſitate errorum mundi diſcuſſa,dilectus,id eſt, Chriſtus apparebit ſicut Vnicornis. Quæ cum non videretur in ſyluis,incipit apparere poſt denſas ſyluarum arbores diſiectas & diſcuſſas vi ventorum & fulminum. Alludit fortaſſe ad cornu eius bifurcum,inſtar crucis,Talem enim eius formam pingit Iuſtinus Martyr contra Tryphonem,& talem deſignat Clemens Alex.lib.1. pædag.c.4.dum κεράτων μονοκερώτων ἐραστὰς, cornuum vnicornium amatores Dei pueros ſiue filios eſſe ait. Pergit in Metaphora ſyluę, Vox Domini nudabit ſyluas cedrorum,túncque apparebit per eas,quaſi vnicornis. In quã ſententiam eſt illud Pauli Gal.3. Ante quorum oculos Ieſus Chriſtus præſcriptus eſt, ſiue depictus, crucifixus. Poſſit etiam exponi. Et dilectus,id eſt,Dominus eſt ſicut filius Vnicornium,qui exacuit præ mordicatione, & pruritu,cornu ſuum ad arbores, ita vehementer, vt illas aliquando deiiciat,nedum terebret. q.d. Deus dilectus arbores ſuo tonitru vel perforat, vel etiam decutit,vt pulli Vnicornium ſuo cornu. Nomen Hebræum Sirion non appellatiuè ſumunt recẽtiores,ſed propriè,de monte ad orientem terræ ſanctæ olim Hermõ à Sidoniis, Sanir ab Amorrhæis, Deut.3.& Ioſ.13.q.d. Libanum & Sirió montes (in quibus erant eiuſdem nominis ſyluę)comminuet,exilire faciet Dominus more pullorum Vnicornium. Hyperbole,quia videtur tonitru eradicaturum montes ipſos, vel ipſorum montium arbores. Quanquam citra hyperbolem hoc aliquando verè contingit. Nam hac ætate mons in Anglia terræ motu ſubſiliit in aliam ſedem, & in Gallia alius Rhodani impetu,& apud Plinium lib.2.c.83. L.Marcio,Sex.Iulio coſſ.in agro Mutinenſi duo montes concurrerunt inter ſe crepitu magno aſſultantes recedentéſque.

8 *Flámam ignis*, fulgura & coruſcationes ad fulmina cõficiẽda & iaciẽda per ſectiones emicantes diſpergit, per eas medias currit. Nam vnà cum tonitru emicant fulgetra. *Cades*, vaſta & horrida ſolitudo Saracenorum & Arabiæ,Geneſ.30.quæ Num.13,deſertum Pharan, 33.deſertũ Sin,ob amplitudinem tot accipiens vocabula. In ea per 40.annos errarunt Iſraëlitę. Aliqui Metonymicè,beſtias deſerti Cades concutit, ſiue formidare facit & commouet. *Intercidentis,concutientis,* & ſequenti. verſ. *Præparantis*, & 6. *confringentis*, in Hebræo poſſunt eſſe Nominatiui caſus, vt actio tribuatur non Deo,ſed voci Domini. Vox Domini intercidens(eſt)concutiens,præparans ceruas. Sed rectè in Genitiuo, vt intelligamus actionem primariam eſſe Dei agentis cum ſecundis & inſtrumentariis cauſis ,eáſque mouentis efficaciter,ac verbi gratia vtentis tonitru ad hos mirabiles effectus. Nam Dominus in omnibus eſt cauſa princeps, reliquæ adminiſtræ vel inſtrumentarię. *Concutientis.* Ad verb. partúrire facientis,id eſt,torquentis, vexantis,& explicata Metaphora, horridiſſimum reddentis deſertum.

9 *Præparantis ceruas*,ad partum ſcilicet. Parere facit ceruas prę metu ſuo tonitru, quæ ſunt pauidæ, & vuluam habent anguſtam. Vnde & earum partus, vt & caprearum ſeu ibicum. Iob.39 eſt difficilimus:ac niſi tonitru præpararetur ac iuuaretur, non modò non enitérentur fœtus ſuos,ſed & perirent nimia difficultate & torminibus. Multa mira de earum par-

tu tradunt Arist. & Plinius. Inter alia, quòd Siseli herba vtantur ad faciliorem partum, & post partum ad sese purgandum. Sed non meminerũt tonitru. *Reuelabit condensa.* Decorticabit, nudabítque cõdensas syluas propriè, deiectis arboribus & ramis. *Et in templo eius,* omnes eum glorificabunt, dicendo, quod sequitur. Nam versibus sequentibus est Mimesis.

10 Dominus immittit diluuium, & dominatur aquis in perpetuum. Ad verb. ad diluuium sedit, Confitebuntur eum magnam habere potentiam super aquas, his miris operibus conspectis, ac regem esse, qui in æternum maneat, ac in æternum omnia possit: qui in perpetuum omnia moderabitur & reget. Chal. Dominus tempore diluuii super sedem iudicii sedit (dum mundum submersit.) Nisi sit Mimesis, continuabitur narratio de efficacia vocis diuinæ, quæ tanta est, dum effusiùs & vehementiùs tonat, vt diluuio hæc inferiora penè mergantur, ipso interim in suo solio eodem in statu permanente.

11 *Virtutem,* robur, *In pace,* vt benè ei cedat, vt habeat pacem & lætitiam in his magnis tempestatibus. Vnde & hic Psalmus est orandi formula contra tempestates. Facilè referes ad Allegoriam. Vocem Domini septies positam ad septem dona spiritus sancti vel è Rakanati in Exodum ad septenas voces Dei terrificas siue tonitrua audita in legislatione Ex. 19. & 20. Hinc Verbum Domini superbos quosque per Euangelium contriuit, Idola, & Syluanos deos euertit, Tyrannorum rabiem contudit, Gentes vocauit, ante earum oculos filium Dei depinxit crucifixum, velut Vnicornem bifurcatam, deserta Saracenica commouit, timidos præparauit, baptismum induxit, vti olim diluuium ad omnia mundanda.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd post multa pericula templum dedicarit. Est Prophetia de Ecclesiæ post multos casus constructione & dedicatione.

1 Psalmus Cantici in dedicatione domus, Dauid. XXIX. Heb. 30.

EXaltâbo te Dómine, quóniam suscepîsti me: nec delectâsti inimîcos meos super me.

3 Dómine Deus me⁹ clamâui ad te: & sanâsti me.

4 Dómine eduxîsti ab infêrno ánimam meam: saluâsti me à descendéntibus in lacum.

5 Psállite Dómino sancti eius: & confitémini memóriæ sanctitâtis eius.

6 Quóniam ira in indignatiône eius: & vita in voluntâte eius.

7 Ad vésperum demorábitur fletus: & ad matutînum lætitia.

8 Ego autem dixi in abundántia mea: non mouêbor in ætêrnum.

9 Dómine in voluntâte tua: præstitîsti decôri meo virtûtem.

10 Auertîsti fáciem tuam à me: & factus sum conturbâtus.

11 Ad te Dómine clamâbo: & ad Deũ meum deprecâbor.

12 Quæ vtílitas in sánguine meo: dũ descêndo in corruptiônem.

13. Nunquid confitébitur tibi puluis: aut annuntiâbit veritâtem tuam?

14 Audîuit Dóminus, & misêrtus est mei: Dóminus factus est adiûtor me⁹.

15 Conuertîsti planctum meum in gaúdium mihi: concidîsti saccũ meũ, & circundedîsti me lætítia.

16 Vt cantet tibi glória mea, & non compûngar: Dómine Deus meus in æternum confitêbor tibi.

---

1 *Dauid.* Cõstruitur cum *Psalmus Cantici.* Domus enim hîc ędem siue tabernaculũ significat. de quo 1. Par 16. Alij Domus nouæ, quã ædificauit in Hierusalẽ 2. Reg. 3. Porrò vt canticum ore pro-

ore proferebatur ſiue inſtrumẽto muſico,ita Canticum Pſalmi ore ſimul & inſtrumento,ita vt inſtrumentum inchoaret & vox humana ſequeretur: & contra Pſalmus Cantici, quando vox humana incipiebat, & inſtrumentum ſuccinebat.

2 *Suſcepiſti*,exaltaſti propriè,alleuaſti,ſuſtuliſti è periculis. *Super me*,ſuper meis malis.

3 *Sanaſti*,ſaluaſti,ſalutem attuliſti meis malis. Metaph. Putant hinc nonnulli agi de morbo aliquo letali, è quo fuerit liberatus.

4 Me conſeruaſti in vita, & me pereuntem in lucem reuocaſti. *Ab inferno*,è maximis calamitatibus. Hyperbole poëtica. Vel per Metonym. è præſentiſſimo inferni & mortis periculo. Me iamjam periturum, & ſtatui mortuorum proximum mirabiliter liberaſti. *A deſcendentibus*. Ne eſſem inter deſcendentes in ſepulchrum,ne deſcenderem in mortem, vel infernum. Præpoſitio *A* includit negationem paſſim apud Heb. Lectio Maſoretarum per Hiric non Theri, idem canit.

A *deſcendere me*,ne deſcenderem ego.

5 *Memoriæ ſanctitatis eius*. Sanctam ſacrámque eius memoriam colite & celebrate, ſanctum eius nomen publicè laudate & canite. Memoriam Dei, qui ſanctus eſt palam extollite & benedicite(confiteri hoc notat)quando commemoratur & eius mentio fit, ei apertè fauete linguis,vt Prouer.10.memoria iuſti in benedictione.5.iuſtus dum memoratur,benedicitur. Memoria etiam intelligi poſſit actiuè,qua meminit & recordatur, non qua commemoratur & recolitur.q.d. Celebrate memoriam eius ſanctam,qua veſtri meminit in his malis, neque veluti oblitus deſerit. Sic recordatus eſt Dominus Noë,Ioſeph,filiorum Iſraël,&c. Aliqui templum eius honorate,in quo eius ſanctitas recolitur & communicatur. *Sanctitatis eius*,vt Gall. *La memoire de ſa Saincteté*,i.ipſius, qui ſanctus eſt. Nam eſt Dei Periphraſis.

6 Ira,furor breuis eſt,indignatio multò eſt grauior. Cùm ergo indignatur, breui & celeriter indignationem remittit, citóque placatur,vt non tam indignari, quàm iraſci dicendus ſit. Vnde vt facilior ſit ſententia,verte,momentum eſt in indignatione eius. *Et vita*, ſalus in fauore & beneuolentia eius. Vitam appellant è malis ſecuritatem, & felicitatem, vt mortẽ infortunia réſque aduerſas,vide infra Pſ.68.v.38. Vel ſecũdũ alios,lõgitudo & diuturnitas vitæ. Eius fauor in vitam durat,vel,diu,vt Latinè ætatem viuere,id eſt,diu. Secundum Chald. Vita æterna in eius beneplacito. Poſſit eſſe Antitheſis. Ad indignationem eius ſequitur plaga,ad fauorem eius vita & ſalus.

7 Tam breuis eſt ira eius,vt ſi veſpere fletus contingat,adſit manè lætitia. Ira Dei & afflictiones Sanctorum ſunt momentaneæ. Quare Chal. Ad veſperum iubet immorari fletum, & manè iubet perſiſtere in cantu. *Demorabitur*,pernoctabit prop.per noctem manebit.

8 *In abundantia*,in proſperitate,fœlicitate,quiete,vel iuxta Chald.confidentia. *Non mouebor*, non decidam de mea fœlicitate,permanebo in mearum rerum proſperitate & afluentia.

9 Oſtendit duobus verſibus vanitatis ſuperioris,cogitationis & dicti. Atqui (inquit) tua voluntate & fauore fuit virtus ac firmitas ſtatui meo decoro & proſpero, tuæ verò faciei auerſione conturbatio. *Voluntate tua*,gratia tua. *Decori meo*,rebus meis decoris & præclaris, vt regno,ſtatui meo florenti,robur & firmitatem dediſti, inſtar montis validiſſimi. Vnde Heb.feciſti ſtare fortitudinem monti meo,per Metaph.quia ciuitas Dauid, & regnum vocabatur,& erat mons, Niſi ſit poëtica Syncope *Hari* pro *Hadari*.*Har*,mons. *Hadar*, decor, gloria.

10 *Auertiſti*,abſcondiſti prop,id eſt,afflictiones immiſiſti. Antitheſis verſ.ſuperioris. Contrà tuæ facici & beneuolentiæ auerſione mihi rebúſque meis conturbatus extitit.

11 *Deprecabor*,dicendo ſcilicet.

12 Subiicit precationem,qua eſt vſus,cùm ſalutem à Deo precaretur. Ad Deum deprecabor, dicendo, Quæ eſt vtilitas in mea vita, quid mihi prodeſt viuere,ſi mox interiturus ſum, vel in interitum inferni ſempiternum deſcenſurus? Sanguis Metonymicè, pro anima, & vita apud Poëtas ex Empedocle, qui animam dicebat eſſe ſanguinem, iuxta illud Maronis,Purpuream vomit ille animam. Vigente enim ſanguine viget animalium vita, vt & eo deficiente, deficit. Quare Moſes, Anima (inquit)eſt in ſanguine, id eſt ſanguine retinetur in corpore,vt ſanguis eius ſit veluti vehiculum,retinaculum, & gluten. Adde animam illic ſumi Metonymicè, vt paſſim per totam ſcripturam pro Vita. Ne quis inde colligat eius mortalitatem. Alii, vt Chald. ſanguinem hîc accipiunt pro morte, nece, effuſione ſanguinis, perditione, interfectione. Quid tibi proderit, ſi me permittas necari à

meis hoſtibus. Corruptionem Aliqui,foueam, ſepulchrum,de quo Pſal. 15.
13 *Puluis*,homo in puluerem redactus,vel corpus in puluere mortuum. Metonymicè. Nunquid palàm & publicè,& coram mortalibus,te,tuam fidem,dictorúmque conſtãtiam prædicabit? Significat ſe vitam duntaxat cupere,vt Deum celebrare poſſit, & colere. Mortuus non laudat Deum palàm & in media Eccleſia. Nam etſi laudet in altero ſeculo,at id non eſt confiteri,id eſt,publicè, & hominibus audientibus celebrare. *Veritatem*, promiſſa tua.
14 Enuntiatiuè reddiderunt Septuag. vt ſit Prophetia. Audiuit,miſertus eſt, factus eſt adiutor. Maſoretæ deprecanter,Audi,miſerere,eſto adiutor:aliis paulò punctis.
15 *Saccum meum*,ſoluiſti cilicium,veſtes lugentium & pœnitentium, quibus me indueram. Alluſio ad morem pœnitentiam agentium. q.d. depoſuiſti meum luctum. *In gaudium*,in choream propr.
16 *Gloria mea*,ſtatus meus glorioſus, honore & fœlicitate cumulatus. Kimhi mauult eſſe epithetum animæ,quę ſic ſæpe cognominatur, quoniam eſt gloria & decus corporis humani,adeo vt ea orbatum, nihil vllis rebus vilioribus excellat. *Et non compungar*, & vt non doleam,neque me pœniteat cantare laudes tuas,vt non deſiſtam à tuis laudibus perſonandis. Ad verb. Et non ſileat (gloria mea.)

ARGVMENTVM.

Precem inſtituit contra pericula & hoſtium ſtudia. Tum diuinam in pios prouidentiam extollit,illos ad eum diligendum inuitans,qui pro ſuis operibus quemque remuneretur. Chriſto congruit.

1 In finem, Pſal. Dauid pro extaſi. X X X. Heb. 31.

IN te Dómine ſperâui, non confûndar in ætêrnum: in iuſtítia tua líbera me.
3 Inclîna ad me aurem tuam: accélera, vt éruas me.
4 Eſto mihi in Deum protectôrem, & in domum refúgii: vt ſaluum me fácias.
5 Quóniam fortitûdo mea & refúgium meum es tu: & propter nomen tuum dedûces me & enútries me.
6 Edûces me de láqueo hoc, quem abſcondêrunt mihi: quóniam tu es protêctor meus.
7 In manus tuas commêndo ſpíritũ meum: redemîſti me Dómine Deus veritâtis.
8 Odîſti obſeruântes vanitâtes:ſuperuácue.
9 Ego autem in Dómino ſperâui: exultâbo & lætâbor in miſericórdia tua.
19 Quóniam reſpexîſti humilitâtem meam:ſaluâſti de neceſſitátibus ánimam meam.
11 Nec conclusîſti me in mánibus inimîci: ſtatuîſti in loco ſpatiôſo pedes meos.
12 Miſerêre mei Dómine, quóniam tríbulor:conturbâtus eſt in ira óculus meus,ánima mea, & venter meus.
13 Quóniam defêcit in dolôre vita mea:& anni mei in gemítibus.
14 Infirmâta eſt in paupertâte virtus mea: & oſſa mea conturbâta ſunt.
15 Super omnes inimîcos meos fact⁹ ſum oppróbrium vicînis meis valde: & timor notis meis.
16 Qui vidêbant me, foras fugêrunt à me: obliuiôni datus ſum, tanquam mórtuus, à corde.
17 Factus ſum tanquam vas pérditũ: quóniam audîui vituperatiônẽ multôrum commorántium in circúitu.
18 In eo dum conuenîrent ſimul aduêrſum me: accípere ánimam meam conſi-

consiliâti sunt.
19 Ego autem in te sperâui Dómine: dixi, Deus meus es tu, in mánibus tuis sortes meæ.
20 Eripe me de manu inimicôrum meôrum: & à persequéntibus me.
21 Illûstra fáciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericórdia tua Dómine: non confûndar, quóniam inuocâui te.
22 Erubêscant ímpii, & deducântur in infêrnum: muta fiant lábia dolósa.
23 Quæ loquúntur aduêrsus iustum iniquitátem: in supérbia & in abusiône.
24 Quàm magna multitûdo dulcédinis tuæ Dómine: quam abscondîsti timéntibus te.
25 Perfecîsti eis, qui sperant in te: in conspêctu filiôrum hóminum.
26 Abscôndes eos in abscóndito faciei tuæ: à conturbatiône hóminum.
27 Próteges eos in tabernáculo tuo: à contradictiône linguârum.
28 Benédictus Dóminus: quóniam mirificâuit misericórdiam suam mihi, in ciuitâte munîta.
29 Ego autem dixi in excêssu mentis meæ: proiêctus sum à fácie oculôrum tuôrum.
30 Ideo exaudîsti vocem oratiônis meæ: dum clamârem ad te.
31 Dilígite Dóminum omnes sancti eius: quóniam veritâtem requîret Dóminus, & retríbuet abundânter faciéntibus supérbiam.
32 Viríliter ágite, & confortêtur cor vestrum: omnes, qui sperâtis in Dómino.

---

1 *Pro extasi.* Hoc addiderunt propter vers. 29. infrà.
2 *Non confundar*, ne excidam illa spe. Deprecanter. ℌ *al* ne. *In iustitia tua*, per tuam iustitiam, pro tua æquitate, vel, propter, id est, quia tu es iustus, & ades iniquè oppressis.
3 *Accelera, vt.* Celeriter erue me.
4 *In Deum protectorem.* Illustrarunt tropos Archetypi. In petram siue rupem fortitudinis, in domum munitionum, siue propugnaculorum. Sic versu sequenti,
5 Quoniam saxum meum, munitio siue propugnaculum meum es tu. Metaph. ab arce in inaccessa rupe constituta. *Enutries*, duces me prop. quasi manu sustentando. Sed quia iam id dixerat, distinctiùs interpretati sunt, & תנחני *tanhé* alludere docuerunt ad מנחה *minhá* farinaceum munus & oblationem. Quin & radicum auctores, alterum ab altero deriuant.
6 *De laqueo*, de insidiis, de periculis. *Quem absconderunt mihi*, sup. abscondentes, id est, insidiatores mei. Verbum sine suppositio per Idiotismum, quo Tertiæ personæ verborum personalium vtriusque numeri impersonaliter capiuntur, de quo in nostra Syntaxi Hebraica, vt Latinè, aiunt, ferunt, sup. homines.
7 *Commendo*, depono propriè, committo. Metaph. à depositariis. *Spiritum meum*, animam, interiorem hominem, Arnob. hoc sensu vsus est Christus in extremo spiritu emittendo, Luc. 23. 1. Pet. 4. *Redemisti*, sæpiùs liberasti me ô Deus verax & fidelis, qui soles promissa perficere.
8 *Odisti.* Actio tribuitur loquenti in Heb. Odi, odio habui. Sic in Græco, pro ἐμίσησας, legi potest ἐμίσησα. Quod Deus odit, pii oderunt, & contra: nam voluntate vnum sunt Ioan. 17. *Vanitates.* Per vanitates quidam accipiunt Idola vt Ierem. 2. v. 5. Aliqui legunt non *Hable* per ה, sed Hhablé, per ח funes. *Superuacuè* nullo fructu, inaniter. Cõstruitur in Fõte cũproximo, Odi obseruãtes vanitates vacuitatis siue inanitatis. i. vanitates vanissimas, vnde fortasse in 70. legẽdũ ματαιότητας διακενὰς non διακενῶς, & in Nostro, *superuacuas* non, *superuacuè*.
10 *Humilitatem*, miseriam, afflictionem. *Saluasti de.* Ad verb. cognouisti in angustiis. Verùm Septuag. voluerunt explicare efficaciam & effectum istius cognitionis. Non enim est simplex & nuda cognitio. Cognouisti, vt salues scilicet.
11 *Nec conclusisti*, nec conclusum tradidisti, nec permisisti me concludi. *Statuisti in loco spatioso*

pedes meos,ad latè & facilè euadendum.Spatioſum locum vocat tutum, ſecurum, à periculis liberum.

12 *In ira*,præ ira &.mœrore contabuit. Sic,

13 *In dolore*,præ dolore,præ laſſitudine prop.*In gemitibus*,præ gemitibus, per gemitus. Sic,

14 *In paupertate*,præ iniquitate,ex Heb.Vt linguæ vernaculæ peccatum appellant paupertatem, miſeriam,&c.Verb. Corruit in iniquitate,ſiue per iniquitatem, robur meum & fortitudo.

15 *Super omnes*,ſupra,pluſquam.Maiore,inquit,ſum opprobrio, quàm omnes inimici mei. Non tam appoſitè,*Super*,apud. niſi *Opprobrium* Metonymicè pro opprobrii cauſa. *Min* Præpoſitio inſeruit comparationibus.Quare mirum aliquos, vt diſcedant ab hac ſimplici interpretatione, vertere, *propter omnes inimicos meos:*alios, *Ab omnibus. Timor*,terror, timendi materia, per Metony. Amici enim territi fugiunt, me timent confiteri & agnoſcere, ne propter me veniant in periculum,vt Achimelecho pontifici contigit 1.Reg.

16 *Qui videbant me*, qui viſere me ſolebant, qui mecum familiariter verſabantur.*Foras*.Aliqui legunt foris,& conſtruunt cum præcedentibus.Qui me videbant foris,fugerunt. q.d. ne me quidem è longinquo reſpicere audebant, ne mihi viderentur ſignificationem amoris exhibere.*Obliuioni*.Ordo inuerſus.Traditus ſum obliuioni à corde,ſiue cordis & animi, tanquam mortuus.Vt mortui traduntur obliuioni animi,vt ex hominum memoria facilè delentur,Eccli. 9.v.5. ſic & ego.

17 *Vas perditum*,quod iam negligitur, habetur pro nihilo, nec requiritur, & ex hominum cordibus expungitur. Gall..*Il eſt perdu,il n'y faut plus penſer*. Aliis confractum,abiectum, & quod vſu deſiit.*Vituperationem*,contumelias. *Multorum*,Aliqui, Magnorum, ſed alieniùs.

18 *Accipere*.Perdere me cogitarunt,& conſultarunt.Decreuerunt mihi meam vitam eripere.*Conſiliati ſunt*.Malignè cogitauerunt,prop.

19 *Sortes meæ*,Gal.*Mes aduentures*,caſus, euentus mei, rerum mearum ſtatus. Mea tempora, Heb.& Romanum Pſalterium, & fortè 70. pro hodierno καιροι habebant καιροι. Vitæ curriculum,proſpera & aduerſa. Varii euentus & fortunæ meæ tua prouidentia reguntur ac gubernantur,id eſt,meorum temporum euenta & fortunæ. Metony. tempora meæ calamitatis, proſperitatis,vitæ & mortis.Chald. in manibus tuis dies redemptionis meæ. Alii,vitæ meæ termini.Hi enim ſunt in Dei manu,non hoſtiũ.Matt. 5.Marc,10.omnes pili capitis veſtri numerati ſunt,vt diſcamus nos totos Dei prouidentiæ committere. Sed doctius 70.agnoſcentes ſuum Idiotiſſimum quem & reperias 1.Parat.v. vlt. Et cum temporibus quæ tranſierunt ſuper Dauid, & ſuper Iſraël, & ſuper cunctis regnis terrarum (ſcripta ſunt in libris Samuelis,Nathan & Gad)id eſt,cum caſibus, ſortibus & euentis quę acciderunt ſua memoria Dauidi,Iſraëli & exteris nationibus.*In manibus*. in tua diſpoſitione, prouidentia,voluntate.Oſtendit nihil eſſe fortuitum, niſi ex hominum rerum cauſas neſcientium opinione, quòd certæ efficacéſque illarum cauſæ ac rationes ſint in Deo, vel natura. Et ſic rectè de caſu & fortuna Ariſt.2.Phyſic.philoſophatur,& cæteri,qui ea prorſus nihil eſſe docent,vt proinde inter cauſas Phyſicas minus debeant reponi.Itaque rectè pœnituit Auguſtinum vſum vocabulo fortunæ in Retract.tanquam parum Chriſtiano.

21 Lucere fac faciem tuam, id eſt, fauorem tuum & beneuolentiam per Metony. vel eſt Hypallage.Illuſtra ſeruum tuum tuo conſpectu & fauore. Oſtende faciem miſericordiæ tuæ.Intuere me vultu ſereno & benevolo. Nam mala videntur obſcurare faciem.Chald. Lucere fac iocunditatem faciei tuę ſuper me ſeruum tuum.*In miſericordia*,per miſericordiã, pro clementia tua.

22 *Deducantur*,detrudantur.Chald.Obmuteſcant & deſcendant in infernum.*Muta fiant*,excindantur & pereant.

23 *Iniquitatem*,peruerſitatem,verbum durum propriè, in ſuperbia & contemptu, id eſt,præ ſuperbia, vt ſup.ſuperbè,& contemptim. Sic enim Aduerbia qualitatis exprimunt. *Et abuſione*, ἐξουδενώσει, deſpectu, prę contemptu & deſpectione.Et ſic Heb.Abuſio ergo hîc actiuè.Prę faſtu,quo iuſtis abutuntur,& opprimunt.

24 Epiphonema de Dei benignitate & liberalitate. O quàm magna, ô quàm multa eſt tua bonitas.*Dulcedinis*,gratiæ,fauoris,bonitatis tuæ dulcis, quam abſcondiſti velut theſaurum pretioſiſſimum, quam in theſauro tuo præparaſti & repoſuiſti ſollicitè & ſtudioſè,reconditámque

ditámque ſeruas metuentibus te. Hanc à theſauris Metaphoram vſurpat ad exprimendam magnitudinem diuinæ dulcedinis, maximè quia hæreditas ęterna conſeruatur in cœlis 1. Pet. 1. & nondum apparuit quid erimus, 1. Ioan. 3. Nondum enim oculus (viuentium) vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quod præparauit Deus diligentibus ſe. Eſa. 64. 1. Cor. 2.

25 Aſyntheton. (Et) *perfeciſti*, apparaſti, operatus es. Pendet enim è ſuperiori verſu. *In conſpectu*, palàm & publicè. Aliqui adhibent hic Eclipſin non neceſſariam. (Quam reddes eis) in conſpectu hominum: vel, vt Chaldæus (vt reddas eis præmium) in conſpectu filiorum hominum. Vt ſententia reſtringatur ad diem iudicii.

26 *In abſcondito faciei tuæ*. In interiore cubiculo & conclaui tuę perſonæ & maieſtatis, abſcondes. i. proteges eos, defendes, ſeruabis. Aliqui, abſcondes eos in vita futura ab omni malo. *Faciei* vocabulo vtuntur Hebræi, vt Itali Excellentiæ, Maieſtatis, Celſitudinis, Reuerentiæ, quando viros honoratos alloquuntur, vel memorant. *à conturbatione*, à vexatione, turbis & motibus. ab elatione, prop.

27 *In tabernaculo tuo*. Metaphora alia à rege, qui eos, quos ſecuriſſimos eſſe cupit, in ſuum penetrale & tabernaculum recipit, vt nō ſolùm eum regis parietes, ſed etiam oculi cuſtodiāt. Vel Alluſio eſt ad Moſem, quem confugientem in tabernaculum fœderis mirabiliter à populo impetum faciente defendit, Num. 14. *à contradictione*, à iurgiis, à contentionibus, iniuriis, & rixis, quas linguæ excitant.

28 *Mirificauit*, mirabiliter oſtendit. Mira vſus eſt miſericordia erga me, ſeruauit me mirabiliter in Hieruſalem ciuitate, quam inimici mei munierant, pręſidiis vbique impoſitis ad me intercipiendum, ne qua euaderem. *Munita*, contra me diligenter inſtructa, firmiſque muris & pręſidiis circumcluſa, ne poſſem effugere. q.d. quia mirabiliter me ſeruauit in hoſtium medio.

29 Attentiùs, & velut per mentis extaſim cogitans, & expendens mearum calamitatum molem, dixi me planè ab oculorum tuorum facie & fauore reiectum eſſe. Alii non dementis extaſi intelligunt, ſed de rerum ipſius trepidatione, vt Aug. quando (inquit) fui in extrema tentatione, exiſtimaui me reiectum. Vnde *mentis*, nec in Gręco, nec in Heb. habetur: ſed duntaxat, in trepidatione ceu feſtinatione mea, vel vt in Rom. Pſalterio, in pauore meo. q.d. in animi mei perturbatione, vel cum celeriter fugerē. *Proiectus*, excuſſus propriè.

31 *Quoniam*. Hanc particulam addiderunt ad faciliorem connexionem. *Veritatem*, fidelitatē. *Requiret*, ad remunerandum ſcilicet. Vnde ad verb. Veritates ſeruat Dominus. Veraces & fideles tuetur Dominus per Auxeſim, & ſuperbè agentibus cumulatè & largiter ſupplicium rependit. Eſt enim Metalepſis, requirere, pro amplecti, munerari, retribuere, pro pœnam infligere. Vt, virtutem pręſentem odimus, abſentē quærimus inuidi. i. amamus, expetimus. Contrà Geneſ. 9. Requiram ſanguinem animę de manu beſtiarum & hominis, ad vlciſcendum ſcilicet. i. vlciſcar cędem ab aliquo factam. *Retribuet*, mercedem & ſupplicium rependet. 1. Pet. 5. *Superbiam*, ea, quæ ſuperbè cogitarunt, exequentibus.

32 *Confortetur*, roboretur. Vt 2. Tim. 2. fili mi, confortare in gratia. fortis eſto & robuſtus. è Deut. 31. & Ioſ. 1.

ARGVMENTVM.

Beatos eſſe, quibus remiſſa ſint peccata: quòd primùm ſuo & ſanctorum omnium exemplo, deinde è fructu & vtilitate docet, hortans, vt hanc beatitudinem quiſque ſibi quærat, & contumaciam belluinam abiiciat. Hinc enim manere pœnas, illinc præmia.

1 Ipſi Dauid intellectus. XXXI. Heb. 32.

BEâti quorũ remîſſæ ſunt iniquitâtes: & quorum tecta ſunt peccâta.

3 Beâtus vir cui non imputâuit Dóminus peccâtum: nec eſt in ſpíritu eius dol⁹.

4 Quóniam tácui inueterauêrunt oſſa mea: dum clamârem tota die.

5 Quóniam die ac nocte grauâta eſt ſuper me manus tua: conuêrſus ſum in ærûmna mea, dum confígitur ſpina.

6 Delîctum meum cógnitum tibi feci: & iniuſtítiam meam non abſcôndi.

7 Dixi, Confitébor aduêrſum me

iniuſtitiam meam Dómino: & tu remiſiſti impietâtem peccâti mei.
8 Pro hac orâbit ad te omnis ſanctus: in témpore oportûno.
9 Veruntamen in dilúuio aquârum multârũ:ad eum non approximâbũt.
10 Tu es refúgium meũ à tribulatiône, quæ circúndedit me: exultátio mea, érue me à circundántibus me.
11 Intellêctum tibi dabo,& ínſtruam te in via hac, qua gradiêris: firmâbo ſuper te óculos meos.
12 Nolíte fieri ſicut equus & mulus: quibus non eſt intellêctus.
13 In camo & fræno maxîllas eôrum cõſtrînge:qui nõ appróximant ad te.
14 Multa flagêlla peccatôris: ſperântem autem in Dómino miſericórdia circúndabit.
15 Lætámini in Dómino & exultâte iuſti: & gloriámini omnes recti corde.

---

1 *Intellectus*,genus Odæ,de intellecto & concepto peccato. Vnde hunc aiunt compoſuiſſe, cum patratum adulterium & homicidium Vrię, corporis ægritudinibus erudiretur.
2 Doctè reſoluerunt hæc Hebraïca,Beatitudines(ſunt)dimiſſi pręuaricatione, tecti ſiue operti peccato.i.cuius dimiſſa eſt pręuaricatio,& tectum peccatum,in genitiuo prop. dimiſſi prævaricatio, tecti peccati,vt Latinè leuati curarum. Alioqui Latini opertum peccatis appellant ſceleratum,qui ſe totum criminibus repleuit. Contrà Hebræi, eum, cuius peccata tecta ſunt & velata,ne videantur & pateant oculis Dei,ad imputationem & vindictam, neque ampliùs ſint in memoria,quaſi eorum obliuiſcatur,ob veniam & condonationẽ. Qua ferè Metaphora apud Ezech.18.dicitur iniquitatum præteritarum non recordari, & apud Eſa.38.poſt tergum proiecciſſe omnia peccata Ezechiæ. Ab integumento enim ducitur Metaphora. *Tecta*.i.remiſſa. Idem enuntiat aliis verbis. Nazianzenus tamen orat. 40. tres ordines eorum qui purgantur,oſtendi cenſet. Primum illorum, quorum iniquitates plenè remittuntur,alterum eorum,qui ex parte purgantur, quorum peccata tecta eſſe dicat, vt qui nondum in intimis animi latebris & receſſibus expiati ſint, tertium eorum, qui tametſi vitioſè fecerint,animus tamen & voluntas culpa vacat,quia vel imprudentes, vel inuiti, vel bono propoſito in vitium inciderunt.
3 *Imputauit*,cogitauit propriè. Beatus ille,cui Deus verè indulſit, ita vt nullũ omninò peccatum in eo ampliùs cogitet & agnoſcat. Quare non imputare hîc & ſimilibus locis eſt verè remittere & delere,non ad ſpeciem,vt Gnoſtici ſomniant. Nec Paulus Rom.4. hoc verbo vſus eſt,niſi quia eo viderat vſos Septuaginta,quorũ verſione nitebatur. Ad quod examinandũ eſt illud Nicetæ in 40.orationẽ Nazianzeni, nonnullos hunc verſum ſic à ſuperiore diſtinguere,quòd remittantur peccata per baptiſma,regantur autẽ per pœnitentiã, vt ea Dominus non imputet neque in rationẽ vocet. *Dolus*,doloſa & fallax conuerſio, ficta, apparẽs duntaxat virtus,vel reſipiſcentia. Sic Rabbi Dauid. Mendacium,vt fallat præſtare, quod Deo promiſit de vita rectè inſtituenda.q.d. Beatus,qui non eſt hypocrita. Malo eſſe Synecdochẽ pro omni cogitatione praua. Beatus cui remiſſa ſunt prona facta, nec cogitationes prauæ deinceps ſunt in eius animo.vt ad vomitum redeat.
4 *Quoniam tacui*,mea peccata,quia pro illis non imploraui Dei miſericordiã,quia peccatũ non ſum cõfeſſus,nec agnoui,cõfectus ſum malis,& quaſi inueteratus. Sic ferè Hebręi, & inter cęteros R. Anonymus mihi à D.Quinquarboreo cõmodatus. *Inueteraverunt*,ægerrimè affecta & penè conſumpta. *Dum clamarem tota die*,præ malis,quibus tacens,& non agnoſcẽs peccata mea,afficior. Clamare & Tacere hîc non opponũtur. Nã referũtur ad diuerſa, vnũ ad peccata,alterũ ad dolorẽ. Quoniam tacui,peccata ſcilicet,dum clamarem & eiularem præ doloris violentia & magnitudine,inueteraverũt oſſa mea.i.omne meũ robur elanguit.
5 *Manus*,plaga,percuſſio, ſeueritas Euthymio. Metonym. *Conuerſus ſum*, volutatus ſum, me verſaui in mea ærũna & vaſtitate,ptopter tuã manum.i.plagã, *Dum configitur ſpina*, tua videlicet ſuper me, per zeugma. Dum me pungit animæ aculeus ſollicitudinibus & curis. Sic ſpinam Metaphoricè exponit Chriſtus Mat. 13. & 19. duci à te vehementibus malis afficior, ac in meum corpus, quaſi ſpinam violentè infigi, vel dum ærumnæ aculeis me pungis,& configis. Hinc Hebraicè ad verb. Verſus eſt ſuccus meus in ficcitates æſtatis,

æstatis.i. maximas,quales solent essent æstate.q.d.humor meus penè totus exaruit. Mutatus sum,vt ex succulẽto fierem aridissimus:grauissimè affectus sum,méque in ærumnis volutaui.Humidum radicale exiccatum est, sicut vehementi æstate humor desiccatur. Vbi Euthymius,infixa mihi hæc peccati spina omnia,quæ mihi prospera erant,versa sunt in miseriam.Dauid Kimhi nescio quid hic de purgatoria pœna alterius sæculi insinuat. Quanquam(ait)sciret Dauid pœnam sibi ob magnam iniquitatem infligi & eam in sæculo sustineret, tamen ob eam timebat פן יעבד בו כשלם הזה ויחולי יעבד בו כשלם, id est, ne forte non perfecta esset absterſio siue purgatio iniquitatis in hoc sæculo sed sanè esset puniendus de ea in futuro sæculo.Septuag.ad sensum potiùs vertunt, quanquam ב in *Lesaddi* potuerunt existimare esse ministeriale,itémque legere קין pro קין .vt sit interpretatio, versatus sum in vastitate mea,in confixionibus spinæ.Communis intelligentia mihi placeret, si eò Hebræa inclinarent.Ad te conuersus sum,resipui per hanc animi vexationem, dũ peccati aculeus me continenter pungit.Nam,spinæ instar,peccatum pungit. Sed verbum *Haphæc* vix dicitur de resipiscentia . *Sela.*

6 Cùm silentium & dissimulatio tantas mihi calamitates importaret,erranti mihi fuit medicina confessio.Nam ea & mihi remissionem peccatorum attulit, & pœnarum, quas pro eis sustinebam.*Delictam*,peccatum prop.ne quis de omissionis culpa intelligat. *Cognitum tibi feci*,tibi commemoraui,tibi confessus sum, loquitur ἀνθρωποπάθως more humano, quasi Deus incipiat tunc aliquid cognoscere, sciréve,quãdo id ei primum narratur & commemoratur . Vel *tibi*.i.tuo ministro & sacerdoti,qui tuas vices gerit,& per quem remittis peccatum.Prophetæ,inquit Abben Ezra,peccatum meum confessus sum, cognitúmque feci, túmque illud remisisti 2.Reg.12.Obligabantur peccatores ad confessionem peccati &oblationem pro peccato,si remissionem consequi à Domino cuperent.Leuit.5.Num.5.& Rabbini illic & in lib.Siphri,ex quibus has istius confessionis habemus circunstantias, primò illa fiebat לעני הכהן (inquit R.Leui)ante sacerdotem.2.imponẽdo manus capiti hostiæ immolandæ.& id quidem inter cornua,3.distinctè,commemorando peccatum, de quo pœnitentiam ageret.4.detestando suum peccatum,& promittendo se nunquam reuersurum. Id autẽ appellabant *Viddui haddeuarim*, confessione verborum, quod fieret conceptis verbis & solenni more.

7 *Dixi*,apud me statui confiteri peccatum, & remissionem postulare, cùm è peccati taciturnitate & dissimulatione tantum infœlicitatis caperem . *Iniustitia*, Pescha peccatum grauius,quod scilicet scienter committitur.Rebellio,Kimhi.*Sela*.

8 *Pro hac*,ob hanc impietatem,ob huius impietatis remissionem.Alii,vt Kimhi,pro hac re, ob hanc causam,quòd tu exorabilis es.*In tempore opportuno*.Tempus illud opportunum explicatur in Hebræo,*In tempore inueniendi*:quo Deus vel remissio peccati inuenitur. Quod aliqui exponunt de tempore commodo ad exauditionem,cùm nondum Deus est plenè iratus.Alii de toto vitæ prẽsentis tempore,quod proinde 2. Cor.6. tempus acceptabile, diésque salutis ex Esaia. Vt enim futurum sęculum ast seculum mercedis,ita præsens operis.

9 *Metaphora*.In inundatione multarum calamitatum, eum non attingent, aquæ scilicet.i. calamitates.Non nocebunt ei afflictiones,Esa.43.

10 *Refugium*,meum latibulum prop. meus receptus in angustia.*Quæ circundedit me*, qua obsides me,propriè.vt נצר *Natsar* idem sit quod צור *tsor obsidere* non *custodire*.*Exultatio*. O Deus, qui es exultatio mea.Masoretæ legũt *Ronné* per Tseri,non *Ronni*,per Hiric. Exultationibus liberationis circundabis me.Sed nihil est necesse.A *circundantibus*,ab obsidẽtibus in malam partẽ,vt Psal.3.subaudiuerunt Præp.A.& Tau in תסובב *tesobeb*,habuerũt pro Heemãtico. vt קומם Komem,insurgens, & תקוממ *tekomem*.Alii nimis abruptè totũ versum in tres clausulas distrahunt.Tu es latibulũ mihi,à tribulatione custodies me, acclamationibus liberationis circundabis me,quibus exultant liberati è periculis.q.d.efficies vt vn dique tibi cãtica gratiarũ actionis resonẽ.Mox subaudiendũ לאמור *dicendo*,per Mimesim Hebraicã, sic enim hic versus colligari debet cũ sequẽtibus,ô Deus exultatio mea, ab obsidentibus erue me *dicẽdo mihi quidẽ*,docebo te viã,qua in his periculis gradiare vt eorũ conatus euadas,*istis vero*, Nolite fieri sicut equus & mulus,nolite obbrutescere ô vos,qui me oppugnatis,quanquam iste versus 12.possit ad eosdem pios dirigi, vt suo loco docebimus. *Sela.*

11 Deum tribus versibus inducit respondentem, itémque monentem, ne proni ferantur in vitia, brutorum more. Aliquibus sunt verba Psalmographi ad vnumquemque, non Dei,minº rectè,quasi suo exẽplo diuina castigatione correctº,cõsulat piis.*Intellectũ*,faciã te

intelligere prop.te erudiam. Hinc *Maschil*, id est, intellectus, psalmi titulus. *In via.* viam (iustitiæ) te docebo, per quam gradiri debeas: monstrabo tibi iustam viuendi legem & rationem, siue interiore inspiratione, siue exteriore doctrina. Nonnulli, *in*, putant esse loci, vel temporis, non rei. Instruã te in via. i. in vita tua, in tuis studiis & negotiis. *Firmabo*, figam oculos meos super te, ne erres, aut si erres, vt te in viam reuocẽ. *Oculos meos.* In te oculos meæ prouidentiæ & curæ defigam, ne malis obruaris. Ad verb. Consulam tibi oculo meo. i. oculo prouido, circumspecto, fixo & intento. (Oculus enim Dei est eius prouidentia & cura) vel placido & beneuolo. Talis enim esse solet oculus meus. Vnde rectè Chaldæus, Ponam super te in bonum oculos meos, vt sit ille Hebraismus Geneseos, c. 44. & ponam oculum meũ super eum. i. lubens eum inspiciam & æquis oculis.

12 Vt hæc consequare promissa, noli esse similis brutis. Mutat numerum poëticè. Solent Prophętæ non tantùm variare materias, verùm & personas & numeros. Vel vt suprà, Deus se conuertit ad impios, vos autem ô impii, qui meos oppugnatis, nolite obbrutescere.

13 *Constringe.* Enallage rursum numeri, pro constringite. Fræna eos, qui brutescunt, qui non accedunt ad tuam hominis naturam, rationem & virtutem. Eos cohibe, qui sunt veluti bestiæ, neque tibi propinquant rationis vsu, religione, fide, virtute. In Fonte annectitur superiori. Nolite esse sicut equus aut mulus, cuius os est constringendum fræno & chamo, ne propinquet tibi. Ita Septuag. dissoluerunt sententiam facilitatis causa, vt esset tertia admonitio, fuge consortia, atque adeò colloquia brutorum hominum, qui solo ducuntur sensu & cupiditate, non ratione & iudicio. Aptè etiam verteretur, fræna eos, vt non proximent ad te, vt non te inuadant. Hactenus Dei sermo. Deinceps enim Dauid suam orationem resumit.

14 *Flagella*, dolores prop.

15 Fructus spei, animi lætitia & exultatio. *Gloriamini*, iubilate in canticis, prop.

ARGVMENTVM.

Iustos inuitat ad celebrandum Deum ex ipsius physico opificio, erga homines benignitate & prouidentia.

1 In finem, Psal. Dauid. XXXII. Heb. 33.

EXultâte iusti in Dómino: rectos decet collaudátio.

3 Confitémini Dómino in cíthara: n psaltério decẽ chordârum psállite illi.

4 Cantâte ei cánticum nouum: benè psállite ei in vociferatiône.

5 Quia rectum est verbum Dómini: & ómnia ópera eius in fide.

6 Díligit misericórdiam & iudícium: misericórdia Dómini plena est terra.

7 Verbo Dómini cœli firmâti sunt: & spíritu oris eius omnis virtus eôrũ.

8 Cóngregás sicut in vtre aquas maris: ponens in thesaûris abyssos.

9 Tímeat Dóminum omnis terra: ab eo autem commoueântur omnes inhabitântes orbem.

10 Quóniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandâuit, & creâta sunt.

11 Dóminus díssipat consília géntiũ: réprobat autẽ cogitatiônes populôrum, & réprobat consília príncipum.

12 Consílium autem Dómini in ætêrnum manet: cogitatiônes cordis eius in generatiône & generatiônem.

13 Beâta gens cuius est Dóminus, Deus eius: pópulus, quem elêgit in hęreditâtem sibi.

14 De cœlo respêxit Dóminus: vidit omnes fílios hóminum.

15 De præparâto habitáculo suo: respêxit super omnes, qui hábitãt terrã.

16 Qui finxit sigillâtim corda eôrum: qui intélligit ómnia ópera eôrum.

17 Non saluâtur rex per multam virtûtem: & gigas non saluábitur in multitúdine virtûtis suæ.

Fallax

18 Fallax equus ad salûtem: in abundántia autẽ virtûtis suæ nõ saluábitur.
19 Ecce óculi Dómini super metuêntes eum: & in eis, qui sperant super misericórdia eius.
20 Vt éruat à morte ánimas eôrum: & alat eos in fame.
21 Anima nostra sustinet Dóminum: quóniam adiûtor & protêctor noster est.
22 Quia in eo lætábitur cor nostrũ: in nómine sancto eius speráuimus.
23 Fiat misericórdia tua Dómine super nos: quẽádmodũ speráuim⁹ in te.

1 Inscriptio hæc præter Fontem, vt intelligamus Psalmum esse Dauidis.
2 *Iusti*, virtute præditi, Euthy. Alii, fideles, iustificati per fidem. *Collaudatio* Domini, id est, Rectos decet collaudare Dominum. Iustis est pulchrum & pretiosum Dei laudes canere. Recti debent celebrare Deum. Sic Psal. 88. Beatus qui scit iubilationem, Dei sup. qui nouit iubilare & personare Deum.
3 *In cithara*, cum animi lætitia & voluptate, magna alacritate, non coactè, non mœstè. Musicis enim instrumentis vtimur ad depellendam tristitiam & mœrorem. *Decem chordarum* decachordo prop. quasi sit Psalterii siue Nabli epithetum, à decem fidibus, quibus constabat, vt Hierony. & Isidorus scribunt, propter numerum decalogi habentis decem præcepta, tanquam decem chordas, vt Scholastici sentiunt lib. 3. Sent. dist. 37. ex Aug. Ex quo Fonte manauit illud Ruperti in Exodum lib. 2. c. 32. de Decalogo istæ sunt decem chordę cantoris Dei dicentis: Confitemini Domino in cithara, in Psalterio decem chordarum psallite illi. Qui enim sine istis viuit mentitur quoties se in dechacordo psalterio Domini confiteri profitetur. Malunt alii peculiare fuisse instrumentum, vt sit Asyntheton (Et) decachordo. Nam Psal. 91. v. 4. intercedit copula, in decachordo & Psalterio. Atque ita trium meminerit, citharæ, Psalterii, siue Nabli, & decachordi ad Trinitatis mysterium. Est autem psalterium genus instrumenti, quod Hebræis *Nebel*, Græcis νάβλον, Latinis Nablium, vt apud Ouid. lib. 3. de arte,

Discе etiam duplici genialia vertere palma
Nablia: conueniunt dulcibus illa modis.

4 *Nouum*, nouè & recenter compositum ob recentia beneficia. Aliqui, rarum, pretiosum, exquisitum. *Benè*, scitè, concinnè, cum modulatione & harmonia. *In vociferatione*. Ad verb. in clangore, quod rectè aliqui ad musica instrumenta referunt.
5 *Verbum*, promissum. Aliqui, iudicium, ratio, qua regit mundum. *in fide*, in fidelitate. Fideliter & sincerè cuncta operatur, & præstat. Nihil agit in cuiusquam fraudem. Sic aliqui exponunt illud Christi, non inueniet fidem in terra, id est, fidelitatem, integritatem. Omnia sub finem sęculi dolis, fraudibus, hypocrisi erunt plena.
6 *Misericordiam*, iustitiam, ad verb. quæ appellatio etiam Eleemosynæ & misericordię competit in linguis orientalibus, vt Dan. 4. Diligit misericordiam piis benefaciendo, iudicium, impios vlciscendo.
7 *Verbo*. De sancta Trinitate creante omnia ex nihilo verbo essentiali, non prolatitio, interpretantur veteres, & spiritu subsistente atque opifice, non vapore, qui in aërem diffunditur, vt Basilus, Cyrillus tom. 2. Sic alluditur ad principium Genes. vbi verbo Domini cœli firmati dicuntur, hoc videlicet, fiat lux, fiat firmamentũ, fiant luminaria & c. spiritu autem oris eius, id est, spiritu sancto ab ipso per os ipsius, siue verbum procedente tota virtus eorum. Spiritus enim Dei ferebatur super Chaos. i. illud fouebat, viuificabat, vegetabat. Cõtra Pythagoricos & Platonicos mentibus separatis cœlorũ & stellarum conditũ tribuentes. Quo errore veteres hæretici apud Ireneum, Orig. Tertul. mundum ab Angelus factum prodiderunt. *Virtus eorum*, vis, robur, potentia, exercitus, prop. Clemens Alex. in Proptrept. & Hebræi intelligunt stellas in cœlo tanquam in acie ordinatas. Alii etiam Angelos, quasi in militia ordinatos & sub Deo imperatore suo militantes instar exercitus.
8 Colligit in suo alueo sicut in vtre & aceruo, maris aquas, quæ initio erãt terris superfusæ, Genes. 1. Condit in cellis & receptaculis occultis, in terrę concauitatibus, sicut in thesauris aquarũ, voragines & abyssos. tãta est potentia vt certo & definito loco coërceat abyssos, quę humana curiositate non possunt indagari. Vtrem & Thesauros appellat Maris locum & molẽ, vt cuius profunditates soli Deo sint notę. נד *Nod* quidẽ vter, נד *ned* cumulus, moles prop. sed hoc confunditur. *Congregans*, colligens, cohibens, coërcens, ne se supra terram amplius effundant.
9 *Ab eo commoueantur*. Hunc metuant & reformident.

10 Magna celeritate & facilitate condita sunt. Verbo cum nihil sit ocyus, nihil mobilius, ita Deo adhuc loquente facta sunt omnia, sine vlla temporis mora. Philo de Abel & Cain. *Et creata sunt.* Ad verb. & stetit, & steterunt: ad indicandam creationis celeritatem. Sic *Verbum* sumitur Metaphoricè. At, vt v. 7. possit intelligi propriè de Christo, verbo Dei Ioan. 1. Sic enim vocatur, non quia olim patribus promissus, quòd verbum in lingua sacra etiam promissum significet, neque quia interpres est patris sicut sermo mētis, sed quia à Deo manat impatibiliter, perenniter, indefluenter, sicut verbum siue conceptus mentis à mente &c. vide Nazianzenum orat. de Filio pag. 218.

11 *Reprobat*, irritas reddit prop. frustratur, inanes facit ad reprimendam earum temeritatem.

12 *Consilium*, decretum, propositum voluntatis. *Et generationem* sunt sup.

13 *Dominus* supponit hic pro vero Deo, id est, pro Dei nomine proprio. Nam est tetragrāmaton in Fonte. Vbi obserua veteres interpretes perpetuò Tetrag. appellatiuè repræsentasse per κύριον, Dominum, quia vis illius, verbo vno aut etiam pluribus non potest explicari, item quia censetur inter kethúbim velo keruim, id est, inter ea quæ scribuntur, sed non leguntur. Vnde eius loco legi solet Adonai κύριος, appellatiuum. Nempè germana eius prolatio prohibita erat extra sanctuarium è Midras Ps. 87. R. Selo Ex. 20. Philone lib. 3. de vita Mosis. Itaque, eo iampridem euerso, longa desuetudine Iudæi ho die nesciunt quibus vocalibus pronuntiari debeat. Hoc vnum sciunt *Ioua*, vel *Iehoua* irreligiosum esse vocabulum, imperitum & barbarum, quod & censuit D. Lindanus Ps. 118. pag. 68. *In hæreditatem*, in peculium.

14 *Respexit*, prouidet, curat. Ne quis putet res humanas administrari fortuna.

15 *De præparato*, ante mundum parato. De cœlo, quod pręparauit piis, à constitutione mundi, imo ante tempora sæcularia. Mat. 25. Eph. 1. Suaue mysterium prædestinationis sanctorum. Vel, valido & firmo. In hac notione vtuntur præparandi verbo, vt suprà notatum. Ad verb. de firma sede habitationis prospexit (prouidet.) Periphrasis cœli, quod nullis mutationibus & casibus est obnoxium. *Makon* per Caph non simplicem locum significat, sed firmum & robustum,

16 *Sigillatim*, καταμόνας, solus, siue alterius opera eorum animas finxit & procreauit. Quare doli & subtilitates mortalium eum minimè latent. Sic יחד, *Iahhad*, accipitur Ezræ 4. vers. 3. interprete R. Selomone. quin & Abbē Ezra Gen. 13. v. 6. illud à יחד *Iahdau* distinguit, quod *vnà, simul* nō significet vt *Iahdau*, sed *Lebaddo, solus, solitariè, separatim, semotis aliis causis* quasi inter se opponantur. Vnde Deus pater spirituum dicitur Heb. 12. Num. 16. Nam parentes non eas gignunt, sed tantùm materiam disponunt. Cor pro anima Metonymicè, quia eius præcipuum est organum. Quanquam etiam corda & penitissima quæque membra fingit, parentibus duntaxat materiam rudem præbentibus, non formam inducentibus. Psal. 138. Os meum fecisti in occulto, imperfectum meum viderunt oculi tui. Aliqui *Sigillatim*, id est, separatim, distinctè & indiuiduè pro momento informatorum in vtero materno corporū, non simul, aut communiter, tam contra Pythagoreos & Platonicos, qui ab initio cunctas animas simul productas fabulati sunt, quàm Auerroitas, qui animum quendam communē somniant, in quem singulares animi resoluantur, vt mixtum in sua elementa. Hinc Zach. 12. fingit spiritum hominis in eo. Hebræum *Iahhad* etiam sonat simul, pariter, etsi refragetur Abben Ezra vbi suprà. Túmque sensus pendet è vers. superiore. Prouidet Deus cunctis hominibus, qui quidem eorum corda format pariter, id est, ad vnum omnia, nullo excepto, ne quis opinetur aliquas animas ab aliquo alio creari, quàm à Deo. q.d. Non mirum si super filios omnes hominum prospiciat Deus quandoquidem animarum omnium creator est. Omnia enim, quantum habent essentiæ, tantum eius prouidentiæ subduntur, & sicut omnia habent esse à Deo, ita etiam ab eo prouidentur & curantur. Quomodo accipiendum illud Ecclesiastici 16. Deus creauit omnia simul, id est, similiter, nullo dempto, ad vnum omnia, ne quis existimet Deum aliqua non creasse cum Manichæis.

17 Virtus priore loco significat exercitum, posteriore vires & robur. Hinc Hebraicè sunt diuersa vocabula. *Gygas*, *Ghibbor* fortis athleta, heros, vir strenuus & validus.

18 *Virtutis*, roboris, potentiæ. *Non saluabitur*, actiuè in Heb. non saluabit, non eruet, sese sup. vel sessorem suum.

19 *Oculi*, prouidentia singularis, fauor, respectus.

A morte

20 *A morte*, à peſte, & mortis alijs periculis, eorum vitas, vel per Synecdochen, perſonas .i. ipſos. Mortem peſtem appellant, ſicuti in fine minoris Seder olam, & 1. Reg. 5. verſ. 6. 9. & 11. vt nos Galli, *Mortalité*. *Alat*, viuificet propriè, famis tempore.

21 *Suſtinet*, ſperat in Domino patienter, expectat patienter Domini auxilium. *Quoniam* deeſt in Fonte. Sed rectè interiectum, ad explendam ſententiam.

22 *In nomine*, in inuocatione nominis eius, vel in virtute & efficacia Domini. *Quia* præponitur in Fonte, ſed relictum à 70. quaſi expletiua particula.

23 Dicēdo ſup. *Sit miſericordia*, &c. Nam eſt formula, qua ſe dixerat inuocaturū nomē Dñi.

ARGVMENTVM.

Se & alios adhortatur ad Deum piè colendum, quòd ſuos ab omnibus malis defendat, impios perdat.

1 Dauid cum immutauit vultum ſuum coram Abimélech & dimiſit eum, & abiit. 1. Reg. 21. d. XXXIII. Heb. 34.

BEnedîcã Dóminum in omni témpore: ſemper laus eius in ore meo.

3 In Dómino laudábitur ánima mea: aúdient manſuêti, & lætêntur.

4 Magnificâte Dóminum mecum: & exaltêmus nomen eius in idípſum.

5 Exquiſiuit Dôminum, & exaudîuit me: & ex ómnibus tribulatiónibus meis erípuit me.

6 Accédite ad eum, & illuminámini: & fácies veſtræ nòn confundêntur.

7 Iſte pauper clamâuit, & Dóminus exaudîuit eum: & de ómnibus tribulatiônibus eius ſaluâuit eum.

8 Immîttet ángelus Dómini in circúitu timéntium eum: & erípiet eos.

9 Guſtâte, & vidête, quóniam ſuâuis eſt Dóminus: beâtus vir qui ſperat in eo.

10 Timête Dóminum omnes ſancti eius: quóniam non eſt inópia timéntibus eum.

11 Díuites eguêrunt & eſuriêrunt: inquirêntes autem Dóminum non minuêntur omni bono.

12 Venîte fílij, audîte me: timôrem Dómini docêbo vos.

13 Quis eſt homo qui vult vitam: díligit dies vidêre bonos?

14 Próhibe linguam tuam à malo: & lábia tua ne loquântur dolum.

15 Diuêrte à malo, & fac bonum: inquîre pacem, & perſéquere eam.

16 Oculi Dómini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eôrum.

17 Vultus autem Dómini ſuper faciêntes mala: vt perdat de terra memóriam eôrum.

18 Clamauêrunt iuſti, & Dóminus exaudîuit eos: & ex ómnibus tribulatiónibus eôrum liberâuit eos.

19 Iuxtà eſt Dóminus iis, qui tribulâto ſunt corde: & húmiles ſpíritu ſaluâbit.

20 Multæ tribulatiônes iuſtorũ: & de ómnibus his liberâbit eos Dóminus.

21 Cuſtôdit Dóminus ómnia oſſa eôrum: vnum ex his non conterêtur.

22 Mors peccatôrum péſſima: & qui odêrunt iuſtum, delînquent.

23 Rédimet Dóminus ánimas ſeruôrum ſuôrum: & non delînquent omnes, qui ſperant in eo.

---

1 Pſalmus, vt 24. ſuprà, ſcribitur apud Heb. ordine literarum. *Abimelech*. Nomen commune regum Paleſtinæ, vt Ptolo. & Pharao apud Ægyptios. Nam hic proprio nomine vocabatur Achis. 1. Reg. 21.

2 *Omni tempore*, tam aduerſo, quàm proſpero. *Semper*, erit ſup. in his verbum ſubſtantiuum commodi temporis & modi eſt ſubaudiendum.

3 *Laudabitur*, gloriabitur, laudabit ſe, ſibi placebit, lætabitur in Domini benignitate & clementia.

4 *Mecum*, de mea liberatione. *In idipſum*, vnà, pariter, eodem modo, id eſt, ſimul omnes.

5 *Ex omnibus trib.* ab omnibus pauoribus Heb.

6 *Et illuminamini*. Imper. pro futuro, & illuminabimini. Et è tenebris calamitatũ, itemque errorum & ignorantiæ liberabimini. Vos ille luce vultus & maieſtatis ſuę colluſtrabit. Maſoretæ legunt in præterito. Reſpexerunt ad eum (manſueti) & illuminati ſunt (id eſt, affecti fœlicitate) & facies eorum ne confundantur. Verùm particula prohibendi, *Al*, *ne*, ſatis docet notationem noſtrorum meliùs congruere. Quanquam parum referat. *Veſtræ*. In Heb. eſt Hetetoſis perſonæ poëtica, *Eorum*.

7 *Iſte pauper*. In tertia perſona de ſe loquitur.

8 *Immittet Angelus*, auxilium & præſidium ſuum, per Eclipſim. Septuag. & Heb. ſine Eclipſi, *caſtra metatur*, vt eos muniat & acie cingat: militari Metaphora. Quin & alludit ad cuſtodiam Angelorum, quam cum circa ſe conſpiceret Iacob, locum eius viſionis vocauit *Mahanaim*. i. duo caſtra. Angelis vtitur ad nos ſeruandos, non quia non poſſit per ſeſe ſine medio, nos ſeruare, vel etiam interdum per ſeſe, citra illorum vel alterius creaturæ operam, non ſeruet, ſed quia ſic inſtituit. Hunc enim ordinem in ſua prouidentia poſuit, vt inferiora per media, & media per ſuperiora regat, niſi quatenus poteſtate ſua abſoluta actiones ſuſpendit, & per ſe ſine medio aliqua operatur. Nos aliàs ſeruat & tutatur per Angelos Gen. 32. Pſ. 9.4. Reg. 19. Heb. 1.

9 *Guſtate*. experimini ipſum inuocando & requirendo, ad ipſum accedendo per obedientiam, fidem, bona opera, meditationes pias. Sic Prou. 31. Guſtauit quod bona negotiatio eius, id eſt, expertus eſt, experimento didicit. Nec ſatis dicunt, qui Guſtare interpretantur intelligere, vt in titulo alicuius Pſalmi cum immutaret *taamo*, guſtum ſuum .i. intellectum, cum ſe ſcilicet amentem Dauid ſimularet. *Suauis*. χρηςὸς, benignus, טוב *tob*, benignus, beneficus. Quo ſenſu Pſal. 144. Suauis Dominus vniuerſis.

10 *Inopia*, defectus propriè. Vnde in Pſal. Rom. nihil deeſt timentibus eum.

11 *Diuites*. Diuites huius ſęculi, vt vocat Paulus. Hinc Heb. Leones depauperati ſunt, per Metaphoram, quod diuites leonũ more facultates aliorum diripiant, & oris rictu tanquam prædæ inhient. *Eſurierunt*, egeſtatem paſſi ſunt. *Minuentur*, deficient prop. & ſic habet Pſal. Rom. *Non omni*, nullo carebunt bono.

12 *Venite*, agite. Hoc imperatiuo vti ſolent pro hortandi aduerbio. *Filij*, ô iuuenes, ô meæ diſciplinæ & verborũ ſtudioſi diſcipuli. Eos enim ſeniores & doctores ſolẽt appellare filios.

13 Formula vocandi. Audi ô qui vis vitam & dies videre bonos, timorem Domini, quem te docere volo. Serua linguam tuam à malo, &c. *Vitam* veram & ęternam, non communem hanc, qua etiam bruta participant. *Videre bonos*. Hæc Fontis reddiderunt apertiora ad videndum bonum. Quis diligit dies, quibus bonum videat & fruatur.

14 Docet timorem Domini diſci & acquiri cùm mali fuga, tum boni proſecutione.

15 Vniuerſa lex his verſiculis comprehenditur.

16 *Oculi*, prouidentia, gratia, fauor, qui apparet in oculis. Metonymicè. Sic *aures*, attentio, docilitas.

17 *Vultus*, ira, indignatio. eodem tropo. Nam in vultu elucet, dum mutato vel ſeuero vultu eos inſpicimus, quibus iraſcimur. *Vt perdat*. ſuccendat prop.

18 *Iuſti*. Rectè ad explendam Fontis eclipſim. Nam ad verſum 16. reuertitur.

19 *Iuxta eſt*, propinquus eſt pœnitentibus, & afflictos conſeruat ad opem ferendam, præſto eſt, etſi, dum affligit, longè abeſſe videatur.

20 *Iuſtorum*. Hic verſ. cum ſequenti enuntiatur ſingulariter, *Iuſti, os eorum*. Quare aliqui ad Chriſtum reſpectum putant qui ſolus fuerit iuſtus, multis quidem malis afflictus, ſed ab omnibus per glorioſam reſurrectionem ereptus, adeo vt eius oſſa ſic ſint conſeruata, vt nullum ex eis confractum fuerit: Atqui inſtituto aptior eſt Synecdoche Numeri, vt proinde 70. rectè omnia per pluralem verterint. Nam & iuſti quantumuis afflicti liberabuntur, & oſſa ſingula per reſurrectionem recipient. Ezec. 37. vt & Arnob. explanat. *Et de*. At de cunctis

malis

malis eos eruet. Et, passim est aduersatiua & antithetica particula, At, sed, attamen.

21 *Ossa*. Synecdoche, omnia membra: quoniam ossa sunt corporum basis, firmamentum & robur. Ne quidem pilus defluit sine eius voluntate: omnes capilli vestri numerati sunt, &c. Matt. 10. tanta est Domini erga suos beneuolentia & prouidentia. *Vnum non*, nullum eorum.

22 *Mors*. Masoretæ legunt *Temotheth*, non *Temuthath*, vt sit verbum, interficiet peccatorem malum (neutrius generis) improbitas recidet in eius capitis perniciem, impius peribit propter suam malitiam. *Delinquent*, errabunt à suo scopo & proposito, frustrabuntur sua expectatione. Per Liptoten Hebræi exponunt, desolabuntur, euertentur, peribunt. Sic sequenti versu.

23 *Non delinquent*, non aberrabunt à sua spe, illam consequentur: vel, non peribunt. Nam vt de peccato hæc intelligantur, est durius, q. non peccabunt. Vt delinquere his duobus versibus sit culpabilem inueniri, & reum peccati, vel culpari .i. accusari, condemnari. Nam nemo sine crimine viuit.

ARGVMENTVM.

Christus hostibus, non suis propriè, sed Dei, excidium, sibi salutem precatur. Psalm. est Propheticus. Ioan. 15. Congruit piis.

1 Psalmus huic Dauid. XXXIIII. Heb. 35.

IVdica Dómine nocêntes me: expûgna impugnântes me.
3 Apprehênde arma & scutum: exûrge in adiutórium mihi.
4 Effûnde frámeam, & conclûde aduêrsus eos qui persequûntur me: dic ánimæ meæ, salus tua ego sum.
5 Confundântur & reuereântur: quærêntes ánimam meam.
6 Auertântur retrôrsum & confundântur cogitântes mihi mala.
7 Fiant tanquam puluis ante fáciem venti: & ángelus Dómini coârctãs eos.
8 Fiat via illôrum ténebræ & lúbricũ: & ángelus Dómini pérsequens eos.
9 Quóniam gratis abscondêrunt mihi intéritum láquei sui: superuácuè exprobrauêrunt ánimam meam.
10 Véniat illi láqueus, quem ignorat, & cáptio, quam abscondit, apprehêndat eum, & in láqueũ cadat in ipsum.
11 Anima autem mea exultâbit in Dómino: & delectábitur super salutâri suo.
12 Omnia ossa mea dicent: Dómine, quis símilis tibi?
13 Erípiens ínopem de manu fortiôrum eius: egênum & paúperem à diripiéntibus eum.
14 Surgêntes testes inîqui: quæ ignorâbam interrogâbant me.
15 Retribuêbant mihi mala pro bonis: sterilitâtem ánimæ meæ.
16 Ego autẽ cum mihi molêsti essent: induêbar cilício.
17 Humiliâbam in ieiúnio ánimam meam: & orátio mea in sinu meo conuertêtur.
18 Quasi próximum, quasi fratrem nostrum, sic complacêbam: quasi lugens & contristâtus sic humiliâbar.
19 Et aduêrsum me lætâti sunt & conuenêrunt: congregâta sunt súper me flagẽlla, & ignorâui.
20 Dissipâti sunt, nec cõpûncti, tentauêrunt me, subsannauêrunt me subsannatiône: frenduêrũt super me déntibus suis.
21 Dómine quando respícies? restítue ánimam meam à malignitâte eôrum: à leónibus vnicam meam.

22 Confitêbor tibi in Eccléſia magna: in pôpulo graui laudâbo te.
23 Non ſupergaúdeant mihi, qui aduerſântur mihi iníquè: qui odêrunt me gratis & ánnuunt óculis.
24 Quóniam mihi quidem pacíficè loquebântur, & in iracúndia terræ loquêntes dolos cogitâbant.
25 Et dilatauêrunt ſuper me os ſuum: dixêrunt, Euge, euge, vidêrunt óculi noſtri.
26 Vidîſti Dómine, ne ſileas: Dómine ne diſcêdas à me.
27 Exûrge & intênde iudício meo: Deus meus, & Dóminus meus, in cauſam meam.
28 Iúdica me ſecúndùm iuſtítiã tuam Dómine Deus meus: & non ſupergaúdeant mihi.
29 Non dicãt in córdibus ſuis, Euge, euge ánimæ noſtræ: nec dicant, Deuorábimus eum.
30 Erubêſcant & reuereântur ſimul: qui gratulântur malis meis.
31 Induântur cõfuſiône & reueréntia: qui malîgna loquûntur ſuper me.
32 Exûltent & lætêntur qui volunt iuſtítiam meam: & dicãt ſemper, Magnificêtur Dóminus, qui volunt pacem ſerui eius.
33 Et lingua mea meditábitur iuſtítiã tuam: tota die laudem tuam.

---

2 Tribus his verſibus humano more & bellica Hypotypoſi de Deo loquitur, vt de bellatore aliquo inſigni, qualem eum etiam deſcribit Moſes, Exod. 15. Dominus quaſi vir pugnator, Omnipotens nomen eius, &c. Cauſam meam age contra nocentes mihi. In Fonte eſt Paronomaſia. Litiga cum litigantibus mecum, contende contra contendentes mecum. *Me.* Syntaxis Græca, pro, mihi. Meos aduerſarios vlciſcere.

4 *Effunde Frameam*, educ gladium, ſtringe & vibra. *Et conclude* viam, per Eclipſim, quam qui non aduertunt, alienè vertunt *Parmam*, vel ſimile armorum genus, ad ſuam ſuſpitionem addendo Sagarim appellari gladium Perſicum. Alibi enim Segor pro armorum ſiue gladij genere non reperitur. Interclude eis viam, ne me poſſint aſſequi: vel ne poſſint tuum gladium effugere. Impedi, ne irruãt in me, *Dic.* Iube animam meam ſaluere. fac vt mihi ſalua ſit vita, fac me ſalûum. Iubendi & Dicendi verba in Deo actionem & efficientiam important.

5 *Reuereantur*, paſſiuè, pudefiant, timeant, erubeſcant, fruſtrati ſua expectatione, ignominia afficiantur prop. vt verſ. 30. & 31.

6 *Mihi*. Contra me, in meam perniciem, Datiuus incommodi.

7 Reſpicit ad captiuitatem & diſperſionem Iudæorum in omnes ventos & plagas. *Puluis*, gluma propriè. Vide Pſal. 1. *Et Angelus* fiat vel ſit. Apertum eſt Zeugma in Heb. Eos arctet, premat & propellat. Qui populi & Synagogæ antea erat Angelus, princeps & tutor, factus eſt aduerſarius, miſſa hac voce, Trãſeamus hinc, ad alium ſcilicet populum, apud Ioſephum. Per Angelos etiam bonos punit Deus, & ſua iudicia exercet.

8 *Et Angelus*, Etiam hîc Zeugma. Angelus Domini fiat perſequens eos .i. perſequatur eos. *Tenebræ*, ſint eorum viæ tenebroſæ & lubricæ, ne videant, quà ſit fugiendum, & vt cadant, nec ſit vbi firmiter conſiſtant. De hoc imprecationum genere, lege Arnobium. Imprecationes generales ab omnibus poſſunt fieri, perſonales à ſolis prophetis.

9 *Gratis*, abſque occaſione, à me nihil læſi, ſine cauſa, nulla mea culpa tetenderunt occultè mihi laqueum ſuum pernicioſum, vel interitum laqueoſum .i. laqueis plenum. Nam Hebræi vſurpant duo Subſtantiua, loco Subſtantiui & Adiectiui, ad Auxeſim. Eſt autem Metap. à venatoribus, qui feris capiendis foueas fodiunt. *Superuacuè*, immeritò. Idem quod *Gratis* proximè. Quarè eadem eſt vox in Fonte. *Exprobrauerunt*. *Hapheru* ſumpſerunt per Metatheſim pro *herephu*. Citra Metatheſim Fons, perſiſtit in Metaphora, laqueum ſuum gratis foderunt animæ meæ, ſine meo merito poſuerunt mihi inſidias. Nam רשתם *riſtam*, laqueum ſiue rete ſuum cum ſequentibus iungunt Maſoretæ, non cum præcedentibus. Neque enim Athnah apud eos diſtinguit in tribus libris, ſed præcedens virgula.

10 *Laqueus*. Vaſtitas propriè, calamitas, *Et captio*, rete, decipula, inſidiæ. *In ipſum*. Latinè, & in

in ipſum laqueum cadat. Nam Heb. ſic Pronomen tranſponunt.
11 *Super ſalutari ſuo*, ſalute, liberatione, defenſione ipſius.
12 Proſopopœia. q.d. omnes meæ vires. Quin & oſſa geſtiunt, exiliunt q́ue lętitia, vel oſſa per Synecdochen pro membris. Omnia mea membra ſe in tui celebrationem conuertent.
13 *Fortiorum eius*. Conſtructio Græca. Latinè fortiorum eo. Quanquam & hoc Pronomen rectè in pleriſque exemplaribus deſideretur.
14 *Interrogabant me*, obijciebant mihi ea, quorum minimè eram conſcius, accuſabant de ijs, quæ ignorabam in conſcientia mea. *Sterilitatem*, vt eſſem ſterilis & omnibus diſcipulis tanquam filijs.
15 *Sterilitatem animæ meæ*, ἀπωλείαν τῆς ψυχῆς μου, retribuebant mihi diſcipulorum orbitatem, per Zeugma. Me meis filijs orbabant. Diſcipulos intelligit, quos Iudæi percuſſo paſtore diſperſerunt. Alij latiùs, & anxietatem animæ meæ: alij, orbitatem, vt me orbent anima mea, vt mihi eam eripiant, vt me occidant. שכול *ſecol*, orbitas propriè. *Animæ*. Datiui caſus, id eſt, mihi, per Synecd.
16 *Cùm mihi moleſti eſſent*. Ad verb. in infirmari illos: cùm ægrotarent illi & infirmarentur, induebam cilicium commiſerando, vel pro eis pœnitentiam agendo, & precando pro illorum valetudine. Septuag. & Hierony. actiuè reſoluerunt, Cùm infirmarent illi me, cùm me moleſtarent, indumentum mihi ſaccus erat. Infinita vtroque modo accipiuntur cuiuſcunque fuerint generis. *Cilicio* Sak Heb. à quo Sacci nomen in quamplurimas linguas fluxit. Sed hic de ſacco pœnitentiæ & luctus. i. cilicio, ſacco è pilis animalium neto & texto.
17 *Humiliabam*, affligebam proprié, A quo verbo Ieiunium Iudæi appellant תענית *taanith*, q. afflictionem, macerationem. *In ſinu meo conuertetur*, ad me redibit, ad meam vtilitatem & fructum redundabit. Non fruſtra ieiunabam. precabar. &c. Nam hæc omnia in meam magnam vtilitatẽ cedent, ad me & in meum ſinum recidẽt, mihi multùm proderunt. Conuerti, ſiue redire in ſinum, quando in bonum ſumitur, eſt vtilitatem referre, fructum capere. Alij *conuertebatur*, in imperfecto. i. agitabam precem pro eis, ardenter pro ipſis orabam, vel pro me ipſo ab iſtis afflicto & vexato. *In ſinu meo*, apud me, priuatim, ſummiſſa voce. Hic in ſinu ſuo orationem conuertere, eſt precem apud ſe idemtidem repetere, atque agitare.
18 *Quaſi proximum*. Conſtructio Græca, pro quaſi proximo & quaſi fratri complacebam. Ei ac ſi mihi fuiſſet neceſſarius & frater, mitem & placidum me præbebam. ἀρέσκειν cum Accuſatiuo conſtruitur. Nam ſic legit noſter interpres, non ἐναρέσκειν niſi fortè corruptè *Complacebam*, irrepſerit, pro *eum placabam*, vel *complacebam*, vt Pſ. 76. Complacitior, pro Complacatior. Hebr. quaſi ſocius, quaſi frater mihi (eſſet) ambulabam (cum eo). Quaſi lugens matrem (pullatus & nigra veſte indutus) incuruaui me. Quibus formulis, docet ſe placidè cum illis verſatum, triſtatumq́ue illorum calamitatibus & malis. *Lugens*, matrem ſcilicet è Fonte. Luctus matrum ſolet eſſe grauior propter illarum maiorem in liberos affictum & lenitatem. *Humiliabar*, deiecto capite mœrore afficiebar. Incuruabam me prop.
19 *Aduerſum me*, calamitate mea, rebus meis aduerſis. Idem in Fonte, ſed figuratè canitur, *In claudicatione mea*, vel in latus meum, in perniciem mei lateris. *Flagella*, vel flagellatores. Nam vox *Nechim*, vtrumque ſignificat, ac nodum in ſcirpo quęrunt, qui claudos, vel viles & abiectos nebulones interpretantur, ac aliundè deducunt quàm à *Nacha*, percuſſit. *Et ignoraui*, quorſum, Vel, me nec ſciente nec opinante hæc facta ſunt præter meritum, me neſciente cauſam. Alij ad perſonas referunt. Et ego non cognoui eos de facie, tantum abeſt vt læſerim, vt mihi ſint ignoti.
20 *Diſſipati ſunt*, contra me. ſe aduerſum me diſperſerunt & diſſiparunt. Sententiam in Hebræo obſcuriſſimam, planam reddiderunt Sept. Diſſipati ſunt & diſſecti inter ſe: nec tamen compuncti ſunt, non doluerunt, aut egerunt pœnitentiam. Sic Heb. Secti ſunt, & non ſiluerunt, vel ceſſarunt (à ſuis impijs ſtudijs.) Gall. *Ils ſont diuiſez, & ſi ils ne ſe peuuent taire*. Diuiſi ſunt inter ſe, ſecti, diſcordes ſententijs, alij aliud de me loquuntur, inter eos eſt ſchiſma, alij alia mihi imponunt, nec tamen eos pœnitet vel pudet in cœptis pergere. Vel, ſecuerunt ſe in varios maledicendi modos, & non prohibuerunt linguas ſuas ab huiuſmodi verbis ad deriſionem confictis & compoſitis. Vel actiuè per Eclipſim, ſecuerunt, præſciderunt (me) ſine intermiſſione (me) lacerarunt contumelijs, mihi conuitiati ſunt perenniter. *Tentauerunt me*, experti ſunt meam patientiam, explorarunt me. Septuag. legerunt בחנוני *Behanuni* diuiſo Pe in Vau & Iod. Nam alia lectio difficilior, Cum Hypocritis ſubſannatoribus ſub-

ſannationis, vel placentæ.i. paraſitis & menſarum aſſeclis. vt perſtringat aulicos, qui inter conuiuandum tractabant de ipſo nece tradendo, in medijs delicijs iocantes. *Frenduerunt.* Geſtus ſæuorum hominum & vindictæ cupidiſſimorum.

21 *Quando reſpicies?* Hæc. Quanto tempore iſta feres? A *malignitate*, à malignis eorum operibus, eripe vel recrea, refice. Verbum שׁב *Sab* non tantum ſignificat redire, reſtituere, reducere, ſed & tranquillare, recreare. Ad verb. redire fac animam meam à deſolationibus eorum. *Vnicam.* Epithetum animæ, ſup. Pſ. 21. Hoc autem impletum die reſurrectionis. Reſtitue.i. eripe animam, quam habeo vnicam, vel vnicè charam, vel omni auxilio deſtitutam (tam fœcunda eſt vox Fontis) ab iſtis leonibus & truculentis hoſtibus.

22 *In Eccleſia magna.* Magna eſt Eccleſia Catholica ob multitudinem gentium & populorum, parua Iudæorum Synagoga. *Graui.* Hebraiſmus pro frequenti, numeroſo, plurimo. Nam non tantùm ſignificat ponderoſum, vel, forte. vt 1. Mach. 1. Multitudo grauis, id eſt, magna & copioſa.

23 *Non ſupergaudeant mihi*, non gaudeant ſuper me, id eſt, de meis malis, de meo exitio. Sic infrà, verſ. 28. *Annuunt oculis*, Nutibus mutuis me deridենt: nutibus oculorum, & inter ſeſe ſignificant me eſſe violandum.

24 *Mihi*, Septuag. pro *ló* legerunt *lí*: vel duntaxat ſequuti ſunt ſententiam. Non enim admodum variat hæc ad verbum conuerſio. Quoniam non pacem loquuntur, & in fiſſuris vel commotionibus terræ verba fraudum cogitant. Docetur enim ipſos non loqui quidem pacem, ſed clàm & captatis occaſionibus. q.d. Mihi quidem pacem loquebantur, at aliis bellum contra me ſuadebãt. *Et in iracundia terræ.* hominum in terra verſantium. Metonymia, continens pro contento. Heb. in ſciſſionibus & commotionibus terræ, Quando terra iactatur & ſcinditur factionibus, ſeditionibus, tumultibus, diſcordijs, ſeſe inſinuant per fraudes in diuerſarum partium animos. Per fraudem & inſidias in communibus motibus multa machinantur, & quando terra eſt in iracundia, id eſt, quando homines ſunt in tumultibus, bellis, iurgijs. Aliqui in cauernis terræ.

25 *Dilatauerunt*, laxarunt ad me contumelijs, ludibrijs & probris afficiendum. *Viderunt oculi noſtri*, quod tantoperè expetebamus, nempè exitium illius. Apoſiopeſis. Voti compotes ſumus. Mat. 27. vah qui deſtruis templum Dei.

26 *Vidiſti*, malitiam eorum efferatam, qua delectantur alienis malis & calamitatibus. Altera Apoſiopeſis. *Ne ſileas*, hanc indignitatem ne diſſimules.

27 *Intende iudicio meo*, euigila ad iudicium, defenſionem & vltionem mei, expergiſcere propriè. *Deus & Dominus*, vocatiui caſus per Atticiſmum 70. familiarem. *In cauſam meam*, intẽde per Zeugma. Sed regimen variat.

28 Vlciſcere me pro tua iuſtitia, neque lætentur de me, ſiue de meis malis.

29 *Euge animæ noſtræ*, τῇ ψυχῇ, Datiui caſus. Exultatio & voluptas eſt maxima animæ noſtrę. Iam geſtit anima noſtra. Euge, Græcè & Latinè hîc ſumitur materialiter, & regit Datiuum. Eſt autem exultantis particula, vel etiam iuſultantis & illudentis, vt Heb. *Heáh*. Hic etiam Datiuus poſſit conſtrui cum verbo *Dicant*, per Hyſterologian, ne dicant apud ſe animę noſtræ, vel de anima noſtra, Euge, Euge, *Deuorabimus*, in Fonte, deuorauimus, in Pręteri.

30 *Reuereantur*, pudore & ignominia ſuffundantur, qui contra me inſoleſcunt ad vnum omnes. *Gratulantur*, lætantur οἱ ἐπιχαίροντες. Vim prępoſitionis noſter interpres exprimere conatus eſt, ſumpto catachriſticῶς Gratulandi verbo. Non modo lætantur meis malis, verum etiam gratias agunt, gratulando ijs, qui mihi illa important. Gall. *leur ſçauent gré de mes maux*.

31 Reuerentia, ignominia. *Super*, contra me, de me.

32 *Iuſtitiam meam*, innocentiam meam, qui meum ius amant, qui ei fauent. *Pacem*, ſalutem, proſperitatem.

33 *Meditabitur*, ſummiſſè loquetur, ſemotis Scribis & Phariſæis, coràm teſtibus duntaxat à Deo prędordinatis, id eſt, Apoſtolis & diſcipulis, apud quos locutus eſt de regno Dei per quadraginta dies vſque ad Aſcenſionem. Vel reſonabit, cantabit meditatè, & ex animo. *Tota die*, quotidie, vel omni die.

ARGVMENTVM.

Miratus in impio nullum Dei esse metum, exclamat Dei patientiam atque in omnia benignitatem, & vt misericordia in se & pios vtatur, excisis impijs, supplicat.

1 In finem, seruo Domini ipsi Dauid. XXXV. Heb. 36.

DIxit iniûstus vt delînquat in semetîpso: nõ est timor Dei ante óculos eius.
3 Quóniam dolôsè egit in cõspêctu eius: vt inueniâtur iníquitas eius ad ódium.
4 Verba oris eius iníquitas & dolus: nóluit intellígere, vt benè ágeret.
5 Iniquitâtem meditâtus est in cubîli suo: ástitit omni viæ non bonæ, malítiam autem non odîuit.
6 Dómine in cœlo misericórdia tua: & véritas tua vsque ad nubes.
7 Iustítia tua, sicut montes Dei: iudícia tua abyssus multa.
8 Hómines & iumênta saluâbis Dómine: quemádmodum multiplicâsti misericórdiam tuam, Deus.
9 Fílij autem hóminum: in tégmine alârum tuârum sperâbunt.
10 Inebriabûntur ab vbertâte domus tuæ: & torrênte voluptâtis tuæ potâbis eos.
11 Quóniam apud te est fons vitæ: & in lúmine tuo vidébimus lumen.
12 Prętênde misericórdiã tuam sciéntibus tè: & iustítiam tuam his, quí recto sunt corde.
13 Non véniat mihi pes supérbiæ: & manus peccatôris non móueat me.
14 Ibi cecidêrunt, qui operântur iniquitâtem: expûlsi sunt, nec potuêrunt stare.

---

1 *Seruo Domini*, per appositionẽ ad *Ipsi Dauid*. q.d. Psalmus dauidis serui & cultoris Domini.
2 *In semetipso*. Hysterologia. Ordo enim est, dixit iniustus in semetipso, vt delinquat. Cogitat apud se delinquere. In eo tota eius cogitatio versatur. Septuag. legunt *Libbó*, ad sensum illustrandum, *In medio cordis sui*, dicit impius. Sic Hieronymus, sic Chaldæus. Dixit iniquitas impio, in medio cordis eius, ne ponat timorem Dei ante oculos suos. Iniustus duntaxat loquitur de delinquendo & offendendo Deum, de ijs agendis, quæ caro & sensus dictant, nullo Dei metu sibi ante oculos posito, de manendo in peccatis, quasi Deus non requirat, neque curet. Exemplaria vulgata habent *Libbi*, hoc modo. Dictum prȩuaricationis impij vel ad impium in medio cordis mei est, id est, Scio quid præuaricatio dictet impio. Qui enim aliter vertunt, non intelligunt Heb.
3 *Eius*, Dei, Deo videnti & sciente dolos nectit, vt inueniatur iniquitas eius odiosa, fastidiosa: vt eius vitia sint fastidio, & incurrant in odium & offensionem Dei & hominum, reddant eum odiosum omnibus. Kimhi passiuè: vt prę frequentia peccandi, iniquitatem suam etiam ipse oderit & fastidiat. Aliqui vertunt. Quoniam leniter agit ad sese, blanditur sibi ipsi in conspectu suo reciprocè. Sed malo cum 70. blandè agit apud se in conspectu eius, Dei videlicet, vt suprà, id est, dolose. Nam assentatio est genus doli & fraudis. *Inueniatur*, ergo, *Ad odium*. i. vt sit odio & sibi, & alijs, & Deo. Eò vsque progreditur, vt eius improbitas sit omnibus intolerabilis, vt ne quidem Deus, quamuis patientissimus, eam diutiùs sustinere possit, propterea̓que de cœlo euocetur, quasi inuitus & coactus.
4 *Verba oris eius iniquitas & dolus*. Verba oris eius iniquissima & dolosissima, vt Psal. 110. opus eius confessio & magnificentia, magnificentissimum & laude siue confessione dignissimum. Psal. 118. Mandata eius veritas & æquitas, verissima & æquissima. *Noluit intelligere*, doceri, non vult se corrigere, neque mores suos mutare. Noluit. i. recusat, detrectat cogitare de benè faciendo, à bonis operibus voluntatem auertit. Hinc Chal. Abscidit intellectum à benè operando. Heb. desijt intelligere ad benè agendum.
5 Cogitationibus etiam & factis prauus est.

6 *In cœlo*, vsque in cœlum, id est, immensa tua misericordia, tam alta & sublimis, quàm cœli, vt hæc patiaris. Modus exaggerandi Hebraïcus. Sic quod sequitur, *& veritas tua*, dictorum tuorum certitudo, propositum, constantia, promissionum fides est altissima, vt ad nubes ipsas exporrigatur. Alij, toto orbe est conspicua.

7 *Iustitia*, iusta tua administrandi ratio, idem quod mox iudicia siue consilia & prouidentia, quibus omnia gubernat, & dispensat. Ineptè aliqui de Iustitia, qua homines iustificantur. *Sicut montes Dei*. Alia Hyperbole. Montes prægrandes, ingentis & inusitatæ molis. Nomen Dei inseruit exaggerationibus. Sicut montes procerissimi. q. diuini præ altitudine: incomprehensibilis valdeque sublimis est tua iustitia, instar etiam abyssi, incomprehensibiles sunt tuæ rerum omnium administrationes. Iustitiam & iudicia Domini vocat iustas eius prouidentiæ rationes & consilia, quę sunt abyssus multa, id est, imperscrutabilia.

8 *Saluabis*, conseruabis, ales, nutries, corporali salute & generali prouidentia curabis, quemadmodum magna est & multa tua misericordia. vt Ps. 135. Qui dat escam omni carni, quoniam in æternum misericordia eius. Arnobius Allegoricè, Iudęos & Gentes saluabit, quòd Iudæi velut homines ratione vterentur, propter legis diuinæ beneficium. Gentes tanquam bruta egenis elementis huius mundi seruirent, nec Dei spiritu ducerentur. *Quemadmodum*, secundum multitudinem, magnitudinem, magnificentiam tuæ misericordiæ. In Heb. locutio enuntiatur per Epiphonema, eodem sensu: Quantam & quàm pretiosam multiplicasti misericordiam tuam, ô Deus, quàm excellenti es præditus benignitate. Ad verb. ô Domine, quàm pretiosa est benignitas tua. q.d. Extendis tuam beneficam prouidentiam in homines & belluas.

9 Iam de speciali prouidentia. Homines quidem simul & bestias conseruabis, eis omnibus amanter consules & prouidebis: at beneficentiùs & excellentiùs erga homines te geres, eos illustri prouidentia & maioribus beneficijs prosequêris, & in hac vita, & in futura. q.d. inter eas & homines magnum statuis discrimen. Nam hi præter communem conseruationem percipient spiritualia & cœlestia, quod tribus versiculis declarat. *In tegmine*, in vmbra, in tua protectione & tutela. Tueberis eos suauiter, amanter, cupidè, vt gallina, vel auis, pullos.

10 *Ab vbertate*, pinguedine prop. *Voluptatis*, Deliciarum, fœlicitatis. Metaphoræ de delicijs & voluptatibus cœlestibus. Effusè fruentur æterna beatitudine, replebuntur perfecta Dei cognitione, imò & visione aperta, rerumque omnium in eo contemplatione.

11 *In lumine tuo*, per tuum lumen, per tuam claritatem, clarè intuebimur te, clarè te fruemur. Vberiore splendore tuæ cognitionis, videbimus tuum lumen, tuam diuinam faciem & essentiam, quæ tota est lucida, vt proinde dicaris inhabitare lucem inaccessibilem. *In*, per, beneficio & auxilio luminis gloriæ videbimus lumen faciei tuæ. Nam lumen nostrum, id est, naturale, non sufficit, vt mens ad claram Dei visionem eleuetur. Quemadmodum nec Sol cerni potest nisi per proprium suum lumen. Ad illum enim conspiciendum, frustrà quis se vti posse speret luce aliena, veluti lunæ, stellarum, ignis, candelæ, facium, lampadum, quantumuis copiosa. Priore loco lumen Dei est diuina quædam illuminatio, quæ appellatur à Theologis lumen gloriæ, euehens mentem beati ad Deum: posteriore, diuina facies siue essentia. q. d. Te nos irradiante ac illuminante ad tui cognitionem perfectam, te tunc videbimus sicuti es. Illud enim lumen creatum est necessarium ad cernendum lumen increatum, quia tantę excellentiæ, tanti splendoris est Deus, vt ab anima, imò verò Angelo, in puris naturalibus, alioqui absolutissimis perfectissimísque, cõstituto cum tanto splẽdore, maiestate & gloria cerni, comprehendíve non possit. Quare dicitur 1. Tim. 1. inuisibilis. 6. inhabitare lucem inaccessam, id est, maiestatem, gloriam, perfectionem habere incomprehensibilem, & à Græcis cerni duntaxat per συγκατάβασιν. q. condescensum, dum se cernentium captui & infirmitati attemperat.

12 *Prætende*, extende, expande in eos qui te norunt, tuam benignitatem. משך *Masac*, hoc importat.

13 *Mihi*. Datiuus incommodi, contra me. Pes superbi & arrogantis, ne in me veniat, ne me inuadat & aggrediatur, & manus peccatoris ne me moueat, de meo loco ne me migrare faciat, de meo statu & sede ne me deijciat. Serua me à superborum iniurijs & percussionibus. Aliqui de Diabolo superbæ Fonte. *Non moueat*, ab illa stabilitate, quam in virtute collocaui, Euthy. Ne me concutiat vt peream.

14 *Ibi*,

14 *Ibi* ἐκεῖθεν, in eo ſeculo, vbi probi & ſancti inebriabuntur, iſti acerbo ſupplicio iniquitatis ſuæ pœnas luent. Poſſit eſſe Relatiuum ſine Antecedente, *Ibi*, id eſt, in Gehẽna, vt Iob.1. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Illuc, non quidem in vterum matris, ſed in ſepulchrum. Sic hîc, *Ibi*.i. in inferno. Etſi enim perditio impiorum nunc ſit occulta, Dauid tamen eam veluti digito oſtendit. Alij *Ibi*, in pede ſuperbiæ & manu peccatoris, in ipſo eorum conatu. *Stare*, conſiſtere. Surgere, propriè. Lapſus eorum perpetuus, adeò vt nunquam erigantur.

ARGVMENTVM.

Hortatur ad pietatem & patientiam. Non enim eſſe à pietate diſcedendum, quòd impij floreant. Nam & impios plagas, & pios præmia accepturos.

1 Pſalmus ipſi Dauid. XXXVI. Hebr. 37.

NOli æmulâri in malignántibus: neque zeláueris faciêntes iniquitâtem.

3 Quóniam tanquã fœnum velóciter arêſcent: & quemádmodum ólera herbârum, citò décident.

4 Spera in Dómino, & fac bonitâtem: & inhábita terram, & paſcêris in diuítijs eius.

5 Delectâre in Dómino: & dabit tibi petitiônes cordis tui.

6 Reuêla Dómino viam tuam, & ſpera in eo: & ipſe fáciet.

7 Et edûcet quaſi lumen iuſtítiam tuam, & iudícium tuum tanquã merídiem: ſúbditus eſto Dómino, & ora eum.

8 Noli æmulâri in eo, qui proſperâtur in via ſua: in hómine faciênte iniuſtítias.

9 Déſine ab ira, & derelînque furôrem: noli æmulâri, vt malignêris.

10 Quóniam qui malignântur, exterminabûntur: ſuſtinêntes autem Dóminum ipſi hæreditâbunt terram.

11 Et adhuc puſillum, & non erit peccâtor: & quæres locum eius, & non inuénies.

12 Manſuêti autem hæreditâbunt terram: & delectabûntur in multitúdine pacis.

13 Obſeruâbit peccâtor iuſtum: & ſtridêbit ſuper eum déntibus ſuis.

14 Dóminus autem irridêbit eum: quóniam próſpicit, quòd véniet dies eius.

15 Gládium euaginauêrunt peccatôres: intendêrunt arcum ſuum.

16 Vt deiíciant paúperem & ínopem: vt trucîdent rectos corde.

17 Gládius eôrum intret in corda ipſôrum, & arcus eôrum confringâtur.

18 Mélius eſt módicum iuſto, ſuper diuítias peccatôrum multas.

19 Quóniam bráchia peccatôrum conterêntur: confírmat autem iuſtos Dóminus.

20 Nouit Dóminus dies immaculatôrum: & hæréditas eôrum in ætêrnum erit.

21 Non cõfundêntur in témpore malo, & in diébus famis ſaturabûntur: quia peccatôres perîbunt.

22 Inimîci verò Dómini, mox vt honorificâti fuerint & exaltâti: deficiêntes quemádmodum fumus deficient.
23 Mutuábitur peccâtor, & non soluet: iustus autem miserêtur & tríbuet.
24 Quia benedicêntes ei hæreditâbunt terram: maledicêntes autem ei disperîbunt.
25 Apud Dóminum gressus hóminis dirigêtur: & viam eius volet.
26 Cùm cecíderit, non collidêtur: quia Dóminus suppônit manum suam.
27 Iúnior fui, étenim sénui: & non vidi iustum derelîctum, nec semen eius quærens panem.
28 Tota die miserêtur & cómmodat: & semen illîus in benedictiône erit.
29 Declîna à malo, & fac bonum: & inhábita in séculum séculi.
30 Quia Dóminus amat iudícium: & non derelînquet sanctos suos: in ætêrnum conseruabûntur.
31 Iniûsti puniêntur: & semen impiórum perîbit.
32 Iusti autem hæreditâbunt terram: & inhabitâbunt in séculum séculi super eam.
33 Os iusti meditábitur sapiéntiam: & lingua eius loquêtur iudícium.
34 Lex Dei eius in corde ipsius: & non supplantabûntur gressus eius.
35 Considerat peccâtor iustũ: & quærit mortificâre eum.
36 Dóminus autem non derelînquet eum in mánibus eius: nec damnâbit eum, cùm iudicábitur illi.
37 Expécta Dóminum, & custôdi viã eius: & exaltâbit te, vt hæreditâte cápias terram: cùm perierint peccatôres, vidêbis.
38 Vidi ímpium superexaltâtum: & eleuâtum, sicut cedros Líbani.
39 Et transíui, & ecce non erat: & quæsíui eum, & non est inuêntus locus eius.
40 Custôdi innocéntiam, & vide æquitâtem: quóniam sunt relíquiæ hómini pacífico.
41 Iniûsti autem disperîbunt simul: relíquiæ impiórum interîbunt.
42 Salus autem iustôrum à Dómino: & protéctor eôrum in témpore tribulatiônis.
43 Et adiuuâbit eos Dóminus, & liberâbit eos: & éruet eos à peccatóribus, & saluâbit eos, quia sperauêrunt in eo.

---

1 Psalmus in Heb. alternos versus habet scriptos ordine alphabeti, atque ita est tertius alphabetarius. Quod artificium inducit ad vehementiorem argumenti contemplationem.
2 Noli inuidere, vel imitari malos, quòd vtantur prospero successu. Æmulari & Zelari duo significant, imitari, sectari, deinde commoueri, irritari, sibi displicere, inuidere, se cruciare, indignari de re aliqua. Sic Zelus, est summus affectus vel odij, vel amoris. Ne ergo secteris improbos, néve commouearis de eorum rebus secundis, illis ne inuideas, vt illorum exẽplo ad peccandum prouoceris. Nam vtraque significatio hic congruit & in Græco & in Hebræo, nisi quòd initium versus alij vertũt, Ne immisceas tete maleficis. *Neque Zelaueris*, ne inuideas improbis prosperitatem, ne irriteris eorum fœlicitate. Chald. Noli æmulari malignos, ne fias eis similis.
3 Ratio cur non sint sequẽdi impij. *Fœnum*, viride gramen. Esa. 40. Momentanea est eorum prosperitas. *Arescent*, excindentur propriè. *Olera*, tenellæ herbæ.
4 *Bonitatem*, bonum. *Et inhabita terram*. Imperat. pro futuro. Et inhabitabis atque incoles terram,

terram, & abundè paſceris, *In diuitijs eius*, terræ. Nam eſt fœm. generis Græc. At Heb. Paſce fidem vel veritatem. Solidè, firmiter, & verè paſcêris: non vt illi, momentaneè & ad horam. Veritas firmitatem ſignificat. Poſſit etiam verti, Paſce educationem vel cibum eius, vt ן ſit affixum & *Emun* cibus, nutritio, vt Deut. 32. Hinc *Omen* nutritius, educator. Quod videntur ſequuti 70. Niſi malis legiſſe בְּמַמּוֹנָהּ bemammonah, Etſi Mammon, propriè ſit Syrum.

5 *Delectare*, deliciare prop. Delicias tuas colloca in Domino.

6 *Viam tuam*, tua negotia, tuas neceſſitates patefac Domino, eas illi explicato & commendato. Heb. Volue ſuper Dominum (proijce) committe, commenda illi. Metaphora à lapidato. Heb. Volue ſuper Dominum (proijce) committe, commenda illi. Metaphora à lapide, vel pondere, quod voluitur ad certum locum. Quanquam ordines imperfectorum interdum confunduntur, vt גלה *Galá*, & גלל *Galal*, quorum illud *Reuelare* in Piel, hoc *Voluere* ferè ſignificat. Sic Chald. Manifeſta coram Deo vias tuas & ſpera in verbo eius. Gall. *Deſcouure tes affaires, Et ipſe faciet*, viam tuam, ſcilicet, tua negotia perficiet.

7 Proferet in apertum, in lucem & conſpectum, vel potius, illuſtrabit rebus proſperis, proſperabit tuam iuſtitiam, ſplendere faciet tuam virtutem ſiue probitatem, & magis ac magis proſperabere, vt lumẽ progrediẽdo ad meridiem, magis ac magis inclareſcit, *Iudicium* etiam probitatem & rectam vitæ rationem appellat. Lumen autem & meridies ſunt Symbola proſperitatis & lætitiæ ſup. Pſ. 17. verſ. 32. *Subditus.* Ad verb. Sile Domino, vel expecta Dominum, & confide ei. Nempè ſubditum eſſe Domino, eſt ſilere ad eius iudicia, patienter ferre quicquid ipſe immiſerit, de nullo obmurmurare, ei acquieſcere. In ſilentio & ſpe ſit fortitudo veſtra, Eſa 30. Oratio autem eſt primus & præcipuus ſpei ſiue cõfidentiæ effectus. Opinari interim liceat Septuag. legiſſe הִתְחוֹלֵל *Hithholel*, confide, ſpera, per ן *Hitholel*, lauda, vel per ל *Hithpallel*, ora, precare.

8 Ne iraſcaris florentibus improbis, vt aduerſus Deum murmures, aut, abiecto pietatis ſtudio, ſequaris eorum exempla. Sic verſ. ſequenti. *Faciente iniuſtitias.* Reſtringit generalem propoſitionem ad improbos. Nam etiam pij proſperantur, quos æmulari oportet. i. ſequi, imitari, non inuidia proſequi.

9 *Deſine ab ira*, ne commoueare præſenti impiorum ſtatu, apud te veluti iraſcens, quòd ſic vigeant. Ne ad imitationem prouoceris, vel ne te immiſceas, vt & tu malè agas.

10 Amplificat idem alijs verbis & antithetis. *Qui malignantur.* Ad verb. quia malè agentes excindentur. *Suſtinentes*, ſperantes, patienter expectantes Domini fauorem & prouidentiam. *Terram.* Viuent in terra, eius bonis fruentur, ab ea non exterminabuntur, per Antitheſin. Arnobius & Aug. de terra, in qua æternitas regnat. Cœlum enim ſic ſæpe appellatur per metap. ob ſubſtantiæ firmitatem & conſtantiam.

11 Hypotypoſis. Paulò pòſt iam nuſquam apparebit, eiuſque locus tibi contemplanti nuſquam occurret, vt qui deiectus fuerit de illa ſua proſperitate, vel etiam extinctus. *Quæres.* Eclipſim emolliuerunt. Intellectum pones ſuper loco eius, & non ipſe (locus, vel impius, erit, ſubſiſtet, apparebit, vel quid ſimile.) Non inuenies eum in illo ſtatu ac loco, in quo paulò antè ipſum florentem videras.

12 *Delectabuntur*, fruentur multa pace, omni fœlicitatis genere.

13 *Obſeruabit*, maligna mente inſpiciet. Ad verb. malignè cogitat impius in iuſtum. *Super eum*, contra eum.

14 *Irridebit*, irritos efficiet eius conatus & ſtudia per Metalepſin. *Dies eius*, interitus eius, dies quo deſtruetur & peribit, tempus mortis. Aliqui, tempus vitæ eorum totum curat.

15 Metaphoræ de varijs oppugnationibus.

16 *Vt trucident*, Ad verb. vt mactent rectos via, id eſt, vita, moribus, viuendi ratione.

17 Suis armis, ſuis conſilijs pereant.

18 *Super*, quàm diuitiæ peccatorum multæ. Paululum, quod iuſti poſſident, eſt ſuauius & fructuoſius, quam impiorum magna affluentia ob arcanam Dei benedictionem.

19 *Brachia*, potentia & opes, cuncta, in quibus illi confidunt. *Confirmat*, corroborat, ſuſtentat, ſuſtinet & fulcit.

20 *Nouit*, fauore proſequitur & præmijs. Curat, proſperat, fortunat. *Dies*, dierum & vitæ curſus neceſſitates per metony. *In æternum*, toto vitæ tempore, quandiu viuent, perſtabit. Sic Pſ. 1. vitę proborum curam habet, ac nouit quibus periculis in vita ſint obnoxij, & quibus ſubſidijs egeant. Contrà Matth. 7. Non noui vos. *Dies*, etiam ſumi poteſt, vt verſ. 14. pro tempore mortis. Diem mortis eorum curat. Eis morientibus adeſt, adeo vt hæreditas eorum futura ſit ſempiterna, vti ſequitur.

21 *Malo*, calamitoso, belli, pestilentiæ, afflictionum.

22 Periphrasis istorum, Et inimici Domini, velut preciosum (i. adeps, decor) agnorum, vel camporum consumpti sunt, in fumo defecerunt. Nam adeps igni impositus flammâ breui absumitur, sic impij saginati fœlici rerum successu, quasi agni ad cædem destinantur, Ierem. 12. vers. 1. Quod de igne Gehennæ nonnulli accipiunt. Vel potius כיקר כרים, pro Infinitiuis, non Nominibus 70. habuerunt. Et כעשן per Caph, non Beth legerunt, vt sit ad verb. Et inimici Domini circa honorari (vel in pretio haberi) circa exaltari consumpti sunt, sicut fumus defecerunt. Idem perpetuò sensus, etsi loquendi modus sit diuersus. R. Selomo Pretiositatem camporum, de luce matutina intelligit, quæ progrediendo deficit, i. celeriter euanescit.

23 *Tribuet*, benignè largietur.

24 *Benedicentes ei, maledicentes*. Celebrantes Deum & blasphemantes, siue contumelia afficientes. Masoretæ legunt passiuè, benedicti eius, & maledicti: nempè ij, quibus Dominus benè vel malè vult. Benedictio Domini ditat. Pro. 10. *Terram*, terræ bona, commoda & fructus. Ratio superioris versiculi.

25 A Domino eiusmodi hominis iusti gressus & viæ prosperè disponentur, eas ipse fortunabit, & vitæ eius iter diriget, Opera eius grata habebit. Via pro instituto & vitæ ratione. *Gheber* virum siue hominem virtute præditum & fortem sonat.

26 *Non collidetur*, non proijcietur prop. non tolletur de medio, non irreparabiliter cadet. Quod Origenes & Euthy. de lapsu hominum in peccata intelligunt, vt si peccent, quemadmodum Dauid & Petrus, citra pœnitentiam non pereant. Prou. 24. septies in die cadit iustus, & resurgit. Sed aptiùs de fœlicitate temporaria, vt si ab ea excidat, resurgat. *Supponit*. Ad verb. fulcit, sustentat manum eius.

27 *Nec semen eius*, progeniem, filios, quos post se relinquet. *Quærens panem*. Hyperbole, pro, panis cibive inopia deficiens: panem non inueniens. Vnde Psal. Rom. Egens pane. Nam etiam mendicãtibus bonis de pane prouidet. Per Zeugma repeti possit *Derelictum*, q.d. Nec iustum viri derelictum, nec filios eius, etiam quærentes ostiatim panem, vidi derelictos, quin eis præbeat necessaria. Admirandam hic obserua Dei erga iustum .i. virum pium & bonum curam. Lyranus putat esse Hyperbolem, de eo quod ferè fit. Alioqui Lazarus inopia perijt, qui virtute & pietate erat eximia. Luc. 16. Hebræi interpretantur לנצח, in totum, omninò. Non vidi iustum simpliciter derelictum, quin habeat saltẽ vitæ necessaria, victum & vestitum simplicem: quòd probant è Iacob, Gen. 28. Paulus Brugensis contra Lyranum, non de pane corporali, sed spirituali. Sic Basilius 2. Orat. de ieiunio. Non loquitur, inquit, de pane sensibili, qui nouerat filios Iacob panis inopia descendisse in Ægyptum, sed de spirituali alimonia, qua interior homo pascitur. Atqui hoc allegoricum est: & pietas non habet tantùm promissionem vitæ futuræ, sed eius etiam, quæ nunc est. 1. Tim. 4. Lubens ego intellexerim de Eleemosynario, qui crebras habet promissiones de benedictione & fauore Domini, 1. Cor. 9. &c. Is enim vsu linguę & cæterarum ab Hebræo manantium iustus appellatur, vt iustitia Eleemosyna. Dan. 4. &c.

28 *Miseretur*, est liberalis, beneficus, omni die, vel quotidie. *Commodat*, mutuò dat, δανίζει *In benedictione*, fortunatum erit. Quando morietur, non extinguetur Dei benedictio, sed in liberos eius redundabit.

29 *Et inhabita*. Imperatiuus pro futuro, vt vers. 4. In terra inhabitabis, durabis, conquiesces, in æternum, quandiu viues tutus eris.

30 *Iudicium*, opus iustum & rectum, virtutem. Quia Dominus amat iustos & virtute præditos. Virtutem hæc lingua iudicium, iustitiam, æquitatem appellat: & reuerà iustitia in se virtutes complectitur omnes.

31 *Iniusti punientur*. Græcè, ἄνομοι δὲ ἐκλιπόντες χθισοῦνται, quibus nulla Hebraicè respondent. Vnde aliqui conijciunt dimidium hunc versum à Iudæis detractum, qui inciperet עולת: quoniam huius Psalmi versus alij constant literarum ordine, qui mancus reperietur, si ע transiliatur. Sed iam respondimus Septuag. addidisse sępè de suo, quæ ad sententiam perficiendam desiderari existimabant: vt hoc loco, quò apertior esset Antithesis, ista interiecerunt, quę videbant à Dauide prętermissa per ὑστέρησιν, quòd nollet contaminare suum ordinem literarium, mentione עולים, siue עולת, iniustorum, prauorũ. *Semen impiorum*. In liberis Deus vlcisci solet peccata parentum, quantum ad corporalia & externa. Non autem quantum ad

spiritualia

ſpiritualia & æterna, niſi ſimul ſectẽtur eorum impietatem. Nam tunc geminã pœnã luunt.
32 Hæreditare & inhabitare terram in perpetuum, eſt in ea durare atque verſari fœliciter cum dignitate & benedictione. Ita R. Kimhi.
33 *Meditabitur*, loquetur meditatam ſapientiam, reſonabit. *Iudicium*, quod iuſtum & rectum eſt. De rebus bonis loquitur & cogitat. At Euthy. ſermonem cum iudicio & prudentia non inconſideratum profert.
34 *Non ſupplantabuntur*, non vacillabunt, prop. non nutabunt, non titubabunt, firmi erũt in Dei præceptis. Non errabunt à legis diuinæ præſcripto. Alii, firmi erunt in bonis & opibus. Supplantari apud Septuag. eſt vinci, ſuperari, plantis ſubiici & ſubſterni.
35 *Conſiderat*, obſeruat, ſpeculatur iuſtum, inſidiatur ei.
36 *Illi*, ab illo impio. Dominus non damnabit iuſtum, non vt impium puniet, cùm iudicabitur & damnabitur ab illo impio. Non ratum habebit iudicium impii de iuſto. Longè ſunt alia iudicia Domini, alia impiorum. Vel non ſinet illum iniuſtè condemnari, quando in iudicium vocabitur ab illo impio. Non ſinet eum calumniis vel peruerſis iudiciis, & iniquis ſententiis opprimi. Calumnias & iudicia impii Deus non ſinet ſuccedere. Verba actiua Hebræorum ſæpè permiſſionem duntaxat ſignificant. Ad verb. In iudicari ipſum, cùm iudicabitur ipſe, iuſtus ſcilicet.
37 *Dominum*, Domini auxilium & prouidentiam. *Viam*, legem, præcepta.
38 *Sicut cedros Libani*. Heb. Sicut lauros vigentes, quæ ſolent ramos latiùs ſpargere. Sed Septuag. notiorem Metaphoram vſurparunt, quoniam in monte Libano ſylua erat cedrorum ingentium, toto orbe conſpicua. Chald. ſicut arborem tranſplantatam & abundantem foliis.
39 Impius cum ſuo loco & ſtatu, fœno ocyùs periit, me non aduertente nec opinante. Me pertranſeunte, vt ad meum reditum, vel etiam abitum, vt ad meum tranſitum nulla iam ipſius ſit commemoratio. Heb. *Et tranſiuit*, per tertiam perſonam. Quod Chaldæus doctè reddit, Et tranſiuit (impius) de mundo, & ecce non fuit.
40 *Innocentiam*, *æquitatem*, in Abſtracto. Sic Chald. Serua integritatem, reſpice iter rectum. Maſoretæ in Concreto, integrum & rectum. Quod aliqui de homine interpretãtur. Obſerua virum innocentem, & conſidera æquum virum, quoniam finis eius, pax, (ſic enim ſequentia vertunt) quoniam tandem huic viro erit pax, æterna ſcilicet: vt hortetur ad conſideranda exempla gratiæ Dei & iudiciorum eius. Rectiùs Septuag. quoniam reliquiæ ſunt homini pacifico, ſiue homini pacis, quòd in לאיש *leis*, Lamed habeat Sceua, non Camets. *Reliquiæ* ergo, poſteritas & facultates. Alii, ſalus & æterna fœlicitas. Alii, exitus fœlix. Sed alienè. Nam in antitheſi ſequentis verſus, vox hæc pro poſteritate & opibus quadrat, pro exitu & extremo non item. Pacificus filios & bona eis vtenda relinquet: impiorum autem poſteritas & bona ipſis relicta peribunt. Ipſi cum ſua poſteritate & opibus interibunt. Sic Pſa. 16. Dimiſerunt reliquias ſuas paruulis ſuis. Etſi vox Hebræa illic ſit diuerſa.
41 *Simul*, pariter, ad vnum omnes. Vide Pſ. 32. verſ. Aliqui annectunt ſequentibus, ſed non tam aptè, neque ſecundum Hebraicam diſtinctionem. *Interibunt*. Ad verb. poſtremum impiorum excinditur. Poſtremum autem appellãt prolem & poſteritatem, vt iam dictum eſt, vt Dan. 11. Aliquando etiam exitum, finem. quo in ſignificatu Chaldęus, finis impiorum interitus, (æterna perditio.)
42 *A Domino*, erit ſup. Eos Dominus ſaluabit & proteget.

ARGVMENTVM.

Deum obſecrat, vt ſe grauiter ægrotum ob peccata, ab amicis neglectum, ab inimicis exagitatum iuuet ſanétque. Multa conueniunt Chriſto.

1 Pſalmus Dauid in rememoratione, die Sabbati. XXXVII. Heb. 38.

DOmine, ne in furóre tuo árguas me: neque in ira tua corrípias me.
3 Quóniam ſagîttæ tuæ infixæ ſunt mihi: & confirmâſti ſuper me manum tuã.
4 Non eſt ſãnitas in carne mea à fácie iræ tuæ: non eſt pax óſſibus meis à fácie peccatórum meôrum.
5 Quóniam iniquitâtes meæ ſupergrêſſæ ſunt caput meum: & ſicut onus graue grauâtæ ſunt ſuper me.
6 Putruêrunt & corrûptæ ſunt cicatrîces meę: à fácie inſipiéntiæ meæ.
7 Miſer factus ſum & curuâtus ſum vſque in finem: tota die contriſtâtus ingrediêbar.
8 Quóniam lumbi mei implêti ſunt illuſiónibus: & non eſt ſánitas in carne mea.
9 Afflîctus ſum & humiliâtus ſum nimis: rugiêbam à gémitu cordis mei.
10 Dómine, ante te omne deſidériũ meum: & gémitus meus à te non eſt abſcónditus.
11 Cor meum conturbâtum eſt, derelîquit me virtus mea: & lumen oculôrum meôrum, & ipſum non eſt mecum.
12 Amîci mei, & próximi mei: aduêrſum me appropinquauêrunt & ſtetêrunt.
13 Et qui iuxta me erant de longè ſtetêrunt: & vim faciêbant, qui quærêbãt ánimam meam.
14 Et qui inquirêbãt mala mihi, locûti ſunt vanitâtes: & dolos tota die meditabântur.
15 Ego autem tánquam ſurdus non audiêbam: & ſicut mutus non apériẽs os ſuum.
16 Et factus ſum ſicut homo non aúdiens: & non habens in ore ſuo redargutiônes.
17 Quóniam in te Dómine ſperâui: tu exaúdies me Dómine Deus meus.
18 Quia dixi, nequándo ſupergaúdeant mihi inimîci mei: & dum commouêntur pedes mei, ſuper me magna locûti ſunt.
19 Quóniam ego in flagêlla parâtus ſum: & dolor meus in conſpêctu meo ſemper.
20 Quóniam iniquitâtem meam annuntiâbo: & cogitâbo pro peccato meo.
21 Inimîci autem mei viuunt, & confirmâti ſunt ſuper me: & multiplicâti ſunt, qui odêrunt me inîquè.
22 Qui retríbuunt mala pro bonis, detrahêbant mihi: quóniam ſequêbar bonitâtem.
23 Ne derelînquas me Dómine Deus meus: ne diſcéſſeris à me.
34 Intênde in adiutórium meum: Dómine Deus ſalûtis meæ:

---

1 *In rememorationem*, εἰς ἀνάμνησιν Heb. autem, ad memorandum, ſua peccata & miſerias ſcilicet, vt Pſalmus ad laudandum, (Deum videlicet.) *Die ſabbati.* Additum ex vſu Synagogæ, quæ hunc Sabbatis canebat.
2 Ne me duriùs punias, quàm pro meis viribus.
3 Poëtica hypotypoſis hominis grauiter ſauciati, & variis malis affecti, vſque ad verſ. 17. qua graphicè depingit tentationes peccati & conſcientię. Sagittas Dei vocat ſuum morbũ, vel miſeriam & cruces à Deo immiſſas. *manum tuam.* Metonymia. Plagam tuam mihi firmiter impreſſiſti, feriendo ſcilicet. Ad verb. deſcendere feciſti ſuper me manum tuam.
4 *Sanitas*, integritas prop. Non eſt in me ſani quicquam. *Pax*, quies, doloris remiſſio. *A facie*, loco Præpoſitionis Propter, vſurpant *à facie* Hebræi. Propter iram tuam. Et mox, propter peccata mea. Et verſ. 6. propter inſipientiam meam. *Pax*, valetudo, ſalus. *Ne oſſibus*, id eſt, membris & animo ægrum eſſe docet.

Supergreſſæ

5 *Supergreſſæ ſunt*,trãſcendũt,trãſcunt.Quod duobus poteſt modis concipi.Primũper Metaphorã,à demerſis,quorũ caput aqua tranſcẽdit: deinde per Metony. *cõ caput meũ*, vt caput ſignificet capitis pilos. q.d. Numeroſiores ſunt iniquitates meæ capillis capitis mei. Quoniam multitudine peccatorum obrutus ſum, & eis tanquam graui & ponderoſo onere oppreſſus.Vſque adeò excreuerunt illa ſiue numero, ſiue magnitudine, vt iam caput peſſundent. Per Proſopopœiam tribuit pondus & grauitatem peccatis; quam explicans Nicetas in Nazanzenum de Baptiſmo, caput principem animi partem exponit, cuius mentem & rationem & conſcientiam, peccatum premit atque onerat.Adde ex Baſilio pœnas,quæ propter illud ſuſtinentur,eſſe graues & acerbas. *Graue grauatæ*. Etiam in Hebræo eſt Paronomaſia *cabed icbedu*. *Super me*,ſuper meum dorſum,ſupra meas vires.

6 *Cicatrices*,tumores & vlceræ meorum peccatorum.Significat inueteratum eſſe morbum vel peccatum,quod animi eſt vlcus & cicatrix.Diuturnitas morbi facit ad commiſerationem maiorem.Eſt autem Metaphora de vulneribus cõſcientiæ.Vulnera peccatorum meorum inueterata ſunt,vetuſtate putrida & fœtentia propter meam inſipientiam. Nam ſimulátque contracta fuerant, eis mederi debueram & occurrere.q.d.mea culpa ſum peccator inueteratus. Habburoth quaſi ſanie collecti tumores & apoſtemata.A *facie*,propter,vt verſ. 4.Rectè autem peccatà inſipientiam vocat,inquit Orig.Nemo enim ſapiens ea admittit ſiue virtutis amore, ſiue pœnę formidine.

7 Præ morbi,vel calamitatis vehementiã.*Miſer*,obliquus prop. *Curuatus*, depreſſus & humiliatus.*Vſque in finem*, mirum in modum. Geſtus hominis graui onere preſſi & incuruati, *Contriſtatus*.Exponitur Fontis Metaphora,Nigricans,ater,atra & nigra facie propter animi mœſtitiam.

8 *Illuſionibus*,pudendis motibus & affectibus,vel malis me ludis & iocis maleuolorum exponentibus,morbis,ob quos mihi illudant. Metonym. Heb. deſpectu, ignominia: vel ſecundum quoſdam, com uſtione (ardore) quaſi illic eſſet apoſtema. Hæ enim corporis partes ſunt obnoxię inflammationibus,& humorum corruptorum defluxionibus. Renes mei,lumbi mei, & ilia ęgerrimè ſunt affecta.Morbus ad ilia vſque peruaſit, cuius cauſa me mei æmuli rident & deſpiciunt,tantum abeſt vt miſereantur.Aliqui nimis curioſè, pudendo vlcere,& fœdo. Vt vel locus notetur ſub renibus vergens ad coxendices, ſiue medius inter fœmora & ilia,vbi fuerit vlcus,vel morbi genus,quod verecũdè non poſſit nominari.

9 *Afflictus ſum*,remiſſus ſum prop.& debilitatus,remiſſis & diſſolutis viribus factus ſum. *Humiliatus*,attritus prop.A *gemitu*,præ gemitu,propter.*Nahamah* fremitum potius ſignificat. Vnde leoni tribuitur irato.Prou.19.

10 Quicquid omninò cupiam,tibi eſt cognitum,& quid gemam non te latet.Scis quid velim,quid deſiderem,nempè remiſſionem peccati & calamitatis,tuam denique gratiam.

11 *Conturbatum eſt*,ſic turbatum,vt palpitet,& præ anxietate ſe veluti verſet, & in orbem agitet,turbinis inſtar, variis cogitationibus. סחרחר *Seharhar*, circuire,ire in orbem,ſe gyrare. *Virtus*,vires,robur.Et *ipſum*, etiam ipſum. *Et*,particula exaggerationis. Etiam lumen oculorum amiſi præ lachrymis & ęgritudine.Proſpera videntur aduerſa,oculi caligant propter mœſtitiam & fletum.Origenes ad mentis lumen refert,quod poſt illuminationem & veritatis agnitionem in tenebras deciderit.Vis exaggerandi in Heb.refertur ad oculos. *Etiam ipſi* (oculi) *non ſunt mecum*, etiam ipſos oculos perdidi præ lachrymarum copia. Intus pugnæ,

12 Foris pauores. *Aduerſum me*.Heb.è regione plagæ meę ſe ſtatuerũt,è remotis & è longinquo,id eſt,Non me viſerunt,non propiùs coniuncti ſunt ad me conſolandum, me deſeruerunt in meis malis,ſteterúntque auerſi,ſiue metu,ſiue inhumanitate, humanitatis officia erga me non exercuerunt.Per amicos tamen Arnobius & Baſilius Angelos intelligunt, qui eminus ſtant peccata lugentes.Septug.ſi hîc verbis hæſerunt,potiùs quàm ſententiæ, legerunt עגש *nágheha* per vau,attigerunt, propinquarunt,non עגש *nighi* per Iod. plagam meam.

13 *Qui iuxta me erant*,propinqui mei.Gall. *Mes proches parens*, vel eſt Periphraſis vicinorum, qui propè nos habitant. *Et vim faciebant*,conabantur vitam mihi eripere.Heb.illaqueabant, tendebant laqueos. Inimici inſidiis,calumniis & odiis addebant afflictionem.

14 *Vanitates*,peruerſitates, confractiones propriè, quæ pertinent ad meam ruinam & calamitatem.

15 Sum ſimilis muto,qui non aperit os ſuum,vt fetur vel reſpondeat. Sum patientiſſimus, patientiſſimè ferebam eorum probra.

16 *Redargutiones*,cõfutationes,reſponſa ad calumnias,rationes me tuendi & reſpondẽdi.Sic Dauid 2.Reg.16.ad conuitia Semei obmutuit,peccatis ſuis hæc deberi ſentiens, & Domino vindictam reiinquens.

17 Prima ratio cur Dominus eum exauditurus ſit:cui & ſubiungit tres alias. Nam in ſequentibus tribus verſibus, Quoniam,vel Quia repetitur per Anaphoram.

18 *Quia dixi*.Secunda ratio.Quia(inquit)precatus ſum,ne lætentur de me,id eſt,de mea pernicie & malis,inimici mei,& dum nutant res meæ,contra me magna loquuti ſunt & machinati.*Super me*, aduerſum me.Simulátque vacillant vel labuntur pedes mei, glorioſè & ſuperbè mihi iuſultant.

19 Tertia ratio.Quoniam ad omnem caſum & ſupplicium paratus ſum pro peccatis meis ſuſtinendum,& dolorem maximum & perpetuum ex iis capio.*Ad flagella*, תלי tſelá alii claudicationem interpretantur. Chald. contritionem ſiue confractionem. Immutata Metaphora,non vi.*Et dolor*.cruciatus,pœna meorum peccatorum mihi perpetuò eſt ante oculos.Alii peccatum meum quod me angit & vexat grauiter.q.d. nunquam obliuiſcor meorum peccatorum, ea ſemper in oculis fero.

20 Quarta.Quoniam agnoſcam & confitebor meum peccatum, & dolebo. *Cogitabo*, cum ſollicitudine & anxietate.Vnde Heb.ſollicitus ero & anxius de peccato meo. Cogitando dolebo propter peccatum meum.

21 *Super me*,contra me,vel pluſquam ego.Sunt me potentiores & robuſtiores. *Viuunt*, viuendo inualeſcunt & roborant ſe contra me.vel, viuunt,id eſt,florent, fruuntur omnibus rebus proſperis.*Iniquè*, immeritò, ſine cauſa.

22 *Detrahebant*, aduerſabantur,inimicabantur propr.

23 *Ne diſceſſeris*,ne abeas longiùs propr.

24 *Intende*,feſtina, propera prop. in auxilium meum,ô Domine, qui me ſoles ſeruare, & eripere è malis & periculis.

ARGVMENTVM.

Ægrotus vel afflictus,abrupto propoſito ſilentii,Deum orat, vt ſibi adſit & veniam det,ac ſaltem vitæ breuitatem, quæ homini conceditur,ne deneget.

1 In finem pro Idithun canticum Dauid. XXXVIII. Heb. 39.

DIxi, cuſtódiam vias meas: vt non delînquam in lîgua mea.

3 Póſui ori meo cuſtódiam:cùm conſiſteret peccâtor aduêrſum me.

4 Obmútui & humiliâtus ſum, & ſilui à bonis:& dolor meus renouât°eſt.

5 Concáluit cor meum intrà me: & in meditatiône mea exardêſcet ignis.

6 Locûtus ſum in lingua mea:notum fac mihi Dómine finem meum.

7 Et númerum diêrum meôrum quis eſt:vt ſciam,quid deſit mihi.

8 Ecce menſurábiles poſuîſti dies meos:& ſubſtántia mea, tanquam níhilum, ante te.

9 Verúntamen vniuêrſa vánitas: omnis homo viuens.

10 Verúntamen in imágine pertrânſit homo: ſed & fruſtrà conturbâtur.

11 Theſaurîzat:& ignôrat,cui congregâbit ea.

12 Et nunc quæ eſt expectátio mea? nónne Dóminus? & ſubſtántia mea apud te eſt.

13 Ab ómnibus iniquitátibus meis érue me:oppróbrium inſipiênti dedîſti me.

Obmútui

14 Obmútui,& non apérui os meũ, quóniam tu fecîſti:ámoue à me plagas tuas.
15 A fortitúdine manus tuæ ego defêci: in increpatiónibus, propter iniquitâtem,corripuîſti hóminem.
16 Et tabéſcere fecîſti,ſicut aráneam, ánimam eius: verúntamen vanè conturbâtur omnis homo.
17 Exaûdi oratiônem meam Dómine,& deprecatiônem meam: aúribus pércipe láchrymas meas.
18 Ne ſileas, quóniam áduena ego ſum apud te,& peregrînus: ſicut omnes patres mei.
19 Remîtte mihi, vt refrígeret prius quàm ábeam: & ámplius non ero.

---

1 *Pro Iedethun*, vt detur Ieduthun vni è duodecim cantoribus Dauidis decantandus, vel ad modos muſicos concinnandus. Ad Verb. Vincenti(i. archimuſico)Ieduthun canticum Dauidis.

2 Hypotypoſis hominis pij mirè afflicti, & dolentis propter furorem impiorum, vſque ad verſ. 6. vt tandem poſt longam apud ſe carnis & ſpiritus conflictum, vertat ſe ad ſolum Deum & erumpat in voces Elianis ſimiles 3. Reg. 19. Tolle Domine animam meam. Neque enim melior ſum, quàm patres mei. Dixi in rerum confuſionibus & calamitate,me cohibebo,nec quicquam temerè & impatienter effundam, vt ſolent ægri,afflicti & calamitoſi. Statui ita viuere, vt ne quid lingua peccem. Propoſui mihi rerum omnium difficillimam, non peccare lingua, quicquid mihi acciderit. Iac. 3. Stoici tale quid imperabant apud Ciceronem, & Seneca cò nos vult adducere, vt ſumus ἀπαθεῖς.

3 *Cuſtodiam*. Heb. frænum,vel chamum, id eſt, ſilentium,Metaphoricè. *Cùm conſiſteret*,cùm me oppugnaret peccator, & veluti in acie ex aduerſo mei ſtaret.

4 *Obmutui*, continui linguam ne peccarem, meque humiliaui & ad ſilentium obfirmaui, etiam ſi non deeſſent iuſta & bona, quæ loquerer. *Et ſilui à bonis*, etiam à bonis verbis me continui, ne vi calamitatis & mali aliquid effunderem contra decorum. Abſtinui à iuſta occaſione defendendi mei, vel conquerendi; à iuſta cauſa loquendi deſtiti: etſi mihi eſſet iuſta cauſa, etſi haberem honeſtam opportunitatem cõquerendi,ei ceſſi,vt ſeruarem meum inſtitutum de tacendo,& non peccarem per impatientiam morbi vel perſecutionis. *Et dolor meus renouatus eſt*, etiamſi dolor meus recruduerit, exaſperatus, auctúſque ſit. *Et*, pro etſi, è R. Kimhi. Poſſit tamen exponi, pro *At*,Silui quidem à bonis,at dolor è meo malo conceptus, me ad rumpenda ſilentia exagitauit & ſtimulauit. Dolui tamen & iratus fui,licet inuitus. Ro. 7. Non enim quod volo bonum,hoc ago, ſed quod odi malum, illud facio. Infœlix homo, venundatus ſub peccato.

5 Hypotypoſis hominis æſtuantis, præ deſiderio alicuius rei. Improbitas impiorum vrit hominem pium,& ad rumpendum ſilentij & patiẽtiæ propoſitum impellit & inuitat. Haud abſimili locutione incitabatur ſpiritus Pauli in ipſo, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Act. 17. *Exardeſcet*, futurum pro Præterito. Exarſit zelus, qui eſt quidam ignis & feruor, in interioribus meis, præ cupiditate loquendi. Alij, dolore, & ira ſum inflammatus, meas & piorum cruces cogitans & mala.

6 Mortem optaui, præſentis vitæ tędio, & futurę deſiderio, ſicque precatus ſum. *In lingua mea*, mecum, id eſt, tacitè & ſummiſſè mecum ſum locutus. *finem meum*, diem exitus mei, finem meorum malorum. In pugna carnis & ſpiritus ſe conuertendum ad preces.

7 *Numerum*, menſuram propriè. *Quid deſit mihi*, quid ſuperſit de vita mea. Chald. vt ſciem, quando deficiam à ſæculo. Ad verb. quàm temporalis ego,id eſt, quantulo tempore victurus ſim, quandiu ſim victurus, quando deſinam eſſe in viuis. 70 potuerunt accipere חדל Háled, pro חלד Hadel per Metatheſin poëticam.

8 *Menſurabiles*, momentaneos, breues, non longęuos, non diuturnos,breui menſura comprehenſibiles. Heb. palmales, dodrantales, quatuor digitorum, ſiue palmi menſuram minimè excedentes. *Subſtantia mea*.hypoſtaſis,meę vitę ſubſiſtentia,vigor & firmitas. Sic ſolent Septuaginta ſumere hoc vocabulum, vt verſ. 12. Heb. æuum meum. *Ante te*, te vidente & cognoſcente. Aliqui, comparatione tuæ æternę durationis.

9 *Veruntamen.* πλὴν particula vtuntur Sep. pro verè, sanè, certè. Sic vers. 10. & 16. vt non accipiatur aduersatiuè, sed expletiuè, vel assueranter. *Vniuersa vanitas*, mera vanitas, tota & summa, *Vniuersa* enim est fœminini generis, per constructionem Adiectiui & Substantiui. vt Heb. הֶבֶל־כֹּל *Col hebel.* per Maccaph virgulam, regiturque à parte posteriore. q.d. Omnis homo viuens est vniuersa vanitas, est vanissimus, ita vt omnis creaturarum vanitas & miseria in humana specie velut aggregetur, ac omnis vanitatis omniũ creaturarũ aliquid aut totum habeat homo, dum quæ in alijs est dispersa, in eo vno simul inuenitur atque colligitur. Græcè tamen est alia constructio, nisi locus sit corruptus, πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, veruntamen omnia vanitas, omnis homo viuens, quod aliqui exponunt per Eclipsin ἐστί, per omnia est vanitas omnis homo viuens. Alij per exaggerationem, omnia sunt vanitas, etiam, vel, & præcipuè omnis homo viuens. Simplicior est constructio Hebraïca, quam dixi. Omnis homo viuens est mera, summa, perfecta, & plena vanitas. Non est particula vanitatis, sed tota, integra & solida vanitas. Nam vt est quodammodò omnia siue vniuersa creatura, cum inanimatis enim est, cum plantis viuit, & vegetatur, cum brutis appetit, sentit, mouetur, cum Angelis intelligit, ratiocinatur, vult, meminit: Ita est vniuersa eorum vanitas. Cum inanimatis corruptelæ, casibus, iniurijs cœli, elementorum, locorum, temporum & accidentium corporalium est obnoxius. Cum viuentibus, instabilitati & necessitati accretionis, decretionis, nutritionis, corruptionis, mortis & interitus. Cum sentientibus, vniuersæ sensuum & sensibilium affectionum, perpessionum, patibilium qualitatum mutationi atque infœlicitati. Cum Angelis, alternationi, volubilitati & mutabilitati cogitationum, voluntatum, studiorum, rationum, consiliorum. Quin & superat eorum omnium vanitates & inconstantias. Nam præter curas vitæ varias & ancipites hoc habet proprium, vt non vni peccatorum generi, sed variis, multiplicibus, atque adeò innumeris, quorum pleraque sint nefanda, naturæque contraria, subiaceat. Neque enim tot curarum & peccatorum differentiis cum vllis cõmunicat. Ita est vanitatum & miseriarum omnium epitome. *Viuens*, stans prop. permanens (in vita.) *Sela.* Nam hæc tanta hominis vanitas meretur considerari, & animo reuolui.

10 *In imagine*, in vmbra, quæ facilè euanescit. Imaginem opponit veritati & rei solidæ. Significat ergo vmbram, speciem, rem adumbratam, nihil solidi & expressi habẽtem. q.d. homo imaginariam vitam ducit, vmbratilem, non veram, aut solidam, instar vmbræ euolantem & euanescentem. In eius vita nihil est solidi, sed vana species & exterior. *Sed & frustra conturbatur*, accedit ad hanc vitæ humanæ vanitatem, quod etiam tum tantillo tempore temerè tumultuatur, nec quiete vlla perfruitur.

11 *Cui congreabit ea.* Quali, iustóne, & probo, an iniusto & improbo vt Ecclesiastis 2. Detestatus sum omnem industriam meam, habiturus hęredem, quem ignoro, vtrum sapiens an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui & sollicitus fui. An est quicquam tam vanum. Magis ad verb. Quis sit ea collecturus.

12 Nunc igitur quæ est spes mea. Nunc igitur, cum tanta sit vitæ breuitas, vanitas, miseria, ad quem confugiam, nisi ad te. *Substantia*, subsistentia, firmitas, vt vers. 8. Heb. Spes mea in te est. Et fortasse huc respexit. Paulus Heb. 3. dum fiduciam initium substantiæ Christi appellat, & 11. quando fidem substantiam rerum sperandarum definit, nempè basim, firmitatem, fundamentum, vt 1. Cor. 3. fundamentum posui de fide, cui, tanquam fundamento, sancta opera superstruenda sunt. Alij substantiam hîc accipiunt pro diuitijs & bonis per Antithesim. Hi quidem thesauris incubant: mea verò expectatio est Dominus, & substantia mea omnis. Meæ omnis diuitiæ & thesauri apud te sunt, ita vt vbi te vnum habuerim, cuncta sim habiturus, quæ ergo expeto & desidero.

13 *Dedisti me.* Hæc enuntiatio deprecanter ponitur in Fonte. Ne ponas, ne des me in opprobrium insipientis. Insipientem autem appellat, quem peccatorem vers. 3. suprà, vt insipientiam peccatum. Ps. 37. vers. 6.

14 *Obmutui*, non murmuraui. *Quoniam tu fecisti*, hoc scilicet, has cruces, vel quid simile, Es. 54. quoniam mihi has calamitates intulisti, patienter tuli, neque sum conquestus. Aposiopesis. Ad tuas plagas obmutui, vt quæ mihi non contingant absque consilio & voluntate tua. Aug. non aptè supplet, *me*, Quoniam tu fecisti me.

15 Propter plagæ tuæ vim ego defeci, deliquium passus sum, forti manus tuæ percussione penè consumptus. *Fortitudinem*, hîc alij vertunt mixtionem. i. conflictum, alij tractionem, alij

alij percussionē,eodē sēsu,sed diuerso tropo.*In*,per increpatiões & minas,cõstruitur cũ seq.
16 *Sicut araneam,animam eius*.Heb.sicut tineam,desiderium eius,eodem sensu. Aranea enim, vel tela araneæ facilè perit.Tinea si obiiciatur soli,diffluit & interit abiēs in auras:Ita hominis desiderium,vita,status,conditio fugacissima est,& corruptelę maximè obnoxia. Aliqui, vt R.quidam Anonymus,interpretantur in Nominatiuo,*Sicut tinea*,i.sicut tinea absumit vestes magna celeritate,ita & tu animā hominis,siue vitam.Metonymicè.*Verumtamen*, vtique, sanè,verè per Epiphonema.
17 *Deprecationem*. clamorem prop.
18 *Ne silcas* ad meas lachrymas.i.exaudi me flentem.*Aduena*, hospes propediem discessurus ad mortem, peregrinus in terra habito, expectans vt patres mei, habitationem cœlestem. *Sicut*.Ratio alia huius similitudinis explicatur,1.Paral. vlt. Peregrini sumus coram te & aduenæ,sicut omnes patres nostri.Dies nostri quasi vmbra super terram,& nulla est mora.
19 Remissè & leniter mecum age,vt me roborem & reficiam,vel permitte, sine me refrigerari & quiescere priusquàm moriar,& non existam in viuis. Sic enim postea placidè exibo ex hac vita,& sine terroribus conscientiæ,qui tum suboriri solent. Ad verb. Cessa à me,& roborabo me.Abstine paululum à flagellando, vt vires pristinas recipiam. Da quietem & otium,vt in pietate conualescam,priusquàm excedam ex hac vita. Nam de relaxatione afflictionis loquitur,non de remissione peccatorum,vt vulgò post Augustinum existimatur. In Græco est ἄνες remitte,non vt in oratione Dominica ἄφες dimitte.Sic in Heb.*hassa mimmenni* cessa,desine à me.

ARGVMENTVM.

Christus gratias agit,quòd Deum Patrem semper habeat præsentem.Et obedientiam (eam vt sacrificio præponenti) offert.Sed interim se nunc quoque liberet,vltus aduersarios. Psalmus est Propheticus.Heb.10.Afflicto vel ægroto commodus.

1 In finem,Psalmus ipsi Dauid. XXXIX. Heb.40.

EXpêctans expectâui Dóminum:& intêndit mihi.
3 Et exaudîuit preces meas: & edûxit me de lacu misériæ, & de luto fæcis.
4 Et státuit super petram pedes meos: & direxit gressus meos.
5 Et immîsit in os meum cánticum nouum:carmen Deo nostro.
6 Vidêbunt multi & timêbũt: & sperâbunt in Dómino.
7 Beâtus vir,cuius est nomẽ Dómini spes eius: & nõ respêxit in vanitâtes & insánias falsas.
8 Multa fecîsti tu Dómine Deus meus mirabília tua: & cogitatiónibus tuis non est, qui símilis sit tibi.
9 Annunciâui & locûtus sum multiplicâti sunt super número.
10 Sacrifícium & oblatiônem noluîsti: aures autem perfecîsti mihi.
11 Holocâustum, & pro peccâto non postulâsti: tunc dixi, ecce vénio.
12 In cápite libri scriptum est de me, vt fácerem voluntâtem tuam: Deus meus vólui, & legem tuam in médio cordis mei.
13 Annuntiâui iustitiam tuam in Eccléfia magna: ecce lábia mea non prohibêbo,Dómine tu scisti.
14 Iustítiam tuam non abscóndi in corde meo:veritâtem tuam & salutâre tuum dixi.
15 Nõ abscôndi misericórdiam tuam: & veritâtem tuam à concílio multo.
16 Tu autem Dómine ne lõgè fácias miseratiônes tuas à me: misericórdia tua & véritas tua sẽper suscepêrũt me.
17 Quóniã circundedêrunt me mala, quorum non est número: cõprehendêrunt me iniquitâtes meæ, & non pótui,vt vidêrem.
18 Multiplicâtę sunt super capîllos cápitis mei:& cor meum dereliquit me.
19 Compláceat tibi Dómine, vt éruas me:Dómine, ad adiuuândũ me réspice

20 Confundântur & reuereântur ſimul: qui quærunt ánimam meam, vt áuferant eam.
21 Cõuertántur retrôrſum & reuereântur: qui volunt mihi mala.
22 Ferant confeſtim confuſiônem ſu m: qui dicunt mihi, Euge, Euge.
23 Exûltẽt & lætêntur ſuper te omnes quęrêntes te: & dicãt ſẽper, magnificêtur Dóminus, qui díligũt ſalutáre tuũ.
24 Ego autem mendícus ſum & pauper: Dóminus ſollícitus eſt mei.
25 Adiûtor meus & protêctor meus tu es: Deus meus ne tardáueris.

2 Vehementi deſiderio & ſollicitè præſtolatus ſum Dominum. Hæc enim repetitio ad Auxeſim. Et intendit, aurem ſcilicet. Auſcultauit me. Vnde mox ſe explicat per Epexegeſin.
3 *De Lacu*, de extremis periculis & calamitatibus. *Pro miſeria* fons habet ſtrepitum. De lacu, in quem aquę cum ſtrepitu & fragore decidunt. De *luto fœcis*, de cœno, è quo non ſolent homines ſeſe eripere. Alij, de locofœtido & ſordido.
4 *Supra petram*, rupem, vbi eſſem in tuto & tranquillitate: me in firmo & ſecuro loco collocauit. *Direxit*, firmauit, ſtabiliuit, ne laberer.
5 Nouam mihi materiam præbuit celebrandi ſuam gratiam & benignitatem. *Nouum*, i. noui argumenti, vel noui artificij & operis, Alij ſingulare & exquiſitum. *Deo noſtro*, i. ſibi per enallagen. Carmen (appoſitorie) quod canam ad ſe, Deum noſtrum, ad ſe, qui eſt Deus noſter.
6 Apoſiopeſis. Hæc omnia, vel hanc meam liberationem vel, hũc meum cultum (nam eclypſes multa cogitationi permittunt) videbunt multi, & reuerebuntur eum. *Videbunt*, meam liberationem. Prædicit multos conſpecta glorificãtione & exaltatione Chriſti, Dei cultum & timorem profeſſuros.
7 Dicendo ſcilicet, *Beatus*, &c. *cuius eſt nomen*. Legerunt 70 שם *Sem* nomen, non *Sham* poſuit. Quamquam nihil refert, ſiue interpreteris, Beatus vir, cuius nomen Domini eſt ſpes eius, ſine vt Maſoretæ, qui poſuit Dominũ ſpem ſuam. Nam nomen Domini eſt ipſemet Dominus, & contrà, propter naturæ diuinæ ſimplicitatẽ. *Eius*, Vacat more linguæ. *In vanitates*, vt eas ſequatur. Ad verb. ad ſuperbos & declinantes ad falſitates (mendacia). Beatus qui ſpem ſuam fixit in Domino, neque adhæſit ſuperbis & falſiloquis (Dei cõtemptoribus.) Voces Hebreę etiam ſubſtantiuè poſſunt accipi. Ad ſuperbias & declinationes ſiue errores falſitatis. i. falſos & mandaces. Sicque vanitates falſæ, & inſaniæ falſæ, Metonymicè, intelligentur ab effectu. q. fallaces & deceptrices, quod ſui cupidos fallant, minimè præſtantes quod pollicentur. Aliqui reſtringunt ad Idolomanias, quas etiam mundus abiecit poſt Chriſtum.
8 *Cogitationibus*. Doctè. Alioqui hoc hemiſtichium cum toto verſu ſequenti ſic habet ad verbum. Cogitatus tuos erga nos (vel, de nobis) non æſtimare (licet) Ad te (ſi) annuntiabo & loquar, roborati ſunt præ recenſione.
9 *Multiplicati ſunt*, homines videlicet. Multiplicati ſunt infinitè, & ſupra numerum, ad recipiendũ Euangeliũ, quod annuntiaui & ſum locutus. Exaggerat plenitudinem gentiũ Euãgelicam doctrinã amplexarum, ſimulatque eam denunciaſſet, ſingulari diuinæ gratiæ ſymbolo. Vel, cogitatus tui per Zeugma, mutato genere. Nam nihil eſt neceſſe ἐπαληθεύεσθαι, quod omne genus patitur, genere fœmineo vertere, *Multiplicatæ ſunt*, cogitationes tuæ, vel neutro *Multiplicata ſunt* mirabilia tua; per idem Zeugma. Quoniam mutatio generum crebrò accidit in hac lingua, facta relatione ad æquipollens ſubſtantiuum, vt Pſalmo 131. Verſ. 6. Tum autem locutio erit hypotetica. (Si) annuntiaui & locutus ſum (tuos illos cogitatus) multiplicati ſunt ſuper numerum, plures ſunt multò, quàm vt eos poſſim enarrare, vel recenſere, vel inuenire numerũ. Eadẽ ratio mirabilium tuorũ. Nã & ipſa enarrandi facultatẽ omnẽ ſuperãt.
10 De abrogatione ſacrificiorum veteris teſtamenti interprete Apoſtolo Heb. 10. *ſacrificium & oblationem* diuidit ſacrificandi cultum in duas ſpecies, vt Paul. Heb. 5. Pontifex conſtituitur vt offerat dona & ſacrificia. Nam priore nomine intelligit oblationes rerum vita participantium, quæ iugulabãtur, poſteriore reliquas, rerũ videlicet vitæ expertiũ, Menahoth vocant, ſacrificia farinacea, ferta, προσφορὰς quamquam hoc aliquando confunditur, adeo vt tam θυσία quàm προσφορὰ dicatur de ſacrificiis cruentis & incruentis. Reliquæ autem ceremoniæ, vel erãt ſacramenta, vel ſacramentorum & ſacrificiorum appendices, vel ſimplices Dei cultus. Quæ omnia Deus noluit, id eſt, accepta non habuit neque probauit per ſeſe ſiue ratione illarum rerum, ſed duntaxat quatenus fiebant ex obedientia ergã ſe & fide in venturum mediatorem, ad vſq; correctionis tempus. lege Lyranum Leuit. 8.

aures, id

aures, id est, corpus, per Synecdochen, è Paulo Heb. 10. Mihi aptasti corpus humanũ in vtero virgineo. Rabbini non satis percepta Metaphora, Aures fodisti, siue aperuisti mihi: ad tuæ obtemperandum voluntati aurem reuelasti, retexisti, ab aure abstulisti velum & tegmẽ, vt acutiùs audiret. Effecisti vt te audirem, ac tuæ voluntati libens, parerem. Me docilem & obsequentem ad audiendũ reddidisti. Chald. Aures ad auscultanda præcepta tua formasti mihi. Nostris congruenter. Quia enim agitur de corporatione siue incarnatione Domini, est Metaphora simul & Synecdoche: ad quorum troporum difficultatem explanandam Apostolus appositissimè posuit, *Corpus aptasti mihi*. Est enim primùm Metaphora à figulis, qui manu fodicant & ducunt argillam, è qua cupiunt vas aptare, currente rota. Quare Deus & figulus & fictor, & plastes nuncupatur, vt alludatur ad Gene. 2. quando ex humo humanum corpus duxit. Est deinde Synecdoche, pars pro toto, aures pro corpore. Sed aurium præsertim meminit, quia de obedientia agebatur.

11 *Et pro peccato*. Et hostiam peccati Mosaïcam. Nam ea alia erat ab holocausto, dum non tota combureretur, sed sanguis & adipes essent altaris, reliqua cederent Sacerdoti, fieret autem ad redimendas pœnas certorum peccatorum, cum Holocaustum totum cremaretur præter pellem, & fieret ad placandum Deum, promerendúmque de omnibus in vniuersum. Cętera sacrificiorum genera quatuor, superiore versu intellexit per *sacrificia, oblationes*. Nempe per sacrificia, quæ erant propriè cruenta, alia duo hostiarum genera, de quibus Leu. 6. Hostiam pro delicto ad redimendas pœnas peccatorum omissionis, in qua sanguis & adipes erãt altaris, reliqua sacerdotum, & hostiam pacificorum, pro pace. i. salute ex beneficio aliquo singulari obtento, vel obtinendo, in qua sanguis, renes, adipes cedebant Deo siue altari, pectus & armus Sacerdoti, reliqua caro & cutis ei, qui offerebat, siue esset *Neder*. i. ex voto, siue *Nedaba*. i. sponte. Nam duplex erat pacificum. Per oblationes sacrificia incruẽta, quæ duo etiam erant, prius *Minha*, pro re qualibet velut honorariũ donum de terra natis Leui. 2. vt pugillus similæ oleo perfusus & thure tectus. 2. panes azymi. 3. lagana azyma, oleo perfusa, vel cocta in clibano, vel frixa in sartagine. Vel in craticula tosta. 4. Aristæ ex primis & virentibus adhuc decerptæ frugibus, leuiter ad ignem vstulatæ & in farris modũ confractæ, thuréq; tectę. posterius *Toda*. Leu. 7. & 22. confessio & sacrificiũ laudis, pro pace & vniuersis iniquitatibus, ex incenso & fermento siue placentis fermentatis. Fermentũ enim erat peccati symbolum, Thus gratiæ & beneficij. Alioquî non loquitur de simplicibus oblationibus, vt primitiis, manipulis frugũ, quòd huiusmodi minimè essent figurales, sed pij duntaxat animi symbolicæ. *Non postulasti*. Sacrificia veteris legis non putauisti idonea ad pretium redemptionis nostræ, & peccatorum expiationem. *Ecce venio*, in carnem. De abrogatione legis Mosaïcæ.

12 *In capite libri*. In tota scriptura scriptum est, vt expiẽ hominum peccata: in summa scripturarum. Nam summa Mosis & Prophetarũ est Christus. Caput pro summa Heb. 8. Vers. 1. In Fonte autem, In Volumine libri, sumpta locutione ex eo quod Antiqui complicarẽt libros in corticis morem, vt nunc quoq; Iudæi suam legem in suis Synagogis. Nec *desunt, qui putent* 70. accepisse *Megbilla* è significatione *Gulgoleth* cranimu, caput, *quod vtrumque sit eiusdẽ radicis*. *Vt facerem*, Ordo perturbatus. Deus mi, volui in medio cordis mei, vt facerẽ voluntatem tuã & legem tuam. Voluntas autem (inquit Euthy.) Dei fuit filij sui mors secundum carnem, ad humanæ naturæ peccata expianda, de qua filius ipse, Descendi, non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me, Patris. Voluntas etiam in genere intelligi possit vniuersum mysterium aduentus Domini, & vniuersa eius obedientia, vsque ad mortem crucis.

13 Euangelizaui iustitiam tuam, & qua tu es iustus, & qua tu iustificas per fidem impios: de qua Apostolus tota Epistola ad Rom. & Galat. in multo & copioso Iudæorum cœtu, palã & publicè, in magna populi frequentia. Est & tertium iustitiæ Dei genus, nempè præcepta illius, de quibus etiam locus possit intelligi. Nam & ea Christus mundo proposuit, obseruandáque tradidit.

14 *Iustitiam*, doctrinam Euangelij siue Euangelium, per quod iustificantur credentes Ro. 1. *Veritatem tuam*, veras tuas promissiones, fideles & certas, salutem item tuam, vel etiam tuum saluatorem. i. me, quo vteris ad homines saluandos.

15 *A concilio multo*, à congregatione, ab Ecclesia longè copiosissima. Sic vocat Iudæorum populum, quem & Ecclesiam magnã vocabat, Vers. 13. (Nam vtrobique est *Caal rab*. congregatio multa vel magna,) propterea quòd magno cõcursu ventitabat ad Christi prædicationem, fama eloquentię, virtutis, & miraculorũ eius, vel etiam nominis excitatus. Alij totũ

orbem, qui Christi doctrinam amplexus est, sed non aptè loco, etsi ad eum alludat, è quo Ecclesia magna per Apostolos colligenda fuit.

16 *Veritas tua*, tuorum promissorum fides. Veræ tuæ promissiones. *Susceperunt*, adiuuerunt, seruârũt prop. Duo sunt, quibus tuto nitendũ sit, misericordia siue gratia Dei & promissiones.

17 *Et non potui*, quas nequeo perspicere præ multitudine. Innumera enim erant & sunt peccata humani generis, quæ velut sua fecit Christus, quia expiãda ea susceperat. Peccata enim nostra pertulit in corpore suo. Vide Psal. 21. Vers. 2. *Iniquitates meæ*, quas meas feci, Iniquitates enim omnium vnus ille portauit, Esa. 51.

18 *Dereliquit me*, in me defecit & contabuit virtus vigórque cordis.

19 Precatur pro reditu ad vitam. *Respice*. πρόσχες attende. Heb. festina, non dissimili energia. Vnde Hieronymus ad Suniam Græcum probat.

20 *Reuereantur*, pudore afficiantur in suis consiliis. Sic Vers.

21 proximo. *Vt auferant*, vt eripiant, vt perdant.

22 *Confusionem* ignominiam, qui mihi insultant: Tolle, tolle, crucifige eum. Vah, qui destruis templũ Dei. Matthæi 27. Ioan. 19. hic sensum dũtaxat secuti sunt. Nam Verb. desolẽtur super vestigio cõfusionis suæ i. statim ac me cõfusione affecerũt. Alij, pro mercede cõfusionis suę. i. Mercedẽ ferãt ignominiæ, qua me perfuderũt. *Euge, heah* interiectio insultãtis ac deridentis.

23 *Super te*, in te, in tuo fauore: & præsidio. *Salutare tuum*, Christum tuum, vel salutem tuam in Christo crucifixo.

24 *Mendicus*, miser & calamitosus.

25 *Ne tardaueris*, venire in auxilium, aut quid simile, per Aposiopesin.

ARGVMENTVM.

Orat pro iis, qui afflictis benefaciunt, & pro se, quem in morbo constitutum æmuli extinctum cupiebant. Christo congruit.

1 In finem, Psal. ipsi Dauid. XL. Heb. 41.

BEâtus vir qui intélligit super egênum & páuperẽ: in die mala liberâbit eum Dóminus.

3 Dóminus conſêruet eum, & viuíficet eum, & beâtum fáciat eum, in terra: & non tradat eum in ánimam inimicôrum eius.

4 Dóminus opem ferat illi súper lectum dolôris eius: vniuêrsum stratum eius versâsti in infirmitâte eius.

5 Ego dixi, Dómine miserêre mei: sana ánimam meam, quia peccâui tibi.

6 Inimici mei dixêrunt mala mihi: quãdo moriêtur, & perîbit nomẽ ei⁹?

7 Et si ingrediebâtur vt vidêret, vana loquebâtur cor eius: congregâuit iniquitâtem sibi.

8 Egrediebâtur foras: & loquebâtur in idîpsum.

9 Aduêrsum me susurrâbant omnes inimîci mei: aduêrsum me cogitâbant mala mihi.

10 Verbum inîquum constituêrunt aduêrsum me: nunquid qui dormit, non adiíciet, vt resûrgat?

11 Etenim homo pacis meæ, in quo sperâui: qui edêbat panes meos, magnificâuit super me supplantatiônem.

12 Tu autem dómine miserêre mei: & resúscita me, & retríbuam eis.

13 In hoc cognôui, quóniam voluîsti me: quóniam non gaudêbit inimîcus meus super me.

14 Me autem propter innocéntiam suscepîsti: & confirmâsti me in conspêctu tuo in ætêrnum.

15 Benedîctus dóminus Deus Israël: à século & vsque in séculum: Fiat, fiat.

2 *Intelligit*, prospicit ægro & homini tenuis fortunæ. Pro, *Egenum & pauperem*. In fonte est vnica, vox דל, quæ *tenuem*, *attenuatum* propriè significat. Quare Rabbini de infirmo, quasi

quasi ægritudine attenuato exponunt,non de vulgatis pauperibus, vt toto hoc Psalmo infirmorum visitatio & cura commendetur. At quia *Dal* latiùs patet,latè etiam reddiderunt, πτωχὸν, pro valdè infirmo & misero, πένητα pro paupere & inope. Quibus fauet R. Abraham Leuit.14.vers.21.& quidem citato hoc loco *Dal* (inquit)nunc diuitiis carentem opibus tenuẽ significat vt hoc Leuitici versu nunc tenuem,infirmóque corpore,vt Gen.41.Vers.19. Psal.41.vers.2.& 3. 2.Reg.13.vers.4.Quare sic *Dal*, id est infirmus fili Regis. Vbi nos, quare sic attenuaris macro. *Egenum*,egẽtem alterius visitatione ob morbum. πτωχὸς apud nostros sumitur pro infirmo & ægro, egente alienis opibus & visitatione. Vnde apud Epiphanium & can.8.Calcedonensis Concilij πτωχοδοχεῖον, & πτωχεῖον, hospitium pauperum & infirmorum. Gall. *Hostel-Dieu*. *In die mala*, aduersa & calamitosa. In morbi & calamitatis alterius die eum restituet valetudini & pristino statui.

3 *Viuificet*, sanum & incolumem reddat. Vt viuere est valere, conualescere, Isa. 38. vita sanitas,Leuit.13.vers. 10.Alij vitam proroget.Recentiores hæc enunciatiuè vertunt,*Conseruabit,viuificabit,tradet*,& sequenti ver.*fieret*. *In animam*,libidinẽ,voluntatẽ,potestatẽ. Metonym.

4 *Super lectum doloris eius*,sustentet eũ,quando in lecto dolebit,& ægrotabit. *Vniuersum*. Apostrophe ex abrupto ad Deum Strauisti & composuisti, ô Domine, stratum eius in ipsius infirmitate & morbo, vt quietè dormiat & molliter cubet: tuis manibus lectum eius vertis,in morbo ei veluti ministras,& officia uel ancillæ diligentissimæ exhibes.Docet enim ille hęc allegoria Deum officia omnia ipsi præstiturum. Aliqui ægritudinem eius mutasti in valetudinem & sanitatem,lectum infirmitatis eius conuertisti in lectum sanitatis.

5 πάθος cum Aposiopesi. Ego interim pauper & infirmus, siue aliquem habentem,qui super me intelligat,siue non me ad Dominum conuerto verum medicum & visitatorẽ precor & dico,Domine miserere mei,&c. Vt precatus est pro eo,qui infirmus & in opibus benefaciunt, ita nunc pro se vt infirmo deprecatur,ac causam sui morbi in peccatum confert. *Quia peccaui*,quamuis peccauerim,è R. Marinos,vt Dan.9. Tibi Domine misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & non audiuimus vocem tuam. i. quamuis recesserimus, &c. Vel, quia ægra est peccato,vt sit antithesis ad *Sana* Nam peccatum est morbus animi. Quia fateor me peccasse & propter peccata mea percussum esse morbo sana me. Abben Ezra.

6 *Dixerunt*, optarunt dicentes. *Mala*,res malas noxias, & pernicioſas. Nam non loquitur, de conuitiis.q.d.Optarunt mihi interitum.

7 Hypotyposis hypocritæ insidiantis suæ valetudini. Si me visebat,veluti officij causa vana loquebatur, ficta mendacia, vt me quoquomodo alloqueretur: at cor eius congregauit iniquitatem sibi.i.apud se improbum aliquid animo conflabat,quod foras egressus referret ad alios. Iniqua de me cogitabat & peruersa.

8 Postea egrediebatur foras, & loquebatur quæ viderat. simul cum aliis, renunciabátque meam salutem esse desperatam. In idipsum,simul cum aliis,eadem mihi optantibus, loquebatur, dicebat (quæ viderat in hac mea visitatione.)

9 *Susurrabant*,clàm consultabant. *Cogitabant*,machinabantur. *Mihi*. Secundum hoc Pronomen ad Emphasim dũtaxat ponitur. Cõcurrit enim significatione cũ primo. *Aduersum me*.

10 *Verbum*.Verba iniqua, res iniquas contra me locuti sunt veluti ex composito. Ad verb. Verbũ Beliał fusum siue firmatum est in eũ(in me vt de se loquatur in tertia persona. Alij,in eũ morbũ & infirmitatẽ grauẽ)Vbi per Belial Hieronymus Diabolũ intelligit. Proposuerunt & firmauerunt in animo consilia pessima,quorũ Diabolus esset auctor,vel qualia Diabolus constituisset. *Nunquid*.Sub.Nã aut particulã similẽ.Sunt enim verba Dauidis,rationẽ afferentis,cur inimicorum verbũ iniquum esse dixisset & improbum,eisque insultantis.Nã nunquid qui dormit,aut in lecto decumbit,non adhuc conualescet? Prædicit suũ reditum ad salutẽ & vitã.In Heb.est Mimesis,Qui decubuit,nõ adijciet vt resurgat.Vt sint voces impiorum, qui dormit,non addet resurgere.i.nunquam restituetur valetudini. Nisi cum Septuag.exponas interroganter, vel admiranter. Qui iacuit nonne adiiciet surgere?Dum iacet, nõ resurgat, לֹא *lò*, pro הֲלֹא *Haló*, vt interdum aliàs vel est Græcismus vt duæ negationes vehementiùs negent. Ita *Non* Latinè redundabit.

11 *Homo pacis meæ*, amicus meus. *Supplantationem*.In cursu me supplantauit,mihi magnas fecit insidias & fraudes me egregiè fefellit & circumscripsit. Heb.calcaneũ plantam eodem sensu.Quare Hieronymus vertit. Qui manducabat panem meum leuauit contra me plantam, siue calcaneum, vt sit ille locus, qui contra Iudam à Domino adducitur,Ioan.13.Oppressit me proditione. Calcaneum pro insidiis.

12 *Resuscita*, fac me surgere è lecto, & tribuam eis gratiam dignam ipsorũ malefactis. Aug. de Christo, qui excitatus à mortuis paulo post Iudæos vltus est, Caipham, Pilatum, Herodem, &c.

13 *Voluisti*, dilexisti, benevolentia es prosecutus. *Super me*, de mea calamitate, de mea morte Non clanget prop.

14 *Suscepisti*, sustentasti, tutatus es. *Et confirmasti me*, stabilisti me, me in tuto locasti.

15 *Fiat, Fiat*, Heb. Amen & Amen, id est veritas, veritas, (sit) ita sit, ita accidat, hoc scilicet quod dixi, quando sunt optantis & assentientis: verè, certè, profectò, quando asseuerantis. Cæterum repetuntur in singulorum quinque librorum huius operis finibus, ad maiorem confirmationem, & inflammandum pios in Dei laudes & gratiarum actiones. Atque, hinc sumptam diuisionem huius operis in quinque libros, siue incisiones, vt loquitur in Prologo galeato, putat D. Hieronymus, nempe quoniam quinquies *Amen vé amen*, siue, vt septuag. *Fiàt, Fiat*, occurrit. Solet enim hæc particula, siue simplex, siue gemina, esse nota conclusionum, & signaculũ precationum, vt Orationis Dominicæ Matth. 6. Thalmudici malunt diuisionem sumptam ex Mosis imitatione. Vt Moses totam diuinam legem quinque libris complexus est prosa oratione, sic Dauid versa & metrica: vt credendis & agendis laudanda canendáque responderent. Illud est, quod doctores vulgò inquiunt, Psalmos continere totam sacram Scripturam per modum diuinæ laudis. Addo ego ex argumento quintuplici & diuersitate auctorum, cùm aliqua esset notabilis mutatio. Primus enim liber est de rebus tristibus & aduersis, & vni Dauidi tribuitur. Secundus de rebus lætis, & magna ex parte auctores habet filios Choræ. Tertio repetuntur res tristes & aduersæ, per Asaph, & paucos alios: vt quarto iterum succedant res lætæ, per diuersos auctores. Sic enim significatur rerum humanarum misera vicissitudo. Quintus ferè vni rursum Dauidi ascribitur, ac omnium maximus est, mixtum habens argumentum, vt nunc contineat preces, nunc laudes, modò querimonias, modò gratiarum actiones. Interdum sit de rebus lætis, interdum de crucibus & aduersis, &c.

LIBER SECVNDVS PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Suum exilium consolatur, Dei & rerum diuinarum meditatione, diuinorum beneficiorum commemoratione, & spe futuræ restitutionis, orans, vt se in patriam restituat. Quod & futurum sperat. Congruit suspirantibus in cœlum.

1 In finem intellectus filij Coræ. XLI. Heb. 42.

QVemádmodum desíderat Ceruus ad fontes aquârum: ita desíderat ánima mea ad te Deus.

3 Sitîuit ánima mea ad Deum fontem viuum: quando véniam & apparebo ante fáciem Dei.

4 Fuêrunt mihi láchrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotídie, vbi est Deus tuus?

5 Hæc recordâtus sum, & effûdi in me ánimam meam: quóniam transíbo in locum tabernáculi admirábilis, vsque ad domum Dei.

6 In voce exultatiônis & confessiônis: sonus epulântis.

7 Quare tristis es ánima mea? quare contûrbas me?

8 Spera in Deo quóniam adhuc confitêbor illi: salutâre vultus mei, & Deus meus.

9 Ad meípsum ánima mea cõtutbâta est: proptérea memor ero tui, de terra Ior-

ra Iordânis, & Hermoniim, à monte módico.
10 Abyſſus abyſſum ínuocat: in voce cataractârum tuârum.
11 Omnia excêlſa tua, & fluctus tui: ſuper me tranſiêrunt.
12 In die mandâuit dóminus miſericórdiã ſuam: & nocte cánticum eius.
13 Apud me orátio Deo vitæ meæ: dicam Deo ſuſcêptor meus es.
14 Quare oblîtus es mei? & quare contriſtâtus incêdo dum áffligit me inimîcus.
15 Dum confringûntur oſſa mea: exprobrauêrunt mihi, qui tribulant me inimîci mei.
16 Dum dicũt mihi per ſíngulos dies, vbi eſt Deus tuus? quare triſtis es ánima mea? & quare contûrbas me?
17 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi: ſalutâre vultus mei, & Deus meus.

---

1 Filij Choré, huius ſecundi libri Pſalmographi & auctores ferè ſunt: quorum ſpiritus hoc habuit peculiare, vt de rebus lætis meditaretur, vt Hebræi & Hieronymus tradunt in Pſal. 84. & 85. Item Origenes hom. vnica in libros Reg. Quare & hic liber 2. totus ferè eſt de ſalute & Chriſto, & magnum vitæ præſentis tædium, & ardens futuræ deſiderium exprimit.

2 *Deſiderat*, mugit; rugit, *Charag*, uox ceruorum propria, vt *Sakak*, vrſorum, *Saag* & *Naham*, leonum, *Naak* onagrorum, *Tſarah* luporum, *Nibbah* canum, *Tſahal* equorum, *Gagha* per ע in medio, boum, *Pagha* per ע vaccarũ vel ouium, *Naghar*, camelorũ vel aſinorum. Sicut igitur ceruus vociferatur ad canales aquarum, curſu defatígatus, ita vociferatur anima mea ad te. Inter omnia animalia ceruus eſt maximè ſiticuloſus quòd veſcatur ſerpentibus: vnde & ἔλαφος, quaſi ab ὄφις, ſerpente. Eius augetur ſitis, quando agitatur à canibus & venatoribus. *Ad te*, ad tuum ſanctum domicilium, à quo exulo metonym.

3 *Fontem*, Hæc vox pro *fortem* (Sic enim habent Hebræa & Græca) irrepſit, quòd continuatio Metaphoræ loco optimè congrueret. *Quando*, ô quando Dei videbo faciem, in templo, vel in cœlo, à quorum vtroque exulo, Chal. quando reſpiciam ſplendorem diuinitatis tuæ. *Mattai ecquando*, interrogat. Ita hîc eſt vox deſiderãtis quaſi cum ſuſpirio. Dixerat animam ſuam deſiderare & ſitire Deum. Nunc ſubdit huius deſiderij expreſſionem. O quando veniam: ne quis coniunctim cum præcedentibus hanc particulam hoc modo legat: Anima mea Deum ſitiuit, quando (id eſt, uſquequo, donec) veniam ante faciem eius.

4 Quotidie plorabam. Hoc meum erat demenſum, hic meus quotidianus cibus. *Panes*, lachrymæ mihi erant loco panis, pro panibus & cibis, dum mihi obiicitur quotidie, Vbi eſt Deus tuus, nullius videtur virtutis & poteſtatis, vt qui te in exilio tandiu deſerat.

5 Quomodo in his angoribus ſe ſit conſolatus docet. *Hæc*, has nimirum inſultationes, recordatus ſum, *Et*, at, verum (aduerſatiuè) animã meam doloris magnitudine contractam effudi ac dilataui, quoniam tranſiturus ſum in locum admirabilis tabernaculi Dei, id eſt, in ſanctam ciuitatem Hieruſalem vſque ad ipſius ędem, nec perpetuò hic in iſtis exilij locis hęſurus. Me conſolatus ſum, quoniã quicquid iſti dicant, adhuc tranſibo in locum vbi Deus colitur purè & liberè. Sola Dei memoria pium in malis oblectat, nedum in proſperis. Pſal. 76. Memor fui Dei & delectatus ſum. Quantò magis præſentia & viſio? Facilè transfertur ad æternã vitam. Me conſolatus ſum, quoniam tranſiturus ſum in cœlum locum admirãdi tabernaculi Dei, vſque ad ipſius penitiorem ędem, nempe cœlum Empyreum vbi eſt ipſius thronus, vbi & ſe clarè, & glorioſè, & ſuauiter cõmunicat. *Effundere in ſeſe animam*, eſt ſe valdè conſolari, effuſè lætari, effuſè ſe exhilarare, vt Eſa. 60. Tunc videbis & affluës, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. *In locum tabernaculi*. Sic Abben, סך *Sach*, exponit, pro tentorio & tabernaculo ſcilicet, è 2. Reg. 16. Idem quod *Succha*, à quo feſtum tabernaculorum ſiue attegiarum *Succhoth*, contra Recentiores, qui vertunt numerum. Tranſibam in numero multo & frequenti comitatu. Hæc enim omnia de præterito exponunt, quaſi populus Dei recolat in exilio priſtinam fœlicitatem, à qua exciderit, proindeque mæreat. *Admirabilis*. Septuag. appoſitè legerunt per Res, *Adram*, Maſoretæ per *Daleth Addadem*, vt ſit ſenſus (&) mouebo me cũm eis vſque, &c. Locum tabernaculi admirabilis appellat Hieruſalem, in

qua erat tabernaculum Dei admirabile,quoniam in eo opera Dei admiranda recolebãtur, & it a erat conſtructum,vt cœlum referret

6 Ecclipſis, vbi eſt, ſup.in voce ſonus epulantis,ob multitudinem ſacrificantem & colentem Deum.In qua Dei domo & loco, cum læta voce, laudúmque Dei celebratione populus feſtum agit, perſonat, plaudit, epulatur, victimat,epulares offert. Græci hodie habent ἦχος ἑορτάζοντες ſoni vel ſono epulantis, vel potius feſtum agentis, ſenſu parum differente. Heb. ſonitus, vel multitudo (Hamoij vtrunque deſignat) feſtinans, feſtum agens. ſiue feſtum agentis vt Hamon legatur per hateph pathaph. *Epulantis* autem habemus, quoniã diebus feſtis lætitiæ gratia ſaltabant, tripudiabant,epulabantur. 1.Reg.30. & Nehem.8.& quidem victimarum pacificarũ carnibus. Inde enim *Hagag*.paſsim ſaltare,tripudiare, epulari,& *Hag*. feſtum,lætitia: itémque pecus ſiue oblatio ad feſti epulas.Itaque R. Selono, & R.LeuitLeuit.23. notant ſolemnitates præter diem expiationis ſanctificatas fuiſſe *bethphilla* in oratione *milte* conuiuio,& *kaſuth mekija* veſtitu puro & mundo, quibus ἀγάπαι. noſtrorum in prima Eccleſia congruiſſe videntur. Quartum adda 4.Reg.4,verſ.23.auditum verbi prophetarum .Nam illinc Abben Eyra & R.Moſé Cotſeus docent pios feſtis ad prophetas conueniſſe, vt expoſitionem diuinæ Legis audirent.

7 *Quare*.Apoſtrophe conſolatoria,quam repetit verſ.16.& 17.*conturbas*,mœrore affligis.

8 *Adhuc*.Nam reſtituat poſtliminio. *Salutare*. eſt: celebrabo adhuc cum qui eſt mea ſalus & Deus meus.Cõmodior eſt hæc lectio,vt *Vau* iungatur cũ voce ſequenti, quàm Maſoretarũ, qui eã præcedenti affigunt, *Panau Elohai*, ſalutes *vultus eius,Deus mi*. Vt ex aliorum locorum comparatione intelligitur.Nam ſic repetitur mox verſ.17,& vltimo, & Pſal.ſequen.verſ.7.

9 *Ad meipſum*,in meipſo,apud meipſum. *De terra Iordanis*, propter terram Iordanis, & reliquorum locorum patriæ meæ in quibus eram in pace & quiete,q.d..Quia in meipſo turbatus ſum ob exilium,ideo te inuocabo pro terra Iordanis,& Hermoniim, & pro montibus modicis,vt in ea loca me reſtituas, vt in mea plana & campeſtria (cuiuſmodi erat terra Iordanis) & in meos montes,quantumuis modicos & humiles,me reducas. *De*, & A, non hîc ſignificant locum, ſed cauſam. Nam hæc dicuntur ab exulibus, & procul à terra ſancta raptatis,Friget itaque quod aliqui exponunt, in hac ſolitudine Iordanis & Hermonij & Mizaari, in quibus locis ego vagam vitam perſequor, tui recordabor. Quare alij rectiùs.Memor ero mirabilium & beneficiorum tuorum quæ tu ad Iordanem & montem Hermon populo tuo præſtitiſti.Hermonim duo ſunt montes alti in extremis terræ ſanctæ:vel potius tractu montium circa Hermonem. *Modico*, Mizaar Hebræi putant eſſe nomen montis ego cum Septuag. appellatiuum & ſingul.pro plurali, vt vel in humilimos quoſque mõtes ſuæ ſanctæ patriæ reſtitui obſecret.Sic Pſal.101. piis etiam lapides eius placent præ diuitiis reliquarum regionum. Cùm enim diligentiſſimè minima quæque terræ ſanctæ loca à Ioſué & aliis ſint expoſita nuſquam montis ſic nominati fit mentio.

10 *Inuocat*,accerſit. Calamitas calamitatem attrahit,vt emergere non liceat.Nulla calamitas ſola. Abyſſus, vt interpretatur Symmachus,abyſſe occurrit à ſtrepitu aquæ ductus tui. Hypotypoſis poëtica calamitatum ingentium. Nulla eſt mearum miſeriarum intermiſſio & finis,nullus fundus, Abyſſus enim eſt immenſa profunditas,quaſi ſine fundo: cumulus malorum cumulos alios & moles varias trahit ad vocem fiſtularum tuarum, id eſt,nubium per quas veluti fiſtulas & canales imbrium magnam fundis copiam. Te ſonante & excitante tempeſtates obruor variis calamitatibus.Clariùs verſum fuiſſet,Abyſſus adAbyſſum clamat.Alia aliam euocat & attrahit,te de cœlo eas emittente & quaſi vocante. *Cataractarũ*, fiſtularũ prop. citatum nubiũ, quæ tonitru & fulmine rumpuntur, & pluuiam effundunt.

11 *Excelſa tua*,vndæ tuæ,procellæ tuæ in ſublime vndas attollentes,gurgites & inundationes afflictionum. *Misbarim*,fluctus ſignificat quaſi confractiones, colliſiones,vndas, quæ ſe mutuò frangunt, Mataphoricus etiam verſus.

12 Se ſpe erigit,ſibi liberationem pollicens.Me quidem omnes malorum fluctus in hoc exilio inundarunt,penéque obruerunt. At mandabit præcipiétque Dominus,die miſericordiam ſuam ad me venire,& nocte canticum eius mihi erit.Die me miſericordia afficiet, & nocte eum canam,gratiáſque ob illum agam. Aliqui per diem Metaphoricè tempus proſperum per noctem aduerſum intelligunt.Miſericorditer aliquando liberabit. Interim calamitatum nocte,non intermittam cum canere & venerari. *Miſericordiam ſuam*.Me miſericordia ſua affici mandabit & præcipiet. Sic Pſal.43. Qui mandas ſalutes Iacob: id eſt,qui præ-

cipis & mandas Angelis Iacobum ſaluare. *Et nocte*, erit ſcilicet. Nocte canam miſericordiam mihi factam. q.d. die me ſeruabit, nocte autem hymnis & canticis ſalutis iſtud beneficium celebrabo.

13 *Apud me.* Mecum prop. Maſoretæ iungunt cum fine præcedentis hemiſtichij, ſi modò Athnah apud eos diſtinguat. Nam non ſemper diſtinguit in operibus poëticis. *Deo vitæ meæ*, ad Deum qui me viuificat, hæc ei apud me erit oratio, & dicam, Adiutor meus es, ſiue, vt Heb. rupes mea, ad quam me confugere oporteat. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus Act. 17.

14 *Contriſtatus*, nigricans prop. lugens, & atro triſtique vultu.

15 Dum ab hoſtibus membra mea proſcinduntur & martyriis grauibus afficior, probra multa ſuſtineo. Ad tormenta, etiam conuitia, probra, & contumelias adiiciunt. Ad verb. per occiſionem vel cultrum in oſſibus meis. Dum me homines torquent & enecant. Confringi oſſa, vel habere cultrum in oſſibus, Metaphoricè, ſuſtinere maximos & acerbiſſimos cruciatus. Ingens enim dolor eſt, quando gladio oſſa feriuntur vel franguntur. Hæc propriè dicuntur de SS. Martyribus, quos multos habuit, habet, habebit Eccleſia.

16 *Quare.* quare deiiceris nimia triſtitia, cur grauiore mœrore deprimeris.

17 *Illi*, ei (qui eſt) ſalutis meæ auctor, & Deus ſiue iudex, vindéxque meus. *Salutare.* Heb. ſalutes plurali numero. Quia multis modis ſaluos nos facit Deus.

ARGVMENTVM.

Orat vt ſe Hieroſolymam ab exilio ad frequentandum templum reuocet. Propheticus eſt.

1 Pſal. Dauid. XLII. Heb. 43.

IVdica me Deus, & diſcêrne cauſam meã de gente non ſancta: ab hómine inîquo & dolôſo érue me.

3 Quia tu es Deus fortitûdo mea: quare me repulîſti? & quare triſtis incêdo, dum affligit me inimîcus.

4 Emitte lucem tuam, & veritâtem tuam, ipſa me deduxêrunt & adduxêrunt in montem ſanctum tuum, & in tabernácula tua.

5 Et introîbo ad altâre Dei: ad Deum qui lætíficat iuuentûtem meam.

6 Cõfitêbor tibi in cíthara Deus Deus meus: quare triſtis es ánima mea? & quare contûrbas me?

7 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi: ſalutâre vultus mei, & Deus meus.

---

2 Defende me Deus, & diſcepta cauſam meam, contra barbaras & profanas gentes me vlciſcere.

3 *Triſtis.* Pullatus. Recurre ad Verſ. 14. ſuperioris Pſalmi.

4 *Lucem tuam*, gratiam, fauorem tuum & auxilium. *Et veritatem tuam*, tuarum promiſſionum fidem & effectum. R. Selomo lucem Chriſtum, (ſic Cyrillus in Ioannem) veritatem Eliam eius præcurſorem (i. Ioan. Baptiſtam) interpretatur. Noſtri Dona, quibus homines illuminantur & docentur, tam in credendis, quàm agendis. *Deduxerunt & adduxerunt.* Ipſa me huc introduxerunt, ipſa me in hunc ſacrum locum progredi fecerunt. Gratia Dei nos ducit in templum & Eccleſiam, facit pios, fideles, probos, &c. Inſignis locus contra Pelagianos. ὡ ἀπήγαγον per viam duxerũt, *& adduxerunt*, ad terminum perduxerunt, introduxerunt. Præterita pro futuris, more Prophetico, ad rei certitudinem, vt ex Heb. apparet, deducent & adducent, ſiue introducent. *In montem ſanctum tuum*, in templum ſtructum, (vel potius ſtruendum: nam filij Choræ erant temporibus Moſis) in monte Moria, in quo eſt conuentus populi Dei & legitima ſacra peraguntur. Tabernacula autem ſunt reliqua terræ ſanctæ loca, in quibus ipſe colebatur.

5 *Altare* Dei, ad locum, in quo Deus per sacrificia & sacramenta colitur. Aliqui, ad conspectum diuinæ maiestatis, eò quòd in materiatis altaribus diuinam præsentiam præcipuè honorare soleamus. *Iuuentutem meam.* Heb. exultationem meam. Sic flos ætatis de iuuentute dicitur. Vnde ad verb. Ad Deum lætitiam exultationi meæ. Ad Deum, qui lætitiã affert exultationi meæ: vt quidem Recentiores sentiunt. Sed mallem יעז *Guil* cum Septuag. hîc notare, vt Dan. 1. Vers. 10. iuuentutem, adolescentiam, florem æui. Quare & illic noster vertit, coæuis vestris, vbi magis ad vocem recentiores, *iuxta similitudinem vestram*, ego *iuxta adolescentiam vestram.*

6 *Confitebor*, celebrabo, gratias agam lætè & hilariter.

7 *Salutare*, est sup. q. d. ille est mea salus, meus saluator & Deus.

ARGVMENTVM.

Queruntur pij se contra maiorum exempla, impiorum libidini exponi ob religionem, Deúmque obsecrant, vt tandem subueniat. Congruit Apostolis & Martyribus. Rom. 8.

1 In finem pro filiis Core ad intellectum. XLIII. Heb. 44.

DEus aúribus nostris audíuimus: patres nostri annuntiauêrunt nobis.

3 Opus, quod operâtus es in diêbus eôrũ: & in diêbus antîquis.

4 Manus tua gẽtes dispérdidit, & plãtâsti eos: afflixîsti pópulos, & expulîsti eos.

5 Nec enim in gládio suo possedêrunt terram: & bráchium eôrum non saluâuit eos.

6 Sed déxtera tua, & bráchium tuum, & illumináti vultus tui: quóniam complacuîsti in eis.

7 Tu es ipse rex meus & Deus meus: qui mandas salûtes Iacob.

8 In te inimîcos nostros vẽtilábimus cornu: & in nómine tuo spernêmus insurgêntes in nobis.

9 Non enim in arcu meo sperâbo: & gládius meus non saluâbit me.

10 Saluâsti enim nos de affligéntibus nos: & odiêntes nos, confudîsti.

11 In Deo laudábimur tota die: & in nómine tuo cõfitébimur in séculum.

12 Nunc autem repulîsti & confudîsti nos: & non egredièris Deus in virtútibus nostris.

13 Auêrtisti nos retrôrsum post inimîcos nostros: & qui odêrunt nos, diripiêbant sibi.

14 Dedîsti nos tanquã oues escârum: & in Géntibus dispersîsti nos.

15 Vẽdidîsti pópulum tuum sine prétio: & non fuit multitûdo in commutatiónibus eôrum.

16 Posuîsti nos oppróbrium vicînis nostris, subsannatiônem & derîsum his, qui sunt in circúitu nostro.

17 Posuîsti nos in similitúdinem Géntibus: commotiônem cápitis in pópulis.

18 Tota die verecúndia mea cõtra me est: & confúsio faciêi meæ coopéruit me.

19 A voce exprobrântis & obloquêntis: à fácie inimîci & persequêntis.

20 Hæc ómnia venêrunt super nos, nec oblîti sumus te: & inîque non égimus in testamênto tuo.

21 Et non recêssit retrò cor nostrum: & declinâsti sémitas nostras à via tua,

22 Quóniam humiliâsti nos in loco afflictiônis: & coopéruit nos vmbra mortis.

23 Si oblîti sumus nomen Dei nostri: & si

& ſi expándimus manus noſtras ad Deum alienum.
24 Nónne Deus requîret iſta? ipſe enim nouit abſcóndita cordis.
25 Quóniâ propter te mortificâmur tota die: ęſtimâti ſumus, ſicut oues occiſiônis.
26 Exûrge, quare obdôrmis Dómine? exûrge, & ne repêlas in finem.
27 Quare fáciem tuam auêrtis? obliuíſceris inópiæ noſtræ & tribulatiônis noſtræ?
28 Quóniam humiliâta eſt in púluere ánima noſtra: conglutinâtus eſt in terra venter noſter.
29 Exûrge Dómine, ádiuua nos: & rédime nos propter nomen tuum.

---

2 Cadit hic verſus in ſequentem. Nam hi duo ſunt loco procœmij, in perſona fidelium, & quarto incipit narrare antiqua erga Eccleſiam beneficia.
3 *Antiquis*, Moſis & patrum de Ægypto egreſſorum.
4 *Gentes*, ſeptem, quæ olim incolebant terram ſanctam, inter quas præcipui erãt Chananæi. *Et plantaſti eos*, Patres noſtros in illorum locum firmiter ſtatuiſti. *Expuliſti eos*. Miſiſti eos prop. Vnde duplex interpretatio exoritur. Prima, emiſiſti eos (Chananæos populos) quam ſequuntur noſtri. Altera, immiſiſti eos (patres noſtros) in illorum ſcilicet locum. Simplicia enim Hebræorum deſignant etiam compoſita Latinorum & Græcorum, pro ratione ſententiæ, coniugationis, & ſyntaxeos.
5 *Poſſederunt*, Patres noſtri. *Brachium*, fortitudo.
6 *Dextera & brachium*, potentia & robur. Metonym. *Sic & illuminatio*, fauor tuus, quem ſerenitate vultus tui indicaſti. Succeſſus bellorum à Deo Deut. 4. & pſ. 33.
7 *Qui mandas ſalutes Iacob*. Iacob Genitiui caſus, qui mandas ſaluari populum Iacob, qui mãdas, Angelis, vt ſaluent Iacobum. vt Pſal. 90. & 70. Sic Kimhi. Mandare eſt mandato procurare. Deus enim per angelos procurat ſalutem ſuorum. Hoc alludit ad Ex. 23. & 32. vbi prouinciam deducendi & dirigendi populum Iſraël committit angelo, quem Cabbalici appellant Mitatron, R. Abraham Michaelem, R. Moſe Nahmanides Angelum fœderis ſiue teſtamenti, de quo Mal. 3. id eſt, Chriſtum. Breuius, Qui celeriter facis ſalutes Iacob, qui eum ſaluum facis pro arbitrio. Nam mandare, item dicere in Deo, non ſemper eſt faciendum curare, ſed etiam celeriter, promptè, & iubendo efficere. Alioqui iubere vel quiuis poſſit quod non exiſtet: vt Pſal. 32. Mandaſti, & creata ſunt. Et Eſa. 44. Qui dico Hieruſalem ædificare, qui facio vt ædificetur. Et illud Chriſti, vtrum facilius eſt dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, tolle grabatum tuum, & ambula? Heb. per Imperat. Mãda, niſi velis eſſe nomen Toar, vel infinit. mandans, vel mandare. i. qui mandas. Nam infinita vſurpãt pro cæteris omnibus.
8 *In te*, per te & tuam opem, cornu noſtro. i. robore exeutiemus hoſtes, eos armis veluti cornibus impetemus & proſternemus. Etſi enim cornu ſeparatim non ſit in Heb. continetur tamen vi verbi נגח *Niggah*, quippè quod non ſonet ſimpliciter ventilare, ſed cornu petere, cornibus offendere & inſultare Exod. 21. *Spernemus*. Heb. quidem, ſternemus, conculcabimus, Chald. ſubiiciemus. At Septuag. ἐξουδενήσομεν, ſpernemus, pro nihilo reputabimus: ne quis mendum hic eſſe putet. *In nomine tuo*, in tua virtute, vel, te nominato & inuocato.
9 *In arcu*, meis viribus, præſidiis, machinis, armis. Olim præcipua vis belli poſita erat in ſagittariis, præcipuè apud orientales.
10 Ratio ducta è præteritis beneficiis. In præſens & in poſterum tuti erimus, quæcumque humana præſidia nos deſtituant à qua iam olim nos ſaluaſti.
11 *Laudabimur*, gaudebimus, gloriabimur. Sic hoc verbo vtuntur Interpretes noſtri in hoc opere. *Tota die*, vel, omni die. Per totam vitam. *Et in nomine*, & nomen tuum prædicabimus. *Sela*.
12 *Et non egredieris*, non egredi ſoles, non egrederis cum noſtris exercitibus. In rebus ſolitis Hebræi vtuntur futuro pro præſenti. Virtutes hîc pro exercitibus: vt Pſal. 23. Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ. Quod dicitur Deus repuliſſe populum, confudiſſe, auertiſſe retrorſum, dediſſe tanquam oues macelli, diſperſiſſe, vendidiſſe, poſuiſſe in probrum & parabolam, poteſt accipi, non modò ſecundum permiſſionem, ſed & ſecundum efficientiam. Nam ma

lorum pœnæ Deus auctor & efficiens causa esse potest,ac ad eorum immissionem efficaciter concurrere,quando suos vult temporaliter affligere vel corrigere. Itaque probi omnia hæc tanquam à Deo suscipiunt,& ad ipsum,vt ad liberatorem verum,suppliciter confugiunt.

13 *Retrorsum*,retrò in fugam vertisti,fecisti nos dare terga inimicis nostris, fugari nos permisisti.*sibi*,nos sup.& bona nostra.

14 *Oues escarum*,escis & deuorationi destinatas.Rom.8.in *Gentibus*,inter gentes, per populos externos,Assyrios,Babylonios,Persas,Medos,Græcos, Romanos &c.

15 *Sine pretio*,nullo,vel vilissimo pretio.*Nec fuit multitudo* pretij, quando populum tuum commutasti,& tradidisti alienis gentibus.q.d.Tete citra vllum tuum commodum,vili atq; adeò gratis abdicasti populo tuo,& alienorũ iuri & dominio subdidisti, perinde ac si nullius esset momenti.*Multitudo* etiam possit significare fœnus,lucrum. Hac venditione nihilo factus es ditior.*In commutationibus*, in alienationibus, venditionibus. Metaphoræ à negotiatoribus. Non magno commutasti siue vendidisti eos,sed quasi pro nihilo. Nihil pretij sumpsisti pro eorum distractionibus.Ad verb.Non fœneratus es in pretiis eorum.

16 *Ius qui sunt in circ.*vicinis nationibus,Syris,Arabibus,Ægyptiis,Philistæis,Phœnicibus.

17 *In similitudinem*,vulgi dicterium,populi fabulam. Prouerbia de nostra calamitate conficiunt,prouerbiis nobis insultant & illudunt.*Commotionem capitis*,ludibrium, illusionem inter populos Metonymicè.Gestus deridentium,vt Psa.21.

18 Assiduè contemptus mei,ignominiaque mea ante oculos meos versatur, & vultus pudore velatur. q. d. Non audemus attollere oculos nostros præ pudore. Sed mutat numerum, quia populus Domini est velut vnum corpus. *Contra me*,ex aduerso mei. Quotidie mihi pudenda & verecunda respicio,& ignominia faciem meam obtegit.

19 *A voce*,propter vocem conuitiantis. A *facie inimici*,propter inimicum.

20 *In testamento*,contra testamentum tuum.Non mentiti sumus in pactum tuum, prop.Non negauimus testamentum tuum,tuam religionem, & legem verbo tuo & morte victimarum sancitam.

21 *Recessit*,defecit à te,à tuo cultu & fide.Chaldæ.Non est aduersum neque diuisum elationibus cor nostrum.*Et declinasti*. Actiuè,& per Zeugma repetenda negatio,*Et non declinasti*& nõ declinare fecisti,neque remouisti. i. non fecisti, neque passus es gressus nostros discedere à via tua recta, à tuo cultu. Sic Hebræi.Chrysostom.& Hieronym.Si nolis esse zeugma, sensus cadet in sequentem versum. Quoniam nimis humiliasti atque afflixisti, facis vt semitæ nostræ à via tua & lege declinent.q.d.hinc trahimus occasionem declinandi atque errandi. Calamitates nimiæ nos in transuersum agunt,& à patientia ac virtute abducunt. Vnde quia non contingunt sine eius consilio,voluntate & iustitia, Deus malorũ, quæ inde consequuntur,quodammodò causa dicitur,i.causa per accidens,non per se,causa indirecta,non directa & propria.Sic.Psal.104. Conuertit cor eorum,vt odirent populum suum. Masoretarum lectio per Tseri, non Pathah, tollit hunc scrupulum. Nam iuxta eos sic esset vertendum, & declinat gressus noster à via tua:vel & (non) declinat,per zeugma.

22 *Afflictionis*.In Hebræo est Hyperbole,Draconum,vt Psa.74.i. in loco captiuitatis,in medio infidelium,idololatrarum,hæreticorum,inter tyrãnos,in loco, cuius habitatores æquãt Draconum sæuitiam,vel in loco Draconum.i.in profundis maris gurgitibus, in quos se recipiunt balenæ & ceti.*Dracones* enim siue Tannim,interdum significant, pisces immanis magnitudinis,interdum vegrandes serpentes.Allegoria de summis calamitatibus.*Vmbra mortis*, acerbissima calamitas & seruitus morti similis.Mors nos veluti absorbet.

23 *Ad Deum alienum*,ad idola,ad impios & profanos cultus & religiones.

24 *Requiret*,puniet & vlciscetur.Alij,indagabit,& indagando cognoscet.

25 *Oues occisionis*,cædi destinatæ,lanienæ prop.macelli.Debet autem dũtaxat notari virgula. Nam versus cadit in sequentem.Sic infrà penultimus in vltimum.

26 Deus in malis nostris videtur obdormite,quando nos negligit & in eis hærere finit, sed non dormitabit neque dormiet,qui custodit nos.Es.49.Psal.120.Quoniam mala nostra cernit & ab eis eripiet,quando nos satis diu cum eis viderit luctatos.*Ne repellas*,nos ne reiicias.

27 *Auertis*,abscondis prop.*Inopiæ*,afflictionis,calamitatis.

28 Hyperbole.Vita nostra allisa est pulueri,propinqua est sepulchro,non possumus deiici & affligi profundius. Nam nobis reptandum est, non gradiendum, quòd simus prostrati,& afflicti in ventrem,absque erectionis spe.Vel respicit ad morem pœnitentium,qui se puluere conspergere

conspergere solebant. *Conglutinatus.* Adhęret terræ ob imminentem gladium. Moribundis sumus similes, & necis plagam expectantibus.

29 *Propter nomen tuum.* Heb. propter misericordiam tuam, cuius Symbolum est Dei nomen, maximè tetragrammaton.

ARGVMENTVM.

Carmen nuptiale, christi & Ecclesiæ notas, virtutes, dotes, gratias, coniunctionem canens.

1 In finem pro iis qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto. XLIIII. Heb. 45.

ERuctâuit cor meũ verbum bonũ: dico ego ópera mea regi
3 Lingua mea cálamus scribæ: velóciter scribêntis.
4 Speciôsus forma præ filiis hóminũ, diffûsa est grátia in lábiis tuis: propterea benedîxit te Deus in ætêrnum.
5 Accingere gládio tuo super femur tuum: potentíssime.
6 Spécie tua & pulchritúdine tua: intênde, prósperè procêde, & regna.
7 Propter veritâtem & mansuetúdinem, & iustitiam: & dedûcet te mirabíliter déxtera tua.
8 Sagîttæ tuæ acûtæ (pópuli sub te cadent) in corda inimicôrum regis.
9 Sedes tua Deus in séculum séculi: virga directiônis virga regni tui.
10 Dilexîsti iustítiam, & odîsti iniquitâtem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ cõsórtibus tuis.
11 Myrrha & gutta & cásia à vestimẽtis tuis, à dómibus ebúrneis: ex quibus delectauêrunt te filiæ regum in honôre tuo.
12 Astitit regîna à dextris in vestîtu deaurâto: circúmdata varietâte.
13 Audi filia, & vide, & inclîna aurem tuam: & obliuíscere pópulum tuum, & domum patris tui.
14 Et concupîscet rex decôrem tuum: quóniam ipse est Dóminus Deus tuus, & adorâbunt eum.
15 Et filiæ Tyri in munéribus: vultum tuum deprecabûntur omnes díuites plebis.
16 Omnis glória eius filiæ regis abîntus: in fimbríis aúreis circumamîcta varietátibus.
17 Adducêntur regi vírgines post eam: próximæ eius afferêntur tibi.
18 Afferêntur in lætítia & exultatiône: adducêntur in templum regis.
19 Pro pátribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos príncipes super omnem terram.
20 Mémores erunt nóminis tui: in omni generatiône & generatiõnem.
21 Proptéra pópuli confitebûntur tibi: in ætêrnum & in séculum séculi.

---

1 Impij, vt Geneuenses, de Salomone hunc Psalmum exponunt, primò contra rationem. Nam filij Chore vaticinabãtur ista Mosis temporibus, id est, quadringentis octoginta annis ante Salomonem. Itaque si spiritus sanctus eis aliquid tanti inspirabat non est dubium, quin id potius faceret de Christo, quàm de Salomone, nullius planè pretij homuncione, si cum Christo comparetur. Deinde hîc sunt augustiores promissiones, quàm vt in terrenum regem competant. Tertiò contra explanationem Apostolorum. Heb 1. Act. 13. Quartò contra sensum Christianorum omnium, denique contra Rabbinos, etiam recentiores.

2 Pollicẽs se locuturũ de rebus magnis, duobus primis versib⁹ attẽtionẽ captat, à rei & personæ, quã descripturus est, magnitudine: deinde ab orationis perspicuitate & celeritate. Neq; enim suspensũ lectorẽ tenebit tarditate, vel insinuatione aliqua dicẽdi. *Eructauit*, effudit

verbum præstans,orationem & sermonem insignem,nempè laudes Christi. *Dico ego*, profero,propono,eloquor mea carmina,quæ operatus sum:regi Christo, ei poëma meum compono,illud ad eum dirigo. Vnde quod sequitur Vers.3. est Apostrophe ad Christum. Hebræi ferè interpretantur. *De rege*,non *Regi*. De eo meum hunc Psalmum dicto : hic mei Psalmi est materia. Opera sua appellat istos suos versus, quos in laudē nuptiarū Christi & spōsæ canit.

3 Lingua mea est calamus Spiritus Sancti,qui est scriba celerrimus,in scribendo exercitatissimus & peritissimus. Metony. i. qui numine suo aflatos facit celerrimè scribere. Vel scribā velociter scribentem siue velocem & expeditū se ipse appellabit:quoniā auctores sacri, suorum librorum non sunt auctores,sed scriptores & notarij,& tanquam instrumenta. Auctor enim est spiritus S. qui ipsorum linguæ & calamo insidet ac præest. 2. Pet. 1. q.d. Vtar lingua stylo celeri ad ista mysteria explicanda,nec tarditate ero molestus.

4 Encomium Christi,eum vt reddat amabilem,à pulchritudine & forma, ab eloquentia & Euangelij doctrina, à fortitudine bellica & victoria de peccato, morte, Satana, Idolis & Idolorum cultoribus,à maiestate personæ, & regni eius, à iustitia & aliis virtutibus magno principe dignissimis,denique à magnificentia aulæ & comitatu. Pulcher es animo & corpore rex Messia(vt interponit Chald.)præ reliquis hominibus. In vtriusque forma nullus tecum potest comparari,vt qui sis plenus gratia,veritate,mansuetudine, virtute, sine vlla peccati labe,& habeas labia adornata multa gratia. Secundum spiritualem pulchritudinem neminem posse Christo comparari indubitatum est. Cant. 4. Secundum corpoream sibi facilè persuadebit,qui vel eius picturam ad veritatem expressam à D. Luca viderit, vel Epistolam Lentuli Proconsulis de eius lineamentis legerit, vel ad rationem Physicam & Medicam attenderit. Quia enim pulchritudo ab interiore naturæ crasi, temperamentóve proficiscitur, vt Christus optimo incorruptissimóque fuit temperamento, ac corpus melioribus proportionum numeris compositum sibi ipse assumpsit,quale fortassè ad pondus quærunt Medici: ita & colorem & formam,& totam corporis habitudinem lectissimam habuisse necesse est, vtpotè ab interna naturæ temperatione manantem, quæ sese potissimùm in facie ostendit. Hinc Niceph. lib. 1. hist. ca. vlt. ex antiquis monumentis & historiis illum fuisse tradit vultù viuido,dulci,egregio,non rotundo neque acuto, sed aliquantum longiore, cuius color ad triticum accederet,modica fuscedine rubescens. 2. statura septenum palmorum, siue ternum cubitorum & semis,(id est,satis procera. Nam maxima non solet octonos palmos, siue quaternos cubitos excedere,ex Abben Ezra Ex. 27. 3.) oculis χαροποῖς fuluis cum aliquo nigrore splendescentibus,venustis & acribus. 4. supercilijs nigris,nec valde reflexis, barba flaua, nec admodum demissa. 5. suflaua prolixiore ad occipitium leniter declinante 6. Naso aquilino, 7. collo sensim decliui,ita vt non arduo & extento nimium corporis statu esset. 8. per omnia denique suæ genitrici similem,quam idem Niceph. describit lib. 2. cap. 23. ex D. Epiphanio & Cedrenus in compendio historiæ facie honesta, graui, affabili, aliquanto longiore, non rotunda neque acuta,statura mediocri,aut potius mediocrem longitudinem excedente,colore triticum referente,naso longiore,labiis floridis, capillis flauis, oculis acribus subflauas & tanquam coloris oleæ pupillas habentibus, superciliis inflexis & decenter nigris, manibus simul & digitis longioribus. Quæ locum Luciani Athei Philopatri, Traiani temporibus illustrant,dum Christum ἀποφαλαντίαν & ἐπίῤῥινον vocat, ἀποφαλαντιάν quidem recaluastrum,modicè à fronte caluum, quòd Iudæorum more prolixiorem suam comam in occipitium promitteret & inuergeret, ita vt frons eius tota & aperta, oculis spectantium obiiceretur, ἐπίῤῥινον autem, quo etiam vocabulo vsus est Niceph. naso aquilino & iustè eminenti. Quæ omnia hominem mirè honestant & speciosum,præ filiis hominum reddunt. *Diffusa*,effusè posita. Tuus sermo,tua oratio melle est dulcior,fluit suauiter,grata,suauis & iucunda Deo & hominibus. Hinc in Euangel. Potens erat sermone & opere. Et,nunquam homo locutus est sic:tanta persuadendi vis labiis eius insederat. Mat. 7. Tam insignem Christus habuit linguæ facultatē, tamq; efficacem labiorū gratiam,vt per eam à Patre ira inflāmato benedictionē sempiternā extorserit,ac paucis annis mundū ad eius agnitionē cōtrariis cultib⁹ imbutū, & in cūctis peccatis educatū traduxerit. Chaldęo *Gratia*,est spiritus Prophetię, qui in Christi labiis elucebat:Nostris,gratia noui testamēti & Verbū. Vt sit sēsus,fusè loquebatur de Dei gratia & eius iustitia,fusè eam spargebat populo,fundebat Dei gratiā & loquēdo & conferendo,nihil crebrius loquebatur quàm de iis, quin & verbum eius iustificabat & gratia perfundebat plurimos. *Propterea*, propter hanc tuā pulchritudinē, & labiorū gratiā.

5 A potentia bellica. Ad perficiendā tuæ sponsæ liberationem ad pugnam te accinge,te para

ad de-

ad debellandũ Satanam,mortem,peccatũ: vel, ad interficiendos reges & potestates mundi. Humano more de Christo loquitur,vt de bellatore aliquo egregio. *Potentissime*. Vocandi c.ô Heros,ô strenue,ô potens. R. Ioseph hunc gladium esse spiritualem ait, & Metaphoricum: Talmudici,legem Dei,eiúsque bellum.

6 *Specie tua*. Per tuã illam speciẽ, cum tua illa specie & pulchritudine,vt sit septimi casus, vel, Propter tuam speciem. & maiestatẽ,pro tua gloria & decore. i. vt gloriã & decus tibi pares, intẽde tuas vires,Est enim Eclipsis,cõmodæ Prępositi. Sic & intelligũt græci,quoniã τὴν ἐομφαίαν est Accusatiui casus. Τῇ ὡμφαίᾳτι datiui. Rabbini ferè per appositionẽ ad Romphæam siue gladiũ,vt iũgatur cum præcedenti versu. Accinge femori tuo gladiũ,tuam speciẽ & maiestatem siue pulchritudinẽ,qui tibi erit decori & ornamento,& per quẽ tibi decus & imperiũ cõparabis. Chald. cũ nostris citra Appositionẽ accipit. Cinge ensem tuũ super latus tuũ, ô fortis,quo interficias reges & principes splẽdore tuo & gloria. Vt sit Ablatiuus causæ, per tuũ splendorẽ & gloriã,vel vt R. Selomo interpretatur,quod quidẽ tibi erit splẽdori & gloriæ. *Intende*,sup. vires tuas,vel arcũ. ἔντεινε,impetũ fac in hostes,arcũ tuũ tende. Sept. הדרך *Hadrec*,rectius quã Masoretæ *Hadarecha*,legũt,dirige,tẽde tuũ arcũ. Vnde & mox futura est mẽtio sagittarũ. Iuxta Masoretarũ pũcta(Cum)maiestate tua vel decore. *Prosperè*. Hoc aduerbiũ iungendũ cũ verbo *Procede*,Nã græcè & Heb. vnicũ est verbũ, & Psalteriũ Romanũ præponit copulã,*Et prospere procede. Et regna*. Heb. Vehere, inequita, insiде. Sed rectè 70. Nam verbũ vehendi,siue Equitandi,Metaphoricè significat gubernationẽ,præsidentiã,quòd qui rerum summã tenerẽt,curru vel mulo veherẽtur:(quo modo apud Atheneũ & Herodotũ rex Persarũ nunquã pedes processisse fertur in publicũ) vel curribus etiam triumphalibus insiderẽt, si præclaras res gessissent. Vt Psal. 65. Vers. 11. fecisti equitare homines super capita nostra, i. regnare,vbi nos,*Imposuisti*. Hinc Ezechiel rerũ prouidentiã & administrationẽ diuinã *Mercauá* adumbrat. i. quadriga & q. vectura. Et sic explanauit Chaldæus. Gloria autẽ tua multiplicabit filios,sicque prosperabis,vt equites super thronos,vel super equos regni.

7 A virtutibus quæ maximè cõmendant principẽ apud populos. *Propter*. Prius hoc hemistychiũ pertinet ad præcedẽtia: quare *Equita*,siue *Regna*,iungitur cũ hoc versu in fonte. Equita, insidе in verbo veritatis,regna super verbũ veritatis,mansuetudinis & iustitiæ. Est autẽ Periphrasis Euãgelij,quo vera Dei cognitio,misericordia & iustitia reuelatur. Rom. 1. *Et deducet*, perducet te tua potẽtia mirificè ad optatum finẽ,ad optatas victorias & triũphos. Docebit te(inquit Kimhi) mira & terribilia,quę edas in hostes tuos. Nã ad verb. Et docebit te terribilia dextera tua. Quod sic Chaldæus enuntiat. Docebit te Deus terribilia per dexteram tuam manum gerere. Vbi nota cõtrariis modis Christũ & Satanã regna sua condidisse. Diabolus mendacio & fraude,Christus veritate. Diabolus crudelitate & captiuitate, Christus mãsuetudine & libertatis gratia: Diabolus iniustitia & tyrannide,Christus iustitia & virtute.

8 Ordo inuersus. Sagittæ tuę acutæ in cõrda inimicorũ tuorũ,sup. infigẽtur,vel quid simile. q. d. Sunt efficaciſſimæ,& magnarũ viriũ ad hostes subigendos. Populi sub te cadẽt. nisi hoc posterius malis esse Parẽthesin. Sagittas autẽ Metaph. vocat plagas siue pœnas,quib° hostes suos Rex Christus afficit: vel certè Euangelicæ prædicationis iacula, quibus transfixi moriuntur vitæ veteri,vitiis,& concupiscentiis pristinis. i. vt Apostolus loquitur, peccato, Ro. 6. *Regis*. i. tuorum,per Enallagen.

9 O Deus Christe,tua regia sedes ęterna est,non vt aliorũ regũ,tẽporaria. Deus enim est vocatiui casus. Illud est Angeli Regnabit in domo Iacob in æternũ, Luc. 1. & Symboli,cuius regni nõ erit finis,Et Danielis c. 2. & 7. regnũ æternũ,quod non dissipabitur. Alij de Throno & regno diuinitatis,secundũ quam regni patris cõsors existit,de quo Ps. Regnum tuũ regnum omniũ sæculorum &c. Rabbini tamẽ hodierni accipiunt in genitiuo,vel nominatiuo,Sedes tua est Deus. i. Dei sedes,thronus diuinus,vt 1. Par. 29. seditque Salomõ super solio Domini. Sed hęc ab illis interpretatio videtur excogitata contra Christi diuinitatẽ. *Virga*. Cõstructio versa. Vndè Græcè posterior pars habet articulũ ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Virga regni tui est virga directionis,i. sceptrũ rectitudinis,æquitatis,iustitiæ. Virga pro sceptro Heb. vtrobiq;. Tu tuũ regnũ summa æquitate & iustitia administrabis. Aliorum enim regnorũ sceptra sæpe sunt obliqua & incurua,vt quæ à recto deflectãt,neq; ad omnẽ ęquitatis normã dirigantur.

10 Duæ partes iustitiæ,æquitatem tueri & iniquitatem punire. *Vnxit*. Etsi Christus primo ipso momento conceptus fuerit plenus gratia,& hac vnctione spiritus sancti absque mensura,necdum tunc videatur dilexisse iustitiam,& odisse iniquitatem,quòd antè homo non ex-

titisset,propterea tamen vnctus dicitur,quòd dilexerit iustitiam, & odio habuerit iniquitatem:quia iu ipso conceptu animam habuit vsu rationis & intelligentiæ prædità, quæ se planè virtuti & iustitiæ dedicaret.Itaq; in eo iustitiæ amor, & vnctio Spiritus sancti simul tempore extiterunt,& alterum alterius fuit causa. Neq; enim eum Deus vnxisset tam plenè Spiritu sancto,nisi simul eum aptum & paratum ad tantam plenitudinem perspexisset, atq; adeò effecisset.*Deus Deus tuus.* Epizeuxis ad vehementiam, vt vtrumque sit nominatiui casus ex Aquila,vel,Deus priore loco est vocandi casus, posteriore nominatiui ex Hier. ad Principia,ô Deus fili,Deus tuus i.Pater,Oleo lætitiæ,Spiritu sancto(ab effectu) siue vnctione Spiritus sancti,corda credentium exhilarantis & consolantis,Gal. 6. non vnctione visibili. Ita hic apertum mysterium sanctiss. Trinitatis.Humanitas Christi sine mensura(Ioan. 3.)inuncta est Spiritu sancto,longéque effusius,quàm reliqui sacerdotes,Reges,Prophetæ,filij Dei, consortes, & cohæredes ipsius, quibus certus accipiendi Spiritum sanctum modus definitus est.Est autem vnctus, vt sit Rex,& Sacerdos.Psal.2.& 109. quod ad naturam humanam attinet. Non enim verbi natura vncta est, quæ consortes secundum se habere non potest. Vnde apparet ad id,quod homo est, pertinere vnctionis vocabulum. Vigilius lib. 4.Hilar. lib.11.Trinitat.Ambros.& Theop.Heb.1.Cyrill. de incarnat.Vnig. c. 1. *Præ consortibus*, supra consortes,vltra participes,socios regni,cohæredes & communicantes in regni possessione, vt Apostolos,Prophetas &c.In genere,quia dilexisti iustitiam & æquitatem ô Christe,Deus Pater te copiosiore lætitia,& gaudio i.fœlicitate ampliore,quàm tuos consortes cumulabit. Nam humanitas Christi erecta est supra omnem hominum fœlicitatem,sedet ad dexteram, fruitur potioribus bonis patris.

11 Sup.spirant,manant,diffluunt,vel quid simile. Huius regis vestimẽta perfusa sunt pretiosissimis odoramentis & aromatibus. Est autem Allegoria de gratiis & virtutibus animæ & corporis Christi excellentissimis.Myrrham & guttam siue stacten & casiam(aromaticam & ligneam, non medicinalem) redolent vestimenta tua ex ædibus eburneis (educta) quibus delectaris.Vestimenta Christi,anima eius & corpus. Hinc velamen, Heb. 10. caro eius siue humanitas exponitur:& Phil.2.formam serui accepit,habitu inuentus vt homo.Nam habitum illic significare indumentum docet Augustin.lib.83.q.73.Domus eburneæ, puræ piorum conscientiæ & mentes, vel sanctæ Ecclesiæ singulares, quæ Christum mirè oblectant. Heb.Palatia,siue templa:quomodo locutus est Paulus,Templũ Dei estis vos.1. Cor. 3. & 6. *Myrrha* lachryma arbusculæ Arabicæ quinque cubitorum. *Gutta* stacte, myrrha stillatitia siue pinguedo myrrhæ recentis exigua aqua tusæ & organo expressæ. In Fonte Ahaloth, Aloëm potius significare videtur.Est autem Aloë herba Indię & Arabiæ amarissimi succi & odoris grauissimi,iuxta adagium,quo vsi sunt Plautus & Iuuenalis, plus aloes quàm mellis habet,at magni pretij & efficaciæ.Resistit enim vermibus & putredini, & visum iuuat. *Casia* frutex siue arbuscula aromatica vulgo. At Isidoro & R.Selomoni Exod.30.herba, cuius radix sit odoratissima.Nec vero est illa est medica συριγγώδης. Nam hæc arbor est magna,proferens fistulas succo illo plenas,cuius vsus est in medicinis. Ignota alioqui Dioscoridis,Plinij & Galeni temporibus.*E domibus eburneis* (eductis vel depromptis) è quibus (intra quas domos eburneas versantes)filiæ regum lætitia afficiunt te,in tua maiestate & gloria.Domos eburneas appellat, palatia & templa sumptuosissima & candidissima. *Ex quibus*, palatiis & templis candidissimis, voluptate afficiunt te castæ virgines. Intra & in Ecclesia pij Deum delectant,extrà ei minime placent.*In honore tuo*,in tuis magnificentiis, vel in tua aula honorifica,in tuo comitatu gloriæ,honoris & maiestatis pleno. Hebræi etiam hìc sensum auspicantur:filiæ regum (sunt) inter honoratas tuas, aut sine Eclipsi verbi subst. non obstante Soph pasuc, annectitur superioribus.Quod secuti sunt 70.& sententia postulat. Nam Soph pasuc,non semper distinguit præsertim in hoc libro, Iob & Prouerbiis.

12 Ecclesiã etiam cum suo Gyneceo Allegoricè pingit stylo poëtico.*Regina*, Ecclesia, præsertim collecta è Gẽtibus.Heb.*Shegal*,coniux,cõthoralis.A *dextrìs tuis*, in loco honorato,nõ vt vilis & contẽpta,ad pedes,prope te,in cõsimili honore & gloria,in maiestate tuæ potẽtię, Ioan.12.& 16.in throno tuo,Apoc.3.*In vestitu deaurato,circundata varietate*,Hęc omnia sũt periphrasis istorũ Hebraicorũ,Cũ massa,vel varietate auri Ophir.Ergo deauratũ hìc sonat purè aureũ:*Varietate*,vario ornatu.De variis virtutib. & gratiis Ecclesię.De quib° 1.Cor.12.& Heb.2.

13 *Audi filia* Apostrophe Dei patris ex D.Hiero. ad spõsam filij sui, quã proinde filiã appellet, vel Psaltis è D.Augustino tanquã vnius è patribus.i.Apostolis & Prophetis,ad spõsam, quã nunc appellet filiã,quasi per Euangeliũ genitam.*Populum tuum.* Non tãtùm gentes trãseuntes

euntes ad Eccleſiã,obliuiſcantur veteris ſui populi & idololatriæ: ſed & Iudæi dediſcãt veterẽ ſuum cultũ & ceremonias,quas antea habebãt chariſſimas,vt ſe in Chriſtũ toti trãsfundant. *Patris tui*, maiorum tuorum paganizantium,vel Iudaizantium,& crede in hunc regem.

14 *Et concupiſcet*,te amabit & diliget. *Adorabunt*,incuruabunt ſe ei.Græcè, & adorabis. Heb. Et adora. eodem ſenſu omnia. Chriſtum autem adorant Reges, Pſal.98. 71. Angeli, Pſ.96. Eſa.60.Non ſolùm ſecundum diuinitatem,verùm & ſecundum humanitatem, vt quæ diuinitati vnita ſit inſeparabiliter & hypoſtaticè.

15 *Filiæ Tyri*.Tyrij ſe ſubiicient regi, nobiles & diuites & florentes nationes ad regem conuertentur Pſ.87.Eſ.60. *Deprecabuntur*,ſupplicabunt tibi ô Eccleſia.De poteſtate clauium & ſacramentorum. *Diuites plebis*,ditiſſimi populorum. Nam Hebræi Superlatiuos Latinorum repræſentant per Adiectiuum cum Genitiuo alterius nominis.De vocatione Gentium.

16 *Eius*.Redundat per Pleonaſmum:vnde & Græcè deeſt.Debet ergo conſtrui cum genitiuo *Filiæ*,quaſi per appoſitionem. Vniuerſa gloria filiæ regis, ſiue Eccleſiæ, eſt intrinſecus, ſpiritualis & in animo. Omnis eius ornatus non exterior eſt, in veſtimentis corporalibus multi pretij, ſed interior, in corde & animo, vt in fide, charitate, obedientia, fideli ſubiectione. 1. Pet. 3. Quam autem ſuprà deſcribebat, vt vxorem regis, nunc vocat filiam, ad indicandum ſummum erga Eccleſiam ardorem. Sic viri vxores,quas tenerrimè amant, filias vocant. Vel *Filia Regis*, id eſt,puella regia, vxor regia, quæ ſit adoleſcentula & virgo, proindéque purior & verecundior. Maſoretæ non legunt *Kebodá*, gloria eius: ſed *Kebudá*, glorioſa. Glorioſa filia regia intrinſecus.Quod eodem recidit. q.d. Etiamſi externis veſtimentis ſit pulcherrima, interiùs tamen eſt multò pulchrior, adeò vt tota eius gloria interna eſſe,nihilque nitor externus ad internum accedere videatur.Virtutes animi corporeas multo excedunt:itaque ſi cernerentur,mirabiliores excitarent ſui amores.Aliqui,intra domum ſponſi eius. q. d. filiæ regum, præſtantiſſimæ quæque nationes, ſunt intra Eccleſiam, ſolæ barbaricæ & ab humanitate veráque nobilitate alienæ ſunt extra. Ita faſciculus myrrhæ Gen.3. *In fimbriis*,in operibus exterioribus,quæ charitas exigit.Gal.5.Matth.5. &c. *Varietatibus*,variis obſeruationibus & colendi ritibus. Nam ne exteriorem cultum,& varias eius ceremonias, quæ ſunt pietatis retinacula, planè videretur reieciſſe, iſta addidit ex Auguſtino ad Caſulanum,ep.86.Alij de variis donis Spiritus ſancti 1.Cor.12.Ad verb. Totum hoc hemiſtychium ſic habet neglectis Maſoretarum diſtinctionibus, vt duntaxat obſcuritati ſeruientibus,Ex intertextionibus auri veſtimentum eius in veſtibus Phrygiis: Gall. *Son veſtement eſt fait de drap d'or recamé*.Phrygias veſtes varietates appellauit noſter interpres, quòd variis intertextionibus & ſegmentis diuerſorum colorum eſſent elaboratæ, & pictæ, vt cum aureis incluſoriis,gemmæ includuntur, intertexturæ,veſtes ocellatæ,vel plumario opere ornatæ.Hieronymus ſcutulata vertit,Chald.indumenta diuerſarum figurarum.Græcè eſt vnica vox περποικιλμέν.q.*Variegata,variata*.

17 *Regi*,tibi ô Rex.Alloquitur enim eum in 3.perſona,ſic Verſ.18.In templum Regis. i.tuum. Nam ad finem vſque Regem alloquitur. *Virgines*, ſingulares Eccleſiæ, vel animæ caſtæ & incorruptæ poſt eam Eccleſiam Catholicam,de quibus 2.Cor.11.Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exibere Chriſto. *Proximæ eius*,propinquæ eius,& cognatæ Gentes, ſociæ & amicæ nationes. *Tibi*,ad te adducentur,ô Rex Chriſte. Sic ſequentes Apoſtrophæ diriguntur ad Chriſtum Regem.Nam affixa Hebraicè ſunt generis maſculini.

18 *Regis*.i.tuum.Enallage perſonæ.Hoc regis templum aliqui interpretantur cœlum,in quo æterno gaudio perfruemur.i.Eccleſiam triumphantem,non militantem.

19 Pro Patriarchis & Prophetis,ex quibus es ortus,Apoſtoli & Apoſtolici, quos gignes per verbum Dei & regenerationis lauachrum,æterna ſucceſſione, ſummam rerum exercebunt in Eccleſia, per totum orbem gerentes vices tuas, ô Rex Chriſte. q. d. filij tui,quos ex hac ſponſa ſuſcipies,æquabunt maiorum ſuorum præſtantiam & virtutem, vel etiam ſuperabũt. Filij autem huius regis dicuntur Apoſtoli & Apoſtolici,vt Eſ.8.Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Deus.Pro duodecim Patriarchis(inquit Arnobius)nati duodecim Apoſtoli. Sic interdum etiam vniuerſi fideles,qui proinde ſemen eius dicuntur, Pſalm. 21. & alibi, quòd eos ſibi per Euangeliũ genuerit.Principes verò,quòd regendis & moderãdis populis præpoſuerit. *Super omnẽ terram*.Nã regnum huius regis erit tam amplum,vt in plura poſſit diſtribui.

20 *Memores erunt*.Heb.& Græcè,Memor ero,in Eccleſiæ perſona. Eodem ſenſu.Nam tunc inducitur Eccleſia, gratias agens ſponſo ſuo, qui ipſam tantis beneficiis cumulauerit.

Vel Mimesis poëtica hæc, Cõstitues eos principes super omnẽ terrã, dicẽdo sup. vel vt vnusquisque eorũ dicat, Memor ero, &c. versa est in simplicẽ locutionem, & memores erunt, &c. *Nominis tui* ô Rex Christe.

21 *Confitebuntur tibi*, te palàm & publicè sine metu & pudore celebrabunt. Hoc etiam ad hunc regem dirigitur.

ARGVMENTVM.

Ciuitatem Dei, siue Ecclesiam, Domini præsidio contra omnem vim esse tutam.

1 In finem filiis Core pro arcanis. Psal. XLV. Hebr. 46.

DEus noster refúgium & virtus : adiûtor in tribulatiónibus, quæ inuenêrũt nos nimis.

3 Proptérea nõ timébimus, dum turbábitur terra: transferêntur montes in cor maris.

4 Sonuêrũt & turbâtæ sunt aquæ eôrum: conturbâti sunt montes in fortitúdine eius.

5 Flúminis ímpetus lętíficat ciuitâtem Dei: sanctificâuit tabernáculum suum altíssimus.

6 Deus in médio eius, non commouébitur: adiuuábit eam Deus manè dilúculo.

7 Conturbâtæ sunt gentes, & inclinâta sunt regna: dedit vocem suam mota est terra.

8 Dóminus virtûtum nobîscum: suscêptor noster Deus Iacob.

9 Venîte, & vidête ópera Dómini, quæ póstuit prodígia super terram: aúferens bella vsque ad finem terræ.

10 Arcum cónteret, & confrînget arma & scutá combûret igni.

11 Vacâte, & vidête, quóniam ego sum Deus: exaltábor in géntibus, & exaltâbor in terra.

12 Dóminus virtûtum nobîscum: suscêptor noster Deus Iacob.

---

1 E Chaldæo Paraphraste apparet filios Chore esse eos tres, qui tempore Mosis, Exod. 6. pietatis laude floruerunt, non posteros sub Dauide Leuitico Musicorum munere fungentes. Ad laudandum (inquit) per manus filiorum Chore, qui per spiritum Propheticum, in die, quando absconditus fuit pater eorum ab eis (i. terræ hiatu absorptus, Num. 16.) & illi liberati sunt, dixerunt canticum.

2 *Noster*. Est sup. *Nostrum* ego vertissem נוֹ *Lánu*. Deus nobis, siue nostrum (est) refugium, hospitium & robur. *Quæ inuenerunt*. *Nimtsá* (quas) inueniemus, (quas) inuenire solemus. *Nimis*, copiosè. Sic perpetuò *Meod* vertunt Septuag.

3 Etiamsi mundus vniuersus sursum deorsum vertatur, nihil metuemus. *In cor*, in medium maris exemplo Ionæ. Poëticè hæc omnia de malis ingentibus.

4 Concessio. Etiamsi tumescerent aquæ, & montes concuterentur suo impetu, ciuitas Dei quieta erit suis paruis riuis contenta. His aliqui putant comparari tyrannos & mundi potentes. *Eorum*, marium, mutato numero. *Eius*, maris, q. d. ad maris æstus, elationes & vires montes contremuerunt. Rabbi Anonymus, de quo alibi, & Nostri referunt ad Deum. Dei potentia & maiestate montes contremiscunt.

5 *Fluminis impetus*. Fluminis decursus, amnis & riuuli. Nam Heb. est פלגי. vt Ps. 1. Vers. 3. vt alludat ad Siloëm, cuius aquæ quietæ, & ostendat Ecclesiam contentam esse diuino præsidio, etiamsi videatur paruum & abiectum. His enim Esaias c. 8. Iudam comparat, vt Assyriorum exercitum horrendo immensi fluminis impetui. Sic autem poëticè appellat copiosam gratiam Spiritus sancti, opponens flumen maris prædicti fluctibus : vt quemadmodum fluctus maris conturbant omnia exteriùs, sic fluminis dulcis fluxus eam è contrario recreet, quemadmodum

admodum riui aquarum agros & hortos ſua irrigatione lætificant. Aliqui de copioſo concurſu populorum ad Eccleſiam ſeſe conuertentium, vt Chaldæus. Populi velut flumina & ſcatebræ eorum venient,& lætificabunt ciuitatem Dei, ac orabunt in domo Sanctuarij, in tabernaculo Altiſſimi. Alij in malam partem accipiunt,vt ſit idem,quod ſuperiore Verſ.mare,de impetu & violentia impiorum contra eam. Talis impetus non nocet Eccleſiæ,ſed eam lætificat. Sicque erit elegans antitheſis. Mare quidem turbat montes quoſque validiſſimos, at quiuis aquarum impetus tantùm abeſt,vt Dei Eccleſiam,qui eſt mons quidam, id faciat, eam vt potius lætificet & reficiat. Quare ſequitur,*Sanctificauit*,id eſt,ſibi conſecrauit, ne poſſit violari & perire. Sanctum, inuiolatum,intactum fecit ſuum tabernaculum. Rerum enim ſanctarum Deus cauſam ſuſcipit,ac tuetur. Quam ſententiam Maſoretarum lectio ſic inuoluit & obſcurat. Sacrarium tabernaculorum altiſſimi. ſup. fluminis curſus lætificat. Eſt enim multo clarius,ſupremum Deum ſanctificaſſe,conſecraſſe,purum, inuiolatum,tutum effeciſſe ſuum tabernaculum,quod ſumus nos,vel Eccleſia. Rectius ergo קדש legitur in Piel *Kiddes*, *ſanctificauit*,quàm *Kedos*,*ſanctum*. Sanctificauit tabernacula(ſua)altiſſimus. *Miskené* enim poëticè,pro *Miskenau*. Niſi malis Septuag. legiſſe *Miskenó*,per Vau.

6 *Deus*,eſt ſup. *Non commouebitur*,illa ciuitas. Ideoque illa ciuitas Dei non nutabit. Vnde verbum in Hebræo eſt generis fœmini. *Manè diluculo*. maturè,oportuniſſimo tempore. *Vultu ſuo*, in Romano Pſalt. Poſt noctem calamitatum & tenebras afflictionum ſub auroram ſuccurret ei. Gall. *Du matin & de bonne heure*. Ad verb. ad reſpicere diluculum, dum diluculum ad terras faciem conuertet:quamprimùm,quàm opportunè. Tempus enim matutinum eſt ad res gerendas opportuniſſimum.

7 Antitheſis. Contrà conturbatæ ſunt,fremueruntque gentes &c. *Inclinata*, commota ſunt, nutarunt. *Dedit vocem ſuam*,intonuit. De tonitru Euangelij, vel calamitatum, ob neglectum Euangelium,ob quæ contremiſcet mundus.

8 *Virtutum*,exercituum & angelorum. Sic Verſ.12. *Suſceptor*,refugium,ſuſtentaculum,prop. Vtque iſtud intelligatur fore perpetuum,*Sela* in fine verſus Hebraici ponitur. *Deus Iacob*, Iacobeorum,vel quem coluit Iacob patriarcha, quique ei in variis negotiis & caſibus affuit. Quin & innuit promiſſiones ipſi & eius poſteris factas.

9 *Prodigia*. Heb. ſtupenda,admiranda. Aliqui in bonum: Conſiderate miracula, omnem naturæ vim ſuperantia,facinora Dei,quibus ſuperauit,conuertitque mundum. Alij in malum, quaſi totam terram vaſtauit: ſtupores,deſolationes,deſtructiones principum,potentum,impiorum,euerſiones idolorum immiſit. Sic Chald. Videte opera Dei, qui poſuit deſolationem in impios terræ. *Auferens bella*. Perſecutiones ceſſare faciens.

10 Nullus amplius erit armorum vſus & ſucceſſus cõtra Eccleſiam & religionẽ. De Tempore Conſtantini,& deinceps ſublatis perſecutionibus,& conſtitutis regnis Chriſtianis. Quod ergo Mahometani proſperè contra nos res gerunt,tribuamus noſtris peccatis,non ipſorum viribus.

11 *Vacate*. Heb. dimittite,remittite,ſup. vos,remiſſo eſtote animo, placido, placato, vacuo à tumultibus & motibus. Chald. Ceſſate à bello,(quo Deum oppugnatis) Apoſtrophe ad hoſtes,vt ab irritis conatibus deſiſtant,neque oppugnent,quos Deus propugnat. Suntque Dei verba.

12 *Suſceptor*. protector,defenſor. Etiam hîc *Sela* claudit verſum in fonte,vt Verſ.8. Nam eum repetit vt nos ad fiduciam in Deum inuitet.

ARGVMENTVM.

Omnes gentes inuitat ad Deum celebrandum,quòd in ſanctorum Iſraelitarum communionem & regnum cooptatæ ſint. Eccleſiæ congruit.

1 In finem,pro filiis Core. Pſalm. XLVI. Heb. 47.

OMnes gentes pláudite mánibus: iubilâte Deo in voce exultatiônis.
3 Quóniam Dóminus excélsus, terríbilis: Rex magnus super omnem terram.
4 Subiêcit pópulos nobis: & gentes sub pédibus nostris.
5 Elêgit nobis hęreditâtem suam: spéciem Iacob, quem dilêxit.
6 Ascêndit Deus in iúbilo: Dóminus in voce tubæ.
7 Psállite Deo nostro, psállite: psállite regi nostro, psállite.
8 Quóniam Rex omnis terræ Deus: psállite sapiênter.
9 Regnâbit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.
10 Principes populôrum congregâti sunt cum Deo Abraham: quóniam dij fortes terræ vehemênter eleuâti sunt.

---

2 Tacita vaticinatio de Gentium ad Abrahami fidem vocatione. *Plaudite*, gestu lætitiam ostendite. *Iubilate*, clangite prop. Instrumentis animi gaudium exprimite.

3 Rex hic est Christus, terribilis & tremendus Diabolis & tyrannis, magnus comparatione aliorum Regum, quia æternus & super Iudæos, Gentes, omnem principatum, denique omnes creaturas corporales & spirituales. Epiph. 1. Phil. 2. Apo. 19.

4 *Nobis*, nostræ potestati & religioni. Es. 60.

5 *Hæreditatem suam*, pro sua hæreditate. Est enim accusatiuus transitionis, vt Ps. 2. V. 8. Est autem Ordo inuersus. Speciem, magnificentiam, excellentiam Iacob, siue quicquid erat pulchrum, speciosum, excellens in familia Iacob, quem dilexit, selegit nobis, pro sua hæreditate, siue (in) suam hæreditatem. q. d. Allegit ad suam Ecclesiam, (quæ ipsius est hæreditas.) Apostolos & cęteros Iacobęos simplices, minimè malos, animo speciosos & cãdidos, Quicquid denique erat virtutis & præstantiæ cæteris reiectis. Illud est Actorum, crediderũt quotquot prædestinati erant ad vitam æternam. Pietas & candor animi est species ac pulchritudo hominis. Adde pulchra fuisse in Iacob diuina oracula, verbum Dei, promissiones siue testamenta, quæ cuncta nos hæreditare possideríque voluit. Possit etiam phrasi Hebraica *Species siue decor Iacob*, sumi pro Iacobo ipso, vt Gloria Domini pro domino ipso. *Suam.* Hebraicè quidem nostram: at quia *Nobis* præcessit, facilior est sententia, quam adhuc clariùs Psalterium Romanum exprimit. Elegit nos in hæreditatem sibi. Et Chaldæus, Elegit nos ad hæreditandam hæreditatem nostram. *Quem.* Septuag. ἣν, quam speciem siue gloriam Iacob. Sed Relatiuum Hebraicum est omnis generis, & sensus eodem delabitur.

6 *Ascendit*, cum triumpho & pompa, victor rediit & glorioſus. Alludit ad terribilem tubæ sonitum in descensu Dei in montem Sinai auditum, quando sancienda erat lex. Ex. 19. & 20. Ascendit Deus (inquit) R. Eliezer in Pirkè) in montem Sinai cum bombo Tubæ, multisq; clangoribus. Vel ad tubas, quibus vtebantur in triumphis & congregationibus populorum. Nostri ad ascensum triumphantem Christi, quem in cœlum magnifica laus & iubilatio Angelorum cantantium atque deducentium est persecuta, quasi tubæ vox, referunt. Hebræi in genere. Post partam victoriam, & subactum nobis orbem, in vrbem sanctam in monte positam ascendit cum triumpho, militibus & populis, cum iubilo, plausibus, acclamationibus, concentu, musica gratulantibus, & sui regis triumphum clamore & buccinarum clangore prosequentibus.

7 Epizeuxis de instrumentis musicis.

8 *Sapienter*, συνέσεως, intelligenter, attenta mente, cum attentione eorum quæ canuntur, non lingua tantùm & instrumentis, sed etiam corde ac animo: vt si Psalmi non intelligantur, linguáque Hebraica, Græca, Latina, aliáve ab earum imperitis per modum precis enuntientur, Deus saltem iugiter habeatur ante oculos, & credantur huiusmodi precationes sanctissimas Dei laudes & veneranda continere mysteria. Hierony. vertit eruditè, vt hoc de canendi pulsandique peritia dicatur, non de cordis attentione. Heb. cum intelligentia, scitè, & concinnè. Dicendo sup.

9 Regnabit

9 *Regnabit*, &c. Sedes autem Christi est Dei dextera. Aliqui, de propitiatorio, non de cœlo.
10 Vocatio Principum, vt Esa. 49. quibus dominari Deum docet, ex eo, quòd se in religione & fide Iudæis coniunxerunt. i. Apostolis & Apostolicis. *Cum*. Rectiùs & faciliùs Septuag. עם per Hinc legunt, quàm Masoretæ per Pathah. *Dij*, Noster in Sept. legit οἱ θεοὶ, cùm hodie τῷ θεῷ, Dei, in genitiuo. Prior lectio mihi magis placet. Nam & ei congruunt Hebræa, si in לאלהים, indicet Nominatiuum casum Emphaticè, vt sæpè aliâs, seorsum Esa. 32. Vers. 1. ושרים & principes in iudicio principatum tenebunt, vt docet Kimhi in Michlol. Egregio sensu. Dij fortes siue clypei & protectores terræ vehementer eleuati sunt & euecti in hac orbis victoria. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum Scriptura Deos plurali numero appellat, habita ratione non essentiæ, quæ in illis vnica est numero, sed personarum, quę sunt tres actu & distinctè. Neque enim tam appositè alij per Deos fortes intelligunt diuinos homines, Apostolos, & Apostolicos. Simplissimus est hic sensus, quicquid Recentiores existiment. Nam in Genitiuo sensus frigidus. Dei fortes & clypei supra terram exaltati sunt. Item in Datiuo, cum multis Eclipsibus: quoniam Deo (sunt, vel adhæserunt) scuta terræ, valdè eleuatus (est Deus.) Item per Enallagen numeri cum Chaldæo, quoniam coram Deo scuta terræ vehementer exaltata sunt. (i. magnates.) *Fortes* scuta, ad Verb. Epithetum Dei, item & Principum, quoniam vt scuta corpus, sic illorum munus est protegere populum.

ARGVMENTVM.

Deo charissimam esse Hierosolymam, vt qui eam singularibus victoriis, donis & beneficiis exornauerit, atque ex ea misericordiam suam in omnes terræ fines deriuauerit. Congruit Ecclesiæ.

1 Psalmus cantici filiis Core, secunda sabbati. XLVII. Hebr. 48.

MAgnus Dóminus & laudábilis nimis: in ciuitâte Dei nostri, in mõte sancto eius.
3 Fũdâtur exultatiõne vniuêrsæ terræ: mons Sion, látera Aquilônis, cíuitas regis magni.
4 Deus in dómibus eius cognoscêtur: cùm susc ípiet eam.
5 Quóniam ecce reges terræ congregâti sunt: conuenêrunt in vnum.
6 Ipsi vidêntes sic admirâti sunt, conturbâti sunt, commóti sunt: tremor apprehêndit eos.
7 Ibi dolôres vt parturiêntis: in spíritu vehemênti cónteres naues Tharsis.
8 Sicut audíuimus, sic vídimus in ciuitâte Dómini virtûtum, in ciuitâte Dei nostri: Deus fundâuit eam in ætêrnũ.
9 Suscépimus Deus misericórdiam tuam: in médio templi tui:
10 Secûndum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustítia plena est déxtera tua.
11 Lætêtur mons Sion, & exûltent filiæ Iudæ: propter iudicia tua Dómine.
12 Circúmdate Sion, & complectímini eam: narrâte in túrribus eius.
13 Pónite corda vestra in virtûte eius: & distribúite domos eius, vt enarrêtis in progénie áltera.
14 Quóniam hic est Deus, Deus noster in ætêrnum: & in séculum séculi, ipse reget nos in sécula.

1 *Secunda Sabbati*. Additum è ritu Iudaico, quòd cantaretur diebus Lunæ, qui erant è celebrioribus. Nam Iudæi post Sabbatum, præcipuè celebrant secundum & quintum. i. Lunæ & Iouis.

2 Deus quidem vbique laudabilis, sed præcipuè in Hierusalem (i. Ecclesia) appositoriè, monte sancto eius, monte ipsius cultui dedicato & consecrato. Erat enim in montibus sita ad eleuandas mentes fidelium in cœlum. Cuius topographiam subiicit, in gratiam præcipuè

Christi, quem ex ea Deus statuisset educere ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis suæ Israel.

3 A fundamentis mons Sion, siue hæc Dei ciuitas, ædificatur cum magno gaudio vniuersi orbis terrarum: de Sion enim, veluti irriguo fonte ad cunctas terræ regiones (Sanctuario intercedente) benedictionum copia effusa est. Vnde Ecclesiæ radix & fundamentum est in Sione & Hierusalem. Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem, Esa. 2. Septuag. hic etiam vertunt ad sensum. Verba sic habent. Pulcher regione vel climate, vel tractu, exultatio vniuersæ terræ (est) mons Sion. *Latera Aquilonis*, & latera. Est enim Asyntheton. q. d. Mons Sion Meridionalis, & latera Aquilonaria vrbis, sunt ciuitas regis Christi. Hierosolymæ præcipuæ regiones & tractus erant versus montem Sion à parte meridiei, & & versus latera Aquilonis, quæ erant planiora & humiliora, vt proinde multò pluribus muris & turribus essent munita atque instructa. Ineptè aliqui putant esse Appositionem. Nam mons Sion minimè erat ab vrbis Aquilone, sed meridie, ex Iosepho, lib. 6. Belli c. 6. & 15. Antiq. c. 14. Niceph. 8. hist. Brocardo itinerario 6. id est, habebat vrbem Hierusalem ab Aquilone Esa. 14. vers. 13. eamque toto australi tractu ambiebat. significat autem duplicem fuisse vrbem, siue duas vrbis partes præcipuas. Nam vna dicebatur ciuitas superior, ciuitas Dauid, pars sacra apud Iosep. 6. Belli c. 6. & 1. Belli c. 1. Forum superius, quæ videlicet posita erat in Sionis montis vertice & planicie, intrinsecus in plateas & vicos à Dauide distincta. Altera Hierusalem propriè, ciuitas inferior, & Filia Sion, quæ è monte Sion veluti nasci videbatur & in Septentrionem distendi.

4 *In domibus*. Heb. in palatiis, quod refertur ad Ecclesiarum Augustam dignitatem & maiestatem ex Dei præsentia & propugnatione. Nam vt ciuitas è pluribus ædibus ædificatur, ita Ecclesia vniuersalis è singularibus Ecclesiis. *Cùm susciperet eam*, cùm eam adiuuabit aduersus Gentilium furores, cùm eam tuebitur & proteget. Vnde Heb. in munitionem & perfugium. Etsi enim probè munita sit & instructa, tamen eius securitas est in Deo, deique ope & tutela.

5 *In vnum*, simul, velut ex fœdere ad eam obsidendam & opprimẽdam transierunt. *Reges terræ*, Syriæ, Assyriæ, Babyloniæ, Ægypti, Græciæ, Romanorum, Arabiæ, Turciæ. Nam præcipuè hi Ecclesiam oppugnarunt.

6 Ipsi videntes sic (i. eam Hierusalem sic probè munitam & tutam) ac cognoscentes se eam non posse delere, visis miraculis & tutela Dei, conturbati sunt, &c. Reges admirantur, sed delere non possunt Hierusalem, siue Ecclesiam, 2. Par. 12. 20. 4. Reg. 6. 17. 19. Es. 7. *Timor*, adeò vt vel fugerint abiectis animis, vel ei cesserint, seque dediderint. Hoc simili etiam vtitur Paulus 1. Thess. 5.

7 *In spiritu*. Venti validi violentia & impetu franges, conteres, & dissipabis naues Tharsensium, & cæterarum superbarum nationum, quæ vel è Cilicia, vel ex India aduersus eam venerint. Nam Tharsis significat & Tharsum Ciliciæ, à Tharsis nepote Iaphet, Ion. 1. & regionem Indiæ, è qua aurum optimum & diuitias maximas exportabat Salomon. 3. Reg. 9. Et in genere mare Mediterraneum & mare Eoum & Indicum, 4. Reg. 4. Vnde rectè Hieron. in 2. Esaiæ, Hebræi putant lingua propria sua *Tarsis* mare appellari, *Iam* verò commune ei esse cum Syris. Quod & sæpe R. Selono profitetur. Per Synecdochen, reliquas omnes naues superbè contra Ecclesiam nauigantes intelligit. Ad verb. in vento Orientali. Eurus in Iudæa est valentissimus, vrens & tempestuosus Ex. 14. Vers. 21. Per eum autem intelligit varia Dei præsidia & opitulationes.

8 Sicut audiuimus è Proph. hæc vẽtura fuisse, sic vidimus impleta, præsidia Dei varia reipsa experti sumus. Nam quod verbis promissum erat à Deo patribus nostris, id re nobis præstitum est: sicut audiuimus ex diuinis promissionibus, sic experti sumus Deum tueri Hierusalem. Verba piorum, quæ Chromatius in Mat. 3. refert ad supernam Hierusalem, in quam recepti, sicut hic audiuimus per scripturas & Prophetas, ita Deum Deique gloriam conspiciemus.

9 Consecuti sumus misericordiam tuam & opem in medio templi tui, vbi eam in his maximis periculis implorabamus. Heb. Expectauimus, eadem sententia. Sed sic Septuag. verterunt, vt docerent hanc expectationem esse efficacem, & spem non confundere. Sicut sperauimus, suscepimus *Misericordiam tuam*, beneficia corporalia & spiritualia.

10 Pro nominis tui magnitudine, magna est laus, celebritas & fama tua per extremas omnes terras. Quantum, quàm magnum & admirabile est nomen tuum, tanta & tam insignis

est laus

est laus tua. *Secundum*, pertinet ad proportionem. Sicut nomen diuinitatis est summum, & Dei nomen est superius & excellentius cunctis rerum nominibus, ita & laus eius summa est, & omnem laudem superat. *Iustitia*, iustis operibus & vltionibus. Est enim Ablatiui casus. *Dextera*, potentia & virtus, tutela & defensio, vt & Arnobius vidit. Non abuteris tua potentia, more hominum. Quicquid geris, est iustissimum & æquissimum. Neque enim contra iustitiam insontes punis, vel sontes absoluis, vt in tyrannidem & iniuriam tua dextera siue potentia vertatur.

11 *Filiæ Iudæ*, ciuitates Iudææ & membra Ecclesiæ. *Propter iudicia tua*, propter iustas tuas vltiones, propter tua erga hostes Ecclesiæ iudicia: quòd defenderis montem Sion, & eius causam susceperis ac tutatus sis.

12 Apostrophe ad fideles, vt contemplentur munitiones Ecclesiæ, in quibus Dei beneficia micant, ad eam tuendam & protegendam. Quibus figuris iubet nos studiosè Ecclesiæ decorem & dotes considerare. Sic enim solet augusta ciuitas ab iis, qui eius præstantiam contemplari volunt, circuiri, & turres eius atque propugnacula numerari. Considerate diligenter ciuitatis Dei mœnia, turres, virtutem, robur, palatia & arces, vt hæc narretis posteritati. *Complectimini eam*, Circuite Sionem, & circumlustrate. Aliqui referunt ad visitationem Ecclesiarum. *Narrate in turribus eius*, ipsius magnitudinem scilicet, & virtutem siue robur, per hypozeugma è sequenti versu. vel Dei laudes. Heb. Numerate turres eius. Nam verbum ספר *saphar* in Kal, significat numerare, in Piel narrare.

13 *In virtute eius*, ad vim & robur eius. vel, ad propugnaculum & antemurale eius. *Distribuite*, distribuite. i. notate, obseruate distinctè, distributim, sigillatim, domos & palatia eius. Nam in ea sunt multæ mansiones, gradus perfectionum, &c. Hæc enim postea ad spiritualem Ecclesiæ magnificentiam & structuram transferri debent. Alij, Ecclesias particulares totum per orbem constituite, & dispertimini. Inter vos ædes eius diuidite. Vel, distributim & priuatim quisque eam conseruet & tueatur, eius conseruationem summo studio adiuuet. Heb. Et exaltate (celebrate) palatia vel arces eius. Sion siue Hierusalem typum Ecclesiæ gerit. *Vt enarretis* id quod sequitur scilicet, versu proximo.

14 *Quoniam*, ὅτι, quòd, continuatiua particula, non causalis. Nam per Mimesin cohæret cum præcedenti. Vt enarretis in generatione vltima, quòd hic est Deus noster, à quo tot sumus beneficia consecuti. *Hic est*. δεικτικῶς. quasi ostendat Deum incarnatum & visibilem. i. Christum. *In secula* עלמות, *halmuth*. Septuag. rectius seculum. i. עולם, *holam*, interpretati sunt, quàm recentiores, vel mortem, vel iuuentutem, vt & Rabbini agnoscunt. Interim, quæ est scripturæ fœcunditas, aptè & suauiter vertitur, ipse reget, siue deducet nos ad mortem (vsque) vel, ipse dux noster erit in morte, ipse diriget nos in iuuentute.

ARGVMENTVM.

Nihil contra mortem & infernum prodesse diuitias, solam iustitiam ex iis eripere, siue redimere.

1 In finem filiis Core, Psalmus. XLVIII. Heb. 49.

AVdîte omnes gẽtes: aúribus percípite omnes, qui habitâtis orbem.

3 Quíque terrígenæ & filij hóminũ: simul in vnum diues & pauper.

4 Os meum loquêtur sapiéntiam: & meditátio cordis mei prudéntiam.

5 Inclinâbo in parábolam aurem meã: apériam in psaltério propositiônem meam.

6 Cur timébo in die mala? iníquitas calcânei mei circúmdabit me.

7 Qui confídunt in virtûte sua: & in multitúdine diuitiârum suârum gloriântur.

8 Frater non rédimit, rédimet homo? non dabit Deo placatiônem suam.

9 Et prétium redemptiônis ánimæ suæ: & laborâbit in ætêrnum, & viuet adhuc in finem.

10 Non vidêbit intéritum, cùm víderit sapiêntes moriêntes? simul insipiẽs

& ſtultus perîbunt.
11 Et relînquent aliênis diuítias ſuas: & ſepûlchra eôrum domus illôrum in ætêrnum.
12 Tabernácula eôrum in progénie & progénie: vocauêrunt nómina ſua in terris ſuis.
13 Et homo cùm in honôre eſſet, non intellêxit: comparâtus eſt iumêntis inſipiéntibus, & ſimilis factus eſt illis.
14 Hæc via illôrum ſcándalum ipſis: & póſtea in ore ſuo complacêbunt.
15 Sicut oues, in infêrno póſiti ſunt: mors depâſcet eos.
16 Et dominabûntur eôrum iuſti in matutîno: & auxílium eôrum veterâſcet in infêrno à glória eôrum.
17 Verúntamen Deus rédimet ánimam meam de manu ínferi: cùm accéperit me.
18 Ne timúeris, cùm diues fáctus fúerit homo: & cum multiplicâta fúerit glória domus eius.
19 Quóniam cùm interíerit, non ſumet ómnia: neque deſcêndet cum eo glória eius.
20 Quia ánima eius in vita ipſius benedicêtur: confitébitur tibi cum beneféceris ei.
21 Introîbit vſque in progénies patrum ſuôrum: & vſque in ætêrnum non vidêbit lumen.
22 Homo cùm in honôre eſſet, non intellêxit: comparâtus eſt iumêntis inſipiéntibus, & ſimilis factus eſt illis.

---

2 Verba Pſalmographi quatuor verſibus ſibi attentionem conciliantis ab argumenti propoſiti excellentia & dignitate. *Orbem*, æuum, ſæculum prop. Qui degitis in æuo & ſæculo, non in æternitate, qui verſamini in hac præſenti & caduca vita, non in illa futura & immortali. *Heled* opponitur æternitati. Sic loquitur, quia de vanitate vitæ huius tractaturus erat.

3 *Terrigenæ*, plebei, ignobiles, quilibet è vulgo, nulla natiuitatis origine illuſtres: quos etiam Poëtæ terræ filios appellant. Hinc Heb. filij Adam, *filij homini*. Heb. בני איש, filij viri, nobiles. Adam enim ſonat hominem obſcurum, & quaſi terreum: *Ish* inſignem, virtute & aliis notis illuſtrem. Audite ergo obſcuri & illuſtres, diuites ac pauperes.

4 *Sapientiam*, verba ſapientiæ de vanitate & miſeria huius vitæ: verba, quæ conferũt ad comparandam ſapientiam. *Prudentiam*, intelligentias prop. Verba prudenter à mente cogitata loquetur. In diei mortis & iudicij meditatione vera eſt ſapientia & prudentia, quam ſe omnes doctũrum hoc Pſalmo pollicetur.

5 *In parabolam*, in parabolæ & carminis ſententioſi muſicam, concentum eſt modum ſiue tonum. Geſtus attendentium diligẽter ad inſtrumentorum pulſationem. Nam hi ſolent inclinare aurẽ, ad verba citharedorum & liricinum. Rem attentè & diligenter conſideratam eloquar, attendam ad ea quæ dicam & canam, ne quid aut ineruditum, aut inconcinnum elabatur. Aures intendam & admouebo ad meam ſententiam, vt audiam, quàm concinna ſit & congrua ad Muſicã, & an verba modulis cõſonent. Differã de rebus magnis, quibus & ipſe aures præbebo ad eas expendẽdas. *Aperiam*, pſalterio & aliis inſtrumẽtis muſicis pandã & perſonabo meum problema, meam propoſitam ſententiam. Hebræi ſententiam elegantem, eruditam, & grauem appellant משל Mashal, ſiue illa ſit figurata, i. parabola, aliud ſonans, aliud innuens dictum, rationi & vulgo ignotum, ſiue propria & ſimplex. Quare & hoc vocabulo ſuum Sententiarum ſiue Prouerbiorum librum inſcripſit Salomon. חידה autem, quam Septuag. προβλημα, Noſter propoſitionem vertit, ſententia eſt obſcurior, quæ egeat explicatione vel ſtudio. q. Ænigma, tegens verborum inuoluens res ſpirituales & ſubtiles. Sic doctrina Pſalmi eſt parabola, quoniam conſtat ſententiis præclaris, partim propriè, partim figuratè enuntiatis: Aenigma, quoniam multa habet obſcura & inuoluta. Vnde & de 6. Verſ. quot interpretes, tot ferè ſententiæ. Item quoniam inuoluit, res arcanas & myſticas de vita alterius ſæculi futura beatitudine piorum, & calamitate impiorum. *In pſalterio*, cum pſalterio, per pſalterium ſiue citharam, qua cantica canuntur, res arduas explicabo, non modò ore.

6 Hæc

6 Hæc eſt parabola,itémque propoſitio vel ænigma, quod inſtrumentis muſicis canere inſtituerat.Ex abrupto orditur. Cur committere velim, vt timeam de rerum penuria die aduerſa & calamitoſa?q.d. Non eſt committendum,ad parãdas opes quorum nos poſtea temporibus malis pœniteat,nempè die iudicij, vel mortis, vel etiam die quolibet calamitoſo & miſero,quo peccata præterita impediunt,ne Deus,manum ſuam auertens,nos liberet. Opponit verbum *timendi* verbo *confidendi*, quo mox vſurus eſt Verſ. 7. ô qui confiditis in rebus huius mundi,cur timebo de rerum inopia, ſi ſuperueniat dies mala & calamitas, vel mortis hora.An res illæ me liberabunt? *Iniquitas*. Zeugma. (Et cur) iniquitas factorum meorum me inuoluet,implicabit,ne euadam, me vndique premet,circunſtabit,obſidebit,pœnas deposcens.q.d.cur iniqua agam,cùm extremi iudicij tribunal ſim incurſurus? Hoc Zeugma agnoſcit Abben Ezra.Aliis,reſpondet interrogationi propoſitæ.Cur timeam in die mali? R. Quia iniquitas.i.pœna iniquitatis,Metonym.in calce,ſiue ad extremum à me,luetur: vt Latinè,à capite ad calcem.i.à principio ad finem vſque. Verùm calcaneum, greſſus, pedes,veſtigia,Hebræi magis Metaphoricè vocant facta & opera, vt Pſal. 55. Verſ. 7. Sic Latinè,inſiſtere veſtigiis alicuius. i. factis & inſtitutis. Iniquitatem ergò calcanei vocat, quam operatur homo, & per quam veluti ambulat. Diem malam ſiue mali, diem mortis, vel iudicij vel calamitatis & malorum : aut etiam iuxta Abben Ezram, ſenectutis. *Circundabit* in malum. Me premet, oppugnabit, obſidebit ad me perdendum, mihi erit infeſta,vt Pſalm. 3. Verſ. 7.

7 *Qui confidunt*, O qui confidunt in ſua potentia. Vocatiui apud Hebræos ſæpè in tertia perſona. Totus ergo verſiculus eſt Apoſtrophe ad eos, qui potentia & copia diuitiarum ſuarum confidunt ac gloriantur. Audite hæc ô vos,qui confiditis,&c.

8 *Frater*. Interroganter, Frater non redimit de anguſtiis & calamitate mortis, vitam ſcilicet fratris : & homo, id eſt, & quiuis alius minus erga te affectus redimet? q. d. Si frater non poſſit redimere à morte, alius id minus præſtabit. Hebræa eundem ſenſum complectuntur pronunciatiuè. Fratrem non ſanè redimet quiſpiam. Nemo fratrem ſuum vlla ratione redimere poſſit, quin moriatur, nec ei pecunia vitam longiorem impetrare. *Non dabit*, vllus ſup. id eſt, כֹּפֶר *col*, *Placationem*, redemptionem, propitiationem pro eo. Metonym. rem, quæ placat. Nullus dabit pro ſe quicquam, quo Deum reddat placatum, ne mortem immittat. Per ſubiectionem reſpondet ſuperiori interrogationi, probátque vanas eſſe opes & diuitias, quòd iis cuiuſquam vita, vtpotè in manu Dei poſita, redimi non poſſit.

9 *Animæ ſuæ*,pro anima ſua,pro vita ſua non dabit. Conſtruitur enim cum ſuperiore verbo. *Pretium*. Tanta eſt moriendi neceſſitas, vt nullum pretium quantumuis pretioſum à morte hominem poſſit redimere.Prou.11.Non proderunt diuitiæ in die indignationis. *Pretium*. Sept. יקר per nomen faciliùs verterunt. Vt Maſoretæ ſignant, eadem quidem eſt ſententia,ſed obſcurior : & pretioſa erit redemptio animæ ſuæ.i.nulla,rariſſima vt 1.Reg.3.Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis,id eſt,nullus,rariſſimus. Deus enim nulla edebat oracula.*Et laborabit*. Hebraïſmus,vt laboret in æternum,& viuat adhuc in finem,ſiue in perpetuum.q.d.non obtinebit vllo pretio,vt proferat æuum ſuum in æternitatem. Nunquam hoc fiet.Poſſit negatio repeti ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, è ſuperiore mẽbro.Et non laborabit in perpetuũ, & non viuet adhuc in finem:vt laborare ſit fungi laboribus,operibus,& curis huius vitæ.Vel eſt auxeſis:imò verò laborabit,feret grauia,torquebitur,fatigabitur in æternum (apud inferos)& ſic viuet miſerè & infœliciter in finem,in perpetuum.Semper viuet,vt ſemper crucietur.Hebræa ſunt adhuc obſcuriora,& incommodiùs à Maſoretis diſtincta *& ceſſabit*, vel per Metatheſim *& durabit*,*in ſæculum*.Hadal pro Halad vt Pſ. 88.Quare alterutrum iſtorum mihi placet,vel certè interrogatio R.Abraham,*Et viuet*,& an viuet adhuc in perpetuum?q. d. minimè.

10 *Non videbit*.Eſt & hîc interrogatio.An non videbit:an non patietur interitum, quando etiam ſapientes moriuntur,qui digni videbantur vita immortali?Videre interitum,eſt mori. *Simul*. Similiter,pariter,æquè ac ſapientes. Per ſubiectionum reſpondet interrogationi, vel etiam auget.Sanè ad vnum omnes inſipientes & ſtulti morientur, ſimul ac peribunt, non, tantum morientur vt ſapientes,ſed & peribunt,interibunt funditùs. Sed propriè *Simul* יחדיו *Iahdau* ſuperiora reſpicit.q.d.æquè ac ſapiẽtes morientur,& quidem deteriore cõditione, vt per Collationem ſequitur vſque ad Verſ. 17. Nam ſtultus & inſipiens morientes ſepelientur

in æternum descendet quàm in infernum. Sapientium autem morientium animam Deus accipiet ac redimet de manu inferi.

11 *Et sepulchra.* In sepulchris perpetuò consistent vsque ad consummationem sæculi (*In æternum* enim istud hoc loco significat) citra spem reuertendi ad suas diuitias & facultates. קרבם, *kirbam*, Metathesis pro קברם, *kibram*, sepulchrum: quo modo Eccles. 12. sepulchrum appellatur domus æternitatis humanæ. Nam cæteræ interpretationes frigent. Etiam hæc, Medium eorum (i. cogitatio eorum est, quòd) domus suæ (manebunt) in æternum.

12 *Tabernacula eorum*, erunt *in progenie & progenie*, Diu durabunt. Ipsis pereuntibus eorum domicilia in alias atque alias ætates manebunt. Quod istorum miseriam & infœlicitatem auget. Nam coguntur aliis sua insana ædificia relinquere. Eccles. 1. Generatio vadit, generatio venit. terra autem in æternum stat. Vel pendet è superiore, vt idem dicat aliis verbis. Et (sepulchra) erunt tabernacula eorum perpetua: illa habebunt pro æternis tabernaculis, fœtidis in sepulchris manebunt in perpetuum, non in ditibus illis locis, quibus voluptuosè ædificatis sua imposuerunt nomina. *Nomina sua.* Hypallage. Vocarunt nominibus suis terras suas, suas appellationes & vocabula eis indiderunt, vt sua nomina & titulos redderent immortales. Multorum nomina celebrantur in terris, quorum animæ cruciantur apud inferos.

13 *In honore*, in pretio, in nobili & pretiosa conditione, & excellenti rationis, imaginisque Dei statu, supra bruta & pecudes, quod dicitur de hominis per peccatum abiectione, & vsque ad brutam viuendi rationem deiectione. Hinc Chald. Homo peccator in honore non commoratur cum iustis. Assimulatus est bestiæ mutę. In hominis statu multis Dei beneficiis cumulato. Cum honesto gradu opũ, & honorũ, cumhuius præsentis vitæ ornamentis, opibus, aliisque multis beneficiis à Deo honoraretur & ornaretur homo, non attendit, sed obrutuit siue obduruit animo, nihil istorum contemplans, aut etiam brutè vixit. Aliis, de honore & gloria huius vitæ. Sæpè enim fit, vt homines rebus secundis excæcentur, in eis autem non diu permanent, dum breui in puluerem rediguntur, sicque quantum ad corpus iumentis necessario exæquãtur. Quidam restringunt ad Adami lapsum, qui in originali gratia & iustitia conditus, proindéque ab omnibus miseriis corporeis alienus, oblitus est status sui, diuinæque voluntatis. Atque ita assimilatus est bestiis, vt deinceps cum vniuersis suis posteris fieret obnoxius omnium generum morbis & calamitatibus, mortalis, famelicus, sitibundus, fatigabilis, æstu & gelu patibilis, animalis, carnis & sensuum motibus subditus, cœcus ad scientias & virtutes, minime ad res cœlestes facilis, brutorum more sola spectans præsentia. Verum rectiùs de singulis impiis, qui Dei imaginem in se labefactant. *Non intellexit* suam illam nobilitatem. Non sapit, dum brutis obsequitur concupiscentiis, dum æterna negligit: ad caduca & bruta se conuertit: ad pastum, ad sensum, ad voluptates se deiicit, perinde ac si bestiis non excelleret. Heb. Non pernoctat, non permanet (in illa nobilitate imaginis Dei, & præstantia rationis & gratiæ) vel noctem vnam. Ex quo Rab Ahai in Talmud alluſum putauit ad Adamum humani generis patrem, qui vltima diei, quo productus fuerat, hora propter peccatum paulo antè commissum paradiso extrusus est atque ita foris in hoc miseriarum loco, suo honore & ornamentis exutus pernoctauit. Nisi malis esse litteram pro litera, ילין pro יבין vt respondeat Vers. 22. *Insipientibus*. Rectè. Nam Heb. iumentis (quæ) silent. i. quæ sunt muta, expertia orationis & rationis, bruta & stolida: è R. Ataia. Cæteræ interpretationes stolidæ sunt.

14 Hæc quidem viuendi ratio ipsis est scandalum, peccatum, error, & stultitia. (Nam Heb. כשל.) attamen posteri eorum illud laudant, in ipsorum verbis & dictis sibi placent, eorum sermonibus & dicteriis delectantur, nec propter scandala & errores vitæ & consuetudinis ipsorum, eos imitari desinunt. Scandalum etiam pro ruina sumi possit, & perditione, materia siue causa ruinæ & perditionis. Idque fortasse rectiùs, vt sit ס pro ר. Nam כשל *cashal*, corruere. Iste viuendi modus illos perdet in vitæ exitu (nedum stultos demonstrabit) illis erit causa exitij, posteri tamen illum laudabunt. *postea*, qui sunt postea, eorum posteri tamen laudabunt illud.

15 *Sicut oues*, gregatim & magno numero in infernum detrusi sunt: vt Psa. 106. Vers. 41. Alij, vt oues in stabula concluduntur, vt mactentur & edantur: ita &c. *In inferno*, Orco, miserorum loco, vt & seq. Vers. 16. & 17. Etsi Recentiores de Sepulchro. Quàm aptè alibi docui. *Depascet*, conficiet, consumet, excludendo eos vita æterna. Pabulum erunt morti perpetuæ.

16 *Eorum*,eis.Syntaxis Græca.*In matutino*,in altera vita. cum reuiuiſcent mortui. Futurum beatorum ſæculum vocat matutinum,quoniam in eo aurora vitæ ſolidæ exorietur, & perpetuum mane,nullus veſper:quibus duobus deſcribitur tempus huius ſæculi, Gen. 1. *Auxilium*.Nemo eis auxiliabitur.Præſidia,quibus nituntur,erunt putrida, infirma, inutilia. *Veteraſcet*,putreſcet,deficiet,abolebitur,peribit,inutilis prorſum erit illorum potentia. A *gloria eorum*,poſt ipſorum gloriam. Sic Latinè, A cœna .i.poſt cœnam. Heb.Petra eorum(i.fortitudo, potentia, præſidium) ad inueteraſcendum(erit) in inferno, ab habitaculo ſuo(poſt ſuum glorioſum domicilium.) Aliqui legunt per Caph,*Lecalloth*,ad conſumendum, non *Leballoth*,per Beth,ad veteraſcendum.Quin & Tſuram accipiunt per Syncopen, pro *Tſuratham*, imago,figura eorum,non autem petra eorum.

17 *Veruntàmen*.At verùm cùm obiero,non ſinet me deſcendere in infernum, aut ſi deſcendero, me inde eripiet.Antitheſis de ſalute piorum. Pij ab inferis excitabuntur ad beatam vitam, in quẽ locum Cabuenaki כל זמן שהוא בחיי הזה אינו יודע מה יהיה לאחר זמן מותו ידע כרחמיו כי זכותי תלוי, Vult dicere,non veniam in infernum,quod ſi venero propter meum peccatum,ipſe miſericordia ſua redimet me,poſt tempus aliquod, quoniam me ad ſe recipiet. Hebræi enim conſtanter Purgatorium credunt. Baſilius cenſet vaticinari pſaltem de deſcenſu Chriſti ad inferos, qui cum aliis etiam ſuam animam redimat, ne in illis maneat in perpetuum.*Cum acceperit me*,ad ſeſe ex hac vita mortali.Cùm ſuſceperit ſpiritum meum,cùm me ex hac vita abſtulerit. Sic Gall.*Quand Dieu m'aura prins*.i.cùm mortuus fuero. In fine verſus eſt *Sela*,ô magna bonitas Dei,&c.

18 *Ne timueris*,ne commoueare.Synecdoche,ſpecies motus pro genere. Ne timete, neque admiremini quaſi aliquid magnum: ne conturbemini, aut magni æſtimetis ſi quis diues ſit, & domum habeat multi ſplendoris & gloriæ,neque offendamini fœlicitate impiorum.

19 *Non ſumet omnia*.Hebraïſmus,Nulla ſumet,nihil eorum ſecum auferet, neque eum ad inferos vel ſepulchrum ſua ſequetur gloria & diuitiæ: in morte ſua non accipiet quicquam. *Cum eo*,Heb.poſt ipſum.

20. & 21.In hac quidem vita,anima eius benedicetur,fœlix erit & fortunata,rebus ad votum fluentibus,ſed introibit in infernum ad maiores ſuos impios.Sic Luc.16.fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua,& Lazarus ſimiliter mala.Nunc autem hîc conſolatur,tu verò cruciaris.Hebraïca ſunt generis actiui.Quia animam ſuam in vita ſua benedicet.(i. fœlicem faciet, vel prædicabit.) *Confitebitur tibi*.Laudabit te in os,palàm & publicè, cùm ei aliquid lucri attuleris,cùm eis profueris,ô homo.Adeò eius amicitia eſt vana & infirma, vt te duntaxat laudet, cùm ei benefeceris.Tempora ſi fuerint nubila,te deſeret. Poſt mortem,quando deſieris ei eſſe vtilis,tui non meminerit.Eſt enim Apoſtrophe, non ad Deum, ſed ad hominem, vt proximè Verſ. 18. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam lucro & vtilitate omnia metitur. Sibi placet in huius vitæ bonis, commodis & voluptatibus. Sine tropo dicendum fuerat, Confitebitur ei, qui benefecerit ſibi. *Ei*, Hebraïcè לך tibi, confitebuntur te, cùm benefeceris tibi. Septuag. ὁ. vel reſpexerunt ſententiam. Etſi enim exponant, Cùm tibi indulſeris, cùm tuis voluptatibus ſeruieris, cùm tibi opes paraueris, te laudabit:poteſt tamen datiuus vacare more Hebraïco, vel eſſe commodi:Cùm tibi amicos,gratiam & bona comparaueris,multis erga ipſum officiis, & meritis,te laudabit.

21 *In progenies patrum ſuorum*,in infernum,vbi ſunt impij ipſius maiores, quos imitatus eſt. Patres enim appellat progenitores,quorum prauitatis imitatores extiterunt. Damnabuntur vt eorum patres, quorum imitantur impietatem,& laudant,ET *vſque in æternum non*.i.nunquam videbit lumen & gloriam Dei,quia in ſempiternis deget tenebris atque horroribus. Lumen appellat vitam æternam.

22 Epiphonema de impiis,Dei imaginem & rationis dignitatem,quam in ſe gerunt, obliterantibus.*Comparatus eſt*.De ſtatu innocentiæ hæc etiam accipiuntur. Nempè moritur æquè ac bruta,quam neceſſitatem moriendi vitaſſet,ſi in honore & gloria iuſtitiæ originariæ permanſiſſet,neque peccaſſet.

ARGVMENTVM.

Christum homines in suo vltimo iudicio saluaturum, non ex cæsis victimis, sed animi pietate, vitæ innocentia, puritate, iustitia.

2 Psal. Asaph. XLIX. Heb. 50.

DEus deôrum Dóminus locûtus est: & vocâuit terram.
3 A solis ortu vsque ad occâsum: ex Sion spécies decôris eius.
4 Deus manifêstè véniet: Deus noster & non silêbit.
5 Ignis in conspêctu eius exardêscet: & in circúitu eius tempêstas válida.
6 Aduocâuit cœlum desûrsum: & terram discérnere pópulum suum.
7 Congregâte illi sanctos eius: qui órdinant testamêntum eius super sacrifícia.
8 Et annuntiâbunt cœli iustítiam eius: quóniam Deus iudex est.
9 Audi pópule meus & loquar Israël: & testificâbor tibi, Deus Deus tuus ego sum.
10 Non in sacrifíciis tuis árguam te: holocaûsta autem tua in conspêctu meo sunt semper.
11 Non accípiam de dómo tua vítulos: neque de grégibus tuis hircos.
12 Quóniam meæ sunt omnes feræ syluârum: iumênta in móntibus, & boues.
13 Cognôui ómnia volatília cœli: & pulchritûdo agri mecum est.
14 Si esuríero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitûdo eius.
15 Nunquid mâducâbo carnes taurôrum? aut sánguinem hircôrũ potâbo?
16 Immola Deo sacrifícium laudis: & redde Altíssimo vota tua.
17 Et ínuoca me in die tribulatiônis: & éruam te, & honorificâbis me,
18 Peccatôri autem dixit Deus: quare tu enârras iustítias meas, & ássumis testamêntum meum per os tuum.
19 Tu verò odîsti disciplinam: & proiecîsti sermônes meos retrôrsum.
20 Si vidêbas furem, currêbas cum eo: & cum adúlteris portiônem tuam ponêbas.
21 Os tuum abundâuit malítia: & lingua tua concinnâbat dolos.
22 Sedens, aduêrsus fratrẽ tuũ loquebâris, & aduêrsus filium matris tuę ponêbas scándalum: hæc fecîsti, & tácui.
23 Existimâsti inîque, quòd ero tui símilis: árguam te, & státuam contra fáciem tuam,
24 Intellígite hæc qui obliuiscímini Deum: nequândo rápiat, & non sit, qui erípiat.
25 Sacrifícium laudis honorificâbit me: & illic iter, quo ostêndam illi salutâre Dei.

---

1 Asaph, nomen nobilissimi & sanctissimi cantoris, Dauidis temporibus.

2 *Deus Deorum*, Angelorum, vel iuxta Iudæos, principum & iudicum. Alij de idolis, de quibus 1. Cor. 8. Sunt qui dicuntur dij siue in cœlo, siue in terra. Sunt enim dij multi, & Domini multi. Eorum autem omnium Deus Dominus est, tum quia ab illo sunt procreati neque dij sunt nisi appellatione, vel participatione, tum quia ipse vnus eos omnes in immensum superat. Ipse enim est suprà omnem principatum & potestatem & virtutem, & super omnia Deus benedictus in sæcula, Rom. 9. R. Mosi Nahmanides Leuit. 1. accipit appositorie, Deus potens, Deus, dominus locutus est. Nã hîc sunt tria diuina nomina. *El*, potẽs & fortis Deus. *Elohim* Deus iudex & vltor. *Adonaï tetragrammaton*, Dominus misericors siue beneficus. Idq; quoniã processurus est ad iudicãdũ orbẽ cũ his trib° potissimũ proprietatib°, nẽpe potẽtia, iustitia & misericordia. *Vocauit terrã*. Meton. Terrigenas, terrę incolas, ad iudiciũ ab omnibus mundi extremis vocabit in terrã sanctam. Vel est Prosopopœia. Deus vocauit terrã & cœlũ,

vt coram

vt coram eis disceptet causam populi sui.

3 *Ex Sion*, Ex Sion, non ex Sinai, aut alio terræ loco, gloria maiestatis eius affulgebit. Illic enim iudicium faciet. Eclipsis verbi illucescet, vel resplendebit, in Heb. expressa est, vt Masoretæ quidem distingunt. Ex Sione consummatio pulchritudinis, Deus manifestè splenduit. Veniet Deus noster, & non silebit. Nam iuxta Septuages. est alia distinctio.

4 *Manifeste*, cum gloria & maiestate, non vt in primo aduentu, obscurè & humiliter. Ad discrimen vtriusque aduentus, Septuag. versum hîc inceperunt. Deus illuscendo veniet, &c.

5 Poëtica hypotyposis aduentus Christi ad iudicium. Habebit in promptu grauissima supplicia, quibus impios afficiat. Loquitur autem de igne conflagrationis, quo purgabitur mundus. 2. Pet. 3. & mira agitatione & conturbatione elementorum omnium. *Exardescet*, comedet prop. consumet. Et in circuitu eius (ignis erit) tempestas valida, ad vlciscendos sui contemptores. Ignis in modum tempestatis siue turbinis vehementis ante ipsum desæuiet. Tempestas enim valida construitur cum igne, & regitur à parte posteriore verbi subintellecti, *erit*. Heb. In circuitu eius turbinabitur (in turbinis vertetur) ad speciem modum.

6 *Cœlum & terram*, aduocabit in testes. Prosopopœia. Possit esse Metonymia, Cœlestes & terrestres vocabit ad discernendum, & iudicandum populum suum. Nempè in iudicio aderunt cœlites & homines pij, vt ipsi assideant, ipsum stipent, & vt perfectum in corpore iam consequantur præmium. Quin etiam sancti vnà cum Christo iudicabunt mundum, 1. Cor. 6. 1. iudicio eius assistent & suffragabuntur. *Discernere*, τὸ διακρῖναι, לדון, ad iudicandum, vt iudicet. Verbo discernendi, pro iudicandi & vlciscendi vtuntur nostri interpretes, vt Psal. 67. ad redarguendum Chry. Aliqui, ad separandum agnos ab hœdis, illis ad dexteram, his ad sinistram collocatis. *Suum*. Et si de omnibus iudicaturus sit, populi tamen sui improbitatem in primis redarguet. Nam à domo Dei iudicium incipiet 1. Pet. 4.

7 Apostrophe ad Angelos, vt colligant Sanctos, vel, vt in Heb. beneficos & misericordes ad iudicium (Mat. 25.) vt iudici obuiam procedant in nubibus in aëra. Angelorum enim ministerio perficienda creditur corporum suscitatio, & ante Dominum repræsentatio, è Mat. 13. 14. & aliis locis. Vel est Apostrophe ad cœlum & terram, quorum meminerat, vt cœli reddant animas, & terra corpus. *Congregate*, seorsum collocate, eósque à reliquis separate. *Qui ordinant*, qui cum eo paciscuntur adhibitis sacrificiis, qui per victimas, qui cæsis hostiis sanxerunt & inierunt cum eo fœdus, & q. ordinarunt testamentum siue pactum testamentarium. i. qui solenniter ei dederunt fidem. In Hebræ. Pronomina sunt primæ personæ. Congregate mihi sanctos meos, qui excindunt fœdus meum super sacrificio. *Super*, Supra, per, accedentibus sacrificiis. Deras, *Super*, intelligit, pro, vltra, plusquam. Qui præposuerunt testamentum & legem Dei, sacrificiis corporalibus, qui non sat esse putarunt offerre sacrificia, nisi etiam Dei testamentum & leges seruarent, scientes obedientiam meliorem esse victima & holocaustis. Chaldæus, congregate mihi meos bonos, qui statuunt pacta mea, paciscuntur legem meam & occupantur in precibus, quæ oblationibus sunt pares.

8 Cœli prædicabunt Deum esse iustum (per Prosopopœiam) nempè quòd Deus iudex sit iustus, Alij Metony. Cœlites, Angeli & sancti. *Quoniam*. Continuatiua particula, non causalis. In fonte *Sela*, ô rem contemplatu digniſſimam.

9 Verba iudicis significantis se non iudicaturum ex legis victimis, sed ex animi puritate, cultu & fide noui testamenti, tacitè innuendo abrogationem Leuiticorum sacrificiorum. *Loquar*, tecum colloquar. *Testificabor*, palàm annuntiabo tibi.

10 Docet se nõ simpliciter & primò requirere à nobis sacrificia externa, vt & Hier. 7. 1. Reg. 15. sed secundario, nempè post animi sacrificium. i. pietatem, de quo Vers. 16, *In*. בעד, propter, super. *In conspectu meo*. Holocausta tua adsunt semper mihi præsentia, sunt perpetuò ante me, sunt mihi cognita & perspecta. Aliqui ἀπὸ τοῦ τῶν νοητῶν repetunt negationem: Non sunt in conspectu meo semper, non ea habeo grata & accepta. Sed nihil est necesse.

11 *Non accipiam*, non acceptos & gratos habebo. Et tamen Leuit. 1. 2. 3. 4. & seqq. sacrificia illic instituta sibi esse gratissima luculentè, imò & propitiatoria affirmat. Respondè ratione quidem fidei, pietatis, pij ve animi motus offerẽtium talia extitisse, item ratione typi & imaginis.

(referebant enim Christum veram victimam,qui est filius Dei dilectus,in quo sibi perpetuò complacuit)sed non per se neque sui ratione. Nam res,quæ offerebatur, bruta, & insipida erat,neóque indigna. *Vitulos,hircos.* Animalia apta sacrificiis, cuiusmodi dūtaxat erant quinque species ordinariæ,duæ ex auibus,columbæ & turtures,tres ex quadrupedibus,oues,boues,capræ,vtroque sexu,idque ob mysteria,de quibus Philo,lib. περὶ ζώων τῶν εἰς θυσίας. Nam extra ordinem aliæ aues, modo essent mundæ poterant offerri, vt in leprosorum sacrificio Leuit.14.

12 *Iumenta* mea sunt. *Et boues.* Septuag.dissoluerunt ob sententiam verba Hebræa, in montibus boum.Et quia Aleph etiam significat mille,quidam vertunt,in montibus mille.Vtroq; modo docet infinitam multitudinem,atque adeò vniuersitatem bestiarum in sua esse possessione,suaque ditioni subiectam.

13 *Cognoui.* Scio vbi nidulentur,vbi lateant & versentur,si eis vti velim. Sunt in mea potestate & ditione.Pulchritudo frugum agri,quibus campi ornantur & amœnitatem præbēt mea est & in mea potestate. Euthym. Secundum esse proprium,& reale, creaturas omnes Deus cognoscit,& quidem non tantùm secundum communia, sed etiam secundū propria earum attributa,atque adeo secundum indiuiduas atque singulares rationes, tam liquidè, vt hæc scientia visionis à Theologis appelletur,non modo, simplicis intelligentiæ. זיו, idem quod יופי, pulchritudo,splendor.Rabbinis recentioribus nomen est speciei ferarum. Et feræ agri, vel agrorum meorum mecum(sunt).i.in mea notitia,itémque potestate. Nouè Chaldæus, de aue illa,cuius mentio fieri videtur 4.Esdr.6.*Iuchné*(sic enim illic legendum literis trāspositis,non Enoch.) Quam auem dicunt esse immanis magnitudinis, in tractatu *Beracoth*, & Tesbite Eliæ. Gallus Syluester (inquit Chaldæus) cuius pedes quiescunt in terra, & caput tangit cœlum,cantat coram me. *Omnia.* Nam Dei prouidentia ad minima etiam quæque se extendit,vt ea non modo sciat vniuersè & sigillatim, per genera & indiuidua, sed etiam ad suos fines moueat,disponat,dirigat. Prouidentia enim apud nos non tantùm scientiam rerum futurarum.i.præscientiam,vt apud Ciceronem,notat,verùm etiam actionem,qua vnaquæque res,prout ipsius natura postulat, in finem perducitur. Hinc Deus non tantùm res præscit,verum etiam ordinat atque mouet.

14 *Non dicam tibi*,non à te petam cibum,non dicam vt me pascas aut sacrifices. *Plenitudo eius*, quicquid eo continetur.Orbis creaturis plenus.

15 Deus non vtitur cibo vel potu quia est Spiritus siue spiritualis & incorporea substantia. Sola enim corpora animata,vt vitam tueantur,his indigent: & ne ea quidem omnia, verum duntaxat quæ substantiæ fluxum patiuntur,eum vt restaurent. Quare nec glorificata corpora,qualia expectamus,post Sanctā corporum resurrectionem magis edent aut bibent,quàm nubent aut nubentur,Mat.23.Nisi quòd diuina virtute organo cuiusque sensus inerit humor quidā suauis dulci voluptate sensum perfundens,vt actu ipse sensus vigeat,in ipsóque sit voluptas siue delectatio vitalis,nedum spiritualis,sine tamen vllo ciborum & Venereorum vsu, appetitione,cogitatione,necessitate.Contra Mahometanos, qui ex cap.2. Auincennæ, libri de Almahad,siue statu animarum post mortem,credunt in alia vita vsum esse istorum, quòd in Alcoran ita scriptum sit, vt sequenti capite idem Arabs docet. De quo & Cātacuzenus orat.2.κατα μωαμέθ,pag.85.*Potabo.* In sacrificiis sanguis victimarum cratere exceptus super populum aspergebatur,deinde ad altaris crepidinem fundebatur, postquam eius cornua fuissent illita. Alludit etiam ad carnes,quæ totæ Deo cremabantur in Holocausto, sola pelle sacerdotibus cedente,in aliis autem sacrificiis soli adipes, quasi istarum rerum nidoribus pasceretur.Vmbra & pædagogia Christi sanguinis.

16 *Immola Deo sacrificium laudis.* i.Deum lauda vt Psal.116.interprete Paulo Heb.13. Nam sacrificium laudis,vt iustitiæ Ps. 4. non propriè sumitur, sed trānslatè,pro laude,gratiarum actione,prece,Dei celebratione,iustitia,opere charitatis & pietatis,non pro oblatione publica per sacerdotem solenniter facta, vt intelligamus ad sacrificiorum solennium participationem afferendam esse charitatem erga proximum,& pietatem erga Deum. Explicat enim superiora,& docet se primum sacrificium spirituale requirere. Hoc videlicet oportet primùm facere,deinde aliud non omittere.Rom.12. Obsecro,vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem,sanctam, Deo placentem, rationale obsequium vestrum. Alludit interim ad *Sacrificium laudis*,genus sacrificij pro vniuersis iniquitatibus,quo profitebantur Dei potestatem & magnitudinem,suam autem miseriam & infirmitatem Leu.7.& 22.Heb.*Todá*, Cō-

fessionis.

fessionis. Confessionem autem nunc laudationem, nunc confessionem peccatorum appellant. Rabbini hic posteriore modo ferè interpretantur: Agnosce & confitère Deo tua peccata, tibi ea remittet. Nostri priore, Lauda Deum, gratias ei age, ipsum cole. Chrysostomus de sacrificio Eucharistiæ videtur intellexisse. Et certè sacrificiorum Leuiticorum abrogationi, subiiciendi erant veri Dei cultus. Quin & *Toda*, vti Eucharistia, erat sacrificium non solum laudis, siue Eucharisticum, sed etiã ἱλαστικόν & expiatoriũ. Nam vt Kimhi in Radicibus docet, nõ differebat ab hostiis pro peccato, & pro delicto, nisi quòd hę offerrẽtur pro singularibus peccatis vel delictis, isto fiebat cõfessio iniquitatum omnium, per oblationem incensi & fermenti Leu. 7. Vers. 2. & 22. Vers. 29. in aliis enim non licebat ista offerre Leu. 2. Atque ita quia pro cũctis peccatis fide offerebatur, erat expiatoriũ, quia pro pace siue beneficio obtẽto vel obtinendo, more pacificorum, Eucharisticum. Chrysostomo assentiũtur veteres Talmudici. Nam hi ex eodem Kimhi in Ps. 100. omnes (inquiunt) orationes in aduentu Messiæ cessabũt, at confessio nõ cessabit. Omnes oblationes cessabunt, at non oblatio Toda. Quod & repetit Ghekitilia cabbalicus in lib. Saare orá. *Vota tua*, promissum cultum, fidem, obedientiam, in Circuncisione ac aliis publicis Religionis professionibus, quæ vota sunt vniuersorum fidelium communia. Item promissa, quæ Deo sponte ac priuatim nuncupaueris. Votum enim est quælibet promissio Deo facta legitimè, quæ si solennis & publica extiterit, gignit votum solenne, sin priuata, simplex. De vtroque voti genere loquitur. Nam vtriusque præstationem requirit Deus. Alludit auem ad *Neder*, votiuam oblationem, sacrificij genus. Duplex enim erat sacrificium pacificum, vnum *Neder* ex voto, alterum *Nebaba* sponte, quòd illud obligaret absque libertate reuocandi vel omittendi, hoc esset liberum, non imperatum & præceptum Leu. 7. 22. 23. 27. Etsi eorum ad literam exhibitionem hic non postulet, quoniam iam significauit, Mosaica huiusmodi Deo non esse curæ, sed ea potius & in primis, quæ Mosaicis adumbrabantur.

18 *Iustitias*, statuta mea prop. verbis loqueris, non factis imples. Origenes ad hunc versum complicato libro è concione recessit, ac miserè eiulare cœpit recordatus se Alexandriæ, vi persecutionis adactum ad grana Thuris Diis gentium offerenda, adeo vt auditores omnes commiseratione tacti cum eo lachrimarentur, Epiph. in Origenistarum hæresi.

19 *Disciplinam*. Dei verbum & doctrinam vel potius correctionem, emendationem vitæ *Proteristi*, contempsisti. Nam *Musar* correptio, castigatio à *Iasar* corripuit, castigauit.

20 *Portionem*. Cum iis habebas commercium, cum iis societatem coïbas.

21 *Malitia*, maledictis. Hinc Heb. Os tuum laxasti ad malum. *Concinnabat*, coniungebat fraudem, complectebatur insidias.

22 *Sedens*, quietus, otiosus, nihil aliud agens, per delectationem, & cum voluptate detrahebas fratri tuo siue proximo. *Scandalum*, conuitium, opprobrium. De eo detrahebas. *Et tacui*, conniui & dissimulaui magna lenitate & patientia.

23 Meam patientiam & dissimulationem sic es interpretatus, quasi ego tui similis essem & malefactis delectarer. Existimasti me tui esse similem, quòd tua peccata non punirem. Nunc ergo arguam siue reprehendam te, & statuam &c. Chald. hæc mala opera fecisti, & ego expectaui cõuersionem tuam. Existimasti permansurum te in æternum pacificè, dixisti in corde tuo, Ero fortis, sicut tu. Arguam te in hoc sæculo, & præparabo gehennam in futuro coram te. *Statuam*, quæ gessisti, aut quid simile per apostopesim, cogam te ea in iudicio agnoscere, quæ patrasti. Sic Heb. Et instruam, vel ordinabo ob oculos tuos (rationes, vel aciẽ meam, Metaph. à bello) ordine explicabo tuas prauitates, producam ea quę fecisti ante oculos tuos, te præsentem conuincam, & impugnabo.

24 *Qui obliuiscimini*, qui securè peccatis. *Ne quando rapiat*, ad pœnam scilicet, per leones. Inde enim ducitur Metaphora, per Angelos carnifices & exactores.

25 *Sacrificium*, sacrificans confessionem prop. id est, confitens, publicè laudans & celebrans Deum. Nam non loquitur, vt nec supra Vers. 16. de Mosaïco & legali Todá sed de spirituali, de quo veteres Talmudici, vt referunt Ghekitilia Cabbalicus libro Saarè Orá & kimhi ad Psal. 100. In aduentu Messiæ cunctæ oblationes tollentur, Toda solum remanebit. i. confessio, laus, gratiarum actio. *Et illic*. In illo sacrificio laudis est via, modus, ratio, iter, per quod ostendam & præstabo illi diuinam salutem. Hæc est via, qua illi demonstrabo cœlestem liberationem. *Dei*, eximiam & insignem salutem. Nam vocabulo Dei exaggeratur, quicquid est maximum & præstantissimum. Salutare Dei, non incommodè etiam Christum saluato-

rem designabit. *Illic.* ט *Shàm* per ד dextrum, *Ibi, illic.* Masoretę legunt per ד finistrum satis obscurè. Et ponenti iter. (i. disponenti viam suam, rectam eam facienti) ostẽdam salutem Dei. Hinc Chald. Domanti fomitem prauum, veluti sacrificium laudis imputabitur ei, & honoranti me ac cauenti semitas prauas, ostendam ei Dei redemptionem.

ARGVMENTVM.

Paricidium in Vriam, adulterium in Bethsabeam expiari, spiritu sancto sibi reddito, obsecrat non propter Mosis sacrificia, sed Christum Ecclesiam ædificaturum, cuius sacrificium iustitiæ placiturum sit.

1 In finem, Psalmus Dauid cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bethsabee. 2. Reg. 12. a L. Hebr. 51.

MIserêre mei Deus: secûndùm magnam misericórdiã tuam.
3 Et secûndùm multitúdinem miserationûm tuârum: dele iniquitâtem meam.
4 Amplius laua me ab iniquitâte mea: & à peccâto meo munda me.
5 Quóniam iniquitâtem meam ego cognôsco: & peccâtum meum contra me est semper.
6 Tibi soli peccâui, & malum coram te feci: vt iustificêris in sermónibus tuis, & vincas cùm iudicâris.
7 Ecce enim in iniquitátibus concêptus sum: & in peccâtis concêpit me mater mea.
8 Ecce enim veritâtem dilexîsti: incêrta & occûlta sapiéntiæ tuæ manifestâsti mihi.
9 Aspêrges me Dómine hyssôpo, & mundâbor: lauâbis me, & super niuem dealbâbor.
10 Audítui meo dabis gaúdium & lætítiam: & exultâbunt ossa humiliâta.
11 Auêrte fáciẽ tuam à peccâtis meis: & omnes iniquitâtes meas dele.
12 Cor mundum crea in me Deus: & spíritum rectum ínnoua in viscéribus meis.
13 Ne proíicias me à fácie tua: & Spíritum sanctum tuum ne aúferas à me.
14 Redde mihi lætítiam salutâris tui: & Spíritu principáli confirma me.
15 Docêbo inîquos vias tuas: & ímpij ad te conuertêntur.
16 Líbera me de sanguínibus Deus Deus salûtis meæ: & exultâbit lingua mea iustítiam meam.
17 Dómine, lábia mea apéries: & os meum annunciâbit laudem tuam.
18 Quóniam si voluîsses sacrifícium, dedissem vtîque: holocaûstis non delectáberis.
19 Sacrifícium Deo spíritus contribulâtus: cor contrîtum & humiliâtum, Deus non despícies.
20 Benîgnè fac Dómine in bona voluntâte tua Sion: & ædificêntur muri Ierúsalem.
21 Tunc acceptâbis sacrifícium iustítiæ, oblatiônes & holocaûsta: tunc impônent super altâre tuum vítulos.

1 *Intrauit.* Honestè de re turpi, Quare hæc lingua rectè dicitur sancta, non modò quia consignata habet diuina oracula, Eáq; Deus Angeli, Adamus, sancti deniq; Patres antiquitùs locuti sunt, verùm etiam quia sanctè, castè & honestè de omnibus rebus, vtvt obscænis & turpibus loqui solet, è R. Mose, lib. 3. Morè, c. 9. p. 75. Aliqui addunt, quòd eius vsus propriè in cœlo futurus sit post resurrectionem, dum ea sancti in sæcula sæculorum laudàbunt Deum: Ideóque Angelicam dici, 1. Cor. 13. vt Haymo in eum locum, item Remigius, Viualdus de monte regali, lib. de laudibus & triumphis trium liliorum, cap. 9. Ioan. Cardinalis super Magnificat,

Magnificat, Viguerius è D. Thoma, c. 9. §. 1. Vers. 8. pag. 103.

2 *Secundum*, pro tua magna misericordia. *Magnam* addiderunt, vt indicarent respici ad Christum, nec de qualibet misericordia hic agi ad peccati remissionẽ, sed illa magna, quæ est per illum. 1. Pet. 1. Secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem per Christum in hæreditatem incorruptibilem. Quare & infrà Vers. 14. & 20. ad ipsum respiciet.

3 *Dele*. מחה *Mehé*, absterge. Metaph. à maculis. Macula tam altè inhæsit, vt copiosa lotione opus sit ad eam eluendam.

4 *Amplius*. Comparatiuus pro positiuo, vel superlatiuo, plurimum, copiosè. Vnde Heb. *Hereb*, vel *Harbe*. Quin Comp. quadrat. Amplius & copiosius, quàm anteà, purga me, ne in peccatum deinceps recidam. Copiosiore opus est lotione, & gratia, vbi prior non sufficit ad retinendam & conseruandam puritatem.

5 *Contra me*, è regione mei, coram me. *Neghed*, contrà, ex aduerso, i. coram. Gall. *Vis à vis*, vt Matt. 21. castellum, quod contra vos est. Quare Philosophi Hebræorum opposita vocant *Muthnaggedim*. Peccatum meum assiduè video, mihi semper obuersatur ob oculos. Aperire oculos nequeo, quin illud mihi se obiiciat. Illud perpetuo fero, in mea conscientia.

6 *Tibi soli*. i. te solo sciente & conscio peccaui. Nam hoc cæteros latuit. Kimhi. Sic Augustin. interpretatur illud Euangelij. Si peccauerit, *In te*, frater tuus, te sciente. Quare subiunxit, Et malum coram te (solo) feci per Epexegesin. In Vriam quidem peccauerat, sed solum Deum offendisse se dicit: quia solus Deus eius erat conscius. Peccatum enim erat occultum. At R. Saadias, *Tibi soli peccaui*. i. tibi soli peccatum cõfiteor, tibi soli dico, peccaui. Hinc veteres Hebræi, peccatum in solum Deum est tegendum, in proximum est confitendum. R. Ioseph, *Tibi* (nunc sup.) soli peccaui, quoniam interiit Vrias: qui si viueret, in ipsum quoque peccassem, & me ei oporteret satisfacere. *Vt iustificeris*, iungendum cum 1. vel 4. Vers. Miserere, vel munda me, vt iustificeris in sermonibus tuis. i. eo vt iustus, bonus, siue verax sis in promissis, quibus pœnitenti veniam es pollicitus, vt tuorum dictorum, promissorúmque veritas appareat. Hìc iustitiam sumi pro bonitate, & in promissis veritate, patet è 3. Rom. Heb. למען *lemaan* finem declarat. *Eo vt*, *propterea* vt, Vnde 70. verterunt ὅπως, non διὸ vel ὥστε. Quod qui non obseruant, *Vt* accipiunt pro *ita vt*, *adeo vt* quasi euentum rei non causam siue finem designet. Quare iungunt cum proximis. Ita vt, adeo vt iustus sis in tuis ad me per Prophetam Nathan sermonibus, & vincas hominum iudicia atque sententias, cum insimularis iniustitię erga me, siue iniustæ punitionis mei, de quo 2. Reg. 12. q. d. Iustus es Domine, & recta iudicia tua, quia peccaui tibi. Non me iniuste damnas, iudicas, punis. Quo pertinet illud Dan. ca. 9. Tibi domine Deus noster misericordia, & propitiatio, quia recessimus à te. i. misericorditer nos puniuisti. Nã grauiora merebamur, quoniã à te recessimus. *Et vincas* (in iudicio) *cùm iudicaris*. Iniustitiæ scilicet, vt cùm damnaris atque argueris promissionum non præstitarum, sis causa superior, litis victoriam obtineas, purus appareas ab omni inconstantia & vitio. Hebræa eodem recidunt. Et purus sis. i. irreprehensibilis, inculpatus, quando tu iudicaris, vel in iudicio tuo. Ne quis dicere possit, te nunc aliter iudicare, quàm promiseris, mihi meum remitte peccatum. Esa. 1. Mundi estote, quiescite agere peruersè, & venite, & arguite, me dicit Dominus, nisi peccata vestra atra, quasi nix dealbentur. Sic Es. 30. Ier. 3. Eze. 18. *Iudicaris*, passiuè, ἐν τῷ κρίνεσθαί σε, in iudicari te, quando tu iudicaris, accusaris, condemnaris, quando de te fit iudicium, quando tua opera homines iudicant, & tua facta curiosius examinant & exquirunt. Impij iudicant Deum, quando accusant iniustitiæ, sæuitiæ, duritiei, vel negant esse misericordem & exorabilem. Hebr. in iudicare te. Sed infinita, quantumuis voce sint actiua, sunt tamen etiam significatione passiua. Consule nostram Syntaxin. Hieronymus actiuè contra Iouinianum, cum iudicabis. Vt vincas, inueniaris iustus & purus, cum iudicia tua exerces, Nam non nisi mérentes castigas. Sed rectius passiuè. Vt mihi condonando iustus deprehendaris in sermonibus ac promissionibus tuis, & vincas, purus sis, rectæque fecisse proberis, cum de te iudicabitur. Et sic citat Paulus Rom. 3. Nam tum ipse, tum Apostoli reliqui hac ferè translatione vsi sunt, quòd eam intelligerent non modo toto orbe receptam, verum etiam fidam, vt quæ sententiam magis, quàm verba in locis obscurioribus spectasset.

7 *Conceptus sum*. Formatus sum prop. Sept. explicarunt fontem & principium peccati originarij. Nempè in conceptu transfunditur per seminis emissionem. Semen enim virile est peccati originarij vehiculum, vt non sit disputandum animáne an corpus illud inuehat.

Concepit me. Hebr. calefecit me, calore concepit me, *hamá* transfertur ad fœminas concipientes & per metaphoram concipere significat. Inde se natura & origine propẽsum esse ad peccatum queritur. Nam hoc intelligi de peccato & corruptela originaria Hebræi nobiscum asserunt, vt Abben Ezra in 5. Iob, quam septem nominibus appellari in scriptura docent, Malum Gen. 6. Præputium cordis, Deuteronom. 10. Inimicum siue osorem, Prou. 25. scandalum, siue offendiculum. Es. 57. cor lapideum, siue lapidem Eze. 36. Aquilonarẽ, siue eum, qui ab Aquilone est, Ioël. 2. denique immundum, vt hoc loco. Aliqui etiam interpretantur, calefecit me. i. fouit me & gestauit in vtero. Vnde Augustin. legit, in vtero me aluit, vt non tantùm cõcepti & nati simus in peccato, sed etiam nutriti & gestati in materno vtero. Symmachus, genuit. Rom. Psalt. peperit. ineptè nonnulli non de peccato originis, sed actualis patentum libidinis & concupiscentiæ intelligunt. Præterea in Heb. singulariter, *in iniquitate, in peccato*: quoniam non nisi est vnum peccatum originale, in quo concipiamur, & nobis ad malum procliuitas inferatur: quod tamẽ multa dici possit, quia est omnium aliorum fomes, origo, ac seminarium. Vnum ergo est per se, multa per effectus.

8 Alia ratio, qua eblanditur veniam. Ecce enim fidem dilexisti, & ignota atque abstrusa mysteria tuæ sapientiæ reuelasti mihi. Parce: nam fidem retinere me vides, & notitiam tuæ cœlestis sapientiæ, qua me imbuere dignatus es, ne frustrà spiritum Propheticum mihi dedisse videare. *Veritatem*, fidem, religionem, & doctrinam veram, firmitatem religionis, vel integritatem conscientiæ. *Incerta*, abstrusa & arcana, nullis aut paucis cognita de Christo & lege tua, vt promissiones misericordiæ per semen benedictum Gen. 2. Coloss. 1. Sic me dilexisti, vt ineffabilia sapientiæ arcana per Propheticum spiritum mihi monstraueris. Euth. Masoretæ construunt cum præcedentibus: In tectis, siue incrustatis. i. in renibus, qui sunt obtecti & incrustati adipe, & intus veritatem dilexisti. Sed nihil est necesse. Itaque Sept. sic distinguunt: In obtectis & in occulto sapientiam manifestasti mihi, id est, in rebus mihi occultis, vt interpretatur R. Abraham, qui sensus est Septuaginta.

9 *Asperges*, expiabis prop. à peccato purificabis. Tu aspergito me, non sacerdotes legis, & mundabor, laua me &c. Futura pro Imperat. vel hypotheticæ locutiones vt Vers. 17. q. d. Si me asperseris, non Sacerdotes Aaronij, mundus verè ero: si tu me laueris, non ministri Mosaïci, verè albescam. Nam id facies aspersione sanguinis, non vitulorum, hircorum, vitulæ ruffæ, qui tantùm confert ad emundationem carnis, sed Christi Domini, quem non est dubium emundare conscientias. Heb. 9. Est enim agnus Paschæ verus, de quo Exod. 12. Immolate Phase, fasciculósque hyssopi tingite in sanguine, & aspergite ex eo superliminare & vtrũque postem. *Hyssopo*, fasciculo ex ea herba origano siue serpyllo siluestri simili facto. Exo. 12. Vel Metonymicè, hyssopeo aspersorio, quo spargebatur sanguis victimarum super populũ. Alludit quidem ad typum vaccæ ruffæ, Num 19. & reliquas legis expiationes, quæ fiebant sola hyssopo, siue fasciculo ex ea facto, vt in purificatione è contactu mortui quẽadmodum docet Abben Ezra Leuit. 14. vel aspersorio constante ligno cedrino, hyssopo aqua & sanguine pecudum madefacto, & filo coccineo, ad spargendum vel victimæ sanguinem, vel aquam lustralem pro purificatione Israëlitarum manducaturorum agnum Paschæ, leprosi, domus lepra infectæ, Exod. 12. Num. 19. Leuit. 14. Heb. 9. sed tamen intelligit aspersionem sanguinis Domini, secundum quam electi sumus, atque adeò salui. 1. Pet. 1 q. d. Asperges me Christi tui sanguine, siue, vt Petrus loquitur, mundabis me aspersione sanguinis veri agni Christi, túmquè *super niuem dealbabor*, verè iustus ero, non per imputationem duntaxat, &c. Petit ergo expiationem à peccatis per Christi sanguinem, qui victimarum sanguine significabatur. Nec tamen inutilis erat sanguis externarum pecudum illo tempore aspersus. Nam expiabat, vt & reliqua veteris legis sacramenta ex opere operantis. i. ex fide & pietate offerentis.

10 Me si à peccato laueris, lætum facies. Tunc libenter & iucundè audiam de tua reconciliatione nuntium, quam sequitur animi gaudium & lætitia. Rom. 5. & corporis melior habitudo. Prou. 17. *Humiliata*, attrita prop. q. d. sum extremo dolore ad ossa vsque affectus propter istud homicidij & adulterij scelus. Alij ossa Metonymicè accipiunt pro membris.

11 Peccatum cum iniquitate confundit vt Vers. 7. ἐκ παραλλήλου. Hinc 1. Ioan. 3. faciens peccatum, idem & facit iniquitatem, quia, inquit, peccatum est iniquitas. Errãt ergo, qui peccatum generalius esse dicunt. Nam iniquitatem propriè enuntiari de iniuria proximo facta, illud etiã cũ quis in seipsum peccat vel in Deũ. Hæc enim re nihil differũt sed sola notatione.

12 *Cor mun-*

12 *Cor mundum*,puram mentem & integram conſcientiam. *Spiritum rectum.* i. Spiritum ſanctum,vel animam rectam, non deflectentem, firmam(ad ſuperandas omnes tentationes & difficultates.)Vtrumque affert R.Kimhi. *In viſceribus*,in intimis, vt interiora mea ſint pura & recta,& ſpiritus,quem prius habui,renouetur.

13 *Spiritum Sanctum*, Ruah hakkódes interdum eſt diuina res, quæ tertiam Trinitatis perſonam conſtituit à Patre filióque procedentem. Interdum diuina eius actio ſiue inſpiratio. Vterque intellectus loco congruit. Ne auferas mihi tuum Sanctum Spiritum, per quem tua dona nobis diſtribuis,per quem nos interim conſolaris & foues, quem & ſubſtantialiter in animos noſtros infundis,non modo efficaciter.Rurſum ne auferas mihi ſanctam eius in homines actionem,diuinam eius inſpirationem & afflatum.

14 *Lætitiam*,conſolationem tuam ſalutarem,quam antea habebam ex fide in Chriſtum, & ex gratia ipſius in me tum inhabitante. *Salutaris tui*,conſeruationis tuæ, vel ſaluatoris tui. lætitiam,quam mihi ſolebat afferre Chriſtus ſalutare tuum,Luc.2.(Sic meminerit trium diuinarum hypoſtaſeων.) mihi redde,mihi reſtitue. Eam enim amiſerat peccato adulterij cum Bethſabea,& homicidij in Vriam. Sic nos peccatis amittimus lætitiam & conſolationem ſpiritualem,recuperamus Dei reconciliatione. *Principali*. Spiritu præcipuo, principe, & primario ſuſtenta & corrobora me.Sic hanc vocem interpretatur R.Salomo. At Recentiores, Spiritu ſpontaneo,liberali & benefico.Spiritus ſanctus eſt Spiritus principalis,quoniam inter cæteros,qui dicuntur ſpiritus,vt Angeli,excellit,vt inter creaturas creator,inter ſubditos princeps & dominus.Vnde κατ' ἐξοχὴν appellatur Spiritus,Spiritus ſanctus, Spiritus Dei. Eſt etiam ſpontaneus,beneficus & liberalis, quoniam liberaliter ſe communicat, noxas remittit,profuſè dona Dei diſtribuit, nos ſpontaneos & liberos facit, ne peccato ſeruiamus, ſed ſponte ac libere Deo pareamus. Verè liberi eritis, ſi filius vos liberauerit. Ioan.8. per ſuum ſcilicet Spiritum liberum noſtrum arbitrium ſanans & perficiens. Hic recentiores non Spiritum ſanctum intelligunt in nobis iſtorum auctorem ac cauſam, ſed ſpiritum ſiue animum humanum,quem renouari petat. *Confirma*,fulci me,corrobora,ſuſtenta.

15 *Vias tuas*,voluntatem tuam & legem,vt reſipiſcant,docebo. Intendam conuertendis aliis. Satisfactionis ſpecies.Pollicetur enim in beneficij agnitionem ſe daturum operam, vt ſuo exemplo alij ad reſipiſcentiam perducantur.

16 *A ſanguinibus*,à peccato homicidij,à cæde Vriæ,ne propter eum interfectum puniar, *Deus ſalutis meæ*,qui me ſaluare ſoles. *Exultabit*,actiuè,laudabit cum gaudio,modulabitur, exultando canet iuſtitiam tuam,qua ſcilicet iuſtificas impios.q.d.Remitte mihi peccatum,& pœnã ſanguinis Vriæ iniuſtè effuſi,& exultabit lingua mea de tua iuſtitia, canet tuam virtutem & fidem in ſeruandis promiſſis.Ea enim præſtare iuſtum eſt.

17 Hunc verſum veteres Hebræorum patres(in tract. Berachoth) decreuerunt in cuiuſque precationis principio commemorari,(quos imitamur in Matutinis)tum quoniam commodus eſt ad mentis præparationem impetrandam, tum quia incipit ab Adonaï, per Aleph, Daleth, Nun, Iod, quo ſcilicet diuino nomine duce in conſpectum nominis Tetragrammi intrat oratio,indeque tranſmittitur & impletur,quicquid creaturarum neceſſitas exigat,exemplo Abrahæ,qui primus Altiſſimum vocauit Adonaï, clamans Gen. 15 Adonaï Elohim quid dabis mihi?Hæc R.Ioſeph in Saare Orá. *Aperies*.i. aperi.De quo Pſal.6.Verſ.11.vel hypothetica linguæ locutio. Si Domine labia mea aperias, os meum annuntiabit laudem tuam. Dabis enim argumentum tui laudandi è meorum peccatorum condonatione. Locus contra Pelagianos de Dei gratia ad precandum neceſſaria.

18 *Sacrificium*,Leuiticum ſcilicet.Heb.mactationem. *Vtique*,ſanè dediſſem. Non enim fuiſſet graue tanto regi, multas hecatombas offerre,ſi huiuſmodi ſacrificia ſufficere exiſtimaſſet ad peccatorum remiſſionem.Debet conſtrui cum verbo dediſſem. Nam Græcè eſt particula potentialis,ἔδωκα ἄν. Latinè eſſet expletiua. Quare in Heb.deſideratur. *Non delectaberis*, ad placandam iram tuam.Etſi autem & tunc & poſtea ſacrificarit Dauid, id tamen in fide,& legis reuerentia factum.Euthymius.Quoniam legis opera,etſi ſecundum ſe accepta non iuſtificarent,tamen quatenus fiebant ex obedientia erga Deum, & fide in venturum Mediatorem iuſtificabant.Itaque huiuſmodi iuſtificatio in Scriptura ſolet tribui fidei & obedientiæ, potius quàm Sacrificiis.

19 *Contribulatus*,fractus prop.verè pœnitens. *Humiliatum*,percuſſum,attritum. Contritione Deus vtitur pro inſtrumento ad peccati remiſſionem.Nazanz.Apologia prima.

20 & 21. Hos duos versus R. Kimhi de diebus Christi nobiscum interpretatur. Benefac Domine pro tuo fauore & gratia Sioni, & restaura Hierosolymam à Barbaris & tyrannis, Satanæ administris dirutam. Præcipuè spiritualem eius per Christum redintegrationem intelligit, quam experitur quotidiè Ecclesia. Interim quia Dauid verebatur, ne propter suum peccatum multa pateretur populus, vt fuerat Deus comminatus 2. Reg. 12. quando pestem immisit, rogat ne id fiat, sed ædificentur muri Hierusalem. i. durent, vigeant, stabiliantur, & si eos destrui contingat, restaurentur. Ædificari est firmari, stabiliri, manere in sua firmitate & statu, vsu Scripturæ. *Sion*, datiui casus. Benefac Ecclesiæ tuæ, tuo populo. Sionem elegerat, in qua solenniter inuocaretur. Aliqui referunt ad restitutionem è reditu Babylonicæ captiuitatis.

21 *Tunc*, tempore illo fauoris, benignitatis, & bonæ voluntatis tuæ, & quo Sionis muros siue Ecclesiam restitues *acceptabis sacrificium iustitiæ*, nostræ, acceptam habebis iustitiam nostram, opera nostra iusta, quæ hoc iræ tempore tibi minus placent, nec tuam merentur gratiam. Illud est Scholasticorum. Extra gratiam opera bona nõ sunt meritoria, nisi dispositiuè. Sacrificium iustitiæ nihil aliud esse, quàm iustitiam, iusta opera & sancta docuimus, Psa. 4. vers. 7. de tempore Christi. Tunc acceptam habebis nostram iustitiam, quæ cùm per legem, siue propter legem, tibi minus grata sit, per, siue propter Christum erit gratissima. Tunc gratos & acceptos vitulos ad aras tuas immolabunt. Cultum Euangelicum Deo suauissimum legalibus & Mosaïcis ceremoniis adumbrat. Sic Oseas c. 14. Reddemus vitulos labiorum nostrorum, siue, vt Septuag. vertunt, & Paulus sequitur *Ibidem*. fructum labiorum. Sunt autem vituli, siue fructus labiorum, laudes Dei, gratiarum actio, & vt Paulus interpretatur, Hostia laudis. Quod de sacrificio Eucharistiæ commodè intelligitur. Habemus enim & nos altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt. *Ibidem*. nempe aram in quo consecratur corpus Christi ex Oecumenio & Haymone ad illum locum. Et tunc *Sacrificium Iustitiæ*, id est, iustificans, iustitiam & gratiam conferens. *Imponent*, gratè & acceptè scilicet, cum tua gratia, acceptatione, & beneuolentia. Alioqui imponebant tempore Dauidis victimas super altare, sed illæ minus erãt gratę & acceptæ, propter pretium nondum persolutum. Et quando acceptabantur à Domino, hoc contingebat ex opere operantis. i. fide & pietate offerentis, nõ per se, ex ipsa actione & institutione, cum iam per & propter Christum cultus Christianus sit vtroque modo Deo gratus & acceptus, suapte scilicet ratione ac institutione, deinde fidei & pietatis interioris vi.

ARGVMENTVM.

Doeg Idumæum Saulis pecuarium increpat, ei exitium, sibi salutem præsagiens.

1 In finem, intellectus Dauid, cùm venit Doeg Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit, Venit Dauid in domum Achi-melech. 1. Reg. 22. b. 9. L I. Heb. 52.

QVid gloriâris in malítia: qui potens es in iniquitâte?

3 Tota die iniustítiam cogitâuit lingua tua: sicut nouácula acûta fecîsti dolum.

4 Dilexîsti malítiam super benignitâtem: iniquitâtem magis, quàm loqui æquitâtem.

5 Dilexîsti ómnia verba præcipitatiônis: lingua dolôsa.

6 Proptérea Deus déstruet te in finẽ: euêllet te, & emigrâbit te de tabernáculo tuo, & radîcem tuam de terra viuéntium.

7 Vidêbunt iusti & timêbunt, & super eum ridêbunt & dicent: ecce homo qui non pósuit Deum adiutôrem suum.

8 Sed sperâuit in multitúdine diuitiârum suârum: & præuáluit in vanitâte sua.

9 Ego autem sicut olîua fructífera in domo Dei: sperâui in misericórdia Dei in ætêrnum, & in sæculum séculi.

10 Con-

10 Confitêbor tibi in ſéculum, quia fecîſti: & expectâbo nomen tuum, quóniam bonum eſt in conſpêctu ſanctôrum tuôrum.

---

2 *Qui potens.* Vocatiui caſus. O potens Doëg iniquitate & ſcelere. Chald. qui potens es, vt damnes ſanguinem iuſtum. Non tam rectè aliqui Apoſtrophas Pſalmi referunt ad Saulē ipſum. Doëg (erat enim Idumæus. i. ſemiiudæus) typus hæreticorū accuſantium Achimelech & ſacerdotes Domini innocentes. *In iniquitate.* Heb. iuxta Septuag. ſcelus ad. i. ad ſcelus, per Anaſtrophen: vt apud Virgilium, Italiā contra. חסד *Heſed* ſæpius in Leuitico, ſeor ſum, c. 20. ſcelus, probrum. Maſoretæ, quos ſequuntur Recentiores, acceperunt pro Dei miſericordia, quoniam aliter diſtinxerunt, & ֗ notarunt per Tſeri, non Segol, Miſericordia Dei tota die eſt. Quid gloriaris in malefactis ô potens Doëg, cùm Dei miſericordia ſit perpetua erga bonos? Græca debent reſtitui è noſtra verſione. Nam in eis deſideratur Præpoſitio ἐις.

3 *Tota die.* quouis tempore vel per ſingulos dies, vt Symmachus. Hæc ad ſuperiorem verſum Maſoretæ tranſtulerunt, vt iam attigi. *Cogitauit.* Meditatam locuta eſt, diúque animo agitatam & deliberatam, è compoſito & deſtinata malitia, non per imprudentiam. Idcò enim Metaphoricè tribuit linguæ, quod eſt cordis & animi. *Sicut nouacula*, quæ præter expectationem aberrat, ſecans carnem, vel iugulum loco capillorum & barbæ. Sic tu pernicioſè fefelliſti. Sic tu celeri fraude & pręter opinionem meam, me grauiter lęſiſti. Nouacula ſępè imprudenter acutie ſua fallit, & aberrans petit iugulum: idqúe expeditè & celeriter. Ita lingua puſillum membrum ingentium malorum incendium excitat, Iac. 3.

4 *Super*, pluſquam. Malum præ bono. Modus comparationis Hebraicæ. *Sela*, ô indignitatem, ô ſcelus.

5 *Præcipitationis*, deglutitionis prop. & abſorptionis καταποντισμοῦ demerſionis. Verba, quę bonis, præſertim ſacerdotibus Domini, præcipitationem, deuorationem, perniciémque attulerunt. R. Dauid. Vniuerſam enim ſacerdotum familiam penitùs perdiderunt, etiam fœminas, liberos, iumenta, & ciuitatem, pręter Abiathar, 1. Reg. 22. *Lingua dolosa.* ô lingua. Vocatiui caſus. R. Abraham O maledice, ô fraudulente. Alij Ablatiui, per linguam. Hebraica vtrumque patiuntur.

6 *In finem*, in perpetuum, funditus, vt feras pœnam talionis. Nam ſic Heb. *Emigrabit*, Actiuè: expellet, transferet te. *Radicem*, firmitatem, potentiam, opes, familiam, prolem. *De terra viuentium*, hominum, qui hac in vita degunt. De hoc mundo, in quo degitur hęc mortalis vita, quoniam te tuóſque omnes interficiet. Vel de futura vita, de cœlo, vbi eſt terra verè viuentium. Etiam hîc *Sela*, ô iuſtum Dei iudicium.

7 *Videbunt*, exitium tuum ô Doëg, & timebunt Deum, eum venerabuntur, reuerebuntur. Nam timere hîc non de timore ſeruili, ſed filiali reuerentia. In Heb. autem eſt elegans Paronomaſia, inter verba, quæ vtcunque hîc cernitur, *Videbunt, timebunt, ridebunt.* *Super eum*, eius ſupplicio & vltione lætabuntur, vt Pſal. 58. iudicia Dei comprobando, tanquam iuſtarum vltionum ſpectacula & exempla, vt cæteri erudiantur & diſcant pietatem atque virtutem, *Ecce.* δεικτικῶς quaſi Doëg digito commonſtrans. *Homo.* In fonte eſt Ironia. Gallicè *voila le braue.* Nam *Gheber* non ſonat hominem quemlibet, ſed præcellentem aliis vel virtute vel potentia. *Adiutorium*, fortitudinem prop.

8 *Prœualuit*, roborauit ſe in prauitate ſua prop. Nixus eſt ſua improbitate, dum 85. Sacerdotes, & totam eorum ciuitatem trucidauit, carnificis officio apud Saulem functus. Chald. fortis factus es in pecunia tua, vt Septuag. *In vanitate*, in vanis & fluxis opibus. Solet enim Dauid more Prophetarum eadem repetere. Sic R. Saadias pro opibus accepit à verbo *Haua*, *fuit*, vt grecè ἐσία, latinè olim *Habentia* apud Nonium è Claudio Quadrigario, Animos (inquit) eorum habentia inflaret. *Hauua* tamē aliis locis prauitatem propriè ſignificat.

9 *Ego autem*, ero ſup. vel verſabor, ſicut oliua virens. *Domo Dei*, in qua Deus colitur, & è qua nunc exulo. Eſt autem Antitheſis, Periit Doëg, ego autem ſuperero Sauli & regnabo. Sic Exod. 4. Vade & reuertere in Ægyptum. Mortui enim ſunt, qui quærebant animam pueri. *Fructifera*, virens prop. vel frondoſa. Sed plus eſt *Fructifera*. Nam iuſti non ſolùm ſempiternis foliis virent, ſed etiam fructum faciunt in tempore ſuo. Pſal. 1.

10 *Quia feciſti* hanc rem, hanc vindictam inſignem, iudicium meum ex Doëg. *Expectabo nomen tuum*, te, tuum auxilium, vim, virtutem, efficaciam tui nominis. Etiamſi differas opem, ſperabo in nomine tuo, in te, in tua gratia, miſericordia, auxilio, quoniã id ſalutare eſt apud ſanctos: quoniam id bonum & vtile eſt coram ſanctis tuis, & ex eorum ſententia atque iudicio. *Quoniam bonum eſt*. Refertur ad totum complexum. Quoniam bonum eſt expectare nomen tuum. Alij ad nomen, Quoniã bonum eſt nomen tuum, vt ſeq. Pſa. verſ. 7. *In conſpectu*, quoniam piis eſt dulce, *Aug.* cum impiis & iis qui non guſtârunt nomen tuum, ſit ludibrio, proptereáque amarum.

ARGVMENTVM.

Impiorum infinitum eſſe numerum. Quare opt at aduentum Chriſti, qui ab illis bonos ſeruet.

1 In finem, pro Maeleth intelligentia Dauid. LII. Heb. 53.

DIxit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus.
3 Corrûpti ſũt & abominábiles facti ſunt in iniquitátibus: non eſt qui fáciat bonum.
4 Deus de cœlo proſpêxit ſuper filios hominum: vt vídeat ſi eſt intélligens aut requîrens Deum.
5 Omnes declinauêrunt, ſimul inútiles facti ſunt: non eſt qui fáciat bonum, non eſt vſque ad vnum.
6 Nónne ſcient omnes, qui operântur iniquitâtem: qui déuorant plebem meam, vt cibum panis?
7 Deum non inuocauêrunt: illic trepidauêrunt timôre, vbi nõ erat timor.
8 Quóniam Deus diſſipâuit oſſa eôrum, qui homínibus placent: confûſi ſunt, quóniam Deus ſpreuit eos.
9 Quis dabit ex Sion ſalutâre Iſraël? cùm conuérterit Deus captiuitâtem plebis ſuæ: exultâbit Iacob, & lætábitur Iſraël.

---

2 Concurrit cum decimo tertio ſuprà. At illic loquebatur de corrupto ſui temporis mundo, hîc de eodem corrupto ſub Chriſti tempora. Vnde de Gog & Magog (Saracenis & Turcis) Hebræi intelligunt. *In corde ſuo*. Nam ſcelus Atheïſmi eſt turpius, quàm vt quis palam illud audeat profiteri, niſi Reſp. planè ſit perdita. Hinc Athenienſes Protagoram, Theodorum, Diagoram, &c. propter ſolam ſuſpicionem ſuſtulerunt &c.
3 Aliqui de homine corrupto per peccatum Adæ, vt enumeret præcipuos effectus peccati originarij. Nam à lapſu Adæ omnes ad impietatem deſciuerunt.
4 *Deus*, à pſ. 13. diſcrepat, quòd hîc *Deus* .i. *Elohim*, illic *Dominus* .i. Adonai ſiue יהוה nomen ineffabile, quòd Deus proſpiciat nunc vt iudex & vltor, nunc vt Clemens & miſericors. Sic verſ. 7. *Deum*, cum pſ. 13. *Dominum*. Sic verſ. 9. *Deus*, cum illic *Dominus*. Duę enim ſunt rationes & modi prouidentiæ, quaſi Dei mundo proſpicientis filiæ. Iuſticia & miſericordia. *E cœlo* tanquam è ſpecula. *Si eſt intelligens*, an ſit qui ſapiat, vel curet Deum. Si, interrogat Græcè & Hebraicè.
5 Et vidit cunctos declinauiſſe à ſuo officio, nec eſſe vnum qui ſuæ vocationi reſpondeat, vt proinde erumpat in voces ſequentis verſus.
6 *Nónne ſcient*, nónne ſapient. Vel eſt Apoſiopeſis. Nónne ſcient Deum eſſe, ex ipſius tam euidentibus iudiciis. *Plebem meam*, meos populares, vel populum mihi ſubditum: ſicut pſ. 58. verſ. 12. vt pronomen referat Dauidem, non Deum. Si Deum, Deum Dauid inducet ex abrupto loquentem per πάθος vt pſal. 94. verſ. 11. atque plebem ſuam appellãtem pauperes, vt Ex. 22. verſ. 24. de quibus violatis ſimiliter ſcriptura conqueritur Iac. 2. Nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit, vos autem exhonoraſtis pauperem. Nónne diuites per potentiam opprimunt vos?
7 Reuertitur ad ſuam narrationẽ de corrupto hominm ſtatu, ſi duo præcedentes verſus interpoſiti ſint per Mimeſin Dei loquentis. Sin minus, cõtinuabit. *Vbi non erat timor*, vbi nulla

erat

erat timendi causa & occasio,fugientes nemine persequente. Metonym. effectus pro causa. Quod refertur ad mentis perturbationem & conscientiam vt Leui.26.Vers.17.Alij,vbi viderint Deum de impiis supplicium sumere,trepidabũt timore,cui nullus vnquam similis. Hæc autem addita sunt præter psalmum.13.cum toto sequenti vers.

8 *Quoniam*.Ratio superioris hemistichij. Illic trepidauerunt timore panico & diuinitus immisso.Quare?quia illorum vires Deus disiecit.Sequens hemistichium continet eandem sententiam.*Ossa*,potentiam,robur.Præterita autem pro futuris,dissipabit,confundẽtur.*Qui hominibus placent*,i.carnalibus,qui in gratiam hominum & carnalium Dei metum deserunt,religionem dissimulant,persecuntur,&c.Homines hic sumuntur in malum pro vanis,carnalibus,mundanis,vt 1.Cor.3.& Gal.1.An quæro hominibus placere? Si hominibus placerem: Christi seruus non essem. Homo enim suapte natura, & nisi ducatur Spiritu sancto, quid aliud quàm vanitas,&, vt loquitur Scriptura, caro & sanguis? In fonte est elegans Apostrophe ad populum,vel Christum. Dissipauit ossa obsidentium, atque oppugnantium te, ô populemi:de quo Vers. 6. vel potius,ô Christe. Vnde quod sequitur,confudisti (eos) spe sua eos deiecisti,quoniam Deus auersatus est illos,ad Christum per Apostrophen, R. Kimhi restringit.Si etiam ad populum,Confudisti,ô populemi,eos,eorum spem, qui te deuorare cupiebant,& expugnare,frustratus es,quoniam Deus eos est auersatus,ac illorum conatus à te depulit.

9 Vtinam det Dominus.Vaticinatio de Christo dando ex Sion.*Cùm conuerterit*,cùm liberarit populum suum à captiuitate.*Captiuitatem*,à peccato,morte,& vinculis Satanæ.

ARGVMENTVM.

Deum contra aduersarios implorat.Sese eius laudes,post liberationem,prædicaturum.

1 In finem, in carminibus intellectus Dauid, cùm venissent Ziphæi,& dixissent ad Saul, Nónne Dauid absconditus est apud nos?1.Reg.23.c.19.26.a.1. LIII. Heb.54.

EUs in nómine tuo saluum me fac: & in virtûte tua iúdica me.

3 Deus exaûdi orationem meã:aúribus pércipe verba oris mei.

4 Quóniam aliêni insurrexêrunt aduêrsum me: & fortes quæsiêrunt ánimam meam: & non proposuêrunt Deum ante conspêctum suum.

5 Ecce enim Deus ádiuuat me: & Dóminus suscêptor est ánimæ meæ.

6 Auêrte mala inimîcis meis: & in veritâte tua dispêrde illos.

7 Voluntáriè sacrificâbo tibi: & confitêbor nómini tuo Dómine, quóniam bonum est.

8 Quóniam ex omni tribulatiône eripuîsti me: & super inimîcos meos despêxit óculus meus.

---

2 *In tuo nomine*,per,vel propter tuum nomen,tuo nomine,tua causa, propter te, sic quod sequitur,*In virtute tua*,propter tuam potentiam, quia potes, vel vt sit Ablatiuus non causæ, sed modi vel instrumenti,per tuas vires & robur vlciscere,defende me. Alij, patrocinare mihi tuis viribus.Psalt.Romanum,*Libera me*.

4 *Alieni*,extranei,alienigenæ.Sic appellat Zipheos, vel vniuersum exercitum Saulis, quasi barbaros & hostes,vt Es.1.etiam si essent de sua gente.Aliqui tamen gentiles ministros,quorum præsidiis Saul stiparetur,intelligunt,quasi plus eis,quàm popularibus fideret.*Fortes*,violenti,sæui insidiantur vitæ meæ,Saul & eius Satrapæ.*Deum*,Dei metum ante oculos sibi non proposuerunt.Nullam Dei rationem & sensum habuerunt.*Sela*, ô indignitatem, ô rem luctuosam & lachrymabilem.

5 *Susceptor*,tutor,adiutor,defensor.Optimè expressérunt.Hebraismum,Tu es in sustentantibus animam meam siue fulcientibus, vel potius, tu es in sustentatoribus, Nam participium constructum ad nominum instar,in nomen degenerat.Quo modo sæpe scriptura loquitur, Ps.98.Moses & Aaron in sacerdotibus eius & Samuël in inuocatoribus nominis eius.Prou. 22.ne esto in fideiussoribus. 23. ne esto in vini potoribus. Hunc fortasse sensum, Plautus in

prologo Casinæ. Qui estis in senioribus. i. qui estis seniores. Neque enim hæc formula tam significat Deum inter eos, qui sustẽtant, quasi aliqui alij sustentent, quàm esse sustentatorem simpliciter. *Animæ*, vitæ, per Metonym.

6 *Auerte*, redde, repende mala, quæ mihi machinantur. Retorque mala mihi structa, in inimicos meos. q. à me verte mala in inimicos meos. Nam non temerè Sept. vsi sunt hoc composito ἀπόστρεψον; vt attigit Theod. pro ἀπ' ἐμοῦ στρέψον. Hinc Hebr. Redire faciat per Enallagen personæ. i. retorque à me, & regere in illos. *In veritate tua*, per tuum verum promissum, per tuorum dictorum fidem & veritatem. *Disperde* excinde prop.

7 *Voluntariè* animo voluntario, vltrò, spontaneè, libẽter. Vel vltra debitum, spontanea oblatione, quæ pertinebat ad gratiarum actionem, & erat species sacrificij pacifici, N *daba*. Leuit. 5. Sacrificium supererogationis, hodiè loquimur, oblationem spontaneam & voluntariam sacrificabo tibi. Non tantum offeram, quæ mihi iniunxisti, & ad quæ me non obligasti, verum etiam addam multa sponte & libere. Vox Hebræa hoc sonat. Leui. 7. Vers. 12. Quod imitabantur Pagani, vt apud Virg. 8. Æn. *Communẽque vocate Deum, & date vina volentes.* & 10. *Volens vos Turnus adoro. Confitebor*, profitebor, palàm & publicè celebrabo nomen tuum, id est, te (Sic de Deo loquuntur per circumlocutionem, honoris causa) quoniam id bonum est & salutare. Scilicet confiteri & laudare. Alij subtilius referunt ad nomen, quia nomen tuum est bonum, i. quia tu es bonus.

8 Sub. אמר, dicendo, Est enim mimesis. Confitebor te dicendo, Quoniam (quòd) ex omni tribulatione, &c. Si ne mimesi *quoniam* erit causalis quòd, eo quòd me ex omni tribulatione eripueris & despexeris, &c. *Despexit*, respexit quicquid optabam. Nam Saul ab obsidendo Dauide destitit coactus exercitum in Philistæos ducere, qui irruperant in terram Israël 1. Reg. 23. Chaldæus subaudit vindictam, quam expectabam, cum voluptate, inquit, videri vltionem inimicorum. Est enim Aposiopesis, è R. Kimhi. Vel more Hebraico præp. *Super*, Latinè redundabit. Omnes inimicos contempsi, eos minimè deinceps metuam, tua fretus gratia. Licet lætari Dei iudiciis zelo iustitiæ, non amore vindictæ.

ARGVMENTVM.

Deum, vt se à falsis simulatísque amicis seruet, eósque puniat obtestatur. Christo congruit.

1 In finem, in carminibus intellectus Dauid. LIIII. Heb. 55.

EXaûdi Deus oratiônem meam, & ne despéxeris deprecatiônem meam: intênde mihi, & exaûdi me.

3 Contristâtus sum in exercitatiône mea: & conturbâtus sum à voce inimîci, & à tribulatiône peccatôris.

4 Quóniam declinauêrunt in me iniquitâtes: & in ira molêsti erant mihi.

5 Cor meum conturbâtum est in me: & formîdo mortis cécidit super me.

6 Timor & tremor venêrunt super me: & contexêrunt me ténebræ.

7 Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colûmbæ: & volâbo, & requiêscam.

8 Ecce elongâui fúgiens: & mansi in solitúdine.

9 Expectâbam eum, qui saluum me fecit: à pusillanimitâte spíritus, & tempestâte.

10 Prœcípita dómine, & díuide linguas côrum: quóniam vidi iniquitâtem & contradictiônem in ciuitâte.

11 Die ac nocte circúndabit eam super muros eius iníquitas: & labor in médio eius, & iniustítia.

12 Et non defêcit de pláteis eius: vsúra & dolus.

13 Quóniam si inimîcus meus maledixîsset mihi: sustinuîssem vtique.

14 Et si is qui óderat me, super me magna locûtus fuîsset: abscondîssem me fórsitan ab eo.

15 Tu verò homo vnánimis: dux meus & notus meus.

16 Qui

16 Qui ſimul mecum dulces capiêbas cibos: in domo Dei ambuláuimus cum conſênſu.
17 Véniat mors ſuper illos: & deſcêndant in infêrnum viuêntes.
18 Quóniam nequítiæ in habitáculis côrum: in médio côrum.
19 Ego autem ad Deum clamâui: & Dóminus ſaluâbit me.
20 Véſpere, & manè, & merídie, narrâbo & annuntiâbo: & exáudiet vocem meam.
21 Rédimet in pace ánimam meam ab his, qui appropînquât mihi: quóniam inter multos erant mecum.
22 Exáudiet Deus, & humiliâbit illos: qui eſt ante ſécula.
23 Non enim eſt illis commutátio, & non timuêrunt Deum: extêndit manum ſuam in retribuêndo.
24 Contaminauêrunt teſtamêntum eius: diuîſi ſunt ab ira vultus eius: & appropinquâuit cor illîus.
25 Mollîti ſunt ſermônes eius ſuper óleum: & ipſi ſunt iácula.
26 Iacta ſuper Dóminum curam tuã, & ipſe te enútriet: non dabit in ætêrnum fluctuatiônem iuſto.
27 Tu verò Deus dedûces eos: in púteum intéritus.
28 Viri ſánguinum & dolôſi non dimidiâbunt dies ſuos: ego autem ſperâbo in te Dómine.

---

2 *Et ne deſp.* ne abſcondas te à prece mea, propriè.

3 *Cõtriſtatus ſum.* Heb. vociferatus ſum, eiulaui in loquela vel prece mea. In precationibus ſæpe diſtrahimur mæroribus & curis. Omnia, quæ illic ferè ſunt futura, pro præſentibus, Septuaginta exponũt in præterito. *In exercitatione*, in oratione mea & muſſitatione, ἐν ἀδολεσχίᾳ, in meditatione mea, in exercitio meo, & occupatione, in prẹcatione, in qua meditor plurima & maxima pericula. Preces ſunt piorum exercitatio. Nam ἀδολεσχεῖν, apud ſacros ſolet ſumi pro contemplari, aſſiduè ſe exercere, meditari, teſte Euthymio, cum apud profanos, *nugari*, ſignificet, vt Pſal. 118. In mandatis tuis ἀδολεσχήσω, exercebor, aſſiduè me occupabo. Quin & olim apud profanos in bonã partem accipiebatur, vt μετεωρολογεῖν; licet poſtea in loquacitatis & vanitatis notationem venerit. Sic vox Heb. שיח, meditari, loqui apud ſe, precari. Vel, in calamitate mea, qua me exerces & probas. Calamitates ſunt piorum exercitia & probationes. *A voce*, propter vocem, & propter tribulationem peccatoris.

4 *Declinauerunt*, actiuè, vt alibi ſuprà. Nam *iniquitates* accuſatiui caſus. Quoniam impoſuerũt mihi iniqua, inclinarunt in me, ſuper me, & q. in meos humeros crimina falſa & ficta deuoluerunt. *Et in ira*, cum magna ira & indignatione aduerſabantur mihi, odio habuerunt me.

5 *Conturbatum*, cruciatum eſt, quaſi torminibus mulierum prop. in medio mei, vt cor trepidet & contremiſcat. *formido* terrores, propriè.

6 *Tenebræ*. Symbolum maximarum calamitatum. Heb. horror. tremor cooperuit me.

7 *Quis dabit*. Hebraïcus modus optandi: Vtinam haberem pennas inſtar columbę, (Nam *Columbæ* eſt genitiui caſus.) vt volarem in tutum, & procul ab hoſtibus meis. Columbæ alas expetit, vel quod leuiores ſint & expeditiores ad volandum, vel quod ſpiritum S. adumbrent, cuius vnius auxilio omnia pericula effugimus.

8 Dixi, ecce abeo in exilium & in ſolitudinem fugio, vbi per noctem. i. diu permaneam, *Selá* ô improbitatem. Hi duo verſus debent intelligi δυπλικῶς. Ecce procul diſcederem, & manerem in locis deſertis: expectarem eum, qui ſaluum me hactenus fecit.

9 *A puſillanimitate ſpiritus*, ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, ab animi anguſtia, mœrore, deiectione. Heb. à ſpiritu vehementi, vel rapido, vt quidem hodie interpretantur, à vento vehementius tumultuante, quàm tempeſtas. Nam non occurrit alibi: vnde Rabbini monent eſſe exponendum pro commoditate ſententiæ. Quid ſi igitur commoda ſit ſententia veterum, à ſpiritu puſillanimi & paruo: & ſpiritus non ventum ſignificet, ſed animum, vt ſæpè alibi?

10 *Præcipita*,perde.Heb.absorbe.καταπόντισον demerge. *Et diuide*, ne sint in eadem sententia. Hoc modo fregit consilium Achitophel.2. Reg. 15. Dissecа sententias, & dissolue consilium & animorum concordiam,vt in varias sententias dissipentur. Alludit ad confusionem, quæ in turri Babylonica diuinitus contigit. *Contradictionem*, contentionem, discordiam in vrbe Hierusalem,rixas,factionẽ. Vidi in vrbe omnia licere, scelerum magnam esse impunitatem. Notat corruptelam sui sæculi,eamque Poëticè depingit seq.Vers.

11 Per muros eius die noctéque iniquitas vrbem obsidet,ne possit elabi. Sic repleta est iniquitate & violentia,vt eis cincta & circundata videatur. *Labor*, Actiuè, quo vexant probos, est in media vrbe, dolor in foro, & in commerciis fraus, totam vrbem occupant, vt nulla platea sit à fraudibus & imposturis libera.

12 *Defecit*,non discedit vsura siue fraus & dolus.

13 Septuaginta secuti sunt hîc sensum,vt clarior esset oratio & communi loquendi consuetudini propior.Queritur enim clandestinis consiliis, amicitiæ prætextu, se fuisse obrutum. Heb.Non inimicus exprobasset mihi,& sustinuissem.Sic ferè Geometræ veteres loquebantur.Et Cicer.de Fato,& Topicis:Non fatum est,& omnia fiunt casu,id est,Si fatum est, non omnia fiunt casu.Vel ⊢ acceperunt pro ל *lu*,si.Idem iudicium sequentis versus. *Inimicus*,singularis cuiusdam inimici perfidiam exaggerat. Quem putant esse Achitofelem Iudæ typum 2.Reg.15.

14 *Super me*,contra me magna conuitia & probra iactasset. *Magna* enim in malam partem intelligitur.

15 *Vnanimis*,vnius mecum animi,& quondam dilectissime. Apostrophe ad Achitofel, & alios proditores.Hebr.keerkí. vnius mecum existimationis & dignitatis, vel ordinis, qui dignitate mihi eras similis,quem habebam eodem mecum loco & ordine. Te enim tanti faciebam. *Dux meus*,me maior,& quasi princeps meus, quem habebam pro duce & principe, quem in ducem mei regni elegeram, quem ad dignitatem ducis & summi præfecti euexeram.Erat enim Achitofel dux,princeps, & è magnatibus Iudæorum. Quia autem charus erat Dauidi,ideo dux Dauidis dicitur,vel Dauid eum ducem fecerat. Ita *dux meus*.i. à me factus. *Alluph* etiam doctorem designat.Hinc Chal.præceptor meus, qui me docuisti & intelligere fecisti sapientiam. *Notus*,socius,amicus,familiaris.In Heb.allusio est ad nomen proditoris Iudæ *Mejudahí*.

16 *Cibos*.Heb.consilium.Sed prouerbio,de communione cibi, mensæ, & salis Septuaginta vti voluerunt,vel Synæresin Poëticam esse putarunt, סוד *Sod*,pro סעוד *Seod* cibus, conuiuium. Hinc Chaldæi & Siri passim Gutturales per hanc figuram absorbent,quasi sint de Vocalium genere.q.d.qui arcana suauiter inter nos communicabamus,qui eadem mensæ communione vtebamur magna familiaritate. *In domo* Dei,qui in templum ventitabamus coniunctim & familiariter,siue in societate.i.simul,vel in turba.i.cum magna frequentia & comitatu, vt solent magnates.q. d.quem non solum habebam amicum in politicis, sed etiam in religione, qui non modo mihi erat socius politiæ,verum etiam religionis. *Reghes* & turbam,tumultum, & congregationem,societatem significat.

17 Alludit ad exitium Choræ,Dathan & Abiron,quos viuos terra absorpsit Num. 16. propter ipsorum contra Mosem & Aaron conspirationem. *Veniat*, se explicarunt ab obscuritate fontis ישי *Iishi*, mutuet mors super eos. Gall. *Que la mort emprunte sur eux*. Alij condemnet mors eos,alij decipiat,obruat. à נטש *Nasha*.

18 *In habitaculis*,vel in societate. *In medio eorum*,inter eos.

20 Alludit ad tres statas & solennes precationis Iudæorum horas, quæ & dicuntur sacrificium vespertinum, matutinum & pomeridianum,quod appellant Minhá:Indicans (inquit Euthymius) fixa tempora trium magnarum Synaxeon siue Collectarum Christianarum. i. matutinum, vespertinum, & Liturgiam (Sic Missæ sacrificium Græci vocant, quod inter duas præcipuas preces matutinas & vespertinas perpetuo celebratum fuit.) Ex quo Apostoli instituisse leguntur vt ter in die oratio dominica funderetur,apud Clem.constitutionum Apostolicarum lib.7.c.25.quot vicibus in die flectebat Daniel genua sua & adorabat, confitens coram Deo suo.Dan.6.*Narrabo*,orabo,vt & Heb. Narrabo & annunciabo siue prædicabo tuas laudes,& meas necessitates ac miserias.Est enim Apostiopesis.

21 *In pace*, asseret in pacem & prosperitatem,in pacificum & securum statum vindicabit. *Qui appropinquant*,qui me aggrediuntur,& inuadunt. Appropinquare Heb. est confligere, colluctari,

ctari,bellum cominus gerere.*Mihi*, contra me. *Quoniam ipsi inter multos erant mecum.* i. contra me.Nam verba bellandi etiam Hebraïcè conſtruuntur cum præpoſit. עם, hoc in ſenſu. Sic Latinè,pugnare cum aliquo.*Inter multos* hoſtes,cum multis, in multorum medio & comitatu erant contrà me.Quia cum multis me oppugnabant. Quia multos ſibi adiungebant, vt me faciliùs & crudeliùs adorirentur.Quia inter multos,in medio multorum, ſtipati multis, plurimíſque aſſumptis, contra me erant. R. Kimhi etiam hanc interpretationem affert de protectoribus Angelis,vt 4.Reg. 6. Quoniam multi (Angeli) erant mecum, mihi aderant ad me tuendum,vt præpoſitio כ quam verterunt,*Inter*,redundet. Idem cenſet Hieronymus, ſed in malam partem.Quoniam multi erant contra me. Kimhi interpretatio etiam retineri poteſt præpoſitione non redundante.Inter multos (hoſtes) (Angeli) erant mecum, mihi aſſiſtebant,me protegebant.

22 *Qui eſt ante ſæcula.*Rectè.Nam Hebr.qui habitat antiquitatem,vel æternitatem, qui eſt æternus,qui ſedet (in) antiquitate,qui inſidet vel præſidet æternitati. Chald. qui (ab) initio habitat cœlos.Hæc enim ſubaudit. *Sela* hîc. Ex quo colligo recte finem verſus hic à noſtris conſtitutum,male à Maſoretis medium.Quoniam hæc nota,ſiue aſſeuerandi ſiue modulandi,finibus verſuum duntaxat eſt accommodata,vt ex aliis locis apparet.

23 *Commutatio*,conuerſio morum in melius.Nolunt reſipiſcere & emendari.Quia manent in violentia ſua,nec mutant ſuum viuendi genus. Chald.peccatores non mutantur à viis ſuis prauis,neque timent conſpectum Dei.*Extendit*.Confuſio Numerorum Poëtica. Extendit, ſiue mittit impius manum ſuam ad retribuendum malum.*In retribuendo*.In tribuenda iniuria ad vlciſcendum ſe.In malum enim ſumitur. Hebræa etiam patiuntur recentiorum verſionem.In pacificos ſuos,in ſtudioſos pacis,in eos qui cum eo erant pacati,mittit manum.

24 *Contam.* profanarunt,violarunt.*Diuiſi ſunt*,à Deo irato ſe ſepararunt & diſtraxerunt.Iram vultus vel oris Dei neglexerunt:Iratus eſſet,nécne,non curarunt.Maſoretæ ſatis incommodè notarunt עתעתות,&וקרב.Nam ſecutis interpretibus crearunt difficultates,quas ſiue eclipſibus & aliis figuris non concoquerent. Lenia ſunt (præ) butyris os eius (i. ora eius) & bellum cor eius(gerit ſ.) Septuaginta multò ſimpliciùs חמת יקם à יקם ira,Aleph interpoſito per Epēthesin,vel protractionem,vt ſæpè alias. *Et appropinquauit cor illius*, ei ſcilicet. i. Deo. Enallage numeri.*Illius* pro *Illorum*,ſic mox *Eius*,pro *Eorum*.Et bellum geſſit cor illorum, conflixit, repugnauit,rebellauit Deo.Propinquandi verbum ſic ſumebatur Verſ.21.

25 *Super oleum*,pluſquàm oleum,quod blandum eſt & molle.Vtitur verbis oleo mollioribus ad homines ineſcandos & fallendos, cùm ipſi ſermones ſint ſpiculis nocentiores & perniciоſiores,vulnerent vt lanceæ,iacula,gladij.

26 *Curam tuam.*Optimè repræſentarunt Hebræa,Onus tuum,pondus tuum,tua negotia,tuas neceſſitates & moleſtias proiice, repone ſuper Deum. Deo committe, conquieſce in ipſius prouidentia.Pſalt.Romanum,cogitatum tuum.1.Pet.5.Omnem veſtram ſollicitudinē proiicientes in Deum,quoniam ipſi cura eſt de vobis. Seipſum autem alloquitur & conſolatur. Etſi ferè malint eſſe Apoſtrophen ad quemlibet pium. *Fluctuatione n*, nutationem, vexationem.Non patietur vnquam,vt iuſtus malis obruatur.

27 *In puteum interitus*, in perditionis foueam, in Gehennam, Rabbini in perpetuum exitium Apo. 9.

28 *Non dimidiabunt*,non perducent ad dimidium ſuæ ætatis,neque metam:immatura & imparata morte præripientur,longè ante tempus naturæ ipſorum conſentaneum. nondum ad ætatis medium prouecti,interibunt,neque peruenient ad dimidium dierum ſuorum. Dimidium vitæ,quod ſperant,non attingent. Sic Saul ante tempus ſublatus eſt proprio cadens gladio cum ſeruis & liberis ſuper montibus Gelboé. Sic Abſalom in acie ſuiſmet crinibus ſuſpenſus.Sic Achitofel ſibimet laqueo vitam corripiens.Dauid contrà, Abraham,Patriarchæ,Prophetæ,& ſancti in multam ſenectutem vixerunt, & prorſus compleuerunt dies vitæ ſuæ placidè morientes.Ita ferè fit.Rara enim & extraordinaria iudicia Scriptura prouidentiæ Dei committit,non opponit.

ARGVMENTVM.

A Deo petit promiſſionibus eius fretus, vt ſibi contra tot hoſtes ſubueniat, ſeſe eum poſtea celebraturum.

1 In finem, pro populo qui à ſanctis longè factus eſt, Dauid in tituli inſcriptione, cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth. 1. Reg. 21. d. 12. LV. Heb. 56.

MIſerêre mei Deus, quóniam conculcâuit me homo: tota die impûgnans tribulâuit me.

3 Conculcauêrunt me inimîci mei tota die: quóniam multi bellântes aduêrſum me.

4 Ab altitúdine diêi timêbo: ego verò in te ſperâbo.

5 In Deo laudâbo ſermônes meos, in Deo ſperâui: non timêbo quid fáciat mihi caro.

6 Tota die verba mea execrabântur: aduêrſum me omnes cogitatiônes eórum, in malum.

7 Inhabitâbunt & abſcôndent: ipſi calcáneum meum obſeruâbunt.

8 Sicut ſuſtinuêrunt ánimam meam, pro níhilo ſaluos fácies illos? in ira pópulos confrînges.

9 Deus, vitam meam annuntiâui tibi: poſuîſti láchrymas meas in conſpêctu tuo.

10 Sicut & in promiſſiône tua: tunc conuertêntur inimîci mei retrôrſum.

11 In quacûnque die inuocáuero te: ecce cognôui quóniam Deus meus es.

12 In Deo laudâbo verbum, in Dómino laudâbo ſermônem: in Deo ſperâui, non timêbo quid fáciat mihi homo.

13 In me ſunt Deus vota tua: quæ reddam, laudatiônes tibi.

14 Quóniam eripuîſti ánimã meam de morte, & pedes meos de lapſu: vt pláceã corã Deo in lúmine viuéntiũ.

---

2 *conculcauit*, oppreſſit, abſorbuit me, anhelauit in me. Quæ omnia eodem recidunt. Sic verſ. 3. *Homo*, Achis & eius aulici. 1. Reg. 21. Singulare pro plurali.

3 *Bellantes* ſunt ſup.

4 *Ab altitudine diei*, ab altis & ſummis periculis, propter profundas calamitates, quæ quotidie oriuntur, propter mea periculoſa tempora, timebo quidem: verùm in te confidam, & in tuo auxilio. Non poſſum non timere periculoſis temporibus: nam homo ſum, & à me nihil humani alienum puto: at in te ſperare non deſinam. Interrogatio aliorum, Hebraïco contextui nõ quadrat. An ab altitudine diei timebo? nequaquam: verùm in te ſperabo. Eſt enim hypothetica enuntiatio huius linguæ, de qua Pſal. 4. Verſ. 6. pro hac Latina, Si ab altitudine diei timeam, ego in te ſperabo. *Marom* Maſoretæ aliter ſignant, & diſtinguunt per Camets & Soph paſuc: O altitudo, ô Deus qui in altis habitas, die (quo) timebo in te, confidam. Septuaginta legunt ע *a* vel *ab* per tſeri, & inde auſpicantur verſum, ſenſu non minus recto.

5 *In Deo*, Dei ope, fauore & gratia. Nam Beth hahézer, id eſt, *In*, eſt præpoſitio auxilij. Deo auxiliante laudabo ſermones meos (paſſiuè, ad me) promiſſiones meas, id eſt, mihi factas, vt Verſ. 13. vota tua, id eſt, tibi facta, quarè abſolutè enunciatur Verſ. 12. In Deo laudabo verbum (promiſſum) in Domino laudabo ſermonem (pollicitationem) Vnde Hebr. ſermones eius, promiſſa eius, Dei, & per metalepſim, promiſſionum eius præſtationem celebrabo. *In Deo*, poſſit etiam retineri in vulgato ſenſu. In ipſo Deo laudabo promiſſorum, ſermonum & dictorum præſtationem. Septuageſ. potuerunt legere per Iod דברי *Deuari*, non per Vau, *Deuaro*, *verbum eius* (promiſſum, vel rem eius. i. quicquid fecerit) vt accipiatur Dauar tranſcendenter pro re. In Deo laudabo res meas, quicquid mihi acciderit, laudabo, velut de manu Domini acceptum. Vel ſi retineatur vocabuli notio, Deo opitulante laudabo meos de eo & eius gratia & beneficiis ſermones, Pſalmos, ſcripta. Sed ſimplicius vt ſuprà,

vt ſuprà,ſermones meos.i.mihi factos,q.d.Etiam ſi videatur Deus me fruſtrari ſua ope, neque promiſſiones mihi factas præſtare, non deſinam tamen in ipſo ſperare, ipſiuſque verbis niti. *Caro*,quicquid faciat mihi carnalis & mortalis, homo infirmus per contemptum, affectibus obnoxius mortalis. Alij ſimpliciter, pro Homine per Synecdochen, vt Ioan. 1.Verbum caro factum eſt,id eſt,homo,effectus eſt.

6 *Execrabantur*.Heb.moleſtia afficiebant.Calumniabantur,Alij.*In Malum*, ſunt vel erant, vt mihi ſcilicet noceant.Sequentibus exaggerat hoſtium inſidias.

7 *Inhabitabunt*,in vnum habitabunt.i. congregabuntur,coibunt,vt eſt in Heb. aduerſum me ſcilicet,*Et abſcondent* ſe ſup.Sunt enim Apoſiopeſes & Hebraïſmi.pro, aſſiduè inſidiabuntur, inhærebunt inſidiationi,conuenient ad inſidias.*Calcaneum*,mea veſtigia,mea itinera, & profectiones,per quas iturus ſum,vt in illis ſtatuant laqueos, meos greſſus diligenter notabunt, quid ſuſcipere velim,quid coner,quid inſtituam,inſidioſè conſiderabunt. Actiones ſuas & opera,vt ſupra,Pſ.48.Verſ.6.ſic vocat.

8 Ironia cùm Epanorthoſi, ſiue correctione.Sicut ſuſtinuerunt & expectarunt animam meam,ſicut ſperarunt ſe eam mihi erepturos:pro nihilo,i.pro hac vanitate & iniquitate,pro hoc opere nihili ſaluabis eos:imò verò iracundè deiicies & perdes. q.d. tantum abeſt vt eos propter hanc iniquitatem ſis ſaluaturus,vt graues luituri ſint pœnas. Quare etiam Rabbini legunt interroganter,an propter nihilum, vel an propter iniquitatem ſaluabis eos? an hoc eorum ſcelus erit impunitum?q.d.Illud eſt tua iuſtitiæ indignum. Hos tropos qui non intellexerunt,hunc locum perperam inter nævos Sept.repoſuerunt,& notarunt *Saluos facies*,poſitum eſſe pro *Expelles*,vti etiam habet Complutenſis editio.*Confringes*,deſcendere facies prop. Deiicies.ſunt enim infinitiui pro futuris in Archetypo. Populos autem vocat aduerſarios propter multitudinem.

9 *Vitam meam*,vitæ meæ neceſſitates & ærumnas.*In conſpectu*,vt earum recorderis. Hebræorum ſenſus eſt idem:*Vagationem,fugam meam* (i. exilium meum) vel *Errorem meum numeraſti tu* (liquidò noſtri,habes in numerato,vt alibi,qui numerat ſtellas) *Ponere*, (i.*poſuiſti* Nam שית hîc etiam infinitiuus eſt pro præt.vt aliâs) *Lachrymas meas in vtre tuo*,in ſacculo tuo,vt eas ſcilicet ſerues,vt earum memor ſis.i.in tuo,commentario,in tua mente & memoria.q. d.certo noſti vitam meam erraticam,& vagam,exilium meum nullo certo loco tutum. Primùm fugit Dauid ad Regem Achis.1.Reg.20.Deinde ad Regem Moab.1.Reg.22.Tertio ad Ceilitas 1.Reg.23.Quarto in deſertum Ziph,ibid.Quinto in deſertum Maon,ibid.Sexto in deſertum Engaddi.Septimo in Pharan,denique ad Philiſtæos.1.Reg.27.Quin & alibi quater ſedes mutat eiuſdem Saulis metu, vt duodecim fugis exercitatus, nuſquam tutas latebras reperiens Deo exilium ſuum ſæpius in his Pſalmis commendet. Expoſuerunt Septuag. paranomaſiæ obſcuritatem,quæ erat alioqui elegantiſſima inter נוד *Nod* vagationem,& נוד *Nod* vtrem, vbi fortaſſe legerunt נגדך *Negdecha*, coram te, pro *Nodecha*, vtre tuo. Alij malunt שימה *Sima* eſſe Imp. Pone.

10 *Sicut & in promiſſione tua*,eſt:ſicut & tu promiſiſti.Etiam hîc obſcuritatem interrogationis Hebraïcæ emolliunt, *Nónne in libro tuo?* i. ſicut in libro tuo eſt iſtud ſcriptum, vel iſte fletus meus:quaſi ageret Dauid cum Deo ex obſignatis tabellis & promiſſionibus. Debent autem hæc iungi cum præcedentibus.*Tunc*,& tunc. Hæc autem particula opportunum tempus in diuina prouidentia conſtitutum,certo tamen euenturum ſecundum quoſdam denotat.

11 *Cognoui*,experimento didici,quoniam mihi faues.Quoties te inuoco,te ſentio beneficum & tutelarem.Te meum vindicem & iudicem experior.Elohim ſiue Deus pro benefico,vindice,tutore,vt latinè,Homo homini Deus,cui opponitur Homo homini lupus. Dei enim eſt proprium iuuare mortales & beneficiis afficere.

12 *Verbum* meum,vt ſupra,ſic *Sermonem*,meum,ſiue rem meam, quicquid mihi acciderit.Vel verbum & ſermo,vt ſuprà,pro promiſſis, & promiſſorum præſtatione. Nixus promiſſione hoſtes contemnere ſe hac repetitione declarat.

13 *In me*,apud me,in mea manu,in promptu.Conſtructio autem eſt perturbata. In me ſunt Deus vota laudationes(per appoſitionem)quæ reddam tibi.Habeo apud me vota, quæ tibi perſoluam:nempè,laudationes tuas.Vnde in Romano pſalterio & Græco laudationis. Vel eſt Aſyntheton,habeo vota,quæ tibi perſoluam,& laudationes,Heb.*Todoth*, laudes, confeſſiones,gratiarum actiones.Alluditur autem ad ſacrificia eius nominis Leuit.7.Verſ. 11. *Tua*, tibi facta paſſiuè,non quæ tu facis,ſed quæ tibi fiunt à me,& nuncupantur.

14 Cauſa votorum,ereptio & liberatio è periculis animi & corporis. *De lapſu*,de periculis,ne laberentur in malorum præcipitium. *Vt placeam*,vt placita agam in hac viuẽtium luce, in hac vita,vt vitam meam inter mortales ad eius voluntatem componam,quandiu fruar hac Solis luce,ſic Pſ.411. Placebo Domino in regione viuorum. Alij cœlum. *Vnde* Hebr. vt ambulem coram Deo in luce viuentium.i.vt pietatem,virtutem,& iuſtitiam colam, quandiu vſura lucis huius fruar. Aliqui tamen per *lumen viuentium*,intelligunt lumen fidei (lumini gloriæ oppoſitum) in quo ambulamus in hac vita,dum ad Deum tendimus. Midras, *coram Deo*, i. in terra Iſraël, *In lumine viuentium*.i.in paradiſo.

ARGVMENTVM.

Opem implorat contra tam pertinaces æmulos. Se eum publicè cantaturum. Chriſto etiam conuenit.

1 In finem,ne diſperdas,Dauid in tituli inſcriptione,cùm fugeret à facie Saul in ſpeluncam.1.Reg.24. LVI. Heb.57.

MIſerêre mei Deus, miſerêre mei: quóniam in te confîdit ánima mea.

3 Et in vmbra alârũ tuârum ſperâbo:donec tránſeat iníquitas.

4 Clamâbo ad Deum altíſſimum: Deum qui benefêcit mihi.

5 Miſit de cœlo,liberâuit me: dedit in oppróbrium conculcântes me.

6 Miſit Deus miſericórdiam ſuam & veritâtem ſuam : & erípuit ánimam meam de médio catulórum leônum, dormîui conturbâtus.

7 Filij hóminum,dentes eôrum,arma & ſagîttæ: & lingua eôrum, gládius acûtus.

8 Exaltâre ſuper cœlos Deus:& in omnem terram glória tua.

9 Láqueum parauêrunt pédibus meis: & incuruauêrunt ánimam meam.

10 Fodêrunt ante fáciem meam fóueam:& incidêrunt in eam.

11 Parâtum cor meum Deus, parâtum cor meum : cantâbo & pſalmum dicam.

12 Exûrge glória mea, exûrge pſaltérium & cíthara:exûrgam dilúculo.

13 Confitêbor tibi in pópulis dómine: & pſálmum dicam tibi in géntibus.

14 Quóniam magnificâta eſt vſque ad cœlos miſericórdia tua: & vſque ad nubes véritas tua.

15 Exaltâre ſuper cœlos Deus:& ſuper omnem terram glória tua.

---

2 Repetitio affectus vehementiam commonſtrat.

3 *In vmbra*,in protectione.Metaphora à Gallinis & volucribus. *Donec trãſeat iniquitas*,ſiue prauitas. Auxeſis:donec pereant iniqui. Donec abeant iniqui hominum conatus & ſtudia.

4 *Altiſſimum* in excelſis cœlis habitantem,ſuamque gloriam communicantem. *Qui benefecit mihi*,qui me liberauit à Saule,me per antra & ſpecus montium perquirente. Quod qua arte fecerit,Chaldęus conatus eſt exprimere,Ad Deum,qui prȩcepit aranęæ,vt conficeret in ore ſpeluncæ telam ad defenſionem meam. Excurrit in Dei erga ſe beneficia vſque ad Verſ. 7. Quare relatiuum *Qui*,cadit in ſingula membra,vt mox Verſ. 5. (*Qui*) *miſit*. *Vel* per Aſyntheton ſubaudienda eſt coniunctio(*Et*) *miſit*.

5 Auxilium ſibi allatum eſſe,quod expectauerat,exponit. Vnde futura Hebraica verterunt per præterita. *Miſit*,Angelos Verbi gratia. *Conculcantes*, abſorbentes prop. abſorbere cupientes. *Sela*,de quo Pſ.54.Verſ.22.Contra Maſoretas.

6 Deus beneficia confert partim. i. miſericorditer, partim ex promiſſione, quam veritatis nomine adumbrat. Hæc enim aliquid habet debiti, dum ſe ea fidelibus deuinxit & obligauit. *Veritatem ſuam*,fidem,fidelitatem,qua promiſſa ſoluit. Deus eſt miſericors, & ſtat promiſſis. Aliqui iuſtitiam. *Leonum*, Saulis & militum eius,hoſtium truculentorum & ferocium.

Dominus,

Dormiui, (quando) dormiui *conturbatus* inter leones. Subaudiendum enim, Quando, vt infrà vers. 12. Hæc autem posuerunt pro Hebraïcis (Quando) iacebam (in medio per Zeugma) ardentium. Quando, cubabam inter ardentes, & furore excandescentes. Sic eos vocat, qui torquent & vexant alios: vt Latinè, Vrere hominem, id est, cruciare.

7 *Dentes*, Metonym. quorum verba dentata & virulenta sunt instar armorum & sagittarum. *Sic lingua*, linguæ virulentia. Calumnias intelligit, quibus traducebatur pernicioſè.

8 *Super.* supra, vltra. Exaggeratio Hebraica, vt vers. 14. Sublimis esto, excelsior appare cœlis, vim & potestatem tuam declarando in impios. Sic sanctificetur. i. sanctum appareat nomen tuum. Exaltat autem Deus seſe, dum impios punit & vlciscitur, seque magnum proborum liberatorem & conseruatorem ostendit. *Gloria tua*, sit. Ostende tuam potentiam & gloriam, quam habes in terris. Illa enim rebus confusis non apparet. Gloria autem Dei est succurrere afflictis Esa. 66.

9 *Incuruauerunt*, in laqueum inclinârunt.

10 *Ante faciem meam.* Catachresis. Ante me, ante meum iter occultè, in loco, per quem videbar transiturus. q.d. Insidias struxerunt illis locis, per quæ me existimabant iturum. Aliàs, hæc locutio significat, in oculis meis, me aspiciente. Et *inciderunt.* Incautus enim Saul in manus meas incidit. 1. Reg. 24. & 26. *In eam*, in medium eius. Atque in periculum ipsius persecutoris versæ sunt insidiæ. *Sela*, in fonte, ô iustum Dei iudicium, vel quid simile.

11 *Paratum*, ad omnia, quę mihi immiseris. Vox Heb. etiam firmum & stabile significat.

12 Se per Apostrophen conuertit ad animam suam & instrumenta sua musica. *Gloria mea*, anima mea. Synecdochicè enim est Animę epithetum vt ps. 29. vers. 16. quia hominis gloria decúsque est anima, non corpus. *Sic* Kimhi. Exurge anima mea ad Deum celebrandum. Alij hanc gloriam exponunt carmen siue Psalmum, alij linguam, vt ps. 15. vers. 10. Alij instrumentum musicum, quo Deus glorificatur. *Psalterium.* Eia mea instrumenta musica decantate Dei laudes, quando exurgam diluculo ad matutinam precem, vel quia matutinum tempus precibus magis est accommodatum, vel quòd maturè id præstiturum polliceor. Prosopop. *Exurgam*, Kimhi sub. quando. Vos mecum excitate ad Deum personandum. Sed nihil necesse. Exurgite, exurgam & ipse diliculo, & confitebor laudabóque Deum. Chaldæus autem *Diluculo*, ad precem matutinam restringit. Vide plura Psal. 107. vers. 3.

13 *In populis*, inter, apud populos & gentes. De Ecclesia è Iudæis & gentibus colligenda. Dauid enim hîc figuram Christi gerit.

14 Gemina hyperbole, de qua Psal. 35.

15 *Gloria tua* sit. Monstra tuam magnitudinem & potentiam in me liberando, vt extollaris & magnus habearis. Epiphonemate concludit & repetit vers. 8, vt Dei beneficia & promissionum veritatem toto orbe agnoscendam declaret.

ARGVMENTVM.

Perituros impios & pestilentes, pios & iustos fructum suæ virtutis percepturos, ita vt Dei prouidentia & iudicium appareat.

1 In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione. LVII. Hebr. 58.

SI verè vtîque iustítiã loquímini: rectè iudicâte filij hóminũ.

3 Etenim in corde iniquitâtes operámini in terra: iniustítias manus vestræ concînnant.

4 Alienâti sunt peccatôres à vulua: errauêrunt ab vtero, locúti sunt falsa.

5 Furor illis secûndum similitúdinem serpêntis: sicut áspidis surdæ, & obturântis aures suas.

6 Quæ non exáudiet vocem incantántium: & venéfici incantântis sapienter.

7 Deus cónteret dentes eôrum in ore ipsôrum: molas leônum confringet Dóminus.

8 Ad níhilum deuénient, tanquam aqua decûrrẽs: intrêndit arcum suum,

donec infirmêntur.
9 Sicut cera quæ fluit, anferêntur: supercécidit ignis, & non vidêrunt solẽ.
10 Priûsquam intellígerent spinæ vestrę rhamnum: sicut viuêntes, sic in ira absôrbet eos.
11 Lætábitur iustus, cùm víderit vindictam: manus suas lauâbit in sánguine peccatôris.
12 Et dicet homo, Si vtíque est fructus iusto: vtíque est Deus iúdicans eos in terra.

---

2 Si verè vtique, si ex animo, è mentis sententia, non fucatè, non hypocriticè, & externa specie iustitiam loquimini, id in iudiciis faciendis, operibus & factis ostendite. Non est in verbis iustitia, sed in virtute. Hinc illa sententia Socratis, Qualis videri vis talis esto. Interrogatio Hebraici contextus non mutat sententiam. Num verè certè iustitiam loquemini, rectitudines iudicabitis filij hominum? q.d. debetis rectè iudicare. *Recte iudicate.* recta iudicia exercete.

3 Etenim, *etiam*, vel, *atenim*. At verò inquitates in animis vestris fabricatis & machinamini. Gall. *Forger des meschancetez*, iniqua concipitis, & animo designatis. *In terra*, qui estis in terra. Nisi iungas cum sequentibus. Manus vestræ in terra iniustitias machinantur & librant, vel palam & inter homines terrenos. Distinctionum in libris פפּס. i. Iob, Prouerbiorum, & Psalmorum obscura est ratio, & sæpè dubia: vt proinde R. Iuda Ben Bilham, & alij Rabbini, longè aliter eorum prosodiam tractent, quam librorum reliquorum. *Continuant*, peccatum peccato nectentes, vt interpretatur Augustinus. Ponderant, librant propriè.

4 *Alienati sunt*, à iustitia & virtute, à Deo, iam ab vtero. Vixdum nati se dant vitiis. Chrys. Peccati originarij vis in impiis elucet ab incunabulis, ita vt statim ab infantia, in malitia adolescant & proficiant. A vulua sunt compositi ad prauè agendum. Aliqui seminaria & igniculos virtutis à natura habent, & origine, alij scelerum. Parentum virtus vel improbitas ad vtrúmque maximè confert, item educatio &c.

5 *Furor*, חמת *Hamath*, etiam venenum significat. Rabiem, furorem, venenum habent, quale serpens, non quilibet, sed nocentissimus, quem præ veneni & rabiei copia magus non possit incantare, quasi ad eius carmina obsurdescat. Sic enim describit hoc versu & sequenti pernicioßissimum & venenosissimum serpentem. *Sicut Aspidis.* Furor est scilicet & venenum per Zeugma. *Obturantis*, cauda, qua sibi cauet ab incantatoribus, ne eorum carminibus magicis cogatur mansuescere, & venenum deponere. Sic ad vocem Stephani principes Sacerdotum aures clauserunt. Act. 7.

6 Venefici expertissimi & exercitatissimi in magia. Hoc dicit, quoniam nolebant audire monitiones salutares Prophetarum, in Dei lege excellentium, nullóque modo se à proposito reuocari patiebantur. Sic Palamnem Aspidem, tradit Euthymius, ne audiat incantatoris carmina, alteram autem terrę affigere, alteram cauda obturare. *Sapienter*, doctè ac scienter, iuxta artis suæ præcepta ac carmina. Sic Marsi inuitamentis vel Physica arte serpentes è latebris euocabant, Plin. lib. 28. c. 3. & Virg. Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. His suos sycophantas & maledicos, tanquam venenatos comparat. Quanquam autem comparationes ab incantatoribus ducuntur, non tamen per hoc eorum artes comprobantur, quoniam Deus hoc hominum genus interficiendum præcipit Deut. 18. & Leu. vti nec iudex Deum non timens à Christo probatur, lege in hunc locum August.

7 Sequuntur elegantes aliquot similitudines & Metaphoræ. *Molas leonum*, tyrannidem & potentiam impiorum. Molæ sunt molares, siue duriores dentes, quibus teritur ac molitur, quod manducatur. Aliis maxillæ ipsę continentes ipsos molares, vel maxillares dentes. Sic autem metaphoricè appellat hostium suorum sycophantias & sermones maledicos, vel robur & potentiam.

8 *Ad nihilum.* Liquefient, euanescent, tanquam aqua, quæ subito dilabitur. Prima similitudo inopinati exitij. *Intendit* Deus per zeugma è superiore vers. intendit Deus arcum suum, donec debilitentur & pereant (impij) *Donec infirmentur*, confringantur, excindantur propriè, impij videlicet. Aliis est Enallage numeri, donec debilitetur & pereat, vt omnia ad impium referantur. *Tetendit sagittas suas, veluti excindentur.* q.d. arcu impius nititur probos configere, at ipse sagitta sua vel aliena ictus peribit. Sicut tetendit in alios arcum suum, sic ipse

ſic ipſe confringetur & infirmabitur. Vel, Tetendit arcum ſuũ, ac ſagittas ſuas direxit, donec viribus deſtituatur, & præ virium defectione in irritum iaculetur. Tanto ardore contra probos iaculatur. Nam, vt hoc referatur ad probos Hebræa non ferunt. Alij ſine Enallage ad ſagittas, donec infirmentur ſagittæ, & in irritum iaciantur. Nam Heb. pro *Arcum ſuum*, legitur, ſagittas ſuas.

9 *Sicut cera*. Septua. ſimilitudinem vulgatiorem ſubſtituerũt. Hebraicè enim: Sicut limax, qui diſſoluitur & liqueſcit, qui in limum abit. *Supercecidit ignis*: ſupernè de cœlo cecidit ignis & extincti ſunt. Eos de cœlo diuina vltio tetigit, oppreſsitque, ſicque vſura ſolis huius ſunt orbati. Hebræa hoc perſpicuè ſonant. נפל *Eshet* enim idem quod אש *Esh* poëticè & Syriacè. Vnde ἠέλιος Græcè, & Veſta Latinè. Rabbini quidem alium ſenſum, eúmque commodum efficiunt, vt ſit tertia ſimilitudo, ſed non ſine eclipſibus & enallage. (Sicut) abortus mulieris (qui) non viderunt, (vidit) ſolem. Accidet eis, quod mulieris abortui, qui nunquam ſolem vidit. Docetur impios perdendos eſſe ſubito, quaſi nunquam extiterint, quemadmodum abortiuus, qui in vtero matris corrumpitur & tabeſcit, priuſquam educatur in lumen.

10 Quarta ſimilitudo, eos immatura morte perituros, antequam peruerſitas illorum creſcat. In ea per Proſopopœiam tribuit ſpinis, quod erat tribuendum hominibus. Priuſquam intelligantur ſpinæ veſtræ factæ Rhamnus, & creuiſſe in Rhamnum (Rhamnus enim eſt ſpina maior, quæ ſpeciem arboris ferè gerit. Kimhi. Noſtris Rubus aculeis acutiſſimis & præduris in rectum extenſis, vnum ẽ generibus ſentium aſperrimum, cùm Spinæ ſint teneriores. Fruticem ſpinis horridum facit Dioſcorides, duorúmque generum album & nigrum, ſemper virentem Theophraſto inſtar lauri. De quo Iud. 19. Et dixerunt ligna ad Rhamnum Impera nobis.) Priuſquam ergo ſpinæ veſtræ peruenerint ad iuſtam magnitudinem, creuerintque in Rhamni menſuram, acutiem, duritiem, ſic Deus ira ſua eos quaſi viuentes abſorbebit & perdet. q. d. immatura ætate quando id non ſperabunt, delebit eos, vt quando ſpinæ nondum intellexerunt ſe adoleuiſſe in Rhamnum. Alij pro *Spinæ veſtræ*, ollæ veſtræ. Hebræa enim ambigua ſunt, eadem interim ſententia conſtante. Perdet eos ante ætatem maturam, vt ſi carnes extraherentur ex ollis, quaſi viuentes, id eſt, crudæ. (Crudum Hebræi viuum appellant.) Quod contingit, dum ollæ nondũ intellexerunt (id eſt, ſenſerunt, metaph.) Rhamnũ, id eſt, Rhãni ignem, quẽ ollis ſubiiciunt. *Sicut viuentes*, quaſi viuos, adhuc virentes & valentes, quaſi crudos. Nam *ſicut* non hic comparationem deſignat, ſed aſſeuerationem. Eſtque ordo inuerſus. Regitur enim à parte poſteriore. *Sic in ira abſorbet eos, quaſi viuentes*, id eſt, magna vindictæ cupiditate. Sic Gall. *Il me mangeroit volontiers tout vif. Sic in ira*, cum ira. Aliqui etiam hic *Sicut* legunt, quòd vtrobique eadem ſit vox *Kemó*. Verum hi non aduertunt Similitudinis aduerbium repetitum vno loco ſignificare *Sicut*, altero *ſic*, & ferè declarare perfectam, in ſeque reciprocantem ſimilitudinem, vt ſicut Sacerdos, ſicut populus, id eſt. Sicut Sacerdos, ſic populus, & viciſſim, Sic Sacerdos, ſicut populus. Elias in capitulis. Vnde & hic eſt redditio ſimilitudinis. Vt ſpinæ ante maturam Rhamni magnitudinem extirpantur, ſic cum ira eos (Deus) abſorbebit, quaſi viuos & crudos. Verbum *Saar*, deturbare, velut turbine abſorbere. Violenta morte impios interituros ſic declarat. Quidã exponũt integrum verſum allegoricè, priuſquàm (inquiunt) ſcelerum veſtrorum ſpinæ adoleſcant aculeatæ, in ira vos Deus ſubito abſorbebit, quaſi viuentes. Antequam malitia veſtra perducatur ad exitum, antequam noceatis pungatiſque pro voto, à Deo abſorbebimini. Chal. priuſquam impij teneri dureſcãt, ſicut ſpinæ, dum adhuc ſunt ſicut herba, tempeſtate & turbine deſtruet eos.

11 *Lætabitur*, non inſultans afflictis, ſed Dei gloriam expetens, non amore vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ. Dolet quidem eorum interitu, charitate: at gaudet iuſtitia, quia videt Dei gloriã illuſtrari. *Manus ſuas*. Heb. Plantas ſuas, immutatur metaphora, ſed non intellectus.

12 *Si vtique*, ſi profecto præmium bonum (Chal.) eſt iuſto, ſi digna operibus merces, ſi non ſine fructu colitur Deus, *eſt Deus iudicans in terra*, iudicia exercens & prouidens. *Vtique*, profectò. *Eſt Deus iudicans in terra*. In Hebræo aperta eſt perſonarum diuinarum Trinitas: Profecto ſunt Dij iudicantes in terra. *Si*, pro, quia, quare in fonte deſideratur.

ARGVMENTVM.

Opem efflagitat aduerſus Saulem & eius aulicos. Eis punitis, ſe Dei potentiam & gratiam perſonaturum. Chriſto competit, & Eccleſiæ contra impios.

1 In finem, ne diſperdas, Dauid in tituli inſcriptione, quando miſit Saul, & cuſtodiuit domum eius, vt interficeret eum. 1. Reg. 19. b. 11. LVIII. Heb. 59.

ERipe me de inimîcis meis Deus meus: & ab inſurgéntibus in me libera me.

3 Eripe me de operántibus iniquitâtem: & de viris ſánguinum ſalua me.

4 Quia ecce cepêrũt ánimam meam: irruêrunt in me fortes.

5 Neque iníquitas mea, neque peccâtum meum Dómine: ſine iniquitâte cucûrri & direxi.

6 Exûrge in occûrſum meum, & vide: & tu Dómine Deus virtûtum, Deus Iſrael.

7 Intênde ad viſitândas omnes gentes: non miſereâris ómnibus, qui operântur iniquitâtem.

8 Conuertêntur ad véſperam, & famẽ patiêntur vt canes: & circuíbunt ciuitâtem.

9 Ecce loquêntur in ore ſuo, & gládius in lábiis eôrum: quóniam quis audîuit?

10 Et tu dómine deridêbis eos: ad níhilum dedûces omnes gentes.

11 Fortitúdinem meam ad te cuſtódiã, quia Deus ſuſcêptor meus es: Deus meus miſericórdia eius prẹuéniet me.

12 Deus oſtêndit mihi ſuper inimîcos meos, ne occîdas eos: nequándo obliuiſcântur pópuli mei.

13 Diſpêrge illos in virtûte tua: & depóne eos protêctor meus Dómine.

14 Delîctum oris eôrum, ſermônem labiôrum ipſôrum: & comprehendântur in ſupérbia ſua.

15 Et de execratiône & mendácio annuntiabûntur in conſummatiône: in ira conſummatiônis, & non erunt.

16 Et ſcient, quia Deus dominábitur Iacob: & fínium terræ.

17 Conuertêntur ad véſperam, & famem patiêntur vt canes: & circuíbunt ciuitâtem.

18 Ipſi diſpergêntur ad manducândũ: ſi verò non fuerint ſaturâti, & murmurâbunt.

19 Ego autem cantâbo fortitúdinem tuã: & exaltâbo manè miſericórdiam tuam.

20 Quia factus es ſuſcêptor meus, & refúgium meum: in die tribulatiônis meæ.

21 Adiûtor meus tibi pſallã, quia Deus ſuſcêptor meus es: Deus meus miſericórdia mea.

---

3 *De viris ſanguinum*, de viris ſanguinariis & homicidis.

4 *Ceperunt*, ſtructis inſidiis. Vnde Heb. *I*nſidiati ſunt animæ meæ, id eſt, vitæ, per Metonym. Græcè θηρευσαν venatu ceperunt, venati ſunt, vt & legit Auguſt.

5 Eſt ſup. id eſt, nulla mea culpa & peccato, citra vllam meam iniquitatem & culpam. Apud aduerſarios non merui, vt perſecutionem in me concitent. *Cucurri*. Septuaginta immutarunt ad perſpicuitatem perſonas, ſed non ſenſum. Nam his æquipollent iſta Heb. Sine iniquitate (mea vlla) cucurrerũt (aduerſum me) direxerunt ſiue firmarunt (ſe, in me) vel potius, cucurrerunt (pedes mei) & firmarunt ſe. Eſt enim aperta Eclipſis in vtróque verbo. *Direxit* pedes meos, vel viam meam. Viam meam ſine iniquitate aptaui. Poſſit etiam ſubaudiri cor meum, è Pſal. 77. Vel in genere, me & alios. q.d. nõ ſolum abſque iniquitate cucurri, ſed etiam alios eò direxi, vt Pſal. 50. Docebo iniquos vias tuas. Eclipſes variè implentur.

Et in.

6 *Et tu*. Hoc hemistichium cadit in versum sequentem. Quare debet virgula duntaxat affici. Tu Domine Deus exercituum, & Angelorum intende, siue exurge: vt est in Heb. Cui militant & seruiunt omnia, Angeli ipsum glorificando & mandata eius exequendo, sidera creaturis inferioribus influendo, Pij & fideles contra carnem, mundū & diabolum pugnando.

7 *Ad visitandas*. Puniendas, iudicandas. in malam partem visitare est vlcisci, grauiter punire. Oseæ 4. alias in bonam, gratiam exhibere, vt Luc. 1. *Gentes* omnes, hostes meos barbaros & truces. Gentes vocant homines feros & impios, etiam si sint de sua gente, sic vers. 10. *Omnibus*, omnium. Constructio Græca. Sela.

8 Descriptio Poëtica extremæ miseriæ & egestatis, quam repetit. vers. 17. Si non misereris eorum, tum peruenient ad vesperam miseri & mendici. Vbi peruenerint ad vesperam, quo tempore homines solent requiescere à diurnis negotiis & laboribus, ac cibum quietè capere, famem patientur, & frement vt canes, nihilque habentes, neque quicquam per diem consequuti, cogentur discursare, quærendi victus & hospitij causa. Vaticinium de calamitatibus Iudæorum, qui per mundum vniuersum vagantur incertis sedibus, tributariique sunt. Alij versum 8. putant describere sedulitatem hostium, qui iussu Saulis nocte partim cingebant domum suam, ad ipsum capiendum, partim lustrabant ciuitatem, ne per noctis silentia elaberetur, néve quis ad ipsius opem accurreret. 17. autem ad futurum istorum statum post Saulis mortem, verbis in alium sensum falsè deflexis: Nunc à vespera totam ciuitatem circumeunt discurrendo & fremendo vt canes, sed vt victum quæritent. Malo vtrobique idem dici. *Famem patientur*, frement, Hebr. præ fame scilicet, & ira, vt etiam vers. 17. omnes intelligunt. *Circuibunt*, more mendicorum, vel exulum.

9 Reuertitur ad furorem hostium. Loquuntur ore suo aduersum me, & gladius, (id est, mera cædes, verba aculeata & pernicioſa) in labiis eorum est, (dicendo sup.) Quis audiuit, vbi sit Dauid, vt eum imparatum celeriter opprimamus, vel ad regem trahamus? Est enim Mimesis cum Aposiopesi. *Quoniam*, quòd. continuatiua particula, quæ Latinè redundat. Rabbini ferè huius Mimeseως aliam afferunt rationem. Non timent vti labiis suis, vt gladio contra me. Nam (inquiunt) quis audierit nos? Liberè inter nos loqui possumus. Nemo enim nos audit, qui ea ad Dauidem deferat. Quod sequuti Symmachus & Hier. sine tropo vertunt. Gladij sunt in labiis eorum, tanquam nemo audiat. Chaldæus autem, labiis suis dicunt, prævalebimus, quoniã quis ille, qui audiet & puniet. Quasi isti ista suscipiant securi de Dei prouidentia & iudicio.

10 *Ad nihilum deduces*, eorum conatus reddes irritos pro. ἐξουδενώσεις, nihilo habebis, flocci facies, Heb. subsannabis.

11 Fortitudinem meam tibi seruabo, & acceptam feram, si quæ sit, eam tibi tribuam, vires meas ad te referam. Hebraicè quidem, fortitudinem eius ad te custodiam: sed eodem sensu. Nam *eius* passiuè debet accipi, id est, fortitudinem contra eum Saulem. Meas contra illum, me alioqui multò potentiorem, vires tibi acceptas feram. Alij vires eius, quibus me superat, tibi committam. Tu enim illas facilè cohibebis, vt viribus Saulis opponat Dei fortitudinem. Malo, eius comparatione, vires meas paruas in te coniiciam, tibi committam, tuum auxilium libenter expectaturus illas vt augeas, neque me ab eo vinci patiare. *Deus meus*. Hebraismus pro, Dei mei misericordia præueniet me, mihi priùs opem feret, quàm implorem, præuertendo excipiet hostium vim.

12 *Ostendit mihi*. Aposiopesis vel eclipsis Hebraica, cum verbis videndi. Supplicium, vel vltionem, quam facturus est, videre me fecit Deus super inimicos meos. Aliqui misericordiam suam. *Ne occidas eos* tam celeriter, sed serua eos ad vitam miseram, vt langueant, & diu portent tuum iudicium: lento & diuturno supplicio eos affice, vt tuam iustitiã in sese multis sæculis ostentent, & admoneatur populus tuus de vltione impiorum. Sic Iudæi hodie in sua misera captiuitate per orbem dispersi, diuinã iustitiam in sese cernendã clarè exhibent: Quin & conseruãtur propter eos, qui ex ea gente per Dei gratiam ad Christi agnitionem fidémque conuertentur. Ro. 11. *Populi*, nominat iuus pluralis numeri. Ne forte obliuiscantur iustitiæ, quam exerceres in illos, si semel eos deleas & è conspectu hominum subducas, Populi, quos mihi subiicies, quorum regem me facies: vel populares & gentiles mei. Sic dispersi sunt Iudæi, non ad vnum cæsi, quò eius fidei, cuius inimici sunt, vbique testes fiant.

Auguſt. Item vt ſint capſarij Chriſtianorum, eiſque conſeruent ſcripturas, inſtrumenta ſalutis æternæ.

13 *Depone*, deiice, deſcendere fac.

14 *Delictum*. Poëtica etiam hîc eclipſis propoſitionis כעבור propter, è R. Selomo, pendente è proximo ſententia. Depone eos, & deprime (ob) eorum oris peccatum, (& ob) ſuorum labiorum ſermonem: de quo verſ. 9. Sic vbique Græcè locus eſt accuſatiuo, ſi intelligas κατὰ. Cætera Graius. Poſſit eſſe nudum zeugma: depone, (è ſuperiore verſ.) deiice delictum oris ipſorum: quicquid loquuntur, delictum eſt. Depone illud delictum, vt nihil eorum quæ illi ſuperbè & impiè loquuntur, impleatur. Non tam rectè in. Ro. Pſalt. in nominatiuo. Delictum oris eorum, ſermo labiorum ipſorum (eſt.)

15 Ab execratione (vel periurio) & à mendacio vocabuntur, accerſentur, mittentur ad cõſummationem & exitium. Gall. *De blaſpheme & menſonge ils ſeront appellez à extreme ruine. In ira conſummat.* conſumptionis. Idiotiſmus pro, *in ira conſummante*. Exaggeratio. Ad iram (inquam) Dei quæ eos conſummabit, conſumet, & conficiet, vocabuntur, ſicque in nihilum redigentur, propter ſuas execrationes & blaſphemias. Congruit Iudæis, qui non modo Chriſtum crucifixerunt, ſed etiam aduerſus eum iniurias, blaſphemias & mendacia concinnarunt. Lectio Maſoretarum non immutat ſententiam, niſi quod deprecanter enuntietur. A periurio & à mendacio (quod) annunciant ſiue narrant, conſume (eos) in ira conſume, & non ipſi (erunt.) Propoſitio *De*, vel *A*, ritu Hebraico etiam ſumi poſſit pro Propter. Propter execrationem, &c.

16 *Iacob*, Eccleſiæ collectæ ex Iudæis. *Et finium terræ*, Eccleſiæ gentium, *Sela*. Eſt autẽ conſtructio Græca, qua verba Dominandi conſtruuntur cum genitiuo. Vnde in Heb. quia dominabitur in Iacob (&) in fines terræ, vel citra Eclipſin copulæ, ad fines vſque terræ, lõgè & latè, vbicunque ſit Iacob.

17 More mendicorum, verſ. 8. ſiue de Saulis ſatellitibus intelligas, qui à morte illius diſperſi ſunt, ſiue de Iudæorum diſperſione poſt Romanam cladem.

18 *Et murmurab. Et*, expletiuè. Accedet ad iſtorum infœlicitatem, quòd non ſatiabuntur in ſua mendicitate: indéque impatientes impotentéſque animi erunt, adeò vt palàm & publicè contra Deum & homines murmurent & ringant. Aliqui non tam commodè vertunt. Non ſaturati dormient, vel, famelici & incœnati pernoctabũt. לון, murmurare & pernoctare.

19 Antitheſis, per quam de ſua liberatione vaticinatur.

20 *Suſceptor*, protectio, eleuatio prop.

21 *Adiutor meus*. Heb. ô robur meum: Niſi malis eſſe accuſatiui caſus, & idem dicere, quod ſuprà verſ. 11. fortitudinem meam tibi pſallam. Pſallere autem eſt inſtrumentis canere, non tantùm ore. *Miſericordia*, Appoſitio. O Deus, qui es mea miſericordia, qui erga me es clementiſſimus, qui mei miſereris. Nam Hebræa. Deus miſericordiæ meæ, ſuperlationem includunt. Poſſint eſſe Aſyntheta. Quia Deus ſuſceptor meus es (&) Deus meus (&) miſericordia mea. Nam legi poſſit Elohai Deus meus, non Elohe Syntactiè.

ARGVMENTVM.

Populus Dei auxilium petit in expeditione contra Idumæos & cæteros vicinos. Apoſtolis congruit & Eccleſiæ à Mahometanis oppreſſæ.

1 In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inſcriptione ipſi Dauid in doctrinam. Cùm ſuccendit Meſopotamiam Syriæ & Soba, & conuertit ſe Ioab, & percuſſit Idumæam in valle Salinarum ad duodecim millia. 2. Reg. 8. 10. 1. Paral. 18.

LIX. Heb. 60.

Deus

DEus repulîſti nos, & deſtruxîſti nos: irâtus es, & miſêrtus es nobis.
3 Commouîſti terram, & conturbâſti eam: ſana contritiônes eius, quia commôta eſt.
4 Oſtendîſti pópulo tuo dura: potâſti nos vino compunctiônis.
5 Dedîſti metuéntibus te ſignificatiônem: vt fúgiant à fácie arcus.
6 Vt liberêntur dilêcti tui: ſaluum fac déxtera tua, & exaûdi me.
7 Deus locûtus eſt in ſancto tuo, lætâbor, & partîbor Sichimam: & conuâllem tabernaculôrum metîbor.
8 Meus eſt Gálaad, & meus eſt Manâſſes: & Ephráim fortitûdo cápitis mei.
9 Iuda rex meus: Moab olla ſpei meæ.
10 In Idúmæam extêndam calceamêtum meum: mihi alienígenæ ſúbditi ſunt.
11 Quis dedûcet me in ciuitatêm munîtam? quis dedûcet me vſque in Idumæam?
12 Nónne tu Deus qui repulîſti nos: & non egrediêris Deus in virtútibus noſtris?
13 Da nobis auxílium de tribulatiône: & vana ſalus hóminis.
14 In Deo faciêmus virtûtem: & ipſe ad níhilum dedûcet tribulântes nos.

---

1 *Soba*. hanc Syriam Saphenam appellat Ioſephus. Alia enim Syria Damaſci, alia fluuiorũ, id eſt, Meſopotamia. Quare & Plinius tradidit Syriam diuerſis nominibus fuiſſe appellatam. Nam & quondam terrarum fuit maxima, vt & eius lingua etiamnum hodiè latiſſimè patet per Orientem, quemadmodum Sclauonica per Occidentem.

2 Orditur ex abrupto à miſero Eccleſiæ ſtatu. *Et miſert⁹ es nobis*, & rediiſti ad nos poſt huiuſmodi calamitates, reconciliatúſque es nobis שבתה, fut. pro præterito. Aliqui vertunt in imperat. Redeas, redi ad nos, miſerere noſtri. Sed nihil eſt neceſſe. Nam verſ. 5. ad præcedentes miſerias ſubiiciet ſimilem Dei conſolationem. Deinde precatur, vt pro veteri conſuetudine ſe erga ſuum populum gerat. Latinè ergo: Deus (qui olim) repuliſti nos, deſtruxiſti nos, iratus es, miſertus es noſtri (omnia enim in Hebræo ſunt aſyntheta quodam orationis impetu) commouiſti terram, dirupiſti eam, ſana, &c. O deus, qui ſoles iraſci, & viciſſim miſereri, ſana, medere calamitatibus terræ.

3 *Conturbaſti*, ſcidiſti, Vnde mox continuata metapho. Contritiones ſiue confractiones.

4 *Compunctionis*, ſtuporis, vt Rom. 11. Dedit illis ſpiritum compunctionis. Sic appellat vinum ſoporiferum, ſtupore feriens. Vel doloris, qua phraſi 3. Reg. 22. ſuſtentate eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ. Vocem Hebræam aliqui exponunt pro veneno & toxico mortifero. Significatur ſumma crux.

5 *Dediſti*, præteritum pluſquam perfectum. Ab antiquis factis Deum conciliat & ad idem gerendum excitat. (Qui) dediſti olim ſignum cultoribus tuis, vt ſe ſeruarent, à malis imminentibus, qui monuiſti olim velut ſigno, & vexillo erecto, vt metuentes te arcus effugerent, ſibique fuga conſulerent, nunc idem mihi præſta, méque ſaluum fac. *Arcus*, קשת, legitur pro נשק per Antitheſim, ſiue permutationem litterarum eiuſdem poteſtatis & inſtrumenti. Nam ſumere pro veritate, nec ſententia, nec veteres patiuntur. Quàm frigidum enim, vt fugiant, vel, vt erigantur à facie veritatis (propter veritatem) *Sela*.

6 Sic debet iungi cum precedentibus: Qui olim oſtendiſti & viciſſim dediſti ſignum ad effugiendos hoſtium arcus, vt tui liberarentur, dextera & potentia tua ſaluos nos fac, *ſaluum fac*, me, per hypozeugma.

7 Ex promiſſo vrget: & quaſi ſyngrapha, vt & Pſ. 107. pollicitus es nõ modò nos potituros pacificè regionibus noſtris, verùm etiam exteras nationes ſubiugaturos, præſertim Arabiam & Idumæam, quæ tamen hodiè nos opprimunt, & ſub iugo tenent. Reſpicit enim ad ſtatum Eccleſiæ, ſub Maometanis ex iſtis regionibus ortis. Sed eſt Enallage perſonæ, cum Eclipſi particulæ Quòd. Deus tu es locutus, quòd lætabor, &c. Nihil precor, quàm quod

iam promisisti, *In sancto suo*, in suo sanctuario, in suo oraculo, in domo sanctuarij, vbi oraculũ Vrim & Thũmim. In propitiatorio, è quo respõsa dari solebat. Exo. 21. Chal. & Hier. qua si per suum oraculum & diuinam promissionem. Alij, vt Kimhi, per sanctitatem suam, per spiritum sanctum suum. *Partibor*, diuidam *Sichimã*, Samariã, in qua fuit Sichima, siue Sichẽ. *Tabernaculorum*, Arabũ, qui sunt Nomades & Scenitæ in tabernaculis habitantes. Alij malunt Succoth esse nomen loci in tribu Gad vltra Iordanem Gen. 33. vers. 18. *Metibor*, metiar. partibor & metibor antiqua futura, quibus præsertim vtebantur in sacris, quòd fortasse cantui aptius congruerent.

8 Galaad & Manasses, terra Iudeæ sita trans Iordanem. Ephraim, alia Iudeę pars cis Iordanẽ, quæ potentia & numero militum post tribum Iuda, cæteris præstabat. Vnde & pro reliquis omnibus supponit apud Prophetas. Fortitudo autem dicitur capitis populi, quòd strenuis abundaret militibus ad eum tuẽdum, & regnum Israel penes illam tribum, foret à Hieroboam Ephraimita constituendum.

9 *Iuda*, è domo Iuda Rex meus. Chal. Tribus Iuda mihi regem suppeditabit. Populus perpetuò loquitur, non Dauid, qui etsi Psalmum condiderit, at non in persona sua, sed populi & Ecclesiæ. *Rex* Heb. Legifer, Legislator, Regis epithetum, Genes. 49. & aliâs. *Olla spei meæ*. Moabitas & Idumæos, qui sunt populi Arabiæ & Saracenici, ad infimam redigam seruitutẽ. Moab ergo olla spei meæ erit, id est, olla, quam spe complector, olla, quam me possessurum spero, olla, qua spero me vsurum ad rem culinariam, vel, vt Hebræi exponunt, ad pedum lotionẽ, ad res viles & abiectas. i. Moab mihi subiicietur ad omnia, mihi in omnibus inseruiet, meum vile erit mancipium. Quod Dauidi etiam ipsi contigit 2. Reg. 8. רחץ. sperare Chaldaicè & Syriacè, cuiusmodi voces iam notauimus affectari ab Hebræis poëtis: vt nihil sit opus vertere, Olla lotionis meæ: maximè cum olla vas sit ineptum ad lauandum siue manus, siue pedes. Nisi fortassis figuratè, tam copiosè sanguinem Moabitarum fundam ad eos mihi subiiciẽdos, vt quasi pedes sim lauaturus, in eorũ sanguine. Hinc Chald. Dũ cõculcarentur Moabitæ, fœdati sunt pedes mei sanguine procerum eius, sicut in olla lotionis.

10 Quæ sequuntur pertinent ad externas nationes subiiciendas Ecclesiæ & regno eius. *Extendam*, proiiciam Heb. nempè vt sit conculcatio pedum meorum. Est autem prouerbium de seruitute vilissima: quod variè enuntiant, Portare calceos alicuius post ipsum. Matth. 3. Soluere corrigiam calceamentorum eius, Luc. 3. Chald. Super collum occipitij proceres Idumæorum conculcabunt calcei mei. Hierony. simplicius, super Idumæam incedam calceamento meo. Eò perducam imperium vt pedibus cõculcare liceat. Cætera infra Psal. 107. vers. 11. *Alienigenæ*. Mihi Palestina fœderata est 2. Reg. 18. Sic Palestinos solent appellare Sept. quoniam è Cappadocia irrumpentes, Eucos vsque ad Gazam deleuerũt, illícque pro eis deinceps habitarunt. Deut. 2. Ita inter habitatores terræ Chanaan, hi erant alienigenæ, & sic inuidioso vocabulo appellabantur à Iudæis, qui eis erãt sempiterni hostes, quòd occuparent, partem terræ sanctæ, ipsisque promissæ, nec eos inde possent expellere. *Subditi sunt*. Psalm. 107. amici facti sunt. Hebræa, quocunque modo vertantur, nihil aliud designãt. Super me Palestina clãge, buccinato. Ironicè iuxta Abbẽ Ezram: Super meis victoriis plora, nam postea meam bellicam manum & potestatem senties. Et sine ironia: O Palestini, habetis quo lætemini, vestrámque seruitutem existimetis tolerabiliorem. Iam enim habebitis istius conditionis socios Idumæos, Moabitas & Arabas, quasi Palestinos Dauid primùm suæ ditioni subiecisset. Vel ex Anonymo, Confringâre, conterâte, super meis victoriis dole. Post illas enim te subigam. Denique iuxta alios, ad me Palestina sociâre, mihi esto sociata & fœderata, si tibi velis consultum.

11 Hactenus oraculum. Quis ergo deducet me in Rabbatha munitissimam ciuitatem filiorum Ammon, de qua 2. Reg. 12. vel Idumeæ. Vel est singulare pro plurali per Synecdochẽ, in ciuitates munitas & fortes, & de illis, quis mihi dabit victoriam, nisi tu Deus: *In Idumæam*, quæ videtur inuicta ob loci naturam sitúmque & populi ferocitatem, & perpetuas inimicitias cum Domini populo. Cum hæc sis pollicitus, contrarium accidit. Nam ab Arabibus & Idumæis opprimimur & sub iugum mittimur. Ad Ecclesiam captiuam sub Mahometanis videtur respicere.

12 *Egredieris*, & (qui) non egrederis: futurum pro præsenti, in rebus solitis, more linguæ, *In virtutibus*, cum exercitibus & copiis.

13 *Et, quia*,

13 *Et, quia, &c.* Hebraicè enim ו *Et* pro כי, *quia*: vt alibi sæpe, auctore Kimhi in Michlol. Seorsum Genes. 14. Et erat Sacerdos Dei altissimi. Vbi proinde noster rectè vertit: Erat enim Sacerdos, de Melchisedech. *Salus hominis*, hominum tutela & defensio.

14 *In Deo*, Dei ope & auxilio hostes vincemus. Hanc præpositionem appellant Beth hahézer, *In* auxilij. *Virtutem*, fortia & potentia. *Ad nihilum deducet.* Conculcabit propriè.

ARGVMENTVM.

Ab exilio poscit restitutionem, longámque vitam, vbi regnum fuerit consecutus. Christo accommodatus est.

1 In finem, in hymnis Dauid. LX.. Heb. 61.

EXaûdi Deus deprecatiônem meam: intên de oratiôni meæ.

3 A finibus terræ ad te clamâui: dum anxiarêtur cor meum, in petra exaltâsti me.

4 Deduxîsti me, quia factus es spes mea: turris fortitúdinis à fácie inimîci.

5 Inhabitâbo in tabernáculo tuo in sécula: prótegar in velamênto alârum tuârum.

6 Quóniam tu Deus meus exaudîsti oratiônem meam: dedîsti hæreditâtem timéntibus nomen tuum.

7 Dies super dies regis adíicies: annos eius vsque in diem generatiônis & generatiônis.

8 Pérmanet in ætêrnum in cõspêctu Dei: misericórdiam & veritâtem eius quis requîret?

9 Sic psálmum dicam nómini tuo in séculum séculi: vt reddam vota mea de die in diem.

---

2 *Deprecationem*, vel clamorem. *Intende*, ausculta prop.

3 *A finibus terræ*, ab extremis terris, in quibus exul vitam inopem, vagam & miseram dego. Aliqui, à finibus terræ, sanctæ scilicet, quasi in extremas Israëliticæ regionis partes Saulem fugisset, Sed inscriptio *in finem*, siue *Lamnatseah*, vt Ps. 4. docui, hæc in persona totius populi siue Ecclesiæ cani docet. Tacitè innuit Ecclesiam ad omnes terras peruenturam, & vbique futuros qui Deum in suis crucibus inuocent. *Anxiaretur*, deficeret. *Exaltasti*, in loco tuto, & suapte natura munito collocasti me. Iuxta Masoretas, quia versum protenderunt in sequentis principium, sic esset reddendum. In petram, quæ est alta præ me, quæ est altior, quam vt in eam per me possim ascendere meísque viribus, deduxisti me, vel deducas me. Sic loquuntur de euasione & subductione à periculis, quasi in rupe forti, ad quam hostibus non sit accessus.

4 *Deduxisti me* in petram per Zeugma, id est, in locum tutum & securũ. Gall, *tu m'as conduit.* *Turris* fortitud. turris fortissima contra inimicum. Sic repræsentant superlatiuos. *A facie*, vtuntur hac formula pro præpositione *contra, aduersus*. item, *propter*.

5 Commorabor restitutus ab exilio, in tuo templo, manebo membrum Ecclesiæ. *In velamento*, in protectione & præsidio. In abscondito propr. *Sela*, ô humanitatem.

6 *Orationem meam*. Heb. vota mea, vota quæ tibi in hoc exilio nuncupo. Vota enim solent precibus coniungi. *Hæreditatem*, terræ meæ sanctæ possessionem, à qua nunc sum eiectus. Templum Kimhi intelligit. Nostri cœlum, hæreditatem æternam & cœlestem. Ro. 8.

7 *Regis*. Regem immortalitate & immortali imperio donabis. de Christo Chaldæus & Rabbini ferè. Sic Aug. Kimhi duas affert interpretationes, vnam de Dauide, alteram de Christo, cuius anni sunt æterni. Chaldæus duas has generationes, vel, vt in fonte, ætates, sæcula, sic distinguit, vt vna pertineat ad præsens sæculum, altera ad futurum. Anni eius erunt sicut sæculi huius, & sicut sæculi venturi.

8 *Permanet*, rex ille, perpetuò ad Dei dexteram. Heb. sedebit, habitabit, permanebit, sem-

per ante faciem Dei, quod ad mediationis & interpellationis pro nobis officium, iudiciariam potestatem & sessionem in dextera Patris, apertè refertur. *Eius* Dei, vel potius regis huius. *Quis requiret*, quis requirere & scrutari possit. q.d. quis plenè obseruare & considerare possit, quanta sit illius misericordia & veritas, siue fides in promissis præstandis? מי *Man* Syriacè, idem quod מי *Mi* quis. Iam docuimus Poetas sacros captare Syriaca. Misericordiã, inquit, &, veritatem (eius) quis obseruet eam? Vel *quis*, quàm fœlix. Quàm fœlix & beatus, qui eius Regis misericordiam & veritatem requiret & obseruabit, vt Ps. 24. vers. 14. Rabbini, qui hoc non nisi in locis desperatis aduertunt, malunt esse imp. à verbo מנן *Minna* præparauit, cum Eclipsi, misericordiam & veritatem prępara, (quæ) seruent eum, vel iis qui custodiunt eum, id est, eius præcepta, alieniùs. Chald. bonitas & veritas, quas præparauit auctor sæculi, seruabunt eum. de misericordia & veritate Patris, quæ Messiam seruarunt ab omni malo, atque à morte in vitam reuocarunt.

9 *Sic*, Itaque si mihi hoc concesseris psalmis nomen tuum canam. *De die*, per singulos dies.

ARGVMENTVM.

Se in Dei tutela positum frustra oppugnari. In eo iustis esse salutem, qui pro suis quemque factis remuneretur.

1 In finem, pro Iduthun, Psalmus Dauid. LXI. Hebr. 62.

NOnne Deo subiécta erit ánima mea? ab ipso enim salutâre meum.

3 Nam & ipse Deus meus & salutáris meus: suscéptor meus non mouêbor ámpliùs.

4 Quoûsque irrúitis in hóminem: interficitis vniuêrsi vos, tanquam paríeti inclinâto, & macériæ depûlsæ?

5 Verúntamen prétium meum cogitauêrunt repéllere, cucûrri in siti: ore suo benedicêbant, & corde suo maledicêbant.

6 Verúntamen Deo subiécta esto anima mea: quóniam ab ipso patiêntia mea.

7 Quia ipse Deus meus, & saluâtor meus: adiûtor meus non emigrâbo.

8 In Deo salutâre meum, & glória mea: Deus auxilij mei & spes mea in Deo est.

9 Sperâte in eo omnis congregatio pópuli, effundite coram illo corda vestra: Deus adiûtor noster in ætêrnum.

10 Verúntamen vani filij hóminum, mendâces filii hóminum: in stateris vt decípiant ipsi de vanitâte in idîpsum.

11 Nolite sperâre in iniquitâte, & rapînas nolîte concupíscere: diuítiæ si affluant, nolîte cor appónere.

12 Semel locûtus est Deus, duo hæc audîui: quia potêstas Dei est, & tibi dómine misericórdia: quia tu reddes vnicuîque iuxta ópera sua.

---

2 *Nonne*. Pronuntiatiua *Fontis* enuntiatio non immutat sententiam, certe Deo subiecta erit anima mea, patienterque feret eius iudicia & voluntatem expectabit. Abruptum exordium ob πάθος. *Subiecta erit*. Heb. silebit, summissa erit. *Deo*, Dei voluntati. *Salutare*, salus, defensio.

3 *Deus*. Exposuerunt abstracta concretis. Nam Heb. rupes mea & salus mea, munitio mea, vt non admodum commouear. Perpetuis Metaphoris. *Amplius*. Comparatiuum pro positiuo, vt Ps. 50. vers. 4. paulò amplius, paulò grauius, multum, multa calamitate. Non labar grauiter, nam resurgam. Prou. 24. septies in die cadit iustus & resurgit. Chald. non mouebor, in die tribulationis magnæ.

4 *Irruitis*.

4 *Irruitis*. Alij,tenditis fraudes,malignè vos geritis.*In hominem*:in me infirmum,ſimplicem & innocuum. De ſe loquitur in tertia perſ. At R. Iona in genere. Quouſque exeritis linguam veſtram in homines,nocendi ſtudio?*Interficitis*.Quouſque interficitis homines,ac ſi paries eſſet diſiectus & maceria conuulſa,id eſt, ac ſi omnia eſſent ad omnem iniuriam aperta & expoſita,ac ſi omnia licerent?Eſt Græciſmus potius,quàm Hebraiſmus, ὡς enim in hac ſignificatione, & ſimiles particulæ, cum datiuo conſtruuntur. Multi exponunt paſsiuè, ſed inſipidè: Interficiemini omnes vos, quemadmodum paries inclinatus & maceria depulſa proxima eſt ruinæ, & maximo impetu atque terrore caſura eſt. Quare Ben Nephtali actiuè per pathah cum noſtris legendum docet.*Inclinato*, diſiecto. Alii minanti ruinam, mox ruituro.

5 *Pretium meum*,quod mihi eſt pretioſum,id eſt,ſalutem,vitã,quæ mihi eſt pretioſa & chara, gloriam,ſtatum & dignitatem. Conſilium inierunt, vt me expellerent & deturbarent, de vita, dignitate, fortunis &c.In Hebræo,de ſublimitate ipſius,id eſt,mea,deliberarunt depellere. Nã de ſe in tertia perſona loqui pergit. Pretium ergo ſuum appellat decus, honores, & ſtatum ſuum ſublimem & proſperum. *Cucurri*,ἔδραμον cucurrerunt, vt Hebræo reſpondeat.ירצו *Iarútſu* à רוץ. Magno ſtudio perſecuti ſunt me,cucurrerunt,vt etiam ſitim contraherent,ad me depellendum de ſtatu,vel etiam cum ſua ſiti. Gall. *n'ont pas eu le loiſir de boire pour courir apres moy*. Vt habemus,ſummo ardore & q.curſu conatus ſum euadere eorum improba conſilia,celeriter fugi cum mea ſiti,non licuit mihi bibere etſi ſitirem,præ præcipiti fuga.Cucurrerunt in ſiti,id eſt, magna ſiti & ardore,vt me propellerent, & viciſsim cucurri in ſiti,vt fugerem,vt per Eclipſin ſubaudiantur(pedes mei)ſicuti Pſal.58.verſ.5.Maſoretæ à רצה,voluerunt (dilexerunt)mendacium,ſibi placuerunt in mendacio. *Sela*.

6 *Patientia*,expectatio,ſpes omnis ſalutis meæ ab eo pendet. *Subiecta eſto*. Sile prop. Ne murmura de eius iudiciis & conſiliis.

7 *Deus*.In fonte abſtracta pro concretis vt verſ.5. Petra mea,ſalus,munitio ſiue arx. *Non emigrabo* in exilium, vel,non mouebor de meo ſtatu,non vacillabo,non labar.

8 *Salutare*,ſalus mea(eſt).*Deus auxilij mei*. Conſtruitur cum fine verſus.Nam *Deus* hîc accipitur appellatiuè,non eſſentialiter & propriè,pro Hebræo petra,rupe,firmitate, Auxiliator & roborator meus,itemque mea ſpes eſt in Deo vero. Hoc enim loco poſteriore ſumitur eſſentialiter.Itaque Hebraicè eſt *Elohim*.

9 *Omnis congregatio*, ô omnes populi. pro בכל עת, omni tempore, Sept. habere potuerunt in ſuis exemplaribus כל עדת, omnis ſynagoga,vel potius *Eth* pro *Adath* per ſyncopẽ intellexerunt,vt Pſ.48 *tſuram*, pro *tſurathã*.Sperate in eo in omni congregatione. *Effundite*,magna vi ei obiicite,patefacite & fuſè ei explicate corda veſtra, mentium veſtrarum vota & optata, q.d. totos vos ei committite,in eum omnes veſtros affectus reiicite,vni ei fidite. *Corda*, animi deſideria & vota. Metonym. *In æternum*. Septuaginta more Chaldæi ſic verterunt *Sela* in æternum,cum tamen aliàs *Diapſalma*, vide Pſ.3.verſ.3.

10 *Filij hominum*. Poſteriore loco Heb. filii virorum, id eſt,clariſsimi & potentiſsimi. ſup. Pſal.48.Ne illi exiſtiment ſe eximendos ab hac generali conditione & regula. *In ſtateris vt*. Anaſtrophe,vt etiam ipſi in ſtateris poſiti decipiant & fallãt præ vanitate in idipſum, id eſt, ad vnum omnes,pariter.q.d.in libris videntur aliquid eſſe & ponderare, cùm tamen vanitas, ſi in alteram lancem inferatur,præponderatura ſit.Ita fallunt & decipiunt:nam videntur aliquid eſſe,& nihil ſunt:videntur futuri multò ponderoſiores, & tamen ab inanitate eleuantur.ſunt vanitate vaniores & leuiores.Elegantiſsima μείωσις ad deiiciendum quorũlibet faſtũ.Si aſcendat(inquit) in alterã libræ lãcẽ inanitas in alterã verò vniuerſũ humanũ genus,profectò inanitas ipſa præpõderabit.Vnde Heb.ad verbũ:In ſtateras vt aſcẽdãt, ipſi (ſunt)præ vanitate pariter,id eſt,vanitate ſunt ad vnũ cũcti leuiores. Qui cõſtruunt *In ſtateris*, cũ præcedẽtibus citra Anaſtrophẽ,ſenſum hũc natiuũ retinere poſſunt,modò meminerint.*In* præpoſ.ſignificare hîc locum,non modum. Intra ſtateras & libras, in ſtateris poſiti & appenſi.Aliud enim Hebræa non patiuntur.*In idipſum*,in eadem ſtatera omnes poſiti, vel ſimul omnes.*De vanitate*,præ,vel propter vanitatem. *De* Heb.ſiue *Min*,hoc ſæpe denotat.

11 *In iniquitate*,in calumnia,oppreſsione.*et rapina*. Ad Verb.& in rapina ne vaneſcatis. Ne ſitis vani rapiendo.

12 *Semel & duo*.Semel & bis ſiue duabus vicibus,id eſt,ſæpius per prophetas audiui.Vt La-

tinè, Semel atque iterum, pro sæpiùs. ita Hebraicè, semel & secundò, semel & bis, siue vt hîc habemus, semel & duo. q.d. Sæpiùs Deus locutus est, & audiui: sæpius Deum dicentem audiui per prophetas, Dei solius esse potentiam. R. Dauid. Ratio cur non sit sperandum in rebus vanis, & iniquis. Quia irreuocabilis est sententia sæpius contestata, Deum vnumquẽque remuneraturum pro suis gestis. Aliæ interpretationes apud eundem Allegoriam resipiunt. Vt illa R. Salomonis initio canticorum, Vnum locutus est Dominus, Duo, quæ audiui. q.d. vna scriptura Deus duos sensus delineat. Quam sequitur R. Abraham Ex. 16. Vnum Dei præceptum est verum, secundum literæ sententiam, at præter eum includit mysteria intellectualia, quæ non nisi valde eruditis patent, proinde quodlibet Dei præceptũ est Duo. Et R. Menahem Exo. 21. In cũctis verbis legis duo sunt *penimi & hitson*, interius & exterius, *Galui venistar* apertum & opertũ. Quia dictum vnum locutus est Deus, duo quæ audiui. Sic ista subst ãtiuabuntur in neutro genere. vt *Vnũ*, id est, vnã rẽ. *Duo* duas res, & *zuqui quæ quod*, nõ autẽ, *hic, hæc hoc* significet. Aliqui nostrorũ, Semel locutus est Deus, id est, irreuocabiliter, Heb. 12. Irreuocabiliter Deus est locutus, duo hæc quæ audiui, de præmio pœnâ ve afficiendis hominibus, ne quis temerè iniquitati & rapinis vacet. Dixit ita firmè & certò, vt irritum fieri non possit, nempè duo hæc, quæ audiui, videlicet tibi esse potestatem & misericordiam ad iudicandum, deinde te singulos pro suis factis remuneraturum. Magna cõsolatio, Deum velle & posse iuuare, quia omnipotens & misericors, Rom. 2. Sic *Semel* & *duo* referentur ad diuersa. *Semel* scilicet ad firmitatem & certitudinem asseuerationis. In Dei enim verbo omnia sunt maximè vna & sibi prorsus consona, in quibus nihil repugnans inueniatur, nihil contrarium. *Duo*, autem ad potestatem iustitiæ & bonitatem misericordiæ, quæ duo doceat Deo conuenire ad remunerandum vnumquemque pro suis factis. Et certè passim duo hæc coniungit scriptura. Potentiam Dei & bonitatem, iustitiam & misericordiam, veritatem & miserationem. *Potestas*, fortitudo, robur. *Iuxta opera*. Nam non secundum fidem & incredulitatem duntaxat iudicaturus est, verum etiam pro cuiusque operibus & fructibus.

ARGVMENTVM.

Exul se Deo laudibus & gratiarum actione afficiendo consolatur, hostibus interitum, sibi malorum finem sperans.

1 Psal. Dauid cum esset in deserto Iudeæ. 1. Reg. 22. 2. 5. LXII. Heb. 63.

DEus, Deus meus: ad te de luce vigilo.
3 Sitîuit in te ánima mea: quàm multiplíciter tibi caro mea.
4 In terra desêrta, & inuia, & inaquôsa, sic in sancto appárui tibi: vt vidêrem virtûtem tuam & glóriam tuam.
5 Quóniam mélior est misericórdia tua super vitas: lábia mea laudâbunt te.
6 Sic benedîcam te in vita mea: & in nómine tuo leuâbo manus meas.
7 Sicut ádipe & pinguédine repleâtur ánima mea: & lábiis exultatiônis laudâbit os meum.
8 Si memor fui tui super stratum meũ in matutînis meditâbor in te: quia fuîsti adiûtor meus.
9 Et in velamênto alârum tuârum exultâbo, adhæsit ánima mea post te: me suscêpit déxtera tua.
10 Ipsi verò in vanum quæsiêrunt ánimam meam, introíbunt in inferiôra terræ: tradêntur in manus gládii, partes vúlpium erunt.
11 Rex verò lætábitur in Deo, laudabûntur omnes, qui iurant in eo: quia obstrûctum est os loquéntium inîqua.

1 *In deserto Iudææ.* Quod desertum ziph, vel Idumæorum etiam dicitur, vbi propter Saulis persecutionem latuit. 1. Reg. 22.

2 De *luce*

2 *De luce vigilo.* ὀρθρίζω, manico, manè te quæro, diluculo surgo ad te precandum. Nam & Hebræum thema hoc declarat.

3 *In te*, ad te sitit, te anxiè expetit. Verbum sitiendi Hebr. construitur cum præpos. *In*, vel cũ datiuo. *Quàm multipliciter tibi.* Sitit, desiderat, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Respicit ad resurrectionem carnis, eiusque statum. Caro humana multipliciter sitit Deum. Primum vt liberetur à motuum ignibus, cupiditatibus, Spiritui, rationi, legi Diuinæ contrariis. 2. vt vindicetur ab infirmitatibus corporis, morbis, statu corruptionis & sepulchri. 3. vt quod in ipsa est mortale & miserum, absorbeatur beata immortalitate & resurrectionis gloria. 4. vt à peccatis, insulibus & insidiis Satanæ, mũdi illecebris & vitiis redimatur. Non te tantum animo sitio, verùm etiã corpore: idque multis modis. Affectus animi, præsertim vehementes in carnem redundant, illámque variè afficiunt. Quin & caro cupit se Deo subiicere, eum sitit, amat, appetit vt perfectionem suam, non modo quia animæ piæ & sanctæ desiderium atque ardor redundat in corpus, ac illud reddit diuini amoris cupidum, & ad eius venerationem vegetum, excusso irreligionis stupore, verum etiam, quia Dei spiritu agitatur, & per eum renata reformatáque est. Hinc Ps. 34. omnia ossa mea tibi dicent gloriam, & Prou. 3. irrigantur ossa timore Domini ac pietate. Cámma Heb. pennacute, quantum, quã plurimum, admirandi propriè particula. Masoretæ legũt verbaliter, accẽtu in vlt. Camah, expetere, desiderare. Sed nihil necesse.

4. In terris miseris & calamitosis, exiliorum & persecutionũ video, agnosco, intelligo, cõtẽplor tuã virtutem & gloriã, Maiestatis tuæ illic nõ obliuiscor perinde ac si essem in sancto, in sancta tua æde, in mea patria, in qua multa sunt solatia, pietatis adminicula & præsidia, in qua deniq; est liber & solatii plenus religionis vsus. q. d. locorũ pericula & miseriæ nõ me abducunt à tui notitia & desiderio. *Sic*, sicut, quasi, sic, atque si essem, *In sancto*, in sanctuario, in tẽplo, extra hoc exilium. In terra hac deserta & squalida, in qua exulo, non aliter sum erga te affectus & animatus, quã olim, cũ Hierosolymis omnia mihi erãt prospera, & fruebar libero sancti templi ingressu, ac solenni religionis vsu. Exilium non me dejecit de tuo cultu & obseruantia. Quin id nunc absens præsto spiritu, quod illic in Sanctuario peragere eram consuetus. Hic poeticè alteram particulam similitudinis transiliit. Nam fuerat dicendum (*sicut*) *in terra deserta, sic in sancto*, &c. id est, sicut in deserto, sic in sancto & vicissim sicut in sancto sic in deserto. Eodem videlicet mentis statu vtrobique fui. Nam Caph repetitum, vel habens post se *Ken* declarat omnimodam .i. perfectam & reciprocam similitudinẽ. *Apparui tibi*, Heb. vidi te, contemplatus sum te. *Vt viderem*, ita vt viderem. Vt, non dicit causam sed euentum, vel τοῦ ἰδεῖν vt videam in his miseris locis tuam salutarem vim, potentiam & gloriam. Etiam eam quasi in sacro tuo templo hîc contẽplor. Quasi eo fine in desertis locis de Deo meditaretur, vt Dei vim sentiret.

5 *Super vitas*, quàm vita. Misericordia Domini, quam experior in his solitudinibus desertis & incultis, mihi est vitæ vsura suauior. Chaldæus refert hanc misericordiam ad sæculum vẽturũ. Bona misericordia tua, quã facies iustis in mũdo vẽturo, plusquã vita quã dedisti impiis in mundo isto.

6 *Sic*, Itaque, ob hanc causam. כן *Ken* pro על כן *aal ken*. Possit esse particula blandientis & demulcẽtis. Nam eius ductu solent poetæ aliquem demulcere vel placare post eum compellatum, precẽm ve illi factam, vt Prudẽtius in fine carminis de Hippolito martyre, Ouidius lib. 2. de ponto Eleg. 8. & alibi. *Leuabo*, in cœlum: te sublatis in cœlum manibus precabor & inuocabo. *In nomine tuo*, tua causa, propter nomen tuum & celebritatem, propter magnitudinem, virtutem & potentiam tuam. Nomen Dei hæc omnia includit.

7 Adeps & pinguedo, symbola gratiæ & consolationum diuinarum. Gratia tua saginetur anima mea, & tunc te lętis labiis os meum celebrabit. Gratia Dei, pinguissimus pastus animorum: consolatio, delicatissimus. *Labiis exultationis*, quæ exultant Dei laudatione & confessione, non torpentibus, non languentibus, non frigidis vel tepidis.

8 Si memor fui tui in meo cubili, quo tempore minus de te cogitatur, quòd spiritus mergatur somno, sanè in vigiliis matutinis multo magis de te cogitabo, quia, &c. Symbolicè. Si in nocte afflictionum memor fui tui, multo magis in luce prosperitatum. Vel, *Memorem esse* pertinet ad beneficia. Si memor fuerim tui in meo lectulo, & in eo senserim præsentiã & opem. Si me nocturno tempore iuueris, manè tibi gratias agam. *In matutinis.* Heb. in custodiis. De vigiliis matutinis atque adeo antelucanis. *Sic*, mendosè in quibusdam exempl. Nam Græcè ἐν & Heb. בך. *In te*, de te, Beth pro Baabur.

9 *In velamento*, vmbra, id est, protectione & tutela tua canam (te.) *Post te*, tibi, vel post vias tuas secundum Chaldæum. Animam alicui adhærere est ardenter aliquẽ deamare, ad eum suspirare. *Suscepit*, adiuuit, sustentauit.

10 *Quæsierunt*, ad perdẽdam scilicet. Nam in malam partem accipitur. *In vanum*. Frustrà, vt qui Dei præsidio essem tutus: vel potius, sine causa, immeritò, nulla mea culpa. Notatio Masoretarum patitur etiam hanc interpretationem, in desolationem, in exitium. Notant enim שוא *Soá*, non *Sar*, vt vox non *vanitatem*, sed *vastitatem* sonet, & secundum Chaldæum *sepulturam*, locum desolatum, vt solent esse tumuli. q. dicat, Quæsiuerunt animæ meæ exitium, me perdere studuerunt. At ipsi contrà malè peribunt. Eorum corpora introibũt in sepulchra, animæ tradentur in manus tortotum dæmonum, bona & opes cedent vulpinis & improbis hominibus, qui ea abligurient. Alii, gladio interficientur, deinde cedent vulpibus & feris in escam. Sic Saul & eius sectatores gladio Palestinorum ceciderunt, & eorum cadauera vulpibus ac feris lanianda relicta sunt. 1. Reg. vlt. *Partes*, portio, possessio.

11 *Rex*. Ego lætabor Deo, qui in regem vnctus sum. 1. Reg. 16. De se loquitur, in tertia persona, quem Deus regem erat cõstituturus. Sic & Abigail eum vocat ante Saulis mortem. 1. Reg. 24. Arnobius, Hilarius, Augustꝰ. Christũ intelligunt verũ regem & æternum, qui pereuntibus Iudæis & Tyrannis gloriam & imperium est consecutus. Es. 45. *Laudabuntur*, gloriabuntur. *In eo* Deo, per eum Deum, qui agnoscunt eum. Periphrasis piorum, qui iurãt per Deum, non per idola, quando est necessarium. Iusiurãdum enim rite factum est actus latriæ & religionis. Qui eum pro veritatis & sanctitatis omnis fonte agnoscunt, sicque eius solius nomen in legitimis iuramentis vsurpant & inuocant, non idolorum, gloriabũtur, quòd ora mendacium & iniqua loquentium tam insignibus suppliciis obstruxerit.

ARGVMENTVM.

Contra insidias & calumnias opem implorat, confidens earum authores magna iustorum voluptate oppressum iri.

1 In finem, Psalmus Dauid. LXIII. Heb. 64.

EXaûdi Deus oratiônem meam, cùm déprecor: à timôre inimîci éripe ánimam meam.

3 Protexîsti me à cõuêntu malignántium: à multitudine operántium iniquitâtem.

4 Quia exacuêrunt, vt gladium, linguas suas: intendêrunt arcum, rem amâram: vt sagîttent in occûltis immaculâtum.

5 Súbitò sagittâbunt eum, & non timêbunt: firmauêrunt sibi sermônem nequam.

6 Narrauêrunt, vt abscónderent láqueos: dixêrunr, quis vidêbit eos?

7 Scrutâti sunt iniquitâtes: defecêrũt scrutântes scrutinio.

8 Accêdet homo ad cor altum: & exaltábitur Deus.

9 Sagîttæ paruulôrum factæ sunt plagæ eôrum: & infirmâtæ sunt contra eos linguæ eôrum.

10 Conturbâti sunt omnes, qui vidêbant eos: & tímuit omnis homo.

11 Et annuntiauêrunt ópera Dei: & facta eius intellexêrunt.

12 Lætábitur iustus in Dómino, & sperábit in eo: & laudabûntur omnes recti corde.

2 *A timore*, ne timeam inimicum. Præp. Min(à)trahit sæpè sententiam ad negationem. *Eripe*, custodias vitam meam prop.

3 *Protexisti*

3 *Protexisti.* Græcè σκέπασον, protege, suffragantibus Heb. *A conuentu* à factiosa coitione. Sod non tantum consilium occultũ significat, sed & concilium siue cœtum & conuentum. *à multitudine*, à tumultu & fremituprop. à turba, à tumultuoso conuentu.

4 *Quia*, ad nocendum grauissimè & detrahendum. *Rem amaram*, appositoriè arcum amarè & pernicioſè ferientẽ. דבר *dabar* etiã verbũ & sermonem significat, vt mox vers. 5. vt pergat loqui de calumniis sub arcus inuolucro, velut tenso arcu pro sagittis verba amara & noxia iaculantur. Chald. tetenderunt arcus suos, vnxerunt sagittas suas veneno mortifero & amaro. *Arcum*. Hebraicè quidem *Sagittas suas*, sed doctè nostri *Arcum*, ad hyperbaton siue inuersionem explanandam. Neque enim sagittæ intenduntur, sed arcus. *In occultis*, ex insidiis.

5 *Subitò*, de improuiso, citra vllum Dei & hominum metũ. *Firmauerunt*, firmiter & pertinaciter statuerunt sermonem. i. consilium suum nefarium perficere. Alii rem, vt vers. 4. Confirmarunt se ad rem malam.

6 Se inuicem monuerunt. *Eos*, laqueos. Quis nostras insidias animaduertet? Aliqui codices mendosè, *Nos*.

7 *Scrutati*. Vestigarunt iniquas nocendi vias, excogitarunt varias nocendi rationes & modos. *Defecerunt*, consumpti sunt in suis illis vehementibus scrutiniis & consiliis, ea nequiuerunt perficere, irriti abierunt. Per *Scrutinium* intelligit latentes nocendi artes. Heb. per Mimesim, defecimus (in) scrutinio scrutato, siue vestigato. q.d. sollicitè scrutati sunt & ad deliquium penè animi, vt quidem ipsi confitentur. Est valde mirum, recentiores omnes interpretes ex omnibus Rabbinorum expositionibus selegisse deteriorem, studio duntaxat contradicendi nostris Sept. Perfecerunt, scrutinium vestigatum, perfecerunt, quæ scrutati sunt diligenter. Primùm, quia תמם in Kal est intransitiuæ significationis. 2. quia hoc repugnat Psalmographi sententiæ, qui mox docet irritos fuisse eorũ conatus, neque perfectos. 3. Quia תמנו *Tamnu*, vt Num. 17. propriè est primæ personæ, dicendo suppl. defecimus, vt sit Mimesis.

8 *Ad cor altum*, Metonym. Ad altas, profundas, callidas cogitationes. ad cõsilia profunda, μυχήρια τῆς καρδίας homo iste impius se conferet, at Deus erit altior, ista disipando. At Deus, qui eas disipabit, exaltabitur & extolletur laudibus. Altè, profundè & callidè multa homo excogitabit & machinabitur: at Deus illis machinationibus altior apparebit, sumendo vindictam, & eius consilia disipando. Hebræa sic sunt doctè & facilè repræsentata: Et medium viri & cor, profundum (erit) at exaltabitur Deus, Nam וירם *Vaïarom & exaltabitur*, melius è רם, *Ram*, quàm *Vaïorem, & sagittauit eos* è ירה *Iara* notatur: vt nihil sit opus vertere. Et medium viri & cor profundum (sup. perfecerunt:) Et sagittabit eos Deus. Perpetuò docet prauos attentissimo consilio & perquestigatione profundissima occupari circa bonorum noxiã. At Deum eorum consilia infirmare, per Antithesin. Etsi aliqui simpliciter, vtrobique idem dictum existiment. Et medium viri & cor profundum defecerunt, q. d. omnia ista consumpta sunt, nec peruenerunt ad exitum, sagittatique sunt à Deo. *Et* aduersatiuè, at, verum.

9 *Sagittæ paruulorũ*, sagittæ debiles, quarum ictus est valde infirmus, sunt eorum plagæ, suntque similes sagittis, quas paruuli dirigũt & iaculantur. i. non valde nocent, quia à Domino retunduntur vel detorquentur. Plagas eorum intelligit, non quas ipsi aceipiunt, sed quas aliis inferunt. Heb. sagittæ repentinæ, quæ repentè iaciuntur & temerè, viribus nondum collectis, & scopo non rectè considerato, פתאום repente, à פתי paruulo, simplice, incõsiderato. Quòd alij pasiuè exponunt, vt designetur subitus & inexpectatus impiorũ interitus, cui se obnoxios per impietatem reddiderunt. Impij repente, dum nihil minus cogitant, pereunt *Et infirmatæ sunt*, impegerunt, debilitatæ sunt linguæ eorum, quibus iustum calumniis & probris obruebant, contra ipsos, contra ipsorum salutem, in ipsorum perniciem, malo ipsorum maximo. q.d. Malum linguæ eorum à me in ipsos reflexum est. Hebraica sic faciliora reddiderunt: & corruere fecerunt ipsam super se linguam suam. q.d. inquit R. Dauid, Verba eorũ mala, quæ contra me dixerunt, recident in ipsos. Infirmarunt & debilitarunt eos linguæ ipsorum, illos perdiderunt, tantum abest, vt prouexerint ipsorum res, sicuti sperabant.

10 *Conturbati sunt*, commoti sunt: omnes, qui videbant eos sic à Deo percussos, attoniti facti sunt, mirantes Dei iudicia, & impiorum alternationem. *Et timuit*. Indoctè recentiores vertunt, Et vidit, vel, Et videbunt. Nã in emendatis exẽplaribus & Chaldæo legitur ויראו, per duplex Iod. omnes homines his exemplis & iudiciis Domini à maleficio deterriti sunt,

& Deum reuerenter coluerunt. Sunt autem præterita pro futuris, Prophetico more.
11 *Opera Dei*, supplicia diuinitùs illata. Hoc enim excitat ad agnoscendum & laudandum iusta Dei iudicia. *Intellexerunt*, contemplati sunt.
12 *Laudabuntur*, gloriabuntur. Gall. *se loueront de luy*.

ARGVMENTVM.

Deum esse laudandum, ob ipsius in Sionem atque adeo vniuersum hominum genus, beneficentiam. Est propheticus de futura Gentium conuersione.

1 In finem, Psalmus Dauid, canticum Aggæi, Ieremiæ, & Ezechiel populo transmigrationis, quando incipiebant proficisci. LXIIII. Heb. 65.

TE decet hymnus Deus in Sion: & tibi reddêtur votũ in Ierúsalem.
3 Exaûdi oratiônem meã: ad te omnis caro véniet.
4 Verba iniquôrum prævaluêrunt super nos: & impietátibus nostris tu propitiáberis.
5 Beâtus, quem elegîsti & assumpsîsti: inhabitâbit in átriis tuis.
6 Replébimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirábile in æquitâte.
7 Exaûdi nos Deus salutâris noster: spes ómnium finium terræ, & in mari longè.
8 Præparans montes in virtûte tua, accînctus poténtia: qui contûrbas profûndum maris, sônum flúctum eius.
9 Turbabûntur gentes, & timêbunt, qui hábitant términos, à signis tuis: éxitus matutîni & vésperæ delectâbis.
10 Visitâsti terram, & inebriâsti eam: multiplicâsti locupletâre eam.
11 Flumen Dei replêtum est aquis: parâsti cibũ illôrum, quóniã ita est præparátio eius.
12 Riuos eius inébria, multíplica genímina eius: in stillicídiis eius lætábitur gérminans.
13 Benedîces corônæ anni benignitâtis tuæ: & campi tui replebûntur vbertâte.
14 Pinguêscent speciôsa desêrti: & exultatiône colles accingêntur.
15 Indûti sunt aríetes óuium, & valles abundâbunt frumênto: clamâbunt, étenim hymnum dicent.

Aggæi, Ieremiæ. Hæc & sequẽtia omnia addita sunt præter fontem, vt doceremur hæc præsertim cani de læto è captiuitate Babylonica reditu, quẽ hi Prophetæ canebant, & inculcabant populo abeunti in captiuitatem, vt eum consolarentur spe futuræ restitutionis in integrum, imò verò in melius per Christum. Nam ille est scopus Prophetiarum Ieremiæ, Ezechielis & Aggæi, quæ extant: non quòd hunc Psalmum condiderint.
2 *Te decet*. Tibi debet tribui *Hymnus*. Te decet hymnum à rectis accipere, tu debes laudari in Sion. Hymnus enim passiuè, te decet laudari, tibi debet exhiberi laus. *sion &* Hierusalem Ecclesiam Dei significabant, extra quam neque Deus ritè colitur, neque vllum votum Deo gratum est & acceptũ. Hebr. Tibi cõgrua, tibi conueniens, tibi expectata & silens. laus Vox *Dumiá* vsque adeò emphatica. Pro silere, Significatur laudes esse tantas, vt eas nemo possit dignè enarrare. Hymnus in Sion tuas laudes non satis explicat. Chald. Coram te reputatur sicut silentium, laus. Vox *Hierusalem*, addita à Septuag, ad explicationem & numerum.
3 *Exaudi*. Nõ video, cur Masoretæ legerint in Benoni, Exaudiens, ô qui exaudis. *Omnis caro*, omnes homines, per Synecdoch. totus orbis Deũ agnoscet. i. ex omni hominum genere, Hi-

re,Hilar.Prædicitur vocatio gentium. Ioe.3.Effundam ſpiritum meũ ſuper omnẽ carnem.
4 *Verba*,λόγοι,non res,Verbis valent,nõ effectu.Vnde *Et* mox aduerſatiuè intelligitur.Verbis minacibus contra nos inſoleſcunt,at,ſed fruſtra.&c. *Iniquorum*.Hebraicè quidẽ *iniquitatum*:ſed eſt abſtractum pro concreto.Iniquorum hominum minæ & ſtudia nos oppreſſerunt & grauarunt,propter peccata noſtra ſcilicet.At impietates noſtras tu expiabis & remittes,ſicque eorum verba nobis non nocebunt.Nam ſublata cauſa,tollitur effectus.Acuta antitheſis.Opponit enim perſecutionibus impiorum impietates noſtras,quòd illæ ferè contingant propter noſtra peccata.Kimhi tamen exponit,Peccata noſtra quidem inualuerunt nobis,nos ſuperauerunt,fortiora nobis extiterunt,tam multa ſanè commiſimus : at tu ea remittes.Verba iniquitatum accipiens pro rebus iniquis,operibus prauis.Quò & pertinebunt,noſtra,ſi *iniquorum* ſumatur ſubſtantiuè,pro *Rerum iniquarum*,*Et*, aduerſatiuè,*At*,ſed, vt ſæpè aliâs.Quæ interpretatio etiam congruit.*Præualuerunt*, per tyrannidem oppreſſerunt me,vt vertit Symmachus.Nam in Fonte *Gaberu*, à qua radice *Gibborim*, fortes, violẽti,quos alii interpretantur gigantes, alii tyrannos.Et certe Gen.10. Nimrod cæpit eſſe Gigas,τυραννος, inquit Chryſoſtomus τύραννος.*Super nos* ſingulariter in Fonte,ſuper me vel aduerſum me.*Impietatibus*,prop.præuaricationibus,tranſgreſsionibus in Deum.*Peſchaá* ſic exponunt,de peccatis videlicet in Deum directò commiſsis.
5 *Aſſumpſiſti*,ad te,in tuam ſocietatem admouiſti,applicaſti,adoptaſti:feciſti appropinquare,prop.De electione & aſſumptione æterna ſecundum ſpem vitæ futuræ.i.de præparatione gratiæ & gloriæ,quam prædeſtinationem appellamus.Aliqui de temporaria.i.Protectione,cura,cuſtodia,gratia & fauore præſenti.*In atriis*.In Eccleſia.Erit mẽbrũ,Eccleſiæ,verſabitur in ea & cõmorabitur.Quos elegit,hos & vocauit,&c.Ro.8.Eccleſiæ eſſe beneficium eſt Dei ſingulare,vt fructus donorum Dei percipiatur, vt gratia,iuſtitia, conſcientiæ tranquillitas,ſpes vitæ æternæ,&c.Gal.5. Epheſ.5.
6 Hebræi ferè putant eſſe Mimeſim inhabitaturorum in atriis & templo Dei. Illic dicent, Replebimur bonis domus tuæ,&c.Sic & noſtri putant eſſe vocem iuſtorum ad cœleſtem patriam aſpirantium.Hinc Chald.Dicent verò iuſti, Satiabimur bonitate domus tuæ(cœleſtis.)*Mirabile*,pleniſsimum æquitate, admirãdæ æquitatis.Nam illinc excluduntur impij, polluti,prophani,peccatores:illic docetur iuſtitia,puritas,ſanctitas,caſtimonia, religio,&c. Heb.Mirabilia ſiue terribilia in iuſtitia(eſt tẽplũ tuũ.)Iuſtitia autẽ Heb.omnẽ virtutẽ cõplectitur,quã in Eccleſia & tẽplo Dei diſcas.Eccleſia eſt colũna veritatis,errare non poteſt in doctrina morũ & fidei.Cæteri cœtus deprauãtur multis opinionibus,vt Paganorũ,Maometanorũ, Hæreticorũ.Maſoretæ ſuis diſtinguentibus accẽtibus hîc perſpîcuam turbant ſententiam.Quod proinde Rabbini, vt Kimhi,coguntur emollire Eclipſi: (Per)mirabilia tua, quæ apud nos agis,in iuſtitia(tua) exaudi nos.Hic enim incipiunt verſum,ſubaudito (in)ad præcedentis finem.(In)ſanctitate templi tui.
7 *Et in mari longè*:eorum quoque,qui agunt in remotiſsimis inſulis.
8 *Præparans*,herbis,arboribus, ſyluis,metallis,&c.per ſuam vim & fortitudinem,in vſum animantium & hominum.Chald.Qui præparat cibum ibicibus, vi fortitudinis ſuæ.Vel ſtabiliens,roborans,conſtituens,vt loco nullis humanis viribus demoueri queant.Nã vox Heb. vtrunque ſignificat.Excurrit in Dei laudes.*Accinctus*,immenſa poteſtate præditus, omnipotens.*Qui conturbas*.Hebræi quidem רגזים exponunt in contraria ſignificatione, qui tranquillas & cõpeſcis commotionem maris, & fremitum fluctuum eius.Verũ multa ſunt huiuſmodi,quæ in Piel & Hiphil mutent ſignificatum in contrarium per Antiphraſin, vt alibi obſeruauimus.*Sonum*.(&) ſonum.Aſyntheton.
9 *Turbabuntur*.Legunt ויהמון, *Vehamum*,in Præterit.vau conuertente,vel etiam יהמין, *Ieemun* per Iod.Niſi reſpexerint ad ſententiam ſolam,ſecundũ quã homines turbantur & commouentur ad Dei terrifica opera.Maſoretæ maluerũt eſſe nomẽ:Et tumultum populorum(cõpeſcis,vel cõturbas.)Hic enim finiũt verſum.*Terminos*, terræ.*A ſignis*,propter ſigna tua & miracula.His enim cõuerſus eſt mundus per Apoſtolos.Aliqui de ſignis cœleſtibus intelligũt.*Exitus*,ἐξόδους,Accuſatiui caſus,pluralis numeri.Extrema Orientis & Occidentis lætitia afficies,donis & beneficiis.Sic regiones Orientales & Occidentales appellat,quod ex altera parte dies,ex altera nox exeat atque oriatur,*Veſperæ*,ἑσπέρας vt ſit Genitiui caſ.Occidẽtis,ad quem ſol veſpere reuertitur.Chald.Ab ortu matutino & veſpere ordinabis in ore eorum laudem.
10 Hypotypoſis poëtica egregiæ fertilitatis,quæ haud dubiè ſignificat copiam gratiarum

& virtutum omnium,quibus humanum genus abundauit,poſtquàm ad fidem conuerſum eſt.*Terram*,reſpicit ad terram ſanctam,cuius mira erat feracitas, quandiu habitatores erant pii, iuxta promiſsiones eis factas in Deut.& Leuit.*Inebriaſti*,copioſè irrigaſti pluuia.Deut. 18.*Multiplicaſti*,variis rebus & modis,variáque fructuum vbertate ditaſti eam.

11 *Flumen Dei*.Singul.pro plurali.Fluuios repleuiſti tuos aquis, vt cibum & potum habitatoribus terræ parares,ob alias item commoditates & cauſas.Aliqui,vt Euthym. reſtringunt ad Iordanem Fluuium diuinum deóque dicatum, vt tota terra ſancta. Certè ad eum eſt alluſio,inſtat Nili exundantem,& ſeſe agris vicinis ad eos irrigandos ſuperfundentem.Ioſ.4. & alibi.Vt proinde Plinius pluuiis eum dicat amœnum& quatenus locorũ ſitus patitur,ambitioſum,ſeque accolis velut inuitis præbẽtẽ, aquas laudatas habentẽ, lacũ genezarã fundentem,amœnum,circumſeptũ oppidis,ab Occidẽte aquis calidis ſalubrem lib.5.Nat.hiſt. c.15.Aliis,opponit flumen Dei naturalibus fluminibus,vt reſpiciat ad verſum 10. capitis 11. Deuter.Terra,quam ingredieris,non eſt ſicut terra Ægypti,vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ,ſed expectabit pluuiam è cœlo,(quaſi nõ ſit natura, ſed benedictione ferax.) *Cibum*.*Daghan*,generale eſt ad omnes fruges,ſiue ad ſeptem frumenti genera.*Illorum*,qui in terra habitant.*Eius*,terræ:quoniam ſic terram præparaſti,vt ferendo fructus,poſſet ſuos habitatores copioſè alere.

12 *Riuos eius*,ſulcos eius(terræ)copioſo imbre madefacito:in ſulcos & foſſulas ſulcorum eius pluere fac. Humilia terræ & ſulcos riuos vocant, quoniam demiſsi ſunt & depreſsi in longum, vt per eos aqua in totum agrum deriuetur,ἀύλακας Septuag.quibus opponuntur liræ,id eſt,terra inter ſulcos eleuata.Adde Iordanem deductum fuiſſe in alueos ad fœcundam terram vt apud Ægyptios Nilũ. præterea terram ſanctam certis locis fontibus fuiſſe irriguam vt verſus Hiericumtem Palmetis cõſitam. Plini.lib.5.c.14.*Multiplica*, immiſsis in valliculas & liras eius pluuiis.Hebræa magis ſunt poëtica, & metaphoris illuſtria. Sulcos eius inebria:occa ſiue æqua liras eius (imbribus)ſtillis mollefacito eam,germini ipſius benedic.In aliquibus exemp.*Inebrians*, eodem,ſenſu inebriando & aquis madefaciendo riuos ſiue canales eius(terræ)multiplica genimina ipſius.*In ſtillicidiis eius*, ἀυτῆς, eius terræ irrorationibus, ſiue roribus & pluuiis,lætabitur id quod germinat. Nam *Germinans*, neutri generis, pro germine. Ne quis putet eſſe epithetum terræ. Quare & Græcè legendum, ἀνάτελλον,non ἀνατέλλουσα. Pluuiis terræ (in terram cadentibus) lætantur germina & herbæ. Vel ἀυτῆς cum aſpero ſpiritu,non tenui. Stlilicidiis ſuis terra germinans lætabitur. Maſoretæ aliter diſtingunt. Pluuiis eius liquefac illam(terram.) Deinde incipiunt verſum, Germinans,ſiue germen eius benedicans,coronaſti.&c.vt ſeq. verſ.

13 *Coronæ*,prouentui,fructibus.Fœcundabis coronam anni,qui tua benignitate erit fertiliſsimus.Vberem & fertilem annum reddes.Chald.Coronabis annum bonitate benedictionis tuæ.Coronam,ſiue ornamentum anni,metonymicè vocat fruges,fructus,herbas,flores, quibus annus coronatur atque ornatur. עטרת cum gemino Segol, eſt nomen. Maſoretæ punctis coniugationis Piel affecerunt,eodem ſenſu:Benedices,(&)coronabis annum benignitatis tuæ.*Et campi*.Hebræa elegantem poëſim reſipiunt:Et orbitæ tuæ ſtillabũt pinguedinem.Semitæ,per quas gradieris, manabunt vbertate.Campi, quibus benedices,& quos veluti inuiſes,erunt fertiliſsimi.

14 *Pingueſcent*.Sic hæc poëtica exponunt:Stillabunt caulæ deſerti. Nam in his eſt repetendum *pinguedinem* per Zeugma,etiam manſiones deſerti,& loca inculta hanc fœcunditatem & benedictionem percipient.*Et exultatione*,lætis ſegetibus,vel fructibus,læto omnium fructuum prouentu exornabuntur.Meton. Loca deſerta&colles erunt fructiferi,ſuperueſtientur lætis viridibúſque herbis.

5 *Induti ſunt*,copioſis,puris,& nitidis velleribus,& lanis.i.benè,ſpecioſè,purè & denſè veſtiti ſunt ob bonitatẽ & vbertatem paſcuorũ. Nam paſtionis copia & bonitas ad id confert. Quare conferũtur & caprarũ ouium Galaadinarum vellera cũ pilis filiſve ſericiis pulchritudine,ſubtilitate & præſtantia,vt tangit Salomon in canticis. Alioqui lanæ ſolẽt eſſe craſsiores & impuriores. קרים *Carim* agnos & cãpos ſignificat.Hinc etiam nonnulli vertunt, Induti ſunt campi ouibus,ſed fortaſſe 70. rectius quoniam non campi Iudeæ alebant greges magna copia,ſed mõtes.Ita enim Scriptura ſolet illã regionem diſtinguere, vt plana & cãpeſtria eſſent frugifera,montana cõpaſcua & arborum veſcarũ feracia. Nec obſtat *Carim* eſſe abſolutum. Nam apud poëtas & prophetas abſolutum pro ſyntactico crebro occurrit, vel iunxerunt, cum ſequenti legeruntque *Care mehatſon*.

Arietes

Arietes ouium, ex ouibus nati, vel ouilium, siue gregum. עז, grex ouium. Et est Eclipsis Præp. ב, vel more poëtico *Karim* pro Syntactico Absolutum. *Frumento*. Nam vt pars terræ sanctæ summè erat compascua, ita & alia mirè frugifera, fructiferáque, campestris præsertim & plana. Montosa etiam, suas habebat dotes, de quibus ps. 80. v. vlt. *Clamabunt*, iubilabunt, canent, per Prosopop. vt cùm montes & valles alibi inducuntur gestire & plaudere. De Anagogico sensu huius Psalmi consule Euthymi. & August. *Etenim*, etiam. Gam per καὶ γὰρ solent vertere, vt γὰρ sit expletiua particula.

ARGVMENTVM.

Omnes inuitat ad Deum celebrandum & adorandum, qui mundum, præcipuè populum suum, tot bonis afficit. Est prophetitus de Gentium vocatione & Martyribus.

1 In finem, Canticum psalmi resurrectionis. LXV. Heb. 66.

IVbilâte Deo omnis terra, psalmum dícite nómini eius: date glóriam laudi eius.

3 Dícite Deo, quàm terríbilia sunt ópera tua Dómine? in multitúdine virtûtis tuæ mentiêntur tibi inimîci tui.

4 Omnis terra adôret te & psallat tibi: psalmum dicat nómini tuo.

5 Venîte, & vidête ópera Dei: terríbilis in consíliis super filios hóminum.

6 Qui conuêrtit mare in áridam, in flúmine pertransíbunt pede: ibi lætábimur in ipso.

7 Qui dominâtur in virtûte sua in ætêrnum, óculi eius super gentes respíciunt: qui exásperant non exaltêntur in semetîpsis.

8 Benedícite Gentes Deum nostrum: & audîtam fácite vocem laudis eius.

9 Qui pósuit ánimam meam ad vitam: & non dedit in commotiônem pedes meos.

10 Quóniam probâsti nos Deus: igne nos examinâsti, sicut examinâtur argêntum.

11 Induxîsti nos in láqueum, posuîsti tribulatiônes in dorso nostro: imposuîsti hómines super cápita nostra.

12 Transíuimus per ignem & aquam: & eduxîsti nos in refrigérium.

13 Introíbo in domum tuam in holocaûstis: reddam tibi vota mea, quæ distinxêrunt lábia mea,

14 Et locûtum est os meum: in tribulatiône mea.

15 Holocaûsta medullâta offeram tibi cum incênso aríetum: ófferam tibi boues cum hircis.

16 Venîte, audîte, & narrâbo omnes, qui timêtis Deum: quanta fecit ánimæ meæ.

17 Ad ipsum ore meo clamâui: & exultâui sub lingua mea.

18 Iniquitâtem si aspêxi in corde meo: non exaúdiet Dóminus.

19 Proptérea exaudîuit Deus: & attêndit voci deprecatiônis meæ.

20 Benedîctus Deus, qui non amôuit oratiônem meam: & misericórdiam suam à me.

1 *Resurrectionis*. Non est in Heb. sed additur ad mysterium indicandum. Est enim Propheticus de mundi regeneratione, & quasi resuscitatione, id est, de Gentium conuersione & martyribus.

2 *Terra*,terrarum omnium incolæ. *Laudi eius*. Laudem eius dicite glorioſam, plenam gloriæ & maieſtatis,eum ſupra modum communem extollite, glorificate laudem eius, glorioſè eum celebrate. Vnde ad Verb. Ponite gloriam laudem eius.

3 *Terribilia*,mirifica,admiranda . Sic נורא ſolet Kimhi exponere. *In multitudine*, propter multam tuam potentiam hoſtes tui ſimulabunt fidem erga te,negabũt ſe tuis vnquam fuiſſe infeſtos. Chryſo.& Kimhi. Ob tuam poteſtatem ſe tibi ſubiicient. *Mentientur*, ſeruient, timebunt te valdè (per Metalepſim) adeò vt mentiantur tibi ſe tuos vnquam fuiſſe inimicos,adeò vt negent ſe aduerſum te & tuos quicquam commiſiſſe,vel tentaſſe,præ metu. Qui timent aliquem,ſolent coram eo mentiri. Timebunt confiteri ſe tuos fuiſſe inimicos. Mentiri hîc ſubiici & ſupplicem fieri ſimulatè, ex neceſsitate magis, quàm ex animo ſeruire. Nam Serui ſolent mentiri præ dominorum metu. Hinc illud,mendacium ſeruile vitium. Sic Deut. 33. Mentientur tibi inimici tui,(vbi nos,negabunt te) & tu eorum colla calcabis , id eſt,humiliabuntur, ſubiicientur, ſeruient.

4 *Pſalmum dicat*. Verb. Pſallat,fidibus canat nomen tuum,id eſt,te. Sic, verſ. 2.

5 *Terribilis*,Genitiui caſus. Admirandi in ſuis conſiliis & operibus. In Græco, nominatiui ὡς φοβερὸς,quàm terribilis (eſt), vt ſit nouum comma.

6 *Mare* rubrum,in exitu ex Ægypto,exiccauit,Exo. 14. *In flumine*. Alluſio ad fiſſum Iordanem, vt pede ſicco è diuturno quadraginta annorum exilio in terram ſanctam populus trãſiret. Ioſ. 3. Sic Eſa. 11. *Pertranſibunt*. Nazanzenus alicubi cum Rabbinis putat eſſe futura pro præteritis, *Pertranſierũt,lætati ſumus*, de traiecto Iordane & mari rubro. Sed ſimplicius futuri notatio retineatur. Qui conuertit mare in ſiccum,ita vt pertranſeant homines pede ſicco, vbi & lætemur ipſius ope,è periculo merſionis liberati. *Pede*,ſicco ſcilicet. *Ibi*,in illis locis, in quibus nobis tutum iter faciet,ad euadendum è noſtris captiuitatibus & exiliis. Vel, in his geſtis & mirabilibus. Nam indè ſpe concipimus,quòd ſimiliter nos volet & de maximis periculis liberare,hæc Dei miranda ad nos poſſe etiam pertinere intelligentes è. 1. Cor. 10. *In ipſo*, in ipſius ope & gratia, vt qui malit rerum naturam inuertere,quàm,ſuos deſerere.

7 *In virtute*, per ſuam poteſtatem. *In æternum*. עולם, *Olám* ſæculum,id eſt,tempus diuturnũ, cuius incertus ſit finis. Vix orbem, ſiue mundum ſignificat,niſi apud Rabbinos. Quare parum conſentaneè immutant aliqui noſtram verſionem,ac interpretantur. Qui dominatur in fortitudine ſua ſæculo ſiue orbi,id eſt,qui orbis & mundi tenet imperium, per fortem ſuam potentiam. *Qui exaſperant* Deum,non erunt apud ſe fœlices. Heb. Qui rebelles ſunt (Deo). Tales autem exaſperant,& ad iracundiam Deum prouocant. *Non exaltentur*, deprecanter. Ne erigant criſtas contra eum,ei ſe ſubiiciant. Ad verb. Ne extollant ſe. In *lamo* ל eſt articulus Accuſatiui caſus, more Syriaco.

8 *Gentes*. Apoſtrophe ad gentes. Earum conuerſionem oſtendit. *Auditam facite*, enuntiate vt alii exaudiant.

9 *Ad vitam*. Qui in vita conſeruauit animam meam,ſiue, vt in Heb. noſtram, qui variis in periculis nos ſeruauit incolumes. Chald. ad vitam venturi ſæculi. *Non dedit*,nõ paſſus eſt me labi in peccatum vel exitium. Non permiſit pedes meos, ſiue,vt in Heb. noſtros vacillare.

10 *Quoniam*. Cadit in verſ. 13. Quoniam nos rebus aduerſis variè exploratos,tandem recreaſti,introibo in ædem tuam cum victimis,& ſolenniter gratias agam. *Probaſti*,tentaſti,expertus es nos,id eſt,noſtram fidem & integritatem. *Igne*, rebus aduerſis,crucibus.

11 *In laqueũ*,vt caperemur. *In dorſo noſtro*. Heb. in lumbis noſtris. Vnde ad catenas & vincula Sãctorũ reſpectũ putat Chaldæus. *Homines*,tyrãnos,duros Dominos impoſuiſti,& ex Heb. equitare feciſti ſuper capita noſtra. i. regnare,ex Euthym. de quo vide Pſa. 44. Subieciſti nos inimicis noſtris,vt ab eis conculcaremur,vel calcaribus pungeremur,quaſi eſſemus iumenta. Metaph. ab equorum ſeſſoribus.

12 *Per ignẽ & aquã*, prouerbialiter,quia ignis vrit,aqua mergit & ſuffocat,varia & contraria pœnarũ & calamitatũ genera. Nã afflictiones,ſicut & proſperitates ſunt à Domino. Eſa. 45. Lament. 3. Oſe. 6. *Et*,at,ſed. Tranſiuimus quidẽ per contraria mala,at ex iis nos eripuiſti. *In refrigeriũ*. Heb. in irrigationẽ. i. in refocillationem. Alluſio ad terram promiſsionis, quæ erat irrigua,fertilis & fœcunda. Vnde irriguum ſuperius & inferius Iudic. 1.

13 *In* , cum . *Diſtinxerunt* , diſtinctè nuncuparunt & promiſerunt . Aliqui vertunt , aperuerunt , eodem ſenſu : id eſt , quas votiuas promiſsiones apertè protulerunt mea labia. Vota huiuſmodi obligant abſque facultate reuocandi, vel omittendi . Nam materia per ſe libera , per votum fit neceſſaria . Vota quidem in genere interdum Latinè reciprocantur

procantur cum optatis, animi propositis & desideriis: at Hebraicè non nisi dicunt promissiones Deo factas, quas postea non sit liberum & integrum reuocare, vel omittere. Quare *Nedarim* opponuntur τοῖς *Nedaboth*, oblationibus spontaneis & liberis. Leuit. 7. Hic inconsultè aliqui relatiuum *quæ* putant esse nominatiui casus, ac regi à parte verbi anteriore: contrà *labia* Accusatiui cas. à parte posteriore, quasi vota distinguant & aperiant labia, quòd per labia egrediantur. Nam apertè Græcè ἃς.

14 *Et* (quæ sup.) locutum est os meum dum affligerer. Nam per Zeugma iungendum cum proximo hemistichio. In calamitatib⁹ est votis locus maximus & materia. Cogar opémque tuam timidis exposcere votis, inquit Naso Met. 9.

15 *Medullata*, plena medullæ & succi, pinguia, selecta. vt Esa. 5. vers. 16. *Cum incenso*, cum suffitu arietini adipis. Hæc qui non intelligunt, existimantes *incensum* siue thymiama significare thus, non autem suffitum & incendium, construunt *Arietum* cum *holocausta*, non *incenso*. Notat autem tria holocaustorum genera à Deo instituta, Arietum, Boum, & Hircorum. Ex alio enim quadrupedum genere sacrificare non licebat, Optima quæque sibi offerri Deus mãdarat in Leuit. & Deuter. Secus facientes obiurgat, & execratur, Malach. 1. & 2. *Offeram*, Rectè, etsi Heb. faciam: vt & apud Virgilium, Cùm faciam vitulã. Quo sensu aliqui, Hoc facite in meam commemorationem, id est, offerte. Nam Eucharistia non solùm est sacramentum, verùm etiam sacrificium, id est, oblatio facta Deo per legitimum sacerdotem, vt agno Paschæ respondeat, qui simul erat sacramentum & sacrificium. *Sela.*

16 *Omnes*, ô omnes. Vocatiui casus. *Quanta*, quæ beneficia mihi contulit.

17 *Exaltaui*, (ipsum) Sic legendum, non Exultaui, è Græco & Heb. ipsum laudibus lingua mea extuli & glorificaui, vel sub lingua mea, id est, intus & in animo. Nam ad verb. Et exaltatus est sub lingua mea: quod duobus modis exponitur, in lingua mea, per linguã. Per Prothesean parallagen Poëticã. Vel in corde & pectore, quæ subsunt linguæ, de cordis profundo, è quo ad linguam ascendit locutio. Debet enim Deus exaltari ore & corde, orari lingua, siue spiritu, siue voce & mente, 1. Cor. 14. Si retineatur vitiosa lectio, sensus non desinet esse commodus per Zeugma. Et (ad ipsum Deũ) exultaui animo. Eius inuocatione lætatus sum & præ gaudio gestiui.

18 ἀνωτικῶς. Si aspexissem iniquitatẽ in corde meo, si animo fuissem iniquo & improbo: nisi eum purè & candidè, & citra conscientiæ fucum coluissem, non me exaudiuisset. Iniquitatem aspicere in corde suo est iniqua cogitare & animo versare.

20 *Amouit*, repulit, spreuit.

ARGVMENTVM.

Deum obsecrat, vt se toto orbe cognoscendum exhibeat. Est Propheticus de Ecclesiæ propagatione & collectione.

1 In finem, in hymnis Psalmus cantici Dauid. LXVI. Heb. 67.

DEus misereâtur nostri, & benedîcat nobis: illúminet vultum suum super nos, & misereâtur nostri.

3 Vt cognoscâmus in terra viam tuã: in ómnibus géntibus salutâre tuum.

4 Confiteântur tibi pópuli Deus: confiteântur tibi pópuli omnes.

5 Lætêntur & exûltent gentes, quóniam iúdicas pópulos in æquitate: & gentes in terra dírigis.

6 Confiteântur tibi pópuli Deus, confiteântur tibi pópuli omnes: terra dedit fructum suum.

7 Benedîcat nos Deus, Deus noster, benedîcat, nos Deus: & métuant eum omnes fines terræ.

2 Adumbratio formulæ benedictionis Sacerdotum Num. 6. in qua eadem vocabula reperiuntur *Miserendi, benedicendi, illuminandi*, etsi mutato ordine, vers. 24. & 25. *Misereatur*, gratificetur, gratiam det nobis prop. vt intelligatur peccatorum remissio: & gratiæ spiritualis collatio. Et sic R. Selomo Num. 6. vnde *Hen* gratiæ, vbi tamen verbum *Hanan* duobus aliis modis exponitur, vt hic, *misereatur*, ex Chaldæo Onkelo, & *largiatur optata*, vota precésque impertiat, siue exaudiat è R. Abraham, vnde Tehinna precatio. Tanta est huius benedictionis fœcunditas & energia. *Benedicat*, bonis augeat, cumulet nos beneficiis temporariis, copiosè benefaciat, Abben Ezra & R. Sélo. ibid. Vnde in Mose præponitur, quoniã lex primùm temporaria promittebat, ex consecutione spiritualia & æterna. Hic postponitur, quia Dauid canebat Euangelium, quod in primis ac potius pollicetur spiritualia, deinde temporaria. 1. Tim. 4. vers. 8. *Illuminet*, lucere faciat, lucidum, fauentem, placidum, & serenum exhibeat nobis vultum, nos vultu benigno respiciat. Cui locutioni Scriptura opponit Abscondere faciem ab aliquo, vel auertere oculos. *Et misereatur*. In fonte est *Sela*, de quo Psal. 3. Propter cuius emphasim hæc per Epanalepsin repetiuerunt. Affectus enim magnitudo declaratur, ob quam quæ nobis sunt cordi, congeminamus, vel per Epizeuxin, vel per Epanalepsin, vel per Anaphoram. Item vt docerent ad versum 25. sexti numerorum respectum esse.

3 *Viam tuam*, tuam religionem, tui agnitionem & cultum, tuam legem & præcepta, quibus nobis est insistendum. Sic passim Psa. 118. *Salutare tuum*, tuam salutem, siue tuum saluatorem Christum. Vt in Heb. sit abstractum pro concreto, cum Paranomasia nominis Iesu.

5 *Iudicas*, regis, gubernas, citra delectũ personarum. *Dirigis*, adducis ad salutẽ, moderaris, veluti dux itineris & præmonstrator. *Sela*, ô bonitatem.

6 *Terra*: quoniam terra, edidit Christum fructum ipsius præcipuum, ab omni antiquitate promissum, quoniam in terra natus est Christus, confiteantur tibi, te laudent, te colant omnes populi. Precatur vt propter Christum in terris natum Gentes longè & latè per totam orbis amplitudinem Dei cognitione imbuantur. Et certè Christi sanguis hoc copiosè meretur. Alij per fructum intelligunt prouẽtum multarum virtutum, quem terra ediderit suo tempore, postquam multa sæcula fuisset sterilis, vt Psal. 84. vers. 14. q.d. Labor Apostolorum & Prophetarum non fuit inanis in Domino. Imbue igitur tui notitia & confessione cunctos populos. Sic *Terra* pro terræ habitatoribus Metonymicè. Quem tropum etiam, sed alio respectu, prior enarratio patitur. (Nam sup.) terra, id est, terrena substãtia Virginis dedit Christum fructum benedictum ventris sui, Spiritus sancti virtute & fœcundatione: vt Psalm. 84. vers. 14. Aliqui citra tropum explanant, de terra elementari & fructu eius. Nam & terra fructum suum tua benignitate largitur omnibus populis, quocunque sint loco & climate, profert copiosissimè benedictionis tuæ vi cibum cunctis viuẽtibus commodum, vt vel hoc solo nomine omnia tibi sint deuinctissima, tuóque cultui addictissima.

7 Trina repetitio nominis *Elohim*, siue Dei, non caret mysterio S. Triadis, quæ per Euangelium apud omnes populos innotuit. q.d. Saluet nos tota Trinitas, & ab omnibus colatur. Vsurpatur singulare in verbo *Benedicat*, & Pronomine *Eum*, ob essentialem vnitatem: Plurale in nomine *Elohim* propter personarum Trinitatem. Sic enim tres in diuinis personæ, in vna conueniunt essentia. Quas ob res in benedictione Sacerdotali, cuius hunc Psalmũ esse paraphrasim iam significauimus, cuncta trina animaduertuntur. Trinitas versuum, trina repetitio nominis Tetragrammati, ter posita copula vau, terna vocabula primi versus, subleuatio manuum in palmam tripartitam, eleuatio trium primorum digitorum in pronuntiatione Tetragrammati. Ad quod mysterium explicandum R. Isaac & alij secretiores Rabbini inaniter respectum putant ad multas Scripturæ memorabiles Terniones, cum interim hanc summam & præcipuam, cuiúsque causa reliquæ celebrentur, subticeant. Secundo autem loco Deus, cum Pronom. *noster*, propter personam filij, qui incarnatus habitúque inuentus, vt homo, arctissima quadam nobiscum coniunctione & inter nos visibiliter versatus, salutémque nostram foris operatus, ex *El* & *Elohim* euasit *Emmanuel*, quod interpretatur *nobiscum Deus*. Es. 7. Matt. 1. *fines terræ*. Metonym. Qui in finibus & extremis terræ habitant.

ARGVMENTVM.

Canit Christi & Ecclesiæ de hostibus victorias, vt in exitu ex Ægypto, Christum Deum in cœlum ascensurum, indeque Apostolos de diuersis tribubus missurum ad gentes conuertendas. Carmen triumphale de Ecclesiæ cursu.

1 In finem, Psalmus Cantici ipsi Dauid. LXVII. Heb. 68.

EXûrgat Deus & dissipêntur inimîci eius: & fúgiant, qui odêrunt eum, à fácie eius.
3 Sicut déficit fum⁹, deficiant: sicut fluit cera à fácie ignis, sic péreant peccatôres à fácie Dei.
4 Et iusti epulêntur, & exûltent in cõspêctu Dei: & delectêntur in lætítia.
5 Cantâte Deo, psalmum dícite nómini eius, iter fácite ei, qui ascêndit super occâsum: Dóminus nomen illi.
6 Exultâte in conspêctu eius: turbabûntur à fácie eius, patris orphanôrũ, & iúdicis viduârum.
7 Deus in loco sancto suo: Deus qui inhabitâre facit vnîus moris in domo.
8 Qui edûcit vinctos in fortitúdine: símiliter eos qui exásperant, qui hábitant in sepûlchris.
9 Deus cum egrederêris in conspêctu pópuli tui: cùm pertrâsîres in desêrto.
10 Terra mota est, étenim cœli distillauêrunt à fácie Dei Sínai: à fácie Dei Isráel.
11 Plúuiam voluntáriam segregâbis, Deus, hæreditâti tuæ, & infirmâta est: tu verò perfecîsti eam.
12 Animália tua habitâbunt in ea: parâsti in dulcédine tua paúperi, Deus.
13 Dóminus dabit verbum euangelizántibus: virtûte multa.
14 Rex virtûtum dilêcti: & speciêi domus diuídere spólia.
15 Si dormiâtis inter médios cleros, pênæ colûmbæ deargentâtæ: & posteriôra dorsi eius in pallôre auri.
16 Dum discêrnit cœlêstis reges super eam, niue dealbabûntur in Selmon: mons Dei, mons pinguis.
17 Mons coagulâtus, mons pinguis: vt quid suspicámini montes coagulâtos?
18 Mons, in quo beneplácitũ est Deo habitâre in eo: étenim Dóminus habitâbit in finem.
19 Currus Dei decem míllibus múltiplex, millia lętántium: Dominus in eis in Sínai, in sancto.
20 Ascendîsti in altum, cepîsti captiuitâtem: accepîsti dona in homínibus.
21 Etenim non credêntes: inhabitâre Dóminum Deum.
22 Benedîctus Dóminus die quotídie: prósperum iter fáciet nobis, Deus salutárium nostrôrum.
23 Deus noster Deus saluos faciẽdi: & Dómini Dómini éxitus mortis.
24 Verúntamen Deus confrînget cápita inimicôrum suôrum: vérticem capîlli perambulántium in delîctis suis.
25 Dixit Dóminus, ex Basan conuêrtam: conuêrtam in profúndum maris.
26 Vt intingâtur pes tuus in sánguine: lingua canum tuôrum ex inimîcis, ab ipso.
27 Vidêrunt ingrêssus tuos Deus: ingrêssus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.
28 Præuenêrunt príncipes coniûncti psalléntibus: in médio iuuenculârum tympanistriârum.

29 In ecclésiis benedícite Deo: Dómino de fóntibus Israel.
30 Ibi Béniamin adolescentulus : in mentis excêssu.
31 Príncipes Iuda, duces eôrum: príncipes Zábulon, príncipes Néphthali.
32 Manda Deus, virtûti tuæ: confirma hoc, Deus, quod operâtus es in nobis.
33 A templo tuo in Ierúsalem: tibiófferent reges múnera.
34 Increpa feras arúndinis, congregátio taurôrum in vaccis populôrum: vt exclûdant eos, qui probâti sunt argênto.
35 Dissipa gentes quæ bella volunt, vénient legâti ex Ægypto: Æthiópia præuéniet manus eius Deo.
36 Regna terræ cantâte Deo: psállite Dómino.
37 Psállite Deo, qui ascêndit super cœlum cœli: ad oriêntem.
38 Ecce dabit voci suę vocem virtûtis, date glóriam Deo super Israël, magnificéntia eius, & virtus eius in núbibus.
36 Mirábilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtutem & fortitúdinem plebi suæ: benedîctus Deus.

---

1 *Psalmus cantici*. Psalmum distingunt à Cantico, quòd hoc ore caneretur, esset metro magis soluto, communi constaret cantu, & quasi plano: ille modos haberet musicos, numeros & metrum artificiosius, & magis lyricum, caneretúrque ad citharam, Lyram, psalterium, & alia instrumenta harmonica. Psal. ergo Cantici, quem simul ore & instrumentis concinerent & modularentur.

2 Versus sumptus è Num. 10. V. 35. quando proficiscebatur arca aduersus Chananeos ob similitudinem argumenti. Nam bella Mosis & Iosuæ in istos tyrus erant bellorum Christi in mundum, vt mundi principes siue visibiles, siue inuisibiles, per quæ terra subacta est Ecclesiæ. *Deus*, Toto hoc Psal. Dei & Domini notio restringitur ad personam Christi, Apostolo Ephes. 4. interprete. Orditur autem versu à Mose cantato, cũ Israelitæ progressuri essent, & arca fœderis eleuaretur à Leuitis, Num. 10. vers. penult. vt eum ad Christi victorias, quarum illæ contra Chananæos typi erant, accommodaret. Quare Arnobius: Exurgat (inquit) Deus à mortuis, & dispergantur inimici eius, & fugiant qui crucifixerunt eum, à facie eius. Sed Exurgere accipio latiùs, pro excitari ad res gerendas, & Ecclesiæ suæ salutem parandam

3 *Deficit deficiant*, prop. dispellitur, dispellantur, *Fluit*, tabescit. His similitudinibus vsus est sup. Ps. 57. vers. 9. ad repentinum hostium interitum delineandum.

4 *Epulentur*, lætentur, voluptate (æterna) fruantur. Sic Græcè, εὐφρανθήτωσαν. Epulum & lætitia animi maxima Deus, Dei gustus, fauor, præsentia, visio. Alludit ad solemnitates in quibus epulabantur coram domino. i. in templi locis de Pacificorum carnibus & libaminibus Deut. 12. 14. 16. 26. & Neh. 8.

5 Vox præconia triumphaturum præcedens Dominum, vt Ps. 23. *Iter facite*, parate viam, cedite, concedite locum ei omnes: ne ei resistite, qui ascendit super occasum. Locus nobis, qui versamur in Occidente, valde consolatorius. Concedite locum apud vos Deo, qui inequitat in occasum, qui in vestras regiones Occiduas ascendit & vehitur. Eum reuerenter excipite. Theodoretus putat esse hortationem ad Apostolos, vt cum tripudiis & hymnis ad gẽtes currant, itérque Christo præparent. ערבות, *Aaraboth*, hoc propriè significat, nempè occasum, vesperas, vt Ierem. 5. Rabbini tamen recentiores, sed sine alio exemplo exponunt, cælos, orbes cœlestes, vel nubes, à dulcedine haud dubiè. Quid enim cælo, cælestive patria dulcius? Quin & eorum aliqui restringunt ad supremum cœlum, quasi suaue & iucundum, vel desertum & vacuum stellis, q. d. qui tam sublimis est, vt supremo cœlorum orbi insideat. Extollite eum, qui inequitat cœlos (qui in eis sedet veluti in equo vel in curru.) Vnde & Chald. Qui sedet super solium gloriæ. Est quidem egregius, sed veterum sensus magis placet, inter quos Symmachus vertit γὴν ἀοίκητον terram incultam. סלו, *Salal*, autem & extollere, & semitam facere. Hinc מסלה, *Mesilla*, semita, *Dominus*. In Domino (*Iah*) nomen eius.

eius.i.cuius nomen est *Iah*, siue Dominus verè existens. Vel per Appositionem, In Iah nomine suo, per Iah nomen suum.q.d. Virtute suæ diuinitatis & diuini nominis.

6 *Turbabuntur à facie eius*, inimici ipsius. Desunt in fonte, sed ad connexionem commodè interserta sunt. Vel potius duplex lectio & significatus Verbi רגז *alaz*, expressus est. Significat exultare, gestire præ lætitia, aliâs etsi rarius tremere, moueri præ metu vel impotentia. Esa.51.vers.39. Esa.5.vers.14.& 22.vers.2.è R.Iona. Quæ notatio crebra est apud Arabas. In imp. *Hilzu* exultate vel tremite, in præter. *Alezu*, exultarunt, vel tremuerunt, pro fut. *Iaalzu*, exultabunt vel trement. *Patris orphanorum*, qui aduersum istos orphanorum & viduarum suscipit patrocinium, causam, vindictam.

7 Per locum sanctum, Hebræi Hierusalem siue Sionem intelligunt. Rectè, si non ad terrestrem, sed spiritualem, id est, Ecclesiam, vt interpretatur Paulus, Heb.12. Gal.4. Ephes. 4. animum conuertas, quam multis nominibus hic Psalmus appellat, locum sanctum Dei, domũ, hæreditatem, Dei montem, montem pinguem, mõtem coagulatum, currum Dei, millia lætantium, Sanctum, Ecclesias, Templum Dei in Hierusalem, Sancta denique siue sanctuaria. *Vnius moris*, μονοτρόπους, homines vnius modi & ritus. *In domo* sua, per Zeugma. Quem locum sanctum suum dixit, nunc appellat domum. In Ecclesia schismata, hæreses, sectas Deus non vult. Heb. solitarios, singulares, vnicos, id est, singularis & vnius animi, vt vnanimitatem concordiámque Christianam firma sibi, atque inseparabili charitate connexam declaret, è Cypr. ad Magnum, lib.1.Ep.6. Populum suum solitarium, & separatum à reliquis religione & moribus, vel tristem & afflictum in Ecclesia collocat, seruat & protegit. Kimhi. Alij, solitarios, vnicos, derelictos, tristes, gementes, mœstos, quales esse solent solitarij, desertos & destitutos omni humano præsidio, domo, & familia honesta cumulat: vel domi suæ conseruat, nec eos inde sinit extrudi vi & potentia impiorum. Alij, Dominus habitare facit modi vnius, id est, vnicos, solitarios, steriles in domo, dat illis sobolem, solitariis & prole orbis dat familiam copiosam & liberos: ex vnicis facit multos, vti Abraham de posteritate sua penè desperantem multa sobole fœcundauit. Domus enim vsu linguæ, vti in vernaculis linguis hoc interdum declarat. Vt Ps.114. Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum, id est, multiplicat, fœcundat.

8 Effectus aduentus Domini, 1.Pet.3.& 4. *Educit vinctos*, è malis & miseriis suis: sed & rebelles, qui (per Appositionem) inhabitant squallorem, id est, locum desertum, sepulchra, inferos. Vel (per Asyntheton) Sed & educit è malis eos, qui exasperant (ipsum (&) qui habitãt in sepulchris, id est, rebelles, itémque miseros, siue mortuos. *In fortitudine*. Fortiter, viriliter, ἐν ἀνδρείᾳ, manu valida & forti eos educit. *In congruentiis* aliqui, vt R.Selomo, id est, cõgruẽter, congruo & opportuno modo vel tempore. Sic enim mense Martio eduxit Israëlitas ex Ægypto, cùm neque vigeret frigus, neque æstus. Recentiores, *In compedibus*, vt in *kosaroth*, Caph ponatur pro koph. Vinctos autem compedibus intelligunt miseros, captiuitatibus & tyrannide potentiorum oppressos, quales erant Israëlitæ in Ægypto. *Sic in fortitudine* construetur cum Adiectiuo *vinctos*, non verbo *Educit*, qui educit eos, qui ita fortiter & firmiter vincti sunt, vt desperent liberationem. *Qui exasperant*, sup. Deum, vt Psal.65.vers.7. Vnde & Heb. rebelles, (qui) habitant in sepulchris, vel in locis aridis & siticulosis (educit fortiter, liberat à morte & diabolo, vel à periculis & malis.) Hoc Hemistichium debet conferri cum vers. 21. de incredulis eductis à Deo in admirabilem Euangelij lucem infrà, & cum altero 1. Pet.3. His qui erant in carcere spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando: &c.4. Propter hoc enim in mortuis Euangelizatum est. Vt totus versus attingat mysterium de descensu Christi ad inferos, ob liberationem iustorum, atque adeò incredulorum & rebellium, de quibus Petrus tractat. Nazanzenus orat.40. huc videtur alludere, & referre ad mortuorum resurrectionem, quam non est dubium contingere Dei virtute & potentia. Recentiores malunt esse Antithesin. Verùm rebelles habitabunt in siccitatibus, id est, in egestate, afflictionibus, miseriis, sine Dei consolatione, cùm pij contrà bonis omnibus afficiantur. Pij è locis desertis ad terras fertiles & amœnas à Deo ducuntur, contrà impij à fertilibus ad vastas & steriles. Malo vt sit Appositio, vel Asyntheton, vt supra.

9 Exitum ex Ægypto canit. O Deus cum præcederes populum tuum per desertum. Deus egrediebatur ante populum suum, instar ducis egredientis ante suos milites. Erat enim illis pro ductore, per diem simul & noctem, cuius vexillum esset nubes & columna ignea. *In conspectu*, ante populum. *Sela*. significatur Deum perpetuò se sic habiturum cum suis.

10 Metaphoræ de calamitatibus in hoſtes Iudæorũ Ægyptios & Arabicos immiſſis. Quanquam etiam ad literam terra tremuit & mons ipſe Sinai cælis grandines, tonitrua, fulgura iaculantibus ad aduentum Dei in Sinai. Ex. 19. *Mota eſt*, tremuit, moueri viſa eſt. *Etenim*, etiam. In hoc ſignificatu ſolẽt vti hac particula, infrà verſ. 21. vt *Enim* addatur per Parelcon. *Diſtillauerunt*, natephu, fluxerunt, pluerunt ad Dei, qui apparebat in Sinai, præſentiam, voluntatem & iuſſum: fuderunt rorem. Aliqui Mãna ad modum roris, Exod. 16. verſ. 4. Pluam vobis panes de cælo. Ego vtrúmque. Nam tam rorem, quàm mãna de cælo ſiue aëre pluit. Ibid. & Num. 11. Philo quidem rorem confundit, cum manna, ſed è locis præcedentibus diſtinguitur. Quin & Rabbini exiſtimant manna duplici rore tectum fuiſſe ſuperiore & inferiore, hoc eſt, primum rorem cælitus deſcendiſſe circum caſtra ad purgandam terram, poſtea manna ſuperueniſſe, ſuper quod mox ros alius deſcenderit, adeò vt in duobus iſtis roribus, tanquam in theca reconditum iacuerit, apparuerit autem, quãdo ſuperior ros ad exorientem ſolem euanuit. Quæ haud dubiè adumbrabant corpus Chriſti, manna verius, ſpeciebus panis recondendum, appariturum verò, quando ros humanæ rationis, ad exorientem diuinum ſolem & lumen fidei diſpareret. Ergo *diſtillauerunt*, id eſt fuderunt tria, rorem videlicet inferiorem, manna intermedium, & rorem ſuperiorem. vt R. Selo. Ex. 16. Aliis *natephu*, fluxerunt, difluxerunt, ſoluti ſunt metu, ſigno externo oſtendentes ſe commoueri ad Dei præſentiam, vt R. Iſaac Ex. 19. *Sinai*. In Heb. huius Sinai δεικτικῶς, quaſi eum digito oſtendat, vbi & repetendum Syntacticum *Elohe* poſteriore membro, vel *Elohim* erit abſolutum pro Syntactico poëticè. Dei, Dei inquam Sinai. i. qui ſui fecit copiam multa maieſtate in Sinai. Exod. 19. & 20. Parum aptè Recentiores in nominatiuo, *Iſte ſinai*, ſcilicet motus eſt tonitru & variis ignibus. quare & Græcè τῶ σινᾶι. Repetitur hic verſus è Debora & Barac in victoria Chananæorum, Iud. 5. verſ. 4. vt intelligas ad Chriſti victorias canendas epinicia reliquorum non ſufficere: item Sanctorum veteris Teſtamenti triumphos, earum typos fuiſſe.

11 Antitheſis. Super hoſtes diſtillaſti & depluiſti iracundiæ tuæ imbres: ac ſuper populum tuum pluuiam gratam, ſuauem, (liberalitatum vel voluntatum Heb.) tempeſtiuam, & qualem homines optant, demittes. *Hæreditati tuæ*, terræ tui populi. i. Eccleſiæ. Hæc ſunt allegorica de diuinis gratiis & beneficiis. *Et* (ſi) *Infirmata* eſt. Hypothetica linguæ phraſis, de qua Pſ. 4. Quare eſt Eclipſis particulæ *Si*, vt docet Kimhi. Quòd ſi hæreditas tua infirmata eſt, fatigata, oppreſſa, afflicta, & malè affecta ab hoſtibus, tu ſanè ſtabiliuiſti & roboraſti eam.

12 *Animalia tua*, tui electi, tuum peculium, tui greges & copiæ, tuæ oues, quarum tu es paſtor, Ioan. 10. Pergit in Metaphora. *Paraſti*, res neceſſarias, vel quid ſimile, per Apoſiopeſin, vt Manna in deſerto, cibum & potum. *In*, per tuam dulcedinem & bonitatem. Vel, cũ dulcedine, cum dulcibus fructibus & rebus. Non tantum res parauit, ad neceſſitatem, ſed etiam ad delicias. Vnde terra dicebatur fluens melle & lacte.

13 Ordo inuerſus, vt Ablatiuus *Virtute*, conſtruatur cum verbo *Dabit*. Deus dabit magna virtute & potentia, cum magna efficacia & fortitudine, vel cum magno exercitu & copiis (ʒ ſub.) verbum Euangelizantibus, ne erubeſcant Euangelium, néve metuant liberè illud perferre ad barbaros quoſque. Eis ſuppeditabit multas vires & magnam fortitudinem ad perferendum Euangelium. Eis ſubminiſtrabit multos Angelorum exercitus ac præſidia, ad eos tuendos contra hoſtes viſibiles & inuiſibiles. Eos tuebitur ac muniet inter medias perſecutiones & pericula, ac ſi numeroſiſſimo inſtruerẽtur exercitu. צבא *Tſaba*, non ſolùm exercitum ſignificat, ſed & fortitudinem, vt Dan. 10. verſ. 1. Poſſit conſtrui cum Participio proximo. Suggeret Dominus ſermonem iis qui Euangelizauerint multa virtute. i. fortiter, magno conatu & ſtudio. Nam facienti quod in ſe eſt, Deus non denegat gratiam, imò auget. Poſſit etiam exponi *Deſiderio multo*. Nam *Tſaba* aliquando exponitur צב *Tſebi*, *deſiderium*. Iis qui multo deſiderio, magnis votis, optatis, & ſtudiis euangelizant, Dominus copioſè verbum ſuggeret. Non eritis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris veſtri, &c. Chaldæus videtur in Datiuo accepiſſe, quando ſic interpretatur: Deus dedit verba legis populo ſuo miniſterio Moſis & Aaronis, qui primi nunciauerunt verbum Dei exercitui magno Iſraëlis. *Euangelizantibus*. Græcè quidem eſt maſculini gen. at Heb. fœminini, alluſione ad conſuetudinem, qua mulieres ſolebant publicè victorias principum choris & cantibus celebrare. 1. Reg. 18. & alibi. Quare aliqui interpretantur de mulieribus, quibus Chriſtus in vitam reuocatus apparuit, monens vt ſuæ reſurrectionis Euangelium, lætúmque nuntium ad Apoſtolos deferrent.

ferrent.Matth. 28.Marc.14.vt quemadmodum mulier mortem & culpam viro prima nuntiarat,ita primùm resurrectionis & gloriæ nuntium viris redderet. Hilarius can.33.in Matt. Ambros.3.de S.Spiritu.c. 12. & Luc. 22. August. sermon. de temp. 17. Possit tamen referri ad *Animalia*,versus precedentis, quia Nomen *Hhaioth* Heb. est fœmin. Vel Apostolos sic appellat,quòd essent infirmi,imbecilli,abiecti quasi fœminæ coram mundo,tanquam oues in medio luporum. Rabbini hunc locum non intelligunt . Itaque variè interpretantur.

14 *Rex virtutum*.Heb. Reges virtutum siue exercituũ.Ex quo intelligimus regẽ virtutũ non hic significareDeũ,sed regẽ quẽlibet potentissimũ&fortissimũ.q.d.Magnarũ copiarũ reges &potẽtissimi principesDilecti erũt.Dilecto Deo,vel Dei filio,qui patri est charissim°,cedẽt, succũbent,in eius venient ditionem& potestatẽ,eius erũt possessio.*Dilecti*,ἀγαπητοῦ,Genit. casus.Repetitur autem per Epizeuxim,vt celerior & nobilior victoria significetur.Septua. putarunt,ידידן, esse cognomen Christi, *Iedudun* , formæ ישורון *Ieshurun* (cog. populi Israel, Deut,32. Esa.44.)vt Iod sit radicale,à *Iadad*,vel heemanticum, à *Dod* : quod fortasse est rectius,quàm vt sit fut. verbi נוד,*Fugit*.Vel etiam duntaxat respexerunt ad sententiam. Nam huiusmodi hostium populi Domini clades non tam abolitionem significant, quàm conuersionem,vt Hieronymus docet ad illud 5. c.Mich. Omnes inimici tui interibunt: & Abben Ezra in Psal.149.& Kimhi initio 11.Esaiæ.Nostris igitur Latinis& Græcis hæc Hebraica quantum ad institutum consonant.Reges exercituum fugient,fugient,id est, cedẽt Deo Christo,ei terga vertent,ab eo vincentur, in eius venient potestatem.Antithesis regum fugientium, qui copias immensas habuerint, & Apostolorum qui eorum partientur inter se spolia.*Et speciei domus est*.Ad speciem & gloriam domus Dei pertinet diuidere spolia regum istorum deuictorum: hoc faciet ad domus Dei speciem & ornamentum, vt spolia gentium dæmonibus erepta partiatur.Illud est glorioſum & honorificum Ecclesiæ . Loquitur de Apostolis,vt de ducibus & militibus,qui post peractam pugnam,prostratorum & interfectorum hostium spolia partiuntur. Hebræa idem sonant:Et habitatio(vel, Species , pulchritudo:nam נוה interdum respondet τῷ κάλλει) domus diuidet spolia, id est,habitatores domus, Metonymicè,spolia hostium robustissimorum partiẽtur.Dei domestici&ministri fana idolorum mutabunt in Christianas Ecclesias, & illorum cultoribus errores eripient. *Spolia* sunt bona alicui detracta & in hac lingua interdum bona simpliciter,vt pro. 31. vers.11.spoliis non indigebit,& Luc. 11.spolia eius distribuet.

15 *Si dormiatis inter medios cleros*,inter medias sortes,inter media & præsentissima pericula,euadetis fœliciter, & cum honore & gloria . Si versemini in mediis periculis,vt de vestro capite iam iaciatur alea vel etiam iacta sit,si de vobis, de vita vestra & bonis sortiantur, vt solent victores,glorioſè eruemini,ac eritis sicut alæ columbæ argento coopertæ, cuius pennæ dorsi virent,vt aurum purum. q.d. Luctus vester conuertetur in gaudium. Dormire hic per κατάκεισθαι pro *Iacere,situm esse*,vt è fontè apparet.Potest tamen natiuus intellectus retineri. Si somno opprimamini præ nimia tristitia,interea dum de vobis iacitur alea. Locus,de quo tanquam de cruce, pependerunt omnium ingenia . Ex quo alij eum suspectum de mendo, alij Septuag.hallucinatos,alij clerum clericorúmve statum, alij sortes Israelitis distributas, alij vtramque sortem præsentis & futuræ vitæ, alij duo testamenta , alij aliud significatum dixerunt. Difficultatem auxit noster interpres, quia vocem Græcam reliquit . Nam si vertisset,*Inter medias sortes*,vel,vt habet codex S. Germani pratensis vetustus , *In medio sortium*, fortassè eum aliqui contuliſſent cum Psal.21. Super vestem meam miserunt sortem , Ioel. 3. Super populum meum miserunt sortem. Nahum 3.& super honoratos eius(Alexandriæ) proiecerunt sortem,& cuncti magnates eius alligati sunt, catenis. Hester 3. Ioan. 19.&c. His enim etiam locis Græcè est κλῆρος,periculi aleæque genus. Vel cum profanis scriptoribus, vt Aristide in Pericle,vna super omnibus alea, vna sors iaciebatur corporibus,vita,pecuniis,fama,principatu,vt Homero, Virgilio, Æschylo, apud quos à militibus sortes in galeam deiiciebantur ad sortiendum de captiuis & rebus aliis multis . Est ergo sensus facilis.*Si dormatis vel iaceatis inter medias sortes*(eritis sicut) *pennæ columbæ deargentatæ,cuius posteriora*(i. cauda)*dorsi in pallore auri*(sunt.)Vbi vides duntaxat esse Eclipsim Hebraicam,quam crebrò fieri notauimus.Verbi substantiui & literarum Mosè vecaleb. quarum vna est nota similitudinis. q. d. Si versemini in præsentissimis & certissimis periculis , vt quando

de captiuorum vita,libertate, fortunis victores sortem mittunt, tum illa in rerum desperatione eritis tutissimi, sereniſſimi, lætissimi, vultu & colore tam pulchro,sereno ac vegeto, quàm columba,cuius pennæ sunt veluti deargentatæ,instar argenti pellucentis, & dorsum vel cauda dorsi splendet ac rutilat instar fului siue pallentis auri. Tam præsens vobis erit numen,vt illic sitis in tuto& animi securitate,neque quicquam perdatis de vultus specie &habitu. Columbæ similitudinem apposuit,quod in hac aue pennarum elegantia & morum forma excellant:quin & capta nitet,eodem est colore,specie, & statu. Hebræa eodem recidunt.*Si cubetis inter medios lebetes,vel tripodes,vel ollas*, vt iam torreamini. Sic è mediis ignibus eruit tres pueros, Dan.3.& multos martyres in historiis Ecclesiasticis,alios in summa patiẽtia & animi tranquillitate conseruauit. Alij vulgò. Si tam atri & sordidi sitis,quàm hi qui iacent inter nigras ollas,eritis posthac tam candidi,quàm alæ columbæ argenteæ, & instar auri fulgẽtes: Deposito scilicet mœrore omni,posthac læti eritis & fortunati.Sed Septuag. submutarunt hanc Metaphoram ab atris ollis,in clariorem & vsitatiorem, more suo. Est igitur Prouerbium Græcum,*Inter medias sortes*,& Gallicum,*Entre les hazards*,his consonans, inter medias cruces,inter medios lebetes,inter medios tripodes,inter sacrum & saxum, inter malleum & incudem,in acie nouaculæ,in rei cardine,in rei articulo,in extrema alea,pro eo quod est versari in rerum desperatione & summo discrimine.Hæc prolixiùs cõtra Gnosticos,qui quam Patrum sapientiam non percipiunt, carpunt.Idem alia translatione declarat sequenti vers. *Deargentatæ.* Genit.casus in Heb. Nominatiui pluralis in Græco, *Pallore.* virore. Pulchritudo autem colli &pennarum columbæ,vt & caudæ pauonis,manat è colorum varietate & incertitudine.

25 *Dum Discernit*,dum iudicat,punit, vlciscitur. Dispergit propriè,vel extendit,expandit, id est,dum prosternit reges in ea,scilicet Ecclesia,erũt niuei sicut nix in Selmõ, præ lætitia, quam è persecutionibus discussis conceperint. Sic solent sumere hoc verbum Septuag. vt Psal.49.sup.vers.6.& Paulus 1.Cor.4.Quis enim te discernit,id est, iudicat. Hinc Hebraicè,dum extendit,dum profligat. *Cœlestis* Deus, Dei enim vel etiam Christi epithetum 1. Cor.15.Heb.*Saddai*,omnipotens, à *Sadad*, *vastando*:quòd omnia vastare possit, atque adeò in nihilum redigere. Vel à ד & י *Dai,sufficientia,cui satis.* quòd per se sufficiens omnia præstare possit.Epithetum loco huic de bellis valdè congruens.*Reges*,potentes & crudeles dominos,tyrannos Ecclesiam persequentes & oppugnantes.*Niue dealbabuntur in Selmon* monte opaco.χιονωθήσονται, vt nix existent. Sic Heb. vnica voce, *Niuescet,niuebit*,candescet,dealbabitur, domus scilicet illa Dei.*Niue* ergo Ablatiuus similitudinis,vt infrà vers.34.*Argento* sicut argentum.Nix autem vt candor,lux & similia,symbolum sunt prosperitatis & salutis. In modum niuis, quæ iugiter inuenitur in monte Selmon, alba apparebit domus Dei, tanquam nix. Pij vt nix erunt candidi in locis obscuris & calamitosis, exhilarabuntur lætitia & voluptate:veluti niuium candore perfundentur. Niue dealbari in Selmon, pro recreari & exhilarari in locis tenebrosis & infœlicibus: Prouerbiũ ductum à Selmone monte Ephraim Iordani vicino, perpetuis niuibus candente, cauernoso,tenebris & asperitate horrido,vmbroso & caliginoso. Iud.9.ex quo nomen acceperat. צלמ,imago,vmbra, tenebræ.Niue autem illustratus,pulchet & serenus apparebat. Lux, nix, & candida omnia lætitiam & res secundas,Selmon & loca alia atra & vmbrosa, tristitiam & calamitatem significant. Rabbini appellatiuè ferè exponunt, Niue dealbabitur(ea domus)in tenebris & vmbra(id est,in malorum caligine.) vt *Selmon* parum aut nihil differat à *Sel* vmbra. *Mons Dei.* De Ecclesiæ excellentia,post tot bella & persecutiones.Sic monti comparatur Esa.2.Dan. 2.Mich.4.ob montem Sionem,è quo prodiit Ecclesia: item quoniam est in alto & conspicuo posita maximéque visibilis,æterna,inexpugnabilis.Mons Dei est mons pinguis,siue vt in Heb.mons Basan,id est,fertilissimus &feracissimus.Nam Basan regio est vberrima trans Iordanem,in qua regnauerat Og. De variis Spiritus sancti virtutibus & donis.

17 Extollit Sionem, tanquam montem excelsum, fœcundum & pinguem, omnes gentes excellentem.*Coagulatus est*,pinguis,abundans gratia,caseosus propriè, à גבינה *Gebina*,caseo. Alij gibbosus,excelsus,&tumidus,à *Gibben*,siue *Gab.Vt quid suspicamini.* Correctio est Rhetorica:Cur suspicitis,cur cogitatis montes coagulatos & pingues, dum ista enuntio de Dei mõte? Imò verò(18) est mõs, in quo beneplacitũ,&c. Latinè quid dico mõtes coagulatos? imò verò est mons,&c. contra animales, qui non percipiunt ea, quæ sunt spiritus, ac dum

audiunt

audiunt insignes Scripturarum promissiones, cogitant statim temporarias, neque animos attollunt ad præstantiores, nempe spirituales & æternas, q.d. Cur suspicamini, cur cogitatis bonis temporariis & caducis hos montes diffluere & non potius sempiternis & immarcescibilibus benedictionibus: quid cogitatis terram affluentem melle & lacte externo, & non potius deliciis solidis & in perpetuum mansuris. Rab. Hai sic sumpsit verbum רצד, quid intentis oculis expectatis vel inspicitis, cur consideratis vsque adeò montes excelsos? vel caseosos, & hoc significare docet Arabicè. Iam autem docuimus Poëtas & Prophet. affectare sæpiusculè Syriaca & Arab. Sic ferè Arnob. vt quid suspicitis montes vberes. i. plures facientes Deos, coagulatum montem in vnitate tenete, & patrem, & Spiritum sanctum, in vno Christo suspicite. Vulgò in nominatiuo Rabbini, Quid exilitis montes excelsi, cur insolescitis, cur insultatis huic monti (Ecclesiæ) cum hũc montem concupierit Dominus? Allegoricè de Idolorum excelsis siue populis & principibus bella huic inferẽtibus, qui sint veluti montes viribus & authoritate pollentes.

18 Hunc montem desiderauit Deus, vt in eo inhabitet, & efficax sit. *In finem,* in perpetuum in eo (per Zeugma) habitabit.

19 Mons Dei est currus Dei stipatus multis Angelorum millibus, ex decem millibus multiplicatis veluti compositus. (μυριοπλάσιον decies millecuplex, ad Verb. Numerus finitus pro infinito.) Est & millia lætantium, cum quibus ipse Dominus est, sicut olim in Sinai, ita nunc in suo sanctuario. i. habet multa millia beatorum spirituum secum, cum quibus habitat in suo sancto templo, sicut in monte Sinai. q.d. Illud multis præsidiis instruit contra hostes, vt olim fuit in Sinai sua præsentia tremendus. Huc allusit Paulus Heb. 12. Accessistis ad Sion montem, & multorum millium Angelorum præsentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. *Lætantium.* Epithetum Angelorum è Rabbinis, qui סנן *Sinan*, dictum putant, quasi סנה, *Sanan*, tranquillus, Beatus. *In eis*, cum eis, Kimhi. *In Sinai.* Eclipsis כ notæ similitudinis, (sicut) in Sinai: Idem Dominus est cum eis in sancto monte Sion, sicut fuit olim in Sinai, vel est Asyntheton. Dominus cum eis in Sinai (&) in sancto. In vtráque Ecclesia, veteri (quæ per Sinai adumbrabatur. Gal. 4. Heb. 12.) & noua (quæ per Sion montẽ sanctũ, ibid.) fuit Dominus cum multorũ milliũ Angelorũ frequẽtia, *In sancto*, in tẽplo, in suo sancto sacrario, vt infra V. 27. & Ps. 88. V. 36. Anonymus D. Quinquarborei, in sanctitate, cũ sanctimonia.

20. Apostrophe ad Christum Deum in cælos ascendentem, & de peccato, morte, inferno, diabolo, idolis, & idolorum cultoribus triũphantem. Nam ad ipsum, hunc versum refert, Apostolus, Ephes. 4. vt intelligamus Deũ, qui alioqui est vbique, ascendisse in incarnato & glorificato Christo, id est, ascendisse per humanitatem, *in altum,* in cœlos. Alluditur autem ad ascensum Domini ex Ægypto in montẽ Sinai, indéque Sioniũ. Ex Ægypto regione humili & depressa ascendisti illos montes captiuis factis hostibus tuis Ægyptiis, iísque in mare mersis. Bonis, vt legis, libertatis, adoptionis beneficiis homines, nempè Iudæos, affeciſti. *Cepisti captiuitatem*, subiecisti (Heb. & Græcè, captiuasti) duxisti captiuam captiuitatem, Psal. Rom. Captiuos hostes cepisti, qui tuum populum opprimebãt, eos captiuos fecisti & subegisti. Nostri, Satanam, infernum, mortem, peccatum in triumpho duxisti veluti captiuos: vel captiuos Satanæ, captos de illius manu in libertatem tecum abduxisti. Subegisti eos, qui olim à diabolo possidebantur, tuósque fecisti iam captiuos, atque inde dimisisti per spiritum sanctum, varia dona. Quod peculariter aliqui ad Patres in sinu Abrahæ detentos referunt, non ad totum genus humanum. In quo consideranda duplex hominum captiuitas, vna dura & tyrannica, qua sub diabolo detinebantur (quæ potestas Satanæ dicitur Act. 26.) altera dulcis & paterna, qua serui facti sunt Dei & iustitiæ, qua videlicet per Christũ è priore durissima fuerũt liberati, vt enim prior captiuitas seruitutis, ita hæc posterior libertatis genus est. Ad hoc enim Christus ereptos de potestate Satanæ cepit captiuos, vt liberos faceret. Nã qui extra captiuitatem tyrannicam abducuntur, in libertatẽ adducuntur. *Accepisti*, ad dãdum videlicet, vt Exod. 25. V. 2. loquere ad filios Israel, vt accipiant mihi primitias. Vbi Abben Ezra, Verbum Accipiendi dare significat, dum accipiunt alicunde, vt dent. & sic in lib. Reg. Accipe mihi parum aquæ. i. da. Quare Apostolus Eph. 4. ad sensum citat, dedisti dona hominibus. Sic Chaldæus, sic R. Selomo. Alioqui plurimum differunt dare & accipere. *In hominibus,* pro hominibus, vt ea spargeres, & copiosè dares. ב pro בעבור, *Baabur*, pro.

propter. Sic Gall. *Il prent de l'argent aux pauures, ou pour les pauures,* id est, vt tribuat pauperibus. Quare Ephes. 4. Præpos. *In* prætermittitur, dedisti dona hominibus: de gratiis & donis variis Spiritus sancti. Quæ est hypotyposis magnifici triumphi. Sic enim victores ascendunt cum triumpho & pompa in regiam, in regium palatium, arcem, & loca vrbis eminentiora, trahunt in ostentationem ouationémque captiuos, spargunt populo missilia ac munera.

21 *Etenim*, pro etiam, id est, καὶ, sæpius apud Septuagint. Etiam non credentes, cepisti scilicet, vt in habitet Dominus Deus cum eis. Sic enim debet resolui: Etiam rebelles & incredulos in gratiam recepisti. *In habitare*, τοῦ κατασκηνῶσαι, sub. ἕνεκα, causa inhabitandi vt Psa. 9. vers. vlt. ad inhabitandum, vt inhabiter, Heb. literæ congruéter. Nam est Græcismus simul & Hebraism. Est ergo sensus, vel per Zeugma, vel per constructionem inuersam. Per Zeugma quidem ad verbum proximè positum: vt *non credentes*, regatur à verbo *cepisti*. Etiam nõ credentes, siue incredulos (Heb. rebelles cepisti) vt iam inhabitet Dominus Deus cum eis. Etiã rebelles plurimos, & Dei penitus ignaros tibi subegisti, Gẽtiles cepisti, comprehendisti, tui iuris feciſti, vt verè dici possit te nunc habitare cum eis, vt saluatorem Deum. Per ordinem verò inuersum, vt nihil repetatur, sed Accusatiuus *non credentes* regatur à parte posteriore infinitiui *inhabitare*, quod Chaldæus mauult, vt inhabitet Dominus Deus etiam rebelles & incredulos, apud eos resideat, quibus antea erat infestus. *Dominum Deum.* Regitur à parte anteriore verbi *inhabitare*. Sic hic versus è superiore pendet. Cepisti dona pro hominibus, idque etiam vt Deus inhabitet non credentes. Non modo vt ea Iudæis & fidelibus effusè tribuas, verùm etiam gentibus fide, spe, charitate Dei patris tui carentibus.

22 *Die quotidie*, ἡμέραν καὶ ἡμέραν, die & die, per singulos dies, semper. Romanum Psal. de die in diem. *Prosperum iter faciet*, proſperabit & fœlicitabit nos in nostra ad gẽtes subiiciendas profectione, nos onerabit beneficiis (Hebræa enim hoc sonant) Deus salutum nostrarum, Deus, qui nos sicut oues inter lupos conseruabit.

23 Deus noster est Deus saluationis, est Deus qui saluos nos facit, & cuius sunt mortis exitus, id est, ereptio & liberatio à morte. Eius est nos eripere à morte, in eius est potestate, quẽcunque voluerit, à morte eruere. Vt sup. Domini est salus, id est, Domini est saluare: ita nũc, Domini sunt exit' mortis, id est. Domini est edũcere è morte. Habet claues vitæ & mortis. Apoc. 1. Occidit & viuificat, 1. Reg. quod luculentè ostendit in Tyrannorũ persecutionibus, Martyribus assistens, neque sinens absorberi Ecclesiam. *Exitus*, sunt sup. αἱ ὁδοὶ ἔξοδοι, egressiones, transitiones. q. d. Dominus educit à morte. Tamen aliqui exponunt, exitus ad mortem, vt duo versus membra sint antithetica. Prius, Domini est saluare: posterius, Domini est perducere ad mortem. Nam tam vitæ, quàm mortis æqualem habet potestatem: vt Deut. 32. Occidam & viuere faciam. Malo vt suprà, idem vtrobique enuntiari per Epexegesin, quòd variis modis possit suos à morte eripere.

24 *Verticem*, confringet ἀπὸ τῆς κορυφῆς, (&) verticem comatum, capillatum, comis coruscantẽ, & cincinnatum versantium in suis peccatis conteret. De Romano imperio, & cæteris Euangelio infestis: Vel etiam de Iudæorum regno & sacerdotio.

25 *Ex Basan*, homines ex Basan, eos qui sunt è Basanitide regione. Sic vers. 29. de *fontibus Israel*, homines de fontibus Israel, eos qui sunt de genere Israelis. E Basan regione Og, hostis tui sæuissimi, ex ipsismet regionibus inimicorum tuorum conuertam inimicos tuos in profundum maris, eos in mare demergam, vt olim Pharaonem, & Ægyptios. Ad Og enim & Pharaonem respicit, vers. vel ex Basanitide regione (te retraham) & conuertam (inimicos tuos) in mare. Heb. *De profunditatibus*. Te conuertam, reducam, retraham è Basan regione tibi infesta, & è profundi pelagi gurgitibus, id est, de locis desperatis. Sic enim adumbrat loca exiliorum propinqua, & remota, atque adeò desperata. *De* posteriori loco acceperunt pro *in*, *ad*, per parallagen Prothesεon.

26 *Vt intingatur*, rubeat, adeò vt laues, ô populo mi, pedes sanguine illorum, & canes tui eodem cruore saturentur. *lingua* (&) lingua Asyntheton inter duo crebrum. *Ex inimicis* intingatur. *Ab ipso*, sanguine (ex inimicis effluente) id est, eodem ipso sanguine. Poëticè describit has victorias & triumphos, ex consuetudine prœliorum, in quibus sanguis copiosissimè fundi solet. Quin & ad literam, prœlium Christi cum Iudæis & Romanis Ecclesiam martyriis afficientibus fuit valde atrox & cruentum, dum Vespasiani,

Traia-

Traianus, Adrianus Iudæos, Persæ, bella ciuilia, Constantinus magnus, Gotthi, & exteræ nationes Romanum imperium vetus penè consumpserunt.

27 *Viderunt*, tui, siue tuus populus viderunt has tuas expeditiones, successus, victorias, gesta. *Ingressus*, semitas. *Qui est*, qui es in sancto templo tuo. Mutat enim personam. Hieronymus testatur se in Septuag. & Hexaplis sic reperisse, nempè, ἐθεώρησαν τὰς πορείας σου, non vt hodie, ἐθεωρήθησαν αἱ πορείαι σου ὁ θεός, visi sunt ingressus tui Deus, quanquam sensus eodē labitur.

28 Conuenerunt cantores & fidicines vtriúsque sexus, ad personandas tuas victorias, ita vt alij cantu præeāt, alij sequantur. Omnis sexus & ætas celebrabit hanc victoriam. Moris enim erat, vt etiam mulieres canerent ἐπινίκια, tam voce quàm instrumentis. Allusio ad Exo. 15. vbi viri in vno choro, fœminæ in altero cum Maria Mosis sorore celebrabant victoriam de Pharaone. Vel ad Ezræ cap. 2. vbi cantores & cantatrices erant in reditu Israelitarum de Babylonia, ad itinerum molestias leniendas, & reduces consolandos & recreandos. Sic Apostoli & discipuli vtróque sexu in Ecclesia de victis Domini hostibus. Nec tantùm viri, sed & mulieres sequebantur Christum etiam à Galilæa, Luc. 8. & 22. & viduæ Apostolos. *Act. 5*

Principes, *sarim* per ד siniſtrum, hoc significat: Præuenerunt principes plebeios ad tuos triūphos concinendos. Exemplo inferioribus ordinibus ad id præluxerunt. Vaticinatio de regibus & magnatibus Christum agnituris. Per ד dextrum, vt Masoretæ legunt, cantores. Præcessèrunt cantores, & pòst (sequuntur) Psaltes. *Noghenim*, qui pulsant manu, qui canunt fidibus, vel instrumentis. *Sarim*, qui ore.

29 Verba cantorum & fidicinū. *De fontibus Israel*. O vos qui estis de origine & stirpe Israel, qui ex eius semine, tanquam è fonte manatis. Ita vulgò Rabbini. Quid si Masoretarum distinctionem sequare, vt *Deo* habeat Athnah, i. colon: *Domino* autem cadat in sequentia, vt sit Christi periphrasis hoc modo? In Ecclesiis benedicite Deo: Domino de fontibus Israel, id est, Christo (inquam) ortum habenti ex Israel, ac inde secundum carnem propagato, vel Asynthetos, Deo (&) Christo, de semine, origine, progenie Israel.

30 Iudæi primi ad Euangelium vocati, tanquam Ecclesiæ principes, Ps. 44. *Beniamin adolescentulus*, paruulus. Synecdoche numeri. Ibi adsunt è tribu Beniamin, quamuis paruula, ob paucitatem hominum. Nam penè funditùs deleta fuerat ob stuprum Gabaonitarum. Iud. 20. Vel potiùs, qui minimus fuit natu filiorum Iacob. Gall. *le petit Beniamin*. Vnde in Heb. est eadem, vox *tsair*, quæ Gen. 43. & 42. 43. 44. *Katon* paruus & *naar* puer, Sumitur autem pro posteris, quoniam nomina propria apud Heb. sunt sæpè Patronymica, & posteros denominant. Lubens restrinxerim ad D. Paulum adolescentem, de tribu Beniamin. *In mentis excessu*, in extasi, in profunda contemplatione, vt fit dum humani sensus amittuntur, & diuini acquiruntur, vt D. Paulo contigit Act. 9. & 2. Cor. 12. רודם, soporatus, graui somno oppressus, vt ם sit radicale. Nec verò satis est ad repudiandam hîc authoritatem Septuag. quòd alibi non reperiatur in Kal. Nam quot sunt verba alia, quæ vno duntaxat loco in vna coniugatione reperiuntur, in aliis sæpius? Quibus ם est affixum, Dominator (inquit) eorum est. Beniaminius inter eos, qui ibi adsunt, dominatur? est ex Ecclesiæ principibus & proceribus.

31 *Principes Iuda*, vt Ioannes & Iacobus filij Zebedæi, Iacobus, Iudas, Simon & eorum fratres. *Duces eorum*. Expressèrunt etiam hîc sensum. Nam *Regamá* est purpura & ornamentum ab רגמן. Principes Iuda purpurati eorum erunt, & principes. Cæteræ interpretationes frigent, & subaudiunt Præpos. *In* vel. *Cum*. Principes Iuda cum purpura, vel phrygionibus eorum, cum vestibus sumptuosis & aureis. *Zabulō*, *Nepthali*. Tribus hæ in Galilæa, é quibus Petrus, Andreas, Philippus, Thomas & pleríque alij Ecclesiæ Apostoli & proceres.

32 *Manda*. Non est dubium Septuaginta appositius hîc legisse in Imp. quàm Masoretas in Præter. iisdem planè literis, sed diuersis punctis, quæ isti pro suo arbitratu, & sæpè sine iudicio affixerunt. Sequens enim mox imperatiuus id ostendit. Præcipe Domine tuæ fortitudini, vt ista perficiantur: hoc tua potestate perfice. Mandare in Deo est facere, firma hoc, id est, has fidei victorias & triumphos, hanc fidem, pietatem, gratias, omnia ea denique, quæ mirabiliter es in nobis & per nos operatus, robora. Precatur vt Christus, vires Apostolis & Apostolicis suppeditando, ad ista stabiliendum, iuuet Ecclesiam, & eius hostes euertat, vel conuertat. *Deus*, Iuuare videtur Masoretas, quod affixum *Cha* hîc reperiatur, *Elohecha*, *Deus tuus*, vt sit sensus. Mandauit Deus tuus virtuti siue fortitudini tuæ, ô populē. Atqui decepti affinitate tractuum, putarunt esse כ *Caph* vbi erat,

Nun, vel saltem legendum Nun, vel Mem *Elohim*. Sic & ipsimet Masoretæ 3. Reg. 1. vers. 47. Caph legi pro Mem in hoc ipso vocabulo docent כלהיך, pro כלהיך, vbi tamen nihil cogit. Quin & dictant ה כלה כתיב עיד. Quinque sunt, in quibus legitur Mem, (non Caph &c.) Hoc apparet è Symmacho & veteribus aliis interpretibus, qui nobiscum legunt *Elohim*, Deus.

33 *A templo* propter templum. Post Iudæos cæteræ gentes ad Euangelium perducentur.

34 *Arundinis*, quæ versantur inter cannas & calamos. Perde, vel, arce populum agrestem & barbarũ. Hoc enim est per Metalepsin increpare. Sic vocat Iudæos & Paganos sæuientes in Ecclesiã. Feræ erant bestiæ è suis lustris infidelitatis prodeũtes, velut ex arundineto. Alij malunt arundinẽ sumi pro lancea Metonym. Increpa & perde turbã lanceis armatã, greges lanceariorũ in populum tuum insurgentiũ. *Congregatio*. Eclipsis Hebraica verbi subst. Cõgregatio est taurorũ cũ vaccis. Ista cõgregatio populorũ veluti grex est taurorũ inter vaccas vel vitulos. i. inter populos lasciuientes, salaces & dissolutos, more vitulorum. Quadrat Turcis & Saracenis, quibus per Alcoranum licet indulgere voluptatibus, & vxorum multitudini. *Vt excludant*, vt eiiciant è patria Apostolos, Martyres, populum denique tuum crucibus exploratos & probatos, vt argentum igne: Vel iuxta Chaldæum, studentes legi, quæ argento est multo purior. *Argento*, sicut argentum. Ablatiuus similitudinis, vt sup. *Niue* sicut nix vers. 16. Sic Græcè datiuus est similitudinis, tanquam argentum, ex Euthymio. vel Metonymicè argenti igne, igne, quo probatur & purgatur argentum. Heb. (vt fit) calcatus, vel extentus in (cum) argenti segmentis. i. vt populus ille sit prostratus cum argenteis nummis vel massis, ad tributa pendenda, vt supplex veniat, ac argentum tributi nomine persoluat. Gall. *Auec pieces d'argent*. Vt ille seruiliter subiiciatur tributis argenti, & humillimè ac abiectissimè argentea tributa persoluat. Vt humiliter se iste populus, afferẽdo tributum, & Christo cognito munera & sacrificia offerat. Quod quidem Septuag. & Chaldæus ad populum Domini referunt, Rabbini autem ad populum hostilem.

35 *Dissipa*. Rectè. Vnde & plerique Rabbinorum monent Hiric notatum pro Pathah in מר, & insipidè exponi per præterit. dissipauit, dispersit. Quod & sequitur Chaldæus. Dissipa populos, qui persecutionibus aduersus regnum Christi delectantur. *Præueniet*. Heb. Currore faciet, celeriter manus suas Deo protendet: properabit recipere Euangelium. Significatur Æthiopas primos populorum susceptures fuisse Euangelium, quod etiam impletum indicatur Act. 8. & in D. Matth. historia apud Abdiam Babylonium, Eusebium, & Hieronymum in Catalog. *Eius*, suas, reciprocè. *Venient legati*, vel principes. Metaphora ab iis, qui pacem quærunt, vel se volunt dedere. Nam legatos mittunt, qui de pace, vel deditione tractent. Hinc Alexandriæ Ægypti schola fuit Christianorum celeberrima sub Marco Euangelista, primo eius Episcopo, de qua Philo.

36 *Regna terræ*, de remotioribus à terra sancta regionibus. *Sela* in Heb. versum claudit.

37 *Psallite Deo*. Repetitur à Septuaginta ad connexionem efficaciorem. *Qui ascendit*. Alludit ad vers. 20. Qui ascendit, vehitur, inequitat in cælum supremum cum triumpho & pompa, super omnes cælos, Ephes. 4. *Cælum cæli*, hæc repetitio summum cælorum designat, quo Christus ascendit ad patris dexteram, supra omnes cælos. Alij simpliciter intelligunt sedem beatorum. Tres enim sunt cæli 2. co. 12. ex Hebræorum veterum mẽte. Primum, in quo aues, id est, aër. Secundum, in quo stellę, id est, æther, siue firmamentum. Tertium, in quo beati, id est, cœlum cœlorum, empyreum, supremum. Nec refert cœlum dicas an cœlos. Nam Samim duale est siue singulari vel plurali, vnde eadem voce vnitatem & multitudinem significat. Etsi in hoc, vt nihil est in lingua sancta inane, maxima insit vis & ratio, siue physica, siue Theologa, de quo aliàs. *Ad Orientem*, versus Orientem. Christus ascendit in cœlum, in monte scilicet Oliuarum, sito ad Orientem, respectu Hierusalem. Zach. 14. Vnde & versus illam partem orat Ecclesia: de quo habes integrum caput Damascenî, libro quar. Orthod. Hebr. קדם, etiam antiquitatem, principium originis. Ex quo aliqui exponunt, insidet cœlis cœlorum, qui perstant ab antiquo, ab initio, à die quo conditi sunt, citra vllam alterationem, tam in se, quàm in suis singulis. Ad verb. Qui equitat in cœlis cœlorum antiquitatis, id est, qui sunt ab initio, vel Orientis, id est, qui sunt ab Oriente. Nam de parte cœlorum versus Occidentem suprà locutus est, vers. 5. Sic æquat Orientales Occidentalibus, ac vtrisque prædicit regnaturum Dominum. Equitare enim est regnare, per Metaph. Christus non solùm in occasum inequitauit, sed etiam in Orientem:

Orientem: extrema nedum media mundi sub suis frænis posuit, diuersotamen tempore. Primus enim ascensus Christi fuit *super occasum*, vers. 5, id est, versus nostram Europam, Africam & Asiæ Occidentalia, Hierosolymæ respectu, è qua situs & plagas regionum notare solet Scriptura. Illic enim præcipuè & solenniùs receptum est Christi regnum atque cultus. Nam Orientis regiones Mesopotamia, Chaldæa, Arabia, Persia, India, &c. tardiùs, sese dediderunt, & minus vniuersè, ac publicè. Quare vixdum etiam hodie principes Persarum & Indorũ (præter vnũ Presbyterũ Ioannẽ iam à 300. annis Tartarorum armis in Indiis extinctũ, vt narrat M. Venetus) publicè fidẽ receperunt, sed perpetuò vel Paganismũ vel Mahometismum professi sunt. Secundus autem ascensus hic *ad Orientem*. quia tandem illic solen niter vigebit, colęturque Christus, quod indicatur Apoc. 16. vbi Antichristus præcipuè ab eius incolis & regibus conficiendus ostenditur. Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem, & siccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ob ortu solis (ad succurrendum Ecclesiæ.) Cui mysterio Portugalenses & Hispani in suis ad illos populos nauigationibus & conuersionibus iam ab anno 1500. inseruiunt.

38 Efficiet vocem suam Euangelicam, potentem & efficacem, ei tribuet vim & robur, vt ei ilicò omnia obediant, & mundus subigatur. Aliqui tonitrua intelligunt, in quibus vocem Dei, & quasi Deum loquentem audimus, *Gloriam*. Hic perspicuitati seruiũt. Tribuite fortitudinẽ Deo, cum fortẽ prædicate, ei gloriã potentiæ & fortitudinis tribuite, qui sic turbatores & hostes vestros compescuit. *Et virtus* est sup. eius vis, robur, potentia ad nubes vsque pertingit, latissimè patet, vt sit hyperbole. Kimhi mauult *Et* esse Vau *hahasuaha*, id est, similitudinis. Magnificentia, gloria, & maiestas eius elucet in Israëlitica gente, perinde ac potentia eius in cœlestibus.

39 *In sanctis suis*. Neutro genere. Nam Heb. de sanctuariis suis, id est, de, vel in Ecclesiis, vt vers. 29. dixerat. Deus (est) mirabilis in Ecclesia, in ea mirabilia operatur, ei dans virtutem & progressum inuitis dæmonibus & mundo. Epiphonemate proinde concludit eum esse glorificandum.

ARGVMENTVM.

Christus se ob religionis zelum multa pati conqueritur. Auxilium à Patre petit, & Iudæorum punitionem. Se illi laudes dicturum, Ioan. 2. 15. & 18. Act. 1. Rom. 10. 11.

1 In finem, pro iis qui commentabuntur Dauid. LXVIII. Heb. 69.

SAluum me fac Deus: quóniam intrauêrũt aquæ vsque ad ánimam meam.

3 Infixus sum in limo profúndi: & non est substantia.

4 Veni in altitúdinem maris: & tempêstas demêrsit me.

5 Laborâui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecêrunt óculi mei, dũ spero in Deum meum.

6 Multiplicâti sunt super capíllos cápitis mei: qui odêrunt me gratis.

7 Confortâti sunt, qui persecũti sunt me, inimîci mei iniûstè: quæ nõ rápui, tunc exoluêbam.

8 Deus tu scis insipiéntiam meam: & delícta mea à te non sunt abscóndita.

6 Non erubêscant in me, qui expêctãt te Dómine: Dómine virtûtum.

10 Non confundântur super me: qui quærunt te Deus Israel.

11 Quóniã propter te sustinui oppróbrium: opéruit cõfúsio fáciem meam.

12 Extráneus factus sum frátribus meis: & peregrînus filiis matris meæ.

13 Quóniam zelus domus tuæ comêdit me: & oppróbria exprobrántiũ tibi, cecidêrunt super me.

14 Et opérui in ieiúnio ánimam meã: & factum est in oppróbrium mihi.

15 Et pósui vestimêntũ meũ cilíciũ: & factus sum illis in parábolam.

16 Aduêrſum me loquebântur, qui ſedêbant in porta: & in me pſallêbãt, qui bibêbant vinum.
17 Ego verò oratiônem meam ad te Dómine: tempus beneplàciti Deus.
18 In multitúdine miſericórdiæ tuæ exaûdi me: in veritâte ſalútis tuæ.
19 Eripe me de luto, vt non infigar: líbera me ab iis, qui odêrunt me, & de profúndis aquârum.
20 Non me demêrgat tempêſtas aquæ, neque abſórbeat me profúndũ: neque vrgeat ſuper me púteus os ſuum.
21 Exaûdi me Dómine, quóniam benîgna eſt miſericórdia tua: ſecúndum multitúdinem miſeratiônum tuârum réſpice in me.
22 Et ne auêrtas fáciem tuam à púero tuo: quóniam tríbulor, velóciter exaûdi me.
23 Intênde ánimæ meæ, & líbera eã: propter inimîcos meôs éripe me.
24 Tu ſcis impropérium meum, & confuſiônem meam: & reuerèntiam meam.
25 In conſpêctu tuo ſunt omnes, qui tribulant me: impropérium expectâuit cor meum, & miſériam.
26 Et ſuſtínui qui ſimul contriſtarêtur, & non fuit: & qui conſolarêtur, & non inuêni.
27 Et dedêrunt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potauêrunt me acéto.
28 Fiat menſa eôrum coram ipſis in láqueum: & in retributiônes & in ſcándalum.
29 Obſcurêntut óculi eôrum ne vídeant: & dorſum eôrum ſemper incûrua.
30 Effúnde ſuper eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehêndat eos.
31 Fiat habitátio eôrum deſêrta: & in tabernáculis eôrum non ſit, qui inhábitet.
32 Quóniam quem tu percuſsîſti, perſecûti ſunt: & ſuper dolôrem vúlnerũ meôrum addidêrunt.
33 Appône iniquitâtem ſuper iniquitâtem eôrum, & non intrent in iuſtítiam tuam.
34 Deleântur de libro viuéntium: & cum iuſtis non ſcribântur.
35 Ego ſum pauper & dolẽs: ſalus tua Deus ſuſcêpit me.
36 Laudâbo nomen Dei cum cántico: & magnificâbo eum in laude.
37 Et placêbit Deo ſuper vítulum nouêllum: córnua producéntem & vngulas.
38 Videant paúperes & lætentur: quærite Deum, & viuet ánima veſtra.
39 Quóniam exaudîuit paúperes Dóminus: & vinctos ſuos non deſpêxit.
40 Laudent illum cœli & terra: mare, & ómnia reptília in eis.
41 Quóniam Deus ſaluam fáciet Sion: ædificabuntur ciuitâtes Iudæ.
42 Et inhabitâbunt ibi: & hæreditâte acquîrent eam.
43 Et ſemen ſeruôrum eius poſſidêbit eam: & qui dîligunt nomen eius habitâbunt in ea.

---

2 *Aquæ*. Poëticè deſcribit ſuas calamitates & pericula integumento aquarum, profundi ſiue abyſsi, maris, limi, tempeſtatis, luti, putei & ſimilium.
3 Demergor in limo maris & abyſsi, & continuò infigor profundiùs propter fundi viſcoſitatem. In limo pedem neque figere, neque attollere licet. *Subſtantia*, in quo (limo, vel profundo) non eſt ſubſiſtentia, ὑπόςασις ſubſiſtentia, ſedimentum, locus in quo firmiter poſsim premere

premere vestigia,& pedibus consistere,fundus,statio.Gall.*fermeté*.Limus non est firmus.
4 *In altitudinem*,in profunditatem,in altum & profundum mare.*Maris*,aquarum Heb. pro מים, *Maim*, יש, *Iammim* legerunt,aut potius respexerunt sententiam. Nam profunditas est propriè in mari & eius aquis.Alibi facilè fundus reperitur,sed & Aphæresis esse potest. *Tempestas*,vox Heb. rapidum aquarum cursum designat,& inundationem.
5 *Laborani*,defessus sum clamando.*Raucæ*,exustum est guttur meum & valdè arefactum præ vociferatione:vsque ad rauim clamo vndique circumspiciens,an sit quisquam, qui mihi manum porrigat.*Oculi mei*.Metonym.oculorum meorum acies & vigor,dum ad eum in cœlum suspicio frequentiùs & intentiùs.
6 *Super*,supra numerum capillorum meorum,plusquàm capilli mei. Hyperbole ad denotandam maximam multitudinem hostium & potentiam.*Gratis*, sine legitima causa,immeritò.
7 *Confortati*,roborati.*Quæ non rapui*,siue furatus sum,reddebam,reddere cogebar.Hinc Prouerbium Heb.Tobias deliquit,& Zigod patitur,de innocentia & iniusto supplicio. Christus innocentissimus pro alienis peccatis passus Esa.53.1. Pet.2.& 3.Adæ & nostra persoluens debita,quæ proinde Psal.21.sua vocat.Is qui peccatum non nouit,vt efficeremur Dei iustitia per illum.2.Cor.5.De peccato condemnauit peccatum. Rom.5.
8 *Insipientiam meam*, peccatum mihi impositum.An sim insipiens, an sim in vitio, quod isti mihi impingunt,vt habeant persequendi argumentum aliquod probabile,nosti,nec te mea delicta latent.Nosti an istas pœnas commeruerim.Testem suæ innocentiæ Deum vocat.
9 *In me*,propter me,propter meas calamitates,ne pudore afficiantur, qui in te sperant, qui à te salutem meam expectant.Si me non exaudias,si me tui cultorem & præconem deseras, ac perire sinas,eos mei pudebit,neque me audebunt confiteri. Rogat ne se in morte deserat,sed potenter exuscitet,ne frustrà,vel iustè isthæc passus videatur. Vel orat ne ipsius perpessione scandalizentur pii,neque deformitate offendantur,vt Matth.11.Esa.53.Ne eos pudeat mei tot tantáque patientis:ne offendantur mea cruce,humili mea specie & statu. Beatus enim,qui non fuerit scandalizatus in me.Matth.11. *Virtutum*,exercituum. Virtus apud Septuag.vel exercitus & copias,vel robur & potentiam perpetuò significat.Quam verò humaniores literæ virtutem appellant,iustitia,& aliquando iudicium.
10 *Super me*,propter me,mea causa. In me ne perturbentur.q.d.Exaudi me. Alioqui frustrati sua spe,me non habebunt pro tuo filio & Apostolo.Sperant enim vt me exaudias.
11 *Operuit*, propter te, ἀπὸ τῦ κοινοῦ, tua causa, propter tuum honorem & zelum gloriæ tuæ, vel tuo iussu,propter tuam voluntatem,propter meam erga te obedientiam. Obediens vsque ad mortem.Phil.2.Exaggerat suam crucem poëticè.
12 *Fratribus*,discipulis.Heb.2.Vel cognatis. Omnes eo relicto fugerunt, negarunt, &c. Matth.26.*Et peregrinus*,veluti ignotus Iudæis,quibuscum communem habeo matrem Synagogam,siue gentem Iudaicam.Alioqui diua Virgo nullos alios habuit filios. Quare Chaldæus,Et velut filius alienigenarum factus sum filiis populi mei.
13 *Comedit me*, confecit me,absorbuit,consumpsit, perdidit zelus,id est,iusta indignatio cõcepta è profanatione templi tui.Ideò enim Christus est persecutionem vsque ad crucẽ passus.Ioann.2.Matt.21.Sic Psal.78.vers.8. Quia comederunt Iacob,(perdiderũt,& vastarũt.) *Super me*,super meum caput,id est,in meam perniciem & exitium.Eorum opprobria mihi attulerunt necem.Si eis placere voluissem,méque ad ipsorum libidines accommodassem, vitassem eorum probra & contumelias.Ita Paulus Rom.15.vel zelus est studium ardens erga domum Dei & religionem.
14 *Et operui*,contexi,obrui ieiunio animã meã,multis& magnis ieiuniis me afflixi,vitã meã maceraui.Vel sub.Lachrymis,operui & oppleui lachrymis meipsum,ieiunando.Hinc Heb. Fleui in ieiunio animam meam, id est, animæ meæ statum, calamitates & mala. Metonym,me afflixi flendo simul & ieiunando,fleui cum ieiunio. *Et factum est*,illud (quod operui scilicet animam meam ieiuniis,ille fletus,illa ieiunia.)Nam Hebræa sunt fœminis,& debent referri ad totum complexum:quicquid recentiores delusi à quibusdã Rabbinis sentiant. Quicquid piè ago & suscipio,rapiunt in contumeliã & opprobriũ. Matt. 11.
15 *In parabolam* fabulam,ludibrium,dicterium. Parabolam de meis pœnitentiæ operibus iactant méque deridẽt effusissimè.

16 *Loquebantur* vanè. Hinc Græcè ἡ δολεσχοῶν nugabantur, fabulabantur. *Qui sedebant in porta*, qui præsidebant in foris, prætoriis & iudiciis. Periphrasis iudicum & magistratuum, forũ enim illic erat, Ruth. 3. Prou. 22. Ne opprimas miserum in porta, id est, in iudicio. Anonymus. Qui sedebant in platea, & loco publico, qualis erat vrbis porta. *Qui bibebant vinum*, homines deliciis & conuiuiis indulgentes de me cantabant, vel contra me. Eos sibi ieiunanti, & cilicina pœnitentiæ & mœroris veste vtenti opponit. Siceram Heb. id est, potum inebriantem, quicquid inebriare potest.

17 *Orationem*, fundo, conuerto, extollo, Eclipsis verbi commodi. *Tempus*, est sup. *beneplaciti*, reconciliationis, fauoris. Satis pœnarum dedi. Iam tempus est, vt me in gratiam recipias, vt mihi placeris, vt tibi in me beneplaceas, méque his molestiis liberes. Aliqui in Ablatiuo, vt Verbum substantiuum non subaudiatur, *Tempore beneplaciti*, eùm tempus est beneplaciti.

18 *In veritate*, in veritate tua salutifera, vel in vera salute tua, per fidem, per fidelitatem salutis tuæ, per fidelem & certam tuã salutem, auxilium, tutelam. Alii, propter tuas de opitulando promissiones, quæ veræ sunt, & non fallunt.

19 *Vt non infigar*, ne submergar. לבלי, prohibentis. *Libera*, rectè. Nam, *liberer* Heb. est optantis & precantis, quia præcessit לבלי.

20 *Profundum*, epithetum maris, *Vrgeat*. συσχέτω, contineat, comprimat. Heb. obturet, occludat, eleganti Metaphora, id est, obruat & submergat. *Puteus*, mors & infernus. De Christi à morte & ab inferis *resurrectione*. Gehenna Chald.

21 *Benigna*, bona, benefica.

22 *A puero*, seruo, prop. Sed fortasse Puerum maluerunt, propter Christi decus, qui etsi sit seruus Dei Patris humanæ formæ ratione, at propter illam in vnitatem personæ diuinæ inseparabiliter coalescentem, aptius dicitur puer siue filius Dei, vt Act. 4. conuenerunt in ciuitate ista aduersus sanctum tuum puerum Iesum. Vbi enim locutio est periculosa, & intelligentia lubrica difficilisque, vel propriè est loquendum, vel aliquantò communius ac magis vniuersè, vt subesse possit distinctio. Sic *Puer* patet ad seruum & filium.

23 *Intende*, appropinqua propriè. *Propter inimicos*. In despectum, dedecus, inuidiam inimicorum meorum eruc me ex his malis: Ad exulcerandam eorum inuidiam & maleuolentiam. Ad frustrandam eorum spem. Ne me derelictum inimici glorientur.

24 *Reuerentiam*, ignominiam, pudorem, verecundiam. Scis quantis probris & contumeliis me afficiant, vt 1. Cor. 15. Ad reuerentiam vobis loquor.

25 *In conspectu*, eos habes perspectos & cognitos, cum sua ipsorum improbitate. *Expectauit*, præstolatũ est. q. d. Expectaui non liberationem, sed noua probra & miserias: finẽ meis malis non vidi. Catachresis vt apud poetam sperare dolorem. Alioqui speramus bona, timemus mala. חרף per ס siniſtrum, hoc significat. Masoretæ signant per Shin dextrum, vt *Cor meum* sit accusatiui casus, non nominatiui. Probrum contriuit, fregitque cor animúmque meum. *Et miseriam*, ותוגה possit esse verbum: & dolui, & miseriis confectus sum.

26 *Et sustinui*, expectaui.

27 *In escam*, pro cibo. Fel crasius quàm acetum, vt cibi loco datum videatur. Ros Hebraicè omne veneni genus significat, sed illud præsertim, quod est in capite serpentis. Sic meam afflictionem auxerunt: cùm afflictum vino aut siceta recreandum Sapiens doceat, prou. 31. Huc alluſit Ioannes. cap. 19. *Aceto*. bis enim apud D. Matheum potionatus est. Semel dum ad erigendam crucem necessaria pararentur. Tum enim nudus, super lapidem sedens vino myrrhato felle mixto potatus est, de quo superius hemistichium. Iterum iam in cruce positus post vocem *Sitio*, per spongiam felle & aceto quam solam vicem Ioannes attigit.

28 *Mensa eorum*, mensa, quam mihi appararunt, id est, esca illa, Metonymicè. Qualem mihi apponunt mensam, tali & ipsi fruantur. Chald. Sit mensa eorum, quam instruxerunt, coram eis in laqueum, & sacrificia eorum (pacifica) in scandalum. *In laqueum*, quo strangulentur, vel capiantur. *Et in retributiones*, quibus illis simile retribuatur. Sic ego cũ Septuag. & Paulo Rom. 11. Et in mercedem isti erga me crudelitati debitam, in pœnas ista inhumanitate dignas. שלם quidem duo significat, & retribuere in Piel, & pacari in Kal: at est simplicius, vt verbale hîc à priore notionem accipiat, vel etiam signetur per Hiric & Schurec. Est enim nimis durum, vt ל particula sit expletiua, vel sumatur pro He haiediá, & si id interdum contingat. *Et paces sint in scandalũ & ruinã*, id est, pacificus & tranquillus eorum status vertatur

eis in

eis in ruinam. Ad pacifica ſacrificia alluſum putauit Chaldæus. *In ſcandalum*, in exitium & ruinam.

29 *Oculi*, mentis. De excæcatione inſanabilium Iudæorum, vt Chriſtum verum non agnoſcant, ſed alium tardigradum præſtolentur. *Incurua*, nutare fac & vacillare eorum dorſum, ſiue lumbos, vt fons habet, præ nimio ſeruitutis onere: ne in animis duntaxat luant pœnas ſui ſceleris, verum etiam in corpore, viuentes miſeri, captiui, & mancipia: ne recedat ab illis ſeruitutis iugũ. Dorſi enim incuruatio & lumborum nutatio virium imbecillitatem arguit. Cantacuzenus prima Apologia. Imprecationes huiuſmodi referuntur ad reprobos & obduratos, non ſtudio vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ. Alioqui Chriſtus orauit in genere pro perſecutoribus, & exauditus eſt pro ſua reuerentia. Heb. 5.

30 *Effunde*, largiter emitte, *Comprehendat*, firmiter teneat eos furor iræ tuæ. Ira Dei cuncta mala complectitur.

31 *Non ſit qui inhabitet*, de gente ipſorum. Vnde Iudæi alibi potiùs degunt, quàm in Iudæa, maximè Hieroſolymis. Sint inquit, exules & ſerui, templo illo celeberrimo exciſo, & priuatis ædibus deuaſtatis. Act. 1. & Rom. 11.

32 *Quem tu percuſiſti*: quem Chriſtum tu pro peccatis generis humani, cruci ſubiecisti Rom. 8. Eſa. 53. iſti crudeliter perſecuti ſunt, & crucem cruci addiderunt. Percuſsio ad diſciplinam pertinet, perſecutio ad odium & crudelitatem. Quare appoſitè illa de Deo Patre, hæc de Iudæis hoſtibus. Vt autem Scriptura negat Deum eſſe auctorem malorum culpæ. i. peccatorum, ita eum agnoſcit cauſam malorum pœnæ. i. calamitatum & aduerſarum omnium rerum: quoniam eas non modo permittit, ſed etiam immittit certo iudicio, ad nos partim puniendos, partim probandos, & ad actum illum efficaciter concurrit. *Super dolorem*. Auxerunt vulnera mea, opprobria addentes. Euthym. Septuaginta explicarunt tropum: Et ſuper dolorem vulneratorum tuorum, (id eſt, meum, qui tuus ſum vulneratus) narrarunt. Et de augendis meis doloribus, qui à te iam ſum grauiter ſauciatus & percuſſus, ſermones inſtituerunt, addita etiam ignominia & verborum probris. Non ſat habuerunt me communibus pœnis afficere, niſi & nouas atque extraordinarias procurarent. Verbi gratia. Crux non erat ſupplicium Iudaicũ, ſed barbarum, ſiue Romanũ. Alii referunt ad Apoſtolos & diſcipulos, quos Iudæi odio nominis Chriſti perſecuti ſint.

33 Deus peccata peccatis punit, nõ infundẽdo malitiã, ſed ſubducẽdo gratiam, & alia Iuſtitiæ media, ſine quibus nõ magis impii ad Deũ cõuertũtur, quã in ſublime aues ſine alis volãt. q.d. Sine eos liberè ruere de iniquitate in iniquitatẽ, & ne ingrediantur in tuam iuſtitiã fidei, quam oppugnauerunt, celebratam & teſtificatam in lege & Prophetis, quæ eſt per fidem in Chriſtum Ieſum: non qua tu es iuſtus, ſed qua tu iuſtificas impium. In ſuæ legis iuſtitia hæreant, ad tuam ne perueniant. Vide Rom. 3. & 10. Ne gratiam Euangelicam, ſiue iuſtitiam ſolenniter promiſſam per Chriſtum, & in Euangelio per ipſum exhibitam aſſequantur. Nunquam credant tibi, vt ſaluentur. Nam ex fide viuitur, & ſalus eſt, Abac. 3. Ro. 1. Cũ tamen plenitudo gentium intrauerit, tunc & reliquiæ ex Iſrael introibunt, & ſaluæ fient. Ro. 11. *In iuſtitiam tuam*, in gratiã tuã, nunquã eos iuſtifices, vel abſoluas. Horribilis imprecatio.

34 *Viuentium*, vel vitæ. Nam vox Heb. vtrunque donat. *Viuentium* quidem, id eſt, electorum qui propriè viuunt. *Vitæ* verò, id eſt, electionis, vel prædeſtinationis. Liber vitæ, Dei præſciẽtia & prædeſtinatio. Apoc. 2. & 21. Quare *deleri* ſumitur hîc Catachreſticôs, neganter ſcilicet, non affirmanter, pro, Non ſcribi. Qui enim ſemel eſt libro vitæ ſiue prædeſtinationis inſcriptus, expungi non poteſt, quòd Dei præſcientia falli nequeat, neque in Deum cadat pœnitẽtia. q.d. Ne habeant locum inter beatos, ne inueniantur ſcripti in libro vitæ, neque ſint de catalogo & numero eorum, qui vitam æternam percepturi ſunt. Quod in genere de gentis reiectione intelligendum eſt, vt non amplius tota gens illa, vt olim, in electione & peculio Dei permaneat. Non in indiuiduo, de ſingulorum reprobatione. Quoniã ſinguli nõ fuerũt excluſi, ſed nec excluduntur, dum aliqui ſemper ad Chriſtum & Eccleſiam conuertuntur. Chald. deleantur de libro memoriæ viuorum, & non mereantur intrare in iuſtorum tuorũ Eccleſiam. Porrò duplex eſt liber vitæ, vnus æternæ, de quo iſta, alter temporariæ, de quo Moſes Ex. 32. dele me de libro vitæ, quẽ ſcripſiſti, de numero, memoria, catalogo viuorũ, de viuis. Tolle me de hoc mundo. *Non ſcribantur*. Se explicat. Hæc de reprobatione Iudæorũ. Nam ex hoc libro deleri, & in eo non ſcribi, idem.

35 *Suscepit*, protexit, eleuauit prop. Præteritum pro fut. Subleuabit me tua liberatio per gloriam resurrectionis, ascensionis & in cœlum exaltationis.

36 *In laude*. Heb. In confessione, id est, laude solenni & publica, vel gratiarum actione, in media veluti Ecclesia, inter Apostolos. Possis referre ad sacrificium laudis incruentum Eucharistiam, quam celebrauit Christus cum suis, etiam post resurrectionem, per sese Luc. 24. Deinde per Apostolos, in Act. Christum mortis vinculis liberatum iri prædicit.

37 *Et placebit* illud meum canticum, illa mea laus. Gratior enim Deo confessio laudis, quàm veteris legis vllum sacrificium. *Super vitulum*, aptum sacrificiis. Periphrasis gratissimæ victimæ, in qua sunt Epitheta Poëtica iuuenci pulcherrimi, elegantissimi & iucundissimi. Plusquàm vitulus nouellus, cornua emittere incipiens & vngulas, ad offerendum maturus. Tum enim præter colorem viuidiorem cornua habet nitida, pura, splendida, & vngulam candore & teneritudine notabilem: cum vetustiores tempore nigrescant, & crassiore durioréque sint temperamento, iuniores verò fæces nondum despumauerint, ac habeant temperamentum impurius. Significat nullas Mosis victimas posse comparari cum Christi sacrificiis. Quin & tacita est vaticinatio de Mosaicis antiquandis. Chaldæus satis Rabbinicè, Placebit coram Deo magis, quàm bos pinguis & electus, quem offerebat Adam primus, cuius cornua præcedebant fissionem vngularum. Hebr. ad verb. præ tauro iuuenco cornuto, & vngulas proferente.

38 *Viuet*, vita vera & solida fruetur, de vita gloriæ, vel gratiæ. Eramus enim ante Christum mortui peccatis. Quin etiam *viuere* in hac lingua, recreari, refici è malis, mæroribus, calamitatibus, vt Gen. 44. & vixit Spiritus Iacob, vbi Noster scitè, & reuixit, hinc ps. 29. vita pro salute, fœlicitate. Cuius contrarium 1. Reg. & mortuum est cor eius, id est, elanguit emarcuit, proprè egit animam. Nam mortem appellant animi vehementiorē mœstitiam, infortunia, res aduersas. *Anima*. Explicant Metonymiam fontis, *cor vestrum*.

39 *Pauperes*. q. afflictos, & humiles. Epithetum piorum. *Vinctos suos*, vinctos propter se, in carcerem & vincula coniectos pro nominis sui confessione, pro pietate & virtute, Martyres. Sic Paulus vinctus Christi, id est, pro Christo, pro Christi confessione & testimonio. Vaticinatur de liberanda Ecclesi è Tyrannorum persecutionibus, & asserenda in libertatem sub Constantino, & deinceps.

40 *Cœli, terra*. Prosopopœia ad exaggerationem. Vel Metonymia, Cœlites, Angeli, & terrestres sancti, conuersi insulani, &c. Epilogus ad omnes creaturas, vt Deum laudent ex tanto redemptionis beneficio.

41 Fructus passionis Dominicæ restauratio Sion. Vaticinatur è ruinis Synagogæ construē dam Ecclesiam, reparandámque Iudæam per gentes. Sion Symbolum Ecclesiæ Catholicæ & vniuersæ. Ciuitates Iudæ Ecclesiarum singularium. *Ædificabuntur*. Actio tribuitur Deo in fonte, Ædificabit, restaurabit ciuitates Iudeæ peccatis Iudæorum destructas. Ecclesias vbique eriget, sicque reparabitur populus Iuda destructus per Gentes. De ædificatione spirituali, simul & temporali Iudeæ, tempore præsertim Constantini. Tum enim cœpit reparari Iudæa, & Ecclesiæ illic ac alibi per orbem solenniter construi.

42 *Ibi*, in Sion, siue Ecclesia Catholica.

43 *Semen seruorum eius*, Apostolorum conuersi & discipuli.

ARGVMENTVM.

Sibi, bonisque opem, emulis ignominiam precatur.

1. In finem, Psalmus Dauid, in rememoratione quod saluum fecerit eum Dominus. LXIX. Heb. 70.

Deus

DEus in adiutórium meum intênde: Dómine ad adiuuândum me festína.
3 Confundântur, & reuereântur: qui quærunt ánimam meam.
4 Auertântur retrôrsum & erubêscant: qui volunt mihi mala.
5 Auertântur statim erubescêntes: qui dicunt mihi, Euge, euge.
6 Exûltent & lætentur in te omnes, qui quærunt te: & dicant semper, magnificêtur Dóminus, qui diligunt salutâre tuum.
7 Ego verò egênus & pauper sum: Deus ádiuua me.
8 Adiûtor meus & liberâtor meus es tu: Dómine ne morêris.

---

1 *Quod saluum fecerit eum Dominus.* Hæc addita sunt ad Hebræa, vt exponeretur, quid esset illud, *in rememoratione*, siue ad verb. *ad memorandum*. In Græco appositius, εἰς τὸ σῶσαι μνήσιον, id est, vt me saluet Dominus. Ideò enim petit, vt sui recordetur Dominus, quò saluus fiat, & ab hostibus liberetur.

2 Hic Psalmus est postrema pars Psalmi 39. suprà, paucis à 19. versu, & deinceps immutatis. Differt argumento. Suprà enim canebatur in persona Christi, hîc Dauidis contra Absalom, 2. Reg. 17. *Intende*. Interpositum ad preeis numeros.

3 *Reuereantur*, passiuè: pudore & verecundia afficiantur, pudefiant in consiliis.

4 *Mihi mala*, meam perniciem qui cupiunt, repellantur, & suis conatibus deiiciantur.

5 *Statim*. Heb. idem est sensus, vt è R. Anonym. manuscripto apparet. Nam ad verbum. *Ad vestigium confusionis suæ*, in fugam vertantur celerrimè: quam primùm confusi fuerint, simulatque erubuerint, retrò fundantur. Alii vestigium accipiunt pro fine, deinde mercede Metonym. pro mercede & retributione confusionis suæ, id est, operum suorum pudendorum. *Euge*, qui lætantur & insultant meis malis. Heb. *Heah, Heah*. Gall. *Aha Aha*.

6 *Semper*. Hebræi construunt cum verbo præcedenti *Dicant*. Nonnulli nostrorum cum sequenti. *Salutare tuum*, salutem tuam, vt me serues. Vel, qui expetunt à te saluari. Nisi malis Christum saluatorem nostrum significari.

7 *Egenus & pauper*. Regno meo pulsus, & præsidio maioris partis mei populi destitutus. *Adiuua me*, accelera ad me prop.

8 *Ne moreris*, ne differas meam salutem & liberationem, ne tardes. Omnis mora afflictis longa & periculosa.

ARGVMENTVM.

Senex contra impios opem implorat, perpetuam gratiarum actionem pollicens. Congruit senescenti Ecclesiæ.

1 Psalmus Dauid, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. LXX. 71.

IN te Dómine sperâui, non confundar in ætêrnum: in iustítia tua libera me, & éripe me.
3 Inclîna ad me aurem tuam: & salua me.
4 Esto mihi in Deum protectôrem, & in locum munîtum: vt saluum me fácias.
5 Quóniam firmamêntum meum: & refúgium meum es tu.
6 Deus meus éripe me de manu peccatôris: & de manu contra legem agêntis & iniîqui.

7 Quóniam tu es patiéntia mea Dómine:Dómine ſpes mea à iuuentûte mea.
8 In te confirmâtus ſum ex vtero : de ventre matris meæ tu es protêctor meus.
9 In te cantátio mea ſemper: tanquã prodígium factus ſum multis, &tu adiûtor fortis.
10 Repleâtur os meum laude: vt cantem glóriam tuam:tota die magnitúdinem tuam.
11 Ne proiícias me in témpore ſenectûtis:cùm defécerit virtus mea, ne derelînquas me.
12 Quia dixêrunt inimîci mei mihi: & qui cuſtodiébant ánimam meam, conſilium fecérunt in vnum.
13 Dicêntes,Deus derelîquit eum,perſequímini, & comprehéndite eum: quia non eſt qui erípiat.
14 Deus ne elongêris à me:Deus meus in auxílium meum réſpice.
15 Confundântur & defíciant detrahêntes ánimæ meæ: operiântur confuſiône & pudôre, qui quærunt mala mihi.
16 Ego autem ſemper ſperâbo:& adíſciam ſuper omnes laudem tuam.
17 Os meum annuntiâbit iuſtitiam tuam:tota die ſalutâre tuum.
18 Quóniam non cognôui literatûrã, introîbo in poténtias Dómini:Dómine memorâbor iuſtítiæ tuæ ſólius.
19 Deus docuîſti me à iuuentûte mea & vſque nunc pronuntiâbo mirabília tua.
20 Et vſque in ſenêctam & ſénium: Deus ne derelînquas me.
21 Donec annúntiem brâchium tuũ: generatiôni omni,quæ ventûra eſt.
22 Poténtiam tuám, iuſtitiam tuam Deus, vſque in altíſſima, quæ fecîſti magnália:Deus quis ſimilis tibi?
23 Quantas oſtendîſti mihi tribulatiônes multas & malas, & conuêrſus viuificâſti me: & de abyſſis terræ íterum reduxîſti me.
24 Multiplicâſti magnificéntiam tuã & conuêrſus conſolâtus es me.
25 Nam & ego confitêbor tibi in vaſis pſalmi veritâtem tuam, Deus: pſallam tibi in cíthara, ſanctus Iſrael.
26 Exultâbunt lábia mea, cùm cantáuero tibi: & ánima mea, quam redemîſti.
27 Sed & lingua mea tota die meditábitur iuſtítiam tuam: cum confûſi & reuériti fúerint,qui quærunt mala mihi.

---

1 *Non*, ne confundar. Particula prohibentis & precantis in fonte:Ne repulſam patiar,quaſi non exauditus. *In iuſtitia*,per tuam iuſtitiam,quia tu es iuſtus afflictorum vindex.
3 *Inclina*, extende.
4 *Et in locum munitum*,tutum & ſecurum. Mihi eſto Deus,ad quem tutò poſſim confugere. עשן enim per Nun, habitaculum excelſum ſignificat,vt docet Abben Ezra. Sic autem hîc legitur in emendatis exemplaribus,ſicut ex eodem apparet, & Maſora,vt fruſtrà recentiores,quo aliquid noui afferre videantur,legant per Zain,& vertant fortitudinem. Eſto mihi in rupem habitaculi excelſi,vel in rupem(&)habitaculum excelſum, (ad quod) veniam iugiter,ad quod tutò me ſemper recipiam. *Vt ſaluum me facias*,per Angelos,vt R. Kimhi docet è Pſal.90.quoniã ſic Hebraica enuntiatiuè leguntur,Præcepiſti vt ſaluũ me faciãt(Angeli.)
5 *Firmamentum*.rupes prop.ſic *Refugium*,fortitudo.
6 *Contra legem agentis*,iniqui & violenti.Intelligunt aliqui Abſalonem. Puto eſſe ſingulare pro plurali per Synecdochen poeticam.
7 *Patientia mea*,fiducia & expectatio mea. *A iuuentute*, à pueritia.Heb. *Domine, Domine.*

Heb.

Heb. Adonai Elohim. Nam יקוק hîc habet puncta nominis Elohim. Nec legendum *Iehoui*. quoniam puncta non sunt illarum literarum, quibus nomen tetragrammaton conficitur, sed illius vocabuli, quod in eius locum pronuntiatur, certo mysterio, quod attigimus lib. 1. de S. Trinitate. Beza, qui alibi prophanè *Iehoua* vertit, debuit hîc *Iehoui* vertisse, vt propiùs ad sui Iouis inuocationem accederet. Sic vers. 18.

8 *In te*, per te, tua ope & gratia corroboratus sum. Ad verb. super te nixus sum vel substentatus. *Protector*, σκεπαςὴς, defensor. Interim גו proiectorem, eiectorem sonat, qui de ventre matris extraxisti me, Ps. 21. Alioqui enim periissem, quod non satis sit virium in natura ad puerperium, seposita Dei ope, & quasi obstetricatione.

9 *In te*, de te, De tua magnitudine, in tuam laudem. Sic Græci sæpè in inscriptionibus poëticis εἰς τὸν Πλάτονα, In Platonem. i. de Platone, in laudem Platonis, Beth, *In*, pro Baabur, *De*, *propter*, sæpiùs, vt Rabbini obseruant. *Cantatio*, laus, hymnus. *Prodigium*, res stupenda, & portentosa ob malorum & calamitatum magnitudinem. Exod. 4. monstrum, quasi portentum, à quo homines abhorrent. q. d. in horrorem & spectaculum factus sum multis, multi me refugiunt tanquam monstrum aliquod, rémque prodigiosam. Sic Paulus, Spectaculum facti sumus omnibus hominibus, Et Esa. 8. Prodigium enim est spectare hominem tam extraordinaria patientem. R. kimhi aliter, tanquam prodigium factus sum. i. exemplum insigne iudiciorum tuorum & vindictæ, sum illis pro exemplo insigni, quòd tu punis iniquitates. Anonymus, quasi monimentum, & spectaculum. Nempè quando vident me, recordantur tuorum erga me mirabilium beneficiorum, & laudant te. *Adiutor fortis*. Heb. mea fiducia fortis.

10. *Vt cantem*. Doctè hoc interposuerunt. Ad verb. repleatur os meum laude tua, tota die gloria siue pulchritudine tua.

11 Ne proiicias, ne procul à te iacias, in plateam & veluti extra tuam domum & familiã, ne me in externa discrimina trudas, ne me coniicias in mala, ne me miseriis exponas. Metapho ra à pueris proiectitiis. Proiicere enim etiã apud latinos exponere designat, vt in Cistellaria Plauti. Eam postquam peperit, iussi paruam proiici. Vnde & hîc verbum hiſlic, plus sonat quam deserere siue derelinquere. Nam includit vim & propulsionem. *Me*, quem hactenus seruasti ab infantia, ne deseras hoc senili tempore, multo minus à te proiicias. Lege Esa. 46. Senectus multis incommodis est obnoxia, & præcipuè diuina sustentatione eget.

12 *Mihi*, contra me locuti sunt. Datiuus damni. *Custodiebant*, qui obseruabant, captabant vitam meam, ei insidiabantur, inter se consultarunt de perficienda sua libidine.

13 *Comprehendite*, ne euadere possit.

14 *Respice*, festina propr.

15 *Detrahentes*, calumniantes me. Heb. inimici animæ meæ, qui me oderunt.

16 *Adiiciam*, ad tot tuas laudes semper aliquid addam, nunquam laudibus tuis laudes cũmulare desinam. Te magis ac magis semper celebrabo.

18 *Literaturam*, Scio Symmachum & recentiores Rabbinos Sephorot exponere numeros: sed malo literaturam, scripturam, literas. Ideò enim liber, Heb. Sepher appellatur & Scriba Sophér. Quin & Esaias huc videtur alluſisse c. 29. לא ידעתי ספר nescio literas &c. Quod de literis profanis, & literis sacris intelligi potest. Quoniam (inquit) non satis intelligo scripturas sacras & earum mysteria Dei magnitudinem repræsentantia, nec fortasse satis sum instructus literis & scientiis humanioribus, veniam ad potentias Dei recolendas & commemorandas. Mihi satis erit meditari, & aliis prædicare Deum omnia posse, mirè esse potentem, potentiam eius esse immensam: humanis omnibus rationibus & scientiis, quas nesciuero, opponam Dei potestatem. Vt hoc quod creditur, vel dicitur de Deo & mysteriis, abhorreat ab humano captu, rationibus, disciplinis, institutis, artibus, non moror. Nam scio Dei superiorem esse potentiam. Tota ratio facti, mihi erit potentia facientis. *Ita introibo in potentias Domini*, veniam ad Dei potestatem, ad eam recurram: illa mihi sufficiet & aduersus disputationes omnium eruditorum, curiosorum & hæreticorum. Sic Salomon Prouerb. 30. fatetur suam insciti am de multis, quæ tam in diuina lege ignoraret, quàm in humanis artibus & scientiis: Stultissimus sum virorum & sapientia hominum non est mecum: non didici sapientiam, & (non) noui scientiam Sanctorum. Qui *Numerum* interpretãtur, si hũc locũ enarrãt.

Quoniã numerũ(tuorũ erga me beneficiorũ,vel laudum tuarũ)nõ cognoui, quotidiè tuam potentiam,(id eſt,fortia facta)& iuſtitiam prædicabo. *Literaturam.* γραμματειας,quæ vox ſignificat ſcripturas & literas. Vnde γραμματεύς, ſcriba. In Rom. Pſalt.Negotiationem. q. πραγματειας,vt & legit Chryſoſt.Arnobius, Auguſtinus, & plerique alii. Nam facilis fuit mutatio. Quin & numerationibus cum negotiationibus eſt maxima coniunctio, cum omnis negotiatorum res penè ſit in numerando,rationibuſque ſubducendis. q. d. Quoniam non cognoui negotia huius ſæculi, quoniam curis & occupationibus ſæcularibus vacuus ſum,quæ mentem à diuinorum contemplatione abducunt,accedam ad celebrandam iuſtitiam & miſericordiam tuam, atque beneficia,quæ à te maxima accepi. *Memorabor*,recordabor iuſtitiæ tui ſolius.

19 *Vſque nunc*, ad hunc vſque diem.

20 *Et vſque ad*,etiam vſque ad. Vſque ad,donec,& ſimiles particulæ apudHebræos inferunt continuitatem: non quòd poſtea ſe derelinqui velit. *Senium*,canitiem,ætatem decrepitam. Vſque ad ſenectutem,imò verò vſque ad nouiſsimam ætatem, ne me deſeras, mihi adeſto vſque ad extremum ſpiritum. Aliqui contra diſtinctiones Hebraicas,item verſum 11.iungũt cum præcedenti verſu. Vſque ad ſenium pronuntiabo mirabilia tua, vt oſtendat ſe vſque ad vltimum ſtatum laudaturum Deum.

21 *Brachium tuum*,auxilium,robur, potentiam,qua me conſeruas,vt ad omnes veniat commendatio & fama tuæ fortitudinis.

22 *Potentiam tuam*, Donec annuntiem ſcilicet,per Zeugma,è proximo verſ. *Vſque in altiſſima*,iuſtitiam tuam altè patentem,ad cœlum vſque pertinentem. Vt conſtruatur cum *Iuſtitiam tuam*,per Eclipſin Hebraicam *(quæ eſt) vſque ad altiſſima.* Vel connectitur cum verbo. Donec pronuntiem vſque ad altiſsima,id eſt, vſque in cœlum (Hyperbole, in immenſum) brachium tuum,tuam iuſtitiam & potentiam,& magna quæ tu feciſti. *Quæ* (&) magnalia, quæ feciſti. Ordo inuerſus,vbi & Aſynthetõ.(dicẽdo ſup.)*Deus,qui ſimilis tibi.* Eſt enim Mimeſis. עד, *Aſer*,poſsit,*quia*,ſignificare. Quia feciſti magnalia,ſiue magnifica.

23 *Quantas*. Admiranter. Interim quoniã עד eſt indeclinabile & omniũ generũ, aliqui iungunt cum ſequentibus. Qui videre feciſti mihi multas calamitates,conuerſus viuificaſti me. Sed nihil neceſſe. *Malas*,acerbas,graues. *Et cõuerſus*,placatus,vel potius phraſi Hebraica,quã pauci intelligũt,iterũ,viuificaſti me. Vnde & 70.id quod ſequitur in Heb. *conuerſus reduxiſti me*, rectè verterunt,iterũ reduxiſti me. Nam ad eũ ſenſum vtuntur verbo שוב vel שב conuertendi ſiue redeundi,cum altero. Hæc autem in futuro Kimhi exponit, exiſtimans hinc deinceps Dauidem loqui in perſona populi exulantis,& vaticinari de eius per Chriſtum reſtitutione. *De abyſsis terræ*,de extremis malis & calamitatibus exaltaſti me. Metaph.

24 *Tuã*,erga me,Heb.meã.Sed quia hæc ſua magnificẽtia, ſiue magnitudo à Domino proficiſcebatur,explicationis gratia ſic Septuaginta tranſtulerunt. *Et conuerſus*,& iterum,& rurſum(vt proximè) conſolatus es me.

25 *In vaſis*,in inſtrumentis muſicis. Vas in hac lingua generale ad omnia inſtrumenta, vt in Actis,vas electionis Paulus(inſtrumentum & organum lectiſsimum.) *Sanctus*, ô ſancte Iſrael. Nominatiuus more Græcorum Atticè,pro vocatiuo,id eſt, Deus,qui ſanctificas Iſraëlem.

26 *Et anima*,exultabit, iubilabit,canet, vt ſonat vox *Ranan.*

27 *Reuereri*,verecundia & ignominia affecti,paſsiuè.

ARGVMENTVM.

Chriſti regnum iuſtum, pacificum,amplum,fœlixque fore.

1 Pſalmus in Salomonem. LXXI. Heb. 72.

Deus

DEus iudícium tuum regi da: & iuſtítiam tuam filio regis.
3 Iudicâre pópulum tuum in iuſtítia: paúperes tuos in iudício.
4 Suſcípiant montes pacem pópulo: & colles iuſtítiam.
5 Iudicâbit paúperes pópuli, & ſaluos fáciet filios paúperum: & humiliâbit calumniatôrem.
6 Et permanêbit cum ſole & ante Lunam:in generatiône & generatiônem.
7 Deſcêndet ſicut plúuia in vellus: & ſicut ſtillicídia ſtillántia ſuper terram.
8 Oriêntur in diêbus eius iuſtítia, & abundántia pacis: donec auferâtur Luna.
9 Et dominábitur à mari vſque ad mare: & à flumine vſque ad términos orbis terrârum.
10 Coram illo prócident Æthíopes: & inimîci eius terram lingent.
11 Reges Tharſis & ínſulæ múnera ófferent: reges Arabum & Saba dona addûcent.
12 Et adorâbunt eum omnes reges: omnes gentes ſéruient ei.
13 Quia liberâbit paúperem à potênte: & paúperem, cui non erat adiûtor.
14 Parcet paúperi & ínopi: & ánimas paúperum ſaluas fáciet.
15 Ex vſûris & iniquitâte rédimet ánimas eôrum: & honorábile nomen eôrum coram illo.
16 Et viuet, dábitur ei de auro Arábiæ, & adorâbunt de ipſo ſemper: tota die benedîcent ei.
17 Et erit firmamentũ in terra in ſummis móntium, ſuperextollêtur ſuper Líbanum fructus eius: & florêbunt de ciuitâte, ſicut fœnum terræ.
18 Sit nomẽ eius benedîctũ in ſécula: ante ſolem pérmanet nomen eius.
19 Et benedicêntur in ipſo omnes tribus terræ: omnes gentes magnificâbunt eum.
20 Benedîctus Dóminus Deus Iſrael: qui facit mirabilia ſolus.
21 Et benedîctum nomen maieſtâtis eius in ætêrnum: & replébitur maieſtâte eius omnis terra, Fiat, fiat.
22 Defecêrunt laudes Dauid filii Ieſſæ.

---

1 Hunc Pſalmum Salomoni duntaxat dedicauit, vt peruerſè quidam eum de Salomone exponant, Rabbinis, Midras, & Chaldæo deteriores, qui de Meſsia, quò Eccleſia roget, vt Chriſtus rex in carnem veniat. Quin & fortaſsis Salomon non hîc eſt nomen proprium, ſed Patronymicum, (ſic enim apud Hebræos propria pro Patronymicis & gentilitiis paſsim vſurpantur) pro Salomonio, Salomonide, id eſt, Salomonis filio, nepote, prole, id eſt, Chriſto à Salomonẽ orto, Matth. 1. Vel appellatiuum, pro pacifico, id eſt, Chriſto rege verè pacifico, vt in Cant. Canticor.
2 *Iudicium*, iudiciorum tuorum, iuris tui notitiam & zelum regi Meſsiæ da, vt ſecundum leges tuas & inſtituta populum tuum regat & moderetur. Vel potius iudicii tui rectionem & adminiſtrationem. Nam precatur vt mittat Chriſtum ad iudicandum, regendum & moderandum mundum multis malorum fluctibus iactatum. Sic quod ſequitur. *Iuſtitiam tuam*, iuſtitiæ tuæ dictionẽ, & diſpenſationẽ, tuũ in hoc mũdo inferiore thronũ & tribunal. Ioan. 5. filio pater omne iudiciũ dedit. Iere. 23. ſuſcitabo Dauid germẽ iuſtũ & regnabit rex & ſapiẽs erit & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In ſymbolo, aſſidet in dextera Patris venturus iudicatum viuos & mortuos. *Filio regis*. Quem regem appellarat, nunc vocat filiũ regis, vt qui ex ſemine Dauidis ſecundum carnem factus ſit. Rom. 1. ne quis Dauidem accipiat, qui rex quidem fuit, ſed non regis filius.

3 *Iudicare*. Inf. vt iudicet, regat, vindicet. Explicat superiorem versum. Græcismus, quo infinitiuus sumitur pro gerundio per Eclipsim ἕνεκα Iudicandi causa, ad iudicandum, vt iudicet, vt ps. 9. vers. 33. & 43, & ps. 77. vers. 78. *In iustitia, in iudicio*, iustè, ex æquo & ex iure pauperes. afflictos & calamitosos à potentioribus oppressos.

4 *Suscipiant*, ferant, tollant prop. Prosopopœia ad profundissimam & copiosissimam fœlicitatem. Consequantur, habeant pacem & iustitiam montes & colles, qui solent esse latronum, fugitiuorum & perditorum hominum receptatores, & sæuarum belluarum latibula, in illis præsertim Syriæ, Palæstinæ & Arabiæ locis. *Pacem*. Pax Phrasi Heb. omne boni & fœlicitatis genus includit. Vnde Kimhi hæc intelligit de rerum omnium abundantia. Nostri de Euangelio pacis & reconciliationis cum Deo. Vt fertilibus annis montes & colles fructibus affluunt, ita per regnum & legem Euangelicam conscientiæ afflictæ gratia Dei, pace, iustitia, dilectione abundant.

5 *Calumniatorem*. Græcè Sycophantam. Heb. oppressorem. Aliqui restringunt ad Diabolũ: sed posit esse singulare de cunctis, pro plurali, per Synecdochem. Confer cum Esa. 11. & 14. Defendet hic rex pauperes & oppressos, oppressorésque reprimet.

6 *Et permanebit*. Sensum duntaxat sequuntur. Quoniam enim Hebræi *Timere* vsurpant pro Colere, sensus est. Colent eum fideles quandiu sol perstabit. Apud eos in perpetuum permanebit eius agnitio ac honor. Ad Verb. Timebunt te, colent te (ô Christe.) Per tertiam autem personam, verterunt Septuag. vt explicarent, ad quem referretur hic timor siue cultus, nempè ad Christum, non Deum Patrem. Potuerunt etiam accipere per Metathesim poëticam ירכון pro יכרון *Ieeroch*. Nam *Arach* prolongari, diu permanere, longæuum esse. *Cum sole*, quandiu extiterint Sol & Luna, dum præsens erit Sol & Luna. In eorum conspectu, id est, vsque ad consummationem sæculi, imò verò in æternum. In Græco πρὸ impropriè pro ἐνώπιον, ἔμπροσθεν. Chald. Cum ortu solis, & in lumine lunæ, id est, manè & vesperi, siue, iugiter colenteum.

7 Descendet de cælis in terras gratè, optato, magna omnium voluntate, lætitia, vtilitate & commodo. Quod illustrat duobus similibus. *In vellus*, in detonsa prata, super tonsurã Heb. id est, herbam tonsam, germen excisum. Tam optatus descendet de cœlis Messias in regnũ suum, quàm pluuia super herbam resectam & detonsam, vel stillicidia, id est, imber siue ros sitientem terram conspergens, vt succrescat & germinet, & vberiorẽ herbam reddat. Pluuia enim herbę & terrę grata est ac vtilis. Pluuia & stillicidia, symbola gratiæ, quã suo de cœlis descensu attulit, ea tanquam rore humectans & refocillans Iudæos & Gentes, id est, vt aliqui interpretantur, vellus & terram. Aliqui vellus non pro detonsione herbæ, sed lanæ accipiunt, vt sit allusio ad vellus Gedeonis, Iud. 6. de descensu Domini in vterum virgineum.

8 *Orietur*. Florebit, germinabit prop. iustus. Florebunt ipso regnante plurimi iusti, & germinabit copiosa pax. Non mundi, sed Dei, quæ exuperat omnem sensum, & est tranquillitas cordis ac conscientiæ. Ioan, 14. & 16. Quanquam & nascente saluatore sub Augusto orbis totus à præliorum strepitu quiescebat, in signum veræ pacis, quam ipse in mũdum affere bat. *At* 70. legerũt *tsedech*, non *Tsaddic*, Iod pro Segol. Atque hinc *Iustitia*, est gratia Dei iustifi cans, quo modo passim accipitur apud Paulum. Alias virtutis actio, & quod sequitur, *Abũdantia Pacis* copiosa conscientiarum tranquillitas è remissione peccatorum. *Donec auferatur luna*, tollatur. Donec non sit, propr. id est, vsque ad consummationem mundi, imò vero per petuò, quandiu luna permanserit. Sed voluerunt docere lunam non abituram in nihilum, sed auferendam duntaxat ex isto statu corruptionis & mutationis. Nunc enim inseruiẽs hominibus varium habet lumen, & instabile, modò plena, modò dimidia, nunc crescens, nunc decrescens, nunc deficiens, nunc vna, nunc altera tantum parte lumen à sole susciens, prout variis modis Soli obiicitur. Tum autem auferetur secundum imperfectionem, non subsistentiam, secundum qualitates, non essentiam, quoniam ad statum perfectiorem reducetur, ab omni motu & instabilitate liberabitur, plenè omnibus ex partibus à Sole illuminabitur, idque in perpetuum, & multo splendidius. Sic perpetuus effectus regni Christi iustitia, pax, gaudium in Spiritu sancto, remissio peccatorum, & gratiæ infusio.

9 *A flumine*. Euphratem intelligunt, quoúsque pertinebat regnum Dauidis & Salomonis. Hunc iam fluuium tranabit gloria & potestas Christi, vt ei subiiciatur orbis terrarum ab Oceano

ceano Orientis ad Oceanum Occidentis, ab Indico ad Gaditanum, ab vno mari ad alterum oppositum. Demonstratur vniuersale dominium Christi hominis super omnem terrã intra terminos istos contentam, vt proinde magna insula à veteribus Geographis appelletur.

10 *Æthiopes.* Heb. generaliùs, squallentes, qui habitant in locis squallentibus, aridis & desertis, deserti incolæ. *Lingent*, osculabuntur in signum reuerentiæ & seruitutis, prostrati ore attingent terram, se humillimè subiicient, adeò vt terram osculentur ad testificandam seruitutem. Docet remotissimos quosque populos, & longè ab omnibus dissitos hominibúsque incognitos, ad hunc regem esse conuertendos.

11 *Tharsis*, Maris. Tharsis in genere mare significat, aliquando contrahitur ad regiones Indiæ & Ciliciæ. Nam vox etiam Heb. vtróque populos designat. Hîc videtur respicere Indiam, ad quam singulis trienniis Salomon naues mittebat, vt inde aurum & cæteras Orientis diuitias acciperet. *Insulæ.* Nominatiui casus. Insulani. In Oceano Indico & Eoo infinitæ sunt insulæ auriferæ. Aurea Chersonesus, Taprobana, Iaua maior, Mesana, Sarãgonis, Pauilogon, Solor, Humuna, Calagana, præter Peruanas & Americanas regiones atque insulas. Plures aromatum, gemmarum & rerum aliarum pretiosarum procreatrices. Quas omnes insularum nomine comprehendit. *Arabum*, transposuerũt verba fontis, in quo Sabei Æthiopes Arabicis præponũtur, quòd prius nomen Christo dederint, & constantius. Nam vsque hodie regnum eorum Christianissimum viget Preto-Ioanne Principe. Fortasse confuderunt differentiam inter Shebá per ב & Seba per ס secundum, quam prius significat Sabæorum Æthiopiam, posterius Arabiam felicem, cuius Metropolis Saba in monte sita, de qua Virg. Solísque est thurea virga Sabæis, & alibi India mittit ebur, mittũt sua thura Sabæi. Sed quàm rectè mox vers. 16. *Saba*, Æthiopiæ, à Saba filio Chus, & regina Saba. Sic Esa. 49. & 60. Tertull. aduersus Marcionem lib. 3. hunc locum citat. Nam & Magos (inquit) reges habuit Oriens, &c. Sic & plerique veteres ad docendum Magos non solùm fuisse sapientes, sed & reges, Matt. 2. Et sanè attingit Magorum ad Christum puellum profectionem cum pretiosis Thesauris Auri, Thuris & Myrrhæ. Cuius rei vmbra præluxit in Salomone, ad quẽ è Tharso, Arabia & Sabea munera delata sunt.

12 Hoc ita propriè conuenit Christo, vt neque Salomoni, neque alij cuiquam vlla ratione congruere possit.

13 Quæ his tribus versibus 13. 14. 15. promittuntur, quotidie præstat Christus, & in hac vita & in cuiusque morte, at plenius iudicij die, quando miseris & pauperibus ad dexteram collocatis, in illorum contemptores durissimam feret sententiam. *A potente.* יעתף *Missua* legunt Septuaginta appositè, שוע, *Sua* autem diuitem, potẽtem, prodigum significat, Iob. 32. & 34. q. clamosum. Nam diuites altè clamant & fastuosè. Masoretæ adhibent alia puncta, *Mesau vea*, nempè Benoni Piel: Liberabit pauperem Clamantem, & conquerentem.

14 *Parcet*, miserebitur, propitius erit, prop. Euthymius pauperem Gẽtes interpretatur, inopem Iudæos, qui crediderunt diuini auxilij ope.

15 *Ex vsuris.* à fraudibus, violentiis & iniuriis diaboli, Tyrannorum. *Honorabile*, ἔντιμον, pretiosum, τιμὴ honor & pretium. Sic respondet propiùs Hebræo, & pretiosus erit sanguis eorum coram illo, id est, mors eorum, vt Psal. 115. *Nomen*, ὄνομα. Sed fortasse Septuaginta verterant αἷμα, sanguis. Vita eorum illi erit chara & pretiosa, neque impunem habebit eum, qui eorum sanguine se cruentarit.

16 *Et viuet*, quia mors illi non dominabitur. Quare vbi gustauit mortem, intra triduum in auras rediit, semper victurus vita fœlici & beata, sicut impossibile erat teneri illum ab inferno. *De auro*, se & sua pij huic regi dabunt & offerent. *Arabiæ.* Heb. *Sheba* per ב, Shabeæ, vnde regina Austri fuit, quæ ad Salomonem regem, mota eius fama, peragrata est. Nam eo alluditur, vt Salomon Christum in multis retulit. Confuderunt ergo cum *Sebá*, Sabea regione Arabiæ felicis per ס, sed parum aptè. Nam Arabia non recensetur inter regiones auriferas, vt Æthiopia, id est, totum littus Africæ à Promontorio Viridi ad mare rubrum. Aethiopia enim veteribus cognita & Aethiopia nostris temporibus aperta auro abundat & nihil penè aliud mercatui exponit, Cephala videlicet, Argina, Nigritæ, Mozambica, Guangara &c. Porrò hæc Shabea est, quam Iosephus lib. 2. Antiq. c. 5. à Cambyse rege Meroen ex sororis nomine cognominatam scribit, Nilóque & duobus aliis fluuiis Astab & Astabor circumcin

ctam,à qua clima διὰ μεροῦς apud Astronomos & antiqua regia imperatorum Aethiopiæ. *De ipso*, περὶ αὐτοῦ. Heb. orabunt pro ipso, precabuntur *ei fœlicia*. Anthropopathos de Christo loquitur vt de rege optimo, pro cuius incolumitate, & vitæ diuturnitate assiduè rogat populus. Quin & populus Matt. 21. precabatur, Hosanna filio Dauid, Hosanna in excelsis, id est, ô tu Deus qui es in excelsis, salua quæso, salua filium Dauid. Nam verbum Hosá, siue saluãdi, Hebraicè construitur cum datiuo. Sed nec dubium, quin quotidiè oraret, vt regnum illius emergeret, vt sine timore de manu inimicorum suorum liberatus, seruiret illi. Quod ad humanam Christi naturam refertur. Possit etiam referri ad eius corpus mysticum & regnũ. Pro regni eius successu perpetuò orabunt, próque Ecclesiæ pace. Etsi autem περὶ cum Genitiuo, Græcè etiam *pro* significet, Noster tamen interpres *De*, in communiore acceptione transtulit, vt doceret pro Christo non fuisse orandum, vt pro reliquis hominibus, nempè pro ipsius persona, quæ aliorum precibus apud Deum non indigebat, sed pro ipsius regno, id est, Ecclesia, vel membris, qui sumus nos. In Hebræo בעד *Bead* sumi potest pro *Per*, *propter*. *Adorabunt per ipsum semper*, eius nomine, Ioan. 15. & 16. Propter & per ipsum Patri supplicabunt. Ephes. 2. Hinc nos cunctas preces claudimus, Per Dominum nostrum Iesum Christũ, tanquam per mediatorem, redemptorem, & pontificem.

17 *Firmamentum*, firmus & solidus cibus. Epithetum frumenti, quo vita hominis continetur & sustentatur, apud Septuag. vt Ps. 104. vers. 17. imò verò apud scriptores sacros vt Esa. 3. vers. 1. mishan, fulcimentum panis, vbi noster, robur panis, & Leui. 26. ver. 45. baculus panis, quasi fulcrum, quia inquit illic Abben Ezra, panis, cor hominis firmat, fulcit, sustentat è Psal. 103. Vnde Heb. Pugillus frumenti, vel iuxta Chald. fulcimentum panis. Est autem Hyperbole. Ex paucis granis etiam in cacuminibus montium, quæ solent alioqui esse infrugifera, maxima proueniet seges, quæ & superet Libani altissimas cedros altitudine, vel tã procera sit, vt agitante vento talem aristis sonitum edat, qualem arbores Libani. Veteres Hebræi, vt hîc citat R. Salomon, de quibusdam Cluscaoth, (id est placentis) tempore Messiæ interpretantur (Eucharisticis haud dubiè hostiis & panibus) delicatissimis vbique offerendis & percipiendis. Quare Ionathã transtulit, vt notat Paulus Burgensis, Erit placenta tritici in capitibus sacerdotum. Et Rab. Mose Haddarsan obseruat istud esse mysterium Melchisedec, quo dicitur Sacerdos Dei altissimi, Genes. 14. Cuncti enim Rabbini tradunt Panem & vinum ab ipso prolatum, fuisse mystica ac retulisse partim Mosis sacrificia farinacea & libamina, partim Messiæ. *Superextolletur*, superabit Libanum, vel Libani syluam, præ altitudine. Libanus & mons, & sylua. Heb. concutietur, commouebitur, vt Libanus. *Eius*, firmamenti, id est, frumenti, quo vita hominis firmatur & sustentatur. Nã Prono. est masc. generis. Heb. & Græc. ne quis ad terram referendum censeat. *De ciuitate*, qui sunt de ciuitate, ciues. Genus Metonymiæ Hebraicæ, vt sup. Psal. 67. de fontibus Israël, id est, qui estis de fontibus & origine Israël, & Psa. 150. Laudate eum de cœlis, vos qui estis de cœlis, cœlites. Ciues ergo, & oppidani florebunt, & multiplicabuntur, vt solet gramen siue herba tenella in agris. De incredibili prouentu fidelium siue credentium in Christum.

18 *Ante solem*, ante solis ortum, id est, ab æterno. Chal. Ante solis ortum præparatum fuit nomen eius, siue fixum & permanens. Vnde Chrys. in 2. Esaiæ ad diuinitatem & maiestatẽ Christi refert, in qua ipse permanebat, antequam Sol existeret. Vel sole durante & stante, quandiu stabit sol, in æternum. *Permanet*, Heb. *Innon*, filiabitur propriè (Abben Ezra) filius erit, filius appellabitur (à ין filius) nomen eius, quandiu durabit sol. Vnde veteres Hebræi tradiderunt Innon, vnum esse è Messiæ nominibus. Cæteræ interpretationes hãc non æquant. Perseuerabit, propagabitur, celebrabitur, præparabitur, ab vna generatione in aliam transibit Christi nomen, dum Sol erit. Potuerint legere Iccon per כ caph, non נ *nun*, vel vnum pro altero sumere propter affinitatem literarum. *Con* autem est parare, vt hic sumpsit Chaldæus, & stabile firmúmque esse, siue permanere.

19 *Omnes tribus terræ*. Hæc Propheticè interiecerunt Sept. vt significarent esse alluſum ad promissionem Abrahæ factam Gen. 12. 19. 22. &c. Chald. & benedicentur merito eius omnes populi. *Magnificabunt*, beabunt, prop. beatum prædicabunt.

20 *Benedictus* sit. Est enim votum & optatio. *Solus*. Consule Ps. 135. vers. 4.

21 *Benedictum* sit, vt suprà. *Et replebitur*, vt repleatur. Hanc phrasim explicamus Psal. 140. vers. 6. & 142. vers. 4. Vel est pro imperatiuo *Repleatur*. *Fiat*, *fiat*. Amen & Amen. Signaculum siue

siue clausula librorum quatuor primorum huius operis. Vtinam ista contingant & perficiantur.

22 Atque hic est Psal. à Dauide postremò omnium conscriptus, & quasi testamento Salomoni filio relictus, vt fidem & expectationem Messiæ ei commendaret. Nec tamen positus suo loco per hysteron proteron: quoniam in hoc opere minimè seruatur ordo temporis, sed doctrinæ, consilij ac voluntatis. Hunc nempè vltimum composuit, tametsi secundum collocationis ordinem in hoc opere non inueniatur vltimus. R. Ioseph, Consummatę sunt preces Dauid, id est, quando ista fuerint impleta, tunc perficientur vaticinia, vota, & optata Dauid (vt cũ Christus in cruce dixit, Cõsummatũ est, de impletis in sua perpessione optatis & scripturis.) Hæc vt euenirent, summa fuit votorũ ipsius, fuit hic finis, quem in omnibus suis Psalmis Dauid concupierat. Sic Hierony. Completi sunt siue finiti Hymni Dauid, quoniam totam plenitudinem & finem iam enarrauerat. Alij aliter, sed alienius.

LIBER TERTIVS

PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Improbos in hac vita fœlices esse. Probos, qui indè commouentur, ex fine & exitu, quòd sua quemque tandem maneant præmia, se debere consolari.

1 Psal. Asaph. LXXII. Heb. 73.

QVàm bonus Israel Deus: his qui recto sunt corde?

3 Mei autem penè moti sunt pedes: penè effûsi sunt gressus mei.

4 Quia zelâui super iniquos: pacem peccatôrum videns.

5 Quia non est respêctus: morti eôrũ: & firmamêntum in plaga eôrum.

6 In labôre hóminum nõ sunt: & cum homínibus non flagellabûntur.

7 Ideo ténuit eos supérbia: opêrti sunt iniquitâte & impietâte sua.

8 Pródiit quasi ex adipe insquitas eôrum: transiêrunt in affectum cordis.

9 Cogitauêrunt, & locûti sunt nequítiam: iniquitâtem in excêlso locûti sunt.

10 Posuêrunt in cœlum os suum: & lingua eôrum transiuit in terra.

11 Ideo cõuertêtur pópulus meus huc: & dies pleni inueniêntur in eis.

12 Et dixêrunt quómodò scit Deus: & si est sciéntia in excêlso?

13 Ecce ipsi peccatôres & abundântes in sæculo: obtinuêrunt diuítias.

14 Et dixi, ergo sine causa iustificâui cor meum: & laui inter innocêntes manus meas.

15 Et fui flagellâtus tota die: & castigátio mea in matutînis.

16 Si dicébam, narrâbo sic: ecce natiônem filiôrum tuôrum reprobâui.

17 Existimâbam vt cognóscerẽ: hoc labor est ante me,

18 Donec intrem in sanctuárium Dei: & intélligam in nouíssimis eôrum.

19 Verúntamen propter dolos posuísti eis: deiecîsti eos, dum alleuarêntur.

20 Quómódo facti sunt in desolatiônem? súbitò defecêrunt, periêrunt propter iniquitâtem suam.

21 Velut sómnium surgéntium Dómine: in ciuitâte tua imáginem ipsôrum ad níhilum rédiges.

22 Quia inflammâtum est cor meũ,

& renes mei commutâti ſunt: & ego ad nihilum redâctus ſum, & neſcîui.
23 Vt iumêntum factus ſum apud te: & ego ſemper tecum.
24 Tenuîſti manum déxteram meã, & in voluntâte tua deduxîſti me: & cum glória ſuſcepîſti me.
25 Quid enim mihi eſt in cœlo: & à te quid vólui ſuper terram?
26 Defêcit caro mea & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in ætêrnum.
27 Quia ecce, qui elóngant ſe à te, perîbunt perdidîſti omnes qui fornicân tur abs te.
28 Mihi autem adhærêre Deo bonũ eſt: pónere in Dómino Deo ſpem meam.
29 Vt annúntiem omnes prædicatiônes tuas: in portis filiæ Sion.

---

1 Aſaph nobilis Muſicus tempore Dauidis, 1. Par. 6. & 16. cuius nomine extant 12. Pſalm. cum magnæ parti aliorum modos fecerit. Eius ſpiritus hoc habuit peculiare, vt de rebus Eccleſiæ triſtibus meditaretur. Vnde hic tertius liber continet ferè perpetuas querimonias.

2 *Quàm*, certè, profectò. Heb. eſt certa aſſertio, contra quam ſubiiciet carnis tentationes, ſiue rationes. Blandimentum hoc præmittit, ne Deus offendatur ſequenti querimonia, quæ probos perpetuò exercuit, vt Iere. c. 12. Abac. c. 1. Iob. c. 21. &c. *Iſrael*. Datiui caſus. Beneficus Iſraëltico populo, ſiue Iudæis & fidelibus, nimirum iis qui recti ſunt corde. Vnde Græcè premiſſum habet articulum τῶ, Heb. Lamed. *His qui*. Appoſitio. ἐξηγητικῶς enim docet, quẽ Iſraëlem intelligat. Vel eſt Aſyntheton (&) his qui &c. Vt erga omnes ſit beneficentiſſimus, at ſingulariter erga Iſraelitas, id eſt, fideles, eos maximè, qui puro ſunt animo & conſcientia.

3 Moueri pedes, effundi greſſus, Prouerb. Hebraicum, pro declinare à recto, labi, vacillare cogitationibus, deficere ab aliqua re. Pugnam ſpiritus & carnis pingit. q. d. penè in his tentationibus ſuccubui.

4 *Zelaui*, grauiter commotus ſum & ardenter. Zelus feruor quidam animi propter res indignè factas. Alij, ad æmulationem prouocatus ſum. *Pacem*, proſperitatem.

5 *Reſpectus*. Conſideratio de morte. Eam non conſiderant, neque reſpiciunt. Mortem non curant, neque eius timore afficiuntur. Sine eius metu moriuntur, non eam ponunt ante oculos, ne hoc illos affligat. Quare Hieronym. Non cogitant de morte ſua. & Chal. Non terrẽtur neque conturbantur propter diem mortis ſuæ. Legi fortaſſe poſſit *Deſpectus*, ἀνάνευσις, renutus, deſpectus, repulſa, Hyperbole. Non renuunt mortem præ dierum multitudine: vel paſſiuè, non deſpiciuntur, non reiiciuntur in morte, curantur nullius rei & officij indigi, & in ſinu ſuorum moriuntur ſine cruce. Fortaſſis Septuag. verterant ἀνάδεσις, religatio, conſtrictio. Nam Heb. ad verbum, non (ſunt) conſtrictiones ſiue vincula morti eorum, quæ eſt Periphraſis extremæ ſenectutis poëtica. q. d. peruenitũt ad extremam ſenectutem, quo tempore, vt fructus valde maturus ex arbore, ſponte decidit anima è corporis vinculo. Vincula metaph. ſunt impedimenta vel tormenta, & cruciatus: & ſic vertit Aquila, nulli cruciatus interueniunt morti eorum. Noſtra lectio non immutat ſententiam. Non reſpiciunt ſuam mortem, ad eam non attendunt, tam blandè & ſuauiter moriuntur, vt mors iſtis inopinatò accidat. *Et firmamentum*. Septuaginta hîc ſenſum duntaxat ſequuntur: firmum eſt robur in plaga eorum, ne eis quidem plaga nocet, morbus, res aduerſa: è plagis conualeſcunt, nec illis obruuntur, vel pereunt: ſunt firmo robore in morbis & rebus aduerſis. Aliqui actiuè, plaga, qua alios afficiunt, eſt fortis & vehemens. Potentes ſunt in nocendo. Ad verb. Et viuida eſt fortitudo eorum. Alij per Zeugma repetunt negationem. Non eſt firmamentum, non eſt firmitas, ſtabilitas, duratio in ipſorum plagis. Celeriter explicantur è calamitatibus. Sic Roman. Pſalterium: nec firmamentum in plaga eorum.

6 Humanis miſeriis non agitantur, neque cum cæteris flagella patiuntur: communes miſerias non experiuntur.

7 *Tenuit*, velut torquis cinxit: torquauit prop. *Operti ſunt*, oppleti & contecti ſunt violentia

&

& ſcelere:cooperti ſunt flagitiis & facinoribus,toti ſunt iniqui & impij. Ad verb. inuoluit (vt)habitus violentia eos.i. operti ſunt veluti veſte, violentia & iniquitate. Chaldæus totum verſum ſic reddit. Propterea coronauit eos ſuperbia, corona,quam imponunt capitibus ſuis è rapina ſua.

8 Impiorum proſperitas poëticè deſcribitur. *Ex adipe*, præ adipe. Metaph.quaſi ex,vel præ abundantia,ſaturitate, ob proſperitatem. Rerum affluentia efficit,vt adeo ſint iniqui & improbi atque expleant cordis deſideria & cupiditates. Nam in poſteriore membro eſt Aſyntheton.(*Et*)*tranſierunt*. *Iniquitates eorũ*. Explicarunt Metaphoram contextus Hebraïci, Oculus eorum, præ nimia pinguedine egreditur è ſuo orbe, & eminet. Gall. *Leur œil ſort dehors enflé de greſſe*. prominet propter pinguedinem, vel cenſuerunt עיניו *eenémo*, idem pollere ac עניו, *auonemo*. *In affectum*, in vota cordis. Heb. In picturas vel imaginationes cordis. Sic appellant affectus, deſideria, vota, optata. Ea(inquit)perfecerunt: quod corde expetierunt, exeeuti ſunt .Euthymius. Tranſierunt in diſpoſitionem cordis. i. venerunt in habitum iniuſtitiæ.

9 *Cogitauerunt*. Diſſoluunt ſe prop.(in omnes cogitationes) ſe variis modis torquent,tabeſcunt cupiditate malè agendi. *In excelſo*, quaſi è cælo,vel è loco eminentiore,è ſublimi ſtatu & potentia. Inde enim cæteros ſibi infrà poſitos deſpiciunt. Ad verb. ex alto. Græcè, εἰς ὕψος, in excelſum, Accuſatiuo caſu, in altum,ſublimiter, ſuperbè,elatè,vt Latinè, extollere in cælum. Minus Hebræo reſpondet, in altum.i.contra cælum, & reſidentem in cælo, & ſi id mox canat.

10 *In cælum*, contra cælum, Metonym. contra Deum,& cœlites, qui in cælo habitant, cælum ipſum laceſſunt & attingunt, non magnificiunt blaſphemare, vt cum Dionyſius commiſſo ſacrilegio Deum dicebat ſacrilegis bonam nauigationem concedere. *Tranſiuit in terra*, peruagata eſt per terram. Gall. *Sa langue trotte par la terre*. Loquuntur in terra liberè & licenter, vbíque exerunt linguam ſuam audacter, temerè, & citra cuiuſquam metum:impunè quicquid volunt loquuntur, cùm alii ſubmiſſè cogantur loqui laxant in omnes linguã ſuam, nemini parcunt, de rebus omnibus temerè loquuntur. Chald. poſuerunt in ſanctos cælorum os ſuum, & lingua eorum vſſit(afflixit)ſanctos terræ.

11 *Meus*. Heb. Eius, Dei ſcilicet. Sed ad tollendam pronominis ambiguitatem ſatius fuit ſic vertere. *Hic*,Aduerb.pro,huc:eò redibit,vt dicat quod ſeq.verſ.12. Ad ſequentem querimoniam redigentur homines pij. Aliqui, Reuertetur huc, in hanc offenſionem & ſcandalum:repetet ſubinde hoc Deo nos non eſſe curæ. Huc ſe conuertet, vt contempletur,cur impij omni fœlicitate ſatientur. *Pleni*.Genit. caſus,Heb.vnde lego in Græco πλήρεις, non πλήρεϛ. Vnde & Hebræi ſub.calicis. Dies pleni (calicis) inuenientur in eis,i. plenæ afflictionis. Calix enim apud eos eſt ſymbolum calamitatis. Ideò plenè & abundè affligetur populus tuus, quòd ſic cuncta impiis ſuccedant. Septuag. facilius & doctius exprimunt, quàm Rabbini, יי pro יין per Aphæreſin poëticam, ימצו pro ימצאו per Synæreſin, vt ſolent non modò apud Poëtas, ſed etiam oratores, quieſcentia Lamed ל, & lamed כ confundi. Hoc qui non obſeruant,vertunt,Et aquæ pleni(calicis)exprimentur eis,longè obſcurius,eodem tamen ſenſu, graues ærumnas exugent, magnum dolorem concipient de proſperitate impiorum:vel ex Anonymo, largiter flebunt.

12 *Si*,an,ecquónam modo,interrog. *Scientia*, notitia eorum, quæ hîc eueniunt. Conflictus carnis & ſpiritus, dum homo offenditur impiorum fœlicitate.

13 *Abundantes*, quieti ſæculi prop. Qui fœlices ſunt in hoc mundo multiplicarunt opes.

14 *Iuſtificaui*, purificaui. Fruſtrà ſollicitus fui, vt opera mea eſſent pura. *Inter innocentes*. Ad verb. in innocentia. Manus meas puras ab omni ſcelere, & ab omni improborum conſortio conſeruaui. Duo pietatis capita, cordis puritas, & manuum.i. operum externorum innocentia.

15 *Caſtigatio mea*, increpatio, paſſiuè ex Abben Ezra, qua ego caſtigor. Et ſi quid peccaui, ſubitò fui caſtigatus, ſtatim dedi pœnas: vix dum ſurrexi, cùm ſenſi Deum meum peccatum punientem. *In matutinis*, quotidiè, ſingulis matutinis. Singuli ſolis exortus penè aliquam nouam afferunt moleſtiam. Nonnulli,ſubitò: ab ipſo mane & aurora, ab ipſo primo diluculo. Alij, ab ætate prima,à pueritia.

16 *Ecce*, Si hunc in modum loquar, ecce iniuria afficio filios tuos & electos,quaſi tibi curæ

non sint: cùm tu eos, quia diligis, castiges, Heb. 12. & affligas, Act. 14. In eos peccaui, vt qui perpetuò à te conseruentur, vel, vt qui me aliter docuerint: eorum vitam & studium improbaui, quasi se frustrà in tui cultu exerceant, etiamsi maximis crucibus premantur. Nodum in scirpo quærunt, qui inuersum verborum ordinem putant. *Dicebam, si narrabo sic*, vel per Parenthesin. *Si (Dicebam) narrabo sic.* Nam fons id non patitur propter Maccaph. Est ergo sensus planus, Si apud me dicebam, si cogitabam, quod sequitur. Si dicebam, me ad hunc modum narraturum de Dei prouidentia, déque eius iudiciis & factis, sanè filios tuos condemnaui, in probos & sanctos præuaricatus sum & egi perfidè, iniurius piis fui, vt qui ex eorum miseriis statuerim de tua erga ipsos incuria & neglectu. Iniurius est piis, qui eos vanè dixerit Deum colere.

17 Cogitaui de hoc cognoscendo, déque eius rei causa comprehendenda: sed difficultas laboriosa mihi obiicitur, donec eam penitùs contempler in tuo sanctuario. i. cælo. Video me ad cognitionem eius peruenire non posse, nisi quando tu me hoc docebis in cælo. Pronomen, *Hoc* debet cum verbo præcedenti construi. Hoc nimis est arduum mihi ac difficile. Deinde quod sequitur, cadit in sequentem versum, *Labor est ante me, donec intrem in sanctum Dei domicilium*, vbi istius arcani consilij rationem discã & percipiam. *Ante me*, in oculis meis. i. mentis meæ. Nazanzenus epist. 66. ad Philagrium. Vbi Dauid (inquit) ob eos qui rebus omnibus immeritò abundant, æstuauit, mæroréque confectus est, iam cogitationes suas ad alterius vitæ tribunalia præmiáque vtríque vitæ recondita mittit, sicque demum perturbari desinit, animíque molestiæ medetur.

18 *In sanctuarium Dei*. i. cælum, quod Deus inhabitat: vt Deut. 33. Chaldæus. Vsque ad tẽpus redemptionis, quo veniam ad sanctuaria Dei, & intelligam finem eorum. Alij, in Ecclesiam, vbi vnica est veritatis & sapientiæ ad dissoluendas eiusmodi quæstiones schola, & domicilium, *Et*. Non habetur in Hebr. sed subaud. per Asyntheton: Et donec intelligam qui futurus sit eorum exitus, quid eis eueniet ad extremum. Impiorum exitus cognoscitur in altero sæculo, indéque Dei iudicia.

19 Interim in hoc mundo aliqua ratione lenire hunc suum dolorem, zelum, commotionẽ possunt pij: Nam propter dolos posuisti eis, mala sup. per Eclipsim, quæ expressa est in Græco ⲥⲁⲗⲉ, in Psalt. Romano, & apud Cassiodorum. Eodem recidunt Hebr. In lubricitatibus ponis eis sup. pedes, vel quid simile. Veluti in lubrico loco constitutos deiicis in præcipitium. Qui enim in lubrico consistunt, leui propulsione ruunt. Aliqui intelligunt bona, quæ dicantur lubrica, quod qui per ea ingrediuntur, facillimè labantur. *Dum alleuarentur*, Antithesis ad Verbum *deiiciendi*. ἐν τῷ ἐπαρθῆναι, dum eleuarentur ad opes, potentiam, successus. Legunt מרוממות per ס sinistrum, Masoretæ autem per dextrum, in desolationes, in vastationes cadere feciſti. Non immutatur sensus. Perpetuò enim docetur res impiorum prosperas non habere firmitatem, sed perire breui.

20 Insultatio repentina. *Propter iniquitatem*. Heb. ab horroribus, i. propter horrores suorũ peccatorum. Alij, horribili modo perierunt. In singulis membris repetendum, *Quomodò*. Nam eis tot modis insultat. Quo modo subitò defecerunt? Ecquonam modo consumpti sunt à repentinis terroribus diuinitùs immissis?

21 *Velut somnium*, quod euanescit quàm celerrimè, estque inane, quanquam videatur delectare dormientem: vt apud Lucianum Mycillus, cùm expergisceretur, sensit omnem fœlicitatem, quam somno conceperat, euanuisse: & Esaiam cap. 29. sicut somniat esuriens se comedere, cùm autem expergefactus fuerit, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens se bibere, & postquàm expergefactus fuerit, adhuc sitit, & anima eius vacua est. *In ciuitate*, in ipsorum vrbibus, in quibus suspiciebantur & florebant, imaginem. i. vmbram, vel adumbrationem, imaginariam & fluxam eorum conditionem, inanem & vanam, vmbratilem eorum statum, potentiam, fœlicitatem abolebis, eos cum ipsorũ imaginibus & stemmatibus ad nihilum perduces, vt ne eorum quidem vmbra & vestigium supersit. Eorum imaginariam fœlicitatem nihil esse demonstrabis. Imago etiam pro specie, apparentia. Ne eorũ quidem species vspiam erit. *Tua*. Non habetur in fonte. Itaque in genere de vrbibus intelligo. In ciuitate tua, i. quam dederis eis possidẽdam. Alij de ciuitate superna & cœlesti. Studio duntaxat nouitatis Recentiores כעיר vertunt, in *Expergisci*. *Cùm expergefacti fuerint*, pro *in ciuitate, in vrbe*, cùm sententia multò sit planior & neruosior, nec ה *He* symbolum Hiphil soleat

ſoleat cum ϶ in infinitiuis contrahi. Hoc tamen Chaldæus ſequitur. Sicut ſomnium hominis euigilantis, in die iudicij magni euigilabunt è domo ſepulchri, in ira imaginem eorum deſpicies.

22 Antitheſis ſuperiorum per Hyperbaton trium verſuum. Sententia enim cadit in 24. verſ. Tenuiſti, &c. Impij, quibus omnia fœlicia contigerunt, perierunt, & in nihilum redacta eſt eorum imago. Contrà, meam manum dexteram ſuſtentaſti, beneuolentia magna deduxiſti me & cum gloria excepiſti, quia inflammatum eſt cor meum. i. vſtum & cruciatum. Sic Vri Latinis eſt cruciare Metaph. Et renes mei immutati ſunt, alterati, malis affecti & crucibus, & ad nihilum redactus ſum, valde humiliatus & abiectus, propter varias calamitates, & neſciui, quorſum ſup. id fieret, vel quò me verterem præ malorum mole (eſt enim apoſiopeſis.) Denique quia vt iumentum factus ſum apud te oneribus oppreſſum, & interim, ego ſemper tecum fui, nec à te ſum abalienatus vnquam, ſed perpetuò māſi in tua fide & cultu (Illud enim eſt, *Et ego ſemper tecum*). q.d. quia nullis rebus, quantumuis difficilibus & aduerſis abductus ſum à tuo cultu, tenuiſti manum meam, &c. Nicetas ab hac interpretatione nō abludit in 40. orat. Nazianzeni, exponēs de concupiſcentiæ in continentiam mutatione. Nam per lumbos & renes concupiſcentia ſolet indicari, quod illa in his partibus æſtuet. Sunt autem lumbi in antica parte, renes autem in poſtica. Qui hoc Hyperbaton trium verſuum non perceperunt, affingunt obſcuriorem ſententiam, vt redeat ad ſuū zelum & tentationem: quam quia Rabbinis recentioribus vtcunque intellectis hauriunt, adiiciam. Quia exæſtuabat vel aceſcebat cor meum, & renibus meis acuebar ſiue compungebar (ad iſtud comprehendendum) quia acuebam me, acutum & ſubtilem me efficiebam. i. intendebam animum ad iſtud intelligendum, item quia renes meos. i. animi mei vires cōtondebam & diligenter ſubtilitérque conſiderabam, quia me ſic vexabam & conſultabam vel afficiebam, (Affectus enim ſunt in renibus) ego ſanè inſipiens fui, neque ſciui vias tuas, & bellua factus ſum apud te. Alij redditionem incipiunt in *Vt iumentum*, eadem perpetuò vi. Quoniam exacerbabatur cor meum, & in renibus meis perturbabar, & ſtultus eram, & neſciebam iſta, quæ ſcilicet, tandem impiis accidunt: nempe eorum exitium. i. non attendebam iſtos tandem miſerè perire, nec contemplabar iſtorum infœlicem finem, vt iumentum fui apud te. i. ſine iudicio. q. d. Quo acriùs & acutiùs hæc tua iudicia conſideraui, eo minus percepi, vt apud te ſim valde brutus, vel potius Gallicè, *Par ce que ie me troubloit, & ne ſçauois cecy, aſſauoir qu'ils finiſſent & periſſent mal, i'eſtois bien beſte & ignorant enuers toy. Ceſtoit vne grande beſtiſe à moy de me troubler ainſi, & ne voir leur malheureuſe fin*. Craſſiſſima eſt ignorantia non cernere Domini iudicia de impiis, & de illorum momentanea proſperitate commoueri, cum tandem ſecuturum ſit ſupplicium euidens. Sic duo verſus ſibi cohærent, at non tertius, vt in Septuag. *Commutati ſunt*, *Eshtonan*, compuncti ſunt prop. & torti. Idem ſenſus. Fortaſſe etiam reſpexerunt Sept. ad radicem שנה *Shana, mutatus eſt*.

23 *Et iumentum*. (Et) vt iumentū, per Aſyntheton. Niſi cum aliis hîc redditionem incipias.

24 *Tenuiſti*, ne impingerem, ne caderem. *In voluntate*, in tua lege, in tuis præceptis & conſiliis deduxiſti me. ἐν τῇ βουλῇ, in conſilio tuo, vt & Heb. Viam benè agendi demonſtraſti mihi, in eā me direxiſti. Tuam voluntatem, tuam legem, quam executioni mandari vis, me docuiſti. Et *cum gloria*, gloriosè & honorificè me excepiſti apud te & in tuam domum. Ad verb. Et poſt gloriam ſuſcipies me. Quod aliqui exponunt per Eclipſim Præpoſ. *In*, Poſtea tandem. i. poſt mortem meam in tuam gloriam, vel cum gloria ſuſcipies me. Sic Chaldæus. In conſilio tuo deduces me in mundo iſto, & poſt conſummationem in gloriam, quam dixiſti te ſuper me adducturum, accipies me. Rectè etiam in Præterito *Deduxiſti*, *ſuſcepiſti*: quia præteritum *tenuiſti præceſſit*. Vide Pſ. 6. verſ. vlt.

25 *Quid enim mihi eſt in cælo*, à te per Hypozeugma. i. præter te, ſine te. Nam מי, *Min*, negationem includit, vt Latinè, abs re. i. præter rem, ſine re, ſine cauſa. Vel præ te. Nam etiā *Min* inſeruit cōparationibus, vt Pſ. 138. verſ. 6. & 92. verſ. 6. Heb. Quis eſt mihi in cœlo? per Apoſiopeſin, Quis mihi eſt in cælo, qui me ad te ſubuehat? (vel quis mihi in cælo eſt,) quem pluſquàm te velim & cupiam? Alij, quem præter te deſiderem. Nam reticentiæ multis modis perficiūtur: quin & ideò vſurpantur, vt multa dentur intelligi. Chaldæus ſub. ſimilis tui. Neutrum genus non mutat ſententiam. Quid mihi eſt in cœlo, ſuaue ſcilicet ſine te, vel præter te. Te ſine omnia mhi ſunt inſuauia & iniucunda, ſiue in cælis, ſiue in terris.

Et à te quid. quid aliud à te volui, quid nisi te, quid extra te. q.d. nihil præter te volui in terra, te vnum expeto, te solo frui cupio. Vnde Hebr. Et tecum non volui (quicquam) in terra. Idem est, nihil velle habere aliud cum Deo, & nihil velle siue desiderare præter Deum. Chald. Tecum socium non volui in terra, vt doceat se non deflexisse ad peregrinos deos & religiones.

26 *Defecit*, præ languore & desiderio tui. *Deus*, ô Deus, &, ô pars siue portio mea, &c. Deus priore loco appellatiuum. Nam Heb. Petra cordis mei, ô Deus, qui es petra & firmitas mei animi, vel iuxta nonnullos, formator cordis mei. *Tsur*, significationem interdum ducit à *Iatsar, formauit*. Posteriore proprium, ô Deus in æternum pars mea. i. qui in perpetuum es mea portio. Deficere sæpiùs apud Heb. ardenter aliquid expetere, contabescere præ desiderio. *Deus cordis*, Heb. petra, fortitudo cordis.

27 *Qui fornicantur*, qui à tua fide & cultu deficiunt, & deerrant. Metaph. à coniugibus fidem matrimonij violantibus. Chald. Excidisti omnem aberrantem à timore siue cultu tuo.

28 *Mihi*. Rectè. Etsi Heb. *Ego mihi*. Nam אני, *aní*, *Ego* cadit in לי, *mihi* sequens. Item est Emphasis ecliptica. *Ego*, id est, quantum ad me attinet, adhærere siue propinquare Deo mihi est bonum.

29 *Omnes prædicationes*, laudes tuas, cuncta tua facta laudanda & prædicanda. Heb. opera tua. i. operum tuorum præconia. Sed metonymiam explicarunt Septuaginta. Quin & adiecerunt præter fontem, *In portis filiæ Sion*. i. palàm, publicè, in publico Ecclesiæ conuentu, è Psalm. 9. V. 15. ad commendandas publicas preces. Est autem Hyperbole, ad exprimendum se adiecturum omnes animi vires ad Dei laudes prædicandas. Nam propter multitudinem aut potius innumerabilitatem, cunctæ eius laudes enuntiari non possunt, sed ne narrari quidem. Vide Ps. 9.

ARGVMENTVM.

De populi domini & templi calamitate conqueritur, Deum obtestans, vt succurrat, quemadmodum olim. Est Propheticus contra Gog & Magog.

1 Intellectus Asaph. LXXIII. Hebr. 74.

VT quid Deus repulîsti in finem: irâtus est furor tuus super oues páscuę tuę?

3 Memor esto cõgregatiônis tuę: quã possedísti ab inítio.

4 Redemîsti virgam hæreditâtis tuę: mons Sion, in quo habitâsti in eo.

5 Leua manùs tuas in supérbias eôrum in finem: quanta malignâtus est inimîcus in sancto?

6 Et gloriâti sunt qui odêrunt te: in médio solennitâtis tuæ.

7 Posuérunt signa sua signa, (& non cognouêrunt:) sicut in éxitu super summum.

8 Quasi in sylua lignôrum secúribus excidêrũt iánuas eius in idîpsũ: in secûri & áscia deiecêrunt eam.

9 Incendêrunt igni sanctuárium tuũ: in terra polluêrunt tabernáculum nóminis tui.

10 Dixêrunt in corde suo cognátio eôrum simul: quiéscere faciámus omnes dies festos Dei à terra.

11 Signa nostra non vídimus, iam non est prophêta: & nos non cognôscet ámplius.

12 Vsquêquo Deus improperâbit inimîcus: irrîtat aduersárius nomen tuũ in finem?

13 Vt quid auêrtis manum tuam, & déxteram

déxteram tuam: de médio ſinu tuo in finem?
14 Deus autem rex noſter ante ſécula: operâtus eſt ſalûtem in médio terræ.
15 Tu confirmâſti in virtûte tua mare: contribulâſti cápita dracônum in aquis.
16 Tu confregîſti cápita dracônis: dedîſti eum eſcam pópulis Aethíopũ.
17 Tu dirupîſti fontes & torrêntes: tu ſiccâſti flúuios Ethan.
18 Tuus eſt dies, & tua eſt nox: tu fabricâtus es aurôram & ſolem.
19 Tu fecîſti omnes términos terræ: æſtâtem & ver, tu plaſmâſti ea.
20 Memor eſto huius, inimîcus improperâuit Dómino: & pópulus inſípiens incitâuit nomen tuum.
21 Ne tradas béſtiis ánimas confitêntes tibi: & ánimas paúperum tuôrum, ne obliuiſcâris in finem.
22 Réſpice in teſtamêntum tuũ: quia replêti ſunt, qui obſcurâti ſunt terræ, dómibus iniquitâtum.
23 Ne auertâtur húmilis factus confûſus? pauper & inops laudâbunt nomen tuum.
24 Exûrge Deus, iúdica cauſam tuã: memor eſto improperiôrum tuôrum, eôrũ, quæ ab inſipiênte ſunt tota die.
25 Ne obliuiſcâris voces inimicôrum tuôrum: ſupérbia eôrum, qui te odêrunt, aſcêndit ſemper.

---

2 *Repuliſti*. Oues ſcilicet tuas, ſiue populum tuum, per Hypozeugma. *Iratus*. Fumat naris tua, in Heb. elegantiore Metaphora.

3 *Ab initio*, ab omni æuo, vel ab orbe condito. Nam Eccleſia cœpit ab Adam & Abel. Alij, à temporibus Ægyptiacis. Alij, ab antiquo, nempè tempore Abrahæ. Geneſ. 12. 17. &c.

4 *Virgam*, (&) redemiſti virgam. i. vt eſſet virga & ſceptrum hæreditatis, tuæ, vt eſſet hæreditas, in qua tu regnares & teneres ſceptrum. Sic ſub. לְהִיוֹת *Lihioth*. πρὸς τὸ εἶναι. Per ſe etiam poſſit accipi. Redemiſti virgam. i. ſceptrum hæreditatis tuæ, regnum tuum hæreditarium aſſeruiſti & liberaſti hactenus. שֵׁבֶט *Shebet*, virga ſiue ſceptrum & tribus, quo etiam ſignificatu aliqui hîc ſumunt. Alij item pro poſſeſſione & parte, vt æquipolleat funiculo hæreditatis, Deut. 32. quia menſoriis baculis ſiue virgis, & funibus terra diuidebatur. Hinc virga hæreditaria, hæreditas quæ virgis diſtributa & ſorte obtigit. *Mons Sion*, eſt. Quæ eſt mons Sion, quem inhabitas. Subaudiendum verbum Subſtantiuum, ad maiorem emphaſin: Mons eſt Sion, in quo habitationem & domicilium tuum collocaſti. Loquor, inquit, de monte Sion, non de aliorum populorum montibus. Eum enim ſingulariter elegiſti. Aliqui *Montis*, vel *Montem*, per Appoſitionem, ne videatur Solœciſmus. Atqui dum aliquid maius ſignificare volunt ſcripturæ, ſic loquuntur, vt Apo. 1. ἀπὸ τοῦ ὢν, καὶ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, pro, ἀπὸ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐρχομένου, ne vis Præteriti imperfecti deperiret. Ab eo qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt. Itáque & Septuag. maluerunt diuiſim, & noua veluti clauſula enuntiare, vt nos retinerent in contemplatione electionis Sion.

5 *Manus tuas*, ad feriendum & percutiendum. Heb. greſſus tuos, diuerſa quidem Metaphora, ſed eandem habente vim. Attolle tuos pedes ad eos proculcandos. Metaphor. à conflicturis, qui eleuant pedes & paſſus, vt violentiùs in hoſtem inuehantur. Sed videbant Sept. Metaphoram à manibus eſſe vſitatiorem apud Græcos. *In ſuperbias*. Maſoretæ, vt ſup. Pſal. verſ. 19. legunt per ד dextrum, in deuaſtationes. *In finem*, in perpetuum. Et ſic accipitur toto hoc opere. Eleua manus tuas ad eos deuaſtandos in perpetuum, vel ad percutiendũ ſuperbias eorum in ſempiternum. i. plaga æterna. *Malignatus eſt*. Mala eſt operatus in ſanctuario. Sine admiratione in fonte, omnia contriuit, vel malè operatus eſt in Sancto. רַע *Hêra*, & conterere, & malè facere.

6 *Et gloriati ſunt*. Rugierunt. Heb. per Metaphoram. *Solennitatis*. Meton. templi, in quo agitatur ſolennitas & feſtum. Vox Heb. *Moed*, vtrumque ſignificat, nempè Synagogam, ſiue locum ſolennitatis, & ipſam ſolennitatem, ſiue feſtum.

7 Signa priore loco pro insignibus & vexillis, posteriore pro trophæis & monumentis victoriæ, per Accusatiuum transitionis, de quo Psalm. 2. vers. 8. vt sequatur Parenthesis. Posuerunt sua insignia & vexilla in signa & trophæa, siue pro signis & trophæis, id est, vt essent trophæa & monumenta suæ victoriæ, super summum (templi) sicut in exitu, id est, sicut in compito & loco profano: & non cognouerunt, te, nos sup. aut quid simile: vsque adeò gloriantur de victoria. Nos spectantes ista, non curarunt, te dominum templi non agnouerunt, non distinxerunt inter sanctum & profanum, non discreuerunt templum ab exitu siue compito, non cognouerunt aliam esse debere rationem templi, aliam compiti, eodem loco vtrúmque habuerunt. Hebræi appellant exitum compitum, in quo exeunt & desinunt multi vici. Gall. *Sortie de rues, carrefour.* Hinc Matth. 22. Ite ad exitus viarum. Et aliquando introitum, vt è quo sit introitus ad multos vicos. Quomodo fortassè verterant Septuag. nempè εἴσοδον, non ἔξοδον: quanquam sit eadem vtriúsque notio. Nam Heb. מבוא idem quod מבוא introitus. Ezech. 42. vers. 9. vt non semper sit Benoní. Hinc vsque hodie apud Rabbinos מבוא & מבוי, quadriuium, compitum: vt cùm in Echá Rabba Lament. 1. dicunt Hierosolymis fuisse 24. plateas: vniuscuiusque autem plateæ fuisse 24. מבואות (introitus, compita) & cuiusque מבוי (compiti) 24. vicos. Quæ annotaui, ne recentiores priùs nostros Septuag. damnent, quàm, intelligant vim vocum, iuxta quam sic ad verbum Hebræa verti possunt: Posuerunt signa sua, signa, vt cognoscantur, (nam Heb. est Eclipsis ב, & singulare pro plur. distributiuè) sicut in compito sursum, vel supra (templum) Non alienè aliqui, vt Euthymius, exponunt. Portas vrbis, quibus extra eam exitur. Sicut in portis, ita super summum templi, vel super ipsas portas, erexerunt in trophæum sua vexilla. Interim Rabbinorum interpretatio non est contemnenda, si quidem distinctio cadat in principium sequentis versus: Posuerunt signa sua (in) signa. Cognitus est (hostis) sicut immittens sursum in densas arbores, secures. q. d. videntibus nobis immisit securim in templa, & eorum trabes & fores, vt in syluam aliquam. *Super summum* templi. ὑπεράνω, super, supra templum, super ipsas portas. Euthym.

8 *Quasi.* Hoc hemistichium iuxta Masoretas pendet è superiore, (Cognoscitur velut inferens sursum) in perplexitatem ligni secures. In eo enim quod sequitur, versum alium incipiunt. *Exciderunt*, quasi in Hebr. ועתה. *Et nunc*, Ain positum esset pro Heth, è mutua gutturalium permutatione. Et contritio, & confractio, vt מחתה, Iob. 6. vel literis transpositis. כעתו pro מחתו, confregerunt. Hodie sumunt pro temporis particula. Et nunc ianuas vel picturas eius simul in securi & malleis conquassant. *Ianuas*, vt Genes. 18. vers. 1. at Exod. 28. vers. 15. vox Pittuhim etiam sculpturas & picturas designat. Quod Beza sequitur, vt se & suos sicarios pingat, qui sacras imagines solent demoliri & exscindere. Est enim Psalmus hìc Propheticus aduersus Ecclesiarum vastatores. Fuisse autem picturas & cælaturas varias in Dei tabernaculo Mosaico, apparet. Exod. 26. & 36. vbi præter ambos Cherubos operis statuarij, cortinæ cherubis spargi imperantur, latera item & velamina claudentia sanctum Sanctorum & sanctum, Templo Salomonio 3. Regum 6. vbi omnia intrinsecus & extrinsecus, pro templi etiam foribus & introitu, Cherubis ornantur, quos alatas fuisse puerorum imagines docent Thalmudici, & R. Selomo. 1. Par. 3. V. 10. Quin & Cherubim obumbrantia, siue tegentia propitiatorium tam Mosis, quàm Salomonis, opificio erant solido & statuario. Adde Teraphim sacras quasdam imagines Osee 3. quales Dauid domi habuit, tanquam lares & penates 1. Regum 19. Quare præceptum de non faciendo Sculptili R. Iaphet cum nostris exponit in malam partem de Idolis, vt & citat Abben Ezra in illud tertium Oseæ. Sic R. Leui in 20. Exodi è Melchiltá. Itáque prima Ecclesia habuit, cruces. *Arnob. libr. 8. contra Gentes, Tertull. & veteres quique.* Imaginem Christi fusilem, *Euseb. lib. 7. cap. 18. Græci exempl. Theoph. in 9. Matth.* quàm euersam à Iuliano Apostata Christiani in Ecclesiam retulerunt. *Sozom. lib. 5. cap. 21.* Imaginem Christi, quam Agbarus toparcha exprimendam, Christo viuo, curauerat. *Euag. lib. 4. hist. capit. 26.* Imagines Christi & Virginis, quas Diuus Lucas pinxerat. *Nicephor. libr. 14. cap. 2. Damasc. libr. 4. cap. 8.* Imaginem Christi, quam Alexander Mammeæ in suo larario habuit, *Lampridius.* Cassiani martyris imaginem positam super eius memoriam, *Prudentius*, περὶ στεφάνων ἀνδριάντας, in templo à Gregorio patre Nazianzeni constructo, *Nazianzen. epistol. ad Olympium* 40. *Græci exempl.* 49. *Latini.* Petrum & Paulum cum Christo pictos pluribus locis.

Aug.

Auguſt. libr. 1. *de conſenſ. Euang. cap.* 10. Quæ cùm in Eccleſia moleſtè ferret Xenaias, ſiue Philoxenus Hierapoleos Epiſcopus Eutychianus, primus Iconomachus à Patribus notatur, ſub. an. 493. *Nicephor. libr.* 16. *capit.* 27. *& Cedrenus. In ipſum*, ſimul, ſimiliter. *Eam*, hæreditatem tuam, vt ad verſ. 4. referatur: vel ſolennitatem, vt ad 6. Sic *eius*, hæreditatis Dei. Nam etiam in Græco eſt fœmini generis.

9 *Incenderunt*, Ad verb. miſerunt ignem in Sanctuarium. *In terra*, in terram alliſerunt & deiecerunt.

10 *Cognatio eorum*, tota eorum natio & gens. מעד. Nominaliter non tantùm exponitur à Septuag. ſed ab Anonymo etiam, & pleriſque aliis Rabbinis. Significat autem *Nin*, filium, propinquum, & collectiuè totam cognationem & propinquitatem. Recentiores abſurdè, vt à veteribus tantùm diſcedant, interpretantur verbaliter, Depopulemur eos: quoniam oportuiſſet affixum *Mem* affici Tſeri, non Camets, vt præteream Verbum *Ianah* eſſe inuſitatum in Kal, niſi in Benoni, de quo etiam diſputetur. *Quieſcere faciamus*. Ad verb. Combuſſerunt omnes feſtos ſiue ſynagogas (Eccleſias) Dei in terra. Iam notauimus *Moed* ſignificare Synagogas, congregationes, templa, ſolennitates, feſta. Quod poſtremum ſecuti ſunt Septuaginta Interp. Incenderunt feſta Dei, id eſt, diſſiparunt, perdiderunt, aboleuerunt, profanarunt.

11 *Signa*, inſignia noſtra, trophæa & monumenta rerum noſtrarum & antiquarum victoriarum, vt ſup. V. 7. vexilla quondam nobis vſitata, vt cruces, ſacramenta, ſacrificia. Sic noſtri. Rabbini, ſignificationes Prophetarum & prædictiones, ea quæ nobis præſignificata ſunt de ſalute noſtra à Prophetis: vt idem mox ſequatur, *Non eſt Propheta*, i. Prophetia, Prophetarum prædictum. אות, *Oth*, vtrúmque ſignificat ſignum, id eſt, portentum, prodigium, ſignificationem, item inſigne, characterem, notam: vnde literas vocant *Othiioth*, אותיות. Irrita ſunt Prophetarum teſtimonia, & nos non cognoſcit amplius vllus Prophetarum. Prophetæ nihil ad nos attinent, eorum prædicta non ſunt de nobis. Sed malo *Eſſe*, ſumi pro *Exiſtere*. Iam non exiſtit Propheta, caremus iam Proph. qui nos conſolentur, vt olim, & ſperare ſalutem certò iubeant. Se enim ſtatim explicat, *Et nos non cognoſcet amplius*, ſcilicet Proph. Non iam vllus Proph. nos cognoſcit, ſumus ſine Prophetis, qui nos Dei verbo paſcant. Inſignis plaga & ira Dei, deſtitui Prophetis, vt Amos 8. Immittam famem in terra, non famem panis, neque ſitim vini, ſed audiendi verbum Domini. Vel in genere. *Et nos non*, ſupple כל vllus, quiſpiam, non omnis, id eſt, nullus. q. d. Et nos nullus amplius cognoſcet. Ad eam infœlicitatem redacti ſumus vt nemo ampliùs nos ſit agnituros. Legerunt Septuaginta *Otanu*, per Holem, *Non* Maſoretæ per Hiric *Ittanu vt nobiſcũ*. Et non nobiſcum cognoſcens, vſquequò. Neminem habemus, qui ſciat, quoúſque futuri ſimus in hoc miſero rerum ſtatu, quoúſque duratura ſint hæc. Eſt enim Apoſiopeſis.

12 *Irritat*, vſquequò, per Zeugma, irritat te & blaſphemat.

13 *Vt quid auertis*, retrouertis, retrahis in tergum vtrámque manum tuam de tuo ſinu, à nobis, à noſtra liberatione ne nos adiuues, vel ne ferias hoſtes noſtros, ne eos à nobis repellas. Geſtus hominis nolentis auxilium ferre, & manum auxiliarem porrigere. *A nobis*, à noſtra liberatione. *Manum tuam*, ſiniſtram tuam. Nam nomen generis more Hebraïco de deteriore dicitur. Quare retrahis vtrámque manum, ſiniſtram & dexteram tuam, inſtar hominis otioſi, & rem non curantis? *vt Auertis*, ſignificet retrouertere, poſt tergum mittere, Cur manus tuas de ſinu tuo eductas non regeris in impios, ſed eas poſt tergum vertis, & iungis, more hominum nihil iam negotij habentium? Metaphora ab otioſis manum in ſinu recondentibus, Prouerb. 19. Vel, *de medio ſinu tuo*, eam profer, aut quid ſimile per Apoſiopeſin, vt & intellexit Chald. his verbis. Quare auertis manum tuam & dexteram tuam, ad redimendum de medio ſinus tui exere, & exſcinde anguſtiam. *In finem*, in conſummationem, in conſumptionem, profer manus tuas, & educ de ſinu tuo, quoúſque omnes tuos hoſtes conſumpſeris. Legunt Calá, nominaliter. Itáque finis aliter accipitur, quàm proximò verſu, nempè pro conſumptione & exitio. Maſoretæ eodem ſenſu Callé in imper. Piel. De medio ſinus tui deſinere fac (tuam manum.) q.d. ne eam reponas in tuum ſinum, quoúſque te plenè vltus fueris de impiis. Qui *Conſume*, pro deſinere fac, interpretantur, adhibeant Appoſiopeſin ſuperiorem neceſſe eſt.

14 *In medio terræ*, palàm & manifestè, in medio terræ nostræ: vel iuxta alios, in Hierusalem, quæ est terræ sanctæ veluti medium & vmbilicus. Quin & Iudæa est terræ habitabilis medium, vt eam Deus idcirco delegisse videatur, quò ex ea, veluti orbis corde, salutē in omnes transmitteret. Orientales Occidentalibus iungit per mare Mediterraneum, Septemtrionales Meridionalibus, per idem mare excurrens vsque ad Mæotidem paludem valde septentrionalem, & per mare Rubrum in Austrum profundissimè descendens, vt omittam eam esse initio quarti climatis.

15 *Tu*. Repetitur initio multorum versuum & clausularum ad vehementiam & ardorem. *Confirmasti*, consolidasti mare Rubrum, firmum solidúmque feceisti, ne diffluere t, vt in modum muri staret transeuntibus à dextris & sinistris. Sic repræsentarunt Heb. Rupisti. Nam in hoc transitu non fuit simplex ruptura, sed & consolidatio elementi liquidi & fluentis, muri instar, vt transitum daret. *Contribulasti*, contriuisti Ægyptios, qui nos vt dracones deuorare & perdere expetebant, eósque mersisti. Dracones, immanes etiam pisces dicuntur. Alludit autem ad mare Rubrum, quod talibus abundat. Quare Mela lib. 3. cap. 7. Rubrum mare Græci, siue quia eius coloris, siue quia Erythras ibi regnauit (puto esse Esau, qui Edom appellatus est, quasi ruffus siue rubicundus) procellosum, asperum, profundum, & magnorum animalium magis, quàm cætera capax, duósque sinus apperit, Persicum & Arabicum. Vbi obseruandum, mare Rubrum in nostris literis esse sinum Arabicum, partémque siue brachium maris Rubri, quod apud profanos in Indicum desinit.

16 *Draconu*. Leuiathan Heb. ceti immanis, Cetorum principis, Pharaonis. Chald. Tu confregisti capita procerum Pharaonis. Quo nomine etiam Satanas significatur, Esa. 27. Iob. 39. *Populis Aethiopum*, feris desertorum illorum incolis, quibus deuorandos, vel, si de hominibus ipsis intelligas, diripiendos & spoliandos obiecisti Pharaonem & Ægyptios, dum eos mersos mare eiecit in littus Arabicum, & Æthiopicum. Hebræi appellant Æthiopiam, vtrāque regionem littoralem maris Rubri, tam Asiaticam quàm Africanam. Quoniam autem mare rubrum diuidit Arabiam & Æthiopiam more nostro acceptam, illud innuit non tantum euomuisse in littus Arabicum mersos Ægyptios, in quibus consistebant Israëlitæ, sed & Aethiopicum, vt fama istius diuini facti ad populos multos circumquáque permaneret. Ita populis Aethiopum dedit eos escam. i. in escam, in prædam. Nam vt Israëlitæ vna ex parte illos spoliarunt ac exuerunt ornamentis & opibus, ita & Aethiopes ex altera. Quin & alludit ad mare rubrum suppeditans dracones siue ingentes pisces Aethiopibus & cæteris accolis comedēdos. Belluarum autem greges populos appellari, non est nouum. Ioel. 1. Gens ascendit super terram meam, de locustis, Prou. 30. Populus non fortis, de formicis, Ibidem, populus non validus, de cuniculis. עיים *tsiim, aridi*, quos Æthiopes Septuag. vertunt, propriè significant homines in locis aridis & squalidis habitantes. Ex quo alij, de populis ipsorum Æthiopum accipiunt: quoniam Ægyptiorum arma, ornamenta & diuitiæ ad littora Æthiopum appulerunt atque Æthiopibus cesserunt. Alij de filiis Israël, qui in desertis tum morabantur, quibus quasi in escam dati sunt Ægyptij. Sic Chald. Dedisti eos in consumptionem populo domus Israël, corpora verò eorum draconibus siue cetis. Tum *Escam*, metaphoricè, prædam, exuuias, spolia, exponito.

17 *Dirupisti*. secuisti rupem, vt aquam funderet, & fluuios, vt iter transituris relinquerent. *Fontes*, fontium & torrentium scatebras siue latebras. Metonymicè. Nempè petram in partes rumpendo, fluere feceisti fontes. Exodi. decimo septimo Numerorum 20. *Etan*, fortitudinis. i. fluuios fortes, vehementes, rapidos, vt Iordanem, qui tum erat in sua fortitudine. Ios. 3. Eccl. vigesimo quarto. Maluerunt relinquere vocem Hebraïcam, quàm non satis vno verbo explicare. Chaldæus, Tu exiccasti vada fluuiorum Arnon, Iaboc & Iordanis, qui erant vehementes & rapidi. Alij non putant esse appellatiuum, sed proprium. i. mare rubrum vicino loco Etan, è cap. 13. Exod. vt cùm mare Gallicum, Siculum, Tyrrhenum appellatur, sic mare Ethan. Atqui quoniam in Exodo scribitur Etham, per Mem, hîc Ethan per Nun: deinde iam cecinit fissionem maris Rubri, vers. 14. sermo potiùs haberi videtur de Iordane, quem vocat fluuios, vt cum Poëtæ dicunt ora & colla, pro ore & collo.

18 *Tuus* tui opificij, iuris, ditionis & potestatis, tu diei & noctis es creator & moderator. Aurorā, lucē Grecè & Heb. quod Rabbini ad lunā restringūt, quoniā, vt iā dictū est vers. 13. hęc

lingua

lingua nomen generis restringit ad speciem deteriorem. Solē nominatim posuit, quoniam, vt inquit Sapiens, vas est admirabile, & opus excelsi, &c.

19 *Feci sti*, statuisti prop. fixisti. *Ver*. Horeph. iuxta recentiores, studio duntaxat contradicendi, illa quidem pars Autūni, quæ proximè antecedit Hyemem. At iuxta Hebræos, Ver, illa videlicet anni pars quæ proximè frigus siue Hyemem sequitur. Hinc Abben Ezra Ex. 12. vers. 1. quatuor anni Tekuphoth, siue tempestates esse ait kor (frigus, siue Hyemē) *Hhom* (calorem, siue æstatem) *kaits* (autumnum) vnde fructus *kaiths* autumni, & *Hhoreph*, ver haud dubiè. Alioqui eius diuisio non possit constare. Idem declarat R. Selomo Gen. 8. vers. vlt. nisi quod contrahit ad primam Veris partem, quoniam sex anni tempestates constituit cū Mose, idēque *Horeph* definit tempus, sationis Hordeorū & leguminū quæ celeriter & quasi præcociter matureſcunt. Gall. *les bleds de Mars*, ab *Haraph*, accelerare apud Chald. deinde addit cadere in dimidium Sebat, (Ianuarii) totum Adar, (Februarium) & dimidium Nisan (Martii). Quamquam nihil planè refert. Nam per Synecdochen ista ponuntur pro quatuor anni tempestatibus, vel potiùs sex, secundum Hebræos. Variè enim annus à variis populis distinctus est. Afri & Dani apud Leonem Afrum de Africa duas tantùm Anni tempestates faciunt, hyemem & æstatem. Veteres Græci è Diodoro Siculo, & Eusebio, lib. 1. Præp. pag. 55. tres, Ver, æstatem & hyemem, opinati Autumnum esse partem æstatis & hyemis. Hincque Mineruam Iouis filiam esse aerem, dicique τριτογένειαν, quod aëris natura ter ipso anno mutetur. Vulgus quatuor, Ver, Æstatem, Autumnum, Hyemem. Græci posteriores quinque, Ver, Æstatem, ὀπώραν (tempus fructuum) μετόπωρον (tempus post fructus, Autumum) & Hyemem. Latini item veteres quinque, Ver, Æstatem, Autumnum, Hyemem, Brumam. Hebræi sex, vt vnaquæque sit duorum mensium Genes. 8. *zera*, *sementem*, luna siue mense Septembris & Octobris. 2, *kor Hyemem*, *Brumam* luna Nouembris & Decembris. 3 *Hhoreph*, Ver, luna Iāuarii & Februarii. 4, *katsir*, *tempus messis*, luna Martii & Aprilis. 5. *Kaits æstatem*, luna Maii & Iunii. 6, *Hom*, *æstum*, luna Iulii & Augusti, quando sunt dies caniculares. Ac sanè aëris natura toties ipso anno valde immutatur. R. Selomo vbi suprà has sex partes è mediis mensium lunarium incipit primò *zera*, sationis tempus à medio Tizri (Septembris) vsque ad medium, kisteu (Nouembris) 2. *kor*, hyemē brumā à medio Nouēbris vsque ad mēdium Sebet (Ianuarii) 3. *Horeph*. Veris primā partē à medio Ianuarii vsque ad medium Nisan tempus sationis hordeorum & leguminum. 4. *katsir* tempus messis à medio Nisan, (Martii) vsque ad medium Suian (Maii) 5. *kaits*, æstatē à medio Maii vsque ad medium Ab (Iulii) 6. *Hom* æstum à medio Iulii vsque ad medium Tizri siue Septembris. Ita illè è Baba Metsiha in Talmud.

20 *Huius*, neutrius generis: huius rei, potentiæ, istorum facinorum, vt paria nunc edas & patres. *Incitauit*, contumeliis irritauit, blasphemiis prouocauit.

21 *Bestiis*, hostibus ferocibus & rationis expertibus. *Confitentes tibi*. Græcè & Heb. singul. numeri. Græcè quidem, ψυχὴ ἐξομολογουμένου. Heb. verò, animam turturis tuæ. Sed quænam sit illa turtur explicarunt, nempè anima, quæ confitetur te, vel instar turturis flebili & querula voce, cum metu & tremore te colit & celebrat. Denique Ecclesia ipsa mansueta & pudica. Adde potuisse legere cum ד, תורך, *todecha*, non *torecha*, vt ר & ד affinia sunt admodū. Chald. Ne tradas populo sylvestribus feris simili animas docentium legem tuam.

22 *Qui obscurati sunt terræ*, οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς. Qui obscuri & ignobiles sunt terræ repleti sunt domibus nostris iniquè partis. Iā annotauimus repræsentari Heb. superlat. per concreta cum genit. Obscurissimi terræ. Cornu illud obscurum & ignobile Saracenorum & Turcarum à Daniele descriptum possidet iniustè domicilia & regna Christiana. Heb. obscura siue tenebrosa terræ, quod plerique citra auxesin exponunt: loca exilii & captiuitatis nostræ, siue hic mundus tenebrosus (cœlo regioni lucis oppositus,) plenus est habitaculis violentiæ violentè partis, vel per Auxesin, violentorum hominum & latronum: loca nostra, quæ sunt tenebrosa, id est, plena miseriarum, occuparunt grassatores & sicarii. *Qui*, prætermissum redderet lectionem planiorem. Obscurati terræ repleti sunt domibus iniquitatum. Chald. Respice ad fœdus, quod pepigisti cum Patribus nostris, quoniam completi sunt filii eorum. Obscuritas dispersa est super terram, & dolus, & rapina.

23 Ad humilitatem redactus ne abeat à te pudefactus: ne confundatur, ne frustretur sua spe, ne spes eius sit vana & irrita, sed in sua prece exaudiatur. Tum pauper, &c. *Humilis factus*.

Vnica voce Grecè παπαινωμένος. Sic participium, *Factus*, prætermissum orationem redderet clariorem. Ne redeat humilis siue tenuis, confusus. Humilis autem à parte anteriore regitur.

24 *Iudica*, defende. *Quæ ab*, quæ in te quotidie iactantur à stultis & impiis. *Nabal*, vt Ps. 13. qui cum insipientia iungit improbitatem.

25 *Superbia*. Heb. tumultus insurgentium in te ascendit semper, quotidie magis ac magis voces impiæ & blasphemiæ inimicorum tuorum crescunt, ac inualescunt. Superbia eorum assiduè crescit.

ARGVMENTVM.

Christus (secundum Rabbinos, Ecclesia) perpetuò hic de se & sua iudiciaria potestate loquitur, de quo & agit gratias.

1 In finem, ne corrumpas, Psalmus cantici Asaph. LXXIIII. Heb. 75.

CONfitébimur tibi Deus, confitébimur: & inuocábimus nomen tuum.

3 Narrábimus mirabília tua: cùm accépero tempus, ego iustítias iudicâbo.

4 Liquefácta est terra, & omnes qui hábitant in ea: ego cõfirmâui colûmnas eius.

5 Dixi iniquis, nolíte iniquè ágere: & delinquéntibus, nolíte exaltâre cornu.

6 Nolíte extóllere in altum cornu vestum: nolíte loqui aduêrsus Deum iniquitâtem.

7 Quia neque ab Oriênte, neque ab Occidênte, neque à desêrtis móntibus: quóniam Deus iudex est.

8 Hũc humíliat, & hunc exâltat: quia calix in manu Dómini vini meri, plenus místo.

6 Et inclinâuit ex hoc in hoc: verúntamen fex eius nõ est exinanîta, bibẽt omnes peccatôres terræ:

10 Ego autem annuntiâbo in sæculũ: cantâbo Deo Iacob.

11 Et ómnia córnua peccatôrum confrîngam: & exaltabûntur córnua iusti.

---

1 *Ne corrumpas*. Symbolum concentus, siue initium cantionis, ad cuius tonos Psalm. iste fuerit concinendus. Alioqui sententia est imperfecta. Quo pacto in nostris templis Antiphonarum primordia præcinuntur ad totius Psalmi tonum siue modulum delibandum ac præsignificandum. Gnostici non probant, quòd sensus nullus esse videatur. Vituperent igitur Psalmographum, qui Antiphonas istiusmodi præponit, sententia interdum imperfectas, interdum nihil aut parum significantes, quod quidem hodie notum sit. Vide Psal. 4.

2 *Inuocabimus*. Putauerint aliqui Sept. legisse קרוֹב, & סִפְּרוּ sed nihil necesse, cùm attendendo ad sensum, Hebraica idem polleant, & propinquum (erit) nomen tuum, (iis qui) narrant mirabilia tua, id est, nobis miracula tua narrantibus. Loquitur autem Christus in sua & Ecclesiæ persona.

3 *Cum accepero tempus*, cùm ocium nactus fuero, quasi sit nunc occupatus & distentus aliis curis & negotiis, cùm tempus opportunum adeptus fuero, ego, (loquitur perpetuò Christus) recta iudicabo, liberando probos, & iustos, pœnas infligendo improbis. Sic Gallicè, *prendre le temps*, statuere sibi certum tempus. *Moed*, tempus certum & statutum. *Iustitias*, iusta, recta.

4 Terra sentiet (die illo iudicii) iram meam, (cuius) ego ieci fundamenta. Elementa enim in aduentu Christi æstuantia liquescent, 2. Pet. 3. siue igne conflagrationis purgabuntur cũ inhabitantibus omnibus. *Columnas eius*, terræ. Sic vocat verbum & decretum Dei, quo terra sta-

ra ſtabilis eſt & firma,ne moueatur vel cadat.Eam fulſi,ac veluti ſuper columnas ædificaui. Vel,hoc die terribili,ne omnia planè perirent, ego corroboraui, ſeruauíque probos, qui ſunt terræ columnæ.

5 Summa prædicationis Chriſti,quam inculcauit priore aduentu per ſeſe, deinceps verò per ſuos eadem admonere nunquam intermittet.*Iniquis*.Ad verb.Dixi ſtultis, Nolite ſtulteſcere,& impiis &c.de ſtultitia non qualibet,ſed nequitiæ & improbitatis,de qua Paradoxum Ciceronis,Omnes ſtultos inſanire.*Exaltare cornu*,ſuperbire, vos efferre contra Deum & eius legẽ.Metaphora à tauris ferocibus,qui cornuũ potentia geſtiunt,& quaſi gloriantur.

6 *Aduerſus Deum iniquit*.Heb.collo duro & præfracto,id eſt,contumaciter,pertinaciter,vel ſuperbè & cum faſtu reiecto Dei iugo.Nam collo iuga geſtantur.Alii vertunt.Nolite loqui collo durũ, quia pſ.93.verſ.5.ſic loquetur.Nolite loqui dura, & acerba verba, deúmque irritantia collo,eleuato videlicet, id eſt,arroganter,vel collo,vno ſcilicet,id eſt, vno conſenſu,vno animo.Metaphora à iumentis collo iunctis.Qua prouerbiali locutione alibi *ore*,pro ore vno,& apud Hoſeam,*humero*,pro humero vno.Sic Septuag. voluerunt declarare quid hac locutione ſignificaretur.Niſi velis טוּר cum צוּר (petra) confudiſſe, quod Dei eſt epithetum in Iob & Pſalmis.

7 *Quia neque ab Oriente*.Apoſiopeſis,ſub.vobis erit euaſio,liberatio,auxilium,vel quid ſimile:Fruſtrà aliundè expectabitis opem,vel ex aliqua terræ parte. Dei enim imperium vel iudicium nullus poſsit effugere,eíve reſiſtere.*Montibus*,meridionali plaga.Sic & Chal. Quoniam non eſt alius præter me ab Oriente vſque ad Occidentem, & à Septentrione domus deſertæ,& Ab auſtro vſque ad loca montoſa.Horum meminit,quoniam ab huiuſmodi locis ſterilibus ſolent prodire & euocari auxilia.Ideò enim montani ſeſe armis addicunt,quia feri ſunt, & ſuarum regionum prouentu ali nequeunt.Vox Harim poteſt etiam ſonare eleuationem.Neque à deſerto eleuatio(vobis erit vel veniet.)Non erit vobis facultas extollẽdi vos & eleuandi aduerſus deum iudicem.Per deſertos montes, vel deſertum montium, (ſic enim Heb.) Meridiem intelligit,quoniam verſus illam partem Iudæa ſpectabat vaſtas ſolitudines Arabiæ deſertæ & petreæ .

8 *Quia* . Ætiologia prioris membri,hunc humiliat.*Vini meri*,generoſi, fortis.Rubri(Kimhi) neque aqua diluti.Refertur ad calicem:calix vini meri & rubentis (non diluti miſericordia & fauore Dei)in manu Dei eſt ad impios potionandos.Nam iudicium fiet ſine miſericordia ei.qui non fecit miſericordiam, &c.*Mixto*, plenus mixtione ſiue confuſione,veneno,& rebus infectis.Mixtum,ſiue mixtio,pro veneno & potione inſalubri ac turbida,Metaphora à veneficis,vel prauis cauponibus,qui mixtionibus purum vinum corrumpunt.Sic Gall. *Ce n'eſt que mixtion ou broullierie*,qui inde caupones interdum vocant *Broullions*. Allegoria de apparatu ſupplicii.Calix enim pœnarum & ſuppliciorum ſymbolum:Vinum merum,atrocitatis eorùm & magnitudinis,vt Eſa.51.de vltione temporaria,hîc,& Apoc.14.de æterna. Qui adorauerit beſtiam & imaginẽ eius,hic bibet de vino iræ Dei,quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius,& cruciabitur igne & ſulphure.Apoc.16. Babylon venit in memoriam, vt daret illi calicem vini indignationis.Quare Chaldæus calicem vocat maledictionis, plenum vino mero & mixtura amaritudinis.Iſidorus Peluſiota epiſt.6. Aetiologiam refert ad vtrumque membrum. Ideo calicem mixto plenum iuſtam remunerationem interpretatur quia miſericordia temperatur. Hunc deiicit,& illum exaltat,quia in manibus habet poculũ miſericordia & iudicio temperatum.

9 Infudit in varia pocula,ad potionandos & intoxicandos diuerſos peccatores, & adhuc ſupereſt præliquoris venenati copia ad reliquis propinandam fecem . Eam enim expreſſam omnes bibent.Ne quis putet ſe Chriſti iudicium poſſe euadere.*Ex hoc* poculo, vel calice,in hoc poculum: vel ex hac parte in aliam partem,vt fit,quando multis ex eodem calice potus porrigitur . Cunctis præſentibus propinauit, necdum tamen expreſſa & exhauſta eſt eius fex.Iſidorus vbi ſup.Inclinabit ex hoc in illud,ex benignitate in ſupplicium ſceleribus debitum.*Bibent*, iudicii videlicet poculum ſiue calicem.

10 Antitheſis, contrà Chriſtus vel eius membra profligatis impiis perpetua lætitia & voluptate perfruentur & deo epinicium in ſempiternum canent.

11 Iuſti perditis impiis ſeruantur.*Cornua*,ſuperba impiorum capita conteram, Cornua Metaph.ſuperbia, vel potentia & robur.Poſteriore hemiſtichio in bonum.Potentia,gloria,dignitas iuſti exaltabitur,fœlicitas eius augebitur, erítque perpetua.

ARGVMENTVM.

Inuitat ad Deum colendum ex perpetuo ipsius erga Sionem, id est, Ecclesiam gratia & auxilio. Est propheticus de victoriis contra Gog & Magog.

1 In finem in laudibus, Psalmus Asaph. canticum ad Assyrios. LXXV. Hebr. 76.

NOtus in Iudæa Deus: in Israel magnum nomen eius.
3 Et factus est in pace locus eius: & habitátio eius in Sion.
4 Ibi confrêgit poténtia: arcum, scutum, gládium, & bellum.
5 Illúminans tu mirabíliter à móntibus æternis: turbâti sunt omnes insipiêntes corde.
6 Dormiêrunt somnum suum: & nihil inuênerunt omnes viri diuitiârum in mánibus suis.
7 Ab increpatiône tua Deus Iacob: dormitauêrunt, qui ascendêrunt equos.
8 Tu terribilis es, & quis resîstet tibi? ex tunc ira tua.
9 De cœlo audîtum fecîsti iudícium: terra trémuit & quiêuit,
10 Cum exúrgeret in iudícium Deus vt saluos fáceret omnes mansuêtos terræ.
11 Quóniam cogitátio hóminis confitébitur tibi: & reliquiæ cogitatiónis diem festum agent tibi.
12 Vouête & réddite Dómino Deo vestro: omnes, qui in circúitu eius affêrtis múnera.
13 Terríbili & ei, qui aufert spíritum príncipum: terríbili apud reges terræ.

---

1 *Canticum ad Assyrios.* Putarunt cani internecionem exercitus Senacherib, è 4. Reg. 19. Propheticè. Non est quidem dubium, quin illi Assyriorum cladi multa hîc conueniant, adeò memorabili, vt eius fama ad Græcos apud Herodotum permanauerit. Sed argumẽtum est latius. Prẽterea clades illa Senacherib typus fuit tyrannorum, quos perpetuò absumit diuina virtute Ecclesia. Rabbini ad Gog & Magog, id est, Antichristum restringunt.

2 *Notus* notitia non solum generali, qualis fuit in gentibus, præsertim Philosophis, Rom. 1. è sensu creationis & naturæ operibus hausta, verum etiam speciali, per gratiam, scripturas, aliasque reuelationes propheticas comparata, cuius finis est Dei cultus, fides, religio, amor metus. Vnde præter illa quæ Philosophus de Deo nouit, id est, esse conditorem, moderatorem, motorem primum, primam causam, formam, finem rerum omnium, actum purum, incorporeũ, seipsum & in seipso cuncta intelligentem, alia multa Christianus cognoscit quæ Dei naturam maximè explicant: vt Deum esse vnum & Trinum, omnipotentem, adeo vt ex nihilo cuncta produxerit, tali tempore, non prius vel posterius & nunc omnia regat, conseruet, portet, verbo virtutis suæ curet, & sciat quæcũque, quantumuis exigua, vilia, numerosa: Deum illum vnicum quem mente suspicabatur Philosophus, habere filium & Spiritum Sãctum consubstantiales, eadem maiestate & perfectione præditos, clemẽtissimum esse, iustissimum, omnia posse, nullo causarum secundarum interuentu, quæ humana mens nulla possit arte rationéve inuestigare ac assequi, quęque se ipsis verissima, sola fide & authoritate dicentis démonstrata sint atque stabilita. *Deus.* non quantum ad essentiam, sed quantum ad attributa, proprietates, cultum, colendíque modum: Adde leges, voluntatem, mysteria, peculiaria opera. Quantum ad hæc omnia in sola Ecclesia, cuius matrix est Iuda & Israël, verus & certus Deus cognoscitur & colitur. Esa. 31. Verus quidem cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem. Idque ob miracula inaudita, quæ illic patrauit, & solet patrare pro eius salute & gloria

& gloria. Certus autem, vt qui apparuisset Patriarchis, eorum posteros è seruitute liberasset, dedisset terram Chanaan, legem, Tabernaculum, Prophetas, cultum, qui esset pædagogus ad Christi aduentum, vt tum demum reliquis nationibus Euangelium per eos annuntiaretur. Deum enim cognoscere interdum est quædam vel plurima, vel omnia Dei attributa physica & generalia nosse & percipere. Quo modo Philosophi Ro. 1. Deum dicuntur cognouisse, id est, vt illic interpretatur Paulus, intellexisse generalia eius attributa, vt potentiam, sapientiam æternitatem. Interdum præter hæc, singularium attributorum supernaturalium intelligentiam accepisse quæ non sensum modò de Deo aliquē afferant, verum animum etiam Dei metu & religione imbuant. Quo modo in Ecclesia notus est. Alioqui Dei naturam, essentiam, rationem tota definitione vel cogitatione minime complectimur, quemadmodum hominis aut alterius rei, quæ à nobis qualis, quanta, quæque natura sit, tum explicari, tum animo concipi potest. Hoc enim sensu, Deum nemo vidit vnquam, id est, perfectè siue per naturam essentiámve cognouit.

3 *In pace*, in vrbe pacifica. Metonym. In Ecclesia, in qua est pax vera Christi in cordibus fidelium. Rabbini Salem hic in Heb. positum sumunt propriè, non appellatiuè, vt sit ea vrbs, quæ postea Ierusalem, quemadmodū Genes. 14. Heb. 7. Sic Chal. & fuit in Ierusalē domus sanctuarii eius, & habitaculū diuinitatis sanctæ ipsius in Sion, quādo fecit domus Israël voluntatē eius, habitauit diuinitas eius inter eos. Verū Septuag. docere voluerunt, hoc intelligi potius de vera Ierusalē, id est, cœlesti & spirituali, siue Ecclesia, quā de externa & terrena, in qua Deus confringit potentiā hostium tā inuisibiliū quā visibiliū, vt perfectā pacē à persecutionibus, & victoriā tribuat, bellicis veluti instrumentis omnibus confractis. Et *habitatio*. In Heb. est Metaphora elegans, *lustrum eius*, q.d. In Sion desidet, vt leo paratus ad prædam.

4 *Potentias*, fortitudines arcuum. Aug. Hinc Heb. sagittas ignitas, vel volatiles. Contriuit robora exercitus omnis hostilis. Sic exponunt volatilia siue iacula volitantia in aëre, & habentia pennas, quorum vsus apud Tartaros, Turcas & Orientales creberrimus. Exempla 4. Reg. 19. 2. Par. 13. 14. 15. 20.

5 O tu qui illuminas nos mirabili luce, fauore & gratia, ô tu, qui illuces nobis ad salutem è cœlis, qui sunt veluti montes alti, vel è locis Iudeæ, quæ magna ex parte montosa est, æternis, id est, ab initio orbis conditi inhabitatis, & cultis ab Adamo, imò & posteris eius, tuóque cultui perpetuò destinatis. Vt Habacuk 3. vers. 6. de Chananæa ab Israelitis subacta. Cōtriti sicut mōtes æternitatis, humiliati sunt colles sæculi. Vel montes Sion & Moria propter longitudinē durationis sunt æterni, id est, immobiles, stabiles in perpetuū à Deo conseruati. Montes nunquā perituri vt frustra tententur ab hostibus. Heb. Tu illustris siue clarus de mō tibus prædæ. q.d. O qui illustris es cōtra hostes, vt leo, qui egreditur è mōtibus ad prædādū. Mōtes Iudeæ cōparat prædatoriis montibus, quòd illic innumerabiles copias, quæ illos occuparant, ad internetionē deleuerit. Vel passiuè, de montibus Iudeæ sæpius direptis, & quotidie prædæ hostiū expositis. Per eos Euthymius cœlos intelligit. Sūt enim mōtes æterni, à parte posteriore quia in æternum duraturi, nunquam perituri vt terreni, saltem quantū ad formam, & substantiam. Túmque erit Metaphora à leonibus. q.d. Mirabilis eluces è cœlis mōtibus prædæ, è quibus scilicet aliquos rapis ad pœnā, è quibus specularis ad prædandos, rapiendos, & discerpendos impios in his mundi vallibus degentes. E montibus speculæ, è quibus specularis, & insidias agis ad prædam: è quibus excurris ad inuadēdos & discerpendos improbos, tanquam leo è lustro montium, in quibus agit excubias. Sic enim Deus inducitur quasi leo, è cœlo speculari & prospicere, vt videat quo pacto tradat impios in manus suas. Hier. 25. Dominus ex excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suā, rugiens rugiet super decorem suum, perueniet sonitus vsque ad extrema terræ, quia iudiciū Domino cum gentibus. *Turbati sunt*, spoliati sunt & direpti, Heb. pergendo in Metaphora, vel iuxta Anonymum, infatuati sunt, mente capti sunt.

6 *Somnum suum*. Sic appellat mortem. *Viri diuitiarum*, potentes. Vox Haiil etiam robur significat. Quare Kimhi sic interpretatur: Et non inuenerunt omnes viri roboris manus suas, id est, robur suum, Metonymicè, ad præliandum scilicet contra Ecclesiam: siue quia Deus mutilauit eis manus, siue quia eos absterruit, vt sibi non videantur habere manus ad confligendum. Malo cum Sept. subaudire ɔ (in)manibus suis (quicquam siue roboris siue opum) non inuenerunt, te iudicante & tuos vleiscente.

7 Propter tuam increpationem & minas consopiti sunt,& mortis somno oppressi hostes, qui & equis & quadrigis contra nos inuehebantur: nullum in curribus, vel equis auxilium sentientes. Ad verb. consopitus est & currus,& equus,id est,tam curres,quàm equus. Antiquitus pugnabant ex curribus,vt apud Homerum,& in lib. Iudicum.

8 *Terribilis*,hostibus nostris. *Resistet*,stabit in conspectu tuo. *Ex tunc*. Ira tua est pridem concepta contra hostes Sion,& inueterata,ideóque maxima. Ex tunc,id est, è longo tempore. Ab initio vel æterno . De hoc Idiotissimo infra ps. 92. vers. 4. Eam iram apud te ab æuo aluisti,vt non sit breuis,quæ simul ac oritur, deponatur. Respicit ad reprobos, in quos ab æterno iram concepit ob futuram eorum prauitatem. Vt enim prædestinatio est æterna, ita & reprobatio,nisi quòd prædestinatione præparatur gratia misericorditer&gratis sine operum respectu,reprobatione autem præparatur ira &supplicium,sed non sine ratione futurorum peccatorum.

9 & 10 Hyperbole poetica per prosopopœiam. De cœlo iudicium,id est,vltionem & vindictam hanc audire feciſti tonitrubus & tempestatibus in cœlo & aëre excitatis, ad quas terra tremuit,siluit & obstupuit. (Nam quiescere id isto loco significat). *feciſti,tremuit,quieuit.* Hieronymus hæc Præterita pro futuris interpretatur:quod generale iudicium videatur significari. *Quieuit* cessauit, desiit motus contra pios excitare præ obstupefactione. de cœlo manant Dei iudicia vt vltiones, dum exercentur per Angelos,& meteora.

10 Etiam hîc iudicium vocat illam stragem hostium à Deo editam. Sic exurrexit de cælo per angelum in clade Senacherib. *Sela.*

11 *Cogitatio*. Metony. cogitans. Quoniã homo vel iratus ista cogitans & contẽplans laudabit te,& extrema cogitationis eius eò ferẽtur .i. desinet ipsorũ cogitatio,vt diem festũ agant tibi,te celebrent,& solenniter colant,ad te conuertantur: homo cogitatione sua confusus prædicabit te, &c. *Confitebitur*,laudem dabit. Pro *cogitatione* Heb. est furor. Et mox,reliquiæ furoris. Itaque Græcè ἐνθύμιον, posis accipere loco θυμῦ iræ,furoris: pro,*festum agent tibi*, succinges. Quod iis congruenter interpretatur R. Kimhi in lib. Rad. Quoniam furor hominis, clade Gog & Magog (id est,Antichristi) conspecta, laudabit te,furore deposito, & reliquias furorum,quæ non ceciderint,in memorabili isto prælio,succinges,id est,frænabis atque cõuertes. Adde legere potuisse *Tahgor* per Caph. & de dup.

12 *Vouete*,ob victoriam hanc adeptam. *Qui in circuitu eius* , Dei,*affertis munera*. Periphrasis piorum , qui vicini & propinqui erant Iudeæ, in qua Deus colebatur. q.d. Omnes fideles vicini & propinqui,omnes qui estis per circuitum terræ Israël , vouete . Per Metonymiam. *Eius* Dei scilicet dixit,pro *templi,vel regionis* Dei,vt Maro 2. Æneid. Cum proximus ardet Vcalegon,id est, Vcalegontis domus,possessor pro possesso. Ad verb. Omnes circuitus eius afferant munus timori,id est,terribili(Deo). Chald. Omnes,qui habitant in circuitu Sanctuarii,offerant sacrificia ædi Sanctuarii in timore. Græcè,οἱ σωσι afferent, vt & Augustin. Noster interpres verterat fortasse per Eclipsim verbi substant. *Estis*. Afferte omnes , qui in circuitu eius (estis) afferte munera terribili &c. Nam incumbit hic versus in sequentem.

13 *Qui aufert*. Heb. qui vindemiat. Metaph. qui tanquam præscindit racemos. *Spiritum*,animam,vitam principum & potentum. Vel iuxta R. Dauid,fastum, arrogantiam, animositatẽ: vt Latinè,gerit magnos spiritus . Hanc similitudinem vsurpauit Ioan. in Apoc. mitte falcẽ tuam acutam in terra,& vindemia botros vineæ terræ,quoniam mutatæ sunt viæ eius,id est, excinde,aufer de vita, vt de vite botros.

ARGVMENTVM.

Queritur se multis malis premi. Deum nihilominus celebrat,& mulcet à miris operibus.

1 In finem pro Iduthun,Psalmus Asaph. LXXVI. Hebr. 77.

Voce

VOce mea ad Dóminũ clamâui: voce mea ad Deum, & intêndit mihi.

3 In die tribulatiônis meæ Deum exquisîui, mánibus meis nocte contra eum: & non ſum decêptus.

4 Rénuit conſolâri ánima mea, memor fui Dei, & delectâtus ſum: & exercitâtus ſum, & defêcit ſpíritus meus.

5 Anticipauêrunt vigílias óculi mei: turbâtus ſum, & non ſum locûtus.

6 Cogitâui dies antîquos: & annos æternos in mente hábui.

7 Et meditâtus ſum nocte cum corde meo: & exercitâbar, & ſcopêbam ſpíritum meum.

8 Nunquid in ætêrnũ proiíciet Deus: aut non appônet, vt complacítior ſit adhuc?

9 Aut in finem miſericórdiam ſuam abſcîndet: à generatiône in generatiônem?

10 Aut obliuiſcêtur miſerêri Deus: aut continêbit in ira ſua miſericórdias ſuas?

11 Et dixit, nunc cœpi: hæc mutátio déxteræ excêlſi.

12 Memor fui óperum Dómini: quia memor ero ab inítio mirabíliũ tuôrum.

13 Et meditâbor in ómnibus opéribus tuis: & in adinuentiónibus tuis exercêbor.

14 Deus in ſancto via tua, quis Deus magnus ſicut Deus noſter? tu es Deus qui facis mirabília.

15 Notam fecîſti in pópulis virtûtem tuam: redemîſti in bráchio tuo pópulum tuum, fílios Iacob & Ioſeph.

16 Vidêrunt te aquæ Deus, vidêrunt te aquę, & timuêrunt: & turbatæ ſunt abyſſi.

17 Multitûdo ſónitus aquârum: vocẽ dedêrunt nubes.

18 Etenim ſagîttæ tuæ tránſeunt: vox tonítrui tui in rota.

19 Illuxêrunt coruſcatiônes tuæ orbi terrę: commôta eſt & contrémuit terra.

20 In mari via tua, & ſémitæ tuæ in aquis multis: & veſtígia tua non cognoſcêntur.

21 Deduxîſti ſicut oues pópulũ tuũ: in manu Moyſi & Aaron.

---

2 *Intendit mihi*, mihi auſcultauit, me exaudiuit, mihi aurem inclinauit.

3 *Manibus meis*. Ordo inuerſus. Nocte manibus meis ex aduerſo ipſius (ſum) per totam noctem manus ſupplices ad eum tendo: nõ ceſſo per noctem eum deprecari. Heb. Manus mea nocte extenta vel effuſa fuit. Quod idẽ eſt, etſi potuerint legere נגדי *Negda*, per ד, ex aduerſo, contra. i. coram, non per נ *Nigghera*. Aliqui etiam vertunt, ſed alieniùs, *Manus mea* (id eſt, plaga, vel vulnus) *nocte defluxit*, (id eſt, ſaniem emiſit) nec remiſit ſe. *Et non ſum deceptus*. Idem quòd ſuprà, & intẽdit mihi. Heb. Et nõ remittitur (manus mea.) Sine intermiſſione manus mea ad eum tenditur, donec exaudiat, neque meam ſpem fallat & fruſtretur. Alluditad Moſis hiſtoriam, Exod. 17. verſ. 10. in pugna contra Amalechitas.

4 *Delectatus ſum*. Heb. ſonui, vociferatus ſum. Verbum שיח in lætam partem vſurparunt, vt Pſal. 82. verſ. 3. Ecce inimici tui ſonuerunt (præ lætitia & gaudio) Et Eſa. 14. Sonitus nablorum tuorum, Amos 5. Sonitus canticorum tuorum. Alii in triſtem: fremui, cõturbatus ſum. *Et exercitatus ſum*, ἀδολεσχήσω. Iam docuimus hoc verbo vti Septug. pro meditari, exerceri in prece, & ſimilibus contemplationis operibus. Hinc Heb. Et precatus vel meditatus ſum. *Defecit*, inuoluit ſe prop. ὠλιγοψύχησε, puſillus & anxius fuit animus meus, ſeſe cruciauit.

5 *Anticipauerunt vigilias*,præ insomnia,præ somni fuga.q.d.non ceperunt somnum. Hinc Heb.Tenuisti custodias,(id est,palpebras)oculorũ meorum, ne scilicet dormire possem.q. d.Non me sinis somnum capere,non mihi das quietẽ in tanta calamitatum mole,insomnẽ noctem traducere me cogis.*Turbatus sum*,contritus sum propr. *Et non sum loquutus*, adeò vt non sim loquutus,adeo vt loqui non potuerim præ malis & doloribus. *Et*,pro *Vt*, more linguæ.Exaggerat statum rerum suarum Poëticè.

6 *Dies antiquos,annos æternos*.Per dies antiquos(antiqui & præteriti sæculi)præterita tempo ra intelligunt,& Metony. ea,quæ olim Deus beneficia maioribus præstitit: præsertim sub Mose & Iosué sub quibus mirãda opera designauit,& beneficia insignia populo cõtulit.Euthy.vt cõferat præsentẽ suũ statũ cũ superiore.Per annos æternos, sæcula æternitatis ,vt pii se cosolentur præteritorum Dei beneficiorũ & mirabiliũ recordatione,& æternorũ,præsertim eorum,quibus in cœlo perfruemur,contemplatione.Animo agitaui prisca olim patribus præstita beneficia,& dies illos,quibus illis,mihíque bene erat, quando liberè & tuto te colebam,fruens mea terra,& securus à persecutione.In mente etiam habui tempora illa sæcularia,quibus ab æterno citra vllam vicissitudinem fœlix extitisti, extas, & extabis, ita vt etiam me illa beatitudine sis participem in perpetuum effecturus. Quorum recordatione quantùm recreor,tantùm mœroris è præsenti rerum statu haurio.

7 *Meditatus sum*.Ad verb. recordatus sum canticorũ meorum nocte cũ corde meo.Etsi aliqui *nocte* iungant cum sequentibus. Nocte cum corde meo loquebar siue exercebar. *Et exercitabar*,meditabar, a ud me loquebar vt vers.4. *Et scopebam*, purgabam, mundabam, euerrebam,ad harum rerum contemplationem quasi scopis rotabam,versabam, volutabã, raptabam spiritum meum,id est,to quebam.Nam quæ verruntur sine scopis purgantur,vo lutantur per terram ac rotantur.Sic Latinè versare animum,animo volutare,agitare, &c.q. d.Variis cogitationibus animum meum exercebam, & quasi scopis excutiebam. Fortassis etiam à *Scopo*,id est,instituto siue proposito verbum deductum est, *Scopebam*, id est,ad scopum dirigebam,id est,considerare faciebam spiritum meum:vt proprius accedat ad Heb. Et scrutabatur,id est,studiosè quærebat & cogitabat spiritus meus.Et Chald.Inuestigabat mirabilia scientia cordis mei. Septuaginta parum differente Metaphora,ἐξηλλον, *Sarriebã*, vt Hieronymus ad Suniam docet, (mendosè ἐξηγλε, *sarriebat*, in vulgatis exemplaribus.) Propriè autem(inquit) ξηλισμὸς (Sarritio Columellæ)in agricultura dicitur in sarriendo,id est,sarculãdo:& quo modo ibi quæruntur herbæ,sarculóque secãtur,sic & hîc retractatum cogitationum suarum Metaphoricôs,à sarculo demonstrauit.Nam ξηλλε non semel sarrire,sed frequenter significat. Aliqui tamen legunt ἐσκυλλον, vexabam. Heb. Et scrutabatur spiritus meus(sequentia.)Vnde per Mimesin Hebraicam sub.יחפש.In primis enim spiritum meum cruciat,vt cogitem,nunquid me Deus proiecerit,siue repulerit.

8 Hæc sunt quæ scrutabatur & considerabat animus meus,hæc sunt quæ mens mea agitabat,versabat, scopebat & sarriebat,id est,apud se retractabat. *Complacitior*. Magis beneuolus.In emendatis exempl.Complacatior.An deinceps non fauebit?Num aliquando placabitur, & bene volet?

9 *In finem*,in perpetuum.*A generatione in*,in sequentia omnia sæcula. In vnum contraxerunt hæc duo membra:An desiit in perpetuum misericordia eius,(an)completum est verbũ (propheticarum consolationum) ab ætate in ætatem? q. d.an retractauit promissionem,an reuocauit oracula,quæ sacro fœdere obsignauit?

10 *In ira*,præ ira.An cohibebit præ ira suas erga me miserationes & beneficia?*Sela*.

11 Animum recipit spe in Deum, eiusque potestatem & dexteram conuersa. *Nunc cœpi*. Aposiopesis propter πάθος: Nunc cœpi respirare, nunc cœpi sperare,nunc cœpi misericordia affici,Deique consolatione leuari,aut quid simile.Hæc(erit)mutatio dexteræ excelsi:sic suam illa iram in misericordiam commutabit,suam dexteram manum ad meam liberationẽ conuertet.Dabit Deus his finem:vicissitudo dexteræ supremi Dei mihi speranda est. Vel, Nunc cœpi(intelligere & sentire, quòd) hæc est mutatio dexteræ excelsi. q. d. Manifestum est, vt nunc video, Dei hanc esse manum: hæc mutatio Deum habet auctorem. Iam intelligo mea mala proficisci à Deo, vt in ipso discam confidere,&c.hæc Dei manus est:vt in Exodo,digitus Dei est hîc, id est,aperta potentia Dei,vis,iudicium, ne causam aliã inquiramus.Hebræa in plures sentẽtias accipiuntur:verũ hæc Septuag.interpretatio est simpli-

simpliciot,& magis ad verbum,omniumque maxime Psalmi argumento & consequentiæ consentanea. Ad hanc proximè ista D. Hierony. & Chald. accedit. Infirmitas mea est hæc mutatio omnipotentis dexteræ excelsi,id est,hæc rerum vicissitudo,quæ à Deo mihi contigit,est mihi maxima crux,morbus,calamitas:hęc mea mutatio à statu fœlici ad hunc infœlicem me acerbissimè vexat. Iuxta illud Boëtii in Cõsol. Infœliciſsimum infortunii genus fuisse fœlicem.

12 Memor fui eorum quæ olim gesit erga afflictos mei similes. *Quia*, Quin & memor ero. Hæc enim particula, *Quia*, *Quoniam*, transitionibus sæpiusculè inseruit. *Ab initio*. Verborum transpositio. Memor ero mirabilium tuorum de initio,id est, antiquorum & priscorum, קדם Præpos. inseruit etiam genit. Se consolatur recordatione operum & beneficiorum Dei.

13 *In adinuentionibus*, de factis & gestis tuis loquar. In illis commemorandis me exercebo, עלילה Sept. solent adinuentionem interpretari,id est,studium,consilium,opus præclarè inuentum.

14 Hæc sunt,quæ loquetur de operibus Dei priscis. Ad finem enim vsque Psalmi canet prisca Dei miracula ab exitu Ægyptiaco. *In sancto*, in sanctitate. Vnde Chald. Deus,sanctæ (sunt) viæ tuæ (tuæ actiones & opera,) Sãctum etiã tabernaculum & templum demonstrare posit,& iuxta alios cœlum. Tu iter facis super cœlũ,illic tuæ sunt actiones,præsentia, manifestatio,virtus,gloria & maiestas. Eadẽ Phrasi vers. 20. via pro actione,operibus,præsentia.

15 *In populis*, Ægypti, Chanaan, Arabiæ, Philistinorum. *Virtutem*, fortitudinem. *Ioseph*. Eius meminit,quia recolebat liberationis Ægyptiacæ miracula,cuius origo à Iosepho repetitur. Adde filios Iacob posse referre regnum Iuda,filios Ioseph regnum Ephraim siue Samariæ.

16 *Aquæ*, in traiectu maris Rubri,cum Moses virga sua eas mandato Dei percussit, vim ipsius Dei senserunt. Et est Prosopopœia. *Timuerunt*. Heb. tortæ sunt & cruciatæ. Metaphora à torminibus parturientium. *Turbatæ*, tremuerunt prop.

17 *Multitudo*, inundatio, sonitus aquarum (fuit super Ægyptios.) Eclipsis verbi Substantiui. Vnde Heb. Inundarunt, vel effuderunt aquas nubes. Aquæ è nubibus manantes & pluuiæ cum magno sono inundarunt Ægyptios: & obruerunt. *Vocem*, tonitru & fulgurationes, dederũt æthera ad terrorem persequentium. *Scehakim*, ætherea regio. Talia etiam acciderunt in legis promulgatione, Exod. 19.

18 *Etenim*, Iam notauimus hac particula vti nostros, pro etiam, item, vt respondeat Heb. גם. Sagittas autem Dei vocat fulmina, fulgura, grandines, & similia, quæ contra istos tãquã sagittas iaculabatur. *In rota*. Synecdoche numeri, In rotis Ægyptiorum erat, in rotas illorũ transiit. Exod. 14. Respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis, & nubis, interfecit exercitum eorum & subuertit rotas curruũ, ferebanturque in profundum. Alii rotam, cœlum figura rotundum interpretantur, vel potius aëris sphæram, & circulum. Est enim aër formæ circularis. Atque hinc Rabbinorum Physici orbes cœlestes vocant *Galgalim*.

19 Hic etiam celebrari putant miraculum regum Chanaan, in quos suos cœlestes ignes iaculatus est.

20 *In mari via tua* (erat.) Tu per mare iter faciebas, tu in eo operum tuorum specimen euidẽtissimum exhibebas. Vide. vers. 14. *Non cognoscentur*, fut. pro Imperf. Nec cognoscebantur vestigia, quibus dux fueras populo transmittenti mare. Neque tua, neque illius vlla extabãt vestigia, quæ Ægyptii sequerentur. Vel in genere, Tu per mare periculis plenum iter facis, more cuiusdam Neptuni Poëtici ad seruandos periclitantes, vel perdendos securos, & in vtramque aurem dormientes. Nec tamen quisquam cognoscit, cognoscerève possit, vnde venias, quo properes. Sic ex improuiso ades ad vtrumque statum, dum de repentè in mari seruas, vel perdis. Consule Psal. 106.

21 *Sicut oues*, quasi eorum esses pastor, inter lupos & feras alias, inque desertis. *In manu*, ductu, ministerio.

ARGVMENTVM.

Canit ea, quæ acta narrabantur in veteri populo, monens ne maiorum suorum contumaciam æmulentur, propter quam Deus tribum Ephraim abiecit, Iudæ autem elegit, Dauide in regem euecto.

1 Intellectus Asaph. LXXVII. Heb. 78.

ATténdite pópule meus legem meam: inclinate aurem veſtrã in verba oris mei.
3 Apériam in parábolis os meum: loquar propoſitiônes ab inítio.
4 Quanta audíuimus & cognóuimus ea: & patres noſtri narrauêrunt nobis.
5 Non ſunt occultâta à filiis eôrum: in generatiône áltera.
6 Narrântes laudes Dómini & virtûtes eius: & mirabília eius, quæ fecit.
7 Et ſuſcitâuit teſtimónium in Iacob: & legem póſuit in Iſrael.
8 Quanta mandâuit pátribus noſtris nota fácere ea filiis ſuis: vt cognôſcat generátio áltera.
9 Filii qui naſcêntur & exûrgent & narrâbunt filiis ſuis.
10 Vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcántur óperum Dei: & mandâta eius exquîrant.
11 Ne fiant ſicut patres eôrum: generátio praua & exáſperans.
12 Generátio, quæ non dirêxit cor ſuum: & non eſt créditus cum Deo ſpíritus eius.
13 Filii Ephrem intendêntes & mittêntes arcum: cõrnêſi ſunt in die belli.
14 Non cuſtodiêrunt teſtamêntum Dei: & in lege eius noluêrunt ambulâre.
15 Et obliti ſunt benefactôrum eius: & mirabílium eius, quæ oſtêndit eis.
16 Coram pátribus eôrum fecit mirabília in terra Ægypti: in campo Táneos.
17 Interrûpit mare, & pérdûxit eos: & ſtátuit aquas, quaſi in vtre.
18 Et dedûxit eos in nube diêi: & tota nocte in illuminatióne ignis.
19 Interrûpit petram in erêmo: & adaquâuit eos velut in abyſſo multa.
20 Et edûxit aquam de petra: & dedûxit tanquam flúmina aquas.
21 Et appoſuêrunt adhuc peccâre ei: in iram excitauêrunt excélſum in inaquôſo.
22 Et tentauêrunt Deum in córdibus ſuis: vt péterent eſcas animâbus ſuis:
23 Et male locúti ſunt de Deo: dixêrunt nunquid póterit Deus parâre mẽſam in deſêrto?
24 Quóniam percûſſit petram, & fluxêrunt aquę: & torrêntes inundauêrunt.
25 Nunquid & panem póterit dare: aut parâre menſam pópulo ſuo?
26 Ideo audîuit Dóminus, & díſtulit: & ignis accênſus eſt in Iacob, & ira aſcêndit in Iſrael.
27 Quia non credidêrunt in Deo: nec ſperauêrunt in ſalutâri eius.
28 Et mandâuit núbibus déſuper: & iánuas cœli apéruit.
29 Et pluit illis manna ad manducândum: & panem cœli dedit eis.
30 Panem angelôrum mãducâuit homo: cibária miſit eis in abundántia.
31 Tránſtulit Auſtrum de cœlo: & indûxit in virtute ſua Africum.
32 Et pluit ſuper eos ſicut púluerẽ carnes: & ſicut arênã maris volatilia pennâta.
33 Et cecidêrunt in mêdio caſtrôrum eôrum: circa tabernácula eôrum.
34 Et manducauêrunt & ſaturâti ſunt nimis, & deſidérium eorum attulit eis non ſunt fraudâti à deſidério ſuo.
35 Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum: & ira Dei aſcêndit ſuper eos.
36 Et occîdit pingues eorum: & elêctos Iſrael impediuit.
37 In ómnibus his peccauêrunt adhuc & non crediderunt in mirabílibus eius.

38 Et

38 Et defecêrunt in vanitâte dies eôrum: & anni eôrum cum festinatiône.
39 Cûm occíderet eos, quærêbant eum: & reuertebântur, & dilúculo veniêbant ad eum.
40 Et rememorâti sunt, quia Deus adiûtor est eôrum: & Deus excêlsus, redémptor eôrum est.
41 Et dilexêrunt eum in ore suo: & lingua sua mentîti sunt ei.
42 Cor autem eôrum non erat rectũ cum eo: nec fidêles hábiti sunt in testaménto eius.
43 Ipse autem est misércors, & propítius fiet peccâtis eôrum: & non dispêrdet eos.
44 Et abundâuit, vt auérteret iram suam: & non accêndit omnem iram suam.
45 Et recordâtus est, quia caro sunt: spíritus vadens & non rédiens.
46 Quóties exacerbauêrunt eũ in desérto? in iram concitauêrunt eum in inaquôso?
47 Et conuêrsi sunt, & tentauêrunt Deum: & sanctum Israel exacerbauêrunt.
48 Non sunt recordâti manus eius: die, qua redêmit eos de manu tribulântis.
49 Sicut pósuit in Ægypto signa sua: & prodígia sua in campo Táneos.
50 Et conuêrtit in sánguinem flúmina eôrum: & imbres eôrum, ne bíberent.
51 Misit in eos cynomyiam, & comêdit eos: & ranam, & dispérdidit eos.
52 Et dedit ærúgini fructus eôrum: & labôres eôrum locûstæ.
53 Et occîdit in grándine víneas eôrum: & moros eôrum in pruína.
53 Et trádidit grándini iumênta eôrum: possessionem eôrum igni.
55 Misit in eos iram indignatiônis suæ, indignatiônem, & iram, & tribulatiônem: immissiônes per ángelos malos.
56 Viam fecit sémitæ iræ suæ, non pepêrcit à morte animâbus eôrum: & iumênta eôrum in morte conclûsit.
57 Et percûssit omne primogénitum in terra Ægypti: primítias omnis labôris eôrum, in tabernáculis Cham.
57 Et âbstulit sicut oues pópulũ suũ: & perdûxit eos, tanquam gregem in desérto.
59 Et edûxit eos in spe, & non timuêrunt: inimîcos eôrum opéruit mare.
60 Et indûxit eos in montem sanctificatiônis suæ: montem quem aquisîuit déxtera eius.
61 Et eiêcit à fácie eôrum Gentes: & sorte diuîsit eis terram, in funículo distributiônis.
62 Et habitâre fecit in tabernáculis eôrum: tribus Israel.
63 Et tentauêrunt, & exacerbauêrunt Deum excêlsum: & testimónia eius non custodiêrunt.
64 Et auertêrunt se, & non seruauêrunt pactum, quemádmodum patres eôrum: conuêrsi sunt in arcum praui.
65 In iram concitauêrunt eum in cólibus suis: & in sculptílibus suis ad æmulatiônem eum prouocauêrunt.
66 Audîuit Deus, & spreuit: & ad níhilum redêgit valde Israel.
67 Et répulit tabernáculũ Silo: tabernaculũ suũ vbi habitâuit in homínib⁹.
68 Et trádidit in captiuitâtem virtûtẽ eôrum: & pulchritúdinem eôrum in manus inimîci.
69 Et conclûsit in gládio pópulum suum: & hæreditâtem suam spreuit.

70 Iúuenes eôrum comêdit ignis: & vírgines eôrum non ſunt lamentâtæ.
71 Sacerdôtes eôrum in gládio cecidêrunt: & viduæ eôrum non plorabântur.
72 Et excitâtus eſt tanquam dórmiens, Dóminus: tanquam potens crapulâtus à vino.
73 Et percûſſit inimîcos ſuos in poſteriôra: oppróbriũ ſempitêrnum dedit illis.
74 Et répulit tabernáculum Ioſeph: & tríbum Ephráim non elêgit
75 Sed elêgit tribum Iuda: montem Sion, quem dilêxit.
76 Et ædificâuit, ſicut vnicórnium, ſanctificium ſuum: in terra, quam fundâuit in ſécula.
77 Et elêgit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de grégibus óuium: de poſt fœtântes accêpit eum.
78 Páſere Iacob ſeruum ſuum: & Iſrael hæreditâtem ſuam.
79 Et pauit eos in innocéntia cordis ſui: & in intellectibus mánuum ſuârum dedûxit eos.

---

2 Primi ſex verſus ſunt loco procemii, quibus excitat ad audiendum qualibus & quantis beneficiis Deus Hebræos affecerit, vt quàm illi fuerint ingrati concludat. *Populeus meus*, O populares mei. Nam Aſaph loquitur ad captandam attentionem, non Deus, aut Dauid. Matthæi interim cap. 13. verſus 3. tribuitur Chriſto, ſed per illam regulam, cuius meminêre veteres, ſcorſum Tertull. contra Praxeam, Omnes penè Pſalm. (ait) Chriſti perſonam ſuſtinent, atque ob hanc cauſam Aſaph typum Chriſti gerens, nonnulla dicit, quæ Chriſto magis congruunt, quàm ſibi. Hoc enim ferebat illorum temporum ratio, vt myſteria Domini vmbris eiuſmodi & imaginibus velarentur, in quas poſſent introſpicere ii, quorum mens à Deo eſſet illuminata. Cæteri præter ipſas vmbras nihil penitus cernerent. *Legem meam*, doctrinam meam. Vnde & lex Heb. dicitur Torá à docendo: non, vt apud nos, à legendo, vel ligando. Alii ad data præcepta reſtringunt, ſed minus aptè. Nam mox ſe explicat. Quin non tam præcepta in lege tradita canet, quàm Dei opera, ne excidant è cordibus.
3 *In parabolis*, ſtylo parabolico, tropico & figurato, non ſimplici & vulgari, ſed artificioſo & eleganti. Loquar parabolas, inſignes, memorabiles, figuratáſque ſententias, & propheticas. Quia vates parabolis vtuntur crebris, fit vt parabola ſumatur pro ſermone prophetico, vt Num. 23. verſ. 24. Hoc completum in Chriſto docet D. Matthæus, vt qui locutus ſit in parabolis ad turbas, & ſine parabolis nihil, figurarum velaminibus myſteria velans, ſicque velata proponens, vt credêtes ferè vtrũque intelligerêt, incredulî non poſſent intelligere. Adde res geſtas, quas hîc Pſalmus canit, eſſe de earum numero, de quibus Apoſtolus, 1. Cor. 10. Hæc omnia in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorum. Et paulopoſt: Omnia in figura contingebant illis. Scripta autem ſunt ad correctionem noſtrã, ad quos fines ſæculorum deuenerunt. Hinc mare rubrum, Manna, Petra, Sinai, 42. manſiones, deſertũ duodecî fontes, 70. Palmæ &c. myſtica omnia & parabolica. *Propoſitiones*, προβλήματα, quęſtiones difficiles, obſcuræ, & diſputabiles propter obſcuram difficultatẽ apud Philoſophos. At Heb. *Hhidoth*, ænigmata, ſententiæ inuolucris quibuſdã tegẽtes res arcanas & myſteriis plenas ſub ſimplici alioqui ac plano literæ hiſtoriæve cortice. Quod proprium eſt Scripturæ, cui præter hiſtoriam & hiſtoricum ſenſum, ſubeſt allegoria, myſterium, anagoge, mirabilis ſententiarum multiplicitas. Hinc tot modis inſcribit ſuum Pſalmum ob eas rationes & alias explicatas ſuperiori Pſalmo quadrageſimo octauo. Ac quamuis nihil in eo videatur difficultatis, ſed nuda rerum iam inde à maioribus geſtarum & quaſi per manus poſteritati relictarum hiſtoria, abſque vllo verborum ſenſus abſtruſioris inuolucro:

Ænigmata

Ænigmata tamen appellat, siue κεκρυμμένα, abscondita, vt habet Matthæus: vt significet aliquem esse hîc sensum occultiorem & abstrusiorem eo, qui prima fonte videtur, ænigmata reuera & mysteria abscondita, quæ oportuerit Apostolum referare. 1. Corinth. 10. Heb. 11. Nam si pars historiæ itineris ex Ægypto spiritualiter accipitur, & cætera quæ ab eo prætermissa sunt eiusdem esse intelligentiæ conuincuntur. Hiere ad fabulam, de 42. mans. Sícque docetur nihil esse tam nudum & simplex in Scripturis, cuius non sit profundissima sententia ac intellectus, quod etiam ostendit Augustinus ep. 3. ad Volusian. lib. 2. sup. Genes. c. 19. & lib. de Vera relig. Gregor. in Prologo Moralium, & hom. 7. in Ezech. & in homiliis. Exempli causa, hîc non solùm verba, sed etiam circunstantiæ rerum, quæ simpliciter positæ videntur, spiritualibus sunt plenæ mysteriis prouidentiæ Dei erga veterem Ecclesiam & populum, prædestinationis & electionis, qua solam tribum Iuda elegit, tabernaculi prioris locum repulit, Silo reiecit, Hierusalem pro templi sede assumpsit, Dauidem è pascuis in regem euexit, Saule repudiato, potentibus & nobilibus populi præteritis. In quibus & aliis huiusmodi latet reconditissima & secretissima sapientia. Accedit veteris historiæ gesta, non modò propter rei literam cani, verùm etiam ad erudiendum, commonendum, instruendum, vt in eis tanquam in picta tabula vel specula admirandam Dei sapientiam speculemur, Rom. 15. Quæcunque scripta sunt, propter nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarũ spem habeamus, 2. Tim. 3. Omnis scriptura diuinitùs inspirata vtilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia. Vnde vel syllaba & apiculus vnus in ea reconditum habet thesaurum. Chrys. 13. cap. Genes. Basil. li. de Spiritu sanct. ad Amph. & hom. 6. & 10. in Hexaë. Est enim liber inuolutus, Ezech. 2. signatus, Esa. 29. spiritus & litera. 2. Cor. 3. scriptus intus & foris, Apoc. 5. Intus per mysteria & spiritualia, foris per sensum literæ & historiam, intus inuisibilia & cælestia, foris visibilia & terrena enuntians. *Ab initio.* Heb. de initio, de rebus ab initio gentis nostræ factis. Matth. 13. à constitutione mundi occulta. In quo confirmat nostrorum Sept. vertendi rationem ad sensum, non perpetuò ad verba.

4 Construitur cum præcedenti, mutata persona. Loquar quanta audiuimus, siue scripta, siue per manus à patribus accepta. Nam procœmium nondum est absolutum. Vnde Hebr. נא, quæ, quæ quidem. *Quanta* ergo nõ interrogat, sed sumitur pro quæ, qualia, quæcũque, quantuncunque, vt & V. 8. Attingit autem duplicem modum sciendi: vnum per traditionẽ, alterum per scripta.

5 (Et quæ) *non sunt occultata*, à posteris eorum, loquar. Ad verb. Non occultabimus à filiis eorum.

6 *Narrantes.* Refertur ad vers. 4. Quanta audiuimus. Ibi enim cœperat per Enallagen mutare numerum. Aliqui ad finem eiusdem versus. Patres nostri narrauerunt nobis, narrantes. i. narrando & prædicando laudes Domini. Sed Hebraicè coniungitur cum verbo primæ personæ. *Virtutes*, fortitudines.

7 Hîc incipit narratio. Quare, Hebræum (&) Latinè redundat, & duntaxat conuertit futurum in Præterit. Auspicatur autem à legislationis beneficio. Legem vocat testimonium, quòd per eam Deus sit testatus de sua voluntate, & quid à nobis fieri velit: Vel quòd eam cum contestatione dederit. *Suscitauit*, statuit, stabiliuit, surgere fecit. ad verb.

8 *Quanta*, quæ (nam Heb. עדות) (testimonium & legem) declarãda posteris præcepit, Deut. 4. & 6. vt hoc sit parentum officium. *Nota facere*, vt nota facerent. *Altera*, sequens. Heb. postrema, nouissima. Itaque aliqui exponunt, non de secutura ætate, sed de Christiana, quæ est ætas vltima. 1. Ioan. 2. Cor. 10. & 12. quoniam quotidie aduentum Domini præstolatur, neque habitura est alteram, quæ ipsi succedat, vt olim Iudaica.

9 Asyntheton. (Et) filij, &c. *Et narrabunt*, vt enarrent.

10 Summa legis diuinæ & scopus, vt Deum cognoscamus, cognitum vereamur, timeamus, colamus, culto confidamus & pareamus, Deut. 31. & 1. Tim. 3. *Exquirant*, custodiant propr.

11 *Exasperans*, Deum scilicet. Heb. recedens, rebellis.

12 *Non direxit*, ad rectitudinem & iustitiam non parauit neque disposuit. Hinc Heb. non parauit, aptauit. Et *non est creditus*, firmatus. Et cuius spiritus non est creditus. i. non fuit firmus, fidus, fixus in Deo. Non permansit, neque perseuerauit cum Deo, non credidit, & fir-

miter ei adhæsit. Qualibet occasione ad murmurationes & contumelias se vertebat, parum memor superiorum Dei operum. Sic loquuntur, quia fides siue credulitas religionis debet esse firma & constans.

13 Secunda propositio siue sententia de filiis Ephraim ante exitū de Ægypto, vt sit historia Cabbalica, de qua R. Selomo Exod. 15. ad illud, contremuerunt habitatores Philistim. Tremunt (inquit) Philistei, propterea quòd occiderunt filios Ephraim, qui anteuertentes tempus ingrediendi promissam terram, magna vi in ipsorum regionem ex Ægypto exierant, sicuti attingitur in lib. Paralip. Occiderunt autem illos Getthæi. Alij malunt commemorari peccatum istorum & calamitates, in quas inciderunt in deserto post exitum, propter neglectam Dei voluntatem & oraculum. 1. Par. 7. vel certè Iudic. 11. vel Num. 14. quando inobedientes voci Domini cæsi sunt ab Amalechitis & Chananæis. Alieniùs de clade à Philistæis accepta, in qua Dei arcam amiserunt. Nam istud infrà canetur vers. 67. & seq. item vt per filios Ephraim intelligantur decem tribus, quæ cùm debuissent iurare nouo regi, retro cesserint 3. Reg. 12. Vel Synecdochicôs totus populus Israël, eò quòd in tribu Ephraim primùm omnium locus fuit diuino cultui consecratus in Silo, Ios. 18. & regnum in Galgala eiusdem tribus oppido, 3. Reg. 10. & post diuisionem regni in Sichem, Tirzá, Samaria, 3. Reg. 13. &c. Aut vt respiciat ad Arcam captam in Ephraim, cuius tabernaculum postea repulisse Deum canat ad Psalmi extremum. Nam milites erant ex omnibus tribubus, tametsi ex Ephraim præcipuè, vt qui essent Arcæ studiosiores, quòd eam haberent in sua tribu, & nollent in aliam transferri, Quin & summa imperij ante reges fuit penes illam tribum. *Ephrem* autem scribitur pro Hebræo Ephraim, vt & Ioan. 11. ciuitas quæ dicitur Ephrem, ἐφρὲμ, & apud Nonnum Ioannis poëticum interpretem ἐφρὲμ per ε loco ι (mendosè forsan,) quoniam veteres olim scribebant ι pro αι. Hinc enim celebratur Ierusalem, etiam Chaldæis, Græcis, Latinis pro Ierusalaim duali numero & apud Epiphanium μωζάϊμ pro μωζαΐμ. *Intendentes & mittentes*, periti rei militaris, & artis iaculandi, *Conuersi sunt*, in fugam versi sunt, fugerunt. Ad verb. Armati, iaculantes arcu verterunt (terga) in die belli.

14 *Testamentum*, fœdus Dei cum suis patribus, Genes. 17. &c. secum, Exod. 24. &c.

15 *Quæ ostendit*, tam in terra Chanaan ante descensum in Ægyptum, quàm in Ægypto.

16 Tertius locus de exitu Israëlitarum ex Ægypto. *Taneos*. Tanis, vrbs Ægypti ad Nili ostium, quod proinde Taniticum appellatur, apud Ptolom. & Strabonem lib. 17. quòd aliàs Soïticum apud Stephanum de Vrbibus. A *Tsoan*, videlicet. Sic enim Hebraicè & Ægyptiacè appellabatur (corruptè deinde Tan, & Tanis) hîc, & Num. 13. vers. 19. Regia vrbs etiam tempore Esa. c. 19. vbi Moses prodigia ediderat, 180. stadiis à Memphi, ex Iosepho. Campū autem appellat regionem eius, siue ob planitiem, siue fœcunditatem & amœnitatem, è Nili præsertim irrigatione.

17 Quartum beneficium de diuiso sinu Arabico. *Quasi in vtre*, vel quasi in cumulo. Vtri veluti inclusit, ne in eos fluerent. Aquas maris Rubri, quasi in aceruum, vel murum congessit, Exod. 14. vt transitum fugientibus præberet. *Ned* נד hîc pro נאד *Nod*, *vtre* accepêre.

18 Quintum beneficium nubes contra solis æstum, ignis noctu viam ostendens. *In nube*, per nubem, præeunte nube interdiu, & tota nocte per lumen ignis Exod. 13. 14. & 17. quadraginta annorum spatio, quoúsque traiicerent Iordanem.

19 *Petram*, rupem Horeb. Heb. petras, siue cautes. Bis enim aquam è rupe elicuit, duobus mens. ab exitu nondum expletis in Raphidim Exo. 17. deinde post an. 40. in Cades Num. 20. quanquam differenter. Nam è prima percussione exundauit fluuius manans quatuor millaria, tantum enim distat Horeb è Raphidim, vbi consistebant Israëlitarum castra. E secunda puteus aquarum viuentium: fortasse autem *Petram* Singulari numeri extulerunt, quoniam iuxta traditiones Hebraïcas vnica fuit Petra, diuersis regionibus & temporibus percussa R. Mose Nahamides, Exod. 17. vbi addit maiorum esse sententiam quoque, vt hîc fons ex Horeb non modo instar fluuij aquas fuderit totis 40. annis, quibus extiterunt in deserto, sed & illos comitatus sit per deserta quocunque tandem demigrarent. Cui congruit Apost. 1. co. 10. bibebant omnes eundem potum, spirituali eos consequente petra, quasi petra siue rupes illa pro varietate migrationum moueretur & consequeretur, quemadmodum

admodum de columnis nubis & ignis constat: nisi malis consecutam Petram.i. Petræ fluxum, per deriuationem videlicet & deductionem aquæ à populo ad loca castrorum procuratam, siue per ipsius Dei transmissionem & directionem. Nec obstat quod in deserto excitatum sit alterum murmur ob aquæ penuriam, vt secundò educeretur aqua, ex altera rupe post annos triginta octo. Nam de hac ipsa rupe, nempè de priore hoc Rabbini veteres & recentiores intelligunt, cuius aquam tradunt defeciſſe propter Mariæ mortem donec secundo educeretur ex eadem ad secūdum de aqua murmur, vide Num.21.V.16.& Seder olā, c.9.Hinc R.Isaac Exod.17.hæc Petra Horeb est illa Cades (Numerorum 20.cap.) nempè puteus Mariæ, qui illos est comitatus 40. annis, sic dictus, quoniam tot annos cum illis fuit Mariæ merito. Hoc autem Sextum est beneficium. *Adaquauit*, potauit, potum largiter dedit, sumpta similitudine à gregibus pecorum, quæ propriè adaquantur. Adde quòd non tantum ipsis, sed & ipsorum iumentis aqua illa sufficiebat, idque per tot annos.

20 *Aquam*, riuos prop.fluenta, ad copiam & perennitatem indicandam. Sic in hac eductione prodigia, & signa illis fecit.1.in terra Ægypti.2. in Rubro mari.3.in deserto per annos quadraginta, Act.7. donec peruenirent ad terram promissionis, Vbi nec eos vnquam miraculis,& pręsentia sua destituit. *flumina* per modum fluminis. Idem autem enuntiat per Epexegesin ad miraculi magnitudinem ostendendam, quæ in duobus sita fuit, primum in aquæ affluentia, deinde perennitate. In affluentia quidem, quia ex Horeb, vbi rupes percussa est, vsque ad Raphidim, vbi tum erant castra, per duas leucas,aquæ exundarunt in modum fluminis, secus quàm in Cades, in qua mansione veluti fossus est puteus siue fons fundens aquas quidem viuas,sed non vt fluuius, longè latéque diffusas. In diuturnitate autem, quoniam hîc ex Horeb manans fluuius fuit פלא קייט *péle caïjam*, miraculum permanens, per annos scilicet 40. Ideo enim, non nisi post mortem Mariæ secundum & vltimum de aqua murmur excitatum est. Vbi nota quatuor fuisse in deserto miracula permanentia & perennia, per annos quadraginta; Columna nubis, Exod.13. Columna ignis. Ibid. Manna Exod.16.& Petra,siue Petræ Horeb, fluxus. 1. Corint.10. & Hebræi omnes, seorsum R. Mose, & R. Isaac,Exod.17.vt aquas illas proinde Abben Ezra appellet, Exod. 18. *Neemanim*, fideles,stabiles.

21 *Ei*,contra eum.*Excelsum*, Deum supremum & in cælis habitantem.*In inaquoso*,in deserto aquis carente ob siccitates:in loco arido Arabiæ.

22 *Et tentauerunt*, & explorarunt, an sic posset facere, in loco, qui proinde sepulchra concupiscentiæ dictus est, Numeror. 11. Exod. 16. *Animabus suis*, sibi, vel cupiditatibus suis.

23 Nam dubitare de eius omnipotentia, est de Deo malè loqui: siue, vt Hebraïca sonant, loqui in Deum:&Græca καταλαλεῖν τοῦ θεοῦ. Exod.17.*De Deo*, contra Deum.

24 *Quoniam*. Continuatur mimesis, & cadit in sequentem versum.Si(ita Heb.i.quoniam, per Concessionem)percussit rupem & fluxerunt aquæ torrentibus exundantibus,Exod.17. an etiam(propterea)poterit panem suppeditare, & carnis copiam suis facere. Num.11.q.d. Non sequitur,vt si vnum potuerit,& iam fecerit, alterum possit. Nam est facilius educere aquas è rupe, vt quæ iam intra suas concauitates,aquæ venas præsentes habeat, quàm tantæ multitudini proferre panes & carnes. Hîc ingenium impiorum exprimitur, qui sic solēt minuere Dei miracula, & somniare eorum λόγους σπερματικοὺς, seminarias rationes esse in natura,&c.tribuere fato,casui, naturæ, quod vni Dei potentiæ est ascribendum.Item claudere oculos ad præcedentia Dei benefacta & miracula. Nam Exod.16. ante Petræ percussionem & exundationem iam cothurnices Dei miraculo acceperant. Hic enim agitur de secunda carnium appetitione.

24 *Panem*. Carnem interpretatur Kimhi è simili loco,Num.28.quòd non inueniantur expetiuisse panem in deserto. Atqui Exod.16.id faciunt. Vnde eius loco Manna consequuntur & panem à Deo appellari audiunt. Panis enim Heb. nomen est generale ad omnem cibum. Interim hîc carnem intellige, quoniam miraculum Mannæ antecessit Petræ percussionem. Manna enim pluitur, Exod.16.Petra in Horeb,populo versante in Raphidim funditur & aquam emittit, 17. Hoc igitur pertinet ad Num.11. Vnde versus sequens planè deriuatus est è primo versu illius capitis, Verba enim Mosis sunt hæc. Quod cum audisset do-

minus iratus est & accensus in eos. Ignis Domini deuorauit extremam castrorum partem. *Mensam.* Heb. carnem, vt sit Epexegesis, & se interpretetur: & sic vocem שׁאר exponunt Septuag. infrà vers. 32. Hic autem fortasse mensam, vt repræsentarent geminam vocabuli significationem. q. residuum. i. quicquid est reliquum, præter panem. Item quia miraculum hoc rupis V. 13. exundantis bis factum est, primò in Raphidim, Exod. 17. deinde in deserto Cades Num. 20. sicut & cothurnicis. Primùm in deserto Sin, triginta diebus post exitum, Exo. 16. deinde post annum integrum ad sepulchra Concupiscentiæ, Num. 11. vbi carnibus vsi sunt, 30. dies quoúsque dominus de illis supplicium sumeret.

26 *Et distulit*, promissum scilicet de terra, & misericordiam suam præ iracundia concepta. i. vt Hebraica sonant, & valde iratus est. *Ignis*, vehemens & inflammata Dei indignatio, Nam ira est quidam ignis & calor, nempè ebullitio sanguinis circa cor, propter appetitionem vindictæ. Aliqui ad literam. Iratus misit ignem, qui deuoraret eos, qui essent in extremitate castrorum, Numeror. 11. Vnde locus incensio dictus, eo quòd incensus fuisset contra eos Ignis Domini. *In Iacob*, contra. *In Israel*, contra, Israëlem. Ascendendi autem verbo vtitur, quoniam ira initium ducit à corde, deinde in cerebrum, faciem & nares attollitur.

27 *In salutari*, in salute eius & auxilio, in salutaribus promissionibus.

28 *Et*, id est, rursum mandauit. Nam alia beneficia incipit canere, de quibus Exod. 16. & Num. 11. Aduersatiuè aliquando, *Et tamen, attamen.* Quamuis tam fuêre ingrati & indigni, tamen non desiit eis prouidere copiosissimè de escis. *Desuper*, quæ (nubes) supra eos in aëre pendebant. *Ianuas cæli*, Nubes aëris rupit, vt pluerent, vtque copiosum Mannæ rorem funderent. Etiam cœlum dicitur de aëre in vulgatis linguis. Lucret. Cælum, qui dicitur aër. Ianuas autem appellat rupturas nubium per quas Manna egrediebatur.

29 *Pluit*, magna abundantia effudit. *Panem.* Heb. triticum cælorum, id est, aëris. Nam cælum pro aëre passim. Triticum, quod ex aëre descendit. Vel Dei. Triticum à Deo paratum. Cælum enim inter cætera Dei epitheta ponitur, vt Dan. 4. & 3. Reg. 8. vide Eliam in Tisbi. Nempè Manna illis erat loco panis triticei & delicati, triticum veluti cæleste. Vnde pilo comminuebatur, pinsebatur, pistum in furno coquebatur, instar obrizæ, frigebatur oleo, in placẽtas mellitas. Denique quicquid fit è farina ex eo conficiebatur, vt colligitur ex Exo. 16. Num. 11. Sap. 16. & Hebræorum monumentis. Septimum Dei erga patres beneficium, panis cæli. i. cælitùs delapsus. Per hysteron proteron. Nam hoc miraculum non simul factum cum miraculo datarum carnium. Multo enim antè Manna demiserat, Exod. 16. & Num. 11. vbi ex ipsius occasione pro carnibus murmurant. Man appellatur Heb. quasi apparatus. i. cibus, quem Deus illis præparauerat, vel iuxta Sepharadi, qui per se erat paratus nec indigebat alia præparatione, vt qui sic comedi posset absque vllo alio apparatu, etsi posset in omnem lautitiam & pulmentum verti, vt supra dictum, à *Minna* præparauit. Alij. Nam recentiores dum in Etymo Mannæ inuerecundè credũt hallucinatam totam antiquitatem, variè illam quærunt. Alij ergo, vt kimhi in Rad. à *mana*, vltima per Apocopen resecta, *portio & donum.* (à Deo profectũ) Veteres autẽ & rectius, quid. i. quis cibus: admirãter, pro מן, *Ma*, quod ferculum. q. cibus ignotus, non vulgaris, neque ordinarius, de quo illud veterum Hebræorum apud R. Isaac in 1. Genes. Manna cibus erat corporeus, qui in ipsis membris digerebatur (nedum in stomacho) nec turbabat mentem. Quare traditum nobis est fuisse symbolum cibi iustorum in futuro sæculo. Posteriorem hunc Etymum sequuntur 70. Iosephus, lib. 3. c. 2. Hieronymus, Rabbi Selomo vt refert Abben Ezra, & veteres ferè Hebræi, nempè vt Man, pro *Ma*, cacophoniæ gratia enuntiatum sit, Nun per paragogen posito. Addit Rabbenu Selomo Man, aliquando Chaldaicè hoc designare, id est, neutrũ *Quid*, etsi crebrius masculinum *Quis*, Quod mirè congruit cum Mysterio, Nam lex quærit. *Quid est hoc*, Euangelium autem respondet, *Hoc est corpus meum.* Manna abscõditum & vmbraticum in lege, reuelatum & viuum in Euangelio.

39 *Angelorum*, delicatissimum, pretiosissimum, diuinæ admirandæque virtutis & succi. Lege Sap. 16. Sic & Chaldæus, cibum qui descendit de habitaculo Angelorum. Sic veteres Hebræi, quos hic 70. sequuntur, vt ferè vbique, in tractatu Ioma, Panis fortium manducauit homo. i. quem comedunt Angeli ministerij. Verba R. Akibæ. Etsi enim Angeli non comedant cibum, tamen quia eorum subsistentia siue status & permanentia est per Dei fulgorem

gorem ac lucem. Manna autem est de diuini fulgoris supernæque lucis natura, vt homines Manna comedentes & Angeli alantur eodem cibo (per Metonymiam scilicet, qua manna symbolum cælestis pabuli pro re accipitur) Hæc illi. In fonte autē *Abirim*. Fortium, siue robustorum. Epithetum Angelorum, qui fortitudine & virtute excellunt mortalibus. 2. Pet. 2. Manna dicitur cibus Angelorum, eximius & singularis. Nam angelis tribuuntur singularia & admiranda. Quo idiotismo. 1. c. 13. lingua Angelorū. i. excellentissima, admirabilis, cum qua nulla possit comparari. Apoc. 21. V. 18. mensura, Angeli. i. maxima. Item quia eorum ministerio in aëre productum est: vel quia non de terra, sed de supernis descendebat in terram: vel quia Christo in cælo fruuntur, qui figurabatur hoc Manna. Ioan. 6. & 1. Corint. 10. Christus enim est verum Manna, qui de cælo delapsus conseruat & pascit omnes sanctos, siue in hac vita per sacram Eucharistiam & gratiam, siue in æterna, per claram sui visionem & conspectū. Hinc etiā de humanitate Christi D. Petrus scripsit, in quē desiderant Angeli prospicere. 1. Pet. 1. Possit esse hyperbole poëtica ad exaggerādas huius cibi delicias, quasi Angeli, nisi vacarent corporibus, & cibo inuisibili & incomprehensibili vescerentur, eo essent lubenter vsuri. Quo tropo cibos aliquos dicimus esse Regios, etsi illis reges non vescuntur, sed quia eius suauitatis sunt, vt etiam regibus ipsis apponi mereantur. Ita vel propter illius cibi præstantiam, vel extraordinarium illius dandi modum, vel delineationem spiritualem, non humanus cibus, sed Angelicus dicitur. Sic enim poetæ Nectare & Ambrosia, immortalitatis fœlicitatem figurarunt. Aliqui *Abirim*, *Fortium*, quòd tali pane fortes & robusti redderentur. Confirmabat enim corda sumentium, quo modo panis Eucharistiæ corroborat corda communicantium, in vitam æternam Ioan. 6. Cabbalici *Abirim*, per transpositionem exponunt. *Ebarim, membra*. Manna panis membrorum, quia tam facilis erat concoctionis, vt digereretur in membris, non onerato stomacho, capite fumis non tentato, &cætera. *Nubium* nouè aliqui vertunt. *Cibaria*, commeatum, viaticum misit eis ad saturitatem. Gall. *Prouision*. Ea enim latè per desertum & circum castra sparserat.

31 Octauum beneficium, Num. 11. *Transtulit*, ἀπῆρε, abstulit, cessare fecit, remouit, transmutauit in alium ventum, depulit Austrum, vt Africum vehentem cothurnices substitueret. Alij contrà, excitauit, flare fecit Austrum de cælo. i. de cæli austríve cardine ad conuehendas carnes, itémque Africum, quasi adhibuerit duos ventos ad maiorem auium copiam deferendum. Ad verb. proficisci fecit. Egressus ventus à Domino, tollénsque à mari coturnices, proiecit in castra. Ibid. *Austrum*, νότον. At Kadim Hebręis flat à Kedem, i. Oriente, Flare fecit Eurum, siue ventum Orientalem, de cælo. i. de aëre, siue in cælo, i. per cælum & aërem. Sed Septuag. habuerunt rationem loci in quo erat Iudæa, non desertum. Nempè ex Arabiæ plaga Orientali: Item ex Africo, λιβός. i. plaga deserto Occidua, ventorum impulsu aues eis coëgit. Num. 11. Africus autem ex opposito Euri flat. Theman Heb. quæ est à filio Ismaelis dicta regio, Genes. 25. Vel secundum priorem verbi *Transtulit* acceptionem, Ventū induxit, qui ex Occidente aues copiosè adueheret, quas Eurus abigebat suo impetu & violentia.

32 *Pluit*, è materia pluuiæ produxit, vel instar pluuiæ, vel è loco pluuiæ, nempè è cælo siue aere effusè demisit, *sicut puluerem carnes*, tanta copia, quanta est puluis, innumerabili, mirabili & inusitata multitudine adeò, vt è sexcentis millibus peditum, quilibet minimum decem coros repleret & eas per gyrum castrorum siccaret per mensem integrum, vt ne hoc Moses quidem posse fieri crederet, etiamsi cuncti pisces maris in vnum congregarentur & in carnes verterentur. Num. 11. *Carnes*, aues, præsertim coturnices. Ibid. & Exod. 16. vers. 14. *Volatilia*: quia coturnicibus aliæ aues mixtæ erant. Vel, posterior hęc pars prioris est expositio, vt sæpè aliàs.

33 *Circa* (&) circa per Asyntheton Hebræorum inter duo. Adumbrat locum Numerorum de coturnicibus incredibili copia demissis in media eorum castra, sed & circumquaque ventus egrediens à Domino abreptas trans mare coturnices detulit in castra, itinere, quātum vno die confici potest omni ex parte castrorum per circuitum. Volabántque in aere duum cubitum altitudine super terram.

34 *Non sunt fraudati*, priuati. Heb. alienati, sensu inuariato. Israelitæ ad voluntatem exāuditi sunt, non ad vtilitatem, vt intelligamus Deum iratum aliquando dare quod petimus, & negare propitium.

35 *Adhuc escæ* mense vertente. Optata enim cupiditate eos saturauit: sed in ipsa tamen saturitate torsit.

36 *Occidit*, morbi quodam genere, de quo infra Ps.105.V.17. *Pingues.* Magnates & primarios, vt Psal.21. *Electos*, præcipuos Israëlitarum, vel iuuenes prostrauit, & quasi in pedibus constrinxit. Heb. incuruauit, ne possent effugere hanc plagam: per mortem sustulit, vel ad humilitatem & pœnitentiam vertit. *συνεκόδισεν*, compediuit. q. pedes stringendo, & prohibendo, ne in terram promissionis possent ascendere, per mortis scilicet immissionem. Pingues puniuit morte, qui primi fuerant in culpa. i. magnates, vt qui fuissent auctores murmurationis, vt potè delicatiores, magísque assueti voluptatibus Num.13.& 14.

37 *In omnibus his*, suppliciis minimè obstantibus, & tantis miraculis nihil permouentibus. Non se emendarunt propter istas castigationes, vt fidem haberent miraculis.

39 *Defecerunt*, Actio tribuitur Deo in fonte. Consumpsit in vanitate dies eorum & annos celeriter, ipse scilicet Dominus. Nam intra 40. annos totum illum murmurantium exercitum innumerabilem prostrauit in deserto, solis Iosué & Caleb incolumibus quãtum adlaicos seruatis. *In vanitate.* Vanitate ocyùs, celeriter, citò, vanè, instar fumi. Vnde Thalmudici vtuntur vanitatis vocabulo, pro oris flatu. *Cum festinatione*, plaga repentina, morte celeriore. Ita kimhi. Alij, in horrore, in perturbatione. Omnes enim mœrore consumebantur per 40. annos, ibidem.

39 *Diluculo*, festinanter, perniciter, aurora veluti anticipata. Hinc Heb. manicabant, siue Aurorizabant Deum, ad auroram quærebant eum. Vel, ad sacrificium matutinum, ad precem manè factam. *Deum.* Dei tabernaculum, consule Ps.5.V.5. Afflictio dat intellectum. Esa. Eum implorabant, ad eum placandum properè veniebant.

40 *Et rememorati sunt*, cœperunt recolere peccatum suum, & Deum suum esse saluatorem. *Adiutor*, petra prop.

41 *Dilexerunt*, pellexerunt eum, placauerúntque, *Lingua*, solo ore, more Hypocritarum seruierunt & confessi sunt eum. Esa.29. Promiserunt ei multa ore, cùm lingua ei mentirentur. *Mentiti sunt*, obsecuti sunt, seruierunt coactè non ex animó, subiecerunt se ei, de quo idiotismo suprà. Ps.65.V.3. Fictam eorum pœnitentiam pulchrè describit, qui pœnæ duntaxat metu, non pietatis & Dei amore resipiscunt. Quare & statim ad vomitum redeunt. Hîc locatur Psalterij medium, Nam hactenus Hebræi numerant versus mille ducentos sexaginta tres, tot notant esse reliquos.

42 *Rectum.* Non rectè ambulabant coram Deo, quia ad vomitum redire cogitabant. *Nec fideles*, nec constantes steterunt, non fideliter permanserunt in pacto, neque eius fidem diu seruarunt. q.d. nec firmi fuerunt in eius pacto, testamento & lege, nec habuerunt fidem in eius promissis.

43 *Est, fiet, disperdet.* Futura pro Imperfectis. Per Antithesim ipse interim erat misericors, propitiabatur peccatis eorum, nec disperdebat.

44 *Et abundauit*, abundè auertit iram suam, imò verò nullam iram suam accendit, siue vt in Fonte, excitauit. *Non omnem*. i. nullam, more Hebraico. q.d. Nihil iræ retinuit, totam irã penitus remisit. Alij contrà, non omnem suscitauit. i. non totam: quasi aliquid iræ retinuerit, aliquid effuderit, moderando pœnas pro sua misericordia. Sed non attendunt ad Hebraismum.

45 Et, at, sed, Aduersatiuè. *Caro*, res infirma, corrupta, obnoxia peccatis & miseriis, *Spiritus.* Sicut ventus huc illuc discurrens, & in suis reciprocationibus euanescens: vel etiam spatio in auras disparens, neque ad sua principia reuertens. Nam venti neque eò vnde flant, reuertuntur, neque perueniunt àcardine in cardinem, sed in medio mundo absumuntur Solis vi, & sui motus attritu, vt disputat in Meteoris Aristoteles. Spiritus hic ventum significat, ne quis cogitet animas. Qua ratione Iac. 4. Quæ est enim vita vestra? vapor ad modicum apparens, qui deinceps exterminabitur. Nam & ipsas secundum permissionem, & dispensationem diuinam, & legem extraordinariam, in quocunque sint receptaculo, reuerti nihil vetat, siue ad viuorum solatium qualecunque (verba Aug. lib. de cura pro mortuis, c.16.) ad quos pertinent illi mortui, siue ad humanitatem sepulturæ commendandam, siue ob alia negotia. Consule eundem ibidem c.19. & ad Simplicianum lib. 2. q. 3. & ad Dulcitium. q. 6. Hieronymum contra Vigilantium, Greg. lib. 4. Dialogor. Hetterianum libro de egressu animarum

animarum ab inferis,& copiosè Sotonē in 4.dist.45.art.4.q.1.Sic enim Elias, sic Moses ad viuos redierūt,Mat.17.Sic plurimi exeuntes de monumentis post resurrectionē Christi venerunt in sanctā ciuitatē,& apparuerūt multis,Mat.27.Sic Ier. & Onias, 2.Mac.15.Samuël, 1.Reg.28. & Eccl.46.E quibus,& similibus aliis apparitionibus Iustinus Martyr cōtra Triphonem,animorum immortalitatem,veluti digito,impiis,Epicureis,Atheísque ostendit.

46 *Quoties*, Decies prçcipuè(Num.14.& 19.)in deserto intra primū bienniū, vt ex Exod.& Num. colligunt Heb. Nam in Leuitico,& Deuteronomio nihil tale legitur. Primū ad mare Rubrum,Exo.14.2.propter aquæ penuriā,Exo.15.in Mara.3.in deserto Sin ob Māna, Exo. 16.4.cùm Māna seruarent in crastinum,ibid.5. cùm die sabbati illud contra oraculū colligebant,ibid.6.In Raphidim ad aquas contradictionis. Num.20.7.In Horeb,quando conflarūt vitulum,Exod.32.8.in Tabera,Num.11.vbi dubitabant,Num verè Deus esset,&c.9. iuxta sepulchra concupiscentiæ,cùm postularent carnes, Num.11.Decimò denique, propter exploratorū relationē,vt iam(inquit Dominus,Num.14.) Per decē vices non audiuerint vocem meā.Est etiam numerus certus pro incerto.Nullum peccandi modū faciebant. Nā Moses vicinus morti Deut.31.à die,inquit,qua egressus es de Ægypto,*semper* aduersus. Dominum co ntendisti.

47 *Et conuersi sunt,& tentauerunt*, Hebraismus,pro, & rursum tentauerunt Deū. Vt nihil sit necesse interpretari,conuersos esse ad pristinos m ores.*Exacerbauerunt*. In Hebræo attingitur ratio huius exacerbationis.Sanctū(inquit)Israël limitauerunt, signarunt:vt quidem R. Abrahā & R. Dauid exponunt.Gall.*Ils l'ont borné & limité*.Quasi Deus tantū duntaxat posset,quantū ipsi volebant & cogitabant.q.d.Circumscripserunt potentiā eius,definierūt, & concluserūt,quasi non posset omnia omnibus in locis & quocūque modo vellet.At rectiùs vertatur,quod nullū adhuc obseruasse miror, *Crucifixerunt*, allusione ad genus mortis,quo Dominum tandem affecerunt.Nam תּ Tau,non tantùm limitem,verùm etiā crucem significat.Ezech.9.& Apoc.7.à quo verbū תּעה. Vnde Origenes Hom.in Epiphania, Hier.in 9. Ezec. Tert.& Cypr.contra Iudæos apertè ostendūt,Tau Hebræorū crucis gessisse effigiem, vt apud Græcos,& omnes ferè linguas. Hodie figura immutata est improbitate Masoretarum & Iudæorū,vt mysteriū crucis obruerent,cuius tanto odio flagrant,vt eam non modò non scribant,sed ne nominent quidem.Quare eam circumloquuntur,vt Kimhi in Esa.vlt. c.per שתי ושני, *Shethi vahéreb*, stamen & subtegmen:quoniam hæc duo fila per modum crucis sese intersecant.

48 *Manus eius*,auxilij, defensionis, quæ fit manu Metonymicè. *Die qua*. Periphrasis liberationis Ægyptiacæ,de qua deinceps discurrit ad versum vsque 60. Aliqui vertunt in Genitiuo,*Diei qua*,repetendo *Neque recordati sunt. Tribulantis*, Pharaonis.

49 Vide suprà vers.16.Reuertitur enim ad illa mirabilia in Ægypto populo exhibita. *Sicut*, quo modò, qua ratione posuit. Particula enim est continuationis è superiore pendens, vt Gall. *comme*, pro Quòd. Non sunt recordati, quòd posuit, non eum meminerunt posuisse, &c. Plagas autem refert non omnes,neque ordine quo factæ sunt,sed præcipuas, Exod. 7. 8.9.10. Tres enim è decem omittit,nēpè tertiam(pediculorū siue cyniphum)sextā (vlcerū & pustularū)& nonam (tenebrarum triduanarū)Numerus autē & ordo his tribus vocabulis acrostichis methodicè à Rabbinis cōprehēditur כחמץ עדש רכ (*lætificauit te lens in Achab*) Prima ד. *Dam* sanguis, in quem aquæ omnes Ægypti conuersæ sunt. Secunda צ *tsephardea*, Rana. Tertia כ. *kinnim*,pediculi siue Cyniphes vt noster vertit, κνίπες, siue σκνίπες, culices,vt 70.Quarta ע *Arob*, mixtio insectorum, muscarum omne genus, vt noster doctè, κυνομυῖα, musca canina, vt 70.Quinta ד *deber* pestis,pecorū videlicet, interitus.Sexta ש *Shehin*,vlcus, pustula.Septima ב *Barad*,grādo immixta aliis horrendis meteoris.Octaua ח *Arbe*,locustarū omne genus.Nona פ *hodes*, tenebræ(palpabiles & triduanæ) 10. ב *Bechoroth*, primogenita hominū & pecorū.In hūc numerū non cadūt serpētes primū omniū è virga Mosis siue Aaronis producti. Nam fuerunt quidē primùm signū corā Pharaone, sed non plaga, vt quæ nihil Aegyptiis nocuerit,sed solas virgas siue serpentes Magorum è virga factos deuorarit.

50 *Imbres*, fluenta, riuos prop. Exod.7.Alioqui rarò pluit in Ægypto. Plurali autem numero *riuos*, quia in multos riuos vnus Nili fluuius dispescitur. Ægyptus(ait Strabo lib.14.) fossis Nili riuos excipientibus vndique intersepta est, vt vbique sit nauigabilis. Adde per septem ostia sese in mare Mediterraneum effundere.

51 Plaga quarta. *Cynomyiam*,per y Muscam caninam, vt & Rom. Psalterium, Vox Hebræa *Harob*, omne muscarum genus designat,quasi mixtionem, siue mixturam,Exod. 8. Quare

Hierony. ad Suniam & Fretellam, *Cœnomyiam*, legendum tradit, per œ, καινομυίαν, communis & promiscua musca. Qua de causa Aquila παμμυίαν, verterat. i. omnimodam muscam. Alienè aliqui mixtionem ferarum Syluestrium, alij mixturam insectorum collectam è variis bestiolis venenatis. *Comedit*, consumpsit cynomyia eorum fructus: idem quod mox *disperdidit*, vt Psal. 78. Comederunt Iacob. *Ranam*. Secunda plaga, Exod. 8. vers. 2.

52 *Aerugini*, Brucho. Hasil Hebraicè, non est vitium frugum vt ærugo, sed species locustæ frugibus nocentissima. Exod. 10. Vnde Hieron. Bruchum vertit. At ἐρυσίβη, rubigo, quæ in segetibus inuenitur, apud Ouid. 1. fast. *Interea crescat scabræ rubiginis expers, nec vitio cæli palleat ægra seges*, per Metaphoram: quia sicut illa ferrum & alia metalla consumit, ita pruina & huiusmodi calamitates segetes exurunt. Canēte Ouidio 4. fast. *& teneras segetes & ferrum amplectitur acre*. Vnde Robigus vnus è duodecim diis Agricolarum apud Varronem lib. 1. de re Rust. & Rubigo dea, apud Ouid. 4. Fasto. & Aug. 4. de ciu. c. 31. quibus fiebat sacrificium, ne segetes vel arbores rubigo corrumperet, & Robigalia huiusmodi sacrificia, vel potius feriæ, septimo Calendas Maias quibus Robigo Deo, vt Rubiginem auerteret, sacrificabant è Paulo in Epitome Festi, quoniam tunc ferè segetes ea labes occupat. Æruginem ergo sumpsit pro rubigine, etsi Grammatici sic distinguant, vt hæc in metallis sit arida & rubra, paulatim absumens, illa humida & viridis. Plaga autem est octaua, Exod. 10. vers. 14. *Locustæ*. Arbè nomen est generale ad cunctas locustarum species.

53 Plaga septima grandinis, Exod. 9. vers. 18. *Occidit*, perdidit per Metaphoram, vt significet plantas viuere suo modo. i. vita vegetabili. *Moros*. Vox Sikmoth importat Sycomoros, genus ficuum syluestrium, quibus Ægyptus abundat. Morus Ægyptia Theophrasto. *Pruina*. Hanamal, species est grandinis grandioris & vehementis, lapis quidam glacioſus.

54 *Possessionem*, pecudum scilicet, vt idem enuntiet per Epexegesin. Nam Heb. & pecora eorum carbonibus. i. fulgoribus & ignitis tempestatibus, Exod. 9. fulminibus grandinantibus, tanquam incensis sagittis. Quāquam & possessiones hac septima plaga læsæ sunt. Exo. 9. linum, inquit, & hordeum percussa sunt, quia hordeum erat in spica & linum in folliculo, siue culmo. Solum triticum & far siue zea euaserunt, quòd essent serotina. Quò etiam respicere possit vox *Mikne*. Nam illa non modo significat pecus, verum etiam possessionem à Kaná possedit, vt concurrat cum *mikná*, & *kinian*.

55 Attingit plagam *deber*, id est, pestis, qua cuncta pecora in agris reperta absumpta sunt, seorsum è cap. 9. Exod. equi, asini, cameli, boues, oues, capræ, in quibus præcipuæ Ægyptiorum fortunæ & opes consistebant. Fortasse etiam quia coaceruat tot tristia vocabula, Excandescentiam naris, indignationem, iram, Tribulationes, immissiones denique cacodæmonum, complectitur cunctas plagas, quas transilierat, nempè tertiam pediculorum, sextam vlcerum & pustularum, nonam tenebrarum & horrendæ caliginis, vt cuique vocabulo sua per ordinem tribuatur. Sic verbi gratia, *Ira indignationis*, siue vt in Fonte, Excandescentia naris propriè pediculis respondebit, *Indignatio*, pesti animantium, *Ira* vlceribus & pustulis, *tribulatio* siue *angustia*, triduanis tenebris, *Immissiones* autem *malorum angelorum*, vniuersè omnibus. *Immissiones*. Appositoriè. i. calamitates ab Angelis malis immissas. Deus enim istis pro carnificibus vtitur. 3. Reg. 22. & Iob. 1. q. d. Quales plagæ non solent ab hominibus quantumuis inimicis & immitibus inferri, sed quales per Angelos ab irato Deo immissos importantur, ad flagellandos eos, qui valde sunt scelerati. Ita malis Angelis tribuitur mors pecorum & primogenitorum. Interim punit Deus etiam per bonos, vt Sodomitas & Senacherib. Genes. 19. 4. Regum 19. *Malos* Rectè. Nam in Fonte *Malaché*, est Syntacticum pro Absoluto poëticè. Quod qui ignorant interpretantur, *per Angelos malorũ*, per spiritus administros calamitatum & rerum malarum. At *Rahoth*, potiùs dixisset, quàm *Rahim*. Nam neutra latinorum propriè repræsentantur per fœminea, rarissimè per Masculea, fuisse autem Angelos malignos siue cacodæmones, per quos Deus has plagas exercuerit, apparet ex eo quod Moses Ex. 12. administrũ vltimũ appellet *mashith*, perdentẽ. i. angelos perdẽtes per Synecdochen numeri. Cui accinũt Hebræi. Quæ in tenebris (inquiunt) immittuntur mala rectè demãdãtur malignis spiritibus, quoniã ipsi sunt spiritus tenebrarum. Hinc aliquo Psalmo scriptum. In ea (nocte) reptat omnis bestia syluestris.

56 *Viam fecit semitæ iræ suæ*, semitæ, per quam ira sua transiret, rectáque procederet ad ipsos homines necandos, & pecora peste consumenda. Quinta & sexta plaga, Exod. 9. vers. 6. &c. *Semitæ*. Est Datiui casus. Aperuit sibi viam ad eos delendos, vt ira plenè traiiceret, neque

que eius impetus impediretur, néve ira ipsius tanquam sagitta à scopo declinaret, sed recta eos feriret, & internecione deleret, qui ipsos tantùm plagis vexauerat. Ad Verb. librauit, id est, direxit in eos iræ suæ impetum. *A morte*, quominus eos morti traderet. Præpositio *A*, Hebraicè sæpè ad negationem sententiam trahit. *In morte*, ad mortem. Morti addixit: vel ex Heb. pesti. Exod. 9. *Iumenta*. Aliqui vertunt vitam, sed alienè. De plaga pestilentiæ, quæ animantia Ægyptiorum absumpsit.

57 Decima & postrema plaga misso Angelo percussore Exod. 12. *Percussit*, certo pestis genere pernicioſissimo & acutissimo. *Omnem primogenitum*, quacunque essent conditione, ætate, statu. Quin & in genere. *Primogeniti*, vox tam eum notat, qui primo loco inter fratres, sit genitus, quàm qui in familia est primus & præcipuus, vt Ps. 88. & apud Apostolum primogenitus mortuorum. i. primus & præcipuus. Et sic latè in hac plaga Rabbini accipiunt, vt vbi non esset primogenitus, vel vnigenitus, illic Pater familiæ & primus domus periret. Disertè enim Exod. 12. V. 30. nõ erat domus, in qua mortuus nõ iaceret. Plaga igitur maior fuit, quã vulgò concipiatur, de solis filiis familias natu primis maximisque. *Primitias omnis laboris*, Periphrasis primogenitorũ, qui sunt primitiæ laborum patrũ, Gen. 49. imò & matrũ. Nã partu laboriosiore eduntur, ob vuluã nunquã antea apertã. Alij vertunt roboris. i. virilitatis eorum. In primogenitis enim ostenditur patrum robur & virilitas. אוֹן *On* vtrumque significat, & robur, & laborem, *Cham*. i. Ægyptiorum qui sunt à Cham Noë filio prognati per Mizraim. Gen. 10. Aliàs Cham tota Africa, vt quæ ei contigerit in partitione orbis terrarum, Genes. 10.

58 Reuertitur ad commemoranda alia beneficia. *Et abstulit*, inde, siue ex Ægypto Exod. 13. *In deserto*, per deserta Arabiæ, siue Saracenica Exod. 14. vt pastor.

59 *In spe*, tutò, securè, confidenter.

60 *Montem*. Epanalepsis. Montem inquam. Sic appellat Iudæam magna ex parte montosam, quam sibi sanctificauerat & consecrauerat pro loco & sede religionis primaria. *Quem Acquisiuit*, possedit bello eiectis Chananæis. Ios. 1. &c. Canit iam quomodo in terram promissam eos introduxerit, relictis deserti historiis. Priore loco pro *Monte*, in Heb. est terminus sanctitatis suæ. i. fines Chanaan. Ne quis intelligat Montem Sinai, in quo habitauit gloria Dei & sanctitas, vt Exo. 15. Portasti eum in fortitudine ad habitaculum sanctum tuũ, interprete Abben Ezra. Posteriore deinde loco *Montem* (&) montem per Asyntheton, de monte Sion.

61 *Et sorte diuisit*. Ios. 13. & 14. & seq. *in funiculo*, funiculo mensorio, non quidem corporato & materiali, propter nimiam terræ amplitudinem, sed Mathematico & imaginario, quales Geographi animo complectuntur & per parallelos & alias lineas designãt. Ex quo intelligis, Mapparum conficiendarum ratio quàm fuerit antiqua apud Hebræos. *Distributionis*. Nempè terram distribuit Iosue in iustas portiones, seruata tamen proportione Geometrica, non Arithmetica. Nam Iudæ & Ephraim ampliorem tribuit. Heb. funiculo hæreditatis. i. quali hæreditates solent distribui.

62 *Eorum*, earum Gentium, nempè Chananeorum, & reliquorum sex populorum, qui possederant iam olim terram, & enumerantur Deut. 7. vers. 1.

63 *Et Exacerbauerunt*. Heb. rebellarunt. *Testimonia*. Iam docuimus, præcepta Dei sic appellari, quòd sit testatus solennitérque monuerit ea esse seruanda. Vbi terram inhabitarunt, nihilo quàm in deserto, aut Ægypto, fuerunt meliores.

64 *In arcum praauum*, in modum arcus praui & fallacis retrò acti sunt & inuersi, qui minatur sagittam, nec proiicit, vel potiùs, qui scopum non petit, sed fractus vel inuersus percutit ipsummet saggitarium, aut etiam aliò, quàm vellet saggitarius. Ita hæc gens fefellit expectationem, se conuertens ad idola, relicto vero Dei cultu, quem scopum interim sibi videbatur proposuisse. *Non seruauerunt pactum*, ἠσυνθέτησαν à συνθήκη, pacto, testamento. Hier. ad Suniam mauult Septuag. vertisse ἠθέτησαν, quoniam Heb. præuaricati sunt.

65 *In collibus suis*, in excelsis, in altaribus, Iudic. 17. in quibus, tanquam in templis, idolis sacrificabant. *Bamoth*, excelsa, designant celsitudinem montium, vel cumulos lapidum, super quibus Idolis sacrificabatur, passim in libris Regum. Hinc Græcè βωμοὶ, tumuli, altaria. Sed Heb. distingunt à *Mizbehoth*, quòd *Bamoth*, sint altaria idolorum, *Mizbehoth* Dei opt. max. *Ad æmulationem* ad maximam indignationem, &. q. zelum, ex Heb.

66 *Et ſpreuit*, indignatus eſt & abominatus valde Iſraëlem.

67 Tabernaculum, in quo ſeruabatur arca fœderis, deſeruit, & arcam ad Paleſtinos repulit. 1. Reg. 4. *In hominibus*, inter homines, cum hominibus, tempore præſertim Moſis, vt Ioan. 1. Et habitauit in nobis. i. nobiſcum, inter nos: ſed id per aſſumptam carnem, cùm in veteri Teſtamento apud homines habitaret, collocato duntaxat apud ipſos tabernaculo, in quo precantes exaudiret. 3. Reg. 8. In tabernaculo ergo habitauit apud Hebræos per communicationem ſui, ſuorum oraculorum, gratiæ, fauoris, & per nouos effectus. Nam ex propitiatorio, quod erat ſuper arca, reſponſa dabat, Exod. 25. Loquar inde tecum de medio Cherubim. Sic hodie in templis habitat ſingulari quadam virtute & efficacia, maximè propter præſentiam corporis Chriſti, quæ arca veteris teſtamenti eſt multò ſanctior & efficacior.

68 *Virtutem eorum*. Arcam, quæ robur & ornamentum præſtabat populo. Hebraicè quidem, fortitudinem ſuam & pulchritudinem ſiue decus ſuum: ſed quia illa Dei fortitudo & decus ad vtilitatem & ſalutem populi conferebatur, ſententiam ſunt interpretati, vt & Pſ. 29. V. 9. Præſtitiſti decori meo virtutem. i. fortitudinem & robur, de arca, quam in monte Sionio à ſe ornato & decorato multis ædificiis, & palatiis & arcibus, Dauid conſtituerit. Sic ergo etiam hic aream fœderis appellat, quòd ex ea Deus ederet oracula, quæ Vrim & Thummim vocant Hebræi, indéque vim, potentiam, & numen ſuum mirificè oſtenderet. Hinc 1. Reg. 4. Gloria Domini ab Iſrael tranſlata dicitur ad Philiſtiim.

69 Obiecit gladio Philiſtinorum populum ſuum, & indignatus eſt in ſuam hæreditatem. i. in Iſraelem.

70 *Ignis*, Dei indignatio Metaph. vt verſ. 26. vel, vis & impetus belli eos perdidit. *Non ſunt lamentatæ*. Heb. non ſunt eiulatæ: nemo eas lugebat: יללה ab ילל eiulauit, in Hophal. Non deplorabantur, quod ſinguli in ſuis calamitatibus deplorandis ſatis eſſent occupati, Rabb. malunt ך eſſe radicale in Paul, hoc ſenſu: non ſunt laudatæ. i. non ſunt nuptui traditę & elocatæ, celebratæque epithalamiis & carmine nuptiali, quoniam antequàm nuberent, ab hoſtibus paleſtinis vel in ſeruitutem abductæ, vel interfectæ, vel ſponſis in prælio cadentibus orbatæ ſunt. Ex quo Thalmudici thalamum nuptialem appellant בית הילולא. q. domum laudationis & epithalamij, & ea Carmina, *Hillulim*, Græci ὑμέναιος, & nuptiæ *Hillula*. Quanquam retenta hac verbi ſignificatione, ſenſus noſtrorũ retineri poteſt. Non ſunt laudatæ, id eſt, non ſunt funebribus laudationibus affectæ, vt moris erat, ob calamitatis impedimenta.

71 *Sacerdotes*, vt Ophni & Phinees Heli filij, qui in ipſa ſtrage ceciderunt. Ibid. *Non plorabantur*. Vocem Hebræam Sept. acceperunt intranſitiuè, vel legerunt in Niphal. Recentiores tranſitiuè: Et viduæ eorum non plorabant (illos.) Nec ſunt (inquit) defleti à viduis, quoniam illæ non erant ſuperſtites, vt caſum maritorum deplorarent. Vel nimio terrore affectæ, ſuum ipſarum caſum deplorabant. Sententia eodem recidit. Videtur autem reſpicere ad repentinam mortem vxoris Phineæ Sacerdotis, quæ ſpatium lugendi mariti non habuit 1. Reg. 5.

72 *Et*, & tamen. *Crapulatus*, vino madidus, qui omnia clamoribus & plagis miſcet, vino vires & animum ſuggerente. Vino accenſus, iuxta illud, Vina parant animos. Loquitur de Deo anthropopathôs. Hebræa ſonant, veluti potens cantans, ſiue vociferans præ vino, & exultans, qualis fortiter pericula aggreditur. Sic Chald. Inebriatus à vino. Hunc & ſequẽtem verſum rectè exponas de Philiſtinis, è 1. Reg. 5. Minus rectè de ipſiſmet Iſraelitis, bello contra illos iuſta vltione Domini proſtratis.

73 *Inimicos ſuos*. Philiſtinos in poſterioribus partibus, morbo natiũ, ſiue fico ani (Hæmorrhoidum genere.) 1. Reg. 5. qui æternam eis imponit ignominiam, diſcruciauit: infami podicis ignominia affecit illos, quam nunquam eluere poterunt. Frigidè aliqui inimicos hos Domini eſſe dicunt Iſraelitas, vt & Eſa. 1. vocantur, quorum terga cæciderit in hoc Palæſtinorum prælio.

74 *Ioſeph*, Patronymicè, id eſt, tabernaculum Silo vrbis Ephraimitarum, qui erant à Ioſeph prognati per Ephraim. Repudiata Silo elegit ſuæ arcæ locum in Gabaa, tum in Hebron, poſtremò in Sion tribus Iudæ. Arca enim non in Silo, ſed in Kiria Iearim, in domum Aminadab, deinde in domum Obed Edom, tandem à Dauide. 1. Paral. 13. in Sion deducta.

1. Reg.

1. Reg. 6. & 7. & imperium è tribu Ephraim ad tribum Iuda delatum. Nam etsi Saul esset de tribu Beniamin, tamen in Galgala oppido Ephraim regnabat. 1. Reg. 10. Quin & Ieroboam ad eandem tribum conatus est regnum reducere, dum eius sedem in Sichem monte Ephraim collocauit. Verùm Deus regnum Saülis reprobauit, regnum autem Ieroboā tandem per Assyrios perdidit, neque vnquam restituit, vt qui fœde idololatria Israëlem contaminasset.

75 Nam in tribu Iuda. i. Sion, regni & templi sedem constituit, propter Christum, qui è tribu illa erat exoriturus. Contrà repulit tribum Ephraim, ne in ea Sacerdotium & regnum collocaret.

76 *Sicut vnicornium*, ædem sup. vel cornu. i. excellenter. Sanctuarium suum ædificauit, sicut ædificium vnicornium, glorioſum scilicet & potentissimum, quo modo vnicornes magnificas & insignes sibi mansiones præ cæteris animalibus construunt. ὡς μονοκέρωτος τὸ ἁγίασμα ἑαυτοῦ. Sic Hieronym. in similitudinem Monocerotis sanctuarium suum: quod facit ad Crucis mysterium. Nam cornu Monocerotis, crucis habet formam, vt iam annotauimus è Iustino contra Triphonem, pag. 94. Græci exempl. Sic Chal: Sicut cornu vnicornis. Legerunt igitur רמים *Remim*, per Tseri, non per Camets *Rumim*, Rabbini qui cum suis Masoretis legunt per Camets, Sicut excelsa, non tam rectè, Ædificauit suum sanctuarium sicut excelsa (palatia), sicut arces, id est, superbum & excelsum, & in excelso loco atque sublimi Sionis. q. vertice mõtium, Esa. 3. Quod etiã nostra inferunt. Ædificauit sanctuarium suum quàm magnificè, & superbè. Nam cornu vnicornis est precioſum, sumptuosum, & eleuatum. Aliqui, *Sicut excelsa*. i. cœlos. Erat enim cœlorum exẽplar, è Iosepho, Philone in vita Mosis, & Rabbinis. *Sanctificium*, Sanctuarium, locum sanctificationis, locum in quo homines sanctificantur propter rem diuinam, solennes preces, & communionem sacramentorum. *In terra*. Heb. velut terram, per ב, non per ל. i. quod tabernaculum firmum & stabile esse voluit, vt diu maneat, perinde ac terram, quam firmauit. De Ecclesia, quæ est veluti terra in sæcula. i. æterna.

77 *De post*, euntem post fœtas oues, ab agendis fœtis, prægnantibúsque ouibus & capris grandioribus. 1. Reg. 16. Hebræi sæpè duas Præpositiones coniungunt, vt Galli, *D'apres les brebis preignes*. Ouiculas quidem sequebatur Dauid, sed singularem curam fœtarum gerebat, vt solẽt probi pastores, ne quid mali eis accidat, vt partum seruent, Vt Esa. 40. Leuabit agnos in sinu suo, fœtas ipse portabit, de Christo pastore optimo. q. d. de cura, diligentia, & studio pastorali eum in regnum extulit. Diligentissimus & maximè industrius erat pastor, suæque vocationis studiosissimus. Tales Deus fœlicitat, vt proinde Paulus hortetur, quisque vt suam vocationem ornet, in eáque sollicitè ambulet. Etsi enim humana virtus non mereatur tantam Dei beneficentiam, at certè ad eam disponit.

78 *Pascere*, vt Pasceret, vt regeret assumpsit eum è caulis. Persistit in Ouium Metaph. de hoc autem Græcismo, sup. Ps. 71. V. 3.

79 *In innocentia*, iuxta integritatem, mente integra & sincera. *Et intellectibus manuum*, prudenter, intelligenter, peritis manibus prudentem se illis ducem præbuit: actionibus prudentia dispositis, Euthym. Persistit in Metaphora ouium, quas pastor dirigit manu & pedo, quod habet in manibus.

ARGVMENTVM.

Populus deplorat pollutam vrbem & templum, factáque suorum cædes. Parem vicem gentibus imprecatur, Deo laudes promittens. Propheticus contra Ecclesiarum vastatores.

1. Psalmus Asaph. LXXVIII. Heb. 79.

DEus venêrunt Gentes in hęreditâtem tuam, polluêrunt templum ſanctum tuum: poſuêrunt Ierúſalē in pomôrum cuſtódiam.

3 Poſuêrunt morticîna ſeruôrum tuôrum eſcas volatílibus cæli: carnes ſanctôrum tuôrum béſtiis terræ.

4 Effudêrunt ſánguinem eôrum, tāquam aquam in circúitu Ierúſalem: & non erat qui ſepelîret.

5 Facti ſumus oppróbrium vicînis noſtris: ſubſannátio & illúſio his, qui in circúitu noſtro ſunt.

6 Vſquêquo Dómine iraſcêris in finem: accendêtur velut ignis zelus tuus?

7 Effûnde iram tuam in Gentes, quæ te non nouêrunt: & in regna, quę nomen tuum non inuocauêrunt.

8 Quia comedêrunt Iacob: & locum eius deſolauêrunt.

9 Ne memíneris iniquitâtum noſtrârum antiquârum, citò anticípent nos miſericórdiæ tuæ: quia paúperes facti ſumus nimis.

10 Adiuua nos Deus ſalutâris noſter, & propter glóriam nóminis tui Dómine líbera nos: & propítius eſto peccâtis noſtris propter nomen tuum.

11 Ne fortè dicant in géntibus, vbi eſt Deus eôrum: & innotêſcat in natiónibus coram óculis noſtris,

12 Vltio ſánguis ſeruórum tuôrum, qui effûſus eſt: intróeat in conſpêctu tuo gémitus compeditôrum.

13 Secúndum magnitúdinem bráchii tui: póſſide filios mortificatôrum.

14 Et redde vicînis noſtris ſéptuplum in ſinu eôrum: impropérium ipſorum, quod exprobrauêrunt tibi Dómine.

15 Nos autem pópulus tuus & oues páſcuæ tuæ: confitébimur tibi in ſéculum.

16 In generatiône: & generatiônem annuntiábimus laudem tuam.

---

2 Ex abrupto orditur ab πάθος. *In pomorum cuſtodiam*, in humiles & ruſticanas caſas & tuguria, in quibus cuſtodiuntur poma & fructus, vel pomorum cuſtodes excubant. Nempè de ampliſſima vrbe paruum tuguriolum factum, vt Hieron. ad Suniam explanat. Vox Hebræa עיים variè accipitur. In aceruos lapidum, in foſſas, in deſolationes, vel deſerta, in rudera. Quæ omnia maximam calamitatem & ruinam declarant, vt 1. Mach. 1.

3 *Morticina*, cadauera. Obiecerunt volucribus cadauera ſeruorum tuorum. i. cultorum tuorum. Alioqui fieri poteſt, vt eorum multi vita & moribus eſſent corrupti. Sic mox, *Sanctorum tuorum*. Sancti enim hoc loco appellantur profeſſione religionis & fidei, & non tantùm ratione vitæ & morum. Hinc Thalmudici, In hoc ſacro bello, pleríque dum viuerent, filij erant Diaboli & peccati, at poſt mortem (vel potiùs martyrium) Dei filij, martyrio peccata eorum expiante. Sic apud Danielem, populus ſanctorum, & apud Paulum, omnes fideles ſancti. Audis quanta ſit vis belli ſacri contra Turcas & hæreticos, vt parum probos, ſanctos & martyres efficiat: Vbi vinci ſalutare, vincere glorioſum. Nonnulli ad ſanctos martyres reſtringunt.

4 *Tanquam aquam*. Magna copia, quæ tanta, vt aliqui in ſingulos anni dies numerēt ad 30. millia martyrum. Alii impunè, ſecurè, nemine curante & prohibente, vt fluxus aquarum nō ſolet impediri: vel, contemptim, & abiectè, vt non magni putatur aquam fundere. *Et non erat, qui ſepeliret*, Exaggerat barbariem. Immanitatis eſt Scythicæ nō ſepelire mortuos: Seneca ad

ca ad Martiam: Non sinebant Iudæos, suos sepelire, vt Senacherib. Tob. 1. quod existimant Iudæi morte grauius. Eccl. 6.

6 *Zelus*, vehemens ira tua.

7 Ier. 10, hæc precatio repetitur.

8 *Comederunt*, perdiderunt, consumpserunt, vt sup. Psal. 68. vers. 13. *Desolauerunt*, in solitudinem & vastitatem redegerunt. Chald. Quoniam dissiparunt domum Iacob, & domum sanctuarii eius vastauerunt.

9 *Antiquarum*. Maiorum nostrorum, vt Thren. 5. Iob. 3. Alii, ab ineunte ætate à nobis, vt Psal. 23. perpetratarum. Kimhi vtrumque affert. *Anticipent*, præoccupent, præueniant. *Pauperes*, vehementer afflicti & miseri. q. attenuati. Gall. *miserables*.

10 *Salutaris noster*, saluator noster, &, vt Heb. salus nostra.

11 *Et innotescat*, vltio sanguinis. Cadit enim hoc verbum in sequentem versum. Est quidem discordia generum in Hebræo inter suppositum & appositum: verùm Synthesis hoc attulit.

12 *Compeditorum*, vinctorum, vinculis, vel captiuitate oppressorum.

13 *Brachij tui*, potentiæ tuæ immensæ, omnipotentiæ tuæ, per Metaph. *Posside*, conserua, vindica, assere. Ad verb. reliquos fac, id est, exime à morte eos, qui nondum quidem cæsi sunt hostili gladio, sed quotidie necem expectant. Fac eos saltem supersse, vt vel reliquiæ populi tui seruentur, nec omnes prorsus deleantur. *Filios mortificatorum*, morte affectorum. Heb. filios mortis, id est, nos morti ab hostibus destinatos: vel filios, qui occisis parentibus supersunt, pupillos, quorum parentes interempti sunt propter te & nominis tui cultum.

14 Hysterologia, quæ sic ordinatur. Et redde vicinis nostris improperium ipsorum, quod exprobrauerũt tibi, in sinum, septuplum, id est, copiosè, vt supplicium eorum sit nostro multis partibus grauius. Quasi pœna septupli. Septenarius, Denarius, Centenarius, Millenarius multitudinem in hac lingua denotant, binarius & ternarius paucitatem. *In sinu*, in ipsosmet, in ipsorum gremium. Aliqui, firmiter, tenaciter. Nam quod in sinu est, non facile abiicitur.

15 Nos autem, qui sumus populus tuus, gratias perpetuas agemus tibi, téque in perpetuum celebrabimus. Quod per Epexegesim repetit sequenti versu.

ARGVMENTVM.

Populus ab hostibus vexatus, iram Dei deprecatur. Orat vt quos ex Ægypto transtulit, velit tueri, præcipue filium dexteræ suæ, id est, Christum, & Christi membra.

1 In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph. Psalmus LXXIX. Heb. 80.

QVi regis Israel, intênde: qui dedûcis, velut ouẽ, Ioseph,

3 Qui sedes super chérubim, manifestâre: coram Ephraîm, Bén-iamin & Manâsse,

4 Excita poténtiam tuam & veni: vt saluos fácias nos.

5 Deus conuêrte nos: & ostênde fáciem tuam: & salui érimus.

6 Dómine Deus virtûtum: quoûsque iratscêris super oratiônem serui tui?

7 Cibâbis nos pane lachrymarum: & potum dabis nobis in láchrymis in mensûra.

8 Posuîsti nos in contradictiônem vicînis nostris: & inimîci nostri subsannauêrunt nos.

9 Deus virtûtum conuêrte nos: & ostênde fáciem túam, & salui érimus.

10 Vineam de Ægypto transtulîsti: eiecîsti Gentes, & plantâsti eam.

11 Dux itíneris fuîsti in conspêctu eius, & implêuit terram.

12 Opéruit montes vmbra eius: & arbûsta eius cedros Dei.

13 Extêndit pálmites suos vsque ad mare: & vsq̃ ad flumẽ propágines eius.

14 Vt quid deſtruxîſti macériã eius: & vindémiant eam omnes, qui prætergrediûntur viam?
15 Exterminâuit eam aper de ſylua: & ſingulâris ferus depâſtus eam.
16 Deus virtûtum conuértere: réſpice de cœlo, & vide, & víſita víneam iſtam.
17 Et pérfice eam, quam plantâuit déxtera tua: & ſuper filiũ hóminis, quem confirmâſti tibi.
18 Incênſa igni & ſuffôſſa: ab increpatiône vultus tui períbunt.
19 Fiat manus tua ſuper virum déxteræ tuæ: & ſuper filium hóminis, quẽ confirmâſti tibi.
20 Et non diſcédimus à te: viuificâbis nos, & nomen tuum inuocábimus.
21 Dómine Deus virtûtũ cõuêrte nos: & oſtênde fáciem tuã, & ſalui érimus.

---

1 *Pro iis, qui commutabuntur*, qui mouebũtur de ſuo proſpero ſtatu, qui ab eo decident. Alii, *Pro liliis* vertunt. Græci plerique putant Pſalmum contra Aſſyrios cani, ſed ſatius in genere, contra omnes tyrannos in populum Domini inſurgentes.

2 *Regis*, paſtoraliter & ſuauiter. Vnde Heb. & Græcè, Paſcis. *Ouem*, oues ϛϧϭ *tſon* enim nomẽ eſt collectiuũ, ſingulariter multitudinẽ ſignificans. *Ioſeph*. Iudæos à Ioſepho Patriarcha partim originem, partim cognationem ducentes. Item vniuerſè eos vocat Ioſeph, quia ei datũ eſt ius primogenituræ, & ademptum Ruben, 1. Par. 5. Primogenitus enim denominat totã familiam. Alienè perſonam Ioſeph Chaldæus intelligit, Nam etiam Iſrael perſonã Patriarchæ ſignificaret, non Patronimicè Iſraelitas.

3 *Super Cherubim*, Cherubis tanquam equis alatis & volucribus inſides, Ezech. 1. qui eos inequitas ad celeriter veniendum, vel potiùs accurrendum, illuceſce & effulge. i. appare ad ſalutem celeriter, adeſto properè. Non opus eſt dilatione nobis tua celeri egentibus tutela & præſentiſſima ope. Locutio poetica, qua Deo tribuuntur equi alati, & animalia volucria, quibus vehatur ad perniciter exercenda ſua iudicia & conſilia, vt Pſal. 17. ſup. Cherub vt docet Abben Ezra Exod. 25. non tãtum ſignificat Angelum vel formam Angeli, ſed in genere quaſlibet Tſuroth. i. formas, vnde forma bouis viſa Ezech. 1. iã cap. 10. appellatur Cherub. Aliis minus appoſitè alludit ad Cherubim Propitiatorii, quibus Deus inſidere putabatur, quod inde reſponſa daret, Exod. 35. Verſ. 16. Nam ſic iſta pingit Moſes, vt propitiatorium videretur ſedes Dei ſedentis inter Cherubim & pauimentum Sancti Sanctorum ante Arcã ſcabellum ſine ſubſellium eius. Nam qui malunt tabulam quandam auream ab ipſis Cherubim ſuſtentatam, fuiſſe Dei ſedem, Arcæ autem operculum ſiue propitiatorium illius ſedis ſcabellum, Moſem iſtius modi tabulæ non recordatum ſciant. Aliis reſpicit ad Cherubim gloriæ, ſiue cœli, Angelos ſupremæ Hierarchiæ, ſuper quibus ſedet, quoniam eos gloria, dignitate, excellentia, in infinitum ſuperat. Vt ſit ſenſus, Qui vteris Cherubis rerũ creatarum præſtantiſſimis in tuum famulitium, qui eis es altior & præſtãtior infinitis modis, appare. *Ephraim, Beniamin & Menaſſe*. Manifeſta te, adeſto manifeſtè cunctis terræ ſanctę & Eccleſiæ partibus, Per Synecdochem complectitur tres præcipuas partes terræ ſanctæ: Ephraim. i. regnum Iſrael, Galilæam & Samariam capiens, ſiue ſeptem tribus, Beniamin regnum Iuda, continens duas tribus Beniamin & Iudæ, ſiue Iudæam propriè dictam, quæ Beniaminiam denominationem videtur ſortita, quòd in ea ſorte eſſet Hieruſalem, ſedes regni & religionis primaria: Menaſſe terram Galaad, ſiue Peræam trans Iordanem: quoniam illic cum Gad & Ruben ſedem magna ex parte Menaſſitæ habuerunt. Præuidebat autem per Spiritũ ſanctum diuiſionem populi in duo regna, 3. Reg. 13. Ephraim & Beniamin, vbi Hieroſol. Nam Menaſſe additum, quia frater Ephraim erat, poeticè, Sic Pſal. 107. Meus eſt Menaſſes, & Ephraim ſuſceptio capitis mei, & Iuda rex meus. Vbi hîc Beniamin, metri cauſa. Reſpexit fortaſſè ad caſtra & profectiones filiorum Iſrael in deſerto. Nam Ephraim, Beniamin, & Menaſſes ſequebantur arcam & Cherubim arcæ cuſtodes, Num, 2. Verſ. 18. & 10. caſtris in quadrum ita diſpoſitis, vt Ioſephus tradit, vt Arca & Tabernaculum eſſent in medio, haberentque quolibet è latere tres tribus, q. d. Ad propitiatoriũ tuũ deſcende, & te populo tuo exhibe

exhibe præsentem. E tuo propitiatorii loco manifesta tete, ede signa tuæ presentiæ & virtutis, manifesta ante Ephraim & duos alios eiusdem vexillationis, vincendo hostes, calcando fugando, sternẽdo &c. In hac enim contra Chananeos ordinatione hæ tribus habebant tentoria sua ad arcæ plagam Occidentalem, siue ad Sanctum Sanctorum, quasi Dominus esset ante eas, procedens ad bella Chanaan, ab Oriente Iudas, Isachar, Zabulon, à Meridie Rubẽ, Simeon, Gad, ab Aquilone Dan, Aser, Nephtali. Itaque præsentia Domini propriè videbatur esse ante Ephraim, Beniamin & Menasse, in extrema Arcæ parte constitutos.

4 Postulat aduentum Dei in auxiliũ, & opem contra hostes. Aliqui, sed mysticè, aduẽtum Christi in carnem.

5 *Ostende*, lucere fac prop. *Conuerte nos*, reduc nos tecũ in gratiam, præpara & dispone corda nostra ad te, nos tibi reconcilia. Alii, restitue nos ab hac captiuitate, his malis nos eripe. Sic infra vers. 9. 16. 2ſ. Nam ad πάθος hic versus toties intercalatur. *Faciem tuam*, fauorem, beneuolentiam, & serenitatem faciei tuæ. Lux in vultu, Metonymicè hoc significat. Non alienè plerique Christum exponunt, qui est facies & imago essentialis Dei.

6 *Irascaris*. Metaphora emphatica in Heb. fumabis. Nam fumare est vehementer irasci, ita vt fumus de ardente vultu, vel naribus effundi videatur. *Super*, contra precem nostram, vt nos minimè exaudias. Cur non finis te exorari? *Serui*. Synecdoche numeri, seruorum tuorum.

7 *Cibabis*. Quousque repetendum per Zeugma. Quousque nos largis & diuturnis lachrymis conficies. *Nos*. Tertiæ personæ per primæ Pronomina expresserunt ad perspicuitatem. Heb. Eos, id est, eum populum, nos qui tuus sumus populus. *Potum in lachrymis*, id est, potum lachrymarum, potum lachrymabilem & acerbum: vel, vt Kimhi, lachrymas, quæ sint nobis pro cibo & potu. Metaphora de calamitatibus tristibus & exiliis acerbis. Sic panis lachrymarum, qui cum dolore & fletu à lugentibus sumitur. Chald. Cibasti eos panibus fletu intinctis, & bibere feciſti eos vinum lachrymis affluens. *In mensura*, abundè, largiter. q. tripliciter. Vnde vox Salis, mensuram prægrãdem. q. Tertiarium sonat. Nostri, pro peccatorũ modo & proportione. Aliqui non intelligentes vim vocis, *in mensura*, id est, tenuiter, quòd angamur fame & siti præ inopia. Ezechielis quidem capite. 4. vers. 11. in mẽsura bibere est parcè & tenuiter. Verum illic ponitur *Mesura*, id est, mensura parua, etsi inde mensuræ nomen ad latinos fluxerit, vt rectè Hierony. annotat Es. 7. & 9. Hic vero *Sallis* mensura grandis.

8 *In contradictionem*, in iurgium, vt inter se de nobis cõtendant, dum quisque nos sibi expugnare cupit vt Latinè, in pomum discordiæ. Metaphora ab agro, de cuius possessione à multis contenditur. Certant ad inuicem nos sibi subigere, Sic nunc ab Assyrijs, nunc Syris, nunc Ægyptiis, nunc ab aliis per circuitum nationibus grauia patiebantur, & possidebantur. Alii de contradictione hostium, non ad inuicem, sed contra populum Dei. Perpetuò contra nos rixantur & pugnant, vt apud Virgilium de Sinone, certantque illudere capto. *Nos*. Heb. sibi. Nisi legas לנו, pro לו, vel affixum נו etiam sit primæ personæ, vt nonnulli censent. Vtut sit, *Nos*, adesse oportet vel expressè, vel tacitè.

9 Repetit versum intercalarem & quasi Amœbęum quintum, quem Chald. sic reddit: Conuerte nos de captiuitate, illumina splendorem iucunditatis faciei tuæ super nos, & salui erimus. Sed per captiuitatem intellige non modò eam, quæ externè premit populũ, sed etiam internam peccati & mortis.

10 *Vineam*. Ecclesiam, siue gentem Israelicam, vt Esa. 5. & Matth. 21. & alibi passim. *Gentes*, Chananæorum, & cæterorũ sex populorum. Allegoria erit perpetua ad Psalmi finẽ vsque de populi exaltatione, dilatatione, profectu, vindemiatione, deprædatione, &c.

11 *Dux itineris fuisti*. Verb. Euerristi ante eã. q. d. Purgasti solum, sustulisti lapides, viam parasti tutóque muniuisti ante Israelitas, ne possent impingere: deduxisti eos sine offensione in terram sanctam. Chald. expulisti à facie eius Chananæos. Respicitur autem ad Deum siue Angelum Dei in columna nubis eos per totum 40. annorum spatium præcedentem, de statione in stationem deducentem & stationes veluti metantem. Nam scriptura nunc hoc tribuit Angelo, nunc Deo ipsi Exo. 33. & 34. qui Angelus ita huius itineris dux erat comesque vt interim per se adesset deus & præsideret. Vel ille Angelus erat Christus, qui modo Angelus testamenti (Mala. 3.) propter missionem suæ personæ, modo Deus propter diuinitatem suæ essentię dicitur. *Plantasti radices*, radicasti prop. id est, plantasti eam profundè & firmiter, vel extendisti, vt longè latéque terram amplecteretur.

12 Alludit ad Iudæam, quæ ferè tota montosa erat, & ad Libanum illius limitem cedris altissimis & laudatissimis confertum. Vmbra vineæ superauit altissimos montes Iudeæ præ altitudine, & arbusta, siue rami & palmites eius operuerunt cedros Libani procerissimas. Nam, *Dei*, additur ad hyperbolē, vsu linguæ. Significat Hebræos bello domuisse & subegisse Og & Seon & eorum populos de genere Giganteo, vel etiam munitissimas & altissimas quasque arces & loca. Vel secundum alios, propagatos fuisse in tribus & cognationes, velut in plures ramos, vel fuisse eleuatos altissimè in morem cedrorum. Nam similitudines diuersis modis concipiuntur.

13 *Ad mare*, Palestinū siue Mediterraneū. *Ad flumen* Euphratem. Nam à mari Mediterraneo ad Euphratem erat terræ promissæ amplitudo. Exod. 23. Deut. 11. Chald. Expandit ramos suos, misisti discipulos eius vsque ad mare magnum, & vsque ad fluuium Euphratem germina eius.

14 *Maceriam*, sepem. Intelligit curam & tutelam Ecclesiæ.

15 *Exterminauit*. Vox *Kirsem* variè exponitur. Vastauit, eruit, effodit, excidit, exuineauit, (id est, non vineam reddidit extirpatis radicibus) ventrem impleuit, proculcauit. *Aper* Synecdoche Num. Apri, porci sylvestres, qui præcipuè vitibus inimici sunt, ex Theod. Nā Prępos. *De*, inseruit Genitiuo casui. Sic vocat impias & crudeles nationes. Augustinus Vespasianum intelligit. *Singularis ferus*. Heb. Ziz agri. feraagri, siue solitaria, soliuaga & agrestis. Sed etiā hic sing. est pro plurali. μόνιος ἄγριος, vt *Singularis* sit pro Substantiuo positum, neque significet vnicum & solitarium, neque singularem & eximium, quasi singulariter & eximiè ferum, sed animal quoddam solitariè viuens præ ferocitate. Hesichius putat esse suem sylvestrem seorsum à grege pascētē (sicque esse aprum Gall. *Vn sanglier*, qui est iam memoratus:) vel citato Cyrillo in Oseam, asinum sylvestrem, id est, Onagrum. At Heb. *ziz*, genus aliud feræ, de quo Psal. 49. vers. 3. soliuagum quidem, sed aliis truculentius.

16 *Conuertere*, Reuertere, reconciliare, nobis esto placatus. *Visita*, cura sollicitè. De Christi incarnatione, qua visitauit nos Oriens ex alto, nostri accipiunt.

17 *Et perfice eam*. Heb. para eam, firma eam. A radice כון. forma tamen duplicantium in Hiphil כנה, *Canná*, pro הכנה *Hacanna*. He affixum aliquādo caret puncto Mappic, & Hiphil quiescentium Ain, & duplicantium, ה coniugationis characteristico. Mihi hoc magis placet, quā vt sit nomen, significans hortum, vel plantulam, vel vitiarium, & locum vineis instructū: vel sedem & basim. *Et super filium*. sup. visita, è versu superiore per Zeugma, vbi regimen variatur more linguæ. Nam *Super* Latinè redundat, cùm Heb. verbum visitandi nunc cōstruatur cum Accusatiuo, nunc cum Præpos. *Super*. visita super filium, quem tibi roborasti, quē semper defendisti & tutatus es, id est, populum tuum, vt Exod. 4. quem per vineam hactenus pinxit. Alii Christum, quem confirmasti & vnxisti in Ecclesia regem. Sic Chald. Et super regem Messiam, quem firmasti tibi. Sic August. Arnobius, Euthymius.

18 *Incensa igni*. sup. est vinea hæc, quam plantasti. Nam est fœminini generis, Nominatiui casus. *Suffossi*. Heb. excisa (est.) Deinde mutat numerum, à vinea transiens ad rem significatā, id est, Israelitas. q. d. Si hæc increpatio & castigatio tua perseuerat, profectò populus tuus fūditus peribit. Nostri pro Nominatiuo verbi peribunt sub. Hostes incendiarii & effossores. q. d. Vel sola tua increpatione hostes nostri euanuerint funditus.

19 *Super virum dexteræ tuæ*, id est, Messiam, vel Israëlem, quem dextera tua semper protexisti manu tua, potentia & præsidio assere. Abben Ezra vtrumque affert, nisi quòd Messiam accipit filium Ephraim siue Ioseph, non filium Dauidis, errore Iudaico, qui cùm nequeāt distinguere inter duos Christi aduentus, humilem, & glorioſum, duos construunt Christos: vnū filium Ioseph, cui ea competant, quæ de Christi humilitate & crucibus Scripturæ canunt: alterum filium Dauidis, cui alia, quæ de Christi gloria, maiestate & triumphis. *Dexteræ* (dextera tua defēsum. Quare per Epexegesin, mox sequitur, *quem confirmasti tibi*. Chald. *Sit manus tua super virum, cui iurasti in manu dextera tua.*

20 *Inuocabimus*. Hieronym. legit Nikkaré, passiuè: in nomine tuo inuocabimur. q. d. populus tuus & peculium tuum vocabimur.

21 Repetitione intercalaris è vers. 5. & 9. concludit. Quam trinam aliqui ad sanctæ Trinitatis inuocationem non immeritò referunt. Primò precamur conuerti ad Deum, deinde faciem ipsius placidam cernere, sicque salutem percipere. Pulcherrima gradatio.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Ad celebranda festa inuitat, quòd instituta sint ad Dei beneficia recolenda. Deinde Deum promittentem inducit, si sibi obtemperetur, fauorem & præsidium.

1 In finem, pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph, quinta sabbathi. LXXX. Heb. 81.

EXultâte Deo adiutôri nostro: iubilâte Deo Iacob.
3 Súmite psalmum, & date tympanum: psaltérium iucúndũ cum cíthara.
4 Buccinâte in Neoménia, tuba: in insigni die solennitâtis vestræ.
5 Quia præcêptum in Israel est: & iudícium Deo Iacob.
6 Testimónium in Ioseph pósuit illud, cùm exîret de terra Ægypti: línguam, quam non nóuerat, audîuit.
7 Diuêrtit ab onéribus dorsum eius: manus in cophîno seruiêrunt.
8 In tribulatiône inuocâsti me, & liberâui te, exaudîui te in abscóndito tẽ pestâtis: probâui te apud aquam contradictiônis.
9 Audi pópulus meus, & contestâbor te, Israel si audiéris me, non erit in te Deus recés: neque adorâbis Deũ aliênum.
10 Ego enim sum Dóminus Deus tuus, qui edûxi te de terra Ægypti: dilâta os tuum, & implêbo illud.
11 Et non audîuit pópulus meus vocem meam: & Israel non intêndit mihi.
12 Et dimîsit eos secûndum desidéria cordis eôrum: ibunt in adinuentiónibus suis.
13 Si pópulus meus audîsset me: Israel si in viis meis ambulâsset,
14 Pro níhilo fórsitan inimîcos eôrũ humiliâssem: & super tribulântes eos misîssem manum meam.
15 Inimîci Dómini mentîti sunt ei: & erit tempus eôrum in sécula.
16 Et cibâuit eos ex ádipe frumênti: & de petra, melle saturâuit eos.

---

1 *Quinta sabbati*, Addiderunt è Cabbala, die Iouis, qui vnus erat è celebrioribus post sabbatum & Lunę. Chaldæus mauult fuisse Neomenia Septembris decantatum. Sed quadrat cũctis festis & celebritatibus, vt apparet è versu 10. capitis 10. Num. quem locum repręsentabit poëticè vers. 4.

2 *Exultate*, Acclamate, iubilate, læti canite. *Adiutori nostro*, robori nostro, per Appositionẽ. *Deo Iacob*, qui colitur à Iacobeis, vel qui se eis patefecit.

3 Cum animi voluptate & lætitia Deum, colite cum gaudio & hilaritate rem diuinam, festaque agitate. *Psalterium*. instrumentum musicum duodecim chordarum, & digitis pulsatum, non absimile lyræ. In fonte hîc est *Kinnor*, quod tamen Psal. 32. vers. 3. per Citharam redditur, quam fuisse instrumentum scribit Hieronym. effigie Græcæ literæ Δ, decem chordarum, plectróque pulsatum, vt meminit Iosephus. *Iucundum*, dulce prop. *Citharæ*. Heb. *Nebel*, Nablum, quod ibidem vertitur Psalterium.

4 *Tuba*. Hysterologia. Tuba buccinate, tubam inflate, buccina clangite in Neomenia, id est, in nouilunio, primo die mensis, siue Calendis. Menses enim Hebræorum erant lunares, ac eorum dies primus celebrabatur solenniter, Num. 29. Aliqui restringunt ad Neomeniam Septembris, siue Tizri, in festo tubarum, in memoriam legis acceptæ, Leuit. 23. Quoniam hæc erat Neomeniarũ celeberrima & maximè classica ob adiunctum festum Tubarum. Sed

generatim de cunctis Neomeniis hoc præcipitur Num.10. Immò & Moadim,id est, solennitatibus sex, Pascha,mense Nisan(Martio) Pentecoste in Siuan(Maio) Tubarum, Expiationum, Tabernaculorum,& Octauæ Taber.in Tizri(Septembri.) *In insigni die*,indie festo tabernaculorum,vel aliis solennibus & statis festis. כסה,*Kése*,solennitas,tempus constitutum, vel vmbraculum,tegmen,operimentum,vt significet festum tabernaculorum, quãdo Israëlitæ sub frondibus agebant,in memoriam habitationis deserti. Sic Chald. In tegmine solennitatis nostræ. Nam cooperti & tecti vmbraculis illam agitabant. Interim etiam tubis & buc cinis clangebatur ad alia sacra. Nam sacerdotes clangebant, & inflabant tubas, argenteas quidem super holocaustis & pacificis,vt esset recordatio ipsorũ coram Domino suo. Num. 10. Corneas autem supra templi pinnam siue tectum (παραφόριον à Ioseph. lib. 4. belli,c. 34.) ad congregandam Ecclesiam & cœtum,quemadmodum nos hodie campanis ad solennia populum conuocamus. Ibid.

5 Quia buccinare tubis & psallere ad festorum celebrationem Deus præcepit Israeli Num. 10. vers,10. Et *iudiciũ*,Et quia Deus Iacob ita faciendum iudicauit&cõstituit. Ibid. Iudicium ergo decretum,institutum. In lege autem definitur,quid,quóque die offerẽdum, &quo modo, & quibus instrumentis.

6 (Et quia) *Testimonium in Ioseph*,id est,in gente nostra,per Zeugma. *Illud*,illum diem solennitatis,illud festum,in memoriam liberationis. Leuit.23. Sed rectius,in genere illam rem, nempè celebrare festa cum buccinationibus & clangoribus instrumentorum & aliis sacerdotibus instituit in exitu Ægyptiaco,initio secundi anni. Num.10. *Ioseph*. Patronymicè accipitur,vt Psal. præcedenti,vers. 2.& Psal.76. Chaldæus tamen personam Ioseph accipit, fortasse quia pro *de Ægypto*,Heb.legitur *super Ægyptum*: Testimonium(inquit) super domum Ioseph posuit,quia non attigit vxorem domini sui. Illo die egressus est de domo carceris,&dominatus est super regionem Ægypti:labium,quod nesciebat,didicit, & audiuit. Atqui præceptum in vllo egressu ipsi non est priuatim datum de festis huiusmodi celebrandis. Deinde *Super*,על,pro מן,*de*,per Parallagen Prothesεon poëticam. *Linguam*. Asyntheton. (Et cum) linguam Ægyptiacam ignotam sibi ac barbaram audiebat. Psal.113. vers.1. Enallagem personæ contextus Heb.cum simplici locutione commutarunt. Aliqui intelligunt de lingua siue sermone Domini in legislatione ad ipsos facto, quem non fuerant soliti audire, cum maximo terrore&tonitru. Exod.19.& 20. De quo Apostolus Heb.12. Vocem Domini,qui audierunt,excusarunt se,ne eis fieret verbum. Non enim portabant:quod dicebatur. Adeò erat terribile,quod videbatur(audiebatur)vt etiam Moses dixerit,Exterritus sum & tremebundus. Accesserant enim ad tractabilem montem,& accessibilem ignem,& turbinem, & caliginem, & procellam,& tubæ sonum.

7 Beneficia liberationis Ægyptiacæ narrat,ob quæ sit Deus extollendus voce & organis in his festis. In Heb. Deus loquens inducitur. Subduxi ab oneribus humerum eius. *Diuertit*,auertit,liberauit,subduxit,(quando sup.) *Manus eius seruierunt*. *In cophino*, portando lutum in cotdibus ad conficiendas ollas. Non enim solùm ad lateres coquendos cogebantur, verũctiam ad alia opera,siue fictilia,siue alterius generis. Exod.1. in luto & lateribus, ac omni opere. Quare & Pyramides barbaras illorum industriæ plerique tribuunt. Vnde Heb. manus eius ab olla(id est,ab ollis conficiendis) transierunt, recesserunt. Vbi Septuag. videtur legisse מעבוטה per,ז nõ per ט. Vel è,1. Reg.2. vers.13. ab ah eno, siue caldario trãsierunt:vel cophino siue canistro,Ier.24. vers.2. *Dud* enim hæc omnia designat. Quod ferè Rabbini referunt ad liberationẽ de eiusmodi miseria & seruitute,vt quod proximè præcessit. q.d. ab ollis vel ahenis conficiendis liberati sunt.

8 Verba Dei. *In abscondito tempestatis*,quando te abscondebas propter tempestatem& tonitru Ægyptiorum. Sic vocat pericula & captiuitatem ipsis ab Ægyptiis importatam. Metaphora ab iis,qui latitando cupiunt hostes effugere. Alii referunt ad tonitrua & tempestatem illam quam excitauit de nube,in qua veluti occultabatur præsẽtia eius in mari Rubro cõtra Ægyptios. Psalm.76. vt significet Deum nimbis & nubibus,vnde illud horrificum tonitru erumpebat; adfuisse,& pro ipsis pugnauisse secundum illud Exod.14. Respiciens Dominus per columnam nubis,interfecit Ægyptios,& subuertit rotas curruum. Alii ad tonitrua mõtis Sinai, Exod.19. in quibus,cum legem traderet,occultabatur. *Probaui te*, tuam fidem exploraui,ad aquas contentionis(*Meriba*) Exod.17. vers.2. dicendo scilicet id, quod sequitur.

Notat

Notat eorum improbitatem,quòd ad aquas contradictionis fuerint rebelles,& tamen non desiit eos in terram introducere. *Sela.*

9 Mimesis de initio & præcipuo Decalogi, *Contestabor*, palàm cõmonefaciã & publicè. *Recẽs*, peregrinus Heb. qualis est recens, quia humano ingenio & commento cœpit tandem tanquam numen haberi, atque vt Deus coli, vt apud Occiduos Iupiter, apud Orientales Belus. Vel peregrinus, id est, aliarum gentium & exterarum, ne ad eandem impietatem trahantur.

10 *Dilata os.* Metonymia. Oris tui precem & postulationem latè aperi, effunde, exaggera, amplifica, & implebo illam. amplè, copiosè loquere & pete. Ego verò illud perficiam & præstabo. Quicquid postulabis, fidelis modò fueris, perficiam, quantumcunque fuerit magnum & latum. Pete quicquid voles, ac quantum voles, & illud efficiam: votorum tuorum eris cõpos si mihi obtemperaueris & fidem in me retinueris. Maxima Emphasis. Nam implere, non est tãtùm perficere, sed copiosissimè, ac, vt loquitur Apostolus, facere superabũdãtius, quàm petamus, aut intelligamus. Ephes. 4. Sic Christus, Omnia quæcũque petieris in oratione, crede quia accipies & euenient tibi. Ioan. 14. Luc. 11. Marc. 11.

11 *Non intendit*, non obtemperauit mihi, non mihi credidit, neque acquieuit, quia populus duræ ceruicis. Act. 7. Deut. 9. Ad verb. Non voluit me. Chald. Non obediuit verbo meo.

12 Pœna rebellionis maxima, de qua Rom. 1. Permisi ruere & ferri præcipites, quo liberet, quasi nauem siue gubernaculo, aut equum indomitum, & furentem siue chamo & fræno. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Apoc. 21. *Secundum desideria*, in prauitate, secũdum malignitatem. *In adinuentionibus*, in vanis opinionibus & studiis.

13 *Si.* Vox, *Lu*, maiorem habet Emphasim, vt quæ particula sit Optandi. O si mihi dicto audiens fuisset populus meus, Vtinam me ille audisset.

14 *Pro nihilo.* Heb. quasi modico. Sic Græcè εἰ μηδένι, in nullo (labore, tempore, pretio) per Eclipsim commodi Substantiui: modico tempore, breui, citò, vel modico labore, nullo negotio, facilè, vel modico, vel etiam nullo pretio, gratis, sola contentus obedientia, inimicos eorum deiecissem. Gall. *En peu de temps, pour peu.* Tanta est fœcunditas huius locutionis, vt sup. Psal. 8. *Forsitan.* Modus loquendi ad commonstrandam loquentis vel facientis libertatem, aut modestiam. Sic *Pen, ne forte*, interdum assueuerat. Hæc tamen particula ne in Græco quidem habetur, sed non obest contextui. Neque enim notat in Deo dubitationem vel mutabilitatem, quasi ignoraret quid esset facturus, si se obedientem populus præstitisset, sed quam dixi libertatem, ne quis putet solam obedientiam esse causam tantarum rerum, & non potiùs Dei gratiam, voluntatem, beneplacitum, huiusmodi obedientiam acceptantis.

15 διωκτικῶς. Rabbini ferè sequentes duos versus exponunt. Si audisset me populus meus, inimici ipsius (qui iidem sunt Domini) mentiti fuissent ei (Israeli) id est, negassent se quicquam molitos vnquam contra eos, simulassentque bello domiti beneuolentiam & voluntariam seruitutem, & fuisset tempus eorum (populi mei) in secula, id est, perpetuò floruisset populus meus, ac Dominus cibasset eos flore tritici, & melle rupis satiasset. Possit etiam cum Septug. pronuntiatiuè exponi sensu, quo vers. 11. Et non audiuit populus meus. Cum hac mea tanta in ipsos beneuolentia, inimici Domini, scilicet Israelitæ, vt & vocantur Esa. 1. mentiti sunt ei, cum negauerunt, fidem ei sanctè datam, violauerunt: & erit tempus eorum in secula: & tamen in æternum viuere debent, vt vel perpetuo crucientur, vel perpetuò beentur? Miratur impiorum socordiam, qui cùm in æternum viuere debeant, nec vnà cum corporibus extingui, tamen ad illius immortalitatis dubium statum mentem minimè attollũt, neque commouentur. Theodoretus tempus interpretatur calamitatis, & refert ad inimicos. q.d. Non ad certum tempus incurrẽt calamitatem hostes, sed in seculum, id est, in æternum Dei gratia priuabuntur.

16 *Ex adipe frumenti*, tritici prop. tritico optimo, pane lectissimo & delicatissimo. Adipem vocant, siue pinguedinem, quicquid est in re qualibet optimum & præcipuum. Hoc autem pertinet ad valles siue partem terræ sanctæ campestrem psal. sexages. quar. quam Abdias vocat Sephela. *De petra*, de rupe, de montibus petrosis & saxosis, nempe sterilibus & infœcundis natura, de altera terræ Sanctæ regione, quæ magna ex parte montosa,

petroſáve erat terminabaturque Idumæa ſiue Arabia petræa. *Melle* rebus mellitis dulcibuſque fructibus. Melimelis. Montes redundãt palmis, oleis, ficubus, vitibus & eius generis ſtirpibus fructus dulciſſimos profundentibus. Non quòd immediatè de petris Mel effluat. Nam mel petrinum damnatur potius à medicis, immò verò venenatum habetur. Hunc locum illuſtrat Moſes Deut. 32. conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt comederet fructus agrorum & ſugeret mel (mellitos fructus) de Petra, oleumque de ſaxo duriſſimo &c. Alii ſimpliciter. Melle, quod de rupibus ſponte & abſque hominum induſtria colligitur, præ copia apum illic mellificantium, eos ſatiauit. Apes, ni domeſticis excipiantur alueis, in concauitates arborum & prærupta petrarum ſiue rupium ſeſe abdunt illicque & mel conficiunt. Alludit perpetuò ad promiſſam terræ ſanctæ bonitatem, Exod. 3. Deut. 33. quæ tanta erat, vt non modò res neceſſarias verumetiam voluptarias copioſè profũderet. Nam vel apes vltrò & copioſè in petris ipſis mellificabant 3. Reg. 14. Sed quodam idiotiſmo latius *Debas* (mel) deſignat cuncta dulcia vt ſaccharum, mel, dactylos, ficus, vuas. Vnde Exod. 13. terram fluentem lacte & melle Rabbini interpretantur affluentem lacticiniis pecorum & fructibus dulcibus ſtirpium. Qua notione plerique medicorum Galenum & medicinæ alios principes per μέλι aiunt intellexiſſe ſaccharum & ſimilia mellita. Alioqui ſacchari nullam feciſſe mentionem, quod tamen in medicamentis eſt vſitatiſſimum, & efficaciſſimũ. Et Martialis lib. 7. Infanti melimela dato, de dulcibus fructibus. Reſpicit iuxta alios, ad Mãna, quod pro voto cuique ſapiebat. Sap. decimo ſexto. Quod etiam fatentur Talmudici זהו מאמר רז"ל בתימרו כי כל מעמים טעם כמן כפי מה שירצו illud eſt magiſtrorum noſtrorum piæ memoriæ qui dixerũt, quòd inueniebãt guſtũ in manna iuxta omne id quod volebãt. R. Menahen Racanati Exod. 16, q.d. Melle dulcius. Eſt autem Hyberbole de ſumma fœcunditate, vbertate, & deliciis, quibus adumbratur corporis Dominici ſacramentum, & ſuaues doctrinæ cœleſtis, & gratiæ conſolationes.

ARGVMENTVM.

Iniuſtè iura adminiſtrantibus exitium minatur, precans Chriſti aduentum, qui ſeriò eos puniat.

1 Pſalmus Aſaph. LXXXI. Heb. 82.

1 DEus ſtetit in ſynagôga deôrum: in médio autem deos diiúdicat.
2 Vſquêquo iudicâtis iniquitâtem: & facies peccatôrum ſúmitis?
3 Iudicâte egêno & pupíllo: húmilem & paúperem iuſtificâte.
4 Eripite paúperem: & egênum de manu peccatôris liberâte.
5 Neſciêrunt, neque intellexêrunt, in ténebris ámbulant: mouebûntur ómnia fundamênta terræ.
6 Ego dixi, Dii eſtis: & fílii excêlſi omnes.
7 Vos autẽ ſicut hómines moriémini: & ſicut vnus de princípibus cadêtis.
8 Surge Deus iúdica terram: quóniam tu hæreditâbis in ómnibus Géntibus.

2 *Deus*. Elohim. q. iudex & vltor. Appoſitum epithetum, quia agitur de iudicio. *Stetit*, collocauit ſe prop. vt eorũ actiones contẽpletur, & de eorũ iudiciis & ſententiis cenſuras ferat. *In ſynagoga Deorum*. In Iudicũ vicẽ Dei in terris gerentiũ cõgregatione & cõſeſſu. Hebraicè quidem

quidem,In congregatione Dei:ſed Deorum fuit vertendum, ad explicandam Synecdochē numeri,*Iudicis* pro *Iudicum*, & magiſtratuum,in quorum medio ſtat Deus, tanquam iudex primus,contemplans eorum actiones,& quale ipſius vice ius dicant aliis.Eſt enim Iudicum iudex,quemadmodum regum rex & dominus dominantium. El,*Deus*, hîc ſumi pro iudice teſtatur R. Anonymus. Nam de Elohim non eſt dubium.*In medio*,ipſorum ſcilicet.*Deos diiudicat*,de deorum ſiue iudicum actionibus & iudiciis *iudicat* ac cenſuram fert.In medio ipſorum poſitus indicat quid ipſi faciant,examinat & attendit.Iudices & magiſtratus alios iudicant,at Deum habent Iudicem,qui ipſorum ſtudia & actiones expendat, in medio eorū eſt,vt ipſos iudicet.Sciant illi ſe non euaſuros Dei manus,ſi peruerſē munus ſuum exerceāt. Vel,in medio deorum ſiue iudicum,Deus iudicem agit: in magiſtratuum conſeſſu ipſos diiudicat ac reprehendit,arguit,& accuſat verbis, quæ ſequūtur.Subtilius R.Moſe Nahmanides Ex.21.In medio Deorū iudicat,Deus ſcilicet.Nēpē Deus cū illis eſt,cū illis abſoluit innocētē, dānat nocentē,dicēte Moſe iudiciū Dei eſt,& rege Ioſaphat nō homini ſed Deo iudicatis,qui vobiſcū eſt in verbo iudicii.i.re ad iudiciū pertinēte.SicEx.20·22. Dii analogice ſunt iudices, quòd Dei vices gerant & ſuſtineant, ac eiuſmodi adminiſtratio res ſit diuina, non humana. Conſule 2. Par.19. Rom. 13.Vel vt Abben Ezra ſentit Exod. 21.quod Dei iudicia & leges in terra firment ac tueantur.Alioqui propriè, verè, ſubſtantialiter vnus eſt Deus,nimirum ſummum ens & primum, quo nihil poteſt cogitari maius & perfectius. Homines & Angeli dii non natura, ſed participatione tantum cuiuſdam ſcintillæ virtutis Dei.Chald. Deus,cuius maieſtas commoratur in congregatione iuſtorum,qui potētes ſunt in lege, in medio iudicum, in veritate iudicat. *Deos* recentiores vertunt in genitiuo, Deorum, quod ɔ precedentis vocis *vekéreb* habeat ſcheua non camets. Sed nihil neceſſe.Deinde iſte Accuſatiuus eſſet perpetuo ſubaudiendus, In medio deorum iudicat, ipſos videlicet Deos.

3 Deus iudices iudicat, dicendo ſupple. *iniquitatem*, quod iniquum eſt, vel iniquè, iniuſtè. Quouſque iniqua facitis iudicia? *Et facies*, & perſonas accipitis. Quouſque impiorum rationem & delectum habetis, indulgetis & fauetis? Quouſque in gratiam impiorum tenuiores condemnatis,attendentes non ad cauſam & ius,ſed perſonas?

4 *Egeno*,in commoda egenorum & pupillorum iniuſtè oppreſſorum. *Iuſtificate*, abſoluite, tutamini, iuſtam ſententiam pro illis ferte.Eſa.1.

5 *Eripite,liberate*. Ab improborum iniuria defendite,ne illis fiat præda:

6 *Neſcierunt*.Deum & iuſtitiam. Reſpondet ſibi ipſi.Chaldæus autem ſic Eclipſes implet. Neſcierunt bonum operari,neque intellexerunt legem,in renebris ambulantes. *In tenebris*, in cæcitate,in i··ris iuſtique ignorantia verſantur, ſunt indoćti & imperiti. Vel in prauis & atris operibus: ſunt improbi & malitioſi,peruertunt iudicia, nec ſecundum legem Dei iudicant. *Mouebuntur*. Conceſſio poëtica: Etiamſi moueantur omnia terræ fundamenta: etiamſi omnia miſceri & perire debeant, ſic ſe gerunt. Alii *Fundamenta*, leges exponunt, & iura, quibus Reſp. regna & imperia firmantur. Alii regna & reſpublicas, quæ iniqua magiſtratuum iudicia ſubuertunt. Prou.29.q. d. Peruertuntur omnia, neque quicquam eſt integrum.

7 Ego vos ſum dignatus mea appellatione præ reliquis hominibus, ob officii dignitatem, quo fungimini,vt non homines,ſed dii quidam terreſtres eſſe videamini,Exod.4.22.2. Par. 19. *Excelſi*. Genitiui caſus. Dei,qui in loco excelſo & ſublimi ſolio ſedet. Chald. Sicut angeli Dei excelſi.

8 *Sicut homines*. Heb. Sicut Adam,id eſt,ſicut abiectiſſimus & viliſſimus quiſque homo, non habita ratione veſtræ dignitatis, maieſtatis & potentiæ. Aliqui, ſicut Adam primus homo. *De principibus*, de tyrannis. Ita Rabbini ferè in malum. Sicut tyrannus quiſpiam, præcipitabimini ad inferos.Corpore peribitis, vt quiuis hominum,animo, vt quiuis tyrannus,qui non ſimpliciter Gehennæ addicitur, verùm etiam potenter illic tormenta patitur.Eſ.14.Sap.6.R.Selomo,Arnobius.Chryſoſtom.dæmones,vel vt Theodoritus dæmonum principes intelligunt,qui acerbiſſimis & exquiſitiſſimis ſuppliciis cruciātur, 2.Pet.2.Quo modo 1.Tim.3.Ne fortè incidat in iudiciū Diaboli,id eſt,in tale iudiciū & ſupplicīū,in quale Diabolus incidit,nēpè grauiſſimū.Sūt enim principatus inter dæmonas. Nā

vt Deus hominibus,prouinciis,vrbibus & regnis ſuos angelos præficit ad diſſoluenda opera,ſtudia & conatus Satanę:ita & Satanas ſuos per prouincias, regna & vrbes diſtribuit ad omnia miſcenda & corrumpenda. Dan.10. Princeps Perſarum & Princeps Gręcorum,malus eorum genius ſiue dæmon eis à Satana dæmoniorum principe attributus. Epheſ.6. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem,ſed aduerſus principes & poteſtates,aduerſus mundi rectores tenebrarum harum,contra ſpiritualia nequitiæ. De quibus D. Thomas de Regimine principum lib.3.c.21. Ex quo fonte apud R. Iſaac Exod. 14. *Sarim* Rabbini vocant Dæmonas præfectos præſertim regionum & vrbium vt Sammaelem Idumeorum *Sar* ſiue principem, Azza Ægyptiorum. Aliqui non tam rectè de quolibet principe ſicut quiuis de principibus in mortem incidetis. Eam non magis vitabitis, quam reliqui principes, quos iam mortuos cernitis.

9 Apoſtrophe ad Deum,vt iis occurrat malis & iuſta ferat iudicia: vel Dei filium potiùs, quem Pater iudicem omnium conſtituit,vt veniat in carnem, & his miſeriis medeatur. Ad eum enim omnium gentium hæreditas & iudicium pertinet. *Quoniam*,quoniam hæreditatem conſequêtis omnium gentium,omnia vbique poſſidebis,omnes habebis tibi in hæreditatem. Hoc perficietur in vltimo ipſius aduentu. Precatur autem, vt Chriſtus veniat, in cuius regno vera & conſtans erit fœlicitas. Aliqui Hebræorum futurum accipiunt pro præſenti: Iudica terram, quoniam omnia hæreditate poſſides,quoniã omnia tua ſunt:quoniam tu es legitimus hæres regnorum,omniúmque gentium, ideóque illis debes ius & tutelam.

ARGVMENTVM.

Iſmaelitis,Saracenis,& cæteris eorum partes contra Eccleſiam ſequentibus,exitium precatur. Pſal. eſt Propheticus.

1 Canticum Pſalmi Aſaph. LXXXII. Heb. 83.

DEus quis símilis erit tibi?ne táceas, neque compeſcâris Deus.

3 Quóniam ecce inimîci tui ſonuêrunt: & qui odêrunt te, extulêrunt caput.

4 Super pópulum tuum malignauêrunt consílium: & cogitauêrunt aduêrſus ſanctos tuos.

5 Dixêrunt, Venîte, & diſperdâmus eos de gente: & non memorêtur nomen Iſrael vltrà.

6 Quóniam cogitauêrunt vnanímiter, ſimul aduêrſum te teſtamêntum diſpoſuêrunt: tabernácula Idumæorum & Iſmaelîtæ.

7 Moab, & Agarêni, Gebal, & Ammon,& Amalec: alienígenæ cum habitántibus Tyrum.

8 Etenim Aſſur venit cum illis: facti ſunt in adiutórium filiis Lot.

9 Fac illis ſicut Mádian & Síſaræ:ſicut Iabin in torrênte Ciſſon.

10 Diſperiêrunt in Endor:facti ſunt, vt ſtercus terræ.

11 Pone prîncipes eôrum, ſicut Oreb & Zeeb: & Zebee, & Sálmana.

12 Omnes príncipes eôrum,qui dixêrũt: Hæreditâte poſſideâmus ſanctuárium Dei.

13 Deus

13 Deus meus pone illos, vt rotam: & sicut stipulam ante fáciem venti.
14 Sicut ignis, qui combûrit syluam: & sicut flamma combûrens montes,
15 Ita persequêris illos in tempestâte tua: & in ira tua turbâbis eos.
16 Imple fácies eôrum ignominia: & quærent nomen tuum Dómine.
17 Erubêscant & conturbêntur in séculum séculi: & confundântur & péreant.
18 Et cognôscant, quia nomen tibi Dóminus: tu solus altíssimus in omni terra.

---

2 Cùm nullus sit tui similis, ne tace, néve quiesce. *Quis similis.* Heb. ne, vel non similis tibi. Sed ad perspicuitatem, negantem locutionem interroganter expressérunt. דומך, pro דומיך. similis, vt Esa. 38. רועי pascens, pro רועיה. Rabbini malunt hîc significare silentium, vt ter idẽ dicat ad vehemẽtiam, ne silentium (sit) tibi, ne tace, néve quiesce. *Neque compescaris*, ne quiescas, ne te quietum & placidum experiantur. Ne compesce iram tuam, ne desiste ab vltione,
3 *Sonuerunt*, tumultuantes & frementes contra nos, & potentia superbientes. Inimici Ecclesiæ sunt Dei hostes. *Sonare* hîc, eleuare vocem superbè & minaciter, vt *Efferre caput*, se insolenter extollere.
4 *Malignauerunt*, malignè inierunt, malitiosè consultarunt, callidum excogitarunt consilium. *Sanctos tuos*, quos violare non licet, quos violari non sinis, quos vt rem sanctam seruas & tueris. Hinc Heb. Absconditos tuos, id est, quos abscondis ab hostibus, quos protegis, ne sint hostibus direptioni. Commodum instituto Epithetum. Nam agitur de grauissima oppugnatione. Aliqui, quorum vita in cœlis est abscondita, Col. 3. quos apud te abscondis, & in cœlum tanquam in thesaurum suo tempore recipis. Sanctorum periphrasis. Hinc *Tsaphun*, Ezech. 7. vers. 21. designat interius templi oraculum, quod cœlum referebat secretius, Chaldæus in neutro intellexit, *Consultarunt aduersus abscondita in thesauris tuis*, vt res sanctæ, vasa sacra, non profana, neque vulgi manibus exposita intelligantur.
5 *De gente*, ne ampliùs sint gẽs penitùs, ne ampliùs quisquam audeat se profiteri è tuo populo metu mortis. Iam obseruauimus *A*, & *De*, plerunque in hac lingua negationem includere. Est autem Mimesis impiorum de delenda Ecclesia, vt ne nomen quidem supersit.
6 *Cogitauerunt*, consultarunt, conspirarunt. *Vnanimiter simul*. Heb. corde simul, siue pariter. Summo cõsensu, quasi vnicum haberent cor. *Corde*, pro corde vno, vt pergentes *humero* pro humero vno, Hos. 6. vers. 10. Quæ duo per Athnah construuntur cum præcedentibus. Sic Græcè ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτό. ferè tamen diuiduntur, *Vnanimiter* cum verbo *Cogitauerunt*, *Simul* cum sequenti *Disposuerunt*. *Testamentum*, fœdus & pactum inierunt aduersum te & tui nominis cultores. Hoc testamentum videtur esse Alcoranus, quo modo lex Dei & Euangelium sunt piorũ testamenta. *Tabernacula*, Nominatiui casus Metonymicè, Idumæi in tabernaculis degentes, castra & milites Idumæorum, ab Edom siue Esau, in tabernaculis habitantium, & ferè Nomadum. *Ismaelitæ*, Arabes, ab Ismaele filio Abrahæ ex Agar, Genes. 25. Gal. 4.
7 *Agareni*. Saraceni: ab Agar matre Ismaëlis, qui vt sibi gloriosam originẽ Abrahæ tribuerent, Saracenos à Sara eius legitima & nobili vxore se maluerũt appellare: vel, vt alii putãt, à Sara monte cognomine. Separantur ab Ismaelitis hîc, fortassè quia Agar alios habuit filios præter Ismaelem, & aliam Arabiæ partem occuparunt. Moab, Ammon, Amalec, sunt etiam populi Arabiæ, è qua Mahometes istorum Propheta. Moab enim & Ammon filii Lot fuerunt, Genes. 39. & Amalec filius Eliphaz, è concubina Esau, Genes. 26. cuius posteri Amalechitæ sempiternas inimicitias exercuerunt cum populo Domini, Exod. 17. *Gebal*. cùm de eo nihil seperatim comperiatur in Scripturis, sit populus

Gabelæ ciuitatis Phœniciæ apud Stephanum, vel Syriæ apud Strabonem, prope Laodiceã; cuius incolæ Gabalitæ, quam Gibel suo tempore appellatam Volaterranus ait, olim autem Biblum. *Alienigenæ.* Palæstini, è Cappadocia in hanc regionem profecti, deletis veteribus colonis. Deut. 2. Alioqui Pelesheth è progenie Mizraim, a quo Ægyptus, Genes. 10. *Tyrus* ciuitas Phœniciæ.

8 *Etenim*, etiam, vt Psal. 67. vers. 10. & 21. Est enim Emphasis. Etiam Assyrii remoti populi, qui nihil habebant commercii cum Israel, se coniunxerunt cum filiis Loth ad ipsum delendum. Etiam populi Israelitis ignoti, à quibus nihil ipsis videbatur metuendum, propter longinquitatem, quorum fortasse nomen audierant, at arma nunquam senserant, concurrerunt cũ Arabibus. Sic Turcæ ignoti populi & obscurissimi è media Tartaria venerunt auxilio Arabibus & Maometanis, vt olim Syri Ammonitis, 2. Reg. 10. *Assur.* Assyrii sese eis coniunxerũt. Hoc propter Turcas, qui è Scythia siue Tartaria in Asiam & Africam irruperunt, deinde cum Saracenis & Arabibus coierunt. *Filiis Lot*, Moabitis & Ammonitis Saracenorum populis. Genes. 19. Catalogus præcipuorum hostium Christi & Ecclesiæ, qui eam extinguere iam ab antiquo conati sunt. Etsi magna ex parte à sanctis Patriarchis orti essent, vel affinitatem cum eis contraxissent.

9 Dele eos ad internecionẽ, sicut Madianitas, & eorum principes Gedeonis tempore, Iud. 6. & 7. & sicut Sisaram principem exercitus Iabin regis Chananæorum, Deboræ & Barac principatu. Iud. 4. & 5. Madianitæ, Arabiæ populus, à Madian Abrahæ filio ex Cethura, Gen. 25. *Sicut Iabin*, regi Chanaan. Iud. 4.

10 *Endor.* Locus tribus Manassæ, Iud. 17. 1. Reg. 28. prope Ciffon fluuiũ, in quo Sisara & Iabin, qui per 20. annos populum Domini oppresserat, perierunt. Iud. 4. & 5. adeo vt Sisaram fœmina clauo in caput infixo trucidarit. Est autem Hysteron proteron. Nam vltio Madianitarum fuit hac posterior annis quadraginta. *Vt stercus.* Manserunt & computruerunt in sterquilinio, manserunt insepulti, & putrefacti, nullo superstite, qui eos humi conderet. Tanta fuit clades. Chald. facti sunt sicut stercus conculcatum in terra.

11 Hos quatuor Madianitarum principes cum innumerabili eorum exercitu memorabilibus præliis confecit Gedeon, Iud. 7. & 8. Hinc ad ipsum, Oreb & Zeeb principũ ab Ephraimitis captorum & interfectorum capita delata sunt trans Iordanem, Iud. 7. Zebee & Salmana ab ipsomet capti & trucidati sunt, Iud. 6. vers. 6. Ita explicatur, quod in vniuersum dixerat vers. 9. *Sicut Madian.*

12 *Omnes.* Omnes, inquam, principes &c. Est enim expositio superioris versus. Quare Masoretæ annexuerunt eius fini, apud quos principiũ versus est, Qui dixerunt. *Sanctuarium.* Habitacula Heb. generalius, de diuinis omnibus tẽplis, vrbib⁹, locis & oppidis populi Domini.

13 Pœnæ impiorum quatuor similitudinibus repræsentantur. *Vt rotam* τροχόν Græc. perturba eos in modum rotæ, ne pedibus consistant. Galgal significat quicquid rotundum est, & volubile, vel in rotundum torquetur & iactatur. Hinc alii ad aliud accommodant. Torque illos in modum trochi, quo modo trochus solet torqueri à pueris. Iacta illos, vt super terram sphæra & globus iactatur. Chald. Pone eos, sicut rotam, quæ voluitur & mouetur, nec consistit in decliui. Kimhi, Pone eos sicut glumam, quæ per aerem vento raptatur. Turbina eos.

14 Ignis vehementius ardens maximè quando à vento flabellatur absumit syluam magno impetu & ardore. *Montes.* Montes sulphureos, vt nemo possit incẽdium extinguere, vel propẽ accedere: Vt olim Pyrenei, Ætna, Vesuuius.

15 *Ita*, ad hunc modum perdes eos acerbissimis plagis & ærumnis. *In ira*, in turbine tuo, ad verb. tempestate veluti immissa, vt consistere non possint vspiam. *Supha* est turbo, repentina tempestas, spiritus tempestuosus. Huic eleganti Metaphora ira Dei comparatur.

16 Deus in pœnis non interitum quærit, sed resipiscentiam, nisi quando sumus insanabiles, de quibus sequens versus debet intelligi.

18 *Quia nomen.* Heb. vt sciant, quia ô tu, nomen tuum est Dominus (&) tu solus altissimus in omni terra. Vt cognoscant te nominari יהוה *Iahué*, id est, vt te cognoscant solum esse verum Deum, ac super vniuersam terram potestatem habentem, cui verè competat nomen Domini, quique omnia terrarum solus gubernas, Deos autem suos esse Deos inanes & fictitios. *Dominus.* In Heb. nomen ponitur Tetragrammaton, quod transferri

solet

ſolet Dominus, & interdũ Deus, & cùm cætera ferè appellatiua ſint, Dei propriũ exiſtimatur. Eius quanta ſit vis, & notatio, ac quibus vocalibus pronuntiaretur ſiue vſurparetur in templo, idque duntaxat expiationis die, & in ſolennibus benedictionibus, quarum formula præſcribitur Numeror. 6. docuimus libr. 2. de Trinitate. Alioqui enim religionis & venerationis cauſa erat ineffabile, nec licebat cuiquam in communibus profaniſque colloquiis & negotiis illud efferre, vel etiam ſcribere. Quod etiamnum hodie Iudæi conſtanter obſeruant, loco eius legentes modò Adonai, modo Elohim, pro punctorũ adiectu. Quod ne quis exiſtimet eſſe ſuperſtitioſum, ſciat ſanctiſſimos quóſque id ſemper fuiſſe ſecutos. Nam Sept. Hieronymus & cæteri habent Exod. 6. *Nomen meum Adonai non manifeſtaui eis:* vbi hodie impij vetuſtatis temeratores, & nominis Dei ineffabilis profanatores, atque adeò transformatores *Ioua*, vel, *Iehoua*, vocabulo nouo, barbaro, fictitio, irreligioſo & Iouẽ Gentilium redolente.

ARGVMENTVM.

Suſpirat ex exilio in templum, vt in eo Deum poſsit colere. Beatos eſſe, qui non careant vſu religionis. Commodus ſuſpirantibus in cælum.

1 In finem, pro torcularibus filiis Core Pſalm. LXXXIII. Hebr. 84.

QVàm dilécta taberná-
cula tua Dómine vir-
tûtum: concupîſcit &
déficit ánima mea in
átria Dómini.

3 Cor meum & caro mea: exultauêrunt in Deum viuum.

4 Etenim paſſer inuênit ſibi domũ: & turtur nidum ſibi, vbi ponat pullos ſuos.

5 Altária tua Dómine virtûtum: rex meus & Deus meus.

6 Beâti qui hábitãt in domo tua Dómine: in ſécula ſeculôrum laudâbunt te.

7 Beâtus vir, cuius eſt auxílium abs te, aſcẽſiônes in corde ſuo diſpóſuit, in valle lachrymârum in loco, quem póſuit.

8 Etenim benedictiônes dabit legiſlâtor, ibunt de virtûte in virtûtẽ: vidébitur Deus Deôrum in Sion.

9 Dómine Deus virtûtum exaûdi oratiônem meã: aûribus pércipe Deus Iacob.

10 Protêctor noſter áſpice Deus: & réſpice in fáciem Chriſti tui.

11 Quia mélior eſt dies vna in átriis tuis: ſuper míllia.

12 Elêgi abiêctus eſſe in domo Dei mei: magis quàm habitâre in tabernáculis peccatôrum.

13 Quia miſericórdiam & veritâtem díligit Deus: grátiam & glóriam dabit Dóminus.

14 Non priuâbit bonis eos, qui ámbulant in innocéntia: Dómine virtûtũ, beâtus homo, qui ſperat in te.

---

1 Hactenus Pſalmi Aſaph. Nunc ſequuntur aliquot alij auctores. *filiis*, filiorum vide. Pſ. 4.

2 *Quam dilecta*, quàm amabilia, quàm deſiderabilia, & expetibilia. *Deficit*, præ deſiderij vehementia: expetit ſummo deſiderio vſque ad animi defectionẽ. כלה, *Kalá*, eſt confici deſiderio, animi deliquium pati præ cupiditate alicuius rei, & in genere, conſumi, deficere. *Atria*, ſacraria, in quib' oratur Deus, & res diuina fit, loca ſancta Deo dedicata, & legitimo cultui,

cui interesse propter exilium non licebat. Facilè litera transfertur ad Spiritum. i. ad cælestium mansionum desiderium.

3 *Exultauerunt*, iubilant & vociferantur cum gaudio ad Deum viuentem & æternum. *Caro* pro ore, per Synecdochen, R. Kimhi. Sed melius *Cor & caro*, anima & corpus. Vtrumque enim Dei cultu affici debet. *Viuum*. Epithetum Dei veri, propter idola, quæ mortua sunt, i carentia spiritu & potestate.

4 Sum (inquit) deteriore conditione quàm auiculæ. Illis enim patet aditus ad altaria tua, adeò vt apud illa nidulentur, cùm mihi ad ea non liceat propter exilium accedere. Hi enim duo versus vnicus sunt in Heb. & ad hunc sensum ab Hebræis explanantur. *Passer*. Tsippor nomen generale cunctis auiculis mane surgentibus ad garriendum & cantillandum. Rab. Mose Leu. 14. Solet tamē restringi ad Passerum speciem. *Turtur*, Hirundo. Heb. Verùm est Synecdoche, pro omnibus auiculis, quæ nidos apud templa fingunt. Immo citra Synecdochen R. Mose Nahmanides eodem loco putat *Deror*, nomen esse commune cunctis auiculis liberè per domos, vrbes, & agros volitātibus & vagātibus. Nam *Deror*, libertatē sonat. Auis nempe libera, non inclusa in cauea, vel domibus. Sept. propter mysterium Turturē potuerunt eligere, quæ in Canticis Salo. & Psalm. 73. piarum mentium est symbolum, vt quæ sit casta, solitaria, gemebunda, quieta, meticulosa, meditabunda. Sic Passerem, vt qui gregalis sit, societate gaudeat, in tectis vel prope fenestras nidificet, & pippiat. Item quia hæ duæ species in genere auicularum notissimæ sunt & vulgatissimæ. Chald. Etiam columba inuenit domum, & turtur nidum habet, quòd legitimi sint pulli eius, & offerantur in superficie altaris tui, Domine exercituum. Nam ex omnibus auibus columbę & turtures dūtaxat aptæ erant sacrificiis, præter quam in leprosorum purificatione, in qua institui poterat sacrificium de qualibet auium mundarum, seorsum passerum specie, Leuit. 14. Alioqui nihil refert, quæ auium species exprimatur, modò illa sibi eligat habitationem & nidū circa templa, & altaria quæ olim erant sub dio, & in locis nemorosis.

5 *Altaria*, Appositorie, vt iam attigimus: passer & turtur inuenerunt sibi domum & nidum, nempè altaria tua. Aliqui malunt orationem esse concisam & imperfectam per Apposiopesim, (vtinam sic inueniam) altaria tua Domine.

6 *In domo tua*, in templo tuo, vt rei diuinæ interfint, seque cantu & celebratione laudum tuarum consolentur & pascant. *In sæcula sæcul.* quandiu viuent, perpetuò & continenter. Sic 7ש explicat Kimhi, quod propriè sonat *Adhuc*. *Sela* hic versum claudit. Nam mysterium est de iis, qui præsentis vitæ miseriis liberati, iam in domo Domini. i. cælesti patria commorantur, cuius typum Sion siue Ecclesia in terris exhibet.

7 *Auxilium*, fortitudo in te prop. *Ascensiones*, semitas tuas altas, tua præcepta & leges: vel semitas, quibus in tuam domum ascenditur, quę est Ecclesia, vel cælum: stratas vias ad progrediendum in domum tuam. Est allusio ad situm Hierusalem, quæ in loco erat montoso. q.d. Beatus, qui in corde habet semitas adeundi domum Dei, dum est in terris, lachrymarum valle, vt illuc iter suscipiat ad celebrandum Deum cum fidelium cœtu. Medicina cōtra miserias & lachrymas huius vitæ Ecclesia & templa. Illinc enim hauriuntur multæ consolationes. Hunc locum recentiores non intelligunt, vt qui cohærentem sentētiam in duas diuidant. Eos Soph pasuc (Periodi puncto respondens) signatum ad *in corde suo*, fefellit. Atqui alia ratio Prosodiæ huius operis, quàm aliorum, vt iam docuimus. Itaque in eo neque Athnah, neque Soph pasuc semper sententiam distinguit, sed duntaxat metrum siue versum, vt in aliis linguis videmus Poëtas sensum vnius versus in alterum extendere. Sic Heb. ad verbum (Beati sunt) semitas altas in corde suo: transeuntes in valle fletus, fonte (appositorie) quem ponunt. Beati sunt, qui transeunt altas semitas, &c. Nam sic est ordinandum: id est, vt Sept. optimè mutato numero reddiderunt, beatus qui ascensiones (in templum in monte positum, vel in cælum) in corde suo disposuit in hac valle lachrymarum, loco à se posito. Beatus qui ex animo meditatur in domum Dei ascendere, quandiu est in hoc mundo flebili & luctuoso, quem locum, siue quem fontē lachrymarum sibi posuit, homo scilicet. Sua enim culpa excidit è paradiso voluptatis in hunc miserum mundi statum, & è iucet. Sua enim culpa excidit è paradiso voluptatis in hunc miserum mundi statum, & è iustitia & fœlicitate originaria in hanc peccati & status calamitatem, terram maledictam, patientem spinas, tribulos, animantes noxias, & omnis generis mala: atque homines cogentem viuere sudore vultus sui, &c. Alioqui permansisset in paradiso voluptatis, è quo omnia

ista

iſta exulaſſent. Vallem lachrymarum aliqui poſt Kimhium in vallem mori arboris transformant, ſatis alienè, pro arida & ſiticuloſa, quia hæc arbor in locis aridis oritur. Alij in vallem ſiticuloſam & aqua carentem per Metalepſim, quòd penuria aquæ viatores in illis locis æſtuoſioribus, quandóque flentes faciat. Alij in proprium loci. Deinde quod ſequitur, *Fontem ponunt eam*, quòd frequentibus puteis ob multitudinem ad feſtum pergentem, vallem illam in modum continui fontis excauauerint. Sed ſimpliciſſimus cum ſit hic ſenſus & argumento Pſalmi congruus, recentiorum hæ omnes interpretationes de corporali aſcenſu Iudæorum in tabernaculum Domini ad feſta Domini celebranda, coactæ ſunt & frigidæ, vt eas pigeat commemorare. Neque enim beati erant Iudæi, verbi gratia, fontes in vallibus excitantes cauando: vt commoditate itineris per loca arida homines magis incitarentur ad frequentandum domum Domini, cùm idem poſſint & improbi. Vnde vertunt, Trãſeuntes in valle ſiue per vallem fletus, fontem ponunt eam, vbi mallem, fontem, quem ponunt ſiue poſuerunt. Demõſtratiuum enim ſæpè pro relatiuo. Quod & ſententiam multò præſtantiorem ferre poſſit per Zeugma, nempè hanc. (Et beati, qui) tranſeuntes per vallem iſtam miſeriæ, lachrymis eam implent, & quaſi fontem aquis plenum faciunt. i. qui in præſenti vita copioſis lachrymis pœnitentiæ, peccata & miſerias ſuas diluunt, & pro cæleſtis patriæ deſiderio, grauiſſimè lugent. Beati enim qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Matth. 5. Nec etiam ſententia erit ſterilis, ſi iuxta hanc diſtinctionem Maſoreticam fructus proficiſcentium in domum Domini deſcribi incipiat. Illi tranſeuntes per hanc miſeræ vitæ vallem, fontem (gratiæ) ponent eam. i. vi pietatis miſerias vitæ diuinis conſolationibus diluent: deinde benedictionibus amicientur, &c. Chald. aliò retulit. Peccatores, qui tranſeunt per profundum gehennæ, flentes fletu, ſicut fontem ponent illud. *Aſcenſiones*, rectè. Nam *Meſilloth*, altas ſemitas declarat, à סלה exaltare, eleuare. *In loco*, εἰς τὸν τόπον, in locum, vt motus ſignificetur. Vnde citra Eclipſim facilis ſequetur conſtructio. Beatus, qui apud ſe diſpoſuit in hac lachrymarum valle, aſcenſiones in locum. (cæli, vel templi) qui diſpoſuit aſcendere in locum quem poſuit, fixit, elegit ſibi Deus, vt ſit cæli vel Eccleſiæ periphraſis. Hoc enim congruet Paulo Heb. 8. Chriſtus ſanctorum miniſter & tabernaculi veri, quod fixit Deus & non homo. Tum hæc fontis, *quem poſuerunt*, innuent myſterium S. Trinitatis. Quem fontem, quem locum gratiæ & fœlicitatis poſuerunt pater, filius & Spiritus Sanctus, ſiue quem poſuit deus vnus Patre, Filio & Spiritu Sancto conſtitutus. Nam ob hoc myſterium ſic interdum loquitur Scriptura Hebraica, vt Gen. 20. eduxerunt me dij de domo Patris mei, Eſa. 54. dominabuntur tui qui fecerunt te, Dominus exercituum nomen eius. מעין *Maian* pro מעון *Maon*, loco, habitaculo, accepere 70. vide Pſalm. 86. V. vlt. *Quem poſuit*, ſibi ipſe homo, vt ſuprà. Si quis priorem explanationem amplecti malit. Quem ſibi ipſe homo fecit vallem lachrymarum, cum antea hic terræ locus eſſet vallis voluptatis, & quaſi paradiſus Domini. Hæc explanatio, confirmatur Hebraïca veritate, in qua hæc pluraliter enuntiantur. Quem poſuerunt, ipſi ſcilicet. Terra vallis, comparatione cæli, quod mons dicitur multis Scripturæ locis.

8 *Dabit legislator*. Heb. induet Doctor. *More*, Doctorem propriè ſonat, vt Ioël 2. vbi etiam Chriſtus Doctor iuſtitiæ nominatur, & apud R. Moſem, *More Nebuchim*, Doctor perplexorum. Induet doctor ſiue Legiſlator Chriſtus benedictiones, vt eis populum ſuum afficiat & cumulet. Induere, amicire, & ſimilia vſu linguæ (vt Amictus lumine ſicut veſtimento, Pſ. 103.) ſignificant copioſè habere, repleri, abundare. Benedictiones præmij cæleſtis dona, vel gratiæ diuinæ conſolationes. Ita exprimit gratiæ Chriſti redundantiam & plenitudinẽ, de qua nos omnes accipimus. Alij per Doctorem intelligunt, quemlibet alios docentem. Ipſe qui diuinam legem aliis impartitur docendo, multa diuina munera induet & obtinebit, multas benedictiones dabit. i. proferet, edet, profundet. Chald. benedictione amicientur, qui inſudant, vt doceant legem tuam. Inſipidè, contra leges Grammaticas, Chald. veterúmque auctoritatem, Recentiores interpretantur, Etiam ciſternam obteget. (i. replebit) pluuia. *De virtute in virtutem*, de robore in robur, in dies fient potentiores, in dies obtinebunt maiorem gratiam & dona, gratiis ſpiritualibus roborabuntur. Sic 2. Cor. 3. Proficient ſemper virtute, potentia, opibus, &c. *Videbitur*. Heb. videbitur apud Deũ in Sione. i. exaudietur pius, fauorem nanciſcetur & gratiam: quicquid ab eo poſtulabit, conſequetur. Apparebit Deo. Deus eum videbit in templo oculis fauorabilibus & propitiis, illic eum ocu-

lis aſpiciet æquis. Quoniam autem à templo ad cælum mentes noſtras voluerunt ſubuehere, per hypallagen verterunt, vel potiùs לה *El*, per tſeri legerunt, vt ſit vnum de diuinis nominibus: cùm Maſoretæ per ſegol, quò præpoſitio euadat. In Sione Deus. i. Dei gloria & præſentia apparebit, ſe illic videndum & fruendum præbebit. Quod etiam in Eccleſia locũ habet. Illic enim ſe communicat, & ſuam gratiam & fauorem. Illic ſe in interioribus oculis & fide aſpiciendum præbet, illic ſe reuelat, ſuam gloriam & myſteria.

9 *Virtutum*, exercituum. *Sela*.

10 *Chriſti tui*. Chald. R. Kimhi & cæteri ferè Rabb. de vero Chriſto, legéque ſolenniter promiſſo, Chriſti Domini faciem vel perſonam intuere, quæ tibi nos placare vberrimè poteſt: exaudi nos pro ipſius reuerentia, per Chriſtum tuum nos aſpice. Gnoſtici myſteriis iniquiores, de Dauide: Aſpice vultu placido Dauidem vnctum tuum tibi ſupplicantem. Nec aduertunt filios Choræ huius Pſalmi eſſe auctores, qui quadringentis annis ante Dauidem in deſerto vaticinantes, ſibi potiùs Chriſtum, quàm alium regem canendum propoſuerant.

11 *Super millia*, dierum: pluſquàm mille dies, etiam fœliciſſimi, extra Eccleſiam. Quàm fœlix ergo eſſe in Eccleſia.

12 Malo deſidere ad limen domus tuæ, tanquam vilis oſtiarius & abiectus ianitor, malo in domo Dei quacunque conditione ſeruire, quàm commorari in magnificentiſſimis impiorum domiciliis, illícque gloriosè & ſplendidè viuere, vbi omnia ſunt impietatis plena. Vnde Heb. pro *Peccatorum*, *impietatis*. Aliqui tamen, *perturbationis*, vt intelligat aulam regiam, in qua nulla diſciplina & pietatis ratio, vt proinde temporarium peccatum appelletur Heb. 11. vbi Moſes maluit affligi cum populo Dei, quàm vocari filius filiæ Pharaonis, ab eáque in regnum adoptari. Reſpiciebat enim ad retributionem æternam.

13 *Quia miſericordiam*. Heb. quia ſol & ſcutum eſt Dominus Deus, gratiam gloriámque dabit Dominus. Eſtque ratio cur malit eſſe in Eccleſia. In ea enim Deus eſt ſol illuſtrans, vegetans, fouens, alens ſuo calore, fœcundans, noſtras vires reparans, & ſcutum protegens, & arcens externa & interna incommoda. Voluerunt itáque Sept. explanare, in quo Deus eſſet ſol & ſcutum. Nempè dum miſericorditer ſe nobis impartitur, & prouidet, eſt velut ſalutaris ille ſolis fulgor, mundi oculus: dum veritatem & fidem ſeruat. i. promiſſa perficit fideliter, eſt nobis ſcuti ac propugnaculi loco. Miſericordiam ad ſolem, veritatem promiſſorúmque præſtationem ad ſcutum retulerunt, in ſimilitudine euoluenda. *Gratiam*, qua ſumus filij Dei in hoc mundo. *Gloriam*, vitam æternam in altero ſæculo.

14 *Non priuabit*, non prohibebit, non deſtituet bonis innocentes, bona eis non denegabit. Ratio ſuperiorum hæc eſt trimembris. Itaque in ſingulis membris *Quia* debet cogitatione repeti ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Expeto ſupra omnia eſſe in domo Dei. 1. quia miſericordiam, & cæt. 2. quia gratiam & gloriam dabit. 3. quia non priuabit bonis integros. *Domine*. Epiphonema.

ARGVMENTVM.

Orat vt iis, quos captiuitate Babylonica liberauerit, ſolidè placetur, Chriſto exhibito.

1 In finem filiis Core, Pſalm. LXXXIIII. Hebr. 85.

BEnedixîſti Dómine terrã tuam: auertîſti captiuitâtem Iacob.

3 Remisîſti iniquitâtem plebis tuæ: operuîſti ómnia peccâta eôrum.

4 Mitigâſti omnem iram tuam: auertîſti ab ira indignatiônis tuæ.

5 Cõuêrte nos Deus ſalutâris noſter: & auêrte iram tuam à nobis.

6 Nunquid in ætêrnum iraſcêris nobis? aut extêndes iram tuam à generatiône

neratiône in generatiônem?
7 Deus tu conuêrſus viuificâbis nos: & plebs tua lætábitur in te.
8 Oſtênde nobis Dómine miſericórdiam tuam: & ſalutâre tuum da nobis.
9 Aúdiam quid loquâtur in me Dóminus Deus: quóniam loquêtur pacẽ in plebem ſuam.
10 Et ſuper ſanctos ſuos: & in eos, qui conuertûntur ad cor.
11 Verúntamen prope timêntes eum ſalutâre ipsîus: vt inhábitet gloria in terra noſtra.
12 Miſericórdia & véritas obuiauêrunt ſibi: iuſtítia & pax oſculâtæ ſunt.
13 Véritas de terra orta eſt: & iuſtítia de cælo proſpêxit.
14 Etenim Dóminus dabit benignitâtem: & terra noſtra dabit fructum ſuum.
15 Iuſtítia ante eum ambulâbit: & ponet in via greſſus ſuos.

---

2 Canit beneficium liberationis è captiuitate Ægyptiaca, Babylonica, & ſimilibus externis vſque ad verſ.5. in quo incipit precari, vt idem ſibi ſuiſque præſtet, vel etiam Chriſtum mittat quo iſtæ omnes perficiantur. Iuxta Kimhi primùm vaticinatur de redemptione per Chriſtum, vt ſint præterita pro futuris. Deinde ſubiicit precem populi exulantis: denique Deum ipſam exaudiuiſſe narrat. Poſſit eſſe precatio pro gentium conuerſione, in ipſarum perſona. Vti benedixiſti olim terram & populum tuum Iſraëlicum, &c. ſic conuerte nos gentes, &c. vt ad extremum vſque gentes loquentes inducantur. *Benedixiſti*, beneficiis multis cumulaſti. Ad verb. voluiſti, complacitam habuiſti, beneplacito es proſecutus. Sic Græcè εὐδόκησας, niſi quòd noſter interpres videtur legiſſe εὐλόγησας. Nihil interim refert, nam Dei beneuolentia & voluntas eſt actuoſa, & efficax. *Terram*, tétræ tuæ Iſraëlicæ incolas. Metonym. *Auertiſti*, reduxiſti captiuitatem Babylonicam, vt id dicatur in perſona reuerſorum ab illo exilio, & è Babylone liberatorum.
3 *Operuiſti*, texiſti, velaſti, ne ea videas. Homoioteleutis autem amplificat antiquam Dei erga populum & terram ſuam beneuolentiam & fauorem, hoc & ſeq. verſ.
4 *Mitigaſti*. Ad verb. Collegiſti. Sed Colligere, pro retrahere intra ſe, vt Ioel. 2. Stellæ collegerunt lucem ſuam. i. retraxerunt. Congregaſti ad tete iram tuam, ne extrà eam effunderes. Ne foris appareret, apud te illam continuiſti. *Auertiſti*, te ſup. Auerſus es à vehementi tua indignatione, qua nos in ſeruitutem tradideras.
5 Hactenus præteritæ beneuolentiæ narratio. Nunc eam accommodat propoſito, ac precatur, vt Chriſtus veniat cætera perfecturus. *Conuerte nos*, ad te, qui benedixiſti, &c. reconcilia nos tibi, miſſo ad nos filio tuo. Vel, ſi Dominus ſit Chriſtus hoc Pſalmo, tuo aduentu & præſentia. Alij, tranquilla nos. *Sab*, Hebr. etiam eſt tranquillare. Conſolare nos, plenè reſtitue. Apoſtrophe ad Dominum, ſiue Chriſtum.
6 *Nunquid*, dilato Chriſto tuo, vel tuo aduentu, *in æternum iraſcêris*.
7 *Conuerſus*. Hebraiſmus, de quo alibi. Rurſum viuificabis, veluti è mortuis reuiuiſcere facies, & ſaluabis nos. Prima viuificatio eſt Babylonica, & cæteræ externæ. Secunda illa Pauli, Epheſ. 2. Cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, cuius gratia eſtis ſalnati, & conreſuſcitauit & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto. Aliis *Conuerſus*, reconciliatus, præter linguæ vſum, in huiuſmodi verborum conſequentia, nam in ea ſonat, rurſum, denuo. Interrogant Hebraica eodem ſenſu, An non tu conuerſus viuificabis nos? Vbi aliquis putarit Septuaginta אֵל legiſſe tranſpoſitè אֱלֹהַּ *Elóah*, Deus.
8 *Salutare tuum*. Chriſtum ſaluatorem noſtrum, Tuam ſalutem, Heb. alluſione ad nomen Ieſu. i. per quem ſaluare ſoles.
9 *Audiam*. Deprecanter. Audiam, obſecro, quid loquatur in me Dominus. Fac audiam meis auribus Chriſtum loquentem. Nam nihil niſi pacem loquetur: nihil niſi, vt iuſtificati pacem habeamus, prædicabit. Vel in genere, Audiam, quid mihi dicat dominus, quid lo-

quatur, loquitur autem Deus nobiſcum, non verba quæ auribus percipi poſſint faciendo, ſed eorum, ad quos loquitur, mentem ita informando, vt non ſolum res tanquam præſentes mentis oculis cernant, verum etiam à Deo ſe diuinitus moueri ſentiant, perinde affecti ac ſi ipſum loquentem audirent, vel intelligerent. Hinc Baſilius de prophetia. Pſ. 28. Vox Dei diuerſa eſt ab iis vocibus, quas aurium ſenſu percipimus. Nam illa fit per viſionem, vt in ſomniis, vt enim in his animus noſter, quorundam veluti verborũ notis imbuitur, nulla voce ad ſenſum aurium accedente, ſed mente quibuſdam rerum formis inſignita, ſic Dei vox exiſtimanda eſt, quam prophetæ audiuiſſe memorantur. *In me*, mecum. Idiotiſmus, qualis Zach. 1. Angelus qui loquebatur in me. i. mecum. *Dominus Deus*, hic perſpicuè Chriſtus indicatur. *Pacem*, reconciliationem & tranquillitatem conſcientiæ, qui eſt fructus Euangelij, vel proſpera & bona quæque. Nam pax ritu linguæ, omne fœlicitatis genus importat.

10 *Et in eos.* Siue legerint לֹא per Pathath, vt hodie Iudæi, ſiue per Segol, idem perpetuò eſt ſenſus. Nam hæc negatio, *Et (in eos qui) non reuertuntur ad ſtultitiam*, huic affirmationi æquipollet, *Et (in eos qui) conuertuntur ad cor*. i. ad eos qui redeunt ad ſeſe, qui ſeriò & ex animo reſipiſcunt, neque amplius ad dementiam reuertuntur, loquitur Deus pacem, eis reconciliationem & gratiam promittit. לֹא, *al*, pro לוֹ apud Poetas ſæpè. Alioqui eſt particula Prohibendi, *ne*. *Ad cor*, Vox Kiſlá ilia ſignificat, Iob. 15. & Leuit. 13. alias ſtultitiam. Quare aliqui vertunt. Et ne conuertantur ad ſtultitiam. In aliquibus exemplaribus, ἐπὶ τὰς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτὸν, ad eos, qui conuertunt cor ad ipſum.

11 *Veruntamen.* אך, particula aſſeuerandi, non aduerſandi. Sanè ſalus Domini eum reuerẽtibus adeſt, propinqua eſt & præſto. *Gloria*. Putant nonnulli illud eſſe D. Ioan. 1. Habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti. Vt gloria Dei Chriſtus inhabitet inter nos, corporea forma ſit præſens. vel *Gloria*, præſentia diuinæ maieſtatis & gratiæ.

12 Fructus aduentus Chriſti quatuor verſibus deſcribuntur, nempè miſericordia ſiue gratia, & gratiæ vires atque opera, veritas, iuſtitia, pax (conſcentiarum.) Hinc Andreas Hieroſolymitanus in ſalutatione Virg. cuncta refert ad Chriſtum. Filij ſecundum Patris beneplacitum miſericordia ſuper nos venit, &c. Sic ferè Noſtri quatuor hos nouiſſimos verſus de myſterio incarnationis & humanæ reconciliationis. Sic & ex Hebræis R. Moſes de natiuitate Meſſiæ. Poſſunt autem vel Antitheticè exponi, vel per congeriem citra Antitheſim. Hoc quidem modo, Miſericordia & veritas & iuſtitia & pax Dei ſimul aduenerũt per Chriſtum. Dedit benignitatem in illo aduentu, dedit terra fructum ſuum iuſtitia ante Deum viguit & poſuit in via greſſus ſuos. Antitheticè autem, *Miſericordia*, Dei, *& veritas*, fides, ſinceritas, integritas hominum ſic coniuncta ſunt, vt diſiungi nequeant: ſéque comitentur, ſic iuſtitia Dei, & pax hominis, ſibi mutua tam firmiter oſcula impreſſerunt, vt diuelli non poſſint, ſed ſe cõſequantur. Qui ſunt fructus aduentus Chriſti, per quẽ miſericordiam conſecuti ſumus à Deo, & cognitionem veritatis, quíque nos iuſtos ex iniuſtis reddidit, & Deo reconciliauit. q. dicat. Miſericordia Dei comes tum erit integritatis indiuidua, & iuſtitia Dei per quam iuſtificamur, pacis, tranquillorum morum & vitæ. Quod ſic explanat ximhi. Tempore Meſſiæ habitabit gloria in domo Dei, erúntque miſericordia & veritas in mundo. Populus enim Dei erit in veritatis via, non fallet neque peccabit. Erit etiam pax & iuſtitia in mundo, adeò vt videantur amicè & indiuiduè coaluiſſe, veritas & iuſtitia ex parte hominum, miſericordia & pax ex parte Dei. Alij iuſtitiam referunt ad hominem, pacem ad Deum. Verum propter ſequentis verſus Hemiſtichium, *Iuſtitia de cælo proſpexit*, pax videtur dici de hominibus, iuſtitia de Deo vt Rom. 3. non quia iuſtus eſt, ſed quia nos iuſtos efficit, iuſtéque ſe erga nos gerit vel etiam miſericorditer. Aliqui hæc non diuidunt, ſed cuncta referunt, ad Deum, *Miſericordia*, Dei erga gentes, *& veritas*. i. promiſſionum eius fidelitas, reſpectu Iudæorum, quibus promiſſus fuit Chriſtus, ſimul occurrerunt. *Iuſtitia*, eiuſdem, per quam gratiæ & virtutum infuſionem conſequimur, *ac pax*, quam per reconciliationem remiſſionemque peccatorum affert, ſuper nos venerunt. Contrà alij omnia referunt ad hominem, ſed minus aptè. Miſericordia hominum, veritas, iuſtitia & pax ſimul ſe comitantur, vt vnum non ſit inter homines ſine altero. In quocunque enim eſt iuſtitia & virtus, ille etiã à Deo pacem conſequitur. Simplicius vt Miſericordia ſit

gratia

gratia mera, ratione gentium, Veritas præstatio promissorum propter Iudæos, quibus gratis quidem exhibitus est Christus, sed tamen ex promissione Rom.15. Iustitia iustificatio, de qua sequenti, V. pax, tranquillitas conscientiæ, reconciliationis & remissionis peccati effectus, vt in inscriptionibus epistolarum Apostolicarum, & apud Virg.3. Æneid. *exorauit pacem diuûm*. Nã eo loci Non ius Pacis nomine nunc propitiationem, nunc veniam intelligi notat.

13 *Veritas*, vera religio, & conscientiarum integritas de terra effloruit, id est, de hominibus terræ incolis. Metonym. dum mortales euangelium sunt amplexati. Nam *Veritas*, aliter hic sumi videtur quàm superiore versu, è sequentibus, in quibus se explicat, pro vitæ probitate & sinceritate. Probitas & virtus de terra, quæ ante Christum erat Idolatricis & impiis operibus corruptissima, emersit. *Orta est*. Hebr. Effloruit, per Metaphor. à stirpibus. Et *iustitia* Dei, qua per fidem Christi iustificati sumus, nempè Gratia, gratos iustos efficiẽs, de cælo prospexit, vt in terras descenderet ad nos iustificandos. Deus iustus & iustificans ad nos respexit de cælo, vt nos iustificaret. Sic sæpius apud Paulum iustitia Dei pro Gratia, Metonymicῶs, quoniam primus Gratiæ effectus est iustificatio, siue iustitiæ infusio. Est autem hysteron proteron. Nam priùs iustitia Dei de cælo prospexit ad nos, quam veritas de terra siue à nobis oriretur, & in nobis efflorescceret. Id è sequenti vers. liquet: nisi id malis accipere de moralibus operibus. Tum enim, vbi veritas & virtus de terra, siue ex hominibus oritur, ac homines integritati studeant, iustitia de cælo prospicit ad eos remunerandos, & benè afficiendos. Plerique nostrorum non incommodè per veritatem & iustitiam hîc Christum intelligunt è Ioan.14. & 1. Corint.1. qui effloruit siue ortus est de terra, id est, vtero virgineo, & nos iustificauit. Nam etiam Iudæi agnoscunt hæc pertinere ad Messiam. Hinc Aug. Christus de fœmina ortus est, vt iustitia de cælo prospiceret, id est, vt iustificarentur per eum homines. Sic Irenæus lib.3. Alij putant denotari summam bonorum fœcunditatem, vt terra nihil aliud videatur, quàm veritatem germinare, neque cælum aliud, quàm iustitiam depluere.

14 Se hoc versu explicat. Humano generi benignè faciet, & terra nostra, vtut sterilis, abundè omnia proferet, Kimhi. De bonis spiritualibus & corporalibus, vt fœcunditate agrorum, vbertate fructuum, &c. Possit tamẽ accipi de fructu bonorum operum, vel etiam de Christi ortu è Virgine, vt Psalm. 66. *Benignitatem*, bonum prop. *fructum suum*, fructum, quem debet edere, fructum bonorum operum, ad quæ proferenda instituta & restituta est. Nam terrigenæ siue homines creati sunt & recreati, instituti & restituti, vt Deum agnoscant, Agnoscendo ament, amando colant, colendo fruantur.

15 *Iustitia*, hic aliter sumitur, quam anteà, pro vitæ morúmque integritate, virtute. Etiam homines vacabunt iustitiæ, vbi Deus benignitatem dederit. Pendet enim è superiore. Estque locus alius contra Pelagianos, pro gratia virtutem antegrediente. *Ante eum*, Deum. Ambulare autem ante Deum, est ei obedire, & præcepta eius efficere, vt Genes.17. Ambula coram me, & esto perfectus. q.d. Iustitia fidei, iustitia Dei, qua per fidem fuerimus iustificati, Deo obediet, non erit iners & languida in nobis, sed per bona opera efficax. Iustitiam sic colent homines, vt Deo probentur. Christi tempore homines dabunt operam iustitiæ & æquitati. Requirit enim obedientiam. Itáque per Christum iustificati, Dei præceptis insistent & obtemperabunt. Et *ponet*, iustitia, scilicet, homines iusti ponent suos pedes in via ante eum, per Zeugma. id est, ante Deum incedent: vt idem dicat aliis verbis vtroque hemistichio. Nam ponere in via gressus suos appellant ambulare, incedere. Alij *ponet*, Dominus, id est, mox, aderit, mox vbi præcurrerit iustitia, fauebit. Alij mox in carnem veniet, Atqui corporatus est, cùm omnia essent corruptissima, & ad profundum impietatis peruenissent. Simplicius, vt declaret quod V. 12. & 13. enuntiauerat. Iustitia ante Deum ambulabit, & Deus ponet in via gressus suos. q.d. Si homines se iustè ante Deum gerant, si iustè & probè viuant, mox Deum habebunt præsentem, & propitium, statim illis aderit. De gratia comitante & consequente.

ARGVMENTVM.

Christus Patrem precatur, vt se ab hostibus defendat. Omnes gentes ipsum adoraturas. Et se eum perpetuò celebraturum.

1 Oratio ipsi Dauid. LXXXV. Heb. 86.

INclîna Dómine aurem tuam, & exaûdi me: quóniã inops & pauper sum ego.
3 Custôdi ánimam meã, quóniam sanctus sum: saluum fac seruum tuum Deus meus sperântem in te.
4 Miserêre mei Dómine, quóniam ad te clamâui tota die: lætífica ánimã serui tui, quóniam ad te Dómine ánimam meam leuâui.
5 Quóniam tu Dómine suâuis & mitis: & multæ misericórdiæ ómnibus inuocántibus te?
6 Aúribus pércipe Dómine oratiônẽ meam; & intênde voci deprecatiônis meæ.
6 In die tribulatiônis meę clamâui ad te: quia exaudîsti me.
8 Non est similis tui in diis Dómine: & non est secûndùm ópera tua.
9 Omnes gentes quascûnque fecîsti, vénient, & adorâbunt coram te Dómine: & glorificâbunt nomen tuum.
10 Quóniam magnus es tu, & fáciens mirabília: tu es Deus solus.
11 Deduc me Dómine in via tua, & ingrédiar in veritâte tua: lætêtur cor meum, vt tímeat nomen tuum.
12 Confitêbor tibi Dómine Deus meus in toto corde meo: & glorificâbo nomen tuum in ætêrnum.
13 Quia misericórdia tua magna est super me: & eruîsti ánimam meam, ex infêrno inferiôri.
14 Deus, inîqui insurrexêrunt super me, & synagôga poténtium quæsiêrunt ánimam meam: & non proposuêrunt te in conspêctu suo.
15 Et tu Dómine Deus miserâtor & misericors: pátiens, & multæ misericórdiæ, & verax.
16 Réspice in me, & miserêre mei, da impérium tuum púero tuo: & saluum fac fílium ancîllæ tuæ.
17 Fac mecum signum in bonum, vt vídeant, qui odêrunt me, & confundântur: quóniam tu Dómine adiuuîsti me, & consolâtus es me.

---

2 Exaudiri se petit multis de causis. Primùm, quia omni humano præsidio destituitur. Deinde vers. 3. quia ei est consecratus per fidei & cultus professionem. i. quia in ipsum credit. Tertiò ibidem, quia in ipsum sperat. Quartò vers. 4. quia ipsum inuocat. Denique vers. 5. ob eius proprietates. Eius enim est proprium misereri & ignoscere. *Inops*, afflictus, miser. Gall. *Le suis miserable.*

3 *Animam*, vitam. Aliqui per Metonym. *Sanctus*, tibi per fidei professionem sacratus: Gratia circumcisionis olim, hodie baptismi sanctificatus. *Hasid*, pium etiam signifiicat, beneficum, pietatis studiosum. *Seruum*, cultorem.

4 *Animam meam ad te leuaui*, te ex animo precatus sum. Oratio est eleuatio mentis in Deum cum oris locutione.

5 Tria hic epitheta Deo maximè propria. *Suauis*, bonus, beneficus propr. erga omnes inuocantes te. *Mitis*, facilis ad ignoscendum. רַב, propitiabilis, ad parcendum facilis. *Multæ misericordiæ*, tam ad peccatorum remissionem, quàm ad beneficiorum exhibitionem.

6 *Au-*

6 *Auribus percipe*, audi propitius.

7 *Quia exaudisti me*, quia exaudire me soles. Vnde Hebraicè est futurum, quo vtuntur in rebus solitis.

8 *In diis*, siue illi sint dij falsi Gentium, siue diui & Angeli. Ad solem & sydera restringit Kimhi. Nullus est tibi similis in Diis, siue essentia, siue operatione. August. Et *non est secundum*. Et tuis factis & operibus nulla eorum sunt comparanda. Nullus eorum tua opera potest perfectè imitari. Nullus illorum est, qui talia, tanta, tam magna efficere possit.

9 *Venient*, non de regionibus suis migrando, sed in locis suis credendo, & in vnam Ecclesiam, quasi in vnum locum & populum coalescendo, relicto gentilium Deorum cultu, Esa. 11. & 43. Aliqui de magni iudicij die nouissimo.

10 *Mirabilia*. Horum meminit, quia miracula Christi & Apostolorum gentes ad Ecclesiã & Dei cultum pertraxerunt.

11 *Deduc*. Doce me viam tuam. i. legem, & gradiar in veritate tua. i. in vera tua religione & doctrina. Vnde ximhi veritatem, sapientiam diuinam interpretatur. Alij fidem promissorum. *Ingrediar*. Deprecanter, siue modi Imperatiui. Et fac iegrediar. Vel pronuntiatiuè, Sicque ingrediar, sic incedam in tua veritate, postquam me tuam viam docueris. *Lætetur*, rectè. Nam יחד *hadá* hoc sonat, vt Exod. 18. Alij à יחד *iahad* obscuriùs. Vni cor meum, ne scilicet diuisum sit & distractum huc illuc à timore tuo. Fac vt te vnum amen & timeam, non homines.

12 *In toto corde*. In, Latinè vacat. Te palàm & publicè celebrabo toto corde, toto conatu & studio. Nam Confiteri in hac lingua non est cordis, sed oris. Hinc Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.

13 *Ex inferno inferiori*. De descensu Christi ad inferos, in quibus Deus animam eius detineri non permisit, sed loco illo tantùm visitato, pissque de captiuitate liberatis, eum in corpus reduxit, atque ita in cælum cum gloriosè resuscitato corpore sustulit. Rabbinorum aliqui infernum inferiorem, Orcum & Gehennam exponunt, in quam Christus descenderit, non vt debitor, sed vt victor. Puto autem dici inferiorem siue *Tahtith*. i, infimum, quòd inferni variæ sint regiones aliæ alijs superiores, prout magis recedunt à centro. Nempè septẽ secundum Hebræos, quatuor secundum Nostros. Augustinus etiam hîc de duplici inferno differit: superiore, & inferiore, superiore Purgatorium & limbum intelligens, inferiore loca reliqua. Qui de Dauide, sepulchrum, quod infernus appelletur poëticè: quoniam & is est in locis subterraneis, etsi non in centro, vel circa centrum mundi. Inferior autem, per Pleonasmum. Omne enim sepulchrum est inferius, vel Metaphoricè, summa pericula & mortem certam ac manifestam. Alij infernum. i. inferni damnationem, quam per peccata commeruerat, vel commeriturus erat, nisi Deus à peccatis capitalibus eum præseruasset, vel per pœnitentiæ gratiam expiasset.

14 *Iniqui*. Heb. superbi. *Potentium*, in malam partem. Nam Heb. congregatio terribilium, vel violentorum & crudelium. Tyrannorum cœtus.

15 Epitheta Dei quinque è tredecim, Exod. 34. V. 6. Mosi ab ipsomet Deo reuelatis, vt illorum ratione intelligeret se esse ab ipsis exorandum & ad indulgentiam flectendum. *Miserator*, commiseratione, amore, affectu res à se creatas prosequens. *Misericors. hannun* prop. gratificator, gratiæ largitor. *Multæ misericordiæ*. Ad Verb. multus. beneficentia, i. beneficẽtissimus immerentes. Nam *Hesed*, beneficium est gratuitum. Qua ratione Cicero scripsit Iouem appellatum Opt. Max. propter beneficia quidem Optimum, propter vim verò, opes & potentiam Maximum, ita tamen vt ante Optimus, id est, beneficentissimus, quàm Maximus diceretur, quia maius est, certéque gratius omnibus prodesse quàm opes maximas habere. li. 1. de Nat. Deo. & pro Domo sua. *Patiens*, ad iram tardus, nempè ad pœnam & vindictam. Heb. longus ira μακροθυμος, longanimis. *Verax*, fidelis in promissis. Heb. multus veritate, valde fidus & certus. Hæc autem Dei epitheta desumpta sunt vti docui è Mose, Exod. 34. vers. 6. vbi tredecim, quæ *Middoth*. i. proprietates appellantur.

16 *In me*, ad me: vt mihi auxilieris, *Imperium*, è quo me deturbant. Heb. robur seruo tuo, potentiã & victoriã, vt & Chrys. Nam κράτος vtrũque significat. *Filium ancillæ*, Matiæ Virginis, Arnob. Alij, Ecclesiæ. Vel, Quoniã natus sum è piis & sanctis parẽtibus, si non propter me, at propter eos saluum me fac, vt polliceris. Genes. 21. Sed & seruum ancillæ Ismaëlem

faciam in gentem magnam, quia ſemen tuum eſt. Malo vt reſpiciat ad Chriſtum non habentem patrem in terris, ac natum è virgine religioſiſſima Domini ancilla. Sic enim Gen. 3. filius mulieris vocatur, quòd ex incorrupta virgine, ſine virilis ſeminis admixtione verus homo naſciturus eſſet. Qui de Dauide, matris (inquiunt) mentionem facit, quia in filio radix eſt formationis. In vtero enim eius educatur fœtus, ibi creſcit & figuratur, & poſt puerperium mammis eius alitur, ac imbibit potiùs mores ipſius, quàm patris. Vel exaggerat ſeruitutem. Nam filius ancillæ verna eſt, ignobiliore conditione quàm emptitius, vel captiuitate ſeruituti mancipatus, quoniam hi per accidens ſunt ſerui, hic ex origine & genere.

17 Ede mihi aliquod ſignum meliorum, vel ſalutis, vt omnibus manifeſta ſit mea liberatio, da mihi precanti proſpera ſigna futuræ meæ pacis. Sic in ſuis precationibus loquebãtur & profani. Ouid. in Ibin. *Euenient, dedit ipſe mihi modo ſigna futuri, Phœbus, & à læua mœſta volauit auis. In bonum,* in boni, bonæ erga me voluntatis & fauoris teſtimonium, quo beneuolentiam tuam in me teſteris. Vel in proſperitatem, in ſalutem, in ſpem bonam certámque futuræ ſalutis. *Bonum,* vel pro bona voluntate, vel pro bono euentu & rebus ſecundis. Declara ſigno aliquo te mihi eſſe propitium. Mihi ſignum & indicium aliquod exhibe futuræ meæ ſalutis, liberationiſque ex his malis.

ARGVMENTVM.

Sionem, id eſt, Eccleſiam foreglorioſam. Ciuium illius numerum fore infinitum & fœlicem. Pſalm. eſt Propheticus.

1 Filiis Core, Pſalmus cantici. LXXXVI. Heb. 87

Vndamênta eius in móntibus ſanctis: díligit Dóminus portas Sion ſuper ómnia tabernácula Iacob.

3 Gloriôſa dicta ſunt de te: cíuitas Dei.

4 Memor ero Raab & Babylônis: ſciéntium me.

5 Ecce alienígenæ, & Tyrus, & pópulus Aethíopum: hi fuêrunt illic.

6 Nunquid Sion dicet, Homo & homo natus eſt in ea: & ipſe fundâuit eã altíſsimus?

7 Dóminus narrâbit in ſcriptûris populôrum: & príncipum, horum, qui fuêrunt in ea.

8 Sicut lætántium ómnium: habitátio eſt in te.

---

2 *Eius* Pſalmi, cuius in inſcriptione facta eſt mentio. *Fundamentum*. i. argumentum huius Pſal. eſt de Sione & Moria montibus Domino dedicatis & conſecratis. Hoc Pſal. inſtitui de illis canere, hic meus eſt ſcopus. Ita Rabbini. Noſtri malunt eſſe relatiuum ſine antecedente, vel relatiuum præpoſitum antecedenti: quod linguæ eſſe vſitatum docet etiam Kimhi pag. 9. primæ partis Michlol. Fundamenta & principia eius (Eccleſiæ ſcilicet, Arnob. vel Sionis: vel ex Euthymio, Chriſti) ſunt in ſanctis montibus. Inde enim orta eſt, vt proinde Hieruſalem appelletur Eccleſiarum matrix, in Liturgia D. Iacobi. τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ἀκρόπολις, apud Dam. li. 4. c. 13. Qua notione Rom. 11. Patriarchæ, vel etiã Iudæi dicuntur radix eccleſiæ Gentiũ, & radix portans fideles è gentibus. Qui negant *Eius*, ad illã poſſe referri, quòd maſculinè in Hebræo enũtietur, vnde & Græcè αὐτῦ, non αὐτῆς neſciũt Vrbiũ nomina eſſe etiã in hac lingua Maſc. g. vt Mic. 5. verſ. 2. Deinde mutatio generis nõ eſt rara in Scripturis.

Montes

Montes autem dixit Plurali numero, quoniam non modo mons Sion propter templū erat Deo sacer, sed & Tabor, Hermon, Carmelus, Oliuarum, aliique terræ promissionis omnes, quòd vniuersam terram Israël sibi Deus consecrasset. Adde Sionem fuisse bicipitem, vt vnum ipsius iugum esset mons Moria propriè, in quo erat templum, alterum Sionis nomen retineret, in quo domus regia, arx, & ciuitas Dauid: qui & longo montium tractu ei esset coniunctus, qui dicebatur Sinai (quod iter est dierum sedecim) Gal. 4. *Super tabernacula Iacób*, plusquam vrbes & oppida reliqua Iacob diligit Sionem, quòd illic sit sedes primaria religionis, sedes Prophetica & Cathol. regia familia, è qua Christus sit oriturus, & locus sacerdotij. Maximè autem, quia in Sion radix est Ecclesiæ & fundamentum, dùm in ea peragetur mysterium redemptionis nostræ, formabitur Ecclesia de Christi latere, Euangeliū promulgabitur, instituentur sacramenta, Spiritus sanctus effundetur. Denique, quia ex Siō exibit lex & verbum Domini de Hierusalē, Esa. 2. Mich. 4. Et virgam virtutis Christi emittet Dominus ex Sion, Ps. 109. Alij Sionem simpliciter accipiunt pro Ecclesia, & Iacob pro Synagoga, vt August. Eam atque adeò eius vestibula & portas plus diligo, quàm omnia tabernacula Iacob. *i.* plusquàm vniuersam Mosis Synagogam vnquam dilexerim. Sioni tribuit portas, propter firmitatem Ecclesiæ: Tabernacula autem Iacobo, propter Synagogæ mutationem. Theodorus mysterium sequitur, dum per *portas*, terrenas Ecclesias intelligit, per quas introitur in *Sion*. i. cælestem Ecclesiam.

3 Per Apostrophen se conuertit ad Sionem. Glorioſa & præclara, cælestia, nō terrena, prædicta sunt de te à diuinis vatibus, ciuitas Dei. i. ô Ecclesia è Sione oriunda. In Hebræo est Synthesis, (verbum) glorioſorum dictum est de te. Per Synecdochem intelligit Ecclesiam, quæ in Sione cæpit, indéque per totum orbem est propagata. *Ciuitas Dei*, in qua Deus multis modis habitat. In ea enim erat templum, & in templo arca, Dei sedes in terra, Ecclesiæ tā huius, quàm cælestis typus, Qua ratione alibi, Ciuitas Sanctitatis, & sancta. Es. Nehem. 11. Matt. 4. Item quia illic erat primaria diuinæ religionis sedes. Rursum propter diuinum cultum, qui præcipuè in ea exercebatur. Sanctum enim dicitur, quod diuinis vsibus deuotum & consecratum est. Sic & vasa sancta, terra sancta, lingua, &c. Aliqui conferunt cum cedris Dei. i. diuinis & altissimis, ita ciuitas Dei, diuina & ampla, vt cum Homerus Lacedæmonā διΐαν vocat. Nam Dei nomen exaggerat apud Heb. Hic *Sela*, ô rem dignam perpetua admiratione.

4 & 5. Verba Dei de Gentium & populorum multorum conuersione. Raab Ægyptus, à superbia, Ps. 77. Esa. 51. Alienigenæ, Palestini, quoniam è Cappadocia in eas terras irruperant. Deut. 2. *Scientium me*, agnoscentium me. Heb. & Græcè, & in Gallicano Psal. τοῖς γινώσκουσί με, scientibus me, i. Apostolis: apud cognoscentes me Apostolos & Apostolicos. Commemorabo Apostolis Raab & Babylonem, dicam, vt eò pergant ad eas conuertendas, & Sioni subiiciendas. Matt. 28. Act. 13. &c. *Raab*, cognomentum esse Ægypti à Gentis superbia consensus est Rabbinorum. Et Chald. qui hic sic vertit. Memorare faciam laudes tuas Ægyptios & Babylonios. Sic infra Ps. 88. V. 12. cōtriuisti sicut vulneratum Raab, id est, Ægyptum, teste R. Abraham, & R. Dauid, etsi 70. & Noster appellatiuè, superbum. Et Esa. 51. V. 9. Nunquid non tu percussisti Raab. i. Ægyptum, iisdem & R. Selomone explanatoribus, vbi etiam noster Appellatiuè, *Superbum*.

5 *Illic*, in ea Sione & Ecclesia, per spiritualem regenerationem. Heb. singulariter, Hic natus est ibi: quod multi ad Christum referunt per Eclipsim. Ecce Philistini, Tyrij & Æthiopes (accurrent, quia) hic (Christus, ἀπλῶς ad intellectum, vel Dominus & Deus, cuius facta est mentio) natus est ibi. Ortus enim Christi in Sione tantarum rerum origo & causa extitit. Quò fortasse respexit Chald. Commemorare faciam laudes tuas Ægyptios, Babylonios, iis qui sciunt te: Palestinos & Tyrios cum Æthiopibus. Hic rex iste vnctus fuit ibi, vel magnificatus. Septuag. putarūt esse Synecdochen numeri multò simplicius. Hi omnes nati sunt illic: in Ecclesia scilicet renati sunt ex semine incorruptibili per verbum Dei viuētis, & manentis in sæcula. 1. Pet. 1. *Alienigenæ*. i. Palestini, siue Philistini. 70. nomen commune pro proprio, ἀλλοφύλους, videlicet pro Philistinis solēt interpretari, vt & Ps. 106. Esa. 2. & 14. quia illi (inquiunt Theodorit. & Euthym.) vicinam Iudææ regionem habitabant, vel potius propriam Iudeisque promissam & antiquitus destinatam, à cuius parte propter peccata excidissent. Sed ratio alia & potior, suprà & Ps. 59. V. 10. *Fuerunt*, ἐγενήθησαν, nati fuerunt.

6 *Nunquid Sion.* Sion datiui casus. Nunquid Sioni dicet quilibet scilicet(i.dicetur, dicent, nam vtuntur tertiis impersonaliter, subaudito commodo suppositio, vt Gene.16. V.14. proinde vocauit puteum illum, puteum videntis me. i. vocarunt, scilicet homines) nunquid, inquam, Sioni dicent, multos in ipsius gremio regenerari quotidie, ac fideles fieri, ipsámque à Deo esse fundatam & stabilitam? Nunquid ei quilibet gratulabitur de tot filiorum regeneratione, ac Dei supremi perpetuo in ipsam fauore & gratia? q.d. Ei crebro nuntiabitur multos quotidie nasci, & fieri sibi per baptismum & fidem filios, & se à Domino probè esse fundatam & constitutam, non hominum artificio vel sapientia vt in æternum permansura sit, nec vetustate vel oppugnatione delenda. μήτι, nunquid, vt in explanatione huius loci affirmat D. Hieronymus, non μήτηρ *mater*, vt vulgata Græcorũ exemplaria habent, & Græci omnes explanatores. Quanquam ex Hebræo nihil refert, in quo simpliciter legitur, & Sioni dicetur. Tum Sioni multorum filiorum matri fœcundissimæ, quasi gratulando dicetur, (quòd) vir & vir nati sunt in ipsa. i. magni & multi viri in ea sunt generati, per regenerationem scilicet ex aqua & Spiritu sancto. *Homo & homo*, Pertinent ad sequentia, ne quis prius *Homo*, construat cum *dicet*. Heb. איש וגבר *ish veish*, vir & vir. i. multi. (Nam illa repetitio multitudinem significat. Kimhi) multi, inquam, insignes viri nati sunt in ea (Sione.) Aliqui, *Homo & Homo*, Iudæus & Gentilis, vtérque videlicet natus est in ea per baptismum fidémque. Nam in ea non est distinctio siue disparitas Iudæi & Græci. Non video cur fuerit necesse recentioribus vertere ובו, *Et de Sione*, non *Sioni*, nisi vt secuti Kimhi, qui prorsus dormit in huius Psalmi sensu, longiùs à Sept. abscederent. Nam sententia est planissima. Sioni dicetur alium atque alium in ea esse natum, eámque ab ipso supremo Deo esse conditam. Quotidie in nouis populorum conuersionibus talia ei perferentur nuncia. Sioni deferetur quotidie hos & illos ipsi esse natos, hunc & illum hominem, hunc & illum populum baptismo regeneratum, fidelémque factum, &c. Vt cum Petri prædicatione ter mille conuersi sunt, & renati, Act. 2. & mox quinque millia accesserunt. 4. & nunc totus orbis credit, vel toto orbe infiniti.

7 *Dominus narrabit*, hoc sup. siue hanc ciuitatis Dei præstantiam, hæc superiora dicta, siue hos, illos natos esse in Sion. Tanta dignitas Sionis, tanta multitudo fidelium erit in futura Hierusalem, vt solus Dominus in cuius scientia scriptus est omnium credentium numerus, eam narrare vel numerare possit. Hos duos versus, Septuaginta intellexerunt per Hyperbaton, multò simpliciùs, quàm omnes Rabbini, è quibus nihil habeas, quod pro certo tibi polliceri possis. Nam ad verb. *Dominus Narrabit*, vel *numerabit in scribere populos, iste natus est ibi, & principes* (Sarim per ס siniſtrum, vel cantores per ס dextrum) *Sicut tripudiantium omnium fontes, vel habitationes* (כשוני pro כעוני à rad שן) *in te*. Quod Hyperbaton postea sic est ordinandum, vt Sept. Dominus narrabit in scribendo populos & principes, iste natus est ibi. Omnium fontes sunt in te sicut tripudiantium. i. dum scribet populos & principes, qui fuerint in ea (Sione) qui in eam allecti fuerint, & in eius album cooptati, narrabit hæc glorioſa & magnifica, quæ de ea prædicta sunt. Hanc apud eos orationem Panegyricam, quam cecinimus, habebit de ciuitatis suæ laudibus & excellentia, &c. Metaphora à rege, qui conscribit & recenset exercitum. Est enim Ecclesia velut exercitus ex hominibus omnium ordinum & populorum, duce Christo continentia bella gerens cum Satana & Satanæ Angelis atque administris. Abben Ezra, Sapientes qui nascentur in Sion, in scripto suo numerabit, in numerato habebit & cognoscet. Possit etiam dici. In scripturis populorum, in quibus ipse olim blasphemabatur, narrabit hæc Dominus. Sic Gall. *Conter*, significat narrare. Scripturas & linguas & libros populorum ac principum iam conuertet in suam atque Ecclesiæ laudem, eas sibi consecrabit. Nisi malis referre ad sequentia. Narrabit id, quod sequitur videlicet: Sicut lætantium omnium habitatio est in te, ô Dei ciuitas. Narrabit (quòd) Sicut lætantium, &cætera. Recentiores, *Dominus numerabit, cum scribet populos, Hic natus est ibi. Sela.* Dominus in scribendis populis in suum librum, numerabit electos, qui inter eos fuerint. Dominus, cùm in libro vitæ scribet populos, qui conuertentur, numerabit eos, & dicet, Hic natus est ibi. Hic scilicet homo vel populus, ibi (in Sione & Ecclesia) est renatus. Hunc reperio in meo catalogo, is mihi nomen dedit. Tot sunt in meo libro. Cognoscet qui sunt membra Ecclesiæ, neque falletur eius prouidentia. Nouit Dominus qui sunt sui, 2. Tim. 2. Metaphora à Pastore, qui oues numerat,

vel

Duce, qui conſcribit exercitum, & recenſet milites, vel Præceptore, qui diſcipulos habet in nomenclatura.

8 Epiphonema ad Sionem de ineffabili gaudio piorum in ipſa commorantium. q.d. Verè gaudent quicunque in te habitant, effuſi ſunt lætitia quotquot, ô Sion, te incolunt. In te habitatio eſt ſicut omnium lætantium de reconciliatione, remiſſione peccatorum, pace conſcientiarum, regeneratione & adoptione ſpirituali in filios & hæredes Dei, Spe venturi ſæculi. *Habitatio* מעון *Maian*, idem quod מעון *Maon*, habitaculum, habitatio per vau & Iod commutationem. Alias fons. Quam notionem qui ſequuntur, Fontes interpretantur cogitationes Metaphoricè: quæ iugiter è corde ſcaturiunt, fluunt, & manant. Non mutatur ſententia: omnium cogitationes in te ſunt ſicut tripudiantium. Recentiores in מעון putant Iod eſſe affixum, & interpretantur obſcuriſſimè, & fortaſſe ineptiſſimè: & cãtores ſicut tibicines (dicent חפפ.) omnes fontes mei in te: id eſt, vt ipſi quidem aiunt, (Nam verba eò non niſi violentè trahuntur) Cantores ſicut & tibicines, canent tibi in hæc verba, fontes mei, ô Sion, in te ſunt, omnes ingenii meæ venæ, ſtudia & cogitationes. Alii etiam aliter magis ſubtiliter, quàm aptè.

ARGVMENTVM.

Ab inimicis vexatus, ab amicis deſtitutus, opem Dei implorat. Chriſto, Ægrotis & afflictis congruit. Nam eſt perpetua querimonia.

1 Canticum Pſalmi filiis Core in finem pro Maheleth ad reſpondendum, intellectus Heman Ezrahitæ. LXXXVII. Heb. 88.

DOmine Deus ſalûtis meæ: in die clamâui & nocte coram te.

3 Intret in conſpêctu tuo orátio mea: inclîna aurem tuam ad precem meam.

4 Quia replêta eſt malis ánima mea: & vita mea infêrno appropinquâuit.

5 Æſtimâtus ſum cum deſcendéntibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutório, ìnter mórtuos liber.

6 Sicut vulnerâti dormiêntes in ſepûlchris, quorum non es memor ámplius: & ipſi de manu tua repûlſi ſunt.

7 Poſuêrunt me in lacu inferiôri: in tenebroſis, & in vmbra mortis.

8 Super me confirmâtus eſt furor tuus: & omnes fluctus tuos induxîſti ſuper me.

9 Longè fecîſti notos meos à me: poſuêrunt me abominatiônem ſibi.

10 Tráditus ſum, & non egrediêbar: óculi mei languêrunt præ inópia.

11 Clamâui ad te Dómine: tota die expândi ad te manus meas.

12 Nunquid mórtuis fácies mirabília: aut médici ſuſcitâbunt, & cofitebûntur tibi?

13 Nunquid narrâbit áliquis in ſepûlchro miſericórdiam tuam: & veritâtem tuam in perditiône?

14 Nunquid cognoſcêntur in ténebris mirabilia tua: & iuſtítia tua in terra obliuiônis?

15 Et ego ad te Dómine clamâui: & manè orátio mea præuéniet te.

16 Vt quid Dómine repêllis oratiônem meam: auêrtis fáciem tuam à me.

17 Pauper ſum ego, & in labóribus à

iuuentûte mea: exaltâtus autem, humiliâtus ſum & conturbâtus.
18 In me tranſiérunt iræ tuæ: & terrôres tui conturbauêrunt me.
19 Circundedêrunt me ſicut aqua tota die: circundedêrunt me ſimul.
20 Elongâſti à me amîcum & próximum: & notos meos à miſéria.

---

1 *Filiis Chorę*, ad filios Choræ. Alii malunt eſſe Datiuum pro Genitiuo, de quo Pſal. 3. verſ. 1. *Mahaleth*, inſtrumentum muſicum lugubribus accommodatum. Vnde ſonat infirmitatem. *Heman*. Non is Heman videtur, nepos Samuëlis, à quo prouerbium Hemane ſapientior. 3. Reg. 4. 1. Par. 26. & 6. qui princeps cantorum, cum Aſaph fratre ſuo ſtante à dextris ipſius, à Dauide conſtitutus fuit, ſed filius Zare, filii Iuda vel alterius qui florebat tempore exitus de Ægypto, à quo dicatur Ezrahita tanquam ducens à zara originem. Hic enim dicat hunc Pſal. filiis Choræ, quos conſtat ſub Moſe vixiſſe. Alii contrà putant eſſe filiorum Choræ ad Hemanem. Verùm iam obſeruauimus filios Choræ de rebus lætis ſolitos fuiſſe vaticinari & ſcribere, cùm hic Pſalmus ſit totus luctuoſus. Quare & huic accidit, quod nulli alii, nempè vt à querelis inchoët ſimul & finiat, nulla addita conſolatione, aut gratiarum actione propter liberationem: quod ferè in aliis Pſalmis fit, vtcunque lugubribus. *Heman* Datiuus Genitiui loco. *Intellectus* autem συνέσεως Genitiuus, ex intelligentia, ſecundum intelligentiã Hemanis. In fonte *Maſchil* magis eſt nominatiuus, Appoſitoriè conſtructus cum inſcriptionis principio. Canticum pſalmicum ſiue Harmonicum filiorum Choræ, nẽpè Pſalmus Hemanis Ezrahitæ ſiue filii Zaræ, intelligentiæ plenus. Nam intellectus eſt genus Odæ, ſiue Pſalmi lyrici. q.d. Quod quidem canticum eſt de genere, forma, ratione Odarum Hemanis ſuper organo mahalath ad reſpondendum altera ex parte canentibus.

2 In ſecundo hemiſtichio oratio implicatur. Hic enim ordo eſt. Die & nocte clamaui coram te, & ad verb. è regione tui, verſus te. Alii malunt eſſe Eclipſin verbi ſubſtantiui. *Et nocte coram te* ſum, vel fui: Te etiam nocte inclamo, tibi nocte ad precandum prouoluor. Niſi malis per Zeugma, *Clamaui*, repetere.

3 *In conſpectu*, in conſpectum & fauorem tuum. *Inclina*. Inclinare aurem dicitur, qui audit propitius: vt auertere, qui non curat quod poſcimus.

4 Hypotypoſis hominis luctuoſiſſimè affecti. *Inferno*, morti appropinquauit, è qua ad inferos eſt tranſitus. Locutio poetica, quando nulla eſt vitæ ſpes, vſque ad verſ. 11. Sic Latinè, ſepulchrum veluti digito tangere, pedem alterum habere in ſepulchro, vel in cimba Charontis.

5 Habeor iam velut humatus, his adnumeror, qui demittuntur in ſepulchrum. Iam agitur de me ſepeliendo prę vitæ deſperatione. *Sine adiutorio*, ſine robore, *Inter mortuos liber*, ab his malis. Appoſitoriè ad *Ego* ſubintellectum. Ego, qui eſſem inter mortuos liber, liberatus, & ſolutus malis, factus ſum ſicut homo carens robore. Sic ferè Rabbini intelligunt, vt Kimhi ὑωητικῶς. q.d. Melius mihi foret, ſi eſſem mortuus. Nam eſſem liber & expers malorum, quæ in hac vita ſuſtineo. Nec refert ſiue annectatur præcedentibus, ſiue ſequentibus. Cum præcedentibus quidem, per Hyſterologiam, vt dixi ſubintellecto pronomine Ego, vt pſ. 9. verſ. 29. Non mouebor in æternum ſine malo, id eſt, Ego, qui ſum ſine malo. Sic hîc: Ego inter mortuos liber, factus ſum homo ſine adiutorio. Cum ſequentibus, per Eclipſin verbi ſubſtant. Ego inter mortuos liber, (ſum) ſicut vulnerati dormientes in ſepulchris, ſum ſimilis vulneratis iacentibus, &c. Quare & hîc Maſoretę verſum incipiunt. Grauis querimonia, vt cuius mortui conditio foret potior. Congruit maximè Chriſto, qui in infernum deſcendit vt victor, non vt debitor, ſolutis inferni doloribus. Act. 2. Itaque Euthymius ad Chriſtum refert, quod ille liber fuerit inter mortuos, habens poteſtatem reſumendi animam, vel quia inferni vinculis detineri non potuit, è Pſal. 15. Qui liberum pro derelicto & deſerto accipiũt, neſciunt vim vocis חפשי *Hophſchi*. Alii, liber vita ſupp. vel vitæ huius negotiis & rebus, vt exprimatur mortuorum conditio, qui hac vita defuncti à rebus huius vitæ liberi ſunt. Sic cùm antea ſe morti propinquum diceret, nunc planè mortuum, & quaſi à mundo manumiſſum aſſeret ad calamitatum exaggerationem. Quid ſi ſit Hebraiſmus quarti regum c. 15. verſ. 5.

ad

ad triſtiorem querimoniam. Sum inter mortuos liber, id eſt, ſolitarius & ſeparatus vel etiam eiectus à conſortio viuentium. Nemo ſe audet mihi adiungere, vt proinde cogar verſari ſolus procul ab aliis, abſque vllo conſolatore. Manſit (inquit illic auctor libri Regum) in domo *Hophſchith*, libera, id eſt, ſolitaria & ſemota à cunctis hominibus ob leprā, qua fædè Ozias rex percuſſus fuerat. Vel paruus, vt putat R. Iona ex Arabico. Eò miſeriæ redactus ſum, vt ne quidem inter mortuos aliquo ſim loco & gradu, quaſi mortuorum omniū minimus. Vel ſepultus, quòd in Targhum Hieroſelim. *Hophſchith* ſepulchrum ſonet. Inter mortuos ſepultus ſum. Magnitudo malorum me ita preſſit vt inter mortuos ſepultos numerari poſſim. Nā iam nulla mihi ſalutis ſpes eſt.

6 *Sicut vulnerati*, ſum ſupp. חללים lethaliter ſauciati, interempti. *De manu tua* Metonym. De tuo auxilio, de defenſione, de cura tua depulſi & exciſi, quos non ampliùs curas, quibus nō ampliùs manum porrigis & extendis, vt vitæ reſtituas. Vel, de tuæ diuinæ maieſtatis facie, è Chald. Sicut impii (inquit) qui mortui ſunt, nec ſunt cōuerſi, fient liberi à præceptis, ſicut interfecti gladio, quorum non recordaris amplius, ſed ipſi à facie diuinitatis tuæ ſeparati ſunt. *Repulſi*, abſciſſi, prop.

7 Sequuntur multæ Metaphoræ ad exaggerationem calamitatum, & extremorum malorum. *Poſuerunt*. Actio tribuitur Deo in fonte, Poſuiſti. Quòd mala pœnæ Deus immittat. *In vmbra mortis*. Hebr. in profunditatibus, voraginibus maris, è quibus nemo emergit. Niſi malis eſſe Metatheſin מעמקות, *Bimtſuloth*, pro צלמות, *Betſalmaueth*. Metatheſes enim Hebræorum non attenduntur è punctis vocalibus, ſed è conſonantibus. Genus Anagrammatiſmi, quod primus inter Græcos reperit, aut certè illuſtrauit Lycophron ſub Philadelpho, cùm ſit antiquiſſimum apud Heb. vt docet Reuchlinus in Cabbala.

8 *Confirmatus eſt*, inualuit, corroboratus eſt contra me. Mihi appropinquauit, incubuit, vel me circumdedit ira tua. *Vtrumque* Kimhi. *Sela*.

9 *Notos*, amicos. *Poſuerunt*, poſuiſti, vt ſup. verſ. 7. *Sibi*. לו illis. Noti mei meum conſpectum abominantur & horrent.

10 *Traditus ſum*, proditus ſum vel potius per eclipſim, traditus carceri vel cuſtodibus. Vnde Hebr. Incluſus ſum. *Et Non egrediebar*, ita vt non poſſem egredi & euadere. Iniectus ſum in firmam cuſtodiam & carcerem, è quo nequeam me eximere. Exitu carebam, & effugiendi facultate. Non video exitum in his malis, neque liberationem. *Præ inopia*, præ hac miſeria & calamitate. Chald. fuderunt lachrymas ob afflictionem.

11 *Expandi*, extendi palmas ſupplices, tuam opem implorans.

12 *Facies mirabilia*, vt rurſus huius vitæ corporalis actiones habeant, téque palàm celebrent. Oſtendit ad Dei gloriam pertinere, vt pii & ſancti diu viuant. Loquitur autem non de reſurrectione ad vitam immortalem, quæ ſuo tempore continget, ſed de reuocatione mortuorū ad hanc vitam mortalem, ad quam nemo reſurgit, niſi per miraculum, & extra ordinem, vt Lazarus, Ioan. 11. filii Sarephtanæ & Sunamitidis. 3. Reg. & 4. Atque ita ratiocinatur à communi, ordinario, & conſueto more. *Aut medici ſuſcitabunt*, mortuos ſcilicet, vt confiteantur tibi. Vt te celebrent. Nam ſuppoſitum Verbi *Et confitebuntur tibi* eſt *mortui*. Et. pro *vt*. Vide Pſalm. 146. verſ. 6. & 142. verſ. 8. De ſe autem loquitur in tertia perſona, & plurali numero. An vt te celebrem, medici me priſtinæ ſanitati reſtituent, vel ſemel mortuum in vitam reuocabunt? רפאים, *Rephaim* etiam manes, ſiue mortuos ſignificat: item & gigantes. Nam eſt vox ambigua, Vnde Chald. An corpora in puluere conſumpta reſurgēt? Et recentiores, An mortui reſurgent? Quanquam inſcitè. Nam Rephaim non propriè mortuos deſignant, ſed manes, ſiue mortuos in infernum conuerſos, quales Scriptura Gigātes eſſe ait. Vnde & Noſter doctè nunc pro Gigantū, nunc pro inferorum epitheto ſumit. Prou. 2. verſ. 18. ad inferos ſemitæ ipſius. In fonte, ad Rephaim, ad gigātes ſunt. 21. verſ. 16. In cætu Gigantū commorabitur, Heb. Rephaim, quale illud poetæ, Ad generum cereris. Chald. cum filiis terræ iacebit. Expreſſa etymologia Græca. Nam gigas quaſi γηγενὴς è Hiero. in Eſaiam, terrigena, terra genitus. Maluerunt Septuag. primam ſignificationem, ne videretur tolli reſurrectio mortuorū futura, quòd ſit articulus fidei, etiam in Iudæorum Symbolo, ſed negaretur futura humana vi & arte, puta Medicorum, vel Magorum, vt eſſet ratiocinatio à naturali modo & Phyſico. Nam ſuſcitatio per Magos facta, duntaxat eſt apparens, perſtrictis oculis, vt illa Simonis Magi apud Clementem, & Apollonii apud Philoſtratum, vel momentanea, & per modum

transeuntis(quæ tamen contingit diuina quadam dispensatione)vt illa Pythonissæ. 1. Reg. 18. vel denique personata & supposititia,vt diabolicæ in Ecclesiasticis historiis,& patrandæ ab Antichristo,apud Chrys.hom.40.in Matt.in quibus diabolus partes defuncti agit, illius personam, formam, nomen, aliaque supponit & gerit,intrinsecus mouendo corpus,labia, &c. *Iakumu*, resurgent, & actiuè resuscitabunt. Nam eadem vox kal nunc absolutè, nunc transitiuè, vt, שב. *Shab*, rediit, & reduxit. Et *confitebuntur*,mortui scilicet.Quod Rabbini exponunt per Synecdochen de corporibus mortuorum, ne videatur tollere immortalitatem animi. Ego de ipsismet mortuis, qui in altero sæculo non confitentur. i. Palàm, publicè,& inter viuos Deum non celebrant. Nam Confiteri est publicè laudare,& cunctis audientibus.Hîc *Sela*.

13 *Veritatem*,verum tuum cultum,vel tuam in præstandis promissis fidem, nunquid aliquis in inferno prædicabit? q. d. Non.*In perditione*. *Abaddon*, siue perditio, epitheton inferni. Apoc. 9. Locus consumptionis & perditionis animarum. Sic vers.sequenti, Terra obliuionis.De se autem Christus (nisi malis generaliter referre ad omnes afflictos)loquitur, vt de homine sibi suæque infirmitati derelicto,& sustinente personam humani generis,vt Psal.21. Habita item ratione status hominum illius æui,qui non in cœlum proficiscebantur, sed ad inferos,quousque propalaretur Sanctorum(id est,cœli)via.

14 *In tenebris*,apud inferos,qui sunt tenebrarum regio,vt cœlum lucis.*Terra obliuionis*,quæ obliuioni tradita est,id est,in Orco,vbi obliuioni traduntur,qui illic sunt:in inferno,in quo Deus impiorum obliuiscitur,neque eorum recordatur,vt liberet.Vel in sepulchro, quoniã mortuorum memoria citò apud homines interit. Adde omnium rerum memoriam illic amitti, quoniam cadauer in eo situm animo caret. Sed malo infernum animarum locum innui in quo & poetæ lethen fluuium constituebant,λήθη autem est obliuio.

15 *Et ego*.*Et* pro *At*.Est enim Antithesis.*Manè*,celeriter,maturè.Vel alludit ad matutinam precem, quæ erat è diei solennioribus.

16 *Orationem meam*.Hebr.& Græcè, animam meam, quod noster intellexit Metonymicè, Animæ meæ precem cur repellis?Cur dedignaris me audire? Queritur enim cur à Deo non exaudiatur.Kimhi,Cur animæ calamitati non prospicis?

17 *Pauper*,afflictus,ærumnosus,miser. *Et in laboribus*. Hebraica maiorem habent Emphasim,Et expirans ab pueritia mea,id est,moribundus,lentè moriens,sensim tabescens, vitam trahens potius,quàm ducens ab ipsa prima ætate.Nam pro iuuentute, in Heb. est pueritia. *Exaltatus autem*,eleuatus,grandior&prouectior factus ætate,deiectus sum de spe meliorum, & difficultatum mole turbatus. Cum ætate etiam auctæ sunt meæ calamitates. Sic Gall. *estre esleué*,pro creuisse,grandem esse factum. Loci obscuritatem emolliuerunt paraphrasi. Verb.Tuli terrores tuos(&)dubito:(vel,& turbor)ita vt dubitem de futuro euentu, ita vt nesciã quorsũ ista casura sint,vt verear ne deficiam.Eclipses varias gignũt cogitationes.Nisi fortè פחד detiuarint à פחך, humiliari,attenuari.Quod minimè est alienũ. *Conturbatus*,attonitus, dubio animo.

18 *In me*,super me prop.Iræ & terrores Dei, Metonymicè,pro malis & pœnis à Deo irato & terribili inflictis. *Conturbauerunt me*.Heb.exciderunt,perdiderunt me.

19 *Sicut aqua*.Magna copia & perenniter,sine intermissione.*Simul*,pariter.

20 *A miseria*,præ miseria, propter infœlicitatem meam.Heb.(à)tenebris:vel præ. Nam subaudiendã esse cõmodã Præpositionẽ indicat Abben Ezra. Noti mei siue amici mei præ tenebris meis,id est,propter meam calamitatem delitescunt.Eodem recidit si vertas. Noti mei obscuritas(sunt)id est,sunt obscuri, latitant,absconduntur.

ARGVMENTVM.

Canit Populus misericordias Domini,potentiam,promissiones Dauidi factas.Deinde queritur post tot promissiones Christum differri,eius populum, domum & familiam externis Gentibus exponi,orans vt sui recordetur.

1 Intellectus Ethan Ezrahitæ,LXXXVIII. Hebr.89.

Miseri-

MIsericórdias Dómini: in ætêrnum cantâbo.
3 In generatiône & generatiônem: annuntiâbo veritâtem tuam in ore meo.
4 Quóniam in ætêrnum misericórdia ædificábitur in cœlis: præparábitur véritas tua in eis.
5 Dispôsui testamêntum elêctis meis, iurâui Dauid seruo meo vsque in ætêrnum præparâbo semen tuum.
6 Et ędificabo in generatiônem: & generatiônem sedem tuam.
7 Confitebûntur cœli mirabília tua Dómine: étenim veritâtem tuam in eccléſia sanctôrum.
8 Quóniam quis in núbibus æquabitur Dómino: símilis erit Deo in fíliis Dei?
9 Deus, qui glorificâtur in concílio sanctôrum: magnus & terríbilis súper omnes, qui in circúitu eius sunt.
10 Dómine Deus virtûtum, quis símilis tibi? potens es Dómine, & véritas tua in circúitu tuo.
11 Tu dominâris potestâti maris: motum autem flúctuum eius tu mítigas.
12 Tu humiliâsti sicut vulnerâtum, supêrbum: in bráchio virtûtis tuæ dispersísti inimîcos tuos.
13 Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terræ & plenitúdinem eius tu fundâsti: aquilônem & mare tu creâsti.
14 Thabor & Hermon in nómine tuo exultâbunt: tuum bráchium cum poténtia.
15 Firmêtur manus tua, & exaltêtur déxtera tua: iustítia & iudícium præparátio sedis tuæ.
16 Misericórdia & véritas præcêdent fáciem tuam: beâtus pópulus, qui scit iubilatiônem.
17 Dómine in lúmine vultus tui ambulâbunt, & in nómine tuo exultâbunt tota die: & in iustícia tua exaltabûntur.
18 Quóniam glória virtûtis eôrum tu es: & in beneplácito tuo exaltábitur cornu nostrum.
19 Quia Dómini est assúmptio nostra: & sancti Israel regis nostri.
20 Tunc locûtus es in visiône sanctis tuis, & dixísti, pósui adiutóriu in potênte: & exaltâui elêctum de plebe mea.
21 Inuêni Dauid seruum meum: óleo sancto meo vnxi eum.
22 Manus enim mea auxiliábitur ei: & bráchium meum confortâbit eum.
23 Nihil proficiet inimîcus in eo: & fílius iniquitâtis non appônet nocêre ei.
24 Et concîdam à fácie ípsius inimícos eius: & odiêntes eum in fugam conuêrtam.
25 Et véritas mea, & misericórdia mea cum ipso: & in nómine meo exaltábitur cornu eius.
26 Et ponam in mari manum eius: & in flumínibus déxteram eius.
27 Ipse inuocâbit me, Pater meus es tu: Deus meus & suscêptor salûtis meę.
28 Et ego primogénitum ponam illum: excélsum præ régibus terræ.
29 In ætêrnum seruâbo illi misericórdiam meam: & testamêntum meum fidêle ipsi.
30 Et ponam in séculum séculi semen eius: & thronum eius, sicut dies cœli.
31 Si autem derelíquerint fílii eius le-

gem meam : & in iudíciis meis non ambuláuerint.
32 Si iuſtítias meas prophanáuerint: & mandâta mea non cuſtodíerint.
33 Viſitâbo in virga iniquitâtes eôrum: & in verbéribus peccâta eôrum.
34 Miſericórdiam autem meam non diſpêrgam ab eo: neque nocêbo in veritâte mea.
35 Neque prophanâbo teſtamêntum meum: & quæ procêdunt de lábiis meis, non fáciam írrita.
36 Semel iurâui in ſancto meo, ſi Dauid méntiar: ſemen eius in æternum manêbit.
37 Et thronus eius, ſicut ſol, in conſpêctu meo, & ſicut luna perfécta in ætêrnum: & teſtis in cœlo fidêlis.
38 Tu verò repulíſti & deſpexíſti: diſtulíſti Chriſtum tuum.
39 Auertíſti teſtamêntum ſerui tui: prophanâſti in terra ſanctuárium eius.
40 Deſtruxíſti omnes ſepes eius: poſuíſti firmamêntum eius formídinem.
41 Diripuêrunt eum omnes tranſeûntes viam: factus eſt oppróbrium vicînis ſuis.
42 Exaltâſti déxteram depriméntiũ eum: lætificâſti omnes inimîcos eius.
43 Auertîſti adiutórium gládii eius: & non es auxiliâtus ei in bello.
44 Deſtruxíſti eum ab emundatiône: & ſedem eius in terra collisîſti.
45 Minorâſti dies témporis eius: perfudîſti eum confuſiône.
46 Vſquêquo Dómine auêrtis in finem: exardêſcet, ſicut ignis, ira tua?
47 Memorâre quæ mea ſubſtántia: nunquid enim vanè conſtituîſti omnes filios hóminum?
48 Quis eſt homo qui viuet, & non vidêbit mortem: éruet ánimam ſuam de manu inferi?
49 Vbi ſunt miſericórdiæ tuæ antîquæ Dómine: ſicut iurâſti Dauid in veritâte tua?
50 Memor eſto Dómine oppróbrii ſeruôrum tuôrum: quod continui in ſinu meo, multârum géntium.
51 Quod exprobrauêrunt, inimîci tui Dómine: quod exprobrauêrunt, commutatiônem Chriſti tui.
52 Benedîctus Dóminus in ętêrnum: Fiat fiat.

---

1 *Ethan*, Hebræi hunc putant eſſe Abraham, ſic apellatum, quòd veniſſet ex Oriente. *Ezrahita*. enim. q. Orientalis. Ego filium Zaræ, fratrem Heman, de quo ſup. Pſal. verſ. 1. qui duo vaticinabantur in deſertis, cum tribus Coræ filiis. Nominatur autem Ezraita, à familia tanquam genus trahens à Zara filio Iudæ patriarchæ. Alii malunt Heman & Ethan fuiſſe cantores Dauidis & Ethanem è 3. Reg. 4. ſapientiſſimum illum, cum quo Salomon comparetur vt cum Heman, Chalcol, & Dorda filiis Malo.
2 Antequã veniat ad querimoniam, in qua obliquè peſtringit Dei fidem in præſtandis promiſſis, longa inſinuatione vtitur vſque ad verſ. 20. vt faciendum docent Rhetores in cauſis inuidioſis. In ea commendat miſericordiam Dei & veritatem ſiue fidem in præſtandis promiſſionibus, quæ propter contrarias calamitates venire poterat in dubium.
3 *Veritatem*, promiſſorum tuorum fidem per os meum,

4 Vt Mi-

4 Vt Mimesis esset facilior, & perpetua, néve mutatio personæ tam esset abrupta, pro, *Quoniam dixi*, verterunt, *Quoniam dixisti*. Nam loquentem mox inducet Deum vsque ad vers. 7. in quem hæc omnia cadunt. Quoniam, inquam, dixisti, vel, quoniam dixi, te scilicet inspirante, te mecum interiùs colloquente, id est, quia mihi reuelasti, (quòd) in æternum tua erga nos misericordia construetur in cœlis, ne possit obliterari & deleri, ideo tua veritas ac fidelitas in iisdem parabitur ac firmabitur, ne obnoxia sit mutationi & reuocationi: id est, idcirco futurum est, vt misericordia tua perpetuò duret, ac cœli priùs ruant, quàm non stes promissis, promissionúmque tuarum veritate, tam firma, quàm sunt ipsi cœli.

5 (Et quoniam dixisti) percussi fœdus cum electo meo Dauid, & semine eius in secula. *Præparabo* Heb. parabo vel stabiliam semen tuum Christum.

6 *Et sedem tuam*, Ecclesiam, Christi sedem & Thronum.

7 Quoniam hæc (inquam) omnia hæc dixisti tam solenniter, & certò, cœli palam prædicabunt tua mirabilia: corpora cœlestia per Prosopopœiam, vel cœlites, Ex Euthymio, Metonymicè, *Veritatem tuam*, sup. confitebuntur, per Zeugma in sanctorum cœtu. Hucusque Hyperbaton: iam examinemus verba. vers. 4. pro *dixisti*, in Heb. *dixi*. Sed sic verterunt propter rationem iam commemoratam, vel quia voluerunt esse Apostrophem ad Animam, vt Ps. 120. Dixisti, ô anima mea, apud te statuisti, (quòd) misericordia Dei in cœlis duratura est instar ædificii optimè constructi, quodque veritas tua, ô Domine, in promissis præstandis firma erit. Ædificari instar ædificii probè constructi durare. Hæc autem promissio facta est, quando illi concessit requiem ab inimicis, & ipse cogitaret Deo ædificare domum. 2. Reg. 7. 1. Par. 17. vers. 5. *Disposui*. Ad verb. excidi fœdus electo meo (populo scilicet.) Ideò enim mutarunt numerum singularem in pluralem. Et si alii Dauidem intelligant. *Iuraui*, constanter promisi me stabiliturum semen eius in perpetuum. Ibid. vers. 7. *Confitebuntur*, præponitur in fonte coniunctio & emphaticè vel illatiuè. Nam versus cum præcedentibus construitur. Quoniam dixisti disposui fœdus meum cum Dauide &c. Sanè vel, ideo cœli celebrabunt miracula tua. *Etenim*, etiam, vt Ps. 67. *Veritatem tuam*, promissorum præstationem.

8 *In nubibus*, in cœlis. Nã quia nubes in supernis locum habent, ponuntur pro cœlis. Quin & *Sahaq* ætherem & cœlum designat à puritate & tenuitate. *In filiis Dei*, inter diuos & Angelos qui filiorum Dei elogio decorantur Iob. 1. quoniam à Deo Max. non modo producti sunt, quod commune habent cum dæmonibus, verum etiam in hæredes vitæ æternæ adoptati. Heb. *Elim*, Deorum fortium, id est, Patris, Filii, Spiritus Sancti, quorum vnusquisque verendus, perfectus & omnipotens est Deus. Sed Septuag. singulariter, ne suspicionem inducerent πολυθεΐας Gentibus, quibus vertebant. Chald. Inter choros Angelorum. *Sela*.

9 *Qui glorificatur*. Heb. qui pauendus est in concilio & arcano Sanctorum (id est, Angelorum) multum. *Sod* & cœlum, & arcanum siue consilium. *Terribilis*, formidabilis, verendus admirandus, apud omnes angelos se circunstantes. Nam vtuntur variè Præp. *Super*. Reuerendus spiritibus circum se positis. Vel *Super omnes*, vltra omnes Spirituum choros. Scriptura circumquaque Deum sanctis mentibus tanquam ministris coronatum cinctúmque inducit, ad imperii eius maiestatem humano more exprimendam.

10 *In circuitu tuo*. Circum te est veritas, vt tibi perpetuò sit ante oculos & in promptu, vt nunquam tibi excidat, vt nunquam fallas. Non solùm es potentissimus, sed etiam veracissimus, ipsaque veritate cingeris. Omnia verissima sunt apud te, & circum te. Vndecunque stas promissis, vt ut res accidat.

11 Potentiæ Dei argumenta & exempla multa affert. *Potestati*, elationi, superbiæ, fero & superbo impetui maris. Alludit ad clades Ægyptiacas.

12 *Superbum*, Pharaonem, vel Satanam. Heb. Raab. i. Ægyptum, vt sup. 86. Eam arrogãtem tam facilè perdidisti, quàm facilè homo conficitur, qui est vulneratus & sauciatus lethaliter. Vox *Halal*, vulneratum lethaliter designat. *Virtutis*, fortitudinis, vt & vers. 18.

13 *Et plenitudinem eius*, quicquid ea continetur. Et *mare*, & maria prop. Nam 70. legunt Iam-

min per daghes. pluralia enim sæpe per Nun, more Syriaco, vt *Cherubin* & *Cherubim*. Sic appellat australem mundi partem, in qua est locus Oceani proprius. Quin & mare Rubrum ab austro Palestinæ pro meridionali mundi parte. Vide ps. 106. vers. 4. Quibus locis respicitur ad id quod Cosmographi notant in Septentrionali hemisphærio esse terrarum apertionem & habitationem, in Australi Oceani & marium diffusionem ac locum. Masoretæ legunt non *Iammin* sed I*amin*, id est, *Et dexteram* eodem sensu. Nam Rabbini postea monent dexteram hic designare Austrum. Quoniam Hebræis ad Orientem solem faciem vertentibus anterior mundi pars dicitur Oriens, Occidens posterior, Meridies dextera, Septentrio sinistra. Sed cum etiam psal. 106. & aliis locis mare pro meridionali plaga sumatur, quid opus est aliam metaphoram quærere?

14 *Thabor & Hermon*, Occidens & Oriens. Innuit extremarum gentium conuersionem. Nam hi duo montes Galilææ siti sunt ad has duas terræ sanctæ partes, Thabor ad occasum, Hermō ad ortū, vt & Chaldæus notat. Fortassè autem respicit ad miracula, quæ in illis erant patranda à Domino. In Thabor enim Christus est transfiguratus, in Hermon quinque panibus & duobus piscibus multa hominum milia pauit. *Tuum brachium* est *cum potentia*, tuum brachium est potens, & robore præditum, adeò vt miranda possit. Verbum substant. *Est* subintelligitur ritu linguæ. Sic V. sequenti.

15 *Manus*, sinistra. Nomen generis supponit pro deteriore, in hac lingua. q. d. tu polles vtraque manu. *Præparatio*, basis propriè, firmitas est tui solii. Solium tuum firmatur iustitia & æquitate: misericordia autem & veritas sunt velut præcursores tui & satellites, perpetuò parati ad rerum tuarum administrationem & procurationem. Appellant præcedere, paratum esse ad aliquid. Kimhi è Deut. 23. Obserua autem quatuor præcipuas Throni Dei columnas. Timerem (inquit Augustin.) iustitiam & iudicium, nisi misericordia & veritas promissionum me consolarentur.

16 *Præcedent*, ante oculos præstò sunt. Ante te incedunt in rebus agendis & administrandis, cum his proprietatibus te geris erga mortales. *Iubilationem*, laudum tuarum scilicet. Qui scit iubilare laudes tuas, qui nouit hæc tua miranda facta & virtutes canere & personare, qui scit psalmodiam, qui delectatur diuinis laudationibus, qui nouit concinere Dei victorias cum iubilatione & clangore. Kimhi, quòd vox *Clangorem* sonet, mauult esse allusum ad Num. 23. Dominus Deus eius cum eo est, & clangor regis in illo, in hanc sententiam. Beatus ille populus, qui nouit Dei clangorem, qui eius sonitum agnoscit, ei credit, eumque ab hostili discernit, qui Deum audit buccinantem victoriam.

17 *In lumine*, in fauore, & gratia. Fauorem & bonitatem tuam sentient. *In iustitia tua*, qua eos iustificabis.

18 *In beneplacito*, in beneuolentia, bona voluntate. *Cornu nostrum*, nostrum robur, vel decus & excellentia. Metaph. Tua beneuolentia & fauore nostrum imperium erit gloriosum.

19 *Assumptio nostra*, defensio nostri, protectio, qua nos tuetur ac defendit. Quia Dominus, quia sanctus Israel rex noster nos protegit. Vnde Heb. Clypeus noster. Et sancti Israel regis nostri, sup. per Zeugma, est nostra assumptio & defensio: vt *regis nostri*, construatur per Appositionem cum *Sancti Israel*. q. d. Rex noster, sanctus videlicet Israel, nos assumit & tuetur. Sic autem Deus appellatur, quia eius sanctimoniæ est auctor, causa & fons. Vulgò vertitur, *rex noster*. Sancti Dei Israel est rex noster, regis nostri tutela & defensio est penes Deum sanctificantem Israel. Sed retineri etiam potest hic sensus in Genitiuo, solo nomine repetito per Zeugma. Et sancti Israel (est) regis nostri assumptio. Quia sanctus Israel Deus regem nostrum tuetur ac defendit, quia sanctus Israel est tutela & præsidium regis nostri, vt eius sedem & familiam non sinat extingui, quousque exhibeat nobis promissum Messiam. Mutat autem personam secundam in Tertiam. Nam fuerat dicendum. Quia tua ô Domine est assumptio nostra & ô Sancte Israel rex noster.

20 Prolixæ præfationi ſuam iam ſubiungit querimoniam, Deum loquentem inducens, vſque ad verſum trigeſimum octauum. *Tunc*, quando aſſumpſit nos, vel etiam regem noſtrum, ſuóque præſidio muniuit. Vel redit ad promiſſionem iuramento ſtabilitam, verſu quinto quaſi dicat, Tunc olim ſanctis tuis Prophetis locutus es, & per eos promiſiſti te adiuturum Dauidem, additurum ei robur, & effecturum potentiorem. Quæ hîc Dauid promittuntur, ad Chriſtum maximè ſucceſſorem Dauidis ſunt referenda. Sanctos interpretantur Rabbini Samuëlem & Nathan, ſecundi regum ſeptimo. Ego in genere omnes Prophetas, qui de Chriſto talia ſunt vaticinati. *In viſione*, in Prophetia, per Propheticum afflatum. *Potentem*, *Electum*. Dauidem per Anticipationem, qui poſtea fuit potens & electus, vt regnaret, & has promiſſiones acciperet. Vel, vt eſſet potens & electus, Conſtitui Dauidem potentem & fortem, vt auxilium ferat populo meo. *De plebe mea*. Quia *mea* in Hebræo deſideratur, aliqui interpretantur: Exaltaui electum meum (Dauidem) de plebis fæce, de loco humillimo, ad celſiſſimum regni faſtigium. Malo, de medio plebis meæ, reliquis præteritis: vt attingatur Electionis myſterium.

21 *Oleo*, oleo oliuarum ſuccis & odoribus myrrhę primę, Cinnamomi, calami odorati, caſſię aromaticæ imbuto. Hæc enim inter ſe quadam temperatione miſcebantur ad Sacerdotum præſertim ſummorum vnctiones. Exod. 30. vnde illic appellatur oleum vnctionis Sanctę. *Sancto meo*, per Moſis benedictionem & cõſecrationem à me ſiue mihi ſanctificato. Ibid. vel oleo per diuinas preces Samuelis ſanctificato & conſecrato. 1. Reg. 16. vt non ſit illud Moſaicum, ſed aliud ad imitationem Moſaici confectum atque conſecratum. Quod exemplum tranſit ad omnes poſteros, qui proinde appellabantur Meſſiæ, id eſt, vncti. Quin etiam ad hæreticos, vt ad Iehu regem Iſrael, quarti Regum nono, & ad idololatras, vt ad Azaelem regem Syriæ, tertii Regum decimo nono, vt omnis religionis reges diſcant ſe eſſe duntaxat vicarios, miniſtrósve illius regis, qui propriè eſt vnctus, id eſt, Chriſtus, ſiue Meſſias. *Meo* mihi conſecrato, R. Moſe Nahmanides. Vel, à me. Nam Deus eſt propriè, qui ſanctificat, Homo qui miniſterium exhibet. *Vnxi eum*. Si de ipſomet oleo Moſaico intelligas, id Dauidi per quandam diſpenſationem contigit. Nam diſertè Deus vetuerat pœna excidii, ne quis alienus, (à familia Aaroma) iſto inungeretur. Exo. 30. Videtur autem, diſpenſatum Samuelis & Prophetarum illius ſæculi conſilio cum regibus familię Dauidicæ in Chriſti Domini ex ea orituri gratiam, cuius ſpiritualis & diuinæ vnctionis hæc exterior typus fuit. Vnde de hoc ſacro oleo multa Rabbini tradunt diligenter obſeruanda. Primum fuiſſe Cabbalam apud Iſraelitas, vt illo inungeretur etiam Dauid & ipſius poſteritas. Non autem reges alii. Et ita, inquit Abben Ezra, neceſſe eſt Moſem interpretari, quoniam Sadoc ex oleo vnctionis accepiſſe legitur in tabernaculo fœderis conſeruato, vt Salomonem inungeret. Secundo vnctionem factam forma χῖ Græcorum ſiue crucis Burgundæ & decuſſatæ. Solus R. Selomo excipit reges. Nam eos tradit inauguratos non σταυροειδῶς ſed in modum coronæ, nempè quia non vngebantur vt eorum maieſtas eſſet ſacra, qualis eſt pontificum, ſed politica, profana, ciuilis & humana, ne ſibi illi titulum aut ius Sacerdotii arrogare poſſent, nedum rerum ſacrarum curam vel adminiſtrationem Tertio è Talmudicis in pricipio tractatus kerithoth, ſiue de exciſionibus, per modum miraculi duraſſe vſque ad captiuitatem Babylonicam & citra diminutionem ſuffeciſſe inaugurandis pontificibus & regibus per annos nongentos, quali prodigio apud nos ampulla diuinitus allata ad conſecrandos reges noſtros Francicos etiam hodie poſt mille octoginta ſeptem annos ſuggerit Rhemis Sanctum Chriſma. Quarto Saulem quidem fuiſſe vnctum, ſed oleo per Samuelem ex tempore, non per Moſem olim conſecrato. Sic poſt captiuitatem, pontifices oleo duntaxat ad Moſaici compoſitionem & ritum renouato, lege R. Leui. V. 57. Exod. 30.

22 *Auxiliabitur*, firma erit cum eo, ne quis eum lædat. *Confortabit*, roborabit, vt prævaleat hoſtibus, muniet aduerſus hoſtes. Manus & brachium, omnipotentia Dei, & opitulatio.

23 *Nihil proficiet*. Heb. non exiget. Non erit quaſi exactor & fœnerator, vt rapiat eius fa-

cultates, Kimhi.q.d. Ipſe nemini ſubiicietur,in nullius veniet poteſtatem,vt ei ſit exactioni & prædæ.Nam exigitur à ſubditis.*Filius iniquitatis*,homines iniqui & impii non affligent, neque vexabunt eum.

24 *Et concîdam*,& contundam,conteram,delebo funditùs ante eum.

25 *Cornu eius*,excellentia, & eminentia,vel robur. Nam cornu in animalibus eminet, item robur eorum eſt in cornibus. Niſi malis eſſe epithetum Chriſti,de quo Zachar.Luc.1. Erexit cornu ſalutis nobis,in domo Dauid pueri ſui. Nam deinceps, quæ ſequuntur, ad eum proprie pertinent.

26 Eius potentiam & imperium extendam à mari Mediterraneo vſque ad Euphratem, vel potiùs extremos terræ fluuios.Nam pluraliter loquitur,vt hoc de regno Chriſti,non Dauidis intelligatur.Subiiciam ei inſulares, maritimos & mediterraneos.*Manum* ſiniſtram,vt ſup. verſ.15.cui mox opponit dexteram. Vtramque autem habet pro ſymbolo poteſtatis & dominii. Quin & geſtum exprimit extendentis & exporrigentis in diuerſum manus, vt oppoſita apprehendat.

27 *Pater meus*. Ratione diuinitatis. Genitor meus,vt à quo habuerim diuinam ſubſtantiam. Iudæi autem, conditor meus, quia non fatentur ſuum Chriſtum Patri conſubſtantialem. *Deus meus*, ratione humanæ naturæ. *Suſceptor*, defenſor, propugnator.Heb. petra, fortitudo.

28 *Primogenitum*, primum & præcipuum filiorum,principem inter filios. Regem aliorum, vt ſit rex regum.Hinc primogenitus omnis creaturæ, &, Primogenitus ex mortuis, Col. 1, Nam primogenito debebatur principatus inter fratres, Geneſ.27. Deut.21.Sic etiam aliquando ſimpliciter appellant quemlibet virum inſignem, cæteros excellentia & gradu ſuperantem. *Præ regibus*. Significatur reges terrarum ei ſubiiciendos. Chriſtus conſtitutus ad dexteram Patris eminet ſuper omnem principatum, Epheſ.1.Col.2.Heb.excelſum regum, id eſt,excelſiorem regibus.Itaque rectè Septuag. vſurparunt præpoſitionem *Præ*. Nam Comparatiuos Latinorum Hebræi repræſentant per adiectiuum cum Genitiuo conſtructum.

29 *Fidele ipſi*, erit. Meum fœdus ei fixum, certum & ſtabile manebit.

30 *In ſæculum ſæculi*. Heb. in perpetuitatem, vt & Symmachus. Ex quo apparet Septuag. his duobus vocabulis ſolere vti pro periphraſi æternitatis, quæ nihil eſt aliud, quam ſæculorum omnium comprehenſio. *Sicut dies cœli*: thronum eius perpetuum, quandiu cœli durabunt, conſtituam. Dies enim cœli perennes, ſic dicti, quòd à cœlo ipſo per ſolis curſum effici videantur, Euthym. Malo dies cœleſtes, quibus cœli duraturi ſunt.

31 Antypophora, propter peccata,promiſſionem de Chriſto non fore irritã.Nam eſſe Prophetiam prædeſtinationis, non conditionis, qualis erat ad Saulem, à quo proinde propter peccata miſericordiam ſuam abſtulit, 2. Reg.7.

32 *Iuſtitias meas*,mea iuſta ſtatuta & præcepta.

33 *In virga*, caſtigatione paterna,vt corrigam, non occidam. Diſciplina & caſtigatio patris non inducit odium, neque tollit amorem & miſericordiam erga filium, Heb. 12. quæ proinde virga humana appellatur, 3. Reg.7.verſ.12. *In verberibus*,plagis viſitabo vt bello,fame, peſte.Ibid.malarum beſtiarum graſſatione. Ezech. 14.

34 *Miſericordiam*, promiſſiones ei factas miſericorditer & gratis. *Non diſpergam*. Heb. non diſſoluam, non interrumpam, non auferam. *Neque nocebo in veritate mea*, non nocebo veritati meæ,ei nihil decerpam, promiſſo meo iniuriam non inferam. Hebr. Non mentiar in veritate mea,id eſt,contra veritatem meam, ſiue meæ promiſſionis, fidem ei datam non fallam. Hæc ſolennis promiſſio non eſt hypothetica, vel ex ſuppoſitione, ſed ſimplex & abſoluta. Quicquid contigerit, promiſſio de futuro Chriſti benedicto ſemine implebitur & eius ſedes nunquam abolebitur, licet peccatis in ea multi Deum offendant.

35 *Teſtamentum meum*,pactum cum eo initum ſolenniter. *Non faciam irrita*.Heb.non mutabo,non variabo meas promiſſiones.

36 *Semel*.i.irreuocabiliter.Ga.*vne fois pour toutes*.Immobiliter,immut.*In sãcto meo*,in media Eccle-

Ecclesia,sõlenniter & publicè:vel potius,per meum sanctum,per thronum meum, per cælum. Sic per thronum suum iurat Exod.17. vers.vlt.per cælum autem, Deut.22.& 32. & in Apocalypsi. Leuaui manum meam in cœlum.Et quia aliâs iurat per semetipsum, vt Genes. 15.aliqui interpretantur,per meam sanctitatem,id est, per memetipsum, qui sum sanctissimus,atque adeò sanctitatis omnis fons. Semel autem iurat quia est immutabilis.*Si Dauid mentiar*,habeat mendax sup.aut quid simile.Formulæ iurandi in hac lingua sunt eclipticæ. q.d.Nequaquam Dauidi mentiar,nequaquam eum fallam.*Si* pro *non*, Chrysostom. *Semen eius*.זרעו משיח מלך ,iste est rex Messias,inquit R.Anonymus.

37 Thronũ Dauidis vocat regiam eius maiestatẽ & potentiã in Ecclesia siue populo Dei vigentem, cuius hæreditas,authoritas,ius est in Christo, ministeriũ in Christianis pontificibus & regibus vt docent Athanasius sub finem Euangelii de Deipara & Epipha. hæresi de Nazarenis,Nempè regnum Christi siue Ecclesiæ spirituale est & temporarium,in quo futuri sint perpetuo reges & pontifices populum Dei tuentes & gubernantes è vers.44. infrà.vbi hanc sedem canet in terra collisam,id est, à Turcis,hæreticis & cæteris impiis illis in locis prostratam,in quibus isti Christianum nomen Christianos reges & pontifices extinxerunt. Interim vniuersè hoc Christi regnum,etiam in terra erit perpetuum, id est, vsque ad consummationem sæculi. Nam Ecclesia,in qua regnat Christus per fidem & per suos ministros,reges scilicet Christianos & pontifices, eo vsque cum vtraque administrandi ratione perducetur, sicque perpetuò erit visibilis.Neque enim vnquam tota simul pedibus infidelium vel hæreticorum substernetur.Atque istud est quintum mundi regnum à Daniele prophetatum,quod & regnum cæli,& regnum Sanctorum ab eodem dicitur, à Scholasticis regnum Ecclesiæ.*Sicut Sol*,in perpetuum durabit vt sol,æquè perpetuus erit ac sol.Item splẽdidissimus, clarissimus,pulcherrimus sicut sol, plena luna, & iris, plenus gloriæ & maiestatis. Tam erit illustre regnum eius coram me,quàm sol terram illustrans.Ad hunc sensum postremum Chald.Et solium eius splendebit,tanquam sol coram me.*Perfecta*. Nostri construunt cum *in æternum*. Thronus eius erit sicut luna, quę in æternum perfecta est & constituta. Quin & plerique nostrorum, *perfecta*,id est,plena,in plenilunio fulgens. Nam extra plenilunium diminuta dicitur & imperfecta,tum enim caret pleno lumine.Hebræi construunt cum *Thronus*:sicut luna, stabilietur in æternum. *Et testis*.Et sicut iris arcus cœlestis, testis beneuolentiæ Dei in cœlo fidus & certus.Vt enim illa semper ad vsque finem sæculi huius durabit,ita semper vigebit thronus ipsius.Gen.9.Iris posita in signum & testimoniũ reconciliationis.Rabbini ferè de stellis accipiunt, quæ sunt testes firmæ positæ in cœlo in signa,tempora,dies & annos. Gen.1.Kimhi coniungit cum luna, vt hîc detur pro symbolo regni Dauidis.Nam quemadmodum luna nunc obscura est,nunc lucida,semper tamen durat: ita regnum eius nunc luceat, nunc obscuretur,nunquam verò pereat. q. d. Thronus tuus stabilietur in æternum, vt luna, quæ in cœlis testis erit fidelis durationis huius regni, vel,quæ in cœlis est certus temporum index. Atqui intercedit copula, *Veed* & testis. Alii referunt ad vtrumque. Quæ quidem sunt testis in cœlo fidelis. Quandiu sol & luna fulgebunt, erunt mihi testes, quòd hoc Dauidis solium nunquam cadet. *Sela*. Symmachus videtur sic diuisim à præcedentibus intellexisse. Et qui hæc asseuerat (Deus) & contestatur se facturum, est in cœlo, neque mentiri potest. Malo referatur ad arcum cœlestem.

38 *Et despexisti*. Heb. abominatus es, sine *Et*, Nam omnia sunt Asyntheta vsque ad vers. 48. ad vehementiam. *Distulisti Christum*. Quem semen Dauidis. vers. 36. vocauerat,nunc appellat Christum: ad quod docendum Septuaginta sic transtulerunt.Alioqui ad verb. Iratus es cum Christo tuo,id est, contra Christum tuum. Neque enim puto Dauidẽ significari. Hîc incipit querimonia, obliquè Deum perstringens,& fidem eius interpellans.Nam qui tantis laudibus extulerat fidem Dei, nunc anxiè conqueritur,omnia contrà accidere,quàm ille promiserit.

39 *Euertisti*, καθέσρεψας, promissionem illi factam peruertisti, perdidisti, rescidisti fœdus cum cultore tuo initum, per Assyrios, Babylonios, Persas, Antiochos, Romanos. Mendosè in aliquibus exempl. *Auertisti. Sanctuarium eius.* Heb. coronam, diadema eius: vt hoc pertineat ad regiam dignitatem Dauidis. Interim quoniam religio est gloria & decus populi, sic etiam possit intelligi eum Septuag. Hinc Psal. 77. vers. 68. Tradidit pulchritudinem siue gloriam eorum in manus inimici, de arca fœderis.

40 *Sepes eius*, septa & munitiones eius rupisti. Alludit ad allegoriã de vinea, Psal. 79. *Firmamentum*, firma eius præsidia & arces in formidinem & pauorem posuisti, nempè vt in illis formidaremus & terreremur, vt illa non existimaremus satis munita & firma ad nos tuendos, vt etiam in illis nos pauor, terror & formido occupet. Metonymia, firmamentum formidãs & pauidũ, id est, imbecillum, quod nos reddit pauidos, in quo formidamus præ eius infirmitate. Quo tropo mors apud nostros poetas dicitur pallida, & pauida. Adde munitionibus, quibus olim erãt tuti, destructis, iam formidare, vel esse in formidine. מחתה *Mehittá*, & terrorem & confractionem significat. Vnde etiam verti potuit. Posuisti munitiones eius confractionem, id est, in ruinam & destructionem.

42 *Dexteram*, vires hostium.

43 *Auertisti*, retrò vertisti, & in fugã eos, qui eius gladium adiuuabant, qui ei in bello aderant. צור præter petram, id est, auxilium, aciem significat. Quare hæc possit esse Metaphora, Retudisti aciem gladii eius, debilitasti eius potentiam. *Auxiliatus ei*. Verb. subleuasti eum.

44 *Ab emundatione*, à sanctuario, in quo emundabamur per sacramenta & rem diuinam, à puro templi & religionis vsu, à legis cultu. R. Ataiá. Alii, à splendore & dignitate regni eius. Maiestatem regiam cessare fecisti. Sed præstat *Sedem eius*, thronum regni designare: *emundationem*, Sacerdotium: vt eodem vers. vtraque dignitas & sacra & regia tangatur. *Collisisti*, cadere fecisti, deiecisti regnũ eius in terram. Vide sup. vers. 37. Hoc autẽ queri possunt Christianæ Ecclesiæ ab hæreticis & Maometanis occupatæ. Nam sedes Christi siue Dauidis per hos duos magistratus propriè stat vigétque in terris.

45 *Temporis eius*. Alii, Adolescentiæ eius. Nam vox vtrumque significat, decurtasti dies eius meliores, effecisti vt præ malis citò & ante tempus consenescat, nec fruatur tempore iuuentuti destinato. Queritur regnum, quod perpetuum fore promiserat, dum adolesceret, extingui, vt iúuenis abripitur immatura morte. *Sela*.

46 *Auertis*, te sub. Heb. absconderis. Quousque auertis te ab auxilio nobis ferendo? Abscondi dicitur, quoties opem subtrahit.

47 *Memorare*, memento, recordare, vt apud Cic. 4. Catilin. vt sui oblitus alii memoretur, id est, alterius meminerit. Nam *alii* est genitiuus antiquus. *Substantia*, subsistẽtia, firmitas, id est, vita, duratio. Memento quàm tenuis sit mea firmitas & natura, quàm modica duratio vitæ meæ, vt Psal. 38. vt nihil sit opus ad eam te alias calamitates addere. Iram Dei deprecatur aliquot argumentis. Vnde Heb. Recordare ego quanti æui (sim) id est, quàm paruo tempore sim victurus, quàm breuis sit vita mea & fragilis. Aliqui de ipsa substantia, siue materia & compositione corporis nostri, vt sit illud Iob c. 10. Memento, quæso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me, q.d. Memento me constare ex luto & limo terræ, vt proinde me mox oporteat in puluerem dissolui, Genes. 3. Sic Chald. Recordare, quòd creatus sum de puluere. *Nunquid*. q.d. etiam. Affirmant enim Hebræa. (Et recordare) in quanta vanitate creauisti omnes filios hominum, quàm vanos nos qui sumus filii Adam siue hominum creaueris, quàm miseros & infœlices. *Vanè* infirmè, misera sorte, infelici conditione & obnoxia multis malis & casibus. *Sau* vanitas, mendacium, nihilum. Ita *vanè* hic significat vanum statum, fluxum & instabilem, non frustrà vel temerè. Neque enim Deus quicquam facit aut constituit frustrà.

48 *Eruet*. (Quis est homo, qui) eruet animam suam de potestate inferi? Alludit ad suum tempus, quo nondum propalata erat Sanctorum, id est, cœli via. Heb. 9. Inferus etiam significat totum mortuorum statum. *Cabuenaki*, exponit de Purgatorio. (Nam & Hebræi, vt docet R. Ioseph Albo lib. 4. Iccarim, c. 34. illud constanter asserunt.) Ita (inquit) loquitur Psalmographus,

graphus, quia הורך לבוא לשחות למדך ולמקך ליכלך הרבדות שעשה עד שתשכר ותעלה על מקום ממחתו. Necesse est venire in infernum, ad deradendum & expurgandum inquinamenta transgressionum, quas fecerit, donec mundetur, & ascendat in locum quietis suæ. Hic *Sela*, vox excitantis ad meditationem nostræ miseræ conditionis.

49 Prorogatio promissionum ad excitandam fidem. *Antiquæ*, non nouæ, non huius temporis, sed iam ab antiquo præstitæ patribus. *Sicut*, vel (quas) iurasti. Nam Eclipsis contextus est perficienda per commodam particulam. *In veritate tua*, per tuam veritatem & fidē, per tuarum promissionum firmitatem.

50 *Seruorum tuorum*. Passiuè, quod serui tui sustinent. *Gentium*. Actiuè, quo seruos tuos afficiunt. Itaque clariùs fuisset versum: *quòd continui in sinu meo à multis gentibus. Quod continui*. Hysterologia. *Nam multarum gentium*, construitur cum relatiuo *quod*, quod quidem opprobrium multarum gentium, i. (actiuè) à multis gentibus profectum, continui & suscepi quasi intra sinum meum, vel portaui & pertuli. *Nasa*, portare, tollere, accipere. Opprobrij, quod à tam multis populis perfero, recordare. *In sinu*, in animo, intra me. Metaph. in mentis recessu, quia in corde, tanquam in sinu, dolorem celamus.

51 *Quod*. In ablatiuo etiam hic clariùs versum fuisset, *Quo exprobrauerunt*, &c. *Commutationem*, Appositoriè. Quod opprobrium exprobrauerunt, nempè commutationem Christi tui. i. te mutasse sententiam de promisso Christo exprobrant, quòd non adueniat. Vocem עקבות variè exponunt, tarditates, dilationes, extrema, vestigia, itinera: propriè calces & vestigia. Septuag. ἀντάλλαγμα, commutationem, ad sensum appositissimè, vt non tantùm respiciatur ad tempora antiqui testamenti, sed etiam ad nostra, quibus Maometani nobis exprobrant Deum commutasse Christum suum cum Maomete, vt quia mundus per Christi miracula ad veram religionem non potuit adduci (Ita enim isti nugantur) ad eam Maometis gladio perducatur. Hinc R. Anonymus, Exprobrant vestigia siue gressus Christi tui, eū vocant tardigradum, vel loripedem & claudum: dicunt eum habere crura fracta, calces læsas, pedes eneruatos, vt qui nondum venerit, aut venire possit. Sic nos fusè irrident, quasi frustrà Christum liberatorem expectemus, cuius vestigia & pedes nunquam visuri simus. Mirum per Christum Gnosticos hîc Dauidem intelligere, ac mysterijs esse iniquiores, quàm Iudæi.

52 *Benedictus*, sit. se colligit, ac patienter & cum gratiarum actione omnia de manu Domini se excipere declarat. *Fiat fiat*, ad confirmandam benedictionem, quò de promissionibus simus securiores ac certiores. In fonte. *Amen & Amen*, qualis clausula etiam fuit duûm librorum procedentium, iam duo reliqui aliter claudentur. nempè Quartus vnico Amen, quintus & vltimus per Halelu-ja.

LIBER QVARTVS, PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Inanem & fugacem esse hominum vitam. Proinde Deum orat Moses, vt saltem populo suo reconcilietur, & eorum opera dirigat atque perficiat. Per Christum scilicet.

1 Oratio Moysi hominis Dei. LXXXIX. Heb. 90.

DOmine, refúgium factus es nobis: à generatiône in generatiônem.

3 Priúsquã montes fierent, aut formarêtur terra & orbis: à sæculo & vsque in sæculum tu es Deus.

4 Ne auêrtas hóminem in humilitâtem: & dixîsti, conuertímini filii hóminum.

5 Quóniam mille anni ante óculos tuos tanquam dies heſtêrna, quæ præteriit.

6 Et cuſtódia in nocte: quæ pro níhilo habêntur, eôrum anni erunt.

7 Manè ſicut herba tránſeat, manè flóreat & tránſeat: véſpere décidat, indûret, & arêſcat.

8 Quia defécimus in ira tua: & in furôre tuo turbâti ſumus.

9 Poſuîſti iniquitâtes noſtras in cõſpêctu tuo: ſéculum noſtrum in illuminatiône vultus tui.

10 Quóniam omnes dies noſtri defecêrunt: & in ira tua defécimus.

11 Anni noſtri ſicut aránea meditabûntur: dies annôrum noſtrôrum in ipſis, ſeptuagînta anni.

12 Si autem in potentátibus, octogînta anni: & ámplius eôrum, labor & dolor.

13 Quóniam ſuperuênit manſuetûdo: & corripiémur.

14 Quis nouit poteſtâtem iræ tuæ: & præ timôre tuo iram tuam dinumerâre?

15 Déxteram tuam ſic notam fac: & eruditos corde in ſapiéntia.

16 Conuértere Dómine? vſquêquo? & deprecábilis eſto ſuper ſeruos tuos.

17 Replêti ſumus manè miſericórdia tua: & exultáuimus, & delectâti ſumus in ómnibus diêbus noſtris.

18 Lætâti ſumus pro diêbus, quibus nos humiliâſti: annis, quibus vídimus mala.

19 Réſpice in ſeruos tuos, & in ópera tua: & dírige fílios eôrum.

20 Et ſit ſplendor Dómini Dei noſtri ſuper nos, & ópera mánuum noſtrârum dírige ſuper nos: & opus mánuũ noſtrârum dírige.

---

1 Precatio à Moſe condita, & in hunc librum relata, vt etiam docet D. Hieron. ad Cyprianum, quam vndecim Pſalmis conſtare tradit R. Selomo Exod. 39. id eſt, hoc & decem ſequentibus. Nam hanc inſcriptionem cunctis illis, communem eſſe volunt. Ante Dauidem videlicet, extabant multi Pſalmi, in re diuina à ſacerdotibus vſurpati, vt hic & decem ſequentes à Moſe confecti, (Nam hæc inſcriptio his etiam decem communis videtur, quoniam ſunt ἀνεπίγραφοι, quantum ad Auctorem) item illi magna ex parte libro 2. ſupra poſiti, quos tres filij Coræ, eius tempore, in deſerto conſcripſerant. Nec probo, qui hunc ſic inſcriptum aiunt, quòd Dauid ad Moſis imitationem originem humanæ fragilitatis in eo depingeret. Canit quidem creationem, itémque Chriſtum, réique eius, id eſt, recreationẽ, ſed quid hoc ad inſcriptionem? Nobis aſſentitur Chaldæus. Oratio (inquit) qua orauit Moſes Propheta Deum, quando peccauerunt filij Iſrael in deſerto. Reſpondit & ſic dixit, Domine, &c. Porrò totus hic liber quartus ferè eſt de Chriſto, & rebus Chriſti. *Viri Dei*, Deut. 33. Ioſ. 14. Heb. 4. Miniſter enim veteris Teſtamenti fuit, & noui Propheta. Aug. Virum Dei appellat prophetam 4. Regum 1. Vnde Chald. oratio, quàm habuit Moſes propheta Domini.

2 *Refugium. Maon* habitaculum tutum. Sic in tempeſtate, tecti vel Petræ quærimus refugium. *A generatione in*: perpetuis & continuis ſæculis.

3 *Priuſquam montes*. Ante conſtitutionem omnis creaturæ (per Synecdochen) ante omnes res procreatas: temporáque ſæcularia. Montes enim Deus condidit initio rerum, quando æquis terram magna ſui parte nudauit. Etſi alij malint terrã initio fuiſſe planiſſimam: deinde in diluuio, motuum & quaſſationũ vi in montes & valles diſruptam. Orditur à Dei laude. *Terra*, Erets etſi de vniuerſa terra enuntietur ſiue habitata ea ſit, ſiue non, hîc tamen de inhabitata, deſerta & inculta tantùm, quia ſequitur *Tebel*, ſiue Orbis. *Tebel*, enim propriè ea pars, quæ habitatur, οἰκουμένη Græcè. Sic latinè orbis accipitur apud Horat. lib. 1. oda 12. *Te*

minor

minor latum reget æquus orbem, Tu graui curru quaties Olympum. Opponit Olympum à Ioue gubernatum orbi recto à Cæsare. Hic autem obserua in hac lingua Genus denominare partem deteriorem, cùm apud nos à meliori fiat denominatio. *Tu es Deus.* Hysterologia. Tu Deus es. O Deus, tu subsistis, extas ab omni æuo, citra vllum temporis principium. Verbũ Substantiuum sumitur ὑπαρκτικῶς, non copulatiuè, pro extare, existere. Neque enim Deus refugium fuit nostrum ante mundi constitutionem, cùm nondum essemus, sed ab æterno & semper extitit. *A sæculo in sæc.* Periphrasis æternitatis Poetica.

4 Narratio incipit. Ne nos inducas in mala & res aduersas. Etsi alij humilitatem intelligãt peccati & damnationis. *Ne auertas.* Compositum pro simplici, vt esset expressior Antithesis cum Paronomasia, Auertas, conuertimini, vt Græcè, ἀποστρέφῃς, ἐπιστρέψατε. & Heb. *Tashob*, תשב, *Shubu*, שובו. Ne vertas, ne redigas hominem ad tenuitatem, calamitatem, abiectionem, miseriam. *Et dixisti, Et* pro *qui*, vt alibi è Kimhi in Michlol: vel pro *quia*, è Chrys. Qui dixisti, Conuertimini. Qui monuisti, vt conuerterentur homines, ne hominem deiicias in humilem statum, ne eum deprimas & affligas, ne malis absorptus non possit conuerti, & ad te redire. Hic Sept. R. Ioseph & R. Anonymum malo sequi, quàm recentiores ineptiùs ista explicantes. Hebræa affirmanter quidem enuntiantur, sed eandem sententiam reddunt ob particulam aduersatiuam, *& tamen.* Vertis hominem ad tenuitatem, & dicis (*& tamen dicis*) cõuertimini filij hominũ. q.d. Cùm iubeas hominem conuerti & resipiscere, ne eum ad has miserias redigas, quibus obrutus, non est probabile eum mentem adiecturum ad resipiscentiam. Sic Micheæ 5. Bethleem paruula es in principibus Iuda, & (*& tamen*) ex te exibit dux, qui regat populum meum Israel. Nam hæc affirmans huic neganti apud Matth. 2. cap. ob eandem causam respondet, Bethlehem nequaquam paruula es in principibus Iuda. Ex te enim exibit dux, &c. Possit etiam suspicari aliquis, ℌ præcedentis versus finem Septuag. in huius principium contulisse, ac legisse *Al, ne*, non *El*, Deus. Quæ qui non aduerterunt, monstra interpretationum huc conuexerunt: vt, reducis hominem vsque ad senectutem, & deinde dicis, reuertimini in puluerem, è quo vos effinxi. Et, Reducis homines in puluerem, & deinde dicis, reuertimini in rerum naturam: vt sic humanũ genus prole perpetues. Quasi sit querela de rerum vicissitudine.

5 *Quoniam.* Ratio superiorum. Ne humilitate afficias homines, quoniam sat per se sunt humiles & abiecti. Vt enim viuant mille annos, mille anni illi sunt fluxissimi, quoniam tãdem finientur, ac ante oculos tuos non pluris sunt, quàm dies hesterna, quæ præteriit, & custodia in nocte. i. excubiæ nocturnæ, quæ fluunt celeriter, dum paulò pòst aliæ aliis succedunt. Sunt enim quaternæ, tribus horulis duntaxat constantes. Metaph. à militia, cui optimè cõparatur vita nostra, maximè quantum ad vigilias militares, & quidem nocturnas, quoniam omnia hîc tenebris & obscuritate errorum, inscitiæ, calamitatis plena sunt. *Mille anni*, quibus ponamus eum posse viuere. *Ante oculos tuos*, tua æstimatione & iudicio. Alij ante tuam æternitatem, si cum æternitate tua comparentur.

6 *Et custodia in nocte.* Secunda hæc similitudo iungenda cum superiore vers. sicuti indicauimus. Vnde & hîc Masoretæ clauserunt periodum per Soph pasuc. *Quæ pro nihilo.* Hysterologia. Sic enim ordinandum. Eorum anni erunt ea, quæ pro nihilo habentur: nempè, vt in Heb. exponitur, velut aquæ fluxus & somnium, id est, eorum anni pro nihilo habebuntur, nihili æstimabuntur præ fugacitate. Duntaxat sequuntur sensum. Nam ad verb. vt attigimus, inundasti eos, somnium vel somnus erunt: vt comparetur fugacitas vitæ, fluminum rapido fluxui, quæ cum impetu feruntur, ac velociter abeunt: Deinde somniis, quæ ab expergefacto aufugiunt, & quasi fumus, qui dissoluitur in aerem, euanescunt: Denique sequenti vers. herbæ, quæ manè rore vegetata viret, ac vesperi flaccescit. Potuerunt legere *Zirmathan*, Nominaliter, Bulla eorum anni erunt. Nam *Shana* & annum, & somnum designat. Bullæ autem sunt de eorum genere, quæ pro nihilo habentur, secundum parœmiam, Homo Bulla. Nec nouum, vt affixum siue pronomen iunctum sit cum nomine *Zirmá*, non *Shaná*. Nam Poetæ Hypallagen vsurpant.

7 *Transeat*, abibit, peribit, euanescet sicut herba, quæ sole vehementiùs percussa exarescit. Imperatiua pro futuris Indicatiui, Transibit, florebit, decidet, indurabit, arescet. Alij, mutabit, id est augescet, adolescet, incrementum sumet, quòd Hebraicum *Halaph*, mutare in-

terdum significet,vt Iob.14.V.7. Si succisum fuerit & adhuc mutat,id est,Hieronymo scite interpretante, rursum viresci. Hinc Kimhi hoc loco,*Innouabitur*, exponit,& Chald. Mane floret & augescit,*Induret*,Absolutè,indurabitur exhausto vigore & succo naturali, vt fit in senibus.Heb.excindetur.i.resecabitur, vel peribit.Nam vtroque modo Rabbini exponũt. Ita enim homo in iuuentute tanquam ætatis flore, paucis annis viget. Cùm ad maturam peruenit, curis, negotiis, ærumnis affligitur, moxque post multos labores moritur. Vide Nazanz. in funere Cæsarij fratris. Hic autem ordo declinationis humanę attingitur. Primũ decidit ac collabitur virile robur & vigor, deficiente naturali calore: Deinde induratur senile corpus exhausto succo, denique exiccatur, penitùs aresci, redigitur in puluerem.

8 *In ira*, per tuam iram consumimur,in vindictam inobedientiæ nostræ. Tu enim in statu originario sic nos constitueras,vt possemus non mori. Possit etiam referri ad peccata nostra quotidiana, quæ Deus celeriore morte vlciscitur. Sic docetur has vitæ necessitates esse pœnas nostrorum scelerum,ac Dei in nostra peccata iram esse causam,cur tam multis ęrumnis simus obnoxij. *Turbati sumus*. Symmachus & Aquila transtulerant, Accelerauimus (celeriter abimus ex hac vita.) Primùm membrum aliqui referunt ad defectionem corporis, quã ex iræ Dei vindicta in hac vita sustinemus: Alterum ad animi perturbàtionem exorientem è contemplatione furoris Dei in venturo iudicio.

9 *In conspectu tuo*, ne te effugiant,& vt ea punias. *Sæculum nostrum*. (Et) sæculum nostrum. Vitia nostri sæculi & vitæ nostræ acta, Metonym. (posuisti, per Zeugma) in illuminatione vultus tui.i.ante lumen vultus tui,ante oculos tuos claros & limpidos. Ea habes lucida & notissima. Ea recordaris & punis,vt Psalm.108. In vtroque hemistichio idem ait per Epexegesin. Græcè Sæculum est Nominatiui casus, ὁ αἰὼν: túmque subaudiendum verbum *est*, intellectu eodem: vbi aliqui sæculum pro curriculo ætatis singulorum accipiunt. Sed præstat esse Asyntheton inter duo & in Accusatiuo *Sæculum* accipere. Masoretæ legunt *Alummenu*,non *Olamènu*. Ex quo alij interpretantur *Abscondita nostra*,vt sit Antithesis. Peccata, quæ existimauimus esse occulta, posuisti in lumine vultus tui. Alij, *Adolescentiam*. Verùm in hac etiam forma sæculum significare possit. Adde omnia eodem recidere, vt Hieronym. ad Cyprianum docet. *In illuminatione vultus tui*, coram vultu tuo lucidissimo. Ad verb.ad luminare vultus tui. Quasi vultus Dei de seipso lumen diffundat, per quod rem extrà positam & abiectam sibi perspicuam faciat, non vt creatus oculus, qui res in tenebris vel extra se positas cernit per alienum lumen,Solis puta,vel lucernæ. Sic docet Deum aliter cernere, quàm nos. Nos per receptionem tam luminis, quàm specierum à rebus obiectis manantium, siue aliquid emittamus ex oculis, vt Platoni placet, siue nihil, vt Aristoteli, qui recipiendo duntaxat visionem fieri censet. Deus per sese & suam essentiam, siue vultum, quasi emittendo radios in res ipsas. Nullo enim lumine alieno indiget, vt nos nostráque omnia conspiciat & discernat, nec opus habet vlla illuminatione vel Solis, vel lucernæ, cùm sit sibimet lux clarissima, cuius oculi sint sole ipso clariores atque radiantiores.

10 *Defecimus*, consumimur. כלה legerunt *Kahnu* in *Kal*, Masoretæ in Piel *Killinu*, vt cum sequentibus necterent. Consumpsimus annos nostros sicut loquelam. Quod non magni refert.

11 *Sicut aranea*, tanquàm tela aranęæ, quæ facilè perit & consumitur. Item sicut aranea, quæ ad texendam telam,è qua tenuem victum sibi venetur, se euiscerat & exhaurit, adeò vt citiùs ante tempus exhausta deficiat: ita nostri anni pereunt inutiles, laborioſi, & malorum pleni. Similitudo literæ Heb.non variat sententiam,Sicut loquela, sicut dictum, vel meditatio (*Heghe* vtrúmque) dicto cogitationéve ociùs anni nostri consumuntur. *Meditabuntur*, passiuè,æstimabuntur: Pro aranei tela reputantur. Chrysost. & Theodor. Aliqui, quòd Græcè sit ἐμελέτων, *Meditabantur* (vbi tamen lego μελετῶνται) interpretantur per Prosopopœiam actiuè. Non enim annis nostris conuenit meditatio secundum Aranei similitudinem,sed nobis,in hãc sententiam. Nos in annis nostris meditamur,sicut Araneus (fraudes, vanitates, prædas, res omnes noxias.) Eius enim studium omne animalcula innocua venari & interimere: eius opus nihil est aliud, quàm laqueus & rete: quod tamen est valde fragile & vanum,interdum etiam texenti pernicioſum. Nam post telam confectam faciliùs comprehen-

comprehenditur & necatur, dum ſcopa circunducta è tela ipſe, veluti è ſuo ædificio, fugatus, mox calcatur & perit. Sic nos viuendo telam araneæ ordimur. Nam poſt opera noſtra vana & futilia minus tuti ſumus & ſecuri: breui etiam celeritérque perimus. Sed hæc Hebræo non reſpondent, in quibus ſimpliciter *Anni noſtri ſicut loquela ſiue meditatio* (ſunt, æſtimantur vel quid ſimile) Sermo enim prolatus mox euaneſcit, volans irreuocabile verbum. Niſi *Heghe* vſu veteri ſit Aranea. q. meditabundum animal & malitioſum, vt fortaſſè Iob 30. & Eſa. 25. apud Chaldæum Paraphraſtem, vbi vulgò carduus vel vrtica. Chald. Sicut vapor oris noſtri in hyeme. *In ipſis.* Hebraiſmus, quo antecedens demonſtratiuo præponitur in diuerſo caſu: pro, In ipſis diebus annorum noſtrorum (ſunt) ſeptuaginta anni. Ætatis noſtræ ſpatium terminatur Septuaginta annis, aut ſi ſit firma valetudo, octoginta. Symmachus tamen verterat, ὁλόκληροι, toti, vniuerſi. Chald. dies annorum noſtrorum in hoc mundo ſeptuaginta anni fortitudinis. Et ſi in fortitudine, octoginta anni, & multiplicatio eorum labor & falſitas, quoniam celeriter tranſierunt, & volant in puluerem.

12 *Si autem*, ſimus ſup. vel ſint dies noſtri. (Eſt enim Eclipſis.) *In potentatibus*, in potenti & firma corporis cõſtitutione & valetudine, in natura viuaciore & valentiore. *Et amplius*, Heb. Et robur eorum labor & dolor. Quod duobus modis exponitur. *Primò*, & ſimpliciùs cum Septuag. & Hieron. Quicquid vitæ vltra hos annos relinquitur, laborioſum eſt & doloris plenum. Nam ob continens defluuium, caloríſque natiui & ſpirituum imbecillitatem, ad extremum hominis effœta, ægra, languidáque eſt ſenectus, vt illius vita ſit quaſi non vita, ſed mors, mortíſve expectatio certa, non vitæ productio. Sic Chald. פורעניתהון, multiplicatio eorum. Quo pertinet illud Macrobij lib. 1. Som. c. 6. Septies deni anni a Phyſicis creditur meta viuendi, & hoc vitæ humanæ perfectum ſpatium terminatur, quod quiſquis exceſſerit, ab omni officio vacuus, ſoli ſapientiæ & ſtudio vacat & omnem vſum ſui in ſuadẽdo habet, aliorum munerum vacatione reuerendus, Et iſtud R. Bagbag in *Aboth*. Sexagenarius ad ſenectutem peruenit. Septuagenarius ad *Saba*. i. confectam & decrepitam canitiem. *Iaſus*, eſt tertius & vltimus ſenij gradus congruens ſilicerniis, quibus imminet ſepulchrum. Secundò, Robuſtiſſima pars & præcipua eorum annorum octoginta labores ſunt & incommoda, quam aliqui iuuentutem interpretantur. Nam cuncti dies peregrinationis noſtræ parui & mali, Geneſ. 47. pauci & pleni malorum atque ærumnarum. Quod ſequi videtur Pſalterium Rom. Plurimum eorum labor & dolor. i. potior pars. Eſt autem Græca conſtructio, τὸ πλεῖον αὐτῶν, Latinè, *amplius eis, plus eis*. Amplius vltra illos annos, reliquũ vitæ, quod ſupereſt vltra ſeptuaginta vel 80. annos. Loquitur autem ſecundum communem naturæ curſum iam à tempore quartæ ætatis mundi, ſiue Moſis, qui huius Pſalmi eſt conditor, vel certè argumenti poſitor. Nam cùm Patres diu antea viuerent, tandem acciſus eſt terminus humanæ vitæ ad ann. 70. vel ad ſummum 80. paucis centum attingentibus. Eccl. 18. vt creſcente hominum malitia, ſimul & eorum anni decreuerint. Loquitur item de periodo, qua in firma valetudine, ſtatu, vigore poterat hominis natura tum permanere abſque vitæ incõmodis, per optimam ſenſuum & membrorum functionem, quod vix hodie contingit anno quinquageſimo, ne in firmioribus quidem. Quicquid enim hodie viuitur, in quo vita ſit delectabilis, 50. ad ſummum 60. annorum ſpatio comprehenditur. Adeò hodie celeriùs ſeneſcimus, periodo humanæ vitæ continuò deficiente, magíſque ac magis defectura, & in dies contrahenda. Ne quis putet hac vltima mundi ætate eandem eſſe periodum, quæ iſto Moſis vel Dauidis tempore.

13 Heb. ad verbum: Quoniam tonſio (eſt) velox, & euolabimus. i. quia nos celeriter tondes & reſecas, euolamus: quia tranſitus noſter eſt celer, auolamus: alluſione poetica, vt cùm apud noſtros Parcæ filum vitæ noſtræ ducere & ſecare memorantur. Ex quo etiam liquet, quid Sept. appellarint *corripi*, nempè rapi celeriter ex hac vita, & quaſi euolare. Anni noſtri ſunt Septuag. & ad ſummum octoginta. Quoniam ſuperuenit manſuetudo (tua ô Domine) ſuper nos, tuáve ſuauis prouidentia, quæ nos hinc corripit, hoc ſpatium non ſolemus tranſgredi. Alioqui ſi hîc eſſemus diutiùs, propter incommoda ſenectutis nimiæ, labores & dolores, hoc non eſſet viuere, ſed quotidiè perire. Ex manſuetudine tua proficiſcitur, quòd tunc corripiamur. i. hinc euolemus, vel caſtigemur, videlicet per mortem, vt in Græco παιδευσόμεθα. Aliqui, Certè nobis continget manſueta punitio, & caſtigabimur. *Superuenit*, ſu-

per nos venit. Hinc Græcè ἐπῆλθε περάτης ἐφ' ἡμᾶς, post 70. vel 80. annos scilicet. Duo sunt præsertim, quæ vitam hanc reddunt in senio miseriorem, malorum multitudo, & vitæ breuitas. Sap. 2. Exiguum est cum tædio tempus vitæ nostræ. Ab iis liberamur, Deo nos ad se per mortem misericorditer vocante.

14 Exclamatio querula propter iram Dei tam acriter & acerbè in posteris vnum Adæ peccatum punientis. *Potestatem*, vim & magnitudinem. *Præ timore tuo*, præ pauore tui, propter tui metum. Quia tu es valde pauendus & formidabilis. q.d. Tu vsque adeò timeris, vt nulli liceat dinumerare iram tuam, & expendere eius magnitudinem. Metus vehementior obstupefacit & obtundit animos, nec sinit considerare quæcunque ab irato gerũtur. Ad verb. secundum timorem tui. Est quidem Græcè, ἀπὸ τῦ φόβε σου *a timore tui*, Sed ἀπὸ, *præ*, apud Septuag. è linguæ Hebraicæ proprietate, in qua *Min, á, ab, præ*, vt Psal. 88. Oculi mei languerunt ἀπὸ πτωχείας, præ inopia. Et apud Paulum Heb. 5. Exauditus est ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, præ sua reuerentia. i. quia plurimùm Patri erat venerabilis & obseruandus. Ex quo miserè Beza illum Pauli locum ad Caluini hæresim de desperatione Christi ob Dei iudicium torsit ad Castalionem, pag. 207. 208. 209. primùm negans ἀπὸ significare *pro, præ, propter*. Deinde εὐλάβειαν, accipiens pro pauore & metu, cùm significet reuerentiam & venerationem, vt in Liturgiis Græcis, μετ' εὐλαβείας, è qua apud Synesium εὐλαβέστατοι, reuerendissimi. Vel *præ*, supra, plusquam, maiorem timore tui, plusquam est tui pauor, Gall. *qui peut cognoistre, que tu es plus cholere, que craint & redoute?* De eo, qui videtur mitis, propterea̓que non multum timetur, cùm tamen sit valdè iracũdus & terribilis. q.d. Quis nouit percipere tuam iram, quæ maior est quàm quis putet & credat? quæ maior est, quàm tu vulgo timearis? Vel *præ*, pro, secundum. Secundum timorem tui, quantus est tui timor, secundum quod es formidabilis, secundum timorem, quo tu es ob iram tuam pauendus, q.d. Quis ita cognoscit indignationem tuam, vt te sic timeat, quemadmodum oportet tam terribilem metuere Dominum? Timorem interpretantur Rabbini reuerentiam, venerationem & cultum Dei. Quis nouit comprehendere maiorem iram tuam esse, aut certè tantam, quanta est tui reuerentia, quantum tu timeri debes, quantum tu es formidabilis & verendus. q.d. Tua ira est maxima. Nam tam latè patet, quam timor tui, Annonymus. Kimhi aliter: Quantum quisque te timet, tantum iræ tuæ experitur, vt queratur cruces maiores esse sanctioribus propositas, & exaggeret iræ diuinæ magnitudinẽ, querula exclamatione. Sic & *præ*, propter significabit. Propter tui timorem & reuerentiam, hoc ipso, quòd tu timearis & colaris. Verùm hæc explanatio ex eo proficiscitur, quòd posterius hemistichium intelligatur per se, & absque interrogatione. *Et præ timore tuo ira tua* (est.) Vti in vnoquoque est timor & cultus tui, ita sæuit indignatio tua in præsenti sæculo. Quem enim diligis, castigas, ne in futuro damnetur. Non enim corripis, vt occidas, sed vt corrigas. *Tuo*, tui passiuè, vt Mal. 1. Si ego Dominus, vbi timor meus? i. mei, non quo timeo, sed quo timeor, siue timeri debeo. *Dinumerare*, metiri, comprehendere, habere in numerato, perfectè scire. Masoretæ aliter interpungentes, hoc verbum iunxerunt cum sequentibus, Dinumerare dies nostros sic notum fac. Doce nos numerum dierum nostrorum, vt sciamus quid nobis desit, & nos præparemus ad fœliciter & sanctè moriendum, addiscamus cor sapientiæ, resipiscamus, vel sapientiores efficiamur.

15 *Dexteram tuam*. ימין, *Iemĩnô*; vel *Iemĩnach*, per Caph: Masoretæ *Iamenu* (dies nostros.) *Sic*. Illatiua particula. Itaque, ergo in hac misera nostra conditione fac notã nobis (vnde Græci interponunt μοι) tuam dexteram, potentiam, misericordiam, opem (Metonym.) & eruditos corde in sapientia (notos fac, per Zeugma.) Fac quoque veros Prophetas & Doctores cognoscamus, ne falsis & insipientibus nos præbeamus seducendos: fac in sapientes pios incidamus, non in hæreticos, non in atheos, non in profanos & rerum diuinarũ contemptores: iuxta Rabbinos, qui ינוק, non παιδιωμβον, non Prophetam, sed verb. *Venirè faciemus*, exponunt: Et afferemus cor sapientiæ, vt afferamus cor sapientiæ, vt afferamus mentem sapientem, ostende nobis tuam dexteram, vel dierum nostrorum finem. E mortis consideratione sapimus, cauti & prudentes efficimur: vt à malo declinemus, & bonum operemur.

16 *Conuertere*, reconciliare, placare, redi ad solitam misericordiam. *Vsquequo?* Apostopesis, iratus eris, vel quid simile. Chald. Vsquequò affliges nos? *Deprecabilis*, placabilis, exorabilis, propitius. Heb. propriè, pœnitentia ducâte, pœniteat te. Rectè Chald. Conuertere à malo, quod

quod minatus es te facturum populo tuo, Aliqui, Consolare seruos tuos & cultores.

17 *Repleti sumus.* שבענו, *Sabahnu*, in præterito Kal. Masoretæ *Sabbehenu*, in Imp. Piel, cum affixo: Reple nos, satia nos. *Mane*, maturè, opportunè, citò, tempestiuè. Hierony. putat ad spem resurrectionis, & æternæ vitæ præmia pertinere, quasi matutina misericordia sint.

18 *Lætati sumus.* שמחנו etiam hîc in præterito *Shamahnu*, Masoretæ vt suprà, *Shammehenu*, lætifica nos: vt sit precatio, non narratio. *Pro diebus*, pro numero dierum, pro magnitudine malorum, quæ diebus & annis præcedentibus pertulimus. Vnde Heb. iuxta dies. *Annis.* (pro) annis, repetita Præpos. per Zeugma.

19 His duobus versibus, tanquam formula consecrationis, vsus traditur Moses ad benedictionem populi & tabernaculi recens à se perfecti, Exod. 39. vt illic R. Selo. docet. *Respice.* Hebræa non admodum variant: Videatur super seruos tuos opus tuum (tuæ redemptionis & liberationis.) *Et dirige.* והדרך, *Hadrech*, à דרך, *Darach*, in Hiphil, dirige, in rectam viam duc eorum filios, esto eorum dux. Masoretæ *Hadrechá*, ab הדר, *Heder*, vt Caph sit affixum. Et decus tuum super filios ipsorum (videatur.) Tua gloria & maiestas eis appareat & affulgeat. Sensus eodem recidit.

20 *Splendor*, fauor, gratia. Alij, æterna fœlicitas, vt Chald. Sit dulcedo paradisi deliciarum à conspectu Domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum prosperentur. Præpara verba legis super nos, & opera manuum tuarum præparentur ab ipsa. Heb. iucunditas, dulcedo. *Dirige*, Heb. firma, perfice, perage, vt quicquid manib. nostris agimus, fœliciter succedat. Iuua & fortuna actiones nostras, & dispone, vt rectæ sint. Locus contra Pelagianos de gratia.

ARGVMENTVM.

Ab omnibus periculis & hostibus esse securos, qui sunt in Dei tutela.

1 Laus cantici Dauid. X C. Heb. 91.

QVi hábitat in adiutório Altíssimi: in protectiône Dei cœli commorábitur.

3 Dicet Dómino suscéptor meus es tu: & refúgium meũ, Deus meus sperâbo in eum.

4 Quóniam ipse liberâuit me de láqueo venántium: & à verbo áspero.

5 Scápulis suis obumbrâbit tibi: & sub pennis eius sperâbis.

6 Scuto circúndabit te véritas eius: non timêbis à timóre noctûrno.

7 A sagîtta volânte in die, à negŏtio perambulânte in ténebris: ab incûrsu & dæmónio meridiâno.

8 Cadent à látere tuo mille, & decẽ míllia à dextris tuis: ad te autem non appropinquâbit.

9 Verúntamen óculis tuis considerâbis: & retributiônem peccatôrum vidêbis.

10 Quóniam tu es Dómine spes mea: Altíssimum posuîsti refúgium tuum.

11 Non accêdet ad te malum: & flagêllum non appropinquâbit tabernáculo tuo.

12 Quóniam ángelis ſuis mandâuit de te: vt cuſtódiant te in ómnibus viis tuis.
13 In mánibus portâbunt te: ne fortè offêndas ad lápidem pedem tuum.
14 Super áſpidem & baſilîſcum ambulâbis: & conculcâbis leônem & dracônem.
15 Quóniam in me ſperâuit, liberâbo eum: prótegam eum, quóniam cognóuit nomen meum.
16 Clamâuit ad me, & exaúdiã eum, cum ipſo ſum in tribulatiône: erípiam eum & glorificâbo eum.
17 Longitûdine diêrum replêbo eum: & oſtêndam illi ſalutâre meum.

---

1 Hæc non habentur in Fonte, ſed adiiciuntur ex eorum opinione, qui cunctos Pſalmos inſcriptione carentes, vni Dauidi tribuunt.

2 *Qui habitat*, qui Deum habet adiutorem, in eius protectione tutus erit. Qui ſe eius auxilio committit, qui confidit & conquieſcit in eo, tutus erit ab omni periculo. Heb. Sedens in latibulo Excelſi, in vmbra omnipotentis pernoctabit. i. manẽs, quieſcens, vt Luc. 24. Vos autem ſedete in vrbe Hieruſalem. i. manete, quieſcite. *Qui*, ſedet & conquieſcit in Dei excelſi ope, qui ſperat in Dei adiutorio, eóque nititur, in Dei omnipotentis tutela morabitur. i. eũ proteget Deus omnipotens ſua vmbra, vt ſit in refrigerio, & expers omnium iniuriarũ ſolis. Non ſuccumbet is, quem Deus adiuuat. Sic & R. Selomo. Quo pertinent iſta Chaldæi, qui collocat mãſionem ſuam in ſecreto altiſſimi, in vmbra nubium gloriæ Dei commorabitur. Cæteri Rabini hic frigent, nec vident *Habitare*, ſiue *Sedere*, ſumi pro quieſcere vt Pſ. 21. verſ. 4. *Commorabitur*. Verb. pernoctabit, illic permanebit tota nocte, tanquam in hoſpitio. Illic dormiet ſecurè, nec ſentiet noctis iniurias, noctem illic tranſiget. Nox ſymbolicè tempus eſt calamitatum & malorum.

3 *Dicet*, dicere poterit verè & meritò. Heb. dicam: vt ſint verba Dauidis ſuo exẽplo ad ſperandum in Domino inuitantis. Sed quia nihil refert, quis piorum hoc dicat, vt connexio eſſet planior & magis perpetua, Enallagen perſonæ mutarunt Septuag. Sic enim vſque ad verſ. antepenultimum, quo Deus loquens inducitur, Pſalmographus pios alloquetur. Alioqui in hoc Pſ. eſt commutatio Dei ad fidelem, fidelis ad Deum, denique ad fidelem. *Et tu.* Non eſt in Hebræo, ſed Euphoniæ gratia, & ex verborum conſequentia adiectum, vt teſtatur Hieronym. ad Suniam.

4 Me, Mimeſis continuatur. Heb. te. Ratio iſtius mutationis proximè tacta. Sic enim omnia deinceps faciliùs cohærebunt. *Laqueo venantium*, clandeſtinis hoſtium inſidiis, qualibus ſolent vti venatores & aucupes. Auguſtinus & Arnobius inuiſibiles hoſtes intelligunt, Diabolum, eiúſque Angelos, ſeorſum percutientes, Exo. 12. 2. Reg. 24. 4. Reg. 19. *A verbo aſpero*, à calumnia, maledicentia. Vnde & Symmachus, à ſermone calumniarũ. דבר per geminũ Camets, *Dauar*, verbum, res, negotium: per geminum Segol, *Deber*, vt legunt Maſoretæ, peſtis. Liberauit ergo me à verbo aſpero, à re aſpera (vt intelligat quoduis periculum & malum) vel à peſte confractionum, à peſte noxia & exitiali. Quod aliqui dirigunt ad hiſtoriam de peſte, tempore Dauidis in populum immiſſa, 2. Reg. 24. Sed iam docuimus huius & nouem ſequentium auctorem eſſe Moſem, non Dauidem.

5 Apoſtrophe perpetua ad hunc pium, de quo hactenus in tertia perſona. *Scapulis*, alis ſuis prop. proteget te. Scapulas maluerunt, vt in vtroque hemiſtichio Metaphora eſſet diuerſa: vna ab auibus, ſub quarum alis pulli ſecuri agunt, nec ſibi metuunt ab accipitribus: altera ab hominibus latas ſcapulas & humeros habentibus. *Obumbrabit*, obteget, operiet te. Sub latis ſuis ſcapulis occultabit te. *Sperabis*, confidenter ages & tutò, per Metalepſin, ſecurè verſaberis. Sic confidenter pro ſecurè, Ier. 33. & ſpes, pro ſecuritate Pſal. 4. Hinc Chald. Vmbra diuinitatis eius obumbrabit tibi, & ſub vmbra gloriæ eius ſecurus conſiſtes.

6 *Scuto*,

6 *Scuto*, sicut scuto, vt scutum. *Circundabit*. Rectè: quoniam *Soherá*, clypeum rotundum siue parmam significat. Ad verb. scutũ & parma veritas eius (est) fides siue fidelitas eius erit tibi pro scuto & protectione, téque omni ex parte communiet. *Veritas*, fides, certitudo. *A timore nocturno*, à terriculis nocturnis.

7 *Volãte*. Epithetum sagittæ propter pinnas volucris & celeris: de subitis & inopinatis malis. *A negotio*, à re: vel per sex puncta, à peste, vt suprà. vers. 7. *Ab incursu*. Heb. à lue, (quæ) grassatur meridie. Pestem, siue grassetur noctu siue die, non formidabis. Thalmudici, R. Selomo, & Chaldæus cum nostris *Keteb*, putant esse dæmonium sæuissimum, quod vel in meridiè grassari audeat, cùm alia noctu potius peruadant, & in tenebris dominentur. *Dæmonio meridiano*, meridie deuastante, aperto, manifesto, apertè occurrente & grassante: à manifesta sæuitia Diaboli & tyrannorum. קטב per Metathesim potuerunt accipere, דטק *Vesed*. Nam *Sedim*, sunt dæmones, R. Selomo addit. *Deber* & *Keteb*, esse nomina dæmonum, quorum vnus noctu, alter meridie noceat. Docet quicquid contingere possit mali, siue per noctem, siue per diem, siue ex insidiis, siue apertè, minimè nociturũ. Nam quatuor pericula enumerat, duo nocturna, & totidem diurna. Chald. Non timebis à timore dæmonum, qui ambulant in nocte, à sagitta Angeli mortis, quam emittit interdiu, à morte in tenebris ambulante, à turba Dæmonum in meridie grassantium. Sic de dæmonibus insidiãtibus, maximè noctu, vt corpora benè pasta, ad libidines incendant, interpretatur Nicetas in Orat. Nanzanzeni de Baptismate.

8 Omni ex parte tutus eris. *Cadent*. Absolutè, siue meropassiuè, Occumbent pestilentia, bello, & prædictis aliis euentis. Alij, passiuè, per quandam transitionem, prosternentur tua manu, vt actio sit pij. q.d. Prosternes plurimos tam ad sinistram, quàm ad dextram, sed multò plures ad dextram, ad quam vis brachij fertur. *A latere*, à sinistra parte & latere. Nam de deteriore nomen generis dicitur. *Non appropinquabit*, Myrias supp. Nam מאלף & רבבה, mille & myrias sunt singularis num. vel distributiuè, vllus è tanto numero, ne vnus quidem. Alij repetunt suppositum è præcedente vers. Pestilentia, vel bellum, vel aliud infortuniũ, quo cæteri morientur, non propinquabit tibi, neque te attinget. In publicis calamitatibus pij seruantur. Esa. 43.

9 *Veruntamen*, verumetiam. *Retributionem*. In malum accipitur, pro pœnis debitis, euersione, vindicta. Senties te non frustrà spem tuam in Domino collocasse, quòd impij sint vltionem accepturi.

10 Dicendo supp. vt sit Mimesis linguæ consueta. Alioqui nimis abruptè à Pio se conuerteret ad Deum, & mox à Deo ad Pium. Et retributionem peccatorum videbis (dicendo, vel, & dices,) Quoniam tu es Domine spes mea. Sic & R. Selomo, & veteres Rabbini, per eclipsim כי אמר *dicendo* vel כי אמרת *quia dixisti*. Vnde personam primam, vt suprà, mutare in secundam, ad perspicuitatem poterat. Quoniam Dominus est spes tua. i. quoniam posuisti spẽ tuam in Domino. Potest iungi cum sequentibus. Dicendo, dicens, cùm dices tu es Domine spes mea, altissimum ô homo posuisti refugium tuum. q. d. Si in Deum spem & fiduciam tuam coniicias, habes refugium altissimum & tutissimum. *Altissimum*, Græcis epithetum Dei non Refugij. τὸν ὑψιστὸν ἔθου καταφυγήν σου. Altissimum posuisti euasionem tuam (ô pie.) Ne quis existimet Altissimum esse neutrius generis, & construi cum Substant. *Refugium*. Est enim masculinum, significans Deum excelsum, vt seq. Ps. vers. 1. & 9. q.d. In Deo Altissimo & in cælis habitante posuisti tuum perfugium, siue refugij habitaculum. At Hebræum עליון *elion*, vtrúmque genus patitur, estque adiectiuum significans tutissimum, securissimum, eleuatum & summotum à periculis. Quare Chaldæus in Neutro accepit. In altissima mansione posuisti domum habitationis tuæ. Mox reuertitur ad cœptam versus Pium Apostrophen.

11 *Non accedet*, non accidet tibi fortuitò, & citra Dei prouidentiam: non fortuitò cadet. Hæc vis verbi, נגש. *Flagellum*, plaga, calamitas familiam tuam non infestabit. Securitas ad totam tuam domum extendetur.

12 Ratio huius securitatis, Angelorum custodia, vt Psalm. 33. Heb. 1. Quæ etsi non sit simpliciter necessaria ad nostram salutem, vel tutelam, ac ad illam Deus solus sufficiat, vt ad reliqua omnia, ea tamen exigitur, quoniam Deus sic instituit. Hunc scilicet ordinem in rebus posuit, vt inferiora per media, & media per superiora regi velit. Quanquam non se isti

ordini ita alligauit, eum quin plerũque potestate sua absoluta suspẽdat, ac immediatè plerá-que efficiat. *De te*, de tua salute & tutela. Hoc etiã Christo competit. Vsus enim est Christus ministerio Angelorũ in multis. Non quòd eo indigeret, sed quod Deus sic instituerit. Instituit enim, quemadmodum tradit Dionysius de cælesti Hier. c. 9. vt ministerio angelico homines dirigantur, adiuuentur, custodiantur, purgentur, illuminentur, perficiantur. Cuius rei persuasio etiam paganos imbuit. Nã ex eorum sententia Genius natalis & candidus cõ memoratur apud Tibull. lib. 1. ele. 8. li. 2. eleg 2. & 4. el. Ouid. li. 5. Trist. el. 6. *Viis tuis*, quocũque perges. Alij, in omnib. actionibus tuis, Alij, in tua vocatione. Metap. variè cõcipiuntur.

13 *Portabunt*, regent, deducent, & omne auxilij genus tibi afferent, necunde detrimentum vel minimum patiare. Theod. Ad verb. Super palmas eleuabunt. Videtur Metaphora à nutricibus, quæ infantes in manibus gestant, ne impingãt alicubi. Chaldæus lapidem allegoricè exponit prauum fomitem & concupiscentiam. Ne fortè impingant ad prauum figmentum pedes tui.

14 *Aspidem*. שחל, *Sahal*, grandæuus leo. Pardum aliqui interpretantur. *Basiliscum*. *Pethen*, genus serpentis pernicioſissimi. Aspidem aliqui. *Leonem*. *Képhir*, leo iunior. Neque venenatæ, neque feræ bestiæ, neque diabolus & eius administri vllam vim aduersus te habebunt. His enim dæmones diuersorum ingeniorum indicantur, vt Luc. 10. Quantum ad literam, exempla habentur Dauidis, Samsonis, Danielis, Pauli, Act. vlt.

15 Iam Deũ loquentem inducit, & per se promittentẽ, quæ ipse prædicauerat, vt promissio sit efficacior & solennior. *Speraui*t, concupiuit, vehementer amauit Heb. *Nomen meum*. Me, vt ferè per totam Scripturam.

16 *Cum ipso sum*, ipsi adero.

17 Eum longitudine dierum satiabo in hoc sæculo, & ostendam illi salutem meam in futuro, vt salutem æternam, vel Messiæ, anima ipsius consequatur. Nisi malis totum versiculum ad futurum sæculum pertinere. *Longitudine dierum*, vita æterna. Vera enim vitæ diuturnitas est æternitas in cælis, *Salutare meum*, saluatorem mundi Messiam. Hæc omnia Kimhi. *Ostendam*, non modò videre faciam, sed & præstabo atque exhibebo salutem sempiternam.

ARGVMENTVM.

Deum collaudendum, quòd eius omnia sint magna, malos perdat, bonos seruet.

1 Psalmus cantici in die Sabbathi. XCI. Heb. 92.

BOnum est confitêri Dómino: & psállere nómini tuo Altíssime.

3 Ad annuntiândum manè misericórdiam tuam: & veritâtem tuam per noctem.

4 In decachôrdo, psaltério: cum cántico, in cithara.

5 Quia delectâsti me Dómine in factûra tua: & in opéribus mánuũ tuârum exultâbo.

6 Quám magnificâta sunt ópera tua Dómine: nimis profûndæ factæ sunt cogitatiônes tuæ.

7 Vir insipiens nõ cognôscet: & stultus non intélliget hæc.

8 Cũ exôrti fuerint peccatôres, sicut fœnum: & apparúerint omnes, qui operântur iniquitâtem.

9 Vt intéreant in séculũ séculi: tu autem altíssimus in ætêrnum Dómine.

10 Quóniam ecce inimîci tui Dómine, quóniam ecce inimîci tui perîbũt: & dispergêntur omnes, qui operântur iniquitâtem.

11 Et exaltábitur, sicut vnicôrnis cornu meum: & senêctus mea in misericórdia úberi.

12 Et despêxit óculus meus inimîcos meos: & in surgéntibus in me malignántibus

gnántibus aúdiet auris mea.
13 Iustus vt palma florêbit: sicut cedrus Líbani multiplicábitur.
14 Plátâti in domo Dómini: in átriis domus Dei nostri florébunt.
15 Adhuc multiplicabûntur in senêcta úberi: & bene patiêntes erunt, vt annúntient.
16 Quóniam rectus Dóminus Deus noster: & non est iníquitas in eo.

1 De Sabbato non huius sæculi, sed alterius, quod totum est Sabbatum, à Leuitis canebatur, R. Selomo. & de rebus Messiæ, quibus omnia erunt quieta & tranquilla, R. Ataiá. Hunc attribuunt Adamo in Babá Bathrá, quem, quia vespera priore Sabbati creatus fuisset, simulátque Sabbatum illuxisset, cecinerit. Sed iam docuimus esse Mosis, Ps. 89. aut saltem Mosem, eum in scripta sua relatum Synagogæ tradidisse. *In die.* Heb. In diem, vel de Die Sabbati, de die, quo cessauit Deus ab operibus suis, & quem benedixit sanctificauítque, vt illo homines opificij mundi beneficium recolerent & legem suam meditarẽtur. Hinc V. 5. Quia delectasti me domine opificio tuo. Nã reliquis Hebdomadæ diebus homo se in suis negotiis occupat, at oportet vt hoc die totus vacet & quiescat ad glorificandũ Deũ opificem, & ne in meditatione quidem suarum rerum præteritarum, vel consultatione futurarum operam collocet, dicente Esaia, c. 58. In Sabbato glorifica eum vt non facias vias tuas & nõ inueniatur voluntas tua, & loquaris sermonem. Vnde consueuerat Israel prope Sabbatum adire prophetas ad audiendum Dei verbum. Abben Ezra, Exo. 20.

2 *Bonum. Tob.* Heb. transcendens. bonum moraliter & aliis rationibus, nempè vtile, salutare, decorum, consentaneum, *Tuo*, mutat personam. *Altissime*, ô Deus excelse.

3 *Manè, per noctem*, quouis tẽpore. Allusio ad sacrificiũ matutinũ, pomeridianũ & vespertinũ circa horam nonam. i. tertiã à meridie, orationis præcipuas horas, li. 19. Ant. Iosephi, ca. 8. vt discamus conuenire ad solennes preces. Symbolicè Mane, tempus rerum prosperarũ, Nox aduersarũ. Quocunque tempore laudãdus Deus, & quia misericors, & quia stat promissis. Præcipuè autẽ tẽporibus publicæ orationi destinatis, qualia erat in veteri lege mane & vesp. *Misericordia*, de gratuita bonitate, *Veritas* de promissionũ certitudine & præstatione.

4 *Psalterio*, (&) psalterio. Nam sunt duo instrumenta musica in Heb. vt illic apparet ex particula Vau (&) interiecta. *Cantico*, cum suaui cantu. Vnde שיר in inscriptionibus aliquorum Psalmorũ est genus hymni suauissimi. Vel iuxta alios, sonori organi. Celebrandus est Deus cum instrumentis musicis. i. cum hilaritate & voluptate. Nostri In decalogi habentis decẽ præcepta, tanquam decem chordas, præstatione & reliquæ diuinæ legis partium executióne, vt quemadmodum Decachordum est Decalogi Symbolum, ita reliqua instrumenta reliquarum legis partium.

5 *In factura tua*, in operib. creationis, in fabrica tua, in rebus à te, sex primis diebus Mundi, procreatis. Nam Psalmi argumentũ & inscriptio est in diẽ Sabbati, quãdo Deus cessauit ab operibus suis. i. à creatione nouarũ specierũ & se veluti conuertit ad earum contẽplationẽ.

6 *Quàm.* O quàm magna & admiranda sunt opera tua. *Opera tua*, res à te productæ. *Cogitationes tuæ*, prouidentię tuæ rationes, administrationes & procurationes, peruestigatu & perceptu difficiles sunt & arduæ. Tua consilia sunt valde profunda ad perscrutandum. In Dei operibus duo consideranda, Dei creatio, & prouidentia erga ea. Est enim mundi conditor simul & gubernator. Vt Sabbato primo cessauerit à nouæ speciei rebus condendis, at non cessauit ab eis perpetuandis per indiuiduorum successionem, conseruandis, dirigendis, gubernandis. Pater enim vsque modo operatur, Ioan. 5.

7 *Insipiens & stultus*, carnalis, animalis, stolidus, stupidus, impius, huius sæculi sapiens, qui mentẽ ad Deum, eius opera & prouidentiã contẽplandam non attollit, neque ea, quæ Dei sunt, percipit & sentit, *non cognoscet*, hæc, per hypozeugma. *Stultus*. Aliqui distinguũt, vt *Baar, insipiẽs*, sit Brutus & stupidus, G. *Sot. Kesil, stultus*, prauè desipiẽs, qui nõ cupiditate vel ignoratione victus peccat, sed mentis peruersitate. G. *Vn mauuais fol. Hæc*, hęc Dei mirabilia, hãc pulchritudinem & magnitudinem diuinorum operum, hanc Dei prouidentiam.

8 Secunda pars de prouidentia. Solet Scriptura creationi subiicere prouidentiæ opera, quoniam duobus se Deus nobis reddit admirabilem & amabilem. *Cum exorti fuerint*. Clariùs Hebraicè Cum germinauerint, *Cum apparuerint*. Ibidem patet apparere accipiendum pro caput efferre, eleuari, exaltari, florere in hoc mundo.

Et(cùm)efflorùerint,vt mox acerbiores pœnas ſuſtineant, & in ignes æternos præcipitentur:tu perpetuò manebis Altiſſimus,ſiue in loco alto, incorrupto, alieno ab omni interitu.
9 *Vt*.Hæc particula conſecutionem importat, non cauſam:ordinem & viciſſitúdinem,nõ finem.*Tu autem*.Autem,redundat Latinè,quòd ſit expletiua particula,אף pro אוּ, vt Vau pro Pe raphe Arabum:vel iuxta alios emphatica,*Sane,profectò*.Pendet enim ſententia è ſuperiore verſu:Cum illi interierint funditùs,tu eris perpetuò altiſſimus. Illorũ interitus nihil detrahet de tua æternitate,& æterna fœlicitate & maieſtate. Chaldæus maluit connexionem eſſe imperfectam. Itaque initio verſus ſubaudit, *Futurum eſt*. Cùm improbi floruerint, aliquandiu,tum futurum eſt,vt intereant in ſæculum ſæculi.Nam eorum fœlicitas eſt momẽtanea. Tu autem,&c. *Altiſsimus*.*Maron*,per Auxeſin(ô)altitudo,Deus,qui in altis habitas.
10 *Diſpergentur*,diſſipabuntur,diſperdentur,profligabuntur:vel ſeparabuntur. Hinc Chal. Et ſeparabuntur à congregatione iuſtorum.
11 *Cornu*, robur, potentia. Metaph. *Sicut Vnicornis*, cuius cornu eſt pulcherrimum, duriſſimum,& valdè eleuatum. *Et ſenectus mea*,Et ſenectus mea exaltabitur, copioſa & larga Dei miſericordia,ſiue ex Heb.& Græc. ἐν ἐλαίῳ πίονι, oleo pingui. Nam noſter reſpexit ad Olei Metaphoram,niſi fortaſſe legerit ἐλέῳ. Chald. Oleo recenti frondentis oliuæ. Nam oleum paſſim eſt ſymbolum lætitiæ,gratiæ & miſericordiæ, quippè quod valeat ad membra foueẽda & corpus corroborandum,vt Dei gratia ad corpus & animum.Alia Metaphora, oleum pingue demonſtrat habitum corporis ſucculentum & vegetum, quo pios ſenes Deus afficere ſolet. Quod Cicero lib. de ſenect. attribuit vitæ anteactæ temperanter, aſcribitur hic pietati.יְשִׁישׁ ſenectus,à יָשַׁן, *inueterauit*,rectiùs, quàm Rabbini à שׁוּשׁ, *confudit*, *conſperſit*: vt ſit præteritum Kal.dupl.& quantum ad ſenſum,& quantum ad Grammaticam. Nam connexio eſt ſimplicior, & conuenit cum verſ. 15. Porrò iuxta Grammaticos canones habet accentum in vltima more Nominum,non in penultima, more Verborum. Interim illi ſic per Eclipſim exponunt:Conſperſi(caput meum)oleo viridi, Metaphoricè, de bonorum & deliciarum affluentia. Et *conſperſi*, pro conſpergam:vt mox *Deſpexit*,deſpiciet.
12 *Deſpexit*.Ad ver.reſpexit in inimicos meos,vt & Pſalt.Romanũ. Illos deſpicimus,quos non metuimus,neque magni facimus.*In ſurgentibus*. Duobus vocabulis. In malignantibus, & ex Archetypo,maleficis,qui ſurgunt contra me, audiet auris mea, vindictam ſup. quam expecto. Alibi notauimus cum Verbis ſentiendi Apoſiopeſim & Eclipſim eſſe vſitatã. Hinc Chald.Vidit oculus meus interitum vexantium me,& eorum,qui inſurgunt contra me, vt lædant,audient aures meæ vocem confractionis.
13 *Vt palma*.Antitheſis ad verſ.8. ſicut fœnum. Palmæ autem comparatur iuſtus, propter perpetuum virorem, ex quo ἐμπεδόφυλλος, apud Theop.lib.1. quem neque æſtate, neque hyeme amittit,& propter fructus ſuauitatem,& propter conſtantiam & firmitatem,dum oneribus non ſuccumbit,apud Gellium,ſed contra ea nititur & aſſurgit,& quia diutiſſimè viuit,vt ſit beatæ immortalitatis ſymbolum.*Cedrus*,quæ copioſè ſe multiplicat,nunquam putreſcit,folia non abiicit, odorem habet iucundiſſimum, ſtaturam proceriſſimam & rectiſſimam,vmbram denique gratiſſimam. Sic enim iuſti firmi ſunt & ſtabiles:quò magis premũtur,aſſurgunt altius,&c. Cedrus commendatur celſitudine,diuturnitate, odore & vmbra.
14 *Plantati*.Nominatiuus Verbi *florebunt*. Qui in Eccleſia Dei plantati & ſati fuerint,florebunt,& adhuc in ſenio pingues virentéſque fœtificabunt. Aliqui diſtinguunt, per domum Eccleſiam militantem,per Atria triumphantem accipientes, quæ dicantur Atria, propter multiplices & varias cæli manſiones,Ioan.14.
15 *Adhuc*,veluti reiuueneſcent.*Multiplicabuntur*,Germinabunt, fructificabunt. *Vberi*, copioſa,copioſè vncta,fertili,quam Latini appellant Viridem ſenectutem:πίων,pingui,vegeta & ſucculenta.In Heb.iungitur cum ſequentibus,non cum *Senectute*.Pingues & virides erũt ſecus quàm verſ.11.Et *bene patientes*, εὖ παθόντες. Græciſmus,benè affecti, & valentes. Hinc Heb. & virentes erunt.*Vt annuntient*, quod ſequitur, rectum eſſe Dominum, & iniquitatis expertem.Quare hic Maſoretæ rectè ſequentem verſ. inchoarunt. Finis conſeruationis iuſtorum in mundo eſt annuntiatio ſiue celebratio iuſtitiæ,bonitatis,& magnitudinis Dei.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Dei ſiue Chriſti regnum & legem extollit.

1 Laus cantici ipſi Dauid in die ante ſabbathum, quando fundata eſt terra. XCII. Heb. 93.

DOminus regnâuit, decôrem indûtus eſt: indûtus eſt Dóminus fortitúdinem, &præcînxit ſe.
3 Etenim firmâuit orbem terræ: qui non commouébitur.
4 Parâta ſedes tua ex tunc: à ſéculo tu es.
5 Eleuauêrunt flúmina Dómine: eleuauêrunt flúmina vocem ſuam.
6 Eleuauêrunt flúmina fluctus ſuos: à vócibus aquârum multârum.
7 Mirábiles elatiônes maris: mirábilis in altis Dóminus.
8 Teſtimónia tua credibília facta ſunt nimis: domum tuam decet ſanctitûdo, Dómine, in lõgitúdinem diêrum.

---

1 Hæc inſcriptio, vt & multæ aliæ, ſeorſum à ſecundo huius quarti libri vſque ad 100. eſt addita à Septuag. è maiorum traditionibus, non ſcriptura. Hunc autem Pſalmum cum ſequẽtibus ſeptem eſſe de Chriſti diebus tradit R. D. Kimhi, vt & fortaſſe cuncti vndecim, quorum Moſem auctorem eſſe tradunt, nempè ab 89. vſque ad 100. *Ipſi Dauid.* Ipſius Dauidis, de quo idiotiſmo ſupra pſ. 3. Interim Hebræi conſtanter Moſem Pſalmi huius conditorem faciunt non Dauidem, recurre ad pſ. 89. Recentiores nonnulli conciliare ſtudent, vt materia ſit Moſis, forma, & ſtylus ſiue compoſitio Dauidis. *In die ante Sabbatum.* In proſabbato vnica voce Græcè. *Fundata eſt*, id eſt, inhabitata, vt habet Gallicanum Pſalterium. Die enim Veneris conditi fuere Adam & Eua, per Chriſti deinde mortem Eccleſia ædificata, quouſque vltima ætas, ſiue ſabbatiſmus ille ſempiternus populi Dei appetat. de quo Heb. 4.
2 *Regnauit*, regnum accepit, regnum iniit. Aliqui, regnat, Præteritum pro Præſenti. *Decorem indutus eſt*, præditus eſt copioſa gloria, maieſtate, potentia, & fortitudine: magnificentiam & robur copioſè poſſedit, & aſſumpſit. In hac lingua induere, eſt plenè & copioſè poſſidere, vt D. Paulo, induere Chriſtum. Et *præcinxit ſe*, magnificentia & fortitudine, per Zeugma. Ad mundum condendum, vel potius refingendum & reſtaurandum ſe inſtruxit rebus omnibus: ſe ad eum reformandum & corrigendum copioſè comparauit, qui iam totus erat perditus & deprauatus. Vnde Pſ. 95. verſ. 11. pro *Firmauit*, Septuaginta dixerũt *Correxit*. Hic autem Dominus videtur eſſe Chriſtus, de cuius regno agitur vtroque Pſalmo, & iiſdem ferè verbis. Eſt autem Metaphora ab eo, qui ſe fortitudine & viribus munit, potentérque præparat ad profligandos & compeſcendos vehementes aliquos motus, turbas, atque adeò periculoſa bella.
3 Probat Deum fortem eſſe & magnum ab effectis, præſertim ab orbis productione, & rectione, vel à mundi peccatis & impiis cultibus corrupti reſtauratione ac in melius mutatione, vt *firmauit*, ſignificet, roborauit gratia, fide, vera religione & ſui notitia, ne deinceps redeat in priſtinam confuſionem, néve maieſtatis diuinæ agnitio redigatur, ad vnius familiæ & gentis anguſtias, vt olim cum Eccleſia erat iudaica, non catholica ſiue vniuerſa. *Qui non commouebitur*, qui in perpetuum ſtabit, neque in nihilum redigetur, vt Eccl. 1. Terra autem in æternum ſtat. Mundum ipſum condidit immobilem ratione ſui totius, non partium, perpetuò duraturum vſque ad conſummationem ſæculi. Item Eccleſiam vniuerſitate gentium conſtantem, ſiue catholicam.
4 *Parata*, firmata, ſtabilita ad orbem regendum, gubernandum, iudicandum. *Ex tunc*, ab orbe firmato. Nam ab initio rex omnium creaturarum & Dominus fuit: vel, ab æternitate.

Nam *Tunc* in Deo æternitatem dicit. A principio, vertit Chald. & sic Hieronymus Prou. 8. antequam quicquam faceret à principio. (Ex tunc Heb.) Hoc sequitur Euthymius, interim monens has locutiones, ab initio, à principio, nullum tempus inducere in diuina natura, sed æternam quandam antiquitatem, vt & quod sequitur, *A seculo tu es*, id est, ab æterno. Sedes hęc accommodatur ad Ecclesiam, quæ stabilis est, non obstantibus mundi fluctibus.

5. 6. 7. Eleuauerunt flumina sonitum suum & strepitum ad orbem terræ obruendum atque submergendum: item mare mirabiles suas elationes extulit. Sed tu his cunctis fragoribus es insignior & terribilior, vt proinde orbis terræ in sua integritate & statu persistat, neque deleatur. Allegoria de motibus & bellis impiorum contra regnum Dei & Ecclesiam, quæ ille comprimit. Chaldęus in bonam partem interpretatur per Prosopopœiam, Leuauerunt flumina laudem coram Deo, leuauerunt flumina vocem suam in cantico, recipient flumina præmium laudum suarum. A vocibus aquarum multarum, laudibus fluctuum maris magni celebrata est in cœlis Dei celsitudo. Hinc nostrorum aliqui flumina exponunt Apostolos, non sæculi tyrannos & potentes. *Vocem*, illisionem propr. sonum, strepitum.

6 *Eleuauerunt*. In Heb. idem verbum, quod bis priùs, futura quidem voce, sed habente Præteriti significationem, per regulam assignatam Psal. 6. vers. vlt. Nempè gaudet Scriptura ternario numero in Anaphoris, & similibus tropis, propter mysterium trium diuinarum hypostaseon. *Fluctus*, confractiones suas propr. fluctus, à confringendo appellantur, quòd se mutuò frangant. A *vocibus*, præ vocibus, propter voces & fremitus multarum vndarum: vel iuxta nonnullos, plusquam voces, plusquam sonitus aquarum multarum, id est, tonitrua raptantia aquas multas. *Min* Prępositio inseruit etiam comparationibus. q. d. fluctus fluminum bombum terribilium tonitruorum superarunt. Hoc iungunt Masoretæ cum sequenti hemistichio, dum hîc versum inchoant.

7 *Elationes*, vndæ, fluctus, prop. collisiones. *Mirabilis*. Mirabilior in sublimi suo cœlo Dominus, qui illas maris elationes mirabiles & insignes (id est, motus & persecutiones) compescit. Aliqui accipiunt pro terribili.

8 Epiphonema. Verba tua, quæ tu es testificatus, & solenniter promisisti per Prophetas de regno tuo, illud scilicet tuo beneficio semper incolume fore, credibilia sunt valde, id est, digna creditu, certa, fidelia, fixa & firma mirum in modum, vt qui ea suo tempore perfeceris. *Credibile*. ex Heb. hîc fidele, id est, firmum, certum. *Domum tuam*. Iam ergo deinceps Ecclesiam conuenit esse sanctam & immaculatam, ac puritate in perpetuum decorari, vt quæ tãtum, tamque prouidum custodem habeat, ac tanta beneficia ab ipso consequatur.

ARGVMENTVM.

Precatur, vt superbos & impios puniat. Et id sibi Deique populo promittit.

1 Psalmus ipsi Dauid quarta sabbati. XCIII. Heb. 94.

DEus vltiônum Dóminus: Deus vltiônum líberè egit.

3 Exaltâre, qui iúdicas terram: redde retributiônem supêrbis.

4 Vsquêquo peccatôres Dómine: vsquêquo peccatôres gloriabûntur?

5 Effabûntur & loquêntur iniquitâtem? loquêntur omnes, qui operântur iniustítiam?

6 Pópulum tuum Dómine humiliauêrunt: & hæreditâtem tuam vexauêrunt.

7 Víduam & áduenam interfecêrũt: & pupîllos occidêrunt.

8 Et dixêrunt, non vidêbit dóminus: nec

nec intélliget Deus Iacob.
9 Intellígite insipiêntes in pópulo: & stulti aliquândo sápite.
10 Qui plantâuit aurem, non áudiet? aut qui finxit óculum, non considerat?
1 Qui córripit gentes, non árguet: qui docet hóminem sciéntiam?
12 Dóminus scit cogitatiônes hóminum: quóniam vanæ sunt.
13 Beâtus homo, quem tu erudíeris Dómine: & de lege tua docúeris eum.
14 Vt mítiges ei à diêbus malis: donec fodiâtur peccatôri fóuea.
15 Quia non repêllet Dóminus plebem suam: & hæreditâtem suam non derelînquet.
16 Quoadúsque iustítia conuertâtur in iudícium: & iuxta illam omnes, qui recto sunt corde.
17 Quis consûrget mihi aduêrsus malignântes? aut quis stabit mecum aduêrsus operântes iniquitâtem?
18 Nisi quia Dóminus adiûuit me: paulóminus habitâsset in infêrno ánima mea.
19 Si dicêbam, motus est pes meus: misericórdia tua Dómine adiuuâbat me.
20 Secûndum multitúdinem dolôrum meôrum in corde meo: consolatiônes tuæ lætificauêrunt ánimam meam.
21 Nunquid adhæret tibi sedes iniquitâtis: qui fingis labôrem in præcêpto?
22 Captâbunt in ánimam iusti: & sánguinem innocêntem condemnâbunt.
23 Et factus est mihi Dóminus in refúgium: Deus meus in adiutórium spei meæ.
24 Et reddet illis iniquitâtem ipsôrũ, & in malítia eôrũ dispêrdet eos: dispêrdet illos Dóminus Deus noster.

---

1 *Quarta Sabbati*, Paulus Brugensis tradit hunc Psalmum apud Iudæos recitari quarta feria. Ex hac igitur consuetudine Septuaginta hanc apposuerunt epigraphen.
2 *Liberè egit*, splendidè apparuit. Palàm, & in luce & oculis omnium iudicia sua exercuit, prout libuit, nemine prohibente, vt cui nullus habeat resistere. Splẽdidè se manifestat, dum vltionem palàm & ante oculos exhibet, *libere*· παῤῥησίᾳ publice, palã יפעיע possit etiam accipi in Imper. Liberè age, illucesce, (in nostram salutem) splendidè appare. *Vltionum Deus*, quia suos de improbis vlciscitur, Deus vltor & vindex.
3 *Exaltare*, altum & glorioſum te ostende, superbos puniendo, & eis meritam superbiæ debitam reddendo. Te altiorem & celsiorem eis præbe. Ostende tuam altitudinem & potentiam, eos deprimendo.
4 *Gloriabuntur*, exultabunt de sua fœlicitate contra probos.
5 *Effabuntur*, fundent, scaturire facient prop. abundè emittẽt, effutient. *Iniquitatem*. Durum prop. Dura & intoleranda verba effundent. Quæ locutio suprà occurrit psal. 74. vers. 6. *Athak*, sonat etiam vetus: quare aliqui interpretantur inueteratam malitiam. *Loquentur omnes*. In Heb. est aliud verbum à priore. יתאמרו, insolenter loquentur, superbè, & elatè iactabunt suam impietatem.
6 *Humiliauerunt*, attenuauerunt propriè, attriuerunt.
7 Miseros, innoxios, & omni auxilio destitutos, quales sunt viduæ & pupilli, tollunt de medio.
8 *Non videbit*. Nescit res humanas, nec eas audit, tantum abest, vt curet.
9 *Aliquando sapite*. Interrogationem reddiderunt clariorem, ecquando sapietis?
10 *Qui finxit*, qui formauit, vt vers. 21. *Non considerat*? Heb. Non cernet? Est ne probabile,

vt qui vim audiendi & cernendi hominibus tribuit, ipſe res humanas nec videat, nec audiat?

11 Qui etiam Gentes profanas & alienas à ſui notitia caſtigat & punit, vobis ſcilicet parcet, ad quos ipſius notitia peruenit? Qui Gētes, vt infideles, ſolet punire & caſtigare, nónne vos arguet, nónne vos puniet? *Qui corripit*. *Iaſar*, non tantùm caſtigare, verumetiam erudire, inſtituere. Quæ poſterior ſignificatio nunc fortaſſe eſt commodior, vt mox verſ. 13. vnde Græcè παιδευων Nam *Iaſar*, & *Limmed*, *erudire & docere*, iungi ſolent pro eodem: vt & Pſal. 104. verſ. 22. Qui erudit gentes, qui eas docet quæ recta ſunt & vera (per legem naturæ, Rom. 1. ab ipſo enim omnis ſapientia, Ec. 1. per inſpirationem, reuelationem, animi illuſtrationem) nónne arguet, id eſt, argumentabitur, rerum & cauſarum erit peritus ad differendum de qualibet re? יוכיח *Hokiah*, *non* tantùm increpare, ſed & diſſerere, argumentari, ratiocinari, ſcientem eſſe rerum & cauſarum, vt Arguere apud Latinos, paſſim in Iob, & Pro. 30. verſ. 6. Geneſ. 20. verſ. 16. Eſa. 1 verſ. 18. Chal. Qui dedit legem populo ſuo cùm peccauerint, nonne arguet eos? Nònne Deus docuit Adam primum ſcientiam? *Qui docet*. Appoſitoriè cum præcedētibus. Qui corripit Gētes, ſcilicet ille qui docet hominē ſcientiam, nònne arguet (vos) Eſt ne veriſimile, vt qui mortalibus prudentiam & intelligentiam præbuit, veſtra maleficia ignoret nec puniat? Vel Aſyntheto familiare linguæ. Qui corripit (&) qui docet. Alij iungunt, cum ſeq. verſu per hyſterologiam. Dominus, qui docet hominū ſcientiam, ſcit hominum cogitationes.

12 *Quoniam*, Continuatiua particula, quòd ſcit hominum cogitationes eſſe vanas: nō modò audit & videt res humanas & opera, verumetiam intimos animorum receſſus nouit, ac eos intelligit eſſe inanes & vanos.

13 *Quem tu erudieris*, docueris (vt ſe explicat ſequenti membro) vt à vanitate ſuas cogitationes abducat, & in bonum vertat. Aliqui parum aptè, caſtigaueris, vt verſ. 11. Nam vtrobique eſt idem verbum.

14 *Vt mitiges*, vt tranquillum & ſecurum reddas à malis & calamitoſis temporibus, vt illum cuſtodias ſaluum in diebus malis, donec peccator pœnas luat, eique contingat ſua merita punitio. *Donec fodiatur*, vt preſtes eis requiem, donec ſepeliatur impius, & infodiatur ſepulchro .i. donec pereat. Docetur Deum immittere publicas calamitates propter impios, pati interim ſimul pios, ſed liberari, vbi obruti fuerint impij atque perierint.

16 *Quoaduſque*, quādiu. עד כי *Ki aad*, per Methateſin, pro עד כי *aad-ki* vſquequo, quoad, quādiu, vſque dum iuſtitia reuertatur ad iudiciū, & poſt illam (ſint) omnes recti corde. Quod duobus modis exponitur, de iuſtitia & iudicio hominis videlicet, vel Dei. Simpliciùs priore modo. Nō deſeret hæreditatē ſuā, quoad homines hęreditatis huius erūt iuſti, & iuxta iuſtitiā verſabuntur recti: nō deſeret ſuos, quādiu iuſtitia vigebit, & reducetur in opus. Iuſtitiā eō uerti in iudiciū eſt reduci in opus, neque hærere in verbo & lingua. Alii, quod tamen eodē recidit, Nō deſeret ſuā hæreditatē, donec iuſtitia redeat in iudiciū, donec iudiciū ſit iuſtū, donec iuſtitia verſetur in iudicio. Poſteriore, Non derelinquet hæreditatē ſuā, vſque ad diē iuſti iudicii Dei, id eſt, nunquā. Quod ſequūtur Noſtri ferè poſt Chryſoſt. Donec Chriſtus mundum iuſtè iudicet. Hodie enim iudicia ſunt iniquiſſima & corruptiſſima, at tunc Chriſtus æquum iudicium faciet, Pſal. 95. verſ. 14. id eſt, vſque ad diem iudicii Dei ſuos non deſeret. Qui hanc Metatheſin poëticam non obſeruant, vertunt obſcurius: Quoniam vſque ad iuſtitiam conuertetur iudicium. Semper interim ſignificatur Deum non deſerturum homines, quandiu iuſtitiæ ſtudebūt. *Et qui iuxta illam*. Hyſterologia. Et omnes recti corde (fuerint) iuxta illam. Relatiuum *Qui* ſententiam obſcurat. Negligatur igitur ex Heb. & Græco, καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Et (quoaduſque, ſiue quandiu) iuxta ipſam, vel ex Heb. poſt ipſam (fuerint) omnes recti corde. q. d. Et quandiu omnes recti corde adhærebūt iuſtitiæ, & poſt illam current, Deus non deſeret plebem ſuam. Qui non contulerunt cum Archetypis, nec conſiderarunt illud *Qui iuxta illam*, regi à parte poſteriore per Hyſterologiam, hinc ſe extricarunt per interrogationem non neceſſariam. *Et qui iuxta illam?* (Iuſtitiam ſcilicet ſunt?) vt mox ſubiiciatur ἀπόκρισις, *Omnes qui recti ſunt corde*. q. d. Omnes recti corde ſunt iuxta iuſtitiam, illique adhærent. Hinc *Cabuenaki* Purgatorium colligit. Finitis tormentis, quæ pro peccatis ſuſtinuerint omnes recti corde, ferent præmium ſuum.

17 *Mihi*.

17 *Mihi.* Datiuus commodi, pro me, mecum & sic Hierony. interpretatus est. Quis mihi auxiliabitur, quis me defendet ab improbis? *Stabit*, consistet, coniunget se ad confligendum, pugnabit. Stare est pugnare, cum armis consistere, vt Ester 8. vt starēt pro anima sua, id est, vt pugnarent pro vita sua, vt tuerentur vitam suam.

18 Sibi respondet. Nisi Dominus adiuuisset me, fermè habitasset excisa (mortua) vel silens anima mea. *In inferno.* Heb. in excisione. ex Abben, morte & interitu, Vel, in silentio. Sic appellant infernum, vel Sepulchrum, vbi corpus silet, & est stupidum, quasi locum excisionis vel silentii. Hinc silentes mortui vocantur. Vide Psal. 113. V. 26. infrà.

19 *Motus est pes meus.* Metaphora. Vacillant res meæ, actum est de me. *Adiuuabat*, sustentabat.

20 *Multitudinem*, proportionem. Vbi multi dolores, multæ & consolationes. *Dolorum*, cogitationum anxiarum. *Saraph*, ramus in summo arboris vento agitatus. Metaphoricè, anceps & dubia cogitatio. *In corde.* (qui sunt) in corde meo.

21 *Nunquid.* Apostrophe ad Deum, vel Christum, vt fere Latini omnes sentiunt, & Chaldæus. An possibile est (inquit) vt tibi adhæreat sedes mendacii, qui creasti laborem in præcepto? An tibi aliquid commune est cum iniquo tribunali, & cum potestate, quæ legibus abutitur ad opprimendum innoxios? *Qui fingis*, qui formas & facis, ex Heb. Metaph. à figulis: vt Latinè Condere leges, ab opificibus. Nunquid adhæret tibi, nunquid iungitur, an tecū aliquid commune habet sedes iniquorum hominum ô Deus, qui fingis, fabricas, cōdis præcepta laboriosa & ardua? Qui vis tua præcepta seruari cum maximo labore & sollicitudine? vt Psal. 118. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Hinc prouerbium, Dii laboribus omnia vendunt, & apud Hesiodum πάντων χαλῶν ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν, Ante omnia præclara dii posuerunt sudorem. Est ergo sensus: Nunquid iniustè iudicabis nos, postquàm ardua præcepta seruauimus, te iubente & constituente? At Chrys. Græci omnes, Hebræique Interpretes, ὁ πλάσσων ad Thronum, id est, יוצר ad כיסא referunt in hanc sententiam: Nunquid adhæret tibi thronus sceleratorum hominum, qui fingit, format, patrat laboriosa (id est, maleficia) in statuto (in iis quæ statuit) vel ex instituto & more: vel, pro statuto ac loco statuti & legis. Vt sit Apostrophe ad hominem, non legi, nisi apud indoctos. Et certè connexio id non patitur.

22 *Captabunt*, capere studebunt iustum: venabuntur θηρεύσουσι, venationem instituent contra animam eius. Heb. coibunt turmatim, conglobabuntur. Conglobati conspirant aduersus innocentem. Aliqui *Gadad* è Chaldęo Dan. 4. Decidite siue excindite arborem, decîdent, determinabunt, decernent, vt sit verbum forense, quod ad hanc sententiam, sequens membrū alludat. *In*, contra, aduersum.

23 *Et*, Aduersatiua particula, pro *At*, *Verum*. Pendet enim sententia. Aduersum me quidem coire solent impii, at Dominus factus est refugium, siue munitionis locus. *In adiutorium spei meæ*, præsidium, in quo sperem. Heb. in rupem spei, in rupem, cui confidam, qua nitar.

24 *Reddet.* Retributio & merces improborum est dolor & exitium, quod aliis solebant intẽtare. *Disperdet*, succidet. Epizeuxis crebra in Scripturis ad vehementiam.

ARGVMENTVM.

Hortatur, vt Christum Deum & regem colant, eique pareant, tum ob antiquà creationis beneficia, tum ob ipsius incarnationem, ne, vt Patres ex Ægypto egressi, sibi introitum ad requiem præcludant. Hebr. 3. & 4.

1 Laus cantici ipsi Dauid. XCIIII. Hebr. 95.

VEnîte exultêmus Dómino: iubilêmus Deo ſalutâri noſtro.
3 Præoccupêmus fáciem eius in cofeſſiône: & in pſalmis iubilêmus ei.
4 Quóniam Deus magnus Dóminus: & rex magnus ſuper omnes deos.
5 Quia in manu eius ſunt fines terræ: & altitúdines móntium ipsíus ſunt.
6 Quóniam ipsíus eſt mare, & ipſe fecit illud: & ſiccam manus eius formauêrunt.
7 Venîte, adorêmus, & procidâmus & plorêmus ante Dóminum, qui fecit nos: quia ipſe eſt Dóminus Deus noſter.
8 Et nos pópulus páſcuæ eius: & oues manus eius.
9 Hódie ſi vocem eius audiéritis: nolîte obdurâre corda veſtra.
10 Sicut in irritatiône: ſecûndũ diem tentatiônis in deſêrto.
11 Vbi tentauêrunt me patres veſtri: probauêrunt & vidêrunt ópera mea.
12 Quadragînta annis offênſus fui generatiôni illi: & dixi, ſemper hi errant corde.
13 Et iſti non cognouêrunt vias meas quibus iurâui in ira mea: ſi introîbunt in réquiem meam.

---

1 De hac inſcriptione ſentiẽdũ vt ſuprà pſ.91. Porrò Pſ. huius vt & reliquorũ omniũ iſtius editionis verſio è Pſalterio Gallico ſũpta eſt. Alioqui in precibus Eccl. paulo aliter legitur. Nã Romanũ Pſalteriũ Gallico ſiue Hieronymiano antiquius in vſu eſſe deſiit præter quam in hoc Pſalmo, quando ad matutinas legitur, & in introitibus Gradualibus & communionibus, quæ vocamus. Quod prędicat Miſſæ noſtrę antiquitatem ab Eccleſiæ primis temporibus repetendam. Nam alibi veterrimæ illius verſionis fragmenta non extant, niſi fortaſſe ſparſim per Tertullianum, Cyprianum, Hilarium & ſcriptores latinos Hieronymo ſuperiores, Adde & Auguſtinum. Nam ei non potuit probari ſtatim Pſalterium à Hieronymo ad Græcos fontes recenſitũ. At eo nunc hodie vtimur & Gallicum cum ipſomet Hieronymo appellamus, vt pote à Gallis primò omnium receptum, cui & Damaſus auctoritatem dedit.

2 Hoc Pſalmo Dominus, Deus, ſalutaris, Deus magnus, rex magnus, cuius ſunt terra, mare, &c. eſt Chriſtus Heb. 3. & 4. qui eduxit populum de Ægypto, & in deſerto tentantem, murmurantem, non credẽtem perdidit. 1. Cor. 10. & Iudæ verſ. 5. *Venite*. Particula exhortandi, vt verſ. 7. *Deo*, clangamus rupi ſalutis noſtræ, Prop. in qua tuti ſumus.

3 *Præoccupemus*, præueniamus, priùs acceleremus, priùs veniamus ſolitò ad celebrandum eũ. Deus præueniri non poteſt ſimpliciter, ſed ad aliquid, & quodam reſpectu, cùm ipſius gratia nos perpetuò præcurrat. Vnde gratia præueniens dicitur. Eia ergo agite, maturè occurramus maieſtati eius, cum publica laudatione & cantionibus buccinemus ei, properemus venire in conſpectum eius cum laude & hymnis. *Confeſsione*, ſimplici oratione, voce & celebritate oris. In *Pſalmis*, carminibus, odis lyricis, laude muſica & inſtrumentorum. q.d. Tam proſa oratione quàm carmine. Tam voce, quam inſtrumentis muſicis celebremus eum: confeſſio eſt oris, Pſalmus inſtrumentorum.

4 *Quoniam*, & *Quia*, per Anaphoram ſæpius repetuntur, vt afferantur multæ rationes cur Deus ſit laudandus & perſonandus. *Dominus*. Hyſterologia. Nam Dominus יהוה ſupponit pro proprio Chriſti nomine, eſtque verbi ſuppoſitum. Quoniã Dominus eſt magnus Deus, itémque magnus rex. *Super omnes Deos*, ſuper omne quod habetur Deus, aut colitur vt Deus, vt Pſal. ſeq. ſuper omnes deos fictitios. Tacitè ſignificat euertendam Idololatriam per Chriſti aduentũ: vel, ſuper omnia corpora ætherea & mentes cœleſtes. Kimhi. Item, ſuper iudices & prin-

& principes vniuersos. Elohim etiam de his enũtiatur. Irrepsit in aliqua exemplaria Romani Psalt. secunda quædam ætiologia, *Quoniam non repellet Dominus plebem suam.* Sed illa desideratur in fonte & 70. Interim loco congruit & sententiam exaggerat. Nam cum tres cæteræ ethiologiæ duntaxat ostendant vniuersam Dei in res prouidentiam, hæc etiam propriam & peculiarem declarat.

5 *Fines terræ*, penetralia & interiora terræ propriè, profunditates. q. scrutationes, peruestigationes. Abstrusa sunt in eius manu. i. potestate, præsentia, arbitrio. Nihil est tam abditum in rerum natura, tam profundum & altum, quod non subsit eius potestati & præsentiæ, quod non ei sit præsens & promptum, vt quæ tenentur manibus. Terræ autem extremum est centrum ipsius. Loquitur enim de finibus interioribus, non exterioribus siue mundi plagis. *Altitudines.* Alii Robora, Sed satius est, vt sit Antitheton, & altitudines opponantur profunditatibus terræ. Tam terræ profundissima ipsius Dei sunt, quàm montium eleuationes & eminentiæ. Tam terræ intima, quàm quicquid de montibus supra terram eminet, Neque enim ὕψη, vel *Toghaphoth* cacumina & vertices designant, sed more Mathematico, lineam, quę secundum profunditatem ab extremo in extremum ducitur. *Iaghaph* defatigari prop. vnde *Toghaphoth* lassitudines montium. i. altitudines in quibus peragrandis animantes lassantur. Sic Iob. 22. argentum *toghaphoth*, profunditatum. q. lassitudinum, in quo quærendo homines defatigãtur, & Num. 23. altitudines Rhinocerotis ei. i. cornu, quale Rhinocerotis altissimũ. *Ipsius sunt.* Sic & Heb. At Rom. Psalterium, ipse conspicit. Nouit scilicet liquidò profundas & altas montium radices, atque fundamenta. Nouit præfinitè, quam alti sint montes, ac quantum supra solum emineant. Quod Geometræ & Optici non satis exactè assequuntur cum suis tot præceptis, propositionibus, demonstrationibus, instrumentis, & machinis.

6 *Fecit*, produxit. Sequẽti versu aliam habebit notionem. *Siccam*, terram, cuius propria qualitas est siccitas, Gen. 1. Nam in ea prędominatur.

7 *Et ploremus.* Propriè, geniculemur, vt loquitur Tertullian. genua flectamus. Quod vsurpauit Esa. 43. Mihi curuabitur omne genu. *Qui fecit nos*, qui benefecit nobis, qui nos ornauit, decorauit, insigniuit beneficiis, amplificauit, vt Deut. 32. vers. 6. & 1. Ro. 12. vers. 6. Dominus qui fecit Mosem & Aaronem. Vulgo tamen referunt ad simplicem hominum procreationem. Atqui illa impiis cum populo Dei communis est, cum Dauid hic loquatur de singulari quadam Dei erga suos beneficentia & largitate.

8 *Populus pascuæ eius*, quem pascit sua doctrina & bonis, qui nos spiritualiter & corporaliter alit magna sua prouidentia & bonitate, *& oues*, quas manu sua ducit & regit. Nos, qui ab eo regimur. Christus pastor est noster, Ioan. 10. Ezech. 34. Pergit in Metaphora. Alii. *Oues manus eius*, quas manu sua creauit & fecit.

9 Respicit ad eos quos exhortatus fuerat & compellauerat vers. 2. & 7. *Hodie*, hoc die aduẽtus eius, siue incarnationis. *Si vocem eius*, Domini (Christi ex Apostolo.) Nã hortatur ad excipiendã Christi vocẽ. i. Euangeliũ. Vnde *Hodie* hîc sumitur pro præsenti vita, vel etiã toto tẽpore gratiæ & salutis, Ibid. Heb. 3. Sententiã perspicuã, & præstãtissimã Masoretæ ad quorũ cõmenta Gnostici obstupescunt, non modò obscurant, verumetiam deprauant, iungẽdo præcedentibus, & versum hîc finiendo. Venite adoremus, & procidamus, si modò vocẽ eius audire volueritis, vel, Nos populus eius sumus, si hodie vocem eius audieritis. Hinc deinde incipiũt versum, & legunt separatim, *Nolite obdurare corda vestra*, &c. Atqui hæc distinctio apertè Spiritui sancto aduersatur, qui per Paulũ ad Heb. 3. & 4. nedũ per nostros Septuag. aliquoties hãc cõnexionẽ repetit, & semper ita iungit. Hodie si vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Adde Enallagen personarũ, quæ iã fit, manifestè nostrã distinctionem euincere. Quis enim nõ videt, *si audieritis*, aptiùs cadere in verbũ eiusdẽ personæ, *Nolite obdurare*, quàm cũ diuersa persona, *Adoremus*, vel, *nos populus pascuæ eius*, copulari? Clemens Alexandr. in Protrept. *Hodie*, pro semper accipit, vt dies hæc vna cum sæculis vsque ad consummationem sæculi extendatur. Sic Chrysost. Semper, donec constat mundus.

10 Deterret ab incredulitate, exẽplo patrũ, qui ob eã exclusi sunt promissa terra. Et primũ quãdo pro aquis in Raphidim cõtẽderũt cũ Mose tentãtes Deum. Ex. 17. Attingit autẽ duo peccata eiusdẽ loci & tẽporis. Nã vix exacto mẽse ab exitu partim rixati sunt cũ Mose, de aquis, partim tentarunt deum dicentes, An est Dominus in medio nostri, vt præbeat nobis cuncta necessaria. Posterius autem magis Deum irritauit, proinde dictum, Non tentabitis

Dominũ quẽadmodũ tẽtaſtis in Maſſa(tẽtatione,ſiue loco tentationis)R.Moſe.*Sicut in irritatione* cõtẽtione prop. cõtradictione & iurgio. Sicut eũ irritarũt & exacerbarũt Moſẽ ſuis iurgiis, cõtẽtionibus,contradictionibus. Vel potius,vt ſit nomẽ loci, ſicut in loco irritationis.Sicut in *Meribá*,loco deſerti,in quo iurgati ſũt cũ Moſe,& murmurarũt propter aquæ penuriã. Alludit enim ad aquas cõtẽtionis,Ex.17.ſiue cõtradictionis Num.20.Bis enim propter aquas irritarunt Moſem & tentarunt Deum in Raphidim & Cades. Sic enim hæc duo ſunt diſtinguenda,vt *Irritatio* referatur ad Moſem, *Tentatio* ad Deum. *Secundum diem*,ſicut in die,ſicut in tempore tentationis Dei,vel inſtar diei,quo tentarunt Dominum,dicentes, Eſt ne in nobis,an non?Quòd illis deeſſet aqua ad bibendum. Hoc autem ſecundum eiuſdem loci & temporis peccatum fuit priore longe grauius non iam in Moſem vt pote ſed in Deum ſuſceptum. Ideo enim Moſes vocauit nomen loci illius non tantum *Meriba,irritatio,iurgium, contentio,contradictio* ſed & *Maſſa, Tentatio*,Ibid. Ex quo debemus hìc accipere *irritationẽ*,ſiue, vt in Romano Pſalt. *Exacerbationem*,& *tentationem*,pro nominibus propriis,non appellatiuis. Vtrũque autẽ pertinet ad eandẽ hiſtoriã. Vocauit enim nomen (loci) *Meriba, iurgiũ* & *Maſſa, tẽtatio* Ibi.&1.Co.10.2.Co.10.quaſi iurgatio Moſis & tẽtatio Dei idẽ locus dictus ſit ob binos euentus & peccata. Quare Abben Ezra ſuſpicatur populum fuiſſe ſciſſum in duas factiones, quarum vna rixari vellet cum Moſe,altera tentare & explorare Deum,id eſt, Dei potentiam, præſentiam & voluntatem. Adde hanc aquarum petitionem fuiſſe procuratam litis & contentionis ſtudio,Schiſmaticorum inuidia & maleuolentia,item non ob petentium neceſſitatem ſed voluptatem. Nam quia abundabant Manna,nihil opus habebant aqua כי היה בו לחם ומים ומן ומים יחד שגמו והדיר היה על המטה ועל המטעמה inquiunt Hebræi apud auctorem faſciculi myrrhæ. In Manna enim erat panis & aqua, ac erat humidum per ſeſe, & quando deſcendebat rorem habebat ſubter & rorem ſupra. Quin etiam iuxta Patrum traditiones è R. Selomone Ex.16.fundebat riuos aquarum idoneos ad adaquanda populi pecora , dum incaleſcente ſole liqueſceret duabus horis ante meridiem. Recte igitur. Moſes has aquas vocauit contradictionis ſiue vt Noſter interpres hic habet,irritationis vel exacerbationis.(Nã tam in Moſe quàm Dauide idem eſt vocabulum Meriba) quia duntaxat petitæ videbantur ad contradictionem eodem videlicet ſpiritu,quo Sectarii vſum Calicis promiſcuum petunt in Chriſtiano Manná,quaſi alterutra ſpecies non contineat totum Chriſtum,ſed caro in vna exiſtat ſine ſanguine,in altera ſanguis ſine carne.

11 Inducit Deum loquentem ex abrupto, vt comminatio ſit vehemẽtior,vbi duntaxat ſubaudiendum eſt *inquit* , vt fieri diximus in mimeſibus. Pſ.2. Vbi,inquit,tentauerũt me patres veſtri(Num.10.13.17.20.Exod.17.)in Maſſa & Meribá:quò vocabula Hebraica alludunt. *Probauerunt*,experti ſunt, Num. 14.murmurantes & dubitantes de prouidentia & veritate Dei. *Me*,additur in fonte:ſed quia per Zeugma facile è proximo membro intelligitur, item quia Metonymicè accipitur pro eo quod ſequebatur, *Opera mea*,prætermiſerũt, vt & Paulus. Probauerunt me inquit,meam potentiam, opera mea potentia & mira. *Mea*,à me patrata, plurima& ingẽtia,eaque duorum generum. Nam alia fuerunt extemporalia vt cothurnices, aquarũ dulcor ratio,tubá montis Sinai,alia perimanentia & perẽnia,cuiuſmodi quatuor recẽſent Manna,Riuus è rupe fluens,Columna ignis Columna meis. Illa enim populum non deſeruerunt vſque ad ripam Iordanis anno quadrageſimo.

12 Cõtrahit vniuerſè peccata,quibus continuarunt ſe exacerbare in deſerto per annos 40. Nã propoſuit dũtaxat tentationẽ ſiue iniuriã ſibi factũ initio exitus. Cætera nominatim nõ attingit,quoniam prolixioris id fuiſſet inſtituti,& ſat erat ſignificare illos deinceps non vixiſſe rectius. *Offenſus fui*. In Ro. Pſalterio Proximus fui,nã vtrũque ſignificat προσοχθίζειν ſiue προσοχθεῖν offendi,propinquare. Quadraginta annis totis, quibus verſati ſunt in deſertis Arabicis,infenſus fui iſti populo ob incredulitatẽ,vel proxim⁹.(in malũ, vt idẽ ſit ſẽſus,qui hìc & in Heb.nẽpè)Quadraginta annis inſtiti, impreſſionẽ feci, imminui hominibus illius ætatis.i.oppreſſi eos crebris calamitatib⁹ & pœnis,& propter eorũ incredulitatẽ, omnibus in deſerto proſtratis.Heb.3. & 4. Sic.Latinè inſtare,imminere,vrgere,premere. Gall.*eſtre preſt à frapper*.Quo modo Clemẽs Alex.in Prot.incredulis&errantibus προσώχθισεν ὁ θεὸς καὶ ἀπώλεσεν,infenſus fuit Deus & minatus.D.tamẽ Auguſt.recepit in vulgato ſignificatu , de ſignis & prodigiis Dei præsẽtiã atteſtãtibus.At Heb.Pertęſus ſũ.Ga.*ie me ſuis ennuyé de ce ſiecle là*, Tæduit me illius ętatis,& generis hominũ.Moleſta mihi fuit illa generatio atque diſplicuit.Per tot annos eos detinuit in deſerto,tãtiſper dũ extinguerẽtur,neque promiſſionibus potirentur.Nã quotquot ex Ægypto excedẽtes viceſimũ annũ attigerant,in deſerto, præter Ioſue & Caleb, mortui ſunt. *Generatio*. Dor de ætate ſiue hominibus illius ætatis.

13 *Quibus.* In vulgatis exemplaribus *Vt*, ſed rectius *Quibus.* οἷς enim habet Apoſtolus Heb. 3. non ὡς, & Heb. 7. *Si introibunt*, ideſt, nequaquã introibunt. Formula iurandi ecliptica ad indicandum πάθος & commotionem animi ſiue iram. Si introibunt in requiem meam, ne ſim Deus, habeat mẽdax, aut quid ſimile, per Apoſiopeſim, vt Chryſoſtomus nõ alienè moneat in huiuſmodi *Si* pro *Non* ſumi. Tam fui grauiter offenſus iſti populo, vt firmam tulerim ſententiã, & quidem interpoſito iureiurando, ipſos minimè in terram promiſſam ingreſſuros. *In requiem meam*, in teram promiſſionis, vbi ſedes quietas illis promiſeram & daturus eram. Nullus eorum introibit in terram promiſſam, præter Ioſué & Caleb. Hoc impletum in ſexcentis tribus millibus quingentis quinquaginta, quos in cenſum Moſes iuſſu Dei redegerat Num. 1. ad inuadendam Chananeam & fruendam, ſiue in his qui egreſſi fuerant ex Ægypto duce Moſe. Nam hi omnes in deſerto perierunt & qui introierunt nati ſunt in deſertis, ac veluti nouus fuere populus, qui nunquam fuerat in Ægypto. Præter Ioſue & Caleb, ſacerdotes etiam & leuitæ, vt Eleazar, Ithamar, excipiendi ſunt. Nam hi non cõprehendebãtur hoc iuramento neque cẽſu Iſraelitarũ in Numeris peracto. Requiẽ autem eam appellat, quòd in ipſa requieturi eſſent Iſraelitæ à ſeruitute & iugo exterarum gentium. Nempe terram, in qua quietam vitam & tranquillam ducerent. Antea enim tam ipſi, quàm Patres ipſorum incertis ſedibus ſemper vagati fuerant, & variis peregrinationum motibus iactati. Aliqui requiem terram promiſſionis dictam putant propter arcam fœderis ſymbolum præſentiæ Dei in tertis. Paulus etiam refert ad cœlum, vbi ſic requieſcimus ab operibus noſtris, vt Deus die ſeptimo requieuit à ſuis. Hic eſt enim Sabbatiſmus, quem populo Dei reliquum eſſe oſtendit Heb. 4. Adde veterem terram Chanaan, quæ rerum omniũ copia affluebat, fuiſſe imaginem futuræ patriæ cœleſtis, vbi omnia quieta, dulcia & fœlicia. Concludit abruptè cũ Apoſiopeſi, vt oſtendat magnã ſuam eſſe iram contra peccatores, præſertim incredulos, ac graue eorum periculum.

ARGVMENTVM.

Omnia incitat ad Chriſtum Dominum extollendum, qui ſit homines ex æquo iudicaturus.

1 Canticum ipſi Dauid, quando domus ædificabatur poſt captiuitatem. 1. Paral. 16. c. 23. XCV. Heb. 96.

CAntâte Dómino cánticum nouum: cantâte Dómino omnis terra.
3 Cantâte Dómino, & benedícite nómini eius: annuntiâte de die in diem ſalutâre eius.
4 Annuntiâte inter Gentes glóriam eius: in ómnib⁹ pópulis mirabília eius.
5 Quóniam magnus Dóminus, & laudábilis nimis: terríbilis eſt ſuper omnes deos.
6 Quóniam omnes dii Géntium dæmónia: Dóminus autem cœlos fecit.
7 Confeſſio & pulchritûdo in conſpêctu eius: ſanctimónia & magnificéntia in ſanctificatiône eius.
8 Affêrte Dómino pátriæ Géntium, affêrre Dómino glóriam & honôrẽ: affêrte Dómino glóriam nómini eius.
9 Tóllite hóſtias, & introîte in átria eius: adorâte Dóminum in átrio ſancto eius.
10 Commoueâtur à fácie eius vniuêrſa terra: dícite in Géntibus, quia Dóminus regnâuit.
11 Etenim corrêxit orbem terræ, qui non commouébitur: iudicâbit pópulos in æquitâte.

12 Lætêntur cœli, & exûltet terra, cómoueâtur mare, & plenitûdo ei⁹: gaudêbũt cãpi, & ómnia, quæ in eis sunt.
13 Tunc exultâbunt ómnia ligna syluârũ à fácie Dómini, quia venit: quóniam venit iudicâre terram.
14 Iudicâbit orbem terræ in æquitâte: & pópulos in veritâte sua.

---

1 Titulus nullus Hebræis, sed rectè additus, vt post captiuitatem Babylonicam Iudæi intelligerent sibi Christum fuisse expectandum. Agit enim de Ecclesiæ per illum ædificatione, & mundi correctione, siue restauratione. 1. Par. 16. coniungitur cum Psal. 104. de reductione arcæ ex domo Obed Edom in Hierusalem: è quo Thalmudici putant fuisse resectum, & paucis immutatis huc relatum, super colligendis per Messiam exiliis & captiuitatibus.

2 *Cantate*. Apostrophe ad totius orbis incolas qua tacita ipsorum ad Deum Christúmque eius, Idolis repudiatis, conuersio includitur. *Nouum*, ob nouum Dei beneficium, de spirituali præsertim liberatione à peccato, Satana, morte, inferno. Opponitur Cantico Mosaico de corporali liberatione è captiuitate Ægyptiaca, quod proinde vetus est canticum & veteris testamenti. Nouum etiam notat exquisitum, pulchrum, elegans, pretiosum, vt solent esse noua comparatione veterum. Apoc. 2. Vincenti dabo nomen nouum. & c. Noua Hierusalem, & nomen nouum & 5. Ode noua. Quò fortassè pertinet illud, faciam cœlos nouos & terram nouam, quando orbem renouabit, & splendidiorem pulchrioremque efficiet. Deus autem toto hoc Psalmo de Christi persona dicitur.

3 *Cantate*. Ter repetitum, triplicem personarum in vna Dei essentia distinctionem designat. Euthym. vt & *Afferte* siue יהבו, *habu* vers. 8. *De die in diem*, quotidie salutem, quam ille attulit.

4 Vocatio gentium prędicitur per Iudæos, id est, Apostolos primósque Christi discipulos, qui de circuncisione siue de semine Israel extiterunt. Euangelizate ô Iudæi. (Iam enim ad illos Apostrophe dirigitur) Gentibus gloriam Domini & miracula. Aliqui, mirabilia ad humani generis admirandam redemptionem, & collectionem in vnam Ecclesiam restringũt. Hic & sequens vers. legitur 1. Par. 16. Vel, *inter gentes* & *in populis*, idiotismus, qualis psalmo 150. ô vos gentes, ô vos populi, ô vos qui estis inter gentes & in populis, siue de gentium & populorum numero, vt V. 10. dicite in gentibus.

5 *Quoniam*, tam vers. hoc, quàm sequenti duobus modis potest intelligi. Continuatiuè, vt construatur cum superiore Verbo, Annuntiate, quòd magnus est Dominus. Prædicate eum esse magnum, laudabilem, terribilem. Annuntiate omnes Deos Gentium esse dęmonia, &c. Vel causaliter, vt sit Ætiologia præcedentium: Annuntiate gloriam eius. Nam est magnus. &c. Nam multa in eo sunt, quæ laudem maximam mereantur, nempè ea quę tribus versibus persequitur. *Super omnes Deos*, Gentium scilicet, per Hypozeugma. contra omnia idola terribilis: omnibus dæmonibus tremendus. Nam eos profligabit. *Super* etiam *vltra* significat. Est Idolis terribilior. Se per Deos intelligere idola siue dæmonia à Paganis sub nomine Iouis, & similium culta, mox docet, non vt aliqui, Angelos & principes huius mundi siue magistratus.

6 *Dæmonia*. Deiculi propriè, dii exiguæ virtutis, vel nihila, nullius potestatis. Psal. 32. 88. 101. 103. Doctè autem ita verterunt vt docerent Deos gentium verè esse Diabolos, non bonos aliquos spiritus siue angelos, hunc locum per alterum explicantes. Nam ps. 105. vers. 36. apertè eos Dauid appellat *Sedim*. i. Diabolos, cacodæmonas, sicque Idola siue sculptilia esse Diabolorum receptacula & tanquam corpora. Hinc Clemens in Protrept. citat, omnes dii gentiũ dæmoniorũ sunt Idola, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμονίων εἰσὶν εἴδωλα. Itẽ vt contẽptim minueret, quod sibi dęmones arrogabant: vel quia piis nihil prodesse aut obesse possũt, vt docetur 1. Cor. 8. Idolũ nihil est in hoc mundo. Et 10. Idolũ nõ est aliquid. i. nullius cõtra sanctos potestatis. Cõtrà maligni spiritus se Dæmonia & Dæmonas inscribebãt, quasi diuinos & admirandos. Nam vt in prauã partẽ perpetuò sumũtur apud sacros pro malignis & apostaticis mentibus

mentibus, quæ suum deseruerunt principatum, in quo fuerant à summo Deo collocatæ: ita apud prophanos in excellentem. Quare apud Aristotelem τὸ δαιμόνιον, pro diuino & admirando, & apud Platonem δαίμων pro sapiente vniuersi moderatore. Nempè impuri illi Spiritus suam infœlicitatem celantes, sibi omnem admirabilitatem diuinitatémque tribuebãt, immò verò & omnium rerum scientiam, ac reliqua Dei propria. Nam ἀπὸ τοῦ δαίειν se dictos aiebant, vt narrat Euseb. lib. 4. Præp. Ex quo factum (inquit) vt apud nos nomina ista semper malè sonent, neque vllum bonum dæmonem nostræ dicant Scripturæ.

7 *Confessio*, laus, Metonymicè, laudis & confessionis materia. Omnia sunt laudabilia, laudis, pulchritudinis, gloriæ, maiestatis coram ipso plena, siue apud ipsum: Ipse est maximè laudabilis, pulcherrimus, sanctissimus, magnificentissimus, quòniam glorioſè vicit diabolum & mortem, resurgendo. יהוה Septuaginta solent deducere à יהיה, *Confessus est*, in Hiphil. Recentiores malunt Hé esse radicale, & significare Gloriam, maiestatem. *Sanctimonia*. עז, fortitudo, potentia, *In sanctificatione eius*, in sancta eius maiestate, id est, in ipso, qui est sanctus, Gall. *en sa saincteté*. vt proximè *in conspectu eius*, in facie eius: & vers. 3. *nomini eius*. Nam sic circunloquuntur Deum honoris causa, vt cùm Pontificem Sanctitatem vocamus, Regẽ Maiestatem. Alii, in loco eius sancto, siue ille sit cælum siue templum. Nam Kimhi per sanctificationem, cœlum intelligit: alii templum, vel Ecclesiam, in qua etiam omnia sunt sancta, potentiæ & magnificentiæ plena ob sacramenta, verbũ Dei Gratias, quæ illic copioſè conferuntur & elucent: denique quia perfecta sanctitate & vita æterna eam donabit. Heb. *Mikdas*, Sanctuarium, locus Deo dicatus, quem etiam Sanctificationis vocabulo nostri interpretes donant, Ier. 51. Venerunt alieni super sanctificationem domus domini. i. sanctuariũ. 1. Mach. 1. & Anthiochus intrauit in sanctificationẽ cũ superbia magna. Psal. 77. Sanctificium, quòd in eo oporteat omnia sancta esse, pura, nitida, & magnifica.

8 Hi duo versus repetuntur è Psal. 28. vers. 1. & 2. Sunt autem Prophetici de vocatione Gentium. *Patriæ*. Hîc non est vox Latina, sed Græca, πατριαί, id est, familiæ, tribus, cognationes, vt & Heb. sonant. *Afferte*, tribuite ponderoſè, vnde יהב *Ieab* onus, pondus portate, onus imponite prop. Sic loquitur, vt significet Deum non modo honore & gloria afficiendum, sed etiam re, opibus & bonis, iuxta illud, non apparebis in conspectu meo vacuus. Ternarius numerus est sacer ob mysterium triadis. Ideò enim eo Scriptura gaudet. *Nomini*, (&) nomini eius. Asyntheton inter duo crebrum. Masoretæ ponunt in Genitiuo, Gloriam nominis eius, quam nomen eius, id est, ipse meretur. Gloriam nomini eius debitam. Pro gloria & maiestate nominis ipsius eum celebrate & colite.

9 *Tollite*, ferte, eleuate, attollite prop. *Hostias*. Vox *Minhá*, fertum, & sacrificium farinaceum propriè significat. Nempè alludit ad sacrificium Eucharistiæ, quod est incruentum & manibus sacerdotum eleuatur in cælum quando Deo offertur, vt in veterum Terumoth fiebat. *In atrio*, Heb. in decore sanctitatis eius, id est, è Kimhi, in templo locorum omnium glorioſissimo & sanctissimo. Non tam rectè alii, sancto cultu & decoro, qui deceat illius maiestatem, vel in virtutum ornatu. cætera psal. 28. vers. 3. *Atria*, plur. sunt templa, vel particulares Ecclesiæ. *Atrium*, sing. Ecclesia Catholica in genere.

10 *Commoueatur*, יחיל cruciamini. Timeat, more parturientis fœminæ, crucietur ante eum & expauescat vniuersus orbis terrarum: timeat eum offendere. Nam in bonam partem debeat accipi. *Quia Dominus regnauit*. Per fidem & cultum. q. d. quia in orbe terrarum creditur, agnoscitur, colitur. Dominus ante aduentum suum in terras regnabat per potestatem suam, sed non per fidem & religionem. Nam neque credebatur neque colebatur. Septuag. addiderant, & quidem Propheticè, trecentis circiter annis ante Christũ, *à ligno*: quomodo citant veteres Iustinus, Lactantius, Tertullianus, Arnobius, Augustinus, Cassiodorus, Theodulphus, Psalteriũ Romanum, &c. Atque is fuit modus vertendi veterũ, vt paucula obiter intercalarẽt, quę inseruirẽt perspicuitati mysterii. Sic sæpè præter Hebraicũ cõtextũ, nõnulla de suo interponũt in Lege & Prophetis ad locos obscuriores illuminãdos Ionathã & Onkelos, qui proindenõ tã Chal. trãslatores, quàm Paraphrastæ appellãtur.

Quem vertendi modum secuti sunt 70. plerisque locis ad literæ maius lumen vt supra ps. 71. V. 19. & Es. 9. Et vocabitur nomen eius *magni consilij angelus*, admirabilis, consiliarius, Deus fortis. Nã magni cõsilij angelum interposuerunt, vt docerent oraculum pertinere ad Messiam, non Deum Patrem, vt quem angelum nemo dixerit, quòd à nullo mitti possit, cum non sit nouum vt Messias tanquam à Patre missus Angelus testamenti, & Ex. 23 Angelus, in quo est nomẽ Dei vocetur. Male ergo has duas voculas è nostris exẽplaribus, quæ de industria & per Spiritũ sanctũ à sanctissimis his Prophetis fuerãt interiectæ, sustulerunt, siue Iudęi vt Iustinus Martyr contra Tryphonẽ putat pag. 83. siue quidam olim scioli, vt linguam Hebræam ostentarent, aliquid in Septuag. notando, quod minimè in Archetypo reperirẽt, cuius vanitatis, atque adeò nequitiæ nimium multos hodie fert tellus. Sic enim veterũ omnes libri vel corrumpuntur, vel mutilantur. Quamuis enim in Hebræo minimè habeantur verbo, at habentur sensu. Nam modus vel tempus definitur, quo Christus Dominus regnauit Gentibus. Aliqui regnum vi & armis consequuntur, alii ex genere, alii aliter. At Christus *à ligno*, siue per lignum Crucis, qui modus est nouus, mirus & insolens. Cùm exaltatus (inquit) fuero, omnia traham ad meipsum. Per crucem est consecutus potestatem in cœlo & in terra. Per crucem regnat latè in terra, & sedet ad dexteram Dei, &c. Vel *à ligno*, post lignum, post mortem crucis. Tum enim Deus Christum ab inferis excitauit, illumque Gẽtibus præposuit, vt eos omnes regeret & gubernaret pro arbitrio. Etsi enim hæc à primo conceptionis puncto fuit humanæ naturæ in Christo potestas, ea tamen non nisi confecto nostræ redemptionis opere, post resurrectionem, vsus est.

11 *Correxit*, stabiliuit, firmauit, Heb. Verùm ita reddiderunt, quia hæc non tam dicuntur de mundo creato & constituto, quàm recreato & restituto per Christi Euangelium. Mundus antea erat deprauatus, non modò vita & moribus, verùm etiam idololatria, Dei ignoratione, & opinionibus. Hunc iam correxit, in religione, vita, moribus, conscientia, ne deinceps sit absque pietate, fide, Dei veri agnitione, quicquid moliatur Satanas. Eam enim, vt olim, non extinguet penitus, vel ad vnam familiam contrahet. Tam graue fuit peccatum Adæ & humani generis vt omnes peccauerint & Deum Deique cultum deseruerint. At tanta gratia Christi, tam efficax, tam copiosa, vt perpetuò multi futuri sint probi & pii vbique per orbẽ, qui nunquã nullisque persecutionibus & pœnis demouebuntur à Dei cultu, notitia, cõfessione. Insignis promissio & valde consolatoria, non defecturam fidem inter gentes, vt olim. *Non cõmouebitur*, ab Euangelica doctrina & fide, à Dei vera notitia. Ecclesia enim toto orbe constituta perpetuabitur, nec vlla vi aut oppugnatione Diaboli & administrorum ipsius delebitur, vt anteà quando omnes peccauerunt & indiguerunt noua Dei gratia ad humani generis reparationem.

12 Prosopopœiis lætari iubet mundum, omnésve creaturas, Christo regnum ineunte: quoniam ille vtiliter & iustè omnia moderabitur & reget. Alii allegoricè, Cœlum, terram, mare, campos, arbores exponunt, vt Chald. Lætentur exercitus cœlorum, & exultent iusti terræ. Simplex esse possit Metonymia, Cælites, terrigenæ, insulani & marini homines, agrestes, syluestres &c. *Commoueatur* in lætam partem. Ad verb. tonet, resonet, fremat, præ gaudio scilicet, cum multo sonitu gaudeat, externo fragore & bombo testetur internam animi lætitiã, gestiat mare & plenitudo eius, id est, pisces & cætera mari comprehensa, vt insulæ. Minus rectè in tristem, vt sit Antithesis, Exultent cœli, id est, Angeli & omnes electi, commoueatur autem mare, & plenitudo eius, impiorum turba.

13 *Tunc*, illo Gratiæ tempore. Euthymius tamen, illo iudicii die. *Ligna syluarum*. Nam in nemoribus & syluis non iam cultus dæmonum peragetur, non iam consecrabuntur idolis, sed Deo. Vel Metonymicè, homines syluestres & rustici. *A facie Domini*, ante Dominum. *Venit*. Bis repetitur propter vtrumque aduentum visibilem. Tertius enim per verbum Dei, sacramẽta, & gratiam, est inuisibilis. *Iudicare*, regere, regnare, moderari, sic seq. V. & supra 11. Ante mundi ad Deum conuersionem Satanas regnabat per infidelitatem, deinceps Deus per fidem in se.

14 *In veritate sua*, in, vel per veram suam legem. Alij, in fide sua, id est, secundum suas promissiones.

missiones. Iudicare, vsu linguæ significat regere: vnde liber Iudicũ. i. rectorum & principũ. Possit ergo loqui non solam de tempore posterioris aduentus Domini ad iudicandum viuos & mortuos, verùm etiam prioris, quo post ascensionem adiit Patris dexteram, & cœpit efficaciter regere omnes nationes, eas partim conuertendo, Satana tenebrarum principe foras expulso, partim euertendo, & constituendis nouis regnis, vt in laceratione Rom. Imp. & Persici patuit. Canit enim sæpè duplex iudicium, vnum nouissimum, quod expectatur, alterum primum, quod iam perfectum contra impietatem & Tyrannos.

ARGVMENTVM.

Homines & Angelos inuitat ad Christum Dominum adorandum, qui sit extremo suo aduentu idololatras pudore affecturus, bonisque lucem allaturus. Hebr. 1.

1 Huic Dauid, quando terra eius restituta est ei. XCVI. Heb. 97.

DOminus regnâuit, exûltet terra: lætêntur insulæ multæ.

3 Nubes & calîgo in circúitu eius: iustítia & iudícium corréctio sedis eius.

4 Ignis ante ipsum præcêdet: & inflammâbit in circúitu inimîcos eius.

5 Alluxérunt fúlgura eius orbi terræ: vidit, & commôta est terra.

6 Montes, sicut cera, fluxêrunt à fácie Dómini: à fácie Dómini omnis terra.

7 Annuntiauêrunt cæli iustítiam eius: & vidêrunt omnes pópuli glóriã eius.

8 Confundântur omnes, qui adôrant sculptília: & qui gloriântur in simulâchris suis.

9 Adoráte eum omnes ángeli eius: audîuit & lætâta est Sion.

10 Et exultauêrunt fíliæ Iudæ: propter iudícia tua Dómine.

11 Quóniam tu Dóminus altíssimus super omnẽ terram: nimis exaltâtus es super omnes deos.

12 Qui dilígitis Dóminum, odîte malum: custôdit Dóminus ánimas sanctôrum suôrum: de manu peccatôris liberâbit eos.

13 Lux orta est iusto: & rectis corde lætítia.

14 Lætámini iusti in Dómino: & cõfitémini memóriæ sanctificatiônis eius.

---

1 Inscriptio addita præter fontem, indicat Psalmum esse de restitutione totius terræ, quæ perfectè continget in extremo iudicio, quando omnia subiicientur sub Messiæ pedibus, 1. Corinth. 15.

2 *Dominus*, toto hoc Psalmo Christus, Apostolo interprete Heb. 1. iam is (inquit) regnauit in orbe, in quo antè Diabolus regnabat. Christum regnare præsertim apparebit nouissimis illis temporibus, cùm omnia sibi & Patri subiecerit. 1. Cor. 15. Tum enim prorsus regnum Satanæ concidet.

3 *Correctio*, rectitudo, firmitas, basis. Vox sonat locum firmum & rectum, siue rigidum. Iu-

ſitiam autem referunt ad miſericordiam & beneficentiam erga probos, iudicium ad ſeueritatem & pœnas contra improbos. Significat Chriſtum venturum ad iudicium cum pompa & maieſtate in nubibus.

4 Ad iudicium poſtremum ſe ſic terrificè comparabit, ſuámque tremendam poteſtatem nubo & caligine conſpicuam præbebit, vt olim in promulgatione Decalogi, Exo. 19. & Euãgelij die Pentecoſtes, Act. 2. vbi minus erat cauſę. Nam eo ſpectaſſe Pſalmographum apparet ex eodem Pauli loco, ne quis hæc dicta putet de vi & poteſtate, qua vtitur Chriſtus etiã nunc in ſceleratos, quòd ignis metaphoricè acerbitatem ſupplicij ſignificet. De hoc igne conflagrationis ſiue purgationis 2. Pet. 3. qui præibit iudicium ad cælorum & elemẽtorum purgationẽ, ad terrorem quidem improborum, proborũ verò ſalutẽ & ſolatiũ, quemadmodũ Auguſtinus interpretatur. Poſſit tamen intelligi de igne æterno ad ſupplicia damnatorũ comparato. Quoniam 2. Theſſ. 1. reuelandus Chriſtus aſſeritur, cum Angelis virtutis ſuæ, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum, neque obediunt Euangelio. Is hîc dicitur præceſſurus ad iudicium, quia paratus erit ad corripiendos impios, ſimulátque Dominus ſententiam protulerit.

5 *Alluxerunt*, micarunt per orbem terrarum. De reliquis iudicij ſignis & terroribus. *Vidit*: terra hæc fulgura vidit, & concuſſa eſt. Nam vt hoc pertineat ad illuſtrationem orbis per fulgetra Euangelicæ doctrinæ atque miracula, ſuperior Pauli locus non patitur. Deinde omnia eſſent allegorica. Montes ſuperbi, terra carnales, fulgura Euangelium, cæli Apoſtoli & Prophetæ: de quo recurre ad Euthym. & Auguſtinum. Sunt autem hæc præterita pro futuris more Prophetico vt verſ. 6. 7. 13.

6 *Montes fluxerunt*, igne conflagrationis. Elementa enim calore ſoluentur: Terra autem, & quæ in ipſa ſunt res, exurentur. Ibidem Petrus. *A facie Domini*, præſente Domino, ante Dominum, aduentu Domini. *Omnis terra* fluet, ſiue liqueſcet, per Zeugma. Maſoretæ maluerũt eſſe genitiui caſus, A facie Domini totius terræ. Quo etiam modo legitur in Græcis codicibus, κυρίε πάσης τ῀ γῆς.

7 *Annuntiauerunt*: pluendo ignem, ſulphur, grandinem, & cætera terribilia contra impios, cæli prædicabunt Deum eſſe iuſtum. Iuſtitia enim eſt & gloria eius iſtos punire, Kimhi. Vel eſt ſimplex Proſopopœia ad exaggerationem. Aliqui etiam Metonymicè intelligunt cælites. i. Angelos, quorum miniſterio multa in hoc iudicio peragentur, *Gloriam eius*, maieſtatem & potentiam tanti iudicis.

8 *In ſimulachris ſuis*. Heb. *Elilim*, quam vocem vertunt nunc Simulachra, nunc Dæmonia, vt Pſ. 95. verſ. 6. Quoniam Idola non erant ſimplicia & nuda ſimulachra, ſed Dæmonum veluti domicilia & latebrę diabolicæ inſpirationis & inſtinctus participes. Item quia in illis & per illa Dæmones colebantur tanquam eorum monimenta & ſpecies, quę Deorum proinde corpora vocauit Hermes, quòd prælentiã ſuam in eis exhiberent, æmulati fortaſſis verum Deum, qui ſui copiam faciebat in propitiatorio ad Cherubim. Tale aliquid innuit Arnobius contra Gentes, lib. 1. pag. 31. dum ſcribit in Idolis inhabitare Deos, & Auguſt. li. 8o. de Ciuit. c. 14. poſt Lactant. lib. 2. c. 8. & Euſeb. prim. lib. de Præp. reſponſa dare, ſigna edere, morbos curare, certam opem laborantibus impertire. Propriè vox contemptim ſonat Deiculos, vel iuxta alios, Nihila, res vanas & nullius momenti, vel *al Elim, non Dij*.

9 *Adorate*. Hunc locum explicat Apoſtolus, probaturus Chriſtum Angelis eſſe maiorem, Heb. 1. Adorent eum omnes Angeli Dei, inquit Deus Pater, cùm iterum introducit primogenitum ſuum in orbem terrarum. Ineptè Rabbini aliqui cenſent יחוה eſſe præteritum kal, cùm ſit Imp. *Angeli*, Dij Heb. quo nomine intelliguntur ſæpè Angeli, vt Pſa. 8. & alibi Apoſt. & Heb. teſtantibus. Hi non adorant ſolùm diuinitatem eius, verumetiam carnis eius gloriam. Ambroſ. de Spiritu ſancto, lib. 3. ca. 12. Chryſ. hom. 5. ad Heb. Recentiores, tametſi Apoſt. hanc interpretationem approbarit, Adorate eum omnes Dij. i. quicquid habetur pro Deo, adoret hunc verum Deum, eique cedat. *Audiuit*, audiuit Sion ſiue Eccleſia veniſſe Dominum in terram, & lætata eſt. Diligit enim aduentum eius, vtpotè ſibi ſalutarẽ, vtut ſit impiis terribilis.

10 *Filiæ Iudæ*, Eccleſiæ ab iſta Sionia ſiue Hieroſolymitana prognatæ. *Propter iudicia tua*, propter beationem proborum, & damnationem improborum.

11 *Super omnes Deos*, Angelos. Quare & ſedere dicitur ſuper omnem principatum, &c. Eph. 2. Philip.

Philip. 2. Retinuerunt iam Deorum nomen, etsi eadem hîc vox *Elohim*, quæ vers. 9. vt docerent intelligi nunc posse tam fictitios Deos, quàm potestate pollentes homines.

12 *Malum*, neutrius generis: etsi Rabbini quidam masculinè exponant de malo homine.

13 *Orta est*, sata & sparsa propriè, vt eam latè, laxè & copiosè colligat. Ne quis exponat, emersit, apparuit, quæ se antea occultabat. Lux & lætitia sparsa sunt in hoc mundo iustis & rectis corde, quæ postea metant in hoc futuro Christi aduentu, Kimhi. Lucem & lætitiam futuræ beatitudinis hîc seminatam in animis nostris & conceptam, colligent in cælo, beato Dei conspectu, & immortalibus gaudiis, voluptatibúsque perfruentes. Vel est præteritum pro fut. Tum à Deo orietur, seretur, spargetur, copiosè tribuetur lux & lætitia rectis corde. De æterna aliqui exponunt, de qua Esa. 35. & 51.

14 *Sanctificationis eius*. Periphrasis Dei, vt Psal. 29. V. 5. & 95. vers. 7. Celebrate memoriam eius, qui quidem est sanctus: memoriam eius sanctam. Rabbini quidam malunt *Memoriam sanctificationis eius*, esse Periphrasim nominis Dei tetragrammati, quod quidem est memoria siue commemoratio sanctitatis eius, vt auctor fasciculi Myrrhæ, Ge. 8. Laudate publicè facta eius admiranda, prodigia & miracula eius, quæ sunt monimenta & commemorationes sanctitatis eius.

ARGVMENTVM.

Inuitat ad Christum celebrandum, qui se sit omnibus exhibiturus, & orbem iudicaturus.

1 Psalmus ipsi Dauid. XCVII. Heb. 98.

CAntâte Dómino cánticum nouum: quiâ mirabília fecit.

3 Saluâuit sibi déxtera eius: & bráchium sanctum eius.

4 Notum fecit Dóminus salutâre suum: in conspêctu Géntium reuelâuit iustítiam suam.

5 Recordâtus est misericórdiæ suæ: & veritâtis suæ dómui Israel.

6 Vidêrunt omnes términi terræ: salutâre Dei nostri.

7 Iubilâte Dómino omnis terra: cantâte, & exultâte, & psállite.

8 Psállite dómino in cíthara, in cíthara & voce psalmi: in tubis ductílibus, & voce tubæ córneæ.

9 Iubilâte in conspêctu regis Dómini, moueâtur mare & plenitûdo eius: orbis terrârum, & qui hábitant in eo.

10 Flúmina plaudent manu, simul montes exultábunt à conspêctu Dómini: quóniam venit iudicâre terram.

11 Iudicâbit orbem terrârum in iustítia: & pópulos in æquitâte.

2 *Domino*. Etiam hoc eulogium de Christo enunciatur toto hoc Psalmo, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum.

3 *Sibi*, se eius omnipotentia: quia Christus à morte se saluum fecit, resurgens propria virtute & potestate, demdeque de mundo triumphauit. Verbum *Hosia*, saluandi, ferè construitur cum Dativo apud Hebr. vt Hosanna filio Dauid, i. salua filium Dauidis. Dominus saluauit se sua dextera & brachio, se & suos eripuit è manibus hostium absorpta morte, peccato, Diabolo, inferno, mundo. Tribuit dexteræ per Prosopopœiam, quod erat tribuendum Domino, vt Esa. 59. *Dextera*, enim Nominatiuus est verbi ex Hebr. contra eos, qui vertunt in

Ablatiuo, Saluauit sibi dextera sua & brachio sanctitatis suæ. Aliqui subaudiunt, *Vos*, vel *nos*, vel per hypozeugma, Gentes, ad hanc syntaxin minus attendentes. Dextera eius (nos Gentiles) saluauit sibi. i. in suam gloriam.

4 *Salutare suum*, salutem à se partam. Confer cum cap. 52. Esaiæ Si de Deo Patre, Salutare designat Christum Saluatorem, quem Deus cognitum fecit Gentibus ad ostensionem iustitiæ suæ Rom. 3. *Iustitiam suam.* Actiuè, iustitiam, qua iustificat impios, reuelauit Gentibus omnibus per Apostolos, & gratiam, per quam iustificamur. Hinc Paulus Rom. 1. Iustitia enim reuelatur in Euangelio ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit, &c. c. 3. Nunc autem iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Nonnulli Iustitiam etiam intelligunt, qua in se iustus est, quando eam hominibus per orbem notam fecit, se iustum mundi dominum & iudicem patefaciens: Satanam autem iniustum & tyrannum.

5 *Veritatis suæ*, fidei in præstandis, quæ promiserat Israeli, de suo aduentu. *Domus Israel.* Datiuus commodi siue acquisitionis constructus cum verbo *Recordatus est*: in commodum, gratiam, salutem domus Israel, recordatus est misericordiæ suæ, sicut locutus est patribus nostris. Abrahæ & semini eius in sæcula. Alij construunt cum pronomine *suæ*, suæ erga domum Israel veritatis & fidei.

6 *Salutare Dei.* Actiuè, salutem, qua saluauit mundum: vel, saluatorem Christum.

7 *Cantate, Psallite*, Verba his Hebraicè respondentia sic Rabbini distinguunt, vt illud sit ore, hoc instrumentis musicis. Vnde & Psalmos Mizmorim appellari, quòd instrumentis simul ac ore canerentur.

8 *Tubis ductilibus*, metallicis. Addiderunt duo epitheta, *ductile & corneum*, vt diuersa buccinarum vocabula distinguerent. Nam Hatsotserá est tuba è ducto fusóque argento & alio metallo, quam describit Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 15. Sophar autem è cornu. Psallere autem cũ his & aliis instrumentis est cum alacritate & voluptate omnibus modis lætitiam conceptam testari, non cum pigritia, torpore, fastidio, perfunctoriè.

9 *Moueatur.* Tonet, propriè. Prosopopœia de summo gaudio. *Plenitudo eius*, pisces, quibus plenum est mare, vel insulæ.

10 *Simul.* Construendum cum sequentibus. Nam in *Manu*, est Athnah siue colon. *Iudicare*, regere. Sic mox *Iudicabit*, reget, vt Psalm. 105. vt ad primum aduentum referatur.

11 Consule vers. vltimum Psal. 95. *In æquitate*, in rectitudinibus proprié. Iustè & æquè. Sic enim enuntiant Qualitatis aduerbia.

ARGVMENTVM.

Christum, vt dominum, celebrat, & ad eum inuocandum, eiúsque vestigia adorandum inducit, exemplo Mosis, Aaronis, Samuelis.

1 Psalmus ipsi Dauid. XCVIII. Heb. 99.

1 DOminus regnáuit, irascántur pópuli: qui sedet super chérubim, moueátur terra.

2 Dóminus in Sion magnus: & excélsus super omnes pópulos.

3 Confiteántur nómini tuo magno, quóniam terríbile & sanctum est. & honor regis iudícium díligit.

4 Tu parásti directiónes: iudícium & iustítiam in Iacob tu fecísti.

5 Exaltáte Dóminum Deum nostrũ: & adoráte scabéllum pedũ eius, quóniam sanctum est.

6 Moyses & Aaron in sacerdótibus eius: & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.

7 Inuocábant Dóminũ, & ipse exaudiébat

diêbat eos: in colûmna nubis loquebâtur ad eos.
9 Custodiêbant testimónia eius: & præcêptum, quod dedit illis.
10 Dómine Deus noster tu exaudiêbas eos: Deus tu propitius fuîsti eis, & vlcîscens in omnes adinuentiones eôrum.
11 Exaltâte Dóminum Deum nostrum, & adorâte in monte sancto eius: quóniam sanctus Dóminus Deus noster.

---

2 *Irascantur*, (etsi) irascantur, (quantumuis) apud se indignentur, stomachentur, tumultuentur, excitatis motibus, seditionibus, persecutionibus contrà hoc Christi regnum velut sibi pernicioſum. Est enim Concessio. q. d. Velint, nolint, etiamsi fremant & renitantur. Contrà Psalm. 96. Dominus regnauit, exultet terra. Sed hîc loquitur de impiis terræ incolis, illic de gentium plenitudine in hoc regnum, & regni huius societatem ingressura. Verbum רגז etiam contremiscere significat. Contremiscant populi ad huius regni nouum exortum, & paueant. Nam iusto & seuero imperio prementur, & ad ordinem vel inuiti cõpellentur exquisitis pœnis & suppliciis. *Populi*, Iudæi & Gentiles. *Qui sedet super Cherubim*, qui dat responsa, regnauit, per Zeugma. Est autem Periphrasis Dei, de Cherubis arcæ propitiatorum siue tegmen obumbrantibus reddentis oracula, vel potius inequitantis Cherubim animalia alata, vt celeriùs adsit: aut potentia, dignitate & maiestate superantis Cherubos, primæ inter creaturas notæ, cælorum veluti principes, ab illis repræsentatos, qui fœderis arcam custodiebant. Vide Psalm. 79. versu 2. Mendosè in aliquibus exemplaribus in secunda persona *Qui sedes*, vt sit precatio, ô Deus, qui sedes super Cherubim, terra commoueatur & perturbetur. *Moueatur*, (etsi) moueatur, (quantumuis) commoueantur, attoniti fiant terræ habitatores, qui interpretantur istud Domini regnum condi & exurgere in suam perniciem, Christus regnabit colligens & seruans Ecclesiã, licet mundus irascatur & moueatur.

3 *Dominus*, vt superioribus Psalmis Christum denominat. Est magnus in Sion siue Israele & Ecclesia, & excelsus super omnes populos siue eleuatus, quoniam eos deprimet & subiiciet.

4 *Nomini tuo magno*, omnes populi publicè celebrent te, tuum nomen & memoriam. Secretiores Theologi Tetragrammaton ineffabile intelligunt, quod more reliquorum diuinorum nominum non designat effectus & operationes Dei, sed ipsammet essentiam puram ac simplicem cum ipsius interioribus proprietatibus (Personas hauddubiè constituentibus) absque vllo ad opera extra-posita respectu. De quo Ios. 7. Quid facies nomini tuo magno & Hierem. 44. Iurani in nomine meo magno, ait dominus. Cuius mysteria lege apud R. Ioseph in Saare Ora. q. d. publicè colant te cum tuo illo nomine repræsentante Esse tuum incomprehensum, tuam essentiam mirabilem, internásque ipsius proprietates, secundum quas re ipsa & actu es trinus. Mysteria illius magni tui nominis agnoscant ac venerentur, te vnum videlicet essentia, trinum personis, tuam essentiam, τρισυπόστατον, id est, ter subsistentem siue in tribus hypostasibus. Quod implendum prædixit Tobias, c. 13. Nomen enim magnum inuocabunt in te. Cæterum proximè dici terribile & Sanctum, quoniã per illud Moses quidẽ & prophetæ, sua edebãt miracula, sacerdotes autem oracula. Quin & per illud obtinebãt populo gratiã atque misericordiam, *Quoniã*. Sept. censuerunt Vau copulatiuũ sumi causaliter, vt interdũ fit, vel sub. ו. Et terribile. i. quia terribile, siue admirãdum. R. Selomo mauult rationem incipere ab epitheto præcedenti. Confiteantur nomini tuo, (quoniam) magnum & terribile & sanctum est. *Et honor regis*, fortitudo, potentia propriè. i. rex honoratus, fortis & potens. Altera ratio, cur nomen tuum sit celebrandum: nẽpè quoniam honor & maiestas tua regia ius & æquitatem diligit. i. iuris dictionem & disceptationem. Gall. *Il ayme iustice*. i. *faire iustice*: quoniam tu, qui regia es potentia, honore & maiestate, ius æquúmque amas. Deum circumloquitur in tertia persona, venerationis causa, vt sæpè antea. Psal. 44. In corda inimicorum regis. i. tuorum, qui es rex. Nam fuerat dicendum,

honor tuus,qui es rex, tua regia maiestas,vel potius,tu,qui es honore regio, iudicium diligis,gaudes iustitia. Fortitudinem hic significare gloriam & maiestatem cum Septuag.censet R. Abraham Abben Ezra. Maiestas Dei amat iustitiam,delectatur iudicio,nihil vult agere contra iustitiam.

5 *Parasti.* Tertia ratio,cur celebrandum nomen Dei, siue Deus ipse. Parasti directiones siue rectitudines.i. rectos & integros stabiliuisti,firmasti, præmuniuisti, ne deiiciantur, & corruant. Abstractum pro concreto, per Auxesin. Parare & præparare, apud Septuaginta ex Hebraic. כון significat stabilire,fundare,communire, prosperare, præseruare, vsu Medico. Alij in abstracto,firmasti,fundasti,stabiliuisti rectitudines atque æquitates,id est, omnia æqua & recta constituisti. Quod aliqui restringunt ad mandata,& leges Dei, quid iustum, quid iniustum monstrantes. Sed rectiùs ad iuris cõseruationem.i.dictionem. Quoniam loquitur de Gentibus & populis in ordinem redigendis & puniendis,quos dixerat vers.1.irasci & moueri contra exoriens Domini regnum. *Iudicium*, quo improbi castigantur. *Et iustitiam*, qua iusti defenduntur & proteguntur,apud Iacobæos vel pro Iacobæis, in terra tu exercuisti. Quarta ratio. Alij, Præcepisti fieri iudicium & iustitiam in Iacob. Quia enim ea diligis,illa ideo à Iacobæis patrari vis,lege data,quæ monstret iustum & iniustum. Qua etiam interpretatione,Iudicij nomine illa Iuris pars intelligi possit,qua facinorosi puniuntur: Iustitiæ verò, qua boni defendũtur ab improborum iniuria. Nam dum iubemur passim iudicium & iustitiam facere,Rabbini exponunt iniusta damnare,& iusta iustificare.

6 *Scabellum pedum eius*, Templum,vt Chaldęus intelligit,vt vers. Vltimo se explicet, Adorate montem sanctitatis eius, vel Arcam fœderis,vt Rabbini,cui Deus insidere dicebatur,ob oracula & alias gratias: Nostri Christi humanitatem in mysteriis adorandam, nedum extrà vt Ambr. De fide, August.in hunc Psal.& de verbis Domini secundum Ioan.ser.58.& Cyr. lib.3.in Ioan. In qua videlicet inhabitat & requiescit diuinitas. Alluditur autem ad gestum adorantium regem,& ad thronum eius accumbentium. q. d. Coram scabello pedum eius procidite, quasi ante pedes eius prostrati: quoniam sanctum & honorandum est quicquid ad ipsum pertinet,etiamsi abiectum videatur,vt pedum scabellũ, nedum maximum qualis est Eucharistia. Hebræi etiam appellant rem abiectissimam & valde seruilem,scabellũ pedũ vt Psal.109.& apud Esaiam, cælum mihi sedes est,terra autem scabellum meorum. Terra enim quasi pedibus Diuinitatis subiecta est & calcata, adeò vt in ea cuncta gerat pro arbitrio, multò vilius & abiectius, quàm alibi ob hominum indignitatem & peccata. *Quoniam sanctum est*,scabellum. Fons etiam masculinum genus patitur,Quoniam sanctus est (Dominus.) Sic Græcè, ὅτι ἅγιος. Quod sequitur. Hieronym. & Augustin. Rabbini malunt neutrum.

7 Exemplo Mosis,Aaronis,Samuelis,Iudæos inuitat, vt Christum Dominum agnoscant, exaltent,adorent & inuocent. Nam hæc non forè sine fructu. Cadit autem hîc versus in sequentem. Moses & Aaron sacerdotes eius, & Samuel inuocator ipsius, inuocabant Dominum, &c. I*n sacerdotibus.* i. sacerdotes eius, de quo Hebraismo mox. Hinc,& è 1.Par.27.in Deras Moses non tãtùm dicitur sacerdos,verũ etiã primus legis sacerdos,vt qui sacerdotali munere functus sit ante Aaronem septem consecrationũ siue ordinationũ diebus Leu. 8. nec fuerit exclusus à magni sacerdotij functione quadraginta illis annis, quibus in deserto rexit populum,è scriptis R.Ionathã,R.Iose,R.Iosua.R.Berechia.Ideóque *Cohen haccoamin*, Sacerdos Sacerdotum ab Abben Ezra dicitur,Exo.28.Nam populo religionis quæstiones finiit,obtulit Deo munera, & immolauit.Aaron & filios eius consecrauit, iussus Exo. 28.& 29. fœdus sanxit sanguine, Exod.24. Oblationes & donaria principum duodecim in tabernaculum & in altare,excepit,Num.7.Assentiuntur nostri,vt Hieron.lib.1.contra Iouin. August.in hunc Psal. Dionys. Areop.Hierarch.Eccles.c.5. Nazanz. Orat.ad Gregor. Nyss. Leo magnus Epistol. 88. Atque hinc Philo Iudæus libros suos de vita Mosis distributos in tres partes, Regnum,leges, & Sacerdotium, ita concludit: Atque hæc fuit vita obitúsque Mosis regis, legislatoris,vatis & pontificis, sicut sacris literis proditur. *Et Samuel inter eos.* In fonte,Samuel in inuocatoribus nominis eius. Quodduobus modis potest exponi. Vno,Samuel inuocator nominis mei.Sic enim hunc idiotismum illustrarunt Septuaginta, Psal.53. vers.5.Altero, Samuel qui fuit inter inuocatores nominis ipsius. Samuelem autem non inter sacerdotes,sed inuocatores nominis Dei reponit,vt & Iere.15.quòd purus esset Leuita,

In tribu

In tribu enim Leui quatuor erant ſtirpes, quarum ſola Aaronia erat ſacerdotalis, Aaronica, Caathitica. Merarítica,& Gerſonitica. Etſi enim Aaronitæ eſſent Caathitæ,ſiue de ſtirpe Caath, vnius è tribus filiis Leui,tamen quia Caathitæ per lineam dumtaxat Aaronis erant ſacerdotes, per alias, vt per lineam Coræ, de qua fuit Samuel, ſimplices Leuitæ, partem per ſe quartam conſtituunt,& à Caathitis ſeparantur. Non ergo fuit Sacerdos,niſi fortaſſe per quandam diſpenſationem ad tempus, ſecundum quam per ſeſe holocauſta obtulit 1.Reg.9.benedixit hoſtiæ ibi.c.9. tulit lenticulam olei & in regem vnxit Saulẽ c.10.vt Aben Ezra notat Exod.30.V.34. Quod facile concedet,cui venerit in mentem Gedeonem idem præſtitiſſe, quantum ad holocauſta, qui tamen erat de tribu Menaſſæ, vt idem ibidem cenſet. Quoniam autem Samuelis hîc fit mentio,qui quatuor viguit ſæculis poſt Moſem, non videtur hîc Pſalmus eſſe Moſis. Reſpondet Hieronymus in explanatione Pſalmi 90.ad Cyprianum, nomen ipſius propter eius meriti excellentiam à Moſe prophetici ſpiritus inſtinctu præuiſum & in literis annotatum. Cui addo eodem ſpiritu Eſaiam c.8.in teſtimonium adhibuiſſe Vriam & Zachariam centum annis, priusquam extarent in rerum natura, eodem nominatim excitaſſe Cyrum, c.44.45. ad liberandum Iſrael è captiuitate Babylonica & Chaldæos euertendos duobus prope ſæculis antè, eodem prophetam, nominaſſe Ioſiam trecentis annis ante ipſius ortum 3.Reg.13.

8 Superior verſus in hunc cadit : vnde afficiendus duntaxat virgula. Moyſes & Aaron ſacerdotes,& Samuel Leuita inuocabant Dominum (Chriſtum) & ipſe, &c. Num.14.16.1. Reg.7.*Exaudiebat eos.* Chald.& Heb. reſpondebat eis. Quod nonnulli referunt ad Propitiatorium, in quo ſit locutus cum Moſe & Aarone. Sed de Samuele nihil tale legitur. Quin quia Sacerdos non erat, ad illud ingredi non potuit, niſi fortaſſis per diſpenſationem,ſecũdum quam accipiendum illud Hieronymi in Catalogo, ex Egeſippo, Iacobum fratrem Domini ſolitum ingredi Sancta Sanctorum. Nam Apoſtolus diſertè ſcribit Heb.9.illuc ſemel in anno introire ſolum Pontificem. Quod repetit Ioſeph Ben Gorion lib.5.cap.25. qui, quia tamen initio eiuſdem capitis narrat mille ſacerdotes fuiſſe conſtitutos, qui Sanctum Sanctorum ingrederentur,vnum de more videtur intelligendum, alterum extra ordinem, quando ad conſulendum oraculum Domini ex re nata,vt ex fame & bello,illud ingredi neceſſe eſſet. *In columna nubis*,per columnam nubis,vel ex columna nubis, quæ apparebat ſuper tabernaculum, priuatim Moſem & Aaronem alloquebatur,& familiariter,Exod.24.& 33.Num.12.Per viſionem autem Samuelem,1.Reg.3. Fortaſſe etiam in nube. Nam illum contra Tyrios & Philiſteos precantem exaudiuit & intonuit de cælo, inque ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam,&c.Eccleſ.46.& 1.Reg.7. Quo modo Iobum in priuatis colloquiis allocutus fuerat de turbine ſiue nebula, c.40.41.& 42.ſe veluti nube cingens, ac eam inter ſe & illos interponens, vt ſuum fulgorem eorum imbecillitati attemperaret.

9 *Præceptum*, ſtatutum prop. quo modo coli velit. *Hoc* enim de ritibus & ceremoniis religionis.

10 *Adinuentiones eorum*. Paſſiuè contra eos. Vindicabat ſi quis aliquid aduerſum eos moliretur. De Core, Dathan, Abiron,& ſociis,Num.16.quos Dominus vltus eſt murmurantes & conſpirantes aduerſus Moſem & Aaronem. Nam hæc non dicit de viris ſanctis, ſed de iis, qui aduerſus eos ſeditionem concitarunt, qui partim hiatu terræ abſorpti ſunt, partim igne perierunt, partim quantum ad Samuelem tyrannide Saulis ſubiecti, maximas calamitates experti ſunt. Tamen quia & ipſi culpantur, Moſes, quòd hæſitarit ſe aquam eductu-rum,Exod.17.Aaron in aureo vitulo conflando,Exod.23. Samuel, vt in filios indulgentior, 1.Reg.8. *Et* pro *Etſi*, exponi poteſt vt alibi interdum. Tu propitius fuiſti eis, etſi vlciſcens eos,ſi quandò peccarint. Suos ſanctos dominus in hoc mundo ferè caſtigat & punit vt nihil purgandum illis in altero relinquat,ſicque purgatis, celerius bona incommutabilia impertiat. Ita Heb. *Opera eorum*,vel quæ faciebant ipſi,Actiuè,vel,vt ſupra,non quæ faciebant, ſed quæ patiebantur à Core & cæteris conſpiratoribus. Solent enim Genitiui caſus nominum & pronominum actiuè,paſſiuè,poſſeſſiuè ſumi pro commoditate ſententiæ,vt fusè docet R.Dauid in Michlol,qui & in Comm.hunc locum ſic explanat. Symmachus putauit eſſe relatiuum ſine antecedente, *Eorum*, ſcilicet impiorum.

11 *Adorate*. Quoniam verbum Adorandi conſtruitur in hac lingua cum ל, Kimhi interpretatur, Adorate montem ſanctum eius. Deinde, quia Adoratio videtur incommodè

tribui creaturæ, constituit duplicem adorationem, vnam absolutam, alteram relatiuam siue respectiuam. Huius verba fideliter vertemus, propter sciolos, qui eius nævos pluris solent facere, quàm pulchritudinem. Adorate (inquit) montem sanctum eius. i. Montem Moria, in quo erat Sanctuarium. Nam ipse sanctus est & locus eius sanctus: vt proinde dixerit Leuit. 26. vers. 2. Pauete sanctuarium meum, siue veneramini. Quando autem venerantur ædem, non nisi venerantur eum, qui ædem, quam delegit, præcepit in veneratione haberi. Sic quando adorant ad ædis parietem, non adorant, nisi eum qui ædem sanctificauit, vt qui ante mentis oculos sibi proponant Deum recolere, & ad eum cor subuehere. Quæ congruunt nostrorum scitis, vt Titelmanni in hunc Psalm. sic scribentis: Cùm arca, vel quid simile adorari iubetur, non debet intelligi adoratio propria, quæ non nisi Deo debet attribui, vtpote enti primo & supremo Domino, sed impropria, pro specialis honoris exhibitione. Quidam verò adorare scabellum accipiunt loco huius adorare ad scabellum, vel ante scabellum: vt Adoratio Dei propriè dicta intelligatur, nec arcæ sit adoratio, sed Dei super arcam sedentis: quemadmodum Christum sub sacramento latentem adoramus, & ad locum, vel ante locum, vel versus locum illum, in quo sanctissima illa mysteria conseruantur, adorationis exhibemus reuerentiam, non ipsum quidem locum adorantes, id est, ligna, lapides, & claustra, sed ipsum, quem illo in loco esse credimus. Vetus sanè doctrina per quam Nazianzenus ad extremum orationis de Natiuit. fideles adorare iubet Præsepe Domini, nedum sepulchrum, Damasc. li. 4. c. 12. Orth. & Leontius Neapoleos Cypr. Episcopus lib. de Adorat. Crucis, crucem, clauos, lanceam, vestes & tabernacula Domini. Quibus suffragantur. Chrys. in liturgia, & orat. de adorat. Cru. Athanasius Tomo 4. quæst. 16. Rusticus Diaconus aduersus Acephalos. Quia (inquit) sunt veluti organa & coadiuuantia infirmitatem nostram ad propinquandum Deo, nec tamen connumerantur creatori. Aliud enim est per hoc coli illud (per accidens) aliud secundum naturam (per se) & sempiternè & maximè propriè. Quò pertinet illud Basilij, de Spiritu sancto, c. 18. ὅτι ἡ τῆ εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναβαίνει.

ARGVMENTVM.

Ad Dei laudes & cultum omnes cohortatur. Propheticus de gentium conuersione.

1 Psalmus in confessione. XCIX. Heb. 100.

IVbilâte Deo omnis terra: seruîte dómino in lætítia.

3 Introîte in conspêctu eius: in exultatiône.

4 Scitôte quóniã Dóminus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

5 Pópulus eius & oues páscuæ eius, introîte portas eius in confessiône: átria eius in hymnis, confitémini illi.

6 Laudâte nomen eius, quóniam suâ uis est Dóminus, in ætêrnum misericórdia eius: & vsque in generatiône & generatiónem véritas eius.

1 Vltimus est Mosis de Messia.

2 *Omnis terra.* Omnes terrarum incolæ. Vel est Prosopopœia. Mysterium vocationis Gentium, quas proinde inuitat ad introeundum in Dei Ecclesiam.

3 *In conf-*

3 *In conſpectu eius*, in templum eius, de quo 3. Reg. 8. Oculi Domini in hanc domum, & eã reſpicit. Apparete coram Domino. *In exult.* cum.

4 Agnoſcite Dominum ſummum, cui Entis nomen & ratio propriè competit, & à quo mundus habet vt ſit eſſe Deum, id eſt, vniuerſi iudicem, rectorem, vltorem, remuneratorem. Nam *Dominus*, in Fonte eſt tetragrammaton diuinæ ſubſtãtiæ propriũm, *Deus*, Elohim appellatiuum enuntians iudicium, prouidentiam & generationem. Non tantum eſt rerum molitor & conditor, verum etiam rector, gubernator prouidentiſſimus. *Fecit*, ornauit, vt 1. Reg. 12. Qui fecit Moſem & Aaronem. q. d. Nos non ſolùm creauit, ſicut cæteros, verumetiam ex omnibus Gentibus elegit, quos præcipuè ornaret, & cumularet gratiis atque muneribus. Sic Kimhi verbum hoc diſtinguit à Bará *Creauit*, & Iatſár, *Formauit*: quod Creare ſit è nihilo, vel è materia producere, formare, formam materiæ inducere: facere autem, ſiue Aſã, ornare, beneficiis & donis afficere, gratiis cumulare. *Et non ipſi nos.* Nos hîc Nominatiui caſus Hebraicè & Græcè. Itáque totum iſtud *Fecimus nos*, per Zeugma eſt repetendum.

5 *Populus*, Appoſitoriè Rabbini connectunt cum præcedenti verſu: Et non ipſi populus eius, qui ſumus populus eius, & oues paſcuæ ipſius. Rectiùs vocatiui caſus, vt conſtruatur cum ſeq. Nam 70. ſæpè vtuntur Atticiſmo, per quem eadem eſt vox Nominatiui & vocatiui. O populo eius, & oues, quas ipſe paſcit & regit, introite *portas eius*, portas domus & templi ipſius. *In confeſsione*, cum commendatione, cum laudibus, cum gratiarum actione. R. Iohanan in Deras, hanc confeſſionem pertinere ſcribit ad cultum noui Teſtamenti, qui iam non ſit futurus cruentus & victimarius, ſed incruentus & laudis, Euchariſtiæ, & gratiarum actionis. *Atria*, Eccleſiam introite, per Zeugma. Hortatur ad diuinæ rei conuentum, vt inſtar ouium, velut ouilia ingrediantur portas templi & atria. Alludit ad tria atria templi, Sacerdotum, virorum & mulierum. *In hymnis*, cum hymnis & diuinis honoribus. *Confitemini.* (Et) confitemini. Aſyntheton. Vnde Maſoretæ contulerunt in principium ſequentis verſus.

6 *Suauis.* טוב, bonus, benignus, beneficus. *In æternum* (&) in æternum clementia & beneficentia eius (eſt.) Aſyntheton. *Veritas eius.* Fides in promiſſis præſtandis è R. Selomo. Denique quoniam eſt ſempiternæ miſericordiæ & perpetuæ fidei, eum celebrate, & eius nomen collaudate. Sic Ioa. 1. Gratia & veritas per Chriſtũ exorta eſt. Eſt enim Chriſtus miſericors, gratuitò beneficia promittens, & verax, conſtanter promiſſa ſeruans atque implens.

ARGVMENTVM.

Probæ ſuæ antèactæ vitæ rationem Deo proponit, eius extollens gratiam. Iuxta Hebræos, qui hæc exponunt in futuro, ſe rectè victurum vouet, bonum pingens principem. Congruit Chriſto.

1 Pſalmus Dauid. C. Heb. 101.

MIſericórdiam & iudícium: cantâbo tibi Dómine.

3 Pſallam, & intélligam in via immaculâta: quando vénies ad me?

4 Perambulâbam in innocéntia cordis mei: in médio domus meæ.

5 Non proponêbam ante óculos meos rem iniûſtam: faciêntes præuaricatiônem odîui.

6 Non adhæſit mihi cor prauum: declinântem à me malîgnum non cognoſcêbam.

7 Detrahẽtem ſecrêto próximo ſuo: hunc perſequêbar.

8 Supêrbo óculo & inſátiabili corde:

cùm hoc non edêbam.
9 Oculi mei ad fidêles terrę, vt ſédeãt mecum: ámbulans in via immaculâta, hic mihi miniſtrâbat.
10 Non habitâbit in médio domus meæ, qui facit ſupérbiam: qui lóquitur inîqua, non direxit in conſpêctu oculôrum meôrum.
11 In matutîno interficiêbam omnes peccatôres terræ: vt diſpérderem de ciuitâte Dómini omnes operântes iniquitâtem.

---

2 *Miſericordiam*, tuam, qua erga me quotidie vteris, qua mihi parcis, *& iudicium* tuum, iuſtitiam tuam, qua me ſeruas & defendis, tibi Domine cantabo ore, pſallam inſtrumentis muſicis. Vel, iudicium tuum, quo peccata vlciſci ſoles, vt quia recordatio ſolius iudicij in deſperationem præcipitat, & miſericordiæ aſſentatio ſecuritatem generat, neque iudicium iam ſolum, neque ſolam miſericordiam, ſed miſericordiam pariter & iudicium cantem tibi Domine. Miſericordia enim ſine iuſtitia eſt puſillanimitas, & iuſtitia ſine miſericordia crudelitas. Ideóque in cunctis Dei actionibus vtráque perpetuo micat. De qua re caput eſt nonum libri 1. Pædagogi apud Clem. Alex. Alij malunt Dauidem de ſua miſericordia & iuſtitia loqui. Tibi cantabo meam miſericordiam, qua ſum paratus ad ſubditos iuuandos & ſubleuandos, iudicium meum quo omnia rectè & iuſtè in meo regno adminiſtro, vt tibi gratias agam, qui mihi has virtutes & cætera omnia bona es largitus.

3 *Intelligam*, intendam innocentiæ, animum adiiciam ad innocentiam & integritatem. *Quando venies ad me?* vt id perficiam, ſupple. Quando enim, ſiue *Mathai* interrogat. Ecquando, ô quando me ſpiritu tuo colluſtrabis, vt innocentiæ tuæ intelligenter & ſapienter inſiſtam, teque dignè canam? Significat ſe nihil profecturum in ſuis votis & inſtitutis, niſi conatus ſuos ipſe iuuerit. Eſt ſuſpirium pij animi ex abrupto. Parum Hebraicè quidam, Dum veneris ad me, quaſi doctor ad diſcipulum, vt ſit particula Temporis, non Optandi.

4 *Perambulabam*. Rabbini ſequentia omnia verba in futuro exponunt, vt promittat ſe rectè victurum & rectè viuentes amaturum, & malos labefacturum, proponátque effigiem ſolidæ expreſſæque virtutis regiæ. Hic Perambulabo, verſ. 5 proponam, odio habebo. 6 non adhærebit, non cognoſcam. 7 Perſequar. 8 Non edam. 9 miniſtrabit, 10 Non diriget. 11 interficiam. Cur autem Septuaginta per Imperfectum mox. Quæ tamen non ſic ſunt interpretanda, quaſi per totam vitam Dauid nihil peccarit, ſed quòd ſtuduerit iſta perficere, eóque ſemper fuerit propoſito, voto atque conſcientia, quamuis interdum carni ſuccubuerit. Iuſtus ſcilicet affectu, ſi non effectu, perfectus conatu & ſtudio, ſi non actu propter carnis imbecillitatem. *In medio domus meæ*, in mea familia & regno perambulabam. Illud perluſtrabam ſollicitè, quaſi rationem redditurus, de iis quæ in illo fiunt. Rom. 12. Hebr. 13. q. d. Non hærebam in domus angulo, vel cubiculo otioſus: ſed cum ſollicitudine & diligentia conſiderabam eam totam.

5 *Iniuſtam*, legi contrariã. Ad Verb. Verbum Belial, ſiue exlegis. *Odiui*, odi, odio habui. Sic Heb. eſt præteritũ, שנאתי, vt proinde Septuag. Per præteritum imperfectum reliqua verba reddiderint. Nam vt docet Elias in lib. Bahur & alibi, imperfecta Latinorum & Græcorũ vno modo apud ſuos repræſentantur per futura, cum quibus præterita miſcentur: vbi etiam docet in ſcriptis poeticis, inter quæ hoc opus nominat, futura plerúnque loco præteritorũ poni. Ne quis temerè noſtrorum Septuaginta rationem non intellectam negligat. *Facientes*. Heb. facere, operari erronea odi.

6 *Non adhæſit*, homini deprauato & peruerſo interdixi domo & familiaritate mea. *Mihi*. Hîc Maſoretæ claudunt periodum, per Protozeugma, Non adhæſit mihi (facere erronea.) Deinde quod ſequitur, conſtruunt cum ſequentibus, Cor prauum declinabit à me. Simplicior eſt diſtinctio Septuaginta & linguæ familiarior per ſolam Eclipſim literæ ב. Non adhæſit, mihi cor prauum, malignum (qui) à me declinat, non cognoſcebam. *A me*, id eſt, à mea recta & pia viuendi ratione. Non communicabat ſcilicet cum impiis & hæreticis, multo minus fouebat.

7 *Perſe-*

7 *Persequebar*, vsque ad internecionem. Vnde Heb. excindebam. Harpias autem, coruósque hiantes aulæ, hoc & seq. vers. pingit, quibus se eam vel purgasse, vel purgaturum profitetur.

8 *Insatiabili*, lato, vel potius ambitioso, quod nullis satiatur honoribus. Nam Hebr. lato corde, qui amplè & latè multa animo complectitur. Cadunt autem in præpositionem *Cum*, quæ in medio ponitur, per Mesozeugma. *Non idebam*. Eclipsim literæ Hebraicæ interpretati sunt. Superbum oculis, & latum corde eum non poteram, ad mensam suppetecipere, ferre, vel quid aliud. Vel legerunt *Ochal*, ab אכל, *comedit*, non à יכל *potuit*.

9 *Ad fideles*. Ad fidos, stabiles, veraces, veritatis studiosos, qui non fallunt fidem alicui, maximè Deo & principibus datam. *Vt sedeant*, vt habitent & commorentur, vt sedes habeant domi meæ, vt mecum versentur familiariter. Vel, vt præsideant. q. d. Studui, vt mei consiliarij & ministri essent integri, & fidi, non rapaces, non corrupti, &c.

20 *Superbiam*. Dolum propriè. Nisi רמיה significationem sumat à רום elatus est, superbiit. *Iniqua*. Mendacia propriè. *Non direxit*, sup. viam suam, id est, non prosperauit apud me, non mihi erat acceptus. Vnde Hebr. Non stabilitus est, non stabilietur, non firmabitur.

11 *In matutino*, summo mane, maxima diligentia & studio, maturè, tempestiuè, vigilanter, festinanter, antequam inualescerent, nulla interposita mora. Nam vocula *Mane*, & synonymis in hanc sententiam Scriptura vtitur. *Interficiebam*. Heb. excindebam, vt vers. 7. purgabam terram ab improbis & sceleratis, vt in ciuitate & regno, in quo Deus colitur, pietas & & iustitia vigerent. Damnatur misericordia Saulis, quòd regi Agag pepercerit, 1. Reg. 15. Redolet allegoriam Chaldæus. Mundo venturo, qui affimulatur luci matutinæ, perdam omnes peccatores terræ, vt disperdam de Hierusalem ciuitate Dei omnes iniquitatis operarios. Sic qui totum Psalmum Christo attribuunt.

ARGVMENTVM.

Orat Christum, vt post tot calamitates & ruinas, quas poeticè describit, promissam det salutem.

1 Oratio pauperis, cùm anxius fuerit, & coram domino effuderit precem suam. CI. Heb. 102.

DOmine exaûdi oratiônẽ meam: & clamor meus ad te véniat.

3 Non auêrtas fáciem tuam à me: in quacûnque die tríbulor, inclîna ad me aurem tuam.

4 In quacûnque die inuocáuero te: velóciter exaûdi me.

5 Quia defecêrunt, sicut fûmus, dies mei: & ossa méa, sicut crémium, aruêrunt.

6 Percûssus sum, vt fœnum & áruit cor meum: quia oblitus sum comédere panem meum.

7 A voce gémitus mei: adhæsit os meum carni meæ.

8 Símilis factus sum pelicâno solitúdinis: factus sum sicut nyctícorax, in domicílio.

9 Vigilâui: & factus sum, sicut passer solitárius in tecto.

10 Tota die exprobrâbant mihi inimîci mei: & qui laudâbant me, aduêrsum me iurâbant.

11 Quia cínerem, tanquam panem, manducâbam: & potum meum cum fletu miscêbam.

12 A fácie iræ indignatiônis tuæ:

quia éleuans allisîsti me.
13 Dies mei sicut vmbra declinauêrunt: & ego sicut fœnum árui.
14 Tu autem Dómine in ætêrnum pérmanes: & memoriâle tuum in generatiône & generatiônem.
15 Tu exûrgens Dómine miseréberis Sion: quia tempus mserêndi eius, quia venit tempus.
16 Quóniam placuêrunt seruis tuis lápides eius: & terræ eius miserebûtur.
17 Et timêbunt Gêtes nomen tuum Dómine: & omnes reges terræ glóriam tuam.
18 Quia ædificâuit Dóminus Sion: & vidébitur in glória sua.
19 Respêxit in oratiônem humílium: & non sprêuit precem eôrum.
20 Scribântûr hęc in generatiône áltera: & pópulus, qui creábitur, laudâbit Dóminum.
21 Quia prospêxit de excêlso sancto suo: Dóminus de cælo in terram aspêxit.
22 Vt audîret gémitus compeditôrum: vt sólueret fílios interremptôrum.
23 Vt annúntient in Sion nomen Dómini: & laudem eius in Ierúsalem.
24 In conueniéndo pópulos in vnû: & reges, vt séruiant Dómino.
25 Respôndit ei in via virtûtis suæ: paucitâtem diêrum meôrum núntia mihi.
26 Ne réuoces me in dimídio diêrû meorum: in generatiône & generatiônem anni tui.
27 Initio tu Dómine terram fundâsti: & ópera mánuum tuârum sunt cæli.
28 Ipsi perîbunt, tu autem pérmanes: & omnes sicut vestimêntum veterâscent.
29 Et sicut opertórium mutâbis eos, & mutabûntur: tu autem idẽ ipse es, & anni tui non deficient.
30 Fílii seruôrum tuôrum habitâbunt: & semen eôrum in séculum dirigêtur.

---

1 Inscriptio hæc docet argumentum esse generale pro quibuslibet afflictis & gementibus. Aliqui tamen arctant ad captiuitatem Babylonicam. Alij ad liberationem per Christum, Gratiæ tempore perfectam. Vtut sit, Populus Domini in cruce positus perpetuo hîc loquitur.
2 *Domine*. Christe. Nam toto hoc Psal. Dei & Domini nomen restringi ad Christi personã indicat Apostolus, Heb. 1.
3 *Non auertas*. Ne abscondas propt. in die angustiæ nſeæ.
4 In fonte pulchra Antithesis. Quocunque die clamauero, celeriter responde mihi. Petit in calamitate exaudiri.
5 Hypotyposis summæ miseriæ & infœlicitatis Poetica vsque ad vers. 14. pingens per hominem mœstissimum, cuius corpus præ animi dolore macie conficitur, populum Dei grauissimè vexatum sub Tyrannis & hostibus. Nam hæc dicuntur in eius persona. *Sicut cremium*, sicut res crematu facilis, res quæ præ siccitate ignem facilè concipit, vt festuca, lignũ aridum, φρύγιον, velut quod frigitur. Cremia, inquit Hieronymus, in c. 10. Oseæ, Columella appellat ligna leuia, & quæ facilè excipiunt ignem. Hebraicè similitudo minus vniuersa: Sicut torris vel focus ossa mea adusta sunt & concremata. Ossa Synecdochicè aliqui sumunt pro Membris. Morbo enim membra, non ossa arescere sæpius dicuntur.
6 Tertia similitudo. *Percussus sum*, ab æstu indignationis tuæ, vel calamitatis, tanquam à solis ardore, propter quem herbæ flaccescunt, languent & exiccantur. Doctè illud Fontis expresse-

expreſſerunt. Percuſſum eſt cor meum, per hypozeugma. Nam cor pro tota perſona in omnibus linguis. Vt apud Ennium. Quem credidit eſſe meum cor, Suaſorem ſummum, id eſt, quem ego credidi, vt Gellius exponit lib. 7. c. 2. Et apud Homerum Iliad. 1. κραδίη Διὸς cor Iouis, pro ipſo Ioue. Sic quod ſequitur, *Aruit cor meum*, i. exarui ego præ mæſtitia. Vel reſpicit ad humorem natiuum & radicalem qui nimio dolore deſiccatur. Hinc Salomon, Spiritus triſtis exſiccat oſſa. *Quia oblitus ſum*, præ nimia calamitate & anguſtia, adeò vt non eſſet cibi appetitus. Nam nimia mœſtitia tollit appetentiam, nec ſinit cibum capere. q.d. Mœrore animi ægrotauit corpus, propter ingentes cruces cibum etiam neceſſarium neglexi. Noſtri, præ pœnitentiæ luctu. Chald. Quoniam oblitus ſum legem doctrinæ meę, id eſt, quam à Deo didici.

7 *A voce*, propter vocem ſuſpirii mei, propter triſtitiam meæ vocis, præ clamoſo vel aſſiduo gemitu factum eſt, vt mihi adhæreant oſſa carni, ſpiritu & ſucco illo vitali intercurrente inter carnem & oſſa, deſiccato, Nam caro proinde ac os deſtituta illo ſpiritu & humore, marceſcit ac aret. Rabbini carnem hic pro cute accipere malunt, vt Tren. 4. verſ. 8. Propter ſuſpiria corpus ſucculentum & toroſum emarcuit, & exuccum factum eſt, vt inter oſſa & cutim nulla caro intercedat. Præ triſtitia ſpiritus, vires & ſuccus corporis abſumpta ſunt. Contrà cutim pro carne ſumi notant Iob. 18.

8 *Pelicano*, Pelicanus auis Ægyptia, habitans in Nili ſolitudinibus, quæ filios à ſerpente occiſos lateribus percuſſis ſuo ſanguine excitat. Hier. ad Præſidium. Eſt & aquatica, quæ aquis delectatur, πελεκὰν Ariſtoteli lib. 8. Animal. c. 12. & Æliano lib. 3. c. 2. & 23. quam appellatam Plateam à Plinio nonnulli exiſtimant. Quidam vertunt Onocrotalum ſylueſtrẽ. Sed ne Rabbini quidem ſciunt, quænam iſtæ aues ſint, tantùm aiunt eſſe amãtes ſolitudinis. Sed nec magni refert, cùm non tam propriæ auis alicuius qualitates ſpectentur, quàm ipſa ſolitudinis deſolatio, quã ſolent homines amaro & afflicto animo quærere, vt quibus ſit grauis ac moleſtus turbæ ſtrepitus. *Solitudinis*, ſolitario, in ſolitudinibus & deſertis verſanti, publicũ que conſpectum noctibus fugienti. *Nyctlcorax*, nocturnus coruus. *Cos*, aliis Bubonem, aliis Noctuam, aliis Cucullum, aliis Veſpertilionem ſignificat à *cuſa* tectus eſt, quia occultatur ab oculis hominum, captans loca deſerta & inculta. Vtut ſit apparet è fonte auem eſſe deſertorum ſtudioſam, nec in locis cultis habitare. Fugio (inquit) hominum coſortia more auium lucifugarum & triſtium. Mœror me ad tenebras adigit, ac ſi eſſem Coruus nocturnus, Noctua, aut Bubo, habitans in ſecreto ac tenebroſo aliquo angulo domicilii, qui lucem fugit & hominum conſpectum, noctibus autem vigilat, & cantat veluti carmen lugubre. *In Domicilio*, in ędium ruinis & parietinis. Vnde Heb. in deſolationibus, locis deſertis & deuaſtatis.

9 *Vigilaui*, tranſegi noctem inſomnem: præ triſtitia ſomnum capere non potui, aliis dormiẽtibus, vigil perſeueraui. *Sakad*, hoc infert. Vel, die non melius habui, neque leuatum me ſenſi. Nam vbi euigilaui, factus ſum ſicut paſſer, triſtis & deſertus ab omnibus. *Sicut paſſer*. Τσιπόρ quamlibet auiculam ſignificat. Factus ſum triſtis, qualis eſt ſolus in tecto paſſerculus. Solitudinem aliqui conferunt ad viduitatem. Quaſi paſſer coniuge orbatus lugens, & à grege reliquorum ſe abducens. Verùm *Boded*, propriè ſolitarius, captans ſolitudines. Vnde apud Oſeam dicitur de feris.

10 *Qui laudabant me*. Ficti amici & ſimulati, qui ore laudabant, corde inſidiabantur. Auguſt. Vel qui olim tempore proſpero me laudabant, nunc hoc aduerſo contra me conſpirant. Alii per Antiphraſim exponũt, qui debacchabantur in me, qui blaſphemabãt me, qui inſanias & ludiera in me iactabant, mihíque inſultabant. Nam ex illis verbis eſſe dicitur, quæ contraria ſignificant. *Iurabant*, coniurabant, conſpirabant, ſeſe ad id ſacramento obſtringentes, & iuramento animam aduerſum me firmantes. Alii retinent ſignificationem iurandi, iurabant in me, id eſt, per me, per meam ærumnam & miſeriam. Alii execrandi. Execrabantur me. Vt Num. 5. Eſ. 65. *Aduerſum me*. Ad verb. in me, id eſt, aduerſum me, in meam perniciem. vel iuxta alios, per me, meam calamitatem iurabant, tanquam per aliquod prodigium, ſiue rem prodigioſam. Qui amici erant rebus florentibus, nunc me ſibi ſtatuunt pro execrandi

exemplo, prouerbio, & formula. Vel alicui malè precaturi, sortem meam ei imprecantur.

11 *Cinerem tanquam panem.* Cinerem vel puluerem panis loco, siue cum pane, comedebam præ mœrore, vti solent qui proni, velin puluere lugent. Præ lachrymis inter cibum capiendum non distinguebam inter panẽ & cinerem, quo panis siue cibus erat aspersus. Lachrymæ nihil me sinebant astergere, nihil me discernere in puluere siue in cinere iacentem, more lugentium. Possit esse Hypallage pro, *tanquam cinerem panem manducabam*, id est, sine gustu & suauitate, perinde ac si comedissem cinerem. Adeò eram calamitate confectus, vt neque cibus neque potus mihi saperet. *Et potum cum fletu.* Non intermittebam luctum, ne bibendo quidem, etsi vino pelli soleant curæ.

12 *A facie iræ.* propter iram tuam vehemẽtem, propter calamitatẽ mihi vehementia iræ tuæ immissam. Hoc hemistichium construitur cum superiore vers. per Hysterologiam. Quia à facie iræ tuæ, cinerẽ tanquã panem manducabã. Sic se gerebant contra me, quia propter tuas plagas miser eram, & miseram ducebam vitam, cinerem vnà cum pane manducando, & me conficiendo lachrymis. *Quia eleuans*, quia magna vi & impetu me sublatum in terram abiecisti, vt qui pondus altè extollit, deinde grauiter & violentè ad solum affligit & iaculatur. Extulisti me in altum, vt grauiore casu in extremas miserias me deiiceres. Significatur grauissima collisio. Aliqui, Euexisti me ad res prosperas, nunc verò me ad infœliciſſimas deiicis.

13 *Sicut vmbra*, quæ assiduè minuitur, vel quę inclinat ad vesperam, & ad occasum tendit. Alii, quæ fit assiduè maior & tenebris propinquior, iam iámque in tenebras euanescens, qualis est serotina. vt Psa. 108. Sicut vmbra cum declinat. & Virgil. Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ. & Psal. 143. Vmbra præterit. Nam aduentu luminis & tenebrarum perit. *Sicut fœnum*, sicut herba demessa, vel solis ardore percussa.

14 *Memoriale tuum.* Passiuè. Tui memoria & mentio est sempiterna, neque deletur annis. Durat in perpetuum.

15 Vaticinatur de restituenda Hierusalem, & per Cyrum, aliósque reges, & per Christum. *Exurgens*, veluti à quiete & somno. *Quia venit tempus. Quia tempus*, duntaxat repetitur ad Epizeuxim. Nam satis fuerat dicere, Quia tempus miserendi eius (Sionis) venit. Quod tot præcesserint cruces, tam multæ tã diuturnæ, vt eius miserearis, tẽpus postulat. In Heb. est Auxesis potius, quàm Epizeuxis, quoniam *tempus*, priore loco עת dicitur, & minus significat, posteriore זמן, id est, occasio, opportunitas, tempus certum & constitutum, cuius occasio non sit prætermittenda: quod aliqui referunt ad septuaginta annos captiuitatis Babylonicæ iam exactos. Latinè, Quia venit tempus, vt (vel quo) eius miserearis, imò verò opportunitas, tẽpúsve à te constitutum & præfinitum.

16 Enumerat causas, cur debeat Deus misereri Hierusalem, id est, eam excisam à Babyloniis & similibus instaurare. Nempè quia pii id multis modis efflagitant, deinde quia sic continget gentium & regnorum conuersio. Illa enim contigit sub secundo templo Zorobabelio, non primo Salomonio. Aggei 2. *Lapides eius*, rudera & fragmenta, ruinæ eius Sion, & pulueres tui cultoribus gratæ sunt, præ voluptuosis & magnificis exiliorum palatiis, quòd illic te purè & liberè colant. Anteponunt scilicet mundi voluptatibus cultum tuum, malentes affligi cum Dei populo, quàm temporarii peccati habere iucunditatem, vt de Mose scribitur Heb. 11. Est autẽ ratio rationis proximæ. Quia venit tẽpus & occasio. Placuerunt enim seruis tui eius lapides, & gratum habent eius puluerem. (Terra hîc ex Heb. pro puluere accipitur.) Parum aptè, *Seruos*, Cyrum & Darium exponunt quidam, quibus placuerit Hierosolymam restaurari. Nam id congruentius de Nehemia & cæteris Iudæorum reducum principibus, qui in eius libro memorantur mœnia vrbis. i. loca vacua restauraſſe. Deinde loquitur potius de restitutione per Christum, cuius alioqui vmbra fuit Babylonica. Ergo in genere de piis Dei cultoribus.

17 Cadit hic versus in sequentem. Ita te timebunt ac reuerebuntur exteræ gentes & reges, qui tibi nunc insultant, quòd restauraueris Sionem. Et est vaticinium de Gentium in Ecclesiam introitu.

18 *Ædificauit*, ædificasti, ô Domine siue reædificasti, restaurasti, reparasti Sionẽ & videberis in gloria

in gloria tua. Enallage Personæ. Nam loquitur de aduentu Christi in terras, stante templo & Hierusalem reparata post captiuitatem. Ædificare pro reędificare passim. Vel citra Enallagem respicit ad Deum patrem, per distinctionem diuinarum hypostaseòn. Aliqui *Quia*, pro *cùm, dum. Et videbitur.* vt in Baruch, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Dominus Christus videbitur in Sion in sua gloria, & miraculorum splendore atque potentia. 1. Ioan. 1. Vidimus eum quasi vnigenitum, plenum gratiæ & veritatis. 1. Ioan. 1. Quod vidimus de verbo vitæ, &c.

19 *Humilium.* Explicauerunt Metaphoram. Nam ערער *Harhar*, Myricam propriè sonat, vel Iuniperum, humile virgultum, humi repens, vixque in terra apparens. Anonymo, Cicadam vermem æstiuum, insecti genus æstiuis duntaxat mẽsibus apparens, & canorum, vt quod tota die canat & strideat. Abiecti (inquit) humilísque precem exaudiuit, qui non nisi æstate, cũ persecutionum hyems transiit, canere & apparere audet.

20 *In generatione altera*. Futura, vel vltima. *In* pro *Ad*. Ad posteritatem hæc scribantur de Christo, & beneficiis eius. Vel in Datiuo, ætati alteri siue postremæ. Ahharõ vtrumque designat: & } est index tam Datiui casus, quàm præpositionis *Ad*. Optat vt hæc liberatio apud posteros perpetuæ memoriæ consecretur, vt & illi Deum laudent. *Qui creabitur*, populus Christianus, quem Deus creauit & gẽnuit verbo vitæ. 1. Petr. 1. Iac. 1. Volũtariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Sic Psal. 21. vt perpetua successione Christiana Eccl. perpetuetur.

21 *De excelso*, de cœlo, sublimi suo sanctuario. Vt se mox explicet. Dei maiestatem in cœlo imaginamur potius quàm alibi, etsi nullo certo loco contineatur, tum propter loci sublimitatem & excellentiam, tum quòd illic sui gloriam & gratiam copiosissimè impertiat.

22 Fructus diuinæ visitationis & redemptionis, vsque ad vers. 25. *Compeditorum*, exulum, miserorum, veluti pedicis constrictorum. *Interemptorum*. Heb. mortis. Quod vulgò exponunt filios morti destinatos, necibus obiectos, Alibi, filius mortis, dignus morte. 2. Reg. 12. vers. 5.

23 *Vt annuntient*, prædicent, celebrent.

24 *In conueniendo*, quando conuenient populi & reges, dum congregabuntur in eundem locum & eandem Ecclesiam, vt Deum colant & seruiant. Pendet è superiore, Annuntiabunt in Sion laudem tuam, quando populi & regna eodem conuenerint ad Deum colendum. *Reges*. Exposuerunt, Abstractum pro Concreto. Nam ad verbum, Regna. Alii malunt idem aliis verbis enuntiari, vt regna significent & reges, & regum populos.

25 *Respondit ei*. Respondit, locutus est populus Domino (mutatur numerus) pro modulo virtutis suæ & potentiæ, secundum suas vires, toto conatu & studio (Hoc enim post declarat *in via virtutis suæ*) Paucitatem, &c. Hìc enim post absolutum vaticinium de restauranda Sione per vocationem populorum, incipit Mimesis populi huius noui, orantis ac precantis vitæ diuturnitatem, ac persecutionum mitigationem, quò Dei notitia perpetuetur, quemadmodum ipse est perpetuus & æternus. *Paucitatem*, inquit, *dierum meorum nuntia mihi*. Indica mihi, quãdiu victurus sum, vt sciam an futurus sim superstes, quo tempore perficies ista, siue tempore redẽptionis & salutis, è Kimhi. Sept. rectiùs hìc distinxerunt & cõmodioribus pũctis legerũt Heb. quã Masoretæ. Nẽpè sic עָנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּר יָמָי אֲמַר אֵלִי, Respõdit (ei) in via virtutis suæ, Breuitatẽ dierũ meorũ dicmihi: sensu quẽ explicauim⁹. Cũ Masoretæ adhibẽdo alia pũcta, duas vltimas voces reiiciẽdo in principiũ sequẽtis versus, primũ reddãt sens ũ vix dũ satis expositũ, deinde versum faciant multò breuiorẽ, quàm reliquorũ mẽsura patiatur. Denique כֹּחוֹ scriptum per Vau, légant pro sua auctoritate, per Iod, vt sit כֹּחִי & כֹּחִי sit כֹּחוֹ quemadmodũ ipsi loquuntur, dum aliter legendum, cẽsent, quàm scribatur עָנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּרְיָמָי אֲמַר אֵלִי .i. afflixit in via virtutẽ meã, abbreuiauit dies meos, dicã, Deus meus, ne voces me, &c. quasi populus conqueratur de malis, quibus affligitur ab exteris nationibus, vel de tarditate aduentus Messiæ, in quo expectando, veluti medio itinere crucietur. Vbi primùm dubitatur de cohærentia. Secundò de Suppositio, dum aliis de repentè est *Hostis*, aliis *Deus*. Tertiò quid hìc significet *in via* nisi quòd simpliciùs videatur sumendum pro cursu vitæ.

26 *Ne reuoces*, ne me ad te voces, vt moriar, ne me tollas de hoc mundo ante tempus, vt moriar in exilio, neque videam consolationis diem: nempè aduentum Christi, siuè primum, siue iuxta aliquos secundum, quo vniuersum humanum genus renouabis, atque restitues: vt precetur Ecclesiæ cursum cum pace perduci ad sæculi consummationem, veluti miseriarum suarum portum, Gall. *Ne m'appelle point*. Est enim compositum pro simplici. Quanquam etiam Reuocandi verbum non est alienum, vt doceatur animam quodammodò fuisse apud Deum, quia eam creauit diuinitùs. Sic enim Eccl.12. Antequam reuertatur puluis in terram suam, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Et Esa. 55. Pluuia redit in cœlum: nempè quia inde, i.è cœlo siue Deo habent ista singularem originem. Heb. Ne me succidas, vel, ne subducas me. Qua formula apud Poetas filum vitæ ab vna Parcarum netum, altera secat. Chald. Ne tollas me de sæculo hoc in dimidio dierum meorum, adduc me in sæculum venturum, quia in ætate ætatum sunt anni tui. Non est negligenda eorum explanatio, quibus Dimidium dierum designat iuueniles viriléque annos. q.d. Ne me tollas in florenti ætate, quo tempore sim immersus voluptatibus vel curis sæculi, ambitioni, habendi cupiditati. &c. Ne moriar imparatus & parum pius. Nam duæ ætates sunt morti commodiores ad salutis statum, pueritia & senectus, vt magis piæ & innoxiæ. Illa, quod nondum corruperit naturę igniculos & virtutũ seminaque didicerit humanas peruersitates, neque sẽserit carnis incendia: hæc, quòd incommodis multis obnoxia, & sentiens sibi hinc esse breui migrandum, sollicita sit de Deo, de sua salute, de futuro sæculo. *Anni tui* sunt.

27 Pro Christi diuinitate, maiestate, omnipotentia, citat hunc versum cum duobus sequentibus Apostolus Heb. 1. *Domine*. Desideratur in fonte. Sed rectè additum, ad docendum Christo nominis Tetragrammati etiam competere vocabulum. Quare & Paulus eo loco sic citat.

28 *Ipsi peribunt*, cœli à suo statu, in quo nunc sunt, recedent, & omnes antiquabuntur instar vestimenti, quod cùm per vetustatem detritum fuerit, innouari debet. Sic enim & cœli cùm ad consummationem sæculi peruenerint, immutabuntur ad nouitatem maioris gloriæ. Nam futura est cœli & terræ mutatio, non in totum abolitio, vt abiiciant vestimentum corruptionis, & induant nouam vestem incorruptionis, 2. Pet. 3. Rom. 8. Heb. 13. Sic ferè interpretes, vt Perite intelligatur ratione qualitatum, non substantiæ, de quo lege. 2. Pet. 3. R. Dauid docet quosdam intelligere de simplici interitu, vt eorum substantia abeat in nihilum: alios subaudire, suapte natura, vel, si velis ô Domine. q.d. Ex se sunt corruptibiles, & perirent, nisi tu eos in æternum conseruares. Vt non pereant, hoc habent per accidens, quia tu non vis. Hęc perennitas eis est aduentitia vt de diis minoribus pronuntiauit Plato in Timæo. Nostri interpretantur de interitu non substantiæ, sed qualitatum & accidentium, vt Hieronym. in 51. Esaię, & Proclus apud Epiph. hæres. 64. Cæsarius. q. 71. hunc versum refert ad vniuersorum creationis operum dissolutionem. Ipsi, cœli scilicet & terra dissoluentur, & omnes vt vestimentum veterascent. Sequentem verò ad eorundem renouationem. καὶ πρὸς τὸ μεῖζον μετακόσμησιν. Vnde in Rom. Psalterio, *ipsa*, & *omnia*, neutro genere. Hebræa ferunt etiam Masculinum genus, *Omnes*, cœli.

29 *Sicut opertorium*, id est, indumentum ex Heb. Sicut atteri & immutari vsu & tempore solet indumẽtum, mutabis cœlos, & innouabis mutatione glorioſa, cùm liberabis eos à seruitute & vanitate, cui nunc propter hominem sunt subiecti, Rom. 8. *Mutabis*, ἀλλάξεις alterabis vt respondeat Hebræo תחליפם, mutabis, innouabis eos. In aliquibus exemplaribus ἑλίξεις volues, vertes, rotabis. *Et mutabuntur*. Quod antè dixit, peribunt, nunc ait *Mutabuntur*, exponens quod dictum de mutatione qualitatum, non substantiæ, vt dũtaxat absumatur quod corruptibile est, & noui fiant cœli, non alii. De quo August. lib. 20. Ciuit. c. 18. *Tu autem idem ipse*, æternus, ætate & conditione perpetuò idem, prorsus inuariatus & immutabilis, vt nihil tibi possit accedere vel decidere. Ego Deus & non mutor, Mal. 1. *Idem* quidem non habetur in fonte sed tantum, *Tu autem ipse* (es). At sententiam illustrat. Nam vt Cabbalicis הוא hu, *ipse*, constituit primum diuinitatis attributum ex Es. 42. 43. 45. 46. 48. *Ain Adonai hu semi*, Sic Latinis *Idem* & Græcis vt Areopagitæ simpliciter ταυτὸν ὑπερουσίως idem superstantialiter

tialiter & Platoni ταυτὸν quod sit quasi Idea rei quæ semper eodem statu viget absque alteratione & mutatione. Vt contrà τὸ ἕτερον ab eodem Platone pro forma habetur rerum diuersè & variè se habentium, variasque vices subeuntium. Vnde Pythagorici *Idem* pro bono principio sumebant, vno, stabili, dextro, vero, finito, *Alterum* vero siue τὸ ἕτερον pro malo, diuerso, mutabili, obliquo, falso & infinito. Quod fortasse sumptum ex Homero Iliad. 9. ἕτερον κραδίη ἄλλο, summè detestante. *Anni tui*, æternitas tua, qua comprehenduntur omnes annorum circuli, non finietur, transibit, recedet.

30 *Filij seruorum.* Cultorum tuorum posteritas, liberi & nepotes. August. & Euthymius de cõuersis Apostolorum & Prophetarum, quos per verbum Dei genuerint. *Habitabunt*, in sæculum, per hypozeugma. Quare idem dicit vtroque hemistichio: Et semen eorum in sæculum dirigetur, stabilietur, firmabitur, permanebit. Quamuis tibi soli hęc æternitatis duratio à temetipso conueniat, huius tamen, quæ tua est benignitas, electos tuos participes efficies, vt tecum in cœlo æuum sempiternum beati degant. Illud autem Heb. *Ante te*, ante faciem tuam, coram te, doctè exposuerunt in sæculum, vt Exod. 20. Non erunt tibi dii alieni ante me, id est, vnquam, me stante & durante, quandiu durabo & existam, nunquam Deos alienos habebis. Sic Psal. 71. vers. 5. Permanebit ante Lunam: & vers. 18. Ante solem permanet nomen eius, id est, quandiu stabit Luna, quandiu durabit sol, in perpetuum. *Filios & semen seruorum Domini* vocat electos, quos per Euangelium & spiritualem generationem genuerunt, ac post se reliquerunt Apostoli & Apostolici. *Dirigetur*, firmabitur prop.

ARGVMENTVM.

Se, Angelos, & omnia excitat ad innumerabilia Dei beneficia prædicandum.

1 Ipsi Dauid CII. Heb. 103.

BEnedic ánima mea Dómino: & ómnia, quæ intra me sunt, nómini sancto eius.

3 Bénedic ánima me Dómino: & noli obliuíscі omnes retributiónes eius.

4 Qui propitiábitur ómnibus iniquitátibus tuis: qui sanat omnes infirmitâtes tuas.

5 Qui rédimit de intéritu vitam tuã: qui corônat te in misericórdia & miseratiónibus.

6 Qui replet in bonis desidérium tuũ renouábitur, vt aquílæ, iuuêntus tua.

7 Faciens misericórdias Dóminus: & iudícium ómnibus iniúriam patiéntibus.

8 Notas fecit vias suas Moysi: fíliis Israel voluntâtes suas.

9 Miserâtor & miséricors Dóminus: longánimis & multum miséricors

10 Non in perpétuum irascêtur: neque in æternum comminábitur.

11 Non secúndum peccâta nostra fecit nobis: neque secúndùm iniquitâtes nostras retríbuit nobis.

12 Quóniam secùndum altitúdinem cœli à terra: corroborâuit misericórdiam suam, super timêntes se.

13 Quantum distat ortus ab Occidênte: longè fecit à nobis iniquitâtes nostras.

14 Quómodo miserêtur pater filiórum, misêrtus est Dóminus timéntibus se: quóniã ipse cognôuit figmêntum nostrum.

15 Recordâtus est, quóniam puluis sumus: homo sicut fœnum dies eius,

tanquam flos agri sic efflorêbit.
16 Quóniam spíritus pertransíbit in illo, & non subsîstet: & non cognôscet ámplius locum suum.
17 Misericórdia autem Dómini ab ętêrno: & vsque in æternûm super timêntes eum.
18 Et iustítia illîus in filios filiôrum: his, qui seruant testamêntum eius.
19 Et mémores sunt mandatôrum ipsîus: ad faciêndum ea.
20 Dóminus in cœlo parâuit sedem suam: & regnum ipsîus ómnibus dominábitur.
21 Benedícite Dómino omnes ángeli eius, potêntes virtûte: faciêntes verbum illîus, ad audiêndam vocem sermônum eius.
22 Benedícite Dómino omnes virtûtes eius: minîstri eius, qui fácitis volũtâtem eius.
23 Benedícite Dómino ómnia ópera eius, in omni loco dominatiônis eius: bénedic ánima mea Dómino.

---

2 *Anima mea.* Animam suam vocat seipsum, & nomen sanctum Domini, Dominum, poeticè. *Omnia quæ intra me sunt*, omnia mea interiora, tam corporis, quàm animi, benedicite: cor, pectus, ad intima vsque ossa, per Prosopopœiam: vel, omnes meæ cogitationes, & intimi animi sensus & affectus, per Metonym.

3 *Retributiones*, beneficia tam spiritualia, quàm corporalia. Confirmatio per enumerationẽ subiecta id ostendit, inter quæ primum est remissio peccatorum. 2 animi & corporis sanitas. 3 liberatio è periculis. 4 exauditio. 5 Vigor senectutis.

4 *Infirmitates*, morbos & ægritudines corporis. Aliqui, prauas inclinationes, vitiositates, imbecillitates animi & naturæ.

5 *Redimit*, vendicat, liberat de interitu, siue fouea, (Gehennam, id est, mortem æternã Chaldæus intelligit) & de præsentibus mortis periculis, vitam tuam, te innumeris beneficiis clementissimè ornans, & donis afficiens, nullis tuis meritis. Coronare, omni ex parte circundare. Te vndique cingit & cumulat misericordia.

6 *Desyderium*, ἐπιθυμίαν, appetentiam tuam è cibi & potus penuria, id est, qui te ditat abundè, qui te bonis, quibus ad victum necessarium fruare, satiat, qui te copiosè pascit. Metonymiam explicarunt. Nam Heb. os tuum, buccam tuam. Nisi malis Os tuum, id est, oris tui petitiones, optata & vota, vt Psal. Aperi os tuum & implebo illud. Vel, cum Rabbinis, Qui replet bonis os tuum, id est, qui læsum tuũ gustatum sonat, qui te restituit pristinæ valetudini, vt cibi gustum & suauitatem morbo amissam recuperes. Vel, cum Hier. & Abben Ezra, Ornamentum tuum, id est, animam tuam bonis replet. Nam עדי & bucca, & ornamentum. *Renouabitur vt aquilæ*, Mutat regimem, Qui renouat tuam, quasi Aquilæ iuuentutem, sanando, vt suprà, infirmitates & ægritudines tuas: qui vigorem tuæ senectuti tribuit, quasi nouam ætatem, & nouum robur: vt videaris reiuuenescere, quemadmodum aquila, quæ mutat fortitudinem, & assumit pennas nouas, volat, & non facilè deficit, Esa. 4. Aquila se suámque valetudinem & iuuentutem renouat atque reparat singulis decenniis, veteres plumas exuendo, & recentes induendo, per plumarum in igne elementari crematione̅, & maris immersione̅, veluti per balneum, vsque ad annum centesimum, quo demum interit, dum præ nimia senectute è mari emergere non potest. R. Saadias. Alii, vt D. Augustin. Aquila rostrum ob vetustatem crescens, quando nimis aduncum euasit, vt capere cibum nequeat, ad lapidem percutit, superiorem eius partem frangit & abiicit, deinde cibum recipit, vt sic quodammodò ad iuuentutem redeat. Addunt aliqui ex Aristotele

ex Aristotele & Plinio, eam in senio non modò esse vegeto corpore, verùm nec ætate mori, sed potius fame, quòd rostro nimis adunco cibum iam capere nequeat, tantumque potu alatur. Vnde Adagium, Aquilæ senectus. Est enim animantium volucrum viuacissima.

7 Iam beneficia aliis præstari solita recenset. Primùm, vindicat oppressos ab iniuriis. *Misericordias.* Iustitias, propriè. Sed iam notauimus, quoties iunguntur duæ hæ dictiones, primam, scilicet iustitiam ferè misericordiam significare, alteram, scilicet iudicium, opus iudicii, ius & æquum.

8 *Vias suas Moysi*, præcepta, secundum quæ homines viuere vellet. Instituta de Dei notitia & dilectione. Cabbalici subtilius, sed tamen appositissimè, vt viæ patefactæ Mosi sint tredecim *Middoth* siue proprietates, per quas ipse incedit secundum suam prouidentiam cùm vniuersam tum singularem, siue tredecim rationes, quibus mundum administrat quas sibi indicari Moses precatus fuerat Exod. 33. *Ostende mihi vias tuas.* Nã in Fõte sic habetur, Non, *Ostendè mihi faciem tuã:* In quo exauditus capite sequẽti quænã illæ sint ab ipso Domino intelligit. Nẽpè *Dominator Deus, misericors, gratificator, longanimis, multæ benignitatis, verax custodiés benignitatẽ in millia, auferens iniquitatẽ, scelera, peccata, nullũ relinquens impunitũ, reddens denique iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam ac quartam generationem:* Cui interpretationi fauet, quod mox Dauid subiungit. *Miserator* & misericors, longanimis & multum beneficus. Nam voces quibus sua lingua Sancta vtitur, sunt ipsæmet Mosaicæ. q. d. Notas fecit vias suas, id est, proprietates & rationes suæ communis Prouidentiæ Mosi, non patribus, (sicut ipsi soli, non patribus, nomen suum proprium tetragrammatum, per quod patrabantur in veteri testamento miracula patefecit Exod. 6) vt per illas consequentes ætates misericordiam implorarent. Quod diligenter præstiterunt Dauid, Ezechias, Daniel, Nehemias, cuncti denique Prophetæ. Significatur pleniorem rerum diuinarum notitiam per legem hominibus tributã, quæ & postea per Prophetas aucta sit, denique per Christũ, Apostolos Ecclesiam ad summum perducta sit, cum Deus sua dona & reuelationes prout vult & quàm vult distribuat. 1. Cor. 13. *Voluntates suas* opera & studia sua voluntates præcepti & prohibitionis. Præcepta enim & prohibitiones voluntates Dei dicuntur, vt docet magister lib. 1. sentent. dist. 45. Heb. in quibus scilicet suam nobis voluntatem patefecit. Sic religionem & cultum verum & legitimum appellat, vt vias, legem, & verbum Dei. Tantum beneficium, vt nisi ea nobis aperuisset, adhuc versaremur in tenebris & erroribus.

9 *Miserator Rahum* q. viscerata, misericordia ϛοϱνῆ naturali amore & affectu prosequens: nisi quòd est nomen, non participium vt & sequentia, quoniam non actus Dei, sed habitus & q. qualitas immobilis declaratur. Hæ enim proprietates sunt Deo innatæ, neque pro loco & tempore assumptæ siue contingentes. Hinc *Rahamin* viscera in quibus locatur sedes affectus & misericordiæ. *Misericors Hammun* q. Gratificator, gratiæ largitor & fauoris, gratiam largiens rebus à se procreatis, naturã earum gratia cumulans & perficiens Hinc ף *hhen* gratia fauor, *Longanimis*, tardus ad irascendum & vlciscendum improbos. Nam vt duo priora elogia dicuntur respectu piorum ita ista duo respectu peccatorum. Tardè irascitur peccatoribus, vt tempus & locum habeant resipiscendi. Multus est beneficentia ingratis & immerentibus, eosque ornat multis beneficiis. Abben Ezra tamen Exod. 34. *Ezech Appam* longanimis, impiis. *Rab Hesed* multũ misericors omnibus, siuesint pij siue impij. Ad Verb. lõgus naribus. i. tardus ad nares commouendas, ad longum conniuens, nec celeriter prorumpens ad pœnas, peccata dissimulans vt detur spatium pœnitentiæ Sap. 11. multum *misericors* beneficus etiam in ingratos vel immeritos. Hinc Heb. *Rab* Hesed multus benignitate siue beneficentiæ beneficentissimus. *Hesed* beneficium gratuitum. Hæc sunt epitheta siue cognomina Dei, quæ Exod. 34. Mosi reuelauit in monte Sinai, ex quibus affectus Dei erga homines cognoscitur, vt ipse agnoscit Num. 14.

10 *Irascetur*, litem intendet, rixabitur, propriè: non perpetuò litem intendet, tandem reconciliabitur. *Comminabitur.* In Heb. est Eclipsis, Non semper seruabit (iram suam) id est, non semper erit memor iniuriæ acceptæ, eam remittet: vltionis obliuiscetur, vt Gall. *Ie la luy garde*, quando cogitamus de aliquo vlciscendo. Sic Ierem. 3. V. 5. An seruabit in sæculum, si custodiat in æternum.

11 *Retribuit*, non reddit talionem atque pœnas commeritas.

12 *Secundũ altitudinem cœli:* quanta est eleuatio cœli supra terras, tanta est eius misericordia er-

ga timentes se. Altitudo enim mundi à terra ad cœlum sumitur. Comparatio poetica.

13 *Quantum distat.* Alia comparatio poetica, sumpta à longitudine mundi, quæ ducitur ab Oriente in Occidentem, latitudo à Septentrione in Meridiem. *Longè fecit*, tantum sup. Vsu linguæ particula comparationis desideratur. Distare tantum fecit, tantum à nobis remouit delicta nostra.

14 *Timentibus*, timentium. *Figmentum nostrum*, naturæ nostræ vitiositatem, fragilem nostram naturam & conditionem, vitiosam originem, malignam à natura propensionem. q.d. Nouit quales formati fictique sumus. Hebræi vocant figmentum hominis, vitiosam & fragilem eius naturam, corruptam eius originem. Elias in Tisbi concupiscentiam interpretatur: sed in malum propriè. q. figulinum opus *Ietser*, quia è luto ficti. Es. 29. vers. 16. Chald. Quoniam ipse nouit figmentum praunm, quod peccatum suggerit, in memoriam venit coram eo, quod ex puluere simus nos.

15 *Puluis*, nos ex puluere conditi, & in puluerem redeuntes. *Homo*. Absolutè. Cadit enim in *Eius*. Latinè, Hominis dies (sunt) sicut fœnum, nempè euanidi & fugaces.

16 *Spiritus*, Rabbini per Spiritum, ferè intelligunt ventum. Ventus pertransibit in illo, id est, per illum florem, & exaresçet, neque subsistet ille flos: sed neque cernetur ampliùs locus, in quo paulò antè pulcherrimus floruerat. Sic Chald. Quoniam ventus spirauit in eum, & non subsistet amplius. Nostri melius, Spiritus, id est, anima pertransibit in illo (homine,) ab illo homine abibit & migrabit, túmque non subsistet homo, neque eum amplius habebit locus suus, quòd perdiderit animam totius vitæ, vitalisque actionis principium. Vt cõparatio sit perfectior, nonnullis Spiritum flatum indignationis Dei exponunt. Vti flos perflante vento vehementiore perit, ita homo, quando in ipsum flat Dei indignatio & vindicta Psal. 89. Hoc enim significat. *Et non cognoscet amplius locum suum*. Homo ipse, sub. Siue Hebraica Prosopopœia, *Neque cognoscet eum amplius locus eius*, locus, quem antea inhabitabat, vt qui habeat iam alium dominum, hæredem, possessorem. Sic perit flos, vt ne locus quidem agnoscatur, in quo antea crescebat, alebatur, florebat. Vel translatio est non à stirpibus sed ab ædificiis, quæ ita vastantur vt locus vbi priùs hæserant, agnosci nequeat.

17 *Et vsque in æternum*, id est, etiam post mortem hominis. In Fonte, A sęculo vsque in sæculum. Sed quia *Olam* hic significat *Netsah* æternitatem alterius sæculi, vt etiam exponit Abben Ezra in suo decalogo, Ideo docte 70. sæculum commutarunt cum Æterno. Docet animas timentium Dominum fruituras beneficentia Domini post mortem in omne æuum.

18 In hoc autem æuo habituros sobolem, quæ Dei benedictionibus cumuletur. Quo pertinere putat Abben Ezra illud Decalogi, faciens misericordiam in millia diligentibus me. Primum quia Deus efficiet vt illorum animæ post mortem beatæ perstent in mille millenas ætates, id est, in perpetuum. Deinde quia beneficiis onerabit, ipsorum posteros ad millesimum vsque gradum, si modo posteri pietatem paternam retineant. *Iustitia*, veritas, fides promissionum è Psal. 24. vers. 12. Eam enim præstat piorum posteris vel in eos continuat potius. *His qui seruent* Abben Ezra in Decalogo refert ad filios filiorum siue ad nepotes. q.d. Iustitia Dei iusta Dei promissio redundabit in posteros piorum si illi seruauerint fœdus Dei, eiusque legi paruerint. Sed aptius ad Patres pios. Merita enim illorum defluunt in filios etiam peruersos aliquousque. Gen. 17. In Ismael exaudiui te, quia semen tuum est. Et Iudæi etiamnum hodie Charissimi dicuntur propter patres Rom. 11. Vnde & tandem conuertentur.

19 *Ad faciendum*, vt ea exequantur.

20 *Parauit*, firmauit, stabiliuit thronum suum regium, vt perpetuò regnet. Sedem potestatem iudicandi & regnandi tributam filio Dei interpretatur Arnobius. *Omnibus*, Israëlitis, Gentibus & spiritibus. Alii in neutro, Omnibus regnis: vel substantiuè, omnibus, supra omnes res.

21 *Virtute*, fortitudine & robore. *Facientes*, qui iussa eius exquimini, audiendo vocem eius & mandata, eique obtemperando.

22 *Virtutes*, exercitus. Sic appellat reliquos Angelos, vt Seraphim, &c. Nam illorũ multi sunt ordines apud D. Paulum, & Dionysium eius discipulum, de cœlesti Hierarchia.

23 *Omnia opera*, omnes res ab eo procreatæ, non modo Angelicæ, & humanæ, verum etiam hæ, quæ ratione & sensibus vacant, cùm ad omnes mundi particulas beneficia Dei dimanent,

dimanent, & omnes res ad misericordiam & bonitatem eius prædicandam hominem inuitent, in omni loco Dominationis *Eius*. Athnah, siue collō, id est, vbique. Ne quis iungat cum sequentibus. *Benedic*. Iisdem verbis finit, quibus fuerat exorsus. *Benedicite*, ter ad mysterium Triadis, *Benedic*, propter semel, propter vnitatem numericam personarum vel ob incarnationem, in qua vnitas personæ, in duabus naturis.

ARGVMENTVM.

Deum ab opificio & prouidentia celebrat.

Ipsi Dauid. CIII. Heb. 104.

BEnedic ánima mea Dómino: Dómine Deus meus magnificâtus es vehemêter.

3 Confessiônem & decôrem induîsti: amictus lúmine sicut vestimênto.

4 Extêndens cęlum sicut pellem: qui tegis aquis superiôra eius.

5 Qui ponis nubem ascênsum tuum: qui ámbulas super pennas ventôrum.

6 Qui facis ángelos tuos spíritus: & ministros tuos ignem vrêntem.

7 Qui fundâsti terram super stabilitâtē suā: nō inclinábitur in sęculū sęculi.

8 Abyssus sicut vestimêntum amíctus eius: super montes stabunt aquæ.

9 Ab increpatiône tua fúgient: à voce tonítrui tui formidábunt.

10 Ascêndunt montes, & descêndunt campi: in locum quem fundâsti eis.

11 Términum posuîsti quem non transgrediêntur: neque conuertêntur operîre terram.

12 Qui emîttis fontes in conuâllibus: inter médium móntium pertransîbūt aquæ.

13 Potâbunt omnes béstiæ agri: expectâbunt ónagri in siti sua.

14 Super ea vólucres cœli habitâbūt: de médio petrarum dabunt voces.

15 Rigans montes de superióribus suis: de fructu óperum tuôrum satiábitur terra.

16 Prodûcens fœnum iumêntis: & herbam seruitûti hóminum.

17 Vt edûcas panem de terra: & vinum lætíficet cor hóminis.

18 Vt exhílaret fáciem in óleo: & panis cor hóminis confirmet.

19 Saturabûntur ligna campi, & cedri Líbani, quas plantâuit: illic pásseres nidificábunt.

20 Heródij domus dux est eôrum, montes excêlsi ceruis: petra refúgium herináceis.

21 Fecit lunam in témpora: sol cognôuit occâsum suum.

22 Posuîsti tênebras, & facta est nox: in ipsa pertrāsíbūt omnes béstię syluę.

23 Cátuli leônum rugiêntes vt rápiant: & quærant à Deo escam sibi.

24 Ortus est sol, & congregâti sunt: & in cubílibus suis collocabûntur.

25 Exîbit homo ad opus suum: & ad operatiônem suam vsque ad vesperam.

26 Quàm magnificâta sunt ópera tua Dómine? ómnia in sapiéntia fecîsti: implêta est terra possessiône tua.

27 Hoc mare magnum, & spatiósum mánibus: illic reptilia, quorum non est número.

28 Animália pusílla cum magnis: illic naues pertransíbunt.

29 Draco iste quem formásti ad illudêndum ei: ómnia à te expêctant, vt des illis escam in témpore.

30 Dante te illis, cólligent: aperiênte te manum tuam ómnia implêbûtur bonitâte.

31 Auertênte autem te fáciam, turbabûntur, aúferes spíritum eôrum, & deficient: & in púluerem suum reuertêntur.

32 Emíttes spíritum tuum, & creabûntur: & renouábis fáciem terræ.

33 Sit glória Dómini in séculum: lætábitur Dóminus in opéribus suis.

34 Qui réspicit terram, & facit eam trémere: qui tangit montes, & fúmigant.

35 Cantábo Dómino in vita mea: psállam Deo meo quándiu sum.

36 Iucúndum sit ei elóquium meum: ego verò delectabor in Dómino.

37 Defíciant péccatôres à terra, & iní qui, ita vt non sint: bénedic ánima mea Dómino.

---

1 Nullus est titulus Heb. Græcè autem, Dauidis Psalmus super mundi cõstitutione. Et certè Deum ab opificio celebrat.

2 Benedicere, est laudare & prædicare.

3 *Confessionem*, laudem, laudis & confessionis materiam firmiter, copiosè, & arctè possedisti: laude & maiestate indutus es, totus es laudabilis & admirandus. Hoc enim induere, vestire, amicire dicunt. Vel הוד maiestatem, vt ד radicale sit *Lumine*, lucis claritate, essentiæ diuinæ gloria & maiestate. Nam inhabitas lucem inaccessam. De pulchritudine ac fulgore incorporeo ac increato ab essentia diuina manante, quo claritate incomprehensa, in medio Angelorum micat, ita vt eos mirificè illuminet, recreet atque réficiat, intelligit R. Mosè Ægyptius in Motè. Lib. 2. c. 27. de quo vestimento siue luminè creatum cælum inuisibile, siue mundum inuisibilem, ibidem tradit post R. Elezer in Pirkè. Quod congruit cum cælo Empyreo beatorum loco mirabiliter radiante, apud Eugubinum in Cosmopœa. Alii, de cœlo & cœli luminibus, quæ veluti vestimenta suæ maiestatis exibeat, cùm eius substantia sit inuisibilis. 1. Tim. 6. 2. Tim. 3. Cabbalici de Decem Sephiroth siue numerationibus, per quas Deus, vt ipsi aiunt, cuncta in hoc mundo gerit ac administrat, Illas enim vestimenta Dei ex hoc loco appellant & singulis singula diuina nomina attribuunt & præficiunt. 1. *Kether*, corona, cui attribuitur & præest *Ehie* (sum). 2. *Hocmá*, sapientia, cui יה (ens) 3. *Binà* intelligentia siue prouidentia, cui *Elohim* (Iudex) 4. *Hesed*, benignitas, cui *El* (deus fortis) 5. *Ghebura*, fortitudo, cui *Elohe* (Deus iudex) 6. *Tiphhereth*, decor, pulchritudo, cui *Eloah* (Deus vindex) 7. *Netah* victoria, cui tetragrammatõ *Tsebaoth* (Dominus exercituum) & *Hod*, decus, maiestas, cui *Elohim Tsebaoth* (Deus exercituum) 9. *Iesod*, fundamentum cui *Eihar* fortis viuens) vel *Sad lai* (omnipotens) 10. *malcuth* regnũ, imperium, cui Adonai præsidet. Atque hæc sunt 10. Dei vestimenta, vsque adeo à Cabbalicis cum ipsarum diuinis nominibus sub nomine Sephiroth celebrata.

4 *Sicut pellem*, Cortinam prop. & velum. Cœlos sicut cortinam in rotundum sinum, absque ruga, summa æqualitate, amplè & latè extendit. Pellis enim & cortina non solum in planum sinum extenditur. Nam & vter sicut & vesica, pellis est. Vnde alibi cœlum, dicitur velut camera esse suspensum, Augustin. De Genesi ad literam, cap. 9. Aliqui,

qui, Sicut cortinam, intra quam occultatus habitet & ſedeat. Vel eſt Metonymia, pellis pro toto tentorio: qui extendiſti cœlum, quaſi tabernaculum & tentorium miliare. Kimhi mauult cœlum hic ſignificare aërem extenſum, ſiue expanſum inter cœlum & terram. *Aquis*, aqueo ſiue cryſtallino cœlo tegis ſuperiora eius cœli, id eſt, cœlum ſtellatum. Nempè cælum ſtellatum cælorum viſibilium ſupremum obtegitur primo mobili aquea ſubſtantia conſtante non ætherea, contra Philoſophos. Alii non tam rectè nubibus, quæ aquæ ſunt concretæ & conglaciatæ, & contabulant ſiue contegunt ſuperiora cœli, id eſt, aëris ſupremam regionem, ne ſatis videatur. *Eius*, cœli. Nam Dualia interdum conſtruuntur cum ſingularibus Pronominibus, vt Pſal. 45. verſ. 4. vt nihil ſit neceſſe reciprocè vertere. Qui tegit ſiue contignat aquis ſuperiora ſua, cœnacula, aulas.

5 Qui celeriter ferris in totum orbem, ad omnium prouidentiam inſtar nubis & ventorum. Vel qui vteris nubibus & ventis ad exercenda tuæ prouidentiæ & tuorum operum opera. *Aſcenſum tuum*, vehiculum tuum, vt adſis celeriùs, ac tempeſtiuè opportunéque aduenias, & ex improuiſo. Vteris nubibus pro curru. *Pennas ventorum*, qui veheris alis ventorum, qui poëticè animalia ſunt alata. Vehitur Deus nubibus & ventis alatis, poëticè, vt celeriter adſit nobis, & accurrat, etiam cùm minimè ſperamus, vt Pſal. 17. Ventis pennæ tribuuntur, vt & Angelus Eſ. 9. ob eorum ſingularem velocitatem & celerem, in cuncta diſcurſum. Sic autem diuinæ actionis & virtutis & celeritatem figurat.

6 Qui facit Angelos ſuos (vt) ſpiritus & miniſtros ſuos (vt) ignem flammantem, id eſt, qui facit Angelos ſuos tam celeres ad exequenda ſua mandata, quàm venti, quibus nihil ſentitur celerius & pernicius: & miniſtros ſuos, qui iidem ſunt ac Angeli, iuxta conſpectum igneos ac radiantes, vel tam mobiles, rapidos, vehementes, agiles, fortes, validos, & efficaces ſiue ardentes ad ſuum imperium, quàm flamma ignis, quę mobilitate viget & vehementia, quæque celeriter currit, & peruadit omnia. Illud eſt Pauli Heb. 1. Facit adminiſtratorios ſuos ſpiritus, & in miniſterium mittit propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis. Denique eis ad ſua miniſteria vtitur vt ventis, & flamma ignea, ſiue igne cœleſti & fulgure, partim ad nocendũ partim ad benefaciendũ, vt Ex. 14. Vnde & Clemẽs Alex. Strom. 5. Angelos intelligit ignitos ſpiritus, qui improbos puniunt. Noſtrorum aliqui, & ex Hebræis, Rambam in Maiemonim lib. 1. c. 2. p. 11. & 12. Facit Angelos ſuos ſpiritus, id eſt, ſpirituales eſſentias, non corporeas, & flammam ignis, id eſt, igneæ ſubſtantiæ, vel flammeæ efficacitatis & energiæ, vt vnum pertineat ad eſſentiam, alterum ad operationẽ, efficaciam, & virtutem. q. d. Angeli non ſolùm ſunt incorporei, ſed & virtute efficaciſſimi. Hebræi ferè poſt R. Salomonem putant eſſe de ventis & igne, per Hyſterologiam, ac *Angelos & miniſtros* regi à parte poſteriore, vt ſint non ſubiecta, ſed prædicata pro nuntiis & executoribus. Facit ſpiritus ſiue ventos ſuos nuntios, eis pro nuntiis ſuæ voluntatis & & conſiliis vtitur: facit ignem flammamtem, ſuos miniſtros, ventos & ignes mittit ad ſua exequenda iudicia: vt cùm vento deſiccante, viam maris Rubri ſiccam Iſraelitis ſtrauit, Sodomitas igne conſumpſit. Sed Paulus refragatur, de ſanctis Angelis hæc interpretans, non de flatibus ventorum, & igne conſumente.

7 *Super ſtabilitatem ſuam*, in ſua baſi & ſede firmiter collocaſti, ne moueatur, neque vnquam inclinetur à ſuo ſtatu, quin ſit ſemper in mundi centro. Terræ ſtabilitas & baſis eſt centrum ipſum, ad quod omnes terræ partes vndique ſua grauitate nituntur & circa quod vniuerſitas voluitur. Cùm cætera elementa, mare, ignis, aer, continuò moueantur. Alij intelligentiam huius loci ſumunt è pſal. 23. Super maria fundauit eam, & ſuper flumina præparauit ſiue ſtabiliuit eam. Sed loci illius alia eſt mens, vt illic docui. Deſcendit autẽ à cœleſtibus ad terreſtria. *In ſæculum ſæculi* nunquam illic mouebitur ſiue motu recto, ſiue rotundo, aut quod idem eſt, in rectum, ſiue in orbem. Nam terra in æternum ſtat Eccl. 1. ac in centro ſemper quieſcit propter grauitatem, ob quam ſemper quærit deſidere in infirmo loco qui eſt à cælo remotiſſimus. Alioqui ſi ab eo vel tantillum declinaret contra ſuam naturam & inclinationem aſcenderet.

8 *Abyssus*,pelagus,profundissimum mare. *Eius*, terræ. Mare est sicut vestimentum ipsius terræ,eam laxè cingens,& vndique amiciens velut insulam, adeò vt etiam super montes siue promontoria stent aquæ. Instar vestimenti,quod præter faciem,manus & pedes,corpus reliquum tegit, mare terram operit & circundat,exceptis locis hominum & belluarum habitationi destinatis. Occupat enim vastissima & incomperta terrarum spatia, & inundationibus quotidie multa loca superat & obruit: siue quoniam ille est maris impetus & momentum,siue quoniam tua iudicia & vltiones per illud exerces. Aliqui, vt & sequentes versus 9. 10.11.restringunt ad primum maris ortum & conditionem. Vnde futura pro præteritis accipiũt. Abysso sicut vestimento texisti eam terram.(Nam obruebatur terra mari in prima rerum origine) super montes stabant illæ aquæ,(operiebant enim montes cum tota terra, ita vt nulli essent vel saltem nulli apparerent montes, nullæ valles.)9. Sed propter tuam increpationem fugerunt,propter vocem tonitrui tui,quod excitasti,trepidarunt, id est, trepidè festinarunt in locum,quem ipsis fundasti,id est,in alueum,in quo hodie est mare,(idque in vsum animantium, & vt appareret arida.)10. Tum ascenderunt montes, emersérunt è terra,descenderunt valles, & campi,in terræ superficie planities constiterunt,iactæ sunt,& diffusè patuerunt in loco, quem eis fundasti. 11. Terminum eis(aquis) posuisti quem non sunt superaturæ, vt iterum obruant & circunfundant terram. Alii ad communes & quotidianas maris exundationes,vt ferè Nostri,vt quando in vniuersali diluuio aqua terram vniuersam operuit,quod denotatur indumenti similitudine. Abysso sicut vestimento obruis terram,laxas abyssum siue mare è suo alueo, vt terram inundet,vt in diluuio Noë, Ogygis, Deucalionis. Super montes stant aquæ,obruunt etiam montes, sed propter tuam increpationem fugient. Placatus retrahis aquas in suum gurgitem,eas placas & compescis,vnde celeriter se ad sua recipiunt & trepidè. Tunc apparent montes in sua altitudine, valles in campis & sua profunditate,decliuitate,planitie,&c. Ego de vtroque statu. *Super montes.* Vltra mõtes,plusquam montes stant,id est,in rectum cosistunt,in altum eriguntur aquæ,quando mare feruet & furit. Nam *Super* nota est comparationis sup. psal.8. vers.3. Vnde qui intelligunt de montibus maris, & promontoriis, quæ teguntur maris vndis, vixque apparent,non videntur attendere ad hunc idiotismum. Quare tu etiam de terræ montibus. Aquæ maris sunt superiores altissimis montibus,dum in altum attolluntur. Quin & mare tantum est, vt possit super vniuersos etiam montes stare,& eos operire, nisi diuino iussu & quasi increpatione(vt sequitur) fugere cogatur. Stabũt,stant,stare possunt *aquæ* maris,vel secundum alios pluuiæ,quę cùm pendeant in nubibus,super montes quodam modo consistunt.

9 *Ab*,propter increpationem tuam. Increpat mare Deus,quando est placatus,& illud tranquillat. *A voce*:propter vocem tonitruorum,formidine & trepidatione current,& accelerabunt ad locum suum, è quo eruperant. Per Prosopopœiam tribuit sensum aquis maris. *Formidabunt*, quòd illæ Dei imperio per tonitrua & similes motus demonstrato se recipiant in suum alueum,neque extrà excurrant ad mergendam terram. Aliqui per Tonitruum simpliciter accipiunt præceptum Dei efficax. Heb. trepidabunt. i. trepidè properabunt aquæ in sese,ne terram obruant.

11 Ascendunt aquarum montes molesque & descendunt aquarum campi & planities. Cãpos & montes transtulit ad mare vt Cicero æquor ad terram,quando de Diuinatione dixit Babylonios in camporum patentium æquoribus habitare. Interdum ventis mare in montium altitudinem attollis,interdum sternis in campos & æquora. Iuxta alios, Versus hic per Parenthesim intelligendus. Tunc. i. fugiẽtibus aquis ascendunt montes,descendunt cãpi in locum,quem eis(mõtibus & campis) fundasti & stabiliuisti in terræ cuniculis & venis. Desidentibus enim aquis montes ac valles siue planities (*Bikha* vtrumque designat) apparẽt. Magna Dei prouidentia. Quædam enim fœliciùs in mõtibus,alia in vallibus,& campestribus nascuntur,dũ solare lumen rectiùs vel obliquiùs & moderatiùs,quasi reflexis radiis postulant. Ita Anonymus sensu simplicissimo, vt subtiliores interpretationes missas faciam. Ascendunt & descendunt. i. apparent,in suo loco,emergũt, quasi iam de nouo ascendissent montes,& descendissent cãpi & valles, qui antea confusi & mersi erãt aquis,nec videbãtur.

Quamquam

Quanquam Paréthesis breuius claudi potest, *vt in locum, quem fundasti eis*, referatur ad aquas. A sonitu tonitrui pauent aquæ & fugiunt in locum, quem eis (aquis) fundasti, id est, in maria & fluuios confluunt & se præcipitant, siccumque locum montibus & vallibus relinquũt. Aliqui de mari totum quidem exponunt, quòd vndæ, instar montis, eleuentur, & iterum descendant profundissimè. Sed subaudita particula similitudinis כ (Aquæ) ascendunt (sicut) montes, descendunt (sicut) valles ad locum (Oceani) quem eis fundasti.

11 *Transgredientur*, aquæ. Nam ad aquas redit. Vnde Chald. terminum posuisti fluctibus maris, quem non transgrediuntur. Terminus autem maris sunt littora, quæ Deus ei præfixit, & circumposuit, ne terras possit iterum obruere, dato ei deorsum versus nutu & pondere. Iob. 39. vers. 10. & 11. Terminum maris alibi Scriptura arenam facit, quòd eam excedere non soleat, quasi diuina virtute & potentia elementum tam ferum & barbarum re illa exili compescatur.

12 Fontes habent ferè originem in montibus, sed in valles defluunt & concauitates ad vsum animantium. *In conuallibus*, in conualles, vel in flumina, quæ è fontibus manant. נחלים *Nehalim* enim vtrúnque significat. Imò & torrentes, qui quia sunt plurimùm in vallibus, pro vallibus ipsis vsurpantur. Vt Num. 13. vers. 24. Quare Kimhi valles exponit cum Sept. Fontes non per totam terram fluunt, sed per conualles montium, vt inde in riuos deriuentur. *Aquæ*, fluuij, torrentes, riui, lacus, thermæ, quibus redundant montana. Ideò enim in genere aquas dixit. Illæ fluunt inter medium montium. i. per media montana, vel in montium concauitatibus interioribus, quasi ventre, è quo manant.

13 *Potabunt*. Vsus fontium & aquarum, montanarum præsertim, in locis penitus desertis & incultis, explicatur ad Dei prouidentiam & sapientiam commendandam. Nam vt nihil videantur conferre ad vsum hominum nunquam aut rarissimè eo occurrentium, at magnas habent vtilitates ad adaquandas bestias solitarias, aues recreandas & ad cantum perducendas, fœcundandos montes & vicinas terras in cibum belluarum soliuagarum, &c. *Expectabunt*, eas aquas. In eis sperabunt syluestres asini, quando sitient. Expectare, pro sperare, vt vers. 29. Masoretæ citra necessitatem legunt per ד dextrum *iishberu*, frãgent. i. sedabunt sitim suam. *In siti sua*, vt suam sitim illic extinguant, expectabunt haustum fontium. Meminit præcipuè Onagrorum, siue Asinorum syluestrium, quoniam solitudines maximè persequuntur, & ideò ferè in locis arentibus commorantur & siticulosis. Quin & natura sunt aridi & sitibundi, Ier. 2. vers. 23.

14 *Super ea*, iuxta ea: super eos fontes, fluuios, riuos, conualles, & montes aquis allutos. *Petrarum*: rupium in medio habitare solent & canere, עפאים frondium, iuxta aliquos, vt Psal. 97. Nidulantur aues in arborum ramis iuxta fluuios & fontes, densisque frondibus occultatæ varias edunt voces, melodiæ varia discrimina, & concentum varij generis, pro naturæ suæ conditione.

15 *De superioribus suis*, de nubibus tanquam de suis cœnaculis & fornicibus. Rigat montes pluuiis cœlestibus, fontibus, stagnis, vt pascua, arbores, stirpes hominibus, pecudibúsque ferant, neque sint steriles & aridi. *De fructu operum*: fructu, quem tu operaris, dans stirpibus incrementum, formam & ornatum, repletur terra. Aliqui per fructum non intelligunt prouentum terræ, sed pluuias, imbres, rores, quibus terra humectatur & fœcundatur. Et per *Opera*, nubes, quæ pluuias generant. q. d. De pluuiis nubium satias terram, quemadmodum liberi dicuntur fructus vteri materni.

16 *Seruituti hominum*, ad vsum & victum hominum. Anonymus, per seruitutem & culturam hominum. i. per sationem & arationem. Producit quidem Deus herbam & fruges, sed accedente seruitute, & opera hominis, nempè à ratione, satione, &c. Sic Kimhi, è 3. Genes. quę interpretatio nascitur è Masoretica distinctione, qua istud membrum sequentis versus initio perficiunt. Et herbam seruituti hominum, vt educas panem de terra. i. vt labore hominum exculta terra proferat homini cibũ: iuxta illud, In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Atqui Ps. 146. vers. 9. absolutè enuntiatur.

17 *Panem*, fruges, è quibus panis postea conficitur, per Metonym. *Et vinum*, & vt vinum. Nam *vt* per Zeugma repetendum. Producis herbam, vt fruges nascantur de terra, nascantur & vites, è quibus vinum, quod tristitiam & socordiam pellit, & ad lætitiam excitat hominem, dum reparat vitales spiritus, membrísque vigorem indit.

18 *Vt exilaret*, vt nitefaciat, propriè, vt illuminet, lætiorẽ reddat, homo ſcilicet, vultũ oleo nedum nutriatur. Oleum faciem & cutim nitidiorem reddit, & vnguentis eſt accommodatum, quæ in maximo erant vſu apud Oriẽtales, è Plinio & Homero, imò & Prophetis. Ruth 3. Iudith. 1. ad hilaritatem & venuſtatem. *Oleo Shemem*, in genere ſignificat vnguentum, non vt *Iſar*, oleum duntaxat. Itáque loquitur de cunctis vnguentis, quorum enumeratio eſt apud Plinium lib. 12. & 13. Non modò neceſſaria tribuit, ſed & quæ ad ſobriam & temperatam voluptatem, & honeſtam oblectationem & vſum conferunt. Quoniam autem in Fonte legitur *Miſshemen*, ex oleo, non *Beshemen*, in oleo ſiue vnguento, aliqui vertunt, ſed parùm aptè, per comparationem. Præ oleo. Vt nitidam reddat faciem, magis quàm oleum. *Confirmet*, & vt (Nam etiam) vt hic repetendum. Et vt *Confirmet*, corroboret, robuſtum reddat. Panis hîc de peculiari hominis cibo, cùm ſuprà verſ. 17. generaliùs.

19 *Ligna campi*. Arbores ſyluaticæ. Heb. Ligna Domini. In exaggerationibus diuinis nominibus vtuntur vt Pſ. 35. verſ. 8. Sic ergo appellat arbores proceriſſimas, vel eas, quæ abſque humana cultura emergunt, inter quas aliquæ non modo culturam non patiuntur, ſed & cultura deteriores redduntur, vt Theophraſtus ſcribit lib. 1. de plantis, c. 11. Cuiuſmodi cenſentur Abies, Pinaſter, Celaſtrius, quaſi ſolus Deus illas plantet, riget, augeat. Hinc ſequitur. Cedri (libani) quas plantauit. *Campi* autem dixerunt Septuag. vt docerent non modò hæc referri ad arbores ſyluaticas, de quibus mox, verùm etiam cultas & ſatiuas. Reſpicit ad verſ. 12. Qui emittit fontes, ex Anonymo, vel 15. Rigans montes de ſuperioribus ſuis. Fontium, riuorum, imbrium, pluuiarum vi & beneficio arbores creſcunt, vernant fructificant. *Quas plantauit* Deus, non hominum induſtria. Syluas enim Deus ſolus plantat, dum vim locis indit, vt ſylueſcant, & ſponte ſua illic ea arborum genera ſine raſtris hominum & cura producant: dat incrementum & formam, fœcundis imbribus irrigat, formoſas & virides conſeruat: nouas arbores è veteribus pullulare facit. *Paſſeres*, auiculæ in genere. *Illic*, in ramis arborum & foraminibus.

20 *Herodij domus dux eſt eorum*, paſſerum. i. Herodius præeſt paſſeribus, ducit auiculas ad illum locum, index eſt viæ. Vel iuxta Chryſoſt. & Euthym. viam ad nidulandum oſtendit, quia auium prima nidum ſtruit. Iuxta alios, Ducem eſſe, eſt præcellere vel anteire reliquas aues. Nidus Herodij eſt altior & amplior aliis. Altiùs Herodius, quàm cæteræ ædificat. Videtur ſignificare Herodium amari ab auiculis, & haberi pro duce & rege, vt proinde eum obſeruent, ad nidos circùm conſtruendos: fortaſsè quòd ipſas tueatur ab iniuriis rapacium. Quod Ariſtoteles ſeorſum notat de ipſo & cornice, li. 9. Hiſt. Animal. c. 1. & 18. ὁ πελλὸς ἐρωδιῶν πρῶτον γένος, τῇ κορώνῃ μὲν φίλος. πολεμεῖ δὲ τοῖς ἑλάττοσιν ἀετῶ. ἁρπάζει γὰρ αὐτὸν καὶ ἀλώπεκι. φθείρει δὲ αὐτὸν καὶ νυκτοί. καὶ κορύδῳ τὰ ὠὰ αὐτοῦ κλέπτει Pellus Herodiorum primum genus cornicem amat. Infeſtus autem eſt noxiis Aquilæ quidem. Rapit enim ipſum, Vulpi verò, quoniam perdit ipſum noctu. Corydato autem, quoniã ipſius oua ſuffuratur. Porro Herodium Ciconiam eſſe putat manſuetam volucrem Suidas, aut Ciconiæ genus. Et certè vox חסידה Ciconiam deſignat, à beneficentia & pietate. Nam eſt pia in parentes: eos ſenio confectos alens, viribúſque defectos & volandi facultate deſtitutos humeris portans. Vnde & Pietati cultrix. Petronio Arbitrio conuenientiſſimo epitheto, & Græcis πελαργὸς dicitur, & ἀντιπελαργεῖν, cùm liberi parentes ſenes fouent & alunt, & νόμοι πελαργικοὶ aduerſus ingratos liberos, quibus parentes egenos liberi alere cogebantur. Non rectè Symmachus putauit eſſe Miluum: nam eſt auis rapax. Non Auguſt. & Arnobius fulicam, quia eſt auis aquatica, prope littora nidificans. *Dux eſt eorum*. Septuag. ἀρχὴ ὄρνεων acceperunt pro ראש צפרים, in capite eorum. Ciconiæ, vel Herodij domus eſt in eorum capite: eſt eorum dux & princeps. Sic apud Eſaiam eſſe in capite eſt præeſſe, eſſe in cauda, ſubdi, ſeruire. Rabbini malunt *Beroſim*, ſumere pro abietibus vel pinis. Ciconiæ domus pini, ſiue abietes. Ciconia in pinis vel abietibus, & procerioribus arboribus, cuiuſmodi ſunt abietes, ædificat & nidulatur. *Domus*, nidus, vt Pſ. 83. etiam paſſer inuenit domum ſuam, & apud Virg. 2. Georg. Antiquaſque domos auiũ cum ſtirpibus imis eruit. *Ceruis*, refugium ſunt, per Hypozeugma. Montes excelſi in periculis perfugio ſunt ceruis, vel iuxta alios Damis, Ibicibus, Rupicapris, & rupes, rupiumve arcta foramina *Herinaceis*, quos Echinos etiam vocant, vel cuniculis intra terram ſua latibula habentibus. Hieronym. ad Suniam, *Saphan*, animal eſſe maius Ericio, habens ſimilitudinem muris & vrſi. Vnde in Paleſtina dici ἀρκτομῦν, magnámque eorum in illa regione eſſe abundan-

abundantiam, ac ſemper in cauernis petrarum & terræ foueis habitare. Alij cuniculũ, alij χοιρογρύλιον, quem Heſychius ἐχῖνον. i. Erinaceum.

21 *In tempora*, in temporum diſtinctiones & diuiſiones. Nã anni in menſes diuiduntur quos luna monſtrat. Propter tempora, ad diſcrimina temporum, temporum cauſa, vt ſua mutabilitate & varietate menſes, dies & annos notet ac deſcribat, vt menſium varias vices efficiat, vt dies feſtos diſtinguat, ver, & Hyemem, ſerendi tempeſtatem monſtret. Nam menſes ad lunæ rationem dirigebantur. Denique fecit lunam certis modis & temporibus mutabilem, humores immutantem, tempora renouantem. Qui Moadim ad tempora dierum feſtorum & ſolennium, quòd illa ad lunæ curſum dirigerentur ex Exod. & Leuit. reſtringunt, non ſatis dicunt. Nam vox ſignificat in genere quælibet tempora certa & rata, vt ſunt quatuor anni tempeſtates Geneſ. 1. *Sol.* Sol nouit, quò ipſi ſit currendum interdiu, vt perueniat ad occaſum recta ſine vllo errore & vt diem finiat. Proſopopœia (Nam Sol eſt inanimatus) ad deſignandum ratum & inerrantem eius curſum in oriendo & occidendo. Nunc enim citiùs, nũc tardiùs, modò in hac, modo in illa Zodiaci parte oritur, pro lege ipſi à Deo poſita, quaſi mente & intellectu regatur.

22 Tenebræ etiam ſunt opus Dei, è quibus nox efficitur ad quietem hominibus animalibúſque manſuetioribus dandam, feris autem liberam prodeundi ad paſtum poteſtatem. *Pertranſibunt*, perrepent propriè, ob noctis ſilentia & obſcuritatem: perambulabunt pro victu, oberrabunt quærentes pabula. De vtilitatibus, quas percipiunt animantia, è dierum & noctium viciſſitudine.

23 *Catuli leonum.* Aſyntheton. (Et) catuli leonum, ſiue leones iuniores. Nam conſtruitur cũ verſ. ſuperiore. Confirmat enim exemplo, quod in genere dixerat, feris noctem conceſſam ad quærendum eſcam. *Rugientes.* Nempè dum prædas agunt, rugitum emittunt, quo perterrefaciant vicina animalia, & præ terrore minus fugere audentia rapiant. *Quærant*, venatu carnes aliorum animalium. *A Deo.* Quaſi Deum agnoſcant ſuum eſſe conditorem tacito quodam ſenſu, eſcam dantem omni carni. Pſ. 134. & 146. Quare Ioelis 1. ſuſpiciunt in cælũ, tanquam area ſitiens imbrem, famis tempore.

24 *Et congregati ſunt*, ſeſe in ſua luſtra recipiunt, magna Domini prouidentia, ne hominibus interdiu noceant. Item quia inſidias ſibi ab eis metuunt, *Cubilibus*, luſtris, ſpecubus, mandris & ſpelæis decumbent metu lucis & hominum percuſſi *Collocari* hic cubare, decumbere. *In cubiculis*, in quibuſdam codicibus legitur. Sed aptiùs *in cubilibus*. i. antris, in quæ ſe recipiunt rapacia animalia interdiu, vt recubent & quieſcant, venatu & curſu nocturno fatigata.

25 *Ad opus ſuum*, abſque vllo timore in agros & ſylũas, ad arandum, ſerendum, metendum, cædenda ligna. *Ad operationem*, ad ſua negotia & opificia: vel ad culturam terræ, & ſeruitutem (eadem vox. *Aboda*, quæ ſuprà verſ. 16.) vſque ad veſperam, quæ laborum moleſtiam intermittat.

26 *Magnificata*, vel multiplicata. *In ſapientia*, ſapientiſſimè ad ſuum quæque vſum. *Poſſeſſione tua*, τῇ κτήσει σου, tuis rebus & operibus, tuis creaturis, tuis opibus & bonis. Exclamatio defatigati eis recenſendis, & obſtupeſcendis ad Dei ſingularem prouidentiam. Hinc poſſeſſor cæli & terræ, Gen. 14. i. effector & Dominus. In Græcis aliis exemplaribus auctore Tehodorito. τῇ κτίσει σου creatione tua, lubrico literę lapſu. Nã κτίσεως per η magis cõgruit verbo Fontis, *kmianecha*, qualis lapſus irrepſit Prou. 8. & veteres contra Arianos torſit, Dominus ἔκτισέ με, creauit me, pro ἔκτησε, poſſedit.

27 *Manibus*, loco & extenſione, Metaphoricè. Sic Rabbini. Ego, Sinubus. Sic Latinè Sinus, Gallicè, Brachia maris, quibus amplectitur vniuerſam terram & veſtit, vt ſuprà loquebatur, quaſi expanſæ manus, quibus in ſe cuncta recipiat, *Reptilia*, natatilia. Piſces enim vel ſunt ſine pedibus, vel breuiſſimos habent, *Quorum non eſt numerus.* Nam piſces copioſiùs creſcunt & multiplicantur, quàm terreſtres vel aereæ animantes, ſiue quia naſcuntur cunctis anni temporibus, vt docet Ariſtot. lib. 9. de animal. cap. 17. ſiue ob humoris copiam & luxuriem, è Plinio lib. 9. cap. 2. 3. vt proinde mare denominet fertile, & præditum cauſis genitalibus. Nam quod aquatilia multitudine ſuperent terreſtres animantes experientia docet, dum ex vno piſcis ſemine, quemadmodum in ouis piſcium apparet, tot piſces oriuntur, quot vix numerari poſſint. Quin & plura gignit admiratione digna, quàm continens &

alia elementa, cũ innumera producat gerentia formam, non tantum viuentium omnium, verum etiam cunctorum aliorum, imò & quæ nulla similitudine conueniant cum rebus aliis. Hinc illud Virgilij 6. Æneid. marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

28 *Cum magnis.* Quædam enim illic sunt tantæ magnitudinis, quantæ nullum animal in terra reperitur, vt Balæna, Pristis, & Cete grandia, de quibus Genes. 1. In mari scilicet ob luxuriem & copiam humorum, maiora & plura nascuntur animalia, quàm in terra. *Naues.* Indicat nauium vsum à Deo primùm commostratum: in arca videlicet nauali Noé, Gen. 6. Vnde postea audax Iapeti genus (Iaphet Moses appellat) se ausum est credere transtris, & primùm replere orbis insulas. Non ab Atlante, vt Ethnici tradunt. Est autem magnum miraculum, per ligni fragilis opus homines per tantam abyssum transuehi. *Pertransibunt*, Hebr. ambulabunt, ambulant. Quam metaphoram Cato de re Rustica vsurpauit, fundus in eo loco habendus, vbi oppidum amplum sit, & mare aut amnis, qua naues ambulant.

29 *Draco*, Dracones, Ceti per Synecdochen numeri. Nam Heb. Leuiathan nomen est speciei, Balena verbi gratia, vel generis, omnes immanes pisces & horridi, vt Balena, Srutio, Delphinus, torsio, Orca, &c. *Ad illudendum ei*, Draconi, vt homines ei illudant & insultent, eum captum in triumphum portent, iugulent, & partiantur: de eius horribili forma & magnitudine rideant & iocẽtur, qui cùm sit immanis, nihilominus ipsorum capturæ cedat. Sic & Anonymus, ב interpretãs נמי, de eo, vt rideant de eo, inquit, homines scilicet, vel, vt alij pisces minores. Cùm enim cibi gratia alios pisces vorare vult, profugiunt versus littus, vbi vident arenam & profunditatem esse minorem, quò cùm persequens peruenerit, illic aquæ copia destitutus hæret immobilis, & interdum capitur. Alij, vt Kimhi, vt ludat & saltet & rideat (Balæna) in eo (mari). i. vt cætera aquatilia contemnat, vt ea conculcet & deuoret, séque pro maris tyranno gerat: cuiusmodi sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis flumen Arabiæ intrasse scribit Plinius lib. 9. & 32. c. 1. vide Iob. 39. & 40. Es. 27. Quò etiam nostra pertinere possint per Diæresim, *ad illudendum ei*, mari. i. ad ludendum in eo mari. Tertiò ludere aliqui accipiunt, pro in spatioso & profundo mari sese mouere & exercere. Nam si ad littora maris accedat, instar montis apparet, & si in vadosa incidat, consistere cogitur, neque mouere se potest. Porro & si leuiathan sit Balena recentoribus, veteribus tamen Rabbinis piscis est ignotus, qui in sua specie vnicus existat, de qua mira in Pirke R. Eliezer, vt quod ei prædæ sint cuncti maris dracones & Balenę, donec illam ipsi prædam, excutiat Messias. Symbolum hauddubiè Satanæ cuncta ante Christum deuorantis: Cuiusmodi animantia monstrifica tria condita docent in tractatu Bechorot, quod attingit Ezras 4. lib. c. 6. & *Iucné* in volatilium genere, *Behemoth*, (quem tamen Elephantum interpretantur recentiores Iob 39.) in terrestrium *leuiathan*, in aquatilium, è quibus, vt narrat, Elias in Tisbi è maiorum traditionibus Deum putant instructurum conuiuium iustis in futuro sæculo. Sed Abben Ezra Gen. 6. V. 19. id docet esse Sod. i. arcanum & mysterium, nec accipiendum iuxta auditum. i. literam. *Omnia à te*, à tua prouidentia. Epilogus Psalmi, per Epiphonema, de Dei prouidentia, cunctis animantibus terrestribus, aquaticis, aeriis, pro sua cuiusque natura, spiritum, vitam, victum largientis, vt sine eius misericordia & largitate interire ea necesse sit, *In tempore*, opportunè, vel cùm esurierint, vel quibusque temporibus, hyeme, æstate, & cæteris tempestatibus necessaria suppeditando.

30 *Colligent* pastum. Cibum accipient, quem illis dederis, pro naturæ suæ conuenientia. *Aperiente*, si aperueris manum, si liberaliter dederis, notatur Dei largitas, quòd non parcè, sed abundanter tribuat. ὁδοτῆρ ἐάων, inquit Homerus. *Bonitate*, bonis satiabuntur, fundente te copiam rerum omnium.

31 *Auertente te.* Vbi curam & conseruationem subduxeris, vbi tuam manum subtraxeris, vbi desieris dare & curare, laborabunt angustia & penuria. *Auferes*, comprimes flatum, ne possint respirare. Alij, præ cibi defectu colliges ad tete eorum spiritum atque animã, & expirabunt. Nam Spiritus & de flatu, & de anima.

32 De orbis per indiuiduorum successionẽ renouatione, vel potiùs de humani generis per resurrectionem restauratione. Aliqui etiam, de innouatione terræ nascentium, vt cùm vere omnia reuirescunt, & terra nouam faciem, quasi iuuentutis induit. *Spiritum tuum.* Dei spiritum

ritum opponit ſpiritui animalium. Hic mortalis eſt, & ſolo Dei nutu extinguitur, ille viuus & viuificans omnia, reddens animantia terris, aeri, aquis, efficiens, vt quotannis omnia reuiuiſcant, quæ hyeme perierant. Aliqui per Dei ſpiritum, fauorem, & beneplacitum intelligunt. Cùm tibi placuerit terram fœcundare, tum creabuntur omnia vitæ commoda.

33 Dei gloria & maieſtas duret in perpetuum, ſemper celebretur. *Lætabitur*, ſe oblectabit in ſuo opificio, ſibi in eo placebit, gratulabitur de tam pulchro rerum ſuarum ornatu. Videt enim omnia quæ fecit, eſſe valde bona, Geneſ. 1. Atque ita ea conſeruabit in perpetuum. Poſſet intelligi deprecanter *lætetur*, in rebus à ſe procreatis, neque ab eis offendatur.

34 Qui aſpectu ſuo. i. nutu ſolo, vel vultu iracundo terram concutit, & motu findit labefactatque. Tanta eſt eius potentia. *Tangit*, tonitru, fulmine, terræ motu, hiatu, alióve modo ferit, & fumant, vt mons Sinai, Exod. 19. Veſuuius, Ætna, Pyrenæi olim, qui arſerunt, flãmas vomuerunt, grandem fumum in fornacis modum exhalantes terribili ſpecie. Hæc de mirabilibus meteoris dicuntur.

35 Celebrabo eum ore & inſtrumentis muſicis, quoad in viuis extitero. Item mente, & cordis viribus. q.d. omnibus modis, quibus potero. Cantare ad os, Pſallere ad mentem & muſica organa.

36 Antitheſis. Mea oratio Domino placeat (dulceſcat prop.) Peccatores autem, qui tanta beneficia Dei non conſiderant, neque eius operibus delectantur, aut inique eis abutuntur, pereant.

37 *Deficiant*, conſumantur. Imprecatur impiis, qui hæc diuina beneficia, prouidentiæque opera minimè agnoſcunt.

ARGVMENTVM.

Ad Deum laudandum vocat, qui Iſraelitas multis bonis affecerit, conſeruauerit, & in terram promiſſam perduxerit.

1 Halelu-ia. CIIII. Heb. 105.

COnfitémini Dómino, & inuocâte nomen eius: annuntiâte inter gentes ópera eius.

3 Cantâte ei, & pſállite ei: narrâte ómnia mirabília eius.

4 Laudáminiin nómine ſancto eius: lætêtur cor quærentium Dóminum.

5 Quærite Dóminum, & confirmámini: quærite fáciem eius ſemper.

6 Mementôte mirabílium eius, quæ fecit: prodígia eius & iudícia oris eius.

7 Semen Abraham, ſerui eius. filii Iacob elêcti eius.

8 Ipſe Dóminus Deus noſter: in vniuêrſa terra iudícia eius.

9 Memor fuit in ſéculum teſtamênti ſui: verbi, quod mandâuit in mille generatiônes.

10 Quod diſpóſuit ad Abrahã: & iuramênti ſui ad Iſaac.

11 Et ſtatuit illud Iacob in præcêptum: & Iſrael in teſtamêntum ætêrnum.

12 Dicens, Tibi dabo terram Chánaan: funículum hæreditâtis veſtræ.

13 Cùm eſſent número breui: paucíſſimi, & íncolæ eius.

14 Et pertranſiêrunt de gente in gentem: & de regno ad pópulum álterum.

15 Non réliquit hóminem nocêre eis: & corrípuit pro eis reges.
16 Nolîte tángere Chriſtos meos: & in Prophêtis meis nolîte malignâri.
17 Et vocâuit famem ſuper terram: & omne firmamêntum panis contrîuit.
18 Miſit ante eos virum: in ſeruũ vænúndatus eſt Ioſeph.
19 Humiliauêrunt in compédibus pedes eius, ferrum pertranſiit ánimam eius: donec veníret verbum eius.
20 Elóquium Dómini inflammâuit eum, miſit rex & ſoluit eum: princeps populôrum, & dimîſit eum.
21 Cõſtítuit eum dóminum domus ſuæ: & príncipem omnis poſſeſsiônis ſuæ.
22 Vt erudîret príncipes eius ſicut ſemetîpſum: & ſenes eius prudéntiam docêret.
23 Et intrâuit Iſrael in Ægyptum: & Iacob áccola fuit in terra Cham.
24 Et auxit pópulum ſuum vehemẽter: & firmâuit eum ſuper inimîcos eius.
25 Conuêrtit cor eôrum, vt odîrent pópulum eius: & dolum fácerent in ſeruos eius.
26 Miſit Moyſen ſeruum ſuum: Aaron, quem elêgit ipſum.
27 Póſuit in eis verba ſignôrum ſuôrum: & prodigiôrum in terra Cham.
28 Miſit ténebras, & obſcurâuit: & non exacerbâuit ſermônes ſuos.
29 Cõuêrtit aquas eôrum in ſánguinem: & occídit piſces eôrum.
30 Edidit terra eôrum ranas: in penetrálibus regum ipſôrum.
31 Dixit, & venit cynómyia, & cínifes: in ómnibus fínibus eôrum.
32 Póſuit plúuias eôrum grándinem: ignem comburêntem in terra ipſôrum.
33 Et percûſſit víneas eôrum & ficúlneas eôrum: & contrîuit lignum fínium eôrum.
34 Dixit, & venit locûſta & bruchus: cuius non erat númerus.
35 Et comêdit omne fœnum in terra eôrum: & comêdit omnem fructum terræ eôrum.
36 Et percûſsit omne primogénitum in terra eôrum: primítias omnis labôris eôrum.
37 Et edûxit eos cum argênto & auro: & non erat in tríbubus eôrum infírmus.
38 Lætâta eſt Ægyptus in profectiône eôrum: quia incúbuit timor eôrum ſuper eos.
39 Expândit nubem in protectiônem eôrum: & ignem, vt lucêret eis per noctem.
40 Petiêrunt, & venit cotûrnix: & pane cæli ſaturâuit eos.
41 Dirûpit petram, & fluxêrũt aquæ: abiêrunt in ſicco flúmina.
42 Quóniam memor fuit verbi ſancti ſui: quod habuit ad Abraham púerum ſuum.
43 Et edûxit pópulum ſuum in exultatiône: & elêctos ſuos in lætítia.
44 Et dedit illis regiônes Géntium: & labôres populôrum poſſedêrunt.
45 Vt cuſtódiant iuſtificatiônes eius: & legem eius requîrant.

---

1 Halelu-jah poſito à Septuag. pro inſcriptione huius Pſalmi, Maſoretæ ſuperiorem cõcluſerunt. Septuaginta, ne hic eſſet ſine titulo, maluerunt ad hunc pertinere, quòd ad Deũ laudandum inuitaret à beneficiis populo ſuo collatis, quibus præcipuè eum è populo exiguo am-

guo, amplissimũ & potẽtissimũ cõstituit. Halelu-jah enim, quòd hîc primùm occurrit, duobus propriè vocabulis, vsque ad Psalmum 145. vbi deinceps vnica erit vox & integra, tam in principiis Psalmorum, quàm finibus composita videlicet è duobus integris, nullo interposito Maccaph, *Laudate Deũ cum iubilo, lætitia & cantu*, siue *Iubilate Deũ*, sonat. Vnde in cælo auditur, vbi omnia cantica sunt læta, & perpetuum est Halelu-ja, Ap. 19. & in Ecclesia lætis duntaxat temporibus canitur iam ab Apostolico sæculo, vt in Paschate, apud Aug. epist. ad Casulanum, & in Ps. 106. Victor de pers. Vand. vbi vocatur. Alleluaticam melos, Hieron. epist. 17. vbi carmen musicum Rusticorum. Immo à Prophetico. Nam eius canendi vsum in Ecclesia ex Aggeo proph. manare, qui primus illud cecinerit, cum nouam structuram templi vidit, testatur Epiph. de vitis Proph. idque secundum Tobiæ prophætiã. c. 13. Quod annoto, propter istos, qui simpliciter interpretantur, *Laudate Deum* (eum, qui est, prop.) Nam *Halal*, vel potius *Hillel* in Piel, plus significat, vt proinde Iustinus Martyr eleganter repræsentarit. q. 50. ad Orthod. pag. 255. per ὑμνήσατε μετὰ μέλους τὸ ὄν, & Hebræi הלל plerisque locis exponant פעל *lætatus est*, maximè veteres, vt Thalmudici, apud Kimhi in Psal. sequentem: Hillulá enim appellant lætitiam, gaudium, Bét Hillulá domum gaudij, domum genialem, & aliquando Thalamum, locum nuptialem sponsi & sponsæ, vt Leu. 19. הילולים gaudia. Quare Psalmi huius inscriptionis sunt de rebus lætis, & respiciunt ad Messiam & Ecclesiam, vel alterutrum. Itaque maiores vocem primitiuam retinere maluerunt, quàm non satis emphaticè vno verbo exprimere. Lege Hieron. ad Marcellam epist. 137. Masoretas autem dixi, non Hebræos: quoniam illi non modò auctores punctorum vocalium extiterunt, verumetiam accentuum & notularum distinguentium, cùm ante eos vniuersa scriptura vnus esset Pasuc siue versus. i. careret expressis distinctionum notis, ex Rambã & Elia, vt idcircò sæpiùs hallucinati sint, discedendo à rectiore Septuaginta, Chaldæi, Talmudicorum, & veterũ Rabbinorum iudicio, quemadmodum quotidie fit, dum minores se sapientiores & ingeniosiores esse maioribus autumant.

2 *Annunciate*, nota facite, inter gentes. i. ô vos gentiles, ô vos externi, de quo Psal. 9. vers. 4. *Opera eius*, præcipuè ea, quæ perpetua historica narratione commemorabit, de mirabilibus Dei beneficiis erga suum populum, vt Deut. 29.

3 *Cantate* (ore) & Psallite (mente & instrumentis musicis.) Narrare (sine copula ad vehemẽtiam exhortationis) mirabilia, quæ fecit creando conseruando, liberando, ea autem præsertim, quæ Israelico populo præstitit. Deut. 7. & 29.

4 *Laudamini*, gloriamini eius nomine: eo lætamini eum laude, vt Ps. 33. i. laudate nomẽ sanctum eius, vt habetur 1. Par. 16. vbi hîc Psalmus legitur vsque ad vers. 18.

5 *Et confirmamini*, forti & constanti estote animo ad eum quærendum, vel more linguæ Imperat. pro futuro, Et confirmabimini, robustique efficiemini. Scio Masoretas legere יעז nomin. per Holem, *Veghuzzo, & fortitudinem eius* (*quærite*) per quam nonnulli Arcam fœderis intelligunt, in qua se Dei virtus declarabat. 3. Reg. 8. vt Psalm. 77. tradidit in captiuitatem fortitudinem eorum, de Arca à Philistæis bello capta. Verùm *Veghuzzu*, per Shurec in Imperatiuo Kal, non minus quadrat. *Faciem eius*, eum, eius conspectum, fauorem & gratiam. Præsentiam Dei, August. Alij, Christum, qui Dei est fauor & imago expressissima. Alienius kimhi Arcam fœderis etiam hîc intelligit. De hoc idiotismo alibi diximus. Nam honoris causa Deum circunloquuntur.

6 *Prodigia*. Prodigiorum & iudiciorum eius memẽtote, per Zeugma, & Regiminis siue Syntaxeos variationem. Prodigia appellat miracula, quæ patrauit in sui populi liberatione, iudicia, legem & præcepta ore suo tradita per Mosem, vel supplicia, quæ edidit ex oris sui sententia in Pharaonem, vt eadem sint cum prodigiis.

7 *Semen Abrahæ*, Vocatiui casus: vt iam sit Apostrophe ad Iudæos: O semen Abrahæ cultores eius, ô filij Iacob, quos repudiato Esau elegit. *Serui* enim & *electi*, in Græco sunt Nominatiui plurales. δοῦλοι αὐτοῦ ἢ ἐλεκτοὶ αὐτοῦ. Appositorie ad *Semen* & *filij*. Item in Heb. saltem posterius. Nam בקיריו *behirau* habet Iod symbolum pluralis Masculini, vt vers. 43. Indicat nõ naturâ, aut meritis Israelitas populum esse Dei, sed sola electione, Rom. 9.

8 *Ipse*, est sup. *Iudicia*, exempla & argumenta omnipotentiæ, sapientiæ, bonitatis & veritatis siue fidei: prodigia & miracula, vt vers. 6.

9 *In sæculum*, in perpetuum. *Verbi*, testamenti, Appositorie verbi, vel rei. (Nã *Dauar* est trãs-

ſcendens)quam in perpetuum eſſe iuſſit, quam promiſit in mille.i.multas ætates. Vel, Omnes, & infinitas, propter numeri multitudinem & perfectionem. Non ſolùm enim à tempore Abraham vſque ad nos facta eſt promiſſio, verùm ab ipſo etiam Adam in omnem poſteritatem. Arnobius ad mille generationes Gentium, quæ è tribus filiis Noé propagatæ ſunt. Sumit Generationem pro propagatione & ſobole. At *Dor*, ætas potius & ſæculum, ſiue homines alicuius ſæculi.

10 *Diſpoſuit*, quod pepigit cum Abraham, Gen.12.17.18. Et iuramenti cum Iſaac, memor fuit, per zeugma, Gen.26. *Ad* pro *de* exponit Kimhi 1.Par.16. Memor fuit Iuramenti Abrahæ facti ſuper Iſaac nõ ſuper Iſmaele vel filiis Cethuræ Ge.17.18.20.21. In Iſaac vocabitur tibi ſemen. Iuramentum autem iſtud factum eſt in ligatione Iſaac Gen.21.

11 *Statuit*, ſtabiliuit, vel conſtituit, *Iacob, Iſrael*, ſunt Datiui caſus, & pertinent ad perſonam Iacob ſiue Iſrael filij Iſaac, cui renouatæ ſunt promiſſiones de poſſidenda terra Chanaan, Gen.27. & naſcituro ex ipſo ſemine Ge. 28. Ne quis putet ſumi Patronymicè, vt ſæpè alias, pro Iacobeis ſiue Iſraelitis. *In præceptum*, pro lege & ſtatuto, in vim legis, ne præter ipſum alium Deum colerent, & ipſe viciſſim nullam gentem aliam haberet æquè charam & peculiarem.

12 *Dicens*, eorum trium Patriarcharum vnicuique. Nam ſingulis repetitæ ſunt promiſſiones, vt ſuprà. Quare mox mutato numero *Veſtræ. funiculum*, in funiculum, Non enim eſt Appoſitio, ſed Accuſatiuus tranſitionis, de quo Pſal.2.verſ.8. Metonymicè, partem : quia hæreditates funiculis menſoriis diuidebantur. Ioſ.13.14.15. Ezech.47. Tibi dabo, ô Abraham, ô Iſaac, ô Iacob, terram Chanaan pro parte hæreditatis veſtræ. Ge.12.26. &c. Mauult Kimhi 1.Par.16. (Nam illic quoque repetitur vſque ad verſ.17). eſſe Appoſitionem, & Apoſtrophen ad Iſraelitas. Eis dixit, tibi dabo, ô Iſraelita, terram Chanaan, quæ quidem eſt portio hæreditatis veſtræ, portio quam hodie poſſidetis.

13 *Numero breui*, exiguo & pauco numero. Verb. Viri numeri, viri quos facile erat numerare, vt qui definirentur Abraham, Iſaac, Iacob, & ſeptuaginta animabus, quę cum Iacob deſcenderunt in Ægyptum. Nam initio hæc tota fuit Patriarcharum familia, cum eorum vxoribus. *Et incolæ*, peregrini terræ Chanaan. Erant enim oriundi è Chaldæa & Meſopotamia. Exaggeratio, gratiæ & beneficij. Nam non poterant tantum bonum aſſequi. Primùm quòd eſſent nimis pauci ad occupandam tam amplam terram, deinde quòd peregrini & externi ſine vllo illic pedis, fortunarum, dignitatis veſtigio.

14 *De gente in gentem*, de Chaldæo in Meſopotamiam Chananæam, Paleſtinam, Ægyptiam, &c. frequenter tranſmigrantes, Gen.12.20. &c. Heb.11.

15 *Non reliquit*, non permiſit eos à quoquam opprimi & lædi. *Corripuit*, increpauit, caſtigauit propter eos reges Ægypti & Paleſtinæ Pharaonem & Abimelech, Gen.12. &c. dicendo ſupl. quod ſequitur.

16 *Chriſtos meos*, reges & principes meos. i. à me conſtitutos, & quaſi inunctos. Adde Patriarchas fuiſſe vnctos oleo inuiſibili. i. Spiritu ſancto & eius gratia, ob quam vnctionem & nos dicimur Chriſti, ſiue Chriſtiani. Patriarchas inter exteros populos, Principes & magnos conſtituerat, adeò vt illi eorum ambirent affinitates & fœdera, atque ſi magni fuiſſent reges. Hinc enim Filij Heth Gen.23. ad Abraham: Princeps Dei es apud nos, qualem & eũ de cæde quatuor regum reuertentẽ agnoſcunt & prædicant Reges Sodomæ & Gomorrhæ & Melchiſedec, Gen.14. & Abimelec rex Philiſtinorum cum eo fœdus in ſempiternum iũgens, Gen.21. quod poſtea renouat cum Iſaac filio, Gen. 26. Quantum ad Iacob, cum ipſe proficiſceretur de vrbe Sichem, à filiis direpta & vaſtata, terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates, nec ſunt auſi perſequi recedentes Gen. 35. Iſmael autem & filij alij Abrahæ ex Cethura, itémque Eſau nepos, ſolo reſpectu ſanguinis & familię, ſeſe per coniugia inſeruerunt in principes familias Syriæ, Arabiæ, Aethiopiæ, ac earum rexerunt populos, relictis in multa ſæcula filijs regibus & ducibus, Gen.25. & 36. *In prophetis*. Nam Abraham vocat Prophetam Deus, Gen.20. Et Iſaac de ſua poſteritatẽ prophetat, Gen.27. Et Iacob moriens mira vaticinatur de Chriſto, & poſteris, Gen. 49. Denique hi omnes viderunt diem Chriſti & gauiſi ſunt, quod non contigit ſine Prophetica facultate & dono. Adde Deum ſæpè eis collocutum & apparuiſſe & ingentia reuelaſſe. *Malignari*, malè facere, nocere.

17 *Vocauit*.

17 *Vocauit*. Sic loquitur Scriptura, ne quis eam attribuat naturæ, vel fato, vel casui. Est enim vnum è Dei flagellis. 4. Reg. 8. Vocabit Dominus famem, & veniet super terram annis septem. *Omne firmamentum*, omnem baculum & virgam prop. robur omne. i. omnia legumina, vel omnem cibum, quo sustentatur & alitur homo, fregit & sustulit, vt maxima fames orbē inuaderet, per septennium. Gen. 41. Sic loquitur Moses Leuit. 26. vers. 26. Confringam baculum panis vestri, id est, fulcrum, robur, Esa. 2. vers. 1. quia panis cor hominis firmat, vel calamum, spicam iam firmam & prope maturam. Vnde calamitas, quasi calamorum fractio.

18 Præmisit illis Ioseph in Ægyptum, Genes. 37. & 41. qui patris & fratrum victui prospiceret, prauis horum consiliis in finem commodum & salutarem vsus. Genes. 45. In conseruationem misit me Deus ante vos. Est autem Hysteron proteron. Nam Ioseph priùs fuit venditus, quàm fames venerit. Nullum periculum Ecclesiæ solet accidere, quin Deus antea prouiderit & procurarit modum conseruationis & salutis. *In seruum venundatus*, primùm Ismaelitis, deinde Putiphari regis Eunucho, Gen. 37.

19 *Humiliauerunt*, afflixerunt propriè. *Ferrum*, ferreis vinculis eius personā tentauerunt, cōiiciendo in carcerem, Gene. 39. Anima pro tota persona, per Synecdochen: vt alibi, Septuaginta animæ descenderunt in Aegyptum. In Fonte est alius tropus, In ferrum venit anima eius. *Verbum eius* Dei. Passiuè. Verbum siue decretū Dei de eo euehendo. q. d. Hæsit Ioseph in carcere, quoad tempus à Deo constitutum appareret, vt exaltaretur. Vel ipsius, Ioseph, Actiuè. Verbum, quod ipse Ioseph dixerat, referens fratribus & patri somnia à se visa de futura sua magnitudine, Genes. 37. donec tempus veniret, quo verbum istud impleretur. Aliqui, Verbum prophetiæ eius, factum ad pistorum & pincernarum regiorum magistros, Genes. 39.

20 *Inflammauit eum*, veluti excoxit & igne explorauit eum verbum Domini. Nam eloquiū siue oraculum Dei per insomnia causa fuit, vt probaretur & coqueretur igne tribulationis, dum propter illud Genes. 37. à fratribus est venditus, indéque passus cætera, quæ in Genesi memorantur, per annos tredecim, quoúsque anno ætatis trigesimo Aegypto præficeretur. Anno enim vitæ decimo septimo fuit venditus, apud Putipharem mansit annum vnū, in carcere duodecim, è Seder Olam. Vel, *Eloquium Domini*, id est, Metonymicè, eloquij Domini obseruatio perdidit eum: præceptum, lex diuina fuit causa cur probaretur, & veluti igne examinaretur. Nempè, quia studiosus erat verbi Domini, & præceptorum eius, persecutionem est passus à fratribus, Aegyptiis, hero, hera, &c. Si fuisset impius, nihil ei fortassis tale contigisset. Sed Dominus fecit cum tentatione prouentum. Docet Deum ad ipsius probationem hanc ei calamitatem immisisse. *Rex*, Pharao. Genes. 41. qui mox. *Princeps populorum*, Aegypti scilicet. *Soluit eum*, è compedibus & ferro, & emisit è carcere, laxauit prop.

21 *Possessionis suæ*, suarum rerum & ditionum gubernatorem. Gen. 41.

22 *Vt erudiret*, vt vinciret, prop. alligaret, castigaret, coerceret corruptelam aulicam, & reduceret ad moderationem, atque virtutem, qua ipse erat præditus, Genes. 42. Hoc enim significatur per, *Sicut semetipsum*. Vt eos instar sui doceret, & virtutis, quæ erat in ipso, studiosos efficeret. Nam legerunt per כ, *Sicut*, vt & Chaldæus. Rabbini interpretantur per ל. Metonymicè, in anima sua, id est, pro sua ipsius voluntate & arbitratu principes cogeret, accepta etiam potestate illos in vincula coniiciendi. Quò etiam inclinare possit nostra versio. Præposuit eum aulæ suæ, vt principes erudiret, & castigaret, & consiliarios efficeret sapientes, tanta erga illos libertate, quanta erga semetipsum. אסר, *Asar*, idem esse possit, quod יסר *iasar*, ex mutua permutatione literarum *Eheui*. *Erudit*, *docuit*, non *Ligauit*, de quo Ps. 93. vers. 11. *Senes eius*, senatores, consiliarios, & magistratus.

23 *Israel*, *Iacob*, Patronymicè Israelitæ & Iacobæi, Genes. 45. *Incola fuit*, peregrinatus est in terra Cham, patris Mizraim, à quo Aegyptij, Genes. 10. id est, in Aegypto.

24 *Auxit*, multiplicauit, fœcundauit, Exod. 1. vt cùm initio descensus vix essent septuaginta, in exitu post quadringentos annos, vel iuxta alios, ducentos, decem, sexcenta armatorum millia explerent, & totidem paruulos & mulieres secum in terram Chanaan ducerent. *Super*, præ, plusquàm. Eum supra ipsius hostes auxit & multiplicauit: fortiorem eum vel

numerosiorē fecit(vtrumque vox Heb.patitur,pro qua nos *Firmauit,*)inimicis ipsius Aegyptiis.Hìc incipit historia Exodi.

25 *Conuertit*,præ bonorum copia,quibus suum populum afficiebat, animos illorum ad suorum odium conuertit.Non quidem infundendo malcuolentiam & odium, sed multiplicādo & ornando populum suum , cui Aegyptij inuidebant , sicque prouocando eorum inuidiam; sua erga populum beneficentia. Hoc enim pendet è superioribus. Itáque Deus hic causa est odij accidens,consecutionem, occasionem,non per se & propriè.Hinc August.ad hunc locum. In eo quòd populum suum multiplicauit,hoc beneficio suomalos ad inuidentiam conuertit. Et pòst: Non itaque cor illorum malum faciendo , sed populo suo benefaciendo,cor illorum sponte malum(& inuidum) conuertit ad odium. Aliqui Rabbinorum præter verbi consuetudinem exponunt intransitiuè:Conuersum est cor eorum , &c. *Dolum facerent*, machinarentur,pernicioſa molirentur occidendo infantes,& nimiis operibus patres opprimendo.

26 *Misit*. Exod.3. Quem elegit ad hoc munus, item ad sacerdotium. Nam quamuis fuerit Aaron de electorum siue prædestinatorum numero,tamen non loquitur de hoc electionis genere,simpliciter,sed πρός τι.

27 *Posuit*, eos ornauit vi & dono miraculorum. Actio istorum miraculorum Mosi & Aaroni in Hebræo tribuitur. Posuerunt in eis(Israelitis)verba signorum suorum. i. signa à Deo ipsis imperata.Sept.propter explicationem maluerunt referre ad primum auctorem &causam, quòd miracula propriè fiant,à Deo, vt Act. 19. Virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli.Ne quis putaret sua virtute eos,non diuina isthæc edidisse. *Verba signorū.* Verba in eorum ore,vel res in eorum manu posuit,quibus signa & prodigia ederent,Exod. 7.Vel hypallage signa & prodigia verborum suorum,signa & prodigia ab ipso mandata & iussa posuit in eis,Mose scilicet & Aarone. *Terra Cham*,in Aegypto, vt vers.23.

28 *Tenebras*,triduanas & aeris densitate & affectione horrendas,stupendásque adeo vt palparentur,aeri mixtis caliginosissimis & crassissimis terræ vaporibus. Noua plaga, Exod.10. A qua incepit per Hysteron proteron. Libera enim est laudatio à lege narrantis & texentis historiam,inquit rectè Augustinus. *Et obscurauit.Vaiahasec*,& obtenebrauit, totam videlicet Aegyptum præter regionem Gosen,adeo vt coacti sint hærere in suis locis per tres dies cōtinuos ac si illis essent affixi. Nam præ stupore non sunt functi libero membrorum motu & officio,adeo vt ne quidem ipsis esset integrum faces,lucernásve accendere,ad noctis caliginem depellendum , quod findere aeris densitatem ignis non posset. Cuiusmodi se expertum in Oceano narrat Abben Ezra,vaporibus sua crassitie lumen extinguentibus nec reaccendi sinentibus. *Et non exacerbauit*,non ægrè & difficulter perfecit Dominus.Hinc Hebræi, non variauit,non immutauit,non irritauit,non infideles & irritos fecit sermones suos,quos per Mosem Aegyptiis denuntiauerat.Nam fideliter eos impleuit,immissis multis plagis & calamitatibus.Hebræa & Græca(in quibus tamen pro ὅτι *quia*,legendum ὅτε *neque*,vbi Augustinus docet variare)etsi pluraliter enuntientur, idem tamen pollent iuxta interpretationem R.Eleazar,& R.Dauid:& non variarunt sermones eius,plagæ scilicet,vel signa & prodigia, de quibus loquebatur vers.27.q.d. Signa & prodigia non variarunt verba Dei, sed fideliter venerunt super eos,prout ipse dixerat.Signa illico ad Dei mandatum per Mosem & Aaronem edita apparuerunt.Hæc illi,contra sciolos,qui deteriora perpetuò eligūt,vt quoquo modo possint nostram editionem carpere. Vnde hìc quærunt suppositum remotius. Et non variarunt,Moses scilicet & Aaron, sermones eius. Mandata Dei non detractarunt, eis non repugnarunt, quocunque mitterentur à Deo proficiscentes, etiamsi comminaretur Pharao.Exacerbare autem Septuaginta solent accipere pro variare,detrectare,repugnare, amaro & acerbo animo facere vt מרה & ירד,sicuti voce finitima,ita sint significatione.Gal. *N'a pas fait à regret ses paroles,ses promesses ou menasses*. Fortassis etiam Septuag. immutauerunt numerum,quòd putarent in fonte esse mysterium S.Triadis.Nam non video cur non possit esse plurale pro Singulari.Non exacerbauerunt siue variarunt(Pater,filius,& Spiritus S.) sermones suos,pro,non exacerbauit siue variauit (Dominus Deus) Quod isti ad mysteria obtusi non percipiunt. Sermones suos promissiones suas,factas , videlicet Mosi vel Abrahæ,vt infrà vers.42.non variauit neque acerbè siue ægrè præstitit.

29.Exod.

29 Exod.7.vers.16.Prima plaga Veris tempore vertit aquas eorum tam marinas & fluuiales, quàm puteanas, fontanas, & alias in sanguinem,vt siti cruciarentur & aliis aquæ vsibus priuarentur. Putore etiam & labe aquarum extinxit illorum pisces, vt & cibi penuria laborarēt.Nam Ægyptus his magna ex parte viuit. Num. 11.ver.5. & 22. *Pisces eorum*, quibus vescebantur ad delicias & gratis,id est, nullo vel vili pretio propter copiam & multitudinem. Ibid. Earum etiam verti possit,aquarum videlicet Maim enim est Masculini generis.

30 Secunda Plaga Exo.8.ad eos in corporibus vexandos & cibis.Nā intra furnos & bibos se ranæ inserebant. *Edidit*,produxit ranas magna copia, Exo.9. Aliqui non putant esse vulgares ranas, sed venenatas & horrendas, quales sunt Rubetæ & Buffones. Alij etiam,vt refert Abben Ezra, Crocodilos è fluuio exeuntes & homines rapientes, Arabicè Altamsah. Atqui, inquit, Tsephardehim vulgatas ranas in fluminibus & riuis coaxantes significant Gallicè *Grenoilles*, vt R. Selo. Gallus exponit. Atqui *Tsepardehin*, vulgatas ranas significant. Deinde in his magis elucet Dei digitus,potentia,iudicium,nec minus clara,vt loquitur Plinius lib.8.hist.Natu.c.29.exitij documenta sunt è contemnendis animalibus, vt cùm à cuniculis suffosum in Hispania opidum, à talpis in Thessalia, à ranis ciuitas in Gallia pulsa, ab locustis in Africa,à muribus incolæ ex Gyario Cycladum insula fugati,in Italia Amyclæ à serpentibus deletæ,à scorpionibus & solpingis gens Æthiopum citra Cynamulgos sublata, à scolopendis Otricretes abacti. Atque hæc Atheus contra istos, qui omnia e communibus rerum naturis metiuntur,& vocabula per vim ad suam perfidiam trahunt. *In penetralibus*, in cubiculis. Non solùm in vulgi domibus, sed etiam regum palatiis & cubilibus, interioribus. Exo.8.vers.2. Ascendit è fluuio rana in penetralia quæque Pharaonis & Ægyptiorum non reformidans strictos custodum & militum enses, nec mortem ipsis à satellitibus intentatā,inquit,R. Iacob è vetustis traditionibus. Quod miraculum hic canit Dauid, à paucis obseruatum. Nempè Ranas è fluuio ingressas בחדר משכבך & ועל מעשך in secretius cubiculum & super lectum Pharaonis inter medios enses, per medias custodias, itémque ianuas & fenestras clausas, non in illis locis, interioribus per putredinem natas,haud dubiè per penetrationem dimensionum, à qua tantopere abhorrent Caluinitæ, vel maiore alio miraculò illuc è fluuio currentes & perrumpentes, per quod etiam implebant illorum furnos,panaria,cibos quantumcunque clausos & septos.

31 Quarta plaga ad terram corrumpendam & aerem inficiendum. *Cynominia*,Heb. *Aarob*, mixtio siue congregatio muscarum & insectorum, Exod.8.& 10.Sed 70.per Synecdochen speciem pro genere posuerunt, Muscam videlicet caninam, muscarum molestissimam.Hic autem etiam eluxit miraculum de Dimensionum penetratione. Nam hæc insectorum genera repleuisse Aegyptiorum domos Moses indicat,tametsi diligenter clausas.Vbi tertium accèssit, dum Israelitæ ab his non sunt infestati. Quod in hac plaga primū obseruat Moses. Fortasse,vt notat Abben Ezra ,Exo.7. quia tres primæ, Sanguis, Rana, Ciniphes, cōmunes illis fuerunt cum Aegyptiis,reliquæ septem Aegyptiorum propriæ.Etsi R. Iaphet aliter quem ferè omnes sequuntur,*Ciniphes*, pediculi, propr. Tertia plaga, ad corpora hominum iumentorúmque, grauiter infestanda, terræ puluere in eos verso. At noster Cyniphes per Synecdochem, speciem pro genere, pediculos camnos pro pediculis simpliciter allusione quadam ad vocem Hebr. *Cinnim*, Vnde debet scribi per y à κύων *canes*,κύνιφ κύνιπος. Et quamuis Græcè sit ϖ, Latinè tamen vsu veteri est F vel ph vt à τροπαίου, Tropheum. Septuaginta in Exodo aliam allusioem secuti sunt. Nam vertunt κνῖπε vel σνῖπες, culices, insectum pennatum infestans arbores & iumenta apud Plinium lib.17.c. 24.

32 Transilit hîc duas plagas, quintam de peste animalium & sextam de vlceribus siue pustulis hominum. *Posuit*, conuertit. Nam pluit eis grandinem, *ignem comburentem*, pecora & homines foris repertos, & herbas agri, seorsum linum in culmo positum & hordeum iam spicatum Exod.9. Sub finem videlicet februarij, Vnde non attingisse dicitur triticū & frumentum,quia serotina & adhuc in herbas. Periphrasis autem est fulminis.Nam septima est plaga,quæ appellatur quidem Grando,sed mixtos habuit ignes, tonitrua, pluuias, aliósque meteoros spiritus.

33 *Vineas* verè, quando vineæ,ficus & arbores promittebant fructuum magnam copiam trusis botris & baccis. *Lignum*, arbores & virgulta in finibus & terminus Aegyptiorum inuenta.

34 *Dixit*, duobus mensibus post, quando frumenta spicata erāt sub Pentecostem, incidentem in sextum Sinan siue Maij, quæ proinde festum Messis & primitiarum (tritici) dicitur. *Bruchus* Selec. Species est locustæ omnia lambentis. In Exodo fit duntaxat mentio, *Arbe.i.* locustæ, sed quia est nomen generis, nec semper restringitur ad speciem, Dauid docet non in hac plaga.i. octaua vnicum sæuiisse locustarum genus.

35 Locustæ & Bruchus omnem fructum arborum, & quicquid grando & fulgur reliquerant, consumpserunt. *Fœnum*, herbam virentem prop. Æstatis tempore, quando fœnum prope est maturum, *fructum terræ*, segetes, quæ in superiore plaga nondum euectæ erant in culmum siue spicam, Exod. 9.

36 *Percussit*, redeunte altero vere. Nam plagæ hæ non continēter, sed per interualla & spatio 12. mensium contigerunt. *Primogenitum*, hominum & pecorum. Postrema & decima plaga, qua adactus est Pharao eos dimittere. *Primitias omnis laboris*, vel fortitudinis, & virtutis. Exod. 12. Cur autem sic periphrastice vocentur primogenita, diximus Psal. 77. vers. 57. Iudæos ex Ægypto eduxit diuites & incolumes, vt ne vnus quidem esset infirmus & imbecillus ad conficiendum iter in Palestinam. Viatico & firma valetudine ad iter instruxit. Exod. 13. Nam ne vnus quidem illorum fuit Ægyptiacis plagis vexatus. Aurea autem & argentea vasa, aliáque eiusmodi ab Ægyptiis consecuti sunt.

37 *Cum argento & auro*, argenteis de aureis vasis aliisque pretiosis Ægyptiorum opibus cōmodato acceptis. *Infirmum Cothel*, corruens, labens prop. mutans, id est, debilis, vt Esa. 35. Genua *Cosheloth*, debilia. q.d. inter eos nullus erat non modo æger, sed ne debilis quidē aut imbecillus. Erant enim omnes alacres & expediti, Exod. 13. V. 18. viri fortes & strenui, Exo. 12. ad 600. hominum millia præter inferiores 20. annis.

38 *In profectione*, in egressu: cùm exirent, quia inuaserat eos timor ob plagas & flagella.

39 *Nubem*, quæ protegeret ab æstu, & ignem, qui illuminaret viam, per quam ituri essent. Imò & vtrúmque ad præmonstrandam viam. Neh. 9. In illis enim Saracenicis desertis viarum nulla extant vestigia ob arenas leui ventorum flabello mobiles & delebiles. Ideóque viatores in illis, vt nautæ in mari, vti coguntur instrumentis quibusdam, quasi nauticis quadrantibus, ad iudicandas mundi plagas, & dirigendas profectiones. In columna (ait Nehemias) nubis ductor eorum fuisti, & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via. *In protectionem*, in vmbraculum, & tegumentum aduersus solem & ardores. Nam deserta Saracenica siue Arabica torrida sunt ratione climatis, item arenarum solis radios reflectentium. Sed & contra feras, & hostes. Sic enim nubem interposuit inter ipsos & Ægyptios, ne propinquarent tota nocte, Exod. 14. *Ignem*, columnam igneam ad illustrandam noctem, aduersum tenebrarum pericula. Et sic Apostoli lib. 8. Const. Clementis, ςύλον πυρὸς τὴν νύκτα πρὸς φωτισμόν, καὶ ςύλον νεφέλης ἡμέραν πρὸς σκιασμὸν θάλπους, Exod. 13.

40 *Pane cæli*, Manna cælitus demisso spatio 40. annorum, Exod. 16. quo pro pane vtebantur. Nam non nisi defecit post transitum Iordanis decimo quinto Mensis Nisan, descendēs in quemlibet mansionum locum ad illud vsque tempus, adeo vt cum illis transierit Iordanem Abben Ezra, Exo. 16. Etsi fasciculus Mirrhæ eius descensum terminat Iordanis ora.

41 *Dirupit*, aperuit prop. *Abierunt*. i. decurrerunt in loco siccitatis & squalloris, per locum siccum & desertum exundarunt aquæ copiosæ, quasi fluuius. Postquàm rupes percussione Mosis fuisset rupta & aperta. Neque enim hoc de fissis mari & Iordane, & siccum iter Israeli transituro præbentibus *flumina*, loquitur de percussione rupis in Raphidim, Exod. 17. vbi aqua rupe instar fluuij consequentis & comitantis per deserta exercitum, exundauit, vide Psal. 77. vers. 20.

42 *Quod habuit*, quod sanctè promiserat Abrahæ seruo siue cultori suo. Gen. 17. &c.

43 *In exultatione*, exultanter & lætè. Lege Psa. 30. vers. 23. Exultantes & lætos eduxit ex Aegypto. *Electos*, Israelitas, vt vers. 7. *In lætitia*, cum laude & cantico.

44 *Regiones*, terras prop. Chananæorum. *Labores*, opes, bona, quæ sibi multo labore populi Chananæorum acquisierant, plantauerant, seuerant, coluerant, construxerant, ipsorum denique omnia veluti hæreditaria sunt consecuti. Fructus terræ illius, pagos & ciuitates magna industria & labore confectas.

45 *Iustificationes*, statuta religionis & ceremonias requirant. Heb. conseruent. Atque hæc causa generalis Dei erga nos beneficiorum, vt agnoscatur, colatur, ametur, vt Psal. 77. Leu. 20. Ios. vlt. Psalmum concludit in fonte *Halelu-ja*. Quod nostri conferunt in sequentis principium, de quo illic.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Captiui Deo peccata sua, maiorumque suorum confitentur, & veniam salutémque poscunt.

1 Halelu-ja. CV. Heb. 106.

CONfitéminiDómino,quóniam bonus: quóniam in séculum misericórdia ei9.
3 Quis loquêtur potétias Dómini: audîtas fáciet omnes laudes eius.
4 Beâti qui custódiunt iudícium: & fáciunt iustítiam in omni témpore.
5 Memênto nostri Dómine in beneplácito pópuli tui: visita nos in salutâri tuo.
6 Ad vidêndum in bonitâte electôrũ tuôrum, ad lætândum in lætítia gentis tuæ: vt laudêtis cum hæreditâte tua.
7 Peccáuimus cum pátribus nostris: iniûstè égimus, iniquitâtem fécimus.
8 Patres nostri in Ægypto non intellexêrunt mirabília tua: non fuêrunt mémores multitúdinis misericórdiæ tuæ.
9 Et irritauêrunt ascendêntes in mare Marerûbrum.
10 Et saluâuit eos propter nomen suum: vt notam fáceret poténtiam suam.
11 Et increpuit Marerûbrũ, & exiccâtum est: & dedûxit eos in abyssis, sicut in deserto.
12 Et saluâuit eos de manu odiéntium & redêmit eos de manu inimîci.
13 Et opéruit aqua tribulântes eos: vnus ex eis non remânsit.
14 Et credidêrunt verbis eius: & laudauêrunt laudem eius.
15 Citò fecêrunt, oblîti sunt óperum eius: & non sustinuêrunt consílium eius.
16 Et cõcupiêrũt cõcupiscéntiã in deserto: & tentauêrũt Deũ in inaquôso.
17 Et dedit eis petitiônem ipsôrum: & misit saturitâtem in ánimas eôrum.
18 Et irritauêrunt Mosen in castris: Aaron sanctum Dómini.
19 Apêrta est terra, & deglutîuit Dathan: & opéruit super congregatiônẽ Abiron.
20 Et exârsit ignis synagôga eôrum: flamma combûssit peccatôres.
21 Et fecêrunt vítulum in Horeb: & adorauêrunt scúlptile.
22 Et mutauêrunt glóriam suam: in similitúdinem vítuli comedêntis fœnũ
23 Oblîti sunt Deum, qui saluâuit eos qui fecit magnália in Ægypto, mirabília in terra Cham: terribília in Marirûbro.
24 Et dixit, vt dispérderet eos: si non Moyses elêctus eius stetîsset in cõfractiône, in conspêctu eius.
25 Vt auérteret iram eius, ne dispérderet eos: & pro níhilo habuêrunt terrã desiderábilem.
26 Non credidêrunt verbõ eius, & murmurauêrunt in tabernáculis suis: non exaudiêrunt vocem Dómini.
27 Et eleuâuit manũ suam super eos: vt prostérneret eos in desêrto.
28 Et vt deiíceret semen eôrum in natiónibus: & dispérgeret eos in regióni bus.
29 Et initiâti sunt Beélphegor: & comedêrunt sacrifícia mortuô.um.
30 Et irritauêrũt eũ in adinuẽtionib9 suis: & multiplicâta est in eis ruîna.
31 Et stetit Phínees, & placâuit: & cessâuit quassátio.
32 Et reputâtum est ei in iustítiam: in generatiône & generatiônem, vsque in sempitêrnum.

33 Et irritauêrunt eum ad Aquas contradictionis: & vexâtus est Moyses propter eos, quia exacerbauêrunt spíritum eius.
34 Et distînxit in lábiis suis: non disperdidêrunt gentes, quas dixit Dóminus illis.
35 Et commîsti sunt inter gentes, & didicêrunt ópera eôrum, & seruiêrunt sculptílibus eôrum: & factum est illis in scándalum.
36 Et immolauêrunt filios suos: & filias suas dæmoniis.
37 Et effudêrunt sánguinẽ innocêntem, sánguinem filiôrum suôrum & filiârum suârum: quas sacrificauêrunt sculptílibus Chánaan.
38 Et infêcta est terra in sanguínibus & contaminâta est in opéribus eôrũ: & fornicâti sunt in adinuentiónibus suis.
39 Et irâtus est furôre Dóminus in pópulum suum: & abominâtus est hęreditâtem suam.
40 Et trádidit eos in manus géntiũ: & dominâti sunt eôrum, qui odêrunt eos.
41 Et tribulauêrunt eos inimîci eôrũ, & humiliâti sunt sub manibus eôrũ: sæpe liberâuit eos.
42 Ipsi autem exacerbauêrunt eum in cõsílio suo: & humiliâti sunt in iniquitátibus suis.
43 Et vidit cùm tribularêntur: & audîuit oratiônem eôrum.
44 Et memor fuit testamênti sui: & pœnituit eum secûndùm multitúdinem misericórdiæ suæ.
45 Et dedit eos in misericórdias: in conspêctu ómnium, qui céperant eos.
46 Saluos nos fac Dómine Deus noster: & cóngrega nos de natiónibus.
47 Vt confiteâmur nómini sancto tuo: & gloriêmur in laude tua.
48 Benedîctus Dóminus Deus Israêl à sæculo, & vsque in sæculum: & dicet omnis pópulus Fiat, fiat.

---

1 Eadem hîc ratio tituli, ac superiore Psalmo: Nisi quòd Halelu-ia duplicetur, quòd in eo præter simplicem laudationem Dei, & beneficiorum eius commemorationem, illa etiam commendentur, atque ita veluti geminetur laus. In fonte, prius claudit superiorem Psalmum, posterius hunc inscribit, de quo vltimo vers. superioris.
2 Tres primos versus in sua persona refert. Iam quinto in ducit captiuos loquentes de suo exilio, & sua peccata confitentes. Ab hoc vers. etiam incipit Psal. sequens 117. & 135.
3 *Potentias*: admiranda & fortia eius facta, quibus populum suum liberauit & muniuit, quis eloquetur & explicabit? q.d. nullus. Nam huic interrogationi vis negandi inest. *Auditas faciet.* (quis) audire faciet, quis fando exprimet omnes eius laudes, quis laudabilia eius opera enarrabit? Nullus sanè id possit præ innumerabilitate.
4 Cùm tanta sit Dei potentia, beati, qui iustè viuunt, & secundum virtutem, qui iustitiæ & virtuti student. Facere iudicium & iustitiam est iustas Dei leges obseruare.
5 Incipiunt captiui precari pro suo exilio, & peccata cõfiteri, vt liquet è vers. 7. & 8. Ex quo Septuag. pronomina *Mei*, *me*, verterunt *Nostri*, *nos*. In *beneplacito populi tui*, erga tuum populum, Actiuè, id est, pro tua erga tuos bona voluntate & fauore, secundum tuam in populum tuum beneuolentiam: sicuti soles te præbere beneuolum populo tuo electo beneplacito & fauore, quo prosequeris populũ tuum memor esto nostri. Meminit, enim Deus aliquorum, sed in malum, siue maleplacitum, vt eos scilicet puniat vexet, exerceat multis calamitatibus. *In salutari tuo*, per tuum saluatorẽ Christum Christi aduentum peti Euthymius putat. Vel, tua salute, id est, quam tuis afferre soles (nam idem dicit vtroque hemistichio) nos visita, eius nos participes effice, vt Latinè præpos. In redundet, & sit Ablatiuus modi. Sic in membro su-

bro ſuperiore. Memento nobis beneplaciti tui antiqui erga tuos, participes nos effice beneuolentiæ qua populum tuum iam olim es amplexus. Quo pacto? beneplacito tuo, beneuolentiſſimè. Simplicius vt *in* pro *cum* in vtroque membro. Viſita nos cum ſalute tua, ſalutari viſitatione adeſto, aſſiſte nobis. Viſitat enim aliquos, ſed in ipſorum perniciem vel caſtigationem Leuit. 26.

6 *Ad videndum*, vt videamus electorum tuorum bona. Verba ſenſuum in hac lingua conſtruuntur cum præpoſitione. *Ad lætandum*, vt lætemur lætitia, qua ſolet gaudere & frui gens, quæ tibi chara eſt. *Vt lauderis*, Aſyntheton: (Et) vt glorificeris apud tuam hæreditatem, id eſt, apud tuos. Vel, vt tu & hæreditas tua, ſiue populus tuus laudemini. Vnde Heb. *Ad gloriandũ, ad laudandum ſe*. Quod aliqui, vt Septuag. per ſecundam perſonam reſoluunt, alii per primam vt gloriemur cum tuis, vel apud tuos. Nam præpoſitio עם, *Cum* etiam *apud* ſignificat. Nonnullis petit, vt habere poſſit cum electis communionem, id eſt, cum electorum ſorte & hæreditate. *Vt* autem eſt Anaphora, cunctis ad ſuperiorem verſum relatis viſita nos Chriſti tui aduentu, vt videamus &c. vt lætemur &c. denique vt laudemus &c.

7 *Iniuſtè, iniquitatem*. Vnico verbo in Heb. Prauè egimus, impiè fecimus, Hæc autem tria etiã coniungit Daniel 9. verſ. 5. & Moſes Ex. 34. verſ. 6. de tribus peccatorũ generibus, primo in ſe, ſecũdo in proximũ, tertio in Deũ. q. d. Nullũ peccatorũ genus prætermiſimus. Eſt autẽ gradatio, ait R. Leui Leuit. 16. Nã *Reſchah*, impietas grauior, quã *hauõ* iniquitas, & *hauon* quàm *hhata* peccatum. Peccauimus cũ patribus noſtris per errorẽ & imprudentiã iniuſte ſiue iniquò egimus cogitatè & ſcientes, impiè fecimus malitioſè & arroganter. Quin & monet eſſe alluſionem ad conceptam ſacerdotalis confeſſionis formulam (*leshon haviddui*, linguam exomologeſeos appellat) in qua die expiationis primùm peccata confitebantur, deinde iniquitates, denique præuaricationes, vt eas Deus expiaret. *Iniquitatem fecimus*, impietatẽ prop. Vnde in Moſe, pro hoc tertio eſt עוה *péshah* præuaricatio, rebellio (in Deum.)

8 Confitetur etiam, peccata Patrum prima, quæ etiam in Ægypto commiſerant, vbi plurima illius beneficia fuerant experti, quòd illa redundent in natos & poſteritatem, quantum ad ſupplicia temporaria, Exod. 20. *Intellexerunt*, prudenter conſiderarunt.

9 *Et irritauerunt*, at, ſed, rebellauerunt contra te in ora maris Rubri, vixdum ex Ægypto egreſſi. Exod. 14. *Et*, pro ſed, Aduerſatiuè. *Aſcendentes in mare*, in littore, iamiam ingreſſuri mare, quin etiam dum in ipſo eſſent mari, Nam hæc repetitio hoc docet. Quare Heb. legitur ſuper mare, in mari carectoſo. i. rebellarũt Deo ad littus maris rubri, atque adeò in ipſo mari rubro. Littora quidẽ ſunt ſuperiora & ſublimiora aquis ſiue maris ſiue fluminum. Sed capta runt phraſim Græcam, qua euntes in mare dicuntur aſcendere, in mediterranea deſcendere. Inde liber Xenophontis, ἀνάβασις κύρου, Aſcẽſus Cyri, id eſt, naualis eius expeditio. κατάβασις contrà deſcenſus, quando tenditur in mediterranea: cum contrario modo Hebræi loquantur, propter littorum ſuprà aquas altitudinem, vt docet Kimhi in Pſal. 106. ſiue 107. & in cap. 1. Ionæ. Potuerunt etiam reſpicere ſitum loci. Quoniam egredientibus Ægyptum verſus terram Chanaan, aut verſus deſertum Arabicum aſcenditur, quòd Ægyptus iaceat, in ſe de humiliore. Quare Iſthmus non eſt perfoſſus à multis regibus, & ſi tentatus, ne tota regio inundaretur. *Mare rubrum*. In Heb. eſt duplex, eáque diuerſa Præpoſitio. Super mare, in mari carrectoſo, id eſt, (per Aſyntheton) (&) (vel, atque adeò) in ipſo mari rubro. Vt doceatur non ſolùm Iſraëlitas rebellaſſe ſuper mare, id eſt, littus maris, ſed etiam in ipſo mari, quòd illud trepidè & exigua fide traiicerent, metueréntque ne vel ab aquis in ſe redeuntibus abſorberentur, vel ab Ægyptiis inſequentibus comprehenderentur. Ex quo Hebræi tradunt hæſitaſſe de ſe in rupturam maris dandis, etiamſi Moſes & Aaron præirent, donec Naaſſon & Amminadab familiæ, Iudæ principes ſe in illud immiſiſſent. *Rubrum*, ἐρυθρόν. Sinus Arabicus ſiue Ægyptius à profanis ſic appellatur à rubentibus arenis, vt putat Plinius quaſi hic fundi color aquis ruborem communicet κατ' ἔμφασιν, non ὕπαρξιν vel ab aqua, iuxta alios, propter montes & promontoria per reflexionem Solis rubeſcente, quaſi tota vicinia rubicũda illam ei ſpeciem tribuat. Qua ratione mare Aggeum, hodie Turcis mare album vocatur & pontus Euxinus mare nigrum. Vel à Perſei filio Erythra ibi ſubmerſo. Erythra, vt Strabo lib. 16. tradit, qui confuſus eſt fortaſſe cum Eſau Edom, id eſt, ruffo aut cum Pharaone aquis illic Ægyptiis abſumpto. Nam quòd aqua illa rubra videatur, & ſi talis non ſit, apparet ex

ipſiſmet Ægyptiis ſcriptoribus,vt Dionyſio Alexãdrino,qui apud Nicephorũ lib.6.cap.19. ſcribit, Alexandriæ Nilum cæde Chriſtianorum cruentatum præbuiſſe ſpeciem maris rubri. Hebræi appellant mare Suph,id eſt,algæ,caricis,ſiue carectoſum,interprete R. Iaphet. à copia caricum,& iuncorum ſiue papyrorum,tam in littore, quàm in fundo, è quibus poſtea cartæ vſus cœpit apud Ægyptios & nauigiorum apud Herodotum lib. 2.apud quem nauigia Ægyptiaca è iunco conficiuntur.Suph deſignat etiam turbinem & procellam.Quæ ſignificatio illi conuenit.Nam eſt etiam procelloſum propter promontoria & rupes varias. Abben Ezra Exod. 3.Mauult *Suph* eſſe loci nomen, R.Ieſua vrbis,vt mare Cinnereth ſiue Genazareth dicitur ab illa vrbe.Septuag.Rubrum appellarunt,de Totius vocabulo,præter profanorum vſum, quibus mare Rubrum ſiue Erythreum eſt Oceanus inter Æthiopicum & Indicum.Primò,quia erat pars prima,primúſque ſinus,ſiue brachium Erythrei & rubri: Deinde,ob myſterium de quo 1.Cor.10.Omnes enim in Moſe baptizati ſunt in nube & in mari.Reſpicitur enim ad Chriſti cruorem, è quo Baptiſmus & reliqua ſacramenta vim & efficaciam mirabilem conſequuntur.

10 Liberationis cauſa,*Propter nomen ſuum*, id eſt, ſua cauſa, propter ſuam bonitatem,vel ne nomen ſuum quaſi inualidum & infirmum blaſphemaretur, Exod.14. vt ſciant Ægyptii quia ego ſum Dominus. Vel,vt nominis celebritatem & gloriam ſibi compararet. Eſ.63. verſ.12.Qui ſcidit aquas ante eos,vt faceret ſibi nomen ſempiternum. Non propter populi virtutem & merita,qui non niſi pœnam merebatur.

11 *Et increpuit*,vento à ſe miſſo vehementi & vrente tota nocte, vt verteretur in ſiccũ Exod. 13. Proſopopœia.Vehementi admodum procella exagitauit,vel compeſcuit, ne opprimeret Iſraëlitas traiicientes,vel retardauit,repreſſit eius curſum. Metaphoræ enim ſæpè diuerſa relinquunt cogitanda quę proinde in ſcripturis ſunt admirabiles. *In abyſſis*, per abyſſos & profunda maris,ſicut per deſertum,id eſt,perinde ac ſi fuiſſent in deſerto & ſicco loco, non in humido.Quomodo videtur Paulus interpretari Heb. 11.fide tranſierunt per mare rubrũ tanquam per aridam terram.quod experti Ægyptii deuorati ſunt.Vel,tam per mare, quam per deſerta 40.annis eos deduxit,& tutos conſeruauit.

12 *Odientium*.Ægyptiorum. *Inimici* Pharaonis.

13 *Non remanſit*,non ſuperfuit ſaluus aut ſuperſtes vllus tribulantium eos,id eſt, Ægyptiorũ ex hoc naufragio,qui viuentibus aliis huius rei famam denuntiaret.

14 *Verbis eius*.In verba eius prop.Nam Hebræi non tam ſubtiliter diſtingunt credere alicui & credere in aliquem vt Latini Theologi poſt D. Auguſtinum.Hinc quod hoc loco,*Crediderunt in verba eius*.paulo poſt V.26.enuntiabit, *Crediderunt verbis ipſius.Et laudauerunt*. Cecinerunt Heb.de hymno ſiue cantico triumphali Moſis & Mariæ, Exod.15.

15 *Citò fecerunt*, celeriter laudem eius peregerunt, ſtatim ab eo laudando deſtiterunt, laudi citò finem impoſuerunt.Sic Gallicè,*Ils ont eu bien toſt fait*.Maior eſt Emphaſis,quàm ſi omitteretur verbum *fecerunt*.Facere,pro perficere,finem imponere. Sic Heb.acceleraruntobliti ſunt,id eſt,celeriter obliti ſunt,nempè quia die tertio,poſtquam mare tranſmiſerant, cœperunt maledicere Moſi & Aaroni,quòd eos aqua defeciſſet. Exod.15.*Non ſuſtinuerunt*, non expectarunt quouſque perficeret ſuum conſilium de illis in terram promiſſam introducendis:non expectauerunt euentum prouidentiæ Dei, tempus & mundum ipſi placentem.

16 *Concupiſcentiam*,carnes,contempto Manna pane cœleſti & delicato, Num.11.Res voluptuarias nec ad victum neceſſarias concupiſcentiam vocat, cum haberent Manna cibum ad omnia abunde ſufficientem,neque carnibus neque aliis eduliis opus eſſet. Vnde illæ voces Quis dabit nobis carnes . Recordamur piſcium Ægypti, cucumerum,peponum, porrorum,ceparum,& alliorum.*In inaquoſo*,in ſolitudine,Epithetum Poëticum deſerti horridi. In eo dubitarunt de præſentia & omnipotentia Dei,Exod.17.

17 *Saturitatem*,morbum ſaturantem,& appetentiam cibi tollentẽ,Nauſeam.Num.11. Come detis vſque ad menſem dierum donec exeat per nares veſtras & vertatur in nauſeam. Exprimit emaciantem morbum Saturitatis,quo quaſi ſaturi abhorrebant ab omni eſca . ſicque macreſcebant.Faſtidium cibi, è quo ſequitur macies, quando ſcilicet nihil poſſumus edere, aut ſtatim ſaturi ſumus, quodque edimus, vel nocet,vel eſt inutile. Immiſit eis repletionẽ plenitu-

plenitudinem cibi,genus morbi,è quo sequitur tabes,nausea,cacochymia,atrophia, & aliæ ægritudines,quas vno nomine *Razon* siue maciem Fŏs Hebraicè appellat. Græce Septuag. πλησμονὴν repletionem,satietatem,vt vertit Fuchsius Aphoris.22.lib.2.vt alii,plenitudo cibi, genus morbi apud Galenum Aphor.17. lib.2. è quo sequitur macies. Est enim inquit πλησμονή,πλείων τροφὴ τῆς σώματος φύσεως. Sic vox Hebræa est morbi genus.q.d. Dedit eis carnes pro ipsorum postulatis, quarum repletione consumerentur & macrescerent,hoc edulio cedente illis in repletionis & indigestionis morbum. Macies enim & Phthisis etiam oritur è nimia ingurgitatione & crapula. Quin & Hebræorum medici מולימים (à Græco haud dubiò συυλιμία)infirmitatem esse aiunt,qua qui laborant etiam post saturitatem esuriunt.vide Kimhi.1.Reg.21.Nihil hîc habent moriones, vt incusent Septuaginta, quasi verterint è diametro veritatis Hebraicæ, in qua רזון *Razón*,maciem saturitati oppositam significat:sed vt eorum potius sapientiam & eruditionem mirentur:primùm,quia macies non opponitur, vt isti fingunt, saturitati, sed obesitati:deinde quia vsi sunt vocabulo medico ad aperiendã causam & fontem istius maciei, & docendum *Razon* non hîc simpliciter supponere pro macie,verùm fuisse genus corruptionis & pestis,qua sint Israelitæ consumpti ex repletione concupiscentiæ. Tertio quoniam *Razon* videtur dictum per metathesim poëticam pro *Razon* vt mox è numeris docebimus. Quarto quia etiam R.Mose Nahmam illo numerorum loco nostris 70.astipulatur, pars inquit eorum comederunt & satiati sunt pars in sua concupiscentia perierunt quoniam dum adhuc esca esset in dentibus eorum desæuit in eos Dominus &c.denique quia interdum eidem rei conueniunt contraria nomina.Sic altum profundum dicimus. Sic obesum Grammatici tam pro macro,quam pro pingui vsurpant.Sic Iurisconsulti creditum pro debito .l. cum in corpus,ff.de acqu.rer. do. Venditonem pro emptione l.ex Venditione C.de par.l. Veteres,ff. de act.empt.Misit ergo repletionis morbum in animas ipsorum,id est,in ipsorum perniciem,vel ad ipsos, ex quo emaciati sunt, contrà quàm ipsi sperarent:vel,misit eis maciẽ,quæ eis accidit è repletionis & saturationis morbo,Num. 10.appetitus & desideria eorum(Metonymicè,anima pro desiderio) cibi plenitudinem immisit,vt iam ad conspectum carnium,pleni eis essent,ac eas appetere desinerent, quarum cupiditate penè antea erant perditi,sicque cibi fastidio tabescerent.Hinc R.Abraham,R.Dauid,& omnes ferè Hebræi interpretantur *Razon* מית מתמותי mortem(aut potius mortalitatem,luem) siue pestem è .1.Reg.5.appetentium quam(addit Kimhi)appellauit Razon,siue maciem, quoniam existimabant se carnibus expleturos suam animam appetentem,eam pinguecciendo,cum illis contrarium contigerit,vt è nimia repletione & ingurgitatione macilenti,Phthisici & hectici euaserint. Videtur ergo hic morbus esse Celsi, & Latinorum tabes,& Græcorum φθίσις, quam,quoniam in sepulchris his concupiscentiæ è repletione & ingurgitatione contingebat,non ex inanitione,πλησμονὴν dixerunt,id est,repletionem emaciantem attenuantem,tabefacientem,quòd carnes iusto Dei iudicio non possent satis digerere. Aliis est nausea & fastidium.Quicunque fuerit ille morbus,tum macies pro sagina, mors pro vita consecuta est.Num.11.Vbi vers.20.per quandam Metathesim *zara* appellatur,q. *Alienatio* quam vocem Baal hatturim interpretatur *Holi Meghaim* ægritudinem viscerum,vers.autem 32.*Maggephα* plaga magna quam Abben Ezra pestem,Chaldæus cædem.

18 *Irritauerunt*, concitando Schisma pernicioſum & seditionem in ipsum & Dei sacerdotes. Numer. 16. *Sanctum Domini*, consecratum in Sacerdotium sacro oleo. Tertium est scelus.

19 *Congregationem Abiron*,patefacta terra hausit liberos,istorum,domesticos,socios conspirationis & seditionis,cum tabernaculis & iumentis,vniuersáque substantia. Ibid. Non meminit Choræ quoniam eius Schismo nisi istorum principum Rubenitarum potentia præsidiisque firmatum,statim fuisset extinctum.Quare supplicium Choræ fuit mitius,Dum filios ipsius non inuoluit.

20 *In Synagogα*,in congregatione eorum:vel,in congregationem & cœtum.Nã multos habebant seditionis socios.Vnde ignis à Domino egressus consumpsit 250. viros, mortuique sunt 14700.seditiosi, Num.16.

21 *Vitulum*,fusilem,Exod.37. qualem colebant Ægyptii,Apin nomine. Lege Lactantium. Retinuerunt reliquias Idololatriæ Ægyptiacæ,apud quos Bos colebatur.Nam eorum pars

relicta auorum & patrum religione ad Ægyptiam defecerat,vt fit dum homines principum & gentium,inter quas habitant,impios cultus sectantur.*In Horeb*, In regione propinqua illi monti Metony. Nam stabant ad radices Sinai. Exod. 32. Hic autem mons vel est ipse Sinai in Arabia, vel alius monti Sinai contiguus è regione Madianitarum,Deut.9.

22 *Gloriam suam*,Deum decus suum,Deum sibi gloriosum mutauerunt in simulacrum vituli. Quam figuram delegerunt,quia in Ægypto viderant Ægyptios adorare Apini illa forma Aug.lib.1.de Mirab.Scriptu.c.15.Sic Rom.1.Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem hominis, volucrum, quadrupedum & serpentium .*Vituli*, Hebr.bouis,contemptim,pascentis herbam.Relicto verò Deo,qui erat gloria & decus eorum, seruierunt idolis. Rom.1.

23 *Magnalia*,magnas plagas & clades, Exod.6. 7.8.10.*In terra Cham*.Respicit ad miracula edita in terra Gessen,in qua nihil,omninò periit eorum,quæ pertinebant ad filios Israel neque grando cecidit, &c.Exod.9 *Terribilia*,miracula, Exod,15.

24 Et dixit se disperditurum eos,& deleturum ad vnum omnes, Exod.32.Et ita statuerat,ni si Moses stetisset in confractione,vt prohiberet eum aditu & perruptione,id est,ex oppositorupti muri,quasi in ruptura muri,ad eum depellendum,neper eam in vrbem irrumperet.Metaphora bellica.Nisi in ipsa veluti muri perruptione se ei fortiter opposuisset,nisi interfessisset ad cohibendum eum.Gall.*en la breche*.Moses sua vehementi interpellatione est consecutus à Domino,qui in ipsos impetum faciebat,quasi ferox quidam hostis, vt suam sæuitiam ab eorum internecione retraheret.Num.14.immò & diuturna.Nam 40.diebus & noctibus ad placandum Deum de peccato vituli in monte ante Deum procidit Deut.9. Chaldæus modum ipsius perruptionis exponit.Nisi Moses electus eius surrexisset ac institisset orare in conspectu eius.

25 *Desiderabilem*,fluentem lacte & melle.i.rebus non tantùm necessariis,sed etiam voluptariis,Num.13.14.

26 *Non crediderunt verbo eius*,quod daturus esset,aut dare posset terram illam, quam promiserat,vbi exploratores reuersi dixissent populos esse potentissimos, à quibus illa tenebatur. *Non exaudierunt*,non obtemperarunt voci Domini. De murmure populi, redeuntibus exploratoribus.

27 *Et eleuauit manum suam*,leuata manu iurauit se eos prostraturum in deserto.Nũ.14Heb.3. Ezech. 20. Solent enim iurantes eleuare manum. Sic Deut. 32. Leuabo ad cœlum manum meã,& dicam,viuo ego in æternum.Gen.41.Leuo manum meam ad Dominum Deũ excelsum.Nehem.9.Super terram (promissionis)leuasti manum,vt tradereseis.Hinc Chald.Leuata manu iurauit in illos, quòd daret eos internecioni in deserto. Alij, eleuauit manum suam,ad eos percutiendos scilicet, non tam rectè,vt sit gestus iamiam percussuri.

28 *In nationibus*,inter nationes,per nationes.*Sic in regionibus*, inter,per terras. Amalechitarũ Chananeorum Num.14. 15. Aradiorum Num.21.

29 *Initiati sunt*,religione coniuncti sunt Beel-phegor idolo Moabitarum & Madianitarum, à filiabus Moab inuitati.Num.25.ei sacrificando,& cum filiabus eorum scortando.Beel-pegor.q.Dominus apertionis,quem Priapum ab aliis vocatum nonnulli è vocis affinitate colligunt.*Mortuorum*.Epithetum idolorum & dæmoniorum, quæ mortua sunt quantum ad potestatem,& mortificant suos cultores: vt Dei epithetum est Viuus,quia & in se propriè,ac singulariter viuit,& aliis vitam tribuit.Alii, quoniam deorum,quos colebat antiquitas,sepulchra ostendebantur.Possit esse priuans pro negante, *Non viuentium*, quòd idola non sint animata.

30 *Multiplicata est*.Vox Heb.violentiam includit.Perrupit copiosè in eos ruina,id est,plaga & clades.Num.25.

31 *Et placauit*,scilicet Deum iratum,sumendo supplicium de transgressoribus. Exortauit eũ, suis precibus cohibuit cladem.Supplicia impiorum placant iram Dei.*Palál*, hoc significat. Vnde,*Tephilla*,precatio.Aliqui,*Iudicauit*,iudicium exercuit,scortatoribus interfectis, & hasta transfossis.Num.25.*Quassatio*. Heb.plaga,percussio, cædes, qua perierant de populo 24. hominum millia,& principes Israel fuerant suspensi.Ibid. Propter Phineem desiit cædes, quæ longiùs progressura videbatur.

32 *In iustitiam*.

32 *In iustitiam.* Iustitiæ & virtuti est ei datum à Domino in omnium sæculorum perennitatem, vt proinde eum constituerit principem sacrorum & gentis suæ, vt esset illi & semini eius dignitas sacerdotii in æternum. Ibid. & Eccl. 45. vt qui remunerator sancti zeli & facti heroici esse soleat. Vt de fide Abrahæ Gen. 15. dictum. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam: ita hîc de virtute & opere Phineæ. Nempè opera fidei sunt vtilia ad iustificationem. *In sempiternum. Ad Olam*, vsque in sæculum, vsque in longum tempus & diuturnum nempe quadringentorum circiter annorum, donec propter posterorum iniquitates pontificatus eius transierit ad *Heli* de Itamaris familia. Alij, vt R. Leui, hoc sæculũ toto legis Mosaicæ tempore metiuntur quandiu aiunt durasse pontificatum in familia Phineæ 1. Paral. 6. & Nehem. 13. Nam breues interruptiones, dum identidem reparantur, non eneruant oraculorum firmitates. Vnde nec Athaliæ septenne regnũ, nec Babylonicæ captiuitatis septuaginta per annos interregnum irritam fecit promissionem Dauidi factam de perennitate sceptri in sua familia.

33 *Ad aquas*, in quibus iurgati sunt cum Mose & Deo, Exod. 17. *Et vexatus est* à Domino. Ideò enim Mosem puniuit Deus exclusione terræ sanctæ, quòd ad aquas contradictionis, Num. 20. visus fuisset dubitare de Dei voluntate. Sic ei nocuit istorum culpa. Heb. Et malè fuit Mosi propter eos. Quod aliqui exponunt, non de punitione, sed de molestia & tædio, quod concepit Moses, ex illa populi murmuratione & maledicentia. *Exacerbauerunt*, perturbauerunt, eius offenderunt animum, & rebellem propè reddiderunt, pusillanimem & incredulum. Peccauit scilicet ob perturbationem animi ex maledictis & assiduis clamoribus populi conceptam.

34 *Et distinxit*, id est, hæsitauit, dubitauit, διέκρινεν, diuisus fuit, dubius & anxius animo & labiis, hæsitabundis verbis promisit aquam de petra. Chrysost. Heb. Effutiit, protulit quicquid veniebat in buccam, temerè est locutus, inconsideratè atque ambiguo sermone, quod minus gloriæ Dei conueniret. Mosem contumeliis lacessentes compulerunt ambiguo quasi sermone vti, etiamsi Deus simpliciter promisisset, & incredulitas hominum non faciat veritatem Dei irritam, Rom. 2. Nam iussus petram alloqui, populum allocutus est, & ita quidem vt videretur dubitare, num aqua inde esset elicienda, Num. 20. propter ingratitudinem & incredulitatem populi suspicans aquas non emanaturas. Quare & bis petram percussit, vt quòd primo ictu non effluxerint, videatur illi dubitationi ascribendum. *Non disperdiderunt.* Hîc incipit historia Iosue. Quare & hîc Masoretæ versum incipiunt. *Quas dixit*, Deut. 7.

35 *Et commisti sunt*, se miscuerunt, cùm eas iussisset exterminare, Deut. 7. & 12. Nam verbum est coniug. Hithpaël & reciprocæ. *Et didicerunt*, Iud. 2. 3. &c. *Sculptilibus*, doloribus propr. cõtemptim. Sic vers. 37. *In scandalum*, in laqueum propriè, quo caperentur, in ruinam & perniciem, causa interitus. Transit ad historiam libri Iudicum, post Iosue, nempè ad peccata & pœnas post occupatam terram Chanaan.

36 *Immolauerunt.* Ad aras sacrificarunt prop. Nempe mactarunt, indeque combusserunt in holocaustum. Vetus Chananeorum & Ægyptiorum scelus de quo Leuit 18. V. 21. Semen tuũ non dabis traiiciendum Idolo Moloch, per ignem scilicet Ierem. 19. vers. 5. locus appellabatur *Topheth* à tympanis quæ pulsabantur ne pater miserè eiulantis voces audiret. Idolum propriè Moloch Deut. 2. 4. Reg. 22. Ierem. 32. Sic Menasses traduxit filium suum per ignem 4. Reg. 21. Achâr consecrauit filium suum transferens per ignem secundum idola gentium 4. Reg. 16. Etsi de eo ritu Hebræi inter se varient. Nam alii putant combustos post Immolationem supra aram exemplo Abrahæ instituentis sic Isaacum filium Deo offerre Gen. 21. Alii inclusos in concauitatem Idoli & in idolo, succenso igne crematos, interim dum astantes tripudiarent percutientes tympana, ne puelli eiulatus audiretur. Alii, vt R. Selomo & Kimhi traductos partim à patre, partim à sacrificijs inter rogorum duorum medias flãmas donec incendio consumerentur. *Dæmoniis*, diis falsis & fictitiis, Diabolis. Vterẽtur 70. in malam partem, etsi profani vterentur in bonam, vt docerent Dæmonia gentiũ non esse Deos, aut Angelos bonos sed cacodæmonas & malos genios. Sciant igitur qui inuocant in suis libris Iouem, Apollinem, Musas & c. se inuocare Diabolos. Porrò R. Leui Leuit. 17. שדים *hassedim* siue Dæmonia definit simulachra mendacia (falsa) quę inducunt cultores ad cogitãdum id quod non est Deus esse Deum. Sic & nos Idola definimus. Nam simulachra, quæ cogitandum præbent id quod est Deus esse Deum, id quod est sanctum, esse sanctum, sunt imagines, non Idola.

37 *Effuderunt*. Alter modus ſacrificandi filios, non iam per ignem ſed per gladium. Quamquam poſtea illos videntur combuſſiſſe. Hinc 4. Reg. 3. Meſa rex Moab primogenitum ob tulit holocauſtum ſuper murum. Et Ierem. 19. verſ. 5. extruxerunt excelſa Baal, vt comburerent filios ſuos igni in holocauſtum. Hæc atrocitas frequens apud Gentes, dum humanis hoſtiis litarent, Saturno, ad cuius aras vno die 300. pueri Carthagine immolati ſunt, Teutati Gallorum Deo, quibus hunc crudelem ritum centum annis poſt Chriſtum vix Romani eripere potuerunt, vt è Suetonio liquet, ſeueriſſimis edictis. Huius conſuetudinis hominum immolandorum apud Gallos verba Ciceronis pro Fonteio. Addunt & Germanos, Scandinanos, Tauricos Cæſar de bello Gall. & Procop. lib. 2. de Gottico. Tu gentes penè omnes, Oraculis hunc nefandū ritū cōmendantibus καὶ κεφαλὰς κρονίδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. lege Protrepticum Clementis, Tert. in Apolog. Diony. Halicar. lib. 1. Diodorum Siculum lib. 10. Hiſtrum & Manethonem citatos ab Euſebio lib. 4. de prep. c. 7. Hino Chironi Centauro annuum hominis ſacrificiū inſtitutum, Minoi vſque ad Socratis tēpora ſeptem vtriuſque ſexus ab Athenienſibus dati, Ioui Ichometi ab Ariſtomene Meſſenio 300. homines vno die immolati inter quos Theopompus Lacedæmonum rex. Saturno in Creta infantes, in Rhodomene, Phænicio, Africa vſque ad proconſulatum Tyberii, qui ſacrificos cruci affixit, eodem in nemore in quo ſacra iſta peragebant Nymphæ Agrauli & Diomedi in Cypro. Baccho in inſula Tenedo apud Porphy. de Abſtinentia ab animalibus, qui inde probat Deos iſtos fuiſſe cacodæmonas. Dianę hoſpites in Taurica Cherſoneſo. Ioui apud Latinos decima filiorum, ob quem ritum prætermiſſum putabant ſe vexari annonæ inopia & morbis. Hoc ſecuti Iesbii Ioui homines mactabant Erichteus atticus filias ſuas ſacrificauit Calcantis iuſſu Græci Iphigeniam Agammenonis filiam, Tereſias Creontes filium pro patria, Meſſenij Belphico Dæmone victoriam contra Lacedæmonios promittente virginem ex Æpidarum familia. Carthaginenſes apud Iuſti. lib. 18. cum inter cætera male peſte laborarent aris impuberes admouerunt pacem deorum ſanguine eorum expoſcentes. Erichto apud Iucanum & apud Virgilium, Quatuor Æneas iuuenes Salmo creatos viuentes rapit inferias quos immolet vmbris, Captiuoque regi perfundat ſanguine flammis. Præſtaret (inquit Lactantius) nullos habere Deos, quam habere tā crudeles. Infandum dictu paruos imponere natos, id eſt, aris ſuperponere, inquit Siluis Italicus lib. 4. Vnde apud Plinium lib. 30. c. 1. Anno vrbis 657 (Cicerone puero) Senatuſconſult. factum eſt, ne homo immolaretur, palamque in tempus ſiluit ſacri prodigioſi celebratio. Gallias vtique poſſedit & quidem ad noſtram memoriam. Namque Tyberii Cæſaris principatus ſuſtulit Druydas eorum & hoc genus vatum. Et poſt. Non ſatis æſtimari poteſt quantum Romanis debeatur qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum mandi vero etiam ſaluberrimum. Sed de Chananeorum impietate ad omnes gētes manante & ad Chriſti vſque ſalutarem aduentum durante hactenus. *Sculptilia Chanaan.* Nota quæ proximæ appellauit *Dæmonia*, ſiue *Sedim* nunc appellare *Sculptilia*, ſiue *Arabbim* de quo vide pſal. 95. verſ. 6.

38 *Infecta eſt*. Rectè, etſi Græcè ἐφονοκτονήθη, interfecta eſt. q. cruentata, cruore imbuta & maculata. Vnde & Euthym. interpretatur, pro, cæde infecta. In fonte autem maior vis. *Impia tr eſt* abominabilis reddita eſt quaſi hypocrita Metaphora ab hypocritis, qui à radici & intrinſeco ſunt abominabiles & impuræ. *In ſanguinibus*, ſanguine filiorū ſuorum fuſo & immolato idolis, cædibus polluta eſt terra per homicidia & infanticidia. *Fornicati ſunt*, deſciuerunt à Deo per ſua opera, ſe proſtituerunt idolis. Metaph. à muliere, quæ relicto legitimo marito, aliis ſui copiam facit. Eccleſia eſt loco ſponſæ, Dominus ſponſi. Of. 1. Epheſ. 5. & in cantico Salomonis.

39. & 40. Vide hiſtorias Iudicum & Regum.

41 *Sub manibus eorum*, ſub ipſorum inimicorum imperio & tyrannide, ſæpè interim eos liberauit.

42 *In conſilio ſuo*, in ſuo de eis liberandis & ſaluandis conſilio, vt deinceps firmi eſſent in ſui cultu: in hoc eius conſilium de eis ſeruandis & protegendis rebellarunt & interuerterunt. *In iniquitatibus*, propter iniquitates ſuas repetitas depreſſi ſunt, ſua ipſorum culpa attenuati, poſt tot liberationes.

43 *Et vidit*,

43 *Et vidit*, & nihilominus affectus est eorum ærumnis propter suam misericordiam & promissiones. *Orationem*, clamorem eorum prop. quod possit referri non tantùm ad precem, verùm etiam ad afflictionem.

44 *Testamenti sui*, pacti, quod ipsi cum eis intercedebat. Deut. 30. *Et pœnituit*, reuocauit sententiam de populo suo perdendo, retractauit consilium, rescidit suum iudicium more pœnitentium, reconciliatus est pro sua singulari clementia, & desiit punire eorum peccata. Scriptura loquitur de Deo ἀνθρωποπαθῶς, vt doceat hos affectus humanos, in Deo esse quantaxat effectus.

45 *In misericordias*, vt vel eos suauiter tractarent, vel etiam liberarent, vt Cyrus, Alexander Magnus.

46 Peroratio per breuem precationem, de collectione Ecclesiæ, respiciens ad Christum, qui Iudæos vnà cum gentibus in vnum ouile erat congregaturus. De congregatione spirituali Nostri intelligunt. Rabbini de temporali in Iudæam è variis exiliis & inter gentes dispersionibus reuersione. Ego de vtraque. Ita tamen vt Iudæam latè accipias, pro omni patria sancta & liberè ac publicè religionem Catholicã profitente. Nam populus Domini non exigua sui parte perpetuò dispersus est inter Paganos & alienæ religionis homines, vt hodie inter Turcas, Saracenos, hæreticos. Ex his igitur nationibus ô Domine nos exules & variè afflictos libera, atque in vnum Ecclesiæ corpus collige, non mutando locum, sed illos à nobis segregando, abolendo eiiciendo, vt patria sit libera teque liberè profiteatur & colat. Orat vt liberetur ab exiliis & exiliorum auctoribus.

47 Vt laudemus nomen sanctum tuum, & cantemus laudem tuam.

48 *Fiat fiat.* In fonte est vnicum *Amen*, siue fiat. Atque ita hîc Hebræi quia Amen solet esse signaculum precum & librorum in preces desinentium, quartũ huius operis librũ claudunt.

LIBER QVINTVS PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Deum laudandum, qui ex itinerum errore, carcere, morbo, nauigationum discriminibus, denique periculis omnibus se inuocantes liberet & bonis cumulet.

Halelu-ja. CVI. Heb. 107.

CONfitémini Dómino quóniam bonus: quóniam in séculum misericórdia eius.

2 Dicant qui redêmpti sunt à Dómino, quos redêmit de manu inimîci:

3 de regiónibus congregâuit eos. A solis ortu & occâsu: ab aquilône & mari.

4 Errauêrunt in solitúdine in inaquôso: viam ciuitâtis habitáculi non inuenêrunt.

5 Esuriêntes & sitiêntes: ánima eôrum in ipsis defêcit.

6 Et clamauêrunt ad Dóminum cum tribularêntur: & de necessitátibus eôrum erípuit eos.

7 Et dedûxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitâtem habitatiônis.

8 Confiteântur Dómino misericórdiæ eius: & mirabília eius filiis hóminum.

9 Quia satiâuit ánimam inânem: & ánimam esuriêntem satiâuit bonis.
10 Sedêtes in ténebris & vmbra mortis: vinctos in mendicitâte & ferro.
11 Quia exacerbauêrũt elóquia Dei: & consilium Altíssimi irritauêrunt.
12 Et humiliâtum est in labóribus cor eôrum: infirmâti sunt nec fuit qui adiuuâret.
13 Et clamauêrunt ad Dóminum, cùm tribularêntur: & de necessitátibus eôrum liberâuit eos.
14 Et edûxit eos de ténebris & vmbra mortis: & víncula eôrum dissipûpit.
15 Confiteântur Dómino misericórdiæ eius: & mirabília eius filiis hóminum.
16 Quia contrîuit portas æreas: & vectes férreos confrêgit.
17 Suscêpit eos de via iniquitâtis eôrum: propter iniustítias enim suas humiliâti sunt.
18 omnem escam abominâta est anima eôrum: & appropinquauêrunt vsque ad portas mortis.
19 Et clamauêrunt ad Dóminũ cùm tribularêntur: & de necessitátibus eôrum liberâuit eos.
20 Misit verbũ suum, & sanâuit eos: & erípuit eos de interitiónibus eôrum.
21 Confiteântur Dómino misericórdiæ eius: & mirabília eius fíliis hóminum.
22 Et sacrífícent sacrifícium laudis: & annúntient ópera eius in exultatiône.
23 Qui descêndunt mare in náuibus: faciêntes operatiônem in aquis multis.
24 Ipsi vidêrunt ópera Dómini: & mirabília eius in profúndo.
25 Dixit, & stetit spíritus procêllæ: & exaltâti sunt fluctus eius.
26 Ascêndunt vsque ad cælos, & descêndunt vsque ad abyssos: ánima eôrum in malis tabescêbat,
27 Turbâti sunt, & moti sunt, sicut ébrius: & omnis sapiéntia eôrum deuorâta est.
28 Et clamauêrunt ad Dóminũ cùm tribularêntur: & de necessitátibus eôrum edûxit eos.
29 Et státuit procêllam eius in aurã: & siluêrunt fluctus eius.
30 Et lætâti sunt, quia siluêrunt: & dedûxit eos in portum voluntâtis eôrum.
31 Confiteântur Dómino misericórdiæ eius: & mirabília eius filiis hominum.
32 Et exâltent eum in Ecclésia plebis: & in cáthedra senióru laudent eum.
33 Pósuit flúmina in desértum: & exítus aquârum in sitim.
34 Terram fructíferam in salsúginem: à malítia inhabitántium in ea.
35 Pósuit desêrtum in stagna aquârũ: & terrã sine aqua in éxitus aquârum.
36 Et collocâuit illic esuriêntes: & cõstituêrunt ciuitâtem habitatiônis.
37 Et seminauêrunt agros, & plantauêrunt víneas: & fecêrunt fructum natiuitâtis.
38 Et benedîxit eis, & multiplicâti sunt nimis: & iumênta eôrum non minorâuit.
39 Et pauci facti sunt: & vexâti sunt à tribulatiône malôrum & dolôre.
40 Effûsa est contémptio super príncipes: & errâre fecit eos in ínuio, & non in via.
41 Et adiûuit paúperem de inópia: & pósuit sicut oues famílias.
42 Vi-

42 Vidébunt recti, & lætabûntur: & omnis iníquitas oppilâbit os ſuum.

43 Qui ſápiens, & cuſtódiet hæc: & intélliget miſericórdias Dómini?

---

1 Eadem ratio huius tituli, ac Pſ.104. cuiuſmodi multi ſunt in hoc 5. libro, qui proinde ad Chriſtum & Eccleſiam ſpectant, & beneficia Dei recolũt, idque per modum lætitiæ, & Hallelu-ja. Eſt enim huius libri argumentum magis varium & multiplex, quàm ſuperiorum. Secundum Maſoretas hæc inſcriptio eſt clauſula præcedentis, vt hic ſit ἀνεπίγραφος.

2 In genere ad gratiarum actionem inuitat omnes è periculis & malis liberatos. Poſtea tranſibit ad ſpeciem. Nam verſ. 4. de errantibus in deſertis & exiliis, 10. de vinctis, 17. de ægrotis, 23. de nauigantibus dicet, donec 31. ad genus reuertatur: quæ omnia quamuis ad omnes homines pertineant, ſunt tamen nonnulla, quæ præcipuè Dei erga Iſraëlitas beneficia deſignare videantur. Vt proinde Chaldæus exponat ſingulas partes de variis eorum caſibus. Nempè verſ. 4. de illis verſantibus in Arabiæ deſertis per annos quadraginta. 10. de Sedechia & principibus eius à Nabugdonozore vinctis, 17. de Ezechia ægrotante & valetudini reſtituto, 23. de Ionæ nauigantis hiſtoria, 33. de fame & penuria tempore Ioëlis Prophetæ. Sectantur allegorias, qui totum Pſalmum ad Spiritum transferunt, 1. ad errorem ſpiritualem. 2. ad internam captiuitatem. 3. ad animorum morbos, egeſtatem, famem, ſitim, 4. ad mare, tempeſtates, tranquillitatem Eccleſiæ: denique ad viciſſitudines, benedictiones, fructificationem eiuſdem & conſcientiarum. *Dicant*. Apoſiopeſis. Dicant confeſſionem ſcilicet & laudem. Anonymus aliter. Dicant quod præceſſit Domino, nempè quoniam bonus, & in ſæculum miſericordia eius. *De regionibus*, de terrarum variis exiliis & captiuitatibus collegit in vnum Eccleſię vel populi corpus, & communionem, quaſi locum. Quidam aſtringunt liberationi è Babylone.

3 *Et mari*, id eſt, Meridie, vt Pſal. 88. verſ. 13. Nam verſus illam partem eſt locus Oceani propriè, quod maria vniuerſa decumbant in illam mundi partem. Quin & Zona temperata alterius Hemiſphærij vniuerſa ferè illo occupatur mari, cùm in noſtro tota ſit continens vel terra. Chald. de mari, regione Auſtri, id eſt, de mari ad meridiem ſito. Mare ergo ſimpliciter hic deſignat Oceanum, κατ' ἐξόχην. Alii, mare rubrum vt pſal. 113. verſ. 4. quod etiam ipſum ſitum eſt ad Iudeæ meridiem. Hanc enim habet conſuetudinem Scriptura, vt pro ſitu terræ ſanctæ, regiones mundi numeret. Alias Mare pro Occidente ponit Num. 2. Ioſ. 18. Ezech. 42. vt Hierony. obſeruat Ezech. 46. & in Quæſt. Heb. eo quod Paleſtinæ regio ita cõſtituitur, vt mare in Occidentis plaga habeat. Et ſic intelligitur Mediterraneum quod & magnum vocat Scriptura, comparatione, non Oceani, ſed marium Iudeæ confinium.

4 Prima pars de miſericordia Dei erga peregrinantes, ſiue exulantes, ſiue errantes in deſertis. R. Ataia refert ad ſtatum populi exeuntis de Ægypto, & per deſerta Saracenica in terrã Chanaan traducti. *In inaquoſo*, in ſolitudine non qualibet, ſed arenoſa, ſicca, & aquis deſtituta (in qua) nullum erat oppidum. Eſt autem periphraſis deſertorum Arabiæ. *Habitaculi*, ad habitandum.

5 *Eſurientes*. Poſſit conſtrui cum verbo præcedenti *Inuenerunt*, vel erit Hebraiſmus, vt cadat in pronomen ſequens *eorum*. Eſurientium & ſitientium anima apud ipſos defecit, vt qui eſſent præ rerum neceſſariarum inopia animo anxij. Sic exules ſede certa carent, premuntur inopia, & animo cruciantur.

6 Locutio hypothetica. Si clamauerint ad Dominum in illa anguſtia, eos ille liberabit. Remedium enim liberationis, reſipiſcentia. Eſa. 38. & 39. Ezech. 18. &c. Eſt autem verſus intercalaris, vt & 8. infrà, Rationem pete è 13.

7 *Deduxit*, direxit, cum neſcirent viam ſiue quoniam ab ea aberrauerunt ſiue quia non haberent ducem vel indicem itineris. *Habitationis*. Habitatam in ciuitatem, quæ rebus ad vitam neceſſariis ſufficere poſſit, vel in patriam. Sic Agar & Iſmaëlem clamantes ad ſe deduxit per Angelum, Gen. 21. Sic Iſraëlitas in Exodo.

8 *Confiteantur*. Verſu hoc intercalari, tanquam hortatoria ad gratiarum actionem pro

liberatione,vtitur ad singularum ærumnarum narrationes,pro epilogo superiorum,& paraſceue ſequentium. Vnde & iam dicta breuiter repetit,& ſimul tranſit ad reliqua,per Zeugma,vel alium tropum. Rabbini ferè cenſent pertinere duntaxat ad concluſionem præcedentis loci. *Miſericordiæ eius*,gratię eius,beneficia eius, τὰ ἐλέη, & Heb. חסדיו in nominatiuo noſtri accipiunt. Sic quod ſequitur,*Mirabilia eius*,vt vel Metonymia ſit,vel Proſopopœia. Meton. Homines miſericordiis & miraculis Domini ornati & affecti, celebrent Dominum apud omnes. Proſopopœia è Chryſoſt. Laudibus celebrent Dominum beneficia & miranda eius opera hominibus præſtita. Hanc Proſopopœiam non attendentes aliqui paſſiuè exponunt, *Confiteantur*,id eſt,cõmemorentur,celebrentur. Rabbini ferè (eodẽ tamẽ recidẽtibus omnibus) ſumunt in accuſatiuo. Confiteantur(homines illi) Domino miſericordiam ipſius & eius erga filios hominum mirabilia:apud ipſum,atque adeò omnes eius miſericordiam collaudent. Chald.per Eclipſim non neceſſariam, (propter) miſericordiam laudibus celebrent Deum, & confiteantur *filiis hominum*, apud homines. Vel erga, in homines, vt conſtruatur cum proximo, Confiteantur mirabilia filiis hominum (facta vel exhibita.)

9 Anacephalæonis primæ partis. *Inanem*,ſitientem. Heb.appetentem,hominem qui appetebat potionem,hominem ſitientem. Kimhi & R. Ataia,vt hoc epithetũ referatur ad aquas, quarum penuriam ſuprà indicauerat.

10 *Sedentes*,*vinctos*.ſup.ſatiauit bonis. Nam per Zeugma tranſit ad alteram partem de Dei erga vinctos & captiuos miſericordia. Alii repetunt *liberauit*,è verſ.13.infrà. Rabbini malunt eſſe nominatiui caſus,vt conſtruatur cum verbo,*Infirmati ſunt*,verſ.12. vel *confiteantur*,verſ.8. *In tenebris & vmbra mortis*, id eſt,in carcere,qui ſolet eſſe obſcurus. *In mendicitate*. Vinctis enim neceſſaria non ſatis copioſè adminiſtrantur. Nouè recentiores exponunt עני, funes & vincula. Nam propriè ſonat paupertatem,afflictionem,miſeriam,& vt Septuag. mendicitatem. *Ferro*, ferreis vinculis.

11 *Exacerbarunt*. Variarunt propriè,rebellarunt. *Conſilium*. Idem per Epexegeſin dicit vtroque hemiſtichio. Conſilium ergo æquipollet eloquiis Dei & præceptis. *Irritarunt*,irritum fecerunt,ſpreuerunt,quod exacerbare ſiue variare dixerat,Hic autem verſus cadit in ſequentem.

12 *Et*,Expletiua particula, quæ in Heb. duntaxat conuertit futurum in præteritum. Quia eloquiis Domini & conſilio auerſati ſunt,humiliatum eſt cor eorum laboribus & ærumnis, quo ſuperbierant & contempſerant Dominum. Cor pro mente & animo, in quo eſt ſedes ſuperbiæ & contemptionis. *Infirmati ſunt*, Corruerunt propriè (in captiuitatem & vincula.)

13 Verſus hic intercalatur 6. 13.19.& 28.breuiter in ſingulis locis,quoniam in omni periculorum genere idem eſt modus euadendi,nempè clamor ad Dominum, id eſt, pœnitentiæ luctus cum inuocatione. Sic verſu 8. per intercalationem repetitur 15.22.31.quoniam eadem eſt in ſingulis liberationum generibus cauſa confeſſionis & laudis,nempè Dei miſericordia & gratia.

14 Vmbra mortis & tenebræ carcer,vt ſuprà verſ. 10.

15 *Miſericordiæ*. Alii,in Accuſatiuo,Miſericordias. Vide ſup. verſ.8. *Filiis*, apud filios hominum, ſi conſtruatur cum verbo *Confiteantur*: in, erga filios hominum, ſi cum *Mirabilia*. ibid.

16 *Portas æreas*, oſtia ærea. *Vectes*, clauſtra ferrea: vincula perpetuæ vel duriſſimæ ſeruitutis. Hyperbol. portas & vectes fortiſſimos,quos quis non facilè humana vi perruperit.

17 Tranſit ad tertiam partem,nempè ad ægros. *Suſcepit eos*,adiuuit, liberauit de morbo (via iniquitatis per periphraſin) eos,de quibus poſtea,id eſt,ægrotos: vt relatiuum more linguæ præponatur antecedenti,vel ſit ſine antecedente. vt Pſal.113. verſ.2. Poſſit etiam referri ad verſ.2. vt vnicum ſit principale ſuppoſitum totius carminis, *Eos*, redemptos Domini ſcilicet. Adiuuit(inquam)eos de viuendi eorum ratione iniqua,remittendo non modò peccata, ſed & pœnas illis peccatis debitas, vt morbos. Defendit eos à via iniqua, à peccato, ab iniquitate. Liberauit eos de morbo, qui eſt via & effectus iniquitatis. Nam ad morbum per iniquitatem peruentum eſt. Significat cauſa peccatorum morbos diuinitùs contingere.

In hac

In hac ſignicatione verbo *Suſcipiendi*, vti ſolent, vt Pſal.3.verſ.4. Via pro actione vel effectu ſæpius. Aliqui, quod tamen eodem reuertitur, Cùm adhuc in prauitate ſua verſarẽtur, Deus eos ſuſcepit. Quia verò tertius locus hîc incipit de Dei erga ægrotos miſericordia, Septuaginta immutarunt dicendi formam, & ex vno membro duo fecerunt. Sic enim tranſitio eſt facilior. Alioqui Heb. Stulti de via præuaricationis ſuæ, & propter iniuſtitias ſuas humiliati ſunt, ſiue afflicti morbo, Niſi malis verbaliter legiſſe חולים, *Iuuelim*, roborauit eos, de via, &c. Nam vt Maſoretæ monent, non ſcribitur cum Iod חוליים, *Euilim*, ſed ſine Iod חולים, *Vlim*, id eſt, robuſti, vel in Piel, *Iuuelim*, vt ſuprà, affixo Mem poeticè habente etiã hîric ante ſe. Hinc *El*, Deus. q. fortis, & *Vl*, robur, fortitudo, Pſ.37.verſ.5. *Eial*, 88. & *Eialuth*, 22.

18 *Anima*, appetentia Metonymicè. Eſt enim principium appetendi. Morbum lethalem pingit, *Portas mortis*, mortis articulum.

19 Intercalaris è verſ.13.

20 Mittere verbum ſuum eſt dicere efficaciter & cum poteſtate. Iubere celeriter exequi. Veluti ocius dicto eos ſanauit. Niſi quod eſt alluſio ad Verbum, id eſt, filium Dei in carnem mittendum ſiue incarnandum, per quem omnia adminiſtrat. *Verbum ſuum*, gratiam ſuã, voluntatem, iuſſum. Sanat alio modo, quàm medici: iſti opere, hic nutu & voluntate, citráque negotium, ſolo veluti dicto. *De interitionibus*, de perditionibus, ne interirent, ne corrumperentur. Kimhi, de foueis. Ne in foueas vel ſepulchra deſcenderent. Nam vox שחית corruptionem ſignificat, quando ת eſt radicale: aliàs foueam. In aliquibus exemplarib. *de internecionibus*.

21 Concluſio tertij loci, laudent Dominum omnes gratiæ eius, omnia eius opera gratis & miſericorditer præſtita. Item omnes eius actiones mirabiles apud filios hominum, apud homines, vt ſacrificent & ipſi homines laudem Deo cum exultatione.

22 *Sacrificium laudis*. In Fonte Plural. ſacrificia confeſſionis, id eſt, inſtituta pro confeſſione ſalutis & beneficij obtenti & gratiarum actione ob liberationem è periculo. In iis offerebatur cum victima pacifica fertum è quatuor panum generibus, nempè placentis, laganis, & collyridibus infermentatis, denique panibus fermentatis, Leuit.7. Poſſint ſic appellari reliqua legis ſacrificia. Nam etſi eorum magna pars eſſet pro peccato vel delicto, tamen erant laudis, & Euchariſtica, quia celebrabuntur cum diuinis laudibus & ſolenni precum, confeſſioníſque formula. *In exultatione*, cum cantico & laude. Hinc verſum addit ad ſuperiores concluſiones.

23 Quartus locus de Dei erga eos, qui nauigando periclitantur, & in mari negotiantur, miſericordia. *Facientes operationem*, negotiantes, negotiationem & mercaturam exercentes in aquis. Alij, vt Kimhi, per operationem intelligunt rem nauariam, vt remigrationem, velificationem, & opera alia naualia, vt ſit periphraſis nautarum, vel nauigantium.

24 *Mirabilia eius*, mira Dei opera, inſulas, fluxum & refluxum, fremitum maris, vniones, ingentes piſces, vt Cete, &c. In mari ſunt admiranda. *In profundo*, id eſt, in mari. Epithetum poeticum.

25 *Dixit & ſtetit*. Ipſius dicto & nutu extitit, ſurrexit, emerſit, & excitatus eſt ventus tempeſtuoſus. *Fluctus eius*, maris, ſiue profundi.

26 *Aſcendunt*, nauigantes: alij, fluctus, non tam rectè. Hypotypoſis tempeſtatis ingentis & affectus nauigantium. Tollimur in cælum, nunc imas radimus vndas. *Tabeſcebat*, præ metu exanimabatur & diſſoluebatur.

27 Deuorata eſt, abſumpta eſt, defecit in his periculis omnis eorum induſtria, nauigandíque peritia ac conatus. *Sicut ebrius*. Nam non ſunt tranquilla mente ob mortis metum: vltro citróque nutant, & vacillant cerebro & pedibus.

28 Inuocarunt periclitantes in tempeſtate. Quartò iam intercalatur.

29 *In auram*, in lenem ventum: vel potiùs, in tranquillitatem & ſilentium, vt Heb. *Et ſiluerunt*, vento ceſſante quieuerunt. Deus facilè cohibet ingentes poteſtates, quibus omnia videbantur labefactata.

30 *In portum voluntatis eorum*, in portũm optatum.

31 Quarta intercalatio huius verſus ad gratiarum actionem.

32 *In Eccleſia plebis*, in cœtu populoſo, inter plebeios, *In cathedra*, in conſeſſu Senatorum &

magiſtratum, inter magiſtratus. q.d. Palàm laudent eum, vt doceantur omnes cuiuſque ordinis & ſtatus credere & ſe committere Deo. Chaldæus mauult Seniores deſignare ſapientes. Exaltent (inquit) eam in congregatione populi filiorum Iſrael, & in ordine ſapientum vel, vt in alio exemplari, apud Sanedrin ſapientes laudent illum. Sanedrin autem ſunt vocabulo è Græcis corrupto, quos συνέδρους Ioſephus vocat, de quibus Elias in Tisbi. Sanedrin, inquit, vocantur Septuaginta ſenes Curiæ magnæ, quæ eſt Hieroſolymis, fortaſſe qui Mattheum 16. & alibi πρεσβύτεροι, ſiue ſeniores & iunguntur cum Pontificibus & Phariſæis.

33 Tranſit ad vltimam partem, id eſt, ad omnia in genere Dei beneficia & iudicia, vbi canit Deum pro ſuæ prouidentiæ arbitrio contraria in homines immittere, opes & inopiam, ſterilitatem & fœcunditatem, honores & ignominiam. Denique viciſſitudines & rerum ordines fieri pro ipſius voluntate. Eſt quintus locus. *In deſertum*, in ſiccitatem: flumina exiccauit, per quæ terra reddebatur irrigua & ferax, vt Eſa. 41. verſ. 17. *Exitus*, ſcatebras, fontes in loca ſiticuloſa & arida. Idem dicit vtróque hemiſtichio. Exiccatis fluminibus fecit agros ſteriles: riuos fluuiorum fecit exareſcere, vt regio eſſet ſterilior. Item vt eſſet commodioris habitationis, vel ob alias cauſas mare vel fluuios facit terram. Sic Pharus hodie contra Alexandriam Ægypti, adeò vt etiam Ptolomæi eam illi ponte adiecerint, cùm Odyſſ. 4. diſtaret nauigatione vnius diei & noctis. Sic fanum S. Audomari in Gallia hodie eſt terra, cùm olim eſſet mare. Sic Delias & Rhodus ab aquis extiterunt, & plurimæ aliæ inſulæ. Sic multi agri ſiccati ſunt olim in Theſſalia, & in Argolica Lernea palus Herculis tempore. Sic ex Herodoto, aquis Ægyptus tota inferior inundabatur, ſoláque extabat ſuperior Thebais. Vnde Ariſtoteles Ægyptum vocat opus Nili, donum Herodotus, vt qui limo eam reddiderit terram & aridam: & Hom. 4. Odyſſ. ſolarum Thebarum meminerit.

34 *In ſalſuginem*, In ſalſam prop. in ſalum. Alludit ad terram pentapolitanam fructuoſiſſimam & amœniſſimam Gen. 13. quam vertit in mare mortuum & bituminoſum Gen. 19. Et ſic interpretati ſunt Apoſtoli apud Clementem lib. 8. Conſt. ὁ τὸ φοβερὸν πῦρ κατὰ τὴν σοδομηνῆς πενταπόλεως ἐξάψας, καὶ γὴν καρποφόρον εἰς ἅλμην θέμενος ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. Metonymicè, accidens pro re, *In ſalſuginem*, id eſt, in aquam ſalſam, in ſalſum mare vel lacum. Salſedo enim huius elementi eſt propria. Vnde Chaldæus alluſum putat ad Sodomam, & vicinam regionem, in lacum Aſphaltitem conuerſam. Poſuit terram Iſrael facientem fructus deſolatam, ſicut Sodomam, quæ ſubmerſa eſt propter improbitatem inhabitantium eam. Deus enim interdum terras in maria, vel lacus vertit, in exempla ſuorũ iudiciorum & omnipotentiæ. Verbi gratia, Eubœam abſorptis terræ faucibus Bœotiæ per mare ademit, Siciliam Italiæ, Hyberniam Britanniæ. Terram iunctam Acarnaniæ in ſinum Corinthiacum commutauit: Magnam partem Hollandiæ, Selandiæ, Batauiæ, in pelagus Flandricum: vt illæ oræ proinde hodie aggeribus contra eius impetum muniantur. Item *in ſterilitatem*, Metaphoricè. In terram ſalſam & ſterilem, propter malitiam incolarum. Salſugo enim ſterilitatẽ affert, dum terræ viſcus pinguedinẽ & ſuccũ exedit. Quare Abimelec ſubuertens ciuitatem ſeminauit per eam ſal, Iud. 9. *A malitia*, propter malitiam, vt Ierem. 12. verſ. 13. & 14. Vel, poſt malitiam, vt Prou. 15. & 16. Gloriam præcedit humilitas, & contritionem ſiue ruinam præcedit ſuperbia. *Min*, *A ab*, vtrumque *Propter*, *poſt*. Sterilitatis & calamitatum cauſa peccatum. Ideò enim Iudæa rerum omnium fœcunditate nobilis, iam eſt ſterilis, & pleræque Aſiæ & Africæ regiones olim fertiliſſimæ, hodie in vaſtas ſolitudines redactæ ſunt propter Mahometiſmi profeſſionem.

35 *In ſtagna aquarum*, in aquas ſtagnantes & terram aridam & inaquoſam, in ſcatebras & fontes aquarum. Efficit terram è ſterili fœcundam, irriguam & cultam. Antitheſis. Quemadmodum vbi nunc eſt aquarum copia, ibi pòſt ariditas maxima inuenitur, propter incolarum prauitatem: ita vbi nunc nulla eſt aqua, poſtea aqua abundè fluit ex Dei benedictione. Exempla. Multa deſerta Ægypti & Æthiopiæ in agros fertiles & fœcundos conuerſa ſunt poſt receptam Chriſti religionem. Multæ vbique ſolitudines poſt Chriſti aduentum cultæ & inhabitatæ cum rerum omnium abundantia. Olim Gallia tota nemoroſa & ſterilis comparatione Hiſpaniæ, hodie eam præcellit, & alendis ſuis & alienis abundè ſufficit, vt iã eius colonos non ſit neceſſe quærere nouas terras. Tẽporibus Heroicis Argos ſterilis erat,

abundans

abundans tantùm pascuis: contrà Mycenæ, totius veluti Græciæ horreum, cùm sæculo Aristotelis, regione nimiùm siccata, res præposterè haberet. Germania syluis olim & solitudinibus horrida, auctore Tacito, adeóque humida, vt Romanis illic esset pugnandum in paludibus & lacubus, hodie frumenti & vini vbertate est notabilis, nisi quòd propter hæresim sensim ad antiquam miseriam, vt & Anglia, relabitur. Polonia ac Septentrionales regio multò sunt hodie, quàm olim feraciores.

36 *Ciuitatem habitationis*, ciuitatem, quæ habitetur. Dei inuentum, ciuitatem constructio: donum conseruatio.

37 *Seminauerunt*. Benedictioni Dei præmittit humanam culturam, tanquam causam disponentem conficienti. Docet Deum omnia quidem agere, sed non omninò, quod humanam industriam velit concurrere, tanquam causam dimidiam siue partialem, cui benedicat, & efficaciam tribuat. *Fructum natiuitatis*, fructum copiosè nascentem, prouentum fructuosum attulerunt illi agri & vineæ: vt Sap. 16. Non fructus natiuitatis pascunt homines, sed sermo tuus. Heb. fructum prouentus, fructum, copiosè prouenientem. γεννήματος germinis. Vineæ & agri non modò non fuerunt steriles, vt antea, verùm etiam fructibus redundarunt.

38 Et fortunauit eos, atque multis bonis affecit, sicque sunt valde aucti. Benedicere est diuina veritate augere multiplicare. Auxit eos diuinitus & eorum pecus nec minuit. *Multiplicati*, multis bonis aucti, vel numerosa sobole. Causa bonorum benedictio Dei, vt & Prou. 10. vers. 12. qua etiam iumenta multiplicantur & conseruantur. Genes. 30. vers. vlt. Ps. 35. vers. 8. Ps. 64. vers. vlt. Falluntur igitur, qui conquiescunt in causis Physicis, vt qui aiunt Galliam & Germaniam è sterilibus post Christum fertiles factas cultura. Quoniam enim (inquiunt) excisæ hodie sunt syluæ, cultu terra aperta est, & solis tepor humum decoquens & fouens transmissus &c. Sic qui lassitudini terrarum, syderibus, & similibus alijs, sterilitatum totam causam assignant. Nam 1. Cor. 3. neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. i. Deus est causa tota, qua concurrente & conficiente, cæteræ vigent: qua actionem suspendente, cæteræ torpent, & sunt inefficaces. Non enim solùm agit, vt causa prima, siue remota, verùm etiam vt proxima, dum proximè & sine medio causas omnes mouet, & effectus immediatè attingit. Itaque ad humanas & physicas causas non modò adijciendus, sed etiam præponendus, Iac. 4. vers. 15. *Non minorauit*, non minuit. i. auxit, per Liptoten.

39 Hunc versum Hebræi ferè exponunt per Antithesin superioris. Et, & vicissim, Et è cõtrario, Et rursum cùm Deus punire voluerit, pauci facti sunt & diminuti, oppressique malorum necessitate & mœrore. *Paucos factos* opponit multiplicatis, *Vexatos*, benedictis. Possit exponi hypotheticè. *Et*, pro *Etsi*, vt pẽdeat sententia. Etsi pauci antea essent, multísque malis vexati. *A tribulatione*, מעצר *Hótser*, cum nostris Abben Ezra docet significare angustiam, arctationẽ, restrictionem. Recentiores, vt à veteribus discedant, collectionem, multitudinem, vel cum Kimhi, absurdè, Dominum. Imminuit & vexat eos multis angustijs, malis & doloribus, propter malitiam scilicet, è vers. 34. Sic Leuit. 26. Deut. 28. Ezech. 14. Sic Salabria hodie deserta est propter pestilentiam. Sic totum Istriæ littus hodie est pestilens, vt qui in illo littore velint degere, à Venetis donentur sedibus & agris: cùm secus olim haberet, ideóque abundaret populo & vrbibus, inter quas Aquilleia erat clarissima. Nec allegandum habere mare à Meridie, & Alpes à Septentrione, quæ Aquilonem saluberrimum ventum excludant. Nam olim cùm esset saluberrima, idem erat situs.

40 *Effusa*, copiosè sparsa est contemptio (sic enim legendum è Græco & Heb. non contentio) ignominia, irrisio in principes, vt amissis vrbibus sese in solitudines abdere cogantur. Vel, vt nesciant se è negotijs & difficultatibus explicare, & è molestijs euadere. Obruit scilicet eos Dominus malis. Actio enim tribuitur Deo in fonte, è Iob. 12. vers. 19. Effundit contemptum. Vbi imperia & principatus vult dei jcere, effundit contemptum super principes, tollit authoritatem & reuerentiam, & tradit eos in concupiscentias cordis eorum, sicque errare facit eos in inuio. August. *In inuio*, in deserto deuio, in inani, in loco stupendo, in quo non est via. *Et non est via*. (vbi) non est via. Vastæ solitudinis Periphasis, per Eclipsin relatiui, titu linguæ. Eos pellit in solitudines, exilium, captiuitates, carceres. Eos regno pellit & deturbat infœliciter. Pœna tyrannorum est contemptus, exilium, nex.

41 Et. Antithesis, & contrà, & è contrario subleuauit pauperem de inopia, eiúsque fami-

lias multiplicauit, auxit, denique posuit sicut oues. i. numerosas, Augetur eius familia sicut grex ouium. Ouis enim inter omnia animalia multum fœtificat, & prolem sæpiùs ædit.

42 *Videbunt*, hæc. *Iniquitas*, iniqui omnes obstupescent, & præ stupore & admiratione nihil loquentur. *Oppilabit*, contrahet, occludet, obmutescet ad tam singularia Domini iudicia. Cogetur claudere os suum præ claritate mirabilium Dei operum, & nihil mutire contra Deum, ob tam manifesta eius iudicia.

43 *Quis*, Cõclusio epiphonematica. *Custodiet hæc*, in suo corde scilicet. i. quis sapiẽs est adeò, vt hæc diligenter obseruet, continentérque contempletur, recogitet, voluat & agitet animo, Deum in omnibus locis & periculis posse & velle iuuare inuocantes, in eósque se prouidentissimè gerere? Hæc autem interrogatio vim habet negandi, vel minuendi. Significat enim neminem, aut pauciſſimos satis contemplari & intelligere omnia in Dei esse manu, ac eum esse, qui cuehat & deprimat, locupletet, & ad inopiam redigat, percutiat & sanet. *Misericordias Domini*, quibus eos afficit, qui suæ voluntati obsequuntur. Nam quamuis videt in hoc mundo improbos rebus secundis vti, probos aduersis, tamen si diligenter notat mũdi curriculum, cernit plurimùm & copiosè Deum esse veracem & iustum, ac vnumquemque remunerare pro suis factis. Ea autem pauca, quæ obseruat fieri extra hunc ordinem & regulam, reiicit in Dei abyssos, occulta iudicia & causas, ac suam agnoscens ignorantiam, cauet ne vllam iniustitiam & iniquitatem ei ascribat Kimhi.

ARGVMENTVM.

Ecclesia precatur Deum sibi prosperum contra Moabitas, Palestinos, Idumæos (id est Maometanos.) Psalm. est Propheticus.

1 Canticum Psalmi ipsi Dauid. CVII. Heb. 108.

PArâtum cor meũ Deus, parâtum cor meum : cantâbo, & psallam in glória mea.

3 Exûrge psaltérium & cíthara : exûrgam dilúculo.

4 Confitébor tibi in pópulis Dómine: & psallam tibi in natiónibus.

5 Quia magna est súper cælos misericórdia tua: & vsque ad nubes véritas tua.

6 Exaltâre super cælos Deus. & super omnem terram glória tua: vt liberêntur dilécti tui.

7 Saluum fac déxtera tua, & exaûdi me: Deus locûtus est in sancto suo.

8 Exultábo, & díuidam Síchimã: & conuallem tabernaculórum dimétiar.

9 Meus est Gálaad, & meus est Manâsses : & Ephrâim susceptio cápitis mei.

10 Iuda rex meus : Moab lebes spei meæ.

11 In Idumæã extêndam calceamêntum meum: mihi alienígenę amîci facti sunt.

12 Quis dedûcet me in ciuitâtẽ munîtam: quis dedûcet me vsque in Idumæam?

13 Nónne tu Deus qui repulísti nos: & non exîbis, Deus, in virtútibus nostris?

14 Da nobis auxílium de tribulatiône: quia vana salus hóminis.

15 In Deo faciêmus virtûtem: & ipse ad níhilum dedûcet inimîcos nostros.

1 *Canticum Psalmi*, i. canticum Præstantissimum. Nam etsi sit compositum, quantum ad sex primos versus, è fine Psalmi 56. & quantum ad reliquos, è fine 59. tamen argumentum habet insignius, nempè non de Dauidis liberatione è Saulis manu, aut de eius victoriis contrà Idumæos, & Ammonitas, sed de Christi & Ecclesiæ contra Mahometanos & Antichristum triumphis: vt & R. Dauid annotat. In hunc sensum coniungunt syntacticè duo substantiua eiusdem significatus, vt de limo terræ, id est, limo purissimo, de luto cœni, i. luto maximo.

2 *Paratum*, dispositum est cor meum ad Deum canendum, vel ad omnia, quæ mihi immiserit. Vox Heb. etiam significat constans & stabile. Repetitur bis è Psal. 56. Alioqui semel in fonte. *In gloria mea*, in mearum rerum splendore, prosperitate, successu, potentia, honoribus, in meo fœlici statu. Alij, in mea anima, apud me, ex animo. Iam enim obseruauimus gloriam esse attributum animæ, vt quæ sit gloria, decus & ornamentum corporis, ac præcipua hominis pars. Qui in nominatiuo sine præpositione accipiunt & construunt cum sequenti verbo, *Etiam gloria mea exurge*, non seruant leges distinctionum Masoreticarum, quarum alioqui tam sunt tenaces, quando agitur de configendis veteribus. Nam hic Masoretę cum Nostris Septuaginta distingunt per Soph pasuc, & cum iisdem versum alterum incipiunt ab *Exurge*. Mallem si sit ab hac versione discedendum, כבודי sumere in accusatiuo, vel vocatiuo, ac retinere distinctiones: Cantabo ore, & psallam instrumentis musicis gloriam meam, Deum, qui est mea gloria & decus: vel, te ô gloria mea, ô Deus meus, honos & decus.

3 *Exurgam*, Eclipsis particulæ כאשר, (quando) vel כי (quia, nam) exurgam manè, ad decantandum orthirium & antelucanum carmen. Expergiscere psalterium & cithara mecum, siue quando expergiscar primo mane. Agite, estote mecum parata ad Dei laudes canendas, summo manè. Nam & ipse exurgam. Possint psalterium & cithara induci respondentia per Prosopopœiam, se fore paratissima summo diluculo ad Deum personandum. Exurge psalterium: exurgam, inquit, idque summo mane. Per me non stabit, quin vel primo mane Deum canas.

4 Laudabo te publicè de Iudæis ad te conuersis, & canam tibi hymnos de Gentilibus ad te per Euangelium reductis. Rom. 15. Prædicit Christum in nationibus cognoscendum, & Ecclesiam in eis futuram, vt è Iudaica fiat Catholica, id est, vniuersarum gentium.

5 *Super*, plusquàm cæli. Maior est cælis tua misericordia, & tua fides atque constantia in seruandis promissis nubes pertingit. Genus hyperbolæ.

7 *Dextera tua*, tua potentia & viribus. *Deus locutus*. Interpellat Deum ex promissis, & quasi Syngrapha. Deus promisit in suo sanctuario, in loco oraculi, vel in medio templo, in media Ecclesia, palàm, publicè & solenniter, quæ sequuntur scilicet.

8 (Quòd) *Exultabo*. Nã sic debet iungi cum proximis. *Conuallem tabernaculorum*, in qua multa tensa sunt hostium tentoria, vel pastorum & nomadum tabernacula. Retinent vocem *Succoth* Recentiores, vt sit nomen loci, non vt Gen. 33. vers. 18. Tabernacula, tuguria. Octò versus sequentes iam sunt è Psal. 59.

9 *Meus est*, ad me pertinebit. *Susceptio*, auxilium, robur, defensio.

10 *Rex meus*. Heb. Legislator meus. Alludit ad 49. Ge. vbi habemus, Dux de fœmore eius, Nam idem vtrobique est vocabulum, Ecclesię & populi Domini, rex, dictator, dux, legislator est Iuda. i. Christus de tribu Iuda. Heb. 7. *Moab*, Arabia. Lebes, quo spero me vsurum ad vilia, vt ad lauacra lege Ps. 59. de hoc versu & sequentibus.

11 *Extendam*, ἐπιβαλῶ, iniiciam calceum meum. Mihi eam subiiciam humillimè. Prouerbialis locutio, de qua Ps. alio. Aliqui interim alluſum putant ad consuetudinem olim in cõmutationibus & contractibus vsitatam Ruth 4. Nam per calceum contrahebant, dum dabatur, calceus ditis causa, siue pro forma, vt loquuntur. Ad Edom proiiciam meum calceum, id est, faciam Edom mei iuris, redigam in meam ditionem, dominium, possessionem. *Mihi alienigenæ*. Immutant locutionem. Retinent tamen sententiam. Ad verb. Super Philisteam iubilabo (in signum victorię vel confœderationis.) Actio autem tribuitur Philisteis Psal. 59. Super me (super meas victorias) ô Philistea iubila. Septuaginta solent Palestinos siue Philisteos alienigenas de nomine generis appellare, quia inter habitatores terræ Cha-

naan patribus promiſſæ, hi ſoli erant alienigenæ, quando in eam Iſraelitæ irruperant vt qui eò impetum feciſſent ex Caphtor ſiue Cappadocia expulſis Aueis antiquis aboriginibus. Deut. 2. In aliquibus autem Græcis codicibus pro ἐφιλιάθησαν legitur ὑπετάγησαν ſubditi ſunt.

12 *In ciuitatem.* Sing. pro plurali, in vrbes Arabiæ, & vſque in ipſam Idumæam in montibus collocatam.

13 *Tu.* Non eſt in fonte, ſed additur è Pſ. 59. verſ. 12. *Et non exibis,* & (qui) non exis cum exercitibus & copiis noſtris. Eclipſis relatiui linguæ vſitata.

14 Contra calamitatem fer opem, vt qui in te vno ſperamus, non in vllo homine. *Salus,* defenſio.

15 *Virtutem,* δωάμων potentiam, res potentes & magnas geremus Dei ope & præſidio, *Ad nihilum deducet,* proculcabit propriè, proteret.

ARGVMENTVM.

Iudæ proditori cæteriſque maleuolis dignas pœnas, ſibi ſalutem Chriſtus precatur. Act. 1. Ioan. 17. Propheticus contra Chriſti & bonorum eius proditores & profanos poſſeſſores.

1 In finem, Pſalmus Dauid CVIII. Heb. 109.

DEus laudem meam ne tacúeris: quia os peccatôris & os dolôſi ſuper me apêrtum eſt.

3 Locûti ſunt aduêrſum me lingua dolôſa: & ſermónibus ódii circundedêrunt me: & expugnauêrunt me gratis.

4 Pro eo vt me diligerent, detrahêbant mihi: ego autem orâbam.

5 Et poſuêrunt aduêrſum me mala pro bonis: & odium pro dilectiône mea.

6 Conſtítue ſuper eum peccatôrum: & diábolus ſtet à dextris eius.

7 Cùm iudicâtur, éxeat condemnâtus: & orátio eius fiat in peccâtum.

8 Fiant dies eius pauci: & Epiſcopâtum eius accípiat alter.

9 Fiant filii eius orphâni: & vxor eius vidua.

10 Nutântes transferântur filii eius, & méndicent: & eiiciântur de habitatiónibus ſuis.

11 Scrutêtur fœnerâtor omnem ſubſtántiam eius: & dirípiant aliêni labôres eius.

12 Non ſit illi adiûtor: nec ſit qui miſereâtur pupíllis eius.

13 Fiant nati eius in intéritum: in generatiône vna deleâtur nomen eius.

14 In memóriam rédeat iníquitas patrum eius in cõſpêctu Dómini: & peccâtum matris eius non deleâtur.

15 Fiant contra Dóminum ſemper, & diſpereat de terra memória eôrũ: pro eo quòd non eſt recordâtus facere miſericórdiam.

16 Et perſecûtus hóminem ínopem & méndicum: & compûnctum corde mortificâre.

17 Et dilêxit maledictiônem, & véniet ei: & nóluit benedictiônem, & elongábitur ab eo.

18 Et índuit maledictiônem ſicut veſtimêntum: & intrâuit ſicut aqua in interiôra eius, & ſicut óleum in óſſibus eius.

19 Fiat ei

19 Fiat ei ſicut veſtimêntum quo operîtur: & ſicut zona, qua ſemper præcíngitur.

20 Hoc opus eôrum, qui détrahunt mihi apud Dóminum: & qui loquûntur mala aduêrſus ánimam meam.

21 Et tu Dómine, Dómine, fac mecum propter nomen tuum: quia ſuâuis eſt miſericórdia tua.

22 Libera me, quia egênus & pauper ego ſum: & cor meum conturbâtum eſt intra me.

23 Sicut vmbra cùm declînat ablâtus ſum: & excûſſus ſum, ſicut locûſtæ.

24 Génua mea infirmâta ſunt à ieiúnio: & caro mea immutâta eſt propter óleum.

25 Et ego factus ſum oppróbrium illis: vidêrunt me, & mouêrunt cápita ſua.

26 Adiuua me Dómine Deus meus: ſaluum me fac ſecûndùm miſericórdiam tuam.

27 Et ſciant, quia manus tua hæc: & tu Dómine fecîſti eam.

28 Maledîcent illi; & tu benedîces: qui inſûrgunt in me, confundântur, ſeruus autem tuus lætábitur.

29 Induântur, qui détrahût mihi, pudôre: & operiântur, ſicut diplóide, confuſiône ſua.

30 Cõfitêbor Dómino nimis in ore meo: & in médio multôrum laudâbo eum.

31 Quia áſtitit à dextris paúperis: vt ſaluum fáceret à perſequéntibus ánimam meam.

---

2 *Deus.* Elohe vnum è decem diuinis nominibus, vt D. Hyeron. ad Marcellam, & Cabbalici docent: ſed tunc eſt ſyntacticum pro abſoluto, non ſine Eclipſi (exercituum:) quòd hîc ſequuntur Septuag. vt Elohe & Elohim duo ſint diuina nomina diſtincta. Deus, aſſere meũ honorem, quem inimici mei falſis calumniis oppugnant. Alij conſtruunt ſyntacticè cum ſequenti: Deus laudis meæ, vt תְּהִלָּתִי ſit genitiui caſus. Deus in quo glorior, vel quem laudo qui es materia mearum laudum. Pſ. 118. ne taceas, ne diſſimules improbitatem hoſtiũ meorum, ſed te illi oppone. Tum enim erit Apoſiopeſis. *Peccatoris.* Iudæ, Scribarum, Phariſæorum, Iudæorum, qui me mandaciis opprimere conantur. *Super*, contra.

3 *Doloſa*, mendaci. *Odij*, hoſtilibus ſermonibus. *Expugnauerunt*, oppugnarunt me ſine cauſa, nulla mea culpa.

4 Pro eo vt me diligerent, cùm me debuiſſent diligere. Hebræa & Græca ambigua ſunt propter infinitiuum & affixum. Ad verb. pro diligere me, pro dilectione mea, actiuè, vel mei, paſſiuè. Vnde reſolutio duplex. Actiua, quam ſequentur verſ. ſequenti ne quicquam de locutionis fœcunditate pereat. Pro mea erga eos dilectione, pro eo quod ego eos diligebam, odium, reportaui. Et ſic ferè hoc loco intelligunt, vt Antitheſis ſit planior. Eos diligebam, ipſi verò mihi detrahebant: vel vt Heb, inimicabantur. Paſſiua, quam nunc amplectimur. Pro eorum erga me dilectione, pro eo quod me diligebant, vel diligere debebant ob quotidiana bene merita, pro eo vt diligerent, vt Septuaginta. Eorum erat me deligere ob beneficia miraculorum & aliorum donorum, quibus eos affeceram: at mihi detrahunt & inimicantur. *Orabam*, pro eis. Eſt enim Apoſiopeſis Heb. Ego autem orationẽ, ſupfundebam pro eis, nec me ad vltionem conferebam. Vel: Ego vndique ab eis oppugnatus, ad te Domine per precem confugiebam, vt mihi adeſſes, Oratio remedium contra odium & calumnias.

5 *Pro dilectione mea*, erga eos. ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου, etſi Hebræa eadem quæ priùs.

6 *Peccatorem*,impium,qui eum vexet,& malis premat, ei præfice. Eum tyranno impio & crudeli subiice. *Diabolus*. Heb.Satan.Satanas humani generis inimicus & hostis,in eum accipiat imperium, siue fiat ei contubernalis.Theod.eum possideat, eius lateri adhæreat, nec priùs ab eo discedat, quàm in exitium eum præcipitet, eum teneat captiuum ad ipsius voluntatem. Congruit euentui.Nam Satanas immisit in cor Iudæ Iscariotis,vt eum traderet. Quin Ioan.13.Post buccellam introiuit in illum. Aliqui de simplici aduersario intelligunt, vt apud Matth.Vade post me Satana,de Petro. i. ô inimice. Qui mihi tam vehementer aduersatur, habeat & ipse aduersarium, qui nunquam ab eius latere discedat, sed semper eum oppugnet, ac omni acerbitate exagitet. In his imprecationibus impium sibi in genere proponit.At Spiritus sanctus sibi designabat certam personam,idest,Iudam proditorem,&Iudæos reprobandos. Hinc docemur precari in genere contra totum corpus peccati. i. eos, qui illud fouent,sùntque illius membra:relinquere autem Deo priuatam & singularem applicationem, qui his diris & imprecationibus dignos & obnoxios intelligit. Græci malunt esse Imperatiuos pro Indicatiuis,vt Theod. *Exeat*, pro exibit,*fiat*, pro fiet quasi istæ imprecationes sint duntaxat prædictiones.Sed nihil necesse. Consule Ps.12.vers.5.Zelo enim iustitiæ,non vindictæ cupiditate,sancti sic sæpè precantur. *A dextris*, cominus, propè, ad vexandum scilicet & exagitandum.Nam in malum,secus quàm vers.31.

7 *Cùm iudicatur*, quando litem instituet, condemnetur, non fiat ei misericordia damnetur citra commiserationem & remissionem, exeat impius, ad verb.causa excidat.Aliqui de diuino iudicio. Condemnentur à Deo omnia eius facta. *In peccatum*. Precatio eius ducatur peccato:non per se,sed propter indignitatem personæ,& detestationem precãtis,quo sensu victima impiorum abominabilis apud Salomonem in Prouerb. Non magis exaudiatur eius oratio,quàm si esset peccatum & scelus. Ex ea potius augeat peccata, quàm peccatorum supplicium depellat. Oratio, quæ non fit per Christum, non solùm non potest delere peccatum,sed etiam ipsa fit peccatum.August.hîc.i,vertitur in peccatum, quando affectus est Christi fidei oppositus,vt in Turcis,Iudæis, Idololatris. Est enim duplex error, vnus è praua affectione,siue habitu, alter è pura negatione.

8 Prematura morte intereat, sit eius ætas breuis,vt contigit Act. 1. dum laqueo vitam sibi corripuit. *Episcopatum*, τὴν ἐπισκοπὴν, פקידה, præfecturam. Dominum in genere significat. Sed Propheticè Septuag. hoc se legerunt vocabulum inspectionem significans, primùm quòd iam esset sacrum inter profanos,è Plutarcho in Numa,sacrarum virginum custodem appellante ἐπίσκοπον, & hîc ageretur de sacra Iudæ proditoris præfectura atque Apostolatu. Deinde quòd eius futurus esset vsus in sacra noui testamenti Hierarchia &Apostolicis scriptis.Episcopatum eius adeptus est alter, nempè D.Matthias Act.1.

9 *Filij*. Quasi Iudas fuerit coniugatus. At Theodoret. Euthym. Chrysostom. non putant hæc ad ipsum pertinere , quòd de eius vxore non constet, sed ad Iudæos. Adde accumulari imprecationes,non vt omnes ad amussim accidant, sed quæcunque poterunt, donec perierit penitus, Poeticè,quemadmodum apud Callimachum & Ouidium in ibin.

10 *Nutantes*,instabiles vagentur, errantes mẽdicent, fiant vagi & errones. *Eiiciantur*. Heb. & quærant(panem)è desolationibus siue ruinis suis , è domibus suis redactis in vastitatem & extremam inopiam:vel, postquàm eorum domus, fuerint vastatæ, & in solitudinem redactæ victum quæritent. De habitationibus, ἐκ οἰκοπεδίων. Est autem οἰκόπεδον ex Eustathio in Homerum, superficies domus dirutæ. Ad Iudæos , non Iudæ, liberos refert Theodoritus.Iudæi enim incensis domibus & ædificiis partim cæsi,partim captiui abducti fuere.Sic quod sequitur,de facultatibus à Romanis direptis.

11 *Scrutetur* , illaque & propriè , subtiliter , & studiosè capiat creditor omnes eius facultates, quas auxit è sacrilegio:eis ne fruatur nec eius posteritas sedsint Iudæ & liberis eius exitio. Habebat enim Iudas Christi loculos, erátque fur & latro.Ioan.12.Summæ egestatis & extremæ inopiæ imprecatio. *Alieni*, extranei, qui non sunt veri & legitimi hæredes. Chaldæus hîc vaticinatus est de Iudæ sectatoribus. Colligat fiscus omnia , quæ ipsius sunt. Sic Bernardus,Quæ non capit Christus , rapit fiscus. *Labores* , opes labore eius partas.

12 *Adiutor*,extendẽs misericordiã,Heb.quamPeriphrasim vnico vocabulo representarũt.

Omnibus

Omnibus sit inuisus, *Pupillis*. Mendosè in aliquibus codicibus, *Pusillis*.

13 *Nati eius*. Heb. postremum eius. Postremum autem, siue אחרית, significat & posteritatem siue liberos, vt Dan. 11. & finem siue exitum (vitæ.) Prius secuti sunt Septuag. posterius Recentiorum aliqui non tam rectè. Sit eius exitus excidium, sit nouissimum eius interitus. *In generatione vna*, vna ætate sua. q.d. Ne transeat in alteram ætatē ipsius memoria. Vnde Heb. in ætate altera. i. sequenti, in posterum. Nam est idem sensus, siue Septuag. תמח legerint per 7, siue per ר. Ne habeat posteros, in quibus nomen ipsius permaneat, & cōtinuetur. Ne nominetur in posteris, ne diuturnam relinquat familiā, & vt vulgò dicitur, ne eius bonis gaudeat tertius hæres.

14 Imputat Deus filiis peccata parentum Deut. 5, quantum ad pœnam, prȩcipuè si sint impij, & patrum vestigiis insistant. Eze. 18. Accedit non eis infundere gratiam, quam tribuisset, si parentes pietatem coluissent. Intereant liberi eius, quia succedunt in paterna scelera. Peccata parentum contemplatur Dominus, quando punit.

15 *Fiant*, iniquitas patris & peccatum matris scilicet, semper contra dominum. i. coram Domino. Heb. & Græcè, ob oculos Domini, in conspectu eius. Sint perpetuò ante ipsius vultum ad vindictam exposita, ea perpetuò videat, & nunquam in hoc impio homine vlciscì obliuiscatur. Quin & disperdat de terra memoriam eorum, paternorum peccatorum. i. ea grauissimè puniat in filiis, vt nihil puniendū deinceps superfit. Aliis suppositum verbi *fiant*, sunt Patres & mater. *Memoria eorum*, Iudæ & parentum eius. *Pro eo quod*. Prima causa cur deuoueat. Nam causas accumulat, vt diræ iustæ perspiciantur.

16 Secunda. *Inopem &* ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia non habebat præ paupertate, vbi caput reclinaret, Luc. 8. Euth. Malo vt sit Hebraismus, pro misero & afflicto. Gall. *pauure miserable & chetif. Compunctum*, contritum, mœstum animo. *Mortificare*, ad mortificandum, vt occidat & morti tradat eum.

17 Tertia causa. *Dilexit*. non sub ratione maledictionis, sed boni. Quoniam ea dilexit & egit, ob quæ sequitur maledictio tum temporaria, tum æterna. E contrariò benedictionem noluit, quatenus illis abstinuit, è quibus consequitur benedictio. i. quatenus persequutus est vitia, virtutes declinauit. *Maledictionem*, infœlicitatem, *Benedictionem*, fœlicitatem, gratiam Euangelicam, quæ vehit ad vitam æternam. Quasi eò vsque fuerit studiosus Iudas impietatis & omnium scelerum, videretur optare infœlicitatem & execrationem Dei. Adeò addictus prauitati, vt nullum scelus refugerit, quo Dei maledictionē in se prouocaret. *Noluit benedictionem*, quæ per Christum ei offerebatur. Arnob.

18 Aliquot similitudinibus explicat infœlicitatem Iudæ & similium impiorum. *Sicut vestimentum*, id est, firmiter, arctè & omni ex parte se maledictione armauit. *Sicut aqua*, quam quis haurit & bibit, vel quæ latè diffunditur in interiora. *Sicut oleum*, quòd facilè penetrat. Maledictio & infœlicitas ad ossa, medullas, & intima quæque ipsius penetrauit: vt non modò foris, verùm etiam intus malis circundetur. Vestimētum continuæ adhæsionis est Symbolum: Aqua, vehementiæ: Oleū, durationis vix eluibilis. Chrys. i. Malorum copia ingruit, quæ aquæ vehementiam, olei firmitatem imitabitur. Theodor.

19 *Fiat*, maledictio. Eodem pertinent hæ similitudines ad exaggerationem imprecationis. Ei vndique infœlicitas immineat.

20 *Hoc opus*. Metonymia in hoc Epiphonemate. Opus, pro mercede operis. Hæc sit eorum merces, hæc vltrix, pœna & vindicta a Domino, qui inimicantur mihi. Ita fiat à Domino aduersariis meis. Hęc retributio hostibus meis eueniat diuinitùs, ne eam humana vi possint depellere. Nam *apud* construitur cum *hoc opus*, non proximo. Hoc opus, hoc supplicium eorum apud Dominum sit, &c. Mutat autem numerum, vt sint imprecationes, non contra Iudam tantùm, verùm & Iudæos. *Animam*, vitā, Meton. vt Act. 20. Non facio animam meam prætiosiorem quàm me.

21 *Fac mecum*, bonum sup. vel misericordiam: & est Hyperbaton. Chrys. *Suaui*, bona, benigna, benefica. Redit ad suas miserias.

22 *Conturbatum est*, saucium, vulneratum, in medio mei, *Halal*, lethaliter sauciatum significat.

23 *Cum declinat*, cum sensim minuitur, & mox tota euanescit. *Ablatus sum*, abij, perij, è me-

dio celeriter ſublatus ſum, euanui ad ſimilitudinem vmbræ, quæ vnà cum die inclinatur, & in tenebras noctis euaneſcit, vel quæ celeriter abit & præterit. *Excuſſus ſum*, motus ſiue mutatus ſum, loco migraui, ſicut locuſta. i. celeriter abij celeriter euaneſco ex hac vita, per Epexegeſin, devitæ ſuæ vanitate & miſeria, vt locuſtæ comparari poſſim, quæ nũquam ferè quieſcit huc illuc ſaltitat, donec euaneſcat & ex oculis abeat, vel etiam à vento diſijciatur: vel inſtar locuſtarum, quæ excuſſæ ruunt ex arbore, & obſtupefactæ, intereunt, hac vita facilè eiectus ſum.

24 *A ieiunio*, præ ieiunio, propter ieiunium. Deſcriptio maximæ inediæ, Ita præ virium defectu nutarunt & vacillarunt genua Chriſti, vt nec valeret ſupra pedes firmus conſiſtere. Tam erat occupatus in his quæ patris ſui erant atque adeò in ſacris ieiuniis & precationibus, vt in tantis calamitatibus Deum ſibi & nobis conciliaret. Non delicatam duxit vitam, ſed ſimplicem, &c. Theodor. I*mmutata eſt*, macruit, pro. exaruit. *Propter oleum*, propter olei. i. pinguedinis defectum. Qua phraſi Gen. 18. V. 28. an delebis propter quinque vrbem. i. propter hominum quinque defectum, quòd minus quinquaginta iuſtis, ibi quinque fuerint: Quare illic noſter ad ſententiam illuminandam, Non *Quinque* vertit, ſed *Quadraginta quinque*. Oleum, ſiue *Shemen* Hebræis, ſignificat quicquid vnctuoſum eſt & pingue. Itaque alij accipiunt pro oleo ipſo, vel vnguento, è Pſal. 103. vt exhilaret faciem oleo. Macruit caro propter vſum olei vel vnctionis (neglectum.) Nam non vngi oleo vel vnguento, pertinebat ad triſtitiam & luctum. Alij pro adipe & pinguedine. Corpus meum defectu pinguedinis extabuit. Magis ad verb. vertiſſent, Ab oleo, ſiue à pinguedine. i. ne eſſet pinguedo, pelle oſſibus adhæreſcente. Nam Præp. ב, habet vim negandi Heb. niſi fortaſsè reſpexerint ad ieiunia, in quibus propter carnium abſtinentiam, & vſum ſiccorum, oleo vtuntur, vt *propter oleum*, non ſubaudiatur, *amiſſum* vel *neglectum*, ſed idem ſit, quod propter olei vſum, loco ciborum delicatiorum, atque adeò carnium, quibus temporibus ieiunij & pœnitentiæ abſtinebant etiam Iudæi, Dan. 9. & in Tractatu Taanith, & in Itinerario R. Benjamin. Nam & Præp. *Min* ſiue מ propter, præ, vt initio verſus, à ieiunio, propter ieiunium: ſic *ab oleo*, propter oleum. Et ſanè idem videtur enuntiari vtroque hemiſtichio, vt proinde vtrobique eandem particulam vſurparit, & eodem ſenſu.

25 Geſtus illudentium Chriſto, Pſ. 21. Mat. 27.

27 *Manus tua hæc.* Sciant hoc tuum tam illuſtre & apertum auxilium, tuam eſſe manum & potentiam & (quia) tu Domine feciſti eam (rem, ſiue liberationem.) Sciant me non humanis præſidiis, ſed potentia numinis tui eſſe liberatum. Vtuntur fœmineis loco neutrorum, quibus carent, vt Pſalm. Vnam petij à Domino, hanc requiram: vnam rem, vnum. *Eam*, hanc rem, hoc. Hanc plagam, crucem, Chaldæo, cui *manus*, Metonymicè eſt plaga. Et ſciant (inquit) quia percuſſio hæc tua eſt. Sic Theodorito: Diſcant (inquit) non inuitum cruci tradidiſſe, ſed tuæ diſpenſationis eſſe opus, Quanquam mox inanuam Dei potentiam exponat.

28 *Maledicent.* Maledicere, ſiue נקב, neque hoc Pſalmo neque alibi importat duntaxat maledicentiam, imprecationem, deteſtationem, blaſphemiam, verum etiam omne infœlicitatis genus, vt ſupra verſ. 17. ſicut benedicere ברך, benefacere, fortunare, fœlicitare. Eſt ergo ſenſus. Maledictis & maleficiis obruent me, tu verò iſta omnia in mea commoda & fœlicitatem conuertes. Machinabuntur illi multa contra me & verbis & factis, at tu mihi è contrario verbis factíſque fauebis. *Lætabitur*, vel in dextera Patris, vel in membris ſuis lætantibus.

29 *Sicut diploide*, ſicut pallio duplicato, copioſè & largiter perfundantur ignominia, & coram omnibus ſint execrabiles aduerſarii mei: fortiſſimo & denſiſſimo dedecore, quaſi duplicato, afficiantur.

30 *In medio multorum*, in Eccleſia, coram fidelibus, qui multi ſunt comparati ad ſynagogam, & reliquas ſenectas. Alii, inter Apoſtolos & Apoſtolicos viros. *Nimis*, plurimùm.

31 *A dextris*, ab auxilio & ope mea, qui ſum pauper. Cominus ad ſuccurrendum. In bonum, cùm verſ. 6. in malum acciperetur. *A perſequentibus*, Iudicantibus propriè. i. iniquo iudicio perſequẽtibus. A Iudæis, qui erant teſtes & iudices. *Animam meam*, vitam meam, me à mortuis excitando. Hîc ad perſpicuitatem immutarunt Pronomen tertiæ perſonæ in primæ.

Vt ſaluum

Vt ſaluum faceret à iudicatoribus ſiue condemnatoribus animæ ſuæ. Sic autem vocat principes & magiſtratus Iudæorum, qui Chriſtum condemnarunt.

ARGVMENTVM.

Chriſtum ad Patris dexteram ſeſſurum, regnum è Iudæa auſpicaturum, Sacerdotio Melchiſedech perpetuo functurum, toto orbe victorem dominaturum & iudicem futurum.

1 Pſalmus Dauid. CIX. Heb. 110.

DIxit Dóminus Dómino meo: ſede àdextris meis.
3 Donec ponam inimîcos tuos: ſcabêllum pedũ tuôrum.
4 Virgam virtûtis tuæ emîttet Dóminus ex Sion: dominâre in médio inimicôrum tuôrum.
5 Tecum princîpium in die virtûtis tuæ in ſplendóribus ſanctôrum: ex vtero ante lucíferum génui te.
6 Iurâuit Dóminus, & non pœnitêbit eum: Tu es ſacêrdos in ætêrnum, ſecûndùm órdinem Melchí-ſedec.
7 Dóminus à dextris tuis: confrêgit in die iræ ſuæ reges.
8 Iudicâbit in natiónibus, implêbit ruînas: concaſſâbit cápita in terra multôrum.
9 De torrênte in via bibet: proptérea exaltâbit caput.

1 Cùm ſic inſcribatur etiam in fonte ſaltem per inuerſionem *Dauid Pſalmus*, mirum eſt Talmudicos eum attribuiſſe Melchiſedech de Abraham. Rectiùs Chaldæus Ionathan (Nam R. Ioſeph cæcus hîc cæcutit) immo & Midras tehillim Pſa. 17. & veteres Rabbini Barachios & R. Leui citati à R. Moſe Nahmainde Gen. 18. Dauidi de Meſſia, cum noſtris, atque adeò Chriſto & Apoſtolis, Matth. 22. Heb. 7. & 10. 1. Cor. 15. Canit enim Dauid Chriſtum conſtitutum regem, Pontificem, iudicem omnium.

2 *Dominus*, Deus pater. *Domino meo*, filio ſuo incarnato. (Vnde Hebræi non iam *Adonai* legunt, ſed Adoni) Chriſto, qui meus eſt Dominus, non quatenus exiſtit è meo ſemine & poſteris, verum quia Dei filius. Quin etiam ratione humanæ ſubſtantiæ eſt Dauidis, atque adeò omnium Dominus, tam patris conceſſu & munere, quàm aequiſitionis & redemptionis iure ac merito. Nam ſanguine ſuo ſibi acquiſiuit dominatum nouum ſupra omnia, etiã Angelos, nedum Dauidem. Data eſt, inquit, mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. Adde, excellentiam perſonæ, & officij, regni eius amplitudinem, regiam dignitatem & ſacerdotium, & ſi eius ſit filius ſecundum carnem. Hebræa vt attigi hoc indicant, in illis enim priore loco ſcribitur nomen Tetragrammaton pronuntiatum. Adonai per Camets, poſteriore Adoni, ſimpliciter, ſine camets, & literis nominis Tetragrammi. Prius eſt vnum è tribus Dei nominibus propriis, vt Abben Ezra docet, Exod. 15. Nam cætera ſeptem ſunt appellatiua & per attributionem ipſi addicta. Exquo nomen incommunicabile dicitur ſap. 14 & hoc loco enuntiatur de Deo Patre, Poſterius humanum eſt vocabulum, vnde & reſpicit humanam Chriſti naturam, ſecundum quam, vt dictum eſt, duabus de cauſis omnium eſt Dominus. Aliqui tamẽ ſuſpicantur hunc locum à Iudæis corruptum, ac oportere, vt Diuinitatis vocabulum congeminetur, tam pro Patre, quàm pro Filio, quoniam Dominus Matth. 22. ex eo ratiocinatus Chriſtum non videri filium Dauidis, quòd eius ſit & dicatur Dominus. Secundum diuinitatem hauddubiè, & Euſebius ex hoc eodem inſtituit probare Chriſtũ ratione diuinitatis ſimul ac humanitatis, eſſe Sacerdotem. Sed hæc è ſuperioribus

facilè diluuntur. Nempè sat esse vt hæc indicent Christum nõ esse purum hominem. Nam purus homo non poterat sibi acquirere dominium supra Dauidẽ & reliquas creaturas, prima ergo est pars Psalmi de Christi regno atque imperio. *Sede à dextris meis.* Iuxta me quiesce, præside, mecúmque regna, fruere mea gloria, esto mihi proximus, particeps esto meorum bonorum, potentiæ & maiestatis: esto supra omnem virtutem & principatum, esto superior rebus omnibus creatis, esto prope me in loco celsissimo, potissimo, honoratissimo: regna æquali potentia mecum, si ad diuinitatem: simili & proxima, si ad humanitatem. Potestatem exercendo super omnia in cælo & in terra, Mat. vltimo. Nam vt Deus sempiternũ habet imperium Christus: verùm vt homo, accepit quod vt Deus habebat. Theod. Metaphoricè (alioqui Deus cùm sit incorporeus, nihil habet dextrum propriè, nihil sinistrum.) Sedere à dextris, siue ad dexteram Dei, multa complectitur, nempè vno verbo esse prope Deum ante omnia & super omnia, siue proximè accedere ad ipsius potestatem & gloriam. Quare aliqui de æqualitate Dei interpretantur: alij, quod rectius, de præcipuis & potioribus bonis Patris. Quoniam enim Christus propriè ratione humanitatis, secundum quam minor est Patre, sedet ad dexteram eius, Sedere ad dexteram eius, est sedere & versari in potioribus bonis Patris & opibus, non in omnibus, ne homo æquetur Deo. Ita quanta quidem potuit excellentia, maiestate, potentia, perfectione humanitatem filij absoluit, at ipsam semper vno diuinæ essentiæ solio præcedit, quod illa transire non possit in diuinam substantiam & maiestatem, semperque intra naturæ creatæ metas permaneat. Qui exponunt Patrem hoc dicto filium sibi prætulisse, séque veluti ad filij sinistram collocasse, quemadmodum in humanis ad dexteram collocamus præstantiorem & honoratiorem, vel certè eum, quem in honore nobis præferre volumus, non aduertunt hanc propositionem, *Christus est maior Patre*, nullo sensu vnquam concessam fuisse. Nam ratione diuinitatis Christus Patri tantùm dicitur æqualis, ratione humanitatis minor. In eo nihil est tertium, cuius ratione maior censeatur, nisi fortassis functio, quod omnia administret. Atqui hoc habet à vel sub Patre, concessu beneplacitóque Patris. Sed nec Patrum quisquam sic locutus est, vel etiam sinistram in diuina hac sessione constituit. Non enim ibi sinistra debet intelligi, vbi nulla est inæqualitas. Sed nec ideò Pater ad sinistram filij sedet, quia filium habet sibi à dextera residentem, cùm non sit filio minor Pater, quia coæqualem sibi habet filium. Quare vers. 7. à dextris quoque filij constituitur. Dominus (inquit) à dextris tuis (ô fili.) Quod Athanasius de Spiritu sancto exposuit.

3. *Donec.* i. ad diem iudicij. Etiam donec pedibus tuis subiiciam cunctos tuos hostes, etiam vsque ad consummationem sæculi, quo tempore omnia tibi plenè subiiciam. 1. Corinth. 15. Heb 7ע Emphaticè solet sumi pro 7ע *Etiam donec*, & continuitatem significare, siue consecutionem, non exceptionem vel exclusionem futuri temporis. Ei enim minimè opponitur. q. d. Regna mecum etiam donec inimicos tuos tuis supponam pedibus. Etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum & contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuæque libidini subiiciam: Diabolo, morte, impiis, peccatis funditùs euersis & extirpatis. Nempè inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus & turbas Satanæ ac ministrorum eius regna. Nam de alio tẽpore non est dubium, quin regnet Christus. Obserua ergo hac particula & similibus, Scripturam, atque adeò linguam Hebraicam affirmare, quod in dubitationem posset incidere. Psal. 122. Oculi nostri defixi in Dominum donec misereatur nostri. i. etiam donec misereatur, siue antequàm misereatur, nempè tempore difficili & alieno. Matth. 28. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, etiam vsque ad consummationem sæculi, ante quam multa in contrarium videntur posse contingere. Denique *Donec, vsque ad*, & similes particulæ in hac lingua continent Emphasim, vnde & aliquando expressum habent), Latinè *Etiam donec, etiam vsque ad, priusquam.* *Ponam*, efficiam reddam, *Inimicos tuos*, visibiles & inuisibiles. Principes, Gentiles, Iudæos, qui nolunt vt regnes, imperia aduersum te & tuum regnum insurgentia. Consule 1. Cor. 15. *Scabellum*, subsellium. Metaphora, ad extremam & turpissimam subiectionem. Aliter enim Christo subiicientur, quàm pij & electi, nempè coacta, violenta, acerba, seruili & ferrea conditione, non dulci, amica, filiali.

4 *Virgam.* Sceptrum potentiæ tuæ: potentiam tuam regiam, sceptrum tuum potentissimũ & fortissimum (ferreum, Ps. 2.) in omnem terram emittet ex Sion, & è Iudæa (non ex Arabia, &c.)

bia,&c.)Illic regnum tuum incipiet,indéque ad reliquas orbis partes manabit.Gal.4.Esa. 2.Mich.4.Sic appellat regnum & imperium Christi,vt Psal.44.vel Euangelium Dei virtutem,siue crucis prædicationem,Rom.1.*Emittet*,extra mittet in terras & Gentes.q.d.non regnabis in Iudæa solùm,sed extendet Deus tuam potentiam & imperium vsque ad extremos terræ fines.*In medio inimicorum tuorum*,inter inimicos tuos,velint, nolint:inter Iudæos, Paganos,Turcas,hæreticos vel inuitos.Inter eos enim regnum Christi.i.Ecclesia radices egit,quantumuis retinerentur, hodiéque perseuerat,quantumuis repugnent.

5 *Tecum principium*.Tecum principatus (ἀρχὴ hic hoc significat,vt apud Basilium,hom.10. Hexam.& Euthym.non principium,id est,Patrem,qui est principium,& origo filij,etsi Latini ferè reclament)tecum inquam,regnum & imperium(erit)in die hoc roboris & potentię tuæ cum splendoribus sanctitatum,cum sacratissima maiestate,gloria,splendore.Obtinebis principatum hoc die,quo tua potestas emicabit,splendidissimũ sanctitate,sanctissimum splendore,gloria & veneratione pleniſſimum.Sic Tertullianus aduersus Hermog.vbi tradidit Principio significari originem,Possum(inquit) *Principium* aliter interpretari non ab re tamen.Nam & in Græco principi vocabulum,quod est ἀρχὴ, non tantum ordinatiuum, sed & potestatiuum capit principatum.Vnde & ἄρχοντες dicuntur principes & magistratus &c.Pictura est elegans Regis sacra maiestate pleni.Per hunc autem diem virtutis intelligit primum aduentum,vel potius tempus,quo post mortem cœpit per resurrectionem gloriosissimè regnare & habere gentes hæreditatem suam & possessionem suam terminos terræ psal.2.Vt enim semel passus fuerat ex infirmitate,ita tunc regnare cœpit ex virtute Dei,iudex constitutus viuorum & mortuorum, & caput omnis principatus ac dominationis,ad dexteram Patris sedens.Theod.tamen de secundo aduentu interpretatur, quo veniet cum Angelis magnificè.*Tecum*. עִמָּךְ,*Hymmechá*,tecum,apud te.Sic lego perHiric cum Sept.Nã Masoretæ legentes *Hammechá* per Pathah,sententiam obscurant.Populus tuus voluntates (erit)die quo potentiam & copias conficies ad inimicos oppugnandos cum splendoribus sanctitatis,id est,Populus tuus tibi obediet voluntariè,te sponte ad hoc bellũ sequetur magna voluntate & propensione,tibi eo tempore spontaneas & liberales oblationes offeret, cum summa obseruatione & reuerentia,vel etiam sanctitate. נדבה & spontaneam voluntatem significat,& principatum, vnde נדיבים principes.quæ significatio loco magis quadrat, vt præter Sept.docet R.Selomo Hataiá. *Virtutis* δυνάμεως potestatis, roboris, exercitus. Heb. חיל. q.d.tempore regni tui potentissimi. In splendoribus, cum splendoribus & pulchritudinibus,cũ magnifico splendore,& immẽsa gloria sanctitatis,id est,tua,qui es sanctissimus.R.Selomo,propter splendores & claritates sanctitatis tuæ,merito tuæ splendidæ sanctitatis.*Sanctorum*,neutri generis:rerum sanctarum,sanctitatum.Sic sacram maiestatem dicimus.Alii referunt ad populi sanctitatem.q.d.cum omni sanctitate ad te veniẽt,séque subiicient.*Ex vtero*.Septuaginta hîc duntaxat sequuti sunt sensum ad illuminandum mysteriũ diuinitatis Christi,& æternæ eius generationis,idque fidissimè & Propheticè,non quod aliter legerint,quàm nunc habeat veritas Hebraica.Nam his Hebraicis,*Ex vtero, ab aurora tibi (est)ros adolescentiæ tuæ*,hæc nostra planè respõdent,*Ex vtero ante Luciferum* (stellam Auroræ) *genui te*.Ros enim Metaphoricè,vt docet R.Selomo,designat suauitatem, hilaritatem, dulcedinem,& hac metaphora vtuntur,vt nos floris,quando dicimus aliquem esse in flore ætatis.Est ergo sensus facilis & perspicuus.Ex vtero(meo,è mea substantia)ab aurora,ab auroræ ortu,quando scilicet auroræ stella,quam Luciferum appellamus,producta est,tibi est ros adolescentiæ tuæ.Tu eras ex vtero meo & mea substantia in rore adolescentiæ ab ipso Luciferi ortu.Tu iam eras in flore iuuentutis,vel in suauitate & dulcedine adolescentiæ.Tu iam me oblectabas,(Prou.8.)cùm producerè auroram,ludebas coram me omni tempore.Tu denique iam eras natus mea magna voluptate.Si Christus erat in flore adolescentiæ,in vigore & suauitate iuuentutis,quandò stellæ procreatæ sunt,ergo erat iam genitus.Quis non igitur cernit has propositiones esse æquipollentes.*Ex vtero ab aurora tibi ros adolescentiæ tuæ*,& *Ex vtero ante Luciferũ genui te*,ad illud Micheæ 5.repræsẽtãdũ,Et egressus eius à diebus æternitatis. Miror nostros Gnosticos à Rabbinis toto hoc Ps.cæcutiẽtibus fascinatos hæc nõ vidisse vt proinde interpretationũ varia portẽta huc cõueherent.Epiphanius hoc videtur adorat⁹, dũ contra Paulum Samosatenum pag.263.hũc locũ vẽdicat à corruptelis impiorum diuinitate

Christi aduersantium, ac docet Aquilæ versionem, A vulua, ab aurora Oriente, siue apparente tibi ros pueritiæ tuæ, nihil sonare diuersum. Quinetiam R. Selomo è Thalmudicis nescio quid innuit de generatione facili & incorrupta, vt cùm per fenestram diebus conuiuii fructus proiiciuntur. Alioqui hic Rabbini & nostri Iudaizantes peregrinantur, quòd careant Spiritu sancto, per quem Septuaginta & fideles in viam diriguntur. *Vterus* ergo Dei Metaphoricè est substantia, quoniam ex vtero homines gignunt, & ea, quæ gignũtur, eandem habent naturam, quam & genitores, vel fœcunditas naturalis, quæ in patre tanta est, & tam efficax, vt absque coniuge, absque fluxu & diminutione sua ipsius substantia potuerit gignere filium, non modò sibi specie similem, verùm etiam vnum, consubstantialem, vnius eiusdémque ad numerum substantiæ. *Luciferum*, solem, fontem lucis intelligit. Euthymius, Angelicas naturas & sydera, id est, tam spiritualem quàm corporalem creaturam. Augustin. & Epiph. Primum Angelum, alii. Malo ego è fonte, stellam auroræ, stellam quæcunque tandẽ illa sit, quæ Solis ortũ antecedat, vt Esa. 14. lucifer, qui mane oriebaris. Alioqui propriè Cicero stellam veneris Luciferum Latinè dici Græcè φώσφορον ait. Nam intra nouemdecim menses, Venus describens circulum circa solem, sex mensibus prẹit, tumque Lucifer dicitur, sex sequitur, tumque Hesperus, reliquis latus eius cingens vix apparet, oppressa ipsius lumine & radiis, Quemadmodum autem per *Ex vtero*, diuinam generationem & idemtitatem substantiæ significarunt, sic per *ante Luciferum*, æternitatem diuinæ illius generationis. Non quòd Pater genuerit filium ante solem vel Luciferum tantùm, & non ab omni antiquitate, sed quòd Luciferus sit symbolum durationis temporariæ & sæculorum. q.d. ante ipsa secula. Non alienè etiam aliqui de temporaria Christi natiuitate. Ex vtero (Virginis, non è semine humano, non è viri lumbis) ante luciferum (manè summo) genui te, vt Psal. 2. vel *Ante luciferum*, ante omnem creaturam, ante mundi constitutionem, per prædestinationem æternam. Quasi pater priùs cogitarit de edendo in lucem corpoream filio, quàm de reliquis rebus procreandis.

6 *Iurauit*, certò & immutabiliter constituit. Secunda pars Psalmi de Christi singulari sacerdotio. Ex eo sumitur Metaphora, quòd apud nos per iusiurandum fœdera mutua confirmentur & sanciantur. Non obstantibus persecutionibus & bellis inimicorum tuorum cum iureiurando promisit & statuit te non solùm futurum regem, verumetiam sacerdotem magnum, & sacrificaturum in æternum per tuos ministros & sacerdotes secundum purissimum ordinem & ritum Melchisedec. *Non pœnitebit*, non mutabit sententiam, vt in Aaronico, cui antiquato æternum & Euangelicũ substituit, statuit irreuocabiliter, dicendo sup. *Tu es*, &c. Heb. 5. 6. 7. Tu es sacerdos ad meum numen & maiestatem placandam. Tu is es, per quem perpetuò reconciliabor, quantumuis iratus humano generi. Tu me semper placabis corporis tui hostia, per te ipsum in cœlo, per ministros in terra, sub panis & vini specie semper litaturus, secundum similitudinem Melchisedec, huius incruentæ oblationis figuram exhibentis. Hoc iuro solenniter & irreuocabiliter. Tua sacrificia, tuæ preces, tua vota mihi perpetuò erunt accepta. Sic authoritas Christi in sacerdotio ad Deum nobis pacandum & conciliandum, magna consolatione stabiliter, & efficax in perpetuum fore cum iureiurando promittitur. Scriptura enim iuramentum Dei appellat. τὸ ἀμετάθετον τῆς βελῆς αὐτοῦ, inquit Damascenus lib. 1. Orthod. cap. 11. *In æternum*. Etiam inter medias persecutiones & bella, tibi alius non succedet. Heb. 5. 7. 10. *Secundum ordinem*, id est, secundum morem, ritum & similitudinem, interprete Apostolo. Heb. 7. vers. 15. κατὰ τὴν ὁμοιότητα. Heb. על דברת, secundum negotium Melchisedec. Gall. *selon la chose de Melchisedec*, secundũ ea quæ pertinent ad Melch. Genes. 14. Melchisedec fuit sacerdos altissimi, offerens panem & vinum, incruentum, sacrificium, inter Chananeos & Hebræos, eáque communicaturis solenniter dispensans. 2. benedicens vtríque populo ante legem datam, próque eis interpellans, seorsum Abraham & posteris eius. 3. ab eis decimas accipiens. 4. Rex Salem pacis & iustitiæ. 5. sine patre, sine matre, cognita genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, sacris literis aut etiam aliis expressum. Iuxta hunc ritum Christus pontifex assiduè pro nobis è Iudæis & Centibus collectis, apud Patrem in cœlis interpellat, se sub panis & vini speciebus incruentè Deo offert, (immò & indè exorsus est suum sacerdotium. Theodor.) & fidelibus distribuit, in terris benedictionem vtrique populo affert, gratiam videlicet Dei & peccatorum remissionem

regnat

regnat in Ecclesia,vera Salem siue Hierusalem, iustè & pacificè.In terris natus sine patre, in cœlis sine matre,æternus à parte principii & finis,cuius generatio est ineffabilis & incomprehensa.Denique verus rex & verus sacerdos,cui nullus in eius locum succedat. Vt verus rex,legibus & armis salutem & pacem suorum aduersus hostes visibiles & inuisibiles tuetur & conseruat.Vt verus sacerdos,salutari religione, & diuinarum rerum notitia populum imbuit,illius peccata donis & sacrificiis iugibus expiat,Deum pro salute ipsorum continenter deprecatur.Denique collatio Melchisedec & Christi sumitur à nomine, genere,loco, cõditione,ritu sacrificandi.Nam etsi Paulus non apertè enuntiet in typum Eucharistiæ Melchisedec obtulisse panem & vinum, tamen in eo præcipuè positam fuisse vim huius sacerdotii veteres omnes,etiam Rabbini,docuerunt, vt Clemens Alex.4.Strom.Augustin.contra aduers.lib.1.Cur autem Paulus vix tetigerit,Hieronymus ad Euagrium explicat.Ne Iudæis (inquit)infidelibus tantum proderet Sacramentum, & Paulus ipse,c.5. De quo(Melchisedec)nobis grandis sermo & inexplicabilis ad docendum, quoniam imbecilli facti estis ad audiendum,&c.Quod consilium secuti sunt veteres,cùm verba ad populum occurrerent præsentibus Catechumenis,vel Paganis,de hoc mysterio,vt Origen. hom.9.in Leuitic. & 13.Hom.4.in Iosue,Chrysost.in Orat.de beato Philogonio,Theodor.in Polymorpho,August.ipse in Psal.21.Norunt fideles,qui mysteriis initiati sunt,intelligunt quæ dicuntur, &c. Sozom.lib.8.histor. c.9. ἴσασιδὲ οἱ μεμυημένοι ὃ λέγω. Quantum ad Rabbinos fatentur ipsi omnes panem & vinum Milchisedec fuisse mystica,nec pertinuisse ad simplex conuiuium. Hæc obiter contra Gnosticos,qui hoc non sacerdotale sacrificium,&typũ oblationis Christi incruentæ opinantur,sed simplex xenium,vel epulum regium hospiti Abrahamo exhibitum.*Sacerdos.* Frustrà hîc recentes Iudæi *Cohen*,non sacerdotem interpretantur,sed principẽ. Nam, vt vel docet eorum Abben Ezra Psal.98.qui ipsorum est 99.vers.6.per totam scripturam sonat *Meshareth*,ministrum Dei.

7 Poeticè vsque ad finem describit victorias Dei de Gentibus & hostibus Christi.Dominus Pater, ô Christe,assidet tuo lateri ad te iuuandum & roborandum,& regnum tuum stabiliẽdum:tibi pugnabit,ne dubites de ipsius promissionibus iureiurando confirmatis. Tertia pars Psalmi, de Christi iudicatu. Hinc Theodor.refert ad diem extremi iudicii:sed nihil video causę,cum primo etiam aduentu per Constantinum & alios labefactarit reges, vel conuerterit.*Dominus* Adonai,non Tetragrãmaton hîc.Vnde aliqui Christum interpretãtur non Patrem.Quasi verò non æquè filio Tetragrammaton competat ac Patri.Rectè autem pater intelligitur dexter filio,& à dextris filii,quoniam Dextra alio modo hîc,quàm suprà sumitur.Hîc pro præsentia, ope,auxilio,vt ps.16.& Act.2.Dominus à dextris meis est ne mouear & psal.108.astitit à dextris pauperis.Illic pro potioribus bonis . *A dextris tuis.* A dextris *esse*, significat opitulari,adesse,succurrere,protegere.Dominus, ô Christe,est auxiliator tuus.*Sedere*,autem,vt initio Psalmi loquebatur,frui potioribus & præcipuis bonis,siue regnare maxima,& proxima potentia.vers.2.*Dominus* ergo hîc enuntiat Patrem,qui à dextris filii ideo esse dicitur,quia filio in propinquo & presto,adest, ac copiosè opitulatur.Athanasius alicubi de Spiritu Sãcto interpretatur,de Patre vt cum extremo 2.orationis contra Arianos Patrem dextrum quoque esse ait sedenti ad dexteram filio, id est, Patrem esse in filio, quod alter insit in altero,At de filio Augustinus.Dominus(inquit)dixerat sede à dextris meis. Nũc Dominus à dextris eius,quasi mutarint sedes.An forte potius ad ipsum Dominum, qui iurauit sermo directus est,Dominus(ô Pater)à dextris tuis.q.d. O tu Domine,qui iurasti & dixisti,Tu es sacerdos in æternum,ipse inquam sacerdos in æternum,de quo iurasti,est Dominus à dextris tuis,quia eidem Domino dixisti,sede à dextris meis.Item Prosper in huius loci explicatione.Ad ipsum(inquit)Dominum, qui dixit Domino sede à dextris meis,prophetæ sermo directus est.Ipse,(inquit)Domine cui iurasti,Tu es sacerdos,in æternum,Dominus à dextris tuis,qui conquassauit in die iræ suæ reges &c.Sed simplicius de Patre eo sensu,quem posui,vt continuetur Apostrophe ad filium.*Confregit* transfixit prop. sunt autem per Prolepsim præterita pro futuris.*Reges*,tyrannos,hostes tuos.Sic lapis excisus de monte suis manibus confregit omnia regna terrarum Dan.2.regna videlicet Idolorum Dæmoniorum,tyrannorum &c.tribuitur Christo, quod hîc Patri, quoniam vnius eiusdémque substantiæ Pater & Filius atque vnum vterque.

8 *Iudicabit*, vlciſcetur, ſupplicia ſumet Dominus Pater de Gentibus tuum principatum detrectãtibus, iudicia in eis exercebit, eas tibi ſubiget. Hæc quidẽ, Athanaſius, Aug. Proſper, vt proxima tribuunt Chriſto, Iudicabit Dominus Chriſtus nationes, implebit ruinas &c. Nam Pater iudicium omne filio dedit Ioan. 5. & in Symbolo, à dextris Patris venturus eſt iudicatum viuos & mortuos. Verùm vt Cyril. ad finem lib. 2. de fide ad Reginas docet non, ideo magis expers Iudicandi factus eſt Pater quod Chriſtus ab eo illam poteſtatem acceperit, cũ vnius eiuſdem poteſtatis & ſubſtantiæ atque vnum vterque ſit. Adde non hîc agi de iudicio viuorum & mortuorum vltimo, ſed vltione impiorum ſeſe in viuis opponentium Euangelio. *Implebit ruinas*, πτώματα, cadauera & ſtrages perficiet. Implere hîc ſignificat perficere, multiplicare. Sicque ſæpe Verbum מלא *malé* ſumi tradit R. Moſe Nahmanides Ex. 28. Edet magnas ruinas, implebit omnia cadaueribus. Alii, valles per Eclipſim. Implebit valles (cadaueribus.) Deſignatur perpetuò grauiſſima ſtrages & vltio. *Capita*. Heb. caput per Synecdochen numeri. Vt enim reſtringatur ad Satanam caput & principem peccati, vel Tyrannum aliquem, nihil video neceſſarium, cùm cæteros præterea contriuerit Dæmonas per orbem cultos, & præcipua orbis imperia, donec reliqua Chriſto aduerſantia penitus aboleat. *In terra multorum*, populorum. Hinc Heb. ſuper terra multa. Quibus verbis iudicari putant excidium Romani imperii, alii Saracenorum & Turcarum: & fortaſſe rectiùs. Nam *Rabba* præter *Multam*, vrbs primaria erat Ammonitarum qui erant Arabes Chald. magnorũ, qui multis imperant, & amplè. Eſt autẽ alluſio ad victorias Dauidis de Ammonitis 2. Reg. 10. & 12. ad finem.

9 Dicendo ſup. per Mimeſim linguæ familiarem, cuiuſmodi multas iam notauimus, vt Pſal. 2. 90. &c. Multas cruces & ærumnas in vita hauſit meus Chriſtus. De torrente afflictionis & malorum in via bibit, calicem paſſionis hauſit, propterea exaltabit caput ſuum. Via vitæ, curriculum & tranſitus. Potus, participatio. Torrens, ſymbolum calamitatum multarum & ingentium, vt Pſal. 123. Torrentem pertranſiuit anima noſtra: vt ſit ſenſus, In vita multarnm calamitatum erit particeps, & propter hanc humilitatem exaltabitur, & aſcendens in cœlũ glorificabitur, ſedebitque à dextris Dei. Hunc locum ſic & videtur interpretari Apoſtol. Ph. 2. Humiliauit ſemetipſum vſque ad mortẽ, mortem autẽ crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Heb. 2. Propter paſſionem mortis gloria & honore coronatus eſt. Quod veteres omnes amplectuntur, vt Arnob. Auguſtin. Euthymius. Alii cruor tantus, quaſi torrens, per vias emanabit, vt de eo bibere Dominus tranſeundo, & victoriam perſequendo poſſit: vt Num. 23. Non accubabit (victor populus) donec deuoret prædam, & occiſorũ ſanguinem bibat. Alii etiam aliter, ſed prima interpretatio eſt ſimpliciſſima, linguæ & ſententiæ Pſalmi appoſitiſſima, & Apoſtolicæ ſimillima.

ARGVMENTVM.

Dominum laudat, qui tot beneficia in Eccleſiam contulerit.

Hallelu-ja. CX. Hebr. III.

CONfitêbor tibi Dómine in toto corde meo: in concílio iuſtôrum & congregatiône.

2 Magna ópera Dómini: exquisîta in omnes volûntates eius.

3 Confeſſio & magnificéntia opus eius: & iuſtítia eius manet in ſéculum ſéculi.

4 Memóriam fecit mirabílium ſuôrum, miſéricors & miſerâtor Dóminus: eſcam dedit timéntibus ſe.

5 Memor erit in ſéculum teſtamênti ſui: virtûtem óperum ſuôrum annuntiâbit pópulo ſuo.

6 Vt det illis hæreditâtem géntium: ópera mánuum eius, véritas & iudícium.

7 Fidélia

7 Fidélia ómnia mandâta eius, confirmâta in ſéculum ſéculi: facta in veritâte & æquitâte.
8 Redemptiônem miſit Dóminus pópulo ſuo: mandâuit in ætêrnum teſtamêntum ſuum.
9 Sanctum & terríbile nomen eius: inítium ſapiéntiæ timor Dómini.
10 Intellêctus bonus ómnibus faciéntibus eum: laudátio eius manet in ſéculum ſéculi.

---

1 Apparet Hallilu-jah potius eſſe inſcriptionem & titulum Pſalmi quàm principium, quoniam artificio acroſticho conſtat, vt ſingula hemiſtichia ſingulas ex ordine Alphabeti literas præferant. Iam hoc artificium ſine acroſtichis incipit in ſequente voce אודה *odé confitebor.* Quod excellentiam argumenti indicare docent Rabbini, Hallelu-ja inſcribitur, vt & ſequẽtes aliquot, in quibus eſt cohortatio ad lætitiam & laudationem Dei. *In conſilio. Sod*, ſecretum propriè. Quare rectiùs per *S* quàm *C*, vt opponatur congregationi. q. d. tam in occulto & ſecretiore loco, quàm palàm & publicè celebrabo te, cùm propter conſcientiam, tum ob proximorum ædificationem.

2 Ratio à Dei potentia & magnitudine. *Exquiſita*, quæſita, inueſtigata. *In omnes. In* pro *intra.* Magna & incomprehenſa ſunt opera Domini, tã naturæ quàm gratiæ, quorum ratio exquiritur intra Domini voluntates, id eſt, quorum ratio pendet è Dei voluntate. Sunt magna & incomprehenſa, quoniam vult. Tota ratio facti eſt voluntas facientis. Periphraſis operum creationis, prouidentiæ, redemptionis conſeruationis, quæ nihil aliud ſint, quàm opera exquiſita in omnes voluntates ipſius: dum non ſeſe alligat creaturis, ſed omnia facit, quæ vult etiam repugnante natura, pro ſalute hominum. Sic enim conſeruauit Iſraëlitas in deſerto, &c. Alii *in* pro *ad*, vel *iuxta. Eius*, Dei, Heb. *Eorum*, operum Dei eodem ſenſu, & propius, *Eorum*, id eſt, Dei vnius & trini, vt Pſal. 10. verſ. 9. Æquitatem vidit vultus eius. Heb. eorum, id eſt, Dei qui vnus eſt & trinus. Myſterium Trinitatis Gentibus occultabant Septuag. ne viderentur annuere polytheitis. Rabbini ferè, etiam ſi notatio reclamet, malunt חפציו eſſe participium, vel adiectiuum, exquiſita omnibus volentibus ea, vel, ab omnibus cupientibus ea (opera Domini.) Quicunque ea cupiunt, illa ſcrutantur & contemplantur. Anonymus quidem ſubſtantiuè, ſed alio ſenſu. Exquiſita ad omnes voluntates eorum, id eſt, vſus & neceſſitates hominum.

3 *Confeſſio*, laus, laudis, & confeſſionis materia, Metonym. Opus eius eſt celebre, magnificũ, & dignum confeſſione, laude, magnificentia: vel per Auxeſin, Maximè confitendum & magnificandum eſt opus eius. הוד pro gloria & maieſtate, nihil magni addit ad hanc ſententiã. *Iuſtitia eius*, id eſt, virtus, bonitas, miſericordia, qua iuſtus eſt, iuſtè agit, iuſtificat, &c. nullo corrumpitur, minuitur atteritur tempore. Iuſtitia in hac lingua omnem virtutem complectitur. Aliis, iudicium, iuris tributio. Eſt ſemper iuſtus & quauis ætate. In perpetuum improbos punit, probos iuuat ac defendit. Sic Euthymius refert ad eorum ſolatium, qui in iuriis afficiuntur. Idem enuntiatur de iuſtitia hominis pii ſequenti Pſalmo, ſic illic iuſtitia virtutem moralem eiusvè fructum ſignificat. vide Abben Ezram. *In ſæculum ſæculi*, periphraſis eternitatis in Fonte *laud*, in æternitatem.

4 Fecit. reliquit in ſuo verbo & ſacramentis. Hanc memoriã mirabilium referunt ad miracula in Ægypto edita, dum eos potenter eduxit. Quaſi deſcendat ab admirandis Dei operibus toto mundo exhibitis ad Synagogæ propria. *Eſcam.* Manna Hebræi intelligunt, tu Euchariſtiam, in qua eſt Mnemoſynon mirabilium Dei: primùm, quoniam in ea ipſius omnia pro ſalute humani generis mirabilia reuocantur in memoriam vſque in ſæculum, Luc. 22. 1. Cor. 11. Deinde quoniam in ea ſunt multa miracula, corpus Chriſti ſub tantillia panis ſpecie, accidentia ſine ſubſtantia, vnum corpus in multis locis, &c. Denique quoniam diuinorum beneficiorum eſt compendium & epitome, nempè illorum, quæ nobis ipſe vel per ſeſe in creatione, vel per aſſumptam humanam carnem in recreatione ſiue redemptione præſtitit. Aliqui neceſſarium victum interpretantur, quem tribuit piis largiter. vt Pſal. 33. Nihil deeſt timentibus eum. Vox Tereph prædam etiam ſignificat: vt loquatur de victo Satana & ſpoliis eius diſtributis, vt de externo hoſte poëticè. Alioquin enim hæc pugna eſt ſpiritualis.

5 *Testamenti sui*, fœderis & promissionũ de rebus tẽporalibus & spiritualibus, Terra Chanaan & Christo, donisque Christi, Patribus factarum. *Virtutem*, vim fortitudinem operum suorum, siue opera suæ potentiæ & fortitudinis diuinæ reuelabit ac manifestabit. De miraculis, quibus declarauit vim & potestatem suam.

6 *Hæreditatem gentium*, terram Chanaan, vel potius orbem terrarum, Psa. 2. Nam tacita est vaticinatio de conuersione gentium & earum per Apostolos ad Christum subactione. *Veritas & iudicium*, opera manuum eius sunt verissima & iustissima. In veritate & iudicio fiunt, dum congrua administrandi norma cuncta dispensat. Chrysostomus, veritatem sumit pro misericordia. q.d. Dei opera misericordia & iustitia plena sunt, & vtrumque Deus cum altero temperat.

7 *Fidelia*, fida, & sine fuco, certam vim habentia *Confirmata*, certa & fixa in æternum. Mandatis Dei niti possunt homines. Nam sunt immota ac immutabilia, id est, fidelia, & firmata in sęculum sæculi, vt in æternum durent, nec possint vlla ratione conuelli. Ne ergo dubitent de eis implendis. Eorum fructus est perpetuus. Nam etiam in cœlo percipitur. Vel posita in æternum, vt perpetuò seruentur. Sic ad fructum eorum hoc non pertinebit, quo in cœlis perfruemur, verùm ad ipsamet mandata, quæ in perpetuum seruari vult. *Facta in veritate*, verè, æquè, & iustè data, lata, posita. Citra aliquam sunt iniustitiam. Nihil mandat iniquum & iustum, alienum à ratione & æquitate.

8 *Redemptionem*, ex Ægypto, vel potiùs è morte, peccato, Sathana, inferno, vt à Synagoga ad Ecclesiam accedat. *Mandauit*, fecit in æternum testamentum suum mandare in Deo est facere, vt Psal. Qui mandas salutes Iacob. Condit testamentum nunquam rescindendum: sanxit suum fœdus de gratia & liberatione per Christum in perpetuum. Vult vt semper seruetur, nec cum alio mutetur. Nam promissa, præcepta, & sacramenta, quibus tribus constat nouum Testamentum, sunt perpetua & irreuocabilia.

9 *Terribile*, admirabile, venerandum, terroris plenum, ad cuius mentionem trepidare & commoueri debeamus. *Initium*. Isagoge, introductio ad sapientiam est timor Domini. Primum enim præceptum diuinæ legis & sapientiæ est timere Dominum, ac abstinere propter ipsum à peccato. Deut. 6. vers. 14. & 10. vers. 12. Aliqui, caput, summa perfectio sapientiæ est Domini timor. Quicquid summatim habetur de sapiẽtia ad timorem Domini refertur. Iob. 28. Domini metus est maxima sapientia, ac præcipuum sapientiæ gradum obtinet. Vt Eccl. 11. Initium Dulcoris habet fructus apis, id est, Mel summum habet & perfectum dulcorem, summum & supremum apicem dulcedinis.

10 *Eum*, timorem Domini. Vnde in Græco non αὐτῷ sed αὐτὸν legendum. Heb. *ea*, mandata scilicet: sed quia antecedens erat remotius, nempè vers. 7. seruierũt perspicuitati. Intellectus sanus & integer, sanum iudicium & sincerum inest his qui se exercent in timore Domini, & mandatis eius exequendis. Deus eos non sinit à salutari religione auerti & seduci per Pseudoprophetas & hæreticos. Aliqui non de dono intellectus, sed virtute morali, id est, prudẽtia. q.d. benè prudentes sunt valdéque intelligentes, qui mandata Dei exequuntur: vt contrà stulti, qui despiciunt. Pro. 1. vers. 7. *Eius*, Domini. *Tehilla* enim non quamlibet laudationẽ sonat, sed diuinam, id est, hymnum, nec hominibus competit, vt Psal. 148. vers. 14. annotabimus Dominus est perpetuò laudabilis. In perpetuum celebrabitur. Eius laus nunquam delebitur. Qui ad hominem probum referunt, discedunt à fontis proprietate.

ARGVMENTVM.

Religiosos & beneficos esse beatos, peccatores perituros.

Hallelu-jah reuersionis Aggæi & Zachariæ. CXI. Hebr. 112.

Beâtus

BEâtus vir qui timet Dóminum: in mandâtis eius volet nimis.

2 Potens in terra erit sémen eius: generátio rectôrum benedicêtur.

3 Glória & díuitiæ in domo eius: & iustítia eius manet in séculum séculi.

4 Exôrtum est in ténebris lumen rectis: miséricors, & miserâtor & iustus.

5 Iucúndus homo qui miserêtur & incómmodat, dispônit sermônes suos in iudício: quia in ætêrnum non commouébitur.

6 In memória ætêrna erit iustûs: ab auditióne mala non timêbit.

7 Parâtum cor eius sperâre in Dómino: confirmâtum est cor eius, non cõmouébitur, donec despíciat inimîcos suos.

8 Dispêrsit, dedit paupéribus, iustítia eius manet in séculum séculi: cornu eius exaltábitur in glória.

9 Peccâtor vidêbit, & irascêtur, déntibus suis fremet & tabêscet: desidérium peccatôrum períbit.

Est etiam Alphabetarius. Huius enim dimidii versus in Heb. ordine literarum incipiunt Ad inscripionem, in qua fiũ pliciter legitur Halelu-iah, si tamen sit inscriptio, non initium Psalmi, addiderunt, *Reuersionis Aggæi & Zachariæ*, vt docerent veritatem huius Psalmi apparuisse in reditu è captiuitate Babylonica, quando Aggeus & Zacharias, Ezræ 5. Zorobabelem principem, & Iosué Pontificem excitabant ad restaurationem templi, vrbispietatis & legum diuinarum. Quin & summa ac argumentum Prophetiarum ipsorum est hoc, quod hoc Psalmo cõprehenditur, reuerentes Domini beatos fore, & beneficentiam Domini per Christum experturos, cæteros perituros.

1 *Beatus vir.* Omnis generis bonis fœlicitabitur, animi, corporis, fortunæ, gratiæ & gloriæ. Nam ista omnia prẽmia sigillatim persequitur: vt intelligamus quærentibus regnum Dei cætera adiici, Matth. 6. 1. Tim. 4. *In mandatis*, Asyntheton. (Et) in mandatis eius volet, ea desiderabit propr. se mirè delectabit mandatorum Dei obseruatione: ea perficere expetet vehementer. In eis sibi placet, vt ea opere compleat. q. d. Beatus est qui timet Dominum, simul & mandata eius expetit perficere, qui simul est pius & virtutis studiosus, vt Psal. 1. Non tam rectè sine Asyntheto vt primus beatitudinis gradus sit, Qui timet Dominum est beatus. Nã primum habet animum pium & mandatorum Dei studiosum, Deinde potens in terra &c. *Nimis*, valde, mira animi alacritate.

2 Primus ergo timoris Domini & studii mãdatorum eius fructus. *Generatio* דור *dor* ętas seculũ. Secũdus. Recti beant suũ sæculũ, nec tantũ sibi, verũ etiã fœlicitatẽ afferunt. Proborũ sæculũ fortunabitur, & fœlix erit: homines sæculo proborũ, ætate quæ rectis abũdabit, benefi cẽtiã Dei experiẽtur & sentiẽt, eorũ gratia atque merito. Tãta est probitatis fœlicitas, vt illa à viro probo in alios vel corruptos redundet. Contrà cum sæculũ est corruptũ nimia impiorum abundantia, væ hominibus illius ætatis. Pauci hunc locum intelligunt, quoniam putãt generationem hîc significare sobolem, liberos genus, contra vim & vsum vocis Dór. Aliud est Dór, id est, σηνεὰ. aliud *Toledá*, id est, σηνεσις, quorum vtrumque Latinè *generatio* redditur. Secundum fructus.

3 *Gloria*. כבוד, abundantia, opes, potentia. Tertius fructus. *Manet in sæculum*, in futuro sæculo perstat. Kimhi iustitia & virtus eius perpetua est. Migrantem enim è corpore in cœlum sequitur. Nam in Fonte citra Periphrasin, stat in æternitatem. Atque hinc vrget immortalitatem Animarum Abben Ezra in Decalogo. Idem iustitiæ Dei tribuebat superiore Psal. vers. 3. sed alia notione. Rabbini aliam etiam interpretationem afferunt. Iustitia eius manet ipsi & posteris eius in multa sæcula, Exod. 20. custodiens misericordiam in millia. Quartus fructus. Incommodè aliqui ad actiones & affectus iustitiæ. Iustè egit perpetuò, nemini iniu-

riam faciens,id eſt,iuſtè agere ſolet,vt.1.Ioan.3.Omnis qui natus eſt ex Deo non facit peccatum,id eſt,non ſolet peccare.

4 Quintus fructus. *In tenebris*,in rebus aduerſis lumen rectis exoritur,nempè per Appoſitionem:Miſericors,miſerator,& iuſtus Deus,qui has tenebras diſſipet & diſcutiat. In calamitatibus conſolationem ſentiunt Dei ſibi propitii. Deus autem hîc apellatur lumen Metonymicè,quia luminis,id eſt,gloriæ,proſperitatis, & bonorum omnium eſt auctor & largitor. Alij per tenebras,non calamitates accipiunt,ſed ignorationem & cæcitatem mentis, quam Deus diſcutit,vt timentes ipſum videant credenda,ſperanda, exequenda. Kimhi hunc locũ peruertit,dum vel vltimum hemyſtichium in datiuo interpretatur, *Miſericordi videlicet miſeratori & iuſto*,homini ſcilicet:vel *lumen* in accuſatiuo.Oriri fecit in tenebris lumẽ rectis Deus miſericors & clemens & iuſtus.Nam verbum זרח in Kal eſt neutrum.Alii ſubaudiunt Præpoſ.ל.(E)miſericorde,miſeratore,& iuſto(Deo.) Quæ Dei epitheta ſic diſtigunt aliqui, vt miſericors reſpiciat eſſentiam & naturam: Miſerator effectus. Nam non ſolùm in ſe eſt clemens,ſed etiam clementiam oſtendit,& re præſtat.

5 Secunda Pſalmi pars de beneficentiæ beatitudine,*Iucundus*, benè & iucundè habet. Beatus eſt ille homo,qui,&c. Hiſterologia,qui miſeretur, & commodat (Eſt)iucundus homo, bonus & beatus:iucunditatem,lætitiam & beatitudinem conſequetur. χρηστὸς, commodus, vtilis,bonus:qui liberalis eſt,ſibi vtilis & fœlix. טוב idem quod טובי initio Pſalmi, vt paſſim apud Chaldæos.Et ſic Rabbini ferè intelligunt.Eſt enim altera pars Pſalmi de beneficis & liberalibus. *Qui miſeretur.* Sic participium חונן miſerens,eſt reſoluendum, vel ſubaudiendum relatiuum אשר, *qui*, è R. Abraham & R.Selomo contra iſtos qui prætermittunt relatiuum, bonus vir miſeretur,vt à Septuaginta duntaxat diſſentiant,ſententiam alienam confingentes. *Et commodat*,mutuat propriè,(& qui) dat mutuò.Beatus eſt,qui miſeretur pauperum, & benignè facit indigentibus opera pecunia,verbo & conſilio.Nam miſereri ad opus, Commodare ad pecuniam & bona.Quod ſequitur,ad verba & conſilia refertur. *Diſponit ſermones.* Aſynthetõ.(Et qui)diſponit,ὁ οἰκονομεῖ,rectè diſpenſat,Beatus eſt etiam qui moderatur,cum iudicio loquitur & conſulit alteri,nihil temerè multo minus petnicioſè effundit: qui quicquid ait,verum,rectum,& conſulenti fructuoſum & ſalutare eſt, aut ſaltem citra cuiuſque contumeliam.Sic & R.Abraham.At,quod inſtituto eſt aptius, Kimhi in Rad. & Symmachus,quoniam Dauar eſt tranſcendens,& pro re vſurpatur:Iucundus ſiue beatus eſt qui diſpenſat(inquiunt)res ſuas cum iudicio.Liberaliter quidem egentibus largitur de ſuis rebus & opibus,ſed adhibet iudicium in dando & prudentiam.R.Selomo, qui deſideria ſua diſpenſat,ſibi aliquid detrahens, & prodigalitatem luxumque fugiens, vt pauperibus largiatur. *In iudicio*,cum iudicio. *In*,pro *cum*.Iudicium autem hîc non declarat ius iuſtitiam,æquitatem,ſed vſum rectum facultatis iudicandi,& prudentiam. *Quia in æternum*.Hæc ratio fauet noſtræ interpretationi.Ideò enim(inquit)eſt iucundus ſiue beatus quia in æternum non cõmouebitur,nunquam euertetur ſua fœlicitate,in perpetuum durabit ſtatus ipſius,opes,valetudo,& æterna erit eius memoria apud Dominuũ. *In æternum non*, id eſt,nunquam . Nunquã deiicietur de ſuarum rerum ſtatu,vel mentis.Nunquam ſuccumbet tentationibus.Tempore aduerſo Deus ei aderit,ſaltem quantum ad animi conſtantiam & fidei ſtabilitatem. q.d. Infracto erit animo in rebus omnibus aduerſis,Deo præſente & propitio.Pſal. 90.Cum ipſo ſum in tribulatione.R. Selomo. *Non ſemper*. Non deſtruetur in perpetuum, ſi cadat in res aduerſas,vt fit,emerget,neque illis obruetur. Quod ferè in idem cadit.

6 Æterna,apud Deum & homines *Iuſtus*,beneficus,elemoſynarius,vt Pſal.36. verſ. 27 . Ex quo iuſtitiam,eleemoſynam vocat infrà verſ.8.Secundus fructus beneficentiæ. *Ab auditione mala*,rumore malo,nuntio timorem incutiente,rei malæ & aduerſæ auditu non terrebitur. Conſtans erit in vtraque fortuna,nec à Deo deſeretur.Auditionem appellant rumorem,vt 1.Reg.2.Vbi nos famam.Tertius.

7 Quartus fructus.P*aratum*,in rebus aduerſis & calamitoſis.*non commouebitur*, non timebit, Heb.firmum cor eius & conſtans,vt non timeat(aduerſarios) donec videat in inimicis ſuis (vltionem ſcilicet & vindictam) donec cernat hoſtium interitum & ſupplicia. Chald.Donec videat redemptionem à tribulantibus ſe. Per hoſtes, Dæmonas Euthymius intelligit,

Confirmatum,

Confirmatum, ſuffultum (à Deo.) A Deo hæc beneficis & piis erit magnanimitas & conſtantia. *Donec.* Non excluſio deſignatur, ſed mera conſecutio. Nam non eſt conturbandus cùm eo peruenerit, ſed nunquam commouebitur, prætereáque ſequetur vt etiam inimicos deſpiciat. Recurre ad Pſal. 109. verſ. 3.

8 *Diſperſit* libenter & liberaliter tribuit pecunias ſuas egentibus, omnibus prodeſſe ſtudet, larga veluti manu, vt qui ſemen ſpargit, 2. Cor. 9. *Iuſtitia.* Ad Eleemoſinam reſtringit Euthymius, nempè ad iuſtitiam, quæ ex miſericordia conſequitur, vt Dan. 4. verſ. 24. Fructus eleemoſynæ manet, in perpetuum. Ergo in genere. Virtutis éius meritum erit perpetuum. Vnde repetitur hoc hemyſtichium è verſ. 3. ad maiorem confirmationem, & Pſal. ſuperioris verſ. 3. *In ſæculum ſæculi.* Periphraſis poetica æternitatis. *Cornu*, dignitas, proſperitas, robur & potentia. *In gloria*, cum gloria. *In*, vt verſ. 5. pro *cum*. Alij de gloria æterna. Quintus fructus.

9 *Videbit*, fœlicitatem & gloriam iuſti in vtroque ſæculo, indéque ira & inuidia rumpetur & conſumetur. Sap. 5. *Deſiderium*, vota, optata, bona quæ ſibi cupiunt & deſiderant, vel cupiditas delendi iuſtos extinguetur. Antitheſis, cum inuidorum pictura. Impiis contraria euenjunt.

ARGVMENTVM.

Deum laudandum, qui excelſos ima curet.

Halelu-jah. CXII. Hebr. 113.

LAudâte puéri Dóminum: laudâte nomen Dómini.

2 Sit nomen Dómini benedîctum: ex hoc nunc & vſque in ſéculum.

3 A ſolis ortu vſque ad occâſum: laudábile nomen Dómini.

4 Excêlſus ſuper omnes gentes Dóminus: & ſuper cælos glória eius.

5 Quis ſicut Dóminus Deus noſter qui in altis hábitat: & humília réſpicit in cælo & in terra?

6 Súſcitans à terra ínopem: & de ſtércore érigens páuperem.

7 Vt cóllocet eum cum princípibus: cum princípibus pópuli ſui.

8 Qui habitâre facit ſtérilem in domo: matrem filiôrum lætantem.

Halelu-jah in Hebræo Maſoretarum non tam eſt inſcriptio, quàm initium Pſalmi. Itaque iuxta eos ſic eſſet vertendum. Laudate Dominum (inquam) pueri Dominum.

1 *Pueri*, παῖδες, & Latinè pueri etiam, ſeruos ſignificant, non tantum iuuenes. O ſerui cultores Domini, Dominum celebrate. Verb. Serui Domini. Sed Dominũ in Accuſatiuo verterunt, quòd intelligerent Adonai eſſe repetendum, vel putarent ritu Syriaco & poëtico Syntacticum pro abſoluto poni. עבדי pro עבדיס *Dominum*, Chriſtum, qui eſt Dominus. Vnde inſcriptio eſt Halelu-ja.

2 *Benedictum*, collaudatum vt fœlix. Fœlix habeatur, commendetur, ſanctificetur, celebretur laudibus eius maieſtas & gloria, vt beata in omnem æternitatem. Nomen Dei in ſe quidem & per ſe eſt benedictum & fœlix, ſed in nobis quoque & per nos benedicitur, vtque fœlix glorificatur, quando eius maieſtatem agnoſcimus & prædicamus. *Ex hoc nunc.* Emphaticè ad exprimendum Græcum articulum, ἀπὸ τοῦ νῦν.

3 *A ſolis*, per orbem totum celebre (eſt) nomen Dei, propter ipſius effecta. Nam habitatio terræ ſumitur ſecundum lineam æquatoris ab ortu in occaſum. *Laudabile*, laudatum, celebratum (eſt) propriè. Vaticinium de gentium conuerſione, vt proinde Kimhi conferat cum Mal. 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus.

Qui sunt limites regni Christi. Prima ratio, cur Deus sit celebrandus. Alias continuat sequẽtibus versibus ad finem vsque. Nonnulli repetunt (*sit.*) per Zeugma, tam hic, quam sequenti vers. vt hortetur ad laudandum Deum. Laudabile (sit.) Excelsus (sit) &c.

4 Altera ratio. *Super*, apud omnes gentes: vt idem dicat per Epexegesin. Apud eas extollitur, agnoscitur magnus & supremus, inuocatur. Aliqui non appositè, supra, plusquàm. q. d. Est excelsior cunctis gentibus, superat laudes cunctarum gentium, eas omnes excellit. *Super cœlos*, apud cœlos, in cœlis gloria eius est. Ibi enim Angeli gloriã Dei vsurpãt & extollũt. Chrysost. Alii, Et gloria eius est cœlis superior. Nam ne quidem ab Angelis cœlestibus plenè comprehenditur.

5 Quis est Domino Deo nostro conferendus, qui in altis cœlis habitat? Hoc enim significat. Qui eleuat habitare siue habitationem (suam). Vel, qui eleuat (se) ad sedendum. Qui sedet præsidet, vel quiescit in alto. Qui habitaculum habet eleuatum supra res omnes, etiam superas & cœlestes: *& humilia respicit*, & tamen curat, exaudit, agnoscit. Heb. & humiliat videre: vel, humiliat (se) ad videndum. Quamuis sit tam altus, tamen non dedignatur se demittere ad humilia, id est, inferiora hæc omnia, tamen se demittit vt videat humillima & tenuissima quæque in cœlo & in terris: q. d. Nihil est in vniuerso tam exiguum & humile, quò non se demittat prouidentia eius. Dignatur sua prouidentia ima & minutissima quæque, siue in cœlis, siue in terris. Nam etiam in cœlis quædam sunt humilia & abiecta, si comparentur cũ Angelis & creaturis præstantioribus. Attingit duos effectus prouidentiæ, intueri res humanas & physicas, & eas disponere ad suos quosque fines. Etiam si prouidentia apud Latinos tantum dicat prænotionem, siue præuisionem. Chaldæus: Qui similis Deo nostro, qui se exaltat, vt sedeat, qui se humiliat, vt respiciat in cœlo & in terra? Aliqui minus arctè, *humiles*, in Masculino interpretantur. In cœlo & terram respicit beneuolentia, beneficiisque prosequitur Angelos & homines humiles, omnia de ipso, nihil de se sentientes. Alii per Antithesin. Nunc se extollit ad iudicanda alta, nunc se demittit ad humilia vindicanda & defendenda contra potentiores. Item, nunc se extollit & subducit è rebus humanis per patientiam & dissimulationem, nunc se demittit ad eas iudicandas & puniendas. Cùm non punit, sed dissimulat & patiens est, videtur se in altum recipere, cùm punit, descendere Genes. 11. *In cœlo*, vt olim humiles Angelos respexit eos in bono confirmans, ne possent vnquàm peccare, & à gratia sua excidere & in fælicitate stabiliens ne possent vnquam esse miseri, ac à gloria & beatitate decuti, cùm contrà superbos & inflatos Spiritus de cœlo in sempiternam infœlicitatem deiecerit.

6 Exemplis duobus declarat superiorem propositionem. Apponit autem ea duntaxat, quæ homines putant impossibilia, aut certè difficillima, secundum illud: haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat. Res angusta domi. *Suscitans*, eleuans propr. è loco humili erigens faciens surgere, extollens. Prouidentiam docet, non fortunam dominari in rebus humanis & naturæ cursu. *De stercore*, è fimo, ex infimo loco & abiectissima fortuna & conditione, vt Danielem, Ioseph. Psalm. 104. Dauid. 77. Immutat Deus rerum humanarum statum & rationem.

7 De se rege creato nimis arctè quidam loqui existimant vnde istud, *vt collocet*, interpetantur, *vt cedere faciat* regem inter duodecim principes tribuum illi assidentes. Sic enim Græcè sonat. Nam Philarchi, siue principes tribuum astabant lateribus Regis & cum eo sedentes partim consilia inibant, partim ius reddebant. Quin etiam cum Rege se obligabant, si quid esset iure iurando publico sancciẽdum Ios. 19. 1. Par. 28. 3. Reg. 8. Quò alluśit Christus Mat. 19. Sedebitis & vos super 12. sedes iudicantes 12. tribus Israel. Nempe Apostolos tãquam Philarchos duodecim, tribus duodecim Israeliticos iudicaturas, sed præstat versum suæ latitudini permittere. *Sui*, sibi sacrati, vel à se creati. Reciprocè ad Deum, vt sedere faciat eum cum principibus, qui regnat populum suum sanctum & fidelem. Alii ad pauperem, vt collocet eum cum principibus nationis suæ & gentis, suorum popularium, non exterorum. Pauperem eleuat, non modò vt fungatur præcipuis honoribus & magistratibus apud exteros, vt Ioseph apud Ægyptios, verùm etiam, quod maius est & honorificentius, apud suos, vt Dauidem. Alioqui nemo Propheta in sua patria, &c. Luc. & Ioan. 4.

8 *Sterilem*

8 *Sterilem in domo*, eam quę domi ſuæ eſt ſterilis & ſine filiis, facit fœcundam matrem liberorum, quibus gaudeat, vt Annam Samuelis. Saram, Rachel. Rebecam, Elizabeth. Nam *Matrem* Accuſatiuus eſt tranſitionis, de quo Pſal. 2. verſ. 8. quaſi in matrem. Alii malunt eſſe Aſyntheton, vt domus ſignificet familiam, vt Exod. 1. ac diuidatur ſententia. (Et) matrem filiorum (facit) lætam (ob numerum & bonam indolem liberorum.) Habitare facit ſterilem in familia. Facit vt quæ antea erat ſterilis, & filiorum orbitate mœrebat, familiam filióſque habeat. Et præterea vt mater familiæ ſit læta, proléque gaudeat, dando ei filios dulces, obedientes, virtutis ſtudioſos. Nec deſunt qui putent eſſe Antitheſin, vt *Sterilem* regatur à parte poſteriore Infinitiui. q. d. facit ſterilem, & fœcundam. Vt myſtice ſterilem Eccleſiam fœcũdat, Sỳnagoga ſterili facta. Eſa. 54. Gal. 4. Denique immutat rerum Phyſicarum & naturalium curſum in ſuorum gratiam.

ARGVMENTVM.

Recolit Dei miracula, Iſraelem de Ægypto educentis. Deinde eum precatur, vt ſuam gloriam aſſerat, quòd cæterarum Gentium Dij, ſimulachra ſint vana. Ipſe verò ſit omnis generis piorum præſidium. Apud Hebræos in duos ſcinditur.

Halelu-ja. CXIII. Hebr. 114.

IN éxitu Iſrael de Ægypto: domus Iacob de pópulo bárbaro.
2 Facta eſt Iudæa ſanctificátio eius: Iſrael potêſtas eius.
3 Mare vidit & fugit: Iordânis conuêrſus eſt retrôrſum.
4 Montes exultauêrunt vt aríetes: & colles ſicut agni óuium.
5 Quid eſt tibi mare quòd fugîſti, & tu Iordânis quia conuêrſus es retrôrſum.
6 Montes exultâſtis ſicut aríetes: & colles ſicut agni óuium.
7 A fácie Dómini mota eſt terra à fácie Dei Iacob.
8 Qui conuêrtit pétram in ſtagna aquârum: & rupem in fontes aquârum.

Heb. 115.

9 Non nobis Dómine, non nobis: ſed nómini tuo da glóriam.
10 Super miſericórdia tua & veritâte tua: néquando dicant Gentes, Vbi eſt Deus eôrum?
11 Deus autem noſter in cœlo: ómnia quæcunque vóluit fecit.
12 Simulâchra géntium argêntum & aurum: ópera mánuum hóminum.
13 Os habent & non loquêntur: oculos habent, & non vidêbunt.
14 Aures habent, & non áudient: nares habent, & non odorâbunt.
15 Manus habent, & non palpâbunt, pedes habent, & non ambulâbunt: nõ clamâbunt in gútture ſuo.
16 Similes illis fiant qui fáciunt ea: & omnes qui confídunt in eis.
17 Domus Iſrael ſperâuit in Dómino: adiûtor eôrum & protêctor eôrũ eſt.
18 Domus Aaron ſperâuit in Dómino: adiûtor eôrum & protêctor eõrum eſt.
19 Qui timent Dóminum, ſperauêrunt in Dómino: adiûtor eôrum & protêctor eôrum eſt.

20 Dóminus memor fuit noſtri:&benedîxit nobis.
21 Benedîxit dómui Iſrael: benedîxit dómui Aaron.
22 Benedîxit ómnibus qui timent Dóminum:puſîllis cum maióribus.
23 Adiíciat Dóminus ſuper vos: & ſuper filios veſtros.
24 Benedîcti vos à Dómino: qui fecit cœlum & terram.
25 Cœlum cœli Dómino:terram autẽ dedit filiis hóminum.
26 Non mórtui laudâbunt te Dómine: neque omnes qui deſcênduntin infêrnum.
27 Sed nos qui viuimus, benedícim⁹ dómino: ex hoc nunc & vſque in ſéculum.

Halelu-jah iuxta Maſoretas ad ſuperiorem Pſalmum pertinet,eumque claudit iuxta 70. ad hunc adeo eum inchoët. Nempè quia eſt de rebus lætis,id eſt,de Dei beneficiis.

1 *Domus.*(&)domus,per Aſyntheton. οἴκου genitiui caſus,vt & *Iſrael.*Idem dicit in vtroque hemyſtichio.Iſrael enim & domus Iacob Iſraelitæ ſunt & Iacobæi. *Barbaro*,impio,ſæuo,inhumano:vel,peregrinæ & alienæ linguæ,qualis barbarus.1.Cor.14.Ægyptios eſſe barbaros ſcribit R.Selomo,quia lingua ſancta non loquuntur,è Pſal.83.etiam ſi Herodotus lib.2.narrat ipſos ſe nolle dici barbaros, ſed potiùs cæteras nationes. Sic Græci olim Barbaros vocabant,quotquot non vtebantur lingua Græca,niſi quòd tandem ab ea appellatione Romanos exemerint.Heb. לעז *loez* rectè Græci Chaldæus & Hieronymus hîc barbárum interpretantur.Nam Iudæi etiam hoc nomine Italos appellant. Vocamus(inquit Elias in Tisbi)Iudæos,qui in Italia,loazim ſimpliciter.Congruunt Plauto qui Næuium poëtam latinum barbarũ vocat & Ioſepho Bẽ Gorion,qui lib.1.c.31.poſt Ianum (inquit) regnauit Latinus,qui illuſtrauit linguam barbaram.Vnde & ab eo lingua barbara appellata fuit latina. Inde hanc appellationem extendunt ad linguas quaſlibet vernaculas. Nam apud eos *beláaz* ſignificat barbarè vernaculè,nempè Germanicè Hiſpanicè, Gallicè, Africè, Perſicè &c. ſecundum linguam & gentem de qua eſt Rabbinus,qui ſcribit & loquitur.

2 *Iudæi*,Iudæorum gens, Iudaica natio.Iudæam, pro Iuda dixerunt,ne quis ſolam tribum Iuda ſignificatam exiſtimaret.Tunc autem in exitu præcipuè Deus Iudæos ſiue Iſraelitas ſibi conſecrauit & elegit in populum, quem chariſſimum præ cæteris Gẽtibus haberet,& ſuo ſancto numine & prouidentia regeret,1.Pet.2.Exod.19. verſ.4. Mea eſt omnis terra(natura & creationis iure)at vos nunc ſi me audieritis,eritis mihi regnum ſacerdotale, gens ſancta, peculium de cunctis populis.Ergo *ſanctificatio eius*,ſancta eius poſſeſſio,hæreditas in qua ipſe ſanctificaretur,& quam ſanctificaret.Et Iſrael poteſtas eius ne dominium, in quo ipſe peculiariter regnaret & dominaretur per fidem,adoptionem legem,benedictionem,beneficentiam:cùm antea Eccleſia non eſſet alligata certæ familiæ.Nam Iob, Melchiſedec, Eliphaz, Baldad,Elihu,Arabes,Lot,Balaam, Nachor, Meſopotamij,ad eam pertinebant,vt & reliquiæ piorum,qui ex omnibus Gentibus & populis,Noé & filiorum eius ſanctam inſtitutionem retinuerant. Alii interpretantur quantum ad manifeſtationem & oſtenſionem:quaſi in exitu demonſtratus fuerit eſſe dominium & ſanctificatio Dei è miraculis, & noua conſeruatione.Eò vſque enim mixtus fuerat inter Idolatras,veluti Gens non ſancta,aut populus non electus.Res aliquando dicitur fieri,quando manifeſtatur. Rom.1. Adde,Pios quando ſeparantur ab impiis ſanctificari & ſanctum Domino effici,qui inter impios vix poterant nõ eſſe profani,vt proinde ſemper infidelibus regnis perniciosa fuerit ſectarum diuerſitas atque cõfuſio. Alii *Iuda*(ſic enim in fõte legitur)nõ de toto populo,ſed de vna tribu Iuda explanãt vt diuerſum in vtroque hemyſtichio enũtietur, quemadmodũ vocabula ſunt diuerſa,quòd ſecto mari rubro,cæteris ingredi cũctantibus,nec Moſem & Aaronẽ ſequentibus,tribus Iuda cõfidenter ingreſſa ſit,primáque Deum ſanctificauerit, ſicque veluti peculium Domini prima effecta videatur.Adde reſpici ad regnum.Familia regia eſt ſanctificatio eius,ſibi eam ille ſanctificauit,vt ex ea educeret ſemen ſanctũ Chriſtũ.q.d. tam Iuda quàm reliquę tribus ſunt ditio Domini,ſed priuatim Iuda,propter regni & fidei prærogatiuam. *Eius*,Domini,ſcilicet.Relatiuum ſine Antecedente,ad intellectum, vt Pſal. 86. verſ.1.

3 Proſopo-

3 Prosopopœiæ duæ. Omnia aduentu Dei præter naturæ ordinem commota sunt. *Mare vidit*, hoc scilicet. i. Israelem esse sanctificationem & dominationem Dei, *& fugit*. i. se secuit in 12. partes siue vias ex Epiph. hæresi 64. & Rabbinis in Psa. 136. retrocedendo, & in se fugiendo, séque in arctum contrahendo, vt solent pauentes, per sex totos dies vel octo. Nam latitudo maris rubri in loco transitus dicitur esse 20. alias 15. milliariũ Germanicorũ, & 60. Gallicarum leucarũ, alias 45. ex descriptionibus Ptolomæi & aliorũ. Itaque aliquot dies in transitu consumendi fuerunt, quantumuis Israëlitæ accelerarint nisi per modum miraculi, quod hîc sanè videtur constituendum, quoniam Hebræi omnes putant è mari exiisse die septimo Paschæ, siue exitus, qui esset vigesimus primus Nisan iam verò sex diebus è Rameſsè, vnde decimo quarto eiusdem mensis mouerant, peruenerunt ad Mare rubrum Exodi decimo quarto. Oportuit igitur nocte septimi transiisse. Nam mane illic submersi. Ægyptij ejecti memorãtur in littus, in quo erant Israelitæ. Sic Aqua liquida vbi sensit Deum præsentem subitò, instar murorum stetit conglobata & pauens. Alij subaudiunt, præsentiam Domini, siue Dominum (vidit mare.) vt Psa. 76. Viderunt te aquæ Deus. Alij, populum Angelo & Mose stipatum. *Conuersus*, reuolutus est in suos fontes, Ios. 3. *Retrorsum*, in sua principia, vel in sua anteriora, reliqua eius parte in mare mortuum dilabi solita stante expectantéque alterius refluxum vt vna in mare illud sese infunderent.

4 *Exultauerunt*. In tristem partem, vt vers. 6. Extra locum suum saltitarũt præ metu & reuerentia: exilierunt, cùm transiret populus per desertum. Tertia poetica Prosopopœia de Sinæ, & vicinorum montium conquassatione, cùm Deus eo descenderet, Exo. 19. &c. ad legem ferendam, & per deserta deduceret populum. Illi moti sunt & tremuerunt ad Dei præsentiam, Deum præsentem reuerebantur, eum veluti sentiebant, vt proinde nihil nocerent populo, feras non laxarent, æstu & cæteris solitudinum incommodis non infestarent, sed ei reuerentiam exhiberent. Alij in lætam hyperbolen. Ob maris & Iordanis exiccationem tam stupendam vicini montes tripudiarunt, partim admirantes prodigium, partim gratulantes populo, de quo loco audiendus R. Isaac Gen. 19. *Exultauerunt*, inquit, id est, salierunt per quendam terræmotum, vt arietes. Non enim est Metaphora, quemadmodum sine figura præcessit. *Mare vidit & fugit*. q. d. vti verè Mare rubrum fugit, & cessit locum Israelitis, sic verè montes commoti sunt, Vnde dixerunt Magistri nostri, montem Sinai se vertisse & curuasse super eos instar Tinæ.

5 Apostrophe per interrogationem ad mare, Iordanem & montes: simul & Prosopopœia poetica, qua inanimatis sensũ tribuit. Ex qua intelligitur, vt verè mare & Iordanis se secuerunt retrocedendo, ita verè & citra tropum montes ac colles trepidasse & saltitasse. Quod certè consequente eos per solitudines petra ad literam verum liquet. 1. Cor. 10.

6 *Montes*, quid vobis, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Nam interrogatio continuatur. Quid vobis montes, cur colles arietum & agnorũ ritu exiliuistis? præ pauore tantæ Dei maiestatis. Alij, vt & in præcedentibus omnibus, præ gaudio præsentiæ Dei & populi eius: quòd eius gloria illustrarẽtur. Quod aliqui ad descensum Domini super Sinai referunt, cum quodam terræmotu. Alij ad scopulos Torrentis Armon, qui vt transiret Israel, salierunt in torrentem. Num. 21. Alij ad scopulos Iordanis. Alij ad vndarum cumulos & agglomerationes instar montium eleuatos. Tu ad genus.

7 Interrogationi per subiectionem respondet. *A facie Domini*, à præsentia. i. ad faciem & præsentiam Domini venientis in montem Sinai ad legem ferendam & adoptandum, populum Iacob mota est terra. Hæc omnia facta sunt propter Dei præsentiam & conspectum, & quia ibi apparuit Deus. Deus Iacob istorum omnium causa fuit & auctor, qui contraria potest, vt sequenti versu docet. In Heb. Prosopopœia est magis Poetica. A facie Domini torqueri (contigit) terram, ducta metaphora à mulieribus sua tormina patiẽtibus. חוּלִי enim est inf. cum paragoge Iod: vel si sit affixum, Meum torqueri quasi terra respondeat. Meum torqueri, meum contremiscere, fit propter Domini præsentiam. Torqueor (inquit terra) contremisco ad Dei conspectum & præsentem maiestatem, Incommodiùs aliqui in Imperatiuo. Torqueare. q. d. Cùm videas, ô terra montes concuti, contremisce. *A facie*, hoc loco plus est quàm *propter*. Itaque Augustinus præsentiam Dei interpretatur. Clemens autem Alexand. lib. 5. Strom. Æschylum tradit, hunc versum sic paraphrasi expressisse: τρέμεθ' ὄρη

καὶ ὄρη, καὶ πέλαγος ὕδωρ θαλάσσης, &c. tremunt montes, & terra & ingens profundum maris.

8 *Qui conuertit*, qui tanta est potestate, vt contraria possit, & contra rerum naturam. Rupes enim est durissima & siccissima, aqua mollissima & humidissima, & tamen effecit vt è caute & silice aquæ magna copia effunderentur & manarent, & petra durissima ferro cædi nescia stagnaret aquis, ictu virgæ Mosis, Nec elicuit, quasi intra venas lateret aqua, sed vertit medium corporis saxei in fontes, adeo vt ex eius corpore manarent aquæ, non aliunde, vt fit in aliis fontibus. *Petram*, Tsur rupes, rupis fragmentum Exod. 17. *Rupem. Hallamis*, saxum prædurum. Vnde 70. ἀκρότομον petra in summa parte secta & prærupta: vel, per Antiphrasin, ex Euthymio & Hesychio, quæ in summo vix ferro secari potest. Ex quibus liquet *Conuertendi*, verbum hic sumi propriè, pro commutatione videlicet substātiæ rupis in aquæ substantiam, quasi in eius venis non lateret aqua propter nimiam siccitatem, & sic apertè R. Mose. Num. 20. In priore membro sumi possit impropriè, *conuertit*. i. effudit, elicuit, eduxit. Nam Tsur videtur minus dura & sicca, sicque conuersio eius fuit, non in aquæ substantiam, sed emissionem, vt petra, quæ priùs aquam non mittebat, vel etiam actu non habebat, iam aquam funderet. Bis enim hoc miraculum contigit in Raphidim, Exod. 17. & in Cades, Num. 20. *In fontes aquarum*, in puteum salientem & fontanum, in puteum aquarum viuentium. Nam vt prima petra fudit prope Sinai fluuium consequentem Israelitas vsque ad terminos propè terræ sanctæ, per annos 39. ita secunda in Cades prope Moab fontem duntaxat, quem proinde Hebræi appellant Puteum Mariæ.

Hebr. 115.

9 In vulgatis Hebræorum exemplaribus hîc nouus Psal. incipit. Tamen Kimhi iungit, vt Septuag. cum superiore, ac monet in aliquibus. Lemēdatis exemplaribus ita continuari: vt intelligas hāc diuersitatem distinguendi & numerandi, non esse in nostris carpendam. Est enim ἀνεπίγραφος, & carpit infirmitatem idolorum, ea cum Deo vero conferens, cuius potentiam & maiestatem eleganter extulerat. Adde in aliis, Psalmum alium incipere vers. 20. *Dominus memor fuit nostri*, etsi prior distinctio in duos tantùm Psal. Hebræis sit communior. Nostra autem est potior, siue quia veteres & Kimhi monent in emendatis codicibus ita fieri, siue quia finis versus octaui esset abruptus & imperfectus. *Non nobis*, quos tam honorificè & potēter eduxisti ex Ægypto & populo Barbaro, de istis miraculis gloriosis da gloriam, sed tibi. Hæc nobis non sint glorioſa, sed tuo nomini. Non propter illa laudemur, sed tu ô Domine: nempe propter tuam misericordiam & fidem. Petit defendi & conseruari propter Dei gloriam, non sua merita, à Gentibus impiis & idololatris. *Sed*, ו pro ואך, sed verùm, frequens apud Heb. maximè Poetas. Simplex pro composito.

10 *Super*, propter misericordiam tuam. (i. liberalitatem) & veritatem. (i. dictorum fidem, qua iuxta promissiones factas patribus, nos ex Ægypto eduxisti) non propter nostra merita, da tuo nomini gloriam. Nam pendet è superiore. Vnde apud Masoretas versum claudit. *Nequando dicant*. eodem recidit, *vt quid dicent, vbi est Deus eorum*, Israelitarum Deus, cuius potentia & magnitudine gloriantur, cùm nihil possit. q. d. Gloriam tuam à Gentium blasphemiis vindica & illustra.

11 Insignis locus de comparatione Dei & idolorum. Deus noster in cælis & cælestibus rebus agit quæcunque vult. Alij post Kimhi putant sententiam esse bimembrem, per Asyntheton. Deus noster (est) in cælo (&) quæcunque vult facit, éstque omnipotens. *In cælo*. In cælo supremo, quod transgreditur corpora cælestia & terrestria, Aug. Possit referri ad vniuersam cælorum compagem.

12 Antithesis. Contrà Dii Gentium sunt simulachra stupida, nequeuntia liberare, &c. sine sensu & intellectu. Illa mirè extenuat, cùm tamen Ps. 95. dæmonia esse professus sit. Nempè Idola habebant dæmonem assistentem, vel insistentem, qui per illa & intra illa illuderet, vt motorem, non vt formam. i. neque animantem, neque informantem. Ex quo illud Abacuk, Non est spiritus in visceribus eorum. Nam non erant animata, etsi in eis operatur dæmon.

12 *Simulachra gentium*, idola, Deorum simulachra.

13 *Os habent*. Rem quidem notam, sed tamen salubri remedio admonitionis inculcat, dicens,

cens, Os habent, & non loquuntur, &c. Hæc enim verba, quò magis aperta sunt, & populariter vera, eò magis incutiunt salubrem pudorem illis, qui talibus simulachris diuinum eſi timore cultum exhibent, eámque viuentibus similia venerantes, adorantéſque contuentur, eiſque veluti præſentibus preces alligant, victimas immolant, vota perſoluunt, ſicque afficiuntur omninò, vt ea ſenſu carentia exiſtimare non audeant. Ne autem arbitrentur iſti hoc ſolùm noſtros libros ſonare, quod huiuſmodi affectus humano cordi ex idolis innaſcitur, apertiſſimè ſcriptum eſt (Pſal. 95.) quoniam omnes dij Gentium dæmonia. Vnde non ſolũ Apoſtolica diſciplina dicit, caue te à ſimulachris, ſed etiam nolo vos fieri ſocios dæmoniorum. Auguſt. q. 3. ad Deo gratias. Epiſt. 49.

14. & 15. Carent quinque ſenſibus exterioribus, mente, vita, ſiue motu interiore. Deut. 4. Eſa. 44. verſ. 19. Baruch. 6. verſ. 17. Sap. 15. q. d. In eorum ore, oculis, auribus, naribus, manibus, pedibus, gutture, nulla eſt poteſtas, nulla vis videndi, audiendi, odorandi, tangendi, mouendi, loquendi. Hęc quidem habent, ſed Metaphoricè & per nudam ſimilitudinem, non propriè & actu. Hæc enim propriè ſunt membra organici corporis poteſtate ſenſum habentis. Quare ne in cadauere quidem, vbi ſemel animam ſenſus principium amiſerit, niſi impropriè, reponuntur apud Ariſt. lib. 2. de Ani. c. 1. & 2.

15 In manibus & pedibus nullam vim habent. Nam ſunt tantùm ſimulati & vmbratici, nõ veri. In membris ineſſe oportet facultates & vires quaſdam naturales, quarum tanquã ſecundarum cauſarum beneficio Anima exerceat in corpora ſuas functiones & munera. q. d. deſtituuntur primùm ſpiritu interiore, ſiue anima vitę, ſenſus, motus principio, deinde mẽbris certa vi & facultate diſpoſitis atque affectis.

16 *Similes.* Idololatræ ſint ſtatuis ratione & ſenſu carentibus ſimiles: ſint veluti trunci & ſtipites. Vnde & ſolent eſſe ſtupidi, parum ingenioſi, parum apti ad diſciplinas ſubtiliores, naturaliter corrumpi, in his quæ naturaliter cognoſcuntur, &c. *Qui confidunt in eis.* Per Epexegeſin explicat, in quo ſitum ſit propriè Idololatriæ peccatum, nempè in cultu & veneratione idolorum, non in fabrica, in fide, ſpe, charitate, ſacrificiis, ſimilibúſque eodem pertinentibus, non in externa affectione & conſpectu. Quod in Leuitico apertè oſtẽditur. Nam vbi Exod. 20. Non facies tibi ſculptile, neque vllam ſimilitudinem. Non adorabis ea neque coles, Leuit. 26. verſ. 1. Non facies vt adores תשתחוה. Vnde Tertull. lib. 2. contra Marcionem, Similitudinem vetans Deus fieri omnium, quæ in cælo & in terra & in aquis, oſtendit & cauſas, Idololatriæ ſcilicet ſubſtantiam cohibentes. Subiicit enim, *Non adorabitis ea neque ſeruietis eis.* Serpentis autem ahenei effigies poſtea præcepta Moſi à Domino, non ad Idololatriæ titulum, pertinebat, ſed ad remediandos eos, qui à ſerpentibus infeſtabantur: vt taceam de figura remedij (.i. cruce.) Sic & Cherubin & Seraphin aurea in arcæ figuratum exemplum, certè ſimplex ornamentum accommodata ſuggeſtui, longe diuerſas habendo cauſas ab Idololatriæ conditione, ob quam ſimilitudo prohibetur, non videntur ſimilitudinem prohibitarum legi refragari, vt quæ non in eo ſimulachri ſtatu deprehendantur, ob quem ſimilitudo prohibetur. Hæc ille patrocinans Eccleſiæ, iam ab eius cunabulis, aduerſus iſtos qui neſciunt diſtinguere inter idola & ſacras imagines.

17 Quamobrem cùm tanta ſit vanitas & imbecillitas idolorum, tam vanus cultus & confidentia, *Domus.* (deeſt in Heb. ſed ſenſui confert) *Iſrael ſperauit in domino,* non in illis: eóque lubentiùs, qui adiutor & protector eorum eſt, ſiue, vt Heb. auxilium eorum & clypeus. Placuit Maſoretis בטח, non *Batáh* in Præt. Kal legere, ſed *Betah* in 2. perſona Imper. *Spera, confide:* etiamſi mox ſequatur, *Adiutor eorum,* non tuus, vel veſter. An rectiùs, quiuis iudicet. Eodem iudicio deinceps hoc verbum legent in Imperatiuo.

18 *Speranit. Batchú.* Maſoretæ, *Bishú,* Sperate. Aaronios ab Iſracle diſtinguit, quia Eccleſia perpetuò diſtincta fuit in duos ſtatus, laicum & clericum, ſiue populi & cleri.

19 *Qui timent Dominum.* De Gentibus nunc loquitur, vt ſuperioribus duobus verſibus de Iudæis. Significat Eccleſiam fuiſſe colligendam è duobus illis populorum generibus. Alij arctant ad Proſelytos, qui è Gentibus ad Iudaiſmum conuertebantur. *Sperauerunt.* Maſoretæ, Sperate, vt ſuprà.

20 *Et benedixit,* beneficia & fœlicitates contulit. Hebrea vox eſt quidem futuri temporis: ſed quia præcedentia tempora in hac lingua concipiunt ſequentia, rectè Septuag. verterũt per præteritum, vt & verſ. ſeq. 13. & 14. Rabbini ferè retinent futuri ſignificationem, per Eclip-

ſin יהוה, *qui* Dominus (qui) memor fuit noſtri, benedicet, vel benedicat (per modum Prophetiæ vel precis: vtrumque affert Kimhi) nobis, domui Iſrael, domui Aaron, timentibus Domini, paruis iuxtà ac magnis. Hic aliquibus incipit nouus Pſalmus, de quo verſ. 9.

21 *Domui Iſrael.* Laicis. Politiæ & Reipub. *Domui Aaron*, clero & ordini Eccleſiaſtico.

22 De Gentibus, vt verſ. 11. *Puſillis cum maioribus*, citra delectum ſtatuum, ætatum, conditionum, ſexuum, perſonarum, vniuerſis benedixit. Hebræa ſunt generalia. i. non modò ſunt nomina ætatum, verùm etiam ſtatuum, &c. Coloſſ. 3. Vbi non eſt Gentilis & Iudæus circũciſio & præputiũ, Barbarus & Scytha, ſeruus & liber, ſed omnia in omnibus Chriſtus.

23 *Adÿciat*, benedictionem ſup. vel plura ac maiora beneficia beneficentiam ſuam augeat in dies magis ac magis, nóſque ſeruet & poſteros noſtros, vt perpetuò ſit aliqua gens, quæ ipſius numen colat & prædicet. *Dérec Tephilla*, ſiue per modum optandi & precandi, inquiunt Rabbini. Alij non tam rectè, *Adÿciet*, per modum prædictionis, & Nebuá.

24 *Benedicti*, eſtote ſcilicet, vel ſitis, vt Auguſt. legit. Nam eſt precatio. Aliqui non tam aptè, *Vos*, i. eſtis quaſi gratulatio ſit ad Iſraelitas de tantis beneficiis. Vtuntur enim Pronominibus, Verborum ſubſtantiuorum loco.

25 *Cœlum cœli.* Per Prolepſin, generale quod præceſsit, in partes diuidit. Fecit cœlum & terram. Cælum quidem Domino. i. ſibi, pro ſua ſede & domicilio, vtque ſuam illic gloriam communicet: vel Chriſto, vt in eo regnet pacatè ad ſuam dexteram. Terram autem quam daret & aſsignaret, hominibus, vt in ea regnent, tumultuentur, ſua negotia gerant. *Cælum cœli*, ὁ ϱανὸς τοῦ ὁ ϱανοῦ. cælum intimum & præſtantiſsimum. i. æthereum, regio ætherea, ad diſcrimen aëris, vt de cunctis cælis ſydereis hæc enuncientur. Vel ex Theodo. cælum, non quod videtur, ſed illud, quod huius eſt veluti tectum, vti hoc aſpectabile noſtrum eſt tectum. i. Empyreum, quòd minimè, circunſcribitur, vti idem explicat, in quo ſcilicet eſt thronus gloriæ. κατ' ἐξοχὴν propter repetitionem, vt Pſal. 67. verſ. 37. Qua formula Canticum canticorum. i. canticum excellentiſsimum. Supremum cælorum Empyreum eſt Domino deſtinatum in aulam regiam: ſibi illud reſeruauit in gloriæ ſuæ palatium, vbi cum Angelis ſuis inhabitet, & maieſtatem ſuam cõmunicet. Terram verò dedit inhabitãdam & fruendam hominibus. Heb. Cælos, Cælos (inquã fecit) Domino, vel, Cœli, Cœli (inquã) Domino (ſunt.) quod aliqui per hyſterologiam explicant. Cæli (ſunt) cæli Domini, Domini ſunt habitatio atque domicilium, eodem ſenſu. *Domino.* Sibi, Kimhi: vel Chriſto, vt reſpiciat ad realem perſonarum diuinarum diſtinctionem. Eſt datiuus poſſeſſionis. Vnde Latinè *Domini* in Geniti. *Filiis hominum*, in vſum filiorum hominum. Eſt datiuus commodi.

26 *Laudabunt te.* De ſolenni & publica prædicatione & celebratióne, quod alibi vocat confiteri. Adiice Domine ſuper nos benedictionem, nec nos interfectoribus dede. Nam mortui, & qui deſcendunt in infernum, vel ſepulchrum (hîc enim eſt Dumá, q. ſilentium, non Seol) non te publicè & ſolenniter celebrabunt, non tuas canent laudes, quibus viuentes ædificentur & excitentur ad te colendum, & gratias tuas agnoſcendas, ſed nos qui viuimus, &c. Mortui apud viuos non habent orationem, neque loquuntur. Sic Pſ. 6. Kimhi intelligit de impiis, qui verè deſcendunt in Dumá. i. exciſionem, vt ipſe exponit, vel ſilentium (ſic etiam noſtri Poetæ Orcum vocant, & ſilentes mortuos) locum ſilentij infernum, & inferni intimum tabulatum, Gehennam. Mox etiam lemures animas dixêre ſilentûm. Nam *Dama* ſilere & excindi, vide ſup. Pſ. 93. verſ. 18. Alij de hoſtibus Eccleſiæ, qui peccatis & infidelitate mortui ſunt. Si nos deleri permiſeris, quis prædicabit laudes tuas? Num hoſtes, qui ſanctiſſimum tuum numen vbique execrantur?

27 *Qui viuimus.* Additum præter fontem, ad exprimendam ſententiam. Halelu-jah autem clauditur, ſed hanc vocem 70. retulerunt ad ſequentem Pſalmum, pro eius epigraphe & titulo.

ARGVMENTVM.

Orat simul & gratias agit, quòd fuerit magno è periculo ereptus. Christo congruit.

Halelu-jah. CXIIII. Hebr.116.

DIlêxi, quóniam exaúdiet Dóminus: vocem oratiônis meæ.
2 Quia inclinâuit aurem suam mihi : & in diêbus meis inuocâbo.
3 Circundedêrunt me dolôres mortis:& perícula infêrni inuenêrunt me.
4 Tribulatiônem & dolôrem inuêni : & nomen Dómini inuocâui.
5 O Dómine líbera ánimam meam: miséricors Dóminus,&iustus,&Deus noster miseretur.
6 Custódiens páruulos Dóminus: humiliâtus sum,& liberâuit me.
7 Conuértere ánima mea in réquiem tuam:quia Dóminus benefêcit tibi.
8 Quia erípuit ánimam meam de morte:óculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.
9 Placêbo Dómino:in regiône viuorum.

Hebræis Anepigraphus. Sept. autem Halelu-jah vocem in quam desinebat iuxta Masoretas superior versus,putarunt seruire huius argumento.Nam est de rebus lætis.i.liberatione è summo periculo.

1 *Dilexi*, Dominum. Abrupta & ecliptica vox. Neque enim quadrat, *Quoniam*, sumi pro quia, continuatiuè,loco veluti Accusatiui,hoc pacto. Dilexi,quòd exaudiet, vel exaudiat Dominus.Dilexi exauditionẽ Domini.Hæc mihi placet,gratissimáque est,*vocem*.Sic & Anonymus,docens Iod in יִשְׁמַע esse paragogicum, non affixum. Kimhi mauult contrarium. Vocem meam(&)orationem meam. *Exaudiet*,exaudire solet. Vsu linguæ futura in rebus solitis & debitis.

2 *Et in*,*Et* expletiua particula, vt alibi sæpè,vel emphatica. Quia me exaudire solet, diebus meis, quandiu viuam, eum inuocabo : vel, etiam diebus meis,etiam quandiu viuam. Basilius pro *ideo*. Quia aurẽ mihi sæpius prębuit,ideò per totã vitam Dominum inuocabo.

3 Dolores mortiferi & grauissimæ angustiæ, cuiusmodi sunt apud inferos, mala ingentia. Pictura poetica ingentium periculorum.

4 *Et nomen*. At nomen Domini,at Dominum inuocaui,dicendo sup. quod sequitur. *Et*,aduersatiua particula,*at*,*atqui*. Præsentissimum remedium contra miserias & animi mœrores, Domini inuocatio.

5 O Domine. *Ana*,blandientis & deprecantis particula. Obsecro Domine. *Deus noster miseretur*. Periphrasis miseratoris,qui à misericordi differt, quòd actum dicat, misericors autem naturam. Vide Ps.111. vers.4.

6 *Paruulos*,simplices.*Petam*,non est nomen ætatis,sed moris,vt Mat.11. Simplices,qui facilè persuadentur,Prou.14,*Humiliatus*,attenuatus sum prop. afflictus, at me seruauit. Alij de humilitate cordis & summissione animi,virtute,quæ ex Dei cognitione & sui oritur.

7 Se cõsolatur per Apostrophen ad seipsum,siue suam animam. *Conuertere*,redi anima mea ad pristinam tuam quietem & tranquillitatẽ,ne ampliùs perturbata esto, iterum esto æquo & pacato animo, quia tibi Dominus benefecit.*Tuam*,tuæ mentis.

8 *Quia*.Hinc versus cadit in sequentem. Claudatur igitur duntaxat virgula. Sic nihil necesse,*Animam meam* positam esse pro *te*, mutata persona.

9 *Placebo*,conabor placere.Quia eripuit me à morte,quæ mihi imminebat,lachrymis,propulsione,& casu:quia depulit a me omnem tristitiam, studebo vt placeam ei, quoad ero in viuis, quoad viuã & spirabo. *Placere* hîc parere præceptis Dei,ambulare in eius mãdatis,ea sequi,vt ex Hebræo patet,vbi *Ambulabo coram Domino in terris viuentium*, vbicũque terrarũ

fuero. Vſurpat enim pluralem numerum, propter varia proborum exilia & captiuitates. Aliqui hoc referunt ad vitam ſempiternam, vbi vera eſt viuentiũ regio, quia illic nullus morbus, incommodum, mors.

ARGVMENTVM.

Pergit gratias agere Deo, à quo fuerit liberatus. Nam hic Pſalmus in Heb. pars eſt altera ſuperioris.

Halelu-jah. CXV.

CRédidi propter quod locûtus ſum: ego autem humiliâtus ſum nimis.
2 Ego dixi in excêſſu meo: omnis homo mendax.
3 Quid retribuam Dómino: pro ómnibus, quæ retribuit mihi?
4 Cálicem ſalutâris accipiam: & nomen Dómini inuocâbo.
5 Vota mea Dómino reddam coram omni pópulo eius: pretiôſa in conſpêctu Dómini mors ſanctôrum eius.
6 O Dómine quia ego ſeruus tuus: ego ſeruus tuus, & fílius ancíllæ tuæ.
7 Dirupíſti víncula mea, tibi ſacrificâbo hóſtiam laudis: & nomen Dómini inuocâbo.
8 Vota mea Dómino reddam in cõſpêctu omnis pópuli eius: in átriis domus Dómini in médio tui Ierúſalem.

Sine inſcriptione in fonte, in quo nec Pſalmum per ſe conſtituit.

1 De fidei firmitate & efficacia. Credidi (Deo, ſupp. vt ſuperiore Pſalm. verſ. 1.) Propter quod locutus ſum, fide in verba erumpente. Credidi Deo, quare non timui loqui: propter perſecutiones non intermiſi dicere omnem hominem eſſe fallacem. Particulam כי pro עלי acceperunt, & rectè, è 2. Cor. 4. Credidi Deo in meis malis & calamitatibus, propter quod locutus ſum, liberè confeſſus ſum & dixi, citra metum, ſumma cum fiducia, fidem meam ſum conteſtatus, vt intelligamus non tantùm corde eſſe credendum, verùm etiam ore confitendum, Rom. 10. Qui me confitetur coram hominibus, etiam ego confitebor eum coram Angelis Dei, Luc. 19. *Ego autem*, etiam vehementer ſim afflictus. Credidi quidem, ſed non deſij affligi & vexari. Vel, me autem homines afflixerũt, quia locutus ſum liberè quicquid credebam. Chryſoſtomus explicat de Iudæis multa in Babylone perpeſſis. Alij de Martyribus & Apoſtolis. Tu in genere.

2 *In exceſſu meo*, in fuga & diſceſſu meo. Vnde Hebraicè in trepidatione mea, & in præcipiti mea euaſione. Cùm præceps fugerem. Græcè ἐν τῇ ἐκςάσει, in ſtupore, pauore, & perturbatione mentis, qua corripiebar, cernens mihi perſecutionem vndique immineré, & obſtupeſcens ad tanta pericula. Aliqui accipiunt pro mentis raptu & eleuatione ad Deum. *Mendax*, fallax. R. Selomo, & Apoſtolus Rom. 3. vt Numer. 23. verſ. 18. In homine non eſt ſperandum, ab eo ſalus non eſt expectanda. Fallit & mentitur eius auxilium. Eſt infidus, fidem datam, rebus reflantibus, non ſeruans. Deus contrà verax. i. fidus, fidẽ & promiſſa in vtráque fortuna retinens. Significat ſe in periculis deſertum fuiſſe ab omnibus, iuxta illud.

Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Mendacium hîc non opponitur falſitati tantùm, verùm etiam vanitati & prauitati.

3 Cùm ergo hanc ſalutem ſim conſecutus à ſolo Deo, quid retribuã Domino pro tot tantiſque erga me meritis & liberationibus? Quid poſt tot beneficia reddam, redderéve poſſim Deo?

Deo? *Retribuit*, tribuit, largitus est. Iam enim *retribuendi* verbum impropriè sumitur. Nam quis prior dedit, & retribuetur illi? Rom. 11. Hinc Heb. priore loco *Asib, redire faciam*: posteriore, *Tagmuloth*, à radice *Gamal, tribuit*: siue simpliciter, siue operis præcedentis ratione.

4 *Calicem salutaris*, calicem salutiferum, vel testem & indicem saluationis meæ accipiam, offeram, sacrificabo scilicet & libabo Domino. Libabo Domino vinum gratiarum actionis pro vita & salute, ipsius beneficio, conseruata. Alludit ad legis ceremoniam, in qua nulla oblatio sine liberatione, & nullum festum, celebritas, conuiuium, in quo calix vini non benediceretur, & in orbem non daretur conuiuantibus gustandus in gratiarum actionis, charitatis, & communionis sacræ symbolum, ad quem puto respectum Luc. 22. de secundo Christi calice: & accepto post cœnam calice gratias egit, & dixit, Accipite & diuidite inter vos. Amodò enim dico vobis, quòd non bibam de hac generatione vitis, quoúsque Dei regnum veniat. Commodè transfertur ad calicem Eucharistiæ, quòd eius typus essent libamina. Quin & calicem gratulatorium inter sacrificandum leuare, & pro salute acceptâ, vel postulata offerre solebant. Audi hic R. Dauid. Calicem salutum attollam, q.d. cum agitabo conuiuium & hilaria leuabo calicem vini, & confitebor illi super eo in conspectu multorum, & memorabo salutem eius, qua me ipse seruauit. Atque hunc calicem vocat Salutum. Chaldeus & R. Mose videntur exponere *Calicem*, partem, Metaphoricè, de calice fœlicitatis æternæ, poculo nectareo, Poeticè. Calicem redemptionum & salutum feram in futuro sæculo. Alij, martyrium, afflictiones, è Cypr. libr. 3. epistol. 25. & Basilio, vt Luc. 22. Matth. 20. 26. q.d. Parato animo hauriam quicquid mihi Dominus immiserit. Paratus ero ad quælibet perferenda propter te. Qui calix est salutaris, quoniam in cælum introducit.

5 *Vota*, ad votiuas oblationes & sacrificia restringit R. Mose Leuit. 22. Nedaba (inquit) absolutè est de donariis, quæ offeruntur ad ædificationem ædis sacræ, *Neder* autem (votum) absolutè de sacris altaris, vt in Psal. Tibi sacrificabo hostiam laudis, & vota mea Domino reddam. Rectius Abben Ezra in Genere. *Coram*, in Ecclesia, publicè. Liberatus persoluam, quæ voui Domino. *Pretiosa*, rara, chara. Tanti suos æstimat, vt eorum necem rarissimè permittat. Tanti suos facit, vt eos non facilè ab impiis necari sinat, vt iam sum sæpissimè expertus. Sic Rabbini. Nostri, magni pretij, gratissima, quoniam ad vitam introducit. Ibid. Cyp. vt referatur ad illud Apostoli, Seminatur in ignominia, surget in gloria. 1. Corinth. 15. Mors proborum tanti est prætij coram Domino, vt pro ea ipse vitam æternam reddat.

6 *O Domine*. Sententia cadit in sequentem versum. O Domine, En Domine, quia tuus sum cultor, ac tuorum cultorum filius, dirupisti mea vincula, méque liberasti è malis, Itaque נא *Anna*, particula hic exclamantis, blandientis, vel iuxta Kimhi & Abben Ezra Exod. 32. cõfitentis, *O, certè*, non obsecrantis, *Obsecro, quæso*. Malunt alij esse Aposiopesin. O Domine (promissa faciam) quia ego, &c. *Filius ancillæ tuæ*, non solùm voluntate & adoptione, seruus tuus sum, verùm etiam natura, tuus quasi vernaculus. Ad extenuationem sui, meminit ancillæ, & quia religiosior patre.

7 *Vincula*, calamitates, persecutiones dissipasti. *Hostiam laudis*, sacrificium pacificum, in gratiarum actionem. *Todi* de quo alio Psalmo. Basilius de confessione è cordis affectu proficiscente, siue de animi sacrificio, vt hanc hostiam opponat cruentis & Mosaicis.

8 Ex hoc versu Masoretæ duos fecerunt. *In atriis*, ad ostium tabernaculi, ante quod erant atria virorum & fœminarum. Vel est plurale pro singulari, per Syllepsin: de atrio sacerdotũ, *In medio*, intra te, ô Hierusalem, extra quam non licebat sacrificare: vt doceremur extra Ecclesiam, siue Ecclesiæ communionem, sacrificia à Deo non probari.

ARGVMENTVM.

Inuitat omnes Gentes ad Deum collaudandum, ob Christum exhibitum. Rom. 15.

Halelu-jah. CXVI. Heb. 117.

RAudâte Dóminum omnes Gentes: Laudâte eum omnes pópuli.

2 Quóniam confirmâta eſt ſuper nos miſericórdia eius: & véritas Dómini manet in ætêrnum.

Halelu-jah, claudit ſuperiorem Pſalmum, ſecundum Maſoretas, vt hîc ſit ἀνεπήγραφος. Secundum 70. hunc incipit, pro inſcriptione. Et certè nihil eius argumento lætius annuntiari potuit.

1 De beneficiis Meſſiæ Pſalmum intelligi etiam Hebrei confitentur, vt R. Dauid, inter quę maximum, Gentium vocatio, vt ex ſola miſericordia illæ Deum honorent, Iudæi autem ex promiſſionibus. *Gentes*, pagani. *Populi*, Iudæi. Euthym. Et certè vtriſque diuerſa verba attribuuntur. Gentes *Halelu*, lætè & hilariter colite, celebrate Dominum. Populi, *Sabbehu*, laudate ſimpliciter, mitigate. Quaſi maior fuerit Eccleſiæ è Gentibus potiſſimùm collectæ lætandi occaſio, quàm Synagogæ, ob copioſiorem gratiam & minorem ſalutis ſpem. Poſſint etiam Gentiles populorum vocabulo affici, vt idem dicat vtroque membro, per Epexegeſin.

2 *Quoniam confirmata eſt*, & ex Heb. roborata, ſiue multiplicata eſt, inualuit (vt non poſſit à credentibus eripi) ipſius erga nos miſericordia, quæ in vos, ô Gentes, redundabit: nempè humani generis per Chriſtum redemptio, & cùm Deo reconciliatio. *Veritas*, fides, promiſſorum conſtantia, quaſi dicat, Gentes de miſericordia, Iudæi de veritate Deum laudent. Nam miſericordia dicitur, quando nulla intercedit promiſſio: veritas, quando præſtantur promiſſa. Gentes ergo pro miſericordia glórificent Deum, quòd Chriſtum nulla intercedente promiſſione & pacto ſint conſecutæ: Iudæi autem, quòd ipſis ad confirmandas Patrum promiſſiones pro veritate Dei ſit exhibitus. Ita hunc locum tractat Apoſtolus. Roman. 15.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Eccleſia, quòd poſt tot rerum diſcrimina, ſalutem & Chriſtum ſit conſecuta. Matth. 21. & 22. Act. 2. 1. Petr. 2.

Halelu-jah. CXVII. Heb. 118.

CONfitéminiDómino quóniam bonus: quóniam in ſéculum miſericórdia eius.

2 Dicat nunc domus Aaron: quóniam in ſéculum miſericórdia eius.

4 Dicant nunc omnes qui timét Dóminum: quóniam in ſéculum miſericórdia eius.

5 De tribulatiône inuocâui Dóminum: & exaudîuit me in latitúdine Dóminus.

6 Dóminus mihi adiûtor: nõ timêbo quid fáciat mihi homo.

7 Dóminus mihi adiûtor: & ego deſpíciam inimîcos meos.

8 Bonum eſt confídere in Dómino: quàm confídere in hómine.

9 Bonum eſt ſperâre in Dómino: quá ſperâre in princípibus.

10 Omnes gẽtes circuiêrunt me: & in nómine Dómini, quia vltus sũ in eos.

11 Circundântes circundedêrunt me: & in nómine Dómini, quia vltus ſum in eos.

12 Circun-

12 Circundedêrunt me ſicut apes,& exarſêrunt ſicut ignis in ſpíritu: & in nómine Dómini, quia vltus ſum in eos.

13 Impûlſus, euêrſus ſum vt cáderem: & Dóminus ſuſcêpit me

14 Fortitûdo mea & laus mea,Dóminus: & factus eſt mihi in ſalûtem.

15 Vox exultatiônis & ſalûtis: in tabernáculis iuſtôrum.

16 Déxtera Dómini fecit virtûtem, déxtera Dómini exaltâuit me:déxtera Dómini fecit virtûtem.

17 Non móriar,ſed viuam: & narrâbo ópera Dómini.

18 Caſtîgans caſtigâuit me Dóminus:& morti non trádidit me.

19 Apérite mihi portas iuſtitiæ, ingrêſſus in eas cõfitêborDómino: hæc porta Dómini, iuſti intrábunt in eam.

20 Confitêbor tibi, quóniam exaudîſti me: & factus es mihi in ſalûtem.

21 Lápidem quem reprobauêrunt ædificântes:hic factus eſt in caput ánguli.

22 A Dómino factum eſt iſtud: & eſt mirábile in óculis noſtris.

23 Hæc eſt dies, quam fecit Dóminus:exultêmus,& lætêmur in ea.

24 O Dómine ſaluum me fac, ô Dóminebene proſperâre:benedictus,qui venit in nómine Dómini.

25 Benedíximus vobis de domo Dómini: Deus Dóminus, & illûxit nobis.

26 Conſtitúite diem ſolênnem in condênſis: vſque ad cornu altâris.

27 Deus meus es tu, & confitêbor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

28 Confitêbor tibi, quoniam exaudîſti me: & factus es mihi in ſalûtem.

29 Confitémini Dómino, quóniam bonus: quóniam in ſéculum miſericórdia eius.

Etiam hæc inſcriptio eſt clauſula ſuperioris apud Maſoretas.

1 *Bonus*, benignus,beneficus. Dat enim & remittit.

2 *Nunc*,hoc gratiæ tempore,vel confeſſionis,& publici cõuentus. Poſſit eſſe particula exhortandi & blandiendi. Obſecro. *Na*,vtrumque. Sic verſ.3.& 4.*Iſrael*, de Laicorum ordine & politico. *Quoniam*,quòd. Iam enim eſt continuatiua particula, vt & verſibus iiſdem, non cauſalis. Contrà,primo verſ.cauſalis non continuatiua.

3 *Domus Aaron*, familia ſacerdotalis. Ea autem complectitur reliquos Leuitas & Clericos.

4 De Gentilibus ſeſe ad religionem conuertentibus exponunt, quos Gherim ſiue proſelytos appellant. Fortaſſè etiam reſpexit ad Eccleſiam è Gentibus per Chriſtum colligendam.

5 Narratio incipit calamitatum, è quibus ereptus ſit. *In latitudine*,latè & amplè: largiter & copiosè. Multa & ampla benignitate. Vel,cum latitudine (mea)cùm lætitia mea magna & voluptate,cum ſecuritate,exaudiuit me vt Pſ.4. verſ. 2. Antitheſis ad tribulationẽ ſiue anguſtiam primi membri, in latum & ſpatioſum, ad quietem & ſecuritatem, in latum libertatis locum. Opponit latitudinem tribulationi ſiue anguſtiæ.q.d. Exaudiuit me, & poſuit me in locum latum & amplum,vt liberè & citra vllum metum poſſem ſpatiari in tuto: ex anguſtiis in latum & amœnum campum eduxit. Me hilariter eſt conſolatus, per Metalepſin.

6 *Mihi adiutor.* Vocem *adiutor*, addiderunt ad perſpicuitatem. Ad verbum, Mihi (eſt), meus (eſt.) Nam } inſeruit poſſeſſionibus. Non tam rectè aliqui *pro me*, vel *mecum*. Nam huius literulæ non ea ſolet eſſe vis. *Non timebo*, metu nimium deiiciente, & ſpem omnem excludente. Alioq ui quidam eſt metus in conſtantem virum cadens, de quo Pſ. ab altitudine diei timebo, & Pro. 28. & Eccl. 1. *Quid*, quicquid faciat mihi mortalis & infirma creatura.

7 *Adiutor.* Ad verb. in auxiliantibus me. i. inter, vel cum. *Deſpiciam*, aſpiciã in inimicis meis (malum, vel interitum) propriè.

8 *Bonum eſt*, magis ſup. i. melius Alteram enim comparationis particulam omittere ſolent, Sic ſeq. verſ, Sic 2. Cor. 14. & Mat. 18. *Quam in homine*, quia mutatur aut fortuna, aut voluntas, aut vita. Cuiuſmodi mutatio in Deum non cadit.

9 *In principibus*, In beneficis propr. *Nedibim*, appellãtur principes q. benefici, munifici, quòd tales ſint, aut eſſe debeant, non auari, non illiberales, nõ exactores & ſordidi. Quò reſpexit Chriſtus, Luc. 22. Qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici (εὐεργέται) vocãtur. q.d. Satius eſt ſperare in Domino, quàm in principibus, iiſque beneficis & liberalibus. Ne quidem in principibus beneficentia & largitate illuſtribus ſpes collocanda eſt. Ratio affertur Pſ. 145. verſ. 3. & 4. vbi & hîc verſus repetitur. In Deum confidentia certa & tuta: In cuiuſuis conditionis & indolis homines vana & fallax.

10 A ſuo exemplo id probat. *Circuierunt*, obſederunt, vndique oppugnarunt. Eodem ſenſu ſeq. verſ. 11. & 12. *Circundederunt. Et.* Aduerſativa particula. At nomine Domini virtute, auxilio (factum eſt) vt eas vlciſcerer, pœnas de eis ſumerem, & ex Heb. excinderem, ſiue perimerem. *Quia*, vacat Latinè. Sic alibi ſæpè expletiua eſt particula. Ex quo prætermittitur in Pſalt. Romano, & Græcis multis exemplaribus. Vel potius oratio eſt ecliptica (eſt, factũ eſt.) Alij duriùs, ſubaudiunt, Dixi, cogitaui, ſperaui, vel quid ſimile. vt Chald. In nomine verbi Domini confido, quòd perimam eas. Alij, *In nomine Domini*, idem eſſe putant quod, *Benedictum* (ſit) *nomen Domini*: vt ſit gratiarum actionis formula. Et id rurſum durius. Nam ſententia plana per nudam Eclipſin verbi Subſtantiui paſſim obuiã. At in nomine Domini (eſt) quia vltus ſũ eos. At virtute Domini (effectũ eſt) quòd hoſtes meos ſim vltus. Sic duobus ſeq. verſibus. Ter enim idem hemiſtichium intercalat, quòd Triadis opera ſint inſeparabilia, idémque præſtent.

11 *Circundederunt.* Obſederunt, in malum. Sic ſeq. verſ. *Vltus ſum*, excidi, vt ſuperiore verſ.

12 *Sicut apes*, apum more cum aculeis aliquos obſidentium, circumuolantium, & furioſè impetentium. Alij ſimile referunt ad hoſtium turbam & multitudinem, non ad furibundũ impetum. *Et exarſerunt.* In me vehementer inflammati ſunt, & ſæuierunt, vt ſolet ignis ſpinas comburens. Spinarum ignis, vt & Sarmentorũ, eſt acerrimus, etſi breuiſſimus. Item magnũ fragorem edit, & vicina quæque abſumpturus videtur. דעך. *Dahachú* in Pual, *extincti ſunt*, propriè: ſed hîc in contraria ſignificatione, *Exarſerunt*, vt pleriſque verbis accidit è kal & Niphal tranſeuntibus in Piel & Pual. Hoc enim eſt ſimplicius, Maſoreticæ diſtinctioni ſine Athnath accommodatius, duobus proximis verſibus congruentius, in quibus Antitheſis cœpit in poſteriore hemiſtichio, quàm ſi priore ſignificatu exponas, quicquid nouitatis ſpiritu recentiores ſentiant. Obſederũt me more apum. At celeriter extincti ſunt, ſicut ſpinarum iguis, atque in nomine Domini excidi ſiue vltus ſum eos, Noſtris aſſentitur Chaldæus, vertens יקדון ardent, & R. Selomo, docens hoc verbum ſignificare propriè inſilire & transferri de loco in locum, de flamma in flammam.

13 *Impulſus* ab inimicis ea de cauſa emotus ſum, vt caderem, vt proſternerer. In Heb. eſt Apoſtrophe ad hoſtem, qui populum Domini acerrimè oppugnat. Impellendo impuliſti me (ô hoſtis) ad cadendum. Vel ad peccatum. O peccatum, deieciſti me, &c. E Chaldeo. Impulſione (inquit) impulit me peccatum, vt caderem, ſed verbum Domini adiuuit me. (Semina τῦ λόγου ſolet inſpergere.) *Et.* At, verùm Dominus ſuccurit mihi, adiuuit me ſuo præſidio.

14 *Et laus mea*, cantus, muſica mea, propriè. *In ſalutem*, mihi fuit ſaluti. Repetitur hic verſus è triumphali Moſis cantico, Exod. 15. verſ. 3.

15 *Exultationis*, iubiliationis, cãtus, vociferationis. *Salutis*, vox gratiarũ actionis pro vita & ſalute

alute conſeruata in tabernaculis iuſtorum (auditur.) Iuſti in ſuis tabernaculis voce iubilante & gratias agente, plauſu & fauſtis clamoribus pro ſalute & liberatione iſta, quæ ſequuntur, & qualia Moſes Exo. 15. in ſuo Epinicio, perſonant. *Salutis*, partæ victoriæ.

16 *Dextera*, potentia Domini, non humanæ vires. Hæc eſt vox Epinicij, quam audiri dixit in tabernaculis iuſtorum, per Mimeſim trium verſuum. *Virtutem*, fortitudinem, fortia. Sic in ſeq. hemiſtichio, quod aliqui reſtringunt ad inſignem de morte & Satana victoriam. *Exaltauit me. Me* addiderunt Septuag. vt Eclipſim contextus ſupplerent. רוממני enim eſt Piel Merubbá, vt nihil ſit neceſſe relegare nos ad nomina Toar, verteréque, Dextera Domini excelſa. Quòd ab hoſtibus ſeruatus ſit, & vitam retinuerit Deo agit gratias. Tertiò dexteram Dei celebrat, per Anaphorá, propter ſanctam Trinitatem: vel ſecundum recentiores, ob animi affectũ paulo ardentiorem. Vbi per *Dexteram* aliqui Chriſti humanitatem intelligunt, quòd illa ſit Dei organum, ſicuti dextera humani corporis.

17 *Sed*, rectè, nam י pro ה, ſimplex pro cõpoſito poëticè, vt Pſal. 113. verſ. 9. Non moriar, vt verebar, præ malorum mole, ſed adhuc viuam, & facta Domini celebrabo, quibus me potenter, à morte eripuit. Quod refert ad reſurrectionem Euthymius, alij ad effectum Euangelij, Qui credit in me, non morietur, ſed viuet in æternum. Verùm hæc ſunt myſtica.

18 *Caſtigauit me*, non in perniciem. Correxit me paternum in modum, non hoſtilem, vt qui me diligat, nec velit perdere. Vnde *Iaſar*, qua voce vtitur, eſt flagellare, virgis cædere, apud Rabbinos, vt patres & præceptores ſolent pueros. *Et*. At, aduerſatiua particula. Atque hîc finit Mimeſis. Nam de ea eſt etiam hic verſus.

19 *Aperite*, Apoſtrophe ad ſacerdotes & ædituos, vt ſibi aperiant portas templi & Eccleſię, quò publicè & ſolenniter Domino agat gratias pro vita & ſalute conſeruata ipſius beneficio. *Iuſtitiæ*. Iuſtificationis, intra quas homines iuſtificari ſolent. Portas templi (Allegoricè cæli) appellat portas iuſtitiæ & virtutis, quoniam intra eas Deus homines iuſtificat, ob rem diuinam quæ illic fit, Sacramentorum & verbi Dei miniſterium. Item quoniam per eas iuſti ingrediuntur ad laudandum & celebrandum Deum, excluſis cæteris. Vnde aditu templi in Eccleſia benè ordinata pœnitentes, lapſi, energumeni, profani denique prohibentur, ad id inſtituto Oſtiariorum officio & gradu. Mal. 1. Illic enim dicitur, Canes foras. Proſper. Et ſic mox mutato numero, Hæc porta Domini (eſt) per quam iuſti intrabunt, id eſt, intrare ſolent. *Porta Domini*, porta templi Domini (eſt.) Metonym. *Iuſti*. Epithetum fidelium, qui ſunt per fidem & fidei myſteria iuſtificati, Circunciſionem olim, Baptiſmum hodie. Hi in eam *intrabunt*, id eſt, intrant, vel intrare ſolent & debent. Futura in rebus ſolitis & debitis. Quin & ingreſſus templorum patere non debet impuris.

20 Summa precis in Eccleſia habendæ. *Confitebor tibi*, gratias agam tibi, quòd me in meis malis & calamitatibus exaudieris, & ſalutem attuleris.

21 *Lapidem quem*. Anaſtrophe. Cuiuſmodi locutiones reperias apud Ioan. vt c. 14. Sermonẽ quem audiſtis non eſt meus. Quos contra Vallam nimium ſyllabarum aucupem ſequitur Virgilius, Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt, & Plautus in Amphytrione, Naucratem, quẽ conuenire volui, in naui non erat: & Cicero ipſe 4. ad Herẽnium teſte ipſomet Valla: & Terentius, Eunuchun, quem dediſti nobis quas turbas dedit. Vbi donatus, eſt caſus (ait) pro caſu, Qui loquendi modus frequens eſt apud Græcos, vt ſcilicet conſtruant antecedens, cum Relatiuo. Quem lapidem (Chriſtum, Metaphoricè) reprobauerunt & reiecerunt ædificantes (Iudæi, præſertim ſacerdotes & Phariſæi ſtructores Eccleſiæ veteris propter munus docendi eam & gubernandi) hic factus eſt lapis angularis illius Eccleſiaſtici ędificij. Improbatus enim Chriſtus, reiectus & expulſus, quaſi lapis inutilis, & nulli rei aptus, Rex tamen euaſit, & velut lapis angularis excelluit. Eccleſiam comparari ædificio non eſt nouũ, vt 1. Cor. 3. Eſa. 18. De hoc loco Matth. 21. Marc. 12. Luc. 20. Act. 4. Rom. 9. 1. Pet. 2. *In caput anguli*, in potiorem ac digniorem ædificij locum. Appellatur Eſ. 28. Lapis angularis, vt qui totũ ædificium Eccleſiæ contineat, & duos parietes. i. Iudæos & Gẽtiles in vnum angulum. i. in vnũ corpus Eccleſiæ, cuius ipſe eſt caput, coagmentauerit. Epheſ. 2. Sic enim lapis angularis nõ locũ duntaxat ſuum implet, verùm etiam duos parietes connectit & continet. Vaticinium de Chriſto paſſo, & capite Eccleſiæ poſt reſurrectionem effecto. Chal. de Dauide, qui primùm reiectus, deinde factus rex populi.

22 *Istud*, Salus hæc nobis admiranda, à Deo facta est. Solum Deum habet auctorem & causam. Humana vi contingere non potuit, hominem à principibus, tanquam impium & pestiferum, in crucem sublatum, paulò pòst pro salutari Deo omnibus terrarum finibus coli, regnúmque illius eò magis longè latéque propagari, quò vehementiùs oppugnaretur. Vel iuxta Chrysost. *Istud*, ista conciliatio diuersarum nationum in vnum Ecclesiæ corpus, non facta est humana ope.

23 *Hæc est dies*, qua videlicet lapis Christus factus est in caput anguli. Quod exponũt de die resurrectionis, exaltationis, & glorificationis Domini. Vel de tempore nouæ legis, tempore gratiæ, tempore acceptabili, die salutis, Esa. 49. & 2. Cor. 6. Vel de die redemptionis nostræ, & salutis per Christum partæ. Nulli enim alij dies vnquam tam læti, pulchri & salutares humano generi illuxerunt. Tum enim tyrannis Diaboli tristissima euersa est, peccatum sublatum, mortis aculeus extinctus, lachrymæ miserorum absterſæ, iustitia, gloria vitáque sempiterna in vniuersum mundum introducta. Arnobius de die Dominica. Hi omnes dies sunt gaudij tempora.

24 *O Domine*, Vel Obsecro Domine. *Anna*, particula etiã est obsecrantis. *Saluũ me fac.* Pronomen *Me*, nec habetur in Heb. nec in Græco nec in Gallicano Psalterio: idque fortasse aptiùs. Hæc enim est vox populi in Euangelio pro salute regis Messiæ, Hosanna filio Dauid. i. Saluum fac filium Dauidis. (Nam verbum Saluãdi ferè construitur in hac lingua cum datiuo.) Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis. i. Saluum fac, inquã, ô Domine, qui es in excelsis, quíque in cælis habitas. Sic hoc loco, ô Domine, saluum fac (lapidem hunc reprobatum. i. Christum) bene eum prospera, ne occumbat contra hostes suos & nostros. Benedictus & fœlix (sit) ille, qui quidem venit Dei nomine. Precatur enim populus Deum, vt hunc regem & ciuitatem conseruet, regnúmque fortunet. Retineri interim potest hoc pronomen. Nam non alienè D. Hieronymus, Eusebius, Theophylactus putant *Filio Dauid*, illic construi cum verbo *Dicentes*, *Dicentes Hosanna, filio Dauid*, hoc sensu: Dicebant populares filio Dauid Christo, Hosanna. i. Salua obsecro (nos ô Christe, ô rex.) *Saluum fac*, Heb. הושיעה נא. Hosih nà. Salua obsecro, quod postea contractè dicitur, הושענא, Hosanná, non tantùm ritu Syriaco, verùm etiam Biblico. Sic enim contracta hæc vox propter gutturalem reperitur. Ier. 31. vers. 7. & suprà Psal. 86. (iuxta Hebræorum calculum) vers. 2. ne quis censeat cum imperitis & impudentibus isti Caluino & Beza literam Euangelij esse corruptam. Si *me* subaudias. O Domine, me populum tuum libera de captiuitate, perfice salutem humani generis tandiu à patribus expetitam. *Prosperare*. Actiuè, Prospera Christũ, da prosperitatem. Deponens actiuum, vt Græco εὐόδωσον, & Heb. הצליחה respondeat. Bene nunc prospera, bene fortuna, ô Domine, hunc lapidem Christum, vel me. *Benedictus*, fœlix sit, benè ei sit. Vel, collaudatus, celebratus: vtrumque enim importat. Incõmodè alij putant esse verba sacerdotum excipientium regem & populum intra fores templi. *Qui venit*, præsenti tempore, בא, Habbá. He enim haiediá, propriè cum participiis. *In nomine*, mandato & potentia Dei ad tollendum hostes nostros, peccatum, mortem, Diabolum, eius denique opera.

25 A Deo vel Christo populus, siue Psalmographus persona populi se conuertit ad Apostolos & discipulos Domini. Fœlicitatem optamus, bene precamur vobis qui estis de domo Domini, qui estis eius domestici, vos laudamus. *Benedicere alicui*, collaudare aliquem, fœlicitatẽ ei optare, bene precari, quãdo enuntiatur de rebus creatis. Et sic apud Plautũ in Milite Act. 4. Sce. 8. Bene quæso dicatis mihi inter vos & mihi absenti tamẽ, id est, bene precamini. Cui cõtrariũ, *Maledicere*. i. male precari, imprecari, apud eundẽ in Pœnulo Act. 3. sce. 3. & Rudent. Act. 3. scen. 2. Deus autem benedicit alicui alio sensu. i. fauet, beneficiũ cõfert, prosperitatem & fœlicitatem immittit. Si verba populi continuentur ad Dominum, Benedicimus vobis (Christo & Deo patri) ex hoc templo: vel, Nos qui sumus de domo Domini, eius domestici. Nam Deus (est) Dominus, & illuxit nobis, apparuit nobis, nósque illustrauit suo aduentu, miraculis, doctrina, gratia, beneficentia, & maiestate. Vnde apud Apostolos aduẽtus Domini ἐπιφάνεια. Rabbini putant esse verba sacerdotum ad populum se ad tẽpli ostia offerentem. Sic ferè Nostri responsum ad Populum vers. 19. dicentem, *Aperite mihi portas*, Sacerdotum enim est populo benedicere, Num. 6. Nos qui sumus de domo, siue intra

domum

domum Domini,benedicimus vobis,Deũ ſuper vos inuocamus,&c.*Deus Dominus*,eſt ſupp. Vel,*Vau* ſiue *Et* redundat,tantùm conuertens futurum in præteritum. Niſi malis ſumi pro *Qui*,vel *quia*,vt Pſal.89.verſ.4. Benedicimus vobis de domo Domini, qui Dominus Deus illuxit nobis hoc ſuo claro aduentu.

26 Formula præconii,qua promulgabant populo futurum poſtridie feſtum. Abben Ezra Exod.32.vt ſe ad ſacrificia offerenda præpararent. Nam vt illo Exodi loco clamauit Aaron & dixit,Feſtum Domino cras,ſic hîc,ligate feſtum,(feſti victimam)funibus,id eſt,eam præparate in craſtinum,de ea hodie vobis prouidete. Sed 70.ſequuntur duntaxat ſententiam,& alluſionem vmbræ ad veritatis lucem vertunt,quòd in Euangelio victimæ illæ cruentæ eſſent puro & incruento cultui ceſſuræ.*Diem ſolennem*,feſtum propriè.*In condenſis*,frondium & ramorum,in ramoſis,in frondoſis,ramis denſis & perplexis. Die tam læto & fauſto redimite atria templi,imò verò totam vrbem & loca, quæ ipſe vectus aſina pertranſibit, vſque ad templum ipſum,atque adeò vſque ad templi interiora,nempè cornu altaris: frondibus & corollis iuxta morem feſti tabernaculorum ornate vrbem & templum, vt feſtiuitas ſit celebrior & magnificentior. Impletum Chriſti in Hieruſalem ingreſſu, Matt. 21.& Ioan.12. Alluditur ad feſtum Scenophegiæ,ſiue Tabernaculorum,Leuit.23.in quo etiam Iudæi Hoſanna canebant. Noſtri,in frequentibus & denſis turbis,in magna multitudine ad ſacra ſolennia conuenientium. Gall.*en grand preſſe*. Vnde Pſal.Roman. & Auguſtinus legunt,*in frequentationibus*. Rabbini Metonymicè exponunt,Alligate feſtum,id eſt,feſti hoſtias condenſis funibus,conſtituite victimas ramoſis chordis,denſiſque frondibus veſtitas, ad vſque altaris angulos,vt Domino mactentur. Sic Chald.alligate agnum ad ſacrificium ſolenne. Nam *Talia* in eo non puerum ſignificat ſed agnum,vt *Talé* Hębræis. Hoc dicendi genere inuitat ad colendum Dominum ſolenniter,externo etiam apparatu,ſacrificiis, honoribus, propter ſalutem & beneficia. עבת implexum & condenſatum ſignificat, & plerumque dicitur de foliis ramiſque perplexis,vt Num.23. aliquando de funibus intricatis,vt Iud.15. *Ad cornu altaris*, colligunt aliqui ſacerdotem ipſum victimam in atrium adductam primum alligaſſe ad cornu altaris,deinde ſolutam in atrii certa parte mactaſſe. Erant autem altaris cornua propriè non altaris anguli,ſed quædam capitella in modum cornuum in altum porrecta in ipſius altaris angulis ex ipſiuſmet altaris materie proiecta,ſiue ad decorum,ſiue ad myſterium. Nam ſacerdos precãs,illis innitebatur,vel manus ſuper illa extendebat,aliquãdo etiam ſanguine victimarum inungebat,purificabatque , vt indicatur Exod.30.

27 Dicendo ſupple. Nam populo Domini præſcribitur inuocandi & gratias agendi formula.

28 Et ſi hîc verſus non habeatur in Hebræo, non tamen incommodè repetitur è verſ. 20. ſuprà,vt gratiarum actio ſit ardentior. Beneficium enim aduentus Chriſti non ſatis poteſt recoli,nec memoria eius celebrari.

29 Repetit proœmium pro Epilogo.

ARGVMENTVM.

Domini legem,Verbum & præcepta laudat,quorum amantiſſimum & ſtudioſiſſimum ſe conſeruari optat,ac precatur 22. Octonariis. Inſignis contra Pelagianos.

Halelu-jah. CXVIII. Hebr. 119.

ALEPH. *i. Doctrina.*

Euſeb.lib.10. Præpar.Hieronym. ad Paulam Vrbicam.

BEâti immaculâti in via: qui ámbulant in lege Dómini.

2 Beâti qui ſcrutântur teſtimónia eius: in toto corde exquîrunt eum.

3 Non enim qui operântur iniquitâtem: in viis eius ambulauêrunt.

4 Tu mandâſti mandâta tua: cuſtodîri nimis.

5 Vtinam dirigântur viæ meæ: ad cuſtodiêndas iuſtificatiônes tuas.

6 Tunc non confûndar: cùm perſpéxero in ómnibus mandâtis tuis.

7 Confitêbor tibi in directiône cordis: in eo, quòd dídici iudícia iuſtítiæ tuæ.

8 Iuſtificatiônes tuas cuſtódiam: non me derelînquas vſque quâque.

Halelu-iah. Hæc inſcriptio in Hebræo deſideratur, ſed apponitur, propter lætitiæ argumentum ne Pſalmus eſſet anepigraphus.

1 Scribitur ordine literarum, quæ ſingulæ ſingulorum octonariorum verſus inchoant: vt intelligamus elementa literaria ad pietatem eſſe conferenda. Quare Alphabetarium Poëma appellatur à Sixto Senenſi lib. 4. Bibliothecę, vt Dauidis alii Pſalmi ſex, Metropedia Lamuël regis, Prou. 31. & Threni Hieremiæ, quæ proinde D. Hieronymus & veteres alii non fruſtrà, nec ſine ingentibus myſteriis & Eccleſiæ ſacramentis in hanc literarum ſeriem digeſta exiſtimant. Sed ea nunc non perſequor. Illo autem artificio Iacobus Furnius Genuenſis Iuriſconſultus hunc Pſalmum tranſtulit Græco & Latino carmine, nempè vt Græci & Latini Octonarii ad ſimilitudinem Hebraicorum verſuum ab eadem litera Græcè & Latinè incipiant. Genus Acroſtichis ob argumenti excellentiam, & magnitudinem. Synonymos autem vſurpat, etſi Hilarius neget, pro diuina lege & ſapientia hæc vtroque numero, Legem, Mandata, Statuta, Viam, Iudicia, Teſtimonium, Præcepta, Iuſtitiam. Æquitatem, Iuſtificationes, Sermones, Verbum, Eloquium, Veritatem, Nam vel non differunt, vel cùm re idem ſint, eandémque Dei legem & doctrinam ſignificent, ratione & notatione duntaxat diſtinguuntur, quatenus legis diuinæ qualitates, notæ, perfectiones, proprietates variæ ſunt ac multiplices. Quas in Commentariis R. Dauid explicat, & è noſtris Iuſtinus Martyr q. 92. ad Orthodoxos, Orig. hom. 11. in Numeros. Hæc ſunt prænoſcenda, ne in horum vocabulorum notione hæreamus in ſingulis verſibus, qui vnum iſtorum ſemper habent, interdum duo & tria, ad copiam duntaxat & Epexegeſin, præter verſ. 122. Nec eſt prætereundum, propter eos qui Patres deſpiciunt, Abben Ezram docere Dei ea præcepta appellari teſtimonia, quæ teſtimoniũ habent à patribus, tãquam teſtibus oculatis vel auritis: ſuntque lex per Cabbalam ſiue traditionem accepta ſine ſcripto. Quod repetit verſ. 31. Auctor, etſi aliqui dubitent, eſt Dauid, ſiue quia eſt anepigraphus, ſiue potius quia proximus habens epigraphen, prætulit Dauidis nomen, nempè centeſimus nonus.

1 *Immaculati. Temimim*, ſunt propriè integri, ſinceri, perfecti, ſimplici corde & candido quando Tau eſt radicale. Quando autem eſt ſeruile Significant immaculatos. Sic enim cum noſtro 70. veteres Hebræi hanc vocem ſolent interpretari. Hinc R. Selomo Exod. 12. verſ. 5. *Agnus Tamim vobis erit*, id eſt, (inquit) *velò Mum* abſque macula. Quod etiam illic ſequitur Abben Ezra. Beati (inquit) qui vitam purè & integrè ſecundum legem Dei tranſigunt. Via vitam præſentem hîc ſignificat, niſi malis legem Dei cum Abben Ezra, repetendo *Domini*, per Zeugma, è poſteriore membro. Via Domini, eſt via virtutis, quam Dominus tenendam præcepit. Via etiam pro actione, vt verſ. 5.

2 *Scrutantur*, ad ſeruandum. Vnde Heb. cuſtodiunt. *In toto.* (Et) toto corde, Per Aſyntheton ſubaudienda eſt particula copulatiua. Tota animi promptitudine. Vt intelligamus beatitudinem hominis poſitam in ſcrutatione quidem, ſed efficaci & actuoſo. *Teſtimonia*, præcepta, quæ de eius voluntate teſtantur.

3 Poteſt etiam verti, Et nõ operantur iniquitatem, (&) in viis eius ambulauerũt. q. d. Beati etiam

etiam ſunt,qui recedunt à malo,& faciunt bonum. Aliquot alias explanationes affert Kimhi. Sept. ſub. relatiuum ב,vt ſæpè fit in hac lingua. Quod aliqui in ſecundo membro reponunt. Non enim operantur iniquitatem,(qui)in viis eius ambulant. Alii in negatione,vt Abben Ezra. Etiam(qui)non operantur iniqua,in viis eius ambulant. Quaſi qui malis abſtinent,etiamſi nihil boni exequantur,in his numerentur,qui mandatis Dei inſiſtunt. Beatus (inquit Eccleſiaſticus)qui potuit tranſgredi,& non eſt tranſgreſſus.

4 *Nimis*,cum maxima diligentia & ſollicitudine, vt Pſal. 93. Fingis laborem in præcepto. *Meod*,*Nimis*,*valde*,*vehementer*,*admodum diligentiſſimè*. Mandaſti per Prophetas & Doctores,vt præcepta tua ſolidè ſeruarentur,ita vt vel tantilla legis tuæ tranſgreſſio ad pœnam obliget, reúmque hominem conſtituat,Leu.26. Deut.28. *Pekkudim*. mandata, quaſi depoſita in hominum cordibus.

5 *Dirigantur*,firmentur,parentur,diſponantur viæ meæ,conſilia & actiones, ſiue mundi negotia & occupationes,vt intelligit Kimhi. Omnem iſtorum vim verbum כון includit. Optat ſuam vitam ſic inſtitui & præparari, vt nunquam à lege Dei aberret. Sic ſuas occupationes & negotia conſtitui vt nullum eorum poſſit ipſum auertere à Diuinorum mandatorum præſtatione. Tunc omnia ſibi fœliciter ſucceſſura neque ſecuturum dedecus & ignominiam. *Iuſtificationes*,ſtatuta propriè,dictata,decreta,iura,vt & verſ. 8. quorum obſeruatione haberentur iuſti,vel quæ erant iuſta & æqua. Et ſic deinceps. *Hukkim*,ſtatuta eſſe docet Kimhi quorum orationes ignorentur,vt fit in maxima ceremoniarum & rituum religionis & legis parte,Sic legis partem,quæ eſt de religione,interpretari ſolent Septuaginta,vt doceant religionis & fidei actibus atque operibus tribuendam eſſe iuſtificationem,non moralibus & politicis. Quod ſic Scholaſtici enuntiant: Opera fidelium bona eſſe meritoria,non infidelium, quantumuis virtute fuerint illuſtria.

6 *Cùm perſpexero*,Cùm intentus fuero ad ea. Si eis faciendis intenderim, ſi ea diligenter & ſtudioſè ſeruauerim, tunc non fruſtrabor votis meis: Nam eſt Præteriti temporis. Abben Ezra ſubtiliùs. Si intellexerim & comprehenderim,cui illa imperaueris. Nam paucis datum eſt,vt omnium mandatorum Dei teneant rationẽ & cauſam. Ad verb. In aſpicere me,(cùm aſpexero ego)ad omnia mandata tua. Aſpicere autem ad rem aliquam,eſt rei alicui intendere,ad eam niti diligenter.

7 *In directione*,in rectitudine,recto corde,non fucato,laudabo te palàm & publicè,te prædicabo & tuas laudes. *In eo quod didici*:gratias agam tibi in rectitudine cordis,mentéque ſincera,quòd didicerim iudicia iuſtitiæ tuæ,id eſt,tuam legem iuſtiſſimam,tua iura æquiſſima, & in quibus præſcribitur quid rectum & iuſtum. Vel,cùm ea didicero. Nam למדתי, *In diſciſſe me* vtroque modo reſolui poteſt,*Iudicia*,ſiue *Miſpatim*. q. edicta,ſecundum quæ probi & improbi iudicandi ſunt,vel quæ facienda vitandavè iudicauit ac cenſuit Deus.

8 *Vſquequaque*,vſque nimis,vſque admodum,propriè,id eſt,planè,omninò. Precatur ne gratia auxiliante ſpolietur,Theod. Alii vt Abben,ne me multum deſere. Ne me tanta derelictione deſere,vt ea ſeruare non poſſim. Anonymus exponit,vſque in ſæculum,in omne tẽpus. Ne me deſere vnquam. Kimhi iungit cum *Cuſtodiam*,vt ſit Hyperbaton: Iura tua cuſtodiam vſquequaque & diligenter,ne me modò deſeras. Si me non deſerueris, ea in perpetuũ ſeruabo. Secundum illud Apoſtoli,Omnia poſſum in eo,qui me corroborat. Quanquam huiuſmodi locutiones,*Cuſtodiam ſemper*,*in æternum*,verſ. 16. *non obliuiſcar ſermones tuos*, &c. non tã indicant quid nobis euenturum futurúmque ſit,quaſi prophetando de futuris contingentibus(Quis enim donum perſeuerantię certò ſibi polliceri poſſit) quàm ſimplex noſtræ piæ voluntatis propoſitum,optatum,deſiderium,quo ſperamus Dei gratia ac ope nos in actum perducturos,perfecturoſque,quod promittimus. Sic Præterita pium deſiderium præſentis precantium ſtatus ſæpiuſculè. Vide verſ. 2. ſequentis Octonarij.

BETH. i. *Domus.*

Euſebius. Hieronym.

IN quo córrigit adoleſcéntior viá ſuam? in cuſtodiêndo ſermônes tuos.

10 In toto corde meo exquisîui te: ne repêllas me à mandâtis tuis.

11 In corde meo abſcôndi elóquia tua vt non peccem tibi.

12 Benedîctus es Dómine: doce me iuſtificatiônes tuas.

13 In lábiis meis pronuntiâui: ómnia iudícia oris tui.

14 In via teſtimoniôrum tuôrum delectâtus ſum: ſicut in ómnibus diuítiis.

15 In mandâtis tuis exercêbor & conſiderâbo vias tuas.

16 In iuſtificatiónib⁹ tuis meditâbor: non obliuîſcar ſermônes tuos.

---

9 *Corrigit*. purgat, purificat, propriè, puram, & rectam reddit naturam ſuam ad malum propenſam. In quo poterit puras efficere vias ſuas adoleſcens, vt non peccet, & à teneris virtuti & pietati aſſueſcat? Cui interrogationi reſpondet per ſubiectionem, vt pars poſterior ſit prioris reſponſio, vt etiam R. Moſè. *In cuſtodiendo*, exequendis mandatis tuis. Si tuos ſermones exequatur & perficiat. *Adoleſcentior*. Hebr. puer, cuius vita ſolet eſſe diſſoluta, & vanitatibus dedita. Hinc prouerbium Salomonis, Stultitia alligata eſt collo pueri. Quia ergo homo ab infantia ipſa propenſus eſt ad malum, Gen. 6. docet, quo pacto, dum adhuc ætas tenera eſt & flexibilis, mores emendandi ſint, ne ferantur in deterius. Nempè ſi ad normam legis verbíque Dei dirigantur. Hoc enim eſt proprium diuinorum oraculorum. Quod enim eſt equino pullo frænum & domitor, hoc idem eſt in adoleſcentibus Dei ſermo, Theod. Alii putant non hîc eſſe nomen ætatis, ſed conditionis & morum, de eo, qui cupiditatibus ſuis nimium indulget. Eſ. 65. puer centum annorum, & Ariſtotel. 1. Ethicor. puer moribus, non ætate. *Viam ſuam*, vitæ ſuæ inclinationem & propenſionem malâ, corruptam ſuam originem. Figmentum Scriptura appellat. *Sermones tuos*. In Hebræo eſt Eclipſis. In cuſtodiendo (viam ſuam) ſecundum ſermones tuos.

10 *In toto corde exquiſiui te*. Me totum tibi conſecraui nec quicquam partitus ſum in rerum humanarum concupiſcentias, Theod. Hyperbole. vt infrà, Iudicia tua non ſum oblitus. Et, A iudiciis tuis non declinaui. Quis enim aliquando non declinat à Dei legibus? quis ſepties in die non cadit? Poſſunt hæc eſſe dicta in perſona totius Eccleſiæ, vel perfectorum (cuiuſmodi aliquos in hoc mundo Scriptura agnoſcit, perfectione viæ, non patriæ,) vt quæ ſunt vnius membri, vel totius Eccleſiæ, ea ſibi imputet & aſcribat, per communicationem. In Eccleſia enim omnia ſunt communia. Sic videas Scripturam eodem contextu nunc loqui in perſona perfectorum, nunc imperfectorum, vt Philip. 3. Non quòd iam perfectus ſim, &c. & mox, Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus, & Rom. 7. vt carnalis loquitur: Non quod volo bonum, hoc ago. Alias vt ſanctus. Sic compunguntur & alliciuntur imperfecti, qui tantarum virtutum ſibi non ſunt conſcii, vt timeant, aùt ſaltem optent illam integritatẽ, mendaces & vani precando planè apud Deum inueniantur, & vt tales non ſint actu & revera, ſint ſaltem deſiderio & voto. Poſſunt etiam eſſe prĕterita pro præſentibus. Toto corde meo exquiro te. Vt loquatur ſecundum eum ſtatum & animi motionem, qua ſe inter precãdum affectum ſentit. *Ne repellas me*. Ne errare me facias, ne errare me ſinas prop. ex Anonymo: falſa doctrina ſcilicet, aut impia vita.

11 *Abſcondi*. Diligenter meditatus ſum, animo volui, altè cogitaui, & repoſui in mente intima. Metaph. ab iis, qui res precioſas in theſauris recondunt. Ambroſius interpretatur de myſteriis non publicandis. Ezechias enim peccauit, quòd Babyloniis theſauros ſuos oſtentarit. 4. Reg. 20.

12 *Benedictus*, beneficus & dignus, qui ab omnibus lauderis, Theodo. *Iuſtificationes*. ſtatuta prop. Sic ſolent חוקות *Hukkoth*, & חוקים *Hukkim*, hoc Pſalmo reddere, ad vitandam ambiguitatẽ, ne quis ſcilicet intelligat decreta & rationes, quibus Deus regit mũdũ, & prouidet, cum

cum Abben Ezra. Nam hîc ſtatuta deſignant Dei præcepta, quorum legitima obſeruatione iuſtificamur, nempè quando id fit non tantùm ſecundum ſubſtantiam operis, verùm & ſecundum legiſlatoris Dei mentem ac conſilium. Tum enim iuſtificant, id eſt, non ſolùm nutriunt primam iuſtitiam, quæ merè eſt gratuita, verùm etiam augent. Iuxta illud Apoc. 20. Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Et, Vis ad vitam ingredi? ſerua mandata. Matt. Hæc enim dicuntur de ſecunda iuſtificatione, quæ gratiæ opus eſt, ſimul ac operum.

13 *In labiis.* In, vacat Latinè. Labiis meis *pronuntiaui*, id eſt, protuli apud populum, ore meo annuntiaui, & docui iudicia tua homines mei ſæculi. Abben Ezra. Hinc Hebr. narraui. *Oris tui*, quæ per Prophetas & Apoſtolos es locutus, qui ſunt veluti os tuum. Hilarius.

14 *Sicut in omnibus diuitiis*, ſicut ſuper omni opulentia & vbertate. Chal. Sicut ſuper ſuprema omnium fortuna. Lege tua tam ſum delectatus, quàm omnibus iis, quæ in hac vita, hominibus iucunda eſſe poſſunt. Præferet infrà, verſ. 72.

15 *Exercebor*, meditabor, loquar, cum mandatis tuis colloquar, ἀδολεσχήσω. Quo verbo Septuag. vti ſolent pro meditari, ſe exercere in prece, & ſimilibus contemplationis operibus, vt alibi docui, etſi vſu vulgato ſignificet nugari, garrire. Hinc libellus Plutarchi περὶ ἀδολεσχίας.

16 *Meditabor*, oblectabo me, deliciabor prop. in Dei ceremoniis & cultu.

GIMEL. i. *Plenitudo.*

Euſebius.

REtríbue ſeruo tuo, viuífica me: & cuſtódiam ſermônes tuos.

18 Reuêla óculos meos: & conſiderábo mirabília de lege tua.

19 Incola ego ſum in terra: nõ abſcôndas à me mandâta tua.

20 Concupîuit ánima mea deſiderâre iuſtificatiônes tuas: in omni témpore.

21 Increpâſti ſupêrbos: maledîcti, qui

Hieronymus.

declînant à mandâtis tuis.

22 Aufer à me oppróbrium & contêmptum: quia teſtimónia tua exquiſíui.

23 Etenim ſedêrunt principes, & aduêrſum me loquebántur: ſeruus autẽ tuus exercebâtur in iuſtificatiónibus tuis.

24 Nam & teſtimónia tua meditátio mea eſt: & conſílium meum, iuſtificatiônes tuæ.

---

17 *Retribue*, beneficia tribue, benefac, da liberaliter. Verbum Retribuendi etiam de gratuitis vſurpatur in hac lingua: nec ſignificat ſolùm beneficium reddere, ſed etiam vltrò & liberaliter tribuere, & beneficiis præuenire. Retribuit enim Deus per indebitam gratiam bona pro malis. Auguſtinus. *Viuifica.* Heb. *Viuam.* ſed Optatiuè & deprecanter. Vtinam viuam, & ſeruem ſermones tuos, id eſt, Viuifica me, & ſeruare me fac. Nam etiam *cuſtodiam* eſt Optatiui modi. Ad quod oſtendendum, prius verterunt per imperat. Eodem tenſu Rabbini ſub. ד. Retribue ſeruo (vt) viuam, &c. Non aliter petit vitam, quàm vt præſtet ſe fidelem Dei cultorem. Arnob. De vita ſpirituali Theodoritus intelligit, cui peccati mors opponitur.

18 *Reuela*, retege, velum ab oculis meis aufer, aperi oculos meos, vt aſpiciam. Orat pro intelligenda diuina lege, nedum exequenda. Non enim omnes, qui diuina oracula lectitant, horum mirabilia intelligunt, ſed qui ſuperno ſplendore perfruũtur, vt Paulus docet (2. Cor. 3.) Theodor. *Conſiderabo*, videbo propriè, id eſt, intelligam. *Mirabilia de lege tua*, mirabiles legis tuæ ſenſus, abſtruſa & arcana legis tuæ, quæ non ſunt expoſita & explicata. Anonymus: Myſteria quæ non ſunt quibuſlibet nota & perſpecta. *De*, inſeruit interdum Genitiuis in hac

lingua, vt Gall. *Les merueilles de ta loy*. Ad arcana scripturæ intelligenda, cœlesti gratia opus, 2. Pet. 1. & 3.

19 *Incola*, peregrinus. Hodie viuus, cras moriturus. Vnde obiter hac vita vtor, ac in ea vnica consolatio est lex tua. Abben Ezra aliò refert. Sum veluti peregrinus, qui de via facilè errat & hallucinatur. Sum aberrationibus obnoxius, sicut exterus & nouus hospes. Quare ne abscondas, &c. *Mandata tua*, mandatorum tuorum notitiam & mysteria. Alii, mandatorum tuorum executionem ne abscondas mihi, vt ad vitam cœlestem perueniam, è qua hîc in terris peregrinor. Tali enim indigeo viatico ad illam vitam. Ne permittas me ignorare præcepta tua in hac peregrinatione.

20 *Concupiuit*, fracta est, propriè, desiderando iudicia tua. Languet cupiditate iustæ tuę legis. In Heb. summum & vehementissimũ desiderium exprimitur. Quare Abben Ezra interpretatur, exarsit, incensa est desiderio efficiendi tua cõtra impios iudicia, cupiditate peccatores vlciscendi. Sumit *iudicia* pro iustis vltionibus, nõ pro præceptis. *Desiderare*. Hæc duplicatio vulgò ad vehementiam desiderii refertur. Sed fortasse respexit ad fragilitatem & infirmitatem carnis à bono abstrahẽtis, vt non semper pii sensibili desiderio ad Dei præcepta ferri queãt. q. d. à carne fragili mihi metuens cupio, vt vel desiderem Dei legem, neque ab eius expetitione vnquam per carnis stuporem reuocet. Non quod volo bonum, hoc ago. Rom. 7. Deus operatur, in nobis velle & perficere. Philip. 3. Quare aptè Theodoritus ad assiduitatem refert, quasi Vates exoptet habere hoc desiderium continuò.

21 *Increpasti*, perdidisti, per Metalepsin, iuxta Rabbinos. Simpliciùs, Comminatus es superbis & transgressoribus legum tuarum, pœnam. Superbos eos appellat, quoniam qui diuinas leges despiciunt in superbiæ morbum incidunt. Theod. *Maledicti* sunt. Aliqui in accusatiuo vertunt, Maledictos & detestabiles superbos, qui deerrãt à tuis mandatis, disperdidisti, vt proinde meritò amem & colam præceptiones tuas, ne paria patiar. Sed rectiùs in Nominatiuo, vt sit allusio ad illud Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit.

22 *Contemptum*, quem ab istis superbis sustineo, quòd sim legum tuarum studiosus. *Exquisiui*. Heb. custodiui.

23 *Etenim*, etiam prop. Etiam principes, quorum erat tueri pios & virtutis studiosos, Ro. 13. in suis conuenticulis de me lædendo consultabant. *Exercebatur*, meditabatur, colloquebatur cum tuis decretis. Sic me contra principum insectationem muniebam, sic me in rebus aduersis oblectabam, sic illa in rebus tristibus ac difficilibus in consilium adhibebam.

24 *Meditatio*, deliciæ prop. mihi erant in mediis crucibus. *Iustificationes tuæ*. Hoc addiderunt, vt obscuritatẽ Appositionis Hebraicæ illuminarẽt. Etiam testimonia tua deliciæ meæ sunt, viri consilii mei, id est, & mei consiliarii sunt, tua testimonia scilicet. Illa mihi suntà consiliis, ea habeo pro consiliariis meis. Nam ea in meis rebus & notionibus adhibeo in consilium. ex Dei, magistra vitæ & consiliarius. *Consilium*. Metonym. pro consultore.

DALETH.

1. *Tabularum*. Euseb. Hieronym.

ADhæsit pauimẽto ánima mea: viuífica me secũndùm verbum tuum.

26 Vias meas enun tiãui, & exaudîstime: doce me iustificatiônes tuas.

27 Viam iustificatiônum tuârum ínstrue me: & exercêbor in mirabílibus tuis.

28 Dormitâuit ánima mea præ tędio: confîrma me in verbis tuis.

29 Viam iniquitâtis ámoue à me: & de lege tua miserêre mei.

30 Viam

30 Viam veritâtis elêgi: iudícia tua non ſum oblîtus.
31 Adhæſi teſtimóniis tuis Dómine: noli me confúndere.
32 Viam mandatôrum tuôrum cucûrri: cùm dilatâſti cor meum.

---

25 *Adhæſit*, hyperbole ſummi periculi & miſeriæ, (humilitatis malùlt Theodoritus) vt Pſal. 43. proſtrata eſt, adiacet, propinquauit prop. pulueri anima, id eſt, vita mea: vel, iuxta Abben Ezram, per Synecdochen, perſona mea. Vtrumque enim figuratè ſignificat, vt & verſ. 28. Parum abfuit quin ad ſepulchrum deferret, præ calamitate. Ego ipſe adhæſi pulueri, ac ſi eſſem mortuus, vt Hier. 51. verſ. 13. Iurauit Dominus exercituum per animam ſuam, id eſt, ſemetipſum. Humi proſtratus ſum, ob imminens extremum vitæ periculum: depreſſa eſt & deiecta eſt in terrã vita mea, ſum in extremo vitæ periculo, & morti proximus propter principum perſecutiones. Itaque conſerua mihi vitam ex tuis promiſſis & miſerationibus. *Pauimento*, pulueri propriè. Terræ & pulueri alliſa eſt, proſtrata, humiliata. *Verbum*. Viuere me fac ſecundum tuam promiſſionem de hoc mortis periculo: ſicuti es pollicitus. Verbum hîc Dei mandata non denotat, ſed promiſſa, Arnob. & Auguſt. Viuificare autem Ambroſius, pro iuſtificare accipit. Non enim vitam (inquit Theodo.) ſine termino petit, ſed vitam ſecundum legem.

26 *Vias meas*, mea negotia, res, facta, vitæ meæ neceſſitates explicaui tibi, Anonym. Alii, pec cata mea, mores meos. *Iuſtificationes tuas*, ſtatuta tua iuſta & æqua, item iuſtificantia eos qui illa ſeruant, doce me, non ſolùm vt ſciam, verùm vt ea etiam ſeruem. Hilar. Auguſtin.

27 *Viam*, rationem, vt cenſet R. Abraham. ſed nihil neceſſe. Præcepta tua doce me, inſtitue me in tuis iuſtis legibus. *Iuſtificationes* hîc iam non appellantur *Hukkim*, ſtatuta, vt verſ. præce denti, ſed *Pikkudim*, præcepta. *Inſtrue me*. Rom. Pſalterium, inſinua mihi. Ad verb. Intelligere me fac, & colloquar cum mirabilibus tuis: vel, loquar de mirabilibus tuis factis, verbis, myſteriis.

28 *Dormitauit*, ſtillauit propr. id eſt, lachrymata eſt anima mea præ anxietate. Et ſic legit Origenes & Ambroſ. quaſi Sept. vertiſſent ἔσταξεν non ἐνύσταξεν. Theodoritus contra, quare ad deſidiam animi & piarum cogitationum remiſſionem refert, pro qua diſcutienda vates obſecret. *Confirma*. Heb. erige me ſecundum verba tua, id eſt, promiſſa, Abben Ezra, quale eſt hoc, Percutiam, & ego ſanabo. Verbum etiam intelligi poſſit pro lege Dei.

29 *Iniquitatis*. Falſitatis prop. שקר, *Seker*. Eam opponit viæ veritatis, de qua ſequente verſ. Precatur ſeruari ab erroribus doctrinæ. *Et de lege*, Sic Anonymus monet præpoſ. מן, *Min*, *De*, eſſe ſubaudiendam. De lege largire mihi, legem tuam miſericorditer, tribue mihi, gratiã legis perficiendæ da mihi, effice miſericorditer, vt legem tuam exequar. Latinè, de lege tua gratificare mihi, miſericordiam fac mihi de lege tua. Chryſoſt. autem, Actiones iniquas abige à me, ac pro more tuo miſerere mei.

30 *Non ſum oblitus*. Ad verb. Poſui iudicia tua (ante me, vt ea ſeruarem, per Apoſiopeſin.) Ea mihi ſeruanda propoſui.

31 *Teſtimoniis*, præceptis per Cabbalam & traditionem Patrum acceptis, ſine vlla alia ratione vel ſcripto Abben Ezra. *Noli me confundere*. Ne permitte vt excidam ſpe conſequendi fructum eorum. Ne ſine, vt ea ſpes me fallat. Confuſio naſcitur, quando quod petitur, denegatur. Arnob.

32 *Concurri*, facilè perfeci, & alacriter & ſine impedimento. *Cum dilataſti*, cùm ex anguſtiis explicuiſti, me, cùm me lætitia affeciſti, Metaphoricè, vt Pſal. 4. Tunc expeditè tua ſeruaui præcepta. Alii, cùm mihi tuam gratiam latè & copioſè impertiuiſti, viréſque ſuppeditaſti: quando cor meũ conſolatione recreaſti, quãdo es me conſolatus, tum mãdata tua alacriter præſtiti. Nam citra Dei gratiam & auxilium, Dei præcepta non ſeruantur. Per futurum nõ immutatur vis. Curram, quando dilatãbis cor meum, gratia tua ſcilicet. Perficiam facilè, quando illorum perficiendorum gratiam facultatémque præbueris. Vtriſque opus eſt & noſtra promptitudine & Dei auxilio. Neque enim humana natura abſque cœleſti auxilio, quicquam recti agere poteſt, Theod.

HE. i. *Iſta.* Euſeb, Hieron. qui & hic ſecundam connexionem literarum incipiunt.

LEgem pone mihi Dómine viam iuſtificatiô num tuârum: & exquîram eam ſemper.
34 Da mihi intellêctũ & ſcrutabor legem tuam: & cuſtódiã illam in toto corde meo.
35 Deduc me in ſémita mandatôrum tuôrum: quia ipſam vólui.
36 Inclîna cor meum in teſtimónia tua: & non in auarítiam.
37 Auêrte óculos meos ne vídeant vanitâtem: in via tua viuífica me.
38 Státue ſeruo tuo elóquium tuum; in timôre tuo.
39 Amputa oppróbriũ meum, quod ſuſpicâtus ſum: quia iudícia tua iucûnda.
46 Ecce concupîui mandâta tua: in æquitâte tua viuífica me.

---

33 *Legem pone mihi.* Vno verbo Hebraicè, Doce me. Vide Pſal. 24. Sic autem circumloquuntur, vt oſtendant homines per Dei verbum & legẽ exteriùs doceri, nec priuatim reuelationes eſſe expectandas, interiùs autem per ſanctas inſpirationes & inſtinctus. *Exquiram eam*, viam verb. Et cuſtodiam eam (ad)calcem, ſiue ad extremum vſque. i. ſemper: vt omittam alias interpretationes minus ſimplices. *Ekeb* ſonat *veſtigium*. Per veſtigium eam cuſtodiam, vt qui metuunt de via eam per veſtigia ſequuntur. Itẽ *finẽ operis*. i. præmiũ mercedẽ, quo modo accepit Abben Ezra, cuſtodiã eam pro retributione, quæ propoſita eſt maxima ſeruantibus eam. Et hoc ſecuti ſunt infra verſ. 11. vt vtraque intelligentia haberetur.

34 *Da mihi intellectũ* legis tuæ. Intelligere fac me propriè, legẽ tuã ſcilicet, per Hypozeugma. Nam hoc Octonario docet opus eſſe Dei gratia & ſpiritu cæleſti ſque lumine, ad inlligẽdas, amandas, & ſequendas Dei leges, vt proinde D. Auguſtinus eo ſæpiùs vtatur cõtra Pelagianos. In toto Pręp. *in* redundat Latiné, toto affectu, totis animi viribus cuſtodiam legẽ tuam, ſi eam me feceris intelligere. Sic infra verſ. 58.

35 *Deduc*, incedere fac me, dirige me per viam tuorum præceptorũ, dux eſto mihi in obeundis tuis mandatis. *In ſemita*. Aliqui legunt in Accuſ, Inducito me in ſemitam. Sed nihil opus. Mihi in ſemita recta verſanti præbe te ducem, ne eam deſeram. *Volui*, mihi in ea placui.

36 Inclinat Deus in teſtimonia ſua & ad bonum efficienter & per ſe: Inclinat in auaritiam & mala deficienter & per accidens, id eſt, quia permittit cadere, vel ſubducit ſuam gratiam. Sic gubernator ſua præſentia eſt cauſa ſalutis nauis, ſua abſentia naufragii. *In auaritiã*. Chald. in Mammonam, id eſt, pecuniam.

37 *Auerte*, tranſire fac oculos meos, *ne videant*, ne concupiſcant. Metaphora à corpore ad animum. Hinc concupiſcentia oculorum. 1. Ioan. 2. & Matth. 5. Qui viderit mulierem ad cõcupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. *Vanitatem*, doctrinæ & morum. Vanitas quod inutile eſt, & ſtultum vocatur, cuiuſmodi ſunt omnia, quæ in hac vita iucunda videntur ex Eccleſiaſte. Theodor. *Viuifica me*, viuere fac me in tua lege & verbo, ſiue in legis tuæ obſeruatione. Sic ſõlet *Viuificandi* verbum toto hoc Pſalmo interpretari Abben Ezra. Aliqui, per tuam legem & verbum.

38 *Statue*, ſtabili in me ſeruo tuo eloquium vt te metuam, vel, firma, imple, præſta tuum promiſſum mihi, qui ſeruus & cultor tuus ſum, vt te timeam & reuerear. At Theod. firmiter in me pone tuos ſermones, conſtantem me in tuis ſermonibus fac, vt timor tui mihi perpetuo incumbat, nequaquam ſinens, vt à tuis oraculis deflectam. Ita *Eloquium* non pro Dei promiſſo, ſed verbo, & In pro *cum*. Kimhi promiſſum intelligit de ſucceſſione poſterorũ Dauidis in regno, vt hoc recidat in Chriſtum Dauidis filiũ. Abben Ezra *Eloquium*, mauult ſignificare decretũ Domini. Confirma decretum tuum mihi, vt tu timearis. Alii, legem ipſam Dei. *In timore tuo*, vt te timeam, vel, vt tu timearis, Timor Dei eſt vnum è donis Spiritus ſancti, Eſa. 11. Quare pro eo habendo meritò precatur. Ad verb. Vt in timorẽ tuũ (venire facias me vt ſup-

vt ſupplet Abben Ezra. Hoc malo, vt ſit ſenſus noſtrorum Septuagin. q.d. Pone ante oculos meos legem tuam, vt te timeam. Aliqui יראך *iſer*, Pronomen faciunt neutrum. Quod (eloquium) ad timendum te (eſt.) Alii maſculinum. Qui (ſeruus tuus) in timore tuo (eſt,) id eſt, qui te timet & reueretur.

39 *Amputa*, aufer opprobrium, quo me hoſtes mei afficiunt: ex Anonymo, falſa conuitia & probra. Alii, peccatum, quod mihi eſt probro & dedecori. Nihil enim peccato probroſius, & magis pudendum. *Suſpicatus ſum*, timui. Heb. eodem ſenſu. Quæ enim ſuſpecta habemus, timemus. Græcè, ὃν ὑπώπτευτα, quod vereor, quod ſuſpectum habeo. *Iucunda*. Heb. bona, vtilia, fructuoſa, benigna ſunt iudicia tua, quæ in pios decernis. Sic enim iuſtas Dei ſententias, quibus pœnam peccatoribus, ſalutem pœnitentibus affert, vocat. Theod. Niſi malis de legibus diuinis accipere.

40 *In æquitate*, pro tua æquitate & iuſtitia conſerua mihi vitam. Vel potius, vt verſ. 37. in tuæ æquitatis obſeruatione viuere me fac. Mihi optanti vitam iuſtam concede, Theod. Tuam æquitatem, tuam æquiſſimam legem fac ſeruem, quoad ero in viuis.

VAV. i. *Et.* Euſeb. Hieronym.

ET véniat ſuper me miſericórdia tua Dómine: ſalutâre tuum ſecúndùm elóquium tuum.

42 Et reſpõdêbo exprobrántibus mihi verbum: quia ſperâui in ſermónibus tuis.

43 Et ne aúferas de ore meo verbum veritâtis vſquequâque quia in iudíciis tuis ſuperſperâui.

44 Et cuſtódiam legẽ tuam ſemper: in ſéculum & in ſéculum ſéculi.

45 Et ambulâbam in latitúdine: quia mandâta tua exquisîui.

49 Et loquêbar de teſtimóniis tuis in cõſpêctu regum: & nõ confúndêbar.

47 Et meditâbar in mandâtis tuis: quæ dilêxi.

48 Et leuâui manus meas ad mandâta tua, quæ dilêxi: & exercêbor in iuſtificatiónibus tuis.

---

41 *Et veniat*. Optanter. q.d. immitte mihi tuam miſericordiam & gratiam. *Salutare tuum*, ſalus tua, defenſio. Eſtque appoſitio, niſi malis Aſyntheton per Zeugma. (Et) ſalus tua mihi ſuperueniat, mihi contingat. Chriſtum Auguſtin. exponit. *Eloquium*, promiſſum tuum, vt verſ. 38.

42 *Verbum*, reſponſum dabo conuitiatoribus meis, qui negant te mihi allaturum ſalutem, quòd ſperaui in tuis promiſſis. Conſtruitur cum verbo *Reſpondebo*. Nam ſic loquuntur, vt 1. Par. 21. verſ. 12. Quod reſpondebo mittenti me verbum. Aliqui cum Participio, exprobranti bus mihi aliquid. Verbum pro re paſſim. *Quia* pro quòd particula cotinuatiua, non cauſali.

43 *Ne auferas*, ne mihi eripi permittas. Deus enim propriè non eripit, ſed diabolus, niſi fortaſſè valde ingratis, & dona Dei non agnoſcentibus propter peccata, Arnob. *Vſquequaque*, prorſus, vllò modò, vel vnquam, in perpetuum. Vide ſuprà verſ. 8. *In iudicijs*. Vt *ſermones* proximo verſu, ita hic *iudicia*, promiſſa ſignificant, non quidem quælibet, verùm ea, quæ verbo, lege, & præcepto Dei conſignantur. Ne quis putet prorſum diſcedi à ſignificatu, in quẽ hæc & ſimilia iam ab initio acceperat. Nam perpetuò vrget verbum Dei variis vocabulis pro diuerſo eius reſpectu.

44 *In ſæculum ſæculi*, cunctis vitæ meæ diebus, Anonymus, tam hîc quàm in futuro ſæculo, Ambroſ. Et certè Heb. *leolam vaed*. in ſæculum & æternitatem. Quod alii vertunt, in ſæculũ, & vltrà. Futuram, inquit Theodoritus, vitam demonſtrat, in qua pura & ſincera diuinarum legum obſeruantia cunctis dabitur.

45 Hactenus orauit, nunc narrat, inquit August. idque in Martyrum, id est, testium veritatis persona, ex Ambros. *Et ambulabam.* Per futurum etiam verti possit. Sic sequentibus Versib. *loquebar, confundebar, meditabar, leuaui. In latitudine* in lætitia, metaphora à corde se gaudio dilatante. Vel ex Theodo. cum multa facilitate & confidentia, magna libertate, etiam inter persecutiones. Vel in lato & tuto loco, in via laxa. Latè incedebam per tua mandata. Gratia Spiritus sancti angustiam aufert, & viam dilatat, atque iucundam reddit, quæ carni videtur tristis & difficilis.

46 *Non confundebar*, non me pudebat ista loqui.

47 *Et meditabar*, cum gaudio & multa delectatione contemplabar. Vnde Heb. delectabar. Præcipua hominis voluptas in contemplatione est posita, vt 10. Ethic. docet Aristot. Est autem Antithesis superioris, vt notat Abben Ezra. Quemadmodum palàm corã regibus, quos homines solent metuere, loquebar de testimoniis tuis, ita oblectabam me in illis priuatim siue publicè, siue in aperto, siue in abscõdito profitebar tuam legem & religionem: vt & præcipitur Matt. 5. contra hypocritas. *Quæ dilexi*, valde σφόδρα vt Græci & August. legunt.

48 *Leuaui*, manus admoui mandatis tuis, manus ad apprehendendas leges tuas extuli. Alii, summa alacritate ea perfeci. Non enim in sermone est Dei regnum, sed in opere. Et, qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Et non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Leuare manus, extendere manus, & opere perficere. Metaphoram sumit Abben Ezra ab iis, qui cum honore & charitate aliquem excipiunt. Aliàs, leuare manus, pro iurare, vt Genes. 14. Modus rei pro ipsa re. *Exercebor.* Vocabulum Scholasticum. Loquar, propr. Declamitabo. studebo, exercebo scriptum, elocutionem, &c.

ZAIN. i. Hæc. Euseb. Hieronym.

MEmor esto verbi tui seruo tuo: in quo mihi spem dedísti.

50 Hæc me consolâta est in humilitâte mea: quia eloquium tuũ viuificâuit me.

51 Supêrbi inîquè agêbant vsquequâque: à lege autem tua non declinâui.

52 Memor fui iudiciôrum tuôrum à sæculo Dómine: & consolâtus sum.

53 Defectío ténuit me: pro peccatóribus derelinquéntibus legem tuam.

54 Cantábiles mihi erant iustificatiônes tuę: in loco peregrinatiônis meæ.

55 Memor fui nocte nóminis tui Dómine: & custodîui legem tuam.

56 Hæc facta est mihi: quia iustificatiônes tuas exquisîui.

---

49 *Memor esto.* Præsta, perfice. Neque enim in Deum vlla cadit obliuio, sicut nec pœnitentia. Euthym. *Seruo tuo*, tui ad seruum tuum verbi. Quod verbum mihi seruo tuo promisisti, quo mihi spem fecisti, te salutem daturum iis, qui custodiunt mandata tua. Chrysost. q. d. Memento eorum, quæ mihi es pollicitus, per internam scilicet vocem, vel per scripturas, vel per Prophetas. Nam tot modis præcipuè nobiscum Deus loquitur. Vel *Seruo* est Datiuus acquisitionis, in gratiam vel vtilitatem serui tui, vt construatur cum *Memor esto*. *Verbum* autem pro promisso, quod R. Selomo restringit ad promissionem Dauidi factam per Nathan Prophetam. Arnobius, pro Verbo Dei in carne promisso, vt nostrum humanum genus, quod præuaricatione Adæ perierat, recuperaret. *Spem*, in quo me sperare fecisti.

50 Hæc *res*,

50 *Hæc res*,hæc promiſſio.Fœmineum pro neutro Latinorum,more linguæ,vt Pſ.26. Hoc me eſt cõſolatum in mea afflictione,hæc mea eſt cõſolatio in mea miſeria.Periiſſem in meis malis,niſi verbum tuum me erexiſſet. *Humilitas*,pro afflictione & calamitate . Aliqui *Hæc*, ſpes,è ſuperiore verſu.At Hebraicè illic legitur.In quo me ſperare feciſti. Niſi habeatur ratio totius ſententiæ.Hoc,in quo me ſperare feciſti,id eſt,hæc ſpes me eſt conſolata.Alii,hæc lex tua.*Viuificauit*,conſeruauit.Iampridem me vita defeciſſet præ malorum magnitudine,niſi me eloquia tua conſeruaſſent.

51 *Iniquè agebant*,in me ſcilicet,deridebant me vehementer, Heb .Superbos autem appellat legis Dei & pietatis contemptores,vel etiam ex Auguſtin.perſecutores.

52 *A ſæculo*,(quæ ſunt,)à ſæculo:quæ quidem iudicia,iuſtęque voluntates ſunt ſempiternæ, & à rerum initio vſque in ſeculum durant.Nam ſemper eodem modo te geris erga probos. Alii,non tam rectè,à vulua matris meæ.Illic enim incipit cuiuſque ſæculum. R. Selomo & R.Abraham,iudicia pro iuſtis vltionibus ſuperborum & ſuppliciis accipiunt. Theodoritus etiam pro piorum liberationibus . Nam iudicia non ſemper hoc Pſalmo accipiuntur pro præceptis.Sic Ezechiel.14.verſ.20.iudicia ſua,gladium, famẽ,peſtem, & feras beſtias Deus appellat.

53 *Defectio*,ἀθυμία animi defectus,deſtitutio,& deliquium præ zelo,vehemens triſtitia inua ſit me.Heb.tremor,vortex,horror corripuit me. *Pro*,propter impios legem tuam deſerentes . Quoties cogito impietatem eorum,qui legem tuam negligunt.Dolet Sãctus de impiorum impietate.

54 *Cantabiles*,carmina,cantiones prop. mihi erant tua iura & decreta in domicilio meæ peregrinationis,id eſt,in hac vita,vel in hoc exilio & captiuitate ad eius faſtidium cantu leuãdum & minuendũ:calamitates meas ſolabat cantandis tuis iuſtis præceptis & legibus. Hoc vnicum erat perfugium in tãtis malis.Peregrini ſolent eſſe triſtes & attoniti, laboris autem & itineris tædium cantu ſolari.Heb.*Zemiroth* cantiones muſicæ. Vnde hi Pſalmi vocantur *Mizmorim*,cantiones ad inſtrumenta muſica,vt *Zamar* canere inſtrumentis,Cabbalici amputationes Metaphora à *Mazmeroth* falcibus Eſ.18.quod imputent & abſcindant omnes moleſtias,tumultus perturbationes,dæmonum inſultus inſidias & motus.q.d.Vbicunque moleſtiarum & perturbationum timor me peregrinantem corripiebat, his Pſalmis illa præcidebam & frangebam, veluti falcibus,lege R.Ioſeph in porta lucis.*In loco*.In domo prop.

55 *Nocte*,tempore calamitoſo,vel nocturno,cùm cæteri dormiunt quietè & tranquillo,nomen tuum recolo,atque tuæ legi meditandæ vaco in hoc mundo,in quo peregrinor.Tanta eſt magnitudo voluptatis,quam de ea cogitans capio.

56 *Hæc*,hoc:vt ſup.verſ.50.Hoc,vt nocte tui recorder, factum eſt mihi, hæc, quæ commemoraui,mihi contigerunt,quia mandata tua diligenter ſum executus.Aliqui ad legẽ. Hæc lex facta eſt mihi,ſum illam aſſecutus,mea effecta eſt,quia &c.vt *Mihi* Datiuus ſit poſſeſſionis Hebraicus,pro mea μοῦ. Euthym.Hilarius,Ambroſius ad Memoriam referunt,Auguſtinus ad Noctem.Sed ad totum complexum eſt idiotiſmus.

HETH. i, *Vita*. Euſeb.& Hieronymus.

POrtio meaDómine:dixi cuſtodîre legem tuam.

58 Deprecâtus ſum fáciem tuam in toto corde meo: miſerêre mei ſecûndum elóquium tuum.

59 Cogitâui vias meas: & conuêrti pedes meos in teſtimónia tua.

60 Parâtus ſum & non ſum turbâtus: vt cuſtódiam mandâta tua.

61 Funes peccatôrum circumplêxi ſunt me: & legem tuam non ſum oblîtus.

62 Média nocte ſurgêbam ad confitêndum tibi:ſuper iudícia iuſtificatiônis tuæ.

63 Párticeps ego ſum ómnium timén tium te: & cuſtodiéntium mandâta tua.

64 Miſericórdia tua Dómine plena eſt terra: iuſtificatiônes tuas doce me.

---

57 O Domine, portio mea (per Appoſitionem, qui es mea portio, theſaurus, ſeu pars mea hæreditaria) dixi me cuſtoditurum legem tuam: hoc propoſui, hoc decreui. Anonymus putat orationem eſſe inuerſam: O Domine, dixi cuſtodire legem tuam, portio mea eſt. Hoc mihi ſumo, hoc accipio pro mea parte, patrimonio, peculio, poſſeſſione, dum alii ſibi ſuas opes, honores & potentiam pro hæreditate conſtituunt ac habent. Habeant alii alias partes, hanc vnam mihi elegi, vt Pſal. 15. Alludit ad Leuitarum ſortem, quibus cùm nulla inter Iſraelitas attributa eſſet, Dominus ſe illorum eſſe hæreditatem dixit, & vt è ſacrificiis, primitiis & decimis viuerent. Deut. 17. Alii, vt *Dominus* ſit Nominatiui caſus, diuidunt ſententiam, nõ tam rectè. Portio mea Dominus (eſt.) Dixi me cuſtoditurum legem tuam, hoc apud me propoſui.

58 *Faciem*, fauorem. Chriſtum Hilarius & Ambroſ. *In* vacat ſuprà verſ. 34. *Meo*. Additum ad explicationem. *Miſerere*. Poſſit eſſe Mimeſis, dicendo ſuppl. Miſerere mei ſecundum promiſſiones tuas. *Eloquium*, promiſſum, vt ſuprà. Eſt enim diſtinguendum, vbi eloquium, verbum, ſermo Pſalmo hoc ſignificent verbum & doctrinam Dei, vbi promiſſionem.

59 *Vias meas*, mea facta expendi, vitæ meæ actiones conſideraui, & conuerti me ad legem tuam moribus exprimendum. Alii, mea negotia & neceſſitates.

60 *Paratus ſum, & non ſum turbatus*, ſiue retardatus. Heb. feſtinaui, & non tardaui ſiue diſtuli: feſtinaui ſine cunctatione ad obſeruationem tuorum mandatorum.

61 *Peccatorum*, maſculini generis. Heb. impiorum. q. d. Inſidiæ, tendiculæ, retia impiorum implicarunt: vel iuxta alios, deprædata ſunt me vt me perdant, vel certè abs te auellant: & tamen non ſum oblitus legis tuæ, vt Coloſſ. 2. Ne quis vos decipiat, vel deprædetur per Philoſophiam. Funes Metonym. laquei funibus vel tenſi, vel conſtantes: Chaldæo cohortes & cateruæ (quaſi colligationes & congregationes) congregatæ ſunt contra me. *Hebel*, & funem & turmã. Vt 1. Reg. 10. verſ. 11. Ecce funis Prophetarum in occurſum eius. q. d. Improbi cateruatim me implicarunt & prædati ſunt.

62 *Super*. propter iuſta tua iudicia & ſtatuta, vel de iuſtis tuis iudiciis, id eſt, vt celebrarẽ tuas leges & verba, nocte media & concubia, quando peccatores quieti vel voluptatibus indulgent. Reſpicit ad nocturnas Dei laudes ab Apoſtolis inſtituendas ἀλεκτοροφωνία, apud Clement. lib. 8. Conſtit. Apoſtol. c. 36. Græci exempl. Cyprianum, &c. Saltem inde originem noſtræ matutinę, ſiue vt loquitur in ſua epiſtola de Chriſtianis Plinius antelucanæ preces ducunt. lege infra verſ. 164. Ad verb. (In) medietatibus noctis. Quod non dicitur præfinitè (inquit, Abben Ezra Exod. 11.) de medio noctis puncto, ſed quando præterit prius noctis dimidium, id eſt, à media nocte, poſt noctem mediam, in ſecundo noctis dimidio. Idque, vt ait Zoar, immo & Talmudici c. 1. Beracoth, quoniam à media nocte incipit tertia vigilia ſiue cuſtodia, quæ cæterarum eſt quietiſſima & tranquilliſſima. Nam tunc ſenſus collecti ſunt non diſtracti viſis & radiis lucis. Vnde & noctu apparebant potius Deus & Angeli, quoniam, ratione quietis nox aptior eſt reuelationibus propheticis. Addit Zoar tũc finiri curſus & impetus malignorum & inuiſibilium ſpirituum tenebrarum, quo adaptat illud pſalm. 90. Nõ timebis à timore nocturno, à peſte perambulante in tenebris, & pſalmi 104. tres hos verſus Poſuiſti tenebras &c. Catuli leonum &c. Ortus eſt ſol &c. Tũc enim incipit ſol tenebrarum hoſtis aſcendere in noſtrum hemiſpherium.

63 *Particeps*. ſocius. q. d. Sum vnus ex iis, qui te timent & reuerentur: cum iis me ſoleo coniungere. Amicum verterat Syrus interpres citante Theod. Puto eſſe Ionathan. Noſtri referunt ad ſocietatem vitæ, & communionem bonorum omnium & gratiarum ſpiritualium.

64 *Terra*, terræ incolæ. Nullos terræ incolas pateris eſſe expertes miſericordiæ.

Hac

Hac tu vtere erga me, docendo tua iusta præcepta, Sine Metonymia, Etiam vbique terrarum & locorum Dei bonitas & misericordia lucet, nedum in rebus rationis & vitæ expertibus.

TETH. i. *Bonum.*

Euseb. Hieronym.

BOnitâtem fecîsti cum seruo tuo Dómine secûndũ verbum tuum.

66 Bonitâtem, & disciplînam: & sciéntiam doce me: quia mãdâtis tuis crédidi.

67 Priúsquam humiliâret, ego delîqui: proptérea elóquium tuum custodîui.

68 Bonus es tu: & in bonitâte tua doce me iustificatiônes tuas.

69 Multiplicâta est super me iníquitas superbôrum: ego autem in toto corde meo scrutâbor mandâta tua.

70 Coagulâtum est, sicut lac, cor eôrum: ego verò legem tuam meditâtus sum.

71 Bonum mihi, quia humiliásti me: vt discam iustificatiônes tuas.

72 Bonum mihi lex oris tui: super mília auri & argênti.

---

65 *Bonitatem fecisti*, benè fecisti seruo tuo, bonis cum cumulasti. *Secundum verbum*, prout es pollicitus, beneficiis multis me affecisti.

66 *Bonitatem*, bonum, vt superiore vers. benignitatem, beneficentiã. Bene facere doce me & de hominibus bene mereri. Ad mores. Vox pertinet, vt sequentes, *Disciplina*, *scientia*, ad fidem & notitiam legis. *Et* copulam hanc addiderunt ad explicandum Asyntheton. *Et disciplinam*, & sapientiam: sententia & sensa præcipua legis tuæ. Sic Anonymus. Theodoritus castigationem, correptionem, vt sit illud Hieremiæ 10. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio & non furore, ne forte in nihilum redigar. Sic enim ægrotus sanitatem desiderãs ferri incisionem & cauterium quærit. Cui sequens vers. de castigationis vtilitate fauet. Rabbini quia particula *Et* in Heb. desideratur, nec eam per Asyntheton subaudiunt, ferè interpretantur in Genitiuo. Quod Masorethæ significarunt syntacticè legẽtes *Tub* non Tob. Bonitatem disciplinæ siue gustus. i. quicquid est præcipuum & excellens in tua lege, doce me. Eius rectam intelligentiam mihi tribue. Gustum appellant Metaphoricè sapientiam, consilium, disciplinam. Ita gustum animi mei affice, vt verorum bonorum suauitatem intelligam, cætera omnia amara iudicem.

67 *Humiliarer*, affligerer, עני, *ana*, etiam loqui, respondere, canere. Quare aliqui, sed lõgiùs, Antequám loquerer, responderem, canerem, clamarem, ad te scilicet. i. antequam te inuocarem & deprecarer, ego errabam. *Deliqui*, errabam propriè. Aduersa piis prosunt, qui interdum secundis & prosperis efferrentur, & contra Dei legem peccarent. Propterea, Hebr. Et nunc, At nunc, quando afflictus sum, mandata tua seruo. Ex afflictionibus discimus Deum colere.

68 *In bonitate tua*, pro tua benignitate, per tuam bonitatem. Hebraic. Et benefaciens, doce me statuta tua. Quod aliqui iungunt cum præcedentibus, Bonus es tu & benefícus.

69 *Multiplicata est*, connexa est, concinnata, cumulata, addita ex Anonymo. Concinnarunt, confinxerunt artificiosè contra me mendacium superbi & arrogantes. *Scrutabor*, custodiam Hebraic. Nempè scrutanda sunt mandata Dei, non tam vt sciantur, quàm vt impleantur.

70 *Coagulatum*, pinguefactum, incrassatum præ adipe. Chrassitie obtusum est cor eorum,

ne tua verba intelligat, neque iis delectetur. Vt Esa. 6. Mat. 13. Exod. 7. Vnde Chaldeus hîc fomitis meminit: Incrassatus est, sicut adeps, fomes cordis eorum. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit, ea quæ sunt spiritus. Chrysost. refert ad hostes, Obduratum est cor eorũ aduersum me. Possit esse Antithesis. Deliciis vacant & voluptatibus, ego verò legem tuam meditor. Hæ meæ sunt deliciæ. *Sicut lac.* Masoretæ חלב *Heleb* per quinque puncta legunt, sicut adeps, pinguefactum est cor eorum. i. obtusum factum, & quasi aruina obductum, ne legem tuam scrutentur & seruent. Sept. per geminum Camets, *Halab* sicut lac: Metaphora quidem diuersa, sed sensu eodem, quem aliqui ad temporarias delicias & fœlicitatem conferũt. His enim ebrij peccatores, inepti sunt ad diuina. *Meditatus sum*, in deliciis habui, prop. Antithesis. Ipsi se oblectant rebus pinguibus & delicatis, ego habeo in deliciis legem tuam, illa me pasco & sagino.

71 *Humiliasti*, vexasti afflixisti, Afflictio erudit, Heb. 12. Infirmitatum afflictio mater virtutum. Saluianus lib. 1. de Prouid.

72 *Super*, plusquam aureorum, argenteorúmque millia, vtilior meliórque est mihi oris tui lex, disciplina, doctrina. *Lex.* Doctrinam sic nominant, vt Psal. 24. Legem dabit delinquentibus in via. Et sanè תורה *Tora*, *Lex*, deducitur ab יורה, *Hora*, docuit, Potest Metonymicè significare legis obseruationem. Melior mihi est legis tuæ obseruatio, mihi vtilius est obseruare legem tuam, quàm abundare aureorum & argenteorum millibus.

IOD. i. *Principium.* Eusеb. Hieronym.

MAnus tuæ fecêrunt me, & plasmauêrunt me: da mihi intellêctum, vt discam mandâta tua.

74 Qui timent te vidêbunt me, & lætabûntur: quia in verba tua supersperâui.

75 Cognôui Dómine, quia æquitas iudícia tua: & in veritâte tua humiliâsti me.

76 Fiat misericórdia tua, vt consolêtur me: secûndum elóquium tuũ servo tuo tuo.

77 Véniant mihi miseratiônes tuæ, & viuam: quia lex tua, meditátio mea est.

78 Confundântur supêrbi, quia iniûstè iniquitâtem fecêrunt in me: ego autem exercêbor in mandâtis tuis.

79 Conuertântur mihi timêntes te: & qui nouêrunt testimónia tua.

80 Fiat cor meum immaculâtum in iustificatiónibus tuis: vt non confûndar.

---

73 *Plasmauerunt*, condiderunt, formarunt, aptarunt. Manus Dei Anthropopathωs, eius potentia, qua vtitur ad res fabricandas, sapientia, bonitas siue amor & affectus: quæ etiam digitus appellatur, Psal. 8. Est enim incorporeus, nisi malis Dei Verbum & spiritum, quibus, tanquam manibus instructus omnia procreauit Facere de anima: Plasmare, siue fingere, de corpore. In Deo duo considerantur præcipuè, Essentia & Energia. Quoniam autem essentia ipsius est incorporea membra ipsi attributa, Energiæ actiones siue operationes indicãt, quæ ad nos descendunt, essentia interim illius intra se se manente. *Da mihi intellectum*, intelligere fac me, erudi me.

74 *In verba tua supersperaui*, in tuis promissis speraui vehementer.

75 *Iudicia*, præcepta tua cognoui esse æqua & iusta. Alij iudicia pro afflictionibus & pœnis. *Et in veritate*, & quia verè. i. rectè, iustè, iure & meritò afflixisti me, scio. Kimhi cum Septuag. subaudit ב. in. Verè, quæ patior, iustè patior.

76 Sit

76 Sit mihi misericordia tua in his malis consolationi, secundum eloquium tuum, quod promisisti seruo tuo, vt tu mihi seruo tuo es pollicitus. Tua misericordia mihi consolationem præstet. Veritate humiliatus misericordia ad consolationem instauratur. August. *Seruo tuo*, ad seruum tuum, vt construatur cum proximis, secundum eloquium tuum seruo tuo factum. i. mihi. Sicut mihi seruo tuo locutus es.

77 Mortuum se existimat, diuina beneuolentia priuatus, ideo vt reuiuiscat per diuinam benignitatem precatur. Theod. *Meditatio*, deliciæ, propriè, oblectatio.

78 *Iniustè*, quia iniuria affecerunt me, Verb. quia falsò peruerterunt me. i. quia falsò peruersum me dixerunt. Non hostibus imprecatur, sed pro eis preces fundit, quandoquidem confusio & ignominia salutem procreat. Theod.

79 *Mihi*. Datiuus Emphaticus, siue cõmodi & personæ, qui alioqui Latinè vacet, vt Cant. 1. Si ignoras tibi. Pulchra Antithesis. cõfundantur superbi. Timentes autem te conuertantur mihi. i. meo magno gaudio & voluptate. Alij ad me, vt in Rom. Psalterio, reuertantur ad me, mihi concilientur, ad me redeant, qui à me erant alienati propter meas calamitates & miserias. Alij, Ad me colligantur pij, qui vitam inopem & vagam degunt: sublatis de medio impiis, adiungant se mihi.

80 *Immaculatum*, perfectum, integrum, ab omni reprehensione liberum. Fac integrè & perfectè in tuis statutis viuam.

CAPH. i. *Vola manus*. Eusеb. Hieronym.

DEfêcit in salutâre tuum ánima mea: & in verbum tuum superspêrâui.

82 Defecêrunt óculi mei in elóquium tuum: dicêntes, quando consolâberis me?

83 Quia factus sum sicut vter in pruîna: iustificatiônes tuas non sum oblîtus.

84 Quot sunt dies serui tui: quando fácies de persequéntibus me iudicium?

85 Narrauêrunt mihi iníqui fabulatiônes: sed non vt lex tua.

86 Omnia mandâta tua véritas: iniqui persecûti sunt me, ádiuua me.

86 Paulóminus consummauêrũt me in terra: ego autem non dereliqui mãdâta tua.

88 Secûndùm misericórdiam tuam viuífica me: & custódiam testimónia oris tui.

---

81 *Defecit*, præ desiderio, (sic enim exprimitur boni desiderij vehementia) ardet, languet ad salutem tuam, concupiscit ardentissimè salutarem tuam legem, vel tuam defensionem. Alij Christum saluatorem, vt Luc. 2. *In verbum*, in promisso tuo spem habui.

82 *In eloquium*, præ desiderio & expectatione tui promissi. Vehementissimè expetiuerunt oculi mei eloquij tui præstationem & confirmationem, ad eam elangueſcunt. Theodoritus etiam de diuina scriptura, non modo enim deficit, qui diuinam promissionem & liberationem ab imminentibus periculis expectat, sed etiam qui diuina oracula lectitat & putat horum inuentum sensum esse sibi consolationem & voluptatem. Per Prosopopœiam transfert ad oculos, quod superiore versu de anima dixit, vt nihil necesse sit de interioribus animi oculis duntaxat interpretari, Deficere etiam hîc, est animi deliquium pati, & languere præ ingenti desiderio. Non tam rectè aliqui, perire, consumi præ assiduo mœrore, & calamitatum mole. *Dicentes*. Dicendo. Prosopopœia, quasi loquantur oculi, dum ardenter expectant consolationem.

83 *Sicut vter*, sicut pellis in exhalatione vel fumo factus sum. i. totus areo & contabesco,

fractus calamitatibus & tentationibus, cutim habens similem vtri & lagenæ coriaceæ fumo in rugas contractæ, & induratæ. Chald. Sicut vter suspensus ad fumum. Nostri doctè *Kitor* verterunt pruinam: & si vox generalis sit ad omnes siccas exhalationes in aerem sublatas, quoniam pruina à perurendo, inquit Festus. Perurit enim instar cineris, Psalm. 147. Vnde & vtrem contrahit & corrugat præ reliquis exhalationibus. Deinde quia vtres solent rugari & contrahi pruinis & similibus aeris affectionibus, potius quam fumo, quòd eorum vsus sit in exportando & importando, non vt in ignem mittantur, torreantur, vel ad fumũ suspendantur. Chrysost. Sicut vter in pruina. i. frigore constrictus. Sic immutabitur Hebraica Metaphora, sed non sententia. Euthym. Sicut pruina contractum vtrem laxiorem atque moliorem fieri aiunt, ita se debilitatum ac dissolutum asserit calamitatibus. Quo etiã aliqui fumi similitudinem accommodant. Sicut vter mollitur calefactus, & extenditur: sic corpus meum deliciis diffluit, & mœrore comprimitur. Sed aptiùs ad rugas & contractionem. Vt enim vter calefactus mollitur & tumefactus extenditur, ita in pruina & fumo obdurescit atque contrahitur. Quod miseriæ est symbolum. *Quia*, quamuis. כ hoc aliquando significat, vt Psal. 138. vers. 4.

84 *Quot sunt dies serui tui*, quibus seruus tuus victurus est in his calamitatibus, id est. Ego. De se loquitur in terria Persona. Quandiu victurus sum in his malis & crucibus? *Quot. Cámma*, ô quanti, ô quam multi. q.d. Nimis multi sunt dies calamitatum mearum. *Quando*, ecquando, interrogat. vt Psal. 41. vers. 3. *Iudicium*, supplicium. Ergo hoc Psalmo *Iudicium*, nunc pro iusta Dei lege, nunc pro iusto supplicio, nunc pro more & consuetudine sumitur. Hæc autem est vox Martyrum, Apoc. 6. quibus imperatur patiẽtia, donec fratrum numerus impleatur. August.

85 *Narrauerunt*. Emollierunt hanc Metaphoram, secundum legem tuam. *Fabulationes*, nugas, multásque ineptias, quæ non possunt comparari cum legis tuæ deliciis & suauitate. Hæretica peruersa & vaniloqua dogmata: item sæculares literas & deuteroses intelligunt Hilarius & Augustinus, שיחות per ס sinistrum significat verba, loquelas, fabulationes, fabulas. Masoretæ scribunt per ס dextrum, vt significet foueas, & persistat in Metaphora. Foderunt mihi iniqui foueas (i. insidias struxerunt) contra tuam legem. Tunc enim hoc sonabit, *Quod non secundum legem tuam*, siue, *quod non vt lex tua*, Etsi alij exponant, mihi foueam struxerunt, qua me interciperent, quod alioqui tuæ legi repugnat. Sententia nostrorum non minus est apposita, quanquam sensus non admodum variet. Dum enim impij suggerunt iusto sæculi vanitates & voluptates Dei legi repugnantes, quid aliud sunt hæ fabulationes, quam foueę, ac huiusmodi futilitates narrare, quid est nisi foueas fodere Dei legi contrarias?

86 *Veritas*, verissima & iustissima, vt Ps. 110. Opus Domini, confessio & magnificentia. i. cõfitendum & magnificentissimum. *Emuna* etiam fidem & notitiam religionis significat. Vnde aliqui hæretici, (inquit auctor fasciculi Myrrhæ Exod. 19.) sic interpretabantur. Omnia mandata tua fides, id est, sunt posita in fide & cognitione tui. Quod est falsum (inquit) Itaque subiecit, Ego autem non dereliqui mandata tua, quin ea facerem. Ideo enim patres nostri Mosi dixerunt, Omne quod dixerit Dominus nobis faciemus: & Sapientes nostri prouerbio celebrarunt, Sapientia maior factis non est sapientia. Item, Talmud (.i. disciplina, doctrina) sine opere non est magna Talmud. *Iniqui*. Iniquè meliùs, nempè sine causa, injuriâ & immeritò, vt congruat voci תקף sub. כ, & ἀδίκως. Adiuua me iniquè persecutionem patientem.

87 *Paulo minus*, ferè, penè consumpserunt. Paululum abfuit, quin perderent atque exitio afficerent, vt Chrysost. *In terra* terrigenæ, mortales, qui in terra degunt. Aliqui construunt à parte posteriore Verbi. Ferè in terram me prostrauerunt, ad nihilum redegerunt, in puluerem propè consumpserunt.

88 *Secundum*, pro tua misericordia conserua me in viuis, & ab iniquis persequentibus me vers. 86. Sum veluti mortuus, erue me his malis, & præceptis, de quibus os tuum est testificatum, persistam.

LAMED.

LAMED. 1. *Disciplina.* Hieron. Euseb.

IN ætêrnum Dómine: verbum tuum pérmanet in cœlo.
90 In generatiône & generatiônem vêritas tua: fundâsti terram, & permanet.
91 Ordinatiône tua perseuêrat dies: quóniam ómnia séruiunt tibi.
92 Nisi quòd lex tua, meditátio mea est: tunc fortè periíssem in humilitâte mea.
93 In ætêrnum non obliuíscar iustificatiônes tuas: quia in ipsis viuificásti me.
94 Tuus sum ego, saluum me fac: quóniam iustificatiônes tuas exquisíui.
95 Me expectauêrunt peccatôres, vt pérderent me: testimónia tua intellêxi.
96 Omnis consummatiônis vidi finem: latum mandâtum tuum nimis.

---

89 *In æternum.* Hoc octonario per firmitatem, qua, quæ primò decreuit, perseuerant, Deũ precatur. *Verbum tuum*, Decretum, mandatum tuum in æternum permanet in cęlis. Cæli tuo decreto & verbo sunt stabiles & firmi in perpetuum. Nam non interibunt secundum essentiam, sed duntaxat qualitates. Iussio tua perstat, vim habet in cælo, adeo vt si illud voces, stet ante te, tanquam, seruus paratus ad obsequium. *Verbum*, Metaphoricè de voluntate. Estque alluso ad 1. cap. Genes. Quicquid est verbo Dei constitit, creatum est & conseruatur. *In cælo.* contra quàm in inferioribus, vbi omnia sunt fluxa, & variis mutationibus obnoxia, oriuntur, intereunt &c. & in quibus verbum Dei tantum permanet ad tempus, id est, quandiu extant in rerum natura. His exemplis de perennitate cæli & terræ, docet legem Dei non posse antiquari, & quicquid ipse constituerit, ratum esse ac fixum. Aliqui per cælos, non cælestia corpora, sed cælites & Angelos, Metonymicè intelligunt, qui semper Deo obsequuntur & parent. Secundum illud, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Theodoritus vtrumque. Eodem enim (inquit) tempore innuit non solum cœlos, sed etiam cœlites diuinam custodire legem & ab omni transgressione immunes esse.

90 *Veritas*, firmitas decretorum tuorum, verum tuum verbũ & decretum. Loquitur enim de rerum conditarum firmo statu. Nam allegoriam sapit Theodoritus de veritate & salute per Christum, quam populus Iudæorum, indéque gentilium est adeptus, interpretans.

91 *Ordinatione tua*, sicut ordinasti, sicut statuisti. Commendat Dei verbum à constantia. Explicarunt hæc Hebraica, Secundum iudicia tua steterunt dies. Vbi *dies* est singularis numeri. Sed sic loquuntur Hebræi in distributionibus. i. dierum quilibet, dies singuli ex tua sententia consistunt, tuo decreto perstant, secundum leges tuas progrediuntur, vt exequantur quicquid eis præceperis. Hoc enim malo, quàm quod Rabini: Secundum iudicia tua steterunt hodie (i. vsque ad hunc diem, cœlum scilicet & terra) Alij. *Dies*, Metonymicè accipiunt. Quicquid ab initio creauisti vsque in hodiernum diem, ita consistit vt à re est constitutum. *Seruiunt*, ministrant & tuis nutibus obtemperant.

92 *Nisi quod.* Modus loquendi subiunctiuus pro, nisi lex tua fuisset meditatio mea, siue, vt in Heb. delectatio. (vide sup. vers. 47.) tunc in malis periissem. Contra afflictiones se consolandum legis diuinæ consideratione. *In humilitate*, afflictione, inopia, miseria. *Forte.* Non habetur in Archetypo,

93 *Quia in ipsis*, quia per ipsa mihi vitam conseruasti.

94 *Tuus.* Cum tuus sim, curam mei habe, & salua.

95 *Me expectauerunt*, me expectantes obseruauerunt, me præstolabãtur ad perdendum, mihi insidiabantur, nec tamen desij intelligere tua præcepta.

96 *Consummationis*, rei quantumlibet consummatæ & perfectæ(iuxta Symmachum, totius structuræ)vidi finem:at(nam est Antithesis)mandatum tuum,siue lex tua,est valdè lata,nec habet finem.Nihil est tam absolutum cuius non videam interitum,præter legem tuam,quę se latissimè in omnia sæcula extendit, Omnia in mundo,tam Physica, quàm humana tandem deficiunt & finiuntur,exceptis mandatis Domini.*Finem*, esse supple.i.interitum. *Latũ nimis*,nimis patens, quàm vt possit finiri,infinitum,fine carens, se dilatans & extendens in omnem æternitatem. Nam migrantem è corpore hominem in cælum sequitur. Ea nimis sunt lata,quæ extremis carent. Alij Metonymicè latum,i.dilatans,latum reddens. Lex tua animi angustias & difficultates dilatat & discutit. Theod. Immortale, perennem & æternã vitam concilians & bona,quæ nullam vicissitudinem recipiunt.

MEM. i. *Ex ipsis*. Euseb. Hieronym.

QVomodo dilêxi legem tuam Dómine ? tota die meditátio mea est.
98 Super inimîcos meos prudêntem me fecísti mándato tuo : quia in ætêrnum mihi est.
99 Super omnes docêntes me intellêxi: quia testimónia tua , meditátio mea est.
100 Super senes intellêxi : quia mandâta tua quæsiui.
101 Ab omni via mala prohíbui pedes meos:v t custódiam verba tua.
102 A iudíciis tuis nõ declinâui : quia tu legem posuísti mihi.
103 Quàm dúlcia faúcibus meis elóquia tua,super mel ori meo.
104 A mandâtis tuis intellêxi : propterea audîui omnẽ viam iniquitâtis.

---

97 *Quo modo*. Ecquonam modo. Admiranter,vt Hebraicum מה,quàm, quantum,quantoperè, quàm ardenter. Sic vehemens suum desiderium explicat. Adeò tuam legem dilexi, vt illa sit mea quotidiana meditatio siue locutio, commentatio, occupatio. Hoc octonario exponit fructum, quem ipse ex studio & obseruatione diuinæ legis perceperit. *Tota*, vel, omni.
98 *Super*,plus quàm,magis quàm. Sapientiorem me,quàm sint hostes mei, reddidisti in tua lege. Ben zoma aliter infra vers.99.Ab hostibus meis sapientem me fecisti,me per eos docuisti,de quo opusculum Plutarchi,de Vtilitate ex inimicis capienda. *Mandato*. ἐσύ φησας μοι τῳ̃ ἐντολῳ̃ σου̃, docuisti me mandatum tuum. Noluerunt hunc Ablatiuum resolui per Præpositionem *per*,vel *propter*:quanquam Hebraica hanc resolutionem patiantur. *Quia in æternũ mihi est*,mandatum tuum,siue lex tua quia semper istud habeo,semper illud seruo,nunquam illud abiicio vel defero:quia perpetuo tuam legem habeo propositam,nec sino me ab ea auelli, quantumuis latrent contra me mei hostes , quia semper in animo meo infixa hæret, quia semper eam in corde conseruo. Augustinus,quia ad æternitatem mihi valet , inimicis autem in hoc tantùm sæculo. Kimhi paulò aliter.Quia in æternum mea est(lex,)quia in æternum seruare eam debeo. Nam est mihi fœdus salis, id est, sempiternum. Numeror. 18 Ea de causa creasti me. Sic perpetuò sanxisti. Aliqui in genere intelligunt de quibuslibet disciplinis, ad quas pleniùs percipiendas opus est Dei auxilio singulari,vt gratia naturã perficiat. Vnde Catholici cæteris paribus, etiam in humanis artibus & scięctiis sunt doctiores hæreticis,paganis,&c. propter singularem Spiritus Dei præsentiam, Dan. 1.
99 *Super*,præ,plusquam. Vt superiore vers.& sequenti 100.& 103. *Super mel*, plusquàm mel, sunt dulcia, grata & probata.Ex legis Dei studio,vel in lege Dei non solùm factus est prudentior inimicis,verùm etiam sapientior doctoribus,& intelligentior senibus. Diuinæ gratia om nia

tia omnia aſcribit. Theod. Ben zoma citra comparationem tres hos verſiculos 98.99.100. intelligit, vt Præp. *Min* abſolutè accipiatur pro *à*, *ab*. Ab inimicis meis prudentem me feciſti. Ab omnibus docentibus me didici. A ſenibus intellexi, neque me ab eis puduit quicquã diſcere. Itaque dico ego eum duntaxat eſſe ſapientem, qui diſcit à quolibet homine, etiam inimico, nec erubeſcit à quoquam doceri. Quoniam Dauid cecinit, Ab omnibus docentibus me intellexi. Hæc ille in faſciculo Myrrhæ Gen. 12.

100 *Super ſenes*, præ ſenibus, qui à maioribus multa didicerunt, & multa experti ſunt. Allegoricum eſt illud Ambroſij, nouum populum, qui hîc loquatur, ſupra ſeniorem Iudaicum intelligere.

101 *Prohibui*, cohibui, in carcerem concluſi. *Pedes*, pro affectibus & motibus animi, quos oporteat in carcerem veluti concludere, & compedibus vincire, ne ferantur ad praua.

102 *Legem poſuiſti mihi*, Docuiſti me. Sup. verſ. 33. Alij, conſtituiſti mihi legem, ac dediſti, quam ſequor. Quia ſic lege mihi impoſita & data conſtituiſti.

103 *Super mel*, Suauior mihi eſt legis tuæ meditatio, quàm ori mel. Eſt nouum membrum per Aſyntheton & Zeugma (Et) ſuper mel ori meo (ſunt eloquia tua.)

104 *A mandatis*, ex præceptis tuis eruditus ſum, & intelligentiam conſecutus, è tua lege didici, quid ſit credendum, quid faciendum: vt mox. Lucerna pedibus meis verbũ tuum. Meditatione & ſcientia præceptionum tuarum intelligẽs & prudens factus ſum. Quare & odio proſequor omnem ſemitam mendacij. Vel Metonymicè, eos qui iniquè viuunt. *Odiui*, odio habui, odi. Interim Verbum eſt latinum præteriti ſignificationem magis exprimens, quam *Odi*. Hinc apud M. Ciceronem 13. Philip. in M. Antonij epiſtola de Pompeio mortuo, mihi quidem conſtat non deſerere partes, quas Pompeius odiuit, ideſt, quas dum viueret, odiuit, non quas nunc odit, cùm ſit mortuus. *Odio*, *Odu* veteres dicebant. Hinc *Odirem*, apud Chariſium lib. 3. & *Oſi ſunt*, paſſiuè apud Feſtum. Hęc aduerſus iſtos, qui noſtram editionem inelegantiæ arguere temere ſolent. *Iniquitatis*, mendacij propr. Quod aliqui referunt ad falſam doctrinam & corruptelas.

NVN. i. *Sempiternum*. Euſeb. Hieronym.

LVcêrna pédibus meis verbum tuum: & lumẽ ſémitis meis.

106 Iurâui & ſtátui: cuſtodîre iudícia iuſtítiæ tuæ.

107 Humiliâtus ſum vſquequâque Dómine: viuífica me ſecûndum verbum tuum.

108 Voluntâria oris mei beneplácita fac Dómine: & iudícia tua doce me.

109 Anima mea in mánibus meis sẽper: & legem tuam non ſum oblîtus.

110 Poſuêrunt peccatôtes láqueum mihi: & de mandâtis tuis non errâui.

111 Hæreditâte acquisîui teſtimónia tua in ætêrnum: quia exultátio cordis mei ſunt.

112 Inclinâui cor meum ad faciêndas Iuſtificationes tuas. In æternum: propter retributiônem.

---

105 *Lucerna*. Verbum Dei eſt lux, lumen, lucerna quoniam ad Deum dirigit in agendis, credendis, ſperandis, amandis, & ducatum præſtat, ne vſpiam offendamus, & labamur in vitæ huius tenebris, néve aberremus ab ea via, quæ ducit ad vitam beatam. Eſt enim fidei & vitæ regula, monſtrans viam in tenebris mundi ad vitam æternam. Eſa. 8. 2. Petr. 1. Theodoritus lucerna legem Moſis intelligit, lumine Chriſtum. Nam illa quidem vt lucerna vix vnam illuminauit gentem, hic verò totum orbem terrarum. Item lucerna cum adhuc nox eſſet, at poſtea lux vera, quæ illuminat omnem mundum, illuxit.

106 *Iurauí*, in Circunciſione, Baptiſmo, Confirmatione, & reliquis fidei & religionis

actionibus, tam ſolennibus quàm priuatis votis & profeſſionibus. *Et ſtatui. Et*, expoſitiuè ſumitur. Nam iurare hîc nihil aliud eſt, quàm firmiter decernere, ſtatuere, & promittere.

107 *Humiliatus*, afflictus ſum vehementiſſimè, ex his malis erue me, vel viuere fac me ſecundum legem tuam & piè.

108 *Voluntaria*. Subſtantiuè pro votis, & voluntariis oblationibus. Gall. *Deuotions*. Oblationes oris mei (vt orationes meas) liberales & ſpontaneas acceptas habe & placitas. Spontanea ſacrificia oris mei benè placeant tibi. Heb. Sic autem vocat hymnos ſuos & laudationes vltroneas, vel etiam ſacrificia pacifica citra votum vel obligationem oblata, quæ pro gratiarum actione fiebant, non ex præcepto legis. Quibus Hebræi *Neder*, vota votiua ſacra, & *Hobá* debitum, ſacrificia ex debito opponunt. Theodoritus refert ad conſilia Euangelica, quæ legis neceſſitati minimè ſubiiciuntur, ſed piæ & religioſæ mentis ſunt fructus, vt virginitas, continentia poſt nuptias, paupertas, ſolitaria vita, Eremi commoratio, &c. *Oris*, ore prolata & fuſa. Quæ enim alibi ſacrificia laudis, hic *Voluntaria oris*, dicuntur, id eſt voluntarię orationes, deuotio, & piæ preces. Hebræum quidem *Nedaba* genus eſt ſacrificij ſed eo, vt etiam *Vituli labiorum*, & *Hoſtia laudis*, transfertur apud Hoſeam 14. c. verſ. 3. Reddamus vitulos, vitulos labiorum noſtrorum: vbi doctè Hieronymus, vituli labiorum (ait) laudes & gratiarum actio. Pro quo 70. fructus labiorum, iuxta illud Apoſtoli Heb. 13. Per ipſum offeramus hoſtiam laudis, id eſt, fructum labiorum confidentium nomini eius. *Beneplacita*, accepta. Adiectiuè, à parte poſteriore Verbi *fac*. Voluntaria oris mei fac beneplacita, fac vt placeant tibi.

109 *In manibus meis*, in manifeſtis periculis. Nam quod eſt in manu, eſt expoſitum & obiectum, ſiue obnoxium externæ direptioni. q.d. Sum in perpetuis periculis, neque talis mors, neque vita, &c. me à tui charitate poterit ſeparare. Rom. 8. Chald. Anima mea periclitatur, ac ſi in ſuperficiè manus meæ eſſet. Quo Hebraiſmo Iob. 13. & *Iephte*. Iudic. Poſui animam meam (inquit) in manibus meis, tranſiuíque ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas, id eſt, vitam meam omnibus periculis expoſui. Hinc Hieronymus ad Suniam. Eſt breuiter hîc ſenſus, Quotidie periclitor, & quaſi in manibus meis ſanguinem meũ porto, & tamen legem tuam non obliuiſcor. Hæc ille Mendoſi codices Græci legunt σοῦ, de quo D. Auguſt. Nonnulli (inquit) codices habent, *in manibus meis*, ſed plures, *tuis*. Et hoc quidem planum eſt. Iuſtorum enim animæ in manu, prouidentia, cuſtodia Dei ſunt, *Anima* verò *mea in manibus meis*, quo modo intelligatur, ignoro. Quod explicat D. Hieronymus, ignorat D. Auguſtinus. Nempè multa ignorantur à linguarum imperitis, quæ periti liquidò intelligunt. Vnde vitioſam lectionem duntaxat interpretãtur Auguſtinus, Caſſiodorus, Theodoritus, &c. *Et legem*, & tamen. Sic ſeq. verſ.

110 *Et de mandatis*, & tamen, at propter has cruces, propter hos laqueos & inſidias à tuo cultu non diſceſſi.

111 *Hæreditate exquiſiui*. Vnico verbo Græc. ἐκληρονόμησα, hæreditaui, hæreditate poſſedi, accepi in hæreditatem, pro hæreditate elegi, vt Pſal. 15. Quandiu viuam, ea habiturus ſum pro hæreditate, non aurum, argentum, &c. Piorum patrimonium eſt lex Dei, non aurum, argentum, ſæculi pompæ, &c. *Exaltatio*, gaudium & lætitia.

112 *Inclinaui*, Metaphora à libripende, qui ſtateram inclinat in quam vult partem. Trutinæ enim eſt ſimile animæ conſilium, homo vero ſiue mens ſtateram tenenti. Theod. *Propter retributionem*, propter mercedem, quam promiſiſti, propter præmium vitæ æternæ & aliorum bonorum, quibus ſtudioſos legum tuarum remuneras. עקב pro mercede etiam exponunt plerique Rabbini, quòd ſit extremum operis. Alioqui propriè ſignificat calcem, veſtigium, plantam. Sic Heb. 11. Fide Moſes elegit affligi Dei cauſa, quòd aſpiceret in remunerationẽ. Cauſa finalis prima, per ſe & propriè, cur applicandus ſit animus ad exequenda Dei mandata, eſt Deus, ſiue Dei, voluntas & imperium, nempè quia ſic vult & iubet: Secũda autem, & minus præcipua retributio, ſiue remunerationis ſpes. Aliqui exponunt, *vſque ad calcem*. i. vſque ad finem & extremum dierum meorum: vt & Pſ. 70. verſ. 33. Non tam rectè: iam enim poſuit, *in æternum*. Alij, *vſque ad veſtigium*, in ſingulis legis veſtigiis.

SAMECH.

SAMECH. i. *Adiutorium.* Euſeb. Hieronym.

INîquos ódio hábui: & legem tuam dilêxi.

114 Adiûtor & ſuſcêptor meus es tu: & in verbum tuum ſuperſperâui.

115 Declinâte à me malîgni: & ſcrutâbor mandâta Dei mei.

116 Súſcipe me ſecûndum elóquium tuum, & viuam: & nõ confûndas me ab expectatiône mea.

117 Adiuua me, & ſaluus ero: & meditâbor in iuſtificatiónibus tuis ſemper.

118 Spreuîſti omnes diſcedêntes à iudiciis tuis: quia niûſta cogitátio eôrum.

119 Præuaricântes reputâui omnes peccatôres terræ: ídeo dilêxi teſtimónia tua.

120 Cõfige timóre tuo carnes meas: à iudíciis enim tuis tímui.

---

113 *Iniquos*, cogitabundos, malè cogitantes prop. Quo verbo aliqui hæreticos intelligunt, commenta nefaria animo agitantes: vt ſit antitheſis odij peruerſæ doctrinæ, & amoris legis Dei.

114 *Adiutor & ſuſceptor*, latebra & ſcutum, propriè per Metaphoram. Docet ſe ſub tutela Dei abſcondi, & tanquam ſcuto defendi. *Superſperaui.* Præpoſitio auget, vt Heb. coniugatio Piel. vehementer ſperaui in tua promiſſione.

115 *Scrutabor.* Heb. cuſtodiam: vt intelligamus legem Dei eſſe ſcrutandam, vt opere compleatur. 1. Cor. 4. Matt. 5. Rom. 2. Iac. 1. Cognitionis enim finis eſt actio. Hîc nota malorum conſortia legis Dei ſtudio officere.

116 *Suſcipe*, adiuua me, confirma, ſuſtenta, fulci ſecundum tuum promiſſum. Salutem mihi promiſſam largire. Eloquium enim promiſſionem hoc in loco dicit. Theod. *Et viuam.* Optatiui, ſiue Deprecatiui modi: Et fac viuam, & viuam obſeero. q. d. Et viuifica me, vt alibi. Sic quod mox ſequitur, *Et non confundas.* Nam Heb. *Et ne*, Viuere hîc videtur ſignificare iuſtum eſſe, vt Gal. 2. Ego enim per legem legi mortuus ſum vt Deo viuam. Nam non loquitur de vita corporis. Sic Abacuk 2. Iuſtus ex fide viuit, vita ſcilicet ſpirituali, non ſenſibili. *Et non.* Deprecanter. Et ne fruſtrator me, ne me confundi ſinas à mea ſpe. Hinc Heb. לא *Veal.* Ne pudefiam non impetrando quod promiſiſti.

117 *Adiuua*, fulci me, vt conſeruer. *Et meditabor.* Alij, Et delectabor. Alij, Et narrabo. At meditatio non in verbis ſolum, ſed etiam in operibus. Theod.

118 *Spreuiſti*, conculcaſti propriè, omnes errantes à ſtatutis tuis, quia fallax, vel, mendax eſt eorum calliditas.

119 *Præuaricantes.* A parte poſteriore regitur. In fonte ſermo ad Deum dirigitur. (tanquam) ſcorias ceſſare & detinere feciſti, deleuiſti, abraſiſti, ſuſtuliſti omnes impios terræ: vel, quaſi rubiginem exiſtimaſti. (pro nihilo dixit Theodotion) Metaphora, ab aurifice, qui argenti vel auri ſcorias abiicit, vt Deus impios. Quomodo ſcoria per ignem ab auro diſiungitur, & rubigo abſtergitur, neque igne conſumitur: ita impios exurendos cenſuiſti igne (æterno.) Septuaginta videntur legiſſe סגיס חשבתי, *Soghim hhaſabti*, errantes cogitaui, reputaui: non סיגים חשבת, *Sighim hisbata.* Senſus parum differt. Omnes peccatores terræ reputaui præuaricantes, pro præuaricantibus & tranſgreſſoribus cenſui. i. pro nihilo, pro hominibus nihili, & nullius pretij, quorum interitus nihili æſtimari debet, vt quorum vita ſit Reip. noxia.

120 *Confige*, κατάπλωσον, clauis transfige, ne ad ſua deſideria ferantur, & in animam conſurgant, ſed mortuæ peccato factæ eius ducatum ſequantur. Doctè, Nam מסמריך ſunt claui, Eſa. 41. vt ſit alluſio ad myſterium crucifixionis Chriſti. Gal. 2. Chriſto confixus ſum cruci. Et 6. Per Chriſtum mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Ego enim ſtigmata

Domini Iesu in corpore meo porto. Et Rom. 6. Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt non vltrà seruiamus peccato. & Col. 3. Mortificate membra vestra, fornicationem, immunditiam & passiones alias. q. d. Transfige carnes meas timore tanquam clauis, vt caro sibi intereat, tibi viuat. Perfora & penetra. Timor tuus altè intret in corpus meum. Mortifica, vulnera, debilita timore tuo carnem meam, vt eius lasciuia coerceatur, néve per eam tibi pecccm. Pro Semár, vel Semór, in Imper. Masoretæ maluerũt Samár in præterito, non tam rectè. Confixa est præ timore: vel, iuxta alios, Horruit tui timore caro mea, vt quasi pili capitis erigantur in rectum. Gall. *heriſſer. A iudiciis*, à decretis tuis, quibus comminaris te perditurum impios, à pœnis, quas dare ij solent, qui à tua lege desciscũt. Timor Dei comprimit animi cupiditates.

AIN. i. *Fons, vel oculus.* Euseb. Hieronym.

Eci iudícium & iustítiam : non tradas me calumniántibus me.

122 Súscipe seruum tuum in bonum: non calumniêntur me supêrbi.

123 Oculi mei defecêrunt in salutâre tuum : & in elóquium iustítiæ tuæ.

124 Fac cum seruo tuo secûndum misericórdiam tuam: & iustificatiônes tuas docę me.

125 Seruus tuus sum ego : da mihi intellêctum, vt sciam testimónia tua.

126 Tempus faciêndi Dómine: dissipauêrunt legem tuam.

127 Ideo dilêxi mandâta tua : super aurum & topázion.

128 Proptérea ad ómnia mandâta tua dirigêbar : omnem viam inîquã ódio hábui.

---

121 Studui iustitiæ & virtuti. Quod dicere non est iactantia, sed innocentiæ assertio, vt videatur indignus, qui nocentium libidini permittatur. Ambros. Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostrę, Theod. è 2. Cor. 1. *Non tradas.* Heb. Ne derelinquas me oppressoribus meis, ne me eorum libidini permittas.

122 *Suscipe*, adiuua me in bonum, id est, vt benè mihi sit, vt bonum assequar, vel vt bona exequar. Ad verb. Dulcesce seruo tuo, ad bonum. q.d. Dulcem & suauem te præbe seruo tuo, vt omnia bona, pro quibus orat impetret & obtineat. Alij, vt Aquila & Theodotion, vertunt, Fide iube, sponde pro seruo tuo in bonum. Metaphoricè pro, Inclina cor meum ad bonum, accommoda, oblecta. Sic animum meum virtutis & pietatis ardore affice, vt omnes meas voluptates in eis constitutas habeam, eísque oblecter. *Calumnientur*, opprimant propriè.

123 *Defecerunt*, vsque ad defectionem & deliquium animi cõcupierunt salutem tuam & tua iusta mandata.

124 *Defecerunt*, ardenter concupierunt tuam salutem, tuum auxilium, & tua præcepta iusta. Etsi Theodoritus. *Eloquium* promissionem hîc rursus exponat. *Iustificationes*, statuta. Require vers. 12.

125 *Seruus.* Non tantùm natura, quod eum omnibus commune habeo, sed etiam affectu, quod eorum est duntaxat, qui libentissimè Dei imperium eligunt. Theod. *Da mihi intellectũ.* In fonte est Eclipsis. Fac me intelligere (viam.)

126 *Faciendi*, puniendi, vlciscendi. In malam partẽ, vt Ge. 18. V. 30. Non faciam, si inuenero ibi triginta. i. vt aliis versibus 29. 31. 32. non percutiã, non interficiã non delebo, q.d. vt tu facias, iudiciũ in impios sup. tempus est, vt facias vindictã scilicet, & vltionem de iis, qui legẽ tuã violant & euertunt, Chrys. Sed Theodoritus ad auxilium refert. Tempus est, vt facias quæ pre-

quæ precor. Iam nobis iniuria affectis opportunum est tuum auxilium, immò verò necessarium. Chaldæus resoluit hoc Gerundium per primam personam, *Vt faciam*, videlicet legem tuam. Nam alij eam dissipant. Sic enim vertit. Tempus est faciendi voluntatem Dei. *Domine*. In Heb. est Heterosis personæ ob mysterium filij Dei, Domino Christo, cui Pater dedit omne iudicium. Ioan. 5. Quam doctè reduxerunt ad secundam, vt oratio minus esset abrupta. Tempus faciendi Domino. i. vt faciat Dominus. i. vt tu, ô Domine, facias iudicium de impiis. *Tuam*. q. d. Tuum est negotium, quod agitur. Quare non est tibi negligendum, quin vlciscare legis tuæ præuaricationem.

127 Dilexi tua præcepta, plusquam omnes mundi opes, & pretiosissima quæque. Illorum præstationem prætuli cunctis diuitiis & thesauris. *Topazion*, obrizum propriè, genus auri purissimi, non lapidis pretiosi, vt Topazius illa tempestate aliis fortasse prælatus.

128 *Dirigebar*, Ad verb. Omnia mandata omnium rectificabam. i. defendebam vt recta ac iusta, recta dicebam: vel rectè custodiebam omnia præcepta omnium rerum, quas præcepisti. *Qmnium* enim ad res, non ad personas refertur, vt Ezech. 44. vers. 30. *Iniquam*. Falsitatis prop. Quod de falsa doctrina aliqui accipiunt.

PHE. i. *Osoriu.* Euseb. Hieronym.

MIrabília testimónia tua: ídeo scrutâta est ea ánima mea.

130 Declarátio sermônũ tuôrum illúminat: & intellêctum dat páruulis.

131 Os meum apérui, & attrâxi spíritum: quia mandâta tua desiderábam.

132 Aspice in me, & miserêre mei: secûndum iudícium diligéntium nomen tuum.

133 Gressus meos dírige secûndùm elóquium tuum: & non dominêtur mei omnis iniustítia.

134 Rédime me à calúmniis hóminum: vt custódiam mandâta tua.

136 Fáciem tuam illúmina super seruum tuum: & doce me iustificatiônes tuas.

136 Exitus aquârum deduxêrunt óculi mei: quia non custodiêrunt legẽ tuam.

---

129 *Mirabilia*. Augustinus ad bonitatem, potentiam, effectus visibiles, qui in cælo, terra, rebúsque procreatis lucent, refert. Ambros. ad miracula Israelitis ædita. Tu in genere ad res omnes admiratione dignas, mysteria recondita, & cætera, quæ demulcere & in amorem excitare eos possunt, qui cernere queunt. *Scrutata est*, ad perficiendum. Vnde Heb. custodiuit. Quod tamen pro *Obseruare*, sumi possit in hanc sentẽtiam. Quoniam testimonia tua sunt res admirandæ, idcircò ea diligenter obseruaui & contemplatus sum, ea vt perciperem.

130 *Declaratio*, apertio, patefactio, explicatio. Quando sermones tui declarantur & docentur, illustrantur rudes, Cognitio dictorum tuorum rudes illuminat, Verbum Dei explicatum populo mentem eius illustrat, ne ambulet in tenebris, sciátque agenda, fugienda, credenda, speranda, amanda, fruenda. In metu & obseruantia continet. Hîc sacrarum lectionum & concionum fructus etiam apud rudes pétah etiam ostium aperturam & ingressum (*hyy mabó* R. Leui. Exod. 29.) significat. Etiam ostium & principium legis tuæ cælesti quodam lumine illustrat mentes hominum, vt possint perspicere, quid sequendum, quid fugiendum, nedum eius penetralia & intima mysteria. Vel initium & limen verbi Dei illuminat mentes. Primus sensus, literæ cortex, prima lectio & vox. Verba Dei in ipso limine atque introitu illuminant. Qui sensus est proprius. Nam *Pathah*, aperire incipere & apud Iob aperire os suum, incipere loqui, aperire parabolam, eam inchoare.

Quiſquis attingit vel limen vel corticem ſcripturæ, ſe ſentit illuminari: quanto magis, vbi fuerit ipſa penetralia ingreſſus? Initium ac rudimentum verbi tui lucem præbet ſimplicibus & indoctis, qui id tantùm deguſtarint. *Paruulis*, ſimplicibus & idiotis, nedum doctis & literatis. Simplices erudit. In genere, ne paruulis ætate, ſenſu, eruditione, donis, fortuna, qui ignorantia detenti, infantium inſtar ſunt.

131 *Os meum aperui*, magnoperè deſideraui. *Et attraxi ſpiritum*, aerem, qui attrahitur reſpirando, quaſi dicat: ingemui, ſuſpiraui, anhelaui præ legis tuæ deſiderio. Geſtus hominum aliquid auidiſſimè expetentium, vt famelicorum. Nam hi aerem hianti ore hauriunt. Anhelaui, anhelitum duxi, vt ſolent qui aliquid vehementer cupiunt, præ deſiderio cæleſtis ſapientiæ. Qui expectant aliqui ferè ſunt hiante ore. Vnde χασκάζειν. i. hiare apud Ariſtoph. in Veſpis. pro expectare: & apud Poetam Latinum, Coruos paſcit hiantes. Metaphoricè *Os* mentis alacritas, quæ Spiritus gratiam attrahit, vt cum Apoſtolus (Eph. 6.) in patefactione oris, vt verbum ſibi daretur, precatur, Theod.

132 *Secundum iudicium*, morem, conſuetudinem. q.d. vt ſolés miſereri, diligentium te, paſſiuè. Iudicium, pro more, vt 1. Reg. 8. Hoc ius ſiue iudicium regis eſt. i. Mos. Sic ſolent agere reges, & ſubditos opprimere, hinc perſpicuè Gen. 40. verſ. 13. Dabis calicem Pharaoni ſecundum iudicium prius. Exo. 21. ſecundum iudicium filiarum faciet ei. Alij accipiunt pro æquitate, vt bilances iudicij. i. iuſtæ, æquæ. Miſerere mei pro ea æquitate, qua es erga diligentes nomen tuum.

133 *Dirige ſecundum*. Heb. firma, vel para greſſus meos in eloquio tuo: in tuis dictis veſtigia mea ſtabilito, vt ab omni peccato & ſcelere purus ſim, & ne vlla iniquitas me in ſeruitutem redigat. *Secundum* ergo hic pro iuxta, prope, per vt Latinè ambulare ſecundum littus. Vitæ ſanctæ regula Dei eloquium. *Non dominetur*, ne peccatum in me regnet, vt Rom. 6. Alioqui ſine peccati ſeruitute eſſe nec poſſumus, nec ſolemus. *Non omnis*. i. nulla iniuſtitia in me vigeat, de qua phraſi infrà Pſ. 147. verſ. 9.

134 *Redime*, libera, vindica me ab iniuriis hominum & oppreſſione.

135 *Faciem*. Fauorem tuum oſtende, & ſerenitatem vultus tui. Sic vocat rerum triſtium finem & bonarum largitionem. Alioqui Deus eſt incorporeus, ſimplex, cõpoſitionis expers, Theod. Facies tetrica, odij & iræ ſignum: ſerena & lucida, fauoris ac beneuolentiæ. Alij, vt Ambroſius, faciem Dei non velatam: quaſi ſibi concedi petat ſpiritualem legis intelligentiam, qua mentes illuſtrantur, de qua Exo. 34. 2. Cor. 3. vt præcepta Dei non ex parte (inquit Hilarius) neque per legis vmbram, ſed facie ad faciem, & ſpirituali contemplatione cernat. Fons illinc non abludit. Nam *Hukkim*, ſunt ſtatuta religionis & ſacrorum rituum, quorum theoria eſt valde myſtica è D. Dionyſio.

136 *Exitus*. Accuſatiui caſus, διεξόδους: riuos aquarum, copioſiſſimas lachrymas profuderũt fluminis inſtar, cum hominum tranſgreſſiones conſpexerim. Sic enim multitudinem lachrymarum vocat. *Deduxerunt*. i. κατεβίβασαν. At vt monet Ambroſius, legitur in aliis Exẽp. κατέβησαν, deſcenderunt, vt Heb. (in riuos aquarum deſcenderunt oculi mei. Riui lachrymarum fluxerunt de oculis meis. In aliis etiam κατέδυσαν, ſubierunt. Quæ varietas indicat Septuaginta vetuſtate fuiſſe interdum corruptos. *Cuſtodierunt*, ſub. homines. Sic ſæpè tertiis vtuntur impersonaliter, in vtroque etiam numero. Aliqui, non incommodè, *Oculi mei*, repetunt è ſuperiori hemiſtichio. Vnde in nonnullis Exemp. Græcis ἐφύλαξα, *Cuſtodiui*: Quia nõ cuſtodiui ego legem tuam: quia peccaui oculis & oculorum concupiſcentia, per oculos ſatisfeci, copiosè lachrymando. Quam lectionem alioqui Hieronymus reprehendit, quòd Hebraica lectio habeat *Cuſtodierunt*. Sed ea nihil huic ſententiæ detrahit. Effusè lachrymati ſunt oculi mei, quia illi non cuſtodierunt legem tuam, quia oculi mei grauiter peccarunt, & tranſgreſſi ſunt tua præcepta. Hyperbolicos declarat ingentem dolorem ob legis diuinæ contemptum.

SADE. i. *Iuſtitia*. Euſeb. Hieronym.

Iuſtus

IVstus es Dómine: & rectum iudiciũ tuũ.
138 Mandâsti iustítiam, testimónia tua: & veritâtem tuam nimis.
139 Tabéscere me fecit zelus meus: quia oblîti sunt verba tua inimîci mei.
140 Ignîtum elóquium tuum vehemênter: & seruus tuus dilêxit illud.
141 Adolescéntulus sum ego & contêmptus: iustificatiônes tuas non sum oblîtus.
142 Iustítia tua, iustítia in ætêrnum: & lex tua véritas.
143 Tribulátio & angústia inuenêrunt me: mandâta tua meditátio mea est.
144 Æquitas testimónia tua in ætêrnum: intellêctum da mihi, & viuam.

---

137 *Iustus es*, essentialiter (natura, non qualitate) & efficienter, dum nos iustificas. Rom. 3. *Iudicium*. In fonte est discordia numeri inter Adiectiuum & Substantiuum ad denotandam distributionem, *rectum iudicia tua*, id est, vnumquodque iudiciorum tuorum. Quicquid enim à Deo fit, recto iudicio fit. Ambros. & Zonar. tom. 3.

138 *Iustitiam, testimonia tua*. Asyntheton. Præcepisti nobis iustitiam, & testimonia tua, & veritatem tuam studiosissimè. Diligenter admodum iussisti obseruare iustissimas & verissimas tuas leges. Est autem congeries nominum Synonymorum. Hæc enim tria nihil nisi legem Dei significant. Alii vertunt in Genitiuo, Iustitiam testimoniorum tuorum & veritatis tuæ. Sanxisti mandata iustissima, & verissima vt valde sollicitè seruarentur. Occasione literæ ṣ tsadè, quæ est symbolum iustitiæ, apud Heb. maximè Cabbalicos ex Elia in Tisbi, hoc Octonario commendat iustitiam Dei.

139 *Tabescere fecit*, succidit me, propriè, Sed est Metaphora. Conficior zelo & indignatione, quòd inimici mei tuorum verborum sint immemores. Non tam offensus sum priuatis iniuriis, quàm legis tuæ præuaricatione.

140 *Ignitum*, igne probatum & excoctum, id est, purum, & sine scoriis, vt non fallat. Sic Psal. 11. & 17. Verba tua puriora & excellentiora sunt auro, quod artifex sæpè igne purgauit. Alii, efficax. Theodoritus probatum & omni reprehensione liberum. Quid si flammeum, ardens Metonymicè, id est incendens & inflammans animas ad cælestia & superna.

141 *Adolescentulus*, parum & abiectus. Non est nomen ætatis, sed conditionis & status siue humilitatis. Alludit putat Theod. ad 1. Reg. 16. vbi cum Dauid fratrum esset minimus & abiectissimus greges pascens, vates simul & rex à Deo per Samuelem effectus est. *Iustificationes*. Et tamen sub. Anonymus, Nempè עלפיקן. Quamuis me contemnant homines, tamẽ non sum oblitus præceptorum tuorum, sed in his perseueraui constantissimè.

142 *In æternum*, Iustitia tua nunquam corrumpitur: quisquis eam sequitur, in perpetuum gaudebit, & in crucibus consolabitur. Vel laborum mercedem habebit, vitam æternam, cum, qui humanis legibus obtemperat, ne in præsenti quidem vita à legislatore honorem & præmium vix consequatur. *Lex*, spiritualis, vel Euangelii, Ambros. Malo in genere. Nã verbum Dei commendat ab æternitate & veritate. *Veritas*, vera vel firma, constans & permanens. Legem diuinam humanis opponit, quæ non omnino omnes iustitiam continent. Theod.

143 *Inuenerunt me*, euenerunt mihi. Sed sic loquuntur, ne calamitates videantur fortuitò obtingere. *Meditatio*, deliciæ, Heb. Et sic ferè semper toto hoc Psalmo. In mediis angustiis me his deliciis solor.

144 *Æquitas*, æquissima (sunt.) Idem ferè vers. 142. Testimonia tua sunt perpetuò æquissima. At Theod. sunt in causa, vt æterna consequamur bona. Quare etiam *Viuam* de vita æterna intelligit. *Intellectum* legis tuæ da mihi, vt viuam. Eius enim ignoratio impietatem, indéque mortem gignit.

CLamâui in toto corde meo, exaûdi me Dómine: iuſtificatiônes tuas requîram.
146 Clamâui ad te, ſaluum me fac: vt cuſtódiam mandâta tua.
147 Præuêni in maturitâte, & clamâui: quia in verba tua ſuperſperâui.
148 Præuenêrunt óculi mei ad te dilúculo: vt meditârer elóquia tua.
149 Vocem meam audi ſecûndum miſericórdiam tuam Dómine: & ſecûndùm iudícium tuum viuífica me.
550 Appropinquauêrunt perſequêntes me iniquitâti: à lege autem tua lõgè facti ſunt.
151 Propè es tu Dómine: & omnes viæ tuæ véritas.
152 Initio cognôui de teſtimóniis tuis: quia in ætêrnum fundâſti ea.

---

145 *Requiram*, Etiam hîc Heb. ſtatuta tua cuſtodiam. Quod poſſit eſſe modi deprecatiui, ſine Optatiui. Obſecro, cuſtodiam, fac, quæſo requirãt. De efficaci perueſtigatione. Etenim pol licetur, ſe totum vacaturum Domini inſtitutis & religioni, ſi vota impetrauerit.

146 *Mandata*, teſtimonia. In Heb. & Græco eodem ſenſu, niſi quòd vox extenditur ad præcepta Eccleſię, tradita, non ſcripta, vt verſ. 1. annotatum.

147 *In maturitate*, maturè, ante tempus: primum mane anteuerti. Vnde Heb. in crepuſculo, præuenio crepuſculum, in tenebris euigilo, ſummo mane, antequàm reliqui ſurgant. De antelucanis precibus. Græcè, ἐν ἀωρίᾳ, in immaturitate, in intempeſtiuitate, longè ante tempus ſurgendi, vel tempore immaturo & rebus agendis incommodo. Quod tamen poſtea Euthym. Theodor. Auguſt. de intempeſta nocte actionibus immatura, vt quod ſequitur de prima luce & diluculo exponunt. *Neſheph* interpres Berachoth hîc interpretatur veſperã Diei, quando occubuit ſol. q.d. Non tranſiit ſuper me Dimidium noctis in ſomno, quoniam ante ſurgebam. Sed nihil eſt neceſſe. Duplex enim eſt *Néſheph* ſiue crepuſculum, Matutinum & Veſpertinum, per horam nimirum integram ante ſolis occaſum vel ortum. *Superſperaui*, vehementer ſperaui in tua promiſſa. Præpoſitio *Super*, id facit, quòd Piel coniug. in Hebræo, id eſt, auget ſignificationes, vt iam dictum eſt.

148 *Ad te diluculo*, pro his omnibus vnica eſt vox Heb. *Cuſtodias*, vigiliarum, in quas nox diſtribuitur tempora. Adeò, inquit, ſtudioſus fui legum tuarum, vt in earum meditatione vigilias & nocturnos excubitores præuenerim, nec ſolum dulciſſimi ſomni tempore, ſed etiam prima luce tuas leges meditatus ſim. Nam in quatuor partes vigiliæ diuidebantur. Ex hoc & ſuperiore verſu ipſum intelligimus totas ferè noctes inſumpſiſſe partim precibus, partim meditationibus & ſtudiis verbi Dei. Hinc & verſ. 62. Media nocte ſurgebat ad confitendum Domino. Ex quo colligunt in Berachoth duas vigilias ſtetiſſe in preee, quoniam in dimidio noctis ſunt duæ vigiliæ.

149 *Secundum iudicium tuum*, ſecũdum morem tuum, pro tuo more, prout ſoles vt ſupra verſ. 132. Alii, pro tua æquitate. Alii, ſecundum promiſſiones verbi tui, ſicut promiſiſti. Non in cuſtodia teſtimoniorum Dei, non in continentia iuuentutis, non in antelucanis meditationibus & vigiliis acquieſcit, niſi ſecundum miſericordiam, gratiam & opem Dei conſequatur. Hilarius.

150 *Perſequentes me.* Maſoretæ non tam rectè legunt *Rodephe* ſyntacticè, pro *Rodephai*. Eorum autem ſenſus eſt per Eclipſin, Appropinquarunt (contra me) ſectatores ſceleris, qui perſequuntur, id eſt, ſectantur ſcelus & flagitia: (At) tu propè es Domine. *Iniquitati*, dolo inhęſerunt, ad dolos acceſſerunt ſęque applicarunt. *Longè*. Elegans Antitheſis ad verbum appropinquandi.

151 *Prope es tu*, præſto es tu colentibus legem tuam, eis ades. Theod. ad prouidentiam refert, cernis omnia, totum terrarum orbem imples, & moderaris, his quæ fiunt ſemper præſto es.

Nullaque

Nullaque res te præterit. Vt illud Ierem. 23. Deus appropinquans ego sum & non Deus à lõ gè, & Act. 27. in ipso viuimus, mouemur & sumus. *Omnes viæ tuæ.* Ad verb. omnia præcepta tua.

152 *Initio*, iam ab initio, iam à multo tempore iamdiu noui tua testimonia esse æterna, quod que, vt vertit D. Hieron. in æternum fundaueris ea, vt in perpetuum seruentur ab omni æta te & sexu: vt *Quia*, sit particula continuatiua. Aliis est causalis. Antiquitùs scio legem tuam, quandoquidem est æterna, nec de nouo condita. Nec desunt, qui *initio* primùm omnium, an te omnia, in primis, interpretentur: vel à circunciſione mea, quæ erat professio legis exequẽ dæ. Nam fidem Deus vt in baptismo, ita in circunciſione infundebat, non quidem actu, sed habitu. Augustinus altiùs extendit, nempè ad Ecclesiam, quæ initio generis humani fuit, & cognouit testimonia Dei quibus promisit se daturum regnum æternum filiis, quia fundauit ea, vt potè in Christo fundamento æterno, vera esse. Hilarius ad omnem ætatem. q.d. Ab exordio cognoui legem tuam, quæ est in Adam statuta, in Abel, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, Patriarchis & Prophetis, vt quæ illis contingerint, possim dicere. In vita illorum spem æternam perspicio. Per eos tuo cultu imbuor, vt quorum vita fundata sit ad fu turæ domus ædificationem. Ædificamur enim super fundamento Prophetarum & Apostolorum, in quibus fundata testimonia Dei in æternum. Theodoritus testimonia cœlum & terram exponit remotius, in quibus continuè Dei prouidentia cernatur, dum multo ordine omnia progrediuntur *Fundasti*, fixisti, constituisti, nempè vt in æternum custodiantur. Semper enim homines obligant. *De testimoniis.* Nonnulla testimonia tua non omnia. *De*, hanc habet vim. Abben Ezra.

RES. i. *Caput.* Euseb. Hieron.

Vide humilitâtem meã & éripe me: quia legẽ tuam non sum oblîtus.

154 Iúdica iudícium meum, & rédime me: propter elóquium tuum viuífica me.

155 Longè à peccatóribus salus: quia iustificatiônes tuas non exquisiêrũt.

156 Misericordiæ tuæ multæ Dómine: secúndùm iudícium tuum viuífica me.

157 Multi qui persequûntur me, & tríbulant me: à testimóniis tuis non declinâui.

158 Vidi præuaricântes, & tabescêbam: quia elóquia tua non custodiêrunt.

159 Vide quóniam mandâta tua dilêxi Dómine: in misericórdia tua viuífica me.

160 Princípium verbôrum tuôrum véritas: in ætêrnum ómnia iudícia iustítię tuę.

---

153 *Vide*, commiserationis oculis. Alioqui Deus omnia videt ac audit. *Humilitatem*, afflictionem, miseriam, humiliationem, abiectionem, vilitatem. Nam hoc vocabulo ταπεινώσεως sic vti solent, vt vers. 50. 92. Non pro virtute semper, vt respondeat τῷ עני *ooni*. Etsi Ambros. & Theod. aliter pro humiliationis virtute capiant.

154 *Iudicium meum*, inter me & inimicos meos, Theod. causam meam age, & libera me: iudica meam causam, eius patrocinium suscipe, & me his malis absolue. Redimere accipiũt pro liberare, eripere, nisi quòd alludunt ad pretium à Christo persoluendum, hodiéque persolutum. *Eloquium*, promissionem, dictorum fidem.

155 *Longè* (est) supp. Sic seq. vers. 156. Misericordiæ (sunt) & 157. Multi (sunt) 160. Viæ meæ (sunt). Nisi malis esse imprecandi formulam. Procul ab impiis (sit) salus, defensióque tua,

quòd legem tuam non ſectentur. *Salus* tua, defenſio, auxiliũ, liberatio. Noſtri de ſalute ſempiterna.

156 *Iudicium*, Morem, vt ſuprà verſ. 149. vt ſoles. Alii, ſecundum legem tuam & promiſſiones ea conſignatas.

157 *Multi* ſunt. Multos habeo qui me inſectantur & aduerſantur, neque tamen à tuis legibus deflecto. Particulam aduerſatiuam *at, tamen*, vt & verbum ſubſtantiuum ſolent cogitationi relinquere.

158 *Et tabeſcebam*, tædio affectus ſum, propriè: vel iurgatus ſum cum legis tuæ violatoribus, præzelo. Sic Pſal. 138. & ſup. verſ. 139.

159 *Quoniam*, quod, continuatiuè. *In*, pro tua miſericordia, per tuam clementiam.

160 *Principium*. Heb. caput, id eſt, ſumma, vel initium, ſiue exordium. Vnde alii interpretantur, Summa verborum tuorum eſt veritas, veritatem tibi in omnibus pro ſcopo proponis. Qua locutione vtitur Paulus, Heb. 8. Capitulum autem eorum quæ dicuntur, id eſt, ſumma eorum, quæ dicimus, eſt hęc. Alii, prima tua verba ſunt vera, verba tua veritate ceu fundamento nituntur, & ab exordio veritatem loqueris. Non modò media & extrema, ſed initium ſtatim omnium verborum tuorum eſt veritas. Hoc initium Kimhi ait eſſe Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt. Deut. 5. quo nihil verius vnquam Scriptura prodidit. Cæteræ enim veritates hac, quæ eſt de Dei vnitate, fulciuntur. Vnde & hanc primò eſt locutus & tradidit, & ab hac ſententia Decalogum eſt exorſus. Theodoritus pollicitationes Abrahæ factas de multiplicanda eius ſobole, benedicendis per Chriſtum cunctis gentibus, ſempiterno Chriſto imperio. Eas enim eſſe diuinorum ſermonum principium veritate præditum.

SHIN. i. *Deus.* Euſeb. Hierony.

PRíncipes perſecûti ſunt me gratis: & à verbis tuis formidâ uit cor meum.

162 Lætâbor ego ſuper elóquia tua: ſicut qui inuênit ſpólia multa.

163 Iniquitâtem ódio hábui, & abominâtus ſum legem autem tuam dilêxi.

164 Sépties in die laudem dixi tibi: ſuper iudícia iuſtítiæ tuæ.

165 Pax multa diligéntibus legem tuam : & non eſt illis ſcándalum.

166 Expectâbam ſalutâre tuum Dómine & mandâta tua dilêxi.

167 Cuſtodîuit ánima mea teſtimónia tua: & dilêxit ea vehemênter.

178 Seruâui mandâta tua & teſtimónia tua: quia omnes viæ meę in conſpêctu tuo.

---

161 *Gratis*, immeritò, ſine cauſa. *Et à verbis*. At, attamen verba tua timuit cor meum. Propter eorum perſecutiones non deſiit ſtatutis tuis inſiſtere, vt verſ. 23. Propter perſecutiones à veri confeſſione non eſt diſcedendum, Matth. 11.

162 *Super*, de eloquiis & dictis tuis: vel propter. *Sicut qui, inuenit ſpolia multa*, hoſtium ſupp. Et eſt Periphraſis victoris. Sic lætabor eloquiis tuis, ac ſi eximia ſpolia per victoriam reportarem. Eſ. 9.

163 *Iniquitatem*, mendacium, falſitatem prop. vt eam legi opponat, ſiue doctrinæ cœleſti.

164 *Septies in die*, te ſæpiſſimè quotidie, de iudiciis tuis iuſtiſſimis laudaui. Quod ardentem amorem demonſtrat. Nam ſeptenarius eſt numerus plenitudinis in hoc idiomate. Potuit interim reſpicere ad horas orationis ſeptem in Eccleſia inſtituendas. Nam etſi Sigebertus in Chro-

Chronicis,& Radulphus Tungrenſis earum inſtitutionem Damaſo, cum D. Hieronymo Ambroſio aſſignent,quòd iam inde tum in Romana,tum in Mediolanenſi Eccleſia, Pſalmorum per totam hebdomadam extiterit diſtributio, refragatur tamen ipſe Hieronymus, quando Epiſtolis ad Lætam & Demetriadem, earundem horarum canonycarum vſum non nouum tunc fuiſſe diſertis verbis oſtendit. Quare vt conſtitutio Apoſtolica memoratur apud Clementem lib.8.Conſt.Apoſtol.c. 40.Cyprianum,in fine libri De orat. Dominica,Athanaſ.lib. De virginitate,Baſilium in Reg.fuſiùs explicatis,interrog. 37.& in Aſceticis pag.38.exemplaris Græci.Qui omnes Damaſo fuerunt ſuperiores. Alioqui ſemper ſe trutinet homo(inquiunt Doctores Talmudici)vt ſi ad orandum paratum ſe nouerit, oret. Sin minus,ne oret,Aut vt Iacobus c.5.Triſtatur aliquis veſtrum:oret.Æquo eſt animo? etiã pſallat. *Super*,propter,vel,de iudiciis tuis iuſtiſſimis, Sic ſuperlatiuos exprimunt.

165 *Pax*,tranquillitas animi,requies conſcientiæ,vel fœlicitas,proſperitas,Rom.8. *Scandalum*,ruina,offenſio.Non impingunt,non corruunt,ita vt pereant:non pereunt,quicquid accidat.Alii,de ſcandalo ſpirituali.Lex enim omnem illis viam virtutis explanat,& omne peccati offendiculum ſiue impedimentum tollit. Euthymius.

166 *Salutare*,vt verſ.81.*Dilexi*.Hebr.feci,id eſt,opere compleui & obſeruaui.Dilectio actionem ſupponit.Charitas operatur, ἐνεργεῖται, efficax eſt,apud Paulum ſæpius. Si quis dicat ſe diligere lingua,& non factis,mendax eſt.1.Ioan.2.Quin & ſic vertere potuerunt, quoniã diligere plus eſt,quàm facere,vel ſeruare.Hæc enim ſunt neceſsitatis & timoris,illud charitatis. Eſt autem amor mandatorum Dei multò potior,quàm metus. Nam qui diligit, non ſeruiliter obedit,ſed liberè atque ex animo. Auguſtin.

167 *Et dilexit*,In Hebræo quidem prima perſona,*Et dilexi*.ſed intellectus idem. Iam enim docuimus hanc linguam per Synecdochen Animæ voce vti pro perſona, indiuiduo,& ipſo homine.Cuſtodire & diligere Scriptura coniungit,ob ea quę annotata ſunt proximo verſ.

168 *In conſpectu tuo*,quia meę actiones omnes tibi ſunt expoſitæ & cognitæ, téque habent inſpectorem.

TAV. i. *Signum*. Euſeb. Hieronym.

APpropînquet deprecatio mea in conſpêctu tuo Dómine:iuxta elóquium tuum da mihi intellêctum.

170 Intret poſtulátio mea in conſpêctu tuo: ſecûndum elóquium tuum éripe me.

171 Eructâbunt lábia mea hymnum: cùm docúeris me iuſtificatiônes tuas.

172 Pronuntiâbit língua mea elóquium tuum: quia ómnia mandâta tua æquitas.

173 Fiat manus tua, vt ſaluet me:quóniam mandâta tua elêgi.

174 Concupîui ſalutâre tuum Dómine: & lex tua meditátio mea eſt.

175 Viuet ánima mea, & laudâbit te: & iudícia tua adiuuâbunt me.

176 Errâui ſicut ouis, quæ périit:quære ſeruum tuum, quia mãdâta tua non ſum oblîtus.

---

169 *Deprecatio*,clamor,vociferatio,prop.exaudienda ſuſcipiatur à te Domine.Aliqui hunc prolixum Pſalmum intelligunt. Et ſane eius totius concluſio hic octonarius eſſe videtur. Nam precatur,vt preces admittat & ſcientiam tribuat non humanam, ſed diuinorum oraculorum.Se cum perpetuo celebraturum quæ eſt Pſalmi ſumma. *Iuxta eloquium*,prout dictitat verbum tuum,ſiue,vti es pollicitus.Pſ.31.verſ.9.& alibi.*Da mihi intellectum*,legis tuæ: fac me eam intelligere.

170 *In conſpectu*, in tuum conſpectum: ante te veniat mea obſecratio, & me defende, vt es pollicitus. Pſalm. 49. &c.

171 *Eructabunt*, fundent copioſè, cantabunt laudem tuam. Metaphora à ructu, qui copioſum cibũ ſequitur. Sic enim cibo ſpirituali, id eſt, Dei fauore, gratia & donis copioſè paſti, Hymnorum cantionem afferimus. *Cùm docueris*. Aliqui accipiunt Cùm, & Heb. כ, cauſaliter. Fundent labia mea hymnum. Docebis enim me præcepta tua. Sed nihil neceſſe. Nam *Ki* ſæpè eſt particula temporis, cùm, quando.

172 *Pronuntiabit*, prædicabit, laudabitque legem tuam. ענה *aná* loqui hîc è R. Dauid. At è Maſoretis, laudare. Nam monẽt tribus his locis eadem notione ſumi hoc verbum, loci ſunt præter hunc Exod. 15. verſ. 21. Prou. 26. verſ. 4. *Æquitas*, æquiſſima (ſunt.) ſuprà verſ. 144. atque adeò ipſa æquitas, vel vt Heb. & Græcè, iuſtitia.

173 *Vt ſaluet*, vt auxilietur mihi, propriè. Sit mihi tua manus auxilio. Sic vocat diuinam vim & potentiam. Adeſto mihi in ſalutem. *Elegi*, pro optimis amplexus ſum.

174 *Salutare*, vt verſ. 81. Euthymius de Chriſti incarnatione. *Meditatio*, deliciæ, vt ſæpè antea: oblectatio ſuauiſſima.

175 *Viuet*. vel, Viuat, deprecãter. Viuat anima mea, vt te laudet: De vita corporea intelligũt, tamen ad literam de ſpirituali, qua mortui ſumus peccato, viuimus autem Deo & iuſtitiæ, accipi poſſit, vt illud Abacuc. 2. c. Iuſtus ex fide viuit. Et ſic toto hoc Pſalmo *Viuificandi* verbum, maximè verſ. 37. *In via tua viuifica me*. Viuere me fac in tuis præceptis & inſtitutis. Quoad viuam fac ea perſequar. Cum contrà, peccatorem ſcribat Apoſtolus, viuentem mortuum eſſe, ac eius opera eſſe mortua. Ambroſius de vita æterna. Viuat anima mea in æternũ, vt tunc planè & perfectè laudem te. Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Sæpius autem ita eſt locutus, quia fragilis eſt vtralibet vita noſtra, corporea inquam, & ſpiritualis, niſi eã Deus conſeruet. *Sic adiuuabunt*, adiuuent me iudicia tua, leges tuæ vel promiſſiones. Vel, obſeruatio iudiciorum tuorum mihi erit auxilio. Aliqui, iudicia etiam accipiunt pro diſpoſitionibus: aliqui, pro ſententia extremi iudicii, quando dicetur, Venite benedicti patris mei, poſſidere regnum vobis paratum à mundi conſtitutione. Matth. 25.

176 *Erraui*, à via recta præceptorum tuorum. Verbum enim תעה *tahá*, per *Tau*, quo vtitur, de errore viæ, vt תעה *taha* per *Teth*, de errore mentis & intellectus, ex Elia. Quod quia interdum confunditur, aliqui referunt ad exilia, fugas, aſſiduas migrationes, perſecutiones. q.d. erraui præ perſecutionibus, fui ſine certis ſedibus, velut exul & vagus, qui ſuas ſedes nuſquam certo conſtituit. Profugus fui & erro. R. Sel. Gen. 20. Me, ſicut ouem à lupis huc illuc exagitatam, quære & reduc, ſiue reſtitue. Vt Hebr. 11. Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, in ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpelũcis, in cauernis terræ, egentes, anguſtati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Alii, vt Ambroſius, ad peccati errorem, quemadmodum Eſa. 53. q.d. Erraui per varia peccata. Me ſicut ouem deerrantem, in rectam caularum viam dirige. *Quæperiit*. Sicut ouis perdita, errans à grege. *Quære*, vt reducas, reduc me in viam rectam libertatis, gratiæ, gloriæ, per mandatorum tuorum obſeruationem. Pergit in Metaphora. Theodoritus refert ad parabolam de bono paſtore, qui per montes & valles ad palantem poſt dæmones ouem cucurrit & ſupra humerum reduxit, ob ipſam magis delectatus, quàm propter nonaginta nouem nomine vagantes. Sic precabitur Pſaltes, vt Chriſtus veniat & hominem apud Dæmones errantem ſaluet. Qui ſcopus eſt ſcripturarum.

ARGVMENTVM.

Petit Eccleſia à maledicis & Cedarenis (id eſt, Mahometanis, à Cedar Iſmaelis filio) inter quos verſatur, liberari. Canticum eſt propheticum, vt & ſequentia, quæ Graduum inſcribuntur.

1 Canticum graduum. CXIX. Hebr. 120.

Ad

AD Dóminum cum tribulâret, clamâui: & exaudîuit me.

2 Dómine líbera áni mã meã: à lábiis inîquis & à língua dolôsa.

3 Quid detur tibi aut quid apponâtur tibi: ad línguam dolôsam?

4 Sagîttæ potentîs acûtæ: cum carbónibus deſolatóriis.

5 Heu mihi, quia incolâtus meus prolongâtus eſt, habitâui cum habitantibus Cedar: multum incola fuit ánima mea.

6 Cum his qui odêrunt pacem, eram pacíficus: cùm loquêbar illis, impugnâbant me gratis.

---

1 Cantica graduum, vel potius aſcenſionum (Nam Maaloth vtrumque ſignificat) numero ſunt quindecim, quæ ſe ordine conſequuntur vſque ad Pſ. 134. Sic autem appellantur vel ab aſcenſione & eleuatione vocis è R. Saadia, quod eorum concentus ſit eleuatiſſimus: & altiſſimus, vel 2. iuxta Talmud. quod canerẽtur in quindecim templi gradibus, tanquam in vmbone & conſcenſu ſuggeſti. Vel 3. quæ ratio eſt omnium optima, & argumentis ipſorum accommodatiſſima, ab aſcenſionibus ab exiliis, vt Maaloth ſignificet aſcenſiones, non gradus, ſumpta alluſione è ſitu Hieruſalem, ad quam omni ex parte aſcendendum erat, quod eſſet collocata in montibus. Et reuera hi omnes pertinent ad captiuitates populi, & è captiuitatibus liberationes. Sic Chald. Canticum pro aſcenſionibus abyſſi (ex abyſſo, vt exilio, inferno, morte) Et Suidas in voce ἀναβαθμοὶ. Λέγεται δὲ τὸ ἀπὸ βαβυλῶνος τοῦ λαοῦ ἐπάνοδον, quę aſcenſio & reſtitutio erit perfecta & integra in conſummatione ſæculi, iuxta vaticinationes Dan. cum Deus deleuerit omnem principatum Saracenorum & reliquorum, inter quos Eccleſia exulat. Cantica ergo graduum ſunt precationes & conſolationes de aſcenſionibus, ſiue liberationibus ab exilio & captiuitate. Quarum typo prædicitur reditus in cœlum ex hoc miſerrimo vitæ ſtatu, vt proinde Aug. ad cordis aſcenſiones è valle plorationis referat. Qui ſectantur myſteria. Quòd ſint gradus, quibus ſcandatur ad Deum, quorum primus afflictio. 2. proſpectus ad Deum. 3. lætitia communionis. 4. inuocatio. 5. gratiarum actio. 6. confidentia. 7. patientia & expectatio diuinæ liberationis. 8. Dei gratia & fauor. 9. timor Domini. 10. Martyrium. 11. peccatorum deteſtatio. 12. humilitas. 13. Chriſti aduentus deſiderium. 14. cõcordia & charitas. 15. aſſidua Dei benedictio.

2 *A labiis iniquis*, mẽdacibus propriè. Sic appellat blaſphemias Idolatrarũ, hæreticorũ, Alcorani, &c. Vel maledicta, quibus onerant probos, calũmnias, cõuitia, impoſturas & fraudes.

3 *Quid detur*. Apoſtrophe ad hoſtem impium, maledicum, & Sycophentam. Quid ob linguã illã doloſam conſequêris, ô impie & fraudulente? Sic Hebraica actiuè enũtiata paſſiuè facilia reddiderũt, Quid dabit tibi, & quid addet tibi lingua doloſa? Quem fructum, quodve emolumentum tibi afferet lingua fraudulenta? Nullum, niſi plagas duriſſimas. Aliqui minus cõcinnè, Apoſtrophem ad animam ſiue ſeipſum dirigunt, vt ſequens verſus in bonum accipiatur. Quid, ô anima, conſolationis dari tibi poſſit contra linguas fraudulentas? Nullum niſi Dei eloquia, quæ ſunt veluti ſagittæ potentis acutæ, Pſal. 44. Hebr. 4. penetrãtes intima cordium, & veluti igniti carbones. *Ad* pro *ob, propter* vt Pſalm. 21. verſ. 3.

4 Per ſubiectionẽ reſpondet præcedenti interrogationi. Duriſſimæ plagæ, grauiſſimæ pœnæ, & incendia pernicioſiſſima tibi dabuntur, tibique, apponẽtur. Hæc enim verba ſunt repetenda è ſuperiore verſ. per Zeugma. Lues acerbiſſima & exquiſitiſſima ſupplicia ô impie, & hîc, & apud inferos, quod ſic linguã tuã maledicã in populũ Domini exerueris. Pœnas illas cõparat ſagittis acutiſſimis, vt Pſ. 44. & alibi, vibratis & cõtortis à potẽti Deo, vel homine, quarũ ictus propter iaculãtis robur eſt acerrim⁹ & potẽtiſſimus, & intima quæque penetrat. Itẽ prunis iuniperi & ſimiliũ arborũ, quæ vrũt vehemẽtius, & ignẽ retinẽt diutius. Te potẽs trãsfiget & cõficiet ſuis acribus telis, & cremabit igni inextinguibili. Illud pertinet ad cladẽ quã in hoc ſæculo paſſi ſunt Babylonii, Perſę, Macedones, Romani, & patientur Saraceni, reliquique Eccleſiæ hoſtes: hoc autem ad ſupplicia æterna. Nam vt carbones deſolatorii, ſiue ἐρημικοὶ, qui cõficiuntur ex arboribus creſcẽtibus in deſertis & eremis, incendiũ acriter concipiũt ob partiũ denſitatẽ, & diu conſeruant, vt etiam eorũ vrant cineres: ſic ignis gehennæ

vehementissimus & diuturnissimus,vt potè perpetuus. *Desolatoriis*, vastatoriis, & vt Nicetas in 2. orat. Nazanzeni de festo Paschæ exponit, vindicibus & cruciantibus vel potius vt & Græcè, ἐρημικοῖς, id est, arborum in desertis & solitudinibus nascentium quales Iuniperi. Nempè carbonibus acribus,acriter consumentibus & ardentibus vt qui constent non qualibet materia sylvestri, sed desertorum & solitudinum. Hebr. Iuniperorum, quarum prunæ apud Plinium & Theophrastum dicuntur esse ardentissimè diutissimè ignem conservare,neque facilè extingui:adeò vt quo tempore extinctæ foris videntur, vel etiam redactæ in cinerem,interiùs ardeant. Quemadmodum prauæ linguæ infamia intensa est atque diuturna. Septuaginta doctè per Synecdochē,per speciem arboris deserti & vastitatis intellexerunt similes omnes arbores in genere. Rabbini ferè constituunt hunc versumcum *linguam* superioris,quasi in Hebræo sit Appositio. Quid dabit,quid proderit tibi lingua dolosa (quæ est)sagittæ potentis,&c. quæ & pungit vt sagitta,& vrit vt carbo. Vel in Vocatiuo, O sagittæ,id est,quid detur tibi,ô tu, qui es similis sagittis,&c. Vt comparet mendacia & calumnias sagittis ab homine valentissimo contortis & ardentibus Iuniperi carbonibus. Malo in Accusatiuo,vt attigi. Sagittas acutas, scilicet dabit: vt sit denuntiatio vltionis linguæ virulentæ, qui postea passiuè resoluatur in Nominatiuum.

5 Absentiam terræ sanctæ non sustinens lachrymabiliter ingemiscit. *Heu mihi.hoiáli.* Hei mihi,siue Heu me miserum & calamitosum. Heu quidem constituitur cum Accusatiuo,sed retinuit Syntaxin Hebraicam ad fontis commendationem & venerationem, cuius causa Grammaticas leges plerunque Ecclesia spernit. Imò & Apostoli in ipso Græco contextu, veluti solœcizantes,vt Ioan. 14. vers. 24. 2. Pet. 3. vers. 1. Apoc. 1. vers. 4. Quod semel annotatum esto aduersus eos,qui rident scripturæ simplicitatem, nec perspiciunt in illa interdum plus esse neruorum & succi,quàm in vlla verborum congruitate. *Incolatus*,peregrinatio, exilium. Aliqui in genere,de hac vita mortali,quæ nihil aliud est quàm peregrinatio. Hęc enim piis nimis longa est,tum propter tædium præsentium malorum,tum ob cœlestis patriæ desiderium. Sed literæ aptius in specie de fidelium captiuitate & exilio sub infidelibus. *Prolongatus est.* Rectè,ad sensum. Nam Heb. Hei mihi,quia peregrinatus sum (in) longitudine,siue longo tempore. Et si aliqui vertant (in) Mesec,id est,Cappadocia,Tartaria, vel Meschia,vt sit nomen loci à Mesec Iapheti filio,Genes. 10. Hetruriam aliqui ineptè imaginantur. Etsi in eam sententiam Kimhi & Abben Ezra citent Iosephum ben Gorion. Nam eius codex Venetiis editus lib. 1. c. 1. aliter habet. Tubal,inquit,hi sunt, qui habitant in Tuscana terra ad flumen Phisaá,Mesech autem qui Sibsune,quos aliqui putant esse Saxones Germaniæ. *Cùm habitantibus Cedar*,cum Cedarenis siue Saracenis. Nam Cedareni sunt Arabiæ populus,quos posterior ætas Saracenos appellauit à Cedar vno è filiis Ismaël. Interim ratione Mysterii est allusio ad vocis notationem. Cedar enim nigredinem,obscuritatem & tenebras sonat. Hei mihi,quia tandiu in terris peregrinor,tandiu habito cum hominibus versantibus in tenebris errorum,peccatorum,miseriarum nec statim assumor in cœlestem patriam, vbi omnia sunt plena lucis,gloriæ,voluptatis. Heb. & Græc. Cum tabernaculis Cædar inter Cedarenos,Arabas,Nomades,&Ismaelitas plaustrarios,vt & Cant. 1. His significātur barbari, omnis humanitatis,pacis & religionis expertes: præsertim autem Saraceni & Mahometani, ex Ismaële & Cedar orti,qui partem Arabiæ coluerunt & denominārūt. Cedar enim vt dixi filius Ismaelis feri & barbari,Gen. 25. Item & Turcæ. Illi enim non modo religione sunt Saraceni,sed etiam viuendi ratione. Nam vt Scythæ reliqui R. Scenitæ sunt & Nomades, quantum ad originem & locum natalem,è quo in Asiam terrasque Christianas sese infuderunt. *Multum.* Cum habitantibus Cedar,repete per Zeugma. Masoretę verò versus duos confuderunt. Itaque incipientes hîc versum,hæc iungunt cum sequentibus. Multum habitauit (id est,interpretibus Septuag. incola fuit, siue peregrina) sibi anima mea cum osoribus pacis. Deinde,Ego pax,pacificus,&c. Sed nihil necesse. Multum peregrinatus sum & nimium diu inter Cedarenos. Nam exilium & captiuitas Ecclesiæ sub Cedarenis est diuturnissima. Instat enim iam annus ab ortu Mahometis millesimus. *Multum*, nimis diu peregrinatus sum. Diuturnum exilium Ecclesiæ inter barbaras gentes, præsertim Scythas & Arabas. *Incola.* peregrina,exul & extorris à patria siue cœlesti siue hac externa,cuius libera possessione & vsu à Mahometanis excludimur.

6 Magis

6 Magis ſententiam, quàm verba ſequuntur ob Eclipſes. Ad verb. *Ego pax* (eram totus pacificus) *& cum loquebar* (quæ pacis erant) *ipſi ad bellum* (ſe parabant, aut quid ſimile.)

ARGVMENTVM.

Eccleſiam vbique eſſe tutam, quòd Dominum habeat cuſtodem.

1 Canticum graduum. CXX. Heb. 121.

LEuâui óculos meós in montes: vnde véniet auxílium mihi.
2 Auxílium meum à Dómino: qui fecit cœlum & terram.
3 Non det in commotiônem pedem tuum: neque dórmitet, qui cuſtôdit te.
4 Ecce non dormitâbit neque dórmiet: qui cuſtôdit Iſrael.
5 Dóminus cuſtôdit te: Dóminus protéctio tua ſuper manum déxteram tuam.
6 Per diem ſol non vret te: neque luna per noctem.
7 Dóminus cuſtôdit te ab omni malo: cuſtódiat ánimam tuã Dóminus.
8 Dóminus cuſtódiat intróitum tuũ & éxitum tuum: ex hoc nunc & vſque in ſéculum.

1 *Leuaui*, Heb. Leuabo, leuo, attollo, in hac valle exilii & miſeriarum poſitus, quòd nullum in terris præſidium reperiam. *In montes*, in cœlum (in Angelos, Lyranus & Auguſtin.) vel in montana Iudeæ, præſertim Sionem & Moria, ſicunde auxilium Dei affulgeat ad me liberandum ex hac captiuitate. Vt alludat ad ſitum Hieruſalem, verſus quam Iudæi peregrè Deum precabantur, ob templum illic poſitum, in quo ſe coli Deus iuſſerat. Nobis clamat Apoſtolus, Quæ ſurſum ſunt, quærite: & Sacerdotalis vox ad percipienda myſteria omnibus clamat, Surſum corda. Arnob. è quo apparet ſacri Canonis antiquitas. *Vnde*. Mimeſis, dicendo ſup. Vnde veniet mihi opitulator. מאין *Mehain* enim interrogat. E quonam loco, obſecro, aderit mihi auxilium?

2 *Auxilium meum*, eſt, vel, erit. Sibi reſpondet, ſéque conſolatur ſpe futuri à Domino auxilii & liberationis. Auxilium meum erit à Domino, qui omnia & condidit, & habet in ſua ditione ac poteſtate. Deinceps conuerſe ad ſe vel animam ſuam ſermone ſe conſolatur, partim ſibi bene precando, partim recolendo & memorando Dei promiſſiones ac beneficia.

3 *Non det*. Apoſtrophe ad ſeipſum. Suum enim animum alloquitur, conſolatur & confirmat vſque ad finem, in quo ſibi bene precatur. O mea anima, non ſinet, vel ſinat (Nam quæ hîc per modum precandi dicuntur, aut optandi, poſſunt in Indicatiuo verti) te labi in exitium. Alii, in peccatum. Malunt nonnulli eſſe verba Sacerdotum, vel Eccleſiæ, de auxilio Domini eum confirmantium, benéque precantium. Vitioſè Chryſ. ad Heb. 7. & Hieremias Patriarcha in reſponſo c. 18. legunt μὴ δῷς *ne des* in ſecunda perſona etſi conſtituant in ea lectione Emphaſin. Non dixit, non commouearis, ſed ne des in commotionem, ad declarandum in noſtro arbitrio eſſe *Dare*, non in aliquo alio. *Neque dormitet*. Metaphora à diligentibus excubitoribus. Hæc autem plerique, vt attigi, pronuntiatiuè intelligunt, *Non dabit, neque dormitabit*, ſed efficacius, vt nunc ſibi benè precetur, nunc ſe confirmet, & bene ominetur.

4 *Non dormitabit*. Cuſtodiæ exaggeratio. Ne claudet quidem oculos, ne dormire quidem volet Dormitamus priuſquàm dormiamus. Nam dormitare eſt vélle dormire, q. d. Non te deſpiciet, non abijcet tui cutam Deus Iſraelis cuſtos. Adeò eſt vigilans, vt perpetuas pro

salute tua agat excubias. Vnde in Zacharia septem dicitur habere oculos: & apud Esaiam, Angelos oculis antè & retrò coopertos.

5 *Protectio tua*, est, vel erit. Tibi auxiliabitur à dextris, vt te scuto suo protegat, Chrysostom. Vmbra tua ad manum dexteram tuam, Hebr. per Metaphoram. Hærebit Dominus semper ad latus tuum, & instar vmbraculi defendet te ab omnium malorum æstu, vt nihil tibi neque interdiu neque noctu noceat. *Super*, in manu, ad manum. Ad manum dexteram esse dicitur, qui præsto est, paratus ad iuuandum. Aliqui per Asyntheton intelligunt. Dominus vmbra tua (erit vel est) (Et) ad manum dexteram tuam, Chaldæus, *Super* sumit pro *propter*. Deus (inquit) obumbrabit tibi propter chartulam præceptorum, quæ firma est ad manum dexteram tuam in ingressu tuo. De Tephillath manus, de qua Deuterono. 6. & Numer. 15.

6 Sol & Luna, quorum vnus nocet interdiu æstu nimio, altera nocte nimio humore, vel frigore, symbola sunt malorum & calamitatum exilii, imò & cuiuslibet temporis. q. d. semper & quouis tempore te tuebitur & proteget. Comparat item pericula aperta solaribus radiis, clandestina lunaribus. *Neque Luna*, vt et te, per Zeugma, id est, cruciabit, vexabit, offendet, lædet. Vrit etiam luna suo modo, vt frigus & pruina apud Festum Pompeium, & poetâ, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat & Ouid. 1. de Trist. Et noua per gelidas vritur herba niues. & 4. Ceres summè marmoreo pallet adusta gelu. Hinc ad illud Gen. 31. æstu vrebar & gelu, glossa ordinaria, Vnus effectus est caloris & frigoris. Nam Sol & Luna hic etiam metonymicè pro Solis ardore & Lunæ frigore & iniuria, Heb. percutiet.

7 *Custodit*. Custodiet, futuri temp. Heb. *Custodiat*. Aliqui pronuntiatiue per modum Prophetiæ exponunt, Custodiet, tuebitur. Sic sequenti versu. *Dominus*, Secundo loco præter fontem additur, ad Euphoniam & numerum.

8 Dominus custodiat te domi et foris siue in negotiis domesticis & externis. *Introitus* enim *& exitus* hoc important, vt 2. Par. 1. vbi exire & ingredi ante populum est ei præire in negotiis externis & internis. 1. foris & domi. pacis & belli. *Introitum tuum*. in terram sanctam: *& exitum tuum* de terra exilii & captiuitatis. Sic omnes profectiones appellant. q. d. Te seruet in itinere redeuntem, vt tutò domum peruenias Siue domi, siue foris fueris, siue in patria siue extra patriam, te quocunque proficiscentem semper custodiat. Nam sic loquuntur ad quemcumque locum significandum, vt Deut. 28. 3. Reg. 3. Aliqui *Introitum* referunt ad terrã exilii. Te introëuntem in terram hostilem, vt illic exules, & ex ea redeuntem Deus seruet & tueatur. Alii, ad egressum huius vitæ, & ingressum in futuram, aut vt Euthymius contrà, ad ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea, vel vt alii ad omnem vitam, quæ in ingressu & exitu perspicitur. Chaldæus sublimiùs, Custodiat introitum tuum ad studia legis, & exitum tuum ad negotiationes (mundi.)

ARGVMENTVM.

Ecclesiam laudat à concordia, pietate, iustitia, eique bene precatur.

1. Canticum graduum. CXXI. Heb. 122.

Lætâtus sum in his quę dicta sunt mihi: in domum Dómini ibim⁹.

2 Státes erãt pedes nostri: in átriis tuis Ierúsalem.

3 Ierúsalẽ, quæ ædificatur vt cíuitas: cuius partìcipátio eius in idîpsum.

4 Illic enim ascendêrunt tribus, tribus Dómini: testimónium Israel, ad confitêndum nómini Dómini.

5 Quia illic sedêrunt sedes in iudîcio: sedes super domum Dauid.

6 Rogâte quæ ad pacem sunt Ierúsalem: & abundántia diligéntibus te.

7 Fiat pax in virtûte tua: & abundántia in turribus tuis.

8 Propter fratres meos & próximos meos: loquêbar pacem de te.

9 Propter domum Dómini Dei nostri: quæsîui bona tibi.

1 *Graduum*,

1 *Graduum.* Aliquibus religionis & ciuitatis translationem è Silo Ephraim in vrbem Hierosolymitanam in Iuda à Dauide factam canit, significans vers. 4. tribus, id est, populum ascendisse Hierusalem primum vt laudarent Deum. Deinde vers. 5. vt poscerent ius à magistratibus & iudicibus tum, cum à se ædificata est & in formam ciuitatis redacta. Sed inscriptio magis quadrat Captiuitati. *Quæ dicta sunt mihi*, per Prophetas. Vnde Heb. Lætatus sum his, qui dicunt mihi. i. Prophetis iubentibus me benè sperare in exilio, & expectare diem visitationis: quod Mimesi exponit. *In domum Domini*, in Hierusalem reuertemur de hac captiuitate. Hierusalem autem cœlestem toto hoc Psalmo intelligunt Hebræi in *Bereschith* Rabba, Genes. 28. super scala Iacob, non terrestrem. Alijs, Israelitæ se cohortantur ad conuentum sacrum & rem diuinam frequentandam. Sic ex nostris Hilarius & veteres hanc lætitiæ materiam referunt ad cœlestis patriæ desiderium, alii ad templorum & Ecclesiarum, in quibus Domini sacra conficiuntur.

2 *Erant.* (Ibi enim) stabant. Ratio prima cur lætatus sit nuntio futuræ restitutionis Hierusalem: quoniam in illa, dum staret in sua integritate, ante exilium cuncta erant præclara, pacis & suauitatis plena: vbi liberè & suauiter ad rem sacram stabant. Quare sequitur fœlicitatum eius priscarum enumeratio & catalogus. Aliqui vertunt in futuro *erunt*, vt continuentur verba Prophetarum prædicentium, in domum Domini ibimus, (&) stantes erunt pedes nostri. Sed Heb. עמדו *Haiu*, in Præterito. Itaque rectiùs sunt verba Psaltis, siue cuiuslibet pii se consolantis meditatione veteris status Hierusalem. O Hierusalem, in tuis portis consistebamus tutò, & liberè, ad rem diuinam ventitabamus, & sacrorum vsum & religionis. *In atrus*, in portis Heb. Erant autem multa atria templi à Salomone ædificata: Atrium sacerdotum, vbi altare holocausti, atrium mundorum, vbi orabant puri, atrium immundorum, vbi reliqui. Sic multæ templi portæ Orientalis, Septentrionales duæ, Meridionales totidem. Portas in *Atria* conuerterunt, ne quis acciperet iudicia forensia, quæ agitabantur in portis. Hic enim agitur potius de Dei cultu, & religionis vsu.

3 *Quæ ædificatur.* Enallage Personæ. Nam præcessit *in Atriis tuis Hierusalem*. Valla indoctè ait interpretem in his & similibus deceptum esse, quòd non calleret proprietatem linguæ Græcæ. Nam est Hebraismus de quo psal. 17. vers. 55. *Eius.* Vacat Latinè. *In idipsum*, in idem. Sic enim & sumitur apud Suetonium, & Græcè τὸ αὐτὸ Ait ergo Hierusalem esse ciuitatem, cuius habitatio (quam participationem vocat) in idem velle & sentire, hoc est, ad summam concordiam doctrinæ & charitatem vitæ spectet cuius participatio est communis concors, & æqua omnibus, cuius communio est arctissima, cùm ciues pari concordia inter se gaudeant, citra dissidia religionis & opinionum, Ephes. 4. Dissidentes enim à cœtu sanctorum, & ab Ecclesiæ corpore se separantes, participationem huius sanctæ ciuitatis non habẽt. Hilarius. Hinc Heb. Quæ coniuncta est sibi pariter, id est, concordissima. Ita primùm eam laudat à concordia & vnione, deinde à pietate & religione. Illuc enim conuenire omnes tribus ad Deum colendum & celebrandum. Mox à iustitia. Ibi enim iudicia exerceri, & solium regni constitutum esse.

4 *Illuc*. ἐκεῖ שם, *Sham*. ibi, in Ierusalem versantes tribus Domini ascenderunt templum Israelicum, quod testimonium Israel appellatur. Aduerbium loci, non ad locum. Itaque mẽdosè in vulgatis codicibus, *Illuc enim*. Secunda lætitiæ causa. Itaque *enim* non refertur ad proxima, sed ad principium Psalmi, estque species Anaphoræ vt & *Quia* sequenti vers. Latinè, Lætatus sum in his, &c. quoniam stabant pedes nostri, &c. quoniam illuc ascendebant, &c. quoniam denique illic constitutæ erant sedes ad iudicandum. *Testimonium Israel.* Construitur cum Verbo proximo. Illuc enim ascenderunt (in) testimonium, in locum siue Domum testimonii Israelitici populi, Metonymicos, (in) ædem Sanctuarii, (in) tabernaculum testimonii, vel arcam. Vtrumque *Eduth* siue *testimonium* per Metonymiã appellatur, vt Exod. 16. vers. 34. Posuitque illud (Manna) Aaron ante testimonium in custodiam, id est, ante arcã testimonii, quæ testimonium Israelis vocatur, vt Abben Ezra annotauit propter tabulas fœderis in ea conseruatas, tanquam duas literas contractus inter Deum & homines. Vel ante tabernaculum, in quo erat hæc arca mannæ receptatrix. Quin & Exod. 25. vers. 16. Testimonium significat Duas legis tabulas, Ponesque in arca testimonium, quod Dabo tibi. Quare Hieronymus doctè illic tropũ inuertit, posuitque illud Aaron in tabernaculo reseruãdum.

Tabernaculum quidem, quoniam in eo erat arca testimonii. Arca autem, quia intra se concludebat tabulas testimonii, id est, quæ erant testimonio Israelitis, quòd eas super se recepissent, inquit Kimhi in lib. Radicum. Est vbi etiam tabernaculum testimonii appelletur passim in Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio secundum D. Hieronymi interpretationem, cùm in fonte alia sit vox, id est, *Moed*, non *Eduth*, quòd radices & ordines יעד & עוד sint affines: quamuis Recentiores conuentum potius interpretentur, indéque tabernaculum conuentus. Possit esse Appositio poetica: Tribus Domini testimonium Israel, id est, tribus Domini Israelicæ, quæ se profitentur & testantur esse de genere & stirpe Israel, quæ tanto patre, támque sancto & Dei familiari gloriantur. Tribus Domini, quæ testantur & indicant Israelis genus, quæ suam originem referunt ad Israelem. Sic Apollinarius, vt *testimonium* sit Nominatiui casus, non Accusatiui. Congruit item Hysterologia, *Ad confitendum nomini Domini testimonium Israel*, id est, religionem & legem Israelicam. q. d. In Hierusalem ascenderunt tribus Domini, vt nomini Domini celebrarent & profiterentur Israelicam religionem legem & fidem, vtque se populum, Domini monstrarent. Ideo enim ter eò conuenire iubebantur in festo Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum Leu. 16. Deut. 16. Hoc sequitur Theodoritus. Testimonium, inquit, legem diuinam nuncupauit, palàm iubentem, vt Israel in locum concurrat, quem selegit Dominus Deu. 17. Testimonium Psal. 18. & 118. & alibi sæpè hoc significat. Recentiores cum Rabbinis hunc locum non intelligunt. Itaque vt hinc se expediant, Eclipsim inducunt Præp. *Ex* vel *In*, vel Coniunct. *Quia*, vel denique alterius vocabuli. Quinetiam *Israel* faciunt datiui casus, q. d. cum nominibus propriis non sit articulus genitiui. Hinc istæ illorum interpretationes. *In* testimonium Israeli, vt celebrent Dei nomẽ. Iuxta testimonium & fœdus ipsis factum à Deo imperante, vt ipsius nomen celebrarent. Et *Quia* præceptum est Israeli. Et, *Ex* testimonio Israelis, vt &c. Ex præcepto & mandato eò ascendebant, vt confiterentur nomen Domini.

5 *Quia*. Tertia ratio, cur lætatus sit ad mensionem repetendæ Ierusalem. Quoniam in hac constituta sunt tribunalia ad iudicandum, & decidendum tam de quęstionibus religionis, quam politiæ. Itaque *Quia* est genus Anaphoræ, vt suprà vers. 4. Vt à templi & cultus Dei celebritate commendauit Ierusalem, ita iam nunc exornat à regni solio, & politico Mosis ordine. His enim omnibus præcipuè inter alias ciuitates excellebat. Quare & eius ædificatio speciem cœlestis referebat, in qua cultus & agnitio Dei viget, cum rerum ordine admirabili. *Illic* in Hierusalem. *Sederunt sedes*, sitæ sunt & constitutæ. Hæc Paronomasia non est in fonte, sed *sederunt throni*. Vbi *sederunt* impropriè sumitur, pro, ad sedendum constituti sunt & positi. *Sedes*, throni, tribunalia iudicialia regiæ domus Dauid, vel, secundum alios, Sacerdotium. *In iudicio*, ad iudicium: vt iudicium cuique tribuatur. *Sedes super*, sedes inquam (per Epanalepsin) quę sunt super domum, siue in domo Dauid. Nam in *super* est Eclipsis relatiui אשר, vt sæpe cum Præpositionibus huius Idiomatis. *Super* pro *In*, vt Ps. sup. vers. 5. Nonnulli per Asyntheton (Et) sedes regia. Duo enim solia illic erant collocata. Primum, Cathedra Mosis, siue Sacerdotum: Deinde Regum, Euthymius. Nam & Sacerdotes & Leuitæ iudicabant, Deut. 17. vers. 8. etiam de rebus temporariis apud Iosephum. Quod obseruatum in Ecclesia perpetuo, è Apost. decreto. 1. Cor. 6. Epithome Clementis Græca, pag. 78. eiusdem epistola, id est, ad Iacobum, Consilio Calcedonensi, & quarto Carthaginensi, &c. Quantum enim ad exercitium iudiciorum spiritualium nemo dubitat, cùm Ecclesia habeat claues regni cœlorum, retinentes ac remittentes peccata. *Super domum Dauid*. Hebraicè sine Præpositione. Throni, domus Dauid, id est, Throni Christi, qui est è semine Dauid: vel Throni familiæ Christi, vt Augustin. ait, qui super eam erat regnaturus. Itaque cum Præpos. verterunt, vt docerent ista non pertinere ad quoslibet propriè Dauidis posteros, sed Christum, id est, ad eius thronum, qui erat super domum Dauid, id est, Thronum excellentiorem & superiorem vulgato Dauidis, regno imò verò & qui sit super ipsam domum Dauid, eíque præsit & dominetur propter personæ Domini excellentiam. Quo respectu Psal. 109. etiam Dauidis domus appellatur. Lætitię materia maxima Thronus Dauid: nam est thronus Christi, cuius thronus gratiæ. Heb. 4.

6 *Rogate*. Cùm tanta huius ciuitatis beatitudo fuerit, & futura sit, petite eius pacem. שאלו

Saalu,

Saalu, petite, postulate, rogate. Itaque ἐρωτήσατε apud Septuag. non significat interrogare, sed rogare, orare, petere, vt passim in Euangeliis, vt Ioan. 14. & 19. Est autem Apostrophe ad pios, vt orent pro collectione & restitutione Ierusalem, eique optent pacem, & bonorum omnium affluentiam: cùm olim eius tanta esset fœlicitas, & maiorem adeptura sit per Christum. *Quæ ad pacem sunt*, quæ ad liberationem & restitutionem, ad tranquillitatem & quietem eius faciunt. Hunc locum interpretatur Christus Luc. 19. de suo aduentu siue visitatione. Vtinam cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quę ad pacem tibi sunt, ô Ierusalem. Nomen Pacis ad quascunque res prosperas & fœlices refertur. *Ierusalem*. Datiui casus, vel Genitiui. Orate quæ faciunt ad pacem & prosperitatem ipsius Ierusalem. Est enim perspicuè Genitiui casus in fonte propter *Shelom* positum in Regimine. Deinde hoc sententia postulat. Itaque non est dubium, quin mendum sit in vulgatis Græcorum codicibus, τὴν ἱερουσαλὴμ, per Accusatiuum. Quare Apollinarius perspicuè legit in Datiuo, qui non immutat Genitiui sententiam. εἰρήνην ἱερουσαλὴμ αἰτήσασθε βαθεῖαν, Pacem ipsi Ierusalem quærite profundam. Qui mendosum Accusatiuum seruant, putant esse exhortationem ad interpellandam Ierusalem, quæ pacis sunt. q.d. Rogate à Ierusalem, vt pacem & prosperitatem suis largiatur, vel precetur. Loco minus congruit, vt sit Vocatiui casus, quasi oratio ad ipsam vsque ad vers. 8. dirigatur. O Ierusalem, ô ciues cælestis vrbis, ô cælites, postulate nobis pacem & gratiam, qui hic in terris exulamus. Etsi enim cælites certissimè pro nobis Deum illic interpellent, at versus non hoc nunc loquitur. *Et*. Expletiua siue abundans particula. Quare non est in fonte. Est autem Mimesis. Orate pro pace & prosperitate Ierusalē, (Ecclesiæ.) dicendo supp. *Abundantia*, fœlicitas (sit) benè sit. Vnde Heb. sospitentur, fœlicitentur diligentes te.

7 *In virtute*, in tuo robore & exercitu. Nostri vtuntur vocabulo virtutis, pro exercitu, vt Ps. 45. 47. 67. & 88. Dominus virtutum, & aliàs sæpè, vbi Græcè κυρίου, & Heb. *Tseboath*. Fiat pax. i. sit prosperitas & salus in exercitu tuo, nempè in fidelibus in hac Ecclesia versantibus, quæ proinde dicitur militans. חיל *hel*, siue *hail*, etiam antemurale significat. Quare aliqui interpretantur, in tuo propugnaculo, in tuis mœnibus, in tuo antemurali sit pax, ô Ierusalē. Gall. *en tes forteresses*. Exercitus siue antemurale Ierusalem, siue Ecclesiæ est populus Domini, virtus autem & robur eius, bona opera, studia, conatus, gratiæ. *Abundantia*, fœlicitas, trāquillitas fiat, vel sit *In turribus*, vel palatiis. Vnde Symmachus, in regiis domibus, πυργοβασίαις, turribus mœnibus cinctis. ex Euthym. vel turribus munitis propugnaculis, è Suida. Optat Ecclesiam esse benè munitam contra hostes tam visibiles, quàm inuisibiles.

8 *Loquebar*. Vel loquar, in futuro, è Rabbinis. Suo exemplo confirmat adhortationem præpositam. Nam & ipse (inquit) desidero, vt mei ciues pace fruantur, & expeto, vt domus Dei pristinam amplitudinem consequatur. Fratres tam sanguinis, quàm religionis intelligit, fidei scilicet domesticos & conciues. *Pacem*. i. fœlicitatem & liberationem de te, vt tu libereris, & floreas precabor. Sunt autem verba Psalmographi, prospera omnia & pacifica ciuitati sanctæ exoptantis, quòd ea, salus & pax cæterarum ciuitatum nitatur. *De te*, pro tua salute, prosperitate, incolumitate.

9 *Propter domum*: quòd in te sit templum Domini, & area fœderis: Vel, vt restauretur templum, in quo Deus inuocetur. Propter templum & vsum religionis pacem precabor & quæram Ecclesiæ, vt nomen Dei sanctificetur & colatur. Nam pro *Quæsiui* fons habet *Quæram*. Congruunt autem etiam Præterita, quoniam sibi perpetuo similes precati sunt, precantur, & precabuntur sine intermissione pro fœlici cultus diuini statu.

ARGVMENTVM.

Ecclesia precatur contra impiorum calumnias.

1 Canticum graduum. CXXII. Heb. 123

AD te leuâui óculos meos: qui hábitas in cælis.

2 Ecce, ſicut óculi ſeruôrum: in mánibus dominôrum ſuôrum.

3 Sicut óculi ancîllæ in mánibus dóminæ ſuę: ita óculi noſtri ad Dóminũ Deũ noſtrũ, donec miſereâtur noſtri.

4 Miſerêre noſtri Dómine, miſerêre noſtri: quia multum replêti ſumus deſpectióne.

5 Quia multum replêta eſt ánima noſtra: oppróbrium abundántibus, & deſpéctio ſupêrbis.

---

1 *Ad te*, vt me ex hoc exilio liberes. *Qui habitas in cælis*. Periphraſis Dei, 2. Paralipom. 20. O Deus, qui tuam potentiam, maieſtatem, ſapientiam nobis manifeſtas in cæleſtibus rebus, &cætera.

2 *Oculi*, ſunt ſup. ad victum & defenſionem. Spem in Deum duobus ſimilibus exponit. Sicut oculi ſeruorum reſpiciunt ad manus. i. geſtus, nutus & ſignificationes herorum ſuorum, vt eis promptiſſimè miniſtrent & ſeruiant: vel ad largitionem, dona, victum, vt abeis aliquid accipiant, vel ad fidem, defenſionem, & præſidium dominorum ſuorum, vt oppreſſi à potentioribus, opem ab eis conſequantur: ab eis enim hæc omnia expectant. Ita in hoc exilio vexati, te vnum intuentur, in te vnum ſpectamus, vt noſtri miſereare.

3 *Ancillæ*. Vt ſeruos ad heros retulit, ita nunc ſeruas ad heras, vt doceat hanc demum familiam benè eſſe inſtitutam & ordinatam, in qua fœminæ in fœminas, viri in viros immediatum teneant imperium, & proximam gerant curam. Alioqui enim familiæ ordo perturbatus eſt. *Donec*, etiam donec. De hoc Hebraiſmo ſup. Pſal. 109. Non tantùm dum miſerebitur noſtri, oculos in eum intendemus, ſed etiam nunc in his noſtris malis & exiliorum calamitatibus. Perpetuò oculos in eum habebimus intentos, vt noſtri miſereatur, neque more ſeruorum inertium vel infidorum ad oculum ei ſeruiemus. Vel, maximè donec nobis tribuat quod expetiuimus, & è captiuitate reſtituat: donec nobis ſuccurrat omni auxilio deſtitutis.

4 *Repleti*, ſatiati ſumus contemptu, dedecore, opprobriis.

5 Sub. deſpectione, per Zeugma. Quia deſpectione & ignominia ſatiati refertáque eſt anima noſtra in hoc exilio, opprobrium ſiue deriſio (ſit, vel iuxta Chryſoſt. rependatur) abundantibus. i. opulentis, qui nullas ſentiũt cruces, & deſpectio ſuperbis & faſtuoſis noſtris hoſtibus. Recidat ille contemptus & probrum in caput inimicorum noſtrorum. Vel Enuntiatiuè ſub. *Sumus*. Opprobrium ſumus diuitibus & deſpectio arrogantibus. Rabbini ferè exponunt in Ablatiuo, *Opprobrium & deſpectio*. Multum (inquiunt) ſaturata eſt anima deriſione opulentorum, & contemptu faſtuoſorum. Hebræa vtrumque caſum patiuntur. Quare eorũ etiam aliqui ſub. *Fuimus*, vel *ſumus*, (quia) deriſio opulentis & deſpectio (ſuperbis fuimus) miſerere noſtri. *Multum*, multo tempore, vel mirum in modum. *Repleta eſt*. Ad verb. ſatiata eſt ſibi. i. ſuo magno malo & infortunio. Nam iſtud Pronomen interponitur.

ARGVMENTVM.

Eccleſia gratias agit, quòd ab extremo periculo ſit erepta.

1 Canticum graduum ipſi Dauid. CXXIII. Hebr. 124.

Niſi quia

NIsi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dóminus erat in nobis.

3 Cùm exúrgerent hómines in nos: fortè viuos deglutîssent nos.

4 Cùm irascerêtur furor eôrum in nos: fórsitan aqua absorbuîsset nos.

5 Torrêntem pertransîuit ánima nostra: fórsitan pertransísset ánima nostra aquam intolerábilem.

6 Benedîctus Dóminus: qui non dedit nos in captiônem déntibus eôrum.

7 Anima nostra sicut passer erepta est: de láqueo venántium.

8 Láqueus contrîtus est: & nos liberâti sumus.

9 Adiutórium nostrum in nómine Dómini: qui fecit cælum & terram.

---

2 *In nobis*, nobiscum, inter nos vel pro nobis. Se enim hîc consolatur populus in exilio ob Dei tutelam præsentẽ, deinde ob spẽ liberationis futuræ. Nisi Dominus fuisset nobiscũ, nisi nobis affuisset, ac pro nobis stetisset, vt Ps. 93. Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. i. Nisi Dominus adiuuisset. Sic enim *Quia* cũ particula *Nisi*, significationem ad Subiunctiuum trahit. *Nunc* non est particula temporis sed blanditiæ, vt Hebræum *Na*. quod etiam Obsecrantis est particula. *Nisi quia*. Ab hoc secundo membro Masoretæ versum alterum inchoarunt. Sic sequentes tres à voce, *Forte* & *Forsitan*, pro qua Hebr. *Tunc*. Alioqui non immutatur sententia, sed in latino fit clarior. Deinde ne Hebræi quidem se eorum distinctionibus & iudicio alligant.

3 *Forte*, אז Tunc, Temporis, non Dubitandi aduerbium. Græcè ἄρα *vtique, certe*, (sic enim legendum non ἆρα, *An non*.) Nihil autem refert. Nam *forte, forsitan*, ac eiusmodi aduerbia quæ suapte natura dubitant, sæpè transeunt in particulas expletiuas, quales plurimæ sunt in omnibus linguis. Deinde interdum sunt interiectiones quædam, Emphasi dũtaxat, vel Euphoniæ inseruientes. Adde quod aliquando pertineant ad asseuerationem cùm modestia. Alioqui non dubiũ, quin dudũ absorpta fuisset Ecclesia & membra eius nisi singulare Dei auxilium interuenisset, propter nimiam multitudinem & potentiam impiorum mundi sapientum, sæculi principum, hæreticorum, denique dæmonum, qui cuncti à crepundiis aduersus eam conspirarunt. *Viuos*, crudos deglutissent. Metaphora à belluis rabidis & famelicis. Psal. 57. vers. 10. quæ crudas carnes & integras deuorant. Sic Prou. 1. vers. 12. deglutiamus eos viuos & integros. 1. Reg. 2. Non accipiam à te carnem coctam sed viuam. i. crudam, vt illis doctè Noster vertit.

4 *Forsitan*. Etiam hîc fons habet *Tunc*, asseuerationis non dubitationis particulam, vt & vers. sequenti Quare hoc aduerbium non simpliciter dubitat. Sed indicat vel hominum libertatem, vel rerum contingentiam, vt doceamur semoto Dei auxilio proprio, prouidentiaue singulari, non necessario statim effici, vt miseri à potentioribus absorbeantur. Generalis enim & vniuersa prouidentia supereſt, quæ res in sua natura relinquat, nec earum contingentiam excludat, dum res dispensat pro sua cuiusque sorte, naturales naturaliter, necessarias necessariò liberas, liberè, contingentes contingenter. Differt autẽ contingentia à Fortuna, quòd Fortuna nullam habeat causam certam & per se, atque ita nihil sit fortuitum propriè, Contingentia, habeat. *Aqua*, copia & magnitudo malorum & persecutionum. Alludit ad subuersos in mari Ægyptios.

5 *Torrentem*, maximum periculum. Hypallagen explicarunt. Nam ad verb. Torrens pertransiuit animam nostram. Est autem torrens, vt aqua mox, & superiore vers. symbolum ingentium malorum, & periculorum. *Intolerabilem*, nimis altam, nulli penetrabilem euasit. Heb. superbam, elatam. Hic rursum explicarunt hypallagen. Tunc pertransisset animam nostram aqua elata & impotens. זדים, *Maim*, vt & reliqua dualia construuntur sæpè cum verbis & adiectiuis singularibus. *Forsitan*. Tunc Hebraicè iam tertiò. Quo numero Scriptura gaudet ob mysterium Triadis.

6 *In captionem*, prædam. Crudelitatem hostium impiorum comparat feritati belluarum.
7 Insidias impiorum, aucupum laqueis comparat: pios verò, simplices & imbecillos passeri, vel in genere ex Heb. auiculis, quæ tamen neque vi neque dolo capiuntur. Sic anima nostra erepta per Christum de laqueis Diaboli, peccati & mortis. *Venantium*, aucupum.
8 *Laqueus*, hostium machinæ, artes, insidiæ. Quæ omnia non modo carnalibus hostibus, verũ etiam spiritualibus conueniunt. Nam quicquid Martyribus in persecutionibus faciunt homines impij, id nobis faciunt inuisibiles inimici. Arnob.
9 *Adiutorium*, sit: vel, est. Nobis auxilium est in nomine Domini cæli terræque opificis, & ideò certum atque firmum. Cæli autem & terræ meminit, vt intelligas Dei potẽtiam suprà & infrà atque adeo vbique vigere. Nam hæc Duo tanquam magni corporis extrema suo complexu reliqua continentia pro omnibus rebus & locis accipiuntur.

ARGVMENTVM.

Ecclesiam eiúsque ciues esse tutissimos, impios autem perituros.

1 Canticum graduum. CXXIIII. Hebr. 125.

QVi confidunt in Dómino, sicut mons Siõ: nõ cõmouébitur in ætêrnum, qui hábitat in Ierúsalem.
2 Montes in circúitu eius, & Dóminus in circúitu pópuli sui: ex hoc núc & vsque in séculum.
3 Quia non relînquet Dóminus virgam peccatôrum super sortem iustôrum: vt non extêndant iusti ad iniquitâtem manus suas.
4 Bene fac Dómine: bonis & rectis corde.
5 Declinântes autem in obligatiónes addûcet Dóminus cum operántibus iniquitâtem: pax super Israel.

1 Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion (erunt) nempè firmi, immobiles, stabiles, securi, sicut mons Sion non potest suo loco demoueri. *Non commouebitur in æternum*. i. nunquã peribit, qui est membrum & ciuis Ecclesiæ. Mutat numerum, vt doceat & viritim & cunctim probos esse tutos. Subiicitur ratio sequenti versu, quoniam montes circum se habet Hierusalem inexpugnabiles. Propter negationem *Non*, R. Selomo hanc locutionem aliter solet accipere: Non semper commouebitur, qui habitat in Hierusalem Ecclesiæ matrice, quasi diceret. Aliquando quidem iactabitur rebus aduersis, at id non erit perpetuum. Nempè *Non in æternum*, aliquando vniuersè negat, & sonat nunquam, aliquando ex parte, includendo scilicet affirmationem pro, *Non semper*, sed ad tempus, vt fit apud Dialecticos in sub contrariis, vt Eccles. 7. in æternum non peccabis. & Ioan. 5. non morietur in æternum. i. morietur duntaxat ad tempus, nam tandem resurget ad beatam vitam. *Qui habitat.* Rectè, vsu linguæ, subintellexerunt Relat. זה, *qui*, & protenderunt sententiam ad principium sequentis vers. Nam *Hierusalem* est prima vox versus proximi. Quanquam nihil necesse fuit Masoretas sic separare, vel etiam referre ad sequens affixum נו, ad sic interpretandum. Non commouebitur, in æternum habitabit. Deinde sequenti versu, Hierusalem mõtes in circuitu eius.
2 *Eius*, Hierusalem. Est enim fœminini generis. Circum Hierusalem sunt montes per quos etsi aliqui intelligunt Angelos è Psal. 33. tamen ad literam per circuitum munita fuit multis & tu-

& tutissimis montibus. *Et Dominus.* Sic Dominus. Vau(Et)hoc loco è Kimhi est Hahasbaá, id est, adæquationis & comparationis, vt sæpè in Prouerbiis,& semel in oratione Dominica. Vt montes sunt in circuitu Hierusalem ad eius defensionem,sic Dominus in circuitu populi sui in perpetuum. Possint indicari duplicia Ecclesiæ bona, præsidia, benedictiones externæ, temporariæ & spirituales,visibiles & inuisibiles. Nam Deus eam instruxit rebus omnibus necessariis, vt externis montibus & præsidiis ad eam tuendam contra externos hostes,& interiore sua præsentia contra eosdem, simul ac inuisibiles, citra quam istæ externæ minimi aut etiam nullius essent momenti Ps. 126. Itaque non in istis montibus quiescit; sed mox subiungit. Et Dominus in circuitu populi sui. q. d. cum montes sunt in circuitu eius, tum maximè Dominus. R. Akiba in libro סיפרי ad literam Samech, Scribitur, Ierusalem montes in circuitu eius. Montes illi,qui cingebant Ierusalem,sunt Patres,colles qui circum eam sunt Matres(Sara,Rachel) Hebræi enim se Patriarcharum meritis & intercessionibus putant iuuari apud Deum.

3 *Non relinquet*, non diuturnam feret, neque sinet quiescere. *Virgam*, tyrannidem,sceptrum & potestatem super sortem.i. hæreditatem iustorum, super ea loca, quæ iustis velut diuina sorte siue diuinitus obuenerunt. q.d. Non permittet Deus impios diu dominari in bonos. Nullus tyrannus diu iustis imperabit,ne hi fiant impij, exemplo & prosperitate istorum incitati vel impatientia victi. Vide Psal. 72. Heb. quia non residebit baculus, non quiescet virga impietatis super sorte iustorum. Sed prouidentiæ auctorem expresserunt, ne quisquam id tribueret casui,vel fato & necessitati, vel virtuti. Aliqui Rabbinorum *Virgam*, plagas & flagella interpretantur,non sceptrum. Nam virga & potestatis insigne & verberationis instrumentum. *Manus suas*,ne desperatione, vel illecebra impunitatis peccandi malè agant. 1. Cor. 10. Non mittant manus ad scelera perpetranda.

4 *Et rectis. Et* expositiuè sumitur, Quia perfecta bonitas in recti cordis affectu consistit. Hilarius.

5 *Obligationes*,colligationes,conspirationes, nodos, contorsiones, versutias. στραγγαλίαι enim sunt στροφαὶ, παγίδες ex Hesychio, strophæ, tergiuersationes, laquei, & apud Nazanzenum nodi. Heb. Obligationes (quo modo aliqui hic legendum contendunt)tortuositates,prauitates. Periphrasis hypocritarum, qui foris benefici sunt,intus & corde malefici. q.d. Hypocritas & versutos homines ducet Dominus in damnationem & exitium cum operantibus iniquitatem,id est, cum iis qui apertè malefici sunt. Vafros & peruersos æquè puniet ac apertè iniquos. Hypocritas perinde puniet, ac si essent apertè improbi. Matth. 24. Partem eius ponet cum hypocritis, vbi erit fletus & stridor dentium. Rabbini, Israelitas, qui declinant ad suas prauitates, perdet cum Gentibus, quarum opera sunt iniqua. Nostri, fideles peruersos damnabit cum dæmonibus, quorum actiones sunt iniquissimæ. *Pax super Israel*, sit. Precatur vt consumptis impiis pax sit & fœlicitas piis superstitibus. Nam non nisi sublatis illis, pax probis conceditur.

ARGVMENTVM.

Ecclesia orat vt liberetur è captiuitate, videlicet per Christum. Congruit martyribus.

1 Canticum graduum. CXXV. Heb. 126.

IN conuertêndo Dóminus captiuitâtem Sion: facti sumus sicut consolâti.

2 Tunc replêtũ est gaúdio os nostrum: & lingua nòstra exultatiône.

3 Tunc dicent inter Gentes: Magnificâuit Dóminus fácere cum eis.

4 Magnificâuit Dóminus fácere nobîscum:facti sumus lætântes.

5 Conuêrte Dómine captiuitâtem nostram:sicut torrens in Austro.

6 Qui séminant in lachrymis: in exultatiône metent.
7 Eûntes, ibant & flebant: mittêntes sémina sua.
8 Veniêntes autem vénient cũ exultatiône: portântes manípulos suos.

---

1 *In conuertendo.* Hebraismus simul & Græcismus. Quando conuertit, quando reuocauit & reduxit Dominus in patriam suam nos captiuos, valde sumus consolati. *Consolati*, somniantes, propriè. i. adeò consolati lætatíquæ sumus nostra restitutione, vt videremur veriùs somniare reditum, quàm reipsa & oculis vsurpare. Insperatum enim tantum bonum vix credere poteramus. Cuiusmodi tropo apud Liu. lib. 33. de Græcis audientibus vocem præconis iubentis vt beneficio populi Romani retinerent libertatem, & suis legibus viuerent: Maius gaudium (inquit) fuit, quàm quod vniuersum homines caperent. Vix satis credere se quisque audisse, alij alios intueri mirabundi, velut somnij vanam speciem. Act. 12. Petrus exiens sequebatur Angelum, & nesciebat verum esse, quod fiebat, existimabátque se visum videre. Chald. sicut valentes, sicut infirmi qui conualuerunt.

2 *Gaudio*, verbis lætitiæ, risu propriè. *Exultatione*, cantu.

3 *Dicent*, dicebant. Nam particula *th az*, *tunc*, vertit futurum in Præter. vt Exod. 15. Tunc canet Moses. i. tunc cecinit. *Magnificauit facere*, magna & ingentia fecit ipsis, magnam & insperatam salutem contulit. Magnificis beneficiis eos affecit, magnificè & gloriosè liberauit eos.

4 *Nobiscum*, per subiectionem respondent gentibus & earum verba excipientes, causam admirationis cum amplificatione concedunt. Sanè magna nobis fecit, nos ingenti salute affecit, nobis insignem liberationem attulit, vnde lætitia & voluptate sumus plenè perfusi.

5 *Conuerte*, reduc. Alij, tranquilla. Nam ב vtrumque declarat. *Sicut torrens in Austro.* Sicut torrens conuertitur, reducitur in terra sicca & siticulosa. Celerrimè, vel optatissime. Ad vtrumque enim referri potest similitudo. Nam Torrens in locis australibus, celerrimè & rapidissimè, déque improuiso fluit, æstu siccante niues montium, cum nihil tale expectatur. Item lætè, ex voto & optato ob summos calores. Fac lætam & optatam nostram captiuitatem, sicut torrens in austro lætus & optatus adest. Tranquilla, refocilla captiuitatem nostrã sicut torrens in terra Arabiæ australi, sicca, squallida & deserta refocillauit in exitu de captiuitate Ægyptiaca. Eo enim videtur alludi, quando è Petra eduxit torrentem & fluenta aquarum. Græcè χειμαρρους torrentes in Accusatiuo, faciliùs. Sicut inundationes aquarum in siccitate, siue sicco loco. O Domine, sicut torrentem in Austro reduc nostros captiuos. Sicut torrens in terra Australi & arida, est suauissimus, gratissimus, opportunissimus: vt viator sitiens refocilletur & vt sitientes agri austrinæ plagæ subiecti humescant: ita hæc reductio nobis erit suauissima ac iucundissima. Hinc Chald. conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut couuertitur terra, quando abundant aquarum fluenta tempore siccitatis. תימן nõ ventũ meridionalẽ significat, sed meridiẽ siue meridionalẽ regionem, nempè terrã siccam, desertam & squalentem. Ventum autẽ appellant Theman: quod qui non sequũtur, vt ferè Græci, sic explanant: Reduc nos Domine copiosè & potenter, vt imitemur torrentes flante Austro, qui pluuiis gignendis & niuibus liquefaciendis torrentes auget plurimum, & magno impetu impellit. Ad vnum omne nos magna vi restitue. Alij, Reduc nos, vt olim ex Ægypto, cùm quidem in meridionali & siticulosa regione elicuisti patribus fontes & torrẽtes. Alij sicut Iordanis ad Austrum situs conuersus est. Atqui Iordanis est ad terræ sanctæ Orientem.

6 *Qui seminant*, tum sup. Tunc quando nos reduces, qui serunt cum lachrymis, cum cantu messuri sunt. Metaph. ab agricolis, qui in labore & penuria seminare coguntur, *seminare*, operari, *semina* opera, *metere* mercedem consequi operum & fructum. *Manipuli* præmiorum insignium breuia. *In lachrymis*, propter tempus miserum, & sationi incommodum: vel propter sterilitatem soli. *In exultatione*, ob magnam vim frugum ex agris præter spem perceptarum. Sic appellat lætitiam ab exilio in patriam redeuntium, & libertatem. Aug. refert ad vitam

vitam æternam. Qui in hac vita plena lachrymarum seminant bona opera, metent fructum æternæ beatitudinis. Arnobius ad Dei gratiam & remissionem peccatorum. Si lachrymis (inquit) pœnitentiæ seminauerimus, fœcunda sine dubio messis nobis indulgentiæ orietur.

7 *Et flebant*, ob exiguam spem meliorum propter temporis malignitatem, vel soli infœlicitatem. Allegoria de profectione in exilium, & captiuitatem, ab agricultura, vel secundum Nostros de patientia crucis & malorum. *Mittentes semina*. Ad verb. portantes protractionẽ vel pretiositatem seminis. Vt sit Antithesis ad sequentem versum.

8 *Cum exultatione*. Cum cantu. Allegoria de reditu ab exilio. Quin & præter sacros cantores filios Asaph centum viginti octo habebant inter seruos & ancillas cantores & cantatrices, ducentos, qui in itinere voce & musicis instrumentis redeuntes oblectarent, & memoriam superiorum calamitatum depellerent. Ezræ 2. Nostri de exitu ab hac vita. Exeuntes è corpore ad Dominum veniemus cum exultatione portantes cum sanctis manipulos nostros. *Suos* frugum suarum.

ARGVMENTVM.

Nec familiam, nec vrbem custodiri, nec liberos haberi citrà Dei fauorem & donum.

1 Canticum graduum Salomonis. CXXVI. Heb. 127.

NIsi Dóminus ædificáuerit domum: in vanum laborauêrunt qui ædíficant eam.

2 Nisi Dóminus custodíerit ciuitâtem: frustra vigilat qui custôdit eam,

3 Vanum est vobis ante lucem súrgere: súrgite postquam sedéritis, qui manducâtis panem dolôris.

4 Cùm déderit dilêctis suis somnũ: ecce, hærêditas Dómini, filii, merces, fructus ventris.

5 Sicut sagîttæ in mauu potêntis: ita filii excussôrum.

6 Beâtus vir qui implêuit desidérium suum ex ipsis: non confundêtur cùm loquêtur inimîcis suis in porta.

---

1 *Salomoni*. Ad Salomonem filium meum ædificaturum domum Dei. Nam vt hic Psalmus sit Salomonis, non est probabile, etsi Origenes Cantica Graduum ad illum referri scribat lib. 3. περὶ ἀρχῶν cap. 1. ex hac duntaxat Psalmi inscriptione. *Aedificauerit* stabilierit, constituerit, firmauerit, prosperauerit, firmam, stabilem, potentem, & securam à periculis & noxiis effecerit. Metaph. ab ædificiis in quibus firma iaciuntur fundamenta, ne facilè corruant, vel quæ ornantur pro opibus. *Donum*, familiam. vt 1. Paral. 17. rem familiarem, & vniuersa ad rem priuatam & domesticam pertinentia, vt liberos honores, diuitias. Quo Hebraismo Exod. 1. Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos. i. reddidit fœlices, & opulentas. Gen. 30. Tẽpus est vt faciã mihi domũ, 3. Re. 2. Dominus fecit mihi domũ. Gal. *Il m'a fait vne bonne maison*, vt domus non modo significet habitationis locum, verumetiam familiam & dignitatem. Latinè, facere, locupletare, augere, curare, ampliare rem domesticam. Hunc versum referunt ad statum Ecclesiæ & œconomicũ, sequentem ad politicum. Arnobius ad Ecclesiam & hæreses. Iudæi, hæretici ædificant, vigilant, sed frustra. Quia Dominus neque ædificat, neque vigilat cum eis. Vos autem Catholici securi ædificate, quia Dominus vobiscum ædificat, &c.

2 *Ciuitatem*, rem publicam, salutem populi, cum tota politia. Vt Hebræis domus vniuersam rem familiarem & priuatam significat, ita ciuitas vniuersam rem rationémque publicam. Per domum templum, per ciuitatem Hierusalem, Kimhi nimis angustè intelligit. *Vigilat*, agit excubias.

3 *Vanum*. Pendet è superioribus: Nisi videlicet Dominus affuerit. Ex quo, Ironia, militaris siue Sarcasmos sequitur. Surgite postquam sederitis, requieueritis, dormieritis apud vos, qui manducatis panem multo labore, dolore, & magna sollicitudine quæsitum, vt experiamini, an vobis tanta diligentia & anxietas sit profutura, Deo minus fauente & propitio. *Doloris*, dolore & sollicitudine patrum ærumnis & laboribus plenum. Alludit ad vitam castrensem, quæ laboriosa est, & plena molestiarum, in obsidionibus maximè, tum in surgendo & sedendo siue modicè quiescendo posita, nempe in alternis excubiis, & quiete. *Vox doloris*, etiam actiuè exponi possit. Panem oppressione alterius quæsitum. Vt Prou. 4. comedunt panem impietatis & vinum iniquitatis bibunt, id est, impiè & iniquè comparatum. Aliqui *Atsabim* vt Theodotio & auctor quintæ æditionis, Idola exponunt, vt Psal. 112. quæ sic inuidiosè appellantur, quòd laborem & dolorem suis cultoribus creent. Sexta editio πλάνης, *erroris*. Quare Hieronymus ad Marcellam quidam, inquit, non frustra panem dolorum aut hæreticorum intelligunt sacramenta, aut vitæ huius miserabilis dolorem, in qua in sudore vultus comedimus panem nostrum, & inter spinas & tribulos breuis vitæ nascuntur alimenta. Hoc Schemate ista Hebraica elegantissimè expressérunt. Vanum (est) vobis diluculo præuenientibus surgere, retardãtibus sedere, comedentibus panẽ dolorũ, vel in vocatiuo potius, Vanum (est) vobis ô diluculo præueniẽtes surgere, ô tardantes sedere (id est, quiescere) ô manducantes panem dolorum q.d. frustra id tam sedulò & studiosè facitis, ac vanum est vobis ante lucem surgere ad rem faciendam, ad vos tuendos, &c. in eo tardissimè pernoctare, & labores ad multam noctem protrahere, sicque panem multo dolore comedere & labore. Hæc enim omnia nihil, vobis proderunt nisi adsit Domini gratia & benedictio. Quantuncunque laboris & industriæ impenderitis, quantumuis rebus his comparandis studueritis sine Deo, frustra nitimini. Inaniter laboratis priuatim & publicè, siue in rebus priuatis & publicis, nisi vos Dominus iuuet, Chald. in vanum laboratis vos qui preuenitis mane ad perpetrandam rapinam ac tardatis & concinnatis præparationes, manducantes cibos miserorum, qui laborauerunt in illis. Ironica nostri contextus locutio his omnibus æquipollet. Qui autem sine Ironia intelligunt vt ferè omnes. *Surgere*, accipiunt Metaphoricè de animo iuxta illud Pauli, Exurge qui dormis & illuminabit te Christus. Postquam sederitis & permanseritis in malis, vel in veterno & stupore peccati, eia ab eo surgite & euigilate. Sed hoc neque Hebræo, neque cohærenti congruit. *Sederitis*, sedere hîc in fonte, quiescere, dormire, non assidere mensæ. Etsi hebræi in mensa sederent more nostro, nec ritu veterum recubarent siue recumberent præter quàm in Paschali epulo 1. Reg. 20. ver. 5. 18. 25. 34. 3. Reg. 13. vers. 20. & multo prius Gen. 27, ver. 19. Iud. 19. ver. 6.

4 Anthitesis superiorum, Contra dilectis suis Dominus dat opes & liberos velut per somnium & quietem, id est, sine multa molestia, ærumna & anxietate. Nempè vt quærant regnum Dei primùm, deinde sperent sibi summa cum facilitate, cætera à Domino adiicienda Leuit. 26. Deut. 28. Heb. *Sic dabit*. i. proinde dabit dilectis suis somnum & quietem. Cùm impios frustretur suis studiis & conatibus, ideò se conuertet ad pios & dilectos suos fœlicitandos atque prosperandos כ pro שׁלכ, Ita pro *Itaque, ergo*. Chaldeo pro *rectè, conuenienter*. Conuenienter autem dabit Dominus dilecto suo somnum. *Ecce hæreditas Domini*, bona diuinitùs concessa (&) filii (&) merces siue lucrum (denique) fructus ventris. i. fœcunditas & multiplicatio pecorum, vt Deut. 28. Leuit. 26. Consequentur vel dormientes, à Domino copiosam hæreditatem, filios, mercedem & pecudum copiam. Omnia eorum multiplicabuntur & succedent. Asyntheton in singulis membris, quo alludit ad legis promissiones temporarias. Vulgus Rabbinorum per Apositionem exponit de liberis duntaxat. Dormientibus, parúmque solicitis & laborantibus dilectis Domini, nempè filii: merces, siue donum (Domini) nempè fructus ventris, secundnm prouerbium, Dormientis rete trahit, vt somnum appellet requiem, & laborem facilem, quo pii in sua vocatione tranquillè & citra nimiam anxietatem operantur, in Domino conquiescentes non otium iners & desidiam. Filii eis dono Dei contingent, & per Epexegesin, fructus ventris, id est, liberi, merces illis erunt ac munus eiusdem Dei. Sic *Fructus*, erit. Nominat. casus. *Merces & hæreditas*, pro eodem sumentur *filij*, item & *fructus ventris*, & qui in priore parte dicebantur *hæreditas* in posteriore dicentur, *Merces*. Vtut sic in Græco pro χαρπὸν legendum χαρπὸς. In genitiuo esset sensus. Filii sunt hæreditas Domini, id est, merces fructificationis siue propagationis.

5 *Sicut*

5 *Sicut.* Sicut ſagittæ in manu alicuius robuſti ſunt hoſtibus terribiles. *Excuſſorum*, id eſt, piorum vexatorum, exagitatorum, quaſi ventilatorum. Vt Nehem. 5. verſ. 12 ἐκπτινάγμάτων, eorum qui ſunt concuſſi & exagitati, id eſt, crucibus quaſſati & expurgati variis negotiis, & moleſtiis iactati, vt Gallicè, *Il a eſté bien ſecoué*, id eſt, egregiè fuit vexatus, verberatus, Piorum Epithetum, quos Dominus probat q. d. Filij piorum etiam afflictorum, & in hoc mundo miſerorum ſunt fortes & vallentes. Deus eos iuuat ac roborat nec deſerit. Eis propter patres, quantumuis concuſſos & quoſſatos calamitatibus fauet, adeſt, curat. Poſſit referri ad ſenij incommoda. In rebus aduerſis & triſtibus, vel in ſenectute (qua parentes, quaſi quodam morbo quaſſantur) filij ſunt ſolatio. Sunt veluti arma paternæ ſenectutis, ſagittæ duræ & altè penetrantes. Repellunt & retorquent aduerſariorum oppugnationes, vt ſagittæ firmiter, potentêrque inflictæ deficiunt & diſturbant hoſtes irruentes. Si modo tales fuerint filij quales deſignãtur ſequenti verſu. Patres enim multam conſolationem haurient, à filiis probè inſtitutis & reſpondentibus votis ſuis. q.d. Quales ſunt ſagittæ acutæ potentis (ipſi potenti) tales ſunt ſibi excuſſorum & afflictorum (ipſis patribus excuſſis & vexatis) exagitatorum crucibus. Alluſio ad Martyres. Nehurim ſic rectiùs exponitur, quam *iuuentutum* vel *pueritiarum*. Nam frigidus eſt ſenſu, & verè Rabbinicus. Quales ſunt in manu viri fortis ſagittæ, tales ſunt iuuentutis nati. i. liberi iuuenum ſiue in iuuentute ſuſcepti, cùm illi ſæpius maximas parentibus moleſtias creent: vt Iſmael, Cain, Ruben, &c. Iuxta illud vetus, Heroum filij noxæ: & verbum Euripidis de liberorum orbitate ἄτυχὶς ἀτιχία Deinde vox non iuuentutem ſed pueritiam deſignat, quæ ætas nondum eſt ad procreationem matura. Hieronymus ad Marcellam conatur vtranque verſionẽ concilare. Excuſſos enim, inquit, conſuetudo ſermonis vegetos, robuſtos atque expeditos vocat, & ſeptuaginta in Ezra pro iuuenibus tranſtulerunt.

6 *Deſiderium ſuum.* Beatus qui bonos habet filios, & iuxta ſua vota, his domum impleuerit, id eſt, bene curatis & inſtitutis. Deſiderium enim, ſiue optatum piorum parentum eſt, vt filii ſint probi aque pii. Beatus autem qui nõ excidit ſuo illo deſiderio, nec fruſtratur ſpe è filiis concepta, ſed finem aſſequitur optatum de filiorum educatione, quippe quæ ſit fallax atque incerta. Prou. 30. Sic enim ipſi ſunt ſolatio, ornamento ac præſidio aduerſus ſenectutis & vitæ incommoda. Heb. *Pharetram ſuam.* i. domum ſuam. Nam pergit in Metaph. ſagittarum. Beati ſunt qui domum ſuam ſic liberis repleuerunt, vt potens ſagitarius pharetram ſuam ſagittis. Ipſis enim erunt præſidio ac defenſioni, ac eorum hoſtes & iniurias propulſabunt. *Cũ loquetur*, cùm litigabit in foris, cùm ei loquendum erit aduerſus inimicos ſuos, filii probi ei opi & ſolatio erunt. *In porta*. Palàm & publicè, vel in iudicio, in ſenatu & tribunali, quod in portis vrbium collocabatur. Deffendetur à ſuis liberis in bellis, contentionibus, liribus, quæ ſolent in portis diſceptari. Prou. 22. Ruth. 4. Pater agitatus vanno, ventis & negotiorum tempeſtatibus, ſentiet tum liberos ſibi valde vtiles. Poſterior hæc pars tum Heb. tum Græcè, pluraliter enuntiatur. Non confundentur, cùm loquentur inimics ſuis in porta. Sic refertur ad patrem ſimul ac liberos. Se enim illi mutuò muniunt ac firmant.

ARGVMENTVM.

Timore Domini, beatitudinem huius etiam vitæ conciliari,

1 Canticum graduum. CXXVII. Hebr. 128.

BEâti omnes qui tímẽt Dóminum: qui ámbulant in viis eius.

2 Labôres mánuum tuârum quia manducâbis: beâtus es, & bene tibi erit.

3 Vxor tua ſicut vitis abûndans in latéribus domus tuæ.

4 Fílij tui ſicut nouêllæ oliuârum: in circúitu menſæ tuæ.

5 Ecce ſic benedicêtur homo: qui timet Dóminum

6 Benedîcat tibi Dóminus ex Sion: & vídeas hona Ierúſalem ómnibus diê bus vitæ tuæ.

7 Et vídeas filios filiôrum tuórum: pacem ſuper Iſraël

---

1 Primus gradus beatitudinis in contemplatione,ſiue vita contemplante & ſpirituali. Quã qui ſequuntur,totos ſe Domino, eiuſque timori & cultui & obedientiæ addicentes, beati (inquit)ſunt. Timor Domini refertur ad præcepta negantia præcipuè: Viæ autem ad affirmantia,itémque verbi Dei partem illam,quæ in cognitione & myſteriis conſiſtit. *Qui ambulant*,qui omninò parent eius præceptis. Non poteſt intelligi per Aſyntheton(&),qui ambulat,propter He Haiediá, הולך, qui quidem ambulat, (Nam Hebraicè totus verſus ſingulari numero enũtiatur,) qui quidem ſe occupat in viis & legibus Domini, qui ſe totum diuinis rebus tradit,nec viis mundi,negotiiſve ſæcularibus,vt loquitur Paulus,2. Tim.2. quicquam tribuit,qui viam contemplantem ſequitur . Nam ſunt alii,qui timent Dominum in vita actuoſa.

2 Secundus gradus. Etiam ille eſt beatus,qui de manuum ſuarum labore viuit,quíque ſequitur vocationem actuoſam & negotioſam. Vtraque vita, agens & contemplans, ad beatitudinem ducit,quando timetur Dominus. Sic R. Iſaac Num.4. huc alludens duos gradus eſſe docet populi Domini,vnum timentium Deum,qui ſcilicet contemplationi vacant,alterum operariorum,qui vitam in actione poſitam exercent atque eos mutuo ſui egere, quoniam ſine adminiculis ſcanſionis non aſcendunt botri. Alii eodem iſta pertinere malũt, vt doceat pietatem verſari in actione,non in nuda fide & cognitione. *Labores*. Metonymia,bona labore manuum tuarum parta,fructus laborum tuorum. Alludit ad Gen.2.in Sudore vultus tui veſceris pane tuo. Quod alioqui,non eſt præceptum,vt plerique exiſtimant ſed prophetia. His enim verbis prædicebatur hominem non victurum abſque multis laboribus & negotiis. *Bene*,proſperè,fœliciter. Omnia tibi fauſtè ſuccedent. Tuos labores Dominus benedicet,fortunabit,augebit,ditabit &c. In præſenti (inquit Aug.)de labore,in futuro de fructu tibi benè erit. Laboribus tuis benedicet in vtroque ſæculo. De vita contemplante hoc non addidit,quia eius fructus propriè in cœlo percipitur. Chaldæus nihil ab Auguſtino abeſt. Beatus(inquit)tu in mundo iſto, & benè tibi erit in venturo. Sic faſciculus Myrrhę Gen..12.

3 *Abundans*. Fructificans propriè. Fœcunda,fructifera,vel bona,vtilis,ſuauis . Tibi dabit vxorem bonam vel fructuoſam,quæ tibi probos liberos procreet: quod Dei eſt donũ, Prou. 19. Primus fructus vitæ actuoſæ,in dono probæ & ſuauis vxoris. *In, lateribus*,in interioribus & domus tuæ penetralibus profundè & *ſecreto*,intra domum tuam,non foris, more impudicarum mulierũ,quæ & vagæ inſtabiles eſſe ſolent,Prou.7. Siclonæ.1.verſ.5. Ionas autem de ſcenderat ad latera nauis.i.ad nauis interiora,vt doctè noſter trãſtulit,profũdè intra nauim.

4 Secundus in dono liberorũ,bonorum & vtiliũ. Alluditur enim ad 28. Deut. Benedicti filii vteri tui vt apud Eſaiam c. 65. Electi mei non habebũt liberos in maledictionẽ. Quas benedictiones ad Spiritũ trãsferre nõ fuerit difficilè ex Orig.hom.39.in Lucã. *Sicut nouellæ*, ſicut germina,ſicut plãtulæ pullulãtes,ſempérque florẽtes: tãquã ſurculi oliuarũ,qui nõ poſſũt neque inſeri neque cõſeri,quíque perpetuò virẽt foliis non abiectis.i.filii tui carebũt ſuſpicione ſpuriatus,erũt genuini,referent patrẽ vita moribus,religione lineamẽtis,valebunt vigore & animi & corporis. Sola olea in proprio & natiuo loco vigere dicitur: reliquæ autẽ ſtirpes etiam alibi plantantur,in alieno videlicet ſolo vel trunco per inſitionẽ & conſitionem. *In circuitu* circum tuã menſam erunt,vt tibi miniſtrent & obſequãtur,tuoſque nutus obſeruent,vt à te cibum accipiant,vt tu eos commodè alas. Tacitè pollicetur Pio opes & facultatem alendi eos,quos genuerit, pro dignitate.

5 *Homo*. *Gheber* virũ à fortitudine ſignificat,Heroem. Sic his duobus donis cœleſtibus,bona ſcilicet vxore & vtili,probis vtilibúſque liberis vir ille beabitur,Leui. 26. Deut.28.

6 *Ex Siõ*,vnde omnis ſalus. Extra Siõ.i.Eccleſiã nulla eſt ſalus & fauor Domini. Alii, E templo quod erat in mõte Moria,parte mõtis Siõ,è quo promiſſa erat Dei gratia & fauor,3.Reg. 8. E Sione illa cœleſti & æterna Hilarius quòd hæc illius eſſet typus,& quaſi vmbra. *Et videas bona*,proſperitatẽ Ieruſalẽ,quãdo illa fuerit reſtituta. Hoc enim intelligũt Rabbini de redẽptione & reſtitutione per Chriſtũ. Vt hoc Pſ.nõ tantũ cõſoletur eos,qui in exilio labore ſuo viuũt,è promiſſionibus,verum etiam precetur,vt reſtituantur,& fruantur patria.

7 *Filios*

7 *Filios filiorum.* Vt dſutiſſimè viuas, quoúſque cernas pacem tuæ gentis & populi. *Pacem,* (&)pacem,(&)gratiam ſuper populum Dei. Sic etiam Kimhi:etſi aliqui in Nominatiuo vertant, Pax (ſit) ſuper Iſrael.

ARGVMENTVM.

Eccleſia gratias agit, quòd Domini ope tuta ſemper permaneat, precans, vt ſui hoſtes dent pœnas.

1 Canticum graduum. CXXVIII. Heb. 129.

SÆpe expugnauêrũt me à iuuentûte mea: dicat nunc Iſrael.

2 Sæpe expugnauêrunt me à iuuentûte mea: étenim non potuêrunt mihi.

3 Supra dorſum meum fabricauêrũt peccatôres: prolongauêrunt iniquitâtem ſuam.

4 Dóminus iuſtus concîdet ceruîces peccatôrum: confundântur & conuertântur retrorſum omnes, qui odêrunt Sion.

5 Fiant ſicut fœnum tectôrum: quod priúſquam euellatur, exáruit.

6 De quo non implêuit manum ſuã, qui metet: & ſinum ſuum, qui manípulos cólliget.

7 Et non dixêrunt, qui prætcrîbant, Benedíctio Dómini ſuper vos: benedíximus vobis in nómine Dómini.

1 *A iuuentute,* à pueritia oppugnarunt me, Heb. Pueritia autem Eccleſiæ ſumitur ab Ægypto: vel potius, ab initio, & temporibus Abel, à quo initia Eccleſiæ ducuntur, vel etiam Adamo. Qui iuuentutem retinent, intelligunt tempora ſeruitutis Ægyptiæ, vel, vt Euthymius, Babylonicæ Rectius in genere. Nam & nouæ Eccleſiæ initia & tanquã incunabula oppugnata ſunt à Iudæis & Paganis per annos præſertim 300. vſque ad Conſtantinum, per Maometanos. Et certè רבת *Rabbath* (*multum*) per Noteriacon, vt ſingulæ literæ ſingula vocabula oppugnatorum deſignent, hoc videtur inuere *Res.* i. *Romim* Romanos. *Beth, Babbim,* Babylonios, id eſt, Saracenos quorum Caliphatus contra Eccleſiam erectus fuit in Babylone tum Chaldaica, tum Ægyptia. *Tau,* Togarmim. i. Turcas. Ideo enim vſus eſt, Syntactico *Rabbath,* nõ abſoluto *Rabbá.* Sic Cabbalici pſ. 3. notant ad illud multi (*Rabbim*) inſurgũt aduerſum me Hebræum רבים per Noteriacon iudicari inſurrectores Romanos, Babylonios, Ionios (Græcos) & Medos. Expugnare hîc impropriè, pro impugnare. Alioqui ſignificat pugnando vincere.

2 *Sæpe.* Anadiploſis ad exaggerationem. Heb. *Rabbath,* multùm. i. grauiter, vel multò tempore, diu, vel multis vicibus, ſæpius: tum multiplex eſt vis huius voculæ. *Mihi,* contra me. Non me tamen potuerunt extinguere & delere, non tamen mihi præualuerunt.

3 *Fabricauerunt peccatores,* iniquitatẽ, iniqua & grauia mala, per Hypozeugma. Impoſuerunt dorſo meo iniquas plagas, & impreſſerunt dorſo iſta, vt & onera feruntur. Sic autem illuſtrarunt Metaphoram Hebraicam, Ararunt aratores. i. Tyranni. de iniquis contumeliis & verberationibus hoſtium, déque ſui iniqua ſeruitute. Quanquam חרשו, *Hareshu,* potuerunt ſumere è ſignificatu *Harash,* fabri, artificis, 3. Reg. 13. *Iniquitatem ſuam.* Etiam hîc locutionem Metaphoricam in propriam conuerterunt. Nam ad verb. Sulcum ſuum. Dorſum meum arauerunt aratores, & produxerunt ſulcum ſuum (vt prolixior eſſet ærumna) in longum tempus extenderunt iniquas ſuas oppugnationes. Sulcus Metaph. iniquitas, Tyrannis, & iniuria ſumma. Eccleſiaſt. 7. Vbi fortaſſe alluſio ad martyria Noſtrorũ qui paſſim leguntur in equuleo ſuſpenſi & ferreis vngulis exarati, itémque ſulcati fidiculis. Quin & frequenter inuenias equuleo iunctas fuiſſe fidiculas, vel vngulas, quibus à tortoribus membra ſulcarentur. Cyp. de lapſis. Nunc equuleus extenderet, nunc flamma torreret. Auguſt. epiſt. 59. non extendente equuleo, non ſulcantibus vngulis, non vrentibus flammis. Eadem Hiero. epiſt. 49. Prudent. peri Steph. hymno 10. Quod etiam præſtabatur fidiculis. Nam ex Iſidoro lib. 3. vt vngula dicta quòd effodiant, ita fidiculæ à findendo, quod latera finderent hominis in equuleo diſtenſi.

4 *Ceruices*, hostium potentiam comminuit, vt nos liberaret. Per Metaphoram Hebr. lora, funes (boum scilicet arantium.) E ceruicibus impiorum iuga abrupit, vt illa super dorsum meum exaratio desineret. Ceruices eorum inter se coniugatas & colligatas cum ipsorum iugis præscidit. Vulgò actiuè, funes impiorum, quos impij iniecerunt ceruicibus nostris, quasi diceret amouit eorum à nobis iugum. Nam continuatur tropus rusticus in Heb. Græcè & Hebraicè *Concidit*: sed est Præteritum pro futuro. *Confundantur*, excidant sua spe, suo conatu, studiis & aduersis obruantur.

5 *Fœnum tectorum*, in tectis nascens, quod propter loci ariditatem, & radicum infirmitatem antequam ad iustam magnitudinem perueniat, fructúmve ferat, ardore solis exaresci. Sic illi tollantur de medio, & immatura morte intereant, nec eorum potentia sit diuturna. Ita fiebat ferè in Palestina, vbi tecta erant plana, & ardor solis vehementissimus. Tales herbas Solstitiales latini appellant. Nam eam describit hoc & sequenti versu. q.d. vt herba solstitiali pereant. Sic apud Ausonium.

„ *Solstitialis velut herba solet,*
„ *Ostentatus raptusque simul*, & apud Comicum.
„ *Quasi solstitialis herba paulisper fui.*
„ *Repente exortus sum, repentino occidi.*

Vt Ricinum frutex Ionæ c. vlt. qui vna nocte creuit & aruit. *Euellatur*, extrahatur prop. Metaphora à calceis qui è pede extrahuntur, vt docet Kimhi. Ineptè aliqui. *Emergat*. Nam *Salaph* nunquam hoc significat.

6 *De quo*, fœno. Quod fœnum ita exaruit, vt neque meti neque colligi possit, vel si colligatur, conficere manus, sinúve plenitudinem. i. quod planè periit, quod tam est inutile & infœlix, vt neque metatur neque colligatur. Precatur vt osores Ecclesiæ celerrimè pereant & infœlicissimè. *Impleuit*, pro implere possit, vel solet. De quo messores nec solent, nec volũt implere manum suam, quod nolunt colligere, & in horreum inferre, quia nullius est vtilitatis, vt proinde arescat, ac in seipso computrescat.

7 *Et non dixerunt*. Altera pars quarti versus, per hyperbaton. Conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion, & qui non dixerunt inter prætereundum, fauor Domini sit super vos benè precamur vobis per nomen Domini. q.d. Non tantùm pereant qui oderunt Sion, & apertas cum ea inimicitias exercent, sed etiam qui non dixerunt prætereundo, Benedictio, &c. i. non solùm qui oderunt, sed etiam qui non amant. Vult, vt non modò non stemus cõtra Ecclesiam, verumetiam vt pro ea stemus. Contra tepidos & politicos. Alij iungunt proximis, per zeugma. Et (de quo) non dixerunt, &c. q.d. Fiant fœno similes, cui benedictionem non poscunt neque optant prætereuntes, vt fit agris & segetibus in illis existentibus: vel, cuius fœni messoribus prætereuntes non solent benè precari, & dicere, Prosit, benedicat vobis Deus, aut, Dominus vobiscum (esto) vt suis messoribus Booz, Ruth. 2. Est enim allusio ad viatores, qui prætereundo impertiri solent salutem & benedictionem messoribus vel agris, eísque benè precari, è Nazanzeno, Orat. de plaga grandinis. Non desunt qui putent esse Eclipsin: Et (fiant sicut ij, quibus) non dixerunt prætereuntes Benedictio Domini super vobis sit, siue, quibus nemo benè precatur. Quasi oret, vt nemo istorum desiderio tencatur, neque illis boni quicquam optet, vt omni commiseratione indignis.

ARGVMENTVM.

Peccatorum veniam magno ardore deposcit, redemptionem, per Christum videlicet, pollicens.

1 Canticum graduum. CXXIX. Hebr. 130.

De pro-

DE profûndis clamâui ad te Dómine: Dómine exaûdi vocem meam.
3 Fiant aures tuæ intendêntes : in vocem deprecatiônis meæ.
4 Si iniquitâtes obſeruáueris Dómine:Dómine quis ſuſtínêbit?
5 Quia apud te propitiátio eſt : & propter legem tuam ſuſtínui te Dómine.
6 Suſtínuit ánima mea in verbo eius: ſperâuit ánima mea in Dómino.
7 A cuſtódia matutîna vſque ad noctem:ſperet Iſrael in Dómino.
8 Quia apud Dóminum miſericórdia: & copiôſa apud eum redémptio.
9 Et ipſe rédimet Iſrael:ex ómnibus iniquitátibus eius.

---

2 *De profundis*,de profunditatibus(aquarum,exiliorum)de locis calamitoſis & infœlicibus. *Maamakim*,loca profunda,valles,profunditates,quæ ſunt,vt & abyſſi, ſymbola ingentium calamitatum,vel epitheta terrarum calamitoſarum & miſerarium. Alluditur ad antra & latebras Dauidis Saulem fugientis. Vbi nota elegantem Antitheſin ad Pſal. Graduum ſiue aſcẽſionum. Aſcenſiones ſunt liberationes ab exiliis & crucibus,libertas, pax. Profunda autem, ſeruitus,captiuitas,perſecutio & aliæ calamitates. Vt neſciant Hebraiſmum,qui interpretãtur,E profundis animi ſenſibus,vel anguſtiis,de profundis cordis,vel anguſtiarum, ex intimis præcordiis. Itaque aptè ab Eccleſia in piè defunctorum perſona vſurpatur,quod Purgatorium ſit locus profundus,nempè vnum ex inferni receptaculis, itémque exilii regio, in qua ad tempus à Dei conſpectu & quaſi ſolo exulatur.

3 Aures,os,manus,pedes,nares,& alia huiuſmodi membra Deo tribuuntur, cùm ille nihil horum verè habeat, Anthropopathos,& per quandam ſimilitudinem, propter vires & facultates intelligendi & percipiendi,quibus idem per ſe pollet,quod homines per hæc membra. Lege Dionyſ. de Cœleſt. Hierarch. *Intendentes*, attentæ prop.

4 *Obſeruaueris*,accuratè inueſtigaueris & excuſſeris, vel ob oculos poſueris. *Suſtinebit*, conſiſtet propriè,ſtabit. q.d. nullus. Noli igitur ſolùm eſſe iudex,ſed etiam eſto miſericors. Nam ſpes vna eſt,quoniam apud te eſt propitiatio.

5 Quia tuum eſt propitiare & parcere,quia ſoles indulgere. *Propter legem tuam*,propter legis tuæ promiſſiones. תורתך לעתיך. *Torá*, *Legem* legerunt,vt ך ponatur pro ך ritu linguę, Maſoretæ malunt legere *Tiucré*,à יכרא. *Vt timearis*. Chald. à רחם, vt videaris. Apud te eſt indulgentia & propitiatio:tu ſoles eſſe propitius pœnitentibus,vt te homines timeant,colant, & venerentur. Timor enim eſt reuerentia & pietas erga Deum cum metu eius offendendi. Prius eſt rectius & ſimplicius, Mirum autem eſt Hieronymum ad Suniam,ſcribere legi Hebraicè *Tirá*, non *Torá*,ac propter ſimilitudinem literarum ו & י quæ tantùm per magnitudinem diſtinguantur,Septuag. Symmachum ac Theodotionẽ deceptos eſſe,legendo *Torá*, ac vertendo νόμον Conſtanter enim in Hebræorum codicibus eſt, Vau,non Iod. Fortaſſe eum Aquila fefellit, qui fuerat interpretatus φόβον. *Suſtinuit te*,confidi in te,te patienter expectaui,& tua iudicia. Hîc Maſoretæ etiam differunt à Septug. in diſtinctione . Ab hoc enim verbo incipiunt ſequentem verſum. Quin & 6. 7. 8. aliter paulò diſtingunt. Vbi & ſi ſententia minimè varietur, obſcuratur tamen, vt omninò præſtet ſequi noſtras diſtinctiones, inciſa, & periodos .

6 *Suſtinuit*,confidit in eius dictis,& promiſſionibus de venia precantibus, & ad ſe confugientibus danda: expectauit patienter promiſſam pœnitentibus gratiam. *Verbum*,pro promiſſo .

7 *A cuſtodia*. Hîc ſenſum duntaxat ſequuntur. Heb. Ab obſeruantibus mane,(ad)obſeruantes mane ſperet Iſrael in Domino. (Nam hîc Maſoretarum Soph paſuc negligo .) Ab ipſis excubitoribus matutinis,à crepuſculo,quo excubitores incipiunt vigilare vſque ad alterum crepuſculum matutinum, quo alii ſuccedunt,à vigilia matutina vſque ad alteram vigiliam matutinã:vel iuxta alios,præ excubitoribus matutinis. q.d. Magis ſperet in Domino,quàm

incuſtodibus matutinis,quantumuis diligentibus & præuenientibus lucem. Nam ad hanc diligentiam oſtendendam,per Epizeuxin repetitione vſus eſt. Vim comparationis in eo putarunt poſitam,quòd excubitores agant excubias vſque ad mane duntaxat, Iſrael autem debeat ſperare ab ipſo mane vſque ad veſperã.i.perpetuo. Adde potuiſſe legere *Shimmurim*,nõ *Somerim*,excubias,vt Ex.12.iiſdẽ literis,diuerſis ſolùm pũctis,per Eclipſin Præp. *El ad*. A cuſtodiis ipſius mane,ad cuſtodias ipſius mane vt} in *lahoker* indicet Genitiuũ. Eſt autẽ alluſio ad id,quòd in quatuor partes,noctis vigilias diſtribuebãt,vt Luc 12.Mat.14.Mar.6.vt cuſtodia vna quarta ſit pars noctis, & prima à veſpera incipiat,ſecunda ad medium noctis pertingat,tertia pullorum cantus tranſeat,quarta ad ortum lucis adimpleatur. Conſule Talmudicos in Tractatu Berachoth & Suidam in voce περιφυλακὴ. Kimhi tamen tres tantùm conſtituit. *Primam*,quæ ſit caput & initium vigiliarum lament.2.verſ.19.*Mediam* Iud.7. verſ. 19. Quæ media ideo dicatur,quòd ſit inter duas.*Matutinam*,quæ ſit vltima Exod.14.verſ.24.Vbi & R.Selomo hanc partitionem ſequitur.Sed fortaſſe Vigilia media in libro Iudicum pro Vigilia medię noctis debet exponi. Nam conſtanter veteres quatuor conſtituunt. Abben Ezra aliter.Magis quàm excubitores matutini ſiue vigiles nocturni, qui lucem auidiſſimè expectant,ſperauit anima mea in Domino.Nam iuxta Soph paſuc.Maſoreticum, hæc cum antecedentibus Rabbini iungunt:vt,*Speret Iſrael in Domino*,ſit nouus verſus. Chald.ab excubitoribus matutinis,qui obſeruant,vt offerant oblationem matutinam.Qui exponunt,ante excubitores matutinos,non intelligũt vim Præpoſitionis מן.quaſi diceret,Anteuerte, ô Iſrael,cuſtodes matutinos exortum dici auidè expectantes: vel ſi iungas cum præcedentibus, Sperauit in Domino anima mea,priuſquàm cuſtodes matutini adſint,vel euigilent. Non enim ſignificat antè,ſed à,ab,præ,ſupra,id eſt,pluſquàm.*Speret*.Fontis Apoſtrophe non variat ſententiam. Spera, expecta,ô Iſrael, Dominum.

8 Quæ ſequuntur,iam ad verbum tranſlata ſunt.*Redemptio*,liberatio, defenſio,præſidiũ,ſaluatio apud eum,vel cum eo.

9 *Redimet*,liberabit,eruet,purgabit ab omni vitio,impuritate,& ſcelere.Ad pretium & meritum ſanguinis Dominici,Noſtri reſpectum docent,quantumuis Rabbini cẽſeant Redimere,vſu ſuæ linguæ ſimpliciter ſumi pro liberare,ſaluare,eruere.In Chriſto enim habemus redemptionem per ſanguinem ipſius.Epheſ.1.*Iſrael*,populum fidelem.Alios non redimet niſi Iſraelem & baptizatum,Arnobius.Efficaciter ſcilicet. Nam ſufficienter cunctos redemit,ac pro omnibus cumulatè ſatisfecit,1. Ioan.2.

ARGVMENTVM.

Humilitatem & modeſtiam Deo offert & proponit.Sacrificium longe gratiſſimum.

1 Canticum graduum Dauid. CXXX.Heb. 131.

DOmine nõ eſt exaltâtum cor meum: neque elâti ſunt óculi mei.

2 Neque ambulâui in magnis: neque in mirabílibus ſuper me.

3 Si non humíliter ſentiêbam: ſed exaltâui ánimam meam.

4 Sicut ablactâtus eſt ſuper matre ſua:ita retribútio in ánima mea.

5 Speret Iſrael in Dómino: ex hoc nunc & vſque in ſéculum.

---

1 *Exaltatum*·Non ſuperbiuit cor meum.De ſuperbia animi, & interiore.

2 De ſuperbia vitæ, operum & exteriore. *Super me*,præ me, ſupra meum captum & vires, plus quàm ego poſſim capere,comprehẽdere,efficere.Nam Ambulare in magnis,eſt gerere tentare,

tentare,conari res quæ vires & ſtatum excedant. In mirabilibus autem,ſcrutari arcana con ſilia Dei,vim ingenii ſuperantia.

3 Diſcedunt à vocibus,vt ſenſum efficiant planiorem. Ad verb. Si non poſui me vt ſilere facerem animam meam,id eſt,ſi non animum meum ad ſilentium & modeſtiam compoſui, niſi animi ſummiſſionem ſemper colui,niſi animo demiſſo me geſſi vt infantulus. Niſi velis, pro *Vedomentí* legiſſe *Veromanti*,quemadmodum 7 & 7 præ ſimilitudine confunduntur. *Sed exaltaui animam meam.* Per Parentheſin,vt locutio cadat in ſequentis verſus finem,ibique abſoluatur. Alii per ſe & diuiſim intelligunt per Eclipſim,vt fit in iurandi formulis ſæpius, in quibus ſubauditur, *Peream, incidam in graues pœnas, Deum ſentiam vltorem*, quidve ſimile. Si non humiliter ſentiebam,ſed ſuperbii,miſerè & infœliciter inteream.q.d. Profectò humillimè ſentiebam,nullóque modo animam meam extuli.

4 *Sicut*. Refertur ad primam partem præcedentis verſus,per hyperbaton. Si non humiliter ſentiebam,ſicut ablactatus apud matrem ſuam,ſicut infans,qui vixdum à mammis depulſus eſt,ſuper matris gremio. Talis enim ſolet eſſe humilis & verecundus, totus in materna charitate conquieſcere,& omnia ab ea expectare,quòd nondum corpus curare, neque ſine alterius adminiculo pedibus inſiſtere valeat. *Super*. Sicut infans gremio matris ſuperpoſitus, qui ea fulcitur & nititur,qui in eius hæret ſinu. Aliis *Super*,apud,erga,Hoc autē ſimili vtitur, vt pii diſcant niti matre ſua Eccleſia,& de myſteriis ſecundum eā modeſtè ſapere. Quemadmodum infantulus non amplius vbera matris ſugens,eam propterea non deſpicit,aut ab ea reliqua ſperare deſinit,ſed totus à matre pendens,nihilque diſcernens,quod illa offert,prō ptè excipit. *Ita retributio in anima mea*,ſit. Ita animam meam vleiſcatur Deus, ita me mulctet. Redditio enuntiationis hypotheticæ. Niſi talis fuerim,ita animæ meæ Deus,vt grauiſſimas arrogantiæ pœnas luam,faciat. Eſt hyperbaton. Si non demiſſè ſenſi,ſicut infantulus à matre pendens,ſed elato fui animo,verè mihi elationis mercedem Deus rependat. Chryſ. Me Deus puniat,niſi humiliter & demiſſè de me ſenſerim,tanquam nuper ablactatus: ſiue à lacte ſummotus puer,omnia à matre ſua expectans,quòd ex ſe nihil poſſit. Quia autem huiuſmodi formulæ promittendi,comminandi,aſſeuerandi & iurandi ſolent in hac lingua Eclipticæ,ob πάθος affectu orationis integritatem ſupprimente,Maſoretæ legerunt iiſdem quidem literis,ſed diuerſis punctis אם *Caggamúl*,non, Caggemúl, אׇ halaí, non halé, vt præceſſerat. Sicut,inquam,ablactatus,ſuper me anima mea Quod ænigma Rabbini poſtea Eclipſibus diluunt. Sicut ablactatus inquam, (ſic) ſuper me anima mea. (eſt): vel, (Si non eſt) ſicut ablactatus,in me anima mea: vt ſit repetitio, & veluti præcedentium expoſitio. Deinde,vt abſoluatur ſententia,ſubaudiunt,fruſtet ſpe mea penitus, malè peream, quid ve ſimile. Atqui interdum etiam ſunt perfectæ & completæ,maximè dum loquitur homo,non Deus, vel Propheta Dei nomine,quòd homines maiorem ſe habeant, per quem poſſint iurare,& cuius nomen inter aſſeuerandum poſſint interponere,non item Deus,vt 2. Reg. 3. Hæc mihi faciat Deus,& hæc addat,ſi ante occaſium ſolis guſtauero quicquam. 4. Reg. 6. Sic mihi faciat Deus,ſi ſteterit caput Eliſæi ſuper ipſum hodie. Pſal. 136. verſ. 6. Si oblitus fuero tui,Ieruſalem,adhæreat lingua mea faucibus meis. Qui ſeparant huius verſus ſententiam à ſuperioris,paulò aliter exponunt. Sicut ablactatus eſt ſuper matre ſua (eſt autem ſuper ea modeſtus,humilis,pudens) ita retributio (eſt) in anima mea. Ita mihi tributum eſt,ita ſum pudens & humilis. Sanè inſtar ablactati ſe habet anima mea.

5 Populum,vt exemplo ſuo omnem ſalutis ſuæ ſpem in Deo ponat, hortatur. *Speret*. Spera propr.

ARGVMENTVM.

Eccleſia Deum obteſtatur, vt memor Dauidis, eiúſque voti, in Sione habitet, Chriſtúmque exhibeat, quem ipſe magna verborum ſolennitate promiſit.

1 Canticum graduum. CXXXI. Hebr. 132.

MEmênto Dómine Dauid: & omnis manſuetúdinis eius.
2 Sicut iuráuit Dómino: votum vouit Deo Iacob.
3 Si introíero in tabarnáculum domus meæ: ſi aſcendero in lectum ſtrati mei.
4 Si dédero ſomnum óculis meis: & pálpebris meis dormitatiônem,
5 Et réquiem tempóribus meis: donec inuéniam locum Dómino, tabernáculum Deo Iacob.
6 Ecce audíuimus eam in Ephrâta: inuénimus eam in campis ſyluæ.
7 Introíbimus in tabernáculum eius: adorábimus in loco, vbi ſtetêrunt pedes eius.
8 Surge Dómine in réquiem tuam: tu & arca ſanctificatiônis tuæ.
9 Sacerdôtes tui induântur iuſtítiam: & ſancti tui exûltent.
10 Propter Dauid ſeruum tuum: non auêrtas fáciem Chriſti tui.
11 Iurâuit Dóminus Dauid veritâtem, & non fruſtrábitur eum: De fructu véntris tui ponam ſuper ſedem tuam.
12 Si cuſtodíerint fílii tui teſtamêntũ meum: & teſtimónia mea hæc, quæ docêbo eos.
13 Et filii eôrum vſque in ſéculum: ſedébunt ſuper ſedem tuam.
14 Quóniam elêgit Dóminus Sion: elêgit eam in habitatiônem ſibi.
15 Hæc réquies mea in ſéculum ſéculi: hîc habitábo, quóniam elégi eam.
16 Víduam eius benedícens benedîcam: paúperes eius ſaturabo pánibus.
17 Sacerdôtes eius índuam ſalutâri: & ſancti tui exultatiône exultâbunt.
18 Illuc produ̇cam cornu Dauid: parâui lucêrnam Chriſto meo.
19 Inimîcos eius índuam confuſiône: ſuper ipſum autem efflorêbit ſanctificátio mea.

---

1 *Dauid.* Genitiui caſus in Græco. In Hebræo videtur eſſe Datiui, quoniam *Et* illic deeſt. Memento Domine Dauidi omnem afflictionem eius. Sed ל etiam indicat genitiuũ, & את *Eth*, interdum eſt Præpoſitio *Cum*. Memento Domine Dauidis cum omni afflictione vel manſuetudine eius. Quod cum noſtra editione concurrit. *Manſuetudinis*. ענותו *Hanuathó*, legerũt iiſdem literis, quibus Maſoretæ, ſed aliis punct. ענה, *Hanaua* enim manſuetudinem ſignificat vt *Hanaú*, manſuetum. Iſti autem *Hunnutæó*, *afflictionis eius*: quam pertulit, vt cultum tuum amplificaret & inſtauraret, deinde locum cultus tui ſtabiliret ac conſtitueret. Putant autem eſſe verba populi, petentis à Deo, vt acceptum habeat nouum templum à Salomone ædificatum.

2 *Sicut*, Dauid ſcilicet. Memento etiam quemadmodum iurarit, & firmiter promiſerit. Hinc Heb. *quod*. Memento quòd. Vel (non tam rectè) *qui*, qui quidem (Dauid) iurauit Domino (&) vouit potenti (Deo) Iacob, quod ſequitur, de æde ſibi conſtruenda. Votum illud 2. Reg. 7. 1. Par. 17. & 12. את etiam pro כאשר *quemadmodum*. Sic Gall. *comme* pro ὅτι quòd. *Souuienne toy comme il a iuré, & ſainctement promis*. Iurare autem Domino eſt ſanctè & quaſi Deo teſte polliceri, vt Eſ. 19. verſ. 10. 2. Par. 15. *Iacob*. Magnifico Iacob propr. *Abir*, magnificus, inſignis, fortis, Dei epithetum.

3 Dicendo ſup. (iuxta conſuetas Mimeſes) id quod ſequitur vſque ad verſ. 8. *Si*. Proximè docuimus formulas iurandi ferè eſſe imperfectas, cuiuſmodi eſt hæc vſque ad 6. verſ. Eò enim vſque protenditur. Si quieuero, donec reperiam aream tabernaculo Dei Iacob ædificando, peream, moriar, vel quid ſimile. q. d. Priùs non ingrediar limen domus meę, neque corpus quieti tradam. Nam huius iuramenti ſunt multæ partes, per Anadiploſin. Hic *Intrare*, eſt inhabitare, *domum ſuam nouam*, *aſcendere*, ad quieſcendum ſcandere.

4 Expo-

4 Exponit per Hyperbolen ingens desiderium inueniendi locum domus Domini. *Et requié temporibus meis.* Totum istud est additum à Septuaginta, ad Auxesin. Erat enim ingens Dauidis ardor ad istud perficiendum. 2. Reg. 7. Qui cùm fuisset diuino oraculo prohibitus, testamenta tamen reliquit locupletissimam materiam, & exemplar, Ordinum Leuiticorum formam & rationem, ministeriorum fundationes & redditus, rei diuinæ solennia & ritus. 1. Par. 6. 22. 23. 24. 25. 26. *Temporibus*, ταῖς ἡροτάφοις. Itaque tempora hic sonant partem capitis supra genas. Si dedero capiti meo quietem & somnum. *Locum*, templum, in quo Deus Iacob inuocari debet, eiusque arca fixè reponi, quæ hodie motoria est. *Tabernaculum*. Heb. Taberna cula, plurali numero, ob templi Salomonii partes aliquanto plures, quàm tabernaculi Mosaici: quanquam & in Mosaico tres erant præcipuæ.

6 Verba adhuc Dauidis per Mimesin. *Eam*, sedem, habitationem, ædem, mansionem: pro, eum locum, vt legit Theod. vel, id tabernaculum. Enallage generis ad intellectum, habita ratione æquipollentis substantiui. Nam sedes & locus, tabernaculum & habitatio siue mansio idem valent, עדן & משכן. Ita R. Kimhi. Nempè mutat constructionem, vt indicet se in tabernaculo Domini, quod tanto studio quærit, duo contemplari, *locum* ipsum externum & materialem, ad quem conueniendum sit rei diuinæ causa, & Dei præsentiam, (Nam Sechiná hoc significat, etiam apud Rabbinos) interiorem Dei habitationem & gratiam. Chrysost. autem ad aream refert, Augustin. ad requiem Dei, vt sit relatiuum sine antecedente, vel præpositum antecedenti. *In Ephrata*, in regione Ephratea, & quasi feraci, fructuosa, quæ complectebantur aliquem terræ sanctæ tractum, Bethlehem, Hierusalem, & viciniam, Anonymus. Domum Dei, siue locum destinatum ædi ipsius audiuimus per Prophetas vel maiores esse in Ephratea regione, ædem statariam & immobilem illic Deo esse ædificandam, relicta Silo. Aliàs Bethlehem propriè dicitur Ephrata, Genes. 35. & 48. quod vocabulum potius delegit quàm Hierusalem, tametsi templum in ea minimè excitandum esset. Primùm, per Synecdochen poëticam, quòd vicinia duarum illarum vrbium faceret duntaxat duarum leucarum discrimen, & Hierusalem esset de agro Bethleemitico. Deinde vt sciretur templum extruendum in tribu Iuda, id est, in illa Hierosolymorum regione, quæ ad tribum Iuda pertineret, & ad Bethleem prospiceret. Alioqui Hierusalem fere tota erat in tribu Beniamin. Præterea vt ad vocem Ephraim alluderet per paronomasiam. q. d. Relinquet Dominus Ephraim, & veniet Ephraim. Deseret Silo vrbem Ephraim, & commigrabit Ephratam tribus Iudæ. Denique propter Christum verum Dei templum, in Ephrata siue Bethlehem nasciturum. Vnde R. Ioseph & D. Hieronym. in Epitaphio Paulæ, locum, in quo Christus esset nasciturus, audiuimus esse in Ephrata, id est, in Bethlehem. *In cãpis syluæ*, Hierosolymis, in area Areunæ Iebusæi syluosa, & nemorosis arboribus consita. 2. Reg. 24. In agris eius syluestribus & nemorosis inuenimus locum ædis Domini. Illic comperimus templum esse extruendum in tribu Iuda, neglecta Ephraim. Circum Hierusalem frequentes erant syluæ & montes. Alii, *In Ephrata*, cùm Dauid esset in Ephrata siue Bethlehem, & in campis syluosis, comperit per reuelationem locum, in quo templum esset condendum. Chaldæus de sylua Libani, loco, (inquit) vbi adorauerunt patres Mundi.

7 *Introibimus*. Tum, vbi illic locus Domini fuerit extructus, introibimus in eius domicilium & eum adorabimus, dicendo quæ sequuntur. Tabernacula, plurali numero, vt vers. 5. suprà. *In loco*. Heb. Eadem verba quæ suprà Psal. 98. vers. 6. Adorate scabellum pedum eius. Quare ad verbum nunc ita verti potuit. Adorabimus scabellum pedum eius: id est, vt Hebræi exponunt, Arcam fœderis, in qua ille sedebat edendo oracula, & patrando miracula: & apud quã suam præsentiam & opem pollicebatur inuocantibus. 2. Paral. 6. Eius enim circunductu ceciderunt muri Hiericho, victoria in bellis obtinebatur, prædicebatur, &c. Quę erat typus Ecclesiæ, vel potius corporis Domini. Appellatur autem scabellum siue subsellium pedum Domini, comparatè ad cœlum, tanquam thronum, quòd in cœlo Dei præsentia sit maior, nempè per gloriam, in aream autem eius pedes duntaxat extenderentur, id est, gratia. Nam pedes symbolum præsentiæ ipsius, id est, gratiæ. Aliqui vertunt, Adorabimus ad scabellum. Verùm verbum adorandi construitur cum ל, vt proinde nihil opus sit eius Syntaxeos vim in uertere, de quo Psal. 88. vers. 11.

8 Resumit suam precem populus verbis Mosis, Num. 10. vers. penult. ad cuius etiam imita-

tionem tres istos versus 8.9.10. in dedicatione templi vsurpaui Salomon,2.Par.6.Requiem autem vocat locum domus Domini,quietum,immobilem,statum & fixum. Qualis non erat ante templum conditum,quoniam tabernaculum Mosis erat motorisu & portatile:deinde quia vagum,in Silo,Nob,Gabaon,&c.sine certo domicilio. *Sanctificationis*, fortitudinis, propriè,Sed quorsum pertineret illa arcæ fortitudo,demõstrarunt,nẽpè ad nostram sanctificationem,ad vires animi, potius quàm corporis. q.d. Arca,in qua nos sanctificas,è qua sanctitatem in nos deriuas &distribuis.Relinque,Domine,Gabaon,téque cum tua arca,per quam solitus es aduersus hostes tuam vim & robur declarare,recipe in hunc locum perpetuæ quieti tuæ destinatum.

9 *Iustitiam*,pietatem, sanctimoniam, vitámque suo gradu dignam.Chald. vestes iustitiæ. Chrysost.vt iustè & sanctè coram te ministrent,rémque tuam diuinam purè faciant. 2. Par. 6. vers. penul.& infrà vers.17.Salute,salutari. Ad indicandum Vestes sacerdotales esse symbola iustitiæ & salutis diuinæ.Eas enim ad allegoriam,siue theoriam,vt loquitur Dionysius, confert,vt doceat sacras ceremonias & ritus esse sacramentales & mysticos,ac præter nudã solennitatem multa diuina complecti.*Sancti tui*,Leuitæ ad ministerium tuum consecrati,in suggesto & choro coram te canant ore,& psallant instrumentis musicis,hilariter ministrent te lætis laudibus celebrent.Vel in genere fideles tui, pii tui tuo cultui dicati & consecrati, qui ventitant in domum tuam precandi causa & discendi legem tuam.Kimhi 1.Par.6.

10 *Propter Dauid*,propter promissionem factam Dauidi:item propter eius mansuetudinem, virtutes,cruces,& merita,è principio Psalmi.Non auertas,à nobis scilicet,ne Christi gratiã & fauorem à nobis remoueas,vel eius conspectum & præsentiam ne differas,neque subtrahas faciem & aduentum Christi tui,reuocans promissionem de eo exhibendo.Alii,ne auertseris,ne repellas,ne repudies precem Christi tui.Rabbini ferè intelligunt Salomonem:quia Salomon sibi hunc versum accommodat 2.Par.6.Sed sententiæ alienæ sæpe alio accommodantur.Itaque nostri appositiùs & rectiùs Christum Dominum.Eum,ô Domine,pro tua reuerentia,exaudi pro nobis interpellantem. Vel ex Chrysost. Ne differas aduentum ipsius propter Dauidem, cui eum promisisti.Vnde ad verb. Ne redire siue retrocedere facias: & mox,Iurauit,&c.

11 *Iurauit*.Enallage personæ. Iurasti enim Dauidi veritatem,& non frustraberis eum,dicendo sup.quod sequitur,vsque ad finem Psalmi.Vrget enim ex promisso. *Veritatem*, indubitatem promissum. *Non frustrabitur eum*,non fallet,non violabit fidem datam,nec irritum faciet promissum ei factum. *Eam* Græcè & Heb. οὐκ ἀθετήσει αὐτὸν ,non abiiciet eam(veritatem.) non auertetur ab ea(veritate.) *De fructu ventris*,de filiis tuis,vel aliquem de filiis tuis, id est, Christum.Nam מִפְּרִי *Min* Heb. *De* Latinè,inseruit distributionibus.Hinc Theodorit.orant pii ne Dauidis genus & regnum extinguatur.Aliis,vt Deus promissum de Messia, propter Dauidem,impleat,Ecclesiæ faueat & eius ministris ex promissione,quam vsque ad calcem Psalmi canit.*Ponam*,regem scilicet,è Chaldæo.

12 Hæc conditio etiam adiicitur,3.Reg.8.Quid ergo(ait Augustinus) si non custodierint, est promissio irrita. Non, quia si in te non completur in alio.Nam etsi filii Dauid sunt, non stirpe,sed cultu Dei & fide.Stabilitas enim huius regni in Christo est. Hoc est, Promissio hæc erat hypothetica respectu filiorum Dauidis secundum carnem,absoluta respectu Christi,eiusque spiritualis prolis.Is enim erat accepturus sedem Dauid patris sui, &æternum regnum in populum Dei,cuius regnum Dauid temporarium signum erat & typus. Quare Psal.88.sine conditione effertur.Si derelinquerint filii eius legem meam, visitabo in virga iniquitates eorum,at misericordiam meam non dispergam ab eo.Ita fuit categorica respectu Christi,& filiorum Dei secundum spiritum,hypothetica ratione alterius sobolis.*Testimonia*,ceremonias.Abben Ezra.

13 *Et filii*.Etiam filii eorũ, proculdubiò filii eorum in perpetuum regnabũt . *Gam*,particula emphatica,hypotheticæ locutionis redditio. Quare in fonte secundum membrum duodecimi versus conficit,nec versum alium incipit.

14 *Elegit eam*,desiderauit.Est aliud verbum à superiore in Hebræo sic vers.sequenti.

15 Fructus electionis Sion,vsque ad Psalmi finem.*Hæc requies mea*. Sion locus,in quo volo requiescere,morari,statam sedem figere,loco ampliùs non mutato.

16 *Viduam*

16 *Viduam eius*, Heb. venationem eius, escam, victum eius benedicam & multiplicabo Sic Grec. θήραν, *venationem*, Sed noster legit, inconsulta veritate Hebraica χήραν, viduam, vt & Appolinarius & Augustinus: quòd mox sequerentur *Pauperes*: vtrosque enim solet Scriptura coniungere. Hilarius captionem interpretatur, tanquam de venatoribus & piscatoribus hominum esset locutus, id est, Apostolis, quorum venationem & capturam se benedicturũ promittat. *Benedicam*, copiosis, magnisque afficiam beneficiis, prosperabo. *Panibus*, abundantia rerum ad victum necessariarum.

17 *Salutari*, sanctimonia & securitate, Chrysost. Heb. salute, nempe vt accepta habeas eorũ sacra & seruos illos. Kimhi. 1. Par. 6. *Et sancti eius*, (Leuitæ) iubilando iubilabunt, libere canent è malis erepti. Salutem vocat, salutarem virtutem & pietatem. In his enim salus omnis nostra posita est. Hinc suprà vers. 9. Iustitiam dixit. Respondet enim Deus Ecclesiæ precibus in bonis corporalibus & spiritualibus. Alii, copiosè possidebunt salutem. Eos seruabo & protegam, defensione & tutela mea eos muniam.

18 *Producam*, proferam illic, id est, in Sione. ἐκεῖ (nam mendosè Illuc) oriri & germinare faciam, propriè. Vnde Christi cognomentum tsémah, id est, germen. Hier. 23. *Cornu*, robur, regnum, decus & regiam maiestatẽ Christi, Dauidi. *Dauid* enim, est hic datiui casus. Τῷ Δαβίδ. *Lucernam*, regnum paraui splendidum & illustre Christo, splendore firmaui & gloria, vt Psal. 17. vers. 32. si quidem Christus hic Dominum nostrum significet Sin Dauidem, *Lucernam*, id est, Christum verum, qui omnem hominem illuminat sua gratia, & donis Spiritus sancti multiplicibus: vt 2. Par. 21. sub Ioram, noluit Dominus disperdere domum Dauid, propter pactum, quod inierat cum eo, & quoniam Promiserat ei dare lucernam, & filiis eius omni tempore, id est, Christum. Docet splendorem familiæ Dauidicæ, & regnum nunquam extinctum iri. Quin liberi parentum, quasi oculi sunt lucerna & lumen. Vnde festus Pompeius, Orba est, quæ patrem aut matrem aut liberos quasi lumen amisit. Chrysosto. & Cyrillus in Ioannem, per lucernam intelligunt Ioannem Baptistam Christum tenebris mundi huius ostendentem. Prosper, Prophetarum oracula, templum Salomonicum. Hæc omnia præluxerunt Christo, eúmque prænuntiarunt.

19 *Confusione*, pudore. Antithesis. Vti sacerdotes vestiam salute, ita hostes ignominia. *Sanctificatio*. Ad verb. corona, diadema ipsius. q.d. Quotidie multiplicabitur magnitudo eius atque maiestas. Gloria regni Dei super filios Dauid florebit, Ecclesia vigebit. Sed sic verterũt, primùm quia verb. *Nazar* dicitur de Nazaræis Domino separatis & sanctificatis, Num 6. Deinde, vt hæc intelligerentur de vero Messia, qui est sanctus sanctorum, Dan. 9. & sanctificatio per quam sanctiustique efficimur, passim apud Apostolos. q.d. inquit Chrysosto. Christi tempore florebit templum meum. In prima persona verterunt, quoniam hæc sanctificatio Dauidicæ prolis & regni à Deo est.

ARGVMENTVM.

Ecclesiæ consensionem esse suauissimam, à Deo cumulatè benedictam.

1 Canticum graduum Dauid. CXXXII. Hebr. 133.

ECce quàm bonũ & quàm iucũndum: habitâre fratres in vnum.

2 Sicut vnguêntum in cápite: quòd descêndit in barbam, barbam Aaron.

3 Quod descêndit in oram vestimẽnti eius: sicut ros Hermon, qui descêndit in montem Sion.

4 Quóniam illic mandâuit Dóminus benedictiônem: & vitam vsque in sæculum.

1 *Ecce.* Emphatica particula ad oſtendẽdũ rem lingua ſatis explicari nõ poſſe. *Quam bonum.* vtile & ſalutare. Multa quidem ſunt vtilia, quæ tamen ſunt amara & moleſta, vt apparet in medicamentis & primis inſtitutionibus, at concordia & conſenſio vtilis ſimul eſt & ſuauis. *Iucundum Naim*, ſuaue, prop. *Fratres*, ſacerdotes, vt inter eos nulla ſit pugna doctrinæ & morum, Abben Ezra, fideles & homines eiuſdem ſanctæ religionis. R. Ioſeph, Principes politicos & Eccleſiaſticos, maximè Regem Meſſiam & ſummum Pontificem, R. Dauid. Tu in genere de omnibus fidelium ordinibus. *Habitare in vnum*, eſſe concordes, concordiam inter ſe colere. Nam concordia primùm fragranti balſamo ſuauior, deinde fertili & cœleſti rore vtilior. Per eam religio & ſpiritualia ſuauiter fragrant & latè ſparguntur, Politica & temporalia vigent & proſperantur. Ad vtrumque deſignandum primum ſimile è ſacro vnguento ſumi tur, ſecundum è Phyſico & prophano meteoro.

2 *Sicut vnguentum.* Sicut oleum variis odoribus Myrrhæ, Caſſię aromaticæ, Cinnamomi, & calami aromatici & Balſami imbutum & certa proportione conditum, quæ compoſitio appellabatur Oleum Vnctionis ſiue oleum ſanctum R. Leui. Exod. 30. Similitudo è rebus ſacris & ſpiritualibus. Sicut vnguentum precioſiſſimum, conſtans multis precioſiſſimorum aromatum generibus, Exod. 30. Leu. 8. Hinc Heb. Sicut vnguentum bonum ſuper caput. Cuiuſmodi odoris ſui fragrãtia ipſum & præſentes mirificè oblectabat ac reficiebat. Præter Reges vngebantur ad miniſterium ſacerdotes & Leuitæ oleo ſiue chriſmate ſancto. *In capite.* Super caput eius fuſum. Nam Moſes Aaronis induti veſtibus Pontificiis caput oleo ſacro perfudit tanta copia, vt deſtilaret in barbam ipſius, indéque in ſupremam veſtimentorum eius oram. Leuit. 8. In exemplum ſacrandorum deinceps tali ritu pontificum non ſine myſterio. Hæc enim inunctio fiebat decuſſatim *Kemin χῖ teuanith* (inquit R. Selo. Exod. 29 & R. Moſe Nahmanides) in ſpeciẽ & formã χῖ græcanici gerentis effigiẽ Burgundæ crucis. σχυροειδῶς vt loquitur Areop. Fiebat & in fronte inter ſupercilia eodem ſignaculo. Elias in Tisbi habet *Kemin Gamma teuanith*, cuius forma eſt inſtar 7 inuerſi ג, ſed falſò citat Talmudicos. *Barbam*, barbam inquam. Hanc conduplicationem emphaticam eſſe docet Clemens Strom. 3. vt pingat. Sacerdotes decoris, maſculis, veneralibus moribus, non mollibus, effœminatis, iuuenilibus. Nam barbę pili, qui nihil moleſtię afferunt, vultui dignitatem præſtant, virum oſtendunt, & quandam paternam reuerentiam incutiunt. Vnde Leu. 19. Ne corrumpatis effigiem barbæ veſtræ. Sic Hierony. in 5. Ezech. Barba virilitatis indicium eſt: de quo Epiph. hæreſ. 80. contra Maſſalianos. *Aaron.* Patronymicè, pro Pontificis: vt Latinè Cæſares appellantur à primo Cæſare.

3 *In oram.* Heb. in os, in oſtium & introitum, quod Kimhi interpretatur de colli theca ſiue ſtrophio. Gall. *Collet.* Vulgò tamen intelligunt Aaronicum iſtud vnguentum ex capite in imos vſque pedes defluxiſſe. Quod minus probabile, quia vnguentum iſtud ſacrum & pretioſum parcè fundebatur, vt durare poſſet in multa ſæcula & ſufficere inungendis ſecuturis pontificibus & regibus, de quo ſuprà pſ. 88. Quanquam in primo Pontifice Aaron largius inſtillari potuit, ſiue quòd ille eſſet primus omnium, ſiuè quòd repræſentaret exactius Chriſtum, qui non ad menſuram vngi debuit Spiritu Sancto, oleo ſcilicet lætitiæ, per iſtud externum adumbrato. *Veſtimenti.* Heb. plurali numero, Veſtimentorum. Nam ſacerdos, ſiue Aaronius, ſiue vulgaris, multis ad ſolennitatem & ſplendorem diuini miniſterii itémque Theoriam, vtebatur ornamentorum generibus, Leui. 16. & Ioſeph lib. 3. Antiq. cap. 8. *Sicut ros.* Altera ſimilitudine è rebus profanis & naturalibus vnitatem & concordiam Eccleſiæ membrorum eius comparat rori, qui montem Hermonem & loca montana Sionis feracia & fœcunda reddit, & rerum omnium parit affluentiam. Vt *ros* Hermonius, qui defluit in montes Sionis, ac eos ſole peruſtos recreat, vt ros è monte in montem, maximè humiliorem, ſolet defluere, ſuauis eſt concordia. Euroaquilo raptat nubes ex Hermon monte trans Iordanẽ, vbi Og rex Baſan imperitabat, Deut. 3. Ioſ. 2. & 13. & vapores roſcidos (roris materiã) in Siõ. Hæc ſimilitudo reſpicit etiam fructum & vtilitatem. Ros cum fructu in herbas & gramina decidit Deut. 32. lætat ſegetes, & fætificat & ſic concordia valde eſt fructuoſa, & vtilis. *In montem.* Heb. Montes Sion. Nam vnus quidem erat mons radice, verùm iugis tres, id eſt, erat triceps ſiue triiugus: Sion de nomine totius, vbi ædes regia ſiue ciuitas Dauid: Moria vbi ædes Dominica ſiue templum: Acra, ſecundum quem vrbs Ieruſalem porrigebatur.

Ali

Alii malunt intelligere montana Sionis, id est, totius Iudææ. Nam tota eius vicinia & continentia erat montosa, qua ratione Sinai coniunctus dicitur ei, quæ est Ierusalem, Gal. 4. Perpetuo enim dorso sese versus Sionios montes exporrigit. Kimhi nimis subtiliter repetit, *Sicut ros*, vt sit tertia similitudo, hoc modo: Sicut ros Hermon (& sicut ros) qui descendit in montes Sion. Vel per simplex Asyntheton, sicut ros Hermon, (Et) qui descendit. Existimauit fortasse Sionem esse editiorem Hermone, quem tamen collocat inter editissimos terræ sanctæ, è Psal. 88. Est autem Hermon mons propè Iordanem Libano vicinus, perpetua niue consperſus, vnde perpetuus surgit vapor, roris origo & fons, Sionem fœcundissimè aspergentis.

4 *Illic*, in loco concordiæ, charitatis & vnitatis Kimhi satis alienè, in montibus Sion. Quod ferè sequitur Theodoritus. Non in Hermon (inquit) sed in Sione, in quam vitalis ros Spiritus sancti in Apostolos missus est *Mandauit*, promisit, effecit. Benedictionem, bonorum omnium abundantiam, fœlicitatum copiam, & vitam sempiternam. Etsi Euthymius de longa huius æui vita interpretetur, vti discordes rarò longæui sunt. Quasi *vita in sæculum* sit vita in longum tempus.

ARGVMENTVM.

Ecclesia Domini cultores ad Dei laudes hortatur.

1 Canticum graduum. CXXXIII. Heb. 134.

ECce nunc benedícite Dómino: omnes serui Dómini.

3 Qui státis in domo Dómini: in átriis domus Dei nostri.

4 In nóctibus extóllite manus vestras in sancta: & benedícite Dómino.

5 Benedîcat te Dóminus ex Sion: qui fecit cœlum & terram.

---

1 Præcedentium Gradualium conclusio & quasi epilogus, vt Dei ministri in templo morantes die noctéque Deum tantorum beneficiorum auctorem ritè colant, ac pro se & populo orent. Breue sacerdotum speculum.

2 *Serui*, Leuitæ. Vnde eorum sequitur Periphrasis, *Qui statis in domo Domini*, qui illic consistitis & moramini ad rem diuinam faciendam. Num. 18. vers. 3. Vnde Chald. Qui statis super custodia domus Sanctuarii Dei, & laudatis in nocte.

3 *In atriis domus Dei nostri.* (Et) in atriis. Totum hoc additum est à Septuaginta è Psalmo sequenti, vt non tantùm de Leuitis ministris templi hæc dicta intelligeremus, verum etiã de Laicis, qui dum res diuina fiebat à templi ministris in sacerdotum atrio, cõsistebant in suis, viri in atrio virorum, fœminæ in fœminarum: Quanquam initio vnicum vtriusque sexus erat atrium, quod in libris Regum atrium Israel appellatur.

4 *In noctibus*, quo tempore cæteri dormiunt. Hoc iungunt Masoretæ cum fine præcedentis versus. Sed nihil necesse, cùm præsertim Leuitæ interdiu ministeriis vacarent, quò pertinebant præcedentia, noctu verò custodiis, quò sequentia. Instruit igitur eos quo pacto se in eis gerere debeant. Dum noctu custodiis templi vacatis, procul à populi conspectu, Deum sanctè collaudate, attollendo in sancta loca manus, adeò vt etiam pro absenti & dormiente populo precemini, dicendo quod sequitur, Benedicat te, &c. Nam laudatur etiã Deus cùm inuocatur, & vsurpatur nomẽ ipsius ad alterius benedictionem. *In sancta*, in cœlum, Heb. 9. Aut versus eas tẽpli partes, quarũ vna vocatur Sancta, id est, Hecal, altera Sancta sanctorũ. i. Debir, vbi erat arca (typus corporis Domini) vbi se orationes exauditurũ erat pollicitus: quanquam etiam illæ referebant cœlũ. Ibid. Apostolus. Chal. Super ambonẽ, siue suggestũ sanctũ. Alii, ad sanctitatẽ. i. sanctè, ritè. Simplici' Orate Deũ versus Sãctuariũ & locũ Arcę.

5 *Benedicat*. Mimesis consueta. O Leuitæ, dicite populo, Benedictione & fauore prosequatur te Dominus, cœli terræque conditor, qui vult & potest iuuare. Fortassis etiam verba sunt Psalmographi benè precantis iis, qui suo consilio paruerint. Si sic Deo benedixeris, si sic Deum collaudaueris ô Leuita, ô Laice, te vicissim benedicat & fortunet Deus ille magnus orbis opifex, qui cœlum & terram, id est, omnia in sua habet potestate. *Te* Immutat constructionem ob immutatum significandi modum. Benedicere enim supra significabat collaudare, celebrare, gratias agere, nunc verò benefacere, bonis & felicitate afficere, fauere, beneficia tribuere. Hoc minus obseruatum est in fonte. Nam vtrobique est Accusatiuus. Vt autem duos istos significatus distingant profani, pro posteriore vsurpant *Benefacere* quamquã Minori Emphasi. Plautus in Milite act. 2. sce. vlt. Terent. Adelph act. 5. scen. 8. Dii tibi benefaciant. Pro priore ipsum *Benedicere* Plaut. Rudente act. 3. scen. 2. & Cassina Act, 2. sc. 5. Benedicite diis. Qua ratione aliqui exponunt illud Cicero. pro Sextio, cui benedixit vnquam bono. i. bene precatus est.

ARGVMENTVM.

Ad Deum celebrandum inuitat, quòd Israelem magnis beneficiis cumulauerit, & Idola sint inutilia.

1 Hallelu-ia. CXXXIIII. Hebr. 135.

LAudâte nomen Dómini: laudâte serui dóminum.
2 Qui statis in domo Dómini: in átriis domus Dei nostri.
3 Laudâte Dóminum, quia bonus Dóminus: psállite nómini eius, quóniam suâue est.
4 Quóniam Iacob elêgit sibi Dóminus: Israel in possessiônem sibi.
5 Quia ego cognôui quòd magnus est Dóminus: & Deus noster præ ómnibus diis.
6 Omnia quæcûnque vóluit, Dóminus, fecit in cœlo & in terra: in mari, & in ómnibus abyssis.
7 Edûcens nubes ab extrêmo terræ: fúlgura in plúuiam fecit.
8 Qui producit ventos de thesaûris suis: qui percûssit primogénita Ægypti ab hómine vsque ad pecus.
9 Et misit signa & prodígia in médio tui Ægypte: in Pharaônem, & in omnes seruos eius.
10 Qui percûssit gentes multas: & occîdit reges fortes.
11 Sehon regem Amorrhæôrum: & Og regem Basan: & ómnia regna Chánaan.
12 Et dedit terram eôrum hęreditâtem hæreditâtem Israel pópulo suo.
13 Dómine nomen tuum in ætêrnũ: Dómine memoriâle tuum in generatiône & generatiônem.
14 Quia iudicâbit Dóminus pópulũ suum: & in seruis suis deprecábitur.
15 Simulâchra Géntinm, argêntum & aurum: ópera mánuum hóminum.
16 Os habent, & non loquêntur: ócu los habent & non vídêbunt.
17 Aures habent & non aúdient: neque enim est spíritus in ore ipsôrum.
18 Símiles illis fiant qui, fáciunt ea: & omnes qui confîdunt in eîs
19 Dom⁹ Israel benedicite Dómino: domus Aarõ benedícite Dómino.
20 Dom⁹ Leui benedícite Dómino: qui timêtis Dóminũ, benedícite Dómino.
21 Benedîctus Dóminus ex Sion: qui hábitat in Ierúsalem.

1 Hic

1 Hic & tres sequentes sunt coronis præcedentium Gradualium Quare sunt de reditu è captiuitate. *Dominum.* Vertunt hodie *Domini*, in Genitiuo, Verùm *Abde, serui*, possit esse Syntacticum, pro Absoluto, cuiusmodi multa sunt apud Poëtas & Syros. Adde non immutari sententiam. Nam tum per Zeugma repetendum *nomen Domini*.

2 O vos qui statis in Domo, id est, Sacerdotes, ô vos Leuitæ, qui adstatis ad seruiendum Domino (&) in atriis domus Dei nostri, id est, O vos Israelitæ, ô vox Laici, quos lex arcet ab ingressu interiore sanctuarii, proindéque in atriis eius duntaxat consistitis. R. Dauid, Domum Domini appellat sacerdotum conclaue, quod Chorum appellamus. Atria, loca Laicorum, quę nos Nauim, Interpretes Latini & Græci vtraque Atrii nomine insigniuerunt, siue penuria vocabulorum, siue comparatione templi tecti & interioris. Hebræi rectè distingũt. Nam atrium sacerdotum vocant חצר *Hatser*. q. chorum, locum canentium. Vnde. חצוצרות *hatsotserooth* tubæ, organa, quibus canebant Dei laudes, Populi siue Laicorum עזרה, *Azara*, q. Adiutorium. Rarius *Hatser*.

3 *Quoniã suaue.* Dulce propriè. Psallere scilicet nomini Domini: vt referatur ad totũ cõplexum. Vel iuxta R. Dauid, ad solum Nomen, quoniam suaue est nomen Domini, Anonymus masculinè, vt כי טוב *Quia bonus Dominus*. Psallite nomini eius, quoniam suauis est (Dominus), cuius suauitas & bonitas, non qualitas est, sed natura, vt rectè inquit August.

4 Alia ratio, cur laudandus Dominus. *Iacob*. Patronymicè Iacobeos, Israëlitas, non Esaitas, siue Idumæos. Interim alludit ad electionem Iacob Patriarchę, repudiato & reprobato Esau, de quo mysterio Malach. 1. & Rom. 9. 10. 11. *In possessionem sibi*, in peculium, prop. id est, in pretiosum thesaurum, vel in proprietatem suam, vt sit ei peculiaris & proprius populus. Exod. 19.

5 *Quia ego.* Ad ista vos hortor & inuito, quia ego scio Dominum, Deúmque nostrum omnium Deorum esse maximum. Alii malunt esse quartam rationem, cur Deus sit honorandus & collaudandus, per Anaphoram. Prima fuit, quia bonus: secunda, quia dulcis: tertia, quia elegit Ecclesiã: nunc quarta, quia magnus virtute & maiestate præ omnibus diis, id est, quia omnipotens, & immensæ magnitudinis.

6 Ab effectis naturalibus, ordinariis & extraordinariis, superiorem propositionem probat de Dei incomparabilitate vsque ad 13. vers. *Voluit*. Deus enim est agens liberrimum.

7 *Nubes.* Sic & Kimhi. Creat nubes, fulgura, tonitrua, pluuias, ventos vt Hier. 10. vers. 13. Vbi hi repetuntur vers. Orditur à Meteoris, vt quæ sint perspicua omnipotentiæ Dei signa, dum causæ eorum latent. מעלים eleuationes propriè, exhalationes, vapores, Meteororum materia & origo. Quare aliqui vertunt, Ascendere faciens vapores. *Ab extremo terræ*, ab extremis terris, ab vltimis terrarum oris exhalationes subleuat & in nubes colligit, vt cœlum obducat, calores mitiget, pluuias fundat. Nam vt è tota terra exhalationes & vapores eleuat, maximè tamen ab vltimis terrarum finibus, quòd illic multa sint Maria & humores. Vel, è mari, siue Oceano, terræ extremitate vtrumque Hemisphærium disterminante, vt 3. Reg. 18. & Amos 5. qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Inde enim copiosiùs manant vapores. Hoc posterius sequitur Kimhi. Alii, è terræ visceribus. Alii è superficie terræ, quæ est vltima pars mundi: à terræ extremitate & summitatibus, vt Hiero. *In pluuiam*, in signum proximum pluuiæ, vt mox sequatur pluuia. Gen. 1. In tempora & annos, id est, in signa temporum & annorum. Aliqui Rabbinorum, cum pluuia. *In*, pro *Cum*. Magnum miracu lum inquiunt, è nubibus, quę aqueæ sunt, exilire flammas. Quin nec fulgura & coruscationes, igneæ quantumuis substantiæ, à pluuiarium vel nubium aquis extinguntur. Sic & Theodor. quod fulgur & pluuia quantumuis naturæ contrariæ simul fieri cernantur. Alii retinent vim Præpos. Qui fulgura mutat in pluuiam, qui fulgurum materiam vapoream transire facit in imbres qui eam in pluuiam resoluit, & desinere facit. Nam in fulguribus mixtus est cum flamma & exhalatione ignea vapor & pluuiis præmitti solet fulgurum terror, vt postea sequatur pluuiæ fœcunditas.

8 *Producit*, educit, exire facit, propr. ἐξάγων vt & Hier. 10. *De thesauris suis*, de locis absconditis & homini incognitis de locis & causis occultis: de receptaculis, & quasi de abscondito promptuario suo, vbi eos tenet reclusos. Vnde Philosophi inter se rixantur de ventis.

Materiam vident esse exhalationem, flatum, & agitationem aëris circum latera mundi sentiunt, sed formam & modum nesciunt. Quin nec loca vnde incipiunt flare, satis explicant. Thesauros vocant cellas & loca, in quibus aliquid absconditur, loca abdita è quibus exire videntur venti. Quod aliqui referunt ad ventorum subtilitatem, quæ tanta est, vt sint inuisibiles eorúmque solùm stridor & vis percipiatur, ac nemo sciat vnde proficiscantur. Ioan. 3. *Qui percussit*, tam hominum quàm iumentorum primogenita, Iam de priuatis Dei operibus & miraculis Exod. 12. &c. hanc plagam, è Decem solam particulatim memorat, quòd omnium fuerit efficacissima. Ad nouem enim alias, & primas obduruit Pharao. Sic solent tyranni. Non enim curant damna & miserias populi, nec eius clamoribus commouentur. At postquam plaga decima tetigit ipsius Domum & liberos, ac pestis ipsius visceribus imminere visa est, aperuit oculos, non ad conuersionem mentis melioris & pœnitentiam, sed ad necessitatem dimittendi populi.

9 *Emisit*, edidit, patrauit. Possit etiam è fonte retineri vis verbi Mittendi: Misit in medium tui signa & miracula, è cœlo videlicet, vel loco, in quo Mosi ad id apparuit, Exod. 3. A miraculis & operibus extraordinariis nunc Deum celebrandum docet. *In medio tui*, intra te totã per Ægyptum, siue manifestè Exod. 3.4.5.6.7. Chrisostom. *In Pharaonem*, contra Pharaonem regem Ægypti. Pharao è Iosepho lingua Ægyptiaca erat nomen dignitatis Imperatoriæ, non proprium: aut fortassè à primo Monarcha cæteri illic dicti sunt Pharaones, vt postea à primo Ptolomæo Ptolomæi, & Latinè Cæsares à primo Cæsare. *Seruos eius*. Aulicos, purpuratos & milites, vt eius stipendiarios Seruos Regis Scriptura appellat ad discrimen populi, quem seruum Regis esse non vult, sed populum, ne herili & despotico imperio premendus existimetur. Consule præsertim libros & historias Regum, contra eos, qui dictitãt, plebem esse Seruorum loco. Nam Scriptura id nominis duntaxat regiis ministris attribuit.

10 Gentes & reges transitum per deserta & in Chanaan prohibentes, Num. 21. Deut. 2. & 3. *Fortes*. Validos, robustos, quasi ossatos siue torosos. Nam *Etsem* os ossis. Alii numerosos & multos. Nam Harsumim vtroque modo accipitur. Tum autem terra Chanaan, imò verò vniuersa ante Monarchias quatuor abundabat Regibus, vt Iosue vno die triginta vnum confeciſſe memoretur. Reges appellabant prima illa secula, quotquot in suis regionibus summũ tenebant imperium, tametsi angustè circunscriptis. Nec opponenda Assyriorum vetus Monarchia, quia eam esse fabulosam multis argumentis iam alibi ostensum est, vsque ad Oziæ tempora quibus eorum rex, non iam rex Niniue, vt Ionæ 2. sed Assur dici cœpit.

11 *Sehon*. Prolepsin explicat particulatim è cap. 21. Numer. Deut. 2. Solet autem nominatim Seonis & Oggi meminisse ad exaggerandam victoriam. Nam erant de genere gigantео prodigiosi roboris & molis Amos. 2. Verbi gratia, cùm quatuor cubiti cuiusque, eius exæquent altitudinem, vt docet Abben Ezra Exod. 27. Oggi statura accedebat ad nouem ipsius cubitos Deut. 11. vers. 11. vt non modo duplo esset maior quouis homine, sed dupla proportione tanto altior, quanto ipsius, cubitus excedebat aliorum hominum cubitos. Vnde & sponda lecti eius erat ferrea ad sustinendum tãtum corporis pondus, longitudine nouem cubitorũ & latitudine quatuor. Quasi latitudo eius siue crassities ad cæterorum longitudinem attingeret, & *Omnia regna*, scilicet triginta vnum, Ios. 12. Chanaan & Amorhęus filii Cham, nepotes Noë, à quibus Chananæi & Amorrhæi. Genes. 10.

12 *Hæreditatem*. Anadiplosis, hæreditatem, inquam, Ios. 12. & seqq. *Israel*, Israëli, Datiuo casu.

13 *Memoriale tuum*. Epiphonema. Memoria tui, & recordatio tuorum mirabilium operum, his de causis semper erit celeberrima. Metaphor. Ps. 101. Nempè propter illa creationis, redemptionis, electionis, defensionis beneficia.

14 *Iudicabit*, vlciscetur, vindicabit ab iniuria. Gall. *Fera iustice à son peuple*. Illũ suo patrocinio tuebitur ac defendet. *Deprecabitur*. A seruis suis exorabitur, siue propter seruos suos Chrys. Exorabilis erit eis, passiuè, etsi verbum sit deponens. Reconciliabitur, placabitur seruis suis, qui mecum gemunt in exilio. Græc. παρακληθήσεται, se consolabitur, consolationem accipiet. Quo pacto ויתעצב Rabbini exponunt præter aliquos, qui *Pœnitudine ducetur super seruos suos*, in mo-

in morem pœnitentis se clementer deinceps cum eis geret, ac ignoscet, ac vbi de eis satis supplicii sumpserit, eos ab impiis gentibus, per quas ipsos castigabat liberabit, Chald. Ad seruos suos conuertetur in miserationibus suis. Versus autem repetitur è Deut. 32. ver. 33.

15 Antithesis, de qua Psal. 113. & Sap. 15. qua Deos Gentiles extremè extenuat, & per Sarcasmum deridet. Quocirca veræ religionis expertes, Athei, & sine Deo esse dicuntur, Eph. 2. Rom. 1. Contra (inquit) Idola sunt inutilia, nullius virtutis & potestatis, nihil boni aut mali suis cultoribus præstare possunt suapte natura.

16 Ad verb. Os est eis, oculi, aures, &c.

17 *Spiritus*, flatus inspirationis & respirationis, vel anima viuificans cuius principalis sedes est in capite, citra quam nulla est vitalis operatio. Itaque quæ de Dædali statuis narrantur quòd per se sua opera subierint, apud Aristot. in Politic. locutæ sint, apud Diod. Siculum. aufugere essent solitæ, ni vincirentur, apud Platonem in Memnone, causis externis & artificiosis tribuenda sunt, vt argento viuo infuso ex Aristotele 1. de Anima, vt distinctioni crurum & pedum, quòd statuarius priores pedes non distinxisset, è Palæphato, &c.

18 Deuouet Idololatras.

19 *Domus*. Genus Israel celebrate & colite Dominum ob tanta & tam singularia erga vos beneficia. Hortatur ad gratiarum actionem.

20 Leuitæ & conuersi ad Dominum è quacunque gente.

21 Benedicite, inquam, Domino, dicēdo, Benedictus, &c. Præscribit formulam celebrandi Deum, eique gratias agendi, per Mimesin linguæ vsitatam. *Qui habitat in Hierusalem.* Qui per gratiam, per communicationem sui peculiarem, & per alios nouos & extraordinarios effectus illic residet, qui illic est efficaciter, nempè multò efficacius, quàm aliis in locis.

ARGVMENTVM.

Ad Dei confessionem excitat propter ipsius in omnia, maximè in populum suum, prouidentiam atque beneficia.

1 Hallelu-ia. CXXXV. Heb. 136.

Confitémini Dómino quóniam bonus: quóniam in ætêrnũ misericórdia eius.

2 Cõfitémini Deo Deórum: quóniam in ætêrnũ misericórdía eius.

3 Confitémini Dómino dominôrũ: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

4 Qui facit mirabília magna solus: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

5 Qui fecit cœlos in intellêctu: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

6 Qui firmâuit terram sũper aquas: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

7 Qui fecit luminâria magna: quóniam in ætêrnum misericódia eius.

8 Solem in potestâtem diêi: quóniã in ętêrnum misericórdia eius.

9 Lunam & stellas in potestâtem noctis: quóniam in ętêrnum misericórdia eius.

10 Qui percússit Ægyptum cum primogénitis eôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

11 Qui edûxit Israel de médio eôrũ: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

12 In manu potênti & bráchio excêlso: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

13 Qui diuîsit Mare-rûbrum in diui-

siônes: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
14 Et edûxit Israel per médium eius: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
15 Et excûssit Pharaônẽ & virtûtem eius in Mari-rûbro: quóniam in ętêrnum misericórdia eius.
16 Qui traduxit pópulum suum per desêrtum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
16 Qui percûssit Reges magnos: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
18 Et occîdit Reges fortes: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
19 Schon Regem Amorrhæôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
20 Et Og Regem Basan: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
21 Et dedit terram eôrum hæreditâtem: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
22 Hæreditatem Israel seruo suo: quóniam in ętêrnum misericórdia eius.
13 Quia in humilitâte nostra memor fuit nostri: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
24 Et redêmit nos ab inimîcis nostris: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
25 Qui dat escam omni carni: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
26 Cõfitémini Deo cœli: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
27 Confitémini Dómino Dominôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

---

1 Halelu-iah iuxta Masoretas, finis est superioris Psalmi. Sed maluerunt Septuaginta inspicere argumẽtum huius ne esset ἀνεπίγραφος: nempè vt hic titulus ostenderet Psalmum esse de diuinis laudibus & beneficiis, ac eiusdem argumenti cũ præcedente. *Bonus*, beneficus, misericors, benignus fons bonitatis. Sibi enim sufficit, nec alterius participatione indiget. Quia ergo creauit vniuersum, Angelos & homines, id non contigit, quòd horum opera, ministerium, subsistentia ipsi essent necessaria: sed quia bonus, & in sæculum misericordia eius, vt essent res, quæ bonitate & misericordia ipsius fruerentur. *Confitemini*, terna eius repetitio respicit tres diuinas personas, quarum prima absolutè hîc dicitur יהוה, quia est absoluta siue à nullo dependens. Altera *Elohé Elohim* Deus Deorum, quasi iudex omnium & quidem Diuorum. Tertia *Adoné Adonim* Dominus Dominorum, quòd per has duas hypostases Pater omnia procuret & administret, creando, conseruando, iudicando, viuificandò, sanctificando, donis & gratiis afficiendo. Vnde Filius à Platonicis appellabatur opifex δημιουργὸς, Spiritus sanctus anima mundi, spiritus intus alens. *Quoniam in æternum.* Hemistichium intercalare vicies septies interpositum, vt apud Virgilium, *Incipe Menalios mecum mea tibia, versus*: docet misericordiam Domini superare omnia ipsius opera, Psalm. 114. Esa. 54. Versus autem intercalaris (sic enim Latni appellant) cantabatur & repetebatur à populo, vt fit in nostris Litaniis, vel à Leuitis & Sacerdotibus,

2 *Deorum*, Diuorum, Angelorum, cœlitum. Qui eorum, qui appellantur dij (sunt tamen idola vel dæmones) Deus est, *Misericordia*, beneficentia, pietas, *Hesed* propriè. Delectatur autem scriptura replicatione, ob tres diuinitatis personas, quarum vnicuique hic vnum *Confitemini*, dedicat.

3 *Domino*, Est aliud nomen, quam primo versu. Nam cum illic esset tetragrammaton יהוה, vt secundo *Elohim*, hic habetur *Adonai*, & in regimine plurali, *Adoné*, Domiti, ob triadem personarum quarum vnaquæque est Dominus. Dei autem tribus diuersis nominibus excellentiam diuinæ naturæ demonstrauit. Nam primum eius incomparabilem essentiam designat, secundum æquissimam prouidentiam & iudicium, tertium Dominii perfectionem. *Dominorum*, magnatum & principum terræ. Omnium magnatum & Regum summus est Dominus & præses.

4 *Solus*

4 *Solus*, ad diſcrimen idolorum &c. vt docet Auguſt. lib. de Gen. 3. c. 8. & 9. Nam mirabilia Magorum & Dæmonum vel ſunt præſtigiæ quòd eorum ſubſtantia non ſit vera, ſed vana & imaginaria vel habent cauſam Phyſicam & naturalem, etſi latentem, occultámque vulgò, dum homo, vel dæmon ſubtiliſſimè ſeminales rationes vſurpat, & agentia applicat patientibus. Quę vt mira ſint & propriè non ſunt miracula. Miracula enim propriè ſunt opera abſque vlla antegrediente materia, & alio vllo cauſarum naturalium (quod creationis eſt genus) apparatu ſine quibus mira illa opera nunquam edunt dæmones dæmonúmve adminiſtri, etſi eas ex aſpectu ſubducant & occultent. Operantur enim ex occulta materia & occultis cauſis Phiſicis, quòd ſine his nihil poſſint. Hic autem nihil breuiter, quis ſit miraculorum effector propriè. Nempè *Deus Deorum.* Quæ ſit effectionis cauſa. *Quoniam in æternum miſericordia eius.* Quis finis. *Confitemini*, vt videlicet Dei benignitas, magnificentia, gloria, poteſtas æterna agnoſcatur ac celebretur.

5 *Intellectu*, intelligenter & ſapienter: hoc enim Hebræi repreſentant Aduerbia. ſumma ſapientia & miro artificio, magno ingenio, arte, induſtria. Hæc enim in cœlis magis relucent, quàm vllis aliis rebus procreatis. Non quod intellectum & mentem per creationem acceperint. Sunt enim inanimati. Græci ἐν σωφρόσυ de cœlo Empyreo, ſedéve beatorum intelligunt, quod ex hoc loco colligũt, nõ tantũ eſſe νοητὸν (intelligibile) ſed etiam νοερὸν q. intellige faciens. Abſit enim vt intelligẽs, aut intellectu præditum cum aliis interpreter. Neque enim ita ſunt hebetes Græci Theologi, vt velint cœlum aliquod eſſe animatum. Docent ergo cœlum iſtud efficere, vt intelligamus & cernamus Deum, quãdo cò penetrauimus, iuxta illud Pſal. In lumine tuo videbimus lumen. Beneficio luminoſi illius cœli pertingemus ad notitiam increati luminis, id eſt, Dei. Sanè quantum ad dogma, credibilius eſt cœlum iſtud eſſe lumen illud creatũ, quod ad nos eleuandos ad Dei viſionem Scholaſtici requirunt, quàm aliquod aliud corporatum,

6 *Firmauit*, expandit, extendit propriè & exporrexit. *Super aquas.* Terram ſuperiorem aquis extendit, dum eam ſupra aquas latè & amplè apparere & eminere fecit, congregatis & demiſſis aquis quibus initio circumfundebatur, in terræ concauitates & ſinus. Geneſ. 1. Sic enim aquæ ſunt infra terram quodam modo, quæ antea erant ſuprà ídque ad conſeruationẽ terreſtrium & aëreorum. Atque hinc terra refert globi cuiuſdam lignei ſpeciem, in quo ſint plurimæ concauitates quibus aqua poſſit recipi.

7 *Luminaria magna*, duo, Solem & Lunam. Epithetum enim iſtud ad illa duo duntaxat pertinet. Nam ſtellas in numero luminarium magnorum non eſſe. Gen. 1. apertè affirmatur. Magna autem appellantur non ſolum comparatione miniſterij, quo exercent actiones validiores, nobiliores & manifeſtiores, aut lucis, quam ex ſe copioſius fundunt & ſpargunt, verum etiam molis & corporis, vt quidem ſentiunt veteres Hebræi, & D. Auguſt. lib. 2. de Geneſi ad literam cap. 16. Quantumuis hodie id Aſtronomi negent. Nam Solem ſecundum quantitatem molis aliquibus ſtellis firmamenti minorem, & Lunam non ſtellarum poſt Solem maximam, ſed omnium minimam ſtatuunt, quæ tamen maior ſit lumine, quia eſt terris propinquior, vt docet Abben Ezra inſignis Philoſophus & Mathematicus, Ita qui his aſſentiuntur, Solem & Lunam duo magna luminaria hîc dici tradunt, non duo magna aſtra, vel corpora. Primò ob luminis excellentiam, quod abundantius terris infundunt. Secundò ob effectus, quos efficaciùs & euidentiùs operantur. Illius enim acceſſu omnia virent, receſſu flacceſcunt & emoriuntur. Huius varietate humores, medullæ etiam ipſæ augentur & minuuntur. Alioqui Lunam cùm ſit terræ elemento multo minor, vt ex Eclipſi probant, cæteris ſtellis minorem eſſe oportere. Nam minimam ſtellarum viſibilium firmamenti totam terræ quantitatem ſuperare aiunt centies & ſepties, alteras nonagies, alias ſeptuagies & bis, quaſdam quinquagies & quater, nonnullas trigeſies & quinquies, alias denique deeies & octies. Sic enim eas in ſex magnitudines diuidunt.

8 Per diſtributionem hoc & ſequenti verſu prolepſin præcedentem declarat. In qua diſtributione obſerua ſtellas etiam inter luminaria magna reponi, non quidem dum inter ſe cõparantur. Nam tunc luminaria magna ſunt tantum duo Sol & Luna, cætera parua, Gen. 1. Sed dum in ſe ſpectantur. Nam natura conſtare lucida & corpore illuſtri fulgentíque indicat Paulus 1. Cor. 15. Alia (inquit) claritas Solis, alia claritas Lunæ, alia claritas ſtellarum. Et ſtella à ſtella differt in claritate. Vide Geneſ. 1. verſ. 14. & 16. luminaria parua, ſiue luminaria ſimpliciter. Etſi Meſſahalla & aliquot alii eas nullam habere lucem præter Solarẽ dictitent,

quam videlicet imbibant,deinde ad nos reflectant. Aliud enim Solem lumen earum vt & lunæ amplificare illustriusque reddere, aliud illas nullum ex se habere. Habent enim,vt in Eclipsi lunæ patet etsi obtusum & ferruginosum per quod luna,verbi gratia , propter imbecillitatem non possit penitus perrumpere vel dissipare, vmbræ terræ tenebras . *In potestatem*,ad moderationem & dominium diei. Vt præsit diebus,eos non tantùm efficiendo , verum etiam motu,lumine , influxu , calore commodos & salutares animantibus & rebus naturalibus reddendo. In fonte vsus est Mosis verbo *Maschal*,quod Gen.1.non illuminare simpliciter significat sed Dominari , prævalere vim,influxum,efficaciam obtinere. Nã illic Moses quinque potestates & effectus luminarium recenset ac distinguit.1. Vt diuidant inter diẽ & noctem. 2.vt sint in signa(admonitiones, præsagia , prognostica euentuum physicorum Agricolis, Medicis, nautis.)3.in tempora(quatuor anni tempestates)dies & annos.4.vt illuminent super terram, hi vt Dominentur diei & nocti.

9 *In potestatem*,vt noctu luceant,noctémve illustrent. Heb. pluraliter,in potestates & moderationes. Nam etiam stellæ præter Lunam agunt in hæc inferiora motu,lumine, & influxu: ac vt Sole lucente supra nostrum hemisphærium dies fit,ita illis supra idem micãtibus,nox. *Noctis*. Non quod die virtute & energia careant. Habent enim magnam. Vnde astra dicuntur calida,aut humida,aut frigida,aut sicca,saltem secundum operationem & vim,vt è Canicula apparet à qua dies 40. Caniculares,& aliis stellis quarum ortu & occasu decernuntur variæ particulares tempestates. Sed quia illarum vis à Sole retunditur,temperatur,augetur &c.

10 *Percussit*,admirandis plagis affecit: quin & interfecit primogenita tam pecorum, quàm hominum,Exod.12. Huius autem solius plagæ,quæ decima est & vltima,recordatur,quoniã huius solius opera populum suum eduxit. Nam ad reliquas potius obduruit Pharao. Abben Ezra Exod.13.

11 Liberatio populi & defensio eius,misericordiæ Domini tribuenda.

12 *In manu*,magna plagarum & signorum vi,miranda potentia & efficacia. Decem plagas Ægyptiacas intelligit. Metonymicè pro magna vi qualis inest in manibus & brachiis potẽtibus & firmis. Vt apud Esaiam, Non est contracta siue abbreuiata manus Domini,id est,potentia. *Excelso*,inclinato(ad percutiendum)extento propriè,& porrecto: vt cùm aliquem ferire volumus. Alibi,valido. Quo tropo diuinam potentiam adumbrat,Ierem.27. vers.5. & 32.vers.31.& plagas extraordinarias quibus Israelitas extorsit Ægyptiis.

13 *In diuisiones*,in multas partes & sectiones,tanquam in muros multos coagulatis & condẽ satis aquis:nempè duodecim pro numero tribuum,vt quæque suum haberet iter,& celerius traiiceret. Hebræi in suis traditionibus vt narrat Abben Ezra Exod.14.& Epiph.hæresi 64. contra Originem.

14 *Eduxit*,transire fecit.propriè traduxit traiecit. *Per medium eius* בתוכו *bethoch* in medium eius, intra illud vt peruenirẽt scilicet in litt⁹ oppositũ & Arabicũ, vel iuxta recẽtiores Heb. vt intra illud per modũ semicirculi redirẽt in littus Ægyptiũ. Vox *Bethoch* vtrãque sentẽtiã patitur.

15 *Excussit*,præcipitauit in mare excussum Pharaonem è curribus,in quibus cum suo comitatu & copiis residebat. Exod.14. *Virtutem*,exercitum eius robustum excussit,extinxit,& demersit.

16 *Per desertum*,per Arabiam desertam,destitutam necessariis,populum suum deduxit, ambulare fecit propr. Magnum beneficium , quoniam in illorum locorum solitudinibus propter vastitatem,& arenarum instabilitatem opus est indice. Quare & hodie,etiamsi via sit tritior,viatores illic vtuntur quadrantibus nauticis,quasi in medio Oceano, & omnia ad victũ & potum in mensem deferunt.

17 Sequentia vsque ad vers.23. explicata sunt Psalmo proximo, è Num.21. *Reges magnos Ghedolim* grandes potentia & viribus. Item magnitudine animi & corporis mole. Nam de stirpe gigantum Deut.3. Ego exterminaui Amorrheum cuius altitudo cedrorum, altitudo & fortis ipse quasi quercus. Amos.2.

18 *Fortes* Addirim,magnificos,sumptuosos,fastuosos &arrogantes. At sup. Psal.vers.10. pro *Fortes* in fonte *Atsumim* q.ossatos , torosos.

19 *Seon* Num.21. Deut.2. Amorrheorum autem regio erat trans Iordanem prope Moab. Decapolis posterius appellata cuius metropolis Scythopolis Ios.lib.3.belli c.31.

20 *Og*.

20 Og ibidem. Bizantis autem regio erat etiam trans Iordanem sed Septẽtrionalior, nempe ea Peræ pars quæ posterius ex Trachonitis dicta est, vt apparet ex Orkelo, Deut. 3. vers 4. & describitur à Iosepho lib. 3. Bell. c. 2.

21 *Eorum*. Seonis & Oggi, siue Amorrhæorum & Basanitarum, vel in genere ad superiora. *Eorum* regum magnorum. Nam præter hos duos reges, triginta vnum percusserũt vno die. Ios. 12. eorumque terram deinceps hæreditario possiderunt ibid.

22 *Israel seruo suo*, id est, per Syllepsin, Israelitarum duabus tribubus. Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manassis. Si de duobus regibus superiora tantum intelligas si in genere Israelitis dedit terram eorum in hæreditatem, nempe totam Palæstinam possessam à septem populis, nedum Amorrhæis & Basaniis.

23 *In humilitate nostra*, afflictione & miserabili conditione, Exod. 2. & 3. cum magnis calamitatibus oppressi iaceremus.

24 *Redemit*, eripuit.

25 Reuertitur ad communem Dei nutrientis, curantis & conseruantis omnia, prouidentiã & beneficia, vt Psalm. 103. 144. *Escam*. Panem. Heb. Sed panem appellant quicquid ad victum pertinet. *Omni carni*, id est, omni animanti per Synecdochen. vt Gen. 6. Delebo omnẽ carnem. Aliàs *caro* de solo homine. Vt Psal. 55. Quid mihi faciat caro. 64. Ad te omnis caro veniet, Ioel 3. Effundam spiritum meum super omnem carnem.

26 *Cœli*. Genitiui casus in Græco, Θεῦ τοῦ οὐρανοῦ, Celebrate Deum qui cœlum condidit & inhabitat, indéque cætera moderatur & conseruat. Arnobius videtur legisse οἱ οὐρανοὶ, in Nominatiuo plurali, per Prosopopœiam. (Nam Hebraica non puto consuluisse.) O cœli confitemini Deo) istud, q.d. Testes estis, quòd omnis caro alitum, hominum, pecudum, reptilium pascatur à Domino. Fons vtrunque patitur, etsi magis ad Genitiuum inclinet.

27 Hic versus etsi non sit in Hebræo, non incommodè tamen è 3. vers. repetitus est, vt contemplemur hæc Dei beneficia ex eo proficisci quòd Deus sit omnium Dominus, idcóque conditor & conseruator.

ARGVMENTVM.

Captiui lachrymantes restitui optant, pœnásque Idumæ & Babyloniis deposcunt. Congruit Ecclesiæ inter Mahometanos exulanti, vel in cœlum suspiranti.

Psalmus Dauid per Ieremiam. CXXXVI. Heb. 137.

SVper flúmina Babylônis illic sédimus & fléuimus: dum recordarêmur tui Sion.

2 In salícibus in médio eius: suspéndimus órgana nostra.

3 Quia illic interrogauêrunt nos, qui captîuos duxêrunt nos: verba cantiônum.

4 Et qui abduxêrunt nos: Hymnum cantâte nobis de cánticis Sion.

5 Quómodo cantábimus cánticum Dómini: in terra aliêna?

6 Si oblîtus fúero tui Ierúsalem: obliuiôni detur déxtera mea.

7 Adhęret lingua mea faúcibus meis: si non memínero tui.

8 Si non propostúero Ierúsalem: in princîpio lætítiæ meæ.

9 Memor esto Dómine filiôrum Edom: in die Ierúsalem.

10 Qui dicunt, Exinanîte, exinanîte: vsque ad fundamêntum in ea.

11 Fília Babylônis mísera: beâtus qui retribuet tibi retributiônem tuam, quam retribuîsti nobis.

12 Beâtus qui tenêbit; & allîdet páruulos tuos ad petram.

Hanc inſcriptionem præpoſuerunt (eſt enim Heb. anepigraphus) quia hoc argumentum tractatum fuerat, & explicatum à Hieremia & Baruc.

1 *Super*, iuxta Babylonis flumina, terræ Chaldeæ, & Babylonicæ, Babylon enim hîc nomen regionis. *Illic*, in exilio & captiuitate barbarica, extra ciuitates fleuimus largè, dum in mentem veniret nobis Sion deſolata, dúmque recordaremur, patriorum rituum & ſacrarum ſolennitatum per captiuitatem intermiſſarum, denique patriæ & libertatis amiſſæ. *Sedimus*, ob exilij diuturnitatem, Neque enim ſpes data erat reuertendi ante ſeptuageſimũ annum. Ierem 25. & 29. Præterea ad noſtrarum rerum meditationem & deplorationem. Hic enim acturi ſolent ſedere.

2 *In ſalicibus*, ad ſalices fluminum, Euphratis, Nehardea, Ahaua, Tigris, &c. apud Strabonẽ lib. 16. quaſi Babylonii captiuos ad loca inculta & paluſtria ablegaſſent. Vnde aliquis, *In deſertis* vertunt, *In medio eius*, Babylonicæ regionis. Alij iuxta eam Babylonem, per cuius medium fluit Euphrates. *Organa*, inſtrumenta muſica, quæ in recordationem diuinæ pietatis colendæ conferebant. Chryſoſt. Quæ & lętitiæ erant organa. Citharas noſtras propriè. Sed eſt Synecdoche, pro omnis generis muſicis inſtrumentis, quorum laude Iudæi erant celebres & clari per totum Orientem, quemadmodum perpetuo coluerunt artes & diſciplinas omnes liberales, maximè Poëticam, Muſicam & Mathemata. q. d. Omnes voluptates abiecimus tædio huius vitæ & exilij.

3 *Interrogauerunt nos*, partim ſerio & curioſè, partim ironicè poſtulauerunt à nobis cantiones, ſiue irridendo & inſultando calamitati noſtræ, ſiue deſiderando à nobis audire modulos illos, quibus carmina noſtra modulari conſueueramus, præſertim in templo. Cur nũc non canitis, cur fides veſtras non pulſatis? Alieniùs per commiſerationem, quaſi hortaremur eos ad ſe conſolandum patriis canticis & poteſtatem facerent religionis. *Verba cantionũ*, verba, quibus vtebamur in noſtris cantionibus. Pſalmos enim inſtrumentis, ac ore ſimul canebant. Conſtruxit verbum interrogandi cum duobus Accuſatiuis petiuerant à nobis verba cantionum.

4 *Et qui abduxerunt nos.* Et qui ſpoliarũt nos, propriè ſpoliatores & direptores noſtri interrogauerunt nos, poſtulauerunt à nobis per Zeugma, dicentes, ſcilicet, id quod ſequitur. חלל, *Talal*, Chald. idem quod חלל, *Salal*. Heb. vt Anonymus docet. Chaldæi enim ת Hebræorum commutant in נ. Hanc autem vocem vſurpauit, quia agebatur de captiuitate Babylonica, ſiue Chaldaica. Alii à חלל *Ialal*, eiulauit q. eiulationis auctores, qui eiulare fecerunt nos. Cæteræ interpretationes frigent. *Hymnum*, lætitiam propriè, lætum carmen, quod canere ſolebatis in Sion. Chald. Et qui rapuerunt nos, læti dicebant, Pſallite nobis cantica quæ dicebatis in Sion. *De canticis*. Ad verb. Cantate nobis de cantico Sion. Sed eſt Synecdoche Numeri. Hæc Ironicos proponunt, vel reſpiciunt ad famam & celebritatem canticorum Hebraicorum, de quorum præſtantia mox. Sunt enim linguarum aliæ aliis ad modulationem & muſicam accommodatiores, quas omnes Hebraica vincit.

5 Reſpondent captiui ſe nolle res ſanctas dare canibus, aut proiicere margaritas ante porcos, nec ad hoſtium Dei voluptatem velle canere. Vel non poſſe læta carmina illic perſonare, vbi ſint captiui & miſeri. Intempeſtiua enim muſica in luctu, canticum videlicet deſignat hic lætum carmen cuius nullus ſit locus in miſeria & calamitate, vel in genere, cantum Eccleſiaſticum, qui erat excellenti ſſimus & iucundiſſimus olim in ſynagoga, vt hodie in Eccleſia. Primum ob linguæ Hebraicæ Euphoniam, ſuauitatem & conſonantiam 2. ob eiuſdem maieſtatem, ad quam nulla alia quoque pertingit 3. propter varietatem & multiplicitatem vocum. i. votionum & punctorum vocalium, quorum quinque ſunt longa, quinque breuia, quatuor breuiſſima ſiue rapidiſſima, quæ etſi illa tempeſtate non eſſent picta expreſſè & actu, at erant intellectu, vſu & poteſtate 4. concinnitatem & dulcedinem Proſodiæ, ad quam repreſentandam opportuit excogitare accentus ſiue accentuum, notulas muſicas plus 34. Rhethoricas. Adde quinto loco formam, artem, artificium, materiam cœleſtem & diuinam plenam conſolationum flammarúmque ſpiritualium. Quod poſtremum noſtros congruit Auguſtino fatente ſe ſæpe in Dei templi fleuiſſe commotum cantibus, vocibúſque ſuaue ſonantis Eccleſiæ, lib. 9. cant. cap. 6. & lib. 10. cap. 33. & narrantibus Sozomeno lib. 3. cap. 16. & Theod. lib. 4. c. 29. Hiſt. pleroſque Syriæ populos ex Harmonia Eccleſiaſtici cantus pietati mixta ad fidem Chriſti fuiſſe perductos. *Aliena*, Heb. alieni, populi ſcilicet, vel Dei. In terra extranea, vel impia & aliena à Dei veri cultu & religone. In captiuitate quidem pij pre-

pij precantur & orationes fundunt,ſed cum mærore & pœnitentiæ luctu.

6 *Obliuione detur*,à Deo.Rectè,cum Chald. & veteribus.Obſtupeſcat mihi dextera,mihi excidat,fiat paralytica.Deus obliuiſcatur vltra afferre opem dexteræ meæ. Idem enim verbū in Kal,modò actiuè,modò paſſiuè reperitur.Adde poſſe legi *Tiſſachah*,non *Teſchah*,in Niph. Kimhi & recētiores,vt præ Patrib⁹ ſapere videātur,malūt exponere actiuè,obliuiſcatur, obliuioni det , dextera mea opus ſuum,ſupp.artē ſuā ſallendi,vel quid ſimile.Obliuiſcatur & dediſcat pſallere dextera mea .Nulla vis operandi ei relinquatur,& tangendi officio priuetur. Dexteræ meminit,quia eſt pulſationis inſtrumentum.

7 Sic hunc verſum reſtringunt ad certam rem.Adhæreat lingua mea faucibus meis,ne poſſim canere,vel loqui: elinguis fiam , muta fiat lingua mea.Quia ore canitur,vt manu inſtrumenta pulſantur,orat etiam illud ſuo deſtitui officio,ſi obliuiſcatur ſanctæ ciuitatis.

8 *In principio*.In præcipuo.Gall. *au principal de ma ioye*. Super caput,Hebr.Caput autem appellat ſummam,præcipuum.q.d.Si non præpoſuero Ieruſalem ſummæ lætitiæ,quæcunque mihi illa vnquam contingere poterit.Si nō eam,eiúſque inſtaurationem vel memoriam prę tulero omni lætitiæ & deliciis huius vitæ.Illa erit ſumma & præcipuū gaudij mei, quoad viuam.Eccleſiam docet præ omnibus amandam,& omni gaudio debere eſſe chariorē. Carpendas quidem vitæ huius oblectationes quantū neceſſarius vſus poſtulauerit Sed oblectationum præcipuum eſſe in pietatem conferendum.

9 *Memor eſto*.Precatio cōtra hoſtes Eccleſiæ,quales fuerunt Idumæi poſteri Eſau,nō modò vicini,ſed & ſanguine coniuncti,qui proinde fratres,Deut.2.Nam intelligit Synecdochicōs gentes Iſraëli infeſtas.Chald.putat eſſe precem Michaëlis Archangeli Synagogæ principis. Putabāt egro veteres Cælites precari pro nobis.*In die*,In die deſtructionis & vaſtationis eius vt Pſ.36.verſ.14.& Ierem.17.Ad verb.Cum die.Memento Idumæorum, quo die Hieruſalem capiebatur & vaſtabatur.Precatur exitium Idumæis,qui incitauerant Babylonios contra ſe.Precatio autem eſt abrupta per Apoſiopeſin propter πάθος. Recordare eorum ſecundū ea quæ fecerunt aduerſum nos in die vaſtationis Ieruſalem, quantas pœnas meriti ſint , vel quid ſimile.Vel poitùs inuerſa per Hyſterologiam,vt hic verſus cadat in ſequentem, & careat iuſta diſtinctione.Memento Idumæorum qui dicunt (האמרים qui dicebant)in die Ieruſalem , Exinanite, &c. Quæ precatio congruit Maometanis,qui ex Iſmaële & Eſau ducunt originem.

10 *Qui dicunt*,qui tum dicebant,Exinanite,nudate propriè,vaſtate,quouſque defoſſum & rectum fuerit fundamentum.Eam funditús euertite , è fundamentis ipſis eam conuellite & eruite.Theod.Repetitio ardorem denotat.*In ea*,eius.

11 *Filia*.Vocatiui caſus. O miſera Babylonis filia, progenies, gens , natio. Filiam per Metaphoram in huiuſmodi formulis vocant cætum ciuium vel multitudinem incolarum. Nā ciuium & habitantium multitudo eam rationem habet ad ciuitatem vel gentem,quàm filia ad matrē.Kimhi,Ezech,16.O miſeri Babylonij.O miſera Babylonorium multitudo.*Miſera*. Heb. deuaſtata.i.quæ deuaſtanda es Propheticè. Præteritum pro præſenti,vel futuro. Prędicit enim per imprecationem,vt Eſa.13.exitium Babylonis per Darum Medum & Cyrum Perſam. *Beatus*. erit, vel ſit,per imprecationem , quoniam præceſſit Imperatiuus. Fœlix & fortunatus erit,benè illi erit,res eius ſucceſſum conſequentur & proſperitatem à Domino, qui te vaſtauerit.Sic Medi & Perſæ proſperè ſe habueruut poſt euerſam Babylonem , adeò vt nobilem Monarchiam,conderent,& magnam Aſiæ,Europæ, Africæque partem domarent. De Beatitudine ſiue proſperitate temporaria , potius quam ſpirituali. Quanquam & hanc ſunt conſequuti,quoniam propagata eſt apud eos Dei agnitio & fides , dum Cyrus & Darij apud Danielem & Ezram,Deum Iudæorum agnoſcunt,Religionem fouent, & Perſæ in Eſter Iudaizant. Alij Beatum ſumunt pro laudabili & prædicando. q. d. Qui digna tuis factis retulerit,laude perpetua dignus erit,& apud omnes nominis celebritatem merebitur. Nam rem ſummo Heroë dignam geſſerit.

12 *Tenebit*, apprehendet, corripiet. *Suos* , eius Babylonis. Beatus qui correptos infantes Babyloniorum ſaxis allidet in vltionem calamitatum, quas nobis crudeliter & iniquè importarunt. Heb. & Græ. Tuos. quod in aliquibus noſtris exemplaribus retinetur. Vtut ſit, Apoſtrophe Hebraica in ſimplicem locutionem , ſiue in tertiam perſonam mutari poteſt. Beatus, qui te ita euerterit, vt ne paruulis quidem tuis ac infantibus parcat , quò pares tuæ ſæuitiæ pœnas luas.

ARGVMENTVM.

Se Deum ob fauorem perpetuo confessurum & adoraturum. Optans vt cæteri quoque reges, hoc nomine idem faciant.

Ipsi Dauid. CXXXVII. Heb. 138.

CONfitêbor tibi Dómine in toto corde meo: quóniam audîsti verba oris mei.

2 In conspêctu angelôrũ psallam tibi: adorábo ad templum sanctum tuum: & confitêbor nómini tuo

3 Super misericórdia tua & veritâte tua: quóniam magnificâsti super omne, nomen sanctum tuum.

4 In quacúnque die inuocáuero te, exâudi me: multiplicâbis ánima mea virtûtem.

5 Confiteântur tibi Dómine omnes reges terræ: quia audiêrunt ómnia verba oris tui.

6 Et cantent in viis Dómini: quóniam magna est glória Dómini.

7 Quóniam excêlsus Dóminus: & humîlia réspicit, & alta à longè cognôscit.

8 Si ambuláuero in mêdio tribulatiônis, viuificâbis me & super iram inimicôrum meôrum extendîsti manum tuam, & saluum me fecit déxtera tua.

9 Dóminus retríbuet pro me: Dómine misericórdia tua in séculum, ópera mánuum tuârum ne despícias.

Inscriptio Græca est amplior. Canticum Aggei & Zachariæ, cùm essent dísperſi. Nempè quia Ezræ 5. hortabantur populum ad templum vrbémque perficiundam. Item quoniam eorum prophetiæ sunt de hac re.

1 *Quoniam audisti verba oris mei.* Hoc Hemistichium interiectum est à Septuaginta. In quorum nonnullis codicibus medium sequentis versus possidet. Quoniam audisti verba oris mei, adorabo ad templum. &c.

2 *Angelorum*, coram Angelis. Heb. Deorum: quos esse hîc Angelos docet Abben Ezra. Frigidè Kimhi iudices, & magistratus. Nam etiam Apostolus. 1. Cor. 11. docet Cœlitum chorũ interesse & præesse nostris precibus Debet mulier orans velamen habere supra caput suum propter verecundiam & propter Angelos id est, ne præsentes Angelos offendat. Hinc Salomon Eccl. 5. Ne dixeris coram Angelo error. Nam Angeli actionum nostrarum testes sunt & inspectores, presertim in templis & præcationum horis. *Ad templum*, in templo: vel, versus templum.

3 *Super*, pro, propter misericordiam tuam, qua gratuita bonitate misereris, & veritatem, qua promissa perficis. *Super omne*, supra omnem rem, supra omnia: Gall. *Sur tout*. Vel iuxta Chrys. super cuncta opera, siue in cunctis operibus magnificasti. i. celebre & notum fecisti. Nomen tuum & maiestatem tuam maiorem fecisti rebus omnibus, extulisti supra omnia, celebrius reddidisti nomen tuum rebus omnibus. *Omne*, substantiuè, ne quis construat cum *Nomen*. Vt intelligeremus hunc esse genuinum sensum loci, sic verterunt. Alioqui Hebraica variè accipiuntur. Vt & latina & Græca. Nam & construi potest Omne cum Nomen, in hanc præstantem sententiam. Magnificasti super omne tuum, id est supra omnia tua nomina. Cuncta tua nomina magna, insignia & plena maiestatis reddidisti fecistive quæ apud Hebræos sunt decem veluti propria, Septuaginta verò quasi appellatiua. Cuncta autem fæcunda & plena mysteriis. Quin & illa Philosophica Aristotelis redolẽt magnum quid Ens, bonum admirabile & c. Θεοὶ apud Græcos in Platonis Cratyllo & c. sunt enim imposita ad rem magnam mirabamque significandum. Simpliciter cum Septu. per Appositionem: Quia magnificasti super omnia nomen tuum, verbum tuum. i. nomen tuum (quod est) verbum tuum sanctũ: nempè Christum, λόγον. Quod ferè sequitur Hieronym. ad Suniã. Super omne nomẽ tuũ magnificasti verbum tuum. i. filium. Subtilius cum Kimhi, per Hysterologiam. Quia super omne

Verbum tuum magnificasti tuum nomen.i. suprà quàm dixeris & gesseris, illud celeberrimum reddidisti:vel per Asyntheton, Super omnia, nomen tuum (& verbum tuum: supra omnes aliud magnificasti nomen tuum(&)verbum vel comparatiuè, Magnificasti verbum tuum super omne nomen tuum. i. magis quàm nomen tuum. Maiora tua promissa fecisti, quàm nomen tuum,multo plura nobis præstitisti,quàm promiseris.*Nomen*,maiestatem, vel laudem tuam.Chald.Magnificasti super omne nomen tuum verba laudis tuæ. Quod putât aliqui secutos Septuag.apud eos corrigentes ἅγιον pro λόγιον & latinè legentes, magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum.

4 *Multiplicabis*,sic supple.Si me exaudieris,sic multiplicabis in me,*Virtutem*, fortitudinem in me dilatabis,propriè augebis.De donis Spiritus sancti.

5 *Confiteantur*.De futura Regum fide & pietate,quos per Euangelium Apostoli & Apostolici conuerterunt.Alij pronuntiatiuè,Confitebuntur,& vers.6. Cantabunt. q.d. Reges vicini excitabuntur ad te celebrandum, cum te audierint oris tui promissa prolixè persoluisse.

6 *In viis Domini*.Cantent vias Domini.i.facta& consilia eius mirabilia.Syntaxis linguæ cõtra Gnosticos,qui *in viis* (inquiunt) *Domini*,non in viis suis,sed viis,quibus ducuntur verbo. Absurdè.*Quoniam*.Ratio cur viæ & actiones Dei sint celebrandæ. Nam non loco congruit, vt *Quoniam* accipiatur continuatiuè,pro *Quòd*,& significetur quid debeant cantare, nempè de hoc cantent,quòd sit magnus & gloriosus.

7 *Humilia,alta*.Aliqui masculinè humiles,altos siue superbos.Sed sententia generalior præstat.A *longé*,non propè non familiariter:id est, superba vel superbos despicit, à se procul remouet,& à suo fauore & clementia:non amat,neque familiariter cognoscit,ad eos non propè accedit vt occurrat,excipiat,gratificetur: eos non nisi eminus cognoscit, vt perdat. Alta quidem & humilia omnia cernit,sed hæc aspiciens,illa prospiciens,vt ex Opticis sumatur similitudo.Hinc Chald.Superbos à cœlo longè propellet.Alij, E longinquo eos perspectos habet & cognitos:siue iuxta Chrysost.magnifica eorum antequàm fiant,nouit.

8 *In medio tribulationis*,In rebus calamitosissimis & deploratissimis.*Viuificabis me*, in vita me conseruabis.*Extendisti,saluum fecit*.In futuro Heb.Extendes,siue mittes:saluum facies. Contra iram hostium meorum manum tuam mittes manu tua compesces furorem hostiũ meorum,eorum iræ manum tuam obiicies,sicque me tua manu saluabis. *Super* enim pro contra

9 *Retribuet*,me vlciscetur,rependet vicem hostibus pro me.Sic & Chaldæus. Dominus reddet malum illis propter me,siue mea causa.Quare Hilarius de vindicta Deo seruanda interpretatur,vt Deut.32.Alij,perficiet pro me(quod reliquum est)Gall. *Dieu fera le reste, ou le demeurant*.Absoluet,quod inchoauit.Dominus rem meam peraget, absoluet, quod cœpit in me.*Opera*,me qui sum opus manũ tuarũ,ne despicias:siue, ex Heb. ne dimittas,ne deseras.

ARGVMENTVM.

Dei prouidentiam esse insignem erga nos ab vtero materno,præsertim erga amicos.Nam impiosperire,qui eam non satis credunt. Christo attribuunt.

1 In finem, Psalmus Dauid. CXXXVIII. Heb. 139.

DOmine probâsti me,& cognouîsti me: tu cognouîsti sessiônem meam & resurrectiônem meam.

3 Intellexîsti cogitatiónes meas de longe: sémitam meam & funículum meum inuestigâsti.

4 Et omnes vias mas præuidîsti: quia non est sermo in lingua mea.

5 Ecce Dómine tu cognouîsti ómnia nouíssima & antîqua: tu formâsti me,& posuîsti super me manũ tuam.

me: confortâta eſt & non pótero ad eam.
7 Quò ibo à ſpíritu tuo? quó â facie tua fugiam?
8 Si aſcéndero in cœlum, tu illic es: ſi deſcéndero in infêrnum, ades.
9 Si ſúmpſero pennas meas dilúculo: & habitáuero in extrêmis maris.
10 Etenim illuc manus tua dedûcet me: & tenêbit me déxtera tua.
11 Et dixi, Fórſitan ténebræ conculcâbunt me: & nox illuminátio mea in delíciis meis.
12 Quia ténebræ non obſcurabûntur à te: & nox ſicut dies illuminábitur: ſicut ténebræ eius, ita & lumen eius.
13 Quia tu poſſedîſti renes meos: ſuſcepîſti me de vtero matris meæ:
14 Confitêbor tibi, quia terribilíter magnificâtus es: mirabília ópera tua, & ánima mea cognôſcet nimis.
15 Non eſt occultâtum os meum â te, quod fecîſti in occûlto: & ſubſtántia mea in inferióribus terræ.
16 Imperfectum meum vidêrunt óculi tui: & in libro tuo omnes ſcribêntur, dies formabûntur, & nemo in eis.
17 Mihi autẽ nimis honorificâti ſunt amîci tui Deus nimis confortâtus eſt principâtus eôrum.
18 Dinumerâbo eos, & ſuper arênam multiplicabûntur: exurrêxi & adhuc ſum tecum.
19 Si occíderis Deus peccatôres: viri ſánguinum declinâte à me.
20 Quia dícitis in cogitatiône: accípient in vanitâte ciuitates ſuas.
21 Nónne qui odêrunt te Dómine, óderam: & ſuper inimîcos tuos tabeſcêbam.
22 Perfécto ódio óderam illos: & inimîci facti ſunt mihi.
23 Proba me Deus, & ſcito cor meum: intérroga me, & cognôſce ſémitas meas.
24 Et vide ſi via iniquitâtis in me eſt: & deduc me in via ætêrna.

---

2 *Probaſti*, probatum, exploratum, perſpectúmque habes, probè me noſti, quaſi facto periculo. Chriſ. Quod mox ait cognouiſti, intellexiſti, inueſtigaſti, præuidiſti. *Seſsionẽ reſurrectionem*, vitam meam totam. Euthym. Noſti quando & vbi ſeſſurus ſim & ſurrecturus. Metaph. ab arte venatoria, quam ferè toto Pſal. continuat. Omnia tibi nota ſunt, quæ ſedens, ſtans, ambulans, cubans cogito atque gero: ſiue otioſus degam, ſiue aliquid negotij agam. Chald. Coram te nota eſt ſeſſio mea ad ſtudendum legi, & reſurrectio ad eundum in prælium. Ad verb. Sedere meum, reſurgere meum. Sed infinita ſæpè accipiuntur pro nominibus.
3 *Cogitationes*, animi ſenſa eminus nouiſti, antequàm moueantur, Chryſ. רעי hoc ſignificat ex Caldaica lingua, in qua רעיא pro רעה ponitur. Et ſic hîc ferè accipiunt Rabbini. Nam pauci ſunt, qui vertant, Amicos meos, ſiue ſingul. amicum meum. *De longè*, ab æterno, longè antequàm exoriantur, exiſtant, ac incidant in meum animum: priuſquàm cogitem aliquid, hoc noſti, vt non tantùm perſpicias præſentes cogitationes, verumetiam futuras, idque ab omni æternitate: Tanta eſt tua perſpicacia & animi acies. Non enim ad locum, ſed ad tempus referendum, Hilarius. Contrà tamẽ aliquid ad loci interuallum. De cœlo intelligis mei animi ſenſa. R. Emmanuel, cùm adhuc ſunt longinquæ ab opere, cùm ſunt adhuc in potentia, ac antequam in actum exeant. Scientia Viſionis cogitationes omnes & affectus tum hominum tum Angelorum, etiam quæ in infinitum in æternitate multiplicabuntur cognoſcit Deus: & quidem ſimul ex parte ſui vnico actu licet multitudo illarum cogitationum per ſe, non niſi per ſucceſſionem futura ſit. *Semitam meam*, meas etiam actiones, opera & ſtudia. *Et funiculum*, longum meum tractum, meam gyrationem, meos longoſſinus & ſpiras perueſtigaſti. i. mea veſtigia Perſiſtit in venationis metaphora, quę eſt expreſſior in Heb.

Semitam

Semitam meam & cubitum meum cinxisti. Gall. *Ma trace & mon giste.* Iter, quo ambulo, & locum in quo recubo, explorasti, palámque fecisti. Ad verb. ventilasti, vel circumdidisti. Chald. Sed & quando ambulo in via, & accumbo, ad vacandum legi, secedere, fecisti me (quasi in secretiorem locum deduxisti, Græcè ἀναχωρεῖν.) Sic indagare, inuestigare, cingere vocabula sunt venatoria. Me gradientem, cubantémque cinxisti, ne tuum conspectum effugerem, siue velim ambulare interdiu siue noctu cubitum ire, tu semper es circum me, ac me veluti constrictum tenes vndique, ne tuæ prouidentiæ oculos euadam. Septuaginta fortasse pro σχοῖνον, *Funiculum*, κοίτην, *Cubile* verterant. Quanquam nihil admodum refert, modò Metaphora percipiatur. *Funiculus* etiam sumi possit Poëticè pro vita, vt apud nostros filum, quod Parcæ dicuntur nere, deindéque præscindere.

4 *Vias*, opera mea vt rectè August. *Præuidisti*, prouidisti. Rectè. Nam verbum *Sachán* è sermone Chaldaico est accipiendum, *Periclitari*. Omnes meæ vitæ rationes periclitatus es & expertus. Eas peruestigatas & exploratas habes. Alii, proficere fecisti. Alii, Assuefecisti, &c. vt actiones meas nondum opere præstitas intueare. *Quia*, Aposiopesis. Quia non est sermo in lingua mea, quem supp. tu non præuideris, vt infrà vers. 16. Nemo in eis, supp. qui non scribatur. Relinquebatur hoc tertium cognoscendum, vt notitia esset perfectissima. Sermones scilicet, cum cogitationibus & omnibus actionibus, quas significauit per semitam, funiculum, & omnes vias. Sine Aposiopesi, *Quia*, quamuis. כי pro אף עלפי, vt Psalm. 118. suprà, & sæpè alias. Quamuis vias meas non enuntiem, quamuis eas non dicam, quamuis nihil, sim locutus. Vel (qui idem est intellectus) Cùm vt denotet tempus, sicuti aliàs sæpè, כי pro כאשר. Et sic intellexit Chaldæus: Et cùm non est eloquium in lingua mea. Nosti meas vias, etiam quo tempore nondum eas enuntiaui. Masoretæ iungunt cum principio sequentis versus satis incommodè, & non sine Eclipsi particulæ עוד & aliis difficultatibus. Quia non est sermo meus (adhuc) in lingua mea, ecce domine cognouisti totum illum. Nondum adhuc sum loquutus, quin tu illud noueris: ne prolatam quidem mea lingua sententiam pernoscis. Vnde quod sequitur *Nouissima & antiqua*, accipiunt pro *Retrò & antè*, & construunt cum sequentibus. Retrò & antè formasti me, id est, anteriora mea & posteriora, totum me, & vndique, quantus quantus sum, & à tergo & à fronte, ne quis somniet cum Manichæis & aliquot aliis impiis, partem nostri à Deo, partem ab angelis vel dæmonibus esse formatam. *Sermo*. Rectè è fonte. In Græcis tamen exemplaribus hodie δόλος non λόγος, vt & in Romano Psalterio: Quoniam non est dolus in lingua mea. quasi *sermo* sumatur in malum, pro sermone doloso & fraudulento

5 *Nouissima & antiqua*, Mea scilicet. i. quæ mihi olim, atque adeò antequam nascerer contigerunt, & quæ mihi nouissimè contingent. Nisi malis cum Euthymio vniuersè intelligere de cunctis præteritis & futuris. Cognita & præsentia habes, quæ olim retro actis sæculis præcesserunt, & quæ futuris temporibus & extremis euenient. Futura omnia ad extrema vsque temporum, & præterita antiquis & æternis sæculis. Sic videntur quoque intellexisse veteres Hebræorum doctores vt indicat R. Mose Nahmanides Exod. 33. Recentiores quia ad Verb. *Retro & ante* per *Retro* membra postica per *Ante* antica accipiunt in anterioribus & posterioribus membris per totũ corporis circuitum figurasti me atque formasti. *Manum* Manum admouisti super me ad me fingendum, & forma hac afficiendum. Metaphora à figulis, qui manum ducunt super argillaceam materiem, & in ea manu certam formam imprimunt. Chrysostomus ad conseruationem refert, vt indicet Dei mox à creatione curam. Tua prouidentia gubernas & protegis.

6. *Tua*, tui passiuè, tui cognitio, tui notitia, quæ ex me, meique productione & opificio gignitur est mirabilis. Actiuè etiam congruit. Cognitio tua ex me, siue ex mei confirmatione apparet mirabilis. Tua scientia, sapientia, intelligentia ex meo opificio facta est admiranda. Liquet te esse sapientissimum & intelligentissimum ex eo quòd me tanta arte condideris, quam delibant Lactantius de Opificio Dei, Cicero de natura Deorum, Galenus de Vsu partium & Anatomiæ scriptores. *Ex me*, ex mei opificio & structura. Scientia & cognitio tui est mirabilis q. d. ex mei opificio intelligo & scio, quàm sis mirabilis & potens. Meipsum noscens, excellentiam tuæ sapiẽtiæ nosco. Ita Basilius & Nicetas in 42. orat. Nazianzeni. Vulgo Rabbini, *Ex me*, præ me, supra me, extra meum captum, supra intelligentiam meam.

Mirabilior est scientia & cognitio rerum tuarum,quàm vt ego eam consequar. Adeò est ardua & difficilis, vt eam ego consequi non possim. Mirabiliter captum meum superat tui cognitio. Chrysost. Mirum in modum excedit captum meum, eorum quæ tu facis ratio. *Confortata.* Eleuata est propiè. per Epexegesin idem dicit aliis verbis. Robusta vel ardua facta illa scientia tui vel sapientia tua (actiuè)vt ei non prævaleam,vt non possim ad eam(peruenire,vel attingere,sup.) Et sine Eclipsi, *Non potero ad eam*, non potero contra tuam scientiam, non ei prævalebo. Adeò fortis eleuatáque est, vt frustrá ad eam comprehendendam nitar & coner. Maior altior & sublimior est,quàm vt possim assequi.

7 Docet Deum esse essentialiter & actu vbique, non tantum in cœlo,vt vulgus existimat, atque adeò Aristoteles de mundo ad Alexandrum. Nam de aliis modis non dubitant, vt qui laudent illa Poëtarum. Iouis omnia plena.

Quo fugis Encelade, quascunque acceſſeris oras,
Sub Ioue ſemper eris.

Per præsentiam quidem,quia Dei aspectus ad omnia clarissimè peruenit. Per potentiam, quoniam nullus locus, eius prouidentia, actione,vi, efficacitate, operatione vacat. Per essentiam verò, quod isti non capiunt: quoniam eius substantia est immensa, cuncta replet, per omnia infinitè patet atque funditur exactiùs & absolutiùs, quàm rei finitæ cuiuslibet substãtia certo loco terminetur & circunscribatur, quasi mundi anima, se totum per omnia actu & reipsa infundens,& quasi miscens vt vbique sit repletiuè, nullibi circunscriptiuè vel definitiuè, implendo videlicet cuncta,non quidem per succession̄em non per situm partiũ, sed totius in toto, & totius in qualibet parte. Nam in tantis mysteriis duntaxat balbutimus, deficientibus propriis vocabulis. Cuius rei imaginem videmus in anima, quæ omnia corporis membra præsentia sua complectitur. *A spiritu*, quo modo spiritum tuum,præsentiam tuam, & conspectum latebo? Euthimio per spititum & faciem Dei, ipsum Deum circumloquitur. Nonnullis Spiritum sanctum, & filium Dei, qui Patris est faeies, atque imago.

8 Ita more feræ à venatoribus pressæ,quo me vertam, nescio, siue in altum,siue in profundum: adeò obcessum & constrictum me tenes. *Si descendero.* Si stratum fecero, prop. in inferno. Si me illic occultaro velut in cubili. Per distributionem Prolepsis illustratur.

9 *Diluculò.* Diluculi, siue auroræ, in genitiuo,magis Poëticè. Si sumptis auroræ pennis celeriter euolem in extrema mũdi loca, Si volauero in extremum Occidentem,tanta velocitate, quanta aurora, vel sol in aurora,illuc tu me comitaberis: etiam illic me tua manus tenebit,tuáque dextera comprehendet. Aurora solis prænuntia momento in totum hemisphærium peruadit: adeò vt Physici disputent, num illuminatio sit motus momentaneus, citra prius & posterius. Vtut sit, fit tempore imperceptibili,ac est allusio ad Solem in aurora iactu celerrimo radios longissimos vibrantem versus Occidentem supra mare, vbi tandem dicatur occidere,sic in Oceano veluti condens. Per eius pennas Arnobius cogitationes adumbratas ait, quæ repentino volatu vbique quidem sunt,at non desinunt Dei oculis liquidissimè perspici.

10 *Etenim.* Etiam. Vide sup. Psal. 67. vers. 21. Nam גם, vel אף, sic solent vertere. Tantum abest, vt vel sic tuam præsentiam & potestatem possim effugere,vt etiam illuc me deducas, ac illic velut captiuum teneas, Amos 6. vers. 2. *Manus*, potentiæ & virtutis Dei nota. *Illuc*, ad illum locum,ad hoc maris extremum.

11 *Conculcabunt me*, cooperient & occultabunt,ne me videas, Quod enim in terra pedibus calcatur,ab oculis subducitur. Vnde Heb. Obscurabunt me. Canit tenebras non impedire prouidentiam Dei,quia ei sunt lux. *Et nox.* At nox, atqui nox (particula aduersatiua) lucida est circa me. *Illuminatio mea*, passiuè pro *Mei*. Nox ostensio mei est. Ostendit me, conspicuum & lucidũ reddit. Atqui nox illuminabit me,clarum & perspicuum exibebit me tibi cum meis deliciis & voluptatibus,quibus tutò in tenebris me frui putabo. Noctu præsertim vacatur voluptatibus & libidini. *In deliciis meis.* Doctè. Nam עדן *éden*,& ἁδονὴ Græcè. voluptas, delectatio. Legerunt ergo בעדני, *beadni*, vt Nun sit radicale,non seruile cum Masoretis *baadeni*, *Super me,circum me*, vt sit affixum iisdem quidem literis, sed variatis punctis.

12 *Quia.* Particula Emphatica. Vnde Hebr. *Etiam.* Respondet enim superiori Prolepsi. *Non obscurabuntur à te.* Non abscondent quicquam tibi. Tenebras ipsas,& quæcunque fiunt in te-

in tenebris,clarè cernis,& nox tibi tam eſt luminoſa & lucida,quàm dies ipſe. *Sicut tenebræ eius*,noctis,*Ita & lumen eius*,diei tibi eſt.(Pronomina enim *eius*,non idem referunt.) Æquè manifeſta ſunt tibi omnia,Euthymius rectè.Nam Caph ſimilitudinis repetitum in hac lingua, abſolutam & perfectam dicit ſimilitudinem.Itaque nihil refert vtrum vertas, *Sic tenebræ ſicut & lumen eius*,an *Sicut tenebræ,ſic & lumen eius*.q.d.apud te tenebræ & lux pares ſunt. Nullum diſcrimen tibi eſt inter noctis tenebras & diei lucem. Nox præbet tibi tantum luminis,quãtum dies ipſe.Sũt enim hoc ipſum apud te tenebrę,quod lux ipſa clariſſima,vt nihil te latere queat. Noctis caligo Deo ipſiſſima lux eſt, & purus dies.Nihil itaque eius intereſt ad noſtra pernoſcenda ſiue in luce,ſiue in denſiſſimis tenebris agamus. Quoniã enim Dei oculi ſunt veluti ſole lucidiores & radientiores, ſua præſentia tenebras illuminat,nec indiget externo lumine,puta Solis,vel lucernæ,vt res in tenebris poſitas cernat & diſcernat. Nam eius mens ſic in rerum cognitione ſe habet,ac ſi humanus oculus de ſeipſo lumen diffunderet,ſiue haberet lucem intrinſecam,per quam rem extrapoſitam ſibi conſpicuam redderet,non expectato Solis vel alterius lumine,aut ſicut Sol,qui haberet oculos vel vim perſpiciendi.

13 *Poſſediſti*,habes in poteſtate,vel pernoſti renes meos,id eſt,affectus:conſilia,ſtudia penitiſſima,& adiuuiſti à primordio. Sedes affectuum eſt in renibus,vt cogitationum in corde. Vnde principium conſiliorum & cogitationum Scriptura ſolet tribuere renibus,perfectionem & complementum cordi.Anonymus,feciſti renes meos & intima quæque mea membra. Meminiſſe autem renum,quòd primùm formentur,veluti duo ſphæræ poli.Midici tamen aiunt,primùm tres nobiliores partes in vtero formari,Cor,Cerebrum, & Iecur,ac figuram Embryonis primùm diſponi in ſpeciem formicæ, in qua cernimus tres partes,& quaſi inciſuras potiſſimùm eminere & protuberare.Chryſoſtomo,per renes ſeipſum circunloquitur,veluti à parte totum deſcribens.Quoniã tu(inquit)poſſediſti me,id eſt,poſſeſſionẽ tuam me feciſti,diuina tua prouidentia dignum.*Suſcepiſti*, adiuuiſti,protexiſti à prima mei origine.Vnde Hebr.Obumbraſti in vtero materno.Alii,texiſti,& cooperuiſti,id eſt,compoſuiſti:parum ad linguam accommodatè. Pro perſpicacitatis Dei paradigmate affert artificium illud mirabile,quo compingimur in obſcuriſſimo matricis loco.

14 *Terribiliter*,mirificè admirando artificio.Ad verb. Terribili. Sed adiectiua ſæpè vertuntur per Aduerbia,vt Græcè tam adiectiua,quàm Subſtantiua.*Magnificatus es*,in mea formatione. Magnus effectus es & mirabilis in mei opificio & ſtructura. Vnde Heb. Mirificatus ſum,mirificè formatus ſum.*Cognoſcet*(id),agnoſcet vehementer& ſtudioſè.Anima mea planè id cognoſcit& intelligit.Admirabilia ſunt opera tua:id quod animo meo probè recognoſco.Aliqui ſub.(quæ)mirabilia ſunt opera tua, & anima mea (quæ) cognoſcit valde. q.d.Itémque anima mea intelligentiæ particeps,notitiæ,rationis & intelligentię capax,eſt valde mirabilis,per Zeugma.

15 *Os meum*. ὀϛοῦν oſſium compactio.Synecdoche. Membra mea interiora,vtut carne & pelle tecta,quibus compactus ſum in abdito ventris materni, tanquam terræ penetralibus, tibi non ſunt ignota.Aliqui robur & virtutem Metaphoricè exponunt. Non eſt tibi occultum,quàm tenuis eſſem virtutis & fortitudinis, cùm in materno vtero tuis primùm manibus formari inciperem. *Quod feciſti*.Heb.quo factus ſum. זֹאת, ſiue *Quod*,eſt Pronomen,non Coniunctio,contra Gnoſticos.*Et ſubſtantia mea*,non eſt occultata,per Zeugma,à te,id eſt,à tua notitia,in inferioribus terræ,id eſt,in vulua,in viſceribus materni vteri,tanquam antro abdito terræ.In Heb.locutio eſt magis Poëtica. (Et quo) variegatus ſum (variè contextus, & q.diuerſificatus)in inferioribus terræ.Nam illud eſt verbum *Rakám*,quod ad illud Pſ.44. *Circumamicta varietatibus*,vſurpatum eſt,de variis donis & excellentiis Eccleſiæ. Comparat opus creationis in neruis,oſſibus,carne,cuti, operi Phrygionico, & aluum ſeu vuluam matris inferioribus terrę.q.d.Variè effictus ſum,& contextus, miro artificio & ingenio diſtinctus ſum membris,veluti acu pictus,textuſque, quo pacto pannus lineus pulchrè ſolet acu pingi,aut aulæa eleganti imaginum & colorum varietate.*Rakam*,acu texere, ſiue acu pingere.Gall.*Broder en tapiſſerie*.Secundum varias imagines & colores pulchra, varietate artificioſiſſimè factus ſum:de quo Galenus libris de Vſu partium,Lactantius de Dei opificio.Cic.2. de Natura & Anatomici.Nam ſignificatur inexplicabile artificium, quo humanum corpus è tam diuerſarum rationum membris mirabiliter componitur inſtar Phrygionicæ.Inferiora terræ vocat Matris vterum.

16 *Imperfectum.* Substantiuè. Corpus meum nondum perfectum, nondum suis organis formatum, me adhuc imperfectum, informe meum, massam meam informem, indigestámque, fœtum meum rudem, nondum in materno vtero cunctis suis membris & forma vltima absolutum, sed impolitum adhuc & incultum, temporis progressu per vim diuinā & generatricē perficiēdū. q.d. Me in vtero dūtaxat inchoatū oculis tuis vidisti, meique rudimēta spatio temporis conformanda pernouisti, quantumuis in cæco vtero ignorarentur, vt ea quæ sub terra existunt. *Gólem*, embryonem, fœtum vteri imperfectum Hebræi appellant, & interpretantur גוף בלא מדה corpus absque forma. Atque inde pro materia prima siue informi apud eorum Philosophos accipitur. *Et in libro tuo omnes*, in tua notitia & memoria. Metaph. à libris ad memoriam subleuandam scriptis, Theod. Pulchra Antithesis ad sequentem versum, quā recentiores non intelligunt, per eam autem transit ad Psalmi secundam partem de singulari & præcipua Dei prouidentia erga probos, vltra illam generalem hactenus explicatam. In libro quidem tuo, id est, in tua notitia & memoria, omnes homines scribentur, dies formabuntur, producentur, multiplicabuntur, multi fient, condentur, & transibunt, & nemo in eis deficiet sup. à libro tuo: vel, qui non in eo scribatur. Est enim Aposiopesis, quā Anonymus sic nobiscum absoluit. ולא אחד מהם יחסר כתוב . Nullus eorum (deficiet, qui non scribatur.) At amici tui Deus nimis sunt honorati. q.d. Omnes quidem in tua notitia scribentur, & nemo eorum à tua fugiet memoria & cognitione, quantumuis dies multiplicentur, augeantur, formentur: at amici tui peculiariter ea notitia & memoria tua honorantur. Omnes quidem nosti, sed non omnes æquali beneuolentia & honore prosequeris. Hic est simplex sensus, & ad verbum ex Heb. à Septuaginta expressus. Quem torquent Recentiores duobus modis: primùm quoniam per neutrum, non masculinum, ita exponunt: cùm tamen Neutrū Hebræi exprimant propriè per fœmininum, & fons hic masculinè loquatur: In libro tuo omnia scribentur, dies formabuntur, & non vnum in eis (tibi erit ignotum, vel, extabit.) De membris humanis, quæ ita scribuntur in Dei prouidentia, vt (Luc. 12.) etiam capilli capitum omnes numerati sint, nec vnus ex eis pereat, quæque per dies formentur, temporis progressu, cùm nullum eorum adhuc extaret, sed tunc temporis tantùm esset embryo. Cùm informis adhuc essem fœtus, videbas me: cuncta membra, quæ per dies formantur, vel formata, erant, velut in libro habebas depicta, cùm adhuc ne vnum quidem extaret. 2. Quoniam contra authoritatē veterum, vt Septuag. Chaldæi, R. Selomonis, Talmudicorum, Hieronymi רעיון accipiunt, vt vers. 2. pro cogitationibus, ex vsu Chaldaico, non pro amicis, vt Exod. 20. Leuit. 18. Mihi quàm pretiosæ, preclaræ, stupendæ, mirabiles sunt cogitationes tuæ Deus, Quàm multæ vel validæ summæ earū, siue excellētiæ, Dies. ἡ μέθοδος. Nomi. casus, eo quē dixi sensu. In aliis exemplaribus ἡμέθους, in Accusa. plurali. Vnde Hilarius, Arnobius, Augustin. diuersas afferunt explicationes. In Accusat. significabitur spatium temporis, Per dies, id est, paulatim, & temporis successione fingentur homines. Alii vertunt in Ablatiuo, *Diebus*, codē intellectu. Nam in spatio temporis locus est Accusatiuo & Ablatiuo. Sic Gen. 24. Maneat puella nobiscum dies. Et Leuit. 25. Dies erit redemptio eius. i. intra dies, per annum. *In eis*, diebus, in tanta dierum multitudine (nemo deficiet è tuo libro) est enim Aposiopesis, vt dixi. Vel, *in eis*, ex eis hominibus. Nam Anonymus ב pro מן, *in* pro *ex*, hîc sumi docet. Chaldæus totum hunc versum sic reddidit. Corpus meum viderunt oculi tui, & in libro memoriæ tuæ omnes dies mei scripti sunt, in die quo creatus est mundus. A principio creatæ sunt omnes creaturæ in sex diebus, nec est duntaxat (dies) vnus inter illos. Posset etiam Fons sic verti. Massam meam informem viderunt oculi tui, & in libro tuo cuncta ipsa (membra) scribuntur. Per dies formantur & nullum in eis (sup. deficit.)

17 Altera pars Psalmi, præsertim erga amicos Dei vigere ipsius prouidentiam. Hoc enim est Epithetum piorum, vt & Ioan. 15. Luc. 22. *Mihi*. Datiuus emphaticus, apud me, vt sentio, vt video. Theodoritus in Psal. 118. vers. 63. passiuè exponit, A me. Honorantur autem à me valde amici tui sancti. O Domine, eos magnifacio, colo, honorib⁹ afficio. *Honorificati*, pretiosi prop. In pretio & honore mihi sunt valde amici tui ô Deus. Eos copiosè studioséque colo & veneror. Hinc Hieremias Constantinop. Sanctos honorandos colligit in suo primo ad Protestantes responso c. 15. pag. 110. *Amici*, rectè, vt docui, etsi Recentiores *Cogitatus* interpretentur. Addē sequi mox Antithesin de Dei inimicis. *Principatus*, excellentia & dignitas

eorum

eorum quam est potens & fortis,vel multiplex,quantum inualuit:Sic & Chald.Mihi quam honorati & celebres sunt,qui amant te iusti, Deus & quàm validi sunt principatus eorum. Heb.Capita eorum.Quoniam autem Ros siue Caput Metaphoricè significat cacumem cuiuslibet rei,principem,siue principatum,præcipuum,summam,ideò recentiores, vt tantum dissentiant à maioribus,pro vltimo sumunt. Quàm multiplicatæ,vel roboratæ sunt summæ eorum (cogitatuum.)Tuarum cogitationum tanta est summa,vt eam subducere nõ possim. Tuæ cogitationes ne quidem summatim mihi innotescunt,quanto minus particulatim.Sic vocantur incomprehensibilia Dei consilia,quibus omnia mirabiliter condidit, gubernat,& tuetur.

18 *Dinumerabo*,per Concessionem rhetoricam, *Eos*,amicos tuos.Iuxta recentiores.Cogitatus tuos.Si eos amicos tuos velim numerare,perinde fecerim,ac si numerare conarer arenã maris.Si surrexerim(ad eos numerandos)adhuc sum tecum(vt priùs) Nihil amplius,quàm anteà fecerim,nihil promouerim.Sunt enim innumerabiles. Vaticinatur de plenitudine Gentium,& alludit ad promissionem factam Abrahæ, Genes.13.17.26.Rom.4.Hinc Apoc. 4. Vidi turbam magnam, quam numerare nemo poterat ex omnibus tribubus & linguis, &c.*Super arenam*.Hyperbolica locutio de multitudine innumerabili.*Exurrexi*, præueni diẽ, inuigilaui,ad eos siue amicos,siue cogitatus dinumerandos, subaudiunt Rabbini, *& adhuc sum tecum*,vt priùs, subaudiunt iidem.Adhuc tecum hæreo,adhuc tuorum amicorum(vel, iuxta Recentiores,cogitatuum)numerum non pernosco.Si inuigilauerim enumerãdis illis, luserim operam:idem ac priùs, cùm vellem numerare arenas maris,egero.Est enim alia cõ cessio,*Exurrexi*,si exurrexerim.Esse adhuc cum Deo, est adhuc versari in eius,vel rerum ipsius contemplatione,nondum eas comprehendere: adhuc stare coram, & ad considerandum.Atque ita nihil nisi innumera electorum multitudo designatur.Gall. *Et ie y suis encore.* q.d. Quo diutiùs considero cogitationũ tuarum,vel potiùs amicorum tuorum numerum, multitudinem,summam,eo illam minus comprehendo.Consolatio de numero electorum. Nam quod Christus ait,multi Vocati, pauci vero electi, paucitas dicitur respectu infideliũ. Nostri & Chaldæus ad resurrectionem beatam referunt,*Exurrexi*,post mortem resuscitatus sum & resumpsi corpus,*& adhuc sum tecum*,iuxta illud Pauli:siue viuimus,siue morimur,semper cum Domino erimus. q. d. Quid timeo mori?resurgam,& adhuc cum Domino, ero. Vnde sequitur,Si occideris, Deus,peccatores (in illo resurrectionis die(morte ęterna) viri sanguinarii discedite à me.Chald.Resurgam in mundo venturo, & adhuc ero tecum.

19 *Viri sanguinum*,ô viri sanguinarii, homicidæ,qui scilicet destruitis tantum Dei opificium quod tanta arte conditum est,recedite à me,ne in pœnis,quas luetis acerbissimas,vobis coniungar,ne iisdem suppliciis vobiscum inuoluar. Eorũ potius meminit, quàm alterius generis improborum,& quia homicidium est scelus maximum, & quia descripserat fabricationem hominis admirabilem.Tertia pars impios qui eum contemnunt, & pro nihilo habent, perituros.

20 *Quia dicitis*.Immutarunt ad perspicuitatem personas,vt sententia continuaretur planiùs cum proxima Apostrophe.Ad verb.Qui,vel quia dicunt tibi in maligna cogitatione.Acceperunt in vanum ciuitates tuas(ô Deus.) Facessant à me homines sanguinarii, qui tibi dicũt in suis malignis cogitationibus,Accipient(amici tui)in vanum ciuitates tuas,id est,quas eis dederis,qui obtrectant tuis erga probos beneficiis ac aiunt te bona in eos frustrà conferre, quòd eos occisuri sint,& ab illis eos disturbaturi.Et planiùs cum Septuag.continuata Apostrophe:Viri sanguinũ,facessite à me, quia malignè cogitatis, & apud vos dicitis hoc, quod sequitur.Accipient quidem illi(pii)ciuitates suas,quas eis Dominus dederit:at in vanitate, vanè,frustrà,quod illas eis simus erepturi,quod eos simus necaturi,quasi Dei erga suos prouidentiam & beneuolentiam possitis interuertere.*Suas*,eius Dei.In aliquibus exemplaribus tuas.Sic Græcè σε.Est idem sensus.Frustrà ciuitates suas consequentur,frustrà eas recipiẽt, frustrà restituentur.Nam eos inde excutiemus & deturbabimus: vel, frustrà ô Domine,in tuas ciuitates eos restitues:nam illas eis eripiemus.Vox impiorum Deo cum gigãtibus bellantium.Posterius hemistichium studio duntaxat contra dicendi hodie miserrimè vertitur, *Eleuati sunt in vanumofores tui*.Primùm,quoniam נשׂא est actiuum,vnde alii cogũtur sub.*te*,vel *nomen tuum*.2.quia incertum est,vtrum עריך *harím* octo illis locis,in quibus Masora notat significare עריך *tsarim*,per literarũ commutationem,inimicos,nõ rectiùs significet ciuitates. 3.quia Kimhi ab illis istud excludit.

21 *Tabescebam*, pertæsus eram propriè: vel, iuxta alios, contendebam, rixabar, infensus eram iis, qui in te surgebant. Hebræi hæc peculiariter intelligunt de Apostatis & Hereticis.

22 *Perfecto*, capitali, consummato odio. Heb. perfectione odii. Maximo, & cui nihil accedere possit. Odi illorum vitia, non naturam persequebar. Euthym. Perfectè odisse aliquem, est eius vitia egregiè punire, persequi, ei nolle reconciliari, quoad peccat. Odium enim hîc dicit zelum & iustitiam aduersus improbitatem, non affectum & cupiditatem vlciscendi personam.

23 *Interroga*, proba, propriè, & cognoscito affectus cordis mei. *Semitas meas*, Ramos meos, Heb. per Metaphoram. Sic enim appellant cogitationes & sensa animi, quæ è mente fluunt vt rami ex arbore.

24 *Iniquitatis*, afflictionis, irritationis, doloris, tristitiæ, propriè. Sic autē vocat viam viuendi prauam & iniquam. Vt quæ ad dolorem, & quidem æternum perducat. Perspice in me non esse iniustam actionem. Chrys. *In via æterna*, in via præceptorum tuorum, quæ ducit ad æternitatem. Chald. in via rectorum mundi. In via sæculi, ad verb. Deduc me in viam sæculo congruentem, quam quis tenere debet, in viam rectam, ex anonymo. Nam recta & proba durant, cùm praua pereant Psal. 1. Regalem viam vocat Iacobus, quam quis sequi debet, nisi velit errare. Alii, vt Kimhi, Per viam sæculi deduc me, id est, mortem, quę Ios. 23. & 3. Reg. 2. dicitur via vniuersę terrę, qua scilicet gradiuntur omnes homines à sæculo. q. d. Vide an sim in peruersa viuendi ratione, qualis est impio, & me interfice. Si talis fuerim, patiar æquo animo, vt more aliorum impiorum me occidas. Non alienè etiam de vita æterna & cœlo.

ARGVMENTVM.

Vt se ad improbis & maledicis defendat, illósque puniat, deprecatur, Christo congruit.

1 In finem, Psalmus Dauid. CXXXIX. Hebr. 140.

ERipe me Dómine ab hómine malo: à viro inîquo éripe me.

3 Qui cogitauêrunt iniquitâtes in corde: tota die constituêbāt prælia.

4 Acuêrunt linguam suam sicut serpêntes: venênum áspidum sub lábiis eôrum.

5 Custôdi me Dómine de manu peccatôris: & ab homínibus inîquis éripe me.

6 Qui cogitauêrunt supplantâre gressus meos: abscōdêrunt supêrbi láqueū mihi.

7 Et funes extendêrunt in láqueum: iuxta iter scándalum posuêrunt mihi.

8 Dixi Dómino, Deus meus es tu: exaûdi vocem deprecatiônis meæ.

9 Dómine Dómine virtus salûtis meæ: obumbrâsti super caput meum in die belli.

10 Ne tradas me Dómine â desidério meo peccatôri: cogitauêrunt contra me, ne derelînquas me ne fortè exaltêntur.

11 Caput circúitus eôrum: labor labiôrum ipsôrum opériet eos.

12 Cadent super eos carbônes: in ignem deiícies eos, in misériis non subsîstent.

13 Vir linguôsus non dirigêtur in terra: virum iniûstum mala cápient in intéritu.

14 Cognôui quia fáciet Dóminus iudí-

iudíciũ ínopis: & vindîctam paúperũ. nómini tuo: & habitâbunt recti cum
15 Verúntamen iusti confitebûntur vultu tuo.

---

2 *Iniquo*, violento propriè, & inhumano. Sic vers. 5. & 13. Queritur initio de vno aliquo præcipuo. Inde ad plures hostes progreditur. Nisi sic Synecdoche numeri, singulare pro plurali.

3 *Constituebant*, colligunt, congregant turmatim, ex Hebr. ad probos diuexandos. Est autem Asyntheton (&) tota die, &c.

4 De venenatis sycophantis ad persecutiones excitandas. *Sela*, quasi hoc sit perpetuum in Ecclesia & eius membris.

5 *Peccatoris*, impii propr. Ab hominibus, à viro iniquitatum, siue violentiarum. In fonte quidem sine Enallage numeri. Sed docuerunt hanc precem non tam dirigi cõtra personam definitam, quàm contra vniuersum peccati corpus.

6 *Supplantare*, sub plantis ponere & conculcare, subuertere, me semel perdere. Hebr. propel lere ad lapsum, labefactare, trudere in varia pericula & ruinas. *Mihi*, in meam perniciem.

7 *Iuxta itur.* ad Verb. ad manum orbitæ. i. latus locum. Vt 2. Reg. 15. vers. 2. stetit ad manum viæ & vers. 13. ad manum portæ. Ineptè iungunt recentiores cum præcedentibus ob Athnah, tantum vt à nobis differant. Nam Athnah non solet distinguere in Psalmis, prouerbiis & Iob. *Scandalum*, offendicula, in quibus impingerem, ruinæ causas, tendiculas, aucupia pro priè, laqueos aucupum, & diuersas insidias & fraudes intenderunt. *Sela*, vt vers. 4.

8 *Deus meus. Eli*, fortis meus & potens. *El*, à fortitudine Deus dicitur, commodum instituto Epithetum.

9 *Domine Domine*, יהוה אדני, *Elohim Adonai*, Deus Domine. Prius enim debet legi *Elohim*, nõ *Iehoui*: quia hæc sunt eius puncta, contra Bezæ Iouem. *Virtus*, fortitudo. *Obumbrasti*, protexisti caput meum in die armorum, quandocunque sumunt in me arma. Defendisti caput, & tã quam vmbraculo gratiæ tuæ texisti, me veluti galea muniuisti die, quo præliantur cõtra me. Alii, *in die belli*, actiuè interpretantur: die, quo mihi præliandum, die quo mihi arma capienda sunt contra impios, vt in sacro vel iusto bello.

10 *A desiderio meo*, post meum desiderium, id est, postquàm te desideraui, appetiui, amaui, inuocaui: vel propter meum desiderium, quia te desidero & expeto, ne me tradas peccatoris libidini & potestati. Præpos. enim *A* pro *Post*, *propter*, passim: vt Latinè à mensa, à lectione. Vulgò alii, contra, præter desiderium meum. Masoretæ מאוי, *Maavai*, legunt per Mem hecmanticum & Iod plurale. *Desideria*. Ne tradas Domine desideria impii. q.d. Ne eius optata perfice, ne eum reddas voti compotem: vt deinde se explicet. Nam sequentia sic ad verb. Cogitationem eius (contra me) educas (in actum, vt) exaltentur. Non minus rectè Septuaginta per Mem Prepositionem & Iod affixum. Quin & Chrysostom. Passiuè Rabbinorum sensu exponit, à desiderio mei, id est, aduersum me, & prout desiderat hostis. *Cogitauerunt*. Siue legerint *Zemamó* cum Masoretis, siue *Zamemu*, fideliter sententiam expressêrunt. Cogitationẽ eius malignam ne implcas, *Ne forte exaltentur*, ne vnquam superbiant, aut glorientur de me oppresso.

11 *Caput*. ἡ κεφαλὴ τῦ κυκλώματος, caput oppugnationis & obsessionis. Sumpserunt ergo in Nominatiuo casu, vt sit Appositio: & sic plerique Rabbinorum, vt Anonymus. Caput & prę cipuum circuitionis eorum, nempè labor labiorum eorum operiet eos, obruet, perdet: caput oppugnationis atque insidiæ potissimæ in labiis ipsorum positæ ipsos inuoluent ac perdent: suis ipsorum artibus & consiliis peribunt. q.d. Consequentur mercedem suam, laborẽ labiorum suorum, id est, à calumnia magno labore structa, quæ quidẽ est caput, summa, præcipuum, quo circumeunt, vexant, & impetunt probos. Nam præcipuè eos vexant, calũniis, probris & maledictis. Calumniæ magno labore structę & compositæ, sermones valde elaborati, artificiosè structi, criminationes in meum laborem structæ, vel in quibus comminiscendis plurimum laborant, eis erunt pernicioſæ, etiamsi in eis plurimùm laborauerint: quemadmodum plus laboris est in mentiendo, quàm veris dicendis Kimhi & recentiores alienius & obscurius malunt *Caput* esse accusatiui casus, & regi à parte posteriore, vt cadat in

Eos,ritu linguæ,quo res demonſtrata antecedit demõſtratiuũ. Labor,quem ipſorũ labia mo liũtur,demõſtratiuũ operiet eos,nẽpè caput circundantiũ me,id eſt,caput & ipſos circũdan tes ipſum,qui eſt caput & princeps inter eos & ipſoſmet:calumnia, ipſorum caput & princi-pem cum vniuerſis obſidentibus me perdet:ipſum authorem perſecutionis eum ſuis turmis & comitibus & coniuratis obruet. *Circuitus eorum*,coronæ & multitudinis impiorum, qui eum cingunt & ſtipant contra me. Vnde Heb. circundantium me, ſi *caput* ſignificet Princi-pem,non ſummam,& præcipuum. Alioqui *circuituum meorum*,id eſt,grauiſſimarum oppugna tionum & obſidionum, Sic enim in malum vtuntur hac locutione, vt Pſal.3.verſ.7. *Labor la-biorum*. Actiuè,vexatio,quæ labiis fit. Periphraſis maledicentiæ & mendaciorum magno la-bore confictorum,vt Latinè linguæ virulentia. Quod enim illi linguę,hi ferè labiis tribuunt, quoniam & ipſa ſunt de præcipuis loquendi organis.

12 Grauiſſima ſupplicia,quæ cœlitùs demittuntur,atque adoò æterna Metaphoricè pingit, alludens ad ignem Sodomiricum,de quibus ſic Chald. Cadent ſuper illos carbones de cœ lo, in ignem & gehennam præcipitabis eos,& in foueas illaqueationis, vt non reſurgant ad æternam vitam. *In miſeriis*, miſeria intolerabili afficientur, in qua durare non poterũt præ acerbitate,vel in qua non hærebunt niſi cũ mirabili infœlicitate. Tali Hyper. bole 2. Pet. 2. Angelos impuros non portare aduerſum ſe execrabile iudicium, cùm tamen in perpetuũ eos oporteat hoc acerbiſſimum malum concoquere. Aliqui vertunt, *In foueis*. Subſiſtere au tem Metaphoricè ſumitur. Nam ſecundum ſubſtantiam viuent in perpetuum.

13 *Linguoſus*,lingax,maledicus,mendax,impoſtor,calumniator,qui lingua abutitur ad mala non proſperabitur. Euthym. Vnde Heb. non ſtabilietur,non firmabitur. *Capient*. Θηρεύσει, venabuntur:quaſi venatu capient. Sic Heb. Virum iniquum malum venabitur in propulſio-nes. Hinc Chaldæus,Virum prauum & malignum venabitur Angelus mortis, & detrudet in gehennam. *In interitu*,quãdo interibit: vel,in interitu,vſque ad interitum, donec intereat. Mala eam capient,quæ ipſum interimant,& in exilium pertrahant. Heb. in propulſiones,in ruinas. Homo violentus & iniquus agetur in ruinam,expelletur in interitum. Ad ipſius per-niciem ſua eueniant ſcelera.

14 Noui multis experimẽtis & exemplis Deum cauſam inopum tutaturum, vindicaturum ſuo tempore,& eos liberaturum,impiis grauiſſimè punitis.

15 *Veruntamen*,verùm,at. Eſt enim Antitheſis. Iniquus peribit. Contrà iuſti te laudabũt, vel gratias agent(confiteri vtrumque)de tempeſtiuo auxilio,& tuo fauore dirigentur ſiue pro-ſperabuntur. *Cum vultu tuo*,cum tuo fauore & gratia,quæ in vultu cernitur, vel vt Pſ.15.verſ. 12.& 20.verſ.7. à ſpiritu vultus tui. Tuo vultu ſemper in cœlo perfruentur, beati erunt ex tuæ maieſtatis & gloriæ viſione. Per vultum Chriſtum,qui eſt character ſubſtantiæ ſiue per-ſonæ Dei Patris,etiam Euthymius intelligit.

ARGVMENTVM.

Orat,vt ſit patiens in afflictionibus & ab aduerſariis tutus. Congruit Chriſto.

1 Pſalmus Dauid. CXL. Heb. 141.

DOmine,clamâui ad te, exaûdi me : intênde voci meę,cùm clamáuero ad te
2 Dirigâtur orátio mea, ſicut incênſum,in conſpêctu tuo:eleuátio mánuum meârum ſacrificium veſpertinum.
3 Pone Dómine cuſtódiam ori meo: & óſtium circunſtántiæ lábiis meis.
4 Non declînes cor meum in verba malítiæ: ad excuſandas excuſatiônes in peccâtis.
5 Cum homínibus operántibus iniquitâtem: & non communicâbo cũ elêctis eôrum.
6 Corrípiet me iuſtus in miſericórdia,

dia, & increpâbit me : óleum autem peccatôris non impînguet caput meum.

7 Quóniam adhuc & orátio mea in beneplácitis eôrum: absôrpti sunt iuncti petræ iúdices eôrum.

8 Aúdient verba mea quóniam potuêrunt:sicut crassitûdo terræ erûpta est super terram.

9 Dissipâta sunt ossa nostra secus infêrnum:quia ad te Dómine óculi mei in te sperâui, non aúferas ánimam meam.

10 Custôdi me à láqueo,quem statuêrunt mihi: & à scándalis operántium iniquitâtem.

11 Cadent in retiáculo eius peccatôres:singulariter sum ego, donec tránseam.

---

1 *Exaudi me*, festina ad me:propriè,exaudiendum scilicet.Putant autem nonnulli Dauidem hæc cecinisse in exilio,& loco thuris & hostiarum,quæ fiebant in templo,dedicasse, quod sacrificiis interesse non posset.

2 *Sicut incensum*,recta,grata(sit,supple.)Precatio mea tibi sit gratissima,sicut thuris cremati suffitus, qui in venerationem tui excitatur,sicut thymiama,quod singulis diebus manè & vesperi incenditur. q.d.Preces meæ ad te sursum rectà ascendant,instar thuris suffiti,neque ad modum nebulæ dispergantur,habeantur probatæ & acceptæ,neque veluti in naribus fœteant.Nam ad sacrum thymiama allusum putant.De quolibet thure similitudo etiam constat. Thus enim crematum vbicunque,naribus solet esse gratissimum.*Sacrificium*, (sicut) sacrificium vespertinum, sicut fertum farinaceum vesperi sacrificatum & oblatum cum agno immaculato Christum adumbrante, quod legis statuto per singulos dies vesperi offerebatur.Exod.29.Num.28.Precatio mea cum expansis manibus dirigatur,in cõspectum tuum: tibíque placeat vt vespertinum sacrificium.Fortassè respicit ad S. Eucharistiam vesperè institutam.Alioqui dicere poterat *Sacrificium matutinum*,quod erat celebrius. Chal. Dirigatur oratio mea sicut suffimentum aromaticum coram te,eleuatio manuum mearum in oratione sicut munus suaue,quod offertur in vespere ב *Sicut* similitudinis particula in hac lingua sæpe desideratur.

3 *Pone*,orat pro patientia.In his malis & crucibus serua me, ne quid egrediatur temerè per impatientiam & desperationem ex ore meo.*Ostium circunstantiæ*,munitionis vel custodiæ,ostium custodiis munitum, ostium quod labia mea circunstet, obsideat,custodiat per circuitum,vt nihil possit per ipsa egredi impurum & vitiosum.Metaph.à custodibus & excubitoribus qui loca seruant,ne quis temerè exeat.Latinè,adhibere seram, frænum imponere ori. Heb.custodiam.(Alii in Imp.Custodi,non tam rectè)super ostium labiorum meorũ(pone) fac ne aperiam labia mea temerè,inutiliter, &c.Da mihi gratiam,qua frænem & domem linguam meam,ne vllo pacto peccem.ד *Dal*,qui interpretantur eleuationem,vel tenuitatem, non ostium non agnouerunt poëticam Apocopen,de qua Psa.3.vers.8.pro ד *Deleth*.

4 *Declines*,actiuè.ne inclina animum meum ad verba mala,ne patiare vt declinem ad verba inania, vel etiam pernicioſa. Aliqui transcendenter,ad rem malam. *Ad excusandas*, vt peccata mea velim defendere,excusare,eleuare, sed potius agnoscam & simpliciter confitear ad illorum remissionem consequendam,è doctrina Psal.37.50.131. Quod secutus est Dauid 2. Reg.12.Vnde Nathan ingenuè confitenti, Peccaui Domino, dixit, Dominus quoque transtulit à te peccatum tuum, non morieris. Qui vertunt. *Ad operandum operationes in impietate*,aut quid aliud, non intelligunt vim verbi עלל. Nam non significat operari simpliciter sed cum occasione,prætextu,causa. Ex quo *Halilá*,& apud Rabb. *Hilla*,causa, occasio,excusatio. Græcè τῦ προφασίζεσθαι προφάσεις, vt prætexam prætextus in peccatis meis: vt cùm Adam in Euam,& Eua in serpentem peccati prætextum coniecit, Euthym.

Q

5 *Cum hominibus*, vt faciunt iniqui, vt solent se excusare impii. Nam cohæret cum proximis vt ex distinctione Hebræorum patet, apud quos hic versus cum superiore est vnicus. *Et non communicabo*, & non communicem, vel, & tunc non communicabo. *Cum electis*. Neutrius generis. Vnde Heb. Et non vescar deliciis eorum. Et tunc non fruar voluptatibus, quibus fruuntur impii: non fiam particeps eorum, quæ ipsi putant electa & delicioſa. Nihil mihi erit commune cum iis, quæ ipsi tanti faciunt, neque indulgebo deliciis, quas isti studioſè persequuntur.

6 *Corripiet*, feriet propriè, vel feriat. Concessio: corripiat me iustus, lubens hoc feram, at oleum peccatoris &c. Percutiet & verberabit me iustus misericorditer, sine inhumanitate. Proinde si me vis castigare, ó Domine, eius castigationem non auersor, eam summi beneficii loco ducam: at oleum peccatoris ne illinat caput meum, eius misericordia ne me inungat, eius suauitas, fauor, beneuolentia, blanditiæ, humanitas ne me perfundant, aut mecum quicquam habeant negotii. Mihi enim est vtilius castigari, atque etiam vapulare à iustis, quàm à sceleratis vnguento quantumuis pretioso deliniri. Verbera enim illorum morbos animorum sanant, at istorum vnguenta siue deliciæ caput frangunt, id est, mentem perdunt. Hanc Antithesin præter Nostros agnoscunt R. Ioseph & R. Abraham. Nec tam rectè Recentiores putant idem dici vtroque hemistichio, vel certè posterius esse exaggerationem prioris, quòd Hebraicè loco *peccatoris*, legatur רֹאשׁ *Ros*, caput, quasi verò *Ros* non etiam significet venenum, fel, amaritudinem, quæ propriè inest serpentis capiti: & per translationem, peccatorem venenatis moribus. Sic interim illi interpretantur, *Oleum capiti, non franget caput meum*, id est, illa iustorum castigatio, quæ est vnguentum siue oleum pretiosissimum, non me lædet, neque meo capiti erit noxia. Vt oleum capitis sit oleum primum, præcipuum & pretiosissimum, vt Exod. 30. Simplicior est Antithesis. Vnguentum veneni, id est, peccatoris, ne frangat, ne lædat, vel etiam ne obtundat caput meum, ne meo capiti sit molestum. Sic Gall. *Qu'il ne me rompe la teste*. Quod per impugnare, siue inungere & oblinere repræsentarunt Septuag. Oleum siue vnguentum Metaphoricè, blanditiæ, quibus demulcentur corda peccantium, & in malis fouentur, de quibus Rom. 16. per blandas benedictiones seducunt corda innocentium. Illæ blanditiæ ne pascant animum meum, neque oblectent, ne eum capiant & in peccatis foueant. Simulatam adulationis laudem Hilarius & Augustinus exponunt.

7 *Quoniam adhuc* (est.) quoniam Precor adhuc etiam inter mala eorum, id est, inter medias eorum persecutiones, tantoperè ab ipsis expetitas, nec tui in mediis malis & calamitatibus mihi ab ipsis cupidissimè importatis obliuiscor, absorbebuntur crudeliter saxis illisi. *In* etiã pro *contra*, appositissimè, etsi construatur cùm Ablatiuo, non Accusat. interdum enim interpretes hoc neglexerunt, vt vers. 11. Quia adhuc oratio mea est, instat & perseuerat aduersus eorum malitiam, vel vexationes (Malum de malo pœnæ & culpæ) diuinam illis vltionem imprecans, infœlicissimè peribunt. Precis afflictorum assiduæ contra peccatores magnam esse vim ostendit. Hebræi tamen iungunt cum præcedentibus: Oleum peccatoris ne me inũgat, quia etiam adhuc oro contra eorum malitiam & beneplacita, siue cupiditates. *In beneplacitis eorum*. בְּעַד hoc loco acceperunt in significatione Chaldaica, de qua Psal. 138. vers. 3. Propriè *In malis eorum*. Inter mala eorum, in quibus sibi placent, vel contra peccata, quibus delectantur. Nam Præpos. *In*, variè hîc exponitur. *Inter*, *contra*, *per*, & *Mala*, calamitates, vel peccata. Quia adhuc etiam oratio mea (est) in malis eorum, id est, pro malis eorum, vt scilicet conuertantur ab operibus malis, è Kimhi, & Theo. Vel, in malis eorum, id est, ne in eorum mala & calamitates ab ipsis mihi optatas incidam, è R. Selomone & Chrysost. *Vel*, Pro malis eorum, vt eis mala eueniant, è R. Abraham. *Absorpti sunt*. Præteritum pro futuro. Absorbebũtur, illisi petris & saxis principes istorum impiorum: crudeli supplicio interibunt hi, qui præsunt istorum studiis & persecutionibus, hi, à quibus isti incitantur contra me, illidentur in petras, in loca saxosa præcipitabuntur, inhumanitérque punientur. Vnde Heb. Dimissi sunt in manibus petræ iudices eorum: quod intelligunt de Saule & purpuratis eius. Inhumanum & crudele supplicium appellant iungi petræ, allidi ad rupes, dimitti in manibus saxi, id est, in loco saxoso, vel de saxo, vt Iezabel, 3. Reg. 9. *Iudices*, principes, id est, præcipui eorum: vt liber Iudicum, id est, Principum.

8 *Audiant*. Hysterologia, quæ sic ordinanda. Audiant quoniam verba mea potuerunt, id est,

id est,apud Deum efficacia fuerunt. Audient quòd preces meæ exauditæ sunt, vim magnam habuerunt,plurimum valuerunt apud Dominum,impetrando scilicet istam vindictã & iudicium. Sic Heb. Et audient verba mea,quoniam dulcia fuerunt:intelligent verba mea fuisse suauia,grata & accepta Domino,ei placuisse:quòd me exaudiuerit,eos vlciscendo, & me liberando. Græc ὅτι ἡ δωνήθησαν, Nam ἡδὺς dulcis, vbi tamen Nostet legisse videtur ἐδωνήθησαν à δωάμαι,*possum*:quòd fuerint magnæ potestatis coram Domino,dum me exaudiuit. Alii,Audient verba mea fuisse suauia,pacifica & quieta,non, vt putant, conspiratoria & pertinentia ad perturbandam Rempublicam,& inuadendum regnum. Voces proborum ad Dominum contra impios tunc intelligimus fuisse efficaces,quando eos euertit,vel, conuertit. *Sicut crassitudo.* Cadit hoc simile in primum hemistichium sequentis versus. Sicut crassa moles terræ, aratro discissa rumpitur in glebas: sicut crassa gleba erumpit per scissionem aratri, vel per terræ motum, & magna violentia è suo loco dispellitur, & exilit super terræ superficiem: sic dissipata sic dispersa sunt nostra ossa & vires ad inferni fauces, hostium nostrorum persecutionibus & bellis Hieronym. Sicut agricola cũ scindit terram, sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni. Hinc Heb. Sicut findẽs & proscindens terram.i. vt solet agricola findendo proscindendóque terram glebas dissipare, ita isti, ossa & vires nostras infregerunt, nósque in eas angustias adegerunt, vt morti iam simus propinqui. Alludit ad ossa Martyrum dispersa & corpora insepulta,vt 2. Cor. 1.

9 *Ossa nostra*,vires nostræ, per Meton. Alii,membra nostra, per Synec. Altera pars similitudinis. in Heb in hoc hemistichio versus clauditur. *Secus infernum*,iuxta sepulchrum,iuxta infernũ,ad mortẽ ferè,prope orcũ ad orci fauces ita vt propè sit infernus,ita vt status inferni, mors,vel sepulchrũ nobis immineat. Hyperbole ingentiũ periculorũ,inferno & morti proximorum. Latinè,alterum pedem habere in sepulchro,vel in cymba Charontis. *Quia*,sunt sup. vel respiciunt. *In te*,(&)in te speraui. Asyntheton. Quia in te oculi mei sunt coniecti, & quia in te omnis spes mea posita est,ne auferas,& ex Heb. effundas(quasi aquam,cuius effusio nihili putatur)vitam meam,ne quæso permitte me ab impiis vita spoliari.

10 *A laqueo*,à manibus laquei,prop. *Statuerunt*,tetenderunt. A *scandalis*,à tendiculis & cassibus maleficorum & sceleratorum,ab insidiosis consiliis & operibus.

11 *Cadent*. Possit etiam verti deprecanter,cadant,decidant. *In retiaculo*. reticula (Latinius) in rete. Ablatiuus pro Accusatiuo: vel in reti,per rete eius (iniquitatis.) Cadent impii in retia iniqua, quæ mihi tetenderunt,in ea mala,quæ mihi machinati sunt. Singulariter autem siue separatim ego incolumis euadam. *Eius*. suo,vt sit singul. pro plurali. Vel, iniquitatis, id est,reti iniquo,iniquè structo & tenso. Vel Dei,iuxta Theod. reti eius,Dei scilicet,capientur qui aliis insidiantur & tendunt retia. *Singulariter*, καταμόνας solitariè, solus, ab illo cœtu remotus sum,solus maneo,ab illorum societate me remoueo & separo,vel, sum solus, sum singularis & præsidio destitutus,donec transeam illorum retia,donec illorum casses & insidias euadam. De mortis transitu intelligit Chryso. Solitarius & amotus ero ab eorum studio,donec obeam. Me ab eis separabo,quoad vixero:de temporis autem Chaldæus,singularis,inquit,sum,donec tempus transeat. יַחַד etiam simul,pariter,significat. Ex quo nonnulli,Cadant in suos casses,dum pariter ego illos transgrediar: dum suis retibus capientur, ab iisdem liberer. Dum simul sum cum ipsis,inter retia illorum, ipsi capientur: ego verò tua benignitate saluus euadam.

ARGVMENTVM.

Humana ope desertus,contra insectatores auxilium implorat. Christo & Ecclesiæ congruit.

1 Intellectus Dauid,cùm esset in spelunca, oratio.1.Reg.24. CXLI. Heb. 142.

VOce mea ad Dóminum clamâui: voce mea ad Dóminum deprecâtus ſum.
3 Effûndo in conſpêctu eius oratiônem meam: & tribulatiônem meam ante ipſum pronúntio.
4 In deficiêndo ex me ſpíritum meũ: & tu cognouîſti ſémitas meas.
5 In via hac, qua ambulâbam: abſcondêrunt láqueum mihi.
6 Conſiderâbam ad déxteram, & vidêbam: & non erat, qui cognóſceret me.
7 Périit fuga à me: & non eſt, qui requîrat ánimam meam.
8 Clamâui ad te Dómine dixi, Tu es ſpes mea, pórtio mea in terra viuéntium.
9 Intênde ad deprecatiônem meam: quia humiliâtus ſum nimis.
10 Líbera me à perſequéntibus me: quia confortâti ſunt ſuper me.
11 Educ de cuſtódia ánimam meam, ad confitêndum nómini tuo: me expêctant iuſti, donec retríbuas mihi.

---

1 Dauid in ſpelunca loquitur (1. Reg. 24.) ſed Prophetat in Chriſto. Hilarius. Nam inſcriptiones non ſemper materiam Pſalmi, ſed occaſionem exprimunt. lege. Pſ. 3.

2 *Clamaui* per precem, mente & ſubmiſſo labiorum motu, vt Anna 1. Reg. 1. verſ. 13. &c. Non enim voce clamabat, in ſpecu latitans, iamiam comprehendendus ab hoſtibus. Hanc verò cordis vocem pro clamore habere Dominum apparet è cap. 14. Exod. Quid clamas ad me (ô Moſes) cum ne mutiret quidem. Nam oratio eſt propriè in eleuatione mentis.

3 *Effundo*. multis verbis expono. *Orationem* שיחי meditationem meam, meam ſummiſſam locutionem & precem. *Pronuntio*, narro, indico apud ipſum hanc meam calamitatem.

4 *In deficiendo*. Pronuntio, inquam, quando deficit præ magnitudine mœroris & anxietatis animus meus, vt cogatur velut excedere è corpore. Ad verb. Inuolui & operui in me ſpiritum meum. Metaphor. Quaſi animus præ anguſtia ſe implicaret corpori, & verſus illud contraheret. Nam nihil aliud expectabat Dauid, quàm vt caperetur à Saule. Hęc autem iungenda cum ſuperioribus. *Semitas*, vitam, vitæ meæ rationes, actiones, negotia, neceſſitates. Totidem modis accipitur Metaphora. Tibi eſt nota vita & innocentia mea, noſti me iniuria, iſta ab inimicis meis pati. Alii, viam, qua poſſim effugere, vel modum, quo poſſim liberari, tenes.

5 Hic verſus eſt pars ſuperioris ſecundu m Maſoretarum diſtinctiones. *In via hac*. etiam in his montibus & ſpeluncis, in quibus me tutum fore ſperabam. *Laqueum*, inſidias exitiales ſtruxerunt mihi.

6 deſcribit ſuã miſeriã hoc & ſeq. V. *Conſiderabã*, rectè. Nã etiã Rabbini monẽt יעיע & דלה eſſe infinita pro præteritis, contra Heb. in Imp. vertẽtes, Conſidera & vide, ô Domine, præter te adeſſe mihi neminẽ. *Ad dexterã*, ad auxiliũ, Metonym. Eſſe enim à dextris, vſu ſcripturæ eſt paratũ ad opẽ aſſiſtere, vt Pſ. 15. 108. 109. Vel eſt geſtus hominũ ſollicitè & anxiè in omnẽ partem ſe vertentium, vt videant, num ſibi alicunde auxilium veniat. *Et videbam*, & diligenter obſeruabam, ſollicitè attendebam, & nullus me obſidentium & circunſtantium agnoſcebat, vt mihi opem ferret. Amici & noti me deſeruerunt, neque meis ærumnis affecti ſunt. Alii putant eſſe Apoſiopeſin, *Et videbam* ſup. ad ſiniſtram. In omnem partem verſaui oculorum meorum aciem, nulla autem ex parte apparuit, qui me agnoſceret. Etiam hic verſus Maſoretis eſt ſecundum membrum verſus ſuperioris.

7 *Fuga*, effugium, fugæ locus, modus & poteſtas. Nam erat in ſpelunca ab hoſtibus obſeſſa. 1. Reg. 22. & 24. bis enim ea latuit. *Requirat animam*, animæ meæ, ſiue vitæ per Metonym. ſalutem & liberationem: cui curæ ſit mea ſalus, qui curet vitam meam, Chryſo. Requirere animam ad ſaluandum & tuendum intelligitur: non vt Pſal. 39. & 62. ad perniciem & exitium, vt & Matth. 2. Defuncti ſunt, qui quærebant animam pueri, id eſt, interitum & necem.

8 *Portio*

8 *Portiõ*(&)portio mea es,quoad ero in viuis. *In terra viuentium*, in hac vita, in hoc mundo Euthymius in cœlo,vbi est terra viuentium.Immortales enim sunt & perpetuo fœlices,qui illic viuunt.Alii,in mea patria tu mea es hæreditas & sors,non opes,honores,clientelæ,exercitus,præsidia, aliáque huiusmodi.Hebræi censent terram viuentium appellari suam patriã Israelicam, quòd esset saluberrima,vt potè posita in medio climatum: quæ cœli inclinatio calore & frigore æqualiter participat,vt proinde regio sit temperatissima, & valetudini atque vitæ accommodatissima. Malo terram sanctam opponi desertis,in quibus latitabat & vsu publico religionis carebat. Dauid.q.d.Portio mea eris in terra patria, vbi homines viuunt:nam me restitues. Nec semper in his desertis,vbi homines multa perpetiũtur,& quasi pereunt media & squalore,vitam vagam & miseram persequar. Significat reliqua omnia sibi esse erepta in illis locis, præter misericordiam Dei,qua nixus sperabat se adhuc patriam visurum. Respicit etiam ad veram vitam, quæ in humanis est posita in religionis vsu.Portio mea eris in terra sancta, vbi homines propriè viuunt & vsu solemni religionis à te per Mosem & Prophetas ordinatæ in piarum mentium solatium fruuntur, tuámque hauriunt gratiam. Hunc autem versum cum duobus præcedentibus Hilarius & August. de Christo exponunt.

9 *Deprecationem*, vociferatiônem propriè, querimoniam. *Humiliatus*, attenuatus propriè.

10 *Super me*,præ me. Quia sunt me fortiores & potentiores. Rursum Masoretę hunc versum habent pro secundo membro superioris.

11 *De custodia*, de carcere, de clausura Heb.i.de hac spelunca & obsidione. Possit trãsferri ad carcerẽ corporis huius mortalis vel inferni. *Ad confitendum*, eo vt ego liberatus cõfitear& celebrem tuum nomen.q.d. Nolo me liberes, nisi vt possim te publicè celebrare, & gratias agere. Malo hîc perire,quàm si liberatus tui postea obliuiscar.Aliqui aliter resoluunt.Vt iusti,ob meam liberationem,confiteantur & celebrent nomen tuum. *Me expectant*.Expectant iusti,vt mihi beneficias,vt me liberes. Alterum enim pronominum est duntaxat emphaticum.q.d.Educ me de hoc misero statu & quasi carcere siue vitæ, siue obsidionis inimicorum.Nam & iusti id sperant.Si non mea causa,at propter iustos id effice,qui hoc expectant. Ad verb.me coronant,id est,cingunt,stipant,circunstant,solliciti de mea salute & liberatione.Quamquam יכתר *Cathar* etiam significet expectare, præsertim apud Syros,vt Es. 42.& 60. Auidè præstolantur,vt me liberes & opem feras:expectant solicitè & anxiè meam liberationem & salutem:suspensi sunt,expectantes tuum in me beneficium ac retributionem.Chrys. *Donec retribuas*,donec beneficias, donec beneficio liberationis me afficias,donec de me benè merearis.Aliqui in futuro vertunt.Me coronabunt iusti,cùm retribueris mihi.Si mihi dederis hoc beneficium,iusti se mihi,studio gratulandi, circumfundent, atque ad me læti accurrent.Hinc Græcè ὑπομενοῦσι,expectabunt,sustinebunt,gratulaturi videlicet de tam præclara liberatione,cùm viderint te retribuisse mihi,id est,tantum beneficium contulisse.Lubens etiam retinuerim vim verbi. Coronabunt, id est, capiti meo coronam imponent, vt contigit quando.1.Paral.11.Regem eum inaugurarunt.

ARGVMENTVM.

Petit ne Deus ad suam iustitiam respiciat,sed ad miseriam & persecutionem,à qua se subleuet, punitis hostibus,Congruit Ecclesiæ.

1 Psalmus Dauid,quando persequebatur eum Absalom filius eius.
2.Reg.17. CXLII. Heb. 143.

DOmine exaûdi oratiônem meam, aúribus pércipe obſecratiônem meam: in veritâte tua, exaûdi me in tua iuſtítia.

2 Et non intres in iudícium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificábitur in conſpêctu tuo omnis viuens.

3 Quia perſecûtus eſt inimîcus animam meam: humiliâuit in terra vitâ meam.

4 Collocâuit me in obſcûris, ſicut mórtuos ſéculi, & anxiâtus eſt ſuper ſpíritus meus: in me turbâtum eſt cor meum.

5 Memor fui diêrum antiquôrum, meditâtus ſum in ómnibus opéribus tuis: in factis mánuum tuârum meditâbar.

6 Expândi manus meas ad te: ánima mea, ſicut terra ſine aqua tibi.

7 Velóciter exaûdi me Dómine: defêcit ſpíritus meus.

8 Non auertâs fáciem tuam à me: & ſímilis ero deſcendéntibus in lacum.

9 Auditam fac mihi manè miſericôrdiam tuam: quia in te ſperâui.

10 Notam fac mihi viam, in qua ámbulem: quia ad te leuâui ánimam meam.

11 Eripe me de inimîcis meis Dómine, ad te confûgi: doce me fácere voluntâtem tuam, quia Deus meus es tu.

12 Spíritus tuus bonus dedûcet me in terram rectam: propter nomen tuum Dómine viuífica me, in æquitâte tua.

13 Edûces de tribulatiône ánimam meam: & in miſericórdia tua diſpêrdes omnes inimîcos meos.

14 Et perdes omnes, qui tríbulant ánimam meam: quóniam ego ſeruus tuus ſum.

---

1 Propria inſcriptio eſt *Pſalmus Dauid*. A Græcis cætera ſunt adiecta. Nam reuera argumentum eſt generalius, quàm vt ad perſecutionem vel Saulis vel Abſalom coërceatur. *In veritate*, pro tua fide, ſecundum veritatem promiſſionum tuarum. *In tua iuſtitia*, per tuam iuſtitiã, ſecundum æquitatem iuſtitiæ tuæ, quæ poſtulat, vt fidem præſtes. Vel, in tua iuſtitia, qua tu homines videlicet iuſtificas, vt Rom. 3. Sic iuſtitia concurrit cum Gratia & miſericordia.

2 *In iudicium*, in ius: in iuris thronum ne mecum venias, ſed miſericordiæ. Ne mecum iure agito. Mecum miſericorditer agi obſecro, non ex ſummi & exacti iuris formula & præſcripto. *Iudicium* enim hic ſummum ius, iuriſque ſeueritatem ſignificat, quatenus opponitur æquitati ſiue ἐπιεικείᾳ. Quare cũm nemo ſit perfectè iuſtus apud Deum, iuſti & puri iudicij metus omnes terrere debet. Poſſit eſſe Metonymia, In Iudicii diſceptationem. Noli mecum iudicio diſceptare, noli me in ius trahere. *Quia non*. Non omnis. i. nullus. Quia nullus hominũ iuſtificabitur, abſoluetur, iuſtus reperietur, aut erit, ſimpliciter & proprie: & iuxta Chryſoſt. inſons æſtimabitur corã te. Omnes enim peccáuerũt, & indigent gratia Dei, nec quiſquã eſt, qui non aliqua macula peccati vel fuerit, vel ſit inquinatus, vel ſibi relictus non poſſit inquinari. Quo ſenſu ne Angeli quidẽ iuſti ac puri dicũtur, 4. & 25. Iob. Neque quiſquã ſoli iuſtitiæ, miſericordia, non ſuppoſita innitẽs, ſe poſſit iuſtũ probare ante exactũ Dei tribunal. Vnde ne ſaluari quidẽ nos dicimus ex operibus propriè, ſed ex gratia & meritis. Qui ſaluãdos ſaluas gratis, ſalua nos fons pietatis. Et Spes à Magiſtro lib. 3. definitur certa expectatio vitæ æternæ ex gratia & meritis. Eſt autem meritũ, non opus bonũ ſimpliciter, ſed cum gratia & per gratiã Dei factũ atque acceptatũ, vt ſic cũcta in Deũ cõferantur, qui in nobis ſua dona coronat, dum bona noſtra opera remunerat, ex Auguſt. ad Sixtum. Sunt enim gratuita ex parte gratiæ præuenientis & comitantis, tantùm noſtra, ratione liberi arbitrii & obedientiæ. Lege hic Auguſt. & ſerm. 49. de Tempore, & Bernard. primo ſerm. in feſtum omnium Sanctorum. Chryſoſtom. hic, & Proſperum.

3 *Quia*

3 *Quia*. Vers. 3. & 4. poëtica hypotyposis hominis extremè afflicti. Cadit autem in quintum Quia summè sum afflictus, memor fui &c. *Humiliauit* depressit, deiecit in terrā, humi afflixit. Heb. attriuit.

4 *In obscuris*. in tenebris, in obscuris locis, in speluncis & latebris. Ita è Chrys. vocat calamitates & mala, quibus mens ipsius obtenebrabatur. *Sicut mortuos seculi*. ante multa secula: sicut iamdudum mortuos, & à seculo longóque tempore in tenebris degentes, quorum nulla ampliùs est memoria. Vnde Hieron. vertit antiquos, siue antiquitus, & iam olim mortuos. Euthymius, profundissimis tenebris & multa humo obrutos. Alij mortuos in seculum, siue in perpetuum, *Anxiatus est*, inuolutus est propriè, opertus anxietate: de quo Psal. 141. vers. 4. *Super me*, in me, vel de me, pro me: vt sit sensus, Anxius est de me, ne scilicet ab inimicis comprehendar, & in mortem trahar. *In me turbatum est*. Ad verb. Intra me, in medio mei, obstupefactum est, vel desolatum.

5 *Dierum antiquorum*, quibus antiquitùs de me benè merebaris, méque singularibus bonis afficiebas. Ita Hebræi. Ego cum Nostris generaliùs, Antè acti temporis. Secula antiquitùs præterita recolo, quæ ab initio mundi fluxerunt, & monumenta misericordiæ, quot & quātis calamitatibus liberaueris maiores nostros, quanta benignitate eos perpetuo tutatus sis. Recogito dies æternitatis, antiquæ fœlicitatis, qua patres afficiebas: pristinæ denique gratiæ qua eramus affecti in statu innocentiæ ante Adæ peccatum. Hæc omnia me ad implorandā misericordiam tuam hortantur. *Meditabar*, vel loquebar. Me consolabar Patrum exemplis & cogitatione priscorum factorum tuorum, quæ plena sunt humanitatis in eos, qui te implorant, inauditæque misericordiæ.

6 *Tibi* est, supirat, vel quid simile. Ad te est, ad te languet. Te sitit anima mea mœsta, desiderat tuam gratiam, misericordiam, consolationem, auxilium, vt terra arida, sicca, humore destituta quæ aquā expectat. (Græc. γῆ ἄνυδρος *inaquosa*) nimio æstu fissa, audissimé aquā pluuiā expetit, ad irrigationem anhelat & sitit. *Sela*.

7 *Defecit*, animus meus propè ærumnis extinctus est & perijt, nisi succurras. Vel defecit, petitione & expectatione longa tui diuini auxilij, vel præ desiderio liberationis.

8 *Faciem tuam*, faciem tuæ misericordiæ ac benignitatis. *Et similis ero*. Vt similis sim, adeò vt talis fiam, quales qui descendunt in orcum. *Et* Pro *Vt alioqui*, causaliter. Vau pro lemáan, vt Psal. 14. vers. 6. Ne mihi tuum benignum vultum abde, alioqui ero similis descendentibus in lacum mortis, vel inferni, quasi vnus de eorum numero, alioqui assimilabor moribundis. Alij, ne similis fiam his, qui desperatione se præcipitant in lacum, foueam, puteum. Non desunt, qui E pro *Nam* accipiant. Nam meni exaudis, similis essem descendentibus in lacum, lacus autem de inferno, sepulchro, morte precipitio & profunda scrobe.

9 *Manè*, maturè, citò, tempestiuè, celeriter, primo quoque tempore. Per Metaph. Audire fac in corde meo, fac audiam interius tuam benignitatē, fac eam apud me sentiam. Nam Deus in cordibus pœnitentium & humilium loquitur verba consolationis, remissionis, spei, &c. Vel, Audire, in genere, pro percipere, intelligere, agnoscere, experiri, sentire. Velociter mihi exhibe & reipsa ostende misericordiam tuam, fac eam experiar.

10 *In qua ambulem*, qua ambulare debeam. i. viam bonam & rectam demonstra mihi, per quā ad te recta perueniam, & quæ tibi placeat, rege me tuis consiliis. Alij, ostende mihi viam, qua possim, euadere. *Leuaui*, extuli, per precem videlicet.

11 *Ad te confugi*, vt scilicet apud te absconderer ab hostibus meis. Obscuritatem, Archetypi perspicuè expressérunt. Ad te texi, siue occultaui (me). i. ad te latitaturus cōfugi, te posui pro pro meo operimento, vel iuxta Chald. redemptione. Sic enim interpretatur. Verbum tuum constitui in redemptorem. Vbi obseruabis Chaldæos Paraphrastas sæpè pro Deo Verbum Dei transferre, quasi aliquid audiuissent de Dei Verbo increato, καὶ ὑφισάμενος Sic & Philo, Midrashim & Cabbalici. *Doce me*. Vt precatus fuerat pro salute corporis, ita nunc pro salute animi, Kimhi. vt non liberari solum, verum etiam doceri velit. Deus doctor iustorum. Spiritus autem sanctus ductor.

12 *Bonus*, De Spiritu sancto essentialiter bono, à quo omnis bonitas & virtus per communicationem procedit & deriuatur. *In terram rectam*, in solum planū, per viam planam & æquā in qua non impingam, in viam præceptorum tuorum, quæ ducit ad te. Gall. *au droit chemin*. Hīc in Psal. Romano, in viam rectam. Et Chrys. in viam virtutis, in consilia & actiones tibi

placentes: Vel, in cælum, in Ecclesiam præcipuè triumphantem & cœlestem, quæ Apoc. 21. Terra, propter æternitatis stabilitatem, Recta, propter perfectam iustitiam, quia in ea nihil est coinquinatum & prauum. *In æquitate*, propter iustitiam & fidelitatem tuam. *Viuificabis*, in vita conseruabis. Alii. Iustificabis (me iustitia) qua iustificas impios. De vita spirituali.

3 *In misericordia*, per tuam misericordiam, pro tua benignitate. *Disperdes*, excindes prop.

4 Hic versus annectitur superiori In Hebræo.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd pacato regno fruatur. Deinde orat, vt se ab externis hostibus, alioquin tumentibus, defendat. Congruit Regibus contra Barbaros.

1 Psalmus Dauid aduersus Goliath. CXLIII. Hebr. 144.

BEnedîctus Dóminus Deus meus, qui docet manus meas ad prælîũ: & dígitos meos ad bellum.

2 Misericórdia mea & refúgium meũ suscêptor meus & liberâtor meus.

3 Protêctor meus & in ipso sperâui: qui subdit pópulum meum sub me.

4 Dómine quid est homo, quia innotuîstiei: aut filius hóminis, quia réputas eum?

5 Homo vanitâti símilis factus est: dies eius sicut vmbra prætéreunt.

6 Dómine inclîna cœlos tuos, & descênde: tange montes, & fumigâbunt.

7 Fúlgura coruscatiônem, & disipâbis eos: emîtte sagîttas tuas, & conturbâbis eos.

8 Emîtte manum tuam de alto, éripe me, & libera me de aquis multis: & de manu filiôrum alienorum.

9 Quorum os locûtum est vanitâtem & déxtera eôrum déxtera iniquitâtis.

10 Deus cánticum nouum cantâbo tibi: in psaltério decachôrdo psallam tibi.

11 Qui das salûtem régibus, qui redemîsti Dauid séruum tuum: de gládio malîgno êripe me.

12 Et érue me de manu filiorum alienorum, quorum os locûtum est vanitâtem: & déxtera eôrum, déxtera iniquitâtis.

13 Quorum filij sicut nouêllæ plantatiônes: in iuuentûte sua.

14 Fíliæ eórum compositæ: circũ ornâtæ, vt similitûdo templi.

15 Promptuâria eôrum plena: eructántia ex hoc in illud.

16 Oues eôrum fœtôsę, abundantes in egrêssibus suis: boues eôrum crassæ.

17 Non est ruîna macériæ, neque trán situs: neque clamor in pláteis eôrum.

18 Beâtum dixêrũt pópulum, cui hæc sunt: beâtus pópulus, cuius Dóminus Deus eius.

1 *Aduersus Goliath*, Hæc non incommodè adduntur Hebrææ inscriptioni, cùm argumentũ Psalmi non abludat ab historia duelli Dauidis & Goliath, & Chaldæus Paraphrastes significet versu 11. inde materiam carminis fuisse sumptam. Nam pro *Gladio maligno*, habet, *Gladio Goliath*. *Benedictus*, Laudetur Deus, qui me victorẽ vbique efficit, qui me in bellis secũdat Vel, qui me in re bellica minus exercitatum bellicosum fecit. Nam è pascuis venerat, quãdo certamen

certamen iniit cum Gigante. Artem digladiandi non didicerat, & tamen exercitatissimum & valde terribilem gladiatorem prostrauit.

2 Epithetis & elogiis eblanditur Deum duobus versibus. Quarto enim accedit ad narrationem. *Misericordia mea*, Deus, qui mei copiosissimè miseretur. *Susceptor.* Hebr. arx mea. Sic ver. 3. scutum meum. Metaphoris declarat Dei opem, qua hostes ac pericula superamus, quas postea 70. simplicioribus verbis enuntiant.

3 *Qui subdit.* Qui extendit propriè. i. qui sternit & subigit, qui obedientes reddit subditos, & flectit ad obsequendi studium, qui populum prostratum & obedientem mihi præbet. Gratia Dei subditur populus, qui alioqui nouis motibus dolectatur. Populum Israel vocat suum quod ei tum pacificè imperaret. Si hic Psalmus compositus fuit post mortuum Saülem, cum ei regnum à populo iam delatum esset. Vel quòd se ei pacificè & quietè regnaturum certo speraret, si ante Saulis mortem conditus fuit. Chaldæus & Hieronymus & aliqui Rabinorũ interpretantur. Qui subdis Philisteos. Vt Ammi per Apocopem positum sit pro Ammim. Sed rectius vt Iod more suo pronomen sit.

4 *Quia innotuisti ei*, quia ei te reuelasti, ac notum fecisti per te te, per Angelos, per Prophetas, per Filium, per Apostolos, per Scripturas, per visiones, apparitiones, inspirationes varias &c. Hebr. 1. Quia etiam ingrato tui notitiam præstitisti, Chrysostom. Heb. Vt cognoscas eum, id est, vt eum cures, vt eius rationem habeas, vt eius necessitates respicias & agnoscas, eadem pene sententia. Nam prouidentia non tantum in cognoscendo & prospiciendo locum habet, sed etiam in curando, & dirigendo. i. Prouidentia non modo infert cognitionem & prospectum, sed etiam ordinationem & beneficentiam. Domine, quãtus ego sum, vt sic mei habeas rationem. De se loquitur in tertia persona. *Reputas*. tanti facis, tanti æstimas eum August.

5 *Vanitati*, inanitati, ipsi nihilo, sicut vmbra, quæ nullam habet subsistentiam, & est mera priuatio, vnde exoriente luce euanescit, ac si nunquam extitisset.

6 Vers. 6. 7. & 8. precatur hypotyposi Poëtica, vt se iuuet, ac de medio tollat inimicos suos Sic 10. Æneidos.

Tu potes Æneam manibus subducere Graiûm.
Pròque viro nebulam & ventos obtendere inanes.
Et potes in totidem classem conuertere Nymphas.

Et apud Homerum, dij aliquos de periculis liberaturi nebulas & similia opponunt. Vel alludit ad tempestates, in monte Sinai, cum daretur lex, & in Iosue, cum bellum gereretur contra Chananæos excitatas. *Inclina cælos*, inflectè in terras, vt adsis celeriter, & descẽde in meũ auxilium, qui hîc in terris opprimor. *Tange*, percute, ferì fulmine, tonitru, & alijs tuis cœlestibus telis. Vt 3. Catalinaria Cic. Tactus est ille, qui hanc vrbem condidit, id est, fulminatus, crematus, cœlesti igne sideratus. Ostende prẽsentem iram & potentiam tuam. *Montes*. Ita vocat Poëticè hostes suos barbaros & agrestes. *Fumigabunt*, ardebunt, comburentur, vertentur in fumum, vt montes qui siderantur.

7 *Fulgura coruscationem*, emitte fulgura. i. diuinas vltiones. Aliqui ineptè vertũt, flumina, fulmen enim est spiritus è nube expressus sine inflammatione: fulgur autem siue coruscatio, cũ inflammatione .i. ברק Nam hoc verbum significat micare, coruscare. *Sagittas*. Dei tela, Metaph. appellat grandines, tonitrua & similia ignitia meteora, quibus Deus vtitur ad terrendos & perdendos mortales. *Conturbabis*, disturbabis, disiicies.

8 *Manum tuam*, opem, potentiam. Christum intelligunt Hilarius & Augu. *De alto*, de cœlo, manum siue potentiam tuam diuinam. *De aquis multis*, de ingentibus & multis periculis, quibus infixus sum atque immersus. Alij de confluxu hostium plurimorum: vt Metaphoræ variæ accipiuntur. *Aliorum*, barbarorum & impiorum. Hinc Heb. Filiorum alieni, Dei scilicet, vel populi vel patris. q. spuriorum, cuiusmodi solent esse improbi & noxij.

9 *Dextera*, potentia, robur, potestas, quæ tractat iniqua & flagitia, vel potius opera. q. d. & quorum verba & opera scelerata sunt, Eutym. *Iniquitatis*. Mendacii prop. Sed mendacium generaliter sumunt pro omni prauitate, quòd eius sit fons & origo.

10 *Nouum*, nouæ materiæ & argumenti, propter nouam salutem & liberationem, vel excellens. *Decachordo* decem chordis constante vt Psalm. 32. & 91. Aliqui tamen putant esse instrumentum separatum à Psalterio vtsit Asyntheton, (Et in) decachordo.

11 *De gladio maligno*, noxio, vt Saulis, vt Goliath. Annectitur præcedentibus in Pſalt. Romano, vt & Hebraico. Qui redemiſti Dauid de gladio maligno. i. Goliæ, vt putat Chald. & ſuffragantur 70. in ſup. inſcriptione. Alij, de potentia Satanæ. Tu, in genere, hoſtium omnium meorum, Eripe me & erue vt iam verſus incipiat. In vocabulis nulla eſt diuerſitas, ſed in ſola diſtinctione: quod non rarò occurrit, vt finis præcedentis verſus, iuxta Maſoretas referatur ad caput ſequentis.

13 Mirum eſt Recentiores omnes carpendi voluptate ita fuiſſe cæcatos, vt nõ viderint Septuaginta non modò non diſceſſiſſe à litera Hebraica, verum etiam eam multò illuſtriorem & clariorem reddidiſſe μίμησιν contextus mutando in propriam & ſimplicem narrationem, nec intellexerint Mimeſes in hac lingua fieri per Eclipſin לאמר, vt iam ſæpiùs hoc opere obſeruauimus. Quanquam & citra Eclipſin proximè præceſſi, *Quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis*. Quin & dudum, nempè à verſ. 9. hanc Mimeſin voluerat Dauid ſubiicere, dum hæc eadem verba intercalaret: ſed abreptus cogitationis vbertate coactus eſt differre, deindéque per Epanalepſin repetere, *Quorum (inquam) os locutum eſt vanitatẽ?* Et quamnam vanitatem? nempè verba impiorum ſeſe de fœlicitate ſua temporariâ effusè iactantium, quo quid dici poſſit vanius, cùm iſtorum duratio ſit fluxiſſima, & poſſeſſio fallaciſſima! *Quod* (inquiunt) *Filij noſtri ſint pulcherrimi, elegantiſsimæ filiæ, aues fœcundiſsimæ*, & cætera vſque ad vltimam Pſalmi clauſulam ſub prima perſona. Quod alia non poſſit eſſe ſententia in Hebræo quàm Mimeſeos, ac proponantur verba impiorum proſperis rebus ſuis gloriantium, apparet. Primùm, quia præceſſit proximè, *Quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorũ dextera iniquitatis*. 2. quoniam mox ſubiungitur particula continuatiua כי *Quod*. 3. quia loquendi formula vltimi verſus apertè eſt vox iuſti contradicentis ſuperiori ſententiæ, *Beatus populus, cui hæc ſunt: (imò vero) beatus populus, cuius Dominus Deus eius*. 4. Quoniam Rabbini fatentur apud R. Selomonem hæc ad literã nunquam piis contigiſſe, niſi, ſub Ezechia rege, cũ tamen Dauid hîc loquatur de ſuo tempore. 5. quia ſenſus Recentiorum eſt pinguis & Epicureus, ſaltem magis carnalis, quàm Euangelicus eos eſſe fœlices, qui affluant omni bonorum genere. De iis præſertim, quæ hîc ſollicitè enumerantur. Nam in iis Scriptura non ſolet beatitudinem collocare, ſed in Paupertate. Patientia, Crucibus, Perſecutionibus, Matth. 5. & ſexto quia neuter ſenſus, quem afferunt, cohæret vel linguæ, vel præcedentibus. Hic quidem, *Vt (ſint) filij noſtri ſicut nouellæ plantationes, filiæ noſtræ circumornatæ, vt templum promptuaria noſtra*, &c. non cohæret linguæ. Nunquam enim reperias כי *Quod*, poſitum pro כיו *Vt*, ſine verbo futuri temporis expreſſo, cùm hîc duntaxat occurrant participia. Quin & rariſſimè ſumitur pro *Vt*. Iſte verò, *Quòd*, ſiue *Quoniam filij noſtri (ſunt) ſicut nouellæ plantationes, filiæ*, &c. non cohæret precedentibus. Inepta enim eſt ratio & ridicula: Erue me de manu alienorum, quoniam liberi noſtri ſũt pulchri, & cæteris omnibus externis bonis abundamus. Aliena etiã à more Sanctorum, qui ſolent dicere, Erue me, quia in te ſperaui, quia mandata tua cuſtodiui, quia ad te clamo, iiſque ſimilia, ad internam hominis conditionem & ſtatum pertinentia. Rectè ergo noſtri Interpretes, vt ambiguitatem tollerent, ac docerent de temporaria proſperitate impiorum, non autem iuſtorum, hæc debere intelligi, hæc omnia vſque ad extremam Pſalmi clauſulam verterunt perſonã, quæ in Hebræo μιμητικῶς enunciabantur in prima. Hæc aduerſum ſciolos, qui meliorum & ſanctiorum faſtidio, contrà hîc omnia ad perſonam Iuſtorum referunt, eo quòd in fonte, vt dixi, per primum. *Filij noſtri, filiæ noſtræ, oues noſtræ* &c, enuntiari videantur. *Quorum filij*. Ad verb. Quòd filij noſtri, ſicut plãtulæ creſcẽtes. Vbi *Quòd* eſt particula continuatiua, ὅτι vti iam dictum eſt, nõ Cauſalis, vt aliqui Recentiorum, non finalis, vt alij.

1 *Compoſitæ*, eleganter decoratæ. Ad verb. Vt anguli inciſi, ſiue dolati .i. affabrè compoſiti & conſtructi. In angulis præcipua eſt ſtructura, vt nullus ſequatur hiatus vel deformitas proportionis & coniunctionis. *Vt ſimilitudo*, vt exemplar, propriè. Gall. *Cõme le patron ou pourtraict d'vn Temple, ou Palais*. Nam *Hecal*, & Templum & Palatium ſignificat. Deſcribit autem venuſtiſſimè omnes proſperitates & commoda vitæ, quæ quis optare poſſit. Primò, numeroſam & elegantem ſobolem. 2. rerum domeſticarum copiam. 3. pecorum multitudinem & fœcũditatem. 4. domum & vrbes munitas ab irruptione & hoſtilitate. 5. incolumitatem.

15 *Promptuaria*, penaria, conclauia. Anguli propriè, quoniam penaria ſolent collocari in angulis ædiũ. *Eructantis*. redundantia effuſè ex hoc promptuario in illud promptuarium, ex vno

in alterum effluentia. Nimis plenæ sunt eorum cellæ, adeo vt extrà effundant largissimè. Pictura magnæ affluẽtiæ. *Ex hoc in illud.* Ad ver. de victu in victũ, de annona in annonã: vt habeant scilicet veteres prouentus, superuenientibus nouis. R. Ionam, de specie in speciem. Aliquis putauerit Septuag. legisse מזגו *Mizzó* non מזגן *Mizzan*. Sed nihil est opus, cùm vti sæpiùs docui se duntaxat sententiæ alligauerint. Ex hoc in illud. i. ex hac parte in illam, vndique redundant & difluunt. Alij, suppeditant vnum post aliud.

16 Fœtosæ, fœcũdæ. multiparæ Millecuplantes propriè, mille fœtus parientes & gignentes. Sic *abundãtes*, multiplicantes partum, decies millecuplantes ad verb. siue myriadificãtes, parientes per myriadas. Gal. *par milleines & millions*. Alludit autem ad Scythas (de quorum genere sunt Turcæ) & Arabes Saracenorum patres, qui sunt Nomades ac viuunt ex pecore. Vnde & in Nomadibus semper habiti sunt à Geographis. *In egressibus suis*, in viis, in viarũ exitibus, in vicis eorum, quando egrediuntur ac eunt foras. *Suis.* pro eorum. ἐξόδοις αὐτῶν Heb. in vicis nostris, vel compitis: per vicos & compita impiorum decies millecuplos fœtus pariunt Adeò sunt fœcundæ, vt etiam per vicos millecuplis fœtibus augeantur. Quo sensu pro compito Septuaginta vsi fuerunt suprà vocabulo ἔξοδος, vbi Noster, in exitu super summum, Psal. 73. vers. 7. Eò recurre ob vtriusque loci Hebraismum paucis cognitum. *Crassæ*, pingues benè habitæ, propriè oneratæ, onustæ (Pinguedine & carne) obesæ. Alij, fortes, oneris ferentes. Vtrumque Kimhi.

17 *Ruina*, rima, ruptura propriè, per quam externi possint introire & irrumpere, eósque sibi subigere. Gall. *Breche*. Sepibus omnia cinguntur, nullâque incursione violantur. Alij non de hostili irruptione, sed domestica fœlicitate. Eorum omnia sunt sarta tecta, probè instructa ac munita, fruentur altissima pace à nullis interturbantur. *Transitus*, transmigratio in captiuitatem, excursio hostium, abactus pecorum ipsorum, q. d. Securè agunt, non lacessuntur ab hostibus, non veniunt in alterius potestatem & seruitutem, non perrumpuntur ipsorum mœnia. Ita Kimhi, nisi quod putat יוצא esse participium cum Eclipsi, *Neque transiens*, siue *exiens* sup. omnia. Simplicius vt participium degeneret in nomen, vt sæpè aliàs. Non est egressio, quod aliqui postea de obortu explicant. Nihil apud eos perditur obortu, vel alio casu. Alii de exilio, in summa pace & securitate viuunt, nec trahuntur extra patriam vel ciuitatem *Clamor*, eiulatio, vlulatus, querimonia siue ob morbum, siue ob hostium irruptionem, siue ob res alias aduersas. In compitis eorum non audiuntur lamenta vel iurgia.

18 Eleganter explicant Hebraismum, in quo erat Epanortosis & verba Psaltis vel piorum contradicentium impiorũ opinioni & propositionibus. Beatus populus cui sic est, imò verò beatus populus, cuius Dominus eius est. Nam & his abundant, vel si carent non admodum desiderant, in ipsius prouidentia conquiescentes & mentis consolationibus. Vulgò tales habentur ac prædicantur fœlices & beati: sed verè beati sunt, qui etiam in egestate atque calamitate Deum norunt, colunt & amant. q. d. Beatum impii dixerunt populum, cum quo sic agitur, metientes fœlicitatem cum Epicureis, rerum eternarum affluentia & voluptate. Atqui longissimè falluntur. Nam beatitudo sita est in Dei cultu, notitia, veneratione, vt alibi Mihi adhærere Deo bonum est: &, Beatus vir qui timet Dominum, &c. siue ista copiosè adsint, aut mediocriter, siue etiam omnino desint. Vt vita carnis (ait Aug. lib. 19. de Ciuitat. c. 26.) anima est: ita beata vita hominis Deus. Miser igitur popul⁹, qui ab eo est alienatus. Quãuis enim Deus veteri populo, atque adeò nouo, 1. Timoth. 4. Matt. 6. & alibi, promiserit bonorum copiam & affluentiam, si ipsi pareret, contráque morbos, famem, bellum, paupertatẽ vrbium & agrorum vastationes, si rebellaret, sui testamenti violati pœnas repetens: tamen hoc non proposuerat pro certissimo & immutabili beneuolentiæ suæ signo, multò minus pro beatitudine. Sed nec hîc distinguendum inter Iudaicum populum & Christianum. Primùm, quoniam Psalmi æqualiter omnibus editi sunt, ac eorum doctrina magis est Euangelica, quàm Mosaïca. Deinde, quoniam differentia in eo duntaxat consistit quantum ad bona quod Euangelium polliceatur æterna & spiritualia primò & per se, temporalia autem secundariò & quadam consecutione: lex autem primò temporaria, deinde æterna.

ARGVMENTVM.

Deum extollit vt regem, vt bonum, misericordem, omnia gubernantem, conseruantem. hominibus ingentia beneficia conferentem.

1 Laudatio ipsi Dauid. CXLIIII. Hebr.145.

EXaltâbo te Deus, meus rex, & benedîcam nómini tuo in séculum: & in séculum séculi.

2 Per singulos dies benedîcam tibi: & laudâbo nomen tuum in séculum, & in séculum séculi.

3 Magnus Dóminus & laudábilis nimis: & magnitúdinis eius non est finis.

4 Generátio & generátio laudâbit ópera tua: & poténtiam tuam pronuntiâbunt.

5 Magnificéntiam glóriæ sanctitâtis tuæ loquêntur: & mirabília narrâbunt.

6 Et virtûtem terribílium tuôrum dicent: & magnitúdinem tuam narrâbunt.

7 Memóriam abundántiæ suauitâtis tuæ eructâbunt: & iustítia tua exultâbunt.

8 Miserâtor & miséricors Dóminus: pátiens & multum misércors.

9 Suâuis Dóminus vniuersis: & miserationes eius super ómnia ópera.

10 Cõfiteântur tibi Dómine ómnia ópera tua: & sancti tui benedîcãt tibi.

11 Glóriam regni tui dicent: & potén tiam tuam loquêntur.

12 Vt notam fáciant fíliis hóminum poténtiam tuam: & glóriam magnificéntiæ regni tui.

13 Regnum tuum regum ômnium seculôrum & dominátio tua in omni generatiône & generatiône.

14 Fidêlis Dóminus in ómnibus verbis suis: & sanctus in ómnibus opéribus suis.

15 Alleuat Dóminus omnes, qui córruunt: & érigit omnes elîsos.

16 Oculi ómnium in te sperãt Dómine: & tu das escam illôrum in témpore opportûno.

17 Aperis tu manum tuam: & imples omne ánimal benedictiône.

18 Iustus Dóminus in ómnibus viis suis: & sanctus in ómnibus opéribus suis.

19 Propè est Dóminus ómnibus inuocántibus eum: ómnibus inuocántibus eum in veritâte.

20 Voluntâtem timéntium se fáciet & deprecatiônem eôrum exaúdiet: & saluos fáciet eos.

21 Custôdit Dóminus omnes diligên tes se: & omnes peccatôres dispêrdet.

22 Laudatiônem Dómini loquêtur os meum: & benedícat omnis caro nómini sancto eius in séculum, & in séculum séculi.

---

1 Constat artificio Alphabetico, vt 33. ob argumenti dignitatem, nisi quod à litera Nun in Fonte nullus versus inchoet, de quo. vers. 14. *Rex.* solet esse epithetum Christi, siue secundæ personæ diuinitatis, *In sæculum sæculi.* i. in illo sæculo, quo, habitu huius sæculi exempto, iam in sæculum sæculi æternitatis successione renouabor. Hilarius.

2 *In*

2 *In sæculum*, in omne, vitæ, præsentis tempus. *Et in sæculum sæculi*, in omnem æternitatem, vt sup. vers. 1. In omne sequentis vitæ æuum. Quare priore loco est *Olam*, posteriore *Eed*, sæculum, quod est vltra tempus præsentis mundi.

3 *Magnus* ob incomprehensibilem eius essentiam, potentiam & mira opera. *Laudabilis*, laudatus, vel laudandus valdè. *Finis*, inuestigatio propriè. Eius magnitudo est imperuestigabilis & inexplicabilis. Infinita loco & ratione Aug.

4 *Generatio & generatio*, singulæ generationes & ætates. Hinc Hebr. ætas ætati laudabit opera tua: scilicet creationis, redemptionis, gratiæ & gloriæ. Vna alteri laudando prædicabit, sicque cunctis sæculis laudabuntur opera tua. Aliquibus *Generatio* veteris testamenti & *generatio* noui.

5 *Magnificentiam*, maiestatem. Magnificentissimam gloriam sanctitatis tuæ, vel glorioſissimam maiestatem tuæ sanctitatis. Huiusmodi enim substantiua sic debent resolui per adiectiua superlationis, vt filius perditionis, filius perditissimus. *Mirabilia tua*, mira tua facta. Heb. verba siue res mirabilium tuorum, res tuas mirabiles. Nimis anguste de beneficiis Israëli exhibitis in exitu de Ægypto. Euthym.

6 *Virtutem*, potentiam fortitudinem tuorum mirificorum operum, quæ hominibus merito terrorem incutiant & stuporem. *Terribilium*, rerum tuarum admirandarum. At Euthymius & Aug. arctant ad supplicia impiorum, & cætera, quæ facta sunt in terrorem, vt mersio Ægyptiorum, per quæ improbis est terribilis, vt electus amabilis & benignus.

7 *Abundantiæ*, abundantis & copiosæ tuæ bonitatis memoriam eructabunt, & copiosè loquentur, vt vers. 5. Nam suauitas hîc significat bonitatem, benignitatem. Græcè. χρηστότητος. ad Verb. Memoriam multæ bonitatis tuæ. Est enim hysterologia ex Abben Ezra. Exod. 35. pro, Memoriam bonitatis tuæ multæ. *Iustitia tua*, de tua iustitia, propter tuam iustitiam, quòd à te fuerint iustificati. Ablatiuus causæ. Vnde Hebr. iustitiam tuam iubilabunt siue decantabunt. De ea intelligunt, qua nos gratis iustificat per Christum. Alij, qua bonis benefacit, malis male, vncuique pro meritis tribuens.

8 Hi duo versus possint esse vocatiui casus, ô miserator, &c. etiam si in tertia persona, dicatur *eius*, non *tuæ*. Nam is est vsus linguæ: vt Psal. 17. vers. 55. Magnificans salutes regis eius, ô qui magnificas salutes regis tui. *Patiens*, ad iram tardus. Verb. longus furore, longanimis, qua proprietate ad pœnitentiam inuitat, Rom. 2. de hoc versu sumpto è proprietatibus Dei Exod. 34. vide Ps. 102.

9 *Suauis*, bonus, benignus, vt Græcè χρηστὸς. Hebr. טוב Beneficus est omnibus, adeo vt eius beneficentia, in damnatos etiam extendatur. *Super*, in omnia opera sua miserationes eius sunt, ad vniuersa sua opera misericordia eius pertingit, erga omnia misericordiam suam exercet. Vt & supplicium Gehennæ moderatius sit ac mitius, quàm scelerum nostrorum atrocitas meretur. Vt pote quia Deus vindex iustam pœnam misericordia & lenitate temperare solet. Nazanz. & Nicetas Orat. 40. Vulgò Præp. *Super* comparationem declarat. Miserationes eius sunt maiores cunctis ipsius operibus: vt Iacob. 2. Superexaltat misericordia iudicium, quantum ad effectus videlicet, non proprietatem & naturam, secundum quã omnes diuinæ attributiones sunt æqualiter magnæ. Hinc R. Selomo Exod. 34. Maior est proprietas bonitatis Dei quàm vltionis, proportione vnius ad quingenta. In bonitatis enim proprietate ferè conseruat benignitatem in Millia. In iustitiæ autem qualitate visitat peccata in quartam generationem. Deinde inter tredecim Dei proprietates siue notas proprias plures & penè omnes attingunt diuinæ misericordiæ effecta. Hilarius refert ad vtilitatem & fructum. Quòd potens est (ait) naturæ suæ virtus est, quòd autem misericors, salutis nostræ profectus est. Itáque præstat cæteris omnib. misericordia. q. d. Miserationes sunt vtiliores cunctis eius operibus ac factis.

10 *Confiteantur*: laudent te palàm & publicè, hæc tua beneficia agnoscant & celebrent omnes creaturæ, quæ tua virtute & operatione subsistunt, maximè verò *Sancti tui*. i. fideles. Quare *opera tua*, Nominatiui casus, non Accus. per prosopopœiam. Fons etiam fert accusatiuum casum hoc sensu, opera actionésque tuas confiteantur tibi (homines). i. apud te laudent. Quod secuti sunt Græci ἐξομολογησάσθωσάν σοι κύριε πάντα τὰ ἔργα σου. Alioqui enim fuisset vertendum, ἐξομολογησάσθω.

11 *Regnitui*, Ecclesiæ, præcipuè triumphãtis & cœlestis. De militante præcipuè Augustinus. Dicent, quàm potenter & mirabiliter quæque facias & disponas in regno tuo creando & conseruando.

12 *Potentiam*. Ad Euangelium aliqui restringunt, quod virtus siue potentia Dei ad salutem omni credenti dicitur Rom. 1. *Magnificentiæ*, gloriam magnificã, vel glorioſam maiestatem, vt vers. 5.

13 *Regnum*, potestas tua regia æterna est, nullis sæculis comprehensa, nec principio nec frui obnoxia. Sic Cyrill. in Thesauro. Et sane mox se explicat regnum Dominationem vocans, id est, actum, potentiam, vim dominandi, in hoc mundo. Vt hoc intelligatur de regno huius sæculi. Cum enim alii Reges quotidiè moriantur & pereant: Deus perpetuo permanet & regit hunc mũdum, eosque euertit, labefactat &c. Nisi malis de regno sæculi, quod est incorruptum & immarcescibile. Alii de Ecclesia, quæ regnum Dei, regnum Christi sæpe dicitur, ac æterna est ex parte finis.

14 Quia desiderabatur Nam in Hebræo, interseruerunt versum similem decimo octauo, Mutato צדיק *tsadik, iustus*, in נאמן *Neeman, fidelis, & viis* in *verbis*, vt Psalmus esset integer ac constaret suis numeris, quo modo se gesserant Psalm. 36. vers. 31. Ex quo aliquis putaret codices Hebraicos esse mancos. Cum enim alii versus sequantur ordinem literarum, hîc *Nun* plane transilitur. Scio R. Selomonem & Talmudicos recurrere ad rationem & mysterium, præter missum videlicet acrostichon Nun, quòd per illam literam expressa fuisset extrema filiorum Israel euersio, quando scriptum (Amos 5.) *Naphela*, corruit & non adiiciet, vt resurgat virgo Israel (id est, decem tribus:) itaque Psalten inuertisse potius bene ominandi causa, ac per Spiritum S. subiecisse, *Alleuat Dominus omnes qui corruunt* (*Nophelim*,) Verum illa ratio mihi non satisfacit. Quare & Kimhi se nescire causam confiteri mauult. Si locus sit aliquis coniecturæ mallem Psalten concepto diuinitus reprobationis Iudæorum mysterio, & agnitis de ea oraculis, voluisse quidem canere, quod hoc versu exprimitur, Deum fidelem quidem esse in suis verbis atque prædictis, at perturbatum præter curriſse, quoniam vellẽ (inquit) ne hæc fidelitas & constantia haberet locum & vim in mei populi reiectione, pro quo vel oprem ego ipse esse anathema à Deo, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum & gloria, & testamenta, & legislatio, & obsequium & promissa & Patres, è quibus erit Christus secundum carnem, super omnia Deus benedictus in sæcula, cum Apostolo 9. ad Rom. Atque ita Septuaginta versum putauerim propheticè restituisse, vt pleráque alia, de quibus proinde rectè Hieron. secunda præfatione in librum Paralip. 70. addiderunt aliqua vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem. Nam sic confirmatur Talmudicorum contemplatio, simul & stabilitur nostrorum interpretum prophetica facultas, qui rursum per traditionem habere potuerunt Psaltis acrostichin hoc verborum contextu esse perficiendam, fui. *Fidelis*, verus, certus, fidus, firmus. *Verbis*, promissis, cõminationibus, prædictis. *Sanctus*, irreprehensibilis, inculpatus.

15 *Alleuat*, sustentat propriè, fulsit. *Elisos*, incuruatos propriè. Sic appellant miseros & afflictos. In genere de spiritalibus & corporalibus morbis, quos omnes tollit. Nam iustificat peccatores, ægros sanat, oppressos subleuat &c. Præstantem regem describit.

16 Etiam victum suppeditat hic rex. *Omnium*. neutri generis. Nam non solùm hominibus alimenta ministrat, sed & animantibus, Psal. 103. & 146.

17 Magnificentia regem decet. Aperire manum, est donare copiosè & largiri liberaliter, aperta manu tribuere. Quin & illa phrasis præbẽdi facilitatem declarat. *Benedictione*, ad verb. beneplacito, bona voluntate. Beneuolè & vltrò omnia viuẽtia satias. Kimhi, iuxta cuiusque beneplacitum & voluntatem, prout vnumquodque eorum vult & expetit, pabulum eis præbes. Tum vertendum erit, Imples vel satias omni viuenti voluntatem, desiderium omnis viuentis. Alii, benignitate, beneficis muneribus.

18 *Iustus*, iustè se gerit in cunctis suis actionibus, pro cuiusque meritis. *Viis*, in omni rerum dispensatione, etiam cum vexat. Aug. *Sanctus*. *Hasid*, pius, misericors, benignus. Non tãtùm est iustus, sed & misericors atque beneficus. Aliis non rectè Iustus & Sanctus pro eodem.

19 A thesi ad hypothesin. Nam superiora omnibus tam fidelibus, quàm infidelibus erant commu-

communia, sequentia fidelium propria. Eis est propinquus ad exaudiendas eorum preces. *In veritate*, seriò, ex cordis affectu, ex animo, fideliter & firmiter Kimhi, citra fucum, corde recto vt cor ori respondeat & consonet, sine hypocrisi. Chrysosto. rectè ac vti decet. August. in fide promissionum, vel in Christo, qui est veritas. Eius enim nomine cuncta impetrantur, Ioan. 16. Marc. 12. Recentiores vertunt, *in fide* ad commendandam historicam suã fidem exutam charitate & pœnitentia. Atqui *Emeth*, *veritas*, non tam latè patet, quàm *Emuna veritas*, & *fides*. Deinde Christus apud Ioã. 4. cap. sic loquitur, Adorabũt in Spiritu & veritate.

20 *Voluntatem* beneplacitum, prop. *Deprecationem*, ad verb. clamorem.

21 Custodit in omni periculo & afflictione. Elegans antithesis è Leu. 26. & Deut. 28. de promissionibus & comminationibus legis.

22 *Omnis caro*, omnes homines. Alii omnes animantes, vt Gen. 7. vers. 21. Aliis, vt Euthymio, omnes fideles.

ARGVMENTVM.

Non hominibus, non principibus, sed Deo fidendum, ac talem esse beatum.

Halelu-jah. Aggæi & Zachariæ. CXLV. Heb. 146.

LAuda ánima mea Dóminũ
laudâbo Dóminum in vita
mea: psállam Deo meo, quã
diu fúero.

3 Nolîte confídere in princípibus:
nec in fíliis hóminum, in quibus non
est salus.

4 Exîbit spíritus eius, & reuertêtur in
terram suam: in illa die perîbunt omnes cogitatiônes eôrum.

5 Beâtus cuius Deus Iacob adiûtor eius, spes eius in Dómino Deo ipsíus:
qui fecit cœlum & terrã, mare: & ómnia, quæ in eis sunt.

6 Qui custôdit veritâtem in séculum
facit iudícium iniúriam patiéntibus:
dat escam esuriéntibus.

7 Dóminus sóluit compeditos: Dóminus illúminat cæcos.

8 Dóminus érigit elîsos: Dóminus
díligit iustos.

9 Dóminus custôdit áduenas, pupíllum & viduam susciet: & vias peccatôrum dispêrdet.

10 Regnâbit Dóminus in sécula
Deus tuus Sion: in generatiône & generatiônem.

---

1 *Halelu-iah*. Iam vnica est vox ab hoc Psalmo vsque ad finem Psalterii, quibus locis occurrit in principio huius & sequẽtis. Reliquis vero, nempe 147. 148. 149. 150. in fine æquè ac principio Græci scribunt ἀλληλουϊα sine aspiratione principii & finis & cum triplici χ Hebræi contrà cum aspiratione vtriusque extremi & duplici lamed *Halelu-iah*, dictione integra, siue è duobus integris composita, *Halelu-iah*, quod imperatiuũ est piel orbatum daghes propter literæ geminationẽ, itẽ quòd è literis sehenatis eximi, daghes soleat, & *Iah* quod vnum est è decem Dei nominibus per Apocopen Tetragrammati *Iahué*. Quare & desinit in ה *he* affectũ Mappic, ne quiescat, sed proferatur more h Latini in interiectionibus Proh, Ah. De significatu recurre ad ps. 104. *Aggeus & Zacharias*, non habentur in Fonte, sed in multis exemplaribus Græcis & Hilario, quod huius Psalmi argumẽtum & materiam vrserint & illustrarint, non quòd carmen condiderint.

2 Hic versus secundum Masoretas scinditur in duos. Nam *laudabo* illis est secundi initium.

3 *Cõfidere*, certo sperare, certo fidere, neglecto Deo, Ier. 17. *In principibus*. In beneficis propriè & volũtariis. Vide Ps. 117. vers. 9. Nõnulli *Nedibim* principes putãt dictos, quòd suo viuãt arbitrio, sicque facilè euadãt Tyrãni. *In quibus*, in quorũ potestate. *Salus* saluatio vel prosperitas, Salutis nomẽ etiã Latinè latissimè patet ad omnes res prosperas. Alii, potestas & facultas saluandi, Nolite hominibus confidere, quorum non est saluare, qui ne se quidem, nedum alios seruare bearéve possunt. Sic Ps. 3. Domini est salus. i. saluare, salutem præstare.

4 *Exibit*, efflabit, migrabit è corpore anima principis Theod. *Spiritus*, flatus, ſpiratio, anhelitus, vel anima. Vt cũ latinè dicimus efflare animam, dũ aër neque attrahitur ſiue inſpiratur, neque effunditur, ſiue expiratur. Exeundi autẽ verbo vtitur, quod illa ſit ſeparabilis, ac per ſe poſt ſeparationem cõſiſtat, nec cũ corpore, vel intra corpus extinguatur. *Reuertetur*, homo ſcilicet, idque ſecundum corpus. Nam non refertur ad ſpiritum, quaſi ſignificetur ſpiritus ſiue animus humanus extingui vnà cum corpore, & in terrã diſſipari. Vnde Heb. שוב eſt maſculini generis, cùm רוח *Spiritus*, ſit fœminini. *In terram ſuam*, in humũ ſuã. Hinc Heb. eſt *Adama*, è qua primus homo dicitur ſumptus. Adamque nominatus. Gen. 3. Eò enim alludit. *Cogitationes*, conſilia, conatus, ſtudia omnia euaneſcent, & fient irrita.

5 Cur ſperandum ſit in Deo aſſignatur multiplex ratio vſque ad Pſalmi finem: à potentia, veritate, ſiue promiſſionum certa præſtatione, iuſtitia, beneficẽtia, commiſeratione, defenſione, regni perpetuitate. *Spes eius*, cuius ſpes eſt in Domino.

6 *Veritatem*, qui fidem ſeruat in promiſſis. *In ſæculum*, in æuum, in æternitatem, ſemper. Opponit enim ſæculum exitui ſpiritus verſ. 4. Sic verſ. 10. *Facit iudicium*, reddit ius violentia & iniuria affectis, vindicat violatos.

7 *Compeditos*, vinctos, in carcerem coniectos. *Cæcos*, cæcatos infirmitate & vi morbi. Cæcis oculos aperit, & viſum tribuit. Nam Heb. *Aperit*, pro illuminat. Hos autem delegit præ cæteris ægris, vt Deum doceret curare morbos deſperatos. Vel *Cæcos*, præ magnitudine calamitatum. Calamitas, enim comparatur tenebris, vt ſalus luci. Vtrũque Hebræi, partim ſpiritualiter, partim temporaliter: Aliqui de illuſtratione mentis, & conuerſione voluntatis, vt *illuminare* ſit, ſapientes facere.

8 *Eliſos*, curuatos, collapſos. Lege ſup. Pſ. verſ. 15. Quod corporaliter quidem, ſed ſpiritualiter potiſſimum debet exponi, vt & præcedentia.

9 *Suſcipiet*, adiuuabit, defendet: in numerũ peculiarium amicorum accẽſebit, Chryſ. Subleuabit propriè. i. ſubleuare & ſuſtinere ſolet. Futur. pro Præt. ritu linguæ in rebus ſolitis, Sic mox *diſperdet*, & ad verb. peruertet, euertere ſolet. *Vias*, conſilia & actiones.

10 *In ſæcula*. in æternitatem vt verſ. 6. *In generat*. In perpetuas ætates & ſæcula regnabit, & ſuo in regno ſe iuſtè gèret.

ARGVMENTVM.

Laudandum Deum ex ipſius in populum ſuum prouidentia, & aliis operibus. Eſt propheticus de Eccleſiæ collectione.

1 Halelu-jah. CXLVI. Heb. 147.

LAudâte Dóminum, quóniã bonus eſt pſalmus Deo noſtro: ſit iucûnda decoráque laudátio.

2 Ædíficãs Ierúſalẽ Dóminus: diſperſiônes Iſraelis congregâbit.

3 Qui ſanat cõtrîtos corde: & álligat contritiônes eôrum.

4 Qui númerat multitúdinẽ ſtellârũ, & ómnibus eis nómina vocat.

5 Magnus Dóminus noſter & magna vírt⁹ ei⁹: & ſapiẽtiæ ei⁹ nõ eſt númer⁹.

6 Suſcípiens mãſuêtos Dóminus: humiliãs autẽ peccatôres vſque ad terrã.

7 Prǫcínite Dómino in confeſſione: pſállite Deo noſtro in cíthara.

8 Qui óperit cœlum núbibus: & parat terræ plúuiam.

9 Qui produ̇cit in móntibus fœnum & herbam ſeruitûti hóminum.

10 Qui dat iumêntis eſcã ipſôrum: & pullis coruôrum inuocántibus eum.

11 Non in Fortitúdine equi, voluntâtem habêbit: nec in tíbiis viri beneplácitum erit ei.

12 Beneplácitum eſt Dómino ſuper timêntes eum: & in eis qui ſperant ſuper miſericórdia eius.

1 *Deonoſtro*, conſtruendum cum præcedentibus. Ad verb. quoniam bonum eſt pſallere Deo noſtro, quoniam iucundum, decora laudatio. Vt idem dicat vtroque membro, id eſt, quoniam ei placet decora & congrua laus, vel per Aſyntheton quoniam iucundum (&) decora laudatio

laudatio(est). Laudate Dominum, quoniam eum canere est bonum, iucundum, decorum denique, & pulchrum. Sept. intellexerunt deprecanter. Nam vertunt ἀξιωτέον. Quoniam iucundum, decora(sit) laudatio. q.d. tribuatur ei iucunda & læta, item decora, consentanea, cõgruens laudatio. Tribuite ei laudem, prout decet: hilari mente, iucundè decoréque eum laudate. Vt latinè Verbum (*sit*) detrahatur, sententia erit Hebræo propior laudate Dominum, quia bonus est ei Psalmus, Iocunda decoraque laudatio (ei bona est & grata.) *Bonus*, vtilis, & bonorũ causa. Theod. *Iucũda*, grata, accepta, placẽs Deo. Alii, suauis & læta exhibeatur laus.

2 Dei propria multa enumerat, quorum causa eum celebrare oporteat. *Ædificans*, qui ædificat. Cadit enim in verbum sequens, tanquam suppositum. *Dispersiones*, Metonymicos dispersos ex Israel colliget, nec patietur interire Dominus, qui ædificat Ierusalem, Es. 11. Sic appellat exules, à patria electos, è suis sedibus exportatos in captiuitatem Babylonicam, præsertim verò Satanicam. Nempe à via vera salutis aberrantes, filios Dei dispersos, Ioan 11. quos Christus in vnam fidem, vnámque sanctam Ecclesiam congregauit, è diuersis vitiis, erroribus, & impietatibus. Temporariam congregationem in Iudæam, Rabbini intelligunt, vt & dispersionem ex ea, sub quatuor Monarchiis. Quare non vident, quî istud interpretemur de Christo nostro, quem constat potius Israelem secundum carnem dispersisse, iuxta suum prædictum Luc. 21. Atqui in huiusmodi promissionibus. *Israel*, non intelligitur secundum carnem propriè, sed secundum spiritum, Rom. 9. Gal. 6. i. de filiis Dei, Ioan. 11. quem scilicet Israel vidit, complexus est per luctam, audiit, coluit.

3 *Qui sanat*. i. à peccatis absoluit. Metaph. à corpore ad animam, cuius quasi morbus est peccatum. Sic Ps. 6. Sana animam meam, quia peccaui tibi. Et 2. Par. 30. Quem exaudiuit Dominus & *sanauit populum*. Vbi proinde Noster explicata Metaphora, *Et placatus est populo*. Contritis & mœstis corde déque peccatis dolentibus Dominus peccata remittit. Quod sequitur ad morbos corporis pertinet. *Alligat*. Metaphora à Chirurgis, qui vt sanent vulnera & rupturas, membra circumligant. ad verb. qui pharmaca imponit, & medetur doloribus eorũ, qui alligat illorũ vulnera, vt celerius sanentur. Contritiones dixerunt pro confractionibus & vulneribus: Metaphoricè etiam fortasse pro peccatis. Qui remittit peccata, qui curat iniquitatum vulnera oleo suo & vino Luc. 18. qui conscientias sanat Es. 61. Luc. 4.

4 *Qui numerat*. qui distinctè cognoscit adeo vt possit numerare. Alia Dei proprietas contra eos, qui prouidentiam tantum agnoscunt in generibus & vniuersis, non in singulis. In numerato habet stellas, quod cæteri nõ possũt præ innumerabilitate. Vnde Hipparchũ rectè perstringit Plinius lib. 2. c. 26. ausum organis excogitatis eas posteris numerare & ad normã expargere, singularũ loca & magnitudines signãdo. Nã numeras, vires nomina illorũ soli Deo exactè nota. Gen. 12. 22. 26. 15. Suspice cœlũ, & numera stellas, si potest. Ptolom. quidẽ 8. Almagesti, numerat stellas, quæ faciũt ad propositũ Astrologorũ, & instrumentorũ illius artis, propter notabiliorẽ conspectũ & influẽtiã, mille viginti duas & ad summũ 1025. quas & illic describit per magnitudines sex, tã in parte Meridiana & Septẽtrionali, quã in Zodiaco, quas alii cõtrahũt in 42. imagines, alii in 48. nẽpe in 12. signa Zodiaci, quæ cõstituũtur 349. singularibus stellis: in quindecim meridionaliũ partiũ figuras vltra ecliptícã, quæ è 316. cõficiũtur: denique in viginti vnã imagines Septẽtrionis è 360. cõpositas, quæ in summã redactæ omnes efficiũt 1025. prætermissis his quique, quæ nebulosæ appellãtur, & aliis nouẽ, quæ obscuræ. Verũ quid hoc ad illarũ infinities cẽties maiorẽ numerũ, quẽ proinde Scriptura cũ arena maris cõparat? Hie. 33. Nã verbi gratia in vno Zodiaco sũt innumerabiles, prẽtereas etiã, quę præ tenuitate siue corporis siue luminis aspectũ effugiũt: in reliquis cæli partibus hyeme noctè serena infinita propemodũ multitudo apparet, maximè versus Polũ Arcticũ, quando aër magis purgatus est, quã æstate, vt etiã videri possint minimæ stellæ in sex differẽtiis magnitudinũ haud notatæ, quòd nõ semper cõspiciãtur, sed plerũque propter exiguitatẽ delitescãt. Sic in vno lacteo circulo tã frequẽtes extãt, vt cuiuscũque fuerint molis, nõ cadãt tamẽ sub oculorum distinctionẽ, quòd præ crebritate nullã figurã oculis, sed splẽdorẽ duntaxat in se mutuo reflexũ & cõfusũ exhibeãt, & totã illã cœli regionẽ candidã & quasi lacteã efficiãt. *Eis nomina vocat*, imponit ex ipsarũ natura, virtute, & efficacitate. q.d. distinctè & sigillatim perscit illas, & illarum naturas, vires, influxus, magnitudines, vt possit appellare nominatim. Nam qui nomen imponit vt conuenienter, imponat necesse est prius rem ipsam liquido cognoscat. Sic Gen. 2. vocauit Adam nomen animæ viuentis. Nisi quod in Deo vocare est, prẽterea efficere, vt Rom. 4. vocat ea quę non sunt, tanquam ea quæ sunt.

5 *Virtus*, potentia. *Sapientiæ*, intelligentiæ prop. *Numerus*, mensura, modus. Est omnipotens & sapientissimus & intelligentissimus. Nam non tum nouit genera & species rerum, sed etiam singula, vtut datum omnium numerum superent.

6 *Suscipiens*, adiuuans. Erigens, subleuans propriè, vt sup. Psalm. vers. 9. *Humilians*. Antithesis prosternens humi, mirificè deprimens. *Vsque ad terram*, extremè & abiectissimè. Hyperbole.

7 *Præcinite*, cantate cum gratiarum actione vel laude Domino. Compositum pro simplici. Græc. ἐξάρξατε. Incipite, quod sic exponit Theodoritus. Incipite hymnorum canticum: Appollin. ἀρχόμενοι βασιλῆα θεὸν κελαδήσατε μολπῇ. Incipientes regis laudes celeri resonate cantu, quasi hortetur præcentores, vt hymnum inchoent, quem alii persequantur. Sed fortasse 70. ἐξάδετε, *Excantate* verterant. Excantatur Dominus, quando sanctis carminibus & precationibus ab ira in peccatorem concepta auellitur. Hebræum ענה *aná* respondere prop. sed pro alterius canere sumitur vt Hos. 2. vers. 15. & Deut. 31. vers. 21. Quin etiam interdum de eo enuntiatur, qui incipit aut continuat sermonem, nulla præcedente interrogatione. Hinc pro *Dicere* simpliciter Mat. 11. vers. 25. Mar. 11. vers. 14.

8 *Qui operit*, obducit, velat, abscondit.

9 *Et herbam seruituti hominum*. Interiectum è Psalm. 103. vt sint alimenta bestiis homini inseruientibus.

10 Alimenta dat bestiis terrestribus, & aëriis, exempli gratia, coruis. Volatilia enim omnia intelligit stylo Poëtico. *Pullis coruorum*, destitutis parentum suorum ope. Pulli coruorum, quoniã dũ nascũtur, candidi sunt, siue quia implumes, siue quia plumas habent albicãtes, ne gligũtur à matribus & patrib⁹. q. spurii vel degeneres. Clamãtibus autem præ fame Deus immittit muscas, quæ eos, sese in fauces insinuando, alant. Ita Rabbini è Iob. 38. Corui oderũt pullos suos ingenita crudelitate, sed Deus eos enutrit, dum hiando & crocitando animalcula ex aëre venantur in cibum, Chrysost. Sunt qui dicunt eos pasci aura quadam roscida, Euthim. Alii vermiculis per auram in os eorum immissis, magno prouidentiæ Symbolo. Possit etiam referri ad animantis vilitatem. q. d. aues tam tetras, tamque viles nutrit, quanto magis vos modicæ fidei. Iob. 34. Luc. 11. Adde miraculum prouidentię esse illustrius, quòd hæ aues sint multi cibi ob natiui caloris vehementiam. Non solum sunt tetræ, inamænę, despectæ, insuaues pipitu, verum etiam voraciſſimæ, & carniuoræ, & tamen Deus eas pascit, &c. *Inuocantibus eum*, ad eum clamantibus. Suo modo Deum inuocant quasi nutritorem, dum attollunt vocem & caput in cælum, vt bestiæ agri Ioelis. 1.

11 & 12. In saluandis, & beneficio afficiendis hominibus non attendit ad potentiam equorum, quos habent, non ad cursus celeritatem, qua vigent, non ad cætera externa præsidia, quibus abundant, sed ad interiorem animi pietatem. Deus non iuuat suis viribus confidẽtes, sed in se sperãtes, Ps. 16. 90. 8. c. *In tibiis*, in celeritate vel robore tibiarũ. Metaphoricè.

12 Per antithesin opponit humanis viribus, & facultatibus Dei timorem & in ipsum spem.

ARGVMENTVM.

Pergit Ecclesiam ad Dei laudes hortari, quòd ei abunde prouideat de omnibus cum temporariis, tum spiritualibus. Hic enim Psalm. superiori in Hebræo annectitur.

Halelu-jah. CXLII.

LAuda Ierúsalem Dóminum: lauda Deum tuum Sion.

2 Quóniam confortâuit seras portârum tuârum: benedîxit fíliis tuis in te.

3 Qui pósuit fines tuos pacem: & ádipe frumênti sátiat te.

4 Qui emîttit elóquium suum terræ: velóciter currit sermo eius.

5 Qui

5 Qui dat niuem, ſicut lanam: nébulam ſicut cínerem ſpargit.
6 Mittit cryſtâllum ſuam ſicut buccéllas: ante fáciem frigôris eius ſubſtinêbit.
7 Emîttet verbum ſuum, & liquefáciet ea: flabit ſpíritus eius, & fluent aquæ.
8 Qui annúntiat verbum ſuum Iacob: iuſtítias & iudícia ſua Iſrael.
9 Non fecit táliter omni natiôni: & iudícia ſua non manifeſtâuit eis. Hallelu-iah.

---

1 Hîc duntaxat numerandi diuerſitas, qua à Pſalmo 9 Hebræi vnitate vna antecedebant Græcos & Latinos, terminatur, dum Maſoretæ hunc faciunt ſuperioris appendicem. Maſoretas dixi, quoniam in nonnullis Hebræorum codicibus, vt è Kimhi notauimus Pſal. 113. iſtorum diſtinctio negligitur.

3 *Cõfortauit*, roborauit. robuſtas fecit ſeras, vel ex Heb. & Græco τους μοχλους vectes portarũ tuarum, ne poſſit hoſtis perrumpere ac vt tuti, muniti, defenſique ſint ciues. Pacem dat Eccleſiæ, defendit, alit &c. Eutymius allegoricè per portas intelligit Baptiſmum & fidem, per ſeras ſiue vectes crucem, per filios Apoſtolos, quibus Chriſtus benedixit, eleuatis manibus, Luc. vlt. *Benedixit*, benefecit, vt ſint fælices & bonis omnibus locupletes beatitudine cumulauit. *In te*, in medio tui, propriè. Intra te proſperauit filios tuos.

3 *Pacem*, ne eos quiſquam infeſtet, pace muniuit, pacatos reddidit, ab hoſtium incurſibus victorias tribuens vel vndique bella arcens. Latinè, qui poſuit in finibus tuis pacem, ſed per duos accuſatiuos maior eſt linguæ emphaſis. *Adipe frumẽti*, triticorum prop. pluralais Num. optimis triticis, tritici polline, ſi pollen ſit farina purior, non vt celſo placet, impurior tritico optimo & lectiſſimo & valde medulloſo, puriore farina: ſimilagine ſiue flore tritici, Chryſ. Abundantia & largitate fructuum, Euthy. Allegoria eſt de pace conſcientiarum & de pane Euchariſtiæ: Adipem appellãt quicquid eſt optimum & pinguiſſimum in aliqua re. Hinc adeps terra, olei, muſti, frumenti Num. 18. Alludit autem ad bonitatem terræ ſanctæ, vt pote, quæ flueret lacte & melle, non quidem loci natura, ſed Dei benedictione de cælo expectans pluuias, quam Dominus Deus ſemper inuiſebat, & oculis ſuis intuebatur à principio anni vſque ad finem. Vnde poſtquam Iudæos euomuit, hodie nihil aut parum antiquæ fælicitatis exhibet, vt inde poſteris ſuæ erga antiquos colonos iræ argumentum relinquat.

4 Proſopopœia. Qui alloquitur terram, qui ei mandat, vt & reliquis creaturis: & ipſa eius verbum celerrime exequitur. Sic verſ. 7. Idque ne temerè & fortuitò, ſed Dei prouidentia fieri intelligamus. Allegoricè, mittit eloquium ſuum per Prophetas &c. velociter curret & proſperabit. *Terræ*, in terram tuam mittit eloquium ſuum. i. pluuiam verbo ipſius deſcendẽtem. Pſ. 35. verſ. 10. q. d. Eius iuſſu & mandato decidit in terram tuam pluuia. *Velociter*. parent ei ſubitò omnia in tuum vſum & commoda.

5 *Sicut lanam*: ad fouendum & calefaciendum videlicet, qui niue quaſi lana terram tegit ad eam fouendam & calefaciendam. Nix enim & ſi ſit frigidiſſima, tamen dum halitus & expirationes terræ cohibet, ei calorem internum conciliat, & vim maximam fœcunditatis indit inſtar lanæ, quæ calefacit & fouet corpus: vnde dicitur lætare. i. fœcundare ſe ſegetes apud Poëtam. Aliqui. Tam crebram & frequentem dat niuem, quàm lanam, cuius pili ſunt denſiſſimi, & ſibi proximi, vt hoc pertineat ad abundantiam. Nam nix tam denſa demittitur, vt ea terra non aliter tegatur, quàm pecus lana. Alij, qui tribuit niuem ſimilem lanæ (candidæ) qui ſubitò niuem ad modum lanæ candidiſſimam ſuper terram facit deſcendere, vt præſtantius intelligatur epithetũ, vt Eſa 1. Si fuerint peccata veſtra quaſi vermiculus, velut lana erũt: *Alba* videlicet vt noſter interpres rectè adiecit, explanationis cauſa. *Nebulã* ὁ μίχλην Nebulã, vel vt interpretatur Arnobius, pruinã. *Kephor*, pruina propriè, expiratio ſcilicet illa, quę deſcẽdit ſub aurorũ diebus frigoris. Quia autẽ nebula frigida & humida ferè in pruinã reſoluitur, vt nubes

aquosa in pluuiam, nō est dubium, quin etiam nebulam significet. Spargit per aërem ad fœcundandā terrā, siue nebulā siue pruinā sicuti cinerē. Nā instar cineris pruina exurit & consumit terram nimio humore diffluentem. Ita Deum celebrat à rebus producentibus effectus suę naturæ contrarios. Nix est frigida suapte natura, & tamen calefacit terram. Quin & herbas adurit. Ouid. fast. Nec noua per gelidas vsta sit herba vices. Sic pruina, itémque nebula, & tamen terram adurit & exiccat: Porrò quantum inter pluuiam & rorem, tantum inter niuem & pruinam conuenit. Nam vt vapor in aquam mutatus, priusquam altius ascendat ros dicitur: ita conglaciatus pruina, quem proinde vulgus gelu album appellat. *Sicut cinerē*, nempe adurendum & arefaciendum, ad corrumpendum frugum germina, vitiū gemmas, arborum baccas vt proinde Sextus Pompeius pruinam à perurendo dictam existimet, & eius iniuria prouenientem exustionem carbunculationem Plinius lib. 17. vocet. fructus enim ac virgulta perurit.

6 *Crystallum*, glaciem siue glacialem grandinem. Lapidationem buccelliis & frustis panis assimulatam interpretatur Arnobius. Proijcit glaciem sicut fragmenta. Eam veluti iacit frustulatim, & in varias partes, vt hyems sit acrior & vehementior. Ita vulgo in genere. At quoniā פת *path* in specie propriè significat fragmētúmve panis. i. buccellam, bolum, gall. *morceau* Iob. 31. 3. Reg. 12. Pro. 23. malo pergat in atitheticis effectibus. Mittit crystallum siue acrem glaciem suam sicut buccellas, ad pascēdum, alendum, saginandum perinde ac si immitteret buccellas panis. Glacies est aquea & tamen terram & corpora non irrigat, liquat & resoluit, sed potius constringit, pascit, & saginat, instar buccellarum, siue panis per buccellas sumpti. Sed & acris hyems & glacies confert plurimum fœcunditati terræ & futuræ messi vt cùm reliquæ tres anni tempestates, Ver, Autumnus, Æstas sunt opportunæ. Reliquit noster interpretes vocem Græcam, vt crystallum in genere acciperemus. Nunc enim sonat glaciē simpliciter vt Ps. sequenti vers. 8. quæ calore adhibito in aquā facilè resoluitur, nunc rem ita cōcretam atque congelatam, vt nec igne admoto admittat dissolutionem. q. glaciem indissolubilem. *Faciem*, asperitatem & vim. *Sustinebit*, stabit propriè. q. d. eius frigus est intolerabile.

7 *Emittet verbum suum*. i. mandabit. Verbum decretum, voluntatem, ardorem solis vel pluuiā metaphoricè, intelligit. *Ea*, glaciem, niuem, pruinam, crystallum & frigus. Illa, inquit, ipsius nutu liquiescunt & soluuntur. *Spiritus*, ventus. Nam flante vento è parte maris oritur pluuia, quæ ista liquefacit. Vel, flabit super illa ventus, & fluent aquæ. Vbi enim à vento dispersa fūt & distracta, liquescunt & fluunt in aquas. VtrūqueKimhi q. d. flabit ventus, & veniet pluuia Chrysost. Vel. flante vento (calido siue australi) ista conuertentur in aquas, vt fluant quę prius erant constricta. Nam est ventus, qui congelat. Allegoricè tempestatem in serenitatem commutat, pacem in bellum, calamitatem in gaudium, & contrà.

8 Transit ad beneficia spiritualia, attingens tres legis partes. Verbum, ad moralia. Iusticiæ, siue vt habetur Hebraicè statuta, ad cæremonialia. Sunt enim *Hukkim*, præcepta de religione & ritibus, quorum ratio nescitur. Iudicia, ad iudicialia pertinent. Alij per Verbum promissiones de Christo intelligunt, per duo reliqua, legem Mosis & Euangelium. *Iacob Israel*, dat iui casus.

9 Epiphonema. *Non fecit taliter omni*. i. nulli nationi sic fecit, vt eos bonis tantis afficeret, ac spiritualibus beneficiis eos æquè ornaret, ac temporalibus, è Deut. 4. *Non omne*, tamē nō sem per vniersè negat, pro *Nihil nullum*, vti docet Elias ad radicem כל vt Num. 23. vers. 17. Et omne ipsum non videbis. i. partem tantùm ipsius videbis, non totum ipsum, & Ps. 48. vers. 19. Non sumet omnia (sed aliqua, nempe benefacta, vt quidem ipse Elias intelligit) etsi illic cum Kimhi *nulla*, exposuerimus. Quo modo sumi possit illud Christi, *Non omnis*, qui dicit mihi Domine, introibit in regnum Dei, vt non significet *nullum*. sed aliquem, non, Domine

ARGVMENTVM.

Angelos, omne hominum genus, cœlestia terrestriaque omnia ad Deum laudibus afficiendum adhortatur, Psalm. est Propheticus.

1 Haleluiah. CXLVIII.

Laudāte

LAudâte Dóminum de cœlis: laudâte eum in excêlsis.
2 Laudâte eum omnes Angeli eius: laudâte eum omnes virtûtes eius.
3 Laudâte eum sol & luna: laudâte eũ omnes stellę & lumen.
4 Laudâte eũ cœli cœlôrum: & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Dómini.
5 Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandâuit & creâta sunt.
6 Stâtuit ea in ætêrnum, & in séculum séculi, præcêptum pósuit, & non præterîbit.
7 Laudâte Dóminum de terra: dracônes & omnes abyssi.
8 Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellârum: quæ fáciunt verbum eius.
9 Montes & omnes colles: ligna fructífera, & omnes cedri.
10 Béstiæ & vniuêrsa pécora: serpéntes & vólucres pennâtæ.
11 Reges terræ, & omnes pópuli: prín cipes & omnes iúdices terræ.
12 Iúuenes & vírgines, senes cum iuniôribus, laudent nomẽ Dómini: quia exaltâtum est nomen eius sólius.
13 Confésio eius super cœlum & terram: & exultâuit cornu pópuli sui.
14 Hymnus ómnibus sanctis eius: filiis Israel, pópulo appropinquânti sibi. Halelu-iah.

---

1 Laudate, tredecies *Laudandi* vocabulum vsurpat ad suum institutum. Duodecies videlicet Verbum *Hillel.* 1. *Laudauit cum iubilo*, & semel Verbale *Thilla.* 1. *Hymnus*, laus cum iubilo & celebritate. Hoc autem propter tredecim diuinas proprietates siue Middoth. Exod. 34. celebratas, inter quas plures sunt clementiæ & misericordiæ, quàm iuris est iustitiæ, quòd se sæpius Deus misericorditer cum mundo gerat, quàm iustè, & cùm iustè, mitius perpetuo, quàm mereatur. *De cœlis.* ἐκ τῶν ὑψηλῶν O vos, qui estis de cœlis, ô cœlites, ô Angeli siderei, laudate eum. Sic quod sequitur, *in excelsis*, ô vos qui estis in excelsis, ô Angeli super cœlestes, in abditissimis & penitissimis cœli locis habitantes. Vel in Neutro, vt sit generalis sequentium prolepsis. O creaturæ cælestes & sublimes, id est vt versibus cõsequẽtibus exponit, Angeli, Cœli, stellæ, & cætera corpora sublimia atque res. *De* & *In* nõ Præpositiones materiæ, sed loci. Docte igitur Theod. & Chrys. Vos qui in cœlestibus agitis, vos qui in altissimis degitis. Est enim Hebraismus, qualis in Euangelio, Hosanna in excelsis. i. Salua obsecro (ô Deus qui es) in excelsis, & cœlis: qualis & infra vers. 7. Inuitantur autem Angeli & corpora cœlestia ad celebrãdum Deum, contra Idololatras, quasi ipsa non sint Deus, sed Dei opera, Deum sapiẽtem, potentem & bonum testantia.
2 Idem inculcat aliis verbis. *Angeli* enim sũt, qui *de cœlis*, & *Virtutes*, siue exercit⁹, qui *in excelsis*, Malũt tamẽ aliqui Psaltẽ delabi sensim ad inferiora. i. eos spiritus, qui ministerio destinati sũt, & cæteris subsũt, indéq; vers. 3. ad corpora cœlestia. *Eius*, ab ipso Deo de nihilo creati & producti. Iuxta alios, ab ipso missi, *Virtutes*, copiæ militares cœlestiũ spirituũ, Angelorũ legiones, Exercitus propriè. Ita vocat omnes substantias separatas, quibus tanquam exercitibus circũfunditur ad indicandam suam maiestatem. Aliqui etiam extendunt ad omnia cœlestia, siue spiritualia, siue corporalia, quæ Scriptura alibi vocat militiam cœli. Quin & Kimhi ista duo sic dinstinguit, vt *Angeli* sint intelligentiæ cœlorum motrices, *Exercitus*, cœlorum sphæræ, & corpora. Rectiùs *Angeli*, inferiores ordines Angelorum, quia ferè mittuntur. Nam superiorum ordinum missio aut nulla, vt Dionysio placet & rara, aut extraordinaria: Exercitus autẽ siue *Virtutes*, superiores ordines & Hierarchię ei vndique assistentes, vt Imperatori alicui suæ copiæ & exercitus, Dan. 7. Hi autem omnes laudant Deum, non solum secundum naturæ suæ substantiam, verùm etiã per intellectum & affectum, quibus duabus nobilissimis facultatibus sunt præditi.

3 Sequentia vſque ad verſ.11. laudant Deum, ſed aliò modo, quàm Angeli: Nempe per Protopopœiam ſecundum naturæ ſuæ ſubſiſtẽtiam, effectus, vires, motus, proprietates. Hęc enim Proſopopœia eò pertinet, vt cõtemplemur Dei tanta opera. Vel per Metonymiam, quia laudare faciunt Deum ex ſuis naturis, effectis, affectionibus. *Sol & luna*: non mente & affectu, ſed luce, motu admirando, qualitatibus, obſequio, quaſi mutis vocibus, vt ait Nazanzenus. Sunt enim inanimata, contra Platonis Epimenidem. *Stella & Lumen*. ἄστρα καὶ τὸ φῶς. Sunt autem aſtra, ſidera, ſiue multę ſtellę, vt Zodiaci ſigna, Pleiades, Hyades, vrſę. ἀστέρες autem ſtellę, ſingulares, vt Plantæ, Oriõ, Sirius, Heb. Stellæ luminis. i. ſtellæ luminoſæ, & firmamẽtõ lucẽtes. Omnes enim conſtant natura lucida & ſplendenti, quidam veluti ignes. Contra eos qui omnẽ lucem in ſole collocant nec eam ſtellis tribuãt niſi per participationem Solaris deradiationis: Nam etiam ipſæ per ſe & ſuapte natura lucent, fulgentque, immò & tota cæleſtis ſubſtantia, quamuis illius lux non ſoleat in noſtros oculos incurrere. Id enim fit, per accidẽs propter interuallum, & quia non eſt tanta vt poſſit diſſipare regionis huius inferioris tenebras, niſi iuuetur & intendatur copioſiore & illuſtrioreSolis ſplendore. Vnde nec à Phœbo Phœbe lumen capit omne, ſed illud duntaxat quod vehementius aciem noſtram afficit. Hæc autem motu, luce, influentia, Deum celebrant, alioqui mente vacant & intelligentia. In duo diſtinxerunt 70. vt attollerent mentes noſtras ad regionem lucis, in qua lumen è cœlo empyreo manans fulgore ſuperat lucem ſolis, lunæ, & ſtellarum in firmamento radiantium, ſicque ſignificarent non omnem qualitatem lucidam ab huiuſmodi ſtellis fluere. *Lumen*. i. lucida alia corpora, vt Orbes cœleſtes, Nam nullus eſt orbis, nulla orbis pars, quæ nõ ſit luminoſa Verbi gratia lacteus. Quare regio lucis pars illa mundi rectè dicitur Euthymius per lumẽ mauult immenſam illam lucem primo die creationis factam, non ſtellas quartæ diei accipere. Et ſane illa non videtur noua bonorum luminarium productione corrupta vel commutata, ſed per primum cælum extenſa & cõfuſa. Nec vero nunc apparere, quia inter primum cælum primo die procreatum interpoſitum fuit ſecundo die firmamentum id eſt cælum ſydereum in Stellatum & ſeptem ſequentes ſphæras diſtinctum. Ego, Cælum Empyreum à Deo pro ſede beatorum conſtitutum, de quo fortaſſe illud Pauli, Qui lucem inhabitat inacceſſam. Alij *lumẽ omne* quod à Sole, luna & ſtellis funditur eſt vt ſit, Certe Apoſtoli apud Clementem lib.7. cõſtit. c.34. lumen diſtingunt à Sole, luna, ſtellis. ὑψωνὸς δὲ ὡς καμάρᾳ πεπηγμένος ἡλάϊσε τοῖς ἄστροις ἕνεκεν παραμυθίας τοῦ σκότους φῶς δὲ καὶ ἅλως εἰς ἡμέραν καὶ χαρπῶν γόνας γεγέννηται. σελήνη δὲ εἰς καίρων τροπὴν αὐξουσα καὶ μειούμενη &c. Alij *lumen omne*, quod à Sole, Luna, & ſtellis funditur.

4 Cœli laudant Deum à claritate, incorruptibilitate, ſtata conuerſione, ratis proportionibus pulchritudine, efficacia, amplitudine, &c. quòd ab ipſo procedat quicquid excellentiæ & nobilitatis habent. *Cæli cœlorum*, cœli præſtantiſſimi, nempe cœlum animarum, & empyreũ clariſſimum, immobile, beatorum locus, alios omnes cœlos tegens, atque in ſe concludens, vt ſit veluti cœlorum tectum. *Aquæ*, aquæ cœleſtes, cœlum decimum, aqueum, cryſtallinum, naturam quandam & conditionem aquæ habens, Empyreo proximè inferius, ad qualitates aliorum cõtemperandas, primum mobile, quod R. Ataia ſic vocari putat, quia eſt æquabile & vnius modi. i. ſine ſtellis, cùm nonum concipiatur eſſe cœlum ſignorum Zodiaci, quæ poſtea micent in firmamento: Octauum autem ſiue firmamentum ſit totum ſtellatum, reliqui ſeptẽ ſinguli ſingulas habeant ſtellas erraticas. Noſtri malũt aquas, ſiue aqueum appellari ab aquea ſubſtantia, quæ in modum cryſtalli concreuerit & obduruerit. Quin & plerique eorum, vt & Hebræorum, putant eſſe primum quidem mobile, ſed nonum cœlum, quoniam motum titubationis docent non niſi à quibuſdam recentioribus Mathematicis mente titubantibus conſtitutum, propter quem illos oportuerit contra veterum ſenſa, rationem, experientiam, decimum cœlum introducere. Lege Ritium de motu octauæ ſphæræ. Abſurdè aliqui nubes vel pluuias interpretantur. Nam prima hac parte Pſalmi agit duntaxat de æternis, vt apparet è verſ.6. & de meteoris ſeparatim loquetur verſ.8. *Laudent*. Initium verſ. ſequentis ſecundum Maſoretas, quam diſtinctionem Græci videntur ſequuti. Nam verterunt, *Aquæ quæ &c.* per numerum ſing. τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν *Laudent*, autem per pluralem, αἰνεσάτωσαν, vt referatur ad cuncta præcedentia, hoc ſenſu. Cœli cœlorum & aqueum dominum collaudate. Laudent (denique omnia) hæc nomen Domini. Quia ipſe dixit, &c.

5 *Quia*. Ratio, quia Deus eſt eorum omnium conditor & conſeruator. *Dixit*, ſola voluntate, dicto

dicto & præcepto ocyùs, cœlestia omnia produxit, solo verbo & mandato ea creauit, absque vllo labore & molestia, absque alterius externi adminiculo & ope de quo scitè Clemẽs Alex. in Protretico. τῶν βουλεῦσαι δημιουργεῖ, καὶ τῷ μόνον ἐθέλῆσαι ἐυτὸν ἑτέραι τὸ γενέσθαι. Prius autẽ hemistichiũ non est in Heb. sed adiectũ perspicuitatis causa, è Ps. 32. in quo duæ hæ partes simul iunguntur. Quam voluntatem vocabulo quidem *dicendi* repræsentat ad designandum, λόγον τοῦ θεοῦ, Verbum Dei increatum, Christum Dominum nostrum, per quem omnia facta sunt, vt per Dei filium, & virtutem Dei consubstantialem, non vt per ministrum vel instrumentum aliquod: *Mandandi* autem, siue *Præcipiendi*, ad adumbrandum Spiritum sanctum, qui & ipse concurrit ad rerum productionem tanquam causa coëfficiens & connaturalis. Ita dixit per filium, mandauit per spiritum sanctum. Illud est quod Græci Theologi differunt Patrem velle εὐδοκεῖν, Filium ποιεῖν, efficere. Spiritum sanctum τέλοιῶν, perficere. Nec satia R. Leui enuntiauit. Gen. 1. *Dixit fiat lux, &c.* huiusmodi dictum siue sermonem esse interpretationem mentis ac voluntatis Dei, declararéque Deum voluisse istud facere dictóque ocyus fecisse. Nam præterea occultum est mysterium Verbi diuini non quidem prolatitij (προφορικοῦ.) Deus enim caret instrumentis humanæ vocis, cum sit incorporeus, sed ὐσιώδους & connaturalis, réque ipsa & per se subsistentis. *Facta sunt*, veluti forma & splendore affecta sunt Facere & creare sic distingunt Rabbini, vt hoc ad materiam pertineat, illud ad formam & ornatum.

6 *Ea*, Angelos scilicet, solem, lunam, stellas, cœlos, & aquas cœlestes. i. omnia cœlestia statuit in perpetuum, & vt essent æterna: ea stabiliuit, vt in essentia nunquam interitura persisterẽt. Quare Angeli sunt incorrupti, & corpora cœlestia non nisi secũdum qualitates mutabuntur siue renouabuntur igne conflagrationis. 2. P. 3. *Præceptum posuit*, ordinem, regulam, legem statam & ratam de motibus, influxibus, aliis actionibus, & temporibus, quibus apparere, influeréque debeant. *Et non præteribit*, præceptum scilicet. Præterire autem est irritum fieri, inane esse non impleri, vt Matth. 5. Apex non præteribit de lege. Et 24. Verba mea non præteribunt. i. non erunt irrita, perficientur. Præceptum Dei non fiet irritum, non erit inane, sed implebitur in cœlestibus rebus. Legem sibi præscriptam & impositam à Deo nõ violabunt cœlestia, sed diuinitùs conseruata pro ipsius volũtate & decreto, perpetuò in suis officiis & substãtiis cõsistent. Non immutabitur propositio, si Nominatius Verbi fuerit Deus. Non transibit, non trãsgreditur Deus præceptum à se positum, non patietur illum ordinem & regulam violari temerè, & aliud, quam quod ipsis datum est naturaliter facere. Hoc enim non solet, nisi quando miracula vult operari, ne fortè, quòd in æternum manerent, naturale illis esse crederetur.

7 Altera pars Psalmi, per Apostrophen ad terrestres creaturas & sublunares. Terram enim vocat regionem mundi inferiorem & elementarem, vt antea cœlum, superiorem & ætherem Vt Genes. 1. In principio Deus creauit cœlum & terram. i. regionem mundi cœlestem & elementarem. *Laude*. Nouies iam hoc Verbo cohortatus est superiores, cœlestes ve creaturas ad Dei celebrationem. Nunc parcius vixque quater hoc verbum repetit. Nempe quoniam perfectius pluribusque modis Deus Laudatur, sanctificatùrque in cœlo à diuinis mẽtibus, itẽ per & propter corpora cœlestia, quàm in terris, in quibus passim offenditur, creaturis inferioribus vitio materiæ, affectionum, qualitatum, motuum naturalium sui maximam miseriam & imperfectionem ostendẽtis. *De terra*. O vos quæ estis de terra! ô terrestria, quæ in terra versamini, terrestres creaturæ. Suprà vers. 1. *Dracones*, immanes pisces, ceti. De draconibus marinis Ælianus lib. 4. Animalium, c. 12. Sunt enim & terrestres, præsertim in India, magnitudinis siue longitudinis 70. cubitorum, vt & eorum vnus perturbasse feratur Alexandri exercitum, & Elephantos trucidare, apud Ælianum & Plinium. Sunt amphibij, vt Crocodili. Nam Dracones appellantur immanes serpentes, siue fuerint terrestres, siue aquatici, siue ancipites. Res animatæ Deum laudant, non tantum per naturæ suæ subsistentiam & formam, physicas & naturales vires, verùm etiam perfectiùs, per suas facultates animales, motus, appetitus, &c. Nam milla est tã fera & noxia, quæ nõ singulares & admirãdas mũdo afferat vtilitates & ex suis proprietatibus Dei pronidetiã supra omnia nõ cõmendet, docẽs illud Gen. 1. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat & erant valde bona, esse verissimum. Nã vel serpẽtes sunt necessarij, nedũ vtiles mũdo ad venenum terræ exugendum & conficiendum. Item ad medicinã vt in Theriacis Nicander tradit. Araneæ ad aëris virus sorbendum. Sic Herbæ noxiæ sunt veluti terræ excre-

menta eiecta & exhalata apud Plutarchum opus de Iſide & Oſiride, ad totius incolumitatem, etſi partem lædant. Quanquam affirmari poſsit, non fuiſſe talia facta, qualia nunc ſunt: Sed vt qui nunc diaboli ſunt, boni fuerunt creati: ita ſerpentes, mala pharmáca, herbas perniciosas & c. non eſſe vitium creationis, ſed pœnam ſupplicumque peccati Adæ Vtroque modo Dei laus aſtruitur. *Abyſsi*, maria altiſſima & profundiſsima. Alij etiam ad lacus & ſtagna ſummæ profunditatis extẽdunt. Quorum omniũ perennitates, id eſt, perennes fluxus & effectus ſummæ Dei vim & magnitudinem commendant ac oſtendunt.

8 *Ignis*, coruſcatio & ignita omnia meteora, vel etiam elemẽtum igneum. *Glacies*. Heb. *Kitor* expiratio aſcendens in ſimilitudinem fumi. i. exhalatio, ἀναθυμίασις, materia meteororum aridorũ. Aliqui in genere de vtraq; exhalatione, humida & ſicca, materia omniũ meteororũ Interim *Kathar*, ſuffire eſt, ſuffumigare, incẽdere *Spiritus procellarũ*, vẽtoſus procelloſus vẽtus turbinis. Non intelligit maris tẽpeſtatem & procellas, ſed vẽtos, ad diſcrimẽ aëris, qui ſimpliciter appellatur ſpiritus. Eſt enim vẽtus, aëris agitatio, & tanquã procella, quæ fertur, ſpirat, flat per mũdi latera. Cabbalici aliqui Spiritus ſiue Angelos procellis & vẽtis præſidẽtes *Quæ faciunt verbum eius*, imperium. Quæ eius arbitrio inſeruiunt, ad hominum vtilitatem, premia vel, ſupplicia: quæ mandatum eius exequuntur, terrã variè afficiendo, arbores deijciendo, &c. Nõ enim temerè feruntur, & vt fortuna dat, ſed pro Dei arbitrio & volũtate Chryſoſt. Quod Auguſtinus dictum putat contra eos, qui exiſtimant ſuperiora quidem à Deo gubernari, ſed inferiora deſpici. Prę ſertim autem Meteoris hoc addidit, ad exaggerandam Dei potentiam, quòd iſta nullam videantur habere ſubſiſtentiæ ſtabilitatem, vt ſit locus à minori

9 Montes & colles laudant Deum ſua forma, mole, vtilitatibus, prouentibus, effectis. *Colles*, monticuli, qui & ipſi conditi ſunt à Deo, vt voluptatẽ ſpectantium oculis afferant, & copiã rerum creſcentium adiuuent. *Ligna* arbores fructuoſæ *Cedri*, arbores proceræ, infructuoſæ & ſteriles, per Synecdochen, variis hominum vſibus commodæ, vt ædificiis, &c. Varietas ſpecierum infinitam Domini potentiam & incomprehenſam ſapientiam prædicat.

10 *Beſtiæ*, feræ. Nam חיה, *Haiia* de illis propriè vſurpantur *Pecora*, beſtię domeſticæ & cicures. Hoc enim ſignificat בהמה, *Behemá*. *Serpentes*, piſces ſerpentibus ſimiles, quíque ſunt de reptilium genere. Nam hîc *Remes Reptile* non reptilia in terris repentia, ſed nantia deſignat. Alioqui in genere reptilia, tam in aquis quàm in terris repentia quòd nullos habeant pedes, vel adeò breues, vt non tam ambulent, quàm ſerpant. Hîc autem *Rêmes, reptile* dici tantum de aquatilibus niſi etiã extẽdatur, ad amphibia, quæ ſunt naturæ ancipitis apparet ex aliis mẽbris diuiſionis. Nam quatuor animantium genera, agreſtia, domeſtica, aquatilia, volatilia, ad collaudandum Deum opificem ſuum per Proſopopœiam extimulat. Homonymia talis cernitur apud Latinos in *Anguis* vocabulo. Nam apud eos Anguium alij ſunt terreni, qui propriè Serpentes appellantur, alij aquatiles, qui propriè Angues, vt Anguillæ vox indicat. Volucres pennatæ, *Tſippor Canaph*, volucris pennæ ſiue alæ. Emphaticæ, id eſt non modo pennigeræ, ſed & pennipotentes, vt loquitur Lucretius. Nam non omnia quæ pennas habent, pennis valent, vt Stutio. Poſſit eſſe Pœticum epithetũ vt Pſ. 77. *Oph canaph*. volatilia pennata per Pleonaſmũ, pro quo Prou. 1. veſ. 17. In oculis omnis *Baal canaph* (pennigeri) & Ennius, genus pennis condecoratum. R. Moſe Leuit. 11. clarius. *Oph canapit* (inquit) Volatile aligerum & *Oph Setam volatile abſolutè* enuntiantur de volatilibus habentibus duos pedes collum erectum & ſurſum ſpectans, quæ nituntur ſuis alis & aſsiduè ferè volant ad diſcrimẽ volatilium quadrupedum, humi gradientium, collóque & capite deorſum ſpectãtium ad reptilium inſtar, quæ proinde reptilia volantia dicuntur, vt muſcæ, apes: Sic latinè Pennigerum Græcè πτερωτὸν quod pennas habet propriè, non quod volat. Nam & inſecta volãt & tamen pennas non habent.

11 Poſtremò homines cuiuſcũque conditionis & ſexus. Hi autẽ Deum propriè laudãt, quoniam ad eum non modò per naturæ ſubſiſtentiam & motus naturales, vt inanima, per ſenſũ & facultates animales, vt bruta, verùm etiam per intellectum, voluntatem, affectum, rationẽ ſenſum cum ratione & mente communicantem, memoriam, & infinitas alias dotes, quibus præditi ſunt vltra res alias corporeas, attolluntur. *Populi*, Nominatiui caſus pluralis numeri. *Iudices*, rectores gubernatores. Hortatur iam poſt inanima & belluas, homines omnis ordinis, conditionis, ſexus, ætatis ad Dei ſui agnitionem & prædicationem: vbi eſt tacita vaticinatio de Idolis labefactandis, vt vnus omnibus colatur Deus.

12 *Et virgines.* In Hebræo est Emphasis. Et etiam virgines, id est, inquit Kimhi, etiam hæ, quæ totæ occupantur in se ornando & comando, tribuant Deo gloriam, illisque relictis cultum Dei amplectantur. Respicitur ad statum virginum in Ecclesia. Alioqui dicere poterat, *Et puellæ*, vel *Et iuuenculæ*, vt Antithesis esset apertior. *Cum iunioribus.* Iuniores è fonte, hic pueros exprimunt, quorum ætas senili opponitur. *Quia.* Tres rationes hoc & sequenti versu, cur homines cuiúsque generis debeant collaudare Deum. *Solius.* Nam vera religio alias omnes abolebit, vt illis extinctis solus Deus colatur & prædicetur. 1. Cor. 15. 13. Iaus & gloria eius apparet in cælis & terris. (*Et*, quia sup.) Iaus eius & gloria est super cælum & terram. Cohæret enim cum præcedenti, vt quidem Masoretæ notarunt, claudendo superiorem versum hoc membro. Itaque secunda est ratio, cur sit collaudandus: Nempè, quoniam laus eius patet latè per cælum & terram, ac eius veneratio non Iudæa solùm, verùm etiam in omni cælo & terra. Vel, si ה sit radicale in vocabulo הוד, gloria, maiestas ipsius est superior cælo, & latior terra, ac neutro comprehendi potest. Per Hyperbolem poeticam, pro Maiestas eius patet in immensum. Alij *Super*, in cælo & in terra. Laus eius est in hominibus & Angelis, Chryst. vel magnificentia eius vbique relucet. *Et exaltauit*, & (quoniam) extulit cornu populi sui. Tertia ratio, cur celebrandus sit Deus. Regnum Dauidis per Christum intelligunt ferè Rabbini, de quo consimili tropo Zacharias, Luc. 1. Erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Alij *Super*, in cœlo & in terra, Laus eius est hominibus & Angelis, Chrysost. vel magnificentia eius vbique relucet. *Exaltauit* & (quoniam) tulit cornu populi sui. Tertia ratio, cur celebrandus sit Deus Regnum Dauidis per Christum intelligunt ferè Rabini, consimili tropo Zacharias, Luc. 1. Erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Alij potentiam simpliciter & robur. Populum suum dabit inexpugnabilem simul ac illustrem Theodorit. Possit etiam versus optanter exponi. Confessio eius (sit) super cælum & terram. Celebretur in cælo & terra. Nam exaltauit regnum, vel potentiam populi sui. *Et*, pro *Quia*, sæpiusculè, vt alibi notauimus.

14 *Hymnis*, laus Dei (sit) Reuertitur enim ad hortationem, & claudit totam thesin de celebrando Deo, super fidelibus, vt quorum præcipuè sit celebrare Deum, quoniã multo plura sunt consecuti beneficia, nõ modò corporalia, sed & spiritualia, non modo tẽporaria sed & æterna. Ps. 147. q. d. Omnes denique sancti nẽpè filij Israël, qui populus est ei propinquus, cũ alii sunt alieni ab ipso, ipsiusq; gratia, habeant hymnũ & laudẽ Dei in ore, illi canãt & dẽt gloria. Vniuersum quidẽ humanũ genus habet, quo Deũ laudet quoniã in ipso existit, viuit, mouetur, sed presertim pii qui Deo propinquant. Eũ ergo celebrẽt & collaudẽt pii Israëlitæ Deo proximi. Nam hæc omnia dicuntur per Appositionem. Israelitas autem intelligit non secundum carnem, sed secundum spiritum nempè fideles omnes, quos Apostolus Gal. 6. Israelem Dei vocat. Kimhi mauult subaudire *Erit*, Hymnus erit omnibus sanctis eius, quia eum collaudabunt propter istud singulare beneficium. Israelitæ propterea nunquam cessabunt eum celebrare. Alii sed minus cohærenter, *Esse debet*, Nihil est quidem, quod non debeat hymnos Deo canere, præcipuè tamen sancti Israelitæ Deo proximi. i. quotquot illi sanctificati sunt & dedicati, qui sunt filii Israelis veri secundum spiritum fidei, & adoptati ex Gentibus in domesticos per rectam fidem & vitam Deo gratam, Chrysost. Alii *Est*, i. Sancti habent laudem, Psal. 149. in promptu, qua illum celebrent. Eclipsis verbi Substantiui has omnes peperit interpretationes. Indoctè quidam pro *Hymno*, vertunt laudem: vt sit sensus, Euexit cornu populi sui ad suorum Israelitarum laudem & gloriam. Nam תְּהִלָּה *Tehillá*, propriè dicitur de laude diuina. Vnde Psalmi inscribuntur Tillim, & per crasin Tillim, quasi hymni, diuinæ: quo modo Augustinus hoc opus inscribit, dum librum Hymnorum appellat. *Appropinquanti*, adhærenti sibi per fidem, cultum & religionem. Qua ratione Nãzanzenus in apologetico docet Sacerdotibus ampliſſimũ decus esse vel tantulum ad Deum appropinquare. Nempe propter sacrum ministerium & quasi accessum. Ad verb. propinquo ipsius. Quod non solùm de propinquitate spirituali per fidem & religionem intelligi potest, sed etiam sanguinis, propter Domini ex eorum genere, corporationem. Vel, *Propinquo ipsius.* i. habenti Deum propinquum & propitium, vt alludat Deut. 4. Nulla est gens, quæ Deos habeat tam propinquos sibi: (i. propitios) vt quæ sit consecuta infinita ab eo beneficia tam spiritualia, quàm corporalia. Nam etiam Latinè *propitius* à *prope*, vt *karob* à *karab*.

ARGVMENTVM.

Regem Christum canendum esse qui suos sit saluaturus, eisque in gentes vltricem potestatem daturus, Est propheticus de Ecclesiæ victoria.

1 Halelu-jah. CXLIX.

CAntâte Dómino cánticum nouum : laus eius in ecclésia sanctôrum.
2 Lætêtur Israël in eo qui fecit eum: & fíliæ Sion exûltent in rege suo.
3 Laudent nomen eius in choro: in tympano & psaltério psallant ei.
4 Quia beneplácitum est Dómino in pópulo suo:&exaltâuit mansuêtos in salûtem.
5 Exultâbunt sancti in glória: lætabûntur in cubílibus suis.
6 Exultatiônes Dei in gúture eôrum: & gládij ancípites in mânibus eôrum.
7 Ad faciêndam vindîctam in natiónibus: increpatiônes in pópulis.
8 Ad alligândos reges eôrum in compédibus:&nóbiles eôrum in mánicis férreis.
9 Vt faciant in eis iudícium conscrîptum:glória hæc est ómnibus sanctis eius. Hallelu-ja.

---

1 Differt à superiore,quoniam propriè inuitat Ecclesiam ad Dei collaudationem, nõ omnem creaturam. Descendit ergo à Thesi ad Hypothesin. q. d. Ecclesia præcipuè celebret Deum, & hymnos de eo instituat, *Cantate*. שׁר, *Shar*, simpliciter cantare vt זמר *Zimmer*, carmen numeris distinctum canere,id est,psallere,*Nouum*, recens & insolitum, noui argumenti vel materiæ, ob nouum beneficium aduentus Christi : vel noui artificij & operis, rarum, exquisitum præstans & singulare. Vtrunque Nicetas in 43.orationem Nazanzeni, canticum nouũ si historiã spectes,præclarus & insignis cantus ob prosperum quẽdam successum & victoriam. Si allegoriam, noui testamenti cantio. Tum enim noua omnia facta sunt, & creatura noua & homo nouus, & vita noua, & noua mandata, & noua gratia, & nouæ pollicitationes & noua sacramenta.Eo nomine nouum testamentum dicitur,non solum à tempore, sed etiam à natura earum rerum,quæ in eo contigerunt,quandoquidem omnia innouata sunt, atque in primis homo,propter quem omnia extiterunt. *Laus*, hymnus. Nam est vox *Tehillá*,Eadem quæ priùs. Est autem Ecclipsis verbi substantiui,*Sit*,Sanctorum siue beneficorum (id est fidelium) congregatio eum collaudet. Alij, *Est*. collaudatur in Ecclesia, non in synagoga Satanæ.

2 *Lætetur*,Monet in cultu Dei requiri lætitiam. Deus enim præcipuè colitur fide,spe,& charitate,quarum comites & fructus sunt iustitia,pax,gaudium,&c. Gal.5. *In eo qui fecit eum*.In veritate Hebraica est apertum mysterium S.Trinitatis *In factoribus suis*:vt Iob 32. Vbi Deus Factores mei,& Es. 54. quia dominabuntur tui factores tui,Dominus exercituũ 44.vers. 1. Hæc Dominus factores tui, vers.14. Dominus factores tui. *Filiæ*. Hebr. & Græc. filij. Nec mutatur sensus de ciuibus, membrisque Ecclesiæ & domesticis Dei *In rege suo* Christo incarnato, qui non solùm est sacerdos, sed & rex in Sione præsidens. q. d. Non tantùm lætentur in Deo, quia ipsos condidit, verùm etiam in eius Christo,qui ipsos redemit.

3 Laudent Deum hilariter adhibitis etiam Musicis instrumentis, si res tulerit. Nam etsi illa essent signa externa lætitiæ mentis. eorum tamen vsus non est per Euangelium abrogatus, vt mox docebo. Mysterium autem plenè conformatum. Pertinet enim ad vnitatem fidei & religionis charitatem, concordiam animorum consensum, & q. harmoniam.

Quæ

Quæ enim harmonia à Musicis dicitur in cantum, ea est in familiis, ciuitatibus, rebus omnibus, concordia, optimum atque arctissimum vinculum incolumitatis, vt Cicer. inquit è Platonis libris de Rep. ac vt Harmonia in cantu ex dissimillimarum vocum moderatione concors efficitur & congruens, ita in laudando precandóque Deo concordia & communio ex summis, mediis, infimis ordinibus conciliari debet, vt preces sint efficaces & acceptæ. *In choro*, in publico concentu. Chrys. Vel in tibia. *Mahol*, enim & *Mehola*, nunc cœtum gaudentium, cantantium, & saltantium ad tibiam, designat, vt Exod. 32. vers. 19. nunc tibiam ipsam, vel tibiæ, & instrumenti Musici genus, quo vtebantur in choris, vt Ex. 15. vers. 20. Organa autem hæc Musica Iudæis vsitata ad Dei laudem significant omnibus viribus & membris ad Dei glorificationem vtendum esse. Chrys.

4 *Quia*, quia Dominus benè vult populo suo, siue multa eum dignatur benignitate. Theo. *Et exaltabit*, glorificabit propriè. Mites & humiles ornabit salute, & seruabit. עניים, *aanauim*, includit paupertatem, vel afflictionem.

5 *In cubilibus*, in locis quietis, & mansionibus deliciarum omnium, Chrys. in cælo, vbi requiescent: cælesti quiete tranquillitate perfruentur, quam *Gloriam*, proximè nominarat. Hæc enim omnia vsque ad finem Psalmi de gloria & exaltatione piorum in futuro sæculo.

6 *Exaltationes*, ὑψώσεις, eleuationes, quibus Deus exaltatur, encomia, prædicationes Dei in eorum lingua. Sic & Hebr. & apud Arnobium. Mendosè igitur in aliquibus exemplaribus, *Exultationes. Et gladij ancipites*, duarum acierum, propriè, gladij qui vtráque parte scindunt, vt de impiis capiant pœnas.

7 *Vindictam*. Absurdè aliqui ad Machabæos torquent, quos constet nationes finitimas & multos principes in gentibus præliis superasse, apud Iosephum lib. 13. cap. 21. Nam apertè loquitur de vltimo iudicio, de quo Mal. 4. Calcabitis impios, cùm fuerint ciuis sub planta pedum vestrorum. Sap. 3. Iudicabunt iusti nationes, & dominabuntur populis. Quare Dan. 7. throni multi ponuntur, quasi etiam Sancti de hoc mundo iudicaturi sint, & pœnas sumpturi, vt 1. Cor. 6. Chrysost. refert ad Euangelij victoriam de Satana, Gentilibus, Iudæis. Arnobius ad locum Euangelij, sedebitis & vos super duodecim thronis, iudicantes duodecim tribus Israël. *increpationes*, pœnas, supplicia, Metapho.

8 *Nobiles*, honoratos eorum, & magnates. *In manicis*, catenis siue vinculis, in genere, vt luãt acerbissima supplicia. *Cable*, vincula tam manuum, quàm totius corporis. Vox Gallica *Cables*, inde videtur fluxisse.

9 *Vt faciant*. Aliqui מתוך. *ad faciendum*, resoluunt in singulare. Vt faciat, Deus scilicet. Verùm plurale magis congruit, siue quoniam sancti etiam de hoc mundo iudicabunt, 1. Cor. 6. Christo assidentes, siue quia id versui 6. & mox secuturo hemistichio magis cohæret. *Conscriptum*, præscriptum, definitum, decretum & determinatum à Deo vt sit verbum forẽse. Kimhi. Vt Ioan. 18. Quod scripsi, scripsi, id est, quod decreui, statui, cautum esto, maneat irreuocabile & ratum. Vel, scriptum in lege & prophetis, scorsum Deut. 32. Ezech. 38. & 39. Zach. 14. Deum sumpturum supplicium de iis, qui probos afflixerint. Immo verò ante diluuium in libro Henoch. Videtur enim Dauid istud ab eo repetere, cuius hæc erant verba citante in Canonica Iuda Apostolo. Ecce venit (inquit prophetans de his septimus ab Adam Henoch) Dominus cum sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis suæ, quibus impiè egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti sunt contra eum peccatores impij. *Hæc est*, hoc iudicium, hic dies iudicij erit omnibus eius sanctis gloriæ & decori. Ille dies erit glorioſus & honorificus cuncto Dei populo. Sic legit Chrys. ἔσται, Est, & è nostris Arnobius, Augustinus, Cassiodorus. At Theodoritus, & plerique Græci, tam codices, quàm interpretes, ἔσται, *Erit*. Hebræa vtrúmque patiuntur.

ARGVMENTVM.

Omnem spiritum ad Deum omnis musicæ genere laudandum inuitat.

Halelu-jah. CL.

LAudâte Dóminum in ſanctis eius : laudâte eum in firmamênto virtûtis eius.
2 Laudâte eum in virtútibus eius : laudâte eum ſecûndum multitúdinem magnitúdinis eius.
3 Laudâte eum in ſono tubæ: laudâte eum in pſaltério & cíthara.
4 Laudâte eum in tympano & choro : laudâte eum in chordis & órgano.
5 Laudâte eum in cymbalis beneſonántibus, laudâte eum in cymbalis iubilatiônis : omnis ſpíritus laudet Dóminum. Halelu-jah.

---

1 Halelu-jah non habetur ab Hebræis pro inſcriptione, ſed pro primo *Hallelú*, ſiue *Laudate*, aut *Iubilate* potiùs, è tredecim, quibus aiunt hunc Pſalmum conſtare, & per Anaphoram repeti in ſingulis membris, pro ſymbolo & charactere tredecim proprietatum poſitarum. Exod. 34. verſibus 6. & 7. quibus Deus gubernat hunc mundum : rurſum vt addatur velut poſtremus colophon, & conſummatæ virtutis coronis. Quid autem verbum hoc propriè ſignificet, docuimus initio Pſal. 104. vbi primùm compoſitè occurrit. Nec verò curioſiùs diſtinguendum cum Ariſtotele 1. Ethicorum inter iſta, quòd honor propriè ſit Deorum, laus hominum, vt proinde Poetæ Sacrificia honores vocent. Virg. 3. Æn. mactare honores, & perfecto lætus honore, id eſt, peracto ſacrificio, qui eſt Deorum honor 5. Æn. inſtaurare honores, & 12. celebrare honorem. Immo & Oratores, vt Tacitus extremo libri 15. Deûm honorem: quoniam vtrúmque Deo ritè tribuitur. Honorandus eſt Deus propter ſe, laudãdus etiam propter nos, quos quotidiè beneficiis non tam cumulat, quàm obruit. *In ſanctis eius*. Neutro genere. Hinc Hebr. in ſancto, ſiue ſanctuario eius. Eſt enim Apoſtrophe ad cœlites per Ecclipſin, O vos qui eſtis in locis eius ſanctis, id eſt, in cælo Angelico & animarum. Sic quod ſequitur. *In firmamento*, in expanſione proprié : O vos qui eſtis in cælis ſtellatis & mobilibus. De quo Hebraiſmo ſupr. Pſalm. 148. verſ. 1. Alij conſtruunt ſine Eclipſi cum Verbo ô Angeli laudate Dominum in cælis. Cælum dicitur Sanctum Dei Deut. 33. firmamentum ſiue firma expanſio Gen. 1. Porrò hæc ſancta dicuntur. *Eius*, non tantùm quia ab ipſo ſunt ſingulariter producta, verumetiam quia in illis ſe familiariter, copiosè, apertéque per gloriam, non modò per gratiam, communicat. Anonymus, in ſanctitate eius, ob inſignem eius ſanctitatem, vt adducantur quatuor rationes, quibus Deus ſit celebrandus & canendus. Duæ hoc verſu, prima à ſanctitate, ſecunda à creatione & conſeruatione: duæ aliæ proximo, tertia videlicet ab omnipotentia, quarta à magnitudine. Noſtri ferè in Maſculino, Propter ſanctos ſuos de maſſa perditionis ereptos, cum lætis animis canite. Chaldæus videtur de templo terreno accepiſſe, in domo (inquit) ſanctuarij eius. *Virtutis*, fortitudinis eius: in cælo, quod argumentum eſt poteſtatis eius eximiæ, in cælo, in quo diuina eius virtus conſpicitur & fortitudo. Etiam hîc aliqui. *In*, ſumunt pro *Ob*, *propter*. Laudate Dominũ ob mirabilem cæli ſtructuram, in quo ſedes eſt potentię ipſius. Et allegoricè, ob firmiſſimè ſtabilitam Eccleſiam, & expanſam gloriam per totum orbem terrarum ſuę virtutis & potentiæ.

2 Apoſtrophe ſecunda eſſe poſſit non iam ad cęlites, ſed ad mortales homines, præſertim fideles, quibus edita ſunt huiuſmodi miracula, ſiue potentia opera. Vbi Etiam hîc *Laudate*, vt & deinceps, plus ſonat Hebraicè. Nempè laudate cum iubilo, lętitia, voluptate, & exultatione animi, qui vnus eſt è fructibus Spiritus ſancti, Gal. 9. *In virtutibus*, in fortitudinibus ἐπὶ ταῖς δυναμέσιν, ſuper poteſtatibus eius, ob fortiſſima eius facta, quia omnipotens. Heb. in potentiis eius, in potentibus eius factis. Præpoſ. *In*, hîc aliter ſumitur, quàm ſuperiore verſ. aut ſequenti. Quoniam illic ſignificabat locum : Intra ſancta eius, ô cœlites in ſanctis cœlis habitantes, laudate eum. Hîc verò materiam, laudate eum *In*. i. de, ſuper virtutibus eius, propter virtutes, vires, potentias, potentia & fortia eius facta. Quare mox ſequitur, *Laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis eius* : propter immenſam maieſtatem: & Septuag.

non iam

non iam ἐν, sed ἐπὶ τοῦ ἀκουσείας. Sequenti autem vers. modum vel instrumentum. *In sono tubæ*, Latinè sine Præpos. sono sine clangore tubæ. *Secundum*. Hæc particula nō dicit æqualitatem, sed proportionem. Nam Dei immensam magnitudinem neque assequi, neque dignè celebrare possumus, sed pro nostris viribus tantùm. Vnde solùm in eo comprehendi potest, quòd sit immensus. Lege Nazanzenum Orat. 42. & Arnob. lib. 3.

3 Secunda saltem Apostrophe hîc incipit, vt se vertat ad homines. Et vos homines laudate Deum omni instrumentorum genere, secundum mysterium cunctis vestris viribus & facultatibus siue corporis, siue animi, magna partium concordia, consensione, hilaritate, alacritate, charitate, vt in istis iucunda est consonantia & suauis harmonia. Sic verbi gratia, Sonus Tubæ est vox nostra, siue loquendi facultas, Psalterium & cythara vis ratiocinandi, reliqua, reliquæ facultates mentis & sensuum. *In sono tubæ*, clangore buccinæ. *Shophar*, nunc per tubam, nunc per buccinam vertitur, Sed obserua esse corneam, vt *Hatsotherá* argenteam. Vtriúsque autem meminit, quia illa clangebatur ad festum expiationis, & annum iubilei, Leu. 25. ac ad reliqua festa, & solennitates, Num. 10. *In Psalterio* in nablo, prop. Hæc autem instrumenta in Lege vsurpabantur ad rem diuinam, partim à Mose inducta, partim ab aliis, præsertim Dauide ipso addita, sicque monet huiusmodi omnia esse Deo, diuinóque cultui consecranda.

4 *In tympano*. *Toph*, à sono ficta vox per Onomatopœiam, instrumentum, vtrínque membrana clausum, intus vacuum. quòd bacillo percutitur. Gall. *Tabourin*, Hebræi aiunt esse genus instrumenti musici vt R. Selo. Exod. 15. Itáque non videtur esse nostrum tympanum. Antiquissimum autem fuit, vt & sequens *Mahhol*. Nam Patres in Ægypto eis vtebantur in sacris. Itáque octauo Exitus die Maria soror Mosis & mulieres vtrúmque adhibuerunt ad canendum carmen triumphale de Pharaone & Ægyptiis, ante videlicet legislationem. *In choro*. *Mahhol*, non hîc significare videtur chorum siue cœtum canentium aut tripudiantium sed instrumentum aliquod in choris choreísque vsurpatum, cuius forma & Musica nobis sit ignota: tibiæ genus, vel fistulæ. Nam est congeries instrumentorum musicorum, significās omnibus viribus & membris ad Dei cultum vtendum esse: & cum summa lætitia & voluptate eius laudes canendas, iuxta illud, Hilarem datorem diligit Deus. Quò spectasse videtur Nazanzenus Orat. de Basilio. cùm se instrumentum Musicum à Spiritu sancto pulsatum effici ait, vt diuinam gloriam & potentiam canat. *In chordis*, fidibus. Vt superiora duo instrumenta ab omni antiquitate repetita sunt, Exod. 15. Ita quæ sequūtur, Dauidis tempore vel inuenta sunt vel illustrata. 1. Paral. 16. Alioqui enim Citharam siue *kimor*, Patriarcharum sæculo vsitatam in Mesopotamia liquet Gen. 31. & in Arabia Iob. 30. vbi etiam commemoratio organum siue *Hugab*, *Sophar*, autem siue *Iobel*, id est, cornu arietinum, item *Hatsotsera*. 1. Leuit. 25. & Num. 10. *Minnim*, dicitur potius genus esse instrumenti Musici, cuius harmonia, ratio, vsus perierit, vt reliquorum ferè omnium, cum tota vetere musica Chald. *Hardublim* vel *Hardablin* ὑδραυλὰ fortasse. Est autem Hydraula similis organo, nisi quod non aquæ spiritu sed aeris organū resonat. Vt vt sit, Hebræi agnoscunt Decem præcipua istorum instrumentorum genera. נבל *Nebel*, *Psalterium*, si Hieronymo credimus, νάβλον, etiam Græcè è Suida, Nabliū fortassis Ouidio 3. de Arte non absimile citharæ siue lyræ, nisi quòd cithara chordas habet deorsum propendentes, psalterium verò in latius porrectas & supinas. Atque hinc Ouidius cecinit Nablia duplici palma verti, id est, vtráque manu, & Iosephus lib. 7. Antiq. c. 10. Psalterium digitis tangi, ac habuisse chordas duodecim etsi vulgo Nostri putent fuisse decachordum. כינורות *Cinnoróth*. q. canora, *Citharæ*. Instrumenta, quæ Hieronymus scribit figuram habuisse Græcè literæ Δ, & chordas decem, plectróque pulsata, non digitis: cuius rei meminit & Iosephus, lib. eodem septimo, Cythará tamen Orphei septem fidibus constasse dicitur, vnde 6. Æneid. obloqui numeris septem discrimina vocū. Sic Amphionis, Teopandri, immò & Mercurij ipsius inuentoris, quorum proinde instrumenta vocabant ἑπτάχορδα, nisi quod Theopander duas postea chordas adiecerit. מצלתים, *Tsilselim*, *tintinabula*, è metallo & argento, Nostro Cymbala. מצלתים *Metsaltaim*, *cymbala*, ad resonandum, vt clarè crepitarent. פשוט *ohophar*, *tuba cornea*, *cornu*. חצוצרת *hatsosereth*, *tubá ductilis & metallica*, quam describit Iosephus lib. 3. Ant. q. c. 15. עשור *hashor*, *decachordum*, à fidium numero. שוגב *hugab*, *organum*, מנים *Minnim*. q. species, quòd constaret multis specieb. harmoniæ. Siue

in quo plurima muſicorum inſtrumentorum genera & modi reſonarent, vt in organis noſtris è R. Saadia. Duo autem hæc inſtrumenta ex Anonymo erant metallica, ſéque mutuò pulſabant, & magnum ſonitum ſiue clangorem edebant תף *Toph*, *tympanum*, מחול *Mahhol choraule*, tibiæ genus, Chelis, vel Lyra. Atque hæc non tantùm forma & figura diſtinguebantur, verumetiam melodijs, harmoniæ generibus, modulis, tonis, cantionum ſiue vocum diſcriminibus, quæ Neghinoth vocabantur, Latinè modi. Primus enim modus erat *Neghinoth*, de nomine generis. Alter maskil, 3. Mictam, 4. Sigaiõ. 5. Nehhilloth, 6. Sigionoth. 7. Ghittith, 8. Ghalmud, quem nonnulli imam vocem exponunt. 9. שמינית *Sheminith*, q. octaua. Ad cuius rei imitationem videntur poſtea Græci triplicem Muſicam celebraſſe Diatonicam (nobis vſitatam) Chromaticam q. coloratam & Enharmonicam (inuſitatas) indéque quatuor harmoniarum muſicarum ſiue concentuum habuiſſe genera, Phrygium, Lydium, Ionium & Dorium, quorum alterum altero validius erat, vt liquet è Luciani Harmonide. Ionium erat genus harmoniæ ad iucunditatem & hilaritatem inuentum, Lydium incitabat ad inſaniam & Bacchicum furorem, Phrygium generabat enthuſiaſmum, id eſt, diuinum quendam impetum, & vt vulgus loquitur deuotionem: Doricum, ſiue Dorium, grauitatem & modeſtiam inducebat. Vndé Pythagoras auctore D. Baſilio, Boëtio, Ciceróne, cùm obuiam habuiſſet adoleſcentem præ ebrietate bacchãtem & inſanientem, iuſsit Pſalten mutare genus cantionis, & cantare Doricum, Sic Terpãder & Arion Methymneus Lesbios & Ionas, Iſmenias Thebanus alios quam plurimos indecoris motibus vexatos cõcentibus curarunt. Sic Dauid cithara malum ſpiritum à Saule fugauit. Nam ex Ariſtol. 8. Polit. è diuerſis harmoniis & aliquando iiſdem excitantur diuerſi affectus & πάθη ita vt homines vel ad ardorem virtutis accendantur, vel ad molliciem voluptatis reſoluantur vt proinde Pythagorici veſperi ad ſedandos motus ſonarent cithara, manè contrà adexcitandos, quaſi muſica contrariis rebus inſeruiret. Quare Plato lib. 4. de Repub. & Ariſtot. Pol. 7. prohibuere quidem cantus Lidios, Mixolydios, Ionicos, & Hypoionicos, quos modos ſiue tonos appellamus quintum, ſextum, ſeptimum, quartum, vt nimis effœminantes: at permiſerunt Doricum vt grauem & plenum maieſtate qui primus eſt tonus, Phrygium, qui tertius, vt magis ſimplices & generoſos & ad ardorem virtutis animantes. Nam omnem inhibere hominis eſt ſtupidi, quoniam vt docet Gal. lib. de Sanit. tuenda cuncti homines ad muſicam æquè ac Gymnaſticam propenſi naſcuntur nec quicquam reperitur, quod corpus atque animam hiſce duobus magis componat. Et muſica vt Plato ſæpe idemque Ariſt. eiuſdem libri octaui cap. 3. ſeruit animorum ſolatio iucunditati moribúſque formãdis, corporum etiam valetudini, vt proinde pueris addiſcendam ſtatuant. Et ſonos muſicos, inquit, Macrob. lib. 2. Somn. c. 3. Theologi ſacrificiis, adhibuerunt, qui apud alios lyra & cythara apud nonnullos tibiis aliísve inſtrumentis, apud alios in ipſis Deorum hymnis per ſtrophã & antiſtropham canoris verſibus fieri ſolebant. Quamuis autem tantæ dicantur huiuſmodi Muſicæ vires, laudes, atque, ac eius plurimus eſſet vſus apud Sanctos, itémque Prophetas veteris Teſtamenti, de quo Hieronym. Epiſtola ad Dardanum. Tom. 4. Pag. 150. de inſtrumentis Muſicis, quæ in ſacra Scriptura reperiuntur, & Pſalmographi ſubinde ad his perſonandas diuinas laudes crebrò cohortentur: Iuſtinus tamen Martyr. q. 107. ad Orthod. illorum vſum reprehendit, quaſi congruat tantùm infantibus. Quod probari minor Theodorito lib. de Sacrificiis, vbi contra eos, qui argumentabantur inſtrumenta Muſica fuiſſe vſitata in templo Moſaico, ergo poſſe vſurpari in Chriſtiano, hoc vnum reſpondet, inſtar ſacrificiorum fuiſſe abrogata. Nam hoc ei docendum fuerat, cùm non ſint de figuralium, ſed de ſimplicium pietatis rituum genere: deinde ſatis faciendum ſuæ Eccleſiæ Græcæ, quæ non modò ea ſemper coluit, verumetiam organa Muſica Gallis & Germanis incognita. Pipino miſit ſub Copronymo Cæſare, ann. 757. apud Amoinum lib. 4. Hiſt. cap. 64. Auentinum lib. 3. Annal. & Marianum Scotum. Itáque Clemens Alexandr. lib. 2. Pædagogiæ, c. 4. illo loco, quo videtur iſta reiicere. Si ad citharam, inquit, canere noris, nulla reprehenſio eſt. Imitare Hebræum illum regem, qui Deo gratus, Exultate, ait iuſti in Domino, & rectos decet collaudatio. Eſt enim Pſalmus ἐμμελὴς εὐλογία καὶ πνευματικὴ ὠδή, melodica benedictio & ſpiritualis oda. Quod ſecuti loquuntur Nazianzenus & Baſilius apud Gregorium

gorium Presbyt. Nam musicam discẽtes. τὸ μὲν ψυχῆς θυμόειδες καὶ δυσκάθεκτον ἐξημάλαττον, τὸ δὲ ὅσον πρὸς ἡδονὴν φέρει ταῖς σκηναῖς ἀπενέμαντο, animi partem irascentem, & ægrè rationi cedentem leniebant, quicquid autem ad voluptatem incitat, ad theatra relegabant. Contra eos, qui scribunt fuisse ceremonialem pædagogiam, quæ discussa fuerit tanquam vmbra, per lucem Euangelij. Nam debuerant attendere ad hanc regulam, quam de ceremonialibus Mosaicis libet subiicere. Non omnia ceremonialia fuerunt per Euangeliũ abrogata, sed ea duntaxat, quæ simul essent figuralia, cuiusmodi erant ferè cruenta, in quibus videlicet fundebatur sanguis (sanguinis Dominici præsagus) vt Circuncisio, vt sacrificia pecudum. Quare in vetusto canone probantur oblationes incruentæ vt olei, simile, vini, lactis, &c. vt quæ sint duntaxat pij & grati animi munera & symbola. Quo ex fonte videmus Apostolos retinuisse dedicationes, templa, choros, vota, aquam lustralem, benedictiones, sacerdotum vestes, genu flexiones, ordines Ecclesiasticos, decimas, primitias, processiones, visitationes sacrarum ædium & locorum, manuum expansiones, festa Pentecostæ, Paschatis, sublato victimarum vsu, quæ per Christi cruorem abrogatæ sunt cantus, imagines, organa, ieiunia. Neque enim doceri potest ista & similia antiquata fuisse, ab Euangelicis scriptoribus. Nam Paulus Col. 2. Vmbram futurorum fuisse quidem tradit cibum, potum, partem diei festi, Neomenias & Sabbata, & ad Heb. tactum tabernaculum, & quæ in tabernaculo, & sacrificia, & ad Galat. Circuncisionem: at de istis nihil. Quare rectè monent iuris Orientalis auctores, pag. 214. exemplaris Græci, 245. Latini, itémque Catarinus in Opusculis lib. 2. de certa glorificatione Sanctorum, Iudaicos ritus demum esse prohibitos, si sint sacramentales, siue figurales. i. si vmbram futurorum, vt commemoratus Pauli locus loquitur, habeant: sin simpliciter ceremoniales, atque ad sacram theoriam pietatémque conferentes, non item, vt qui sint pietatis retinacula, conferántque ad sacrorum solennitatem, decorum, virtutem, Theoriam. Adde illud Nazianz. orat. 44. Pentecostes diem Hebræorum more colimus, quemadmodum & alios nonnullos eorum ritus obseruamus, qui apud illos quidem typicè celebrantur, apud nos verò mysticè, id est, qui vt, Nicetas exponit, apud illos per figuram & adumbrationem, apud nos mysticè & verè peraguntur. Nam istius generis figuralia non quatenus Mosaica, vsurpantur, sed quatenus ad Mysterium Christi præsens pertinent.

5 *Benè sonantibus*, sonoris, vocalibus, altè sonantibus. Heb. Cymbalis auditionis. i. quæ è lõginquo audiuntur ob clangoris & tinnitus magnitudinẽm. Et mox, *in cymbalis clangoris*, vbi nos *iubilationis*. Sunt autem Cymbala è Cic. in Pisonem, instrumenta ærea, concaua, tinnula, in Matris deorum sacris vsurpata. Hic appellantur *Tsilselin*, quæ alij tintinabula interpretantur. Aliqui autem putant Cymbala auditionis siue bene sonantia & cymbala iubilationis siue clangoris idem denotare. ἐκ παραλλήλου. Sed malo cum Kimhi, prius esse instrumentum musicum, quo vtebãtur in sacris, posterius genus tuba classicæ, quo in bellis buccinabant Tarantatara. q. d. Siue pacis siue Belli tempore, siue domi siue foris eum laudibus extollite. Omne genus organorum pacis, belli, sacra, profana in eius commendationem conuertite. Quare 7o. scitè ἀλαλαγμοῦ. Nam ἀλαλαγμὸς, est clamor de victoria, iubilatio quæ fit sono sonum excipiente, vt fiebat in lebetibus Dodonæis. *Spiritus*, omnis mens, anima rationis particeps Deum iubilet ac personet. Tertia apostrophe ad omnes animas intelligentiæ participes siue sint corpore indutæ siue exutæ. Denique omnes animæ Deum celebrate. Vbi Tacita vaticinatio de conuertendis omnibus gentibus publicè sub Christo, quas proinde hortatur vt spiritu & mente collaudent Dominum. Scopus enim prophetarum est Christus eiúsque regnum. *Laudet* Pro duodecima Anaphora hic ponitur. Decima autem tertia, qua Psalmus clauditur, non est versa, sed in suo idiomate relicta, Halelu-iah: vt doceremur non tam pertinere hanc paréteſin ad coronidem huius Psalmi, quàm omnium, vt sicut primus ad studium & amorem legis diuinæ, ita vltimus ad gratiarum actionem & prædicationem Dei exhortationem contineret. Hic mireris Recentiores, qui vt aliquid videantur dicere præter Septuag. vertunt, *omne quod spirat*, vel *omnia animantia*. Alij *omne spirituale siue pneumaticum*. De instrumentis, quæ flatu & spiritu sonum edunt, vt tædio enumerationis prolixioris omnia Musica instrumenta tactu vel inspiratione vocem reddentia comprehendat. Alij, *quicquid viuit*, omne denique viuens lauda Dominum. Nam quamuis Kimhi

videatur velle in libro Radicũ נשמה significare in genere omnem animam ſpirantem, id eſt, ſentientem & ratiocinantem, tamen hic planè ad animam rationalem reſtringit. Hoc tandem(inquit) Epiphonema ſubiunxit, quoniam laudatio animæ cæterarum rerum prædictarum laudationes antecellit. Ipſa enim percipit opera Dei Opt. Max. & notitiam eius, quatenus ferre poſſunt vires animæ in corpore exiſtentis. Et R. Iſaac in 7. Geneſ. Non inuenimus *Neshamá* de alia dici, quàm hominis anima, quæ & ita appellatur, quia eſt נפש שמיה, id eſt de cælo. Quare(inquit Abben Ezra 3.Eccleſiaſtis) *Nephes*, eſt genus. *Neshaná*, ſpecies de ſolo hominis animo enuntiata. Halelu-jah, cum iubilo & lætitia laudate Deum fontem omnis entitatis & eſſentiæ. Hic ſolus liber Pſalmorum è quinque in hanc vocem deſinit. Nam præcedentes terminabantur gemino Amen, prẹter Quartum, qui vnico. Solus autem iſte per *Halelu-iah*. immutato genere ſignaculi ſiue clauſulæ, quoniam hic Pſalmus non modo finis eſt Quinti libri verum etiam operis totius coronis, vt intelligamus, quantumuis ad finem peruenerimus, repetendum eſſe opus & reuoluendum ſine intermiſsione, neque vnquam deſinendum à Domini laudibus. Atque illud eſt decimum tertium Haleluia, quod decimam tertiam Dei *Midda* ſiue proprietatem enuntiat, per quam collaudemus canamúſque Dominum conditorem & ſaluatorem noſtrum ac ab eo beatitudinem expectemus, qui eſt beatus, benedictúſque in ſæcula, Amen.

Laus Deo, honor & gloria.

PSALTERII GENEBRARDINI FINIS.

In Græcis exemplaribus extra hunc numerum reperitur Pſalmus infrà poſitus, cuius meminit & Athanaſius in Synopſi.

ARGVMENTVM.

Se à Samuële inunctum, repudiatis fratribus, duello Goliath confeciſſe.

1 PAruus eram inter fratres meos: & mínimus in domo Patris mei, paſcêbam patêrnas oues.

2 Manus meæ fecêrunt órganum: & dígiti mei aptârunt Pſaltérium.

3 Ecquis annuntiâbit Dómino? ipſe Dóminus, ipſe exâudit.

4 Ipſe ángelum ſuum miſit, & me è Patris mei óuibus abdûxit: méque vnctiônis ſuæ óleo inûnxit.

5 Fratres mei pulchri quidem & magni: at non in eis ſibi plácuit Dóminus.

6 Egrêſſus ſum in occûrſum alienígenæ: qui me per ſua idola execrâtus eſt.

7 Ego autem extrâcto ipſius enſe, caput ei ábſcidi: & probrum è filiis Iſráel ábſtuli.

FINIS.

ERRATA.

Pag. 4. lin. 19. Oecumenius, ibid. filium, p. 6. l. 6. partu. p. 6. l. 30. Exultate. p. 10. l. 6. difficiliores. pag. 12. l. 40. lætantur. p. 39. l. 44. apud Hebræos eſt ruxre. p. 40. l. 38. inſtrumentis. p. 51. l. 27. perſecutionibus. p. 53. l. 1. ac opificio. ibid. l. 50. malignitate. p. 56. l. 9. incineret. Reuia. p. 60. l. 25. blaſphemias. p. 63. l. 50. caula, p. 64. l. 1. imperfectis. p. 66. l. 32. valle & vallibus. p. 75. l. 53. ſuſtollere. p. 81. l. 1. ſine. p. 84. l. 32. idioticſmum. p. 89. l. 44. ab angelis. p. 96. l. 37. inſultantis. p. 98. l. 53. ſuperbia. p. 105. l. 43. mtus pugnæ, foris pauores. p. 106. l. 11. inſultant. p. 107. l. 10. Iedithun. p. 108. l. 32. hanc p. 107. l. 2. ſimus. p. 114. l. 26. propiciatio. p. 116. l. 1. myſterij. p. 124. l. 7. afflates. p. 122. l. 33. ſubſtana. p. 127. l. 17. opportuniſsimo. p. 147. l. 9. perſequuntur, p. 148. l. 20. Sine. p. 151. l. 46. Abſalon. p. 153. l. 26. nc5ſi. & l. 28. uo commci. p. 154. l. 41. conculcantes. p. 155. l. 28. diluculo. p. 162. l. 9. Iudæa. p. 167. l. 8. inſultibus. 169. l. 3. fremitu populi. p. 172. l. 10. Genezaretn. l. 23. Hierocontem. 31. Stilicidiis. 52. Iudæa. p. 178. l. 20. typus. p. 179. l. 50. afficientur. p. 180. l. 17. diffluxerunt. 21, Sinai. p. 193. l. 15. Abſalon. p. 204. lin. 17. Nazianzenus, & ſic alibi ſæpè. p. 209. l. vlt. Apoſtopeſim. p. 223. l. 5. Hieronymus ad Fabulam. p. 228. l. 14. ad laicos 37. nec p. 240. l. 38. corbibus. p. 254. l. 36. ſignificat. p. 255. l. 15. ingrediar. p. 269. l. 23. gloriæ. p. 286. l. 35. etiam p. 305. l. 21. dele & p. 307. l. 29. conſortia. p. 314. l. 11. prauum. p. 317. l. 2. militare. 15. poëticè. 23. imperium. 36 flammantem. 318. l. 25. conſiſtunt. p. 329. l. 5. veſcebantur. p. 335. l. 25. Venditionem. p. 336. l. 16. ne per. p. 338. l. 7. potuerunt. ibid. hominem immolandorum. p. 342. l. 16. Anacephalæoſis. p. 344. l. 19. Delos. p. 345. l. 5. regiones. 38. Calabria. 14. Aquileia. p. 347. l. 48. diuiscauſa. p. 350. l. 30. ſelegerunt. p. 351. l. 48. pratiſiorem. p. 352. l. 36. manum. 49. ſectas. p. 355. l. 46. producerem penult. odoratus. p. 356. l. 8. ſuæ ipſius ſubſtantiæ, ibidem ſanciatur. p. 352. l. 2. Chriſto. p. 356. l. 44. ſanciandum l. p. 368. l. 42. ignis. 369. l. 1. ſalute. p. 432. l. 3136. pater. Latini. p. 437 l. 22. ergo. 39. Darium. p. 444. l. 46. præſertim. p 463. l. 33. Numerus pag. 469. l. 41. diſtinguit.

RERVM ET VERBORVM COGNITIONE DIGNIORVM, QVÆ IN HIS G. Genebrardi Theologi Parisiensis commentariis in Dauidis Psalmos continentur, Index.

A

ABigaïl Dauidem vocat Regem ante Saulis mortem. 158
Abimelech, nomen commune Regum Palestinæ. 91
Abimelech subuertēs ciuitatem seminauit per eam sal. 344
Abortiuus in vtero matris corrūpitur & tabescit, priusquam educatur in lucem. 157
Abrahæ sinus. 69
Abraham de posteritate sua penè desperātem multa sobole fœcundauit Deus. 179
Abrahæ promissa facta. 200
Abrahā princeps Dei habitus à regibus exteris. 326
Absalon in acie suismet crinibus suspensus. 151
Abyssus, immensa profunditas. 116
Acarnaniæ terra iuncta in sinum Corinthiacum commutata. 344
Accipiendi verbum dare significat. 183
Accipite, & diuidite inter vos. 365
Achitofel, dux, princeps & è magnatibus Iudæorum. 150
Acrostichis genus ob argumenti excellentiam. 372
Adam sonat hominem obscurum & quasi terreum. 132
Adami lapsus. 134
Adeps & pinguedo symbola gratiæ & consolationum diuinarum. 167
ἀδολεσχῶν, pro contemplari. 149
Adonaï vnum è tribus Dei nominibus propriis. 353
Adiectiua significant subiecta cum accidentibus. 36
Adinuentio, studium, consilium, opus præclarè inuentum. 219
Admirabile nomen Dei. 20
Adorandi mos vetus. 6
Adoratio duplex, vna absoluta, altera relatiua siue respectiua. 302
Ædificari vsu scripturæ quid significat. 144
Ægyptus tota inferior aquis inundabatur. 344
Ægypti & Æthiopiæ deserta in agros fertiles & fœcundos conuersa. 344
Ægyptij bouem colebant, quem Apin nominabant. 335. & 336
Ægyptij barbari. 358
Æmulari & zelari. 100
Æneas apud Virgiliū iuuencas immolat vmbris. 338
Æquor translatum ad mare, vt & campi & montes. ibid.
Aër est formæ circularis. 219
ex Ære omnia ferè antiquitus fuere fabricata propter ferri penuriam. 50
ærugo, pro rubigine. 230
Æthiopia veteribus cognita, & nostris temporibus auro abundat. 199
Æthiopiam Hebræi appellant vtranque regionem littoralē muris rubri, tam Asiaticam quàm Africanam. 210
ætatis nostræ spatium terminatur 70. annis, aut 80. si sit firma valetudo. 275
ætates duæ sunt morti commodiores ad salutis statum. 310
Affectuum & cupiditatum sedes est in renibus. 19
afflare & reflare fortunam. 32
afflictiones, sicut & prosperitates, sunt à Domino. 174
Africus ex opposito Euri flat. 227
ἀγάπαι Christianorum in prima Ecclesia. 116
Agareni, ab Agar matre Ismaëlis. 245
Aggæus primus cecinit Haleu-ja, cùm nouam structuram templi vidit. 325
Aggæi & Zachariæ reuersio à captiuitate Babylonica. 353
Agrauli nymphæ homines sacrificabantur. 338
Alchymia, ars vanissima. 32
Alæ Dei sunt potentia, misericordia, & præsidiū. 43
Allelu-ja in Ecclesia lætis duntaxat temporibus canitur iam ab Apostolico sæculo. 325
Alexandriæ Ægypti schola fuit Christianorum celeberrima. 186
Alieni homines. 34
Aloë. 124
Alphabetarium poëma. 372
Amalechitæ sempiternas inimicitias exercuerunt populo Domini. 245
Ambulare ante Deum, est ei obedire, & præcepta

eius efficere. 253
Amen,amen:signaculum, siue clausula librorũ quatuor psalmorum. 114.201.271.& 339
Ammonitæ,Arabes erant. 358
Amorrhei pro requie animarum se incidebant. 41
Amorrheorum regio erat trans Iordanem. 434
Ampulla diuinitus allata ad consecrãdos reges Frãcicos. 267
Anagrammatismi genus antiquissimum apud Hebræos. 261
Anastrophe. 369
Angelus, cui prouincia deducendi & dirigendi populum Israël commissa est. 119
Angelus magni consilij Christus. 294
Angeli non comedunt. 226
Angeli homines dirigunt, adiuuant, custodiũt, purgant. 280
Angeli actionum nostrarum testes sunt & inspectores. 438
Angeli boni à Deo præficiuntur prouinciis,vrbibus & regnis ad dissoluenda opera, studia & conatus Satanæ. 244
Angeli ne quidem iusti & puri dicuntur. 454
Angeli filiorum Dei elogio decorantur. 265
Angeli,substantiæ separatæ, intelligentiæ,cælorum motrices. 469
Angelorum ministerio perficienda creditur corporum suscitatio. 137
Angelorum multi sunt ordines. 314
in Angelis sexus non est. 47
Angelis vtitur Deus ad nos seruandos. 92
Angelis malis Deus pro carnificibus vtitur. 230
Angelis vtitur Deus ad ministeria sua, vt ventis & flamma ignea. 317
Anhelant, & hiant,qui aliquid vehementer cupiũt. 394
Anglia nunc vt olim non fertilis propter hæresim. 345
Anima pro vita. 18
Anima & mens,corporis humani gloria. 40
Anima pro homine mortuo, vel potius pro hominis mortui funere. 41
Anima est in sanguine. 80
Anima fuit quodammodo apud Deum, quia eã creauit diuinitus. 310
Anima pro tota persona. 327
Animam alicui adhærere, est ardenter aliquem deamare. 168
Animorum omnium creator Deus. 90
Animarum immortalitas, veluti digito, impiis Atheis & Epicureis ostenditur. 229
Animalia apta sacrificiis. 138
Animalia tria monstrifica condita à Deo. 322
Animalia maiora & plura in mari nascuntur,quàm in terra. 322
Annus variè à variis populis distinctus est. 211
Anni tempestates quatuor. 468
Anni quatuor tempestates,vel potius sex,secundùm Hebræos. 211
Anthropopathia. 5
Antichristus ab Orientis incolis & regibus conficiendus. 187
Antiphonarum primordia præcinuntur ad totius psalmi tonum siue modulum delibandum ac præsignificandum. 212
Apes aliquando in concauitatibus arborum mellificant. 242
Appetentia tollitur animi mœrore. 307
Apostoli & Apostolici dicuntur filij Christi. 125
Apostoli instituerunt vt ter in die oratio dominica funderetur. 150
Apostolorum & aliorum idiotarum mysterium. 31
Aquam bis è rupe Deus elicuit. 224
Aquæ situs minimè est naturalis. 98
Aquæ contentionis. 299.& 290
Aquæ maris sunt superiores altissimis montibus, dũ in altum attolluntur. 318
Aquila quomodo se suámque valetudinem & iuuẽtutem renouat atque reparat. 312
Aquileïa vrbs olim clarissima. 345
Arabia non recensetur inter regiones auriferas. 199
Araneæ tela facilè perit. 109. 274
Arbor. 2
Arbores syluaticę,& cultæ atque satiuæ. 320
Arca ante structum templum subinde mutauit locũ 99
Arca Dei capta in Ephraim. 224
Arca Dei vbi posita. 232
Arcum vsus apud Tartaros, Turcas, & Orientales creberrimus. 215
Ardere. 19
Argentum quò est purius,eo excellentius. 32
Argos temporibus heroïcis sterilis erat. 344
Arithmeticæ exemplarium notæ variant in plurimis Iudæorum manuscriptis. 26
Ἀτχὴ quid significat. 355
Asaph,nobilissimus cantor,Dauidis temporibus. 136 & 202
Ascendere dicuntur euntes in mare, Descendere in Mediterranea,phrasi græca. 333
Ascensus Christi primus fuit superOccasum,secundus ad Orientem. 187
Aspersiones veteris legis, & aspersio sanguinis domini. 142
Aspicere ad rem aliquam. 373
Atheismi scelus est turpius, quàm vt quis palã illud audeat profiteri. 146
Athenienses philosophos quosdam propter atheismi suspicionem sustulerunt. 146
Atria templi tria,sacerdotum,virorũ,& mulierum. 303
Atria,loca laïcorum,quę nos nauim appellam⁹. 429
Auaritia iniquitatis radix. 27
Auctores psalmorum decem aut vndecim ferũtur. 1
S. Audomari fanum in Gallia hodie est terra,cùm olim esset mare. 344

Auerroitæ animum quendam communem somniant. 90
Augusto imperante totus orbis à præliorum strepitu quiescebat. 198
Augustino non potuit probari statim psalterium ab Hieronymo ad græcos fontes recensitum. 288
Auicennæ liber de statu animarum post mortem. 138
Aurôra, Græcè & Hebraicè lux, quod Rabbini ad lunam restringunt. 210
Aurora Solis prænuntia momento in totum hemisphærium peruadit. 442

B

BAbylon euersa per Darium Medum & Cyrum Persam. 437
Babylonica turris. 150
Bamoth, altaria idolorum: Mizbehoth Dei optimi. 231
Barbari olim appellati à Græcis, qui lingua Græca nó vtebantur. 358
Barbæ pili, vultui dignitatem præstant. 426
Basan regio est vberrima trans Iordanem. 182
Beatitudo duplex. 1
Beatus, qui non fuerit scandalizatus in Christo. 189
Beati mortui, qui in domino moriuntur. 33
Beel-pegor, quem Priapum alij vocant. 336
Belial, diabolus. 47 & 115
Belli sacri vis contra Turcas & hæreticos. 234
Belluarum greges populos appellari, nõ est nouum. 210
Benedictio, & Maledictio. 9
Benedictio Dei causa bonorum. 345
Benedictionis sacerdotum formulæ adumbratio. 176
Benedictiones, præmij cælestis dona, vel gratiæ diuinæ consolationes. 249
Benedicere est diuina veritate augere & multiplicare. 345
Benedicere, & maledicere alicui. 370
Benedicere cum dativo vel cum accusatiuo. 418
Benjamin tribus à minimo filiorum Iacob appellata. 185
Bethlehem paruula es in principibus Iuda. 273
Bethlehem propriè dicitur Ephrata. 423
Beza impurè loquitur. 41
Beza reprehenditur. 195.208.276. & 447
Binarius & ternarius paucitatem in lingua Heb. denotant. 235
Bonorum multiplicatio Deum ostendit. 12
Buccinarum duæ species. 297
Brucho, species locustæ frugibus nocentissima. 230
Bruchus, species locustæ. 330
Bruno Amarbachius corrupit Psalterium quod D. Hieronymo tribuitur. 26

C

CAdere causa. 3
Cades, horrida solitudo Saracenorum & Arabiæ. 79
Cælum solidum substantia & situ. 52
Cælum sæpe terra appellatur. 101
Cælum pro aëre passim. 226
Cælum empyreum, beatorum locus mirabiliter radians. 316
Cælum supremum transgreditur corpora cælestia & terrestia. 360. & 362
Cæli moles adamussim fabrefacta iudicare dicitur infinitam opificis præstantiam. 53
Cælo cælestíque patria nihil dulcius. 178
Cæli non sunt animati. 52
Cæli à terra distantia magna. 68
Cæli tres ex Hebræorum veterum mente. 186
Cæli & terræ futura est mutatio, non in totum abolitio 310
Cæli sicut cortina in rotundum signum, absque ruga, amplè & latè extenduntur. 316. & 317
Calabria hodie deserta est propter pestilentiam. 345
Calamitas, quasi calamorum fractio. 327
Calamitates sunt piorum exercitia & probationes. 149
Calceus olim ducis causa dabatur. 347
Caligo & tenebrosa aqua tabernaculo Dei circumfusa. 48
Caligo, tenebræ, vmbra mortis, symbola rerum aduersarum & infœlicium. 49
Calix Hebræis metaphoricè significat præmium vel supplicium. 30.203. & 213
Calicis promiscuum vsum petunt Sectarij in Christiano manna. 290
Calicis Eucharistiæ typus erant libamina. 365
Caluinitæ magnoperè abhorrent à penetratione dimensionum. 329
Caluinitarum blasphemias. 60
Calumnias & iudicia impij Deus non sinet succedere. 105
Calumniator, Græcè Sycophanta. 198
Canes, homines impuri & impudentes. 62
Canicula, & dies Caniculares.

Canticum signum hilaritatis interioris animi. 77
Canticum,Canticum Psalmi, & Psalmus cantici. 80
Canticum distinguitur à Psalmo. 178
Cantica graduum,siue ascensionum,cur sic dicta. 401
Cantores & fidicines vtriusque sexus personabant Dei laudes & victorias. 185
Cantores centum viginti octo inter seruos, & inter ancillas cantatrices ducentæ. 413
Cantus Ecclesiasticus excellentissimus & iucundissimus. 436
Captiuitas duplex. 36.& 183
Caro,pro homine. 153
Caro humana multipliciter scit Deum. 167
Carthaginenses,cùm peste laborarent,aris impuberes admouerunt. 338
Cassia. 124
Cathedra,pro doctrina sæpe. 2
Causa princeps in omnibus est dominus. 79
Chananæi olim incolebant terram sanctam. 117
Chananæorum impietas, qui ad aras sanctificarunt infantes. 337.& 338
Charitas respicit bonum publicum & commune. 25
Cherub non solum significat angelum aut angeli formam , sed in genere quaslibet formas. 236
Cherubim vt animalia pennigera. 47
Cherubim & Seraphim per se substantiua neutri generis. 48
Cherubos, alatos fuisse puerorum imagines docent Thalmudici. 208
Cherubin & Seraphin aurea arcæ,in figuratum exemplum. 361
Chironi centauro annuum hominis sacrificium institutum. 338
Chore, Dathan & Abiron terra absorpti. 150
Choré filij temporibus Mosis vbi habitabant. 117
Chore filij quadringentis annis ante Dauidem in deserto vaticinati sunt. 250
Chore filij. 126
Chorus,conclaue sacerdotum. 429
Christus, verus Messias. 4
Christus anima descendit ad inferos. 40
Christus sedet ad dexteram patris. 41
Christus fregit Satanam,mortem,inferos,mũdum. 50
Christus benedictus in sese,aliis autem benedictionis & fœlicitatis omnis auctor & causa. 57
Christus cerua vocatur. 60
Christus in passione derelictus pro parte carnis. 60
Christus eiusdem naturæ nobiscum consors fuit. 64
Christus dominus virtutum. 69
Christus filius Dei solus est per generationem. 78
Christus solus fuit iustus. 92
Christus est summa Mosis & Prophetarum. 111
Christus peccata nostra pertulit in corpore suo. 112
Christus & Sathanas contrariis modis regna sua condiderunt. 123
Christus vnctus dicitur. 123.& 124
Christus rex terribilis & tremendus. 128
Christus orauit in genere pro persecutoribus. 185
Christus ascendit in cœlum, in monte Oliuarum. 186
Christus verum est manna. 227
Christus ex tribu Iuda. 233
Christus est facies & imago essentialis Dei. 237
Christus quare appellatur angelus. 237
Christus vocatur filius mulieris. 256
Christus descendit ad inferos non vt debitor, sed vt victor. 255.& 260
Christus, ante suum aduentum in terras regnabat per potestatem suam, sed non per fidem & religionem. 293
Christus mundum correxit in religione, vita, moribus,conscientia. 294
Christus regnare præsertim apparebit nouissimis temporibus, quando omnia sibi patríque subiecerit. 295
Christus quomodo ad iudicium comparebit. 296
Christus maior angelis. 296
Christus à morte se saluum fecit, resurgens propria virtute. 297
Christus ratione diuinitatis patri tantùm dicitur æqualis , ratione humanitatis minor. 354
Christi corpus in sepulchro corruptelam non sensit. 41
Christi forma & sermo. 122
Christi aduentus fructus. 252
Christi descensus ad inferos,ob liberationem iustorum. 179
Christi prælium cum Iudæis & Romanis Ecclesiam martyriis afficentibus fuit valde atrox & cruentum. 184
Christi regnum siue Ecclesiæ,est spirituale & temporarium. 269
Christo subiicietur totus terrarum orbis. 198
Christianus cognoscit multa, quæ Dei naturam maximè explicant. 214
Christiani efficimur,non nascimur. 65
Christiani creati & geniti à Deo verbo vitæ. 309
Christianorum magnus numerus. 258
Chus,siue Chusi,Æthiops. 18
Cedareni sunt Arabiæ populus. 402
Cedrus commendatur celsitudine, diuturnitate, odore & vmbra. 282

Ceruus est maximè siticulosus. 115
Ceruarum partus, caprearum & ilicũ difficillimus. 79
Cicada, vermis æstiuus, & canorus. 309
Ciconia, pia in parentes. 320
Cithara, quodnam fuit instrumentum. 238
κλῆρος, periculi aleæque genus. 181
Clitumni fluminis aqua potata candidas facit boues. 66
Cognóscere Deum. 215
Coinquinatis & infidelibus nihil est mundum. 27
Columba pennarum elegantia, & morum forma excellit. 182
Columbæ alas expetit Dauid. 149
Columbæ & Turtures duntaxat aptæ erant sacrificiis. 248
Concilium. 3
Confiteri. 20.24.255.& 262
ad Cõfessionem quoto mares & fœminæ anno iuxta leges ecclesiæ obligantur. 71
Confessio erranti medicina. 87
Confessionis circumstantiæ. ibid.
Confessio laudis gratior est Deo, quàm veteris legis vllum sacrificium. 192
Confessio sacerdotalis. 333
Confundi. 61
Consecrationis formula, qua vsus traditur Moses ad benedictionem populi & tabernaculi. 277
Conradus Pelicanus, Franciscanus excucullatus. 26
Consilia impiorum sunt ipsis pernicioſa. 26
Consolatio Dei, delicatissimus pastus animorũ. 167
Constantini tempora. 127
Constantini tempora cœpit reparari Iudæa, & Ecclesiæ illic ac alibi per orbem solemniter cõstrui. 192
Contemplatione rerum cœlestium facilè peruenitur ad Dei notitiam. 52
Contingentia differt à fortuna. 409
Contra, è regione, ex aduerso. 141
Cor duplex. 31
Cor pro anima. 90. pro tota persona. 307
Cor, Cerebrum & Iecur, tres nobiliores partes quæ primùm in vtero formantur. 442
Cornu, firmitas & robur. 46
Cornu Vnicornis bifurcum instar crucis. 79
Corona, regni nota & insigne. 57
Corona siue ornamẽtum anni, sunt fruges, fructus, herbæ, flores. 172
Corpus Christi speciebus panis tectum & reconditum. 180
Corporis nostri substantia, siue materia & compositio caduca & fragilis. 270
Corpora sola animata cibis & potu indigent. 138
Corpora glorificata post resurrectionem non magis edent aut bibent, quàm nubent aut nubentur. 138
Corui oderũt pullos suos ingenita crudelitate. 466
Cosmographi notant in Septẽtrionali Hemisphærio esse terrarum apertionẽ, in Australi oceani & marium diffusionem. 266
Creare & formare quid inter se differunt. 303
Creatio Dei, & prouidentia, duo in operibus Dei consideranda. 281
Creaturæ omnes à Deo cognoscũtur secundùm esse proprium & reale. 138
Cremia, ligna leuia, & quæ facile cõcipit ignẽ. 306
Crepusculum duplex est, matutinum & vespertinum. 396
Crux non erat supplicium Iudaïcum, sed barbarum siue Romanum. 191
Cruces habuit prima Ecclesia. 208
ex Curribus pugnabant antiquitùs. 216
Currus & quadriga Deo tribuitur. 47
Cultus Euangelicus Deo gratus & acceptus. 144
Cymbala, psalterium, & nablium, instrumenta musica. 473
Cyniphes, pediculi. 329
Cynomyia per y, musca canina. 229.& 324
Cyrus & Darius Deum Iudæorum agnoscunt. 437
Cyro & Dario placuit Hierosolymam restaurari. 308

D

Dædali statuæ. 431
Dæmones præfecti præsertim regionũ & vrbium. 244
Dæmones, nocturnus, & meridianus. 279
Dæmonia, & Dæmones, quasi diuini & admirandi. 292
Daniel in terra captiuitatis positus, contra Hierusalem genua flectebat & adorabat. 15
Daniel ter in die flectebat genua sua & adorabat. 150
Dauid scriptor tantùm psalmorum, auctor autem Spiritus sanctus. 7
Dauid, Salomon & Iob sæpe vsurpant verba & significationes Syrorum & Chaldæorum. 11
Dauid sacrificiis quibusdam citharã & alia instrumenta adiunxit. 75
Dauid ad quos confugit metu Saulis. 153
Dauid quõdam sequebatur ouiculas. 235
Dauidis vnctio ad regnum fuit triplex. 74
Dauidis & Salomonis regnum ad Euphratem vsque pertingebat. 198
Dauidis ingẽs ardor ad templũ Dei perficiendũ. 421
Dauid Kimhi, Hebræus ante 300. annos. 26
Deber & Kekeb, nomina dæmonum, quorum vnus noctu, alter meridie noceat. 279
Decachordum, instrumentum musicum. 89
Decalogus, decem Dei præcepta continens. 26
Deficere, animi deliquium pati. 385
Delos & Rhodus ab aquis extiterunt, & plurimæ aliæ insulæ. 344
Dentes, vires, potentiam, vim, impetum significãt. 9
Derisores. 2
Deserta Saracenica, in quibus nulla extant vestigia. 330
Deus est vbique actu & essentialiter. 5
Deus innatum habet vniuersorum imperium. 6
Deus habitare dicitur in Sion. 25
Deus sicut corpus non est corporísve particeps, ita animam non habet. 30
Deus singulis ætatibus suos habet electos, à quibus colatur & inuocetur. 35
Deus est veluti rex, tutor, pater & defensor pauperum. 36
Deus seipso contentus. 39

Deus describitur iratus suis aduersariis. 47
Deus cum piis,integris & simplicibus solet esse simplex,benignus & integer. 49
Deus fecit misericordiam Christo. 51
Deus,laus Israël. 61
Deus deprecandus,vt nobis adsit. 64
Deus non tantùm ore,sed etiam opere colendus. 78
Deus omnium deorum Dominus. 136
Deus non vtitur cibis vel potu. 138
Deus est misericors & stat promissis. 154
Deus tam vitæ quàm mortis æqualem habet potestatem. 184
Deus vnumquemque est remuneraturus pro suis gestis. 166
Deus,epulum & lætitia animi maxima. 178
Deus nõ denegat gratiam,imo auget, facienti quod in se est. 180
Deus stipatur multis angelorum millibus. 183
Deus mirabilis in Ecclesia. 187
Deus peccata peccatis punit. 191
Deus hodie in templis habitat singulari quadã virtute & efficacia. 232
Deus in medio magistratuũ sedet tanquã iudex. 243
Deus propriè sanctificat, homo ministerium exhibet. 297
Deus aliter cernit quàm nos. 274
Deus quocunque tempore laudandus. 281
Deus est mundi conditor & gubernator. 281
Deus immittit publicas calamitates propter impios. 286
Deus non deseret homines,quandiu iustitiæ studebunt. 286
Deus quomodo allocutus est Mosem & Aaronem, Samuëlem & Iobum. 301
Deus est causa tota vel fœcunditatis vel sterilitatis. 345
Deus nobiscum loquitur tribus modis. 388
Deus non permittet impios diu dominari in bonos. 411
Deus essentialiter & actu est vbique. 442
Dei aduentus in montem Sinaï. 47
Dei inclinatio & descensus ad prouidentiam eius pertinet. 47
Dei epitheta siue cognomina, quæ Mosi reuelauit in monte Sinaï. 313
Deo, Deisque religione nihil suauius & amabili°. 40
Deum nemo vidit vnquam. 215
Dextera vsu scripturæ symbolum bonorum & beatitudinis. 41
Dextra designat Austrum. 266
Dianæ hospites in Taurica Cherroneso immolabantur. 338
Digiti Dei. 21
Dies secundus & quintus præcipuè celebrabantur à Iudæis post Sabbatum. 129
Dies cũcti peregrinationis nostræ parui & mali. 275
Die ac nocte,prouerbium. 2
Dij laboribus omnia vendunt,prouerbium. 287
Dij gentium verè sunt diaboli. 292
Dij appellãtur,Pater, Filius & Spiritus sanctus habita ratione personarum. 129
Diluuium Noë,Ogygis,Deucalionis. 318
Diomedi in Cypro homines immolabantur. 338
Dionysius dicebat sacrilegis, bonam nauigationem concedere. 205
Discernere,iudicare. 182
Doëg,typus hæreticorum. 145
Dolores Inferni,maximi. 47
Dominus pro vero Deo,id est,pro Dei nomine proprio. 90
Domine labia mea aperias, in precationis principio commemoratur. 143
Dominica die Christus resurrexit. 67
Donec,id est,postquàm. 40
Dor & Toleda differunt. 353
Dormientes. 16
Dracones,immanes etiam pisces dicuntur. 210
Dracones,terrestres & aquatici. 471
Druydas Tyberij Cæsaris principatus sustulit. 338
Dubitare de Dei omnipotentia, est de eo malè loqui. 225
Duo sunt in cunctis verbis legis. 166

E

Ecclesia magna,& patua. 64.& 96
Ecclesia ad omnes terras peruentura. 127
Ecclesia sponsa Christi. 124
Ecclesia est columna veritatis, errare non potest in doctrina morum,& fidei. 171
Ecclesia multis nominibus à Dauide appellatur. 179
Ecclesia in alto & conspicuo posita,maximéque visibilis. 182
Ecclesia cœpit ab Adam & Abel. 207
Ecclesia Christi vsque ad consummationem sæculi perducetur,sicque perpetuò erit visibilis. 269
in Ecclesia omnia sunt sancta. 293
Ecclesia perpetuò distincta in duos status. 361
Ecclesia à Iudæis & Paganis oppugnata fuit per annos 300.vsque ad Constantinum. 417
Ecclesiæ radix & fundamentum est in Sione&Hierusalem. 130
extra Ecclesiam neque Deus rectè colitur,neque vllum votum Deo gratum est & acceptum. 170
Ecclesiæ esse,beneficium Dei singulare est. 171
Effectus tollitur,sublata causa. 171
El,nomen vnum è decem diuinis. 19
El, Elohim, Adonaï tetragrammaton, tria diuina nomina. 136
Electi & iusti pauci sunt comparatione reproborum. 44
Elion,vnum è decem diuinis nominibus. 24
Eliseus 40. pueris maledixit, qui ipsum habebant ludibrio. 34
Elohe & Elohim duo sunt diuina nomina distincta. 349
Elohim iudicem sonat,ac prouidentiam respicit,nõ essentiam. 35
Emmanuël interpretatur,nobiscum Deus. 176
Empedocles animam dicebat esse sanguinem. 80
Endor,locus tribus Manassæ. 246
Ens bonum admirabile. 438
Ephraim,pars Iudææ cis Iordanem. 162
Ephraim tribus prærogatiua. 224
Ephraim,Beniamin & Manasse,complectuntur tres præcipuas partes terræ sanctæ. 236
Episcopi nomen iam erat sacrum inter prophanos. 350

Epitheta Dei tredecim Mosi ab ipso Deo reuelata. 255
Equitare, est regnare. 186
Erichto apud Lucanum homines immolat. 338
Erictheus Atticus filias suas sacrificauit. 338
Erithras est Esaü, qui Edom appellatus est. 210
Error duplex. 350
Ethan, siue Etham, mare. 210
Eubœa absorptis terræ faucibus Bœotiæ per mare adempta. 344
Euangelium, iugum suaue, & vinculum onusque leue. 4
Euangelium secundũ Matthæum, non autem Matthæi. 7
per Euangelium iustificantur credentes. 111
Euangelium in primis ac potius pollicetur spiritualia, deinde temporaria. 176
Eucharistia non solùm est sacramentum, verum etiam sacrificium. 175
Eucharistia, sacrificium laudis incruentum. 192
Eucharistia, in qua est mnemosynon mirabilium Dei. 359
Eucharistiæ sacrificium. 139
Eucharistiæ sacrificium incruentum. 293
Eucharistiæ mysterium cathecumenis & Paganis occultabatur. 357
Euei vsque ad Gazam deleti à Palestinis. 162
Euge, exultantis, vel etiam insultantis & illudentis particula. 96
Eurus in Iudæa est valentissimus, vrens & tempestuosus. 136
Exaudire apud Septuaginta. 10
Exaudiri, fructus finisque precis. 17
Exauditus est pro sua reuerentia. 276
Excubiæ nocturnæ sunt quaternæ, tribus horulis duntaxat constantes. 273
Exitus compitum, & Exitus viarum. 208
Expositi pueri. 75
Ezechias peccauit, quòd Babyloniis thesauros suos ostentârit. 374

F

FAcere, sacrificare. 175
Faciẽs misericordiã in millia diligẽtibus me. 314
Faciei vocabulum apud Hebræos. 85
Fames, vnum è Dei flagellis. 327
Fel crassius quàm acetum. 190
Fermentum erat peccati symbolum. 111
Festorum duorum solennitas & celebratio. 116
Festum è quatuor panũ generibus in sacrificio confessionis. 343
Fides nuda beare non potest. 7
Fides nulla inter homines. 31
Fides & Dei timor à peccãdo homines cohibent. 35
Fides, cuicunque data fuerit, non est fallenda. 38
ex Fide viuitur, & salus est. 191
Fidiculæ dictæ à findendo. 417
Filius à Platonicis appellabatur opifex δημιουργὸς. 432
Filij hominum opponuntur filiis Dei. 32
Filij deorum. 78
Filum vitæ vna Parcarum net, altera secat. 310
Firmamentum. 52
Fiscus rapit, quæ non capit Christus. 350
Fœlicitas summa est videre faciem Dei. 44
Fœlicem fuisse, infœlicissimũ infortunij genus. 219
Fontium & aquarum vsus. 319
Fortuitum nihil est. 84
Frameæ, genus gladij. 24
Frumentum, vinum & oleum, sacramentorum symbola. 12
Fulica, auis aquatica, prope littora nidificans. 320
Funes pro hæreditate & portione. 40
Funiculus mensorius. 231
Funiculis mensoriis hæreditates diuidebantur. 326
Furor, & ira. 16
Futura sunt plurimùm imperatiui vel optatiui modi. 17

G

GAbala, ciuitas Phœniciæ vel Syriæ, cuius incolæ Gabalitæ. 246
Galaad & Manasses, terra Iudææ situ trans Iordanem. 162
Galenus & medicinæ alij principes per μέλι succharum intellexerunt. 242
Gallia tota olim nemorosa & sterilis. 344
Galli primò omnium receperunt Psalterium Hieronymianum. 288
Gallus syluester, auis immanis magnitudinis. 138
Genezara, lacus Iudææ. 172
Genius natalis & candidus. 280
Generatio toto hoc opere ferè significat sæculũ. 36
Geneuenses impij. 121
Gentium nomine quos appellat scriptura. 28
Geometræ & Optici non satis exactè assequuntur altitudines montium. 289
Geometrarum veterum loquutio. 150
Gerardus Veltuyckus. 62
Germania syluis olim & solitudinibus horrida. 345
Gestus feruentis. 28
Gestus hominum inhumanorum. 43
Gestus deridentium. 120
Gestus attendentium diligenter ad instrumẽtorum pulsationem. 132
Gestus hominis nolentis auxilium ferre. 209
Getthæi occiderunt filios Ephraim. 224
Gigantis etymologia Græca. 261
Gignere, creare, de aliena substantia producere. 5
Gittith, instrumentum musicum, à qua vox Gallica, Guiterne, non valde abludit. 20
Glacies. 468
Glossa antiquissima Hebræorum, ante 2000. annos ferè scripta. 60
Gnostici reprehenduntur. 289
Gog & Magog, Saraceni & Turcæ. 146
Græci sæpe relatiuum ponunt in casu antecedentis. 16
Gratia remissio peccatorũ, iustificatio sunt à Deo. 28
Gratia radix est operum. 54
Gratia Dei, pinguissimus pastus animorum. 167
Gratiæ & dona singularia, quibus decoratus est homo à Deo. 22
Gratiæ primus effectus est iustificatio. 253
Gustare. 12

H

HAbentia, pro opibus. 145
Hallelu-ja. 359. & 463. vide Allelu-ja.
Hæreditas æterna conseruatur in cœlis. 85

Hæreditate Græci Ecclesiam intelligũt.alij regnum Dei. 40
Hæreses,schismata & sectas in Ecclesia Deus non vult. 179
Harmoniarum musicarum siue concentuum quatuor apud Græcos genera. 473
Hebræi passim loquuntur cum eclipsi verbi substãtiui. 10
Hebræi constanter Purgatorium credunt. 135
Hebræorum manus seruierunt in cophino. 240
Hebræa etiam neutrum genus patiuntur. 15
Hebraica lingua rectè dicitur sancta.140. quare angelica. ibid.
Herinaceus,quodnam animal. 320
Heman,nepos Samuëlis.alter filius Zare. 260
Hermon, mons Galileæ ad ortum. 266
Hermonim,duo mõtes arcti in extremis terræ sanctæ. 116
Herodius quænam auis. 320
Herôum filij noxæ. 415
Hiericon palmetis consita. 172
Hierusalem situs & amplitudo. 130
Hierusalem terrestris,& spiritualis. 179
Hierusalem, sanctæ est terræ veluti medium & vmbilicus. 210
Hierusalem sita erat in loco montoso. 248
Hierusalem appellatur ecclesiarum matrix. 256
Hierusalem erat de agro Bethleemitico. 423
Hillulim Hebræi appellant epithalamia, & Hillula nuptiæ. 232
Hipparchus rectè perstrictus à Plinio. 465
Historiæ veteris gesta cur leguntur. 223
Hodie,symbolum æternitatis. 5
Hodie, pro præsenti vita, vel etiam toto tempore gratiæ & salutis. 289
Hollandiæ, Zelandiæ & Batauiæ magna pars in pelagus Flandricum commutata. 344
Holocaustum. 111
Holocaustorum genera tria à Deo instituta, arietũ, boum & hircorum. 175
Homo ater,prauus. 18
Homo,qua re differt ab Angelo. 22
Homo omnis viuens est vniuersa vanitas. 108
Homo suapte natura nihil quàm vanitas. 146
Homo homini Deus,homo homini lupus. 153
Homo bulla,prouerbium. 273
Homo mendax,Deus verax. 364
Hominis opificium & structura. 441.& 443
Homines infinitis modis miserabiles. 26
Homines & Angeli dij non natura, sed participatione tantùm cuiusdam scintillæ Dei. 243
Horeb,mons in Arabia. 336
Hora prima orationis erat manè. 13
Horæ antelucanæ. 14
Horæ tres statæ & solẽnes precationis Iudæorũ. 150
Horæ orationis septem in Ecclesia institutæ. 398
Hosanna filio Dauid. 200
Hosanna,non est vox corrupta. 370
Hostia publica,& priuata. 75
Hostia peccati Mosaïca alia erat ab holocausto. 111
Humanis hostiis litabant Gentes. 338
Hybernia olim Britanniæ adiuncta. 344
Hypothetica Hebræorũ formula per imperatiuũ. 11

I

IAacob Ben Haim in epitomen contraxit magnam Masoram. 62
Iabin,rex Chananæorum. 246
Iacob,vrbe Sichem à filiis direpta & vastata, magno fuit cunctis ciuitatibus terrori. 326
Iacob filij panis inopia descẽderunt in Ægyptũ. 102
Iacobus frater Domini solebat ingredi Sancta Sanctorum. 301
Iapeti genus,Moses Iapher appellat. 322
Idem Pythagorici pro bono principio sumebant, alterum pro malo. 311
Ibis vocatus inimicus Callimachi & Ouidij. 18
Idithim, vel Ieduthum, vnus è duodecim cantoribus Dauidis. 107
Idola siue sculptilia sunt diabolorum receptacula & tanquam corpora. 292.& 296
Idola & sacræ imagines quid differant. 361
Idolatriæ peccatum in quo propriè situm. 361
Idumæa potens & fortis ob loci naturam & populi ferocitatem. 162
Idumæi in tabernaculis degebant vt Nomades. 245
Iemini,tritauus Saulis. 18
Ieroboam ad Ephraim tribum conatus est regnum reducere. 233
Ignis pro afflictione & persecutione. 26
Ignis conflagrationis siue purgationis. 296
Imago opponitur veritati & rei solidæ. 108
Imagines Christi, Virginis & Sanctorũ habuit primitiua Ecclesia. 208
Imperfecta Latinorum & Græcorum vno modo apud suos repræsententur per futura, cum quibus præterita miscentur. 304
Imperium improborum. 55
Imperia quatuor præcipuè diuexarũt Ecclesiam. 33
Impius laudat desiderium animæ suæ. 26
Impij in Deum. 1
Impij irrisionis causam hauriunt è simplici piorum in Deum confidentia. 36
Impij quando Deum iudicant. 141
Imprecationes generales,& personales. 93
Imprecationes Dauidis referuntur ad reprobos & obduratos, non studio vindictæ, sed zelo iustitiæ. 191
Imprecationum duo sunt genera. 34
Imprecationibus quando & quomodo vtendũ. 350
Improbitas impiorum vrit hominem pium. 107
Imputare peccatum. 86
Incantatorum artes à Deo improbantur. 156
Incuruatio dorsi & lumborũ mutatio, virium imbecillitatem arguit. 191
Indignatio multo grauior est ira. 80
Induere, amicire & similia, vsu linguæ significant copiosè habere,repleri,abundare. 249
Infantes. 21
Inferi,tenebrarum regio:vt cœlum lucis. 262
Inferni variæ sunt regiones. 255
Infernus duplex,superior & inferior. ibidem.
Infirmitates,vitia,peccata,errores. 39
Inimici visibiles,& inuisibiles. 33
Iniquitas & peccatum confunduntur. 142
Iniustitia est mortis acquisitio. 30
Innon,vnum è Messiæ nominibus. 200

Inſcriptio huius operis vulgata apud Hebræos. 1
Inſcriptiones pſalmorum difficiles. 10
Inſcriptiones pſalmorum additæ à Septuag. è maiorum traditionibus, non ſcriptura. 283
Inſtrumenta muſica piè vſurpantur à Chriſtianis. 474
Inter medias ſortes, prouerbium Græcum. 182
Intercalaris verſus cantabatur & repetebatur à populo. 432
Inuiſibilis dicitur Deus. 98
Inuocandi & memorandi verba apud Hebr. conſtruuntur cum præpoſitione. 56
Ioannes Iſaac à Iudaïſmo conuerſus. 62
Iob, Prouerbiorum & Pſalmorum obſcuritas in diſtinctionibus. 156
Iordanis fluuius diuinus, Deóque dicatus. 172
Ioſeph datum eſt ius primogenituræ & ademptum Ruben. 236
Ioſeph venditus, primùm Iſmaëlitis, deinde Putiphari regis eunucho. 327
Ioſué & Caleb, ſacerdotes etiam & leuitæ à morte excepti & liberati. 291
Iouis dies, vnus erat è celebrioribus poſt Sabbatum & Lunæ. 239
Ioui Ichometi ab Ariſtomene Meſſenio 300. homines vno die immolati. 338
Ioui apud Latinos decima filiorum ſacrificabatur. ibidem.
Iphigeniam Agamemnonis filiam Græci ſacrificarunt. ibid.
Ira Dei & afflictiones Sanctorum ſunt momentaneæ. 80
Ira Dei cuncta mala complectitur. 185
Ira quid. 226
Iridi & Mercurio deorum nuntiis poëtæ alas aſſignant. 47
Irritatio Moſis. 290
Iris, arcus cœleſtis, teſtis beneuolentiæ Dei in cœlo fidus & certus. 269
Iſaac magnus Princeps exiſtimatus eſt ab exteris regibus. 326
Iſmael & filij alij Abrahæ ex Cetura, ſeſe per coniugia inſeruerunt in principes familias. 326
Iſmaëlitæ ſeparantur à Saracenis. 245
Iſraëlitæ irritarunt Moſem, & tentarunt Deum in Raphidim & Cades. 290
Iſraëlitæ, populus Dei, non natura aut meritis, ſed ſola electione. 325
Iſtriæ littus hodie eſt peſtilens. 345
Iuchne, auis immanis magnitudinis. 138
Iuda tribus, potentia & numero militum cæteris præſtabat. 162
Iuda, tribus Iſraelitarum. 185
Iudæ typus, Achitophel. 150
Iudæa, præſertim Galilæa oleo & oliuis abundat. 12
Iudæa eſt terræ habitabilis medium. 210
Iudæa campeſtris, frugifera, montana, compaſcua & arborum & eſcarum ferax. 172
Iudæa eſt matrix Eccleſiæ. 214
Iudæa, pro omni patria ſancta, & liberè religionem catholicam profitente. 339
Iudæa rerum omnium fœcunditate nobilis, iam eſt ſterilis. 344
Iudæi natio adultera dicuntur in Euangeliis. 50
Iudæorum captiuitas & diſperſio. 93
Iudæi magno concurſu ventilabant ad Chriſti prædicationem. 111
Iudæi diſperſi ſunt, non ad vnum cæſi. 159
Iudæi per mundum vniuerſum vagantur incertis ſedibus. 159
Iudæi mare rubrum, & Iordanem pede ſicco tranſierunt. 174
Iudæi primi ad Euangelium vocati, tanquam Eccleſiæ principes. 185
Iudæorum inſanabilium excæcatio. 19
Iudæi alibi potius degunt, quàm in Iudæa. 191
Iudæi dicuntur radix Eccleſiæ Gentium. 251
Iudæi capta vrbe, partim cæſi, partim captiui abducti ſunt. 350
Iudaici ritus prohibiti, qui ſunt ſacramentales, ſiue figurales. 474
Iudæi perpetuò coluerunt artes omnes liberales. 436
Iudicare vſu lingua Hebr. ſignificat regere, vnde liber Iudicum. i. rectorum & principum. 295
Iudicium pro vltione & defenſione. 42
Iudicium fiet in Sione. 137
Iudicium duplex, vnum nouiſſimum, alterum iam perfectum. 295
Iudicij ſigna & terrores. 296
Iudicia domini. 54
Iupiter καταβάτης. 47
Iupiter apud occiduos, Belus apud Orientales Deus habebatur. 241
Iupiter, Apollo, Muſæ, ſunt dæmonia gentium. 337
Iuramentum factum eſt Abrahæ ſuper Iſaac, non ſuper Iſmaële vel filiis Cethuræ. 326
Iuſiurandum ritè factum eſt actus latriæ & religionis. 168
Iuſiurandum Dei immutabile. 269
per Iuſiurandum fœdera mutua confirmantur ac ſanciuntur. 356
Iuſiurandi & voti religio non violanda. 38
Iuſtificatio quare ſolet tribui fidei & obedientiæ, potius quàm ſacrificiis. 143
Iuſtificationes. 373
Iuſtitia hæc quæ fit piis à domino, miſericordia eſt. 68
Iuſtitia in verbis non eſt, ſed in virtute. 156
Iuſtitia omnem virtutem complectitur. 171
Iuſtitia eſt gratia Dei iuſtificans. 198
Iuſtitia ſæpe pro gratia. 253
Iuſtitia ſine miſericordia eſt crudelitas. 304
Iuſtitiæ ſacrificium. 11
Iuſtè qui viuit, tutus eſt ab inimicorum criminationibus. 15

Iustitiæ partes duæ. 37
Iustitiæ partes duæ. 123
Iuuenci pulcherrimi & iucundissimi epitheta. 192

K

KAl coniugatio. 5
Keteb, dæmonium sæuissimum, quod in meridie grassatur. 279

L

LÆtari licet Dei iudiciis, zelo iustitiæ. 148
Lamed apud Hebræos. 7
Lazarus inopia periit. 102
Lex domini. 2.& 53
Lex Hebr. Torá à docendo, non, vt apud nos, à legendo, vel ligando. 222
Legis diuinæ summa & scopus. 223
Leges signare, vel condere. 287
Lernæa palus Herculis tempore exsiccata. 344
Lesbij Ioui homines mactabant. 338
Leuiathan, immanis cetus: quo nomine etiam Satanas significatur. 210
Leuiathan, est balena recentioribus, veteribus tamen Rabinis piscis est ignotus. 322
Leui tribus, in qua quatuor erant stirpes. 301
Leuiticis dixit dominus se illorum esse hæreditatem 382
Liber vitæ, Dei præscientia & prædestinatio. 191
Liber vitæ duplex est. ibid.
Libri antiquitus complicabantur in corticis more. 111
Lingua pusillum membrum ingentium malorum incendium excitat. 145
Linguæ Syriaca & Sclauonica latissimè patent per Orientem & Occidentem. 161
Literatura. 196
Locus variè lectus & scriptus. 62.& 63
Locutio Dei quæ ex natura habetur, nos tria docet. 52
Luciani athei locus illustratus. 122
Lucifer quænam stella, & quibus nominibus appellatur. 355
Lumen naturale. 12
Lumẽ, lucerna, lampas, symbola gloriæ, rerum prosperarum & fœlicium. 49
Lumen Dei. 98
Lumen & meridies sunt symbola prosperitatis & lætitiæ. 101
Luna in nihilum an sit abitura. 198
Luna perfecta, id est plena, in plenilunio fulgens. 269
Luna vrit suo modo, vt frigus & pruina. 404
Lycophron primus inter Græcos reperit, aut certè illustrauit genus anagrammatismi. 261
Lyranus natione Iudæus. 26

M

MAcies sequitur è fastidio cibi. 334
Macies & phthisis etiam oritur è nimia ingurgitatione & crapula. 335
Madianitæ, Arabiæ populus. 246
Magi. 2
Magi non solùm fuisse sapientes sed & reges, plerique veterum docent. 199
Magorum & dæmonum præstigiæ, non sunt miracula. 433
Mahaleth, instrumentum musicum lugubribus accommodatum. 260
Mahometes in Arabia natus. 245
Mahometani contra Christianos. 127
Mahometani credunt in alia vita vsum esse ciborum & venereorum. 138
Mahometani nobis exprobrant Deum commutasse Christum suum cum Mahomete. 271
Maiestas Dei super cælos. 21
Maiestas Dei vbique lucet. 52
Malo nodo malus parandus est cuneus. 49
Mala non vult Deus esse, vel fieri, sed duntaxat permittit. 14
Malorum causa quomodo causa dicitur. 120
Malorum auctor non est Deus, at causa malorum pœnæ. 191
Malorum multitudo, & vitæ breuitas, vitam reddit in senio miseriorem. 276
Maledictus, qui accepit munera. 38
Manna duplici rore tectum. 180
Manna Hebræis erat loco panis triticei & delicati. 226
Manna dicitur cibus angelorum. 227
in Manna erat panis & aqua. 290
Manna cælitus demissum spatio 40. annorum. 330
Manichæi Deum aliqua non creasse existimabant. 90
Manus pro potentia. 28
Manus & digitus Dei, potentia, vis & iudicium. 218
Manus vtraque, pro symbolo potestatis & dominij. 268
Manum leuant iurantes. 356
Mapparum conficiendarum ratio quàm fuerit antiqua apud Hebræos. 231
Marcus Euangelista, primus Alexandriæ episcopus. 186
Mare terram operit & circundat, exceptis locis hominum & belluarum habitationi destinatus. 318
Mare rubrum, mare album, & mare nigrum. 333
Mariæ virgo nullos alios habuit filios. 189
Marsi inuitamentis vel physica arte serpentes è latebris

tebris euocabant. 156
Martio menſe Deus eduxit Iſraëlitas ex Ægypto. 179
Martyres multi in ſumma patientia & animi tranquillitate conſeruati. 182
Martyres noſtri in equuleo ſuſpenſi, & ferreis vngulis exarati. 417
Martyrum magna copia. 234
Mashat quid Hebræis. 132
Maſora magna. 62. Maſora parua. 63
Maſoretæ confuderunt verſus pſalmorum & miſcuerunt. 14
Maſoretæ in inueſtigando 150. pſalmorum numero & diſtributione diſſenſerunt. 26
Maſoretarum formulæ de keri & ketib. 62
Matutinum ſacrificium. 13
Matutinum tempus ad res gerendas opportuniſſimum. 127
Matutinum tempus precibus magis eſt accommodatum. 255
Matutinarum vſus ab ipſis Apoſtolis repetendus. 14. & 220. Earum origo. 382
Matutinæ preces erant è diei ſolemnioribus. 262
Mulieres ſolebãt publicè victorias principum choris & cantibus celebrare. 180
Mulieres canebant Βακχικὰ tam voce quàm inſtrumentis. 185
Mundis omnia ſunt munda. 27
Murmurantes intra 40. annos in deſerto periêre. 228
Muſicis inſtrumentis vtimur ad depellendam triſtitiam. 89
Medi & Perſæ proſperè ſe habuerunt poſt euerſam Babylonem. 437
Meditari. 2
Mel petrinum damnatur à medicis. 242
Melchiſedech ſacerdos Dei altiſſimus 200
Melchiſedech ſacerdos altiſſimi. 356. & 357
Μελετᾶν. 2
Melimela, dulces fructus. 242
Memoria. 80
Mendacium ſeruile vitium. 174
Mendacia quæ appellantur officioſa vel iocoſa, non ſunt ſine culpa. 14
Menſa ſacræ Euchariſtiæ. 66
Menſes Hebræorum erant lunares. 239
Menſura prægrandis, & parua. 237
Menſa Rex Moab primogenitum obtulit holocauſtum ſuper murum. 338
Meritum eſt opus bonum non ſimpliciter, ſed cum gratia. 454
Meſec, nomen loci ab Iapeti filio. 402
Meſſenij virginem ex Æpidarum familia immolauerunt. 338
de Meteoris, & iis quæ fiunt in cælo. 78
Metrica pſalmorum ratio periit. 14
Meta viuẽdi, ſepties deni anni, à phyſicis creditur. 275
Minhá, fertum & ſacrificium farinaceum propriè ſignificat. 293
Minoï vſque ad Socratis tempora ſeptem vtriuſque ſexus ab Athenienſibus dati. 338
Mille anni ante oculos Dei non plures ſunt quàm dies heſterna. 273
Miracula & ſigna quæ fecit Deus Hebræis. 225
Miracula de dimenſionum penetratione. 329
Miracula propriè fiunt à Deo. 328
Miracula propriè quænam ſunt. 435
Mirificare. 11
Miſericordia à corde & viſceribus dicitur deſcendere. 43
Miſericordia & veritas. 71
Miſericordia & promiſſionibus Dei tutò nitẽdum. 112
Miſericordia ſine iuſtitia eſt puſillanimitas. 304
Miſericordia Saulis damnatur, quòd regi Agag pepercerit. 305
Miſerator, & miſericors quid differunt. 363
Miſereri & commodare differunt. 354
Miſſæ ſacrificium à Græcis leiturgia dicitur. 150
Miſſæ noſtræ antiquitas ab Eccleſiæ primis temporibus repetenda. 288
Moab, Ammon, Amalec, ſunt populi Arabiæ. 245
Moabitæ & Idumæi ſunt populi Arabiæ & Saracenici. 162
Molæ, molares ſiue duriores dentes. 156
Moloch, idolum, cui patres tradebant filios traiiciẽdos per ignem. 337
Monocerôtis cornu, crucis habet formam. 233
Mons Dei ſanctus. 8
Montes qui in aliam ſedem ſubſtiterunt. 79
Mora omnis afflictis longa & periculoſa. 193
Morbi diuturnitas facit ad commiſerationem maiorem. 105
Mors dicitur obdormitio & ſomnus ob futuram carnis reſurrectionem. 35
Mors ab Hebræis appellatur vehemẽs mœſtitia, infortunia, res aduerſæ. 192
Mortui. 16
Mortuos non ſepelire, immanitatis eſt Scythicæ. 234
Moſes inſtituit ſacrificia quædam cum iubilatione & tubarum clangore. 75
Moſes ad tabernaculum confugiens, tutus fuit à ſeditioſorum impetu. 75
Moſes confugiens in tabernaculum fœderis, tutus fuit à populo impetum faciente. 85
Moſes maluit affligi cum populo Dei, quàm vocari filius Pharaonis. 250
Moſes non tantùm dicitur ſacerdos, verum etiam primus legis ſacerdos. 300
Moſis & Ioſuæ bella in Chananæos, typus erat bellorum Chriſti in mundum. 178
Moſis oratio in quartum librum pſalmorum relata 272
Mycenæ totius veluti Græciæ horreum. 345
Myrica vel Iuniperus, humile virgultum, humi repens. 309
Myrrha. 124

N

NAbal, nebulo, inſipiens propriè. 35
Nablium, genus inſtrumenti. 89
Naſi altitudo, ſuperbia. 27

Nationes vicinæ Iudæis. 120
Nauium vsus primùm à Deo monstratus. 322
Ndaba, species sacrificij pacifici. 148
Nectare & ambrosia, immortalitatis fœlicitatem figurarunt poëtæ. 227
Neder, votiua oblatio, sacrificij genus. 139
Negotiatorum omnis res penè est in numerãdo, rationibúsque subducendis. 196
Nehemia & cæteri Iudæorum reduces principes loca vacua Hierusalem restaurarunt. 308
Neomenia Septembris erat celeberrima. 239
Nilus Ægypti fluuius exundans, & sese agris vicinis ad eos irrigandos superfundens. 172
Nimrod cœpit esse gigas. 171
Nix vt candor, lux & similia, symbolum sunt prosperitatis & salutis. 182
Niue dealbari in Selmon, prouerbium. 182
Nix etsi sit frigidissima, terræ calorem internum cõciliat. 467
Nocendi studium & conatus, ipsum potius quàm iustos lædit. 20
Noë maledixit Chanaam nepoti. 34
Nomades & Scenitæ in tabernaculis habitabant. 162
Nomen Dei quid significat. 15.20.24.34.55. 66. 91
Nomen tetragrammatõ pertinet ad Dei essentiam. 55
Nomen Dei est superius & excellentius cunctis rerum nominibus. 131
Nomina quatuor diuina, vnum proprium, tria appellatiua. 49
Noscendi verbum apud Hebræos. 3
Notitia Dei generalis & specialis. 214
Nouissima appellantur tempora Christiana. 9
Nox symbolicè tempus est calamitatum & malorum. 278
Nox est commodior ad scelera agitãda & molienda. 42
Nox afflictionum est symbolum. ibid.
Noctis caligo Deo ipsissima lux est, & purus dies. 442
Nycticorax, nocturnus coruus. 307

O

OBedientia melior victima & holocaustis. 157
Oceani littus propriè est versus meridiem. 341
Octaua, quid. 16
Oculus Dei est eius prouidentia & cura. 88
Oculus noster quomodo visum accipit. 274
Oculi & palpebræ Dei. 30
Odio, odis, odiui, veteres dicebant. 389
Og rex Basan. 181. & 184
Og & Seon ab Hebræis bello domiti. 238
Oggi statura accedebat ad nouem ipsius cubitos. 430
Oleum ab Hebræis vnguentum appellatum. 67
Oleum vnctionis sacerdotum ex quibus succis & odoribus conficiebatur. 267
Oleum passim est symbolum lætitiæ, gratiæ & misericordiæ. 282
Oleum faciem & cutem nitidiorem reddit, & vnguentis est accommodatum. 320
Oleum vnctionis, siue oleum sanctum. 426
Olei vsus est maximus in sacramentis. 12
de Oleo sacro multa Rabbini tradunt diligenter obseruanda. 267
Oliuarum mons, situs est ad Orientẽ, respectu Hierusalem. 186
Onagri & asini syluestres maximè persequuntur solitudines. 319
Opera tenebrarum. 11
Opera hominum, vitia & peccata. 43
Opera prouidentiæ continentur præmiis & pœnis. 54
Opera bona extra gratia non sunt meritoria, nisi dispositiuè. 144
Opera fidelium bona esse meritoria, non infidelium 373
Optimus, maximus. 255
Oratio est primus & præcipuus spei siue confidentiæ effectus. 101
Oratio quæ non fit per Christum, fit ipsa peccatum. 350
Orationis perfectio est in mentis eleuatione. 70
Ordo temporis in hoc opere non seruatur. 201
Ordo in rebus is positus est à Deo, vt inferiora per media, & media per superiora regi velit. 279
Ordines tres eorum qui purgantur. 85
Oreb & Zeeb interfectorum capita ad Gedeonem delata. 246
Organa instrumenta musica. 436
Orientis regiones tardius religioni Christianæ sese dediderunt. 187
Origenes vi persecutionis adactus ad grana thuris diis gentium offerenda. 139
Ossa sunt corporum basis. 93
Ostiariorum officium & gradus. 369
Ouis inter omnia animalia multum fœtificat. 345

P

Paganorum,Mahometanorum,& Hæreticorum cœtus deprauantur multis opinionibus. 171
Panis corporalis, & spiritualis. 102
Panis cor hominis firmat. 200
Panis Hebr. nomen est generale ad omnem cibum. 225
Palemne aspis timet carmina incantatoris audire. 156
Palmæ quare comparatur iustus. 282
Palæstini alienigenæ: nam è Cappadocia venerant. 162
Palæstini è Cappadocia profecti. 246
Parabola. 132
Parabola, fabula, ludibrium, dicterium. 189
Parabola pro sermone Prophetico. 222
Parare, præparare, significat stabilire,fundare,communire, prosperare. 300
Parcæ filum vitæ nostrę ducere & secare memorantur. 275
Parentum virtus vel improbitas ad vtrumque maximè confert. 156
Pars siue portio,totam hæreditatem & mercedem significat. 30
Pars hæreditatis. 39
Paruuli, simplices & idiotæ. 53
Passer gregalis est. 248
Passer coniuge orbatus luget,à grege reliquorum se abducit. 307
Passionis dominicæ fructus, restauratio Syon. 192
Patiens ad iram deus. 255
Patriarcharum familia initio fuit parua numero. 326
Patriarchę ab exteris populis principes & magni habebantur. ibid.
Patrum piorum merita defluunt in filios. 314
D. Paulus de tribu Benjamin. 185
Paulus vinctus Christi,id est,pro Christo, pro Christi confessione & testimonio. 192
Pauli spiritus incitabatur, videns idololatriæ deditam ciuitatem. 107
Paulus Brugensis è Iudaismo conuersus. 26
Pauperes primùm amplexi sunt Euangelium. 64
Pauperiores magis solent esse pij. 10
Pax Dei est tranquillitas cordis & conscientiæ. 198
Pax Phrasi Hebræorum omne boni & fœlicitatis genus includit. 198
Pax, ritu linguæ, omne fœlicitatis genus importat. 252
Peccatum est stimulus mortis. 30
Peccatum pungit, spinis instar. 87
Peccatum est morbus animi. 113
Peccatum in solum deum est tegendum, in proximũ est confitendum. 141
Peccatum originale omnium aliorum est fomes, origo & seminarium. ibid.
Peccatum originarium in conceptu transfunditur per seminis emissionem. 141
Peccatum illud septem nominibus appellatur in scriptura. 142
Peccata parentum quomodo in liberis deus vlciscì solet. 102
Peccata parentum deus filijs imputat. 351
Peccatorum genera tria.
Peccata quando dominari dicuntur. 54
Peccatorũ genera tria: in se,in proximum & in deũ. 55 333
Peccatis pondus & grauitas tribuitur. 105
Peccatis amittimus lætitiam & consolationem spiritualem.
Peccatores. 143
Pelicanus auis ægyptia: est & aquatica 1
Pentapolitana terra fructuosissima & amœnissima, versa in mare mortuum. 307
Pentecoste post colectas fruges celebrabatur. 344
Percussio ad disciplinam pertinet, persecutio ad odium & crudelitatem. 2
Perduellionis crimen Dauidi obijciebatur, 191
Persæ Iudaizant. 18
Persarum rex nunquam pedes processisse fertur in publicum. 437
Persarum & Indorum principes vixdum etiam hodie publicè fidem receperunt. 123
Persecutiones durauerunt vsque ad Constantinum. 187
Pestilentia. 51
Petra, pro firmamento vel fortitudine. 2
Petra spiritualis eos consequebatur. 8
Petri prædicatione ter mille conuersi sunt, & renati. 224 258
Pharao lingua ægyptiaca erat nomen dignitatis imperatoriæ, non proprium. 430
Pharus hodie contra Alexandriam ægypti. 344
Philarchi, siue principes tribuum, astabant lateribus regis. 356
Philistęi tempore Saulis irruperunt in terram Israël. 148
Philosophus multa de deo nouit. 214
Phinees constitutus princeps sacrorum & gentis suę. 337
Phineæ sacerdotis vxor spatium lugendi mariti non habuit. 232
Phthisis, morbus à latinis tabes appellatus. 335
Phrygiæ vestes. 125
Picturæ & cælaturæ variæ fuere in dei tabernaculo Mosaico. 208
Pietas habet promissionem vitæ vtriusque. 3
Pietas & candor animi est species ac pulchritudo hominis. 128
Pietatis duo capita, cordis puritas,& manuum. 203
Pilus ne quidem defluit sine dei voluntate. 93
Pisces copiosius crescunt & multiplicãtur quàm terrestres vel aëreæ animantes. 321
Pisces immanes & horridi, vt Balena, Strutio, Delphinus, Torsio, Orca. 322
Plagarum ægyptiis illatarum numerus & ordo. 229
Plaga tertia, ad corpora hominum iumentorumque grauiter infestanda, terræ puluere in eos verso. 329
Plaga quarta ad terram corrumpendam,& aërem inficiendum. ibid.
Plaga quinta de peste animalium. 329
Plaga sexta de vlceribus siue pustulis hominum. ibid.
Plaga septima, quæ appellatur quidam grando, sed mixtos habuit ignes, tonitrua, pluuias, &c. 329
Plaga prima ægyptiorum, Veris tempore vertit a-

quas eorum in sanguinem. 329
Plaga secunda, intra turnos & bibos se ranæ inferebant. ibid.
Pluuia herbæ & terræ grata est & vtilis, symbolum gratiæ dei. 198
Polonia & Septentrionales regiones, multo fùt hodie quàm olim feraciores. 345
Pontificum inunctio fiebat non sine mysterio. 426
Porta mortis. 25
Porta, pro foris, prætoriis & iudiciis. 190
Portæ cœli ante Christum nondum apertę pijs erãt. 69
Portare calceos alicuius post ipsum, prouerbium. 162
Potentia filij. 22
Portugalenses & Hispani, suis nauigationibus Indorum conuersioni inseruiunt. 187
Pręceptum Dei quodlibet est duo. 166
Pręceptum de non faciendo sculptili. 208
Præcepta dei non seruantur citra dei gratiam & auxilium. 387
Præcepta domini. 54
Prædestinatio & reprobatio sunt æternæ. 216
Præparatio gratuita est. 28
Præterita & futura sunt omnium modorum. 17
Præterita & futura sunt omnium modorũ in lingua Hebr. pro particularum adiunctione. 77
Preces contra impios sæpe sunt prędictiones & prophetiæ. 19
Preces sunt piorum exercitatio, 149
Preces nostræ clauduntur per dominum nostrum Iesum Christum. 200
Precari licet in genera contra totum corpus peccati. 350
Presbyter Ioannes iam à 300. annis Tartarorum armis in Indijs extinctus. 187
Primogenitus quis dicatur. 268
Primogeniti vox quid notat. 231
Principatus sunt inter dæmonas. 243
Pro octaua. 31
Pro occultis. 23
Prodigium, monstrum, spectaculum. 195
Profunditas est propriè in mari & eius aquis. 189
Proijcere etiam apud Latinos exponere designat. 61. & 195
Promissa dei sunt certissima. 49
Promissio facta est ab ipso Adam in omnem posteritatem. 326
Prophetæ viderunt diem Christi, & gauisi sunt. 326
Prophetiarum Ieremiæ, Ezechielis & Aggæi, scopus. 170
Propitiatorium sic pictum erat à Mose, vt videretur esse sedes dei. 236
Propositiones, problemata, quæstiones difficiles & obscuræ. 222
Propria apud Hebræos pro patronimicis & gentilitijs passim vsurpantur. 197
Protagoras, Theodorus, Diagoras Athenis eiecti.
Prouerbiorum Salomonis liber. 1
Prouerbiorum liber Salomonis. 132
Prouidentia dei à paucis negatur 35
Prouidentia dei ad minima etiam quæque se extendit. 138
Prouidentiæ duæ rationes & modi. 146
Prouidentiæ dei duo effectus. 356
Poximus & propinquus appellãtur omnes, quibuscũ nobis est negotium. 37
Proximus in malum. 290
Pruina vox generalis ad omnes siccas exhalationes. 386. & 468
Psallere est instrumentis canere, non tantùm ore. 160
Psalterium quod D. Hieronymo tribuitur, corruptũ est. 26
Psalterium, genus instrumenti. 89
Psalterium, quodnam musicum instrumentum. 239
Psalterium & psalterium, duo instrumenta musica in Hebr. 281
Psalterium Romanũ Gallico siue Hieronymiano antiquius. 288
Psalmus secundus. 4
In Psalmis sententia est cohærens & connexa. 4
Psalmus distinguitur à cantico. 178
Psalmus à Dauide postremò omnium conscriptus. 201
Psalmus apud Iudeos recitari solitus quarta feria. 285
Psalmi Dauidis in quinque libros digesti. 1
Psalmi Dauidis centum & quinquaginta. 26
Psalmi doctrina est parabola. 132
Psalmi multi extabant ante Dauidem. 272
Psalmorum quinque libri. 114
Psalmorum ab imperitis enuntiatio. 118
Pueri deuorati ab vrsis. 71
Pueri tres è medijs ignibus conseruati. 181
Pueri latinè etiam seruos significant. 355
Pueri collo alligata est stultitia. 374
Puerperium fit dei ope & quasi obstetricatione. 195
Pulchritudo Christi. 122
Pupilla, res longè chariſſima. 43
Purgatorium constanter creditur ab Hebræis. 135
Purgatorium & limbus. 255
Purgatorium constãter asseritur à Iudæis. 270. & 286
Purgatorium, locus profundus, vnum ex inferni receptaculis. 419
Purificationes legis. 73
Pyramides Barbaras Hebræorum industriæ plerique tribuunt. 240
Pythagoræ literæ 43

R

Rabba vrbs primaria erat Ammonitarum. 358
Rabbatha, munitissima ciuitas filiorum Ammon. 162
Rabbinorum quorundam hæresis. 3
Ranę vulgares, & venenatæ, quales Rubetę & Buffones. 329
Rationis vsus quando sese in nobis explicat. 71
Regis nomen solet attribui filio, potius quàm patri. 13
Reges olim appellati, quicunque in suis regionibus summum tenebant imperium. 430
Regnum dei non est in sermone, sed in opere. 388
Religio est gloria & decus populi. 270
Renes scriptura in prȩcipuis animi instrumentis numerat. 40
Resurrectio mortuorum, est articulus fidei, etiam in Iudeorum symbolo. 161
post Resurrectionẽ rebelles habitabũt in afflictionibus &

nibus & miſerijs, cùm pij contra bonis omnibus afficientur. 179
Retributio. 54
Rhamnus, ſpina maior, quæ ſpeciem arboris ferè gerit. 157
Rhinoceros, taurus Indicus. 79
Robigus vnus è 12. dijs agricolarum: & Rubigo dea: & Robigalia ſacrificia. 230
Romani pro requie animarum februabant. 41
Ros & manna de cælo ſiue aëre pluit. 180
Ros Hebraicè omne veneni genus ſignificat. 190
Ros metaphoricè deſignat ſuauitatem, hilaritatem, dulcedinem. 355.
Rubrum mare. 210
Rubri maris latitudo in loco tranſitus. 359
Rubus, vnum è generibus ſentium aſperrimum. 157

S

Saba, metropolis Arabiæ fœlicis. 199
Sabbatum à Deo ſanctificatum, vt illo homines opificij mundi beneficium recolerent. 281
Sabæi ætiopes vſque hodie Chriſtiani ſunt. 199
Sacchari nullam fecit mentionem Galenus. 242
Saccus pœnitentiæ & luctus. 95
Sanctificare. 127
Sacrificandi cultus in duas ſpecies diuiſus. 110
Sacrificium incruentum duplex. 111
Sacrificium pacificum duplex. 111. & 139
Sacrificium ſupererogationis. 148
Sacrificium, matutinum, veſpertinum & Meridianũ. 281
Sacrificium laudis, id eſt confeſſionis: in eo quid offerebatur. 343
Sacrificium, veſpertinum & matutinum. 449
Sacrificia veteris legis gratiſſima & propiciatoria erant ratione fidei & imaginis. 137
Sacrificiorum duo erant genera in lege. 56
Sæculum ſæculi, periphraſis æternitatis. 54. 268. & 273
Sæculum futurum eſt mercedis: ſeculum præſens operis. 87
Sagittæ Dei, fulmina, fulgura, grandines & ſimilia. 219
Sagittarij Orientales. 119
Salomon condidit templum. 47
Salſugo ſterilitatem affert. 344
Samuel fuit inter inuocatores nominis Dei 300
Samuel quatuor viguit ſæculis poſt Moſem. 301
Sancti. 234
Sancti in hoc mundo quare Deus ferè caſtigat & punit. 301
Sanctos & cælites pro nobis precari putabant veteres. 473
Sanctum, dicitur, quod diuinis vſibus deuotum & conſecratum eſt. 257
Sanctum ſanctorum ſacerdotes ingrediebãtur, vnus de more, alteri extra ordinem. 301
Sancta quædam duplicia. 75
Sanctuarium, locus deo dicatus. 293
Sanedrin vocantur 70. ſenes curiæ magnæ, quæ erat Hieroſolymis. 344
Sanguis Chriſti domini emendat conſcientias. 142
Sanguis victimarum in ſacrificijs ſuper populum aſpergebatur. 138
Saraceni, à Sara legitima vxore Abrahę, vel à Sara monte. 245
Sarritia in agricultura dicitur à ſarriando, id eſt, ſarculando. 218
Satanas in mortis puncto ſęuius nos oppugnat. 33
Satanas, infernus, mors, peccatum, in triumpho veluti captiui ducti. 183
Satanas ſuos miniſtros per Prouincias, regna & vrbes diſtribuit ad omnia miſcenda & corrumpenda. 244
Satanas in mundo regnabat per infidelitatem ante Chriſti aduentum. 294
Satanas poſt buccellam introiuit in Iudam. 350
Saturno in Creta infantes, & alijs in locis immolati. 338
Saturno vno die 300. pueri Carthagine immolati ſunt. 338
Satyrorum ſententię ſunt diſſolutę & diſcinctę. 4
Saul ab obſidendo Dauide deſtitit, coactus exercitũ in Philiſtęos ducere. 148
Saul ante tempus ſublatus eſt proprio cadens gladio. 151
Saul & eius ſectores gladio Paleſtinorum cecidерunt. 168
Saul in Galbala oppido Ephraim regnabat. 235
Saulis ſedulitas in inueſtigando Dauide. 159
Scabellum pedum Dei. 300. & 423
Scenophegię ſiue tabernaculorum feſtum. 371
Sciendi duplex modus, vnus per traditionem, alter per ſcripta. 213
Scopere, verbum deductum vel à ſcopis, vel à ſcopo. 218
Scriptura in ſua amplitudine relinquenda. 2
Scriptura gaudet ternario numero, propter myſterium trium diuinarum hypoſtaſeon. 284
Scripturę ſacrę proprium. 222. & 223
Scrutinium, latentes nocendi artes. 169
Scythopolis metropolis Amorrheorum. 434
Sedere à dextris Dei, multa complectitur. 354
Sedes Dei, thronus diuinus. 123
Sehon erat de genere giganteo prodigioſi roboris & molis. 430
Sela quid. 8. 57. 26. 108. 123. 127. 145. 147. 149. 151. 155. 160. 165. 175. 186. 148. 254. 257. 269. & 271
Selomon, mons Ephraim, Iordani vicinus, perpetuis niuibus candens. 182
Semel & duo. 166
Semen Chriſti ſpirituale. 65
Semen virile eſt peccati originarij vehiculum. 141
Senatuſconſultum factum, ne homo immolaretur. 338
Senectus multis incommodis eſt obnoxia. 195
Seol, infimus inferni gradus. 25
Seol propriè infernum animarum ſignificat. 41
Sephiroth decem, ſiue numerationes, per quas Deus in hoc mundo cuncta gerit & adminiſtrat. 316
Sephorot, literę. Sepher, liber. Soper, ſcriba. 195
Septenarius, denarius centenarius, millenarius multitudinem in lingua Hebr. denotant. 235
Septenarius eſt numerus plenitudinis. 398

Septuaginta singulariter verterunt ne suspicionem inducerent πολυθειας gentibus. 265
Sermo noster est in nostra potestate & liber. 31
Serpentis astutia. 156
Serpentis ahenei effigies, quare præcepta Mosi à domino. 361
Serpentes primum omnium è virga Mosis siue Aaronis producti. 229
Serui solent mentiri præ dominorum metu. 174
Sic, aliquando est particula blandiētis & demulcentis. 167
Sicera, potus inebriās, quicquid inebriare potest. 190
Sichima siue sichem, vrbs samariæ. 162
Sicilia Italiæ olim adiuncta, 344
Sicut comparationem non semper designat, sed aliquando asseuerationem. 157
Signa & prodigia Dei, præsentiam attestantia. 290
Silentes, mortui: & locus silentij, infernus. 287. & 362
Siloës aquæ quietę. 126
Sinai mons tremuit cęlis grandines, tonitrua, fulgura iaculantibus ad aduentum Dei. 180
Sinai, vetus ecclesia: Sion, noua. 183
Sinai, mons Arabię. 336
Sinus, Gallicè Brachia maris. 321
Sion mons Hierusalem bijugus. 5. Meridionalis. 130
Syon, ecclesia fidelium. 25. & 170
Syon symbolum Ecclesiæ Catholicę & vniuersę. 192
Syon & moria, montes domino dedicati & consecrati. 256. & 257
Sirion mons. 79
Sisara princeps exercitus Iabin regis Chananeorum. 246
Siseli herba vtuntur ceruæ ad faciliorem partum. 80
Sodoma & Gomorrha sulphure & igne cęlesti deflagrarunt. 30. & 344
Sol cerni non potest nisi per proprium suum lumen. 98
Sol & luna duo magna luminaria. 433
Sol, vas admirabile, & opus excelsi. 211
Solis formositas celeritas & caloris vehementia. 53
Solis circuitus est vsque alterum eius extremum. ibid
Solstitialis herba. 418
Solemnitates sex apud Hebręos 240
Solia duo erant Hierosolymis collocata. 406
Solitarij qui dicātur 174
Spes maximè necessaria fidelibus. 7
Spes est species expectationis ad patientiam inducentis. 25
Speramus bona, timemus mala. 190
Spinæ sunt teneriores. 157
Spiritus sancti admonitio vel inspiratio sæpius fit noctu. 40
Spiritus sanctus est auctor sacrorum librorum. 122
Spiritus sanctus est spiritus principalis. 143
Spiritus sanctus interdum est diuina res, interdum diuina eius actio 143
Spiritus sanctus à Platonicis appellabatur anima mundi, spiritus intus alens. 432
Spiritus impuri sibi omnem admirabilitatem diuinitatémque tribuebant. 293
Spolia sunt bona alicui detracta. 181
Sortes. 84
Stellæ, testes firmæ positę in cęlo in signa, tempora, dies & annos. 269
Stellę constant natura lucida & splendenti. 476
Stellarum numerus, vires & nomina soli deo nota sunt. 465
Steriles mulieres, dei gratia fœcundatę. 357
Stoici & Seneca volunt eò nos adducere, vt simus ἀπαθεῖς. 107
Substantia. 108
Sustantiua pro aduerbijs passim apud Hebręos. 24
Succoth nomē loci in tribu Gad vltra Iordanem. 162
In Sudore vltus tui vesceris pane tuo, pręceptum nō est, sed prophetia. 416
Sulci, & lirę. 172
Super & contra, id est, nunc in bonum, nunc in malum. 33
Supercilium, superbia. 27
Supplantare. 43. & 103
Susceptor, adiutor, protector, defensor. 8
Suscitatio per magos facta, duntaxat est apparens. 261. & 262
Sycomorus, genus ficuum syluestrium. 230
Syluas deus solus plantat. 320
Syria diuersis nominibus appellata. 161

T

Tabernaculorum festum post collectos fructus celebrabatur. 2
Tabernaculum Mosis, & templum Salomonis. 37. & 50
Tanis, vrbs Ægypti ad Nili ostium. 224
Tau nō tantùm limitem, verum etiam crucem significat. 229
In Templis Deus quodammodo videtur. 14
Tempus orationis apud Iudæos. 14
Temporum distinctiones & diuisiones. 321
Tenebræ triduanæ, & adeo stupendæ vt palparentur. 328
Tentare. 73
Tentatio Dei. 290
Teutati Gallorum deo homines immolabantur. 338
Teresias Creontes filium pro patria immolauit. 338
Ternarius numerus est sacer ob mysterium triadis. 293
Terra mari fluuijsque supereminet. 68
Terra pro fundamento voluntatem Dei habet. 68
Terra pro cælo. 101
Terræ filij. 132
Terræ sanctæ mira feracitas. 172. & 174. 238. & 242
Terra fructū suum Dei benignitate largitur omnibus populis. 176
Terra insula magna à veteribus geographis appellata. 199.
Terræ propria qualitas est siccitas. 289
Terra Chanaam erat imago futuræ patrię cœlestis 291
Terra in æternum stat. 317
Testamentū nouum constat promissis, prœceptis & Sacramentis. 352
Testamentum nouum quare sic appellatum. 472
Testimonia quę prœcepta appellantur. 372
Tetragrāmaton appellatiuè repręsentatur per Dominum. 90

Tetragrammaton nomen non licebat cuiquam in cõmunibus profanisque colloquijs illud efferre, vel etiam scribere. 247
Tetragrammaton ineffabile non designat effectus & operationes Dei, sed ipsammet essentiam puram & simplicem. 299
Thabor, mons Galilææ ad occasum. 266
Thales Milesius aquæ terram innatare asserebat. 68
Tharsis quid significat. 130
Tharsis in genere mare significat. 199
Theraphin, sacræ quædam imagines. 208
Thronus Dei ex iustitia constat. 24
Thus erat gratiæ & beneficij symbolum. 111
Timere vsurpant Hebræi pro colere. 198
Timor Domini, est initium sapientiæ. 352
Timor est reuerentia & pietas erga Deum cum metu eius offendendi. 419
Tinea si obiiciatur soli, diffluit, interit abiens in auras. 109
Tobias deliquit, & Zigod patitur prouerbium Hebræum. 189
Toda erat sacrificium non solum laudis, sed Eucharisticum. 139
Tollere nomen, apud Hebræos est iurare. 39
Tollere & sustollere. 75
Tonitrua, grandines, fulgura, pluuiæ extraordinariæ sunt signa potentis & irati Dei. 48
Tonitru cęleste & terrestre. 78
Topazion, obrizum propriè, genus auri purissimi. 393
Torcularia, quoddam musicum instrumẽtum à forma vocatum. 20
Torrens, symbolum ingentium malorum, & periculorum. 409
Tribuere, & retribuere. 18
Trinitatis sanctæ perspicuum mysterium. 30
Trinitatis mysterium Gentibus occultabant Septuaginta. 359
Triumphi sanctorum veteris Testamenti, victoriarum Christi typi fuere. 180
Tubæ sonitus. 128
Tubæ argenteæ erant, & corneæ. 240
Tubæ ductiles & corneæ. 297
Turcæ ignoti populi & obscurissimi è media Tartaria. 246
Turcæ sunt de genere Scytharum. 459
Turcis & Sarracenis per Alcoranum licet indulgere voluptatibus, & vxorum multitudini. 186
Turtur, anima & Ecclesia ipsa mansueta & pudica. 211
Turtur, piarum est mentium symbolum 248
Tyberius sacerdotes humano sanguine litantes cruci affixit. 338
Tyrannus nullus diu iustis imperabit. 411
Tyrannorum pœna est contemptus, exitium, nex. 345

V

Vanitas, quod inutile est, & stultum vocatur. 388
Varietates Ecclesiæ. 125
Vas figuli refici non potest. 6
Vaticinium de Iudæorum calamitatibus. 159
Veneficos & incantatores interficiendos præcipit Deus. 156
Venerisdie conditi fuere Adam & Eua, per Christi deiti de mortem ecclesia ædificata. 283
Venter pro parte superiore vsque ad collum. 62
Venti in medio mundo absumuntur. 228
Ventorum materia, forma & modus. 430
Verbum Dei Christus. 90
Veritas. 71
Verbo essentiali sancta Trinitas creauit omnia ex nihilo. 89
Versus tres additi in Latinis codicibus. 35
Vestimenta Christi. 124
Via nostra quando in conspectu Dei dirigitur. 15
Via regalis. 446
Viæ virtutis arduæ & difficiles. 43
Videre iustos dicitur Deus, vt nosse quatenus eos beneficijs cumulat. 35
Videndi verbum appositè dolet præsentiam corporalem esse in templis exhibendam Deo. 14
Vigiliæ distribuebãtur in quatuor noctis partes. 420
Vincti compedibus, miseri, captiuitatibus & tyrannide potentiorum oppressi, 179
Vinctis necessaria non satis copiosè administrantur 342
Virga & baculus. 66
Virga pro sceptro, vel possessione. 207
Virga & potestatis insigne, & verberationis instrumentum. 411
Virtus pro iudicio, iustitia & æquitate, 102
Virtus apud Septuag. vel exercitus & copias, vel robur & potentiam perpetuò significat. 189
Virtutis seminaria & igniculos habemus à natura. 156
Virtutes animi corporeas multò excedunt. 125
Visitare in bonam partem, & in malam. 21 159
in Visione Dei consistit præcipua beatitudinis ratio 41
Vitę fugacitas comparatur fluminum rapido fluxui & somnijs. 273
Vitæ actuosæ fructus. 416
Vituli siue fructus labiorum 144
Viuit Dominus, & benedictus Deus meus est, formula. 51
Viuere, & vita. 64. 117
Viuus, Dei epithetum est. 336
Vocatio gentium prędicitur. 6. per Apostolos, primósque Christi discipulos. 292
Vocationem suam quisque eruet. 233
Vocati multi, pauci verò electi. 445
Voluntas Dei. 111
Voluntate Deus & pij vnum sunt. 83
Voluntariè & volens, verba ad sacrificia pertinentia 148
Voluptas hominis præcipua in contemplatione posita est. 388
Vox Dei adeo terribilis, vt Hebræi eam portare non possent. 240
Vox Dei diuersa est ab eis vocibus, quas aurium sensu percipimus. 252
Votum solemne & simplex. 139
Vota obligant absque facultate reuocandi vel omittendi. 174
Vinctionis Mosaicę exemplum transit ad omnes posteros. 297
Vngula dicta quòd effodiat. 412
Vnguenta olim in conuiuijs adhibebantur. 66. & 67

Vrbes & populi ab animalibus contemnendis fugati & deleti. 329
Vrbium nomina sunt etiam in lingua Hebr. masculini generis. 256
Vria & Zacharias centum annis vixerunt post Esaiã. 301
Vrim & Thummum vocant Hebræi oracula. 232
Vrere, id est, cruciare. 155. 405. 26. & 205
Vsque non tollit noctem. 40
Vsque ad, donec & similes particulæ apud Hebræos inferunt continuitatem. 196
cum Vulpe vulpinandum : cum Crete cretizandum 49
Vultus Dei de seipso lumen diffundit. 274

X

Xenaias, siue Philoxenus Hierapoleos Episcopus primus iconomacus 209

Z

Zabulon & Nepthali tribus in Galilæa 185
Zebee & Salmana à Gedeone capti & trucidati sunt. 246
Zelari & Zelus. 100
Zelus est studium ardens erga domum Dei & religionem. 189
Zelus feruor quidem animi propter res indignè factas. 202
Ziph, desertum Iudææ, vel Idumæorum. 166
Zona temperata alterius hemispherij vniuersa ferè occupatur mari Oceano. 341

FINIS.

Excudebat Petrus le Voirrier, in Mathematicis Typographus Regius, Parisiis, tertio Cal. Nouemb. Anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo septimo.

IN
OLIVA TIFERA DOMO PSAL. 51.
DEI.
FRC
PL

FRANCKESCHE STIFTUNGEN